

ગૂજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગજરાતી કૉપીગઝિટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૧૪૮-૪૮ વર્ગિક

પુસ્તકનું નામ દેવચંદ્ર ૧

વિષય ૧૧, -

श्रीमद् बुद्धिसागरसूरिजी ग्रन्थमाला ग्रन्थांक ४९

श्रीमद् देवचंद्र

भाग १

संशोधक

सद्गत गुरुवर्य श्रीमद् बुद्धिसागरसूरिजी

छपाबी प्रसिद्ध करनार

श्री अध्यात्म ज्ञानप्रसारक मंडल

हा. वकील मोहनलाल हीमचंद-पादरा.

द्वितीयावृत्ति

प्रत १०००

संवत् १९८५

इ. स. १९२९

कीमत रु. २-८-०

ગુજરાત સિદ્ધાંત ગ્રંથાલય
અમદાવાદ
ગુજરાતી કૉપીરાઈટ-સંગ્રહ
૧૯૪૮

અમદાવાદ—સલાપોસરોડ;
શ્રી હાયમંડ જ્યુબિલિ પ્રિન્ટિંગ પ્રેસમાં
પરીક્ષ દેવીદાસ છગનલાલે છાપી.

निवेदन.

संवत् १९६८ ना चैत्र मासमां सद्गत गुरुवर्य श्रीमद् बुद्धिसागरसूरिजीए मने तथा मारा सहाध्यायी बंधुओने आग्रहपूर्वक प्रेरणा करी के श्रीमद् देवचंद्रजी महाराजना बनावेला तमाम ग्रन्थो मेळवी छपाववामां आवे तो घणो लाभ थाय. तेओश्रीनी ते सुचना शिरोधार्य करी श्रीमद् देवचंद्रजी महाराजना बनावेला ग्रन्थो मेळववा प्रवृत्ति शरु करी. घणे स्थळे पत्रो लखी जाते जइ वगेरे तजवीजथी जेटला ग्रन्थो मल्या ते तमाम श्रीमद् देवचंद्र भाग १-२ ए नामथी छपावी बहार पाडया. ते ग्रन्थोनी तमाम नकलो टुंक वखतमां खपी जवाथी ने मागणी चालु रहेवाथी तेनी बीजी आवृत्ति बहार पाडतां घणो हर्ष थायछे.

प्रथम आवृत्तिनी शरुआत वखते तमाम ग्रन्थो मळेला नहि होवाथी तेमां कोइ जातनो क्रम सचवायेलो नहि. जेम जेम ग्रन्थो मल्या तेम तेम छपाया जेथी आ बीजी आवृत्तिमां ते ग्रन्थोने त्रण विभागमां वहेची आ पहेला भागमां गद्य, बीजामां पद्य अने त्रीजामां संस्कृत ग्रन्थो छपाववानी योजना राखी छे. ते मुजब आ पहेला भागमां (१) आगमसार (२) नयचक्रसार (३) गुरुगुण छत्रीसी (४) कर्मग्रन्थ १ थी ५ टबार्थ (५) कर्म-संवेद्य प्रकरण (६) विचार रत्नसार (७) छुटक प्रश्नोत्तर (८) कागलो-ए रीते ग्रन्थो दाखल करवामां आव्या छे आ ग्रन्थो मुख्यत्वे करीने द्रव्यानुयोगने लगता होवाथी आत्मार्यीजनोए गुरुगमपूर्वक अवश्य वांचन मनन करवा योग्य छे.

आ ग्रन्थनुं कद मोडुं होवाथी वांचनारने सुगम पडे ते माटे केटलीक प्रतो चार विभागमां छुटी बंधावी छे जे नीचे मुजब छे.

૧ આગમસાર	૦—૬—૦
૨ નયચક્ર સાર અને ગુરુગુણ છત્રીશી	૦—૧૨—૦
૩ કર્મગ્રન્થ ટ્વાર્થ અને કર્મ સંવેદ્ય પ્રકરણ	૦—૧૪—૦
૪ વિચાર રત્નસાર છુટક પ્રશ્નોત્તર અને કાગલો	૧—૦—૦

આ ચારે વિભાગ સઠંગ છીંટના પુંઠાથી પાકા બાંધવામાં આવ્યા છે અને તેની કીંમત મંડલના નીયમ મુજબ પડતર કરતાં પણ કમી રાખવામાં આવી છે.

સદ્ગત ગુરુવર્ય શ્રીમદ્ બુદ્ધિસાગરસૂરિજીની સતત પ્રેરણા અને સહાય ન હોત તો આ ગ્રન્થો મંડલ છપાવી બહાર પાડી શકત નહિ તેથી તેઓશ્રીનો જેટલો આભાર માનીયે તેટલો ઓછો છે.

આ ગ્રન્થ છપાવવામાં પરમ પૂજ્ય સાધ્વીજી મહારાજ શ્રીમતો જ્ઞાનશ્રીજી—વલ્લભશ્રીજી મહારાજના સદુપદેશથી સુરત નિવાસી અધ્યાત્મજ્ઞાન રસિક શ્રવેરી કેશરીચંદ કલ્યાણચંદ ઘેલાભાઈ રૂ. ૩૫૦) ની મદદ આપી છે તે માટે ધન્યવાદપૂર્વક આભાર માનવામાં આવે છે.

પાદરા.
પોસ સુદી ૧ સંવત ૧૯૮૫ }

વકીલ મોહનલાલ હીમચંદ.

॥ ॐ ॥

પ્રસ્તાવના

“ Self-reverence, self-knowledge, self control;
These three alone lead life to sovereign power.”

—Lord Tennyson.

ગ્રન્થ વિષે બોલતા પહેલાં ગ્રન્થકર્તાના જીવનની આંછી
રુપરેખા દોરવી જરૂરી છે.

૧ સત્ય અને આત્મસૌંદર્યની શોધમાં ભીષણ વૈરાગ્યના
વાઘા પહેરી જીવનસમસ્ત અર્પી દેનાર મહાત્માઓ વિશ્વમાં
વિરલ હોય છે. સમાજ અને સંયોગોનાં સ્થૂલ બંધનોથી પર રહી
આ વિભૂતિઓ આત્મદર્શનના નિશ્ચિત લક્ષ્યે પહોંચવા માટે પાર્થિવ
વસ્તુઓનો ત્યાગ કરી આત્મપ્રેમમાં લીન થાય છે. આ લીનતા-
માંથી ઝરતા દૈવી ગાનમાં પ્રમુ પ્રેમ અને માનવ પ્રેમની અવધિ
હોય છે, જગત્નાં સનાતન સત્યો આપમેઠે ગુંથાયેલાં હોય છે,
વિશ્વના અપાર દુઃખોમાં ડુબેલા માનવોના આર્તનાદને ઉપશમા-
વનાર મહામૂલી માત્રા હોય છે. આ સંત મહાત્માઓ જેમ જેમ
પ્રભુપ્રેમ અને આત્મદર્શનની નિકટતા અનુભવે છે, તેમ તેમ તેમની
ભાવના “આત્મવત્ સર્વભૂતેષુ” થતી જાય છે, અને તેમનાં વચનો
વધુ લોકભોગ્ય અને જગત્ને વધુ ઉપકારક બને છે. એમનાં
લખાણો અમુક ધર્મ કે વાઙ્માનું સંકુચિત ક્ષેત્ર કુદાવી જઈ વિશ્વ-
ધર્મ ઉપદેશે છે; અને સર્વ સામાન્ય સર્વ કાલના જગત્ વિકાસ
અને આત્મવિકાસની દરેક ભૂમિકાની મીમાંસા કરતાં હોવાથી
તેમનું સ્થાન જગત્ સાહિત્યમાં અજોડ, અબાધિત અને દીર્ઘ-
જીવી છે.

૨ આ પ્રકારના મહાત્માઓના આત્મલક્ષી ગાનોને કાવ્યોના સ્થૂલ માપથી આંકવાં એ તેમને એક જાતનો અન્યાય કરવા જેવું છે. તેમનો મુખ્ય ઉદ્દેશ પોતાના અનુભવને લોકોપ-કારાર્થે વ્યક્ત કરવાનો હોવાથી તેમની ભાષાના બાહ્ય અલંકારો એ મહાપુરુષોની બાહ્ય દરિદ્રતાના જેટલાજ દરિદ્ર દેખાય છે. છતાં સત્યાસત્ય, જડચેતન અને મોહ નિર્મોહનું તેમના હૃદયમાં નિરંતર દ્વંદ્વયુદ્ધ ચાલ્યા કરતું હોવાથી આ હૃદયમંથનના પરિણામરૂપે તેમને જે કાવ્યો સ્ફુરે છે તે સાચાં કાવ્યો છે. આપોઆપ નીકળેલા ઉદ્ગારો ચિત્તક્ષોભને આભારી છે; તેમાં પ્રયત્ન નથી. સ્વતઃ સ્ફુરણા છે અને તેથી કવિત્વ છે. નરસિંહ મહેતા અને મીરાંબાઈ, અશ્વો અને ધીરો, પ્રીતમ અને બ્રહ્માનંદ—આ બધા આ દૃષ્ટિએજ કવિ કહી શકાય.

૩ વિક્રમની અઢારમી સદીને અજવાળનાર આવા એક ભક્ત-કવિ તે શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજી. મરુસ્થલ-મારવાડના મુપ્રસિદ્ધ વિકાનેર પાસેના એક ગામમાં સં. ૧૭૪૬ માં તેમનો જન્મ થયેલો. ઓશવાલ વંશીય લુણીયા ગોત્રના શાહ તુલશીદાસજી તેમના પિતા થાય. તેમની માતાનું પુણ્ય અભિધાન ધનબાઈ હતું. આ ધર્મપ્રિય દંપતિએ બાલક ગર્ભમાં હતો ત્યારથી જ ઉપાધ્યાય શ્રી રાજસાગર સમક્ષ વિનયપૂર્વક જાહેર કર્યું હતું કે જો પોતાને પુત્ર થશે તો તેઓ ગુરુને વહોરાવશે. શ્રીમદ્ને એક માઈ પળ હતો. બાલક દેવચંદ્ર આઠ વર્ષનો થતાં માતા-પિતાએ ગુરુચરણે પ્રીતિપૂર્વક અર્પણ કર્યો. શુભ લક્ષણયુક્ત આ ભાવિ મહાત્માને રાજસાગરજીએ આશીર્વાદપૂર્વક ગ્રહણ કરી સં. ૧૭૫૬ માં દીક્ષા આપી રાજવિમલ નામ પાડ્યું. ગુરુશ્રીએ નવદીક્ષિત શિષ્યને સરસ્વતી મંત્ર આપ્યો. શ્રી રાજવિમલજી

યાને દેવચંદ્રજીણ બિલાડા ગામમાં વેળાતટે ભોંયરામાં મંત્રનું આરાધન કરી શારદા મૈયાની કૃપાદૃષ્ટિ મેળવી.

૪ શ્રીમદે હવે ગુરુદેવની અનન્ય ભક્તિપૂર્વક સેવા કરવા માંડી. ગુરુશ્રીણ શિષ્યના વિનયથી પ્રસન્ન થઈ દેવચંદ્રજીને સકલ શાસ્ત્રો, વ્યાકરણ, નાટક, જ્યોતિષ, પિંગલ, સ્વરોદય અને અન્ય સહસ્રાવધિ પુસ્તકોનું પારાયણ કરાવ્યું. શ્રીમદ્નો ચરિત્ર-કાર કથે છે તેમ તેઓશ્રી થોડાજ સમયમાં

“ સકલ શાસ્ત્રે લાયક થયા હો.

“ જેહને થયું મહિ સુદ્ધ જ્ઞાનરે.

૫ અભ્યાસ કાલ પૂર્ણ થતાં લાગણીયોને વ્યક્ત અને મૂર્તરૂપ આપવાનો કાલ આવી લાગ્યો. મહાપુરુષોને આ કાલ અનિવાર્ય અને સહજજ છે. આના પરિણામરૂપે સં. ૧૭૬૬ ના વૈશાખ માસમાં શ્રીમદે ધ્યાનનું સંપૂર્ણ સ્વરૂપ આલેખતો ધ્યાન-દીપિકા નામનો પ્રથમ ગ્રંથ પદ્યબંધ રચ્યો. વીશ વર્ષની ઉછરતી વયે આ ગ્રંથમાં શ્રીમદે જ્ઞાનનો જે અસ્કૂટ ફારો વહેવડાવ્યો છે તે જોતાં શ્રીમદ્ની જ્ઞાનદશાની સ્હેજ પ્રતીતિ થાય છે. સો વર્ષના લાંબા આયુષ્યના અનુભવનેયે જ્ઞાંત્રલગાડે તેવી જાગ્રત્ દશા યુવાનીના આંગણે પગ મૂકતા શ્રીમદ્ની અવસ્થામાં અવબોધાય છે. તેજ અરસામાં સં. ૧૭૬૮ ના પોષ માસમાં દ્રવ્યપ્રકાશ નામનો અપૂર્વ ગ્રંથ વ્રજભાષામાં રચી શ્રીમદે સમાજને ચરણે ધર્યો. શ્રીમદ્નો વ્રજભાષા પરનો કાબુ અને દ્રવ્યાનુયોગ જેવા કઠિન વિષયને સતત અને સટંક (એકધારા) પદ્યમાં રચવાની કલા આશ્ચર્ય પમાડે તેવી છે. કેટલેક સ્થળે કાવ્યદેવીનાં ઉઢ્યનો ઇટલે ઉંચે સુધી જાય છે કે શ્રીમદ્ની શરૂઆતની આ બે કાવ્ય કૃતિઓ અધ્યાત્મ તેમજ કાવ્યકલા બંનેની દૃષ્ટિ સફળ નીવડી છે એમ કહ્યા સિવાય ચાલતું નથી.

ત્યાર પછી લગભગ એક દશકા બાદ શ્રીમદે સર્વ આગ-
મોના દોહનરૂપ, ષટ્દ્રવ્ય, નય, નિક્ષેપા, પક્ષ, પ્રમાણ, સપ્તમંગી
આદિની ચર્ચા કરતો આગમસાર નામનો અદ્વિતીય ગ્રંથ, શ્રાવક
વિમલદાસની બે પુત્રીઓ માઈજી અને અમાઈજીના માટે ગદ્યમાં
રચ્યો. આ કથન શ્રીમદ્ના ચરિત્રકાર શ્રી કવિયણના આધારે
છે. શ્રીમદ્ પોતે ગ્રંથના અંતમાં પ્રશસ્તિમાં જણાવે છે તે પ્રમાણે
આ ગ્રંથ મિત્ર દુર્ગાદાસને સમજાવવા મોટા કોટ મરોટમાં સં.
૧૭૭૬ ના ફાલ્ગુન શુદ્ધ ૩ ને ભોમવારે રચાયો છે.

અત્યાર સુધી શ્રીમદ્ જન્મભૂમિ મારવાડમાંજ જુદે જુદે
સ્થળે વિહાર કરતા હતા. આ દરમ્યાન તેમની પ્રખર વિદ્વતાની
ફોરમ ઠેઠ ગુજરાત સુધી પ્રસરી હતી. કહેવાય છે કે તે સમયે
ગુજરાતમાં વિચરી રહેલા શ્રી સ્વીમાવિજયજીએ શ્રીમદ્ને ગુજ-
રાતમાં આવવા આમંત્રણ પાઠવ્યું. આ સુઅવસરનો લાભ લઈ
સં. ૧૭૭૭ માં શ્રીમદ્ ગુજરાતમાં આવ્યા. તેમના પુનિત ચર-
નારવિંદથી પાવન થવાનું પ્રથમ સૌભાગ્ય ગુજરાતના પાટનગર
અળહિલપૂર પાટણને સાંપડ્યું. આ સ્વાનુભવરસિક, સર્વ-
શાસ્ત્રપારંગત, તત્ત્વજ્ઞાની મહાત્માની પાછળ સાર્થક પાટણ
ઘેલું બન્યું. શ્રીમદ્નું સ્યાદ્વાદ શૈલી યુક્ત, ન્યાયાલંકૃત વ્યા-
ખ્યાન સાંભળવા હજારો શ્રોતાઓ પધારતા. પાટણના વાસ દર-
મ્યાન શ્રીમદ્ને એક મહાપુરુષ શ્રી જ્ઞાનવિમલસૂરિ સાથે આત્મ-
પ્રેમ બંધાયો. તે એવી રીતે કે ત્યાંના નગરશેઠ દોસી તેજસી
જેતસીએ સહસ્રકૂટ જિનર્બિંબ ભરાવ્યાં હતાં. શ્રીમદે તેનાં નામ
પૂછતાં શેઠે અજાણપણું બતાવ્યું. તે વચ્ચે વિદ્વાન્ ગણાતા શ્રી
જ્ઞાનવિમલસૂરિને પૂછતાં શેઠને જવાબ મળ્યો કે પ્રાયઃ શાસ્ત્રમાં
એ નામો નથી. શ્રીમદે એ નામો કહી બતાવવાથી સૂરિજી સાથે
તેમને પ્રીતિ જામી અને શ્રીમદ્ની અત્યંત રૂચાતિ થઈ. જ્ઞાન-

વિમલસૂરિણ આવા વિદ્વાન નર ખાલી તેમને અત્યંત માન આપ્યું.

આ સમય દરમ્યાન જૈન સાધુઓમાં મહા સ્તંભરૂપ અને પ્રસર વિદ્વાન ગણાયેલા શ્રી જીનવિજયજી, શ્રી ઉત્તમવિજયજી તથા શ્રી વિવેકવિજયજીણ શ્રીમદ્ પાસે અતિ પ્રેમપૂર્વક અભ્યાસ કર્યો હતો.

શ્રી જિનવિજયજીણ શ્રીમદ્ પાસે રહી મહાભાષ્યનું પારા-યણ કર્યું હતું તેનો ઉલ્લેખ શ્રી ઉત્તમવિજયજીકૃત ‘શ્રી જિન-વિજય નિર્વાણ રાસ’ માં આ પ્રમાણે છે.

“ ગુરુની મહિર નજર બહુ, વિદ્યા વિનય વિશાલ;

“ પંડિત જનની સેવના, પામે જ્ઞાન રસાલ.

“ ષિમાવિજય ગુરુ કહણથી, પાટણમાં ગુરુ પાસ;

“ સ્વપર સમય અવલોકતાં કીધાં બહુ ચોમાસ.

“ શ્રી ઢાકુરશી કને પઢ્યા શબ્દ શાસ્ત્ર સુખવાસ;

“ કાંતિવિજય ગણી સંગથી, પ્રાકૃત શબ્દ અભ્યાસ.

“ જ્ઞાનવિમલ સૂરિ કને, વાંચી ભગવતિ સ્વાસ;

“ મહાભાષ્ય અમૃત લહ્યો, દેવચંદ ગણી પાસ.

“ કાવ્ય છંદ નાટિક પ્રમુખ, અભ્યાસીયા બહુ ગ્રંથ;

“ અનુક્રમે ગીતારથ થયા, વિચરંતા શુભ પંથ.

શ્રીમદ્ પાસે શ્રી ઉત્તમવિજયજીણ કરેલા અભ્યાસ બાબત શ્રી પદ્યવિજયજી કૃત ‘શ્રી ઉત્તમવિજય નિર્વાણ રાસ’માં નીચે પ્રમાણે કથન છે:—

“ સ્વરતર ગચ્છ માંહી થયા રે લોલ, નામે શ્રી દેવચંદ રે સોભાગી.

“ જૈન સિદ્ધાંત શિરોમળીરે લોલ, ધૈર્યાદીક ગુણવૃંદરે સોભાગી.

x

x

x

x

“ તે ગુરુની વાણી સુણી, હરખ્યો ચિત્ત કુમાર;

“ જ્ઞાન અભ્યાસ કરું હવે, તુમ પાસે નિરધાર.

“ इंगित आकारे करी, जाणी तेह सुपात्र;

“ ज्ञान अभ्यास कराववा, कीधो तेहनो छात्र.

श्री विवेकविजयजीए पण श्रीमद् पासे अभ्यास कर्यो हतो. देवविलासकार श्री कवियण कवे छे के:—

“ तपगच्छ मांहे विनीत विचक्षण,

“ श्री विवेक विजय मुनिंद्र.

“ भणवा उद्यम करता विनयी घणुं,

“ उद्यमे भणावे देवचंद्र.

“ गुरु सदृश मन जांणे विवेकजी

“ खिजमतिमें निसदिन्न.

“ विनयादिक गुण श्री गुरु देखीने,

“ विवेकजी उपर मन्न.

श्रीमद् खरतर गच्छना होवा छतां तपगच्छना आ व्रण महात्माओ जराके न्हानम धर्या सिवाय तेमने चरणे बेसी तेमनी आज्ञा उठावता. श्रीमद् पण गच्छनो मतान्तर राख्या सिवाय वात्सल्य भावथी ज्ञानदान करता. आ उपरथी सहज समजाशे के महापुरुषोने स्थूल वाडाओनां बंधनो जरीके नडतां नथी.

६ हवे श्रीमद्ने हाथे अनेक शासनप्रभावक कार्यो थाय छे. सं. १७८७ मां अमदावाद नागोरी सराहमां भगवती सूत्रनी वाचना, हुंठक माणेकलालनुं मूर्तिपूजक बनवुं, शांतिनाथनी पोळमां सहसफणा बिंबनी स्थापना, सहसकूट जिनबिंबनी प्रतिष्ठा, सं. १७७९ ना खंभातना चोमासा बाद शत्रुंजय पर जीर्णोद्धार वगेरे अनेक सुकृत्यो करवा बाद श्रीमद् सुरत प-
धार्या. केटलोक समय विविध स्थळे विहार करतां सं. १७८५, १७८६ अने १७८७ मां शत्रुंजयपर प्रतिष्ठा करी श्रीमद्

અમદાવાદ આવી ત્યાં ચોમાસુ રહ્યા. તે વખતે સં. ૧૭૮૮ ના આષાઢ શુદ્ધ ૨ ના દિને શ્રીમદ્ના ગુરુ દીપચંદ્રજી પાઠકનો દેહવિલય થયો.

૭ અમદાવાદનો સૂબો રત્નસિંહ મંડારી આ સમયે શ્રીમદ્ના જ્ઞાનથી મુગ્ધ થઈ તેમનો પરમભક્ત બન્યો. ત્યાં ચાલેલો મૃગી (મરકી) ઉપદ્રવ ગુરુશ્રીએ મંડારી તથા મહાજનની વિનતિથી શમાવ્યો અને ગુરુશ્રીના આશીર્વાદથી મંડારી રણકુજી સાથેના યુદ્ધમાં જીત્યો. શ્રીમદ્ની પ્રચર શક્તિ જોઈ વિનીત બનેલો મંડારી ગુરુશ્રીની ભક્તિ અને સેવોપાસનામાં પોતાને કૃતકૃત્ય માનવા લાગ્યો.

૮ ગુરુશ્રીએ આ વખતે એક વિષ્ણુયોગીને પ્રતિબોધી જૈન બનાવ્યો. સં. ૧૭૯૫ માં પાલીતાણે રહી ત્યાર પછીનાં બે વર્ષ તેઓશ્રીએ નવાનગરમાં ગાઢ્યાં. ત્યાં ઢુંઢકને જીત્યા, ચૈત્યોમાં બંધ પડેલી પૂજા ચાલુ કરાવી અને પડધરીના ઠાકોરને પ્રતિબોધ્યો. સં. ૧૮૦૨-૩ માં રાણાવાવ તથા ૧૮૦૪ માં ભાવનગર રહી ત્યાંના રાજાઓને જૈન ધર્મ પ્રતિ પ્રીતિવાઙ્મા બનાવ્યા. સં. ૧૮૦૫-૬ માં લીંબડી રહી ત્યાં તથા ધાંગધ્રા અને ચૂડા એમ ત્રણ સ્થળે વિંબ પ્રતિષ્ઠા કરાવી.

સં. ૧૮૦૮ માં ગુજરાતથી શત્રુંજયના સંઘમાં ગયા. પછીનાં બે વર્ષ ગુજરાતમાં ગાઢ્યા બાદ સં. ૧૮૧૦ માં સુરતના શેઠ કચરા કીકાએ કાઢેલા સંઘ સાથે શ્રીમદ્ પુનઃ પાલીતાણે પરવર્યા. ગુરુશ્રીના ઉપદેશથી શેઠે સાઠ હજાર રૂપીઆ ચંદ્રચા. સં. ૧૮૧૧ માં લીંબડીમાં પુનઃ પ્રતિષ્ઠા કરાવ્યા બાદ શ્રીમદ્ અમદાવાદ પધાર્યા જ્યાં ગચ્છપતિએ તેમને પૂર્ણમાન સહિત વાચક પદ આપ્યું.

૯. શ્રીમદે અમદાવાદમાં રહી દેશનાસાર (અપ્રગટ) નયચક્ર, જ્ઞાનસાર અષ્ટક પર સંસ્કૃત ટીકા, કર્મગ્રંથપર ટીકા વગેરે ઉત્તમોત્તમ પુસ્તકો રચ્યાં. સં. ૧૮૧૨ (ગુજરાતી ૧૮૧૧) ના ભાદ્રપદ અમાવાસ્યાને× દિને શ્રીમદ્ સમાધિપૂર્વક કાલધર્મ પામ્યા. છેલ્લી અવસ્થામાં તેઓશ્રીની આત્મજાગૃતિ અપૂર્વ હતી. નિજાનંદ મસ્તીમાં શીલતા, હસ્તે મુલકે, મોક્ષસુંદરિને વરવાને અધીરા બન્યા હોય તેમ ટુંકાં ૬૫ વર્ષો આ માનવી દુનિઆમાં ગાલી શ્રીમદ્ ચાલી ગયા.

શ્રીમદ્ અમદાવાદમાં ડોશીવાડાના ઉપાશ્રયમાં અવસાન પામ્યા હતા. તેઓશ્રીની પાદુકા અમદાવાદ પાસે હરિપુર નામે પરામાં દેરાસરની સામેના મકાનમાં છે. પાદુકા ઉપરનો લેખ નીચે પ્રમાણે છે.

“ શ્રીમદ્ જિનચંદ્રસૂરિશાસ્ત્રી શ્રી સ્વરતરગચ્છે સંવત્ ૧૮૧૨ વર્ષે મહા વદિ ૬ દિને ઉપાધ્યાય શ્રી દીપચંદ્રજી શિષ્ય ઉપાધ્યાય શ્રી દેવચંદ્રજીનાં પાદુકે પ્રતિષ્ઠિતે. ”

૧૦ શ્રીમદ્ને મનરૂપજી અને વિજયચંદ્રજી એ બે વિદ્વાન શિષ્યો હતા. જેમાંના મનરૂપજીને વક્તુજી અને રાયચંદ્રજી તથા વિજયચંદ્રજીને રૂપચંદ્રજી તથા સભાચંદ્રજી નામના શિષ્યો હતા.

૧૧ શ્રીમદ્ સુંદર વ્યાખ્યાન આપી શકતા. શ્રોતાઓ

× આ આશુંચ ચરિત્ર દેવવિલાસકાર શ્રી કવિયણના આધારે લલ્લુભામાં આવ્યું છે. તેઓ પોતે મારવાડી હોવાથી તેમણે જે તે સ્થળે મારવાડી સંવતનો ઉપયોગ કરેલો છે. મારવાડી વર્ષ ચૈત્ર માસથી શરૂ થાય છે તથા તેમનામાં કૃષ્ણપક્ષની પ્રતિપદાથી નવો માસ શરૂ થાય છે એ વાતને ધ્યાનમાં રાખવું. શ્રીમદ્નું અવસાન તે પ્રમાણે મારવાડી સં. ૧૮૧૨ અને ગુજરાતી રીતે સં. ૧૮૧૧ ના ભાદ્રપદ અમાવાસ્યાએ થયેલું.

તેમનું તત્ત્વજ્ઞાનથી ભરપૂર વક્તૃત્વ સાંભળી અત્યંત હર્ષ પામતા. શ્રીમદ્નું વાચન ઇટલું વધું વિશાળ હતું કે તે ગમે તે વિષયને સ્પર્શી, ગમે તેવા કઠિન વિષયને રસભર અને સામાન્ય શ્રોતાઓ પચાવી શકે તેવો બનાવી મુકતા. તેમનાં લેખાણોમાં જે અનેક અવતરણો ટાંકવામાં આવ્યાં છે તે ઉપરથી તેમના વાચન બાહુલ્યની પ્રતીતિ થાય છે. ફક્ત સ્વદર્શનનાજ નહિ પણ અન્ય દર્શનના અનેક ગ્રંથોનું તેમણે પરિશીલન કર્યું હતું.

૧૨ શ્રીમદ્ના પ્રસિદ્ધ તથા અપ્રસિદ્ધ ગ્રંથોનો સમુદાય ઘણો વિશાળ છે. તેમણે ગદ્યમાં તથા પદ્યમાં તેમજ સંસ્કૃત, વ્રજ, માગધી અને ગુજરાતી ભાષામાં લેખાણ કર્યું છે. પદ્યમાં શ્રીમદે લાંબાં કાવ્યો તેમજ નાનાં સંગીત કાવ્યો થોકબંધ રચેલાં છે. શ્રીમદ્ની કાવ્યકલા કોઈ વચ્ચે પાંચો ફાફડાવતી ગગનમંડલમાં વિહાર કરે છે તો કોઈ વચ્ચે સુરુપા સુંદરીની માફક રસિક જનોનાં હૃદય રંજન કરતી માનવભોમમાં વિચરે છે. શ્રીમદ્ની કવિતા એકધારી અને સતત સ્વચ્છવચ્ચ વહેતા ઝરણા સમી મધુર રવ કરતી ચાલી જાય છે. રસ જમાવવામાં શ્રીમદ્ એકા છે. કેટલીક ઢાળો તથા સ્તવનો વાંચતાં આપણને એમજ થાય કે પુનઃ પુનઃ વાંચ્યા કરીયે. ઘણી વચ્ચે તત્ત્વજ્ઞાનથી ભરપૂર કાવ્યો સમજતાં વાર લાગે છે, છતાં સંદિગ્ધતા ટાળવા અને સ્પષ્ટ થવા તેઓએ પૂરતો પ્રયત્ન સેવ્યો છે. શ્રીમદ્ની ઉપમાઓ અત્યંત મનાહર અને મુગ્ધ બનાવે તેવી છે. શ્રીનેમિનાથનું આશુચંદ્ર સ્તવન શ્રીમદ્ની આ શક્તિની સાક્ષી આપે છે. તેમના કવનમાં ય્યાં ત્યાં પ્રાસાદિકતા અને મધુરતા નીતરી રહે છે. ચોવીશીનું પ્રથમ સ્તવન “ઋષભ જીવંદશું પ્રીતડી” તર્ક, પાંડિત્ય અને કવિત્વ શક્તિનો નાદર નમૂનો છે. આના કરતાંયે ભવ્ય કરુણ રસથી ટપકતું વીર વિરહનું વ્યાન કરતું ‘શ્રી વીરપ્રશ્નનું સ્તવન’

શ્રીમદ્નાં સર્વ કાવ્યોમાં પ્રથમ ઉમે તેવું છે. એની સ્પર્ધા કરી શકે તેવાં બીજાં કાવ્યો સારાય ગુર્જર સાહિત્યમાં ગળ્યાં ગાંઠ્યાં જ છે. એ એકજ કાવ્ય શ્રીમદ્ને અમરતા બક્ષે તેમ છે.

“ નાથ વિહુળું સૈન્ય જ્યૂં રે, વીર વિહુળો રે સંઘ,

“ સાધે કુળ આધારથીરે, પરમાનંદ અભંગો રે—

વીર પ્રભુ સિદ્ધ થયા.

“ માત વિહુળો બાલ જ્યૂં રે, અરહો પરહો અથડાય,

“ વીર વિહુળા જીવડારે, આકુલ વ્યાકુલ થાય રે—

વીર પ્રભુ સિદ્ધ થયા.

સુંદર સરોદોથી ગવાતું સાંભળીને કોની આંખોમાંથી આંસુ નહિ ટપકે ? શબ્દે શબ્દે કારુણ્ય છવાયું છે. જીવનના સામાન્ય પ્રસંગોમાંથી લીધેલી ઉપમાઓ પણ કેટલી રમ્ય છે ? તેમની અધ્યાત્મ હોરી (ફાગ) સાધકના તનમનાટથી ભરેલી છે.

“ આત્મપ્રદેશ રંગ થલ અનોપમ, સમ્યગ્ દર્શન રંગ રે !

નિજ સુખકે સધૈયા.

“ તું તો નિજ ગુણ સ્વેલ વસંત રે,

નિજ સુખકે સધૈયા.

૧૩ શ્રીમદ્ની કાવ્યશક્તિનું સંપૂર્ણ દિગ્દર્શન કરાવવા જતાં વિષયાન્તર થવાનો ભય રહે છે. કારણકે આ પુસ્તકમાં ફક્ત તેમની ગુર્જર ગદ્યકૃતિઓનો જ સમાવેશ કરવામાં આવેલો હોવાથી તેમના ગદ્ય વિષે બોલવું એજ વધુ યુક્ત છે. ‘ અધ્યાત્મ-જ્ઞાન પ્રસારક મંડલ ’ ના ચાલકોએ ‘ શ્રીમદ્ દેવચંદ્ર ’ ની દ્વિતીય આવૃત્તિ ત્રણ ભાગમાં છપાવવાનો ઇરાદો રાખ્યો છે. તેમની યોજના પ્રમાણે પ્રથમ ભાગમાં શ્રીમદ્નું ગદ્ય સાહિત્ય, બીજા ભાગમાં પદ્ય સાહિત્ય અને ત્રીજામાં ફક્ત સંસ્કૃત સાહિત્ય છપાવવું એમ ઠર્યું છે. તે મુજબ આ પ્રથમ ભાગમાં માત્ર ગદ્ય-

કૃતિઓ હોઈ તે પુસ્તકોનો સંક્ષિપ્ત પરિચય કરાવી તેમના ગદ્યનું ટુંકુ અવલોકન કરીશું. આ ભાગમાં નીચે પ્રમાણે ગ્રંથો દાખલ કર્યા છે:—

(૧) આગમસાર (૨) નયચક્રસાર (૩) ગુરુગુણ છત્રીશી (૪) કર્મગ્રંથ ૧ થી ૫ (૫) કર્મ સંવેધ પ્રકરણ (૬) વિચાર રત્નસાર (૭) છૂટક પ્રશ્નોત્તર (૮) ત્રણ પત્રો.

૧. આગમસાર—સકલ જૈન સિદ્ધાંતોના દોહનરૂપ આ ગ્રંથ અધ્યાત્મજ્ઞાનરૂપ ગહન ગ્રંથની પ્રસ્તાવનારૂપ છે. જૈન દર્શનનાં મુખ્ય તત્ત્વોની તારવણી કરી શ્રીમદે સરલ અને સ્પષ્ટ ભાષામાં સ્વ આગમનો રહસ્યસ્ફોટ કર્યો છે. ષડ્ દ્રવ્ય, આઠપક્ષ, સાત નય, ચાર નિક્ષેપ, ચાર પ્રમાણ, સપ્તભંગી વગેરે ગૂઢ વિષયોની ચર્ચા કરતો આ ગ્રંથ અત્યંત લોકપ્રિય અને જાણીતો છે. એની મહત્તાની પિ-છાણ કરાવવા ઇટલુંજ લખવું વસ થશે કે સ્વર્ગસ્થ યોગ-નિષ્ઠ આચાર્ય શ્રીમદ્ બુદ્ધિસાગરજીએ દીક્ષા લેતા પહેલાં આ ગ્રંથનું સો વાર અધ્યયન કર્યું હતું.

આગમસારની એક જુની પ્રતિ કે જેમાં પ્રતિમાપૂજા, પુષ્પ પૂજા ચર્ચા, ગુણસ્થાનક સ્વરૂપ, પાપસ્થાનક સ્વરૂપ એ ચાર વિષયો (કે જે છપાયેલા આગમસારમાં નહોતા) છે તે પ્રત પાદરાના મંડારમાંથી મળી અને તેવા વધારા વાળી બે પ્રતિઓ નં. ૪૦૯-૫૬૦ સુરતના શ્રીમોહન-લાલજી મહારાજના મંડારમાંથી મળી, તથા તેવી જ એક પ્રત મુનિશ્રી લાભવિજયજી પાસેથી મળી. તેથી તે વિષયો જે તે સ્થળે દાખલ કરી લેવામાં આવ્યા છે.

૨ નયચક્રસાર—કોઈ પણ વચનને સારી રીતે સમજવા અને

સદ્દેહવા માટે તેને પૂર્વાપર અપેક્ષા સહિત જાણવું જોઈએ. ષડ્દર્શનનાં વિરોધાભાસવાળાં મંતવ્યોને નયમાં પારંગત મનુષ્ય, વિચાર વૈવિધ્યની કોઈ પણ જાતની અથડામણ સિવાય, સત્ય દૃષ્ટિ નીરખી શકે છે. આથી નયનું જ્ઞાન અત્યંત આવશ્યક અને મનુષ્યની ઉચ્ચ નીચ ભૂમિકા નક્કી કરવામાં માપરૂપ છે. આ ગ્રંથમાં નયનું સ્વરૂપ સમજાવવા શ્રીમદે ઉત્તમ પ્રયત્ન સેવ્યો છે. તેઓ નયના અનેક ભેદોને ભેદવામાં જડ બની જતી બુદ્ધિને વેગ આપી નયનો યથાર્થ રૂપાલ કરાવે છે. શ્રીમલ્લવાદિકૃત દ્વાદશસાર નયચક્ર ઉપરથી શ્રીમદે આ ગ્રંથ રચ્યો છે. તેઓશ્રી ઉપસંહારમાં કહે છે કે,

- “ દ્વાદશસાર નયચક્ર છે, મલ્લવાદિકૃત વૃદ્ધ,
- “ સપ્તશતિ નય વાચના, કીધી તિહાં પ્રસિદ્ધ.
- “ અલ્પમતિના ચિત્તમેં નાવે તે વિસ્તાર,
- “ મૂલ્ય સ્થૂલ નય ભેદનો, માળ્યો અલ્પ વિચાર.

શ્રી મલ્લવાદિ પોતાના દ્વાદશસાર નયચક્રમાં સાતસો નયની વાચના કીધી છે. તે અલ્પમતિ જીવો સમજી ન શકે તે માટે નયના મુખ્ય સ્થૂલ ભેદોનો સંક્ષિપ્ત વિચાર માલ્યો છે. આ ઉપરાંત ગુણઠાણા આ શ્રી જીવના ભેદ, દ્રવ્યગુણ પર્યાય લક્ષણ નય નિક્ષેપ સહિત, સપ્તભંગી, પંચાસ્તિકાયનું સ્વરૂપ, સામાન્ય વિશેષ સ્વભાવનાં લક્ષણ વગેરેનું વર્ણન પણ તેમાં આવે છે.

૩. ગુરુગુણ છત્રીશી—ગુરુ જે આચાર્ય તે છત્રીશ ગુણોથી અલંકૃત છે. વળી એવી છત્રીશ (૧૨૯૬) છત્રીશી છે. તે ભિન્નભિન્નપણે છે. તેનું સ્વરૂપ આ ગ્રંથમાં આલેખેલું છે. ગુરુપદ કે આચાર્યપદ ધારણ કરતા પહેલાં કેટલી

લાયકાતની જરૂર છે તેનો સ્હેજ ધ્યાન કરવાની ઇચ્છા-
વાળા આ નાનકડો ગ્રંથ જરૂર વાંચવા.

૪ કર્મગ્રંથ—કર્મ ફીલસૂફીની મીમાંસા જે જ્ઞાણવટથી જૈન
શાસ્ત્રોમાં કરવામાં આવી છે તેવી અન્ય કોઈપણ દર્શ-
નમાં નથી. જૈનો આને માટે જે અભિમાન લે છે તે તદ્દન
યથાર્થ છે. કર્મગ્રંથનું મહત્ત્વ સમજાવવાની કશી જ આવ-
શ્યકતા નથી. શ્રી દેવેન્દ્રસૂરિ ૧ થી ૫ કર્મગ્રંથ માગધી
ભાષામાં રચેલ છે. શ્રીમદે તેની ઉપર ગુજરાતી ટવો ભર્યો
છે. માગધી નહિ જાણનારાઓ માટે આ પ્રયત્ન અત્યંત
આવકારદાયક છે.

૫ કર્મસંવેધ પ્રકરણ—કર્મગ્રંથની પૂર્તિ સમો આ નાનો ગ્રંથ
શ્રીમદે માગધી ભાષામાં રચ્યો છે. કર્મગ્રંથની નિકટનો
સંબંધ હોવાથી તેને કર્મગ્રંથ સાથેજ મૂકવામાં આવ્યો છે.

૬. વિચાર રત્નસાર—નામ પ્રમાણે ગુણ ધરાવતો આ ગ્રંથ
પ્રશ્નોત્તરરૂપે અમૂલ્ય વિચારરત્નોનો સંગ્રહ છે. એકંદરે
૩૨૨ પ્રશ્નોત્તરોમાં શ્રીમદે અધ્યાત્મ જ્ઞાન અને જૈનતત્ત્વને
લગતા કેટલાય ગહન સવાલોનું સુંદર નિરાકરણ કર્યું
છે. બધાજ પ્રશ્નો એટલી ઝંચી કોટિના છે કે વિવાદ
યાને ટાળવાનું મંડનની પ્રશ્નોત્તરીને આમાં જરાયે સ્થાન
આપવામાં આવ્યું નથી. પ્રગલ્ભ વિચારો લેખકની ઉચ્ચ
મનોભૂમિના સૂચક અને અધ્યાત્મજ્ઞાનમાં વધારો કરનાર
છે. વિવાદ અને ‘સહુ સ્થાપે અહમેવ’ના જમાનામાં
શ્રીમદ્ આ વ્યસનથી દૂર રહી શક્યા એ આશ્ચર્યજનક છે.

૭. છૂટક પ્રશ્નોત્તરો—વિચાર રત્નસારમાં શ્રીમદે પોતેજ પ્રશ્નો
ઉઠાવી તેના ઉત્તર આપવા પ્રયત્ન કર્યો છે. જ્યારે આ
ગ્રંથમાં શ્રીમદ્ને રાધનપૂરના તથા ધિરાદના સંઘે તેમજ ન-

વાનગરના શ્રાવક ધનસાલી પ્રમુખે પૂછેલા પ્રશ્નોના લંબા-
ળથી શાસ્ત્રાધારે જવાબ આપેલા છે. મુમુક્ષુએ જરૂર વાંચવા.

૮. ત્રણ પત્રો—શ્રીમદે સુરતની શ્રાવિકા જાનકીબાઈ તથા
હરખબાઈ પર લખેલા આ ત્રણ પત્રો તે વચ્ચતના જૈનસમા-
જમાં સ્ત્રીઓની સ્થિતિનું આલું પ્રતિબિંબ પાડે છે. દ્રવ્યા-
નુયોગ જેવા ગહન વિષયમાં તે સમયની સ્ત્રીઓ કેટલો
ઝંડો રસ લઈ શકતી, તેમનો શાસ્ત્રાભ્યાસ કઈ કક્ષા સુધી
પહોંચેલો વગેરેનો આ પત્રો સુંદર ધ્યાલ આપે છે. આ
જમાનામાં જ્યારે દ્રવ્યાનુયોગ પ્રતિ જ્યાં ત્યાં બેદરકારી
જોવામાં આવે છે, ત્યારે બે સદી પૂર્વેના આ પત્રો, તે
વચ્ચતના સ્ત્રીસમાજ કરતાંયે આજનો સ્ત્રી તેમજ પુરુષ સ-
માજ—કહો કે આશ્ચર્ય જૈન સમાજ કેટલી અધઃસ્થિતિએ
છે તે બતાવવા સાથે, જૈનોના ભૂતપૂર્વ ગૌરવના સાક્ષીભૂત છે.
ગ્રંથોના આટલા વિવરણ પછી તેઓશ્રીની ગચ્છશૈલીનું
વિહંગાવલોકન કરીશું.

૧૪. મહામસ્ત મુનિશ્રી જ્ઞાનસારજી જેઓએ આનંદધન-
જીની ચોવીસી પર બાલાવબોધ રચ્યો છે અને જેઓ શ્રીદેવચંદ્ર-
જીની સાધુપદ પરની સજ્જાયના ટવાકાર છે તેઓએ લખ્યું છે
કે શ્રી દેવચંદ્રજીને એક પૂર્વનું જ્ઞાન હતું એવી ગૂજરાતમાં કહેવત
છે. શ્રીજ્ઞાનસારજી જેવા તેવા માણસ નહોતા. તેમણે જે કહ્યું છે
તે તે વચ્ચતના સારાય જૈનસમાજનું મન્તવ્ય હતું એમ શ્રીમદ્
ઉપરના સર્વગચ્છના મહાપુરુષોના રાગ ઉપરથી ગ્રહાય છે. તેમના
વિષે “શ્રી ઉત્તમવિજયજી નિર્વાણ રાસ”માં આ પ્રમાણે ઉલ્લેખ છે:

“ સ્વરતર ગચ્છ માંહિ થયારે લોલ,

“ નામે શ્રી દેવચંદરે સોભાગી;

“ જૈન સિદ્ધાંત શિરોમણી રે લોલ,

“ ધૈર્યાદિક ગુણવંદરે સોભાગી,

“ દેશના જાસ સ્વરૂપનીરે લોલ,
 “ તે ગુરુના પદ પદ્મરે સોભાગી,
 “ વંદે અમદાવાદમાં રે લોલ,
 “ પૂંજાશા નિંછદ્ધરે સોભાગી.

પૂંજાશા તે શ્રીઉત્તમવિજયજી. શ્રીમદ્નું પ્રરૂપેલું વિશાલ સાહિત્ય જોતાં તેઓ એક પૂર્વના જ્ઞાતા હશે એ બાબતની આપ-
 ણને જરાયે શંકા રહેતી નથી. પોતાના આ વિશાલ જ્ઞાનનું
 વ્યક્ત શબ્દબ્રહ્મ રૂપે શ્રીમદે જનતાને પાન કરાવ્યું છે.

શ્રીમદ્નું ગદ્ય સરલ, ઘરગથ્થુ અને ભાવવાહી ભાષામાં
 વિચારશ્રેણીને એક સરખી રીતે રજુ કરે છે. શ્રીમદ્નું હૃદય
 જેટલું નિર્વાલસ છે તેટલીજ તેમની શૈલી નિર્વાલસ છે. સ્પષ્ટતા
 અને આઢંબરરહિતપણું એ તેમના ગદ્યના મુખ્ય ગુણ છે. અનિ-
 ચ્છનીય, જરૂર કરતાં વધારે પ્રમાણમાં વાપરવામાં આવતા સંસ્કૃત
 શબ્દોને તેમણે તીલાંજલી આપી છે. સુંદર, મધુર અને સાદી
 ભાષામાં શ્રીમદ્ પોતાનું કથન કર્યું જાય છે. પોતાને જે કહેવાનું
 છે તે સ્પષ્ટ રીતે જરૂર પુરતા શબ્દોમાં કહી દે છે. તેમની શૈલી-
 માં પોતે પંડિત છતાં નથી પંડિતાઈનો ડોલ, કે નથી વિચારોની
 ઊણપને શબ્દલાલિત્યમાં ગોટવી દઈ વિચારોનો દુષ્કાલ પ્રદ-
 ર્શિત કરતા મૂઢમતિના ટોટા શબ્દપ્રયોગો. તેમને કંઈક કહેવાનું
 છે અને તેને તેઓ કહે છે. ધાલી વાણીનો વ્યભિચાર તેમણે
 કોઈ સ્થળે કર્યો નથી. ગુજરાતી ભાષામાં ગદ્યસાહિત્યના ફળગા
 વ્યવસ્થિત રીતે ફુટવા માંડ્યા ત્યાર પહેલાં દોઢ સદી પૂર્વે આ
 મહાત્માએ ગદ્ય લખી ગુર્જરગિરા પર અનહદ ઉપકાર કર્યો છે.
 પોતે સંસ્કૃત પુસ્તકો રચી જાણતાં છતાં પ્રાકૃતમાં લખી તેઓ-
 શ્રીએ માતૃભાષાપરનો પોતાનો પ્રેમ વ્યક્ત કર્યો છે. શ્રીમદ્
 મારવાડમાં જન્મેલા હોવા છતાં ગુજરાતી ભાષાપરનો તેમનો

કાબુ અજબ છે. આઠમા વર્ષે દીક્ષા લીધા પછી તેઓનો વિહાર ગુજરાત તરફ થયો હશે. આ શૈશવ વિહાર કાળમાં તેમનો ગુજરાતીનો અભ્યાસ પરિપક્વ થયો હોવો જોડે. તેમના લઘ્વા-
નમાં કોઈ કોઈ સ્થળે મારવાડી શબ્દપ્રયાગ આવે છે છતાં ગુજરાતી ભાષામાં તેઓ ઘટલા સિદ્ધહસ્ત છે કે સદ્ગત શ્રી બુદ્ધિસાગરજી જેવાં દેવવિલાસ ઉપલબ્ધ થતા પહેલાં કલ્પેલું કે તેઓની જન્મભૂમિ ગુજરાત હોવી જોડે. તેમના સાહિત્ય-
માંથી ફાળકી ઉઠતા દેવચંદ્રની પ્રતિભા અનેરી છે. તેઓશ્રીની કીર્તિ સર્વભક્ષી કાળનો ઉપહાસ કરી બે સૈકાથી અણનમ ઊભી છે અને ભવિષ્યના ગર્ભમાં પણ ઉભશે એ નિર્વિવાદ છે.

૧૫ આ મહા પ્રભાવશાળી મહાત્મા વિષે ઘણું કહી શકાય તેમ છે. પ્રચર અધ્યાત્મરસિકતા, નિજાનંદ મસ્તી, અલસદશા, ઉત્કટ પ્રભુ પ્રેમ, અસામાન્ય લઘુતા, અદ્ભૂત વૈરાગ્ય, સમભાવ, સમતા, એક્યભાવ, પૂર્ણાનંદ પ્રાપ્તિ વગેરે હજુ અણસ્પર્શ્યા વિષયો છે. શ્રીમદ્ને પુરતો ન્યાય આપવા જતાં એક પુસ્તક ભરાય. પણ પુસ્તક ભરવાની જરૂર નથી. પ્રસ્તાવરૂપે તેમના અમોલા વારસા તરફ અંગુલીનિર્દેશ કર્યા પછી વાચકનેજ એ જ્ઞાન ઉદધિમાં ડુબકી દેવા દેવી એ મારું કર્તવ્ય છે. સુજ્ઞ અધ્યાત્મરસિક બંધુઓ તે કરવા પ્રેરાય. અંતમાં વિરમતાં ઇચ્છું છું કે શ્રીમદ્ જેવા, ગચ્છના મેદોની બાલીશતાને દૂર કરી જગત્માં આત્મ-પ્રેમનાં પૂર વહાવી, વિશ્વર્વધુત્વની ભાવના પ્રેરી આત્મસૌંદર્યની શાંતી કરવા મથતા કોઈ મહાત્મા ભારતવર્ષને અને જૈન આલ-મને સોંપડો.

પાદરા. }
પોષ સુદ ૧, સં. ૧૯૮૫.)

ગુરુચરણોપાસક
નાગકુમાર મકાતી.

महोपाध्याय श्रीमद् देवचन्द्रजी महाराजनी स्तुति.

ज्ञानदर्शनचारित्र-व्यक्तरूपाय योगिने
 श्रीमते देवचन्द्राय, संयताय नमोनमः ॥ १ ॥
 द्रव्यानुयोगगीतार्थो, व्रताचारप्रपालकः
 देवचन्द्रसमः साधु, रत्नाचीनो न दृश्यते ॥ २ ॥
 वाचकस्य महारागी, सर्वजैनोपकारकः
 संप्रति यस्य सद्ग्रन्थै, स्तत्त्वबोधः प्रजायते ॥ ३ ॥
 आत्मोद्धारामृतं यस्य, स्तवनेषु प्रदृश्यते
 त्रिविधतापतप्तानां, पूर्णशान्तिप्रदायकम् ॥ ४ ॥
 आनन्दघनगीतार्थ-पदस्तवनपूजकः
 गच्छेत्स्वरतरे तस्य, समःकोऽपिनयोगिराट् ॥ ५ ॥
 आत्मशमामृतस्वादी, शास्त्रोद्यानविहारवान्
 यत्कृतशास्त्रपाथोधौ, स्नानं कुर्वन्ति सज्जनाः ॥ ६ ॥
 सिद्धान्तपारदृश्वा यो, गुणानुरागिशेखरः
 माध्यस्थ्यस्यसच्चित्ते, तस्मै नित्यं नमोनमः ॥ ७ ॥
 गुर्जरोर्व्याच सौराष्ट्रे, मेदपाटेच मालवे
 लाटदेशेच पञ्जाबै, मरुदेशे स्वपादतः ॥ ८ ॥
 विहाराश्चकृतानैके, लोकानां बोधहेतवे
 ज्ञानिने देवचन्द्राय, पूर्णप्रेम्णा नमोनमः ॥ ९ ॥
 संभूत अन्तरात्मा य, आत्मानुभववेदकः
 अप्रमत्तदशायोगी, जिनेन्द्राणांप्रसेवकः ॥ १० ॥
 श्रुतागमप्रलीनाय, भक्तायब्रह्मरागिणे
 चिदानन्दस्वरूपाय, सर्वसंघस्यरागिणे ॥ ११ ॥
 ध्यानसमाधिरक्ताय, विश्ववन्द्यायसाधवे
 श्रीमते देवचन्द्राय, पूर्णप्रीत्या नमोनमः ॥ १२ ॥

जैनसंघस्यसेवायै, सर्वस्वार्पणकारिणे
 श्रीमते देवचन्द्राय, शुद्धात्मने नमोनमः ॥१३॥
 भारत जैनसंघे यः, प्रादुर्भूतो महासुनिः
 मोहतमोविनाशेन, देवचन्द्रोहिभास्करः ॥१४॥
 शीतलः सर्वलोकाना-मान्तरशान्तिकारकः
 क्षमापृथ्वीसमा यस्य, गांभीर्यं सागरोपमम् ॥१५॥
 धैर्यं मेरुसमं यस्य, गंगावन्निर्मलं मनः
 तस्मै श्रीदेवचन्द्राय पूर्णप्रीत्या नमोनमः ॥१६॥
 कायोधर्ममयोयस्य, वचश्चविश्वपावकम्
 मनआत्मनिसंलग्न मात्मालीनः प्रभौसदा ॥१७॥
 तस्मै श्रीदेवचन्द्राय, त्यागिने धर्मरागिणे
 नमःश्रीविश्वपूज्याय, विश्वकल्याणकारिणे ॥१८॥
 भावमेघस्वरूपाय विश्वोपग्रहकारिणे
 नमः श्रीदेवचन्द्राय सिद्धांतपारगामिने ॥१९॥
 सर्वगच्छेषु माध्यस्थ्यं, यस्य सत्यं प्रतिष्ठितम्
 तस्मै श्रीदेवचन्द्राय, पूर्णप्रीत्या नमोनमः ॥२०॥
 स्वपरगच्छ माध्यस्थ्यं, यस्य ज्ञानेन शोभते
 सर्वं गच्छसम ! श्रीमद् ! देवचन्द्र नमोऽस्तुते ॥२१॥
 तपागच्छीय साधुभिः सार्धं मैत्री प्रवर्तकः
 आदर्शो देवचन्द्रोऽभूत् सर्वं साधु शिरोमणिः ॥२२॥
 देवचन्द्रकृत ग्रन्थान्, स्तुवेऽहं भक्तिभावतः
 अमृतसागरा यत्र, विद्यन्ते सुखकारकाः ॥२३॥
 गुणानुरागयोगेन, देवचन्द्रमहासुनेः
 स्तुतिःकृता तपागच्छे, बुद्धिसागरसूरिणा ॥२४॥
 गुणिनां गुणरागेण, व्यक्ताभवन्ति सद्गुणाः
 दोषास्त्याज्या गुणाग्राह्या भाषते बुद्धिसागरः ॥२५॥

अनुक्रमणिका.

विषय.	पृष्ठ.
त्रणकरण	१
षड्द्रव्य-तेना गुणपर्याय	३
आठ पक्ष	७
चौभंगी	११
नयस्वरूप	१५
चारनिक्षेप	२१
प्रमाण	४४
सप्तभंगी	४५
स्वभाव	४७
नीगोदस्वरूप	४९
निश्चयव्यवहार चारित्र	५४
बारव्रत	५६
चारध्यान	५९
बारभावना	६६
समकीतनुं स्वरूप	६८
पांचसमवाय कारण	७९
गुणस्थानक विचार	८०

२ नयचक्रसार—

गुणठाणा आश्री जीवनाभेद	१०८
द्रव्यगुणपर्यायलक्षण नय निक्षेप सहित	११४
पंचास्तिकायनुं स्वरूप	१२३
सामान्य विशेष स्वभावनां लक्षण	१३०
सप्तभंगीनुं स्वरूप	१३७
उत्पाद व्ययना भेद	१५२
सामान्य स्वभावना भेद	१६३
विशेष स्वभावना भेद	१७७

विषय.				पृष्ठ.
नय स्वरूप	१८०
प्रमाण स्वरूप	२१९
३ गुरुगुण छत्रीशी	२३१-२६३
४ कर्मग्रन्थ टबार्थ—				
१ पहेलो कर्मग्रन्थ	२६५
२ बीजो ,,"	२९४
३ त्रीजो ,,"	३११
४ चोथो ,,"	३२४
५ पांचमो ,,"	३६४
५ कर्मसंवेध प्रकरण	४३१-४५६
६ विचाररत्नसार	४५७-६२८
७ छुटक प्रश्नोत्तर	६२९-६६१
८ कागळो	६६२-६६९

आगमसार.

शुद्धिपत्रक.

पृष्ठ.	लीटो.	अशुद्ध.	शुद्ध.
७	४	आकाशास्कित्य	आकाशास्तिकाय
२७	१३	ता	तो
२९	४	बहुमति	बहुमान
३५	१९	जाव	जीव
३८	११	ते	जे
४३	८	बोल्या	बोल्यो
४३	८	जादर्या	आदर्या
४३	१०	मान्या	मान्यो
४३	१३	बोल्या	बोल्यो
४४	७	"	"
४५	१२	पेहेला	पेहेल
४७	५	जाणवा	जाणवो
४९	५	असंख्याता	असंख्यातो
५२	३	उपजवा	उपजवो
५३	२२	कर्म	कर्म
५५	१३	आपपणा	आपणा
५६	१८	माकली	मोकली
५७	९	परिणाम	परिमाण
५७	११	"	"
५७	१७	भोगोपभाग	भोगोपभोग
५८	९	व्यतहार	व्यवहार
५८	२२	तेणे	तेने
३४	२५	तुं बीभे	तुं बीने
३६	१४	रह्या	रह्यो
६७	११	पकला छे	पकलो छे

७२	२	प्राणा	प्राणी
७३	७	महहणा	सहहणा
७९	४	बहुमत	बहुश्रुत
७९	६	माक्ष	मोक्ष
७९	७	छोडजा	छोडजो
७९	८	माक्षनुं	मोक्षनुं
८६	३	तापण	तोपण
८७	१२	माहनी	मोहनो
८८	२६	नाचा	नीचो
८९	२३	अंतमुहुर्त	अंतर्मुहुर्त
१२	१९	वतां	सेवतां
९३	१५	उपाध्याम	उपाध्याय
१०२	६	तधा	तथा
१०४	८	संप्रद्राय	संपराय

नयचक्रसार.

अशुद्धिशुद्धिपत्रक.

पृष्ठ.	पंक्ति.	अशुद्धि.	शुद्धि.
१०७	११	सम्यर्ग	सम्यग्मार्ग
१०८	४	अव्यावाधा	अव्याबाधा
१०९	३	चाथे	चो
१०९	५	जीवा	जीवो
११०	६	प्रथथ	प्रथम
१११	१४	सम्कत्व	सम्यक्त्व
"	"	हाय	होय
"	२१	जाणवा	जाणवो
११२	१७	ता	तो
११३	१	हव	हवे
"	७	समावी	समारी
"	१२	छैय	छैये
"	१६	मिध्या	मिथ्या
११४	१७	व्याप	व्याप्य
११५	१३	द्रव्य	द्रव्य
११७	५	समुदाय	समुदाय
११८	३	व्यय	व्यय
"	४	पर्यास्तिकाभय	पर्यायास्तिकोभय
"	५	पर्यायवद्	पर्यायवद्
"	१३	नहां	नहीं
११९	१९	मर्व	सर्व
"	२४	अर्थ:-जे	अर्थजे
१२०	१३	गुणो	गुणी
१२१	३	संमारी	संसारो
१२३	१४	आठभानो	ओठभानो
"	२१	जाव	जीव

१२८	४	लिगे	लिगे
"	५	प्रगठ	प्रगठ
१२८	१८	अयागी	अयोगी
१२९	२	काई	कोइ
१३६	३	त्यादिक	इत्यादिक
१३७	१६	जीष	जे
१३९	११	धम	धर्म
१४८	१८	करीयं	करीयें
"	२०	भोगा	भागो
१५०	१२	नास्तिपणो	नास्तिपणो
१५६	५	द्रव्य	व्यय
"	१२	ध्रुवत्वं	ध्रुवत्वं
१५८	१७	परमाणुनो	परमाणुने
१५९	४	के नियारण	निरावरण
"	११	चोथुं	प चोथुं
"	१	ते	ने
"	३	कयो	सो
१६२	१७	भावः	भावः
१६३	३	ता	तो
"	"	हाय	होय
"	८	होय	न होय
"	२६	मध्वे	मध्ये
१६४	१९	भेव	भेद
"	१५	धन	घन
१६५	१७	सर्व भाव	स्वभाव
"	१८	अभेद	प भेद
"	२०	धर्मास्तिकाय	अधर्मास्तिकाय
१६६	११	ता	तो
१६७	१३	भाव	भाव
"	१८	नाबिर्भूत	नाबिर्भूत
१६९	१	वितश्यति	विनश्यति
१७०	२०	ज्ञानयका	ज्ञायकता

१७१	१८	परिणभे	परिणभे
१७२	२	यागेंज	योगेंज
१७३	२५	भाक्तृत्व	भोक्तृत्व
१७४	२०	क्रियावंष	क्रियावंत
"	२१	उपयोगा	उपयोगी
१७५	६	परणाव	परभाव
"	११	नंदनथी	नंदमथी
"	२०	निरवाण	निरावरण
१७६	२०	कारणात	कारणता
१७७	६	उपाधिता	उपाधितो
"	१५	जाव	जीव
१७८	९	दानाधिक	दानादिक
१७९	५	काशना	कायना
"	२१	स्पदर्शयो	स्पर्शदियो
१८०	८	मध्ये	मध्ये
"	२४	पुद्गलनो	पुद्गलनो रूपीगुण तेना
			भेद वर्ण, गंध, रस,
			स्पर्श संस्थानादिक.
१८२	३	निक्षप	निक्षेप
"	११	वीना	वीर्यना
१८४	१८	छ	छे
१८६	५	पार्यायथिक	पर्यायार्थिक
१८८	१	"	"
१९४	६	व्यवाहयते	व्यवहियते
१९८	९	ते धर्मज	ते भाव धर्मज
२०१	२०	घट	घट
२०४	१२	एवंभूतनय	एवंभूतनय
२०४	२०	नयचक्र	नयचक्र
"	२३	श्रुताख्य	श्रुताख्य
२०५	१६	नीयते	नीयने
"	"	श्रुत	श्रुत
"	२०	कराने	करीने

२०६	१५	न गवेषे	गवेषे
२०८	३	मबलम्बमानः	अबलम्बमानः
"	१२	धर्मानि	धर्माने
"	२३	द्रव्यांतरपरणो	द्रव्यांतरपणो
२०९	७	धर्मने	धर्मनेन
२१२	९	धेये	धेये
२१४	९	निमत्त	निमित्त
"	२०	विशेष	विशेष
२१५	१०	लिगादिके	लिगादिके
२१७	५	जाणवा	जाणवो
"	१५	विषयी	विषयी
"	२४	एवभूतथी	एवंभूतथी
२१९	७	ज्ञानं	ज्ञानं
२२०	७	पामाने	पामीने
"	१०	अव्याबाध	अव्याबाध
२२२	८	बाधक	बाधक
२२२	१३	आन्माय	आम्नाय
२२४	९	परभाव	परभाव
२२५	१६	कराने शुत्त	करीने शुद्ध
२२७	२०	परभावानुग	परभावानुगत
२२८	२	रमतासंग	समतासंग

विचाररत्नसार.

पृष्ठ.	लीटी.	अशुद्ध.	शुद्ध.
४५९	१५	मंदपणाए	मंदपणाए के
४६०	४	सेना	तेना
४६२	३	मार्गमे	मार्गने
४६३	१३	देक्षना	देशना
४६६	११	यद्यार्थ	यथार्थ
४७१	१५	अज्ञानपणुं	अज्ञानपणुं
४७५	१६	रोते	रीते
४७६	३	यागे	योगे
४७८	९	बोधप्रकाश	बोधप्रकाश
४७९	१६	सम्यग	सम्यग्
४८३	४	आंतक	आतंक
४८६	१४	द्रव्यसंचर	द्रव्यसंचर
४८७	२१	सम्यग	सम्यग्
४८९	१७	अशुद्धापयोग	अशुद्धोपयोग
४९०	१२	द्वारे	द्वारा
४९४	१८	हाय	होय
४९५	६	सम्यग	सम्यग्
४९९	५	भावद्रियनो	भावेन्द्रियनी
"	९	विकरो	विकारी
"	१५	विषयभि०	विषयाभि०
५०२	१२	बली	बली
५०३	१३	भरतैवरते	भरतैरवते
५०९	११	नानकर्म	नामकर्म
"	१८	स्तोत	स्तोक
५११	१	माहिंथी	माहिंथी
५१३	१७	पुद्गलादि	पुद्गलादि
५१४	१४	माहराजानो	मोहराजानो
५२१	२२	प्रतामा	प्रतिमा

५२२	९	बहंची	बहंची
"	१२	कह्य	कह्यु
५२४	१९	पुद्गलनी	पुद्गलनी
५२५	२	प्रतिबिंबत	प्रतिबिंब ते
५२९	१७	स्थात्	स्यात्
५३१	१	शरीर	शरीर
५३५	१	पर्याय	पर्याय
५३६	२५	हाय	होय
५३७	४	पंचेन्द्रिय	पंचेन्द्रिय
५४४	२	कहा	कहो
५४७	१३	आवं	आवं
५४८	१२	सहणा	सहहणा
"	२१	निगांदिया	निगोदिया
५५२	५	वांटे	वींटे
५५६	५	अशुद्धापयोग	अशुद्धोपयोग
"	१६	देशविरति	देशविरति
५६१	९	किंचित्	किंचित्
"	१०	सन्मुखी	सन्मुखी
५६५	१०	कित	समकित
५६८	१८	प्रकृतिना	प्रकृतिनो
५६९	३	पयागना	पयोगना
५७३	२६	धणा	घणा
५७८	२	संमूर्च्छिम	संमूर्च्छिम
५८२	३	तिकल्प	विकल्प
५८३	२	दृष्टे	दृष्टे
५८४	९	नोधम्मीया	नोधम्मीया
५९२	१४	तिहाथी	तिहांथी
५९६	१५	समुद्घात	समुद्घात
६००	१६	जीव	जीव
६०१	५	अव्यवहरा-	अव्यवहाररा-
६०८	२१	भागवतो	भोगवतो
६१०	१०	कोडीकोडाकोडी	कोडीकोडाकोडी कोडाकोडी

६१३	१६	धणीने	धणीने
६२३	४	तोत्रभाव	तीत्रभाव
६२७	२२	दाक्षाने	दीक्षाने
६२८	२१	श्नेयं	श्रेयं
६३१	१७	सुबुद्धो	सुबुद्धी
६३२	५	छंदो	छंदे
”	७	वर्त	वर्त
६३३	९	नात	नात
”	१६	मंदसकभू	मंदसकभू
६३४	१४	बली	बली
”	१६	रह्या	रह्यी
६३७	१२	पंचांगीने	पंचांगीने
६४१	११	पर्यास्तिक	पर्यायास्तिक
६४३	१०	काइ	काइ
”	१७	तान	तान
६४९	६	संकला	संकलो
६४९	७	टलो	टली
६५३	२५	प्रदेशना	प्रदेशनो
६५५	२	सदहवां	सदहवां
६५७	२	बळा	बळी
६६१	८	कालपुद्गल	कालपुद्गल
६६४	१७	जो	जी
६६५	१२	ता	तो
६६६	३	अतिक्तमादिक	अतिक्रमादिक
६६७	२	लहं	लहं
६६८	२	ले	ते
”	१३	पुद्गल	पुद्गल

कर्मग्रंथ.

अशुद्धि-शुद्धि पत्रकं.

पृष्ठ=पंक्ति,	अशुद्धि.	शुद्धि.
२६५ ८	गणभृद्भौतमं	गणभृद्भौतमं
" १२	वंदिव-वांदीन	वंदिय-वांदीने
" १६	चवार	च्यार
" २१	भेअ	भेअं
२६६ १४	चउतिसय	चउतिसय
" २३	गुरु लघु	अगुरुलघु
" "	अन्तराय	आठमो अन्तराय
२६७ १२	नाणा णि	नाणाणि
" १४	पूर्वक	पूर्वक
२६८ १	ज्ञानना	ज्ञाननी
" १९	संज्ञाश्रत	संज्ञीश्रुत
२७० २	जाणवा १६	जाणवा पाहुड पाहुड श्रुत १५
		पाहुड पाहुड समास श्रुत १६
२७० १३	कहाये	कहीये
" २४	ज्ञाना	ज्ञानी
२७१ १६	चक्खु	चक्खु
२७२ ११	ऊंघे	ऊंघे
" २२	आसाता	असाता
" २३	वेदयकर्म	वेदनीयकर्म
२७४ १४	भदंकारी	भेदंकारी
२७५ ३	चारत्त	चरित्त
२८० २	जस	जसं
" १६	मिळवा	मिळया
२८३ ६	माहनी	मोहनी

"	१७	उवंग	उवंग
२८६	८	कालाममरनो	कालो भ्रमरनो
२८८	६	ता	तो
२८९	३	अर्थ	अर्थ
२८९	३	सखरा	सरखा
"	७	जीम	जीभ
"	८	तिणं	तिणे
२९०	२	दंसगं	दसगं
"	१४	विग्धं	विग्धं
२९१	११	वळा	वळी
२९२	४	बांधे	बांधे
२९५	३	माह	मोह
२९८	१२	अटठावन्ना	अट्टावन्ना
२९९	१५	नवमो	नवमे
"	"	गुणठाणी	गुणठाणे
"	२४	दसमो	दसमे
"	"	गुणठाणी	गुणठाणे
३०४	११	परावात	पराघात
३०५	४	खपाव	खपावे
३१८	४	वाजा	बीजा
"	१४	१०१	१०९
"	१२	नरक २	नरक ३
"	२२	०	मध्यसंस्थान ४
३१३	१४	०	दुस्व १ अनादेय १
३१६	३	वेद २	०
३१९	८	सयागी	सयोगी
३२१	४	चादमा	चौदमा
"	१०	जाणवा	जाणवो
"	११	वट्टंता	वट्टंता
३२४	१२	ममिअ	नमिअ
३२५	१४	बायार	बायर
"	"	अप्पजि	अपजि

३२६	४	मास	मोसा
"	९	स्थानकर्म	स्थानकर्म
३२७	३	अनाण	अन्नाण
३२९	१०	"	"
३३०	१२	ज्ञान	अज्ञान
"	१८	इगिदि	इगिदि
३३१	१०	तिरि	तिरि
३३६	३	अनाण	अन्नाण
३३७	४	दाय	दोय
३३७	१३	सव्विउव्वा	सविउव्वा
३३८	९	विना	विना
"	२२	मिच्छ	मिच्छ
३३९	१०	अनाण	अन्नाण
३४०	९	कमा	कम्मा
३४१	११	सक्का	सुक्का
३४३	१२	देश	देस
३४४	"	मिच्छं	मिच्छं
"	२१	निवृत्ति	अनिवृत्ति
३४५	१४	विउवा	विउव्वा
३४७	२	जोगति	जोगत्ति
"	१२	पणःमिच्छ	पणमिच्छ
"	१३	हिंसा	हिंसा
३४८	११	निवृत्ति	अनिवृत्ति
"	२३	वज्रक्रुषम-	वज्रक्रुषम-
३४९	३	मिथ्यात्वथा	मिथ्यात्वथी
३५१	५	पव्वुत्त	पुव्वुत्त
३५३	१७	औदायक	औदयिक
३५४	४	लद्धि	लद्धि
"	५	"	"
"	१६	क्षयापशमिक	क्षयोपशमिक
३५६	९	मिसो, घाइसु	मिसो चउघाइसु
"	१६	कर्ममं	कर्ममं

३५८	१२	सरसवं	सरसवं
३५९	१५	समुद्र	समुद्रे
३६१	१५	मध्यय	मध्यम
"	१७	सगवत्ता	सजचत्ता
३६५	१७	विग्धं	विग्ध
३६६	१	दर्शनावरणी ५	दर्शनावरणी ९
"	३	चार ५	नव ९
३६७	२०	०	अथिरनाम
३६८	६	बन्धा	बन्धी
"	७	"	"
"	८	निदोबधाय	निदो वधाय
"	२४	वेयणिय	वेयणियं
३६९	१५	नीय	नीयं
"	१५	धुवसता	धुवसत्ता
"	"	सम्ममीस	सम्ममीस
"	१६	अधुवसता	अधुवसत्ता
३७१	३	माहनीनी	मोहनीनी
३७१	८	मासाइ	मीसाइ
"	१३	हवे	होवे
३७७	७	प्रवेशोदय	प्रदेशोदय
"	१२	अथिर १	अथिर १ शुभ १
"	९	जोयतिगं	ऊज्जोयतिगं
३७८	५	भूगारा	भूयगारा
"	६	अवत्तवा	अवत्तवो
३८१	११	ए	हवे
३८२	९	जोणय	जोण य
"	१०	तिसय	तिसियर
३८३	२	काषायिक	अकाषायिक
"	१९	स्थित	स्थिति
३८४	७	मृदु, स्पर्श	मृदु, लघु, स्निग्ध, ऊष्ण, सुरभि गन्ध, सित-उजलो वर्ण, ए सात प्रकृति
"	८	ए छ प्रकृति	ए सात प्रकृति

३८७	१९	कालोवण	कालोवर्ण
३९४	९	तया	तथा
"	१०	साद	सादि
"	१५	अध्रव	अध्रुव
३९६	१८	अमणपत्ते	अमणपज्जे
३९७	१२	बे०	बेन्द्री
३९८	३	समकाती	समकीती
३९९	२१	असमन्त	अपजत्त इतिपाठान्तरं
४००	३	उत्कृ	उत्कृष्ट
"	२०	वृद्धि	वृद्धि
४०१	९	ठिइ	ठिइ
४०१	१२	वार्य	वीर्य
"	१४	"	"
४०२	२०	वांधी	वांधी
४०६	२	परमी	परमो
"	२१	अप्रीयाख्यान	अप्रत्याख्यान
"	२२	प्रीयाख्यान	प्रत्याख्यान
४०८	२१	पणिदि	पणिदि
४०९	१	वर्णादि ४	वर्णादि ४ तैजस चतुष्क ४
"	८	वइर	वइरं
४११	१४	वादर	वादर, पर्याप्त,
४१२	५	च्यार ४	×
"	१२	मोहनी ५	मोहनी
"	१३	ए ३० नो	ए ३८ नो
४१६	५	परमा-आनो	परमाणुआनो
४१७	१	पुत्तगले	पुद्गले
"	९	संक्तम्या	संक्रम्या
"	१८	रसवत	रसवंत
४१८	१	देशवाती	देशघाती
"	२	सर्वघाती	सर्वघाती
"	१६	गुण	गुण

४१९	१३	निवारण	निरावरण
४२०	९	नव १०	१०
४२१	१३	नायरो	बायरो
"	१४	परद्व	परद्वो
४२२	२	उरसाइ	उरलाइ
४२२	२३	थाजे	थाये
४२४	६	अपर्याप्ति	अपर्याप्ति
४२५	१६	सुहुभ	सुहुम
"	१८	अप्रमोदी	अप्रमादी
४२८	११	क्रोध	क्रोध
४२९	९	स्त्रीवेद	स्त्रीवेद
"	१८	ज्ञानावरणी	ज्ञानावरणी
४३०	३	प्रवरां	प्रवराः
४३०	६	सत्रार्थ	सूत्रार्थ

नोट—आ कर्मग्रन्थमां गाथाओंनी उपर जे जे स्थानमां
आंकडाओं धर्या छे ते वधा पाठकोए ध्यानपूर्वक गणी शुद्ध
करी लेवा.

शुद्धिपत्रकम्

पृष्ठ=पंक्ति,	अशुद्ध.	शुद्ध.
४३१ ६	अहरकाए	अहक्खाए
" ६	गोयंमि	गोयंमि
" "	अठय	अठय
" "	वेअणीए	वेअणिए
" ९	एगठ	एगठ
४३२ ३	अणिछि	अणित्थि
" ७	अठेव	अठेव

४३३	१	चउवीस	चउवीस
"	२	मिछे	मिच्छे
"	"	दुगिकंमि	दुगिकंमि
"	५	इक्कारसेव	इक्कारसेव
"	७	मिछइ	मिच्छइ
४३५	३	वायरंमि	वायरंमि
४२६	१	छवीस	छवीस
"	२	छपणगे	छपणगे
"	५	अठवीसं	अठवीसं
"	"	छवीसं	छवीसं
"	८	पणांदि	पणिदि
४३७	५	इगदग	इगदुग
"	६-७	अहरकाण	अहक्खाण
"	८	चउठ	चउठु
"	१६	बंधठाणाणि	बंधठाणाणि
"	२४	बंधठाणे	बंधठाणे
"	"	विणुठ	विणुठु
"	२५	छेवटो	छेवटो
४३८	१६	तीस	तीस
"	१८	नरसन्नी	नरसन्नी
"	१९	असन्नी	असन्नी
"	२२	खवगे	खवगे
४३९	२	असन्नी	असन्नी
४३९	४	अहरकाय	अहक्खाय
"	५	बंधठाणाण	बंधठाणाण
४६५	५	तिग	तिग
"	१३	खरयरगच्छे	खरयरगच्छे
"	१७	युगक्वर	जुगवर
"	२२	नाणच्छं	नाणत्थं

॥ श्री सर्वज्ञायनमः ॥

॥ श्रीमद્પಂಡિતશ્રીદેવચંદ્રજીકૃત ॥

આગમસાર.

ભવ્યજીવને પ્રતિબોધવા નિમિત્તે મોક્ષમાર્ગની વચનિકા કહે છે. તિહાં પ્રથમ જીવ અનાદિકાલનો મિથ્યાત્વી હતો તે કાલલલ્બ્ધ પામીને ત્રણ કરણ કરે છે. તેનાં નામ-પહેલું યથા-પ્રવૃત્તિ કરણ, બીજું અપૂર્વ કરણ, અને ત્રીજું અનિવૃત્તિ કરણ.

તેમાં પહેલું યથાપ્રવૃત્તિ કરણ કહે છે. ૧ જ્ઞાનાવરણીય, ૨ દર્શનાવરણીય, ૩ વેદનીય, ૪ અંતરાય, ૫ ચાર કર્મની ત્રીસ કોઢાકોડી સાગરોપમની સ્થિતિ છે, તેમાંથી ઓગળત્રીસ કોઢાકોડી સ્વપાવે અને એક કોઢાકોડી બાકી રાखે, તથા ૧ નામકર્મ, ૨ ગોત્રકર્મ, ૫ વે કર્મની વીસ કોઢાકોડી સાગરોપ-મની સ્થિતિ છે, તેમાંથી ઓગળીસ સ્વપાવે અને એક કોઢાકોડી રાखે, અને મોહનીયકર્મની સિત્તેર કોઢાકોડી સાગરોપમની સ્થિતિ છે. તેમાંથી અગળોતેર સ્વપાવે, બાકી એક કોઢાકોડી શેષ રાखે. એવી રીતે એક આયુકર્મ વર્જીને બાકી સાતે કર્મની એકપલ્લોપમના અસંખ્યાતમા ભાગે ન્યૂન એક કોઢાકોડી સાગ-

રોપમની સ્થિતિ રાખે, એવો જે વૈરાગ્યરૂપ ઉદાસી પરિણામ તેને યથાપ્રવૃત્તિકરણ કહીયે. એ પહેલું કરણ, સર્વસંજ્ઞી પંચેંદ્રીજીવ અનંતીવાર કરે છે.

હવે બીજું અપૂર્વકરણ કહે છે. તે એક કોડાકોડી સાગરો-પમની સ્થિતિ માંહેથી એક મુહૂર્ત અને અનાદિ મિથ્યાત્વ જે અનંતાનુબંધીઆની ચોકડી તે સ્વપાવવાને અજ્ઞાન હેય તે છાંડવું, અને જ્ઞાન ઉપાદેય ઇટલે આદરવું, એ વાંચ્છારૂપ અપૂર્વ કહેતાં પહેલાં ક્યારે ન આવ્યો એવો જે પરિણામ તે અપૂર્વ કરણ કહીયે, એ બીજું કરણ, તે સમક્ષિત યોગ્ય જીવને થાય.

હવે ત્રીજું અનિવૃત્તિ કરણ કહે છે. તે મુહૂર્તરૂપ સ્થિતિ સ્વપાવીને નિર્મલ શુદ્ધ સમક્ષિત પામે, મિથ્યાત્વનો ઉદય મટે ત્યારે જીવ ઉપશમ સમક્ષિત પામે, એવો જે પરિણામ તે અનિવૃત્તિ કરણ કહીયે. એ કરણ કીધાથી ગંદીભેદ થયો કહીયે. ઉક્તંચ્ચ આવશ્યકનિર્યુક્તૌ ‘ જા ગંઠી તા પદમં । ગંઠીસમયઃ છેઓ ભવેવીઓ ॥ અનિઅટ્ટિકરણં પુનઃ । સમત્તપુ-રસ્વડેજીવે ॥ ૧ ॥ ઊસર દેસં દદ્ધુલિયં ચ । વિજ્ઞાઙ્ગ વણદવો પપ્પ ઇય ॥ મિચ્છત્તસ્સાણુદણ્ણ । ઉવસમસમ્મં લહ્હ જીવો ॥ ૨ ॥ એમ મિથ્યાત્વનો ઉદય મળ્યાથી જીવ સમક્ષિત પામે, તે સમક્ષિતની સદ્દહનાના બે ભેદ છે, એક વ્યવહાર સમક્ષિત સદ્દહના, બીજી નિશ્ચય સમક્ષિત સદ્દહના.

દેવશ્રીઅરિહંત દેવાધિદેવ, અને ગુરુ સુસાધુ, જે સૂઘો અર્થ કહે તે, તથા ધર્મ કેવલીનો પ્રરુપ્યો જે આગમમાં સાતનય

तथा एक प्रत्यक्ष बीजुं परोक्ष ए वे प्रमाण, अने चार निक्षेपे करी सदहे, एवी सदहणा ते व्यवहार समकित कहिये. ए पुण्यनुं कारण तथा धर्म प्रगट करवानुं कारण छे. एवी रुचि ज्ञानविना पण घणा जीवोने उपजे.

बीजुं निश्चयसमकित ते आवी रीते जे निश्चय देव ते आपणोज आत्मा, जीव निष्पन्नस्वरूपी सिद्ध, ते संग्रहनयनीसत्ता-गवेषतां, तथा निश्चयगुरु ते पण आपणो आत्माज तत्त्वरमणी, अने निश्चयधर्म ते आपणा जीवनो स्वभावज छे, एवी सदहणा ते मोक्षनुं कारण छे केमके जीव स्वरूप ओलख्या विना कर्म स्वपे नहीं एवी शुद्ध सदहणा ते निश्चयसमकित.

हवे ज्ञाननुं स्वरूप कहे छे. ते ज्ञानना वे भेद छे. एक व्यवहारज्ञान, बीजुं निश्चयज्ञान, तेमां अन्यमतिनां सर्वशास्त्र जाणवां. अथवा जैनागममध्ये कहा जे एक गणितानुयोग ते क्षेत्रमान, बीजो चरणकरणानुयोग ते क्रियाविधि, त्रीजो धर्म-कथानुयोग ए त्रण अनुयोगनुं जाणवापणुं ते सर्व व्यवहारज्ञान छे. अथवा अन्तरउपयोगविना जे सूत्रना अर्थ करवा ते पण व्यवहारज्ञान कहिये.

हवे निश्चयज्ञान ते छ द्रव्य तथा तेना गुण अने पर्याय सर्वने जाणे तेमां पांच अजीव द्रव्य छे ते हेय-कहेतां छांडवा योग्य जाणी छांडवां, अने एक जीवद्रव्य ते निश्चयैकरी सिद्धसमान मोक्षमयी मोक्षनो जाणनार मोक्षनुं कारण मोक्षनो जावावालो मोक्षमांज रहे छे एहवो आपणो जीव अनंतगुणी अरूपी छे तेनेज ध्यावे ते निश्चयज्ञान कहिये.

हवे एक धर्मास्तिकाय, बीजो अधर्मास्तिकाय, त्रीजो आकाशास्तिकाय, चोथो पुद्गलास्तिकाय, पांचमो जीवास्तिकाय, .

અને છઠ્ઠો કાલ એ છ દ્રવ્ય શાશ્વતા છે. તેનું જ્ઞાન કહે છે. એ છ દ્રવ્ય મધ્યે પાંચ અજીવ દ્રવ્ય છે અને એક જીવ દ્રવ્ય તે ચેતનાલક્ષણવંત છે. ઉપાદેય છે.

હવે છ દ્રવ્યના ગુણ કહે છે. પહેલો ધર્માસ્તિકાયના ચાર ગુણ. એક અરૂપી, બીજો અચેતન, ત્રીજો અક્રિય, ચોથો ગતિસહાયગુણ. બીજા અધર્માસ્તિકાયના પણ ચાર ગુણ છે. એક અરૂપી, બીજો અચેતન ત્રીજો અક્રિય, અને ચોથો સ્થિતિસહાયગુણ. ત્રીજા આકાશાસ્તિકાયદ્રવ્યના ચાર ગુણ છે. એક અરૂપી, બીજો અચેતન, ત્રીજો અક્રિય, ચોથો અવગાહના-દાનગુણ. હવે કાલદ્રવ્યના ચાર ગુણ કહે છે. એક અરૂપી, બીજો અચેતન, ત્રીજો અક્રિય, ચોથો નવાપુરાણવર્તનાલક્ષણ. હવે પુદ્ગલદ્રવ્યના ચાર ગુણ કહે છે. એક રૂપી, બીજો અચેતન, ત્રીજો સક્રિય, ચોથો મિલણવિસ્થરણરૂપ પ્રરણગલન ગુણ. હવે જીવદ્રવ્યના ચાર ગુણ કહે છે. એક અનંતજ્ઞાન, બીજો અનન્ત-દર્શન, ત્રીજો અનન્તચારિત્ર, ચોથો અનન્તવીર્ય એ છ દ્રવ્યના ગુણ કહ્યા તે નિત્યધ્રુવ છે.

હવે છ દ્રવ્યના પર્યાય કહે છે. ધર્માસ્તિકાયના ચાર પર્યાય છે. એક સ્વંધ, બીજો દેશ, ત્રીજો પ્રદેશ, ચોથો અગુરુલઘુ. અધર્માસ્તિકાયના ચાર પર્યાય. એક સ્વંધ, બીજો દેશ, ત્રીજો પ્રદેશ, ચોથો અગુરુલઘુ. પુદ્ગલદ્રવ્યના ચાર પર્યાય. એક વર્ણ, બીજો ગંધ, ત્રીજો રસ, ચોથો સ્પર્શ અગુરુલઘુસહિત; તથા આકાશાસ્તિકાયના ચાર પર્યાય. એક સ્વંધ, બીજો દેશ, ત્રીજો પ્રદેશ, ચોથો અગુરુલઘુ. કાલદ્રવ્યના ચાર પર્યાય. એક અતીત કાલ, બીજો અનાગત કાલ, ત્રીજો વર્તમાન કાલ, ચોથો અગુરુલઘુ. અને જીવ દ્રવ્યના ચાર પર્યાય. એક અવ્યાબાધ,

બીજો અનવગાહ, ત્રીજો અમૃત્તિક, ચોથો અગુરુલઘુ. એ છ દ્રવ્યના પર્યાય કહ્યા.

હવે છ દ્રવ્યના ગુણપર્યાયનું સાધર્મ્યપણું કહે છે. અગુરુ લઘુપર્યાય સર્વદ્રવ્યમાં સરીખો છે અને અરૂપીગુણ પાંચ દ્રવ્યમાં છે, એક પુદ્ગલદ્રવ્યમાં નથી; તથા અચેતનગુણ પાંચ દ્રવ્યમાં છે. એક જીવદ્રવ્યમાં નથી, અને સક્રિયગુણ જીવ તથા પુદ્ગલ એ બે દ્રવ્યમાં છે. બાકી ચાર દ્રવ્યમાં નથી; તથા ચલણસહાયગુણ એક ધર્માસ્તિકાયમાં છે, બીજાં પાંચ દ્રવ્યમાં નથી; વલી સ્થિરસહાયગુણ એક અધર્માસ્તિકાયમાં છે. બીજાં પાંચ દ્રવ્યમાં નથી અવગાહના ગુણ તે એક આકાશદ્રવ્યમાં છે, બીજાં પાંચ દ્રવ્યમાં નથી; અને વર્તનાગુણ તે એક કાલદ્રવ્યમાંજ છે, બીજાં પાંચ દ્રવ્યમાં નથી; તેમજ મિલણવિચ્છેદનગુણ તે પુદ્ગલમાં છે, બીજાં દ્રવ્યમાં નથી તથા જ્ઞાન-ચેતના ગુણ તે એક જીવ દ્રવ્યમાં છે, પણ બીજાં દ્રવ્યમાં નથી. એ મૂળગુણ કોઈ દ્રવ્યના કોઈ દ્રવ્યમાં મિલે નહીં. એક ધર્મ બીજો અધર્મ, ત્રીજો આકાશ, એ ત્રણ દ્રવ્યના ત્રણ ગુણ તથા ચાર પર્યાય સરિખા છે અને ત્રણ ગુણે કરી તો કાલદ્રવ્ય પણ એ સમાન છે.

હવે વલી અગ્યાર વોલે કરી છ દ્રવ્યના ગુણ જાણવાને ગાથા કહે છે.

પરિણામી જીવ મુક્તા, સપણસા એગ ચિત્ત
કિરિઆય । નિઠ્ઠવં કારણ કત્તા, સઠ્ઠગય ઇયર
અપ્પવેસે । ૧ ।

અર્થ—નિશ્ચયનયથી આપ આપણા સ્વભાવે છ એ દ્રવ્ય પરિણામી છે અને વ્યવહારનયથી જીવ તથા પુદ્ગલ એ બે દ્રવ્ય

પરિણામી છે તથા એક ધર્મ, બીજો અધર્મ, ત્રીજો આકાશ અને ચોથો કાલ, એ ચાર દ્રવ્ય અપરિણામી છે. તથા છ દ્રવ્યમાં એક જીવ દ્રવ્ય તે જીવ છે, બીજાં પાંચ દ્રવ્ય અજીવ છે તથા છ દ્રવ્યમાં એક પુદ્ગલ રૂપી છે અને પાંચ દ્રવ્ય અરૂપી છે. છ દ્રવ્યમાં પાંચ દ્રવ્ય સપ્રદેશી છે, અને એક કાલ દ્રવ્ય અપ્રદેશી છે. તેમાં એક ધર્માસ્તિકાય બીજો અધર્માસ્તિકાય એ બે દ્રવ્ય અસંખ્યાત પ્રદેશી છે અને એક આકાશદ્રવ્ય અનંતપ્રદેશી છે. જીવ દ્રવ્ય અસંખ્યાત પ્રદેશી છે, પુદ્ગલપરમાણુ* અનંતપ્રદેશી છે, પરમાણુઆ અનંતા છે એમ પાંચ દ્રવ્ય સપ્રદેશી છે અને છઠ્ઠો કાલ અપ્રદેશી છે.

છ દ્રવ્યમાં એક ધર્માસ્તિકાય, બીજો અધર્માસ્તિકાય, ત્રીજો આકાશાસ્તિકાય એ ત્રણ તે એકેક દ્રવ્ય છે, તથા એક જીવ દ્રવ્ય, બીજો પુદ્ગલ દ્રવ્ય, ત્રીજો કાલદ્રવ્ય એ ત્રણ અનેક-અનેક છે, છ દ્રવ્યમાં એક આકાશદ્રવ્ય ક્ષેત્ર છે, અને બીજાં પાંચ દ્રવ્ય ક્ષેત્રી છે; નિશ્ચયનયથી છ દ્રવ્ય પોતપોતાના કાર્યે સદા પ્રવર્તે છે માટે સક્રિય છે; અને વ્યવહાર નયથી જીવ અને પુદ્ગલ એ બે દ્રવ્ય સક્રિય છે. તેમાં પળ પુદ્ગલ સદા સક્રિય છે, અને જીવ દ્રવ્ય તો સંસારી થકો સક્રિય છે; પળ સિદ્ધઅવસ્થાયે થકો સંસારી ક્રિયા કરવાને અક્રિય છે, તથા બાકીના ચાર દ્રવ્ય તો અક્રિય છે, નિશ્ચય નયથી છ દ્રવ્ય નિત્ય છે, ધ્રુવ છે; અને ઉત્પાદવ્યયે કરી અનિત્ય પળ છે. તથા વ્યવહારનયે જીવ અને પુદ્ગલ એ બે દ્રવ્ય અનિત્ય છે, બાકીના ચાર દ્રવ્ય નિત્ય છે, યદ્યપિ ઉત્પાદવ્યયધ્રુવપળે સર્વ પદાર્થ પરિણમે છે તોપણ એક ધર્મ, બીજો અધર્મ, ત્રીજો આકાશ, ચોથો કાલ, એ ચાર દ્રવ્ય સદા અવસ્થિત છે તે માટે નિત્ય કહ્યાં.

*પુદ્ગલાસ્તિકાયના સ્કન્ધો-પર્યાયો અનંતપ્રદેશી છે.

છ દ્રવ્યમાં એક જીવ દ્રવ્ય અકારણ છે અને પાંચ દ્રવ્ય કારણ છે. કેમકે પાંચે દ્રવ્ય જીવને ભોગમાં આવે છે માટે કારણ કહિયે. ધર્માસ્તિકાય ચાલવામાં સાહ્ય આપે છે. અધર્માસ્તિકાય થિર રહેવામાં સાહ્ય આપે છે. આકાશાસ્તિકાય અવકાશ આપે છે. પુદ્ગલાસ્તિકાય જીવને મધુરાદિ, સુરભિગંધાદિક તથા સકોમલ સ્પર્શાદિક ભોગપણે થાય છે. તથા કાલદ્રવ્ય તે જીવને જરા, બાલ, તારુણ્ય અવસ્થા દિણ છે, તથા અનાદિ સંસારી જીવ ભવસ્થિતિ પરિપાક થતાં એક અંતર્મુહૂર્તકાલમાં સકલકર્મ નિર્જરી મોક્ષ પહોંચે તિહાં સિદ્ધ અવસ્થાયે અનંતોકાલ પર્યંત જીવ અનંતા સુખને વિલસે, માટે કાલદ્રવ્ય પણ જીવને ભોગ થાય છે. પણ એક જીવ દ્રવ્ય કોઈને ભોગ આવતો નથી માટે અકારણ કહ્યું. અને પાંચ દ્રવ્ય ભોગ આવે માટે કારણ કહ્યાં. તથા ઘણી પ્રતોમાં તા સંક્ષેપે દટલું છે જે છ દ્રવ્યમાં એક જીવ દ્રવ્ય કારણ છે. પાંચ દ્રવ્ય અકારણ છે. એ પણ વાત ઘણી રીતે મળતી છે. માટે જે બહુશ્રુત કહે તે સ્વરૂ. “મારી ધારણા પ્રમાણે જીવદ્રવ્ય કારણ અને પાંચ દ્રવ્ય અકારણ એમ સંભવે છે” નિશ્ચયનયથી છદ્રવ્ય કર્તા છે અને વ્યવહારનયે એક જીવદ્રવ્ય કર્તા છે. બાકી પાંચ દ્રવ્ય અકર્તા છે. છ દ્રવ્યમાં એક આકાશદ્રવ્ય સર્વવ્યાપી, અને પાંચદ્રવ્ય લોક વ્યાપી છે. છદ્રવ્ય એક ક્ષેત્રમાં એકઠાં રહ્યાં છે પણ. એક બીજા સાથે મલી જાય નહીં. એ છ દ્રવ્યનો વિચાર કહ્યો.

હવે એકેકા દ્રવ્યમાં એક નિત્ય, બીજો અનિત્ય, ત્રીજો એક, ચોથો અનેક, પાંચમો સત્, છઠ્ઠો અસત્, સાતમો વક્તવ્ય, આઠમો અવક્તવ્ય. એ આઠ આઠ પક્ષ કહે છે.

ધર્માસ્તિકાયના ચાર ગુણ નિત્ય છે તથા પર્યાયમાં ધર્માસ્તિકાયનો એક સ્વંધ નિત્ય છે, બાકીના દેશ પ્રદેશ તથા અગુરુલઘુ પર્યાય અનિત્ય છે. અધર્માસ્તિકાયના ચાર ગુણ તથા એક લોકપ્રમાણ સ્વંધ નિત્ય છે અને એક દેશ, બીજો પ્રદેશ, ત્રીજો અગુરુલઘુ એ ત્રણ પર્યાય અનિત્ય છે. તથા આકાશાસ્તિકાયના ચાર ગુણ તથા લોકાલોકપ્રમાણસ્વંધ નિત્ય છે અને એક દેશ, બીજો પ્રદેશ, ત્રીજો અગુરુલઘુ એ પર્યાય અનિત્ય છે. તથા કાલદ્રવ્યના ચાર ગુણ નિત્ય છે અને ચાર પર્યાય અનિત્ય છે. પુદ્ગલદ્રવ્યના ચાર ગુણ નિત્ય અને ચાર પર્યાય અનિત્ય છે. જીવદ્રવ્યના ચાર ગુણ તથા ત્રણ પર્યાય નિત્ય છે અને એક અગુરુલઘુ પર્યાય અનિત્ય છે. એ રીતે નિત્યાનિત્યપક્ષ કહ્યો.

હવે એક અનેકપક્ષ કહે છે. એક ધર્માસ્તિકાય બીજો અધર્માસ્તિકાય એ બે દ્રવ્યનો સ્વંધ લોકાકાશપ્રમાણ એક છે અને ગુણ અનેક છે, પર્યાયઅનન્તા છે, પ્રદેશ અસંખ્યાતા છે. તેજો કરો અનેક છે, આકાશદ્રવ્યનો લોકાલોકપ્રમાણસ્વંધ એક છે અને ગુણ અનન્તા છે, પર્યાય અનન્તા છે, પ્રદેશ અનન્તા છે માટે અનેક છે. કાલદ્રવ્યનો વર્તનારૂપ ગુણ એક છે, ગુણ અનન્તા છે, પર્યાય અનન્તા છે કેમકે સમય અનન્તા છે. અતીત કાલે અનન્તા સમય ગયા અને અનાગતકાલે અનન્તા સમય આવશે તથા વર્તમાનકાલે સમય એક છે માટે અનેક છે. પુદ્ગલદ્રવ્યના પરમાણુ અનન્તા છે તે એકેક પરમાણુમાં અનન્તા ગુણ પર્યાય તે અનન્તપણુ છે અને સર્વ પરમાણુમાં પુદ્ગલપણુ તે એકજ છે માટે એક છે.

જીવદ્રવ્ય અનન્તા છે. એકેકા જીવમાં પ્રદેશ અસંખ્યાતા છે. તથા ગુણ અનન્તા છે, પર્યાય અનન્તા છે તે અનેકપણુ છે

પણ જીવિતવ્યપણું સર્વજીવનુ એકસરીલું છે માટે એકપણું છે. इहां शिष्य પુછે છે જે સર્વ જીવ એક સરીલા છે તો મોક્ષનાજીવ સિદ્ધ પરમાનંદમયી દેલાય છે અને સંસારીજીવ કર્મવશ પડયા દુઃખી દેલાય છે અને તે સર્વ જુદા જુદા દેલાય છે તે કેમ ? તેહને ગુરુ ઉત્તર કહે છે કે નિશ્ચયનયે તો સર્વ જીવ સિદ્ધ સમાન છે માટેજ સર્વ જીવ કર્મ રૂપાવીને સિદ્ધ થાય છે તેથી સર્વ જીવ સત્તાએ એક સરલા છે.

પરિ શિષ્ય પુછે છે કે જો સર્વ જીવ સિદ્ધ સમાન કહો છો તો અભવ્ય જીવ પણ સિદ્ધ સમાન છે એમ ઠેરયું (ઠર્યું) અને તે તો મોક્ષે જતા નથી, તેહને એ ઉત્તર જે અભવ્યમાં પરાવર્ત ધર્મ નથી તેથી સિદ્ધ થતા નથી માટે તેનો એહવોજ સ્વભાવ છે જે મોક્ષે જવુંજ નથી. અને ભવ્યજીવમાં પરાવર્ત ધર્મ છે માટે કારણ સામગ્રી મિલે પલટણ પામે, ગુણશ્રેણિ ચઢી મોક્ષે કરી સિદ્ધ થાય પણ જીવના મુખ્ય આઠ રુચક પ્રદેશ જે છે તે નિશ્ચયનયથી ભવ્ય તથા અભવ્ય સર્વના સિદ્ધ સમાન છે માટે સર્વ જીવની સત્તા એક સરલા છે કેમકે એ આઠ પ્રદેશને બિલકુલ કર્મ લાગતાં નથી તે “ શ્રી આચારાંગ સૂત્રની શ્રી સિલાંગાચાર્ય કૃત ટીકાના લોકવિજયાધ્યયને પ્રથમોદેશકે શાલ છે તિહાંથી સવિસ્તરપણે જોવું ”

હવે સત્ તથા અસત્ પક્ષ કહે છે. એ છ દ્રવ્ય તે સ્વદ્રવ્ય, સ્વક્ષેત્ર, સ્વકાલ અને સ્વભાવપણે સત્ એટલે છતા છે અને પરદ્રવ્ય પરક્ષેત્ર, પરકાલ તથા પરભાવપણે અસત્ એટલે અછતા છે તેની રીત બતાવવાને અર્થે છએ દ્રવ્યના દ્રવ્ય ક્ષેત્ર કાલ ભાવ કહિયે છે.

ધર્માસ્તિકાયનો મૂલગુણ ચલણ સહાય પળો તે સ્વદ્રવ્ય

અધર્માસ્તિકાયનો મૂલગુણસ્થિતિ સહાયપણો તે સ્વદ્રવ્ય, આકાસ્તિકાયનો મૂલ ગુણ અવગાહપણો તે સ્વદ્રવ્ય, કાલદ્રવ્યનો મૂલ ગુણ વર્તનાલક્ષણપણો તે સ્વદ્રવ્ય, તથા પુદ્ગલનો મૂલગુણ પુરણગલનપણો તે સ્વદ્રવ્ય અને જીવદ્રવ્યનો મૂલગુણ જ્ઞાનાદિક ચેતનાલક્ષણપણો તે સ્વદ્રવ્ય એ છદ્રવ્યનો સ્વદ્રવ્યપણો કહ્યો.

હવે સ્વક્ષેત્ર તે દ્રવ્યનો પ્રદેશપણો છે તે દેશાડે છે. તિહાં એકધર્માસ્તિકાય, બીજો અધર્માસ્તિકાય એ બે દ્રવ્યનો સ્વક્ષેત્ર અસંખ્ય પ્રદેશ છે અને આકાશદ્રવ્યનો સ્વક્ષેત્ર અનંત પ્રદેશ છે. કાલદ્રવ્યનો સ્વક્ષેત્ર સમય છે. પુદ્ગલદ્રવ્યનો સ્વક્ષેત્ર એક પરમાણુ છે તે પરમાણુ અનંતા છે. જીવદ્રવ્યનો સ્વક્ષેત્ર એક જીવના અસંખ્યાતા પ્રદેશ છે.

હવે સ્વકાલ તે છા દ્રવ્યમાં અગુરુલઘુનોજ છે અને છ દ્રવ્યના પોતપોતાના ગુણ પર્યાય તે સર્વ દ્રવ્યનો સ્વભાવ જાણવો. ઇટલે ધર્માસ્તિકાયમાં પોતાનાજ દ્રવ્યક્ષેત્ર કાલભાવ છે પણ બીજા પાંચ દ્રવ્યના નથી. તથા અધર્માસ્તિકાય દ્રવ્ય મધ્યે પણ સ્વદ્રવ્યાદિક ચાર છે. પણ બીજા પાંચ દ્રવ્યના નથી. એમજ આકાશાસ્તિકાયને વિષે આકાશનાજ સ્વદ્રવ્યાદિક ચાર છે પણ બીજા પાંચદ્રવ્યના નથી કાલદ્રવ્યમાં કાલના દ્રવ્યાદિક ચાર છે બીજા પાંચ દ્રવ્યના નથી અને પુદ્ગલના દ્રવ્યાદિક ચાર તે પુદ્ગલમાંજ છે પણ બીજા પાંચ દ્રવ્યના નથી તથા જીવ દ્રવ્યના સ્વદ્રવ્યાદિક ચાર તે જીવમાં છે પણ બીજા પાંચ દ્રવ્યના નથી.

જે દ્રવ્ય તે ગુણ પર્યાયવંત, દ્રવ્યથી અમેદપર્યાય હોય તે દ્રવ્ય કહિયે, તથા સ્વધર્મનો આધારવંતપણો તે ક્ષેત્ર કહિયે, અને ઉત્પાદ વ્યયનીવર્તના તે કાલ કહિયે, તથા વિશેષ ગુણ પરિણ-

તિ સ્વભાવ પરિણતિ પર્યાય પ્રમુખ તે સ્વભાવ કહિયે. એ રીતે છ એ દ્રવ્ય સ્વગુણે સત્ છે અને પરગુણે અસત્ છે.

હવે વક્તવ્ય તથા અવક્તવ્ય પક્ષ કહે છે. એ છ દ્રવ્યમાં અનંતા ગુણપર્યાય તે વક્તવ્ય એટલે વચને કહેવા યોગ્ય છે અને અનંતા ગુણપર્યાય તે અવક્તવ્ય એટલે વચને કહ્યા જાય નહીં એવા છે. તિહાં કેવલી ભગવંતે સમસ્ત ભાવ દીઠા તેને અનંતમે ભાગે જે વક્તવ્ય એટલે કહેવા યોગ્ય હતા તે કહ્યા વલી તેનો અનંતમો ભાગ શ્રીગણધરે સૂત્રમાં ગુંથ્યો તેના અસંખ્યાતમે ભાગે હમણાં આગમ રહ્યાં છે એ આઠપક્ષ કહ્યા.

इहां १ भेद स्वभाव, २ अभेदस्वभाव ३ भव्यस्वभाव. ४ अभव्यस्वभाव. ५ परमस्वभाव. ए पांच स्वभाव कहेवा. तेमां द्रव्यना सर्व धर्मने पोतपोताना स्वस्वकार्यने करवे करी भेद स्वभाव છે અને अवस्थानपणे अभेद स्वभाव છે. अणपलटण स्वभावे अभव्य स्वभाव છે. तथा पलटण स्वभावे भव्य स्वभाव છે અને द्रव्यना सर्व धर्म ते विशेष धर्मने अनुयायीज परिणमे ते माटे ते परम स्वभाव कहिये. ए सामान्य स्वभाव जाणवा.

हवे नित्य तथा अनित्य पक्षथी चौभंगी उपनी ते कहे છે એક જેની આદિ નથી અને અંત પણ નથી તે અનાદિ અનંત પહેલો ભાંગો, અને જેની આદિ નથી પણ અંત છે તે અનાદિ સાંત બીજો ભાંગો, તથા જેની આદિ પણ છે અને અંત એટલે છેડો પણ છે તે સાદિ સાંત ત્રીજો ભાંગો, વલી જેહને આદિ છે પણ અંત નથી તે સાદિ અનંત નામે ચોથો ભાંગો જાણવો.

हवे ए चार भांगा छ द्रव्यमां फलावी देखाडे છે. जीव द्रव्यमां ज्ञानादिक गुण ते अनादि अनंत છે નિત્ય છે. અને भव्यजीवने कर्म साथे संबंध तथा संसारीपणानी आदि

નથી પણ સિદ્ધ થાય તેવારે અંત આવ્યો તેથી એ અનાદિ સાંત ભાંગો છે, અને દેવતા તથા નારકી પ્રમુખના ભવ કરવા તે સાદિ સાંત ભાંગો છે, અને જે જીવ કર્મ સ્વપાવી મોક્ષે ગયા તેની સિદ્ધપણે આદિ છે અને પાછો સંસારમાં કોઈ કાલે આવવું નથી માટે અંત નથી તેથી એ સાદિ અનંત ભાંગો છે. એ જીવ દ્રવ્યમાં ચૌભંગી કહી. જીવ દ્રવ્યના ચાર ગુણ અનાદિ અનંત છે. જીવને કર્મ સાથે સંયોગ તે અનાદિ સાંત છે કેમકે કેવારે પણ કર્મ છુટે છે.

હવે ધર્માસ્તિકાયમાં ચાર ગુણ તથા સ્વંધપણો તે અનાદિ અનંત છે અને અનાદિ સાંત ભાંગો નથી તથા ૧ દેશ ૨ પ્રદેશ ૩ અગુરુલઘુ એ સાદિ સાંત ભાંગો છે. તથા સિદ્ધના જીવમાં ધર્માસ્તિકાયના જે પ્રદેશ રહ્યા છે તે પ્રદેશ આશ્રયીને સાદિ અનંત ભાંગો છે એવીજ રીતે અધર્માસ્તિકાયમાં પણ ચૌભંગી જાણવી અને આકાશ દ્રવ્યમાં ગુણ તથા સ્વંધ અનાદિ અનંત છે બીજો ભાંગો નથી અને ૧ દેશ ૨ પ્રદેશ તથા ૩ અગુરુલઘુ સાદિ સાંત છે તથા સિદ્ધના જીવની સાથે સંબંધ તે સાદિ અનંત છે.

પુદ્ગલ દ્રવ્યમાં ગુણ અનાદિ અનંત છે. જીવ પુદ્ગલનો સંબંધ અભવ્યને અનાદિ અનંત છે. + ભવ્ય જીવને અનાદિ સાંત છે પુદ્ગલના સ્વંધ સર્વ સાદિ સાંત છે જે સ્વંધ બાંધ્યા તે સ્થિતિ પ્રમાણે રહી સ્વં છે વલી નવા બંધાય છે માટે સાદિ અનંત ભાંગો પુદ્ગલમાં નથી.

કાલદ્રવ્યમાં ગુણ ચાર અનાદિ અનંત છે, પર્યાયમાં અતીતકાલ અનાદિ સાંત છે અને વર્તમાનકાલ સાદિ સાંત છે; અનાગતકાલ સાદિ અનંત છે. એ કાલનું સ્વરૂપ તે સર્વ ઉપચારથી છે. એ રીતે કાલદ્રવ્યમાં ચૌભંગી કહી.

+પ્રસંતતિપણે જ્ઞાણજો-આ શબ્દો જૂનો પ્રતમાં છે

હવે દ્રવ્ય ક્ષેત્ર કાલ તથા ભાવમાં ચૌભંગી કહે છે. જીવ દ્રવ્યમાં સ્વદ્રવ્યથી જ્ઞાનાદિક ગુણ તે અનાદિ અનંત છે. સ્વક્ષેત્રે જીવના પ્રદેશ અસંખ્યાતા છે તે સાદિ સાંત છે તત્ત્વોદક ઉદ્વર્તનાપણે ફરે છે તે માટે, અથવા અવગાહના માટે સાદિ સાંત છે પણ છતીપણે તો અનાદિ અનંત છે, સ્વકાલ અગુરુ લઘુને ગુણે અનાદિ અનંત છે અને અગુરુ લઘુ ગુણનો ઉપજવો તથા વિણશવો તે સાદિ સાંત છે. તથા સ્વભાવ (સર્વ ભાવ) ગુણ પર્યાય તે અનાદિ અનંત છે અને ભેદાન્તરે અગુરુલઘુ તે સાદિ સાંત છે.

ધર્માસ્તિકાયમાં સ્વદ્રવ્ય જે ચલણ સહાય ગુણ તે અનાદિ અનંત છે અને સ્વક્ષેત્ર અસંખ્યાત પ્રદેશ લોક પ્રમાણ છે તે અવગાહનાપણે સાદિ સાંત છે સ્વકાલ તે અગુરુલઘુ ગુણે કરી અનાદિ અનંત છે અને ઉત્પાદ વ્યય તે સાદિ સાંત છે સ્વભાવ તે ચાર ગુણ અગુરુલઘુ અનાદિ અનંત છે ૧ સ્વંધ ૨ પ્રદેશ ૩ પ્રદેશ તે અવગાહનાને પ્રમાણે સાદિ સાંત છે એમ અધર્માસ્તિકાયના પાંચ દ્રવ્યાદિ ચાર ભાંગા જાણવા તથા આકાશાસ્તિકાયમાં સ્વદ્રવ્ય અવગાહનાદાન ગુણ તે અનાદિ અનંત છે અને સ્વક્ષેત્ર લોકાલોક પ્રમાણ અનંત પ્રદેશ તે અનાદિ અનંત છે. સ્વકાલ તે અગુરુલઘુગુણ સર્વથાપણે અનાદિ અનંત છે અને ઉપજવે તથા વિણસવે સાદિ સાંત છે સ્વભાવતે ચાર ગુણ તથા સ્વંધ અને અગુરુલઘુ તે અનાદિ અનંત છે તથા પ્રદેશ પ્રદેશ તે સાદિ સાંત છે તે આકાશ દ્રવ્યના બે ભેદ છે એક ચૌદરાજ લોકનો સ્વંધ લોકાકાશ તે સાદિ સાંત છે બીજો અલોકાકાશનો સ્વંધ તે સાદિ અનંત છે.*

* ચૌદરાજ લોકનો સ્વંધ લોકાકાશ સાદિ સાંત છે તે આથી રીતે જે લોકના મધ્યભાગ આટલું રુચક પ્રદેશથી માંડીને

કાલ દ્રવ્યમાં સ્વદ્રવ્ય જે નવા પુરાણવર્તના ગુણ તે અનાદિ અનંત છે સ્વક્ષેત્ર સમય (કાલ) તે સાદિ સાંત છે કેમકે વર્તમાન સમય એક છે તે માટે, તથા સ્વકાલ તે અનાદિ અનંત છે. સ્વભાવ તે ગુણ ચાર અને અગુરુલઘુ અનાદિ અનંત છે. અતીત કાલ અનાદિ સાંત છે વર્તમાનકાલ સાદિ સાંત છે અનાગત કાલ સાદિ અનંત છે.

પુદ્ગલ દ્રવ્યમાં સ્વદ્રવ્ય તે દ્રવ્યપણે જે પૂરણગલન ધર્મ તે અનાદિ અનંત છે અને સ્વક્ષેત્ર પરમાણુ તે સાદિ સાંત છે. સ્વકાલ સ્થિતિ અગુરુલઘુ ગુણ તે અનાદિ અનંત છે. અગુરુલઘુનો ઉપજવો વિણસવો તે સાદિ સાંત છે. સ્વભાવતે ગુણ ચાર અનાદિ અનંત છે. વર્ણાદિ પર્યાય ચાર એટલે વર્ણ ગંધ રસ સ્પર્શ તે સાદિ સાંત છે. એ દ્રવ્યાદિ ચારમાં ચૌભંગી કહી.

હવે છ દ્રવ્યના સંબંધ આશ્રી ચૌભંગી કહે છે, તિહાં પ્રથમ આકાશ દ્રવ્ય છે તેમાં અલોકાકાશમાં કોઈ દ્રવ્ય નથી અને લોકાકાશમાં છ દ્રવ્ય છે, તિહાં લોકાકાશ દ્રવ્ય તથા બીજું ધર્માસ્તિકાય દ્રવ્ય અને ત્રીજું અધર્માસ્તિકાય દ્રવ્ય તે અનાદિ અનંત સંબંધી છે જે લોકાકાશના એકેક પ્રદેશમાં ધર્મ દ્રવ્ય તથા અધર્મ દ્રવ્યનો એકેક પ્રદેશ રહ્યો છે તે પળ કિવારે વિછડશે નહીં માટે અનાદિ અનંત સંબંધી છે. આકાશ ક્ષેત્ર લોક સર્વ અને જીવ દ્રવ્યનો અનાદિ અનંત સંબંધ છે, અને સંસારી જીવ કર્મ સહિત તથા લોકના પ્રદેશનો સાદિ સાંત સંબંધ છે. લોકાંત સિદ્ધક્ષેત્રના સિદ્ધ જીવોનો આકાશ

સાદિ છે જિહાં ચંડદરાજ લોકનો અંત આવે તિહાં સાંત તથા ચંડદરાજ લોકનો છેલો પ્રદેશ મૂકીને પછે અલોકની આદિ છેલ્લી પળ અલોકનો અંત નથી માટે સાદિ અનંત કહ્યું છે.

પ્રદેશ સાથે સાદિ અનંત સંબંધ છે, લોકાકાશ અને પુદ્ગલ દ્રવ્યનો અનાદિ અનંત સંબંધ છે, આકાશ પ્રદેશની સાથે પુદ્ગલ પરમાણુનો સાદિ સાંત સંબંધ છે. એમ આકાશ દ્રવ્યની પરે ધર્માસ્તિકાય તથા અધર્માસ્તિકાયનો પણ સર્વ સંબંધ જાણવો. જીવ અને પુદ્ગલના સંબંધમાં અભવ્ય જીવને પુદ્ગલનો અનાદિ અનંત સંબંધ છે, કેમકે અભવ્ય જીવનાં કર્મ કિવારેં સ્વપશે નહીં માટે, અને ભવ્ય જીવને કર્મનું લાગવું અનાદિ કાલનું છે પણ તે કિવારેક છુટશે માટે ભવ્ય જીવને પુદ્ગલ સંબંધ અનાદિ સાંત છે. તથા નિશ્ચયનયેકરી છ દ્રવ્ય સ્વભાવ પરિણામ પરિણમ્યા છે તે પરિણામીપણો સદા શાશ્વતો છે તે માટે અનાદિ અનંત છે અને જીવ તથા પુદ્ગલ બેહુ દ્રવ્ય મલી બંધ ભાવ પામે છે તે પર પરિણામીપણો છે તે પરપરિણામિપણો અભવ્ય જીવને અનાદિ અનંત છે અને ભવ્યજીવને અનાદિ સાંત છે અને પુદ્ગલનો પરિણામીપણો તે સત્તાયે અનાદિ અનંત છે અને પુદ્ગલનો મિલવો વિછડવો તે સાદિ સાંત છે ઇટલે જીવ દ્રવ્ય : પુદ્ગલ સાથે મિલ્યો સક્રિય છે અને પુદ્ગલ કર્મથી રહિત થાય તેવારેં જીવ દ્રવ્ય અક્રિય છે અને પુદ્ગલ દ્રવ્ય સદા સર્વિય છે.

હવે એક, અનેક—પક્ષથી નિશ્ચય જ્ઞાન કહેવાને નય કહે છે, સર્વ દ્રવ્યમાં અનેક સ્વભાવ છે, તે એક વચનથી કહ્યા જાય નહીં માટે માંહોમાંહે નયે કરી સંક્ષેપપણે કહે છે, તિહાં મૂલ નયના બે ભેદ છે, એક દ્રવ્યાર્થિક બીજો પર્યાયાર્થિક, તેમાં ઉત્પાદ વ્યય પર્યાય ગૌણપણે અને પ્રધાનપણે દ્રવ્યનો ગુણ. સત્તાને ગ્રહે તે દ્રવ્યાર્થિક નય કહિયેં તેના દશ ભેદ છે ? સર્વ દ્રવ્ય નિત્ય છે તે નિત્ય દ્રવ્યાર્થિક ૨ અગુરુલ્લઘુ અને ક્ષેત્રની અપેક્ષા ન

કરે મૂલ ગુણને પિંડપણે ગ્રહે તે એક દ્રવ્યાર્થિક ૩ જ્ઞાનાદિક ગુણે સર્વ જીવ એક સરીखा છે માટે સર્વને એક જીવ કહે, સદ્રવ્યાદિકને ગ્રહે તે સત્ દ્રવ્યાર્થિક, જેમ સત્લક્ષણ દ્રવ્ય ૪ દ્રવ્યમાં કહેવા યોગ્ય ગુણ અંગીકાર કરે તે વક્તવ્ય દ્રવ્યાર્થિક ૫ આત્માને અજ્ઞાની કહેવો તે અશુદ્ધ દ્રવ્યાર્થિક ૬ સર્વ દ્રવ્ય ગુણ પર્યાય સ્મૃતિ છે એમ કહેવું તે અન્વય દ્રવ્યાર્થિક ૭ સર્વ જીવ દ્રવ્યની મૂલ સત્તા એક છે તે પરમદ્રવ્યાર્થિક નય ૮ સર્વ જીવના આઠ પ્રદેશ નિર્મલ છે તે શુદ્ધ દ્રવ્યાર્થિક નય ૯ સર્વ જીવના અસંખ્યાત પ્રદેશ એક સરીखा છે તે સત્તા દ્રવ્યાર્થિક નય, ૧૦ ગુણગુણી દ્રવ્ય એક છે તે પરમભાવગ્રાહક દ્રવ્યાર્થિક. જેમ આત્મા જ્ઞાનરૂપ છે, ઇત્યાદિક ૧૧ દ્રવ્યાર્થિક નયના દશ ભેદ કહ્યા.

હવે પર્યાયાર્થિક નયના છ ભેદ કહે છે. જે પર્યાયને ગ્રહે તે પર્યાયાર્થિક નય કહિયે, તેના છ ભેદ છે ૧ દ્રવ્ય પર્યાય તે જીવને ભવ્યપણું તથા સિદ્ધપણું કહેવું, ૨ દ્રવ્ય વ્યંજન પર્યાય તે દ્રવ્યનું પ્રદેશમાન, ૩ ગુણ પર્યાય જે એક ગુણથી અનેકતા થાય જેમ ધર્માધર્માદિદ્રવ્ય પોતાના ચલણ સહકારાદિ ગુણથી અનેક જીવ તથા પુદ્ગલને સહાય કરે, ૪ ગુણ વ્યંજન પર્યાય જે એક ગુણના ઘણા ભેદ છે ૫ સ્વભાવ પર્યાય તે અગુરુલઘુ પર્યાયથી જાણવો. ૬ પાંચ પર્યાય સર્વ દ્રવ્યમાં છે અને છઠ્ઠો વિભાવ પર્યાય તે જીવ પુદ્ગલ ૬ બે દ્રવ્યમાં છે. તિહાં જીવ જે ચાર ગતિના નવા નવા ભવ કરે તે જીવમાં વિભાવ પર્યાય તથા પુદ્ગલમાં સ્વંધપણું તે વિભાવ પર્યાય જાણવો.

હવે પર્યાયના બીજા છ ભેદ કહે છે ૧ અનાદિ નિત્ય પર્યાય તે જેમ પુદ્ગલ દ્રવ્યનો મેરુ પ્રમુખ, ૨ સાદિ નિત્ય પર્યાય

તે જીવ દ્રવ્યનું સિદ્ધપણું, ૩ અનિત્ય પર્યાય તે સમય સમયમાં દ્રવ્ય ઉપજે વિણશે છે, ૪ અશુદ્ધ અનિત્ય પર્યાય તે જન્મમરણ થાય છે તેણે કરી કહેવું, ૫ ઉપાધિ પર્યાય તે કર્મ સંબંધ, ૬ શુદ્ધ પર્યાય જે મુલ પર્યાય સર્વ દ્રવ્યના એક સરીખા છે. ૭ પર્યાયાર્થિકનું સ્વરૂપ કહ્યું.

હવે સાત નય કહે છે ૧ નૈગમ, ૨ સંગ્રહ, ૩ વ્યવહાર, ૪ ઋજુ સૂત્ર, ૫ શબ્દ, ૬ સમભિરૂઢ, ૭ એવંભૂત—૭ સાત નયનાં નામ જાણવાં. તેમાં પહેલો નૈગમ નય કહે છે. નથી એક ગમો તે નૈગમ કહિયેં ગુણનો એક અંશ ઉપન્યો હોય તો નૈગમનય કહીયે. દૃષ્ટાન્ત જેમ કોઈક મનુષ્યને પાલી લાવવાનો મન થયો, તે વારે જંગલમાં લાકડું લેવા ચાલ્યો. રસ્તામાં કોઈક મનુષ્ય મળ્યો તેણે પુછ્યું તું ક્યાં જાય છે, તેવારે તેણે કહ્યું જે પાલી લેવા જાઉં છું. તે પાલી તો હજી ઘડી નથી પણ મનમાં ચિંતવી તે થઈ એમ ગણ્યું. તેમ નૈગમ નય સર્વ જીવને સિદ્ધ સમાન કહે, કેમકે સર્વ જીવના આઠ રુચક પ્રદેશ નિર્મલ સિદ્ધ રૂપ છે તેથી એક અંશે સિદ્ધ છે તે માટે સિદ્ધ સમાન સર્વ જીવ કહ્યા. તે નૈગમ નયના ત્રણ મેદ છે ૧ અતીત નૈગમ ૨ અનાગત નૈગમ ૩ વર્તમાન નૈગમ, ૭ નૈગમ નય કહ્યો.

હવે સંગ્રહ નય કહે છે. સત્તાગ્રહે તે સંગ્રહ. જે એક નામ લીધાથી સર્વ ગુણ પર્યાય પરિવાર સહિત આવે તે સંગ્રહ નય જાણવો. તેનો દૃષ્ટાન્ત—જેમ કોઈક મનુષ્યે પ્રભાતે દાતણ કરવાને અર્થે પોતાના ઘરના બારણે બેસીને ચાકર પુરુષને કહ્યું જે દાતણ લઈ આવો, તે વારે તે ચાકર મનુષ્ય પાણીનો લોટો તથા રુમાલ અને દાતણ એમ સર્વ चीज લઈ આવ્યો. હવે શેઠે તો એક દાતણ નામ લઈને મંગાવ્યું હતું પણ સર્વનો સંગ્રહ કરી

ચાકર લઈ આવ્યો. તેમજ દ્રવ્ય એવું નામ કહ્યું તો દ્રવ્યના ગુણ પર્યાય સર્વ આવ્યા. એ સંગ્રહ નયના બે ભેદ છે. એક જે દ્રવ્યપણે સામાન્યપણે બોલતાં જીવ તથા અજીવ દ્રવ્યનો ભેદ પડ્યો નહીં તે પહેલો સામાન્ય સંગ્રહ, તથા બીજો વિશેષતાને અંગીકાર કરે છે, જે જીવ દ્રવ્ય એમ કહ્યું તો અજીવ સર્વ ટલ્યા તે વિશેષ સંગ્રહ.

હવે વ્યવહાર નય કહે છે. જે બાહ્યસ્વરૂપ દેખીને ભેદની વેંહેચણ કરે અને જે બાહ્ય દેખતા ગુણનેજ માને પણ અંતરંગ સત્તા ન માને. એટલે એ નયમાં આચાર ક્રિયા મુખ્ય છે. અંતરંગ પરિણામનો ઉપયોગ નથી કેમકે નૈગમ તથા સંગ્રહ નય તે જ્ઞાન રૂપ ધ્યાનના પરિણામ વિના અંશ તથા સત્તા ગ્રાહી છે, તેમ ઇહાં કરણી મુખ્ય છે તે વ્યવહારનયે (પણે) જીવની વ્યવસ્થા અનેક પ્રકારે છે, તિહાં નૈગમ તથા સંગ્રહ નયે કરી સર્વ જીવ સત્તાયે એક રૂપ છે પણ વ્યવહાર નયથી જીવના બે ભેદ છે. એક સિદ્ધ, બીજા સંસારી. તે વલી સંસારી જીવના બે ભેદ છે. એક અયોગી ચૌદમા ગુણઠાણાવાળા તથા બીજા સયોગી. સયોગીના બે ભેદ એક કેવલી વીજા છદ્મસ્થ. છદ્મસ્થના બે ભેદ, એક ક્ષીણ મોહી ચારમા ગુણઠાણે વર્તતા મોહનીય કર્મ રૂપાવ્યું તે, બીજા ઉપશાન્ત મોહી. ઉપશાન્ત મોહીના વલી બે ભેદ, એક અકષાયી ઇગ્યારમા ગુણઠાણાના જીવ; બીજા સકષાયી. સકષાયીના બે ભેદ છે. એક સૂક્ષ્મ કષાયી દશમા ગુણઠાણાના જીવ; બીજા બાદર કષાયી. તેના વલી બે ભેદ છે. એક શ્રેણિ પ્રતિપન્ન, બીજા શ્રેણિ રહિત. તે શ્રેણીરહિતના બે ભેદ. એક અપ્રમાદી બીજા પ્રમાદી પ્રમાદીના બે ભેદ. એક સર્વવિરતિ પરિણામિ બીજા દેશ વિરતિ, દેશ વિરતિના બે ભેદ, એક વિરતિ પરિણામિ અને બીજા અવિરતિ

પરિણામિ, અવિરતિના બે ભેદ એક અવિરતિ સમકીર્તિ, બીજા અવિરતિ મિથ્યાત્વી. તે મિથ્યાત્વીના બે ભેદ, એક ભવ્ય બીજા અભવ્ય, તે ભવ્યના બે ભેદ એક ગ્રંથિભેદી બીજા ગ્રંથિ અભેદી (અભેદ ગ્રંથી) એવી રીતે જે જીવ જેવો દેશવાય તેને તેવો માને એ વ્યવહાર નય છે, એમજ પુદ્ગલના ભેદ કરવા તે કહે છે, પુદ્ગલ દ્રવ્યના બે ભેદ છે, એક પરમાણુ બીજો સ્વંધ, સ્વંધના બે ભેદ એક જીવને લાગ્યા તે જીવ સહિત, બીજા જીવ રહિત તે ઘડો પ્રમુખ અજીવનો સ્વંધ, હવે જીવ સહિત સ્વંધના બે ભેદ છે એક સૂક્ષ્મ સ્વંધ બીજો બાદર સ્વંધ.

इहां वर्गणानो विचार लखीये छीये, तिहां पुद्गलनी वर्गणा आठ छे ? औदारिक वर्गणा २ वैक्रिय वर्गणा ३ आहारक वर्गणा ४ तैजस वर्गणा ५ भाषा वर्गणा ६ श्वासोच्छ्वास वर्गणा ७ मनोवर्गणा ८ कर्मण वर्गणा—ए आठ वर्गणानां नाम कह्यां. बे परमाणु भेला थाय त्यारे द्व्यणुकस्वंध कहेवाय, त्रण परमाणु भेला थाय ते वारे त्र्यणुकस्वंध थाय. एम संख्याता परमाणु मिले संख्याताणुकस्वंध थाय, तेमज असंख्याते असंख्याताणुकस्वंध थाय. तथा अनंता परमाणु मिले अनंताणुकस्वंध थाय. ए स्वंध ते सर्व जीवने अग्रहण योग्य छे, अने जे वारे अभव्यथी अनंतगुण अधिक परमाणु भेला थाय ते वारे औदारिक शरीरने लेवा योग्य वर्गणा थाय.

एमज औदारिकथी अनन्तगुणा अधिक वर्गणानां दल भेलां थाय ते वारे वैक्रिय वर्गणा थाय, बली वैक्रिय थकी अनन्तगुणा परमाणु मिले ते वारं आहारक वर्गणा थाय. एम सर्व वर्गणाना एकेकथी अनन्तगुणा अधिक परमाणु मिले ते वारें ते वर्गणा थाय. एटले पहेलीथी बीजी वर्गणा, बीजीथी त्रीजी एम सातमी

મનોવર્ગણાથી આઠમી કાર્મણ વર્ગણામાં અનન્ત ગુણ પરમાણુ અધિક છે. इहां ૧ ઔદારક, ૨ વૈક્રિય, ૩ આહારક, ૪ તૈજસ એ ચાર વર્ગણા બાદર છે તેમાં પાંચ વર્ણ-બે ગન્ધ-પાંચ રસ, આઠ સ્પર્શ એ વીસ ગુણ છે, તથા ૧ ભાષા ૨ શ્વાસોચ્છ્વાસ ૩ મન ૪ કાર્મણ એ ચાર વર્ગણા સૂક્ષ્મ છે એમાં પાંચ વર્ણ બે ગન્ધ, પાંચ રસ-ચાર સ્પર્શ-એ સોલ ગુણ છે અને એક પરમાણુમાં એક વર્ણ-એક ગન્ધ-એક રસ-બે સ્પર્શ એ પાંચ ગુણ છે. એમ પુદ્ગલ સ્વંધના અનેક ભેદ છે.

એ વ્યવહાર નયના છ ભેદ છે. ૧ શુદ્ધ વ્યવહાર તે આગલા ગુણઠાણાનું છોડવું અને ઉપરના ગુણઠાણાનું ગ્રહણ કરવું અથવા જ્ઞાન દર્શન-ચારિત્ર ગુણ તે નિશ્ચયનયે એક રૂપ છે. પણ તે શિષ્યને સમજાવવાને જૂદા જૂદા ભેદ કહેવા તે શુદ્ધ વ્યવહાર છે. ૨ જીવમાં અજ્ઞાન રાગ દ્વેષ લાગ્યા છે તે અશુદ્ધપણું છે માટે અશુદ્ધ વ્યવહાર. ૩ જે પુણ્યની ક્રિયા કરવો તે શુભ વ્યવહાર. ૪ જે થકી જીવ પાપરૂપ અશુભ કર્મ કરે તે અશુભ વ્યવહાર. ૫ ધન-ઘર-કુદુમ્બ પ્રત્યક્ષ સર્વ આપણાથી જુદા જુદા છે પણ જીવે અજ્ઞાનપણે આપણા કરી જાણ્યા છે તે ઉપચરિત વ્યવહાર. ૬ શરીરાદિક પરવસ્તુ યદ્યપિ જીવથી જુદી છે તોપણ પરિણામિકભાવ લોલીપણે એકઠી મિલી રહી છે તેને જીવ આપણી કરી જાણે છે તે અનુપચરિત વ્યવહારનય જાણવો. એ વ્યવહાર નય કહ્યો.

હવે ઋજુ સૂત્ર નયનો વિચાર કહે છે. જે અતીત કાલ અને અનાગત કાલની અપેક્ષા ન કરે પણ વર્તમાન કાલે જે વસ્તુ જેવા ગુણ પરિણામે વર્તે તે વસ્તુને તેવેજ પરિણામે માને માટે એ નય પરિણામગ્રાહી છે. જેમ કોઈક જીવ ગૃહસ્થ છે પણ

અંતરંગ સાધુસમાન પરિણામ છે તો તે જીવને સાધુ કહે. અને કોઈક જીવ સાધુને વેષે છે પણ મનના પરિણામ વિષયાભિલાષ સહિત છે તો તે જીવ અવ્રતીજ છે એમ ઋજુ સૂત્રનું માનવું છે. તે ઋજુ સૂત્રના બે ભેદ છે. એક સૂક્ષ્મ ઋજુ સૂત્ર તે એમ કહે જે સદાકાલ સર્વ વસ્તુમાં એક વર્તમાન સમય વર્તે છે એટલે જે જીવ ગયા કાલે અજ્ઞાની હતો અને અનાગત કાલે અજ્ઞાની ભાવે અજ્ઞાની થશે એમ બેહુ કાલની અપેક્ષા ન કરે પણ એક વર્તમાન સમયે જે જેવો તેને તેવો કહે તે સૂક્ષ્મ ઋજુસૂત્ર કહિયેં અને મહોટા બાહ્ય પરિણામ ગ્રહે તે સ્થૂલ ઋજુસૂત્ર નય જાણવો એટલે ઋજુ સૂત્ર નય કહ્યો.

હવે શબ્દનય કહે છે. જે વસ્તુ ગુણવંત અથવા નિર્ગુણ તે વસ્તુને નામ કહી બોલાવિયેં જે ભાષા વર્ગનાથી શબ્દ પળે વચન ગોચર થાય તે શબ્દનય જે કારણે અરૂપી દ્રવ્ય વચનથી કહ્યા જાય નહીં પણ વચનથી કહેવા તે શબ્દનય કહિયેં. इहां જે શબ્દનો અર્થ હોય તે પળો જે વસ્તુમાં વસ્તુ પળે પામિયેં તે વારે તે વસ્તુ શબ્દનય કહિયેં જેમ ઘટની ઘેષ્ટાને કરતો હોય તે ઘટ. એ શબ્દનયમાં વ્યાકરણથી બીજા અને બીજાપણ સર્વ શબ્દ લીધા તે શબ્દનયના ચાર ભેદ છે. ૧ નામ ૨ સ્થાપના ૩ દ્રવ્ય ૪ ભાવ ચાર નિષ્કેપાના પણ એહિજ નામ છે.

૧ પહેલો નામ નિષ્કેષો તે આકાર તથા ગુણ રહિત વસ્તુને નામ કરી બોલાવવો. જે એક લાકડીનો કટકો લેઈને કોઈકે તેહને જીવ એવું નામ કહ્યું તે નામ જીવ જાણવું. જેમ કાલી દોરીને સાપની બુદ્ધિયેં કરી હળે તેહને સાપની હિસા લાગે એ નામ સર્પ થયું. એવીજ રીતે નામ તપ અથવા નામ સિદ્ધ જેમ વડ પ્રમુખને સિદ્ધવડ એમ કહી બોલાવે છે તે નામ નિષ્કેષો

कहिये ए सूत्र साखें छे.

२ स्थापना निक्षेपो कहे छे. जे कोइक वस्तुमां कोइक वस्तुनो आकार देखीने तेहने ते वस्तु कहे जेम चित्रामण अथवा काष्ठ पाषाणनी मूर्ति तेने घोडा-हाथीनो आकार छे तो ते घोडा हाथी कहेवाय ते स्थापना जाणवी. ए स्थापना निक्षेपो नाम निक्षेपें सहित होय जेम स्थापना सिद्ध जिन प्रतिमा प्रमुख ते सद्भाव स्थापना पण होय अने असद्भाव स्थापना पण होय. अकृत्रिम जिन प्रतिमा ते नन्दीश्वरद्वीप प्रमुखने विषे अने जेह इहांनी जिन प्रतिमा ते कृत्रिम, ते सर्व स्थापना जाणवी. जेम चित्रामनी स्त्री जिहां मांडी होय तिहां साधु रहे नहीं. कारण के स्थापना स्त्री छे ते स्त्री तुल्य जाणवी. तेमज जिन प्रतिमा जिन समान जाणवी. इहां कोइक अज्ञानी जीव कहे छे जे, स्थापनामां ज्ञानादि गुण नथी तेथी स्थापनाने मानवी पूजवी नहीं, तेने उत्तर कहे छे के स्थापना रूप स्त्रीमां स्त्रीपणाना गुण नथी तो पण ते विकारनुं कारण थाय छे. तेमज जिनप्रतिमा पण ध्याननुं कारण छे. अने जे एम पुछे के हिंसा थाय छे अने भगवन्ते तो दयाने धर्म कह्यो छे तेहने एम कहेवुं जे परदेशी राजा केसी गुरुने वांदवाने अर्थे बीजे दीवसे मोहोटा आडम्बरथी आंच्यो ते वन्दनामां हिंसा थइ पण लाभ कारण गणतां त्रोटो न थयो. बीजो मल्लिनाथजीयें छ मित्र प्रतिबोधवाने पुतलीनो दृष्टान्त कह्यो, ते हिंसा तो घणी थइ पण ते लाभना कारणमां गणी छे एम भाव शुद्ध होय तिहां हिंसा लागती नथी, अथवा कोइक एम कहे छे जे अमे आपणे स्थानके बेठा नमुथ्युणं कहिशुं अमने लाभ थासे ते खरो पण भगवती सूत्रमां भगवानने वंदनाने अधिकारे तो तिहां जइ वंदना करवानुं फल

મોટું કહું છે તથા નિક્ષેપાને અધિકારે કહું જે ભાવ નિક્ષેપો
 એકલો થાય નહીં પણ નામ સ્થાપના તથા દ્રવ્ય એ ત્રણ મિલ્યા
 ભાવ નિક્ષેપો થાય માટે સ્થાપના અવશ્ય માનવી. હવે જે
 સ્થાપના ન માને તેને કહિયે જે ચિત્રામની મૂર્તિ તે હિંસાના
 પરિણામથી ફાડે તેહને હિંસા લાગે છે તેમજ જિનવરના ધ્યાને
 જિનપ્રતિમા પૂજતાં લાભ થાય છે એમ યુક્તિ કરતાં તથા આગ-
 મની સાચે પણ જિન પ્રતિમાને જિન સમાન માને તે આરાધક
 અને જે જિન પ્રતિમાને ન માને તેણે સ્થાપના નિક્ષેપો ઉથાપ્યો
 અને સ્થાપના ઉથાપી તો દ્રવ્ય તથા ભાવ નિક્ષેપો સ્થાપના
 વિના થાય નહીં માટે દ્રવ્ય તથા ભાવ પણ ઉથાપ્યો એમ ત્રણ
 નિક્ષેપો ઉથાપ્યા તે વારે સિદ્ધાન્ત ઉથાપ્યાંજ માટે જે જિનપ્ર-
 તિમાને નહીં માને તે વિરાધક જાણવો. તથા કોઈ પૂછે જે
 પ્રતિમાની પૂજા તો પહેલા આશ્રવ મધ્યે લેખી છે તેને કહીયે
 જે તુમ્હે મૃષાવાદ બોલો છો, इहां प्रश्न व्याकरण सूत्रमां पाठ
 इम છે નહીં. તિહાં પાઠ છે તે લેખીયે છે ॥ અવિજાણઓ પરિ-
 જાણઓ વિસયહેડ ઇમેહિં કારણેહિં કિં તે કરીસણ પોરકરણી
 વા વિવર્ણનીકૂવસરતલાગ ચિતિવેતિ સ્વાતિ આરામ વિહાર,
 શૂભ પાગાર, દાર ગોપૂર અટ્ટાલગંચરીય સેતુસંકમપાસાયવિકર્ણ-
 ભવળગરસરણિલેણઆવળચેડયદેવકુલચિત્તસમાણવાઆયતળવસઈ
 ભૂમિઘરમંડવાળંકર્ણીસંતિ=इहां पांच थावरना पांच आलावा
 છે તેહને છેડે કોહા, માળા, માયા, લોભા, હિંસા, રતી ઇત્યાદિ
 પાઠ છે તે જે જીવ ઇંદ્રીના સ્વાદને માટે ચેઈઅ કહેતાં પ્રતિમા-
 દિક કરે તે આશ્રવ સ્વાતે એ પાઠ છે પણ પૂજાનો પાઠ નથી તે
 મૃષા સ્યે (શા માટે) બોલો છો, તથા પ્રશ્ન વ્યાકરણ સૂત્રે બીજે
 સંવરદ્વારે જે આલાવો છે તે લેખીયે છે, સ્વગયવત્તિ આયરીય
 ડવજ્ઞાય સેહ સાહંમીએ તવસિ સિસ વુઢુ કુલ ગણ સંઘ ચેઈયઢે

નિઝરઠી વેયાવચ્ચં અણસ્સીઓદસવિહંબહુવિહંકરેઈ-એઆલાવે
 આચારંજ પ્રમુખવેઈય કહેતાં જિનપ્રતિમાનો વૈયાવચ્ચ કરે નિર્જ-
 રાના અર્થી અણસ્સીઓ કહેતાં જસ કીર્તિની વાંછા રહિત-
 થકો વૈયાવચ્ચ દશ પ્રકાર તથા અનેક પ્રકારનો કરે, इहां વેઈય
 કહેતાં પ્રતિમા છે તો સ્વોટી કલ્પના સ્યામાટે કરોછો ? તથા બીજે
 પ્રશ્ને પૂછ્યો જે અહિસાનાં ૬૦ નામ કહ્યાં છે, અમઓસવસ્સ-
 વિઅનાયાઓચુરકાય વિત્તીપ્રયા વિમલપ્પમા નિમ્મલકરીત્તિ
 એવ માઈળીનિયગુણનિમ્મિયાઈં પજ્જયનામાણિહંતિઅહિંસાએ ॥
 તિહાં પ્રતિમા તથા પૂજાનો નામ નથી તેહનો ઉત્તર, તિહાં
 અહિંસાનો નામ જાણો. તેહનો અર્થ દેવપૂજા છે. પૂજા એહવો
 દયાનો નામ છે તો અજાણ્યો ઇમ સ્યેં પ્રરુપણા કરો છો ! બીજું
 પૂજાતો શ્રીઅરિહંત પ્રતિમાની તેતો વિનય તથા વૈયાવચ્ચ તે
 અર્થ્યતર તપના ભેદ છે. તે તપ મોક્ષનો માર્ગ છે. શ્રીઉત્તરાધ્ય-
 યન સૂત્રે ૨૮ મે અધ્યયને તપને મોક્ષનાં ચ્યાર કારણ કહ્યાં તે
 મધ્યે ગણ્યો છે. તથા તે પછી પુછ્યો જે બોલની સ્વર ન હવે
 તે વિચારી બોલીયે. તથા શ્રાવકે કોણે દેહરાં કરાવ્યાં ? તથા
 પ્રતિમા પૂજી ! તેહનો ઉત્તર શ્રીસમવાયાંગસૂત્રે તથા નંદીસૂત્રે
 સર્વ આગમનો નૂંધ છે તે મધ્યે એ પાઠ છે તિહાં ઉપાસકદશાનો
 નોંધ છે તે આલાવા છે તે લખીએ છે. સેકિંતે ઉવાસગદસાઓ
 ઉવાસગદસામૂળં સમણોવાસંગાળં નગરાઈંઉજ્જાણાઈં ચેઈઆઈં
 વણસંઢાઈં સમોસરણાઈં રાયાણોઅમ્માપિયરો ધમ્માયરિયા
 ધમ્મકહાઓ ઇહલોઈયા પારલોઈયા ઇઢ્ઠિવિસેસા ભોગાપરીઆઢ-
 સુઅપરિગ્ગહીઆ તવોષહાણાઈસીલવયગુણધેરમણપચ્ચલ્લવાણપોસ
 હોવવાસપઢિવજ્જણાપઢિમાઓ ઉવસગ્ગસંલિહ્ણાઓ ભત્તપચ્ચરકા-
 ણહ્યાઉવગમણં દેવલોગગમણં સુકુલપચ્ચાયાપુણબોહિલાભો
 અંતકિરીયાઆઘરિજ્ઞંતિ એ પાઠ છે. इहां વૈયાઈશબ્દ

देहरा तथा जिन प्रतिमा जाणज्यो. इहां चेइय एइनो अर्थ बीजो थाय नही, जे वननो अर्थ करे तेतो उद्यान-वनखंडनो पाठ जूदो छे. कोइ साधुनो अर्थ करे ते धम्मायरीया ए पाठ जूदो छे. ज्ञाननो अर्थ करे ते सुयए पाठ जूदो छे. ते माटे चेइय शब्दे जिनप्रतिमानो अर्थ छे. तथा तुम्हे पुछ्यो जे द्वारकां राजग्रहमें देहरा तथा प्रतिमानो पाठ किहां छे ? तेहनो उत्तर नंदीसूत्रे अणुत्तरोववाइ तथा अंतगठना नोंधनो पाठ जोज्यो. तथा तुम्हे कहेस्यो इतला बोल उपासकदशा-प्रमुखे दौसता नथी तेहनो उत्तर जे नंदी तथा समवायांगे जे पाठ तेहने कोण उत्थापी शके ते जोज्यो. तथा पुछ्युं जे किणे श्रावके प्रतिमा पुंजी छे ? तेहनो उत्तर घणे श्रावके प्रतिमा पुंजी छे. ते पाठ श्रीभगवतीमूत्रे तुंगीया नगरीना श्रावको वरणव्या तिहां “अभिगयजीवाजीवा” इत्यादिक पाठ घणा छे. तिहां एहवो पाठ छे, “असहिइज्ञदेवासुरनागसुवन्नजर-कररकसकिंन्नरकिंपुरिसगरुलगंधव्व महोरगादीएहिं देव गणेहिं निर्गुंथाओपावयणाओ अणतिकम्मणिज्झा निर्गुंथे पावयणे-निस्संकीया निक्खंखीया लद्धट्ठा गहीयट्ठा” इत्यादि जे श्रावक कोई जातिना देवतानो सहाज वांछता नथी तो कोइ बीजा देवतानी पूजा किम करे ? एहवा श्रावक जे देवने देव बुद्धि मानता हवे तेहनेज पूजे ते श्रावक, धिवर आव्या तेवारे एक-वार सर्व एकठां मिल्यां एहवो विचार कह्यो जे एहवानिग्रंथनो नाम सांभल्यानो पिण महा लाभ छे तो तेहने वांदवा जातां सेवा करतां तो महानिज्झैरा महापर्यवसान. कहेतां मोक्ष थयो इम विचारी-पोते पोताने धरे गया. पछी सूत्रे पाठ छे, “ण्हाया-कयबलिकम्मा कयकोउयमंगलपांयछित्तां शुद्धापपावेसाइपवरप-रिहीआ अप्पमहग्घाभरणालंकीयशरीरा सयाओ गिहाओ

पडिनिरकमति” तिहां नाह्या ते अंधोल कीधां. कयबलिकम्माते देवपूजा कीधी; कयकोउयमंगल ते तिलकादिक कर्या पछी बह्व पेहरीने आभरणअलंकार पहेर्या, घरथी निकल्या ए रीते सिद्धार्थ राजा तथा रुखभदत्त, सुदरशन शेट इम सुभद पुत्र श्रावक संखपुष्कली श्रावक कार्तिक शेट वांदवा गया छे तेवारे कयबलिम्मा तथा पछी घरे आवी साहमीवछल करीने दीक्षा लेवा निकल्या तेवारे न्हाया कयबलिकम्मा ए पाठ छे, इत्यादिक श्रावक अन्य देवनी पूजा न करे गोत्रज न पूजे, अरिहंत देवनेज पुजे, तथा कोइ कहेस्ये कयबलिकम्मा पाठ कठीयारा प्रमुख अनेक थानके छे तेमां स्याना छे ? पोते जेहने देवबुद्धे माने ते तेहने पुंजे तथा देवदत्त बालके कीम पुंजा करी हशे तेतो बालकने मावीत्र पुंजा करावी तो कां न करे ? आज पण बालक पुंजा करता दीसे छे तो कयबलीकम्मा ए पाठनो बीजो अर्थ शाने करो छो ? तथा दीक्षा महोच्छव घणा दीसे छे पण तिहां देहरा प्रतिमानो पाठ नथी. तेहनो उत्तर जे दीक्षा लेवाने उतावला थया तेवा साधुने बहोराववा रह्या नथी तो देहरां कराववा तो घरे स्याने रहे ? अने पहेलां देहरां प्रतिमा छे तेतो नंदीसूत्रे आगमनोंधनो पाठ जोस्यो तो सर्व समो पडशे. तथा तुम्हे पुछ्युं जे तीर्थंकरग्रहस्थपणे छतां साधु साध्वी श्रावक श्राविकाए वांछा नथी तेनो उत्तर घणाए वांछा छे. ते पाठ ज्ञातासूत्रमां छे तथा तुमे लख्यो जे प्रतिमा एकेन्द्रिदल छे तेहवो वचन संसारनो जेहने भय न हुवे ते बोले ? जे कारणे श्रीभगवतीजीमां तो जिनपडिमा कही बोलावी छे. देहराने सिद्धायतन कही बोलाव्यो तो तुमे कठोर वचन स्याने बोलो छो ? तथा तुमे दिसी वंदनां करो छो ते दीसी तो अजीव छे तो कीम वांदो छो ? तिहां तुम्हे कहेस्यो जे अम्हारा मनमें तो

સિદ્ધ છે તો જિનપડિમા વાંદતાં પિણ અમારા મનમાં સિદ્ધ છે. તથા સૂત્રમધ્યે ગુરુની પાટની આશાતના ટાલવી કહી છે, તે પાટ અજીવ છે. તે પીણ સર્વ ગુરુનો, બહુમાન છે પ્રતિમાને બહુમાને સિદ્ધનો બહુમાને છે. તથા સુધર્માસભામાંહિ જિનની દાદા છે તે વંદનીક પૂજનીક છે. તેતો અજીવ સ્કંધ છે તથા તુમે લખ્યો જે પરદેશી રાજાએ પ્રતિમા કાં ન કરી ? તે પરદેશી શ્રાવક થયા પછી કેટલોક જીવ્યા છે તે તથા સર્વ શ્રાવક એકજ કરણી કરે એ સ્યો નિયમ છે ? તથા પરદેશીએ તથા આણંદ શ્રાવકે કોઈ સાધુને પડિલાભ્યા નથી તે માટે તુહને સાધુને વીહરાવ્યામેં દોષ માનસ્યો ? એ વિચારી જ્યો જ્યો, તથા લખ્યું છે જે મૂરીઆમે જે પ્રતિમા પૂજી તે રાજધાનીના મંગલીક માટે પૂજા કરી તેતો સ્વોદું બોલો છો, એ પાઠ સૂત્રમેં નથી, સૂત્રમેં તેાં એહવો પાઠ છે “ હીયાએ સુહાએ સ્વેમાએ નિસ્સેસાએ આણુગામીયત્તાએ ભવિસ્સડ નિશ્રેયસ-” કહેતાં મોક્ષભણી એ અર્થ છે, તથા પચ્છા શબ્દે જે રૂહલોકનો અર્થ છે રૂમ કહે છે તે મૂઠ છે, દર્દૂર દેવતાને અધિકારે પચ્છા શબ્દે આવતા ભવનો અર્થ છે. તથા આચારાંગસૂત્રે જસસપૂવિયનો તસસપછાયિનો રૂહાં પૂર્વ શબ્દે પૂંઠલો ભવ પછા શબ્દે આવતો ભવ લીધો છે. તથા એ ભવે સમકિતનો લાભ તે ઘણો છે તથા તીર્થંકર વાંઘાના ફલનો પાઠ ઉવવારૂમધ્યે તથા પંચમહાવ્રત પાલ્યાનો પાઠ આચારાંગ મધ્યે તિહાં પળ હિયાએ રૂત્યાદિક પાઠ છે તે બે ઠેકાણે લાભ માનો છો તેા જિનપ્રતિમા ઠામે ના સ્યાને કહો છો ? અને કિહાં જિનપ્રતિમા પૂજાનો પાપ કહ્યો નથી અને હોય તો દેસાડો. તુંમે લિખ્યું જે ભગવંતે હિસાની ના કહી છે તેતો અમે કિહાં કહુછું જે હિસા કરવી, પળ ભગવંતે કિસે સૂત્રે પ્રતિમા પૂજાની ના કહી નથી. પ્રતિમાની ૧૭ પ્રકારની પુજા સૂત્રે કહી છે. તથા તુમે પ્રતિમાની પૂજા

हिंसामें गणो छे ते इम नथी. प्रतिमानी पूजा तो विनय तथा बैयावच्च धर्ममां छे. तथा पूजा हिसामे गणी तो ठाणांगे नदीमें पडती साध्वीने साधु काढे तेमां हिंसा गणी नहीं, तथा आचारांगसूत्रे बीजा साधु अजाणे पण शर्करानी भूले लूण वीहरीने पछे जाणे जे लूण वीहराव्यो ते जाणी ते पोते खाये ते पोते पीये. तथा बीजा साधु संभोगीने आपे ते खाये पीए तथा विषमवाटे वेलने, रुखने, लताने, गुछाने अवलंबो उत्तरे ए पाठ आचारांगसूत्रे छे. तथा भगवती सूत्रमे साधुना हरस काढे तेहने क्रियाकर्म लागे नहीं. तथा मल्लिनाथजीए पूतलीमें कवल मूंक्या ते माटे धर्म माटे हिंसा करी तथा सुबुद्धि मंत्रिए पाणी पलटाव्यो ते धर्म माटे करी पिण मंदबुद्धि न कहा छे भगवती-सूत्रे २५ मे शतके साधु शासन माटे तेजो लेख्या मुके तेहने आराधक कह्यो, तथा जंबुद्वीपपन्नत्तीए निर्वाण महोच्छव कर्यो छे. धूमकर्याति “जिणभत्तिए धम्मेट्तिए” पाठ छे. इम केटला पाठ लोखीए अनेक पाठ छे ॥ तथा नंदी सूत्र जे आगम कह्यो ते उत्थापीने ३२ मानो छो ते केनी आज्ञा छे ? तथा आवश्यक सूत्रपडिकमणा विना साधुपणो श्रावकपणो हुवेज नही ते तुम्हे आवश्यक सूत्रपडिकमणो मानता नथी तो श्रावकपणो ने साधुपणो केम धरावो छो ? श्रीभगवतीसूत्रे साधु साध्वी श्रावक श्राविका पंचमआराना छेहडा पर्यंत कहा छे ते तुमारी श्रद्धामें द्विणां साधु साध्वी कोण छे ? तथा सूत्रे आचारज उपाध्याय कुलगणनीनिश्राये विचरे ते आराधक ते तमे कोनी निश्राये विचरो छो ? ते लिखज्यो. तथा श्रीभगवतीसूत्रे गाथा छे ॥ पढमोगीयत्थविहारो बीयोगीयत्थनिसीओभणिओ । इत्तोतइय-विहारो नाणुन्नाओजिणवरेहिं ॥ १ ॥ एहनो अर्थ गीतार्थ होय ते पोते विहार करे अथवा गीतार्थनी निश्राये विहार करघो

યથી તિજા વિહારની અરિહન્તે આજ્ઞા દીધી નથી તે માટે તુમે
 કિસ્યા ગીતાર્થની નિશ્રાયે વિહાર કરો છો ? તથા યોગ ઉપા-
 ધાનવહીને સિદ્ધાંત ભણે તેપણ શ્રાવક આચારાંગાદિક સૂત્ર
 ભણે નહી તે નિશીથમાં કહ્યો છે । જે ભિક્ષુઅન્નત્થીયં વા
 ગારત્થિયંવા વાયણં વાયજ્જત્તં સાહજ્જતિતસ્સચોમાસીયપરિહાર-
 ઠાણં જે ગ્રહસ્થને સૂત્ર વંચાવે અથવા વાંચતાને અનુમોદે તેહને
 ચારમાસનો પાલ્યો ચારિત્ર જાવે તથા પ્રશ્ન વ્યાકરણસૂત્રે અહ-
 કેરિસીયંપુણસવન્નુભાસિયવ્વં જત્થદવ્વેહિંગુણેહિપજ્જવેહિં કમ્મેહિં
 વહુવિહેહિં આગમેહિં નામરકાય નિવાય ઉવસગ્ગ તદ્ધિઅ સમાસ
 સંધિપદ જોગ ઉણાદિ કીરીયાવીહીણસરધાઉસર વિભત્તિ વન્ન
 જુત્તં ભાસિયવ્વં તથા અનુયોગદ્વારે ૭ નય ૪ નિક્ષેપા કાલ તિન
 લીંગ તોન, જાળ્યા વિના ઉપદેશ દેવા તે મારગ નથી ઇત્યાદિક
 અનેક બોલ છે. તે ગીતાર્થની સેવનાથી પામીએ ઇતિભદ્રં ॥ જે
 કેહ શ્રીજિનપ્રતિમાની પૂજા મધ્યે ફૂલ પૂજાની શંકા કરે તેહને
 કહીયે જે શ્રીરાયપસેળીમૂત્રે ૧૭ ભેદ પૂજાના પાઠ છે. પુષ્પારુ-
 હણં ૧ માલારુહણં ૨ તહવન્નયારુહણં ૩ તથા પુષ્પપગિહ ૪
 પુષ્પપગરં ૫ એતલી પૂજા ફૂલની છે તેમાટે પૂજા ફૂલની તે
 પ્રમાણ છે. તથા શ્રીભગવતીમૂત્ર પળ મૂરીઆભની પેરે પૂજાની
 ભલામણના પાઠ અનેક છે. તથા જ્ઞાતામૂત્ર દ્રૌપદીને અધિકારે
 ૧૭ પ્રકારી પૂજાના પાઠ છે. સમવાયાંગમૂત્રે ચોત્રીસ અતિશયને
 અધિકારે “જલય થલય ભાસુરદસદ્ધવન્નેણંજાણુસ્સેહપ્પમાણમિ-
 ત્તેણં પુષ્પપૂજોવયારકરેહ ઇત્યાદિ પાઠ છે. ” ઇહાં સમવાયાંગ
 સૂત્રમે દેવતા મનુષ્યનો નામ કહ્યો નથી. તથા શ્રીઉવવાઈમૂત્રમે
 કોણિકને અધિકારે શ્રીવીર સમોસર્યા તેવારે અનેકજન ચંપાથી
 નિકલ્યા જે “ અપ્પે ગડ્યા વંદણ વત્તિયાએ અપ્પેગડ્યાપૂયણ
 વત્તિયાએ અપ્પેગડ્યામુયંમુયસ્સામો અપ્પેગડ્યાવિહાણં
 અટ્ટાઓહેઓઆઈ અસિણાહિગહિસ્સામો ” ઇત્યાદિ પાઠ છે.

તિહાં પૂયળવત્તીયાણ એ પાઠનો અર્થ ટીકામધ્યે પૂજનં
 પુષ્પમાલાદિનાં ઇમ કહ્યો છે. ઇહાં શ્રીતીર્થકરને પૂષ્પની
 પૂજા દીસે છે એ પાઠ શ્રીભગવતીસુત્રે પળ છે. તથા નંદીસુત્રે
 શ્રુતજ્ઞાનને પાઠે “જેઈમં અરિહંતેહિ ભગવંતેહિ ઉપ્પન્નનાણદંસળ
 ધરેહિં તિલ્લુક્કનિરવ્ધીય મહીઅપૂર્ણેહં” પાઠનો અર્થ ટીકાકારે
 પિળ મહીય શબ્દે ચંદનાદિ, પુરુણીં પુષ્પમાલાદિકે કરીને એ
 પાઠ અનુયોગદ્વારમધ્યે પળ છે. ઇમ પુષ્પપૂજાનાં અનેક પાઠ છે,
 તે માટે શંકા ન કરવી. વલી કેડક ઇમ કહે છે જે ફૂલ વેચાતા
 જડે તે ચઢાવવા પળ પોતે ચુંટી ચઢાવવાં નહીં તેપળ અજાણ્યું
 કહે છે જે શ્રીજીવાભિગમસૂત્રે “તતેણં સેવિજણ્દેવ પોત્થયર-
 યણંગિણ્હ પો. ૨ ગિ. પોત્થયરયણંમુયતિ પો. ૨ ત્તા પોત્થયર-
 યણંવિહાડેતિ પો. ૨ ત્તા પોત્થયરયણંવાડે પો. ૨ ત્તા ધમ્મિયં-
 વવસાયંપિગેણેતિ ધ. ૨ ત્તા પોત્થયરયણંપડિનિરુવ્ધમતિ પો. ૨
 ત્તા સીહાસણતોઅમ્મુટ્ઠતિ સી. ૨ ત્તા વવસાયસમાતોપુરત્થિ-
 મિલ્લેણંદારેણંપડિનિરુવ્ધમડ પુ. ૨ ત્તા જેણેવ ણંદાપુવ્ધરણી
 તેણે વ ઉવાગચ્છતિ ઉ. ૨ ત્તા ણંદાપુવ્ધરિણં અણુપ્પયાણિક-
 રમાણે પુરત્થિમિલ્લેણં તોરણેણં અણુપવિસતિ અ. ૨ ત્તા પુરત્થિ-
 મિલ્લેણં તિસીપાણેપડિરુવેણં પચ્ચોરુહતિ પ. ૨ ત્તા હત્થપાદં
 પવ્ધવાલેતિ હ. ૨ ત્તા ઇગંમહંસેતંરજતામયં વિમલસલિલપુણ્ણમ-
 ત્તગયમહામુહાગિડ સમાણંભિગારં પગિણ્હતિ પ. ૨ ત્તા જાઈંતત્થ-
 ઉપ્પલાડપડમાડજાવસત્તપત્તાઈંસહસ્સપત્તાઈં તાઈં ગેણંહતિ ૨ ત્તા
 ણંદાતો પુવ્ધરિણિઓ પચ્ચુત્તરેડ પ. ૨ ત્તા જેણેવસિદ્ધાયતણે
 તેણેવપાહારેત્થગમણાડ તણંતંવિજયંદેવંચચારિ સામાણિયસાહ-
 સ્સીઓજાવઅણેવહવેવાણમંતરાદેવાદેવીઓ અપ્પેગતિયા ઉપ્પલ-
 હત્થગતા જાવ સતસહસ્સપચ્ચાહત્થગયા વિજયદેવંપિટ્ઠઓઅણુગ-
 ચ્છડ્ડા. ”

इहां फूल चूटी लीधां छे. ए आलावे विजयदेवे पोते वावडीमें उतरीने फूल चूटी लीधां तथा सामानिक देवता तथा बीजे देवताए पिण फूल पोताना हाथथी लीधां छे. इहां कोइ पुछस्ये जे तिहां कोइ माली नथी ते माटे पोते लिधां तेहनो उचार जे माली नथी पिण देवता चाकर लोक घणा छे, तेहनेज पासे कां न मंगावे ? जो पुष्प आण्यानो विधि होवे तोपण पोताना हाथथी लीधानो विधि छे ते माटे पोते वावडी मध्ये उतरी लीधां छे तथा श्रीरायंपसेणीसूत्रे सूरीआभाधिकारे.

“ ततेणं से सुरियाभेदेवे पोत्थरयणंगिण्हइ, पो. र. गि. त्ता पोत्थरयणं मुयइ, पोत्थरयणंविहाडेइ, त्ता २ पोत्थरयणंवाए-
ति. त्ता २ धम्मियं ववसायं गिण्हइ, २ त्ता पोत्थरयणंपडिणिकख-
मति २ त्ता सींहासणाओअब्भुठेइ २ त्ता ववसायसभाओ पुरत्थि-
मिल्लेणं दारेणं पडिणिकखमइ २ त्ता जेणेव णदापोरकरिणि
तेणेव उवागच्छइ २ त्ता णदापोकरिणी पुरत्थिमिल्लेणं तार-
णेणंतिसोयाणपडिरूवेणं पच्चोरुहत्ति २ त्ता हत्थपायंपकखालेइ
२ चा आयंते चोक्खे परमसुइभूए एणंसेयमहंरययामयं विमलस-
लिलपुण्णं मत्तागयमुहागितिसमाणभगारं पंगिण्हंति पच्चोरुहइ
२ चा जाइंतत्थउप्पलाइंजावसयसहस्सपचाइंगिण्हंति णंदाओ
पुक्खरिणीओ पच्चोरुहइ २ चा जेणेव सिद्धायतणे तेणेव पहारे
गमणाए तएणं तं सूरियाभंदेवं चत्तारिसामाणियसाहस्सीओ
जावसोलसआयरकरवदेवसाहस्सीओ अण्णेयबहवे सूरियाभवि-
माणे जाव देवा देवीओअप्पेगइया उप्पलहत्थगया. जावसत्तास-
हस्सपचाहत्थगया सूरियाभं देवंपिठओसमणुगच्छंति. ततेणं सूरि-
याभंदेवंबहवेआभिओगिय देवाय देवीओ य अप्पेगइयाकलसह-
त्थगयाओ जावअप्पेगइया धूवकडच्छहत्थगया हट्ठतुट्ठाजावजा-

सूरियाभं देवंपिटृओसमणुगच्छंति तेतेणं जे सूरियाभेदेवे चउहिं
 सामाणियसाहस्सीहिं जावअण्णेहिंयबहूहिंसूरियाभविमाणवासी-
 हिं देवेहिं देवीहिंसद्धिं संपुरिवुडे सच्चव्हीए जाव णाइयरवेणं जेणेव
 सिद्धाययणे तेणेव उवा गच्छइ सिद्धायणंपुरत्थिमिल्लेणं दारेणं
 अणुपविसंति २ चा जेणेव जिणपडिमाउ तेणेव उवागच्छइ,
 जिणपडिमाणंआलोए पणामंकरेति २ चा लोमहत्थगंगिण्हइ २
 चा जिणप्रडिमाणं लोमहत्थएणं पमअइ २ चा जिणपडिमाओ-
 सुरभिणागंधोदएणंण्हाणेति ण्हाणिचा सरसेणं गोसीसचंदणेणं-
 गायाणं अणुलिप्पइ २ चा जिणपडिमाणंअहियांदेवदूसाइं जुय-
 लाइं णियंसेइ २ चा पुप्फरुहणं मल्लारुहणं चूण्णारुहणं गंधारुहणं
 वण्णारुहणं चुण्णरुहणं वत्थारुहणं आमरुहणं करेइ करेचाआस-
 चासचाविउलक्खवारियमल्लदामं कलावं करेइ २ चा कयग्गहगहिचा-
 करयलपभ्भट्ट विप्पमुक्केणं दसद्धवण्णेणं कुसुमेणं मुक्कपुप्फपुंजोव-
 यारकलियं करेति करेचा जिणपडिमाणं पुरतोअच्छेहिं सण्हेहिं
 सेएहिं रयणामएहिं अच्छरसतंदुलेहिं, अट्ठमंगले आलिहइ तंजहा-
 सत्थियजावदप्पणतयाणं तरंचणंचंदप्पहरयणवइरवेरुलियविमल-
 दंडकंचणमणिरयणभत्तिचिचकालागुरुपवरकुंदरुक्क तुरुक्कधूवमध-
 मघंतगंधचामाणुचिठ्ठंति धूववट्ठिविणिमुयंतं वेरुलियमयंकडुच्छवं
 पग्गहियपयतेणं धूवंदाऊणं जिणवराणं . अट्ठसयविसुद्धगंधजुत्तेहिं
 अपुणरत्तेहिं महाचित्तेहिं संथूणइ सचाठपयाहिं पच्चोरुहइ १ चा
 वामंजाणुंअंचेइ दाहिणं जाणुंधरणितलं सिनिहट्टुतिक्खुत्तो
 मुद्धाणं धरणितलंसि णिव्वोडेत्ति २ चा इसंपच्चूणमइ इसिं-
 पच्चूणमित्ता करयलपरिग्गहियंसिरसावत्तं मत्थएयंजं एवंवयासी
 णमोत्थुणं अरिहंताणंजावसंपत्ताणंवंदति णमंसइ २ चा

ए रायपसेणीसुत्र पाठ छे. सूरियाभे पोते हाथे फूल चूटी

લીધાં છે, સામાનીક પ્રમુખ પાસે મંગાવ્યાં નથી. તથા જંબુ-
ક્ષીપન્નતીર્થે જન્માભિષેક “જેનેવરચીરોદસમુદે તેનેવ આગમ-
ચીરોદમં ગિળ્હંતિ ૨ ત્તા જાઈતત્થઉપ્પલાઈં પડમાઈ જાવસહ-
સ્સપત્તાઈં તાવગિળ્હંતિ ૨ ત્તા” इत्यादि सूत्रमे पाठ हाथना चूट्या
ફૂલ લેવાના છે. તથા કોઈક કહેસે જે एतो चूट्या नथी सहेजे
પડયાં લીધાં છે તેહને કહીયે જે હજારગમે સહેજે પડયા
વાવડીમધ્યે હવેજ નહી, તથા નિગાઈને અધિકારે નિગાઈ
રાજાए आंबानी मांजरीयो पोते चूटी लीधी तेवारे कटक बधे
चुंटी लीधी ते पाठ उववायीमध्ये जोजो.

अन्नयाणुजुत्तनिग्गओपच्छइ कूसुमान्चूअराइणा
येगा।मंजरीगहीयाएवंरकंधावरेणंलयतेणं मंजरी-
पत्त पवाललयाइ कट्ठाविसेसो कओ पडिनियत्त-
ओपुच्छइ कहे सोरुक्खोअमच्चणादंसाओ कहअ
सयावेत्थोभणइ तुम्हेहिं एगामंजरीगहीयापच्छ-
सठवणंगहेतेणं एवंकओ ॥

इहां गहीय शब्दे चूट्याનો अर्थ છે, તથા કોઈ કહેસ્યે જે
एतो देवताये कर्यो છે તે શ્રાવકે કર્યાનો કિહાં પાઠ નથી,
તેહને કહીયે જે જો દેવતાની કરણી તાહરે ન કરવી તો શક્ર-
સ્તવ કિમ કરે છે ? તથા સ્નાત્ર કેમ માનો છો ? સ્નાત્રનો
કલસ ઢોલો છો તે દેવતાની કરણીજ છે, તથા સૂરીયામની
પૂજાની ભલામણ દ્રૌપદીને પાઠે છે. દેવતાની પૂજાકરણી તથા
મનુષ્યનો પાઠ એકજ છે. તે માટે દેવતાની કરણી શ્રાવક કરે
ए श्रद्धाप्रमाण છે. તથા જે ફૂલ ચુંટવાની ના કહે તે ચીંટના
જીવની કીલામના માટે. તેવારે ફૂલની પૂજા કિમ કરી શકે ?

અને ફૂલની પૂજાનો તો સૂત્રે પાઠ છે. તથા જે પૂજાને હિંસામે ગણે તેહને કહીયે જે શ્રી પ્રશ્નવ્યાકરણ સૂત્રે પ્રથમ સંવરદ્વારે અહિંસાનાં ૬૦ નામ કહ્યાં છે. તિહાં પૂજા તે દયા કહી છે. તે પાઠ લિખીઈ છે. “અમૃતસવ્વસ્સવિઅનાઘાઓ ચુરકાપવ્વચ્છીપૂ-યાવિમલપ્પમાનિમ્મલકરણિવમાઈણિનિયગુણનિમ્મિયાઈપજ્ઞા-યનામાણિહુંતિ અહિંસાએ ભગવડે” इत्यादि पाठे पूजा ते अहिं-सामें गणी છે, તો તુમ્હે હિંસામે કિમ ગણો છો ? તથા ભગવતી સૂત્રે “ સુભયોગપદુચ્ચઅણારંભા ” એ પાઠ શુભયોગ પ્રવૃત્તિને આરંભતી ના કહી છે. વિનય તથા વૈયાવચ્ચ તે તપના ભેદ છે. તપ તે મોક્ષમાર્ગમધ્યે શ્રીઉત્તરાધ્યયને ૨૮ મે અધ્યયને કહ્યો, તે તુમે હિંસામે કેમ કહો છો ? તથા વિવહારસૂત્રે “સિદ્ધવૈયાવચ્ચેણં મહાનિજ્જરામહાપજ્ઞવસાર્ણભવતિ ” તે માટે સિદ્ધવૈયાવચ્ચ તે પૂજા છે, તથા કોઈ પૃષ્ઠે જે શ્રાવકે પ્રતિમા કિહાં પૂંજી છે ? તેહને કેહવો જે શ્રીભગવતીસૂત્રે તુંગીયા નગરીને શ્રાવકે પૂંજા કરી છે. શંખ પુષ્કલીયે પૂજા કરી છે, તથા સમવાયાંગ-સૂત્રે દ્વાદશાંગીની હૂંડીને અધિકારે ઉપાસકદશાની હૂંડીમધ્યે દશ શ્રાવકનાં ચૈત્ય એહવો પાઠ છે. એ પાઠમે ચૈત્ય તો સાધુ થાય નહીં, જ્ઞાન થાય નહીં તે સર્વના પાઠ જુદા છે, તથા નંદી-સૂત્રે પિણ પાઠ છે તથા નંદીમધ્યે જે આગમ કહ્યા તે સર્વ માને તેજ સમક્ષિતી જાણવો. શ્રીઅનુયોગદ્વારસૂત્રે નિર્યુક્તની હા કહી છે તે નિર્યુક્તિમધ્યે પૂજાના અનેક અધિકાર છે, તથા તંદૂલવે-ચાલીપયન્નાની ટીકામધ્યે સમવસરણના ફૂલ સચિત્ત તે ઉપર સાધુ સાધ્વી ચાલે. પ્રવચનસારોદ્ધાર ટીકાયે પણ એ મત છે. તથા કોઈ કહેસ્યે જે ફૂલને પ્રોઈ (પરોવવા) નહીં તેહને કહીયે જે હીરપ્રશ્નમધ્યે પાઠ છે. તથા વન્નગંધોવમેહેવેતિઃ શ્લોક-

વ્યાખ્યાયતે શ્રાદ્ધ દિનકૃત્યે પ્રોતપુ પૂજાક્ષરાણિવર્તેતે તથા આઘપક્ષેતુ જિનવલ્લભસુરિ કૃત પૂજાકુલકેઽપિ પ્રોત પુષ્પાક્ષરાણિ સંતિ તથા હરિભદ્રસુરિ કૃત પૂજા પંચાસકે “જહરેંહૈતકીરિ”, એ ગાથાના આસયથી પિણ પ્રોયા ફૂલની હા જણાય છે. તથા ઉમાસ્વાતિવાચક કૃત પૂજા પટલમાંપિણ એમજ જણાય છે. તે સ્થાપના ઇતર અને યાવત્કથિક એ બે ભેદે છે.

૩ દ્રવ્ય નિક્ષેપો કહે છે, જેનો નામ પળ હોય તથા આકાર થાપના ગુણ પળ હોય અને લક્ષણ હોય પળ આત્મોપયોગ ન મિલે તે દ્રવ્ય નિક્ષેપો જાણવો. એટળે અજ્ઞાની જીવ તે જીવ સ્વરૂપના ઉપયોગ વિના દ્રવ્ય જાવ છે “અણુવઓગો દ્વં” ઇતિ અનુયોગદ્વાર વચનાત્. વલી કહું છે જે સિદ્ધાન્ત વાંચતાં પૂછતાં પદ અક્ષર માત્રા શુદ્ધ અર્થ કરે છે અને ગુરુ મુખે સદ્દેહે છે તે પળ શુદ્ધ નિશ્ચયે સત્તા ઓલખ્યા વિના સર્વ દ્રવ્ય નિક્ષેપામાં છે. જે ભાવ વિના દ્રવ્યપણો છે તે પુણ્ય બંધનું કારણ છે પળ મોક્ષનું કારણ નથી એટલે જે કરણી રૂપ કષ્ટ તપસ્યા કરે છે અને જીવ અજીવ સત્તા ઓલખી નથી તેને ભગવતી સૂત્રમાં અવ્રતી તથા અપચ્ચચ્ચવાણી કહ્યા છે, તથા જે એકલી બાહ્ય કરણો કરે છે અને પોતે સાધુ કહેવરાવે છે તે મૃષાવાદી છે એમ ઉત્તરાધ્યયન સૂત્રમાં કહું છે “ન મુણી રન્નવાસેણ” એ વચને “નાણેણય મુણી હોઈ” એ વચનથી જે જ્ઞાનવાન તે મુનિ છે અને જે અજ્ઞાની તે મિથ્યાત્વી છે. તથા કોઈક ગણિતાનુયોગના નરક દેવતાના બોલ અથવા યતિ શ્રાવકનો આચાર જાણીને કહે જે અમે જ્ઞાની છીએ તે પળ જ્ઞાની નથી, પળ જે દ્રવ્ય ગુણ પર્યાય જાણે તેને જ્ઞાની કહિયે. શ્રી ઉત્તરાધ્યયને મોક્ષ માર્ગે કહ્યો છે. ગાથા. “અયં પંચ વિહંનાણં દ્રવ્વાણય ગુણાણય, પજ્જવા-

ળય સઘ્વેસીં, નાળં નાળી હીં દંસિયં” ॥૧॥ માટે વસ્તુ સત્તા જાણ્યા વિના જ્ઞાની નહીં અને નવતસ્ત્વ ઓલસે તે સમકીર્તિ. અને પહવા જ્ઞાન દર્શન વિના જે કહે કે અમે ચારિત્રિઆ છેએ તે પળ મૃષાવાદી છે, કારણ કે શ્રીઉત્તરાધ્યયન સૂત્ર મધ્યે કહું છે જે “ નાંદંસળસ્સનાળં નાળેળ વિળા ન હુંતિ ચરળ ગુળા ” એ વચન છે તે માટે આજ કેટલાક જ્ઞાનહીન ક્રિયાનો આઠંબર દેલાડે છે તે ઠગ છે તેહનો સંગ કરવો નહીં. એ બાહ્ય કરળી અભવ્ય જીવને પળ આવે માટે એ બાહ્ય કરળી ઉપર રાચવું નહીં અને આત્માનું સ્વરૂપ ઓલસ્યા વિના સામાયક પઢિક-મળાં પચ્ચલ્લવાળ કરવાં તે સર્વ દ્રવ્યનિલ્લેપામાં પુળ્યાશ્રવ છે પળ સંવર નથી. શ્રીભગવતી સુત્ર મધ્યે કહું છે કે “આયા સ્વલ્લ સમાઈયં ” એ આલાવાથી જાળજો તથા જીવ સ્વરૂપ જાળ્યા વિના તપસંયમ પુળ્ય પ્રકૃતિ તે દેવતાના ભવનું કારણ છે “ પુલ્લ તલેળં પુલ્લ સંયમેળં દેવલોએ ઉવવજ્જંતિ નો ચેવળં આય ભાવ-વત્તવ્વયાએ ” એ આલાવો ભગવતીમાં કહ્યો છે. તથા જે ક્રિયા-લોપી આચાર હીન અને જ્ઞાનહીન છે માત્ર ગચ્છની ચાલેં સિદ્ધાન્ત ભળે છે વાંચે છે વ્રત પચ્ચલ્લવાળ કરે છે તે પળ દ્રવ્ય નિલ્લેપો જાળવો. એમ શ્રી અનુયોગદ્વારમાં કહું છે.

જે ઇમે સમળ ગુળમુક્કજોગી છક્કાય નિરળુ-
કંપા ॥ હયાઈવ ઉદામા ॥ ગયાઈવ નિરંકુસા ॥
ઘટ્ટામટ્ટાતુપ્પોઠા ॥ પંડુરયાઉરળા જિળાળં આળાએ
સચ્છંદ વિહરિઉળ ઉભશ્રોકાલં આવસ્સગ્ગસ્સ
ઁવટ્ટંતિ ॥ તં લોગુત્તરિયં દલ્લાવસ્સયં ॥

અર્થ...જેને છ કાયની દયા નથી, ઘોડાની પેરેં ઉન્મત્ત છે,

હાથીની પેટે નિરંકુશ છે, પોતાના શરીરને ધોવતાં મસલતાં ઉજલે કપડે શિળગાર કરી ગચ્છના મમત્વભાવે માવતાં સ્વે-
ચ્છાચારી વીતરાગની આજ્ઞા ભાંજતા જે તપ ક્રિયા કરે છે તે
પણ દ્રવ્ય નિક્ષેપામાં છે. અથવા જ્યોતિષ વૈદ્યક કરે છે અને
પોતાને આચાર્ય ઉપાધ્યાય કહેવરાવીને લોક પાસે મહિમા કરે
(કરાવે છે) છે તે પત્રીબંધ खोटा रूपैया જેવા છે. ઘળા ભવ
ભમશે અવંદનીક છે. એ સાચા ઉત્તરાધ્યયનમધ્યે અનાથી મુનિના
અધ્યયનથકી જાણવી. અને સૂત્રના અર્થ ગુરુમુખે શિખ્યા વિના
તથા નય પ્રમાણ જાણ્યા વિના નિશ્ચય આત્માનું સ્વરૂપ ઓલ-
ખ્યા વિના નિર્યુક્તિ વિના ઉપદેશ આપે તે પોતે તો સંસારમાં
બુઢ્યા છે પણ જે તેમની પાસે બેસે છે તેમને પણ સંસારમાં
બુઢાવે છે એમ પ્રશ્ન વ્યાકરણસૂત્ર તથા અનુયોગદ્વાર સૂત્રમાં
કહ્યું છે “ અજ્જુત્થ ચેવ સોલ સમં ” इत्यादि અને ભગવતી
સૂત્રમાં પણ કહ્યું છે “ સુતત્થો સ્વલુ પઢમો, બીઓ નિજુત્તિ
મિસઓ ભણિઓ, इत्तो तईअणुओगो, नाणुन्नाओ जिणव-
रेहि ” અને કેટલાક એમ કહે છે જે અમે સૂત્ર ઉપર * અર્થ
કરિયે છેયે તો નિર્યુક્તિ તથા ટીકા પ્રમુખનું શું કામ છે તે પણ
મૃષાવાદ છે કેમકે શ્રીપ્રશ્નવ્યાકરણમાં “ વયણતિયં લિંગતિયં ”

* શ્રી ભગવતી સૂત્રમાં “ સુતત્થોસ્વલુ પઢમો, બીઓનિ-
જ્જુત્તિ મિસઓ ભણિઓ ॥ इत्तो तईअणुओगो, नाणुन्नाओजिण-
वरेहि ” એવી રાતે આગમસારની જૂદી જુદી પ્રણ પ્રતોમાં લખ્યું
હતું માટે મેં પણ તેમજ લખ્યું છે પણ બીજા ઠેકાણે એ ભગ-
વતીની સાચા દોષી છે તિહાં તો “ સુતત્થો સ્વલુ પઢમો,
બીઓનિજ્જુત્તિ મિસઓ ભણિઓ ॥ तइओय निरविसेसो, एस
बिहि होइ अणुओगो ” એવી પાઠ છે તે સ્વરો જાણાય છે પછે
બહુશ્રુત કહે તે સ્વર.

ઇત્યાદિક જાણ્યા વિના અને નય નિક્ષેપ જાણ્યા વિના જે ઉપ-
દેશ આપે તે મૃષાવાદી છે એમ અનેક સુત્રમાં કહ્યું છે માટે બહુ-
શ્રુત પાસે ઉપદેશ સાંભલવો. શ્રી ઉત્તરાધ્યયન મધ્યે બહુશ્રુતને
મેરુની તથા સમુદ્રની અને કલ્પવૃક્ષાદિ સોલ ઉપમા દીધી છે
એ દ્રવ્ય નિક્ષેપો કહ્યો.

૪ ભાવ નિક્ષેપો કહે છે. જે નામ સ્થાપના અને દ્રવ્ય એ
ત્રણ નિક્ષેપો તે એક ભાવ નિક્ષેપો વિના અશુદ્ધ છે જે નામ
તથા આકાર લક્ષણ ગુણ સહિત વસ્તુ તે ભાવ નિક્ષેપો જાણવો
“ ઉવઓગો ભાવ ” इति वचनात्. એટલે પૂજા, દાન, શીલ,
તપ, ક્રિયા, જ્ઞાન એ સર્વ ભાવનિક્ષેપે સહિત લાભનું કારણ છે.
ઇહાં કોઈ કહેશે જે મનનાં પરિણામ દૃઢ કરીને ને કરિયે તેને
ભાવ કહિયે એમ કહે છે તે જૂઠા છે એતો સુખની વાંછાયે
મિથ્યાત્વી પળ ઘણા કરે છે તે ગણવું નહીં. ઇહાં સૂત્રની સાચે
વીતરાગની આજ્ઞાએ હેય ઉપાદેયની પરીક્ષા કરી અજીવતત્ત્વ
તથા આસ્રવતત્ત્વ અને બન્ધતત્ત્વ ઉપર હેય કહેતાં ત્યાગ ભાવ
અને જીવના સ્વગુણ જે સંવર નિર્જરા તથા મોક્ષતત્ત્વ ઉપરે
ઉપાદેય પરિણામ તે ભાવ કહિયે. એટલે રૂપીગુણ તે દ્રવ્ય નિક્ષેપ
છે અને અરૂપીગુણ તે ભાવનિક્ષેપ છે. એટલે મન વચન કાયા
લેશ્યાદિક સર્વ દ્રવ્ય નિક્ષેપોમાં છે. અને જ્ઞાન દર્શન ચારિત્ર
વીર્ય ધ્યાન પ્રમુખ સર્વ ગુણ ભાવ નિક્ષેપોમાં છે. એ ભાવ નિક્ષેપો
તે નામસ્થાપના તથા દ્રવ્ય સહિત હોય એટલે ચાર નિક્ષેપો કહ્યા.

હવે ચાર નિક્ષેપો પદાર્થ ઉપર લગાડી દેખાડે છે. નામ જીવ
તે ચેતના અથવા માંચાના વાળને જીવ કહી બોલાવે છે તે
નામ નિક્ષેપે જીવ. મૂર્તિ પ્રમુખ થાપિયે તે સ્થાપના જીવ. એકે-
દ્રિયથી પંચેન્દ્રિય પર્યંત સર્વ જીવ છે પણ ઉપયોગ મિલે નહિ તે દ્રવ્ય

જીવ. અને મૂર્તિમાં જીવ સ્વરૂપ ઓલખી સમકિતના ઉપયોગમાં છે તે ભાવ જીવ. એમ ધર્માસ્તિકાયાદિક દ્રવ્યમાં પળ જાણવું. નામથી ધર્માસ્તિકાય કહી બોલાવવો તે નામ ધર્માસ્તિકાય. ધર્માસ્તિકાય એવા અક્ષર લખવા અથવા દૃષ્ટાંત કારણે કાંઈક વસ્તુ થાપવી તે સ્થાપના ધર્માસ્તિકાય. તથા ધર્માસ્તિકાય જે અસંખ્યાત પ્રદેશી ધર્મ દ્રવ્ય છે તે દ્રવ્ય ધર્માસ્તિકાય. એ ધર્માસ્તિકાયને જે વારે ચલણ સહાય ગુણની અપેક્ષા સહિત ઓલખિયે તે ભાવ ધર્માસ્તિકાય.

હવે કોઈકનો સાધુ એહવો નામ છે તે નામ સાધુ. અને સ્થાપના કરિયે તે સ્થાપના સાધુ. તથા જે પંચ મહાવ્રત પાલે ક્રિયા અનુષ્ઠાન કરે સુજતો આહાર લિયે પળ જ્ઞાનધ્યાનનો જેવો ઉપયોગ જોઈએ તેવો ઉપયોગ ન હોય તે દ્રવ્ય સાધુ. જે ભાવ સંવરમોક્ષનો સાધક થઈ ભાવ સાધુની કરણી કરે તે ભાવ નિષ્કેપે સાધુ કહિયે.

કોઈકનો અરિહંત નામ છે તે નામ અરિહંત. અને અરિહંતની પ્રતિમા તે થાપના અરિહંત. જેટલા સુધી છદ્મસ્થ અવસ્થા તે દ્રવ્ય અરિહંત. અને કેવલ જ્ઞાન પામ્યા પછે લોકાલોકનો ભાવ જાણે દેખે તે ભાવ અરિહંત. એમ સિદ્ધમાં પળ કહેવો.

કોઈ જીવનો જ્ઞાન એહવો નામ અથવા ભાવે અજીવનો નામ તે નામ જ્ઞાન. તથા જે જ્ઞાન પુસ્તકમાં લખ્યું છે તે સ્થાપના જ્ઞાન. જે ઉપયોગ વિના સિદ્ધાંતનો મળવા અથવા અન્ય મતિના સર્વ શાસ્ત્ર મળવા તથાજ શરીરાદિક તે સર્વ દ્રવ્ય જ્ઞાન. જે નવતત્ત્વનું જાણવું તે ભાવજ્ઞાન.

તથા કોઈકનું તપ એહવું નામ તે નામ તપ. તથા પુસ્તકમાં તપની વિધિનું લેખન તે થાપના તપ. અને પુણ્યરૂપ માસલખમણા-

દિક કરવો તે દ્રવ્ય તપ. જે પરવસ્તુ ડપર ત્યાગનો પરિણામ તે ભાવ તપ. એમ સંવરાદિક સર્વમાં ચાર ચાર નિક્ષેપા જાણવા. તથા શ્રી અનુયોગદ્વારમધ્યે કહ્યું છે—યતઃ “ જત્યયજં જાણિજ્ઞા, નિસ્ત્રિવેતં નિસ્ત્રિવે નિસ્ત્રિવેસં ॥ જત્યયનો જાણિજ્ઞા ચતુર્કર્યં નિસ્ત્રિવે તત્થ ॥ ૧ ॥ એ ચાર નિક્ષેપા કહ્યા પદલે શબ્દનય કહ્યો.

હવે છઠ્ઠો સમભિરૂઢ નય કહે છે જે વસ્તુના કેટલાક ગુણ પ્રગટ્યા છે અને કેટલાક ગુણ પ્રગટ્યા નથી પણ અવગ્ય પ્રગટશે એહવી વસ્તુને વસ્તુ કહે તે વસ્તુના નામાંતર એક કરી જાણે. જેમ જીવ ચેતન તથા આત્મા એહનો+ એક અર્થ કહે તે સમભિરૂઢ નય કહિયે, એ નય એક અંશ ઓછી વસ્તુને પૂરેપૂરી વસ્તુ કહે, જેમ તેરમા ગુણઠાણે કેવલી હોય તેહને સિદ્ધ કહે, એ નયના ભેદ બિલકુલ નથી એ સમભિરૂઢ નય કહ્યો.

હવે એવંભૂતનય કહે છે જે વસ્તુ પોતાને ગુણે સંપૂર્ણ છે અને પોતાની ક્રિયા કરે છે તેને તે વસ્તુ કહી બોલાવે. જેમ મોક્ષ-સ્થાનકે જે જીવ પહોતો તેને સિદ્ધ કહે. જેમ પાણીથી ભરેલો છોના માથા ઉપર આવતો જલ ધારણ ક્રિયા કરતો તેને ઘડો કહે. એ એવંભૂત નય કહ્યો.

હવે સાત નયના દૃષ્ટાન્ત શ્રી અનુયોગદ્વાર સુત્રથી લખિયે છે. જેમ કોઈક પુરુષે બીજા કોઈક પુરુષને પુછ્યું જે તમે કિહાં વસો છો તેવારે તે પુરુષે કહ્યું હું લોકમાં વસું છું. એ અશુદ્ધ નૈગમ, વલી પુછ્યું જે લોકના ત્રણ ભેદ છે, ૧ અધો-લોક, ૨ તિર્છોલોક, ૩ ઉર્ધ્વલોક, તેમાં તું કિહાં રહે છે

× એકાર્થવાચી નામોનાં નામભેદે ભિન્ન ભિન્ન અર્થ કરે છે તેને સમભિરૂઢ નય કહે છે. એમ નયચક્રસારમાં કહ્યું છે.

तेवारें नैगमे कहुं जे तिर्छालोकमां रहं छुं. वली पुछयुं जे तिर्छालोकमां असंख्याता द्वीप समुद्र छे तेमां तुं कया द्वीपमां रहे छे. तेवारें विशुद्ध नैगमें कहुं जे जंबुद्वीपमां रहं छुं. ते जंबुद्वीपमां खेत्र घणा छे, तेमां तुं कया खेत्रमां रहे छे, तेवारें अतिशुद्ध नैगम बोल्यो जे भरतक्षेत्रमां रहं छुं; ते भरतक्षेत्रना छ खंड छे ते मांहेला कया खंडमां रहे छे तेवारें कहुं जे मध्य-खंडमां रहं छुं एम क्रमे पूछतां छेले कहुं जे आपणा देशमां रहं छुं, तेवारें फरी पुछयुं जे देशमां तो नगरगाम घणा छे तो तुं किहां स्हे छे. तेवारें कहुं जे हुं अमुक गाममां रहं छुं, ते गाममां वली अमुक पाडो तथा अमुक घर बताव्युं तिहां सुधो नैगम नय जाणवो.

अने संग्रह नय वालो बोल्यो जे मारा पोताना शरीरमां वसुं छुं, तथा व्यवहारनयवालो बोल्यो जे संधारे बेठो छुं तेट-लाज बिछानामां रहं छुं, अने ऋजुसुत्र नयवाले कहुं जे मारा आत्माना असंख्याता प्रदेशमां रहं छुं. वली शब्दनय कहे जे मारा स्वभावमां रहं छुं, तेमज समभिरूढनय कहे जे हुं मारा गुणमां रहं छुं, अने एवंभूतनयवादी कहे जे ज्ञानदर्शन गुणमां वसुं छुं. ए दृष्टांत कह्यो तेम सर्व वस्तुमां कहेवुं.

तथा कोइके प्रदेशमात्र क्षेत्र अंगीकार करी पुछयुं जे ए प्रदेश कया द्रव्यनो छे तेवारें नैगमनय बोल्यो जे छए द्रव्यनो प्रदेश छे केमके एक आकाश प्रदेशमध्ये छ द्रव्य भेला छे तेवारें संग्रह नय बोल्यो जे कालद्रव्य तो अप्रदेशी छे ते माटे सर्व लोकमां एक समय छे पण ते एक आकाश द्रव्यना प्रदेशमां जूदो नथी माटे काल बिना पांच द्रव्यनो प्रदेश छे तेवारें व्यवहारनय बोल्यो के जे द्रव्य मुख्य देखाय छे तेहनो प्रदेश छे तेवारें ऋजु-

સુત્રનય બોલ્યો કે જે દ્રવ્યનો ઉપયોગ દેહ પુછિયે તે દ્રવ્યનો પ્રદેશ છે. જો ધર્માસ્તિકાયનો ઉપયોગ દેહ પુછિયે તો ધર્માસ્તિકાયનો પ્રદેશ છે. જો અધર્માસ્તિકાયનો ઉપયોગ દેહ પુછિયે તો અધર્માસ્તિકાયનો પ્રદેશ છે. તેવારે શબ્દનય બોલ્યો કે જે દ્રવ્યનો નામ લેહ પુછિયે તે દ્રવ્યનો પ્રદેશ છે. હવે સમભિરૂઢનય બોલ્યો જે એક આકાશ પ્રદેશ મધ્યે ધર્માસ્તિકાયનો એક પ્રદેશ છે, અધર્માસ્તિકાયનો એક પ્રદેશ છે અને જીવના અનંતા પ્રદેશ છે. પુદ્ગલના અનંતા પરમાણુ પ્રમુખ અસ્તિકાયનો એક પ્રદેશ છે, તેવારે એવંભૂતનય બોલ્યો, જે પ્રદેશ દ્રવ્યની ક્રિયાગુણ અંગીકાર કરી દેખીયે તે સમયમાં તે પ્રદેશ તે દ્રવ્યનો ગણિયે. એ પ્રદેશમાં સાત નય કહ્યા.

હવે જીવમાં સાત નય કહે છે. પ્રથમ નૈગમનયને મતે જે ગુણ પર્યાયવંત શરીર સહિત તે જીવ. એટલે શરીરમાં જે બીજા પુદ્ગલ તથા ધર્માસ્તિકાયાદિક દ્રવ્ય છે તે સર્વ જીવમાંજ ગણ્યા તેવારે સંગ્રહનય બોલ્યો જે અસંખ્યાત પ્રદેશી તે જીવ એટલે એક આકાશના પ્રદેશ ટલ્યા બીજા સર્વ દ્રવ્ય એમાં ગણાણા તેવારે વ્યવહારનય બોલ્યો, જે વિષય લેહ કામ વાત સંભારે તે જીવ. ઇહાં ધર્માસ્તિકાય, અધર્માસ્તિકાય, આકાશ તથા બીજા પુદ્ગલ સર્વ ટલ્યા પળ પાંચે ઇન્દ્રીય તથા મન અને લેશ્યા એ પુદ્ગલ છે તે જીવમાં ગણાણા, કારણકે વિષયાદિકતો ઇન્દ્રિયો લે છે તે જીવથી ન્યારા છે પણ ઇહાં વ્યવહારનયમતે જીવ ભેલા લીધા છે. તેવારે ઋજુસુત્રનય બોલ્યો જે ઉપયોગવંત તે જીવ. ઇહાં ઇન્દ્રિયાદિક સર્વ ટલ્યા પણ અજ્ઞાન તથા જ્ઞાનના ભેદ ટલ્યા નહીં. હવે શબ્દનય બોલ્યો જે નામજીવ, સ્થાપના જીવ, દ્રવ્યજીવ, ભાવ જીવ, ઇહાં જીવમાં ગુણ નિર્ગુણનો ભેદ પઢ્યો નહી, તેવારે

समभिरूढनय बोल्यो जे ज्ञानादिगुणवंत ते जीव. तेवारे मतिज्ञान श्रुतज्ञान इत्यादिक साधक अवस्थाना गुण ते सर्व जीव स्वरूपमां आव्या. हवे एवंभूतनय बोल्यो जे अनंतज्ञान, अनंतदर्शन, अनंत चारित्र, शुद्धसत्तावंत ते जीव. ए नये जे सिद्ध अवस्थामां गुण हता तेज ग्रह्या ए सात नये जीव द्रव्य कह्यो.

हवे सातनयें धर्म कहे छे. नैगमनय बोल्यो जे सर्व धर्म छे केमके सर्व प्राणी धर्मने चाहे छे. ए नय स्वरूप धर्म—नाम धर्मने धर्म कहे. हवे संग्रहनय बोल्या जे वडेरायें आदर्यां ते धर्म, एणे अनाचार छोड्यो पण कुलाचारने धर्म कह्यो, व्यवहारनय बोल्यो जे सुखनुं कारण ते धर्म एणे पुण्य करणीने धर्म करी मान्या. ऋजुसुत्रनयमते जे उपयोग सहित वैराग्यरूप परिणाम ते धर्म कहियें. ए नयमां यथाप्रवृत्तिकरणना परिणाम प्रमुख सर्व धर्ममां गण्या ते मिथ्यात्वीने पण होय. हवे शब्दनय बोल्या जे धर्मनुं मूल समकित छे माटे समकित तेज धर्म तेवारे समभिरूढनय बोल्यो जे जीव अजीव नवतत्व तथा छ द्रव्यने ओलखीने जीवसत्ता ध्यावे अजीवनो त्याग करे एहवो ज्ञान दर्शन चारित्रनो शुद्धनिश्चय—परिणाम ते धर्म. ए नये साधक सिद्ध परिणाम ते धर्मपणे लीधा. एवंभूतनय बोल्यो जे शुक्लध्यान रूपातीत परिणाम क्षपकश्रेणि कर्मक्षयना कारण ते साधन धर्म जे जीवनो मूल स्वभाव ते वस्तु धर्म जे मोक्षरूप कार्य नीपने सिद्धमां रहे ते धर्म. ए साते नयें धर्म कह्यो.

हवे सातनयें सिद्धपणो कहे छे. नैगमनयने मते सर्व जीव सिद्ध छे केमके सर्व जीवना आठ रुचक प्रदेश सिद्ध समान निर्मल छे माटे. संग्रहनय कहे जे सर्व जीवनी सत्तासिद्ध समान छे एणे पर्यायार्थिक नयेंकरी कर्म सहित अवस्था ते टालीने

દ્રવ્યાર્થિક નયેકરી અવસ્થા અંગીકાર કરી. તેવારે વ્યવહારનય બોલ્યો જે વિદ્યા લબ્ધિ પ્રમુખ ગુણે કરી સિદ્ધ થયો તે સિદ્ધ. એ નયે બાહ્ય તપ પ્રમુખ અંગીકાર કર્યા, હવે ઋજુસૂત્રનય બોલ્યો કે જેણે પોતાના આત્માની સિદ્ધિપણાની સત્તા ઓલખી અને ધ્યાનનો ઉપયોગ પણ તેજ વર્તે છે તે સમયે તે જીવ સિદ્ધ જાણવો. એ નયે સમકીર્તિ જીવ સિદ્ધ સમાન છે એમ કહ્યું. હવે શબ્દનય બોલ્યા જે શુદ્ધ શુદ્ધ ધ્યાન પરિણામ નામાદિક નિર્ક્ષેપે તે સિદ્ધ. તેવારે સમભિરૂઢનય બોલ્યો જે કેવલજ્ઞાન, કેવલદર્શન, યથાસ્થિતચારિત્ર એ ગુણે સહિત તે સિદ્ધ જાણવા. એ નયે તેરમા ચંદ્રમા ગુણઠાણાના કેવલીને સિદ્ધ કહ્યા. અને એવંભૂતનય કહે છે કે જેના સકલ કર્મ ક્ષય થયા લોકને અંતે વિરાજમાન અષ્ટગુણ સંપન્ન તે સિદ્ધ જાણવા. એ રીતે સિદ્ધ પદે સાત નય કહ્યા. એમ સાત નય મિલ્યા સમકીર્તિ છે અને જે એક નયને ગ્રહણ કરે તે મિથ્યાત્વી છે. એ સાતે નય સિદ્ધ તે વચન પ્રમાણ છે અને એ સાત નયમાં કોઈ પણ નયને ઉત્થાપે તેનું વચન અપ્રમાણ છે.

હવે પ્રમાણનો વિચાર કહે છે. પ્રમાણના બે ભેદ છે. એક પ્રત્યક્ષ પ્રમાણ, બીજું પરોક્ષ પ્રમાણ. તેમાં જે જીવ પોતાના ઉપયોગથી દ્રવ્યને જાણે તે પ્રત્યક્ષ પ્રમાણ કહિયું. જેમ કેવલી છ દ્રવ્ય પ્રત્યક્ષ પ્રમાણે જાણે તથા દેખે તે માટે કેવલજ્ઞાન તે સર્વથી પ્રત્યક્ષ જ્ઞાન છે, અને મનઃ પર્યવજ્ઞાન તે મનોવર્ગના પ્રત્યક્ષ જાણે તથા અવધિજ્ઞાન તે પુદ્ગલ દ્રવ્યને પ્રત્યક્ષ જાણે માટે એ બે જ્ઞાન દેશ પ્રત્યક્ષ છે. બીજું છદ્મસ્થજ્ઞાન તે સર્વ પરોક્ષ પ્રમાણ છે.

હવે પરોક્ષ પ્રમાણ કહે છે. મતિજ્ઞાનનો અને શ્રુતજ્ઞાનનો ઉપયોગ પરોક્ષ પ્રમાણ છે, કેમકે જે શાસ્ત્રના બલથી જાણે તે પરોક્ષ

પ્રમાણ કહિયે. તે પરોક્ષ પ્રમાણના ત્રણ ભેદ છે. ૧ અનુમાન પ્રમાણ, ૨ આગમ પ્રમાણ, ૩ ઉપમાન પ્રમાણ. તેમાં અનુમાન એટલે કોઈક સહિનાણ દેખીને જે જ્ઞાન થાય. જેમ ધુમાડો દેખીને અગ્નિનું અનુમાન થાય અને આગમ એટલે શાસ્ત્રની સાચી જોવાત જાણિયે. જેમ દેવલોક તથા નરક નિગોદ વિગેરેનો વિચાર આગમથી જાણિયે હોયે તે આગમપ્રમાણ, અને કોઈક વસ્તુનો દૃષ્ટાન્ત આપીને વસ્તુને ઓલસાવવી તે ઉપમાન પ્રમાણ જાણવા. એ પ્રમાણ કહ્યા. હવે સત્ અસત્ પક્ષથી સમ્ભંગી કહે છે.

૧ સ્યાત્ કેહતાં અનેકાંતપણે સર્વ અપેક્ષા લેઈ જીવદ્રવ્યમાં આપણો દ્રવ્ય, આપણો સ્વેત્ર, આપણો કાલ, આપણો ભાવ એમ આપણે, ગુણપર્યાયે જીવ છે તેમ સર્વ દ્રવ્ય આપણે ગુણપર્યાયે છે તે સ્યાત્ અસ્તિ નામા પહેલા ભાંગો થયો.

૨ જે જીવમાં બીજા પાંચ દ્રવ્યના ૧ દ્રવ્ય ૨ સ્વેત્ર ૩ કાલ ૪ ભાવ નથી એટલે પરદ્રવ્યના ગુણનો નાસ્તિપણો સર્વ દ્રવ્યમાં છે. એ સ્યાત્ નાસ્તિ બીજો ભાંગો થયો.

૩ દ્રવ્ય સ્વગુણે અસ્તિ અને પર ગુણે નાસ્તિ એ બે ભાંગા એક સમયે દ્રવ્યમાં છે. જેમ જે સમયે શુદ્ધ સ્વગુણની અસ્તિ છે તેજ સમયે પરગુણની નાસ્તિ પણ છે, માટે અસ્તિ નાસ્તિ એ બેહુ ભાંગા મેલા છે તે સ્યાત્ અસ્તિ નાસ્તિ ત્રીજો ભાંગો થયો.

૪ અસ્તિ અને નાસ્તિ એ બેહુ ભાંગા એક સમયમાં છે તો વચને કરી અસ્તિ એટલો બોલતાં અસંખ્યાતા સમય લાગે તેથી નાસ્તિ ભાંગા તેજ વચને કહેવાળા નહીં અને જો નાસ્તિ ભાંગો કહ્યો તો અસ્તિપણો નાવ્યો માટે એકજ અસ્તિ કહેતાં થકાં નાસ્તિપણો તેજ સમયે દ્રવ્યમાં છે તે નહીં કહેવાળો માટે મૃષાવાદ લાગે, તેમજ નાસ્તિ કહેતાં અસ્તિનો મૃષાવાદ લાગે, માટે

વચને અગોચર છે એક સમયમાં બેહુ વચન બોલ્યા જાય નહીં કેમકે એક અક્ષર બોલતાં અસંખ્યાતા સમય લાગે છે માટે વચનથી અગોચર છે તે સ્યાત્ અવક્તવ્ય એ ચોથો ભાંગો કહ્યો.

૫ તે અવક્તવ્યપણો એ વસ્તુમાં અસ્તિધર્મનો પળ છે માટે સ્યાત્ અસ્તિ અવક્તવ્ય પાંચમો ભાંગો કહ્યો.

૬ તેમજ નાસ્તિધર્મનો પળ અવક્તવ્યપણો વસ્તુ મધ્યે છે માટે સ્યાત્ નાસ્તિ અવક્તવ્ય છઠ્ઠો ભાંગો જાણવો.

૭ તે અસ્તિપણો તથા નાસ્તિપણો બેહુ ધર્મ એક સમયે વસ્તુ મધ્યે છે પણ વચનથી અવક્તવ્ય છે માટે સ્યાત્ અસ્તિનાસ્તિ-યુગપત્ અવક્તવ્ય એ સાતમો ભાંગો કહ્યો.

હવે એ સાત ભાંગા નિત્ય તથા અનિત્યપણામાં લગાડે છે ? સ્યાત્ નિત્યં ૨ સ્યાત્ અનિત્યં ૩ સ્યાત્ નિત્યાનિત્યં ૪ સ્યાત્ અવક્તવ્યં ૫ સ્યાત્ નિત્યં અવક્તવ્યં ૬ સ્યાત્ અનિત્યં અવક્તવ્યં ૭ સ્યાત્ નિત્યાનિત્યં યુગપત્ અવક્તવ્યં, એમજ એક અનેકના સાત ભાંગા કહેવા, તથા ગુણપર્યાયમાં પણ કહેવા. કેમકે સિદ્ધ મધ્યે નય નથી તોપણ સપ્તભંગી તો સિદ્ધમાં છે.

હવે સત્તા ઓલસાવવાને ત્રિભંગી કહે છે. ૧ મિથ્યાત્વદશા તે બાધકદશા. ૨ સમક્રિત ગુણઠાણાથી માંડીને અયોગી કેવલી ગુણઠાણા સુધી સાધક દશા જાણવી. ૩ સર્વ કર્મથી રહિત તે સિદ્ધ દશા. ૧ જ્ઞાનનો જાણપણો તે જીવ ગુણ ૨ તેનો જ્ઞાતા તે જીવ. ૩ જ્ઞેય તે સર્વ દ્રવ્ય, ૧ ધ્યાન તે જીવના સ્વરૂપનો ૨ તે ધ્યાનનો ધ્યાતા જીવ ૩ ધ્યેય આત્માનો સ્વરૂપ. ૧ કર્તા તે જીવ ૨ કર્મ તે એક મોક્ષ બીજો બન્ધ ૩ ક્રિયા તે એક સંવર વીજી આસ્રવ. ૧ કર્મ તે ચેતનાને કર્મ બન્ધના પરિણામ ૨ કર્મનું ફલ તે ચેતનાને તે કર્મ ઉદયના પરિણામ ૩ જ્ઞાન ચેતના

તે જીવનો સ્વગુણ. તે આત્માના ત્રણ ભેદ છે ૧ અજ્ઞાની જીવ શરીરાદિક પરવસ્તુને આત્મબુદ્ધિયે કરી માને છે તે પહેલો બહિરાત્મા ૨ જે દેહસહિત જીવ છે તે પળ નિશ્ચયે સત્તાગુણ સિદ્ધ સમાન છે એટલે પોતાના જીવને સિદ્ધ સમાન કરી ધ્યાવે તે બીજો અંતરાત્મા જાણવા. ૩ કર્મ સ્વપાવી કેવલજ્ઞાન પામ્યા તે અરિહંત તથા સિદ્ધ સર્વ પરમાત્મા જાણવા. એ ત્રિભંગીનો વિચાર કહ્યો એટલે આઠ પક્ષનો વિચાર કહ્યો.

હવે એકેક દ્રવ્ય મધ્યે છ સામાન્ય ગુણ છે તે કહે છે. પહેલો અસ્તિત્વ તે જે છ દ્રવ્ય આપણા ગુણપર્યાય પ્રદેશે કરી અસ્તિ છે તેમાં ધર્મ, અધર્મ, આકાશ અને જીવ એ ચાર દ્રવ્યનો અસંખ્યાતા પ્રદેશ મિલ્યા સ્વંધ થાય છે અને પુદ્ગલમાં સ્વંધ થવાની શક્તિ છે, માટે એ પાંચ દ્રવ્ય અસ્તિકાય છે. અને છટ્ટો કાલ દ્રવ્યનો સમય કોઈ કોઈથી મિલતો નથી કેમકે એક સમય વિણસ્યા પછે બીજો સમય આવે છે માટે કાલ અસ્તિકાય નથી. દ્રવ્યમાં એ અસ્તિત્વપણો કહ્યો.

૨ વસ્તુત્વ કહેતાં વસ્તુપણો કહે છે તે દ્રવ્ય છએ એકઠા એક ક્ષેત્ર મધ્યે રહ્યા છે, એક આકાશ પ્રદેશમાં ધર્માસ્તિકાયનો એક પ્રદેશ રહ્યો છે તથા અધર્માસ્તિકાયનો એક પ્રદેશ રહ્યો છે તથા અનંતાત્માના અનંતા પ્રદેશ રહ્યા છે. પુદ્ગલ પરમાણુ અનંતા રહ્યા છે. તે સર્વ પોતાની સત્તા લીધા થકા રહ્યા છે પણ કોઈ દ્રવ્ય કોઈ દ્રવ્ય સાથે મિલી જાતા નથી તે વસ્તુપણો.

૩ દ્રવ્યત્વ કહેતાં દ્રવ્યપણો તે સર્વ દ્રવ્ય પોતપોતાની ક્રિયા કરે એટલે ધર્માસ્તિકાયમાં ચલનગુણ તે સર્વ પ્રદેશ મધ્યે છે સદા કાલે પુદ્ગલ તથા જીવને ચલાવવારૂપક્રિયા કરે છે, હાં કોઈ પુછે જે લોકાન્ત સિદ્ધક્ષેત્રમાં ધર્માસ્તિકાય છે તે

સિદ્ધના જીવને ચલાવવાપણો કરતો નથી તેનું કેમ ? તેને ઉત્તર કહે છે જે સિદ્ધના જીવ અક્રિય છે માટે ચાલતા નથી પણ તે ક્ષેત્રમાં જે સૂક્ષ્મ નિગોદના જીવ તથા પુદ્ગલ છે તેહને ધર્માસ્તિકાય ચલાવે છે માટે પોતાની ક્રિયા કરે છે, તેમજ અધર્માસ્તિકાય જીવ તથા પુદ્ગલને સ્થિર રાખવાની ક્રિયા કરે છે, તથા આકાશ દ્રવ્ય તે સર્વ દ્રવ્યને અવગાહનારૂપકાર્ય કરે છે. ઇહાં કોઈ પૂછે જે અલોકાકાશમાં તો બીજું કોઈ દ્રવ્ય નથી તો અલોકાકાશ કયા દ્રવ્યને અવગાહદાન આપે છે તેને ઉત્તર કહે છે જે અલોકાકાશમાં અવગાહ કરવાની શક્તિ તો લોકાકાશ જેવીજ છે પરંતુ તિહાં અવગાહનો દાન લેનાર દ્રવ્ય કોઈ નથી માટે અવગાહદાન કરતો નથી અને પુદ્ગલ દ્રવ્ય મિલવા વિચરવારૂપ ક્રિયા કરે છે, તથા કાલદ્રવ્ય વર્તના રૂપ ક્રિયા કરે છે, અને જીવ દ્રવ્ય જ્ઞાન લક્ષણ ઉપયોગરૂપ ક્રિયા કરે છે. એમ સર્વ દ્રવ્ય પોતાને પરિણામી સ્વસત્તાની ક્રિયા કરે છે. એ દ્રવ્યત્વપણો કહ્યો.

૪ પ્રમેયત્વં કહેતાં પ્રમેયપણો જે છ દ્રવ્યમાં પ્રમેયપણો છે, તેનો પ્રમાણ કેવલી પોતાના જ્ઞાનથી કરે છે, જે ધર્માસ્તિકાય તથા અધર્માસ્તિકાય અને આકાશાસ્તિકાય એકેક દ્રવ્ય છે, અને જીવદ્રવ્ય અનંતા છે, તેહની ગણતી કહે છે. સંજ્ઞી મનુષ્ય સંખ્યાતા છે, અસંજ્ઞી મનુષ્ય અસંખ્યાતા છે, નારકી અસંખ્યાતા છે, દેવતા અસંખ્યાતા છે, તિર્યંચ પંચેન્દ્રિય અસંખ્યાતા છે, બેઙ્ગી અસંખ્યાતા છે. તેરિન્દ્રી ચૌરેન્દ્રીય અસંખ્યાતા છે, પૃથ્વીકાય અસંખ્યાતા, અપકાય અસંખ્યાતા, તેજકાય અસંખ્યાતા, વાયુકાય અસંખ્યાતા, પ્રત્યેક વનસ્પતિ જીવ અસંખ્યાતા, તે થકી સિદ્ધના જીવ અનંતા તે થકી બાદર નિગોદના જીવ અનંત-

ગુણા ઇટલે બાદર નિગોદ તે કંદમૂલ આદુ સુરણ પ્રમુખ ઇહને સુઝને અગ્રભાગે અનંતા જીવ છે તે સિદ્ધના જીવથી અનંતગુણા છે અને સૂક્ષ્મનિગોદ સર્વથી અનંતગુણા છે. સૂક્ષ્મનિગોદનો વિચાર કહે છે જેટલા લોકાકાશના પ્રદેશ તેટલા ગોલા છે તે એકેક ગોલામાં અસંખ્યાતા નિગોદ છે. નિગોદ શબ્દનો અર્થ એ છે જે અનંતા જીવનો પિંડ ભૂત એક શરીર તેહને નિગોદ કહિયે. તે એકેકી નિગોદમધ્યે અનંતા જીવ છે. તે અતીતકાલના સર્વ સમય તથા અનાગતકાલના સર્વ સમય અને વર્તમાન કાલનો એક સમય તેને ખેલા કરી અનંતગુણા કરીયે ઇટલા એક નિગોદમાં જીવ છે. ઇટલે અનંતા જીવ છે. એ સંસારી જીવ એકેકાના અસંખ્યાતા પ્રદેશ છે, અને એકેકા પ્રદેશે અનંતિ કર્મવર્ગણા લાગી છે. તે એકેક વર્ગણા મધ્યે અનંતા પુદ્ગલ પરમાણુ છે એમ અનંતા પરમાણુ જીવ સાથે લાગ્યા છે તે થકી અનંત ગુણા પુદ્ગલ પરમાણુ જીવથી રહિત છુટા છે.

ગોલાય અસંખિજ્ઞા, અસંખ નિગોયઓ હવઙ્ગ ગોંલો॥
ઇક્કિક્કમિ નિગોઇ, અણંતજીવા મુણેયબ્બા ॥૧॥

અર્થ—લોકમાંહે અસંખ્યાતા ગોલા છે, એકેકા ગોલા મધ્યે અસંખ્યાતિ નિગોદ છે. એકેક નિગોદમાં અનંતા જીવ છે ॥

સત્તરસ સમહિયાકિરી । ઇગાણુપાણુંમિ હુંતિ खुड्भवा
सगतीससयतिहुत्तर पाणु पुण इग मुहुत्तंमि ॥૧॥

અર્થ—નિગોદિયા જીવ તે મનુષ્યના એક ઉસાસમાં સત્તર ૧૭ ભવ જાજેરા કરે છે અને સડત્રીસસો તિહુંતેર ૩૭૭૩ શ્વાસોછ્વાસ એક મુહૂત્તમાં થાય.

પણસદ્ધિ સહસ્ય પણસય। છત્તિસા ઇગ મુહુત્ત યદ્ધુભવા
આવલિયાણં દો સય । છપન્ના એગ ચુદ્ધુભવે ॥૧॥

અર્થ—નિગોદના જીવ એક મુહૂર્તમાં ૬૫૫૩૬ ભવ કરે
અને નિગોદનો એક ભવ ૨૫૬ આવલીનો છે. ક્ષુલ્લક ભવનો
એ પ્રમાણ છે.

અત્થિ અણંતાજીવા, જેહિં ન પત્તો તસાઇપરિણામો
ઉવજ્જંતિયચયંતિય, પુણોંવિ તત્થેવ તત્થેવ ॥૧॥

અર્થ—નિગોદમાં અનંતા જીવ એવા છે, જે જીવ ત્રસ-
પણો પહેલા કિવારે પામ્યા નથી અનંતો કાલ પૂર્વે ગયો અને
અનંતો કાલ જાશે પણ તે જીવ વારંવાર તિહાંજ ઉપજે છે અને
તિહાંજ ચલે છે. એમ એક નિગોદમાં અનંતા જીવ છે તે નિગો-
દના બે ભેદ છે. એક વ્યવહાર રાશી નિગોદ, અને બીજો અવ્ય-
વહારરાશી નિગોદ. તેમાં જે બાદર એકંદ્રિયપણો થાવે ત્રસપણા
પામીને પાછા નિગોદમાં જાડ પડ્યા છે તે નિગોદિયા જીવને
વ્યવહાર રાશિયા કહિયે, અને જે જીવ કોઈ પણ કાલે નિગો-
દમાંથી નિકલ્યા નથી તે જીવ અવ્યવહારરાશીયા કહિયે. અને
ઈહાં મનુષ્યપણાથી જેટલા જીવકર્મ સ્વપાવીને એક સમયમાં મોક્ષ
જાય છે તેટલા જીવ તેજ સમયે અવ્યવહારરાશી સૂક્ષ્મ નિગોદ-
માંથી નિકલીને ઊંચા આવે છે. જો દશ જીવ મોક્ષ જાય તો
દશ જીવ નિકલે. કોઈક વેલાએ ભવ્ય જીવ ઓછા નિકલે તો
તે ઠેકાણે એક બે અભવ્ય નિકલે પણ વ્યવહારરાશીમાં જીવ
કોઈ વધે ઘટે નહીં. એવા નિગોદના અસંખ્યાતા લોક માંહેલા
ગોલા તે છદિશીના આવ્યા પુદ્ગલને આહારાદિપણે લે છે તે
સકલ ગોલા કહેવાય. અને લોકાંતના પ્રદેશે જે નિગોદના
ગોલા રહ્યા છે તેને ત્રણ દિશીના આહારની ફરશના છે માટે

વિકલ ગોલા કહિયે. એ સૂક્ષ્મ નિગોદમાં પાંચ થાવરના સૂક્ષ્મ જીવ તે સર્વ લોકમાં કાજલની કુંપલીની પેરે ભર્યા થકા વ્યાપી રહ્યા છે. અને સાધારણપણો તે માત્ર એક વનસ્પતિમાંજ છે પણ ચાર થાવરમાં નથી. એ સૂક્ષ્મ નિગોદમાં અનંતુ દુઃખ છે તેનું ઉદાહરણ કહે છે. સાતમી નરકનું આયુષ્ય તેત્રીસ સાગરોપમનું છે તે તેત્રીસ સાગરોપમના જેટલા સમય થાય તેટલા વચ્ચે સાતમી નરકમાં ઉત્કૃષ્ટો તેત્રીસ સાગરોપમને આયુષે કોઈક જીવ ઉપજે તેટલા (અસંખ્યાતા) ભવમાં જેટલું છેદન ભેદનનું દુઃખ થાય તે સર્વ એકઠું કરિયે તેથી અનંતગુણું દુઃખ નિગોદના જીવ એક સમયમાં ભોગવે છે. દૃષ્ટાંત જેમ કોઈક મનુષ્યને સાઢાત્રણ ક્રોડ લોઢાની સુઝને અગ્નિથી તપાવીને કોઈક દેવતા સમકાલે ચાંપે તેને જે વેદના થાય તેથી અનંતગુણી વેદના નિગોદ મધ્યે છે, અને ભવ્ય જીવને નિગોદનું કારણ તે અજ્ઞાન દશા છે, માટે તેહનો ત્યાગ કરો. એ નિગોદનો વિચાર કહ્યો. એ સર્વ પ્રમેયનો પ્રમાતા આત્મા પોતાના જ્ઞાન ગુણે કરી પ્રમેયનો પ્રમાણ કરે એ પ્રમેય-પણો કહ્યો.

૫ સત્ત્વપણો તે છ દ્રવ્ય એક સમયમાં ઉપજે વિણસે છે અને સ્થિરપણે છે ઉત્પાદ વ્યય ધ્રુવપણો તેહિજ સત્ત્વપણો. “ઉત્પાદ વ્યયધ્રુવયુક્તં સત્” ઇતિ તત્ત્વાર્થ વચનાત્ તે વિસ્તારથી કહી દેખાડે છે. જેધર્માસ્તિકાયના અસંખ્યાતા પ્રદેશ છે તિર્હા એક પ્રદેશમાં અગુરુ-લઘુ અસંખ્યાતો છે અને બીજા પ્રદેશમાં અનંતો અગુરુલઘુ છે, ત્રીજા પ્રદેશમાં સંખ્યાતો અગુરુલઘુ છે એમ અસંખ્યાતા પ્રદેશમાં અગુરુલઘુપર્યાય ઘટતો વધતો રહે છે તે અગુરુલઘુ પર્યાય ચલ છે તે જે પ્રદેશમાં અસંખ્યાતો છે તે પ્રદેશમાં અનંતો થાય છે, અને અનંતાને ઠેકાણે અસંખ્યાતા થાય છે. એમ લોકપ્રમાણ અસંખ્યાત

પ્રદેશમાં શરીરો સમકાર્લ અગુરુ લઘુ પર્યાય ફિરે છે તે જે પ્રદેશમાં અસંખ્યાતો ફિટીને અનંતો થાય છે, તે પ્રદેશમાં અસંખ્યાપણાનો વિનાશ છે, અને અનંતપણાનો ઉપજવો છે, અને અગુરુ-લઘુપણે ગુણ ધ્રુવ છે, એમ ઉપજવો વિણસવો અને ધ્રુવ એ ત્રણે પરિણામ છે. અધર્માસ્તિકાયમાં પણ એ ત્રણે પરિણામ અસંખ્યાત પ્રદેશે સદા સમય સમયમાં પરિણમી રહ્યા છે. તેમાં પણ ઉપજે વિણશે અને સ્થિર રહે છે. એમ આકાશના અનંતા પ્રદેશમાં પણ એક સમયે ત્રણ પરિણામ પરિણમે છે અને જીવના અસંખ્યાતા પ્રદેશ છે તે મધ્યે પણ ઉપજે વિણસે થિર રહે (છે) તથા પુદ્ગલ પરમાણુમાં પણ સમયે સમયે થાય છે અને કાલનો વર્તમાન સમય ફિટીને અતીતકાલ થાય છે તો તે સમયમાં વર્તમાનપણાનો વિનાશ છે અને અતીતપણાનો ઉપજવો છે કાલ પણે ધ્રુવ છે. એ સ્થૂલ થકી ઉત્પાદ વ્યય ધ્રુવપણો કહ્યો, અને વસ્તુગતે મૂલપણે જ્ઞેયને પલટવે જ્ઞાનનો પણ તે ભાસનપણે પરિણમવો થાય તે પૂર્વ પર્યાય ભાસનનો વ્યય અને અભિનવ જ્ઞેયના પર્યાય ભાસનનો ઉત્પાદ તથા જ્ઞાનપણાનો ધ્રુવ એ રીતે સર્વ ગુણના ધર્મની પ્રવૃત્તિરૂપ પર્યાયનો ઉત્પાદ વ્યય શ્રીસિદ્ધભગવન્તમાં પણ થઈ રહ્યો છે. એમજ ધર્માસ્તિકાયના પ્રદેશે તે ક્ષેત્ર ગત પુદ્ગલ તથા જીવને પહેલે સમયે અસંખ્યાત ચલણ સહાયીપણો પરિણમતો હતો અને બીજે સમયે અનન્ત પરમાણુ તથા અનન્તા જીવ પ્રદેશને ચલન સહાયી થયો તેવારે અસંખ્યાતા ચલન સહાયનો વ્યય, અને અનંતા ચલન સહાયનો ઉપજવો, અને ગુણપણે ધ્રુવ, એમ ધર્મદ્રવ્યમધ્યે ઉત્પાદ વ્યય થઈ રહ્યો છે. તેમજ અધર્માદિક દ્રવ્યને વિષે પણ ભાવવું. તથા વલી કાર્ય કારણપણે ઉત્પાદ વ્યય તથા અગુરુલઘુના ચલનનો ઉત્પાદ વ્યય પંચાસ્તિકાયને વિષે કહેવો. તથા કાલદ્રવ્ય તે ઉપચાર છે તેનું સ્વરૂપ સર્વ ઉપચારથીજ કહેવું. એ રીતે સર્વ

દ્રવ્યમાં સત્પણો છે જો અગુરુલઘુનો ભેદ ન થાય તો પછે પ્રદેશનો માંહોમાંહે ભેદ કેમ થાય ? તે માટે અગુરુલઘુનો ભેદ સર્વમાં છે અને જેનો ઉત્પાદ વ્યય રૂપ સત્પણો એક છે તે દ્રવ્ય એક છે. તથા જેનો ઉત્પાદ વ્યય સત્પણો જૂદો તે દ્રવ્ય પણ જૂદો છે એટલે સત્ કહેતાં સત્ત્વપણો કહ્યો.

૬ અગુરુલઘુપણો કહે છે. જે દ્રવ્યનો અગુરુલઘુ પર્યાય છે તે છ પ્રકારની હાનિ વૃદ્ધિ કરે છે. તેમાં છ પ્રકારની વૃદ્ધિ છે. ૧ અનન્ત ભાગવૃદ્ધિ, ૨ અસંખ્યાતભાગવૃદ્ધિ, ૩ સંખ્યાતભાગવૃદ્ધિ, ૪ સંખ્યાતગુણવૃદ્ધિ, ૫ અસંખ્યાતગુણવૃદ્ધિ, ૬ અનંતગુણવૃદ્ધિ. હવે છ પ્રકારની હાનિ કહે છે. ૧ અનંતભાગહાનિ, ૨ અસંખ્યાતભાગહાનિ, ૩ સંખ્યાતભાગહાનિ, ૪ સંખ્યાતગુણહાનિ, ૫ અસંખ્યાતગુણહાનિ, ૬ અનંતગુણહાનિ. એ રીતે છ પ્રકારની વૃદ્ધિ તથા છ પ્રકારની હાનિ તે સર્વ દ્રવ્યમાં સદા સમય સમય થઈ રહી છે. વૃદ્ધિ તે ઉપજવો અને હાનિ તે વ્યય કહિયેં. એ અગુરુલઘુપણો કહ્યો. નહીં ગુરુ તથા નહીં લઘુ તે અગુરુલઘુ સ્વભાવ કહિયેં. એ સર્વ દ્રવ્ય મધ્યે છે, તે શ્રી ભગવતી સૂત્રે “સન્વદન્વા સન્વગુણા સન્વપણસા સન્વપજ્જવા સન્વદ્ધા અગુરુલઘુઆણ” અગુરુલઘુ સ્વભાવને આવરણ નથી તથા આત્મા મધ્યે જે અગુરુલઘુગુણ તે આત્માના સર્વ પ્રદેશે ક્ષાયિક ભાવ થયે સર્વ ગુણ સામાન્યપણે પરિણમે, પણ અધિકા ઓછા પરિણમે નહીં તે અગુરુલઘુગુણનું પ્રવર્તન જાણવું. તે અગુરુલઘુ ગુણને ગોત્રકર્મ રોકે છે. એ અગુરુલઘુ સ્વભાવ તે સર્વ દ્રવ્યમાં છે.

હવે ગુણની ભાવના કહે છે. તિહાં જેટલા છપ દ્રવ્યમાં સરીલા ગુણ છે તે સામાન્ય ગુણ કહિયેં, અને જે ગુણ એક દ્રવ્યમાં છે અને બીજા દ્રવ્યમાં નથી તે વિશેષ ગુણ કહિયેં. જે ગુણ

કોઈક દ્રવ્યમાં છે અને કોઈક દ્રવ્યમાં નથી તે સાધારણ અ-સાધારણ ગુણ કહિયે. એમ એ છ દ્રવ્યમાં અનંતગુણ, અનન્ત પર્યાય, અનન્ત સ્વભાવ સદા શાશ્વતા છે. જેમ શ્રી કેવલી ભગવંતે પ્રરૂપ્યા તે સર્વ જે રીતે છે તે રીતે સદ્દેહના પૂર્વક યથાર્થ ઉપયોગથી શ્રુતજ્ઞાનાદિકથી યથાર્થપણે જાણવા-સદ્દેહવા. એ નિશ્ચયજ્ઞાન મોક્ષનું કારણ છે. જે જીવ જ્ઞાન પામ્યો તે જીવ વિરતિ કરે છે તે ચારિત્ર કહિયે. જ્ઞાનનું ફલ વિરતિપણો છે તે મોક્ષનું તત્કાલ કારણ છે.

હવે નિશ્ચય ચારિત્ર અને વ્યવહાર ચારિત્રનો વિચાર કહે છે. તેમાં પ્રથમ વ્યવહાર ચારિત્ર તે જે પ્રાણાતિપાતવિરમણ પ્રમુખ પંચ મહાવ્રતરૂપ તે સર્વ વિરતિ કહિયે અને સ્થૂળપ્રાણાતિપાત-વિરમણ વ્રતાદિક શ્રાવકનાં બારવ્રત તે દેશ વિરતિ ચારિત્રનાં જાણવું. એ વ્યવહાર ચારિત્ર સુખનું કારણ છે એવી કરણીરૂપ શ્રાવકના બાર વ્રત અને યતિનાં પાંચ મહાવ્રત તે અભવ્યને પણ આવે તેથી દેવતાની ગતિ પામે પણ સકામ નિર્જ્જરાનું કારણ ન થાય. ઇહાં કોઈ પૂછે કે મોક્ષનું કારણ નથી તો એટલું કષ્ટ શા વાસ્તે કરિયે? તેને ઉત્તર જે ત્યાગ બુદ્ધિ નિશ્ચય જ્ઞાન સહિત ચારિત્ર તે મોક્ષનું કારણ છે માટે નિશ્ચય ચારિત્ર સહિત વ્યવહાર ચારિત્ર પાલવું તે નિશ્ચય ચારિત્ર કહે છે. શરીર, ઇન્દ્રિય, વિષય, કષાય, યોગ એ સર્વ પરવસ્તુ જાણી છોડવા તથા આહાર તે પુદ્ગલ વસ્તુ જાણી છાંડવો. આત્મા અણાહારી છે તે માટે મુજને આહાર કરવો ઘટે નહીં. આહાર તે પુદ્ગલ છે, આત્મા અપુદ્ગલી છે તે માટે ત્યાગ કરવો. તદ્રૂપ જે તપ તે તપ નિશ્ચય ચારિત્રમાં જાણ-વું. ચારિત્ર કહેતાં ચંચલતા રહિત થિરતાના પરિણામ અને

આત્મ સ્વરૂપને વિષે એકત્વપણે રમણ તન્મયતા સ્વરૂપ વિશ્રાંતિ-તત્ત્વાનુભવ તે ચારિત્ર કહિયે. તે ચારિત્રના બે ભેદ છે એક દેશવિરતિ, બીજું સર્વ વિરતિ. તિહાં દેશ વિરતિ કહેતાં શ્રાવકનાં બાર વ્રત. તે બાર વ્રત નિશ્ચય તથા વ્યવહારથી કહે છે.

૧ પ્રાણાતિપાત વિરમણ વ્રત-તે પરજીવને આપણા જીવ સરીખો જાણી સર્વ જીવની રક્ષા કરે તે વ્યવહાર દયા થઈ માટે વ્યવહાર પ્રાણાતિપાત વિરમણ વ્રત જાણવું. અને જે આપણો જીવ કર્મ વશ પડ્યો દુઃખી થાય છે તે આપણા જીવને કર્મબંધનથી મુકાવવું અને આત્મ ગુણ રક્ષા કરી ગુણ વૃદ્ધિ કરવી તે સ્વદયા બંધહેતુ પરિણતિ નિવારિ સ્વરૂપ ગુણને પ્રગટપણે કરવા, જે ગુણ પ્રગટ થયો તે રાખવો, ઇટલે જ્ઞાને કરી મિથ્યાત્વ ટાલી આપણા જીવને નિર્મલ કરે તે નિશ્ચયથી પ્રાણાતિપાત વિરમણ વ્રત કહિયે.

૨ મૃષાવાદ વિરમણવ્રત કહે છે. જૂઠું વચન બિલકુલ બોલવું નહી તે વ્યવહાર મૃષાવાદ વિરમણવ્રત, હવે નિશ્ચય કહે છે જે પર પુદ્ગલાદિક વસ્તુને આપણી કહેવી તે મૃષાવાદ વચન છે. અને જીવને અજીવ કહે તથા અજીવને જીવ કહે इत्यादિક અજ્ઞાન તે ભાવ મૃષાવાદ છે. અથવા સિદ્ધાન્તના અર્થ છોટા કહે. એ મૃષાવાદ જેણે છાંડ્યો તે નિશ્ચય મૃષાવાદ વિરમણવ્રત કહિયે ઇટલે બીજા અદત્તાદાનાદિક વ્રત જો ભાંજે (ભાંગે) તો તેનો માત્ર ચારિત્ર ભંગ થાય પણ જ્ઞાન દર્શનનો ભંગ ન થાય અને જેણે નિશ્ચય મૃષાવાદ વિરમણના ભંગ કર્યો તેણે સમક્તિ તથા જ્ઞાન અને ચારિત્ર એ ત્રણેનો ભંગ કર્યો, તથા આગમમાં એમ કહ્યું છે જે એક સાધુએ ચોથો વ્રત ભંગ કર્યો અને એક સાધુએ

બીજો મૃષાવાદ વ્રત ભંગ કરયો તો જેને ચોથો વ્રત ભંગ કરયો તે આલોચન લેઈ શુદ્ધ થાય પણ જે સિદ્ધાન્તના અર્થનો મૃષા ઉપદેશ આપે તે આલોચન લીધે પણ શુદ્ધ થાય નહીં.

૩ અદત્તાદાન વિરમણ વ્રત કહે છે, જે પારકું ધન વસ્તુ હુપાવે; ચોરી કરે; ઠગબાજી કરી લીધે તે ચોરી છે, એટલે પારકી વસ્તુ ધનીના દીધા વિના લેવી નહીં એ વ્યવહારથી અદત્તાદાનવિરમણ વ્રત જાણવું. અને જે પાંચ ઇન્દ્રિયના ત્રેવીસ વિષય, આઠ કર્મવર્ગના ઇત્યાદિક પરવસ્તુ લેવી નહીં તથા તેની વાંછા ન કરવી તે આત્માને અગ્રાહ્ય છે માટે. તે નિશ્ચયથી અદત્તાદાનવિરમણ વ્રત કહિયે. ઇહાં કોઈ પૂછે જે વિષયની અને કર્મની વાંછા કોણ કરે છે તેને ઉત્તર જે પુણ્યને મેલો લેવા યોગ્ય કહે છે તે જીવ કર્મની વાંછા કરે છે. જે પુણ્યના ૪૨ ભેદ છે તે નામ કર્મની શુભ પ્રકૃતિ છે એટલે જે વ્યવહાર અદત્તાદાન તો નથી લેતા પણ અંતરંગ પુણ્યાદિકની વાંછા છે તેને નિશ્ચય અદત્તાદાન લાગે છે.

૪ મૈથુન વિરમણવ્રત કહે છે. જે પુરુષ પરસ્ત્રીનો પરિહાર કરે, તથા જે સ્ત્રી પરપુરુષનો પરિહાર કરે. ઇહાં સાધુને સ્ત્રીનો સર્વથા ત્યાગ છે અને ગૃહસ્થને પરણેલી સ્ત્રી માકલી છે. પરસ્ત્રીનો પચ્ચસ્વાળ છે તે વ્યવહારથી મૈથુનનું વિરમણ કહિયે અને જે વિષયની અભિલાષાનો તથા મમતા તૃષ્ણાનો ત્યાગ, પરભાવ વર્ણાદિક પરદ્રવ્યના સ્વામિત્વાદિક તેનો અભોગીપણો આત્મા સ્વગુણ જ્ઞાનાદિકનો ભોગી છે અને એ પુદ્ગલસ્થ તે અનંતા જીવની ઇંડ છે તેને કેમ ભોગવે ? એ રીતે ત્યાગ નિશ્ચયથી મૈથુન વિરમણ કહિયે. જેણે બાહ્ય વિષય છાંડ્યો છે અને અંતરંગ લાલચ છુટી નથી તો તેને તે મૈથુનના કર્મ લાગે છે.

૫ પરિગ્રહ પરિમાણવ્રત કહે છે. પરિગ્રહ ધન-ધાન્ય-દાસ-

દાસી-ચતુષ્પદ-જમીન-વસ્ત્ર આભરણનો ત્યાગ તેમાં સાધુને તો સર્વથા પરિગ્રહનો ત્યાગ છે તથા શ્રાવકને ઇચ્છા પરિમાણ છે જેટલી ઇચ્છા હોય તેટલો પરિગ્રહ મોકલો રાખે. બીજાની વિરતિ કરે. એ વ્યવહારથી કહ્યો અને જે ભાવ કર્મ રાગદ્વેષ અજ્ઞાન દ્રવ્ય કર્મ જ્ઞાનાવરણીય પ્રમુખ આઠ કર્મ અને શરીર ઇન્દ્રિયનો પરિહાર એટલે કર્મને જાણી છાંડવાં તે નિશ્ચયથી પરિગ્રહનો ત્યાગ એટલે પરવસ્તુની મૂર્છા છાંડવી જેણે મૂર્છા છોડી તેણે પરિગ્રહ છોડ્યોજ છે એમ જાણવું.

૬ દિશિપરિણામ વ્રત કહે છે. તિહાં તિરછિ ચાર દિશી પાંચમી અધો છટ્ટી ઉર્ધ્વ એ છ દિશિના ક્ષેત્રનો માન કરો મોકલો રાખે તે વ્યવહારથી દિશિપરિણામ કહિયે અને ચાર ગતિમાં મટકવું તે કર્મનું ફલ છે એમ જાણી તેથી ઉદાસીપણો અને સિદ્ધ અવસ્થા (નો) શું ઉપાદેયપણો તે નિશ્ચય દિશિપરિમાણ વ્રત કહિયે.

૭ ભોગોપભોગપરિમાણ વ્રત કહે છે. જે એકવાર ભોગવવું તે ભોગ અને વારંવાર ભોગવવું તે ઉપભોગ તેનો પરિમાણ કરે તે વ્યવહાર ભોગોપભોગવ્રત કહિયે, અને જે વ્યવહારનર્યે કર્મનો કર્તા ભોક્તા જીવ છે અને નિશ્ચયનર્યે તો કર્મનો કર્તા કર્મ છે. આત્મા અનાદિનો પરભાવ ભોગી થયો છે તેથી પરભાવગ્રાહક અને પરભાવરક્ષક થયો એટલે આત્માની જ્ઞાયકતા, ગ્રાહકતા, ભોગ્યતા, રક્ષકતા બીગડે કર્તા પણો બીગડ્યો, તેવારે પરભાવ કર્તા થયો તેથી પરભાવ રંગીપણે આઠ કર્મનો કર્તા થયો છે પણ સત્તાર્યે તો સ્વભાવનો કર્તા છે પણ ઉપકરણ અવરાણા તેથી સ્વકાર્ય કરી શકતો નથી. વિભાવને કરે છે, અજ્ઞાનપણે જીવનો ઉપયોગ મલ્યો છે. પોતાના જ્ઞાનાદિક ગુણનો કર્તા

મોક્તા છે એવો સ્વરૂપાનુયાયી પરિણામ તે નિશ્ચયભોગોપભોગ-
વ્રત ત્યાગ જાણવો.

૮ અનર્થદંડવિરમણવ્રત કહે છે. કામ વિના જીવને
વધ કરવો. પારકા વાસ્તે આરમ્ભ પ્રમુખ કરવાની આજ્ઞા પ્રમુખ
આપવી તે વ્યવહાર અનર્થદંડ અને શુભાશુભ કર્મ તે મિથ્યાત્વ
અવિરતિ કષાય યોગથી બંધાય છે તેને જીવ આપણા કરી જાણે
એ નિશ્ચયથી અનર્થદંડ.

૯ સામાયિક વ્રત કહે છે. જે મન વચન કાયાને આ-
રમ્ભથી ટાલીને તેને નિરારમ્ભપણે વર્તીવે તે વ્યવહાર સામાયિક
જાણવો. અને જે જીવ જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર ગુણ વિચાર-
સર્વ જીવ સત્તા ગુણ એક સમાન જાણી સર્વથી સમતાપરિણામ
તે નિશ્ચય સમતારૂપ સામાયિક કહિયે.

૧૦ દેશાવગાશિક વ્રત કહે છે. જે મન વચન કાયા યોગ
એક ઠોર કરી એકસ્થાનકે બેસી ધર્મ ધ્યાન કરવો તે વ્યવહાર
દેશાવગાશિક કહિયે. અને જે શ્રુતજ્ઞાને કરી છ દ્રવ્ય ઓલખીને
પાંચ દ્રવ્યનો ત્યાગ કરે અને જ્ઞાનવન્ત જીવને ધ્યાવે તે નિશ્ચય
દેશાવગાશિક વ્રત કહિયે.

૧૧ પૌષધ વ્રત કહે છે. જે ચાર પહોર અથવા આઠ પહોર
સુધી સમતા પરિણામે સાવચ છોડી નિરારમ્ભપણે સજ્ઞાયધ્યા-
નમાં પ્રવર્તે તે વ્યવહાર પોશદ્ધ કહિયે, અને પોતાના જીવને જ્ઞાન
ધ્યાનથી પોષીને પુષ્ટ કરે તે નિશ્ચયથી પૌષધ વ્રત કહિયે. જીવને
પોતાના સ્વગુણે કરી પોષીજે તેણે પૌષધ કહિયે.

૧૨ અતિથિસંવિભાગ વ્રત કહે છે. જે પોશદ્ધને પારણે અ-
થવા સદા સર્વદા સાધુને તથા જૈનધર્મિશ્રાવકને પોતાની શક્તિ
પ્રમાણે દાન દેવું તે વ્યવહાર અતિથિસંવિભાગ કહિયે અને પો-

તાના જીવને અથવા શિષ્યને જ્ઞાનનું દાન તે ભણવું, ભણાવવું, સુણવું સુણાવવું, તે નિશ્ચયથી અતિથિસંવિભાગ વ્રત કહિયેં. ઇટલે શ્રાવકનાં બાર વ્રત કહ્યાં તે સંમકિત સહિત જે નિશ્ચય તથા વ્યવહારથી બાર વ્રત ધારે તે જીવને પાંચમે ગુણઠાણે દેશવિરતિ શ્રાવક કહિયેં. દેશ કેહતાં દેશથી થોડોશા વ્રતિપણો છે માટે. અને યતિને સર્વથી વ્રતિપણો છે તેથી પાંચ મહાવ્રત છે. સાધુને પાંચ મહાવ્રતમાં સર્વ વ્રત આવ્યાં. એ નિશ્ચય ત્યાગરૂપ જ્ઞાન ધ્યાન સંવર નિર્જ્જરામાં થિરતાના પરિણામ તે નિશ્ચય ચારિત્ર. તેના એક ઉત્સર્ગ બીજો અપવાદ એ બે માર્ગ છે તેમાં જે ઉત્કૃષ્ટ તીક્ષ્ણ પરિણામ તે ઉત્સર્ગ અને તે રાખવાને કારણરૂપ તે અપવાદ—ઉત્તંચ ॥ “ સંઘરણંમિ અશુદ્ધં, દુન્નવિ ગિન્હ તદેતયા-ણહિયં ॥ આરુર દિઠ્ઠં તેણં, તે ચેવહિયં અસંઘરણે ” ॥ ૧ ॥ ઇટલે જ્યાં સુધી સાધક ભાવને વાધક ન પડે ત્યાં સુધી જેહની ના કહી તે આદરવો નહિ અને જો સાધક પરિણામ રહેતા ન દીઠા તેવારે જેહની ના તે આચરે તેને અપવાદ માર્ગ કહિયે. જે આત્મગુણ રાખવાને કરવો તે અપવાદ, અને ગુણીને રાગે-ભક્તિયે કરવો તે પ્રશસ્ત. એ બે તો સાધન છે અને જે ઔદયિકને અશ્વમ-વાથી કરવું તે અતિચાર છે તથા સબલો અને ઔદાયિક માટે, આસક્તપણે કરવું તે પડિવાઈ છે તે મધ્યે અપવાદ માર્ગ તે પરિ-ણામ દૃઢ રહે તેમ આજ્ઞાયેં કરવો.

હવે ચાર ધ્યાન કહે છે. ૧ આર્તધ્યાન, ૨ રૌદ્રધ્યાન, ૩ ધર્મધ્યાન, ૪ શુક્લધ્યાન. તિહાં પહેલાં બે ધ્યાન તે અશુભ કહિયેં અને પાછલાં બે ધ્યાન તે શુભ છે. જે એક ધ્યેયને વિષે અંતર્મુહૂર્ત ચિત્તનો—ઉપયોગનો તન્મય એકાગ્રપણે થીર રહેવો તે ધ્યાન અને કેવલીને યોગનો રોકવો તે ધ્યાન ઉત્તંચ-

“अंतो मुहूर्त्ता मित्ता चित्तावत्थाणमेग वथ्युम्मि, छउमत्थाणं, झाणं, जोगनिरोहो जिणाणंतु.” तिहां मनमां आहट्ट दोहट्टना परिणाम ते आर्तध्यान कहिये तेना चार पाया छे. १ भाइ, मित्र, सज्जन, माता, पिता, स्त्री, पुत्र, धन, प्रमुख इष्ट वस्तुनो वियोग थवाथी विलाप करे ते पहेलो इष्ट वियोगनामा आर्तध्यान तथा २ अनिष्ट जे भुंडां दुःखनां कारण, दुश्मन दरिद्रीपणो, तथा कुपुत्रादि मलवाथी मनमां दुःख चिंता उपजे ते अनिष्ट संयोग नामा आर्तध्यान. ३ शरीरमां रोग उपना थका दुःख करे, चिन्ता घणी करे ते रोग चिंतानामा आर्तध्यान. ४ मनमां आगलना वखतनो शोच करे जे आ वर्षमां आ काम करशुं, आवता वर्षमां अमुक काम करशुं तो अमुक लाभ थशे अथवा दान शील तपनुं फल मांगे जे आ भवमां तप कीधो छे माटे आवते भवे इन्द्र चक्रवर्तिनी पदवी मले एहकी आगला भवनी वांच्छा ते अग्रशोचना परिणाम उपजे अथवा नियाणानो करवो ते निदान आर्तध्यान कहिये, ए धर्मकरणीनां फलतुं नियाणुं समकित्ती न करे. ए आर्तध्याननो चोथो पायो जाणवो. ए आर्तध्यानना चार भेद कक्षा, ते तिर्यंच गतिना कारण छे. ए ध्यानना परिणाम ते पांचमा अथवा छट्ठा गुणठाणा मुधी होय.

२ जे कठोर परिणामनुं चितवन ते रौद्रध्यान. तेना चार भेद छे. १ जीवहिंसा करीने हर्ष पामे अथवा बीजो कोइ हिंसा करतो होय तेने देखी खुशी थाय अथवा युद्धनी अनुमोदना करे ते हिंसानुबंधी रौद्रध्यान. २ जूठुं बोलीने मनमां हर्ष पामे के जुओ में केवो कपट केळव्यो. मारा जूठापणानी खबर कोइने पडी नहीं, एवो मृषावाद रूपपरिणाम ते मृषानुबंधी रौद्रध्यान. ३ चोरी करी अथवा ठगाइ करी मनमां खुशी याय

કે મારા જેવો જોરાવર કોણ છે, હું પારકો માલ સ્વાડું છું એવો પરિણામ તે ચૌરાનુબંધિ રૌદ્રધ્યાન. ૪ પરિગ્રહ ધન ધાન્ય પરિવાર ધણો વધવાની લાલચ હોય તે ધન અથવા કુટુંબને માટે ગમે તેવું પાપ કરે અથવા ઘણો પરિગ્રહ મિલ્યાથી અહંકાર કરે તે પરિગ્રહરક્ષણાનુબંધી રૌદ્રધ્યાન. ૫ રૌદ્રધ્યાનના ચાર ભેદ કહ્યા. ૫ ધ્યાન નરક ગતિ પમાડવાનું કારણ છે. મહા અશુભ-કર્મનું કારણ છે. ૬ પાંચમા ગુણઠાણા સુધી છે અને છઠ્ઠે ગુણઠાણે પણ એક હિંમાનુબંધી રૌદ્રધ્યાનના પરિણામ કોઈક જીવને હોય.

હવે ધર્મધ્યાન કહે છે. જે વ્યવહાર ક્રિયારૂપ તે કારણ ધર્મ તથા શ્રુતજ્ઞાન અને ચારિત્ર ૬ ઉપાદાનપણે સાધન ધર્મ તથા રત્નત્રયી ભેદપણે તે ઉપાદાન શુદ્ધ વ્યવહાર ઉત્સર્ગાનુયાયી તે અપવાદ ધર્મ જાણવો. અને અભેદ રત્નત્રયી તે સાધન શુદ્ધ નિશ્ચયનયે ઉત્સર્ગ ધર્મ અને (ધર્મો વત્થુ સહાવો) જે વસ્તુનો સત્તાગત શુદ્ધ પારિણામિક સ્વગુણ પ્રવૃત્તિ કર્ત્તાદિક અનંતાનંદ રૂપ સિદ્ધાવસ્થાયે રહ્યો તે એવંભૂત ઉત્સર્ગ ઉપાદાન શુદ્ધધર્મ, તે ધર્મનું ભાસન રમણ એકાગ્રતાપણે ચિંતન તન્મયતાનો ઉપયોગ એકત્વનો ચિંતવવો તે ધર્મધ્યાન કહિયે. તેના પાયા ચાર છે તે કહે છે.

૧ આજ્ઞાવિચયધર્મધ્યાન—જે વીતરાગ દેવની આજ્ઞા સાચી કરી સદ્દેહ એટલે ભગવંતે છ દ્રવ્યનું સ્વરૂપ નય પ્રમાણ નિક્ષેપા સહિત સિદ્ધ સ્વરૂપ, નિગોદ સ્વરૂપ જે કહ્યા તેમ સદ્દેહ, વીતરાગની આજ્ઞા નિત્ય અનિત્ય સ્યાદ્વાદપણે નિશ્ચય વ્યવહારપણે માને સદ્દેહ તે આજ્ઞા પ્રમાણે યથાર્થ ઉપયોગ ભાસન થયો તેને હર્ષે કરી તે ઉપયોગ મધ્યે નિર્ધાર, ભાસન, રમણ, અનુભવતા, એકતા, તન્મયપણો તે આજ્ઞાવિચય ધર્મધ્યાન કહિયે.

૨ અપાયવિચયધર્મધ્યાન તે જીવમાં અશુદ્ધપણે કર્મના યોગથી સંસારી અવસ્થામાં અનેક અપાય કહેતાં દૂષણ છે તે અજ્ઞાન, રાગ, દ્વેષ, કષાય, આસ્રવ એ મારા નથી. હું એથી ન્યારો છું. હું અનંતજ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, વીર્યમયી, શુદ્ધ, બુદ્ધ, અવિનાશી છું. અજ, અનાદિ, અનંત, અક્ષર, અનક્ષર, અચલ, અકંલ, અમલ, અગમ્ય, અનામી, અરૂપી, અકર્મ્મા, અબંધક, અનુદય અનુદીરક, અયોગી, અભોગી, અમેદી, અવેદી, અછેદી, અસ્વેદી, અકષાયી, અસ્રવાઈ, અલેશી, અશરીરી, અણાહારી, અવ્યાબાધ, અનવગાહી, અગુરુલઘુ, અપરિણામી, અતીન્દ્રિય, અપ્રાણી, અયોનિ, અસંસારી, અમર, અપર, અપરંપાર, અવ્યાપી, અનાશ્રિત, અકંપ, અવિરુદ્ધ, અનાશ્રવ, અલસ, અશોકી, અસંગી, લોકાલોકજ્ઞાયક, એવો શુદ્ધ ચિદાનંદ મારો જીવ છે, એહવો એકાગ્રતારૂપ ધ્યાન તે અપાયવિચયધર્મધ્યાન જાણવો.

૩ વિપાકવિચય ધર્મધ્યાન કહે છે. જે એહવો જીવ છે તોપણ કર્મવશે દુઃખી છે તે કર્મનો વિપાક ચિંતવે, જે જીવનો જ્ઞાનગુણ તે જ્ઞાનાવરણીય કર્મ દાવ્યો છે, અને દર્શનાવરણીય કર્મ દર્શનગુણ દાવ્યો છે, એમ આઠ કર્મે જીવના આઠ ગુણ દાવ્યા છે. એટલે આ સંસારમાં ભ્રમતાં થકાં જીવને જે સુખદુઃખ છે તે સર્વ કર્મનાં કીધાં છે. માટે સુખ ઉપને રાચવું નહીં અને દુઃખ ઉપને દિલગીર થવું નહીં. કર્મ સ્વરૂપની પ્રકૃતિ, સ્થિતિ, રસ, અને પ્રદેશનો બંધ, ઉદય, ઉદીરણ, તથા સત્તા, ચિંતવન એકાગ્રતા પરિણામ તે વિપાકવિચય ધર્મધ્યાન.

૪. સંસ્થાનવિચયધર્મધ્યાન કહે છે. તે ચંદ્ર રાજમાન લોકનું સ્વરૂપ વિચારે જે એ લોક તે ચંદ્રરાજ ઝંચો છે તે મધ્યે સાતરાજ અધોલોક છે. વિષમાં અઢારસો યોજન મનુષ્ય ક્ષેત્ર ત્રિછો લોક છે તે ઊપર કાંઈક ઊણો સાતરાજ ઊર્ધ્વલોક

છે, તેમાં સર્વ વૈમાનિક દેવતા વસે છે, અને ऊપરે સિદ્ધ શિલા સિદ્ધ ક્ષેત્ર છે. એ રીતે લોકનું પ્રમાણ છે, એ લોકનું સંસ્થાન વૈશાખ છે. અનંતો કાલ આપણા જીવે સંસારમાં ભ્રમતાં સર્વ લોકને જન્મ મરણ કરી ફરસ્યો છે, એવું જે લોક સ્વરૂપ તથા લોકને વિષે પંચાસ્તિકાયનું અવસ્થાન તથા પરિણમન દ્રવ્ય મધ્યે ગુણ-પર્યાયનું અવસ્થાન તેનો જે એકાગ્રતાયે તન્મયચિંતવન પરિણામ એહવું જે ધ્યાન તે સંસ્થાન વિચય ધર્મધ્યાન કહિયે, એ ધર્મ-ધ્યાનના ચાર પાયા કહ્યા. એ ધર્મધ્યાન ચોથા ગુણઠાળાથી માંડીને સાતમા ગુણઠાળા સુધી છે.

હવે શુદ્ધધ્યાન કહે છે. શુદ્ધ કેહતાં નિર્મલ, શુદ્ધ, પર આલંબન વિના આત્માના સ્વરૂપને તન્મયપણે ધ્યાવે એહવું ધ્યાન તેને શુદ્ધધ્યાન કહિયે. તેહના પાયા ચાર છે તે કહે છે.

૧ પૃથક્ત્વવિતર્કસપ્રવિચાર—તે પૃથક્ત્વ કેહતાં જીવથી અજીવ જૂદા કરવા, સ્વભાવ વિભાવ તેને જૂદા પૃથક્પણે વહેંચણ કરવી, સ્વરૂપને વિષે પણ દ્રવ્ય તથા પર્યાયનો પૃથક્પણે ધ્યાન કરી, પર્યાય તે ગુણમાં સંક્રમાવે અને ગુણ તે પર્યાયમાં સંક્રમણ કરે એ રીતે સ્વધર્મને વિષે ધર્માંતરભેદ તે પૃથક્ત્વ કહિયે અને તેનો વિતર્ક તે જે શ્રુતજ્ઞાને સ્થિત ઉપયોગ. અને સપ્રવિચાર તે સવિકલ્પોપયોગ એટલે એક ચિતવ્યા પછી બીજો ચિંતવવો તેને વિચાર કહિયે. એટલે નિર્મલ વિકલ્પ સહિત પોતાની સત્તાને ધ્યાવે તે પૃથક્ત્વ વિતર્કસપ્રવિચાર પેહેલો પાયો એ આઠમા ગુણઠાળાથી માંડી અગ્યારમા ગુણઠાળા સુધી છે.

૨ એકત્વવિતર્કઅપ્રવિચાર નામા બીજો પાયો કહે છે, જે જીવ આપણા ગુણપર્યાયનો એકતા કરી ધ્યાવે તે આવી રીતે કે જીવના ગુણપર્યાયને જીવ તે એકજ છે, અને મહારો જીવ

સિદ્ધસ્વરૂપ એકજ છે એવો એકત્વ સ્વરૂપ તન્મયપણે અનંતા આત્મ ધર્મનો એકત્વપણે ધ્યાનવિતર્ક કેહતાં શ્રુતજ્ઞાનાવલંબીપણે અને અપ્રવિચાર કેહતાં વિકલ્પ રહિત દર્શન જ્ઞાનનો સમયાંતરે કારણતા વિનૌ રત્નત્રયીનો એક સમયી કારણ કાર્યતાપણે જે ધ્યાન, વીર્ય ઉપયોગની એકાગ્રતા તે એકત્વવીતર્ક અપ્રવિચાર જાણવો. એ પાયો બારમા ગુણઠાણે ધ્યાવે. એ બેહુ પાયામાં શ્રુત-જ્ઞાનાવલંબનીપણો છે. પણ અવધિ મનઃપર્યવ જ્ઞાનોપયોગે વર્તતા જીવ કોઈ ધ્યાન કરી શકે નહીં, એ બે જ્ઞાન પરાનુયાયી છે. માટે એ ધ્યાનથી ઘનઘાતિયાં ચાર કર્મ સ્વપાવે. નિર્મલ કેવલ જ્ઞાન પામે, પછે તેરમે ગુણઠાણે ધ્યાનંતરીકાપણે વર્તે છે તેરમોના અંતે અને ચૌદમે ગુણઠાણે બાકીના બે પાયા ધ્યાવે.

૩ સૂક્ષ્મક્રિયા અપ્રતિપાતિ પાયો કહે છે. તે સૂક્ષ્મ મન, વચન કાયાના યોગ રૂંધે, શૈલેશી કરણ કરી અયોગી થાય તે જે અપ્રતિપાતિ નિર્મલવીર્ય અચલતારૂપ પરિણામ તે સૂક્ષ્મક્રિયા-અપ્રતિપાતિ ધ્યાન જાણવું. ઇહાં સત્તાએ ૮૫ પ્રકૃતિ રહી હતી તે મધ્યે ૭૨ સ્વપાવે.

૪ ઉચ્છિન્નક્રિયાનિવૃત્તિ પાયો કહે છે, જે યોગ નિરૂંધ કીધાપછે, ૧૩ પ્રકૃતિ સ્વપાવે, અકર્મા થાય, સર્વ ક્રિયાથી રહિત થાય તે સમુચ્છિન્ન ક્રિયાનિવૃત્તિ શુક્લધ્યાન કહિયે. એ ધ્યાન ધ્યાવતાં શેષ, દલસ્વરણરૂપ ક્રિયા ઉચ્છેદે, અવગાહના દેહમાનમાંથી ત્રીજો ભાગ ઘટાડે, શરીર મૂકી ઇહાંથી સાતરાજ ઉપર લોકને અંતે જાય, સિદ્ધ થાય. ઇહાં શિષ્ય પૂછે જે ચૌદમે ગુણઠાણે તો અક્રિય છે, તો સાતરાજ ઉંચો ગયો એ ક્રિયા કેમ કરે છે ? તેને ઉત્તર જે સિદ્ધ તો અક્રિય છે, પરંતુ પૂર્વ પ્રેરણાએ તુંબીગે દૃષ્ટાન્તે જીવમાં ચાલવાનો ગુણ છે. ધર્માસ્તિકાય મધ્યે પ્રેરણા ગુણ છે, તેથી કર્મરહિત જીવ મોક્ષે જતાં લોકને

અંતે જડ રહે. इहां कोइ पूछे जे आगळ उंचो अलोक छे तिहां किम जातो नथी ? तेने ऊत्तर जे आगळ धर्मास्तिकाय नथी माटे न जाय. वली कोइ पुछे जे तो अधोगतिये अथवा तिर-च्छी गतिये केम नथी जातो ? तेने उत्तर जे कर्मना भारथी रहित-थयो हलवो थयो, माटे नीचो तथा डावो जिमणो न न जाय, कारण के प्रेरक कोइ नथी. तथा कंपे नही केमके अक्रिय छे माटे. तथा कोइ पुछे जे सिद्धने कर्म केम लागतां नथी ! तेने कहे छे जे कर्म तो जीवने अज्ञानथी तथा योगथी लागे छे, ते सिद्धना जीवने अज्ञान तथा योग नथी, माटे कर्म लागे नही. ए चार ध्याननो अधिकार कब्बो.

हवे वली बीजां चार ध्यान कहे छे. १ पदस्थ, २ पिंड-स्थ, ३ रूपस्थ, ४ रूपातीत. तेमां पहेलुं पदस्थ ध्यान कहे छे. जे अरिहंतादिक पांच परमेष्ठीनां गुण संभारे, तेनो चित्तमां ध्यान करे ते पदस्थध्यान. २ पिंडस्थ कहेतां शरीरमां रह्या जे आपणो जीव तेमां अरिहन्त, सिद्ध, आचार्य, उपाध्याय अने साधुपणाना गुण सर्व छे एहवो जे ध्यान ते पिंड कहेतां जीव द्रव्य अथवा आकार अथवा स्थापना तेनु अवलंबन पामी गुणीना गुण मध्ये एकत्वता उपयोग करवो ते पिंडस्थ ध्यान. ३ रूपमां रह्यो थको पण ए मारो जीव अरूपी अनंत गुणी छे, जे वस्तुनो स्वरूप अतिशयावलंबी थया पछे आत्मानुं रूप एक-तापणो एहवो जे ध्यान ते रूपस्थध्यान. ए त्रण ध्यान धर्म ध्यानमां गणवां. ४ निरंजन, निर्मल, संकल्पविकल्प रहित अमेद एक शुद्ध सत्तारूप, चिदानंद, तत्त्वामृत, असंग, अखंड, अनन्तगुण पर्यारूप, आत्मस्वरूपनुं ध्यान ते रूपातीत ध्यान जाणवुं. इहां मार्गणागुणठाणा नयप्रमाण मति आदिक ज्ञान

ક્ષયોપશમભાવ સર્વ છાંડવા યોગ્ય થયા. એક સિદ્ધના મૂલ ગુણને ધ્યાવે તે રૂપાતીત ધ્યાન જાણવો. એટલે મોક્ષનું કારણ જે ધ્યાન તે કહ્યું.

હવે ભાવના કહે છે. તેમાં ધર્મ ધ્યાનની ચાર ભાવના કહે છે. ૧ મૈત્રી ભાવના—તે સર્વ જીવ સાથે મિત્રતાનો ભાવ ચિતવવો, સર્વનું ભલું ચાહવું પણ કોઈનું માઠું ચિતવવું નહીં. સર્વ જીવ ઉપર હિત બુદ્ધિ રાખવી તે મૈત્રી ભાવના. ૨ ગુણવંત અને જ્ઞાનાદિક ગુણ ઉપરેં રાગ જે ગુણી શ્રી અરિહંતાદિકનો યોગ મિલ્યે જે અનંત ગુણ મોક્ષના કારણ તત્ત્વભોગી તત્ત્વવિલાસી એવા અદ્ભુત પ્રભુજી અહો પ્રભુજી, અહો પ્રભુજીની ઉપકારતા, અહો પ્રભુની નિઃસંગતા એહવો જે પરિણામ તે અદ્ભુતતા, વલી દુઃખે કરી મોહાધીન, મોહમયી, પુદ્ગલ રંગી, પરાધીન મને એહવા પરમાત્મા પ્રભુ અથવા યથાર્થ વાદી ગુરુ તથા સ્યાદ્વાદ ધર્મનો યોગ મિલ્યો. આજ મુજને ચિંતામણિની કોડી મિલિ. આજ માહરા મનનો મનોરથ સફલ થયો, એહવી આશ્ચર્યતા તથા વલી રખે મને એહવા કારણનો વિરહ પડે એહવો કાયરતા પરિણામ તે વીજી પ્રમોદભાવના. ૩ જે ધર્મવંત ઉપર રાગ અને મિથ્યાત્વો ઉપર રાગ નહીં તેમ દ્વેષ પણ નહીં કારણ કે હિંસક ઉપરે પણ ઉત્તમ જીવને કરુણા ઉપજે. જા ઉપદેશ થકી સારા માર્ગે આવે તો તેને શુદ્ધ માર્ગે આણવો, કદાચિત્ માર્ગે ન આવે તો પણ દ્વેષ ન રાખવો કેમકે તે અજાણ છે એમ સગજવું એહવા જે પરિણામ તે મધ્યસ્થ ભાવના. ૪ સર્વ જીવને પોતાને તુલ્ય જાણી દયા પાલે, કોઈને હળે નહીં તથા જે દુઃખી અથવા ધર્મહીન તેવા જીવ ઉપર કરુણા તેના દુઃખ ટાલવાનો પરિણામ તથા ધર્મહીન જીવ દેખીને એવો ચિતવે જે એ જીવ કિવારેં ધર્મ

પામશે, યથાર્થ આત્મસાધન પામી સ્વરૂપ ધર્મને કિવારે (વ્યારે) અવલંબશે એવો પરિણામ, તે ચોથી કરુણા કેહતાં દયા ભાવના. એ ચાર ભાવના કહી.

૧ હવે બાર ભાવના કહે છે. શરીર, કુદુમ્બ, ધન, પરિવાર સર્વ વિનાશી છે. જીવનો મૂલધર્મ અવિનાશી છે. એમ ચિતવવું તે પહેલી અનિત્ય ભાવના. ૨ સંસારમાં મરણ સમયે જીવને શરણ રાખનાર કોઈ નથી, એક ધર્મનો શરણ છે એવું ચિતવવું તે બીજી અશરણભાવના. ૩ મારા જીવે સંસારમાં ભમતાં સર્વ ભવ કીધા છે એ સંસારથી હું કિવારે છુટીશ, એ સંસાર મારો નથી, હું મોક્ષમયી છું એમ વિચારવું તે ત્રીજી સંસાર ભાવના. ૪ એ માહરો જીવ એકલા છે. એકલો આવ્યો, એકલો જશે, પોતાનાં કરેલાં કર્મ એકલો ભોગવશે એમ ચિતવવું તે ચાથી એકલ ભાવના. ૫ આ સંસારમાં કોઈ કોઈનો નથી એમ ચિતવવું તે પાંચમી અન્યત્વભાવના. ૬ આ શરીર અપવિત્ર મલમૂત્રની ટાણ છે, રોગ-જરાથી ભર્યો છે, એ શરીરથી હું ન્યારો છું, એમ ચિંતવવો તે છઠ્ઠી અશુચિ ભાવના. ૭ રાગદ્વેષ, અજ્ઞાન, મિથ્યાત્વ પ્રમુખ સર્વ આસ્રવ છે, એમ ચિંતવવું તે સાતમી આસ્રવ ભાવના. ૮ જ્ઞાન ધ્યાનમાં વર્તતો જીવ નવાં કર્મ બાંધે નહીં તે આઠમી સંવર ભાવના. ૯ જ્ઞાન સહિત ક્રિયા તે નિર્જર્જરાનું કારણ છે, તે નવમી નિર્જર્જરા ભાવના. ૧૦ ચંડદ રાજલોકનું સ્વરૂપ વિચારવું તે દશમી લોક સ્વરૂપ ભાવના. ૧૧ સંસારમાં ભમતાં જીવને સમક્ષિત જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ પામવી (થવી) દુર્લભ છે, અથવા સમક્ષિત પામ્યો પણ ચારિત્ર સર્વ વિરતિ પરિણામ રૂપ ધર્મ પામવો દુર્લભ છે તે અગ્યારમી બોધિદુર્લભ ભાવના. ૧૨ ધર્મના કહેણહાર (કથક) ગુરુ તથા શુદ્ધ આગમનું

સાંભલવું એહવી જોગવાઈ મલવિ દોહેલી છે તે બારમી ધર્મદુર્લભ ભાવના. એટલે બાર ભાવના કહી. એ ચારિત્રનું સ્વરૂપ સંપૂર્ણ કહ્યું.

એવો સમક્ષિત સહિત જ્ઞાનચારિત્ર તે મોક્ષનું કારણ છે: તેના ઉપર ભવ્ય પ્રાણીયે ઉદ્યમ કરવો. અને જો તેવું જ્ઞાનચારિત્ર નહીં પડે તોપણ શ્રેણિક રાજાની પેરે સદ્દેહના શુદ્ધ રાક્ષજો. જો સમક્ષિત શુદ્ધ છે તો મોક્ષ નજીક છે. સમક્ષિત વિના જ્ઞાનધ્યાન ક્રિયા સર્વ નિઃફલ છે એમ આગમમાં કહ્યો છે.

જંસક્કં તં કિરઙ્ક, અહવા ન સક્કેઙ્ક તહય સદ્દેહઙ્ક ।
સદ્દેહમાણો જીવો, પાવઙ્ક અયરામરં ઠાણં ॥ ૧ ॥

અર્થ—રે જીવ તું કરી શકે તો કર અને જો ન કરી શકે તોપણ જેવો વીતરાગે ધર્મ કહ્યો તે રીતે સદ્દેહ. સદ્દેહના શુદ્ધ રાક્ષસનાર જીવ અજરામર સ્થાનક તે મોક્ષ પદવી પામે.

હવે સમક્ષિતનો માર્ગ કહે છે. ૧ જીવ, ૨ અજીવ, ૩ પુણ્ય, ૪ પાપ, ૫ આસ્રવ, ૬ સંવર, ૭ નિર્જર્જરા, ૮ બંધ, ૯ મોક્ષ. એ નવ તત્ત્વ છે. તેમાં મોક્ષનો કર્તા જીવ છે, અને સંવર તથા નિર્જર્જરા એ બે છે, તે મોક્ષના ઉપાદાનકારણ છે, દેવગુરુ ઉપકારી તે મોક્ષના નિમિત્ત કારણ છે એટલે જીવ સંવર નિર્જર્જરા મોક્ષ એ ચાર ઉપાદેય છે અને બીજા પાંચ હેય છે એહવો પરિણામ તેને સમક્ષિત જ્ઞાનકહિયે તે સમક્ષિત જ્ઞાન મલ્યોજ થાય. તિહાં અનુયોગદ્વારમાં કહ્યો છે.

નાયમ્મિ ગિન્હિયઠ્ઠે, ।

અગિન્હિયઠ્ઠે અ ઇચ્છ અત્થમિ ॥

જઙ્ગમેવઙ્ગયજો, સો ઉવણસો નઓ તામ ।૧।

અર્થ—જ્ઞાનથી છ દ્રવ્ય જાણીને લેવા યોગ્ય હોય તે લે અને છાંડવા યોગ્ય છાંડે ણવો જે ઉપદેશ તે નયઉપદેશ જાણવો. હવે સમકિતની દશ રુચિ કહે છે.

૧ નિસર્ગ રુચિ તે નિશ્ચયનયે કરી જીવાદિ નવતત્ત્વ જાણે, આશ્રવ ત્યાગે, સંવર આદરે; વીતરાગના કષ્ટા ભાવ તે દ્રવ્ય ક્ષેત્ર કાલ ભાવ સહિત જાણે, નામાદિ ચાર નિક્ષેપા પોતાની બુદ્ધિથી જાણે, સદ્દેહે, વીતરાગના ભાખ્યા ભાવ તે સત્ય ણવી સદ્દેહના હોય.

૨ ઉપદેશ રુચિ—નવ તત્ત્વ તથા છ દ્રવ્યને ગુરુ ઉપદેશથી જાણી સદ્દેહે તે ઉપદેશ રુચિ.

૩ આજ્ઞા રુચિ—તે રાગદ્વેષ મોહ જેમના ગયા છે, અજ્ઞાન મિટયું છે ણહવા અરિહંત દેવ તેણે જે આજ્ઞા કહી તેને માને સદ્દેહે તે આજ્ઞારુચિ.

૪ સૂત્રરુચિ—૧ આચારાંગ, ૨ સુયગડાંગ, ૩ ઠાણાંગ, ૪ સમવાયાંગ, ૫ ભગવતો, ૬ જ્ઞાતાધર્મ કથા, ૭ ઉપાસકદશાંગ, ૮ અંતગડદશાંગ, ૯ અનુત્તરોવવાઈ દશાંગ, ૧૦ પ્રશ્નવ્યાકરણ, ૧૧ વિપાક, ૧૨ ઇગ્યાર અંગ તથા બારમું અંગ દૃષ્ટિવાદ જેમાં ચંડદ પૂર્વ હતાં તે હમણાં વિચ્છેદ ગયાંછે. તથા ૧ ઉવવાઈ, ૨ રાયપસેળી, ૩ જીવાભિગમ, ૪ પન્નવળા, ૫ જંબુદ્વીપપન્નતિ, ૬ ચંદપન્નતિ, ૭ સુરપન્નતિ, ૮ કપ્પીઆ, ૯ કપ્પવડંસિયા, ૧૦ પુપ્ફિઆ, ૧૧ પુપ્ફચુલીઆ, ૧૨ વન્હિદિશા, ૧૩ બાર ઉપાંગ જાણવાં. અને ૧ વ્યવહારસૂત્ર, ૨ બૃહત્તકલ્પ, ૩ દશા-

શ્રુતસ્કંધ, ૪ નિશીથ, ૫ મહાનિશીથ, ૬ જિતકલ્પ, ૭ છ છેદ-
ગ્રંથ તથા ૧ ચડસરણ, ૨ સંધારાપયન્ના, ૩ તંદુલવેયાલીય,
૪ ચંદાવિજય, ૫ ગણિવિજય, ૬ દેવિંદથુઓ, ૭ વીરથુઓ,
૮ ગચ્છાચાર, ૯ જોતિકરંડ, ૧૦ આયુઃ પચ્ચરવાણ, ૧૧ દશ
પયન્નાનાં નામ તથા ૧ આવશ્યક, ૨ દશ વૈકાલિક, ૩ ઉત્ત-
રાધ્યયન, ૪ ઓઘનિર્યુક્તિ, ૫ ચાર મૂલસૂત્ર તથા ૧ નંદિ,
૨ અનુયોગદ્વાર, ૩ પીસ્તાલીસ આગમ તે ૧ મૂલસૂત્ર તથા ૨
નિર્યુક્તિ, ૩ ભાષ્ય, ૪ ચૂર્ણિ, ૫ ટોકા, ૬ પંચાંગીના વચન જે
જીવ માને તથા આગમ સાંભલવાની તથા ભળવાની જેને ઘણી
ચાહના હોય તે સૂત્રરુચિ જાણવી.

૫ જે જીવ ગુરુમુખથી એક પદનો અર્થ સાંભળીને અનેક
પદ સદ્દેહે તે બીજરુચિ.

૬ અભિગમરુચિ-તે જે સૂત્ર સિદ્ધાન્ત અર્થ સહિત જાણે
અને અર્થ વિચાર સાંભલવાની ઘણી ચાહના હોય તે અભિગમરુચિ.

૭ જે છ દ્રવ્યના ગુણ પર્યાયને ચાર પ્રમાણ તથા સાત
નયે કરી જાણે તે વિસ્તારરુચિ.

૮ ક્રિયારુચિ-તે દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્ર, તપ, વિનય,
સમિતિ, ગુપ્તિ વાહ્ય ક્રિયા સહિત આત્મધર્મ સાથે જેને રુચિ
ઘણી હોય તે ક્રિયારુચિ.

૯ સંક્ષેપરુચિ-તે જે અર્થને જ્ઞાનમાં થોડો કહે થકે ઘણો
જાણીને કુમતિમાં પડે નહિ, જિનમતની પ્રતીતિ માને તે સંક્ષેપરુચિ.

૧૦ જે પાંચ અસ્તિકાયનું સ્વરૂપ જાણે, શ્રુતજ્ઞાનનો
સ્વભાવ અંતરંગ સત્તા સદ્દેહે તે ધર્મરુચિ.

હવે સમક્તિના આઠ ગુણ કહે છે. ૧ નિર્શંકા—તે જિના-ગમ મધ્યે સૂક્ષ્મ અર્થ કહ્યા તે સાચા સદ્દેહે તેમાં સંદેહ આળે નહીં. તથા સાત ભયથી પળ ઢરે નહિ. ૨ નિકંચા ગુણ—તે પુણ્ય-રૂપ ફલની ચાહના ન રાખે, કેમકે જિહાં ઇચ્છા તિહાં કર્મનો બંધ છે માટે. ૩ નિવિત્તિગિચ્છાગુણ—તે શુભ અશુભ પુદ્ગલ એક સરિચા છે તેમાં પુણ્યના ઉદયથી શુભયોગ મિલ્યા સુશી થઈ અહંકાર ન કરવો તથા પાપના ઉદયથી દુઃસ્વસંયોગ મિલ્યા દિલગીર થાવું નહીં. ૪ અમૃદદૃષ્ટિ ગુણ—તે જે આગમમાં સૂક્ષ્મ નિગોદના તથા છ દ્રવ્યના સૂક્ષ્મ વિચાર કહ્યા છે તે સાંભલતો થકો મુંજાય નહીં, જે પોતાની ધારણામાં આવે તે ધારી રાખે અને જે ધારણામાં ન આવે તેને સદ્દેહે ૫ ઉપવૃંહગુણ—જે આપણા જીવમાં અનંત જ્ઞાનાદિક ગુણ છે તે છુપાવવા નહીં, શુદ્ધ સત્તા જેવી છે તેવી કહેવી, રાગ દ્વેષ અજ્ઞાન તે કર્મની ઉપાધિ છે. જીવ એ ઉપાધિથી ન્યારો છે. ૬ સ્થિરીકરણ—ગુણ તે આપણા પરિણામ જ્ઞાનધ્યાનમાં સ્થિર કરવા, ઢગાવવા નહીં અથવા કોઈ ભવ્ય પ્રાણી ધર્મથી પડતો હોય તેને સાહ્ય દેઈ ઉપદેશ આપી સ્થિર કરવો. ૭ વાત્સલ્યતા ગુણ—તે જેની સાથે જ્ઞાન ધ્યાન તપ પઠિકમણો ભેલો કરતા હોઈએ અને સદ્દેહના પળ એકજ હોય તે આપણો સાધર્મી માઈ છે તેની ભક્તિ કરવી. અથવા સર્વ જીવના જ્ઞાનાદિ ગુણ આપણા સમાન છે માટે સર્વ જીવ ઉપર દયા કરવી. અથવા બીજા જીવના પળ આપણા તુલ્ય જ્ઞાનાદિ ગુણ છે તે જીવને પોષવા યોગ્ય જ્ઞાન ધ્યાનનો ઘણો અભ્યાસ કરાવે. ૮ પ્રભાવક ગુણ—તે ભગવંતના ધર્મની પ્રભાવના મહિમા કરવો અથવા પોતાને જ્ઞાનાદિ ગુણ વધારવા દાન, શીલ, તપ, ભાવ, પૂજા કરી ઘણો મહિમા કરવો, ૯ સમક્તિના આઠ ગુણ.

હવે સમકિતના પાંચ લક્ષણ કહે છે. ૧ ઉપશમ ભાવલક્ષણ—તે વિવેકી પ્રાણા પ્રાર્થે કષાય ન કરે અને જો કદાચિત્ કષાય કરે તોપણ તરત મનને પાછો વાલે. ૨ આસ્તાભૂષણ—તે ભગવંતના વચન ઉપર શુદ્ધ પ્રતીત રાखે, ભગવંતે જેમ આગમમાં આજ્ઞા કરી તેમ સદ્દે. ૩ દયા ભાવ લક્ષણ—તે સર્વ જીવ પોતાના સરીखा જાણી દયા પાલવી. ૪ નિર્વેદ—તે સંસારથી તથા ધનથી શરીરથી ઉદાશીનપણો રાखવો. ૫ સંવેગ—તે ઇન્દ્રિયના સુખ જીર્વ અનન્તિ વાર ભોગવ્યા પળ તે દુઃખના કારણ છે, એક ચિદાનંદ મોક્ષમયી અતીન્દ્રિય સુખને આપણો કરી જાણે. ૬ સમકિતનાં પાંચ લક્ષણ કહ્યાં.

હવે છ આયતન કહે છે. ૧ નિશ્ચયકુગુરુ તે ભગવંતના વચનના સ્વોટા અર્થ કરે સ્વોટી પ્રરૂપણા કરે. ૨ વ્યવહારકુગુરુ તે યોગી, સંન્યાસી, બ્રાહ્મણ અને આચારદ્વીન વેષધારી યતિ તે પળ છોડવા. ૩ નિશ્ચય કુદેવ તે જિણે શ્રીવીતરાગદેવનું સ્વરૂપ નથી જાણ્યું. ૪ વ્યવહાર કુદેવ તે જે સરાગીદેવ કૃષ્ણ, મહાદેવ, ક્ષેત્રપાલ, દેવી, પિતર પ્રમુખ તે પળ છોડવા. ૫ નિશ્ચયથી કુધર્મ તે જે એકાંત માર્ગે બાહ્યકરણી ઉપર રાચ્યા છે અંતરંગજ્ઞાન નથી ઓલસ્યો તે. ૬ વ્યવહાર કુધર્મ તે પારકા અન્ય દર્શનોના મત સર્વ છાંડવા ઇટલે કુદેવ કુગુરુ તથા કુધર્મને છોડી શુદ્ધદેવ, ગુરુ તથા ધર્મ સદ્દે તે સમકિતની સદ્દહના જાણવી, સમકિતના લક્ષણ પન્નવળા સૂત્રથી કહે છે.

પરમત્થસંથવો વા, સુદિટ્ટપરમત્થ સેવળાવાવિ ॥

વાવન્ન કુદંસળા વજ્જાળાય સમ્મત્તસદ્દહળા ॥૧॥

અર્થ—પરમાર્થ છ દ્રવ્ય નવ તત્ત્વના ગુણ પર્યાય મોક્ષનું સ્વરૂપ ઇટલે જે પરમાર્થ સૂક્ષ્મ અર્થ છે તે જાણવાનો ઘળો

અભ્યાસ પરચો કરે અથવા જાણવાની ઘણી. ચાહના રાखे અને સુદિઢ કહેતાં મલી રીતે દીઠા જાણ્યા છે પરમાર્થ છ દ્રવ્ઢ મોક્ષમાર્ગ જેણે ઇહવા ગુરુની સેવા કરે ઇટલે જ્ઞાની ગુરુ ધારવા અને વાવન્ન કહેતાં જિનમતિ યતિના નામ ધરાવીને જે ક્ષેત્રપાલ પ્રમુખને સમકિત વિના માને ઇવા ગુરુનો સંગ વર્જે અને કુદર્શની જે અન્યમતિ તેનો સંગ ન કરે; ઇવા જે પરિણામ તે સમકિતની મદ્દહના જાણવી.

**વિરયા સાવંજાઓ, કસાયહીણા મહઠ્ઠવયધરાવિ ॥
સમ્મદિઢિવિહૂણા, કયાવિ મુરુખં ન પાવંતિ ॥ ૨ ॥**

અર્થ--જે સાવઢ આરંમથી વિરમ્યા છે, ક્રોધાદિ ચાર કષાય જીત્યા છે અને શુદ્ધ પાંચ મહાવ્રત પાલે છે પળ સમકિત વિના છે તે જીવ મોક્ષ પામે નહિ.

હવે સમકિત તે શી વસ્તુ છે તે વિષે ગાથા કહે છે.

**નયમંગપમાણેહિં, જો અપ્પા સાયવાયભાવેણં ।
જાણઢ મોક્ષસરૂવં, સમ્મદિઢિઓ સો નેઓ ॥૩॥**

અર્થ--નય તથા મંગે કરી તથા પ્રમાણે ; કરી જે પોતાના આત્માને જાણે, ઓલચે, સ્યાદ્વાદ આઠ પક્ષે જાણે અને ઇમ સ્યાદ્વાદપણે મોક્ષ-નિઃકર્માવસ્થાને પળ જાણે, પરવસ્તુને હેય જાણે, જીવશુણ ઉપાદેય જાણે, તેને સમકીતિ જાણવો.

હવે જીવસ્વરૂપ ધ્યાન કરવાને ગાથા કહે છે.

**અહમિક્કો ચલુ સુદ્ધો,
નિમ્મમઓ નાણદંસણસમગ્ગો ॥**

તમ્મિ ઠિઓ તચ્ચિત્તો,
સઠ્ઠે એ એ સ્વયં નેમિ ॥ ૪ ॥

અર્થ—જ્ઞાની જીવ એહવું ધ્યાન કરે કે હું એક છું, પર પુદ્ગલથી ન્યારો છું, નિશ્ચયનયે કરી શુદ્ધ છું, જ્ઞાનદર્શન સ્વરૂપ છું, નિર્મલ છું, મમતાથી રહિત છું, હું મારા ગુણમાં રહ્યો છું, ચેતનાગુણ તે માહારી સત્તા છે, હું મારા આત્મસ્વરૂપને ધ્યાવતો સર્વ કર્મ ક્ષય કરું છું.

નિરંજણં નિકલ અયલ, દેવઅણાઈ અણાઈ અણંતં ॥
ચેયણલસ્સવણ સિદ્ધસંમ, પરમપ્પા સિવસંતં ॥ ૫ ॥

અર્થ:—કર્મ અંજનથી રહિત નિરંજન છું, કલંક રહિત છું, અયલ કેહતાં પોતાના સ્વરૂપથી કિવારેં ચલાયમાન થાઉં નહિં, પરમદેવ છું. જેની આદિ નથી તથા જેનો અંત નથી એવો છું, ચેતના લક્ષણ છું, સિદ્ધ સમાન છું, સંતસત્તા મયી છું.

જીવાદિસદ્દહણં સમ્મત્તં, અહિગમો નાણં ॥
તથ્થેવ સયા રમણં, ચરણં एसो હુ મુરુસ પહો ॥૬॥

અર્થ:—જીવાદિક છ દ્રવ્ય જેવા છે તેવા સદ્દેહવા તે સમક્ષિત અને છ દ્રવ્ય જેવા છે તેદેવા ગુણપર્યાય સહિત જાણવા તે જ્ઞાન જાણવું. તે છ દ્રવ્ય જાણીને અજીવને છાંડે અને જીવના સ્વગુણમાં સ્થિર થઈને રમે તે ચારિત્ર કહિયે. એ જ્ઞાન દર્શન ચારિત્ર શુદ્ધ રત્નત્રયી તે મોક્ષનો માર્ગ છે. માટે એ જ્ઞાન દર્શન ચારિત્રનો ઘણો યત્ન કરવો. એ રત્નત્રયી પામીને પ્રમાદ કરવો નહીં. તિહાં નિશ્ચય વ્યવહારની ગાથા.

નિચ્છયમગ્ગો મુલ્લ્લો; વવહારો પુણ્ણકારણો વુત્તો ॥
પઢમો સંવરરુવો, આસવહેઽ તઓ વીઓ ॥ ૭ ॥

અર્થ:—નિશ્ચયનયનો માર્ગ જ્ઞાન સત્તારૂપ તે મોક્ષનું કારણ છે અને વ્યવહાર ક્રિયા નય તે પુણ્યનું કારણ કહ્યો. પહેલો નિશ્ચય નય સંવર છે અને નિશ્ચય સંવર—નિશ્ચય નય તે એકજ છે જૂદા નથી. વીજો વ્યવહાર નય તે આસ્રવ નવા કર્મ લેવાનો હેતુ છે એટલે શુભ પુણ્ય કર્મનો આસ્રવ થાય છે અને અશુભ વ્યવહારે અશુભ કર્મનો આસ્રવ થાય છે. કોઈ પુછે જે વ્યવહારનય આસ્રવનું કારણ છે તો અમે વ્યવહાર નહીં આદરશું, એક નિશ્ચય માર્ગ આદરશું. તેને ઉત્તર કહે છે.

જઙ્ઙ જિણમયં પવજ્જહ, તા મા વવહારનિત્થણ્ણ મુયહ ॥
એકેણ વિણ તિથ્થં, છિજ્જઙ્ઙ અન્નેગઓ તચ્ચ ॥ ૮ ॥

અર્થ:—અહો ભવ્ય પ્રાણી ! જો તમને જિનમતની ચાહના છે અને જો તમે જિનમતને ઇચ્છો છો, મોક્ષને ચાહો છો તો નિશ્ચયનય અને વ્યવહારનય છાંડશો નહિ એટલે બેહુનય માનજો. વ્યવહાર નયે ચાલજો અને નિશ્ચય નય સદ્ગુણજો. જો તમે વ્યવહારનય ઉત્થાપશો તો જિનશાસનના તીર્થનો ઉચ્છેદ થાશે. જેણે વ્યવહાર ન માન્યો તેણે ગુરુ વંદના, જિનભક્તિ, તપ, પશ્ચસ્થાણ, સર્વ ન માન્યા. એમ જેણે આચાર ઉત્થાપ્યો તેણે નિમિત્ત કારણ ઉત્થાપ્યો. અને નિમિત્ત કારણ વિના એકલો ઉપાદાન કારણ તે સિદ્ધ ન થાય, માટે નિમિત્ત કારણરૂપ વ્યવહાર નય જરૂર માનવો. અને જો એકલો વ્યવહાર નય માનિયે તો નિશ્ચયનય ઓલખ્યા વિના તત્ત્વનું સ્વરૂપ જાણ્યું જાય નહીં માટે તત્ત્વ મોક્ષ

• માર્ગ તે નિશ્ચયનય વિના પામિયેં નહી, અને તત્ત્વજ્ઞાન વિના મોક્ષ નથો, ઇટલે નિશ્ચયનય અને વ્યવહારનય બે માનવાં. જે કારણે આગમમાં જ્ઞાન ક્રિયાથી મોક્ષ છે, તિહાં જ્ઞાન-હેય ઉપાદેયનો પરીક્ષા, ક્રિયા-જે હેય બંધકારણનો ત્યાગ, ઉપાદેય સ્વગુણ તે લેવા, થિર પરિણામ રાખવા; એવું જ્ઞાન ક્રિયા તે મોક્ષનું કારણ છે, માટે જ્ઞાન સહિત ક્રિયા પ્રમાણ છે. જ્ઞાન વિના ક્રિયા પુણ્યનું કારણ છે એમ નિશ્ચય વિના વ્યવહાર નિઃફલ છે અને નિશ્ચય સહિત વ્યવહાર તે પ્રમાણ છે. તેનો દૃષ્ટાન્ત-જેમ સોનાના આભૂષણમાં ઉપધાતુ અથવા કિણજો મિલ્યો હોય તે પળ ઉંચા સોનાને ભાવેં લેઈ રાખિયેં છૈયેં, અને જો તે કિણજો તથા સોનું જુદું કરિયેં તો સહુ કોઈ સોનાને લે પળ કોઈ કિણજો જે કુધાતુ તે લીયે નહી. તેમ નિશ્ચય નય સોના સમાન છે, માટે નિશ્ચય નય સહિત સર્વ બલા છે અને નિશ્ચયનય વિના સર્વ અલેખે, માટે આગમમાં નિશ્ચય વ્યવહાર રૂપ મોક્ષમાર્ગ છે તે કહ્યો.

વલી શરીર ઉપર મોહ કરે નહી તે વિષે.

છિજ્જો ભિજ્જો જાય ચ્વઓ, જો ઇહમે હુ સરીરં ॥
અપ્પા ભાવે નિમ્મલો, જં પાવં ભવતીરં ॥ ૯ ॥

અર્થ:—ભવ્ય પ્રાણી એમ ચિત્તવે જે એ શરીર છીજજાઓ, ભિજજાઓ, ક્ષય થઈ જાઓ, વિણસી જાઓ, એ મ્હારું શરીર પૌદ્ગલિક છે, પરવસ્તુ છે, તે એક દિવસે મૂકવું છે. માટે રે પ્રાણી ! તું આપણા આત્માને નિર્મલપણે ધ્યાવતો સંસારથી તરીને કાંઠો પામીશ.

એ હિજ અપ્પા સો પરમપ્પા,
કમ્મવિસેસોઈ જાયોઅપ્પા ॥

इमये देवज्जासुसो परमप्पा,

बहु तुहो अप्पो अप्पा ॥ १० ॥

अर्थः—अहो भव्यजीव ! एहीज आपणो आत्मा છે. તે શુદ્ધ બ્રહ્મ છે, પળ કર્મને વશ પડ્યો જન્મમરણ કરે છે પણ એ શરીરમાં જે જીવ છે તે દેવ છે, પરમાત્મા છે, માટે તુમે આપણો આત્મા ધ્યાવો, તરણ તારણ જિહાજ એ આપણો આત્માજ છે. એમ શ્રી હેમાચાર્યે વીતરાગસ્તોત્રમાં કહ્યો છે.

यः परमात्मा परं ज्योतिः, परमःपरमेष्ठिनाम् ॥

आदित्यवर्णं तमसः, परस्तादामनन्ति यम् ॥ १ ॥

सर्वे येनोदमूल्यन्तः, समुलाः क्लेशपादपाः । इत्यादि ॥

અર્થઃ—પરમાત્મા છે, પરમજ્યોતિ છે, પંચ પરમેષ્ઠીથી પણ અધિક પૂજ્ય છે. કેમકે પંચપરમેષ્ઠી તો મોક્ષમાર્ગના દેશાહવાણ છે પણ મોક્ષમાં જવાવાળો તો આપણો જીવ છે. અજ્ઞાનનો મિટાવનાર છે. સર્વ કર્મ ક્લેશનો સ્વપાવનાર છે, એવો આત્મા ધ્યાવો એહીજ પરમ શ્રેયનું કારણ છે. શુદ્ધ છે, પરમ નિર્મલ છે. એવો આત્મા ઉપાદેય જાણી સદ્દે અને જેવો પોતાથી નિર્વાહ થાય તેવો ત્યાગ વૈરાગ્યમાં પ્રવર્તે એટલે ધન તે પરવસ્તુ જાણી સુપાત્રને દાન આપે અને ઇન્દ્રિયના વિકાર તે કર્મબંધનાં કારણ જાણી પરિહરે, શીલ પાલે, જે આહાર છે તે પૌદ્ગલિક પરવસ્તુ છે, શરીર પુષ્ટીનું કારણ છે, અને શરીર પુષ્ટ કીધાથી ઇન્દ્રિયોના વિષયનો પોષ થાય માટે તે પરસ્વભાવ છે, અજ્ઞાન સંસારનું કારણ છે માટે આહારનો ત્યાગ કરવો તેને તપ કહિયે. તથા પૂજા તે જે શ્રી અરિહંત દેવે મોક્ષમાર્ગ ઉપદેશ્યો તે આપણે જાણ્યો માટે આપણા ઉપકારી છે તે ઉપકારીની બહુ માન સહિત ભક્તિ કરીયે માટે

શ્રીઅરિહંત દેવાધિદેવની પૂજા કરવી. એમ દાન, શીલ, તપ, પૂજા સર્વ જીવ અજીવનું સ્વરૂપ ઓલખ્યા વિના જે કંઈવું તે પુણ્યરૂપ ઇન્દ્રિય સુખનું કારણ છે અને જે જીવને ઉપાદેય કરી વાંછા વિના કરે તે નિર્જ્જરાનું કારણ છે. એમ દયા પણ શ્રી ભગવતી સૂત્રમાં સાતાવેદની કર્મનું કારણ છે. એટલે સમ્યક્ જ્ઞાનીની સર્વ કરણી નિર્જ્જરારૂપ છે, અને જ્ઞાન વિના સર્વ કરણી બંધનું કારણ છે; માટે જ્ઞાનનો ઘણો અભ્યાસ કરજો એ ભગવંતે સીરામણ દીધી છે.

તથા જ્ઞાનનું કારણ શ્રુતજ્ઞાન છે તેનો ઘણો ભાવ રાખજો.

શ્રીઠાળાંગમાં તથા ઉત્તરાધ્યયનમાં ૧ વાચના, ૨ પૃચ્છના, ૩ પરાવર્તના, ૪ અનુપ્રેક્ષા, ૫ ધર્મકથા. એ સંજ્ઞાય ભળવા ગુણવાનું ફલ મોક્ષ કહ્યો છે. સંજ્ઞાય કરવાથી જ્ઞાનાવરણી કર્મ સ્વપાવે કેમકે વાચનાથી તીર્થધર્મ પ્રવર્તે, મહાનિર્જ્જરા થાય પૂછવાથી સૂત્ર તથા અર્થ શુદ્ધ થાય, મિથ્યાત્વ મોહનીય સ્વપાવે, તે જેમ અર્થ વિચાર પૂછે તેમ તેમ સમક્ષિત નિર્મલ થાય અને અનુપ્રેક્ષા તે અર્થ વિચારતાં સાત કર્મની સ્થિતિ, રસ પાતલા કરે. અનંતો સંસાર સ્વપાવીને પાતલા કરે તથા શ્રુતજ્ઞાનની આરાધનાથી અજ્ઞાન મિટે એવાં ફલ કહ્યાં છે.

માટે વાંચવા તથા ભળવાનો ઘણો ઉદ્યમ કરવો, કેમકે આજ પાંચમા આરામાં કોઈ કેવલી નથી તથા મનઃ પર્યવજ્ઞાની અને અવધિજ્ઞાની પણ નથી; એક માત્ર શ્રુતજ્ઞાન-આગમનો આધાર છે. યતઃ—

કહં અમ્હારિસા પાળી, દુસમાદોસદૂસિયા ॥

હા અળાહા કહં હુંતા, ન હુંતો જઈ જિળાગમો ॥૧॥

અર્થ—હે ભગવંત ! અમસરિલા પ્રાણીની શી ગતિ થાત

જે અમે આ દુસમ પંચમ કાલમાં અવતાર લીધો. હા ! ઇતિ સ્વેદે અમે અનાથ છું (છીણ). જો જિનરાજના કહેલા આગમ ન હોત તો આજ શું થાત, એટલે આજ આગમનોજ આધાર છે. માટે આગમ અને આગમથર જે વહુશ્રત તેનો ઘણો વિનય કરવા. આગમમાં વિનયનું ફલ તે સાંભળવું અને સાંભળવાનું ફલ જ્ઞાન છે, જ્ઞાનનું ફલ માક્ષ છે, એમ આગમ સાંભળી લેવા યોગ્ય લેજો, છંદવા યોગ્ય છોડજા, સદહના શુદ્ધ રાસજો, સદહના તે માક્ષનું મૂલ છે. એ ઇન્દ્રિય સુખ તો આ જીવે અનંતિવાર પામ્યું છે. એટલી જાતિ-જન્મ-યોનિ કોઈ રહી નથી જે આપણા જીવે નહીં કરી હોય. એ જીવને સંસારમાં મમતાં અનંતાં પુદ્ગલ પરાવર્તન થયાં પણ ધર્મની જોગવાઈ મળી નહીં તો હવે મનુષ્યભવ, શ્રાવક કુલ, નીરોગ શરીર, પંચેન્દ્રિય પ્રગટ, બુદ્ધિ નિર્મલ, એટલા સંયોગ મળ્યા. વલી શ્રી વીતરાગની વાણીના કહેનારા શુદ્ધ ગુરુની જોગવાઈ પામીને અહા મવ્યલોકો ! તુમે ધર્મને વિષે વિશેષ ઉદ્યમ કરજો, ફરિથી એવી જોગવાઈ મિલવી દુર્લભ છે માટે પ્રમાદ કરશો નહીં. એ શરીર, ધન, કુટુંબ, આયુષ્ય, સર્વ ચંચલ છે, ક્ષણ ક્ષણ છીજે છે, માટે પાંચ સમવાય કારણ મળ્યાં મોક્ષરૂપ કાર્ય સિદ્ધ કરવું. તે પંચસમવાયનાં નામ કહે છે. ૧ કાલ, ૨ સ્વભાવ, ૩ નિયતિ, ૪ પૂર્વકૃત, ૫ પુરુષાકાર. એ પાંચ સમવાય માને તે સમકીતિ છે. એમાં એક સમવાય ઉત્થાપે તેહને મિથ્યાત્વી કહિયે એમ સમ્મતિ સૂત્રમાં કહ્યો છે.

કાલો સહાવ નિયદ્, પુઠ્ઠકયં પુરિસકારણે પંચ ॥

સમવાયે સમ્મત્તં, એગંતે હોદ્ મિચ્છત્તં ॥ ૧ ॥

અર્થ:—કાલ લબ્ધિ વિના મોક્ષરૂપ કાર્ય સિદ્ધ થાય

नहीं, एटले काल सर्वनुं कारण छे. जे काले जे कार्य थवानौ होयते कार्य ते कालें थाय, ए काल समवाय अंगीकार करी कह्यो. इहां कोइ पूछे जे अभव्य जीव मोक्षे केम जता नथी ? तेनो उत्तर जे अभव्यने काल मले पण अभव्यमां मुक्ति जवानो स्वभाव नथी तेथी. मोक्षे जाय नहीं. केमके काल अने स्वभाव ए बे कारण जोइये. तेवारें फरि पूछ्युं जे भव्य जीवोमां तो मोक्षे जवानो स्वभाव छे तो सर्व भव्यकेम मोक्ष जता नथी ? तेने उत्तर जे नियत कहेतां निश्चय समकित गुण जागे तेवारें मोक्ष पामे एटले काल, स्वभाव, नियत ए त्रण कारण मान्या. ते वारे फरि पूछ्युं जे समकित आदि कारण तो श्रेणिक राजाने हतां तो मोक्ष केम न थयो ? तेने उत्तर जे पूर्वकृत कर्म घणां हतां अथवा पुरुषाकार जे उद्यम करयो नही. फरी पूछ्युं जे शालिभद्र प्रभुखे तो उद्यम घणो कीधो तेनुं उत्तर जे तेमना पूर्वकृत शुभकर्म स्वप्यां न हतां माटे पांच समवाय मिल्या कार्यनी सिद्धि थाय, ते वारें फरि पूछ्युं जे मरुदेवा माताने तो चार कारण मिल्या पण पांचमो पुरुषाकार उद्यम कांड कीधो नही, तेने उत्तर जे क्षपक श्रेणि चढवानो शुक्ल ध्यान रूप उद्यम कीधो छे. माटे पांच समवाय मिल्या मोक्षरूप कार्य सिद्ध थाय.

जेवारें केवलज्ञाने करी सर्व द्रव्य जेम रह्यां छे तेम देखे एटले आकाशद्रव्य लोकालोक प्रमाण छे तेमां अलोकमां बीजुं द्रव्य कोइ नथी. लोकाकाशना एकेक प्रदेशे धर्मास्तिकाय, अधर्मास्तिकायनो एकेक प्रदेश रह्यो छे तथा अनंता जीवना अनंता प्रदेश रह्या छे, अनंता पुद्गल परमाणुआ रह्या छे. कालनो समय सर्वत्र वर्ते छे.

हवे छ द्रव्यनी फरसना कहे छे. धर्मास्तिकाशना एक प्रदेशे धर्मास्तिकायना छ प्रदेश फरस्या छे. ते आवी रीते के चार

દિશિના ચાર અને પાંચમો નોંચે, છઠ્ઠો ઉપર, ૬ છ પ્રદેશ
 ફરસ્યા છે, તથા ૬ મૂળ પોતે પ્રદેશ, ૬ સાત પ્રદેશનો
 સંબંધ છે અને ધર્માસ્તિકાયના ૬ પ્રદેશને આકાશદ્રવ્ય
 તથા અધર્માસ્તિકાયના સાત સાત પ્રદેશ ફરશે છે. તે ૬
 મૂળના પ્રદેશને બીજા દ્રવ્યનો મૂળનો પ્રદેશ ફરશે માટે સાત
 પ્રદેશની ફરસના છે અને ધર્માસ્તિકાયના ૬ પ્રદેશ જીવ
 પુદ્ગલના અનંતા પ્રદેશની ફરસના છે અને લોકને અંતે જે
 ધર્માસ્તિકાયના પ્રદેશ છે તેને આકાશ ફરસનાતો ૬ દિશીની
 છે અને ૬ મૂળ પ્રદેશ સુદ્ધાં સાત પ્રદેશની ફરસના છે અને
 બીજા દ્રવ્યની ત્રણ દિશીની ફરસના છે. ૬ સર્વ દ્રવ્યની ફર-
 સના છે અને આકાશથી ધર્મ અધર્મની અવગાહના સૂક્ષ્મ છે
 ધર્મ અધર્મ દ્રવ્યથી જીવની અવગાહના સૂક્ષ્મ છે. જીવથી
 પુદ્ગલની અવગાહના સૂક્ષ્મ છે.

૬ દ્રવ્યના ગુણ પર્યાય સામાન્ય સ્વભાવ ૧૧ છે. અને
 વિશેષ સ્વભાવ દશ છે, તે શ્રીસિદ્ધ ભગવંત જ્ઞાનથી જાણે દર્શનથી
 દેખે. તે ૧૧ સામાન્ય સ્વભાવ કહે છે. ૧ અસ્તિ સ્વભાવ, ૨
 નાસ્તિ સ્વભાવ, ૩ નિત્ય સ્વભાવ, ૪ અનિત્ય સ્વભાવ, ૫ ૬
 સ્વભાવ ૬ અનેક સ્વભાવ, ૭ ભેદ સ્વભાવ, ૮ અભેદ સ્વભાવ, ૯
 ભવ્ય સ્વભાવ, ૧૦ અભવ્ય સ્વભાવ, ૧૧ પરમ સ્વભાવ. ૬ ૧૧
 સામાન્ય સ્વભાવ સર્વ દ્રવ્યમાં છે. ૬ સામાન્ય ઉપયોગ દર્શન
 ગુણથી દેખે. હવે દશ વિશેષ સ્વભાવ કહે છે. ૧ ચેતન સ્વભાવ,
 ૨ અચેતન સ્વભાવ, ૩ મૂર્તિ સ્વભાવ, ૪ અમૂર્તિ સ્વભાવ, ૫ ૬
 પ્રદેશ સ્વભાવ, ૬ અનેક પ્રદેશ સ્વભાવ, ૭ શુદ્ધ સ્વભાવ, ૮ અ-
 શુદ્ધ સ્વભાવ, ૯ વિભાવ સ્વભાવ, ૧૦ ઉપચરિત સ્વભાવ. ૬ દશ
 વિશેષ સ્વભાવ છે. તે કોઈક દ્રવ્યમાં કોઈક સ્વભાવ છે, કોઈક
 દ્રવ્યમાં કોઈક સ્વભાવ નથી, ૬ જ્ઞાનથી જાણે ૬ સિદ્ધ ભગ-
 વાન લોકાલોક સર્વ જ્ઞાનોપયાગથી જાણી રહ્યા છે. દર્શનોપ-

योगथी देखी रह्या छे. एहवा अनंत गुणी अरूपी सिद्ध भगवान
छे ते समान पोताना आत्माने जाणे उपादेय करी ध्यावे ते
समकिती जाणवो.

॥ दोहा ॥

अष्ट कर्म वन दाहके, भए सिद्ध जिनचन्द ।

ता सम जो अप्पा गणे, वंदे ताको इंद ॥ १ ॥

कर्मरोग औषधसमी, ज्ञान सुधारस वृष्टि ।

शिव सुखामृत सरोवरी, जय जय सम्यक्दृष्टि ॥ २ ॥

एहिज सद्गुरु शीख छे, एहिज शिवपुर माग ।

लेजो निज ज्ञानादि गुण, करजो परगुण त्याग ॥ ३ ॥

ज्ञान वृक्ष सेवो भविक, चारित्र समकित मूल ।

अमर अगम पद फल लहो, जिनवर पदवी फूल ॥ ४ ॥

संवत सत्तर छिहत्तरे, मनशुद्ध फागुण मास ।

मोटे कोट मरोटमे, वसतां सुख चामास ॥ ५ ॥

सुविहित खरतर गच्छसुथिर, युगवर जिनचंद सूर ।

पुण्य प्रधान प्रधान गुण, पाठक गुण पंडूर ॥ ६ ॥

तास शिष्य पाठक प्रवर, सुमतिसार गुणवंत ।

सकल शास्त्र ज्ञायक गुणी, साधुरंग जसवंत ॥ ७ ॥

तास शिष्य पाठक विबुध, जिनमत परमत जाण ।

भविक कमल प्रतिबोधवा, राजसार गुरुभाण ॥ ८ ॥

ज्ञानधर्म पाठक प्रवर, शमदम गुणे अगोह ।
 राजहंस गुरु गुरु शक्ति, सहजग करे सराह ॥९॥
 तास शिष्य आगमरुचि, जैन धर्मको दास ।
 देवचंद आनंदमें, कीनो ग्रंथ प्रकाश ॥ १० ॥
 आगमसारोद्धार एह, प्राकृत संस्कृत रूप ।
 ग्रंथ कियो देवचंदमुनि, ज्ञानामृत रसकूप ॥११॥
 करयो इहां सहाय अति, दुर्गदास शुभचित्त ।
 समजावन निज मित्रकुं, कीनो ग्रंथ पवित्त ॥१२॥
 धर्ममित्र जिन धर्म रत, भविजन समकितवंत ।
 शुद्ध अमरपद ओलखण, ग्रंथ कियो गुणवंत ॥१३॥
 तत्त्वज्ञानमय ग्रन्थ यह, जोवे बालाबोध ।
 निजपर सत्ता सब लिखे, श्रोता लहे प्रबोध ॥१४॥
 ता कारण देवचंद मुनि, कीनो भाषा ग्रंथ ।
 भणशे गुणशे जे भविक, लहेशे ते शिवपंथ ॥१५॥
 कथक शुद्ध श्रोतारुचि, मिलजो एह संयोग ।
 तत्त्वज्ञान श्रद्धा सहित, वलीय काय निरोग ॥१६॥
 परमागमसुं राचजो, लहेशो परमानंद ।
 धर्मराग गुरु धर्मसौं, धरजो ए सुखवृंद ॥ १७ ॥
 ग्रन्थ कियो मनरगसों, सितपख फागुणमास ॥
 भोमवार अरु तीज तिथि, सफल फली मन आस ॥१८॥

गुणस्थानक विचार.

हवे गुणठाणानो विचार लखीइं छे. प्रथम मिथ्यात्वगुणठाणुं १, सास्वादनगुणठाणुं २, मिश्रगुणठाणुं ३, अविरति समकित गुणठाणुं ४, देशविरति गुणठाणुं ५, प्रमत्त गुणठाणुं ६, अप्रमत्तगुणठाणुं ७, अपूर्वकरण गुणठाणुं ८, अनिवृत्तिबादर गुणठाणुं ९, सूक्ष्मसंपराय गुणठाणुं १०, उपशान्तमोह गुणठाणुं ११, क्षीणमोह गुणठाणुं १२, सयोगी केवली गुणठाणुं १३, अयोगी केवलि गुणठाणुं १४, अरिहंतनां भाख्यां वचन साचां करी सद्गहे नहिं ते मिथ्यात्व गुणठाणो कहींइं. तेहना भेद पांच छे. अभिग्राह्य मिथ्यात्व-जे लीधो हठ मुकी सके नहीं १, अनभिग्रहिक मिथ्यात्व जे देव तथा कुदेव तथा गुरु तथा कुगुरु धर्म अधर्म सरिखा करी माने परीक्षाबुद्धि नहीं २, अभिनिवेशमिथ्यात्व-जे खोढाने खोढुं जाणे पण हठ मुकी सके नहीं ३, सांशयिक मिथ्यात्व-जे केवलिना भाख्या वचन तेमां संशय उपजे पूरी परतीत आवे नहीं ४, अनाभोग मिथ्यात्व-जे कांई जाणपणुं उपजे नहीं एर्कद्रीविकर्लेद्रीनी पेरे तथा श्रीठांणागसूत्रे मिथ्यात्वना दश बोल कहा छे. जीवने अजीव करी माने ते मिथ्यात्व १, तथा अजीवने जीव करी माने ते मिथ्यात्व २, तथा धर्मने अधर्म करी माने ते मिथ्यात्व ३ तथा अधर्मने धर्म करी माने ते मिथ्यात्व ४, मोक्षनो मार्ग ज्ञानदर्शन चारित्र तप तेहने मोक्षमार्ग न माने ते मिथ्यात्व ५, तथा मोक्षनो मार्ग नथी संसारनो हेतु छे तेहने मोक्ष मार्ग करी माने ते मिथ्यात्व ६, तथा मोक्ष गया नथी तेने मोक्ष माने ते मिथ्यात्व ७, जे मोक्षे गया तेहने मोक्ष न माने ते मिथ्यात्व ८, जे साधु विषय-बिकार त्यागी तेहने असाधु माने ते मिथ्यात्व ९, तथा

जे साधु नथी तेहने साधु करी माने ते मिथ्यात्व १०, ते मिथ्यात्वनी चाल तीन प्रकारनी छे. एक देवगत मिथ्यात्व—ते कुदेव सरागी तेहने देव करी माने बीजो गुरुगत—जे कुगुरुने गुरु करी माने, त्रीजो पर्वगत मिथ्यात्व—संसारी पर्वने धर्मना पर्व करी माने ते मिथ्यात्व. ते मिथ्यात्वनी स्थिति तीन प्रकारनी छे. अनादि अनंतनी अभव्य जीवने, अनादि सांत भव्यजीवने, सादिसांत पडवाइने, ते जघन्य अंतर्मुहूर्त उत्कृष्टी अर्द्धपुद्गलपरावर्त्त कांडिक उंणी छे. बीजु गुणठाणुं सास्वादन—ते कोईक जीव उपसमसमकितथी पडतो मिथ्यात्व गुणठाणे प्होतो नथी वचे छआवलिका रहे ते सास्वादन गुणठाणुं कहीइं. तेहनो दृष्टांत जे कोई पुरुष खीरखांड घृत जमीने तुरत वमतो होइं ते वमतां कांडिक स्वाद आवे तिम समकितथी पडतां पिण कांडिक वासना रहे तेहने सास्वादन कहिइं त्रीजो गुण-ठाणो मिश्र—कोइ जीव क्षयोपशम समकितथी पडी मिश्रमोह-नीने उदये मिश्रगुणठाणे आवे अथवा मिथ्यात्वथी निकली समकित गुणठाणे आवतां वचे मिश्रमोहनोने उदये मिश्र-गुणठाणे आवे ते जीव अंतर्मुहूर्तकालसीम रहे एहने समकित मिथ्यात्वदृष्टि कहीइं. एहनो दृष्टांत कहे छे जे कोई जीव नालियरद्वीपमां वसतो हाई ते नालियर खाई ते-हने अन्न दीठे राग न उपजे तेम द्वेष पण न उपजे तिम ए जी-वने जिन धर्म साचो सांभलतां राग पण न उपजे तेम द्वेष उ-पजे नहीं एहवा जीवने मिश्रगुणठाणुं कहीइं, एहनी स्थिति अंतर्मुहूर्तनी छे. चाथो अविरत समकित, तेहना भेद त्रण छे. तेहनो पहेलो भेद उपसमसमकित—जे जीव अनादि मिथ्यात्व संज्ञीपंचेद्रीपर्याप्तो कोई कारण पामीने संसारथी उभगे, नरक निगोदथी जनममरणना दुःखथी बीहे, तेवारे ए सर्व संसार खोटो जाणे, धर्म जाणवानी रुचि घणी करे, दयापाले, दानदे, तप करे, श्रावकनां बार व्रत पाले ते जीव यथाप्रवृत्तिकरणे व-

तेता कहीई, एटली करणोसुधी भव्य तथा अभव्य जाव आवे, नवग्रैवेयकसुधी जाए पण समकित पाम्यो नथी ते माटे लेखामां नावे, तापण काई जीव वैराग्य परिणामसहित संसारने असार जाणतो साचा धर्मनी परीक्षा करतो सातकर्मनी स्थिति उत्कृष्टो खपावे, एक कोडाकोडी सागरोपम बाकी स्थिति सातकर्मनी रहे तेवारे अपूर्वकरण करे तेवारे एक ज्ञान मार्ग साचो करी माने, बुद्धि सूक्ष्मभाव जाणवानी विशेष थाई. तेवारे पळे एक आत्मा पाताना शरीरने विषे रह्यो, पण अशरीरी छे, अरूपी छे, अविनाशी छे, अनंतज्ञानमयी, अनंत दर्शनमयी, अनंत चारित्र्यमयी, अनंतअगुरुलघुमयी, अनंततपमयी, अनंतवीर्यमयी, निर्मल अलेप अखंड छे तेहना प्रदेश असंख्याता छे, प्रदेशे प्रदेशे अनंतागुण, अनंतापर्याय छे, उपयोग लक्षण ते माहरो धर्म छे, ए धर्म ते जे करतां प्रगट थाये, गुणी-श्रीअरिहंत, सिद्ध, आचारज, उपाध्याय, साधु तथा सिद्धांत तेहनो विनय तथा वैयावच्च करवो, अरिहंतना आगम प्रमाणप्रतीत राखे ते समकित कहाई, ते समकितना तिन भेद छे, १ उपसम समकित २ क्षयोपशम समकित ३ क्षायिकसमकित तिहां अनंतानुबंधिकषाय ४ मिथ्यात्वमोहनी, मिश्रमोहनी, समकितमोहनी एसातप्रकृति उदये आवे ते खपावी अने उदये नथी आवी ते १ वपाके उपसमावी छे, प्रदेशे उदये छे, समकितमोहनी उदय आकरो छे तेणे समकितना अतिचार लागे छे तेहने क्षयोपशम समकित कहीई, एहनी स्थिति जघन्य अन्तर्मुहुर्त छे उत्कृष्टि ६६ छासठिसागरोपम केटलाएक मनुष्यभव अधिक एटली स्थिति रहे ए समकितने पांच अतिचार लागे तेहनां नाम॥शंका—जे आगममां कह्यो ते साचो पीण कांश्क संदेह उपजे १. अतिचार. कंखा—बीजा मतना शास्त्र तथा देव हरिहरादिक सरागि तथा ते मतना गुरु सविकारी तेहने कांईक रुडापणे जाणि वांछा करिये २ अतिचार, वितिगिछा—जे धर्मअरिहंतनो कह्यो करीई पण ए-

हनो फल थासे के नही थाय अथवा जिनसासनथी बीजा मतनी करणी रुढी छे एहवो परिणाम आवे ते ३ अतिचार ॥ पसंस-जे परमतनी परसंसा करे, जे बीजा मतना देव तथा लिं-गीयाना कष्टकरणी तथा काई चमत्कार देखीने ते उपर राग आवे तेहने पगे लागे तेहना गुण बोले ए ४ अतिचार जाणवो ॥ संधवो-जे बीजा मतना देव तथा गुरु तथा ते मतना जे सेवक तेहनो परिचय मेलाप घणो करे बीजा मतनी बात करे सांभले ते पांचमो अतिचार ॥ ए क्षयोपशम समकित एक जीवने असंख्यातीवार आवे अने वली असंख्यातीवारजाए, जे आगमने आधारे राखे तेहने रहे. तेपछे क्षायिक समकित थाईं ते क्षायिकनो अर्थ लिखीइ छे. ४ अनंतानुबंधी १ मिथ्यात्व मोहनी २ मिश्रमोहनी ३ समकितमोहनी ए सात प्रकृति सर्वथा जे जीवे स्वपावीने निरमली परतीत किधी ते क्षायिकसमकितो कहीइ. ए आव्या पछे जाय नहीं. ए समकितवाला जीवने दस जातिनी रुचि उपजे ते लिखीइ छे. १ निसर्गरुचि-नव तत्त्व छ द्रव्य ४ निक्षेपा सातनय पोतानी बुद्धिथी साचा जाणे ते निसर्गरुचि २ अभिगमरुचि-जे जिनागमनासूक्ष्म अर्थ जाणवानी रुचि गुरुना मुखथी उपदेशथी जाणे ते उपदेशरुचि ३ आणारुचि-श्री अरिहंत केवलीना कहा वचननी आणा प्रमाण करे ते आणारुचि ४ सूत्ररुचि-जिन सूत्र सांभळतां साचा मारगनी परतीत उपजे समकित पामे ५ बीजरुची-सिद्धांतनुं एकपद सांभळतां बधाबोलनुं जाणपणुं आवे श्रद्धासमीथाइं ६ अभिगमरुचि-जे ११ अंगादिक ८४ आगम तथा निर्युक्ति भाष्य चूर्णि टीकाना अर्थ जाणे सर्व बोलना परमार्थ जाणवानी रुचि ७ विस्ताररुची ६ द्रव्यनाभाव ४ निक्षेपेसातनये करी च्यार प्रमाणे करी जाणे ८ क्रिया रुचि-जे जीव जिनसासननी क्रिया साची करी सू-

त्रमां कही ते रीते करे आधीपाछी न करे ९ संक्षेपरुचि, जे जीव सिद्धांतना जाण, गीतार्थ आगमने अनुसारे जे अर्थ कहे ते साचा करी माने १० धर्मरुचि-आतमानो धर्म ज्ञान दर्शन चारित्रमयी अरुपी आतमानो परिणाम भावदया प्रमुख गुणी श्री अरिहंतादिकनो बहुमान वेयावच्च ते धर्म करी माने बीजा बाह्य तप बाह्यकिरिया जे आगममां कह्या परमाणे करे ते धर्मनो कारण करी माने ते धर्मरुचि, समकित मोक्षमार्ग मूल छे, समकित विना जे करणि ते संसार खाते छे पण मोक्षमार्ग न जाणे ए चोथो गुणठाणो कह्यो ४ पांचमो देशविरति गुणठाणो इहां जीवने व्रतपच्चखाण आवे, जघन्ये एक नवकारसीपच्चखाण तथा कंदमूलना पच्चखाण साची श्रद्धासहीत थया होवे तेहने श्रावक कहीइं, उत्कृष्टे इंद्रीसुखनी वांछा विना श्रावकनां बारव्रत पाले ते उत्कृष्टो श्रावक कहीइं बारव्रतनां नाम. १ स्थूलप्राणातिपात विरमण, जे त्रस जीवने निरपराध हणे नहि २ स्थूलमृषावाद विरमण, जे मोटका पांच कन्यालीक १, गवालीक २, भौमालिक ३, थापिणमोसो ४, कुडीसाख न बोले ५ ॥ ३ थूलअदत्तादान विरमण, जे चोरो कीधे राजा दंडे तथा च्यार रुडां माणस ठपको दे अथवा पोताने भय लागे अथवा सामाना जीवने भ्रास्को पडे ते मोटी चोरी करवी नहि ४ थूलमैथुन विरमणव्रत, जे परस्त्री मनुष्यणी तथा तिर्यंचणी तथा देवतानी भोगववी नहीं. पांच इन्द्रीना स्वाद घणा मगनपणे सेवे नहीं ५ थूलपरिग्रह विरमण, जे धनादिक नव भेदनो परिग्रहना पच्चखाण करे, ईच्छा परिमाण करे अथवा पोता पासे जे धन होइं ते राखी बीजानो पच्चखाण करे ६ दिक परिमाणव्रत, जे च्यार दिशा तथा उंचो तथा नीचो दिसो जावानो मान करे ७ भोगोपभोग परिमाण

व्रत जे नीम साचवें, पन्नर कर्मादान न करे, जे पोताने खावे-
पीवे तथा वस्त्रोनुं मान राखे ८ अनर्थ दंड विरमव्रणत, ते जे
मोटका पाप, रंगवां, खेतर खेडवां, भाडो जे चूना प्रमुख न
करवानां पञ्चक्खाण करे, ९ सामायिकव्रत जे जघन्य २ घडी
सुधी संसारनां काम मूकी कुटुंब धननो राग तजी कोइथी
द्वेष न करवो एहवो समपरिणाम राखवो ते सामायिक कहिई.
१० देशावगासिकव्रत जे बे घडीथी च्यार पोहोरथी उणुंकाल
दिसनुं मानकरि थीरचित्त समतापणे रहेवुं ते देसावगासिकव्रत
जाणवुं ११ पौषधव्रत च्यार पोहोर अथवा आठ पोहोर सुधी
समतापणे साधुपेरे श्रावकवर्ते, मन वचन काया समताई राखे
ते पोषधव्रत कहिई १२ अतिथिसंविभाग बारसुं व्रत जे श्रावक ते
साधुने विहरावीने पळे जिमवुं जो तेहवा साधुनो योग न मिले
तो साधर्मिक श्रावकने जीमाडीने जमवा बेसवुं बेठा पळे थो-
डीसीकवार साधुजीनी वाट जोवी इम करतां साधूजी न आव्या
तो एहवी भावना भाववी जे धन्य ते श्रावक जे साधुजीने व-
होरावीने जिमता हस्ये इम चितवी जमवा बेसे. ए बारव्रत धरे
ते श्रावक कहिई. श्रावकने जघन्य ३ वार उत्कृष्टे ७ वार चैत्य-
वंदन करवुं, अरिहंतदेवसिद्ध भगवंतने वंदना करवी तथा नित्य
पडिकमणुं बे वार करवुं जो नित्य न थाय तो पाखीनो पडिकमणुं
नियमा करवुं तथा पञ्चक्खाण प्रभातना नोकारसी अवस्य साच-
ववी, रात्रि चउविहार, तिविहार, द्रुविहार ए ३ मांहि एक प-
ञ्चक्खाण अवस्य करवुं. ए पांचमा गुणठाणानी स्थिति जघन्य
अंतमुहूर्त्त उत्कृष्टे देशे उणी पूर्वकोडी वर्षनी जाणवी. ए जीव
अठार पाप स्थानक आलोइने निर्मल थयो चारित्र फरसे ते कहे
छे, अथ अठारे पाप स्थान लिखीई छे. कोइ भव्य जीव अवसर
पामीने जैनागम स्मृतां संसारथी उभग्यो थको मोक्ष सुखनो

અભિલાષ કરે પણ આલંબન વિના કાર્ય નીપજવો દુકર છે તેથી પ્રથમ દેવતત્ત્વ શ્રી વિતરાગ અનંત જ્ઞાનમય અનંત દર્શનમય શુદ્ધ સ્વરૂપી આત્મ ક્રુદ્ધિભોગી આત્માલંબી આત્મપરણામી જેહને અવલંબીને અનંતા જીવ અવ્યાબાધ સુખ વરે, તે દેવતત્ત્વ. તેહને સેવવે સર્વ જીવ સંસારભયથી છુટે તથા નિગ્રંથપંચ મહાવ્રતધારી સંવરસ્વ-રૂપી એક નિર્મલ મોક્ષમાર્ગને વિષે જેહની દૃષ્ટિ છે, શરીર, ઇન્દ્રિય, કષાય, યોગની પ્રવૃત્તિ જીપતા મુનિરાજ અતીતકાલ વિષય સંભાલતા નથી, વર્તમાન વિષયમાં રમતા નથી, અનાગતકાલ વિષયની આસંસા નથી, પોતાના અનંતગુણપર્યાય નિર્મલ કર-બાને ઉત્કૃષ્ટ ઉદ્યમવંત છે તે સાધુ મહાત્મા ગુરુપણે ધારવા, તથા ધર્મતત્ત્વ-જે જીવ દ્રવ્ય અસંખ્યાત પ્રદેશી સ્યાદ્વાદ રીતે પોતાની ગુણપર્યાય પરણતિ તે ધર્મ શ્રી સિદ્ધ ભગવાનને પ્રગટ છે, શ્રી અરિહંતે ઉપદિસ્યો આચાર્ય તે ધર્મ સાધવાને જ્ઞાનાદિક પંચાચાર પાલે છે, શ્રીઉપાધ્યાયજી તે ધર્મની ઘોષણા કરે છે, સાધુનિગ્રંથ તે ધર્મ સાધવાને રાજ્ય તજી ઇન્દ્રિય વિષય તજી વનમાં સાધુ ટોલામધ્યે અથવા એકલવાસી, વનવાસી, ગુફાનિવાસી, પર્વતની શિલા ઉપર ઉનાલે આતાપના શીતકાલે નદીને તટે શીત સ્વમે છે, જગત્રયથી અવ્યાપકપણે રાગદ્વેષ વારતા સમતામર્ફ શ્રુતસંપન્ન ચારિત્રસંપન્ન વિચરે છે તથા દેશવિરતિ તે શુદ્ધ ધર્મ પ્રગટ કરવા વાસ્તે દેશવિરતી લેઈ સર્વ વિરતીનો ઇહા કરતો સંસાર કાર્ય તે વિષ પાનની પેરે ઉદાસીનપણે કરે છે, સમ્યગ્દૃષ્ટિ તે ધર્મની ઇહા કરતાં

કર્ફયાસિદ્ધિલંભો કર્ફયાસઁવેગુણનિરાવરણા

કર્ફયાઅઁવાવાહં, સુહંસમુહંમયેસિજ્જે ॥ ૧ ॥

कईयापुग्गलरहियो रमामिसिवमयल

निरुवमसहावो, पासंतोसठवपयं भुजंतोअप्पणोभावं २

ए भावना भाविने धर्मनो अभिलाष करतां संसारप्रवृत्ति तप्त लोहपद धरवानी रीते करे छे, संसारसंपदा बालक रमवानां धूलघर समान जाणे छे, ते धर्म प्रगट करवानी रुचि सर्व जीवे करवी. षण तें धर्म आठ कर्म आवर्यो छे ते आठ कर्मने क्षये प्रगटे ते आठ कर्मनो क्षय, पापस्थान आलोयतां थाये ते पाप-स्थाननी आलोयणा करवी, जे माहरे जीवे संसार भमतां स्व-स्वरूपनी भूले हिंसा पापस्थान कर्यो, आपणा ज्ञानादिक प्राण हण्या ते भावहिंसा, अने रागद्वेषे असंयमे परना प्राण हण्या ते द्रव्यहिंसा, ते लौकिक रीते पृथ्वीकाय, अप्काय, तेज्जकाय, वाउकाय, वनस्पतिकाय, त्रसकाय हण्या, संताप्या, छेद्या भेद्या, तपाव्या, परने संक्लेश उपजाव्यो, परणति संकल्पे प्रवर्त्त हे श्रीवीतराग तुमें सर्व जाणो छो, ते हिंसाने धर्म करी मान्यो, हिंसामध्ये राच्यो, ए रीते हिंसा पोते ए भवे पाछले अनंतभवे जे जे हिंसा परिणति करी, करावी, करतां अनुमोदि मने, व-चने, कायाए ते सर्व श्रीप्रभुजीनी साखे गुरुसाखे मिच्छामिदुकडं. ए प्रथम पापस्थान ॥ हवे बीजो पापस्थान ते मृषावाद जे जूठु बोलवुं, लौकिक संसारकाममध्ये, लोकोत्तर धर्मकार्यमध्ये, ते पिण भाव मृषावाद. स्वस्वरूपशुद्ध अध्यात्मभाव पोतानी परणतिने पोतानी न माने, शरीर इन्द्रिय धन कुदुम्ब ते परभाव संसार हेतु दुष्टता मूल तेहने पोताना कहे, क्रोधे मृषा बोले, भये मृषा बोले, लोभे मृषा बोले ते सर्व माहरे जीवे संसार भमतां चार मतिबांही जे मृषावाद बोल्या होय, बोलाव्या होय, बोलता

अनुमोद्या होय, ते सर्व मने वचने कायाए श्रीप्रभुजीनी साखे, गुरुसाखे, आत्मसाखे मिच्छामिदुक्कडं. हवे त्रीजो पाप-स्थानक अदत्तादान—ते जे पारकी वस्तु अणदीधी लेवी ते लौकिक, जे संसारी असंयमीना धन, कंचन, द्विपद, चतुष्पद, आदिक अणदीधा लेवा, लोकोत्तर ते जे चैत्यउपगरण पूजाउप-गरण चारित्रउपगरण तेहनो चोरवो, बाह्य वस्तुनो लेवो, ते द्रव्य, भाव ते जीव परपुद्गल खंधादिकनो आत्माने विषे ग्राह-कतारूप परिणमन करवो हवे, कराव्यो हवे, करतां अनुमोद्यो हवे, ते सर्व मन वचन कायाए श्रीप्रभुजीनी साखे, गुरुसाखे, आत्मसाखे मिच्छामिदुक्कडं. हवे चोथो पापस्थान मैथुन—जे कामी भोगीपणे इन्द्रि विषे पुद्गलना वर्णादिकनो भोगववो, लोकोत्तर धर्मलिंगे धर्मी महाजन, साधु, साध्वी, धर्मोपकरण, चैत्यादिने विषे इन्द्रिनी पोषणा करवी ते वली द्रव्यथी त्रण वेदना उदये जे कामविकारीपणे भोगविलासादिक, भावथी आत्मपरिणति परभोगीपणे पर वस्तु अशुचिपरिणाममध्ये रमणीकता ते माहारे जीवे, एकेन्द्रियपणे, बेरिन्द्रियपणे, तेरिन्द्रियपणे, चौरिन्द्रियपणे, पंचेन्द्रियपणे १ फरसन २ रसन ३ घ्राण ४ चक्षु ५ श्रोत्रेन्द्रिय पांच इन्द्रियना त्रेवीस विषय वांच्छ्या, सेव्या, सेवाव्या, वतां अनुमोद्या होईं ते मन वचन कायाए करी श्रीप्रभुजीनी साखे आत्म साखे मिच्छामिदुक्कडं. हवे पांचमो पापस्थान परिग्रह—जे कोइ आत्मधर्मथी अन्यभाव संरक्षणा परिणामे राखवा ते, लौकिक परिग्रह द्विपद चतुःपद धनधान्य गृहखेत्र वस्त्रप्रमुख, लोकोत्तर परिग्रह सम्यक्त्वनो हेतु मोक्षकारण श्री अरिहंतनो चैत्य तथा जिनबिंब तथा ज्ञाननो कारण पुस्तक नवकारवाली प्रमुखचारित्रनां उपगरण तेहने ममत्वभावे ग्रहे, द्रव्य परिग्रह पुद्गल खंधादि ममत्वभावे ग्रहे, भावपरिग्रह क्रोधादिक अशुद्ध

परिणाम परभावस्वामित्वग्राहकत्वादिक परिणति ते परिग्रह राख्यो हवे, परद्रव्यनी इच्छा करी हवे, परिग्रह सुख मान्यो हवे, परिग्रह वास्ते धर्म आचरण करथो हवे ते परिग्रह पापस्थान मने वचने कायाए करी सेव्यो, सेवाव्यो होय सेवतां अनुमोद्यो होवे ते श्रीअरिहंतनी साखे गुरुसाखे आत्मसाखे मिच्छामिदुक्कडं. हवे छटो पापस्थानक क्रोध-तप्त परिणाम क्षमानो रोधक ते लौकिक भाई पिता प्रमुख कुटुम्ब उपर तथा अन्य जीव उपर क्रोध परिणाम, लोकोत्तर देवगुरु साधर्मिक उपर क्रोध परिणाम ते द्रव्यतः तथा सकठोरता भाव रुद्र परिणाम ते जो कोई रीतनो अप्रशस्त क्रोध कर्यो होवे कराव्यो होवे करतां अनुमोद्यो होवे ते श्री त्रिभुवनपति निरंजन देवनी साखे गुरुसाखे आत्मसाखे मिच्छामिदुक्कडं. हवे सातमो पापस्थान मान, अहंकार ? रुपनो, धननो, राज्यनो, परिवारनो, बलनो, तपनो, विद्यानो, कुलनो तथा गुणी नहीं ने गुणीनो मान, आचार्य उपाध्याय साधुपणानो अभिमान, संसारकार्य यशाभिलाषे मान, धर्मकार्य संघयात्राचैत्य प्रमुखनो कराव्या रखवाल्यानो मान कर्यो हवे, लौकिक बाह्यलोकोत्तर गुणनो गुणथी, महत्व कर्यो हवे ते सर्व मने वचने कायाई करि कर्यो हवे कराव्यो होवे करता अनुमोद्यो होवे ते श्रीप्रभुजीनी साखे आत्मसाखे मिच्छामिदुक्कडं. हवे आठमो पापस्थान माया कपट-वक्रता जे कोइथी वचननो द्रोह ठगाइ करवी ते माया लौकिक संसारी संबंधथी, लोकोत्तर आचार्य साधु साधर्मिकथी, धर्म पद्धतिनो कपट करवो ते द्रव्यतः कोइने बंचवो, ते भावतः आर्ज्जवता रहित परिणामे जे माहरे जीवे कर्यो कराव्यो करतां अनुमोद्यो ते मने वचने कायाए करी श्रीजगवत्सल परम करुणानिधिनी साखे गुरु यथार्थवादीनी साखे, आत्म साखे मिच्छामिदुक्कडं.

હવે નવમો પાપસ્થાન લોભ, લાલચી પરિણામ ઇચ્છા ગૃહ્ણતા તે લૌકિક, બાહ્ય પોતાને ઇષ્ટ વસ્તુ તેહની લાલચ જે ઘણી જડે ઇન્દ્રિય સુખ પ્રમુખ આવે એહવો પરિણામ તે લોભ, લોકોત્તર ધર્મલિંગે ધન વિષય જસનો લાભ વાંછે એ દ્રવ્યતઃ કહ્યું, જે ભાવતઃ પરભાવાભિલાષ સર્વ તે જે માહારે જીવે કર્યો કરાવ્યો કરતાં અનુમોદ્યો તે મને કરિ વચને કરિ કાયાયે કરિ શ્રી પ્રભુજીની સાચે ગુરુ સાચે આત્મ સાચે મિહામિદુકઠં. હવે દસમો પાપસ્થાન રાગપ્રીત પરિણામ—વાલ્હાસ જે જીવ અજીવ પોતાને વિષે પોષણીયે લૌકિક તથા લોકોત્તરથી દ્રવ્ય તથા ભાવથી તે રાગ પરિણતિ અનંતિ આત્માથી ઉપની અન્ય દ્રવ્યને વિષે તેના ઉદિકની રીઝ તે માહારે જીવે કરી કરાવો કરતાં અનુમોદિ તે સર્વ મને કરી વચને કાયાએ કરી શ્રી અરિહંતની સાચે ગુરુની સાચે મિહામિદુકઠં. હવે અગ્યારમો પાપ-સ્થાનક દ્વેષ અપ્રીતિ પરિણામ—જીવ તથા અજીવ ઉપર પોતાની વિષયાદિ ઇષ્ટતાયે અપૂરાતાં જે અસુહામણાં તે લૌકિક ઉપર દ્વેષ તથા લોકોત્તર ઉપર દ્વેષ જે કર્યો હોવે કરાવ્યો હોવે કરતા પ્રત્યે અનુમોદ્યો હોવે તે મને વચને કાયાયે કરી તે શ્રીસર્વજ્ઞની સાચે ગુરુ સાચે મિહામિદુકઠં. હવે બારમો પાપસ્થાન કલહ વઢવાડ—કોઈથી દ્રવ્ય વાસતે જસ વડાઈ વાસતે આક્રોશ કુવચનાદિક કરવા તથા ધર્મ મધ્યે નામગાવા વાસતે, કુયુક્તિયે પોતાનો મત થાપવાને જે કલહ કરવે પ્રશસ્ત કરતાં અપ્રશસ્ત થયું હોવે તે સર્વ મને વચને કાયાએ કરી કર્યું કરાવ્યું અનુમોદ્યું તે દેવસાચે ગુરુસાચે આત્મસાચે મિહામિદુકઠં. તથા તેરમો પાપસ્થાન અભ્યાસ્યાન—કુહોઆલ દેવો દ્વેષે તથા હાસ્યે ગુણીના ગુણ ઓલવવા, આગલાને સહસાત્કારે હિણો વચન કહેવો તથા વસ્તુગતે લોપીને ફટ્કાર કરવો તે લૌકિક

अन्यजीवने संसारी रीते, लोकोत्तर अरिहन्त सिद्ध आचार्य उपाध्याय साधु साधर्मिक देशविरति समकृति तेहनी औदयि चाल देखी कलंक देवो ते अभ्याख्यान कर्या होवे, कराव्या होवे करतां अनुमोद्या होवे ते मने वचने कायाए करी श्री प्रभुजीनी साखे गुरुसाखे आत्मसाखे मिच्छामिदुक्कडं. हवे चउदमो पापस्थान पैशुन्य-पारकी चाढी करवी ते जे द्वेषे थाये आगल्या जीवने कष्ट असातानो हेतु राजा तथा आचार्यादिक अधिक आगल तेहना छता अथवा अछता दोष कही तेहनो आश्रय भांजवो ते पैशुन्य कहीये ते जे माहारे जीवे कर्यो कराव्यो करतां अनुमोद्यो मने वचने कायार्थे करो श्री प्रभुजीनी साखे आत्म साखे गुरु साखे मिच्छादि दुक्कडं. पन्नरमो पापस्थान रति तथा अरति उपजे असाता दुःखवियोग हानिप्रमुख उपजे जे अरति आकुलता किहांइ सुहाय नही ते अरति लौकिक विषयनी ऊणी असुहामणे, तथा लोकोत्तर आगम सुणतां देवयात्राये तप सामायकपोसह भणवो प्रमुख ते मध्ये अरति करि होवे तथा रति, इन्द्रि विषयमध्ये रीझ सुहामण रक्तता विश्राम ते रति लौकिक, तथा लोकोत्तर चैत्य पुस्तकादिकनी सुन्दरता देखीने जे इन्द्रि विषे रीझ पामे ते रीझ ए नवां कर्म बांधवाने आकरी चिकणता जे माहारे जीवे करी, करावी, करतां अनुपादी ते मने वचने कायाये करी श्रीपरमात्मानि साखे गुरुनी साखे आत्म साखे मिच्छामिदुक्कडं. करद्यो कराव्यो करतां अनुमोद्यो मने वचने कायाए करी श्रीप्रभुजीनी साखे, आत्मसाखे गुरु साखे मिच्छामिदुक्कडं सोळमो पापस्थान परपरिवाद, पारकी निंदा ते द्वेषे पारका अवगुण कहा, कोइना अपजस वासते पारकी कुथली करी अथवा सामा मनुष्यने खिसाणो पाडवा माटे जे निंदा करी ते मध्ये लौकिक ते जे संसारी जीवनी, लोकोत्तर गुणी जैन-मार्ग अबलंबता मार्गानुसारिथी मांडी सिद्ध भगवान लगे जे

અવર્ણવાદ બોલવો તે બોલ્યો હોવે બોલાવ્યો હોવે બોલતાને અનુમોદ્યો હોવે તે મન વચન કાયાએ કરીને શ્રીપ્રભુજીની સાંઘે, ગુરુ સાંઘે, આત્મ સાંઘે મિછામિદુઃકલ્પ. હવે સત્તરમો પાપસ્થાન માયા મૃષા-કપટે પરને ઠગવા વાસ્તે મિટું બોલે, કોઈ કપટલિંગ બગલાની પેરે દેઘાડીને ગુણી નહિ ને ગુણી રીતે વંદાવવો, પૂજાવવો, મનાવવો, કરાવવો, અથવા લૌકિક વચને વ્યાપાર પ્રમુખ મધ્યે કપટે મૃષા બોલે તથા ધર્મ-ચાલે જૈનાગમ મધ્યે કપટ રીતે પ્રવૃત્તિ કરવી તે લિંગી જીવ પ્રમુખ કરવાં તે જે માહારે જીવે કર્યો કરાવ્યાં કરતો અનુમોદ્યા તે મને વચને કાયાએ કરી શ્રીપ્રભુજીની સાંઘે ગુરુ સાંઘે આત્મ સાંઘે મિછામિદુઃકલ્પ. હવે અઠારમો પાપસ્થાન મિથ્યાત્વ-જે કુદેવ વિષયી કર્મધિન પરિગ્રહી પુણ્યપ્રકૃતિ ભોગિ તેહને દેવ માને, કુગુરુ ચારિત્રધર્મ રહિત જે અન્ય લિંગી તથા સ્વલિંગી ગુણભ્રષ્ટ પરિગ્રહનો લોભી અઠાર પાપસ્થાન ભર્યા તે ગુરુ કરી માને, ધર્મ યથાર્થ આત્મપરિણતિ વિના અથવા તેહના સાધન વિના ધર્મ માને તથા જીવાદિક નવ તત્ત્વ જિમ વસ્તુધર્મ વસ્તુ-પણે પોતાનો પરિણતિ છે, ષટ્દ્રવ્યે જિમ પોતાની પરિણતિ ગુણપર્યાય સ્વભાવ સ્યાદ્વાદ રીતે જિમ છે તિમ ન સદહે કલ્પિત રીતે સદહે તેને મિથ્યાત્વ કહે છે, તેહના મૂલ ભેદ ૧ પહેલો અભિગ્રહ મિથ્યાત્વ-ઘોટો કદાગ્રહ જ્ઞાલ્યો મૂકે નહિ ૨ અનભિગ્રહ મિથ્યાત્વ ગુણઅવગુણ પરચ્યા વિના સર્વ સરિચ્યા માને ૩ અભિનિવેશ મિથ્યાત્વ. જાણીને ઘોટો કદાગ્રહ રેંચે ૪ સંશયમિથ્યાત્વ જે સર્વ સંશય મધ્યે રહે ૫ અનાભોગ મિથ્યાત્વ જે કાંઈ જાણે નહિ તથા સાધ્ય સાધન નિમિત્ત તથા ઉપાદાન ઉત્સર્ગ અપવાદ વિપર્યાસ રીતે કરિ પહવી અશુદ્ધ સદ્ગુણ જે વેદાંતાદિકની તે સર્વ મિથ્યાત્વ જાણવો, તે જે સેવ્યો હોવે, સેવાવ્યો હોવે સેવતાં અનુમોદ્યા હોવે મને વચને કાયાએ કરીને તે શ્રીપ્રભુજીની સાંઘે

गुरुसाखे आत्मसाखे मिच्छामिदुक्कडं, ते मिथ्यात्व जीवने महादुःखकारी छे, अनादि संसारनो बीज छे, लोकोत्तर भी जिनेन्द्रनो कळो शुद्धमार्ग जीव पामे नही ते मिथ्यात्व महा पापस्थान छे ते थकां धर्म करणी पिण साधक न थाय ते माटे मिथ्यात्वनो पश्चात्ताप घणो करबो, ते मिथ्यात्व टळतो नथी ते जे पूर्वे जीवे गुणीनी आशातना तथा गुणनो अनादर कर्यो छे ते महागुणी अरिहन्त देव तेहनी भक्तिने काजे उत्तम भव्य-जीवे जे धनादिक रखो थको पोताना आत्माने तथा अम्य संसारी जीवने सिण (स्नेह) सरागता, परिग्रहता हिसादिकनो हेतु थाये, तिणे गुणीनी भक्ति जोडतो निरधिकरणी थाये, ते माटे जे अरिहंतनी भक्ति कारजे कर्यो जे धनादिक ते देवको कहिये, ते जे खाधो होवे अथवा पोते विणसाढ्यो होवे अथवा उवेख्यो होवे ते सर्वे देवकाना दूषण थयो, ते माटे देवकादोषनी आलोचना करवी ते लखीये छे, जे माछरे जीवे एकेन्द्र पृथ्वी-कायपणे जिनबिंबादिकनी आशातना करी अथवा पृथ्वीकायपणे मुख्यां जे शरीर तेहथी जे गुणी अथवा गुणीनी थापना चैत्यादिक तेहने व्याघात थयो तथा अपकायपणे पाणिमे चैत्य वहेव-राव्या पाड्या जिन बिंब वहाव्यां तथा अग्निकायपणे जे चैत्य-बिंबादिक बाल्या होवे, तथा वायुकायपणे चैत्य पाड्यो होवे, तथा वनस्पतिकायपणे जे चैत्य मध्ये रुखडा झाड पणे उगीने चैत्य पाड्या होवे, त्रसकायपणे चैत्यमध्ये मालादिक करी रखा हवे पंखीने भवे चैत्य तथा जिनबिंब उपर बेसी असमंजस आचरण कर्यो होवे, तथा देवकाद्रव्य मनुष्यपणे जाणी तथा जाण्या विना खाधा होवे अथवा अविधि वावर्या होवे तथा देवका उपर अन्याय हुकम कर्यो होवे, अथवा देवकी वस्तु वावरीने पोताना यज्ञ बोलाव्या होवे, देवका दोकडा व्याजे

राखी थोडो व्याज भरी आप्यो होवे अने घणो लाभ लीधो होवे, तथा बीजी पण देवथी इन्द्रि सुख यशवडाइ प्रमुख जे करी होवे तथा अरिहंत देव प्रते सांसारिक कामे मान्या इच्छा होवे ते मने वचने कायाए करी मिच्छामिदुकडं. हिवे माहारे ए कार्य अशुद्धाचरणरूप न करवुं आज पछी माहारे आत्मा अननगुणमयी प्रगट करवानी रुचि करवी श्रीअरिहंतनो कह्यो मार्ग तहत्त करी सदहवो, अन्य सर्व मिथ्या, श्रीवीतरागे कह्यो, निग्रंथे आचर्यो, समकिती जीवे सदह्यो, श्रीगणधर देवे आगम मध्ये गूँथ्यो, शुद्ध धर्म माहारे तथा सर्व जीवनो हित छे ते माहारे प्रमाण ते सदहवो, ते जाणवो, ते आदरवो, ते नीपजाववो. जे समये समये गुणस्थान चढी कर्मक्षय करी संलेशी अंते पोतानी सिद्ध संपदा प्रगट थास्ये ते समयसार मानवो, अने जेने ए मारगनी परतीत प्रगटी तेने शरणे रहेवो तथा साध्य शुद्धसत्ता साधन गुणठाणे चढी ते रत्नत्रयी परणमवी ए मार्ग माहारे सदा अविहड होज्यो इति ॥

॥ दूहा ॥

परम अध्यात्मने लखे, सदगुरुकेरे संग;
तिणकुं भव सफलो हवे, अविहड प्रगटे रंग. १

धर्मध्यानको हेत यह, शिवसाधनको खेत;
ऐसो अवसर कब मिले, चेत सके तो चेत. २

वक्ता श्रोता सम मिले, प्रगटे निजगुणरूप;
अक्षय खजानो ज्ञानको, तीन भूवनको भुप. ३

एह पत्र अनुप हे, समझे जे चित्तलाय,
देवचंद्रकवि इम कहे, निज आतम थिर थाय. ४

इति अठार पापस्थान जाणवां. हवे छट्टो गुणठाणो प्रमत्त साधु एहवे नामे कहीये जे प्रत्याख्यानी चोकडीनो उदय टल्यो सर्व विरति प्रगटी, संयम साधन माटे पौद्वलिक भावे ग्रहे पण पुद्गलने भोगिपणे ग्रहे नहीं. स्वरूपरमणी आत्मधर्म थिरता रूप सर्वपरभाव उपर अग्राहकतारूप चारित्रधर्म प्रगटयो छे ते साधु उत्सर्ग अपवाद मार्गेपंचमहाव्रत पाले छे, तिहां द्रव्यभाव पंच महाव्रत सहित पांच समिति, तीन गुपतिना, दश यति धर्मना पात्रथका निराशंसी एक आत्मा निर्मल करवाना उद्यमथकी विचरे ते पंच महाव्रत, तिहां पहेलो महाव्रत—सव्वाओपाणाईवायाओविरमणं” विवहारे छकायना जीवना द्रव्य प्राण १० हणे नही हणावे नहीं हणताने अनुमोदे नही. मन वचन कायाए करीने, निश्चयथी ज्ञानदर्शन चारित्र सुख प्रमुख भावप्राण पोताना परना कर्म आवरणपणे हणे नहि, हणावे नहि, हणतां अनुमोद्ये नहीं, तथा बीजे महाव्रते, सव्वाओ मोसा वायाओ वेरमणं. द्रव्यतः क्रोधे, माने, मायाए, लोभे, सूक्ष्मवादर लौकिक तथा लोकोत्तर जूठुं पोते बोले नही, बोलावे नहि, बोलता अनुमोद्ये नहि, मन वचन कायाए करी, भावथी सर्व द्रव्य पर्यायनो यथार्थ जाणवो, सत्य भासनरूप ज्ञायकता शक्ति सार्धि ज्ञान सत्यपणे पाले तथा श्री वीतरागना आगग प्रमाणे अर्थ भाव छे तेहनी सझाय करे, जेहथी पोताना ज्ञानदर्शन चारित्र निर्मल थाये ते भाषा बोले. त्रीजा महाव्रत सव्वाओ अदिन्नादाणाओ वेरमणं” जे द्रव्य ते त्रण तुस मात्र पण अण दीधो लेवे नही, लेवरावे नही, जे लेवे तेहने सारो कहे नही, मने वचने कायाए

કરીને લૌકિક ચોરી જે સંસારી જીવની વસ્તુ ચોરી લેવી, લોકોત્તર ચોરી જે તીર્થંકર આણમે જે ન લેવાનો કહ્યો તે લેવો તે ચોરી ન કરે, ભાવથી આત્માની ગ્રાહકતા શક્તિ તે સ્વરૂપ ગ્રહણરૂપ કાર્યના કર્તા છે તે અનાદિની પરભાવ ગ્રાહકતા કરી રહું છે તે નિવારીને સ્વરૂપ ગ્રાહકપણે પરણમાવે, તે અદત્તાદાન વિમરણવ્રત થયો. તે અદત્તાદાન ચાર ભેદ છે તે તીર્થંકર અદત્ત—જે તીર્થંકરની આણમે ન લેવો કહ્યો સર્વ પરભાવ તે લેવે જીજો ગુરુઅદત્ત—જે ગુરુ પરંપરા વિના સૂત્ર અર્થ કહેવા જીજો સ્કામી અદત્ત જે વસ્તુના જે ધણી હોવે તેની અણદીધી જે વસ્તુ લેવી તે ચોથું જીવ અદત્ત—જે કોઈ જીવે એમ કહ્યો નથી જે માહરા પ્રાણ હણો અને પોતાને ઈંદ્રી સ્વાદ માટે પરજીવના પ્રાણહણે તે જીવ અદત્ત તથા પ્રશસ્ત કામ કરતાં કોઈ જીવના પ્રાણઘાત થાયે તે શ્રી ભગવંતે હિંસા કહી નથી, તે વિનય તથા વૈયાવચ્ચમાં ગળ્યું છે એ દ્રવ્યભાવ અદત્તાદાન ત્રિવિધિ ત્રિવિધિપણે હોવે. ચોથે મહાવ્રતે “સવ્વાઓ મેહુણાઓ વેરમણ” જે દ્રવ્યથી પાંચ ઈંદ્રિના ત્રેવીસ વિષય સેવે નહી, સેવતાં અનુમોદે નહીં, મનુષ્ય તિર્યંચ દેવતાના વિષયની વાંછા ન કરે, ન કરાવે, અનુમોદે નહી, ભાવથી જે આત્મા દ્રવ્ય આત્મ ગુણનો ભોગી છે તે પણ કરમ કરવા માટે પરભાવને ભોગવે તે ભાવ મૈથુન છે, તે સર્વ પરભાવ ભાગીપણે ભોગવે નહી, તે આત્માનિઃકર્મા કરવા માટે, પરભાવ સાધનપણે ગ્રહે પણ અભોગ્ય અગ્રાહ્યપણે અશ્મણિક માને, જે માહરા આત્મા આત્માનંદના ભોગી તે પરભાવ અનંત જીવે અનંતવાર લઈ ભોગવીને વચ્ચો તે મને ગ્રહવો ભોગવવો ધટે નહી એ અનંત જીવે અનંતીવાર ભોગવી જે ઐંઠ જહણલ તેહને હું ભોગવું નહીં એ સર્વ પરભાવ ભોગીપણે તજી સ્વભાવ ભોક્તાપણે રહેવા તે. દ્રવ્યથી મૈથુનના કારણરૂપી સંબ

मिल्या जाणवो, खेत्रथी मैथुन तीन लोकने विषे ईद्रीना सवादनी ईच्छा, कालथी मैथुन दिवस तथा रात्री, भावथी मैथुन रागथी तथा द्वेषथी, ते सर्वथी सेववो नहीं तेहनी वाड नवे पालवी. पहली वाडे जे थानके स्त्री पशु पंडक रहे ते थानके ब्रह्मचारीए रात्रीये रहेवुं नहीं. बीजी वाडे स्त्री साथे हांसि तथा कामकथा करवी नहीं, त्रीजी वाडे जे पीठ पाटले स्त्री बेठी होये ते पाटले बे घडी लगे ब्रह्मचारी पुरुषे बेसवुं नहीं, स्त्रीये तीन पहोर लगे बेसवुं नहीं. चोथी वाडे स्त्रीनुं रूप नजर जोडीने जोवुं नहीं. पांचमी वाडे जिहां स्त्री भरतार काम भोग भोगवता होवे ते भीतने अंतरे ब्रह्मचारीये राते रहेवुं नहीं, तेहना शब्द काने पढवा देवा नहीं. छट्ठी वाडे गृहस्थपणे जे भोग भोगव्या ते संभारवा नहीं. सातमी वाडे सरस आहार जेहथी काम दीपे ते आहार करवो नहीं. आठमी वाडे अतिमात्राए आहार करवो नहीं, नवमी वाडे शरीर सिणगार लुगडानो तथा घरेणानो करवो नहीं, सनान उगटना न करवा, एकली स्त्री साथे एकलुं वाटे चालवुं नहीं, तथा नानुं बालक तथा बालिकाथी एक शय्याए सुवुं नहीं, सात वरस पछे. पांचमे महाव्रते “सव्वाओ परिग्रहाओ वेरमणं” जे द्रव्यथी परिग्रह सूक्ष्मबादर राखे नहीं रखावे नहीं, राखे तेहने अनुमोदे नही, जे संयम पालवा माटे सुखे सिद्धाय थाये ते माटे उपकरण १४ राखे, कारणे अधिको जोइए तो गृहस्थनाथका पाडेकुं वापरे ए थिरकल्पीनो विवहार छे, जिनकल्पा कोइ उपकरण न राखे, अपवादे दस उपकरण राखे. बार कषायउदय टल्या तेहने छट्ठो गुणठाणो कहीये-साधु कहीये. पण ५ परमाद सेवे १ निद्रा २ विकथा ३ आहार ४ अल्पविषय ५ मानादिक ए अल्प सेवे, अनाभोगे जाणे, सेवे नहीं. ए छट्ठा गुणठाणानी स्थिति जघन्ये एक समय उत्कृष्टे अंतर्मुहूर्ते ए

ગુણઠાણે ૧ સામાયિક, ૨ છેદોપસ્થાપનીય, ૩ પરિહાર વિશુદ્ધિ
 ૫ ત્રીન ચારિત્ર છે. તેહનો સ્વરૂપ જે પરભાવ પરિત્યાગે
 સ્વરૂપ એકત્વ તે ચારિત્ર કહીયે તે મધ્યે જે તજવા યોગ્ય ભાવ
 તજે તે દ્વેષ વિના, અને રત્નત્રયીજે આત્મ ધર્મ તે ગ્રહે સ્વધર્મ માટે.
 પળ લૌકિકાદિક ઇષ્ટતા રાગ વિના. એહવો સમપરિણામ તે સા-
 માયિક કહીએ, તથા જે સામાયિક મધ્યે સંજ્વલનના તોવોદયે જે
 આકરા અતિચારે અથવા બાર કષાયને ઉદયે અસંજમપરિણામ ફરસે
 જે પૂર્વ પર્યાય છેદીને અભિનવ નિર્મલ પર્યાયનો અંગીકાર
 કરવો તે છેદોપસ્થાપનીય કહીયે, અને છેદોપસ્થાનીચારિત્ર
 ભરત ૫ તથા એરવત ૫ તે મધ્યે પ્રથમ ચરમ તીર્થંકરના સાધુ-
 જીને હોવે તથા તીર્થંકર તથા ગણધરજીના શિષ્ય નવ પૂર્વથી
 ઉપરાંત શ્રુતવન્ત મધ્ય યુવાન વયી પ્રથમ સંઘયણે અઠાર માસનો
 ઉગ્રતપ તે અપ્રમાદી નિદ્રા રહિત નવજાના વનવાસી થકા જે તપ
 કરે તે પરિહાર વિશુદ્ધ ચારિત્ર કહિજે, દશમે ગુણઠાણે શુક્લધ્યાન
 તથા સૂક્ષ્મ લોભનો ઉદય છે તે સૂક્ષ્મ સંપરાય ચારિત્ર કહિજે,
 તથા સર્વથા કષાયના ઉદય નથી તે યથાખ્યાત ચારિત્ર કહિજે
 તે મધ્યે ૧૧ મે ગુણઠાણે ઉપશાંત યથાખ્યાત છે ૧૨, ૧૩, ૧૪
 મે ગુણઠાણે ક્ષાયિક યથાખ્યાત છે, હવે સાતમો અપ્રમત્ત ગુણ-
 ઠાણો લિખીયે છે, છઠ્ઠે ગુણઠાણે જે ભાવ સાધુજીના કહ્યા તે
 સર્વ હોવે પણ પાંચ પ્રમાદ ન હોવે, તે માટે અપ્રમાદ, ૫ છઠ્ઠે
 ગુણઠાણે વરતતો સાધુ જિનશાસનને કામે લબ્ધિ ફોરવે પણ
 સાતમે ગુણઠાણે વરતતો સાધુ લબ્ધિ ન ફોરવે, એહની સ્થિતિ
 જઘન્ય એક સમય ઉત્કૃષ્ટ અંતર્મુહૂર્તની છે. છઠ્ઠે તથા સાતમે ગુણ-
 ઠાણે મિલીને સાધુ દેશે ઊની પૂર્વ કોડી રહે. શ્રી ભગવતીસૂત્રે
 ૫ બે ગુણઠાણાની દેશે ઊની પૂર્વ કોડી સ્થિતિ જૂદી કહી છે.
 તે વ્યવહારનયે છે, સમય તથા બે સમય વચ્ચે ગુણઠાણો પલટે

તે ગવેશ્યો નથી તે માટે અંતર્મુહુર્તની સ્થિતિ કહી. છઠ્ઠે, સાતમે બે ગુણઠાણે સામાયિક તથા છેદોપસ્થાપનીય તથા પરિહાર વિશુદ્ધિ ચારિત્ર છે, તથા સાતમે ગુણઠાણે સાધુ લબ્ધિ ફોરવે નહિ, અને છઠ્ઠા ગુણઠાણાના સાધુ જિનશાસનને કાજે લબ્ધિ ફોરવે તેનું સાધુપણુ જાય નહીં. આઠમો અપૂર્વકરણ ગુણઠાણો-જે જીવ ભાવનાભાવતો આત્માનો સ્વરૂપ અનંતજ્ઞાનમયી, અનંતદર્શનમયી, અનંતચારિત્રમયી, અનન્તદાનમયી, અનન્તલાભમયી, અનન્તભોગમયી, અનંતઉપભોગમયી, અનન્તવીર્યમયી, અનન્ત અવ્યાબાધસુખમયી, પરમઆનંદમયી, અરૂપી, અવેદી, અકષાઈ, અલેસી, અશરીરી, અનાહારી, સર્વ આનન્દરૂપ માહારો ધર્મ છે એ શરીર, આહાર તે હું નહીં, એહવી ભાવનામાંહે પરણમ્યો જીવ શુક્લધ્યાનનો પહેલો પાયો ધ્યાવે, इहां पांच अपूर्वकरण-करे पूर्वे किंवारे नकरथां होय ते करे, તેહનાં નામ પહેલો અપૂર્વકરણ થિતિઘાત જે જીવ કને અસંખ્યાતા થિત જઘન્ય થોકડા હતા તે કરમથિતિ સઘલી સ્વપાવી અથવા ઉપશમાવી બીજો અપૂર્વસંઘાત જે કર્મના રસ ચીકણાસ હતી તે સ્વપાવી પાતલું કરવું, ત્રીજો અપૂર્વગુણ શ્રેણિ જે જીવને સત્તામાંહે કરમદલ હતાં તે સર્વે વિચેરી નાસવાં, ચોથો અપૂર્વગુણસંક્રમ આત્માના ગુણમે રમવો, પાંચમો અપૂર્વ જે નવોસ્થિતિબંધ ન કરવો એહવા પરિણામથી કષાય સ્વપાવીને આત્મા શીતલ પરિણામે પરિણમ્યો કર્મ નિર્જેરા કરે તે. એ ગુણઠાણે જઘન્ય એક સમય ઉત્કૃષ્ટ અંતર્મુહુર્તની સ્થિતિ છે, એ ગુણઠાણે ચારિત્ર સામાયિક તથા છેદોપસ્થાપનીય એ બે છે નવમો ગુણઠાણો અનિવૃત્તિવાદર છે તે શુક્લધ્યાનનો પહેલો પાયો તેથી આવે, એ ગુણઠાણે વર્તતા જીવ એક અધ્યવસાયે જેટલા હોવે તેટલા સર્વનો એક સરસ્વો પરિણામ એક સરસ્વો સંવર, એક સરસ્વી નિર્જેરા. એહને સામાયિક

તથા હેદોપસ્થાપનીય એ બે ચારિત્ર હોવે, એહને અંતે ત્રીન વેદ જાયે તથા ત્રીન કષાય સંજલનો ક્રોધમાન માયા લોભ જાયે એ ગુણઠાણે સંખ્યાતા જીવ હોયે. એ ગુણઠાણાની સ્થિતિ જઘન્ય એક સમય ઉત્કૃષ્ટ અંતર્મુહુર્તની છે. દશમો ગુણઠાણો સૂક્ષ્મ સંપરાયે હાં સૂક્ષ્મ સંજ્વલનનો લોભ ઉદય હોવે. હાં બે જાતના જીવ પામીયે, ઉપશમ શ્રેણિ તથા ક્ષપક શ્રેણિ. કર્મને ઉપશમાવેતે ઉપશમ શ્રેણિ, ક્ષપકશ્રેણિ કર્મ મોહનીને સ્વપાવે, એ ગુણઠાણે એક સૂક્ષ્મ સંપ્રદાય ચારિત્ર હોવે, ધ્યાન શુક્લ હોવે, પરિણામ નિર્મલ હોવે, તે અવેદી છે એહની સ્થિતિ જઘન્ય એક સમય ઉત્કૃષ્ટ અંતર્મુહુર્તની છે. ઇગ્યારમો ગુણઠાણો ઉપશાંતમોહ તિહાં જે જીવ ઉપશમ શ્રેણિ આઠમેછતોઘોલના પરિણામશાંત મોહ કર્મની પ્રકૃતિઉપશમાવતો જાય તે તેહનો ઉઠાણધુરથીજ ઉપશમાવાનો છે તે નવમે આવી મોહપ્રકૃતિઉપશમાવી દશમે લોભ ઉપશમાવીને કષાયના ઉદયરહીત છે તે ઇગ્યારમે આવે તે યથા-ખ્યાત ચારિત્ર પામે, એહને ચોવીસ સંપરાયકી ક્રિયા ઉતરી એકઙરિયાવહિકી ક્રિયા રહે. પ્રકૃતિ તથા પરદેશ એ બે બંધ રહ્યા છે હેતુ ન વાંછે, બંધ એક સાતાવેદનીનો છે, ધ્યાન શુક્લ છે. એ ગુણઠાણે જે જીવ મરણ પામ્યા પછી ચોથે ગુણઠાણે આવે તે દેવતા લવસત્તમીયા થાએ, એકાવતારી થાએ. અથવા કોઈક જીવ અગીયારમે ગુણઠાણે જઈ પાછો પડે તે ઇગ્યારમાંથી દશમે આવે, દશમાથી નવમે આવે, નવમેથી આઠમે આવે, આઠમેથી સાતમે આવે, સાતમેથી છઠ્ઠે આવે. હાંથી પાછો પડે ન ચઢે તો પાછો પાંચમે ગુણઠાણે આવે, પાંચમાથી ચોથે આવે, જો ક્ષાયક સમકિતી હોએ તો ચોથે ગુણઠાણે ટકે, અને ઉપશમ સમકિતી હોએ તો ચોથાથી પઢી વીજે સા-

+ પઢી પાછો ક્ષપક શ્રેણી ચઢી.

સ્વાદન ગુણઠાણે થઈને પહેલે મિથ્યાત્વ ગુણઠાણે આવે, કોઈ ક જીવ અંતર્મુહૂર્ત રહે, કોઈક જીવ દેશ ઉળોઅર્ધ પુદ્ગલ પરાવર્ત મિથ્યાત્વીપણે રહે પછે સમક્તિ. પામે. ૬ અગીયારમો ગુણઠાણો એક જીવ ચ્યારવાર પામે, એક જીવ એક ભવમાંહિ વેવાર પામે, એહની સ્થિતિ જઘન્ય એક સમય ઉત્કૃષ્ટ અંતર્મુહૂર્તની છે. ૬ અગીયારમો ગુણઠાણોકહ્યો. હવે બારમો ક્ષીણમોહ ગુણઠાણો તે જે જીવ આઠમા ગુણઠાણાથી કર્મ સ્વપાવતો તીવ્ર વીરજ નિરમલ ઉપયોગ શુદ્ધ શુદ્ધ ધ્યાનને બલે નવમે દશમે ગુણઠાણે મોહની કર્મ સ્વપાવી બારમે ગુણઠાણે આવે, એહ શુદ્ધ ધ્યાનનો બીજો પાયો એકત્વવિતર્ક અપ્રવિચાર ધ્યાવે, એહથી આયુ બલે ઘનઘાતી ત્રીન કર્મ જ્ઞાનાવરણીય, દર્શનાવરણીય, અંતરાય-સ્વપાવે, એહની સ્થિતિ અંતર્મુહૂર્તની છે. ૧૨ । તેરમો ગુણઠાણો સયોગી કેવલી-જે જીવ બારમાને અંતે જ્ઞાનાવરણી, દર્શનાવરણી, અંતરાય, ૬ સ્વપે કેવલજ્ઞાન કેવલદર્શન પ્રગટે, લોક અલોકના સર્વ ભાવ અતીતકાલ, અનાગતકાલ, વર્તમાનકાલ, સર્વ પ્રત્યક્ષ આત્મબલે ઇન્દ્રિય વિના જાણે દેસે, ઇહાં જે અંતગઢ કેવલી-હોવે તે કેવલી સમુદ્ઘાત કરીને મોક્ષ જાય અને જે કેવલીનો આઝઘો ઘણો હોવે તે અનેક જીવને ઉપગાર કરવાં અનેકદેશના દેતા વિચરે. દેશે ઉળીપૂર્વ કોઢી લગે વિચરે, તથા જે તીર્થકરદેવ કેવલીપણે વિચરે તે ચોત્રીશ અતિશય તથા આઠ પ્રતિહારજ વિરાજમાન થકા નવા સોનાના કમલે પગ થાપતા ચાલે, યોજનપ્રમાણ માંડલેસમોસરણે સોનાને સિંહાસને ત્રીન છત્ર માથે વીરાજતા વે પાસે ચામરની જોડ વિજ્ઞતા હજાર ધજા ઇન્દ્રધજા લહેકતા દેશના દેતા જઘન્ય બહોતેર વરસને આઝઘે ઉત્કૃષ્ટે ચૌરાશી લાખ પૂરવને આઝઘે વિચરે, અનેક જીવને ધરમ ઉપદેશ દે, ગણધર થાપના કરે, સાધુ સાધ્વી શ્રાવક શ્રાવિકા ૬ ચ્યાર

સંઘ થાપે, દ્વાદશાંગી સિદ્ધાંત પ્રરૂપે, અને સામાન્ય કેવલીને અતિશય ન હોવે તે છેડે આવરજીકરણ કરે. પછી જો આઝઘો અને વીજાં કરમ સરઘાં હોવે તો કેવલી સમુદ્ઘાત ન કરે, અને જો આઝઘેથી (અન્ય) કરમ ઘણા હોવે તો કેવલી સમુદ્ઘાત કરે તેહને આઠ સમય લાગે, એ તેરમા ગુણઠાણાની સ્થિતિ જઘન્ય અંતર્મુહૂર્તની છે ઉત્કૃષ્ટે દેશ ડળીપૂર્વ કોઢી વર્ષની છે ૧૩ ॥ ચડદમે ગુણઠાણે અયોગી કેવલી તે જે જીવ તેરમે ગુણઠાણે જોગરોધ કરવા માંડે, સૂક્ષ્મ ક્રિયા અપ્રતિપાતિ શુદ્ધ ધ્યાનનો ત્રીજો પાયો ધ્યાવતો તે ચડદમે ગુણઠાણે ચઢે, તિહાં પ્રથમથી બાદર મનોજોગ રોકે, પછી બાદર વચનજોગ રોકે પછી બાદર કાયાજોગ રોકે પછી સૂક્ષ્મ મનોયોગ રોકે, પછી સૂક્ષ્મ વચનજોગ રોકે, પછી સૂક્ષ્મ કાયાજોગ રોકે, શરીરરહિત થાણ, જેટલો દેહમાન હોવે, જઘન્ય બે હાથનો ઉત્કૃષ્ટો પાંચસે ધનુષનો ત્રીજે તે મધેથી ત્રીજે ભાગે ઘટાડે, તેવારે જઘન્ય બત્રીસ આંગુલની ઉત્કૃષ્ટી ત્રીસેતેત્રીસ ધનુષ બત્રીસ આંગુલની અવગાહના રહે, તેવારે આત્મા અયોગી, અક્રિય, અલેસી, અનાહારી, અશરીરી, શુદ્ધ ધ્યાનનો ચોથો પાયો ધ્યાઈને અઘાતી કરમ ચ્યાર, વેદની-કર્મ ૧ આઝઘોકર્મ ૨ નામકર્મ ૩ ગોત્રકર્મ ૪ નો ક્ષય કરીને મોક્ષ જાય ॥ ઇતિશ્રી ચૌદમું ગુણસ્થાનકં સંપૂર્ણમ્ ॥

॥ श्री परम गुरुभ्यो नमः ॥

श्रीदेवचंद्रजीकृत नयचक्रसार.

बालावबोध सहित.

मंगलाचरण.

प्रणम्य परमब्रह्म शुद्धानन्दरसास्पदम् ।

वीरं सिद्धार्थराजेन्द्र नन्दनं लोकनन्दनम् ॥१॥

नत्वा सुधर्मस्वाम्यादि, सङ्गं सद्वाचकान्वयम् ।

स्वगुरुन् दीपचन्द्राख्यपाठकान् श्रुतपाठकान् ॥२॥

नयचक्रस्य शब्दार्थं कथनं लोकभाषया ।

क्रियते बालबोधार्थं सम्यग्गर्विशुद्ध्ये ॥३॥

प्रशस्ति.

श्रीजिनागमने विषे १ द्रव्यानुयोग २ चरणकरणानुयोग
३ गणितानुयोग ४ धर्मकथानुयोग ए चार अनुयोग कक्षा छे
तेमां छ द्रव्य अने नव तत्त्व तेना गुणपर्याय स्वभाव परिणम-
नने जाणवुं ते द्रव्यानुयोग. एवं पंचास्तिकायनुं स्वरूप कथन-

રૂપ છે. તે પંચાસ્તિકાયમધ્યે એક આત્મા નામે અસ્તિકાય દ્રવ્ય છે, તે આત્મા અનંતા છે, તેના મૂલ બે ભેદ છે, તેમાં એક સિદ્ધ નિષ્પક્ષ સર્વકર્માવરણ દોષરહિત સંપૂર્ણ કેવલજ્ઞાન કેવલદર્શનાદિગુણપ્રકટરૂપ, અઘંડ, અમલ, અવ્યાવાબાધાનંદમયી, લોકને અંતે વિરાજમાન, સ્વરૂપભોગી તે સિદ્ધજીવ કહિયે. તે સિદ્ધતા સર્વ આત્માનો મૂલ ધર્મ છે, તે સિદ્ધતાની રૂઝા કરવાને સિદ્ધ-ભગવંતનો યથાર્થસિદ્ધપણો ઓલસીને નિષ્પન્ન સિદ્ધનો બહુમાન કરવો, અને પોતે પોતાની ભૂલે અશુદ્ધચેતનપણે પરિણમતાં બાંધ્યાં જે જ્ઞાનાવર્ણાદિકર્મ તે ટાલીને પોતાની સંપૂર્ણ સિદ્ધતાની રુચિ કરવી એહીજ હિતશિક્ષા છે.

વલી બીજો ભેદ સંસારિ જીવોનો છે. તે જેણે આત્મ-પ્રદેશે સ્વકર્તાપણે કર્મપુદ્ગલને ગ્રહ્યા, જેને કર્મપુદ્ગલનો લોલીભાવ છે તે મિથ્યાત્વ ગુણઠાણાથી માંડીને અયોગી કેવલી ગુણઠાણાના ચરમસમયપર્યંત સર્વ સંસારીજીવ કહિયે. તેના વલી બે ભેદ છે. એક અયોગી, બીજા સયોગી. તે સયોગીના બે ભેદ. એક સયોગીકેવલી, બીજા સયોગી હ્રસ્વસ્થ. હ્રસ્વસ્થના બે ભેદ. એક અમોહી, બીજા સમોહી. સમોહીના બે ભેદ છે. એક અનુદિતમોહી, બીજા ઉદિતમોહી. ઉદિતમોહીના બે ભેદ. એક સૂક્ષ્મમોહી, બીજા વાદરમોહી. વાદરમોહીના બે ભેદ. એક શ્રેણિવંત, બીજા શ્રેણિરહિત. શ્રેણિરહિતના બે ભેદ. એક સંયમી વિરતિ, બીજા અવિરતિ, અવિરતિના વલી બે ભેદ. એક સમકીર્તિ, બીજા મિથ્યાત્વી. મિથ્યાત્વીના બે ભેદ. એક ગ્રંથિભેદી, બીજા ગ્રંથિઅભેદી. ગ્રંથિઅભેદિના બે ભેદ. એક ભવ્ય, બીજા અભવ્ય. તેમાં અભવ્યજીવોનું તો દલ જ એવો હોય જે શ્રુતઅભ્યાસ પણ કરે તથા દ્રવ્યથી પંચ મહાવ્રત આદરે પણ

આત્મધર્મેની યથાર્થ શ્રદ્ધા વિના પહેલો ગુણઠાળો કિવારે મૂકે નહીં. માટે એ જોવો તે સિદ્ધપદ પામવાને યોગ્ય નહીં તે અભવ્ય ચાથે અનંતે છે.

બીજા ભવ્ય તે જે સિદ્ધપણાને યોગ્ય છે, જેને કારણયોગ મિલે પલટણ પામે. તે ભવ્યજીવા અભવ્યથી અનન્તગુણા છે તે મધ્યે કેટલક ભવ્ય સામગ્રીયોગ પામી ગ્રંથિભેદ કરીને સમકિત પામે અને કેટલાએક ભવ્ય તો સામગ્રીને અભાવે સમકિત પામે જ નહીં. ઉક્તં ચ

વિશેષણવત્યાં સામગ્રી અભાવાઆ, વવહાર-
રાસિઅપ્પવેસાઓ ॥ ભઠવાવિ તે અણંતા, જે સિદ્ધ-
સુહં ન પાવંતિ ॥ ૧ ॥

પણ તે ભવ્ય જીવોમાં યોગ્યતા ધર્મ છતો છે તે માટે ભવ્ય કહિયે. જે જીવ મિથ્યાત્વ તજીને શુદ્ધ યથાર્થ આત્મપણે વ્યાપક રહ્યો તેજ મારો ધર્મ, અને જેથી તે આત્મસત્તાગત ધર્મ પ્રગટે તે સાધનધર્મ. તેના બે ભેદ છે. એક વાયણા-પુછણાદિ-વંદન, નમનાદિ પઢિલેહણ-પ્રમાર્જનાદિ જેટલી યોગપ્રવૃત્તિ તે સર્વ દ્રવ્યથી સાધનધર્મ કહિયે. તે ભાવધર્મ પ્રગટ કરવાને જે કરે તેને કારણરૂપ છે. દ્રવ્ય તે જે ભાવનું “ કારણ કારણાસે દવ્વં ” ઇતિ આગમવચનાત્ ॥

અને જે ઉપયોગાદિ પોતાના ક્ષયોપશમભાવે પ્રગચ્છા જે જ્ઞાનવીર્યાદિગુણ તે પુદ્ગલાનુયાયીપણાથી ટાલીને શુદ્ધગુણી જે શ્રીઅરિહંત-સિદ્ધાદિક તેના શુદ્ધગુણને અનુયાયી કરવા. અથવા આત્મસ્વરૂપ અનંતગુણપર્યાયરૂપ તેને અનુયાયી કરવા તે ભાવથી સાધનધર્મ જાણવો. એ આત્મા નીપજાવવાનો ઉપાય છે.

જિહાં લગે આત્માનું શુદ્ધસ્વરૂપ ચિદાનંદધન તે સાધ્યમાં નથી અને પુદ્ગલસુખની આશાયે વિષ, ગરલ, અન્યોન્ય અનુષ્ઠાન જે કરવું તે સંસારહેતુ છે. માટે સાધ્યસાપેક્ષપણે સ્યાદ્વાદશ્રદ્ધાર્થે

સાધન કરવું એહિજ માર્ગ છે. અને એ માર્ગની જે પ્રતીતરુચિ તે સમ્યક્ત્વ કહિયે. તે સમ્યક્ત્વ ગ્રંથિભેદ કર્યો પામિયે. તે ગ્રંથિ-ભેદ તો ત્રણ કરણ કરે તો જડે. તે ત્રણ કરણ જીવ કરે તેવારે સમ્યક્દર્શન પામે. તે ત્રણ કરણમાં પહેલું યથાપ્રવૃત્તિકરણ, બીજું અપૂર્વકરણ, ત્રીજું અનિવૃત્તિકરણ. એ કરણ સર્વ સંજ્ઞી પર્વેન્દ્રિ કરે. તેમાં પ્રથમ યથા પ્રવૃત્તિકરણ તે ભવ્ય તથા અભવ્ય પળ કરે. કોઈક જીવ અનંતિવાર કરે. તે યથાપ્રવૃત્તિકરણનું સ્વરૂપ લખિયે છેયે.

સર્વકર્મની ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિના બાંધનાર જીવને સંકલેશ ઘળો છે માટે યથાપ્રવૃત્તિકરણ કરે નહીં. ઉક્તંચ વિશેષાવધ્યકે-

ઉક્તોસદ્ધિ ન લભ્મહ ભયના એસુ પુઠ્ઠલદ્વા-
 એ ॥ સઘ્યજહન્વઠિદ્સુ વિ, ન લભ્મહં જેણ પુઠ્ઠ-
 પડિવન્નો ॥ ૧ ॥ માટે કર્મની ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિનો બાંધ-
 નાર જીવ તે ચાર સમાયિકનો લાભ ન પામે, અને
 જે જીવ સાત કર્મની જઘન્યસ્થિતિ બાંધે તે જીવ તો
 ગુણવંત જ છે એ રીત છે. માટે જે વારે એક કોડાકોડી સાંગ-
 રોપમ પત્યોપમને અસંખ્યાતમે ભાગે ઊળી સ્થિતિ બાંધતો
 હોય તે યથાપ્રવૃત્તિકરણ કરે. જે જીવ કર્મક્ષપણારૂપ શક્તિ
 પામ્યો ન હતો તે શક્તિ પામ્યો તેને યથાપ્રવૃત્તિકરણ કહિયે.
 ઉક્તંચ ભાષ્યે યેન અનાદિસંસિદ્ધપ્રકારેણ પ્રવૃત્તં કર્મ-
 ક્ષપણંક્રિયતે અનેનેતિ કરણં જીવપરિણામ એવ ઉ-
 ઘ્યત્તે અનાદિકાલાત્ કર્મક્ષપણપ્રવૃત્તાવધ્યવસાય
 વિશેષો યથાપ્રવૃત્તિકરણમીત્યર્થઃ ॥

ક્ષયોપશમી ચેતનાવીર્ય જે સંસારની અસારતા જાણે, સંસાર
 દુઃખરૂપ કરી જાણે, તેથી પરિગ્રહ શરીરથી સ્વરે, ઉદ્દેગે ઉદા-
 સીનતા પરિણામે કરી સાત કર્મની સ્થિતિ અનેક કોડાકોડીના
 થોકડા અસંખ્યાતા જે સત્તામાં હતા તે સ્વપાવે, ને કાંઈક

જીની એક કોડાકોડી રાખે. એ યથાપ્રવૃત્તિકરણ આત્મા અનંતિ-
વાર કરે, પણ ગ્રંથિમેદ કરી શકે નહીં. એ કરણ તે ગિરિ
નદીને વિચે આવ્યું પાષાણ તે ઘંચના ઘોલનારૂપ ચાલવે કરીને
જેમ સહેજે સુંહાલો થાય, અને કોઈક આકાર પકડે તેમ
જન્મ મરણાદિ દુઃખને ઉદ્દેગે અનાભોગથી જ ભવવૈરાગ્યે જીવ
યથાપ્રવૃત્તિકરણ કરે. એહિજ જીવ કોઈક રીતે વૈરાગ્ય વિચારે
જે ભવભ્રમણ તે દુઃખ છે, એ સંયોગ વિયોગાદિ અસાર છે પણ
કાંઈક જ્ઞાનાનંદાદિ તે સાર છે. એહવી ગવેષણા કરનારો જીવ
તે યથાપ્રવૃત્તિકરણ કરીને અપૂર્વકરણ કરે. હાં કોઈ પુછે જે
ભવ્યને તો પલટણ યોગ્યતા છે પણ અભવ્ય જીવ કેમ કરે ?
તેનું ઉત્તર જે તીર્થંકરભક્તિમાં જે દેવતાની મહિમા તથા લોક
સન્માનાદિક દેખીને પુણ્યની વાંછાયેં દેવત્વ રાજ્યાદિક લાભ
ઈચ્છાયેં ઇગ્યાર અંગ તથા બાહ્ય પંચ મહાવ્રતાદિ પામે પણ તેને
સમ્વત્ત્વ ન હાય. જે પુદ્ગલાભિલાષી છે તેને ગુણસ્પર્શ ન થાય.
ઉક્તંચમહાભાષ્યે ॥ અર્હદાદિવિભૂતિમતિશયવર્તી દૃષ્ટ્વા ધર્મા-
દેવંવિધસક્તારો દેવત્વરાજ્યાદયઃ પ્રાપ્યંતે ઇત્યેવં સમુત્પન્નબુદ્ધેરભવ્ય-
સ્યાપિ દેવનરેન્દ્રાદિપદેહયા નિર્વાણશ્રદ્ધારહિતકષ્ટાનુષ્ઠાનં કિંચિ-
દંગી કુર્વતો જ્ઞાનરૂપસ્ય શ્રુતસામાયિકમાત્રલાભેઽપિ સમ્યક્ત્વા-
દિલાભઃ શ્રુતસ્ય ન ભવત્યેવેતિ ॥ એ રીતે ધારવું.

તથા અપૂર્વકરણ અને અનિવૃત્તિકરણનો અધિકાર જેમ
આગમસારમાં લખ્યો છે તેજ પ્રમાણે હાં પણ જાણવા. એમ
ત્રણ કરણ કરીને ઉપશમ અથવા ક્ષયોપશમ અથવા ક્ષાયિક
સમ્યક્ત્વ જે પામ્યો અને આત્મપ્રદેશે વળ્લમાને સમ્યક્દર્શનગુણનો
રોધક એહવો મિથ્યાત્વ મોહપ્રકૃતિના વિપાકોદયને ટલવે કરીને
જે સમ્યક્દર્શનગુણની પ્રવૃત્તિ થાય તેથી યથાર્થપણે નિર્દાર

સહિત જાણપણે પ્રવર્તે તે જીવને દ્રવ્યાનુયોગે તત્ત્વજ્ઞાન પ્રગટે. તેથી જે આત્મગુણ પ્રગટે તે આત્મગુણરક્ષણાયે જ પ્રવર્તે એવી સ્વરૂપાનુયાયી આત્મગુણની પ્રવૃત્તિ તેહને ધર્મ કરી સદ્દેહે. તે માટે સ્યાદ્વાદપરિણામી પંચાસ્તિકાય છે. તે સ્યાદ્વાદરૂપ જ્ઞાન તે નયજ્ઞાને થાય; માટે નયસહિત જ્ઞાન કરવું. તે નયજ્ઞાન અતિ દુર્લભ છે. અને નયની અનંતતા છે. ઉક્તં ચા||જાવડ્યા વયણપહા તાવડ્યા ચેવ હુંતિ નયવાયા || તે જે પૂર્વાપર સાપેક્ષ નહી તે કુનય કહિયે, અને સર્વસાપેક્ષપણે વર્તે તે સુનય કહિયે. તે મૂલ સાત નય છે તેનું સ્વરૂપ અલ્પમાત્ર લેખિયે છે.

નય તે જ્ઞાનગુણનું પ્રવર્તન છે. જે કારણે એકદ્રવ્ય મધ્યે અનંતા ધર્મ છે, તે એક સમયે શ્રુતોપયોગમાં આવે નહી, સ્યા માટે જે શ્રુતજ્ઞાનનો ઉપયોગ અસંખ્યાતા સમયે થાય. અને વસ્તુ મધ્યે તો અનંતા ધર્મ એક સમયે પરિણમતા પામિયે. તેવારે શ્રુતજ્ઞાન સત્ય થાય નહી. તે માટે નયે કરી જાણે. તથા યદ્યપિ કેવલીનો ઉપયોગ એકસમયી છે તે માટે જાણવામાં નયનું કાર્ય કેવલીને પડે નહી, પણ વચને કહેતાં કેવલીને પણ નયે કરી કહેવું પડે, કારણ કે વચન તા ક્રમે કરીને બોલાય છે અને વસ્તુધર્મ અનંતા એકસમયકાલે છે તે માટે નયે કરી કહે. વલી જિનભદ્રગણિક્ષમાશ્રમણપૂજ્ય કહે છે:--

જીવાદિ દ્રવ્યમાં જે ગુણ છે તે અનંતસ્વભાવી છે. ગુણની છતિ તેનું પરિણમન તેની પ્રવૃત્તિ તેમાં જે સમયે કારણતા તે સમયે જ કાર્યતા ઇત્યાદિ અનેકપરિણતિસહિત છે. તેથી કોઈક રીતે સર્વનું ભિન્નાભિન્નપણે જ્ઞાન થાય તે નયથી થાય. માટે સમકિતરુચિ જીવને નયસહિત જ્ઞાન કરવું જે એટલા ધર્મ સર્વદ્રવ્ય મધ્યે રહ્યા છે માટે પ્રથમતો શ્રીગુરુકૃપાથી દ્રવ્યગુણપર્યાય

ઓલલાવે છે. એ પીઠિકા કહી. હવે મૂલસૂત્રના અર્થનું વ્યા-
ખ્યાન કરે છે.

શ્રીવર્દ્ધમાનમાનમ્ય, સ્વપરાનુગ્રહાય ચ ॥

ક્રિયતે તત્ત્વબોધાર્થે, પદાર્થાનુગમો મયા ॥૧॥

અર્થ ॥ શ્રીકે०ગુણની શોભા અતિશય શોભાયેં વિરાજમાન
એવા શ્રીવર્દ્ધમાન અરિહંત શાસનના નાયક તે પ્રતે અત્યન્તપણે
નમીને-નમસ્કાર કરીને પોતાનો માન મૂકી ત્રણ યોગ સમાવી
ગુણીને અનુયાયી ચેતનાનું કરવું તેને નમવું કહિયેં તે પણ
સ્વકે०પોતાને અને પર જે શિષ્ય અથવા શ્રોતાદિકને અનુગ્રહકે०
ઉપકારને સારુ તત્ત્વકે० યથાર્થ વસ્તુધર્મ તેને બોધકે० જાણવાને
અર્થે પદાર્થકે० ધર્માસ્તિકાયાદિક છ મૂલદ્રવ્ય તેનો અનુગમકે०
સાચો પ્રરૂપવો તે ક્રિયતે કે० કરિયેં છય,

જગત્માં મતાંતરીઓ દ્રવ્યને અનેકપણે કહે છે, તિહાં નૈ-
યાયિક સોલ પદાર્થ કહે છે. વૈશેષિક સાત પદાર્થ કહે છે.
વેદાંતિ, સાંખ્ય એક પદાર્થ કહે છે. મીમાંસક પાંચ પદાર્થ કહે
છે. પણ તે સર્વ મિથ્યા છે. તેણે પદાર્થનું સ્વરૂપ જાણ્યું નથી
અને શ્રીઅરિહંત સર્વજ્ઞ પ્રત્યક્ષજ્ઞાની તે એક જીવ અને પાંચ
અજીવ એ રીતે છ પદાર્થ કહે છે. ઇહાં કોઈ પૂછે જે નવતત્ત્વરૂપ
નવ પદાર્થ કહ્યા છે તે કેમ ? તેને ઉત્તર જે એક જીવ, બીજો
અજીવ, એ બે પદાર્થ તો મૂલ છે અને શેષ સાત તત્ત્વ તો
જીવ અજીવનો સાધક બાધક શુદ્ધ અશુદ્ધ પરિણતિની અવસ્થા
ભિન્ન ઓલખવાને કરચા છે.

શ્લોક॥ દ્રવ્યાણાં ચ ગુણાનાં ચ, પર્યાયાણાં ચ લક્ષણં॥

નિક્ષેપનયસંયુક્તં, તત્ત્વભેદૈરલङ્કૃતમ્ ॥

તત્ર તત્ત્વભેદપર્યાયૈર્વ્યાખ્યાતસ્ય—

જીવાદેર્વસ્તુનો ભાવઃ સ્વરૂપતત્ત્વમ્

અર્થ ॥ દ્રવ્યના, ગુણના તથા પર્યાયના લક્ષણ જે ઓલ-
 खाण તે નિક્ષેપે કરી તથા નયે કરી યુક્ત તત્ત્વના ભેદ સહિત
 કહું છું. તત્ર કે० તિહાં જિનાગમને વિષે તત્ત્વ જે વસ્તુસ્વરૂપ,
 ભેદ તેના જૂદા જૂદા ભેદપર્યાય તેમાં રહ્યા જે ધર્મ ઇટલા પ્રકારે
 વ્યાખ્યા કે० અર્થનું કહેવું તેણે કરીને યથાર્થ વ્યાખ્યાન
 થાય, તિહાં તત્ત્વનું લક્ષણ કહે છે. વ્યાખ્યાન કરવા યોગ્ય જે
 જીવાદિક વસ્તુ તેનો મૂલ ધર્મ તે વસ્તુનું સ્વરૂપ તત્ત્વ કહિયે.
 જેમ કંચનનું સ્વરૂપ પીત ગુરુ સ્નિગ્ધતાદિ તથા એનું કાર્ય
 આભરણાદિક અને એહનું ફલ તે એહથી અનેક ભોગ્યવસ્તુ
 આવે, એમ જીવનું સ્વરૂપ જ્ઞાન દર્શન ચારિત્રાદિ અનન્ત ગુણ,
 તથા જીવનું કાર્ય સર્વભાવનું જાણવું પ્રમુખ. એ રીતે અભેદપણે
 રહ્યા જે ધર્મ તે સર્વ વસ્તુનું તત્ત્વ કહિયે.

येन सर्वत्राविरोधेन यथार्थतया व्यापव्यापकभावेन
 लक्ष्यते वस्तुस्वरूपं तल्लक्षणं तत्र द्रव्यभेदा यथा
 जीवा अनन्ताः कार्यभेदेन भावभेदा भवन्ति क्षेत्रकाल
 भावभेदानामेकसमुदायित्वं द्रव्यत्वम्

અર્થ ॥ હવે લક્ષણ કહે છે. જે ગુણે કરી સર્વદ્રવ્ય સ્વજા-
તિમાં અવિરોધિપણે યથાર્થપણે ૧ અતિવ્યાપ્તિ ૨ અવ્યાપ્તિ અ-
સંભવાદિ દોષરહિત વસ્તુ જે વ્યાપ્ય તેહને વિષે વ્યાપકપણે લખિયે
જાણિય તેને વસ્તુનું લક્ષણ કહિયે. તે લક્ષણ બે પ્રકારનું છે.
૧. લિંગવાહ્ય આકારરૂપ અને બીજું વસ્તુમાં રહ્યો જે સ્વરૂપ
તે. ૨. એ બે ભેદ છે. તેમાં લિંગથી તો ગાયનું લક્ષણ જે સાસ્ના-
સહિતપણો તે વાહ્ય આકારરૂપ લક્ષણ છે. ૨. વાહ્ય લક્ષણે જે
ઓલખાણ કરે તે બાલચાલ છે અને જે વસ્તુને ધર્મે ઓલખાય
તે સ્વરૂપલક્ષણ કહિયે. જેમ ચેતનાલક્ષણ તે જીવ, તથા ચેત-
નારહિત તે અજીવ, इत्यादિક લક્ષણે લક્ષણસ્વરૂપ જાણવો. એમ
અનેક રીતે જાણી લેવો, ભેદાશ્રય-હવે ભેદનું સ્વરૂપ કહે છે.
વક્તવ્યવસ્ત્વંશઃ કે. જે વસ્તુ કથન કરતા હોય તેહના ચાર
ભેદ છે. તત્ર દ્રવ્યભેદાકે. તિહાં દ્રવ્યના ભેદ મૂલ લક્ષણે સરિખા
પણ પિંડપણે જૂદા છે તે દ્રવ્યથી ભેદ કહિયે. યથાકે. જેમ
સર્વજીવ જીવત્વસામાન્યે સરિખા છે, પણ જીવ જીવ પ્રતે પોતાના
ગુણપર્યાયનો પિંડપણો જૂદો છે. કોઈનું કોઈમાં મિલિ જાતો
નથી. તે માટે જીવ અનંતા દ્રવ્યભિન્નપણે, તેમજ અજીવ અનંતા
દ્રવ્યભિન્નપણે; એમ પુદ્ગલપરમાણુ પણ જડતારૂપપણે સરિખા પણ
સર્વ પરમાણુઓ જૂદા દ્રવ્ય છે. જે કાલે પુછીયે તે કાલે ઇટલાને
ઇટલા છે કોઈ કાલે ઘટે નહી, તેમ નવો વધે નહીં. એ સર્વ
દ્રવ્યથી ભેદ જાણવો.

હવે ક્ષેત્રાંશઃ-ક્ષેત્રથી ભેદ તે જે વિસ્તરે તો જૂદો ક્ષેત્ર
અવગાહીને રહે, જેમ જીવાદિ દ્રવ્યના પ્રદેશ અવગાહનાધર્મે જૂદા
છે પણ દ્રવ્યથી જૂદા પડે નહી, સંલગ્નપણે રહે. ગુણપર્યાય સર્વ-
પ્રદેશે અનંતા છે તે ગુણપર્યાય એક પ્રદેશ મૂકી બીજા પ્રદેશમાં
જાય નહી, પર્યાયવિભાગ એકનો અને પ્રદેશનો અવગાહ

સરિલા છે પણ તે પર્યાય અનંતા ભિન્ન છે, અને જે અનંતાપર્યાય મલીને એક કાર્ય કરે તે કાર્યને ગુણ કહે છે, શ્રીવીતરાગ સર્વજ્ઞ એમ કહે છે એ ક્ષેત્રથી ભેદ છે.

એકવસ્તુમાં ઉત્પાદવ્યયરૂપ પર્યાય પલટવાનું માન તે સમય કહિયે. જેટલો ઉત્પાદ વ્યય તથા અગુરુલઘુની હાનિવૃદ્ધિને પરિણમતાનું માન તે સમય કહિયે. અને તેથી બીજી પરિણમનતા થઈ તે બીજો સમય, એમ જે અનંતિ અતીતપ્રવૃત્તિ થઈ તે વર્તમાનપ્રવૃત્તિની પરંપરારૂપ જાણવી. અને આગામિક થાશે તે કાર્યરૂપે યોગ્યતારૂપ જાણવી. અતીતકાલનો તથા અનાગત કાલનો કોઈ ઢિગલો નથી, અને પિંડરૂપ પંચાસ્તિકાયનું વર્તના રૂપ જે પરિણમન તેનું માન તે કાલ કહિયે. તેને સમયભેદ તે ત્રીજો કાલરૂપ ભેદ કહિયે. તે જે પર્યાય ભિન્ન ભિન્ન કાર્ય કરે તે કાર્યભેદે ભિન્નપણો છે, તે માટે ચોથો ભાવથી ભેદ કહિયે. હવે દ્રવ્યનું લક્ષણ કહે છે. તે ક્ષેત્ર કાલ અને ભાવના જે ભેદ તે સર્વનું એકઠા મિલિને પિંડપણે એકાધારપણે સમુદાયીપણે રહેવું તે દ્રવ્ય કહિયે.

તત્રૈકસ્મિન્ દ્રવ્યે પ્રતિપ્રદેશે સ્વસ્વેકકાર્યકરણ-
સામર્થ્યરૂપા અનન્તા અવિભાગરૂપપર્યાયાસ્તેષાં
સમુદાયો ગુણઃ ॥ ભિન્ન કાર્યકરણે સામર્થ્યરૂપા
ભિન્નગુણસ્થ પર્યાયાઃ એવં ગુણા અપ્યનન્તાઃ પ્રતિગુણં
પ્રતિદેશં પર્યાયા અવિભાગરૂપાઃ અનન્તાસ્તુલ્યાઃ
પ્રાય ઇતિ તે ચાસ્તિરૂપાઃ પ્રતિવસ્તુન્યનન્તાસ્તતોઽ-
નન્તગુણાઃ સામર્થ્યપર્યાયાઃ

અર્થ ॥ હવે ગુણનું લક્ષણ કહે છે. તિહાં ગુણનામાશ્રયો-
દ્રવ્યમિતિ વચનાત્, એકદ્રવ્યને વિષે સ્વસ્વકે૦ પોતપોતાનો
એક જાણવા પ્રમુખ કાર્ય કરવાનું જેને સામર્થ્ય છે એવા અનંતા
સૂક્ષ્મ જેનો અવિભાગકે૦ બીજો છેદ ન થાય એવા વિભાગનો
જે સમુદાય તેને ગુણ કહિયે. જેમ એક દોરડો સો તાંતણાનો
કર્યો તે સો તાંતણા તો અવિભાગપણે છતાં પર્યાય છે. તે દોર-
ડાથી અનેક કાર્ય થાય, અનેક વસ્તુ બંધાય, અને અનેકને
આધાર થાય અનેક વેટણ થાય તેને સામર્થ્ય પર્યાય કહિયે.
છતિરૂપ જે પર્યાય તે તો વસ્તુરૂપ છે અને સામર્થ્યપર્યાય તો
પ્રવર્તનરૂપ-કાર્યરૂપ છે, તે છતિપર્યાયનો સમુદાય તેને ગુણ
કહિયે. છતિપર્યાયના અવિભાગ તે યોગસ્થાન સમયસ્થાનમાં
કહ્યોજ છે અને ભિન્નકે૦ જુદો કાર્ય કરવાનું જેમાં સામર્થ્ય
હોય એવા અવિભાગરૂપ આત્મપ્રદેશે વર્તતા પર્યાય તે ભિન્નકે૦
જુદા ગુણના પર્યાય જાણવા. જેમ જે અવિભાગ પરિણામાલંબન-
રૂપ કાર્ય સામર્થ્યરૂપ તેનો સમુદાય તે વીર્યગુણ. એમજ જાણ-
વારૂપ સામર્થ્ય છે જેમાં, એવા જે અવિભાગપર્યાય છે તેનો
સમુદાય તે જ્ઞાનગુણ. તેવા ગુણ એકદ્રવ્યને વિષે અનંતા છે.
તે એકગુણના પ્રદેશે પ્રદેશે પર્યાય અવિભાગરૂપ અનંતા છે.
અને સર્વ પ્રદેશે સરિખા છે, તથા પંચાસ્તિકાય મધ્યે એક અગુ-
રુલઘુ પર્યાયનો ભેદ તરતમ છે. તથા પુદ્ગલપરમાણુમધ્યે કાલભેદ
અથવા દ્રવ્યભેદે વર્ણાદિકના પર્યાયનો તરતમયોગ તે થોડા
ઘણાપણો છે. તે પર્યાયઅસ્તિરૂપ છે, સદા છતાં છે, કોઈ પર્યાય
દ્રવ્યાંતરમાં જાતો નથી, પ્રદેશાંતરમાં પણ જાતો નથી, તે
છતિપર્યાયથી સામર્થ્યપર્યાય અનંતગુણા જાણવા. તે કાર્યરૂપ
છે તથા ચ મહાભાષ્યે—યાવન્તો જ્ઞેયા સ્તાવન્ત એવ જ્ઞાનપર્યાયા:

તે ચ અસ્તિરૂપાઃ પ્રતિવસ્તુનિ અનન્તાસ્તતોપ્યનન્તગુણાઃ
સામર્થ્યપર્યાયાઃ

તત્ર દ્રવ્યલક્ષણં—ઉત્પાદઽજયધ્રુવયુક્તં સલ્લક્ષણં
દ્રવ્યં એ તદ્ દ્રવ્યાસ્તિકપર્યાસ્તિકાભયનયાપેક્ષયા
લક્ષણં ॥ ગુણપર્યાવદ દ્રવ્યં એતત્ પર્યાયનયાપેક્ષયા
અર્થક્રિયાકારિ દ્રવ્યં એતલ્લક્ષણં સ્વસ્વશક્તિધર્માપે
ક્ષયા । ધર્માસ્તિકાય—અધર્માસ્તિકાય—આકાશા-
સ્તિકાય—પુદ્ગલાસ્તિકાય—જીવાસ્તિકાય—કાલશ્ચેતિ

અર્થ ॥ હવે વલી દ્રવ્યનુ મુખ્યલક્ષણ કહે છે, ઉત્પાદ કે
નવા પર્યાયનું ઉપજવું વ્યય કે ૦ પૂર્વ પર્યાયનું વિણસવું અને
ધ્રુવ કે ૦ નિત્યપણો એ ત્રીન પરિણમનપણે સર્વદા જે પરિણમે તેને
દ્રવ્ય કહિયે. એટલે તેહિજ ગુણ કારણકાર્ય બે ધર્મે સમકાલે પરિ-
ણમે છે, કારણ વિના કાર્ય થાય જ નહાં અને કાર્ય કરે નહીં
તે કારણ પણ સમજવું નહીં, જે ઉપાદાનકારણ તેહિજ કાર્ય
થાય છે, તે કારણતાનો વ્યય અને કાર્યતાનું ઉપજવું સમકાલે
થાય છે. વલી કારણપણો પણ સમયેસમયે નવો નવો છે અને કાર્ય-
પણો પણ સમયે સમયે નવો નવો છે તે માટે કારણપણાનો પણ
ઉત્પાદ વ્યય છે, અને કાર્યપણાનો પણ ઉત્પાદ વ્યય છે, અને
ગુણપિંડપણે દ્રવ્યાધારપણે ધ્રુવ છે. એવી પરિણતિયે પરિણમે તે
સત્ કે ૦ છતિવન્ત દ્રવ્ય જાણવો. એટલે એ લક્ષણ તે દ્રવ્યાસ્તિ-
કનય તથા પર્યાયાસ્તિકનય એ બે ભેલા લઈને કર્યો છે, જે

ધ્રુવપણો તે દ્રવ્યાસ્તિકધર્મ ગ્રહો છે અને ઉત્પાદવ્યય તે પર્યાયા-સ્તિકધર્મ ગ્રહો છે. તે માટે એ લક્ષણ સંપૂર્ણ છે, એ તત્ત્વાર્થકાર-કનુ વાક્ય છે.

તથા વલી બીજું લક્ષણ તત્ત્વાર્થમાં જ કહ્યું છે. એક દ્રવ્યમાં બધામાં સ્વકાર્યગુણે વર્તમાન તે ગુણ અને પર્યાય તે ગુણનું કારણભૂત દ્રવ્યનું ભિન્ન ભિન્ન કાર્યપણે પરિણમે દ્રવ્યગુણ એ બેહુને સ્વાશ્રયીપણે પરિણમન તે બે છે જેમાં તે દ્રવ્ય કહિયેં. એટલે ગુણ તથા પર્યાયવંત તે દ્રવ્ય કહિયેં. તે દ્રવ્ય એકનાં બે સ્વંદ થાયજ નહીં, એ મૂલ દ્રવ્યનું લક્ષણ છે અને જે ઘણા પરમા-ણુના સ્વંધને દ્રવ્ય માન્યો છે તે ઉપચારેં જાણવો. જેની પરિણતિ ત્રણ કાલમધ્યે તે રૂપને તજે નહીં તે દ્રવ્ય પોતાની મૂલ જાત ત્યજે નહીં. જેને અગુરુલઘુનું ષડ્ગુણ હાનિવૃદ્ધિરૂપ લક્ષણ ચક્ર એકઠો ફિરે તે એક દ્રવ્ય, અને જેને જૂદો ફિરે તે ભિન્ન દ્રવ્ય કહિયેં. એટલે ધર્મ, અધર્મ, આકાશ એ એક દ્રવ્ય છે, અને જીવ અસંખ્યાતપ્રદેશરૂપ એક અસ્વંદ દ્રવ્ય છે. એવા જાવ સર્વલોકમધ્યે અનંતા છે તે જીવ સિદ્ધમાં વધે છે અને સંસારીપણામાં ઓછા થાય છે, પણ સર્વ સંખ્યામાં ઘટતા વધતા નથી. તથા પુદ્ગલ પરમાણુ એક આકાશ પ્રદેશ પ્રમાણ એક દ્રવ્ય છે. તેવા પરમાણુ સર્વ જીવથી તથા મર્વ જીવના પ્રદેશથી પણ અનંતગુણા દ્રવ્ય છે. સ્કંધપણે અથવા છુટા પરમાણુપણે વધે તથા ઘટી જાય પણ પરમાણુપુદ્ગલપણે જે સંખ્યા છે તેમાં વધતા ઘટતા નથી એ નિશ્ચયનયથી લક્ષણ કહ્યું.

હવે વ્યવહાર નયથી લક્ષણ કહે છે.

અર્થ:—જે દ્રવ્ય તેની જે ક્રિયાકેં પ્રવૃત્તિ તેને કરે તે દ્રવ્ય કહિયેં. તેમાં જીવની શુદ્ધ ક્રિયા તે જ્ઞાનાદિક ગુણની

પ્રવૃત્તિ જેમ સકલ જ્ઞેય જાણવા માટે જ્ઞાનવિભાગની પ્રવૃત્તિ એમ સર્વ ગુણનું જે કાર્ય જેમ જ્ઞાનગુણનું કાર્ય વિશેષ ધર્મનું જાણવું. તથા દર્શનગુણનું કાર્ય સકલસામાન્યસ્વભાવનો બોધ, અને ચારિત્રગુણનું કાર્ય તે સ્વરૂપનું રમવું इत्यादि. અને ધર્માસ્તિકાયનું કાર્ય ગતિગુણે પરિણમ્યા જે જીવ તથા પુદ્ગલ તેને ચાલવાને સહકારી થાય. એમ સર્વ દ્રવ્યની સમજણ જોડે લેવી. એ લક્ષણ સર્વ દ્રવ્યના જે ગુણ છે તે સર્વના સ્વકાર્યાનુયાયી પ્રવૃત્તિ તેને અર્થક્રિયા કહેવી. હવે તે છ દ્રવ્ય છે ? ધર્માસ્તિકાય, ૨ અધર્માસ્તિકાય, ૩. આકાશાસ્તિકાય, ૪ પુદ્ગલાસ્તિકાય, ૫ જીવાસ્તિકાય, ૬ કાલ. એ છ દ્રવ્ય જાણવા. એથી વધારે પદાર્થ કોઈ નથી. જે નૈયાયિકાદિક સોલ પદાર્થ કહે છે તે મૃષા છે, કારણકે તે પ્રમાણને ભિન્નપદાર્થ કહે છે તે તો જ્ઞાન છે, તે આત્મામાં પ્રમેયનો ગુણ છે તે ગુણો જે આત્મા તે મધ્યે રહ્યો છે તેને ભિન્ન પદાર્થ કેમ કહિયે ? બીજા પ્રયોજન સિદ્ધાન્તાદિક તે સર્વ જીવ દ્રવ્યની પ્રવૃત્તિ છે તે માટે ભિન્નપદાર્થ કહેવાય નહો.

તથા વૈશેષિક ૧ દ્રવ્ય, ૨ ગુણ, ૩ કર્મ, ૪ સામાન્ય, ૫ વિશેષ, ૬ સમવાય, ૭ અભાવ એ સાત પદાર્થ કહે છે. પણ તેને કહિયું જે ગુણ તે તો દ્રવ્યમાંજ રહ્યા છે તો તેને ભિન્નપદાર્થ કરી કહેવું તે કેમ ઘટે ! અને કર્મ તે દ્રવ્યનું કાર્ય છે તથા સામાન્ય અને વિશેષ એ બે તો દ્રવ્ય મધ્યે પરિણમન છે વળી સમવાય તે કારણતારૂપ દ્રવ્યનું પ્રવર્તન છે અને અભાવ તો અછતાને કહેવાય તે અછતાને પદાર્થ કહેવું ઘટતું નથી તે માટે વૈશેષિકમત પણ મૃષા છે, તે મધ્યે દ્રવ્ય નવ કહે છે. ૧ પૃથ્વી, ૨ અપ, ૩ તેજ, ૪ વાયુ, ૫ આકાશ, ૬ કાલ, ૭ દિક્, ૮ આત્મા, ૯ મન. એ નવ પદાર્થ કહે છે, તેને ઉત્તર જે પૃથ્વી

આપ તેજ વાયુ એ તો આત્મા છે પણ કર્મયોગે શરીર મેદે નામ પડ્યા છે, અને દિશી તો આકાશમાંજ મિલી ગઈ છે, તથા મન તે આત્માને સંમારીપણાના ઉપયોગ પ્રવર્તનનાનો દ્વાર છે તેને ભિન્ન દ્રવ્ય કેમ કહિયે.

વલી વેદાંતિસાંખ્ય તે એક આત્મા અદ્વૈતપણે એકજ દ્રવ્ય માને છે તેની પણ ભૂલ છે, કેમકે જે શરીર છે તે તો રૂપી છે અને પુદ્ગલ દ્રવ્યનાં સંધ છે તે કેમ એક થાય તથા આત્મા અને શરીરનો આધાર તે આકાશ છે તે સર્વ પ્રસિદ્ધ છે તે જૂદો માન્યા વિના કેમ ચાલે ? તે માટે અદ્વૈતપણો રહ્યો નહી.

અને બૌદ્ધદર્શન તે સમયસમય નવાનવાપણે ૧ આકાશ, ૨ કાલ, ૩ જીવ, ૪ પુદ્ગલ. એ ચાર દ્રવ્ય માને છે. તેને પુછીયે જે જીવ, પુદ્ગલ એકજ ક્ષેત્રે કેમ રહેતા નથી તે તો ચલાદિ ભાવ પામે છે માટે તેના અપેક્ષાકારણરૂપ ૧ ધર્માસ્તિકાય ૨ અધર્માસ્તિકાય એ બે દ્રવ્ય પણ માનવા જોડીયે. તથા કેટલાક સંસારસ્થિતિનો કર્તા એક પરમેશ્વરને માને છે, તે પણ મૃષા છે. જે નિર્મલ રાગદ્વેષરહિત એવો પરમેશ્વર તે પરના સુખ દુઃખનો કર્તા કેમ થાય. વલી કોઈક ઇચ્છા વલગાડે છે, તે તો અધૂરાને છે, પૂરાને કેમ હોય ? તથા કેટલાક પરમેશ્વરની લીલા કહે છે તે લીલા તો અજાણ અધૂરો તથા જેને પોતાનો આનંદ પોતા પાસે ન હોય તે કરે, પણ જે સંપૂર્ણ ચિદાનંદધન તેને લીલા હોય જ નહી. ધર્માધર્મો વિના નાંગં, વિનાંગેન મુખં કુતઃ ॥ મુખં વિના ન વક્તૃત્વં તચ્છાસ્તારઃ પરે કથં ॥૧॥ અને મીમાંસાદિક પાંચ ભૂત કહે છે. તેમાં પણ ચાર ભૂત તો જીવપુદ્ગલના સંબંધે ઉપના છે, અને આકાશ તે લોકાલોક ભિન્ન દ્રવ્ય છે.

તત્ર પશ્ચાનાં પ્રદેશપિંડત્વાત્ અસ્તિકાયત્વં ।
કાલસ્ય પ્રદેશાભાવાત્ અસ્તિકાયતા નાસ્તિ, તત્ર
કાલ ઉપચારત એવ દ્રવ્યં ન વસ્તુવૃત્ત્યા ॥

એ રીતે અસત્ય પ્રરૂપણાનું નિરાકરણ કરી આગમની સાચે કાર્યાદિકને અનુમાને દ્રવ્ય છ ઠરે છે, માટે તેહિજ માનવા. તેમાં પાંચ દ્રવ્ય સપ્રદેશી છે, તે પ્રદેશના પિંડપણા માટે અસ્તિકાયપણો પાંચ દ્રવ્યને છે. અને છઠ્ઠો કાલદ્રવ્ય તેને પ્રદેશ નથી તે માટે અસ્તિકાયતા નથી તિહાં કાલ તે મુખ્યવૃત્તિયે દ્રવ્ય નથી, ઉપચારથી દ્રવ્ય કહેવાય છે. જેમ વસ્તુગતે ધર્માસ્તિકાયાદિક દ્રવ્ય છે તેમ કાલ દ્રવ્ય નથી. જો એ કાલને પિંડરૂપ દ્રવ્ય માનિયે તો એનો માન કિહોં છે ? જો મનુષ્યક્ષેત્રમાં કાલ દ્રવ્ય માનિયે તો બાહિરતા ક્ષેત્રમાં નવાપુરાણાદિક તથા ઉત્પાદ વ્યય કોણ કરે છે ? અને જો ચૌદરાજલોકમાં વ્યાપી માનીયે, તો અસંખ્યાત પ્રદેશ માનવા જોઈયે; અને પ્રદેશ માનવે કરી અસ્તિકાય થાય, અને જો રેણુંક અસંખ્યાતા માનિયે, તો લોકપ્રદેશ પ્રમાણ રેણુંક થાય તે વારે અસંખ્યાતા કાલ દ્રવ્ય થાય. તે તો અનંત દ્રવ્ય માન્યો છે માટે એ કાલને પંચાસ્તિકાયના વર્તનારૂપ પર્યાયને આરોપે દ્રવ્ય માનિયે. કેમકે અસ્તિકાયતા નથી. અને સર્વમાં વર્તના કરે એ પક્ષ સત્ય છે. જે આગમને વિષે ઠાણાંગ-સૂત્રના આલાવામાં છે. “કિં મંતે અદ્વાસમયેતિવુચ્ચત્તિ ? ગોયમા જીવા ચેવ અજીવા ચેવ” એટલે કાલ તે જીવ તથા અજીવનો વર્તમાનપર્યાય છે, તેના ઉત્પાદ વ્યયરૂપ વર્તનાને કાલ કહ્યો છે, તે કાલને અજીવ દ્રવ્યમાં ગણ્યો તેનો આશય એ છે જે જીવ વર્તનાથી અજીવવર્તના અનંતગુણી છે તે બહુલતા માટે કાલને

અજીવ ગવેષ્યો છે કેમકે કાલની વર્તના અજીવ ઉપર અનંતિ છે અને જીવ ઉપર તેથી થોડી છે માટે.

તથા વિશેષાવશ્યકભાષ્યમધ્યે “ન પશ્યતિ ક્ષેત્રકાલાવસો તયોરમૂર્ચત્વાત્, અવધેશ્ચ મૂર્તિવિષયત્વાત્, વર્તનારૂપં તુ કાલં પશ્યતિ દ્રવ્યપર્યાયત્વાત્તસ્યેતિ” તથા બાવીસહજારીમધ્યે “તથા કાલસ્ય વર્તનાદિરૂપત્વાત્ પર્યાયત્વાત્, દ્રવ્યોપક્રમઃ ઉપચારાત્” તથા ભગવત્કે ૧૩ તેરમા શતક મધ્યે ઇહાં પુદ્ગલવર્તનાની અપેક્ષાયે કાલને રૂપી ગવેષ્યો છે.

**તત્ર ગતિપરિણતાનાં જીવપુદ્ગલાનાં ગત્યુપદ્ધં-
મહેતુર્ધર્માસ્તિકાયઃ સ ચાસંખ્યેયપ્રદેશલોકપ્ર-
દેશપરિમાણઃ ।**

અર્થઃ—હવે પંચાસ્તિકાયનું ભિન્ન ભિન્ન લક્ષણ કહે છે. જે ગતિ પરિણામીપણે પરિણમ્યા જીવ તથા પુદ્ગલ તેને ગતિના ઓઠંભાનો હેતુ તે ધર્માસ્તિકાય દ્રવ્ય કહિયે. તે ધર્માસ્તિકાય અસંખ્યાતા પ્રદેશ પરિમાણ છે. લોકમાં વ્યાપી છે, લોકમાન છે, લોકના એક એક પ્રદેશે ધર્માસ્તિકાયનો એક એક પ્રદેશ તે અનંત સંબંધીપણે છે. એ ધર્માદિ ત્રણ દ્રવ્ય અચલ, અવસ્થિત, અક્રિય છે.

**સ્થિતિપરિણતાનાં જીવપુદ્ગલાનાં સ્થિત્યુપદ્ધંમહેતુઃ
અધર્માસ્તિકાયઃ, સ ચાસંખ્યેયપ્રદેશલોકપરિમાણઃ ।**

અર્થઃ—સ્થિતિપણે પરિણમ્યા જે જાવ તથા પુદ્ગલ તેને સ્થિતિના ઓઠંભાનો હેતુ તે અધર્માસ્તિકાય દ્રવ્ય કહિયે. તે પણ લોક પરિમાણ અસંખ્ય પ્રદેશી છે.

સર્વદ્રવ્યાણાં આધારભુતઃ અવગાહકસ્વભાવાનાં
જીવપુદ્ગલાનાં અવગાહોપદ્ધંભકઃ આકાશાસ્તિ-
કાયઃ, સ ચાનન્તપ્રદેશઃ લોકાલોકપરિમાણઃ ।
યન્ન જીવાદયો વર્તન્તે સ લોકઃ અસંખ્યપ્રદેશ-
પ્રમાણઃ તતઃ પરમલોકઃ કેવલાકાશપ્રદેશવ્યુહ-
રૂપઃ સ ચાનન્તપ્રદેશપ્રમાણઃ ।

અર્થઃ—સર્વ દ્રવ્યને આધારભૂત અવગાહ સ્વભાવી જે
જીવ તથા પુદ્ગલને અવગાહનાનો ઓઠંભાનો હેતુ તે આકા-
શાસ્તિકાય દ્રવ્ય કહિયે. તેના પ્રદેશ અનંતા છે. લોક તથા
અલોક રૂપ છે, તેમાં જે ક્ષેત્રે જીવ તથા પુદ્ગલ તથા ધર્માસ્તિ-
કાય અધર્માસ્તિકાય છે તે ક્ષેત્રને લોક કહિયે, અને કેવલ એક
લોક માત્ર આકાશજ જિહાં છે તેને અલોક કહિયે, ઇટલે જે
લોક તે જીવાદિ દ્રવ્ય સહિત અને જીવાદિક દ્રવ્ય જિહાં નથી
તેને અલોક કહિયે. તે અલોકના પ્રદેશ અનંતા છે, અવગાહક
ધર્મે સર્વ દ્રવ્ય એમાં સમાય છે.

કારણમેવ તદન્યં સૂક્ષ્મો નિત્યશ્ચ ભવતિ પર-
માણુઃ॥ એકરસવર્ણગન્ધો દ્વિસ્પર્શઃ કાર્યલિંગીચ॥
પૂરણગલનસ્વભાવઃ પુદ્ગલાસ્તિકાયઃ સ ચ પર-
માણુરૂપઃ । તે ચ લોકે અનંતાઃ એકરૂપાઃ
પરમાણવઃઅનન્તાઃ વૃણુકા અપ્યનન્તાઃ ત્ર્યણુકા
અપ્યનન્તાઃ એવં સંખ્યાતાણુકા સ્કંધા અપ્યન-

ન્તાઃ અસંખ્યાતાણુકસ્કંધા અપ્યનન્તાઃ એકૈક-
સ્મિન્ આકાશપ્રદેશે એવં સર્વલોકેઽપિ જ્ઞેયં એવં
ચત્વારોઽસ્તિકાયાઃ અચેતનાઃ ।

અર્થઃ—હવે પુદ્ગલ દ્રવ્યનું સ્વરૂપ લખિયેં છૈયેં. જે પૂરણ
કે० પૂરાયે, વર્ણાદિગુણે વધે, ગલી જાય, સ્વરિ જાય, વર્ણાદિ
ગુણ ઘટિ જાય એવો જેમાં સ્વભાવ છે તે પુદ્ગલાસ્તિકાય કહિયેં.
તે મૂલ દ્રવ્ય પરમાણુરૂપ છે તે પરમાણુનું લક્ષણ કહે છે. દ્વચણુ-
કાદિક જેટલા સ્કંધ છે તે સર્વનું અત્યંત કે० મૂલ કારણ
પરમાણુ છે એટલે સર્વ સ્કંધનું પરમાણુ કારણ છે પણ એ પરમા-
ણુનું કારણ કોઈ નથી, કોઈનું નીપજાવ્યો થયો નથી અને કોઈને
મિલવે પણ થયો નથી. સૂક્ષ્મ છે. એક આકાશપ્રદેશની અવગા-
હના તુલ્ય એક પરમાણુ છે તો પણ તે એક આકાશ પ્રદેશમાં
અનંત પરમાણુ સમાય છે પણ પરમાણુ મધ્યે બીજું દ્રવ્ય કોઈ સ-
માય નહીં માટે પરમાણુ દ્રવ્ય સૂક્ષ્મ છે અને નિત્ય છે. જેટલું
પરમાણુ દ્રવ્ય છે તે સ્કંધાદિક અનેકપણે પરિણમે, પણ પરમાણુ
દ્રવ્ય કોઈ વિનસી જાય નહીં એવું પરમાણુ દ્રવ્ય છે. તે એક પ-
રમાણુમાં એક રસ હોય, એક વર્ણ હોય, એક ગંધ હોય અને
લુચ્ચો, ચિકણો, ટાઢો, ડન્હો, એ ચાર સ્પર્શ માંહેલા ગમે તે
બે ફરસ હોય, એવું એક પરમાણુ દ્રવ્ય છે. ઇહાં કોઈ પુછે જે તે
પરમાણુ દેખાતો નથી તો કેવો રીતે મનાય? તેને ઉત્તર જે ઘટ-
પટ શરીરાદિક કાર્ય દેખાય છે, ગ્રહવાય છે, તે રૂપી છે તો
એહના સંબંધનું કારણ પરમાણુ સૂક્ષ્મ છે માટે ઇન્દ્રિયજ્ઞાને ગ્રહેવાતો
નથી, પરંતુ રૂપી છે કેમકે અરૂપીથી રૂપી કાર્ય થાય નહીં તે
માટેજ પરમાણુ રૂપી છે. તેથી એ સ્કંધ પણ રૂપી થયા છે. અને

આકાશ પ્રદેશ અરૂપી છે તો તેનો અનંત પ્રદેશી સ્કંધ પળ અરૂ-
પી છે એમ ધારવું. તે પરમાણુના ઢગ્ગુકાદિક સ્કંધ અનંતા છે,
તથા છુટા પરમાણુ તે પળ અનંતા છે તે વલી સંધમાં મિલે છે
તો બીજા સંધમાંહેથી છુટા થાય છે એમ સંધ વિશ્વરી જાય ને
પરમાણુ થાય તેની વર્ગણા અઠચાવીસ પ્રકારની છે. તે અઠચા
વીસ ભેદ કમ્મપયઢીથી જાણવા. એમ એકલા પરમાણુ તે પળ
અનંતા, તથા બે મિલીને સંધ પામ્યા તેવા સંધ પળ અનંતા, એ-
મજ સંખ્યાતાણુકના સંધ પળ અનંતા, તેમજ અસંખ્યાત પરમાણુ
મિલિ સંધ થાય તે પળ અનંતા, તથા અનંત પરમાણુ મળ્યા સંધ
થાય તેવા સંધ પળ અનંતા, તે એ જાતિના સંધ તે એક આકાશ
પ્રદેશ અવગાહે. આકાશાંશ અવગાહે એમ અસંખ્યાતા પ્રદેશ અ-
વગાહે છે પણ એક વર્ગણાની અવગાહના અંગુલને અસંખ્યાતર્મ
ભાગે અવગાહે, વધતિ અવગાહે નહી, અને અનંતિ વર્ગણા મિલે
અંગુલ, હાથ, ગાડ, યોજનાદિકને માને અવગાહના થાય, એમ એ
૧ ધર્માસ્તિકાય ૨ અધર્માસ્તિકાય ૩ આકાશાસ્તિકાય ૪ પુદ્ગ-
લાસ્તિકાય એ ચારે દ્રવ્ય અચેતન છે, અજીવ છે, જાણપણા
રહિત છે.

ચેતનાલક્ષણો જીવઃ, ચેતના ચ જ્ઞાનદર્શનો-
પયોગી અનન્તપર્યાય પરિણામિકકર્તૃત્વભોક્તૃત્વા-
દિલક્ષણો જીવાસ્તિકાયઃ ।

અર્થ ॥ હવે જીવ દ્રવ્યનું સ્વરૂપ કહે છે. ચેતના જે બોધ શક્તિ
છે લક્ષણ જેનું તે જીવ કહિયે. જે પોતાના પરિણમન તથા પર-
ની પરિણમન સર્વને જાણે તે જીવ. તથા સર્વ દ્રવ્ય તે અનંતા

सामान्य स्वभावः अने अनंता विशेष स्वभाववन्त छे. तेमां सर्व द्रव्यना अनंता विशेष धर्मनु अवबोधक ते ज्ञानगुण कहिये, तथा सामान्य विशेष स्वभाववन्तवस्तुने विषे जे सामान्य स्वभावनु अवबोधक ते दर्शन गुण कहिये. ते ज्ञानदर्शनोपयोगी जे अनंतपर्याय तेनो परिणामी कर्त्ता भोक्तादिक अनंति शक्तिनु पात्र ते जीव जाणवो. उक्तं च “नाणं च दंसणं चेव, चरित्तं च तवो तथा ॥ वीरियं उवओगोअ, एवं जीवस्स लक्खणं ॥१॥

चेतना लक्षण ज्ञानदर्शन चारित्र्य सुखवीर्यादिक अनंत गुणनु पात्र, स्वस्वरूपभोगी, तथा अनवच्छिन्न जे स्वावस्था प्रगटी तेनो भोक्ता अनंता स्वगुणनी जे स्वस्वकार्यशक्ति तेनो कर्त्ता, भोक्ता, परभावनो अकर्त्ता, अभोक्ता, स्वक्षेत्रव्यापी अनंति आत्मसत्तानो ग्राहक, व्यापक, रमण करनारो, तेने जीव जाणवो.

पञ्चास्तिकायानां परत्वापरत्वे नवपुराणादिलिङ्गव्यक्तवृत्तिवर्त्तनारूपपर्यायः कालः, अस्य चाप्रदेशिकत्वेन अस्तिकायत्वाभावः । पञ्चास्तिकायान्तर्भूतपर्यायरूपतैवास्य एते पञ्चास्तिकायाः । तत्र धर्माधर्मौ लोकप्रमाणासंख्येयप्रदेशिकौ, लोकप्रमाणप्रदेश एव एकजीवः । एते जीवा अप्यनन्ताः, आकाशो हि अनन्तप्रदेशप्रमाणः, पुद्गलपरमाणुः स्वयं एकोऽप्यनेकप्रदेशबन्धहेतुभुतद्रव्ययुक्तत्वात् अस्तिकायः, कालस्य उपचारेण भिन्नद्रव्यता उक्ता सा च व्यवहारनयापेक्षया आदित्यगतिपरिच्छेदपरिमा-

ળઃ કાલઃ સમયક્ષેત્રે એવ એષ વ્યવહારકાલઃ સમ-
યાવલિકાદિરૂપ ઇતિ ॥

અર્થ ॥ હવે કાલ દ્રવ્યનું લક્ષણ કહે છે. જે પંચાસ્તિકાયને પરત્વે અપરત્વે એ લિંગે તથા પુદ્ગલ સ્વંધને નવ પુરાણપણે વ્યક્ત કે૦ પ્રગટ છે વૃત્તિ કે૦ પ્રવૃત્તિ તેને વર્તના કહિયેં તે વર્તનારૂપ પર્યાય તેને કાલ કહિયેં. એને પ્રદેશ નથી તે માટે અસ્તિકાયપણો નથી. એ કાલ તે પંચાસ્તિકાયને વિષે અંતર્ભૂતપર્યાય પરિણમન છે, જાતે ધર્માસ્તિકાયાદિકનો પર્યાય છે એમ તત્ત્વાર્થવૃત્તિને વિષે કહ્યો છે. તિહાં ધર્માસ્તિકાય એક દ્રવ્ય છે, અસંખ્યાત પ્રદેશી છે. લોકાકાશના પ્રદેશ પ્રમાણ છે. એમ અધર્માસ્તિકાય પણ એક દ્રવ્ય છે. લોકપ્રમાણ અસંખ્યાત પ્રદેશી છે. અનેક જીવ દ્રવ્ય તે પણ લોકપ્રમાણ અસંખ્યાત પ્રદેશી છે પણ સ્વ અવગાહના પ્રમાણ વ્યાપક છે તે જીવ દ્રવ્ય અનંતા છે. અકૃત સદા છતા અસ્વંદ દ્રવ્ય છે. સત્ત્વિદાનંદમયી છે. પણ પરપરિ-
ણામી થવે પુદ્ગલગ્રાહક, પુદ્ગલભોગી થવે પ્રતિસમયે નવા કર્મ બાં-
ધવે સંસારી થયા છે. તેહિજ જે વારે સ્વરૂપ ગ્રાહક, સ્વરૂપ ભોગી, થાય તેવારે સર્વ કર્મ રહિત થઈ પરમ જ્ઞાનમયી, પરમ દર્શનમયી, પરમાનંદમયી, સિદ્ધ, બુદ્ધ, અનાહારી, અશરીરી, અયાગી, અ-
લેશી, અનાકારી, એકાંતિક, આત્યંતિક, નિઃપ્રયાસી, અવિ-
નાશી, સ્વરૂપ સુખનો ભોગી, શુદ્ધ સિદ્ધ થાય તે માટે અહો ચેતન !!!
એ પર ભાવ અભોગ્ય સર્વ જગત્ના જીવની એટ તેનો ભોગવવા-
પણો તજી સ્વભાવ ભોગીપણાનો રસીયો થઈ સ્વસ્વરૂપ નિર્ધાર, સ્વરૂપ ભાસન, સ્વરૂપ રમણી, થઈ પોતાના આનંદને પ્રગટ કરીને નિર્મલ થાવું.

તથા આકાશ દ્રવ્ય તે લોકાલોક મિલિ એક દ્રવ્ય છે, અ-

નંત પ્રદેશી છે । અને પુદ્ગલ દ્રવ્ય તે પરમાણુ રૂપ છે કેમકે પર-
માણુ અનંતા છે માટે અનંતા દ્રવ્ય છે, इहां काइ पुछे जे प्रदेशना
संबंध विना परमाणु द्रव्यने अस्तिकाय किम कह्यो छे ? तेने
उत्तर जे परमाणु तो एक प्रदेशी छे पण अनंता परमाणुथी मि-
लवाना जे कारण ते आ द्रव्य तेणे युक्त छे, ते योग्यता माटे
अस्तिकाय कह्यो छे. तथा काल द्रव्यने उपचारें भिन्न द्रव्यपणो
कह्यो छे ते व्यवहारनयनी अपेक्षायें, जे मनुष्य क्षेत्रने विषे सूर्यनी
गतिने परिज्ञाने एटले समयावलिकादिरूपपरिमाणे जे मान तेने
व्यवहारथी काल कहियें. इति. ए काल मुख्य वृत्तियें तो समय
क्षेत्र मध्ये छे अने मनुष्य क्षेत्रथी बाहेर जे जीवो छे तेना
आयुष्य पण एज क्षेत्र प्रमाणे सर्वज्ञ देवें कहा छे. तथा सूर्यनो-
चार ते पण जीव पुद्गलनुं प्रवर्त्तन छे कारण के सूर्य ते पण जीव
तथा पुद्गल छे. एटले ए काल द्रव्य ते कालपणे भिन्न पिंडपणे
ठेर्यो नही; उपचारेंज ठेर्यो एम मानवो.

इहां कोइ कहे जे एक एक द्रव्यने विषे अनेक अनेक
पर्याय छे ते कोइ पर्यायने द्रव्यपणो न कह्यो अने एक वर्त्तना
पर्यायने विषे द्रव्यनो आरोप शा माटे कर्यो ? तेने उत्तर
ए वर्त्तना परिणति ते सर्व पर्यायने सहकारी छे अने सर्व द्रव्यने
छे. तेथी मुख्य पर्याय छे माटे एने द्रव्यनो आरोप छे ते पण
अनादि चाल छे.

एते पञ्चास्तिकायाः सामान्यविशेषधर्ममया
एव, तत्र सामान्यतः स्वभावलक्षणं द्रव्यव्या-
प्यगुणपर्यायव्यापकत्वेन परिणामिलक्षणं स्व-
भावः, तत्र एकं नित्यं निरवयवं अक्रियं सर्वगतं

ચ સામાન્યં । નિત્યાનિત્ય નિરવયવસાવયવઃ
સક્રિયતાહેતુઃ દેશગતઃ સર્વગતં ચ વિશેષપદા-
ર્થગુણપ્રવૃત્તિકારણં વિશેષઃ । ન સામાન્યં વિશેષ
રહિતં ન વિશેષઃ સામાન્યરહિતઃ ॥

અર્થઃ—હવે એ પંચાસ્તિકાય તે સામાન્ય વિશેષ ધર્મમયી છે. તે સામાન્યનું લક્ષણ વિશેષાવશ્યકે કહ્યું છે. તિહાં પ્રથમથી સ્વભાવનું લક્ષણ કહે છે. જે દ્રવ્યને વિષે વ્યાપતો હોય તથા ગુણ પર્યાયમાં પણ વ્યાપકપણે સદા પરિણમતો થકો પામિયે તેને સામાન્ય સ્વભાવ કહિયે. તે સામાન્ય સ્વભાવ જે હોય તે એક હોય તથા નિત્ય અવિનાશી હોય તથા નિરવયવ કે જેહને અવિભાગ રૂપ અવયવ ન હોય અને સર્વ ગત કે સર્વમાં વ્યાપકપણે હોય તે સામાન્ય સ્વભાવ કહિયે. જીવાદિ દ્રવ્યને વિષે એકપણો તે પિંડપણે છે તે સર્વ દ્રવ્યને વિષે છે. સર્વ ગુણ પર્યાય પોતાને રૂપે અનેક છે, પણ તે સમુદાય પિંડપણું મૂકીને જૂદા થાયજ નહી તે માટે એ રીતે જે પરિણમન હોય તે સામાન્ય સ્વભાવ કહિયે. તે સામાન્યના બે ભેદ છે, અસ્તિતાદિક જે સર્વ પદાર્થને વિષે છે તે મહા સામાન્ય કહિયે. એની શ્રુતજ્ઞાને કરી પ્રતીત થાય પણ પ્રત્યક્ષ તો અવધિદર્શન કેવલદર્શનેજ જણાય. પરોક્ષે ન ગ્રહવાય. તથા વૃક્ષ, અંબ, નિંબ, જંબુ પ્રમુખ વ્યક્તિ અનેક છે. પણ વૃક્ષત્વ સર્વમાં છે એ અવાંતર સામાન્ય. તે ચક્ષુદર્શને તથા અચક્ષુદર્શને ગ્રહવાય અને અસ્તિત્વ વસ્તુત્વાદિ સામાન્ય. તે અવધિદર્શને તથા કેવલદર્શને ગ્રહવાય અને વિશેષ ધર્મ તે જ્ઞાન ગુણેજ ગ્રહવાય. હવે વિશેષનું લક્ષણ કહિયે છીએ. કોઈક ધર્મે નિત્ય, કોઈક ધર્મે અનિત્ય, કોઈક રીતે અવયવ સહિત, કોઈક રીતે અવયવ રહિત,

અવિભાગ પર્યાયે સાવયવ, સામર્થ્ય પર્યાયે નિરવયવ, પળ સક્રિયતા હેતુ દેશગત જે ગુણ તે ગુણાંતરમાં વ્યાપતા નથી. તે માટે દેશગત જે ગુણ હોય તે આશ્વા દ્રવ્યમાં વ્યાપકજ હોય તેને સર્વગત કહિયે. તો ઇવા જે ધર્મ તે સર્વ વિશેષ જાણવા. પદાર્થના ગુણની પ્રવૃત્તિ તેના જે કારણ તે વિશેષ સ્વભાવ. જે કાર્ય કરે તે ગુણને પણ વિશેષ ધર્મજ ગણવો. જે સામાન્ય તે વિશેષ રહિત નથી અને જે વિશેષ તે સામાન્ય રહિત નથી.

તે મૂલસામાન્યસ્વભાવાઃ ષટ્ । તે ચામી ૧ અસ્તિત્વં ૨ વસ્તુત્વં ૩ દ્રવ્યત્વં ૪ પ્રમેયત્વં ૫ સત્ત્વં ૬ અગુરુલઘુત્વં । તત્ર ૧ નિત્યત્વાદીનાં ઉત્તરસામાન્યાનાં પરિણામિકત્વાદીનાં નિઃશેષસ્વભાવાનામાધારભૂતધર્મત્વં અસ્તિત્વં ૨ ગુણ પર્યાયાધારત્વં વસ્તુત્વં ૩ અર્થક્રિયાકારિત્વં દ્રવ્યત્વં, અથવા ઉત્પાદવ્યયયોર્મધ્યે ઉત્પાદપર્યાયાણાં જનકત્વપ્રસવસ્યાવિર્ભાવ લક્ષણવ્યયીભૂતપર્યાયાણાં તિરોભાવ્યભાવરૂપાયાઃ શક્તેરાધારત્વં દ્રવ્યત્વં ૪ સ્વપરવ્યવસાયિજ્ઞાનં પ્રમાણં, પ્રમીયતે અનેનેતિ પ્રમાણં, તેન પ્રમાણેન પ્રમાતું યોગ્યં પ્રમેયં જ્ઞાનેન જ્ઞાયતે તદ્યોગ્યતાત્વં પ્રમેયત્વં ૫ ઉત્પાદવ્યયધ્રુવયુક્તં સત્ત્વં ૬ ષડ્ગુણહાનિવૃદ્ધિ સ્વભાવા અગુરુલઘુપર્યાયાસ્તદાધારત્વં અગુરુલઘુ-

ત્વં એતે ષટ્સ્વભાવાઃ સર્વ દ્રવ્યેષુ પરિણમંતિ
તેન સામાન્યસ્વભાવાઃ

અર્થઃ—તે મૂલ સામાન્યના છ ભેદ છે. તે સર્વ દ્રવ્યમાં વ્યાપકપણે છે. ૧ અસ્તિત્વ, ૨ વસ્તુત્વ, ૩ દ્રવ્યત્વ, ૪ પ્રમેયત્વ ૫ સત્ત્વ, ૬ અગુરુલઘુત્વ. એ છ મૂલ સ્વભાવ છે તે સર્વ દ્રવ્ય મધ્યે પરિણામિકપણે પરિણમે છે. એ ધર્મને કોઈનો સહાય નથી. તત્ર કે० તિહાં ૧ સર્વ દ્રવ્યને વિષે ઉત્તર સામાન્ય સ્વભાવ નિત્યત્વ અનિત્યત્વાદિક તથા વિશેષ સ્વભાવ તે પરિણામિકત્વાદિક તેનો આધારભૂતધર્મ તે ધર્મને તીર્થકરદેવ સામાન્ય સ્વભાવ અસ્તિત્વરૂપ કહે છે તથા, ૨ ગુણપર્યાયનો આધારવંત પદાર્થ તેને વસ્તુત્વ કહિયેં અને, ૩ અર્થ જે દ્રવ્ય તેની જે ક્રિયા, જેમ ધર્માસ્તિકાયની ચલનસહાય ક્રિયા, અધર્માસ્તિકાયની થિર-સહાય ક્રિયા, આકાશ દ્રવ્યની અવગાહરૂપ ક્રિયા, જીવની ઉપયોગ લક્ષણ ક્રિયા તથા પુદ્ગલની મિલવા વિચરવારૂપ ક્રિયાનો કરવાપણો એટલે જે પર્યાયની પ્રવૃત્તિ તે અર્થક્રિયા અને અર્થ ક્રિયાનો આધારી ધર્મ તેને શ્રી સર્વજ્ઞદેવે દ્રવ્યત્વપણો કહ્યો છે.

વલી દ્રવ્યત્વપણાનું લક્ષણાંતર કહે છે. ઉત્પાદપર્યાયની જે પ્રસવશક્તિ એટલે આવિર્ભાવ લક્ષણ જે શક્તિ તેના વ્યયીભૂત પર્યાયનો તિરોભાવ થયો અથવા અભાવ થવા રૂપ શક્તિનો જે આધારભૂત ધર્મ તેને દ્રવ્યત્વ કહિયેં.

૪ સ્વ કે० પોતે આત્મા અને પર કે० પુદ્ગલાદિક ધર્માસ્તિકાયાદિક અન્ય દ્રવ્ય તેને યથાર્થપણે જાણે તે જ્ઞાન કહિયેં. તે જ્ઞાન પાંચ ભેદે છે. તે જ્ઞાનના ઉપયોગમાં આવે એવી

જે શક્તિ તેને પ્રમેયત્વપણો કહિયે. તે પ્રમેયપણો સર્વ દ્રવ્યનું મૂલ ધર્મ છે. પ્રમાણમાં વસાવ્યો જે વસ્તુ તેને પ્રમેયપણો કહિયે. તે સર્વ ગુણ પર્યાય પ્રમેય છે અને આત્માનો જ્ઞાનગુણ તેમાં પ્રમાણપણો તથા પ્રમેયપણો એ બે ધર્મ છે. પોતાનો પ્રમાણપણો તે પોતેજ કરે છે, દર્શનગુણનો પ્રમાણ જ્ઞાનગુણ કરે છે, કેમકે દર્શનગુણ તે વિશેષ છે. જે સાવચવ હોય તે વિશેષજ હોય. અને જે વિશેષ હોય તે જ્ઞાનથીજ જણાય. દર્શનગુણ તે સામાન્ય ધર્મનો ગ્રાહક છે, તે પણ પ્રમાણ કહેવાય. પણ પ્રમાણના ભેદ કહ્યા છે તિહાં જ્ઞાનજ ગ્રહું છે. તેનું કારણ જે દર્શનોપયોગ તે વ્યક્ત પડતો નથી તે માટે પ્રમાણ મધ્યે ગવેણ્યો નથી. તે પ્રમાણના મૂલ બે ભેદ છે. એક પ્રત્યક્ષ અને બીજો પરોક્ષ. સ્પષ્ટં પ્રત્યક્ષં

પરોક્ષમન્યત્ इति स्योद्वादरत्नाकरवाक्यात्.

૫ ઉત્પાદ કે૦ ઉપજવો વ્યય કે૦ વિણસવો ધ્રુવ કે૦ નિત્યપણો વસ્તુના એક ગુણમાં એક સમયે એ ત્રણે પરિણમનં સદા પરિણમે છે એવો જે પરિણામ તે સત્પણો કહિયે અને તે સત્પણાનો ભાવ તે સત્વપણો કહિયે.

૬ તથા છટ્ટો ? અનંતભાગ હાનિ, ૨ અસંખ્યાતભાગ હાનિ, ૩ સંખ્યાતભાગ હાનિ, ૪ સંખ્યાત ગુણ હાનિ, ૫ અસંખ્યાત ગુણ હાનિ, ૬ અનંત ગુણ હાનિ, એ છ પ્રકારની હાનિ, તથા ૧ અનંત ભાગ વૃદ્ધિ, ૨ અસંખ્યાત ભાગ વૃદ્ધિ, ૩ સંખ્યાત ભાગ વૃદ્ધિ, ૪ સંખ્યાત ગુણ વૃદ્ધિ, ૫ અસંખ્યાત ગુણ વૃદ્ધિ, ૬ અનંતગુણ વૃદ્ધિ. એ છ વૃદ્ધિ. એમ છ પ્રકારની હાનિ તથા છ પ્રકારની વૃદ્ધિ તે અગુરુલઘુ પર્યાયની સર્વ દ્રવ્યને સર્વ પ્રદેશે પરિણમે છે તે કોઈક પ્રદેશે કોઈ સમયે અનંતભાગ હાનિપણે પરિણમે છે અને કોઈક સમયે કોઈક પ્રદેશે અનંતભાગ વૃદ્ધિપણે

પરિણમે છે. એવં બાર પ્રકારે પરિણમે છે તે અગુરુલઘુ પર્યાયની પરિણમન શક્તિ તે અગુરુલઘુત્વં. અગુરુલઘુનો ભાવ જાણવો. તત્ત્વાર્થ ટીકાને વિષે પાંચમા અધ્યાયે અલોકાકાશને અધિકારે કહ્યો છે. એમ છ સ્વભાવ સર્વ દ્રવ્યને વિષે પરિણમે છે. એ છ એ દ્રવ્યના મૂલ સ્વભાવ છે. દ્રવ્યનો ભિન્નપણો પ્રદેશનો ભિન્નપણો તે અગુરુલઘુને ભેદપણે થાય છે તે માટે એ છ મૂલ સામાન્ય સ્વભાવ છે. એ દ્રવ્યાસ્તિક ધર્મ છે અને એનું પરિણમન તે પર્યાયાસ્તિક ધર્મ છે. કેટલાક વાદી એમ કહે છે જે પર્યાયનો પિંડ તે દ્રવ્ય છે. પણ દ્રવ્યપણો ભિન્ન નથી. જેમ ધૂરી, પડદા, કાગમો, ઢાગલી, જૂંહરી પ્રમુખ સમુદાયને ગાડો કહિયે પણ સર્વ અવયવથી ભિન્ન ગાડાપણો કોઈ દેખાતો નથી; તેમજ જ્ઞાનાદિક ગુણથી ભિન્નપણે કોઈ આત્મા દેખાતો નથી. તેને કહિયે જે જ્ઞાનાદિક ગુણને વિષે છતિ એક પિંડ સમુદાયતા સદા અવસ્થિતપણો અને દ્રવ્યથી મિલી ન જાય તથા સ્વ ક્રિયાવંતપણો ઇત્યાદિક સામાન્ય ધર્મ છે. છતિ અસ્તિત્વ અર્થ ક્રિયાવંત તે દ્રવ્યપણો એક પિંડપણો તે વસ્તુત્વ ઇત્યાદિક તે સર્વ દ્રવ્યપણો છે. એટલે દ્રવ્યાસ્તિક પર્યાયાસ્તિક એ બેદુ મલીને દ્રવ્યપણો છે. ઉક્તં ચ સંમતૌ દ્વાપજ્જવરહિઆ ન પજ્જવા દઠવઓવિ ઉત્પત્તિ* એ મૂલ સામાન્ય સ્વભાવના છ ભેદ કહ્યા.

તત્ર અસ્તિત્વં ઉત્તરસામાન્યસ્વભાવગમ્યં તે
 ચોત્તરસામાન્ય સ્વભાવા અનન્તા અપિ વક્તવ્યેન
 ત્રયોદશ ૧ અસ્તિસ્વજ્ઞાવઃ ૨ નાસ્તિસ્વભાવઃ
 ૩ નિત્યસ્વભાવઃ ૪ અનિત્યસ્વભાવઃ ૫ એકસ્વ

* અર્થ-દ્રવ્ય પર્યાયથી રહીત ન હોય-પર્યાયની ઉત્પત્તિ દ્રવ્યથી છે.

ભાવઃ ૬ અનેકસ્વભાવઃ ૭ ભેદસ્વભાવઃ ૮ અ
ભેદસ્વભાવઃ ૯ ભવ્યસ્વભાવઃ ૧૦ અભવ્યસ્વભાવઃ
૧૧ વક્તવ્યસ્વભાવઃ ૧૨ અવક્તવ્યસ્વભાવઃ ૧૩
પરમ સ્વભાવઃ इत्येवरुपंवस्तुसामान्यानंतमयम् ॥

અર્થઃ—તથા વલી અસ્તિત્વ ઉત્તર સામાન્ય સ્વભાવ કહે
છે તે ઉત્તર સામાન્ય સ્વભાવ વસ્તુ મધ્યે અનંતા છે. પળ તેર
સામાન્ય સ્વભાવ અનેકાંતજયપતાકાદિ ગ્રંથે વસ્વાળ્યા છે, તેમાં-
થી લેશમાત્ર લલિચ્યે છેયેં. તેનાં નામ ઉપરના મૂલ પાઠમાં સુલભ
છે માટે લિલિયાં નથી. તથા ંના વ્યાલ્યાનથી પળ જનાશે.
અ તેર સામાન્ય સ્વભાવેં પરિણમતિ વસ્તુ હોય.

સ્વદ્રવ્યાદિચતુષ્ટયેન વ્યાપ્યવ્યાપકાદિસમ્બન્ધિ-
સ્થિતાનાં સ્વપરિણામાત્ પરિણામાન્તરાગમન
હેતુઃ વસ્તુનઃ સદ્રુપતાપરિણતિઃ અસ્તિસ્વભાવઃ

અર્થ ॥ તેમાં ૧ પ્રથમ અસ્તિસ્વભાવનું લક્ષણ કહે છે. સ્વકે
પોતાના દ્રવ્યાદિક ચાર ધર્મ તેનો જેમાં વ્યાપકપણો છે, ૧
દ્રવ્ય તે ગુણપર્યાયિના સમુદાયનો આધારપણો, ૨ ક્ષેત્ર તે પ્રદે-
શરૂપ સર્વ ગુણપર્યાયિનો અવસ્થાને રાલ્લવાપણો, જે જેને રાલ્લ
તે તેનું ક્ષેત્ર જાણવું, ૩ કાલ તે ઉત્પાદ વ્યય ધ્રુવપણે વર્તના, ૪
ભાવ તે સર્વ ગુણપર્યાયિનો કાર્યધર્મ. તિહાં જીવ દ્રવ્યનું ૧ સ્વ-
દ્રવ્યપ્રદેશ ગુણનો સમુદાય દ્રવ્ય છે, તે ગુણપર્યાયિનો જનકપણો
તે સ્વદ્રવ્ય, ૨ જીવના અસંલ્યાતા પ્રદેશ તે સ્વપર્યાયિનો સ્વક્ષે-
ત્રપર્યાયિ તે જાણવા ંટલે દેલ્લવાદિક જે ગુણનો પર્યાય તેનું
જે ક્ષેત્ર તે સ્વક્ષેત્ર, ૩ પર્યાયમધ્યે કારણ કાર્યાદિકનો જે ઉત્પા-

દ્રવ્યય તે સ્વકાલ તથા, ૪ અતીતઅનાગત વર્તમાનનુ પરિણમન તે સ્વભાવ તે કાર્યાદિક ધર્મ. જેમ જ્ઞાનગુણનો પર્યાય જાણંગ-પણો, વેત્તાપણો, પરિચ્છેદકપણો, વિવેચનપણો, ત્યાદિક સ્વ-ભાવ. એમ સ્વદ્રવ્ય, સ્વક્ષેત્ર, સ્વકાલ, સ્વભાવ, જે પરિણામિકપણે પરિણમતા તેની અસ્તિતા કહેવી. એ સર્વની છતિ છે તે અસ્તિ સ્વભાવ છે. એ અસ્તિસ્વભાવે દ્રવ્ય છે, તે પોતાનો મૂલ ધર્મ મૂકી અન્ય ધર્મપણે પરિણમતો નથી, પરિણામાંતરે આગમન છે એ અસ્તિ સ્વભાવ તે સર્વ દ્રવ્યમાં પોતાના ગુણપર્યાયનો જાણવો. જે અસ્તિ તે સદૂપતા છતારૂપપણાની પરિણતિ લેવી. સર્વ દ્ર-વ્યમાં પોતાને ધર્મેજ પરિણમે પણ જે જીવ દ્રવ્ય તે અજીવ દ્રવ્ય-પણે ન પરિણમે તથા એક જીવ તે અન્ય જીવપણે ન પરિણમે, વળી એક ગુણ તે અન્ય ગુણપણે ન પરિણમે, જ્ઞાનગુણને વિષે દર્શનાદિક ગુણની નાસ્તિતા છે અને જ્ઞાનના ધર્મની અસ્તિતા છે. તથા એકગુણના પર્યાય અનંતા છે તે સર્વ પર્યાય ધર્મે સરિત્તા છે પણ એક પર્યાયના ધર્મ બીજા પર્યાયમાં નહિ અને બીજા પર્યાયના ધર્મ પહેલા પર્યાયમાં નહી. માટે સર્વ પોતાને ધર્મેજ અસ્તિ છે. એ રીતે અસ્તિ નાસ્તિનું જ્ઞાન સર્વત્ર કરવું. એ દ્રવ્યને વિષે પ્રથમ અસ્તિ સ્વભાવ કહ્યો.

અન્યજાતીયદ્રવ્યાદીનાં સ્વીયદ્રવ્યાદિચતુષ્ટય-
તયા વ્યવસ્થિતાનાં વિવક્ષિતે પરદ્રવ્યાદિકે સર્વદૈવા-
ભાવાવિચ્છિન્નાનાં અન્યધર્માણાં વ્યાવૃત્તિરૂપો ભાવઃ
નાસ્તિસ્વભાવઃ યથા જીવે સ્વીયાઃ જ્ઞાનદર્શનાદયો
ભાવાઃ અસ્તિત્વે પરદ્રવ્યસ્થિતાઃ અચેતનાદયો ભાવા
નાસ્તિત્વે સા ચ નાસ્તિતા દ્રવ્યે અસ્તિત્વેન વર્તતે

ઘટે ઘટ ધર્મીનાં અસ્તિત્વં પટાદિસર્વપરદ્રવ્યાનાં
નાસ્તિત્વં એવં સર્વત્ર ।

અર્થ ॥ હવે બીજા નાસ્તિ સ્વભાવનું સ્વરૂપ લખિયેં છેયેં. અન્ય કે. બીજા જે દ્રવ્યાદિક જે દ્રવ્યગુણપર્યાય તેના પોતાના જે દ્રવ્ય ક્ષેત્ર કાલ ભાવ તે તેહિજ દ્રવ્યમાં સદા અવષ્ટંભપણે પરિણમે છે. એટલે વિવક્ષિત દ્રવ્યાદિકથી પર જે બીજા દ્રવ્યાદિકના જે ધર્મ તે તેમાં સદા અભાવપણે નિરંતર અવિચ્છેદ છે, તે માટે પરદ્રવ્યાદિકના ધર્મની વ્યાવૃત્તિતાપણાનો જે પરધર્મ તે વિવક્ષિત દ્રવ્યમાં નથી, એવા દ્રવ્યમાં જે ભાવ છે તે નાસ્તિ સ્વભાવ જાણવો. જેમ જીવને વિષે જ્ઞાન દર્શનાદિક પોતાના જે ભાવ તે તો અસ્તિપણે છે અને પરદ્રવ્યમાં રહ્યા જે અચેતનાદિક ભાવ તેની નાસ્તિતા છે; એટલે તે ધર્મ જીવ દ્રવ્યમાં નથી, માટે પરધર્મની નાસ્તિતા છે, પણ તે નાસ્તિતા તે દ્રવ્ય મધ્યે અસ્તિપણે રહી છે. જેમ ઘટના ધર્મ ઘટમાં છે તેથી ઘટમાં ઘટ ધર્મનો અસ્તિત્વપણો છે પણ પટાદિ સર્વ પરદ્રવ્યોનો નાસ્તિત્વપણો તે ઘટને વિષે રહ્યો છે તથા જીવમધ્યે જીવ જ્ઞાનાદિક ગુણ તે અસ્તિત્વપણે છે, પણ પુદ્ગલના વર્ણાદિક જીવ મધ્યે નથી. માટે વર્ણાદિકની નાસ્તિ તે જીવ મધ્યે રહિ છે. શ્રીભગવતી સૂત્રે કહ્યું છે “હે ગૌતમ અત્થિત્તં અત્થિત્તે પરિણમયી નત્થિત્તં નત્થિત્તે પરિણમયી” તથા ઠાળાંગ સૂત્રે ૧ સિયઅત્થિ, ૨ સિયનત્થિ, ૩ સિયઅત્થિનત્થી, ૪ સિયઅવત્તવ્વં, ૫ ચોભંગી કહી છે; અને શ્રીવિશેષાવશ્યક મધ્યે કહ્યું છે કે, જે વસ્તુનો અસ્તિ નાસ્તિપણો જાણે તે સમ્યગ્ જ્ઞાની અને જે ન જાણે અથવા અયથાર્થપણે જાણે તે મિથ્યાત્વી. ઉક્તં ચ “સદસદ્ વિશેષણાઓ, ભવહેઉજહથ્થિઓવલંભાઓ ॥ નાણફલાભાવાઓ મિચ્છાદિઠિસઅન્નાણં” ॥ ૧ ॥ ૫ ગાથાની ટીકા

મધ્યે સ્યાદ્વાદોપલક્ષિતવસ્તુસ્યાદ્વાદશ્ચસપ્તભક્તીપરિણામઃ એકૈક-
સ્મિન્દ્રવ્યેગુણેપર્યાયેચસપ્તસપ્તભક્ત્યાભવન્ત્યેવ અતઃ અનન્તપર્યાયપ-
રિણિતેવસ્તુનિઅનન્તાઃ સપ્તભક્ત્યોભવન્તિ ઇતિરત્નાકરાવતારિ-
કાર્યાં તે દ્રવ્યને વિષે, ગુણને વિષે, પર્યાયને વિષે સ્વરૂપે સાતભંગા
હોય, જે એ સાત ભંગાનો પરિણામ તે સ્યાદ્વાદપણો કહિયે.

તથાહિ સ્વપર્યાયૈઃ પરપર્યાયૈરુભયપર્યાયૈઃ સદ્ભા-
વેનાસદ્ભાવેનોમવેન વાર્પિતો વિશેષતઃ કુંભ-
અકુંભઃ કુંભાકુંભો વા અવક્તવ્યોભયરૂપાદિભેદો
ભવતિ સપ્તભક્તી પ્રતિપાદ્યતે ઇત્યર્થઃ ઓષ્ઠગ્રીવા
કપાલકુક્ષિબુઘ્નાદિભિઃ સ્વપર્યાયૈઃ સદ્ભાવેનાર્પિત-
વિશેષતઃ કુંભકુંભો ભણ્યતે સન્ ઘટ ઇતિ
પ્રથમભંગો ભવતિ એવં જીવઃ સ્વપર્યાયૈઃ જ્ઞાના-
દિભિઃ અર્પિતઃ સન્ જીવઃ

અર્થઃ— એસપ્તભંગી પરની અપેક્ષાએ નથી તે દ્રવ્યાદિક
મધ્યેજ છે. યથા સ્વધર્મે પરિણમવું તે અસ્તિ ધર્મ છે અને પર
દ્રવ્યના ધર્મે ન પરિણમવું એ નાસ્તિનું ફલ છે, તે માટે એ સપ્ત-
ભંગી તે વસ્તુધર્મે છે, તે વિશેષાવશ્યકથી સપ્તભંગી લખિયે છે. એક
વિવક્ષિત વસ્તુ સ્વ કે. પોતાને પર્યાયે સદ્ભાવ કે. છતા-
પણે છે અને પરપર્યાયે જે અન્ય દ્રવ્યને પરિણમે તેનો અસદ્ભાવ
કે. અછતાપણો પરિણમે છે. તથા જે છતા અથવા અછતા પર્યાય
તેનો છતાપણો છે. કોઈકપણે અછતાપણો છે, માટે છતા અછ-
તાપણો પણ તેજ કાલે છે. કેમકે વસ્તુ મધ્યે અનેક ધર્મ છે. તે
સર્વ કેવલીને એક સમયે સમકાલે માસે છે. તે પણ વચને ભંગાં-

તરેજ કહી શકે, અને છદ્મસ્થને શ્રદ્ધામાં તો સર્વ ધર્મ સમકાલે સદ્દે છે પળ છદ્મસ્થનો ઉપયોગ અસંખ્યાત સમયી છે, અનુક્રમે છે, પૂર્વાપરસાપેક્ષ છે, તેથી સપ્તભંગે ભાસન છે જે વસ્તુમાં સમકાલે છે, સમકીર્તિની શ્રદ્ધામાં સમકાલે છે અને કેવલીના ભાસનમાં સમકાલે છે, તે શ્રુતજ્ઞાનીના ભાસનમાં ક્રમપૂર્વક છે, કેમકે ભાષા સર્વ ક્રમે કહેવાય છે. તેથી અસત્ય થાય તેને જો સ્યાત્પર્દે પ્રરુપિયે જાણિયે તો સત્ય થાય. માટે સ્યાત્પૂર્વક સપ્તભંગી કહિયે. દ્રવ્ય ગુણપર્યાય સ્વભાવ સર્વ મધ્યે છે તે રીતે સદ્દેહી. તે દૃષ્ટાંતે કરી કહે છે. ઓષ્ઠ કેં હોઠ, ગાબડ, કાંઠો, કપાલ, તલો, કુક્ષિ-પેટો, બુઘ્ન, પોહોલો इत्यादि સ્વપર્યાયે કરી ઘટ છતો છે, તે ઘટને સ્વપર્યાયે છતાપર્ણે અર્પિત કરિયે તેવારે તે કુંભકુંભ ધમ સન્ કેં છતો છે, પળ અછતાદિક ધર્મની છતિ સાપેક્ષ રાખવાને સ્યાત્પૂર્વક કહેવો ઇટલે સ્યાત્અસ્તિઘટઃ એ પ્રથમ ભંગો જાણવો, તથા જીવાદિ દ્રવ્યને વિષે જીવના જ્ઞાનાદિ ગુણ તેને પર્યાયે જીવ દ્રવ્યને નિત્યાદિ સ્વભાવે કરીને સ્યાત્અસ્તિજીવઃ એમ સર્વ દ્રવ્યને કહેવો. યદ્યપિ જીવ તથા અજીવનો નિત્યપણો સરિખો ભાસે પળ એનો તેમાં નહીં અને તેનો એમાં નહીં. જો કે જીવ સર્વ એકજાતીય દ્રવ્ય છે પળ એક જીવમાં જે જ્ઞાનાદિ ગુણ છે તે બીજા જીવમાં નથી. માટે સર્વ દ્રવ્ય સ્વધર્મજ અસ્તિ છે, અને પરધર્મે નાસ્તિ છે. એમ સ્યાત અસ્તિજીવ એ પ્રથમ ભંગ જાણવો.

તથા પટાદિગતૈસ્ત્વકૂત્રાણાદિભિઃ પરપર્યાયૈરસ
દ્ભાવેનાર્પિતઃ અવિશેષિતઃ અકૂંભો ભવતિ
સર્વસ્યાપિ ઘટસ્ય પરપર્યાયૈરસત્ત્વવિવક્ષાયામસન્

ઘટઃ એવં જીવોઽપિ મૂર્ત્ત્વાદિપર્યાયૈઃ અસત્ જીવ
ઇતિ દ્વિતીયો ભઙ્ગઃ

અર્થઃ--પટને વિષે રહ્યા જે પર્યાય તે ત્વક્ જે શરીરની ચામડીને ઢાંકે, લાંબો પથરાય ઇત્યાદિ તે ઘટના પર્યાય નથી. પર પર્યાય છે, પટને વિષે રહ્યા છે. ઘટને વિષે એ પર્યાયની નાસ્તિ છે, તેથી એ પર્યાયનો અસદ્ભાવ છે. તે માટે એ ઘટના પર્યાય નથી. એમ સર્વ પર્યાયે ઘટ નથી તેવારે પરપર્યાયના અછતાપણાની વિવક્ષાએ અછતો ઘટ છે, એમ જીવ પણ મૂર્તિપણાદિક અચેતનાદિ પર્યાયનો જીવ મધ્યે અસત્-અછતાપણો તેથી જીવ પર પર્યાયે નાસ્તિ છે. માટે સ્થાત્ નાસ્તિ એ બીજો ભાંગો જાણવો. કેમકે પર પર્યાયની નાસ્તિતાનું પરિણમન દ્રવ્યને વિષે છે.

તથા સર્વો ઘટઃ સ્વપરોભયપર્યાયૈઃ સદ્ભાવાસ-
દ્ભાવાભ્યાં સત્વાસત્વાભ્યામર્પિતો યુગપદ્વક્તુમિ-
ષ્ટોઽવક્તવ્યોભવતિ સ્વપરપર્યાયસત્વાસત્વાભ્યાં
એકૈકનાપ્યસાંકેતિકેન શબ્દેન સર્વસ્યાપિ તસ્ય
વક્તુમશક્યત્વાદિતિ, એવં જીવસ્યાપિ સત્વા-
સત્વાભ્યામેકસમયેન વક્તુમશક્યત્વાત્ સ્યાદવ-
ક્તવ્યો જીવ ઇતિ તૃતીયો ભઙ્ગઃ । એતે ત્રય-
સકલાદેશાઃ સકલં જીવાદિકં વસ્તુગ્રહણપર-
ત્વાત્

અર્થઃ--સર્વ ઘટાદિ વસ્તુ છે તે સ્વપર્યાય જે પોતાના

સદ્ભાવ પર્યાય તેણે કરી છતાપણે કહેવાય તથા પરને પર્યાયે અછતા પણ કહેવાય, તેવારે સ્વ પર્યાયનો છતાપણો પર પર્યાયનો અછતાપણો એ બે ધર્મ સમકાલે છે, પણ એક સમયે કહેવાય નહી, તે માટે એ ઘટાદિ દ્રવ્ય તે સ્વદ્રવ્યમાં સ્વપર્યાયનો સત્ત્વપણો, પરપર્યાયનો અસત્ત્વપણો, તે કોઈ પણ એક સાંકેતિક શબ્દે કરી કહેવાને સમર્થ નહી માટે સત્ત્વ અસ્તિપણો અસત્ત્વ નાસ્તિપણો તે એક સમયે કહેવામાં અસમર્થ છે તેથી વસ્તુવિભાવના બે ધર્મ તે એક સમયે છતા છે તેનો જ્ઞાન કરવા માટે સ્યાત્ અવક્તવ્ય એ વચન બોલ્યા. કેમકે કોઈકને એવો બોધ થાય જે સર્વથી વચને અગોચરજ છે. તે માટે સ્યાત્પદ દીધો સ્યાત્ કે. કથંચિત્પણે કોઈક રીતે એક સમયે ન કહેવાય માટે સ્યાત્ અવક્તવ્ય એ જીવ છે. એમ સર્વ દ્રવ્ય જાણવા. એ ત્રીજો ભાંગો થયો. એ ત્રણ ભંગા સકલાદેશી છે. સર્વ વસ્તુને સંપૂર્ણપણે ગ્રહેવા રૂપ છે. જીવાદિક જે વસ્તુ તેને સંપૂર્ણ ગ્રહેવાવંત છે.

અથ ચત્વારો વિકલાદેશાઃ તત્ર એકસ્મિન્ દેશે સ્વપર્યાયસત્ત્વેન અન્યત્ર તુ પરપર્યાયસત્ત્વેન સંશ્ચ અસંશ્ચ ભવતિ ઘટોઽઘટશ્ચ એવં જીવોઽપિ સ્વપર્યાયૈઃ સન્ પરપર્યાયૈઃ અસન્ ઇતિ ચતુર્થો ભક્તઃ

અર્થઃ—હવે ચાર ભાંગા વિકલાદેશી કહે છે. જે વસ્તુનું સ્વરૂપ કહેવો તેના એક દેશનેજ ગ્રહે એ સ્વરૂપ છે. તિહાં એક દેશને વિષે સ્વપર્યાયનો સત્ત્વપણો અસ્તિપણો ગવેષે છે તે વારે વસ્તુ સદ્ અસત્પણે છે, ઇટલે એ ઘટ છે અને એ ઘટ નથી. એમ જીવ પણ સ્વપર્યાયે સત્ પરપર્યાયે અસત્; તે માટે એક સમયે અસ્તિ નાસ્તિરૂપ છે, પણ કહેવામાં અસંખ્યાત સમયે

छे, ते माटे स्यात्पूर्वक छे एम स्यात् अस्तिनास्ति ए चोथो भंगो जाणवो.

तथा एकस्मिन् देशे स्वपर्यायैः सद्भावेन विवक्षितः अन्यत्र तु देशे स्वपरोभयपर्यायैः सत्वासत्वाभ्यां युगपदसंकेतिकेन शब्देन वक्तुं विवक्षितः सन् अवक्तव्यरूपः पञ्चमो भङ्गो भवति. एवं जीवोपि चेतनत्वादिपर्यायैः सन् शेषैरवक्तव्य इति ।

अर्थ ॥ तथा एक देशे पोताने पर्यायें स्वद्रव्यादिकें छतापणे गवेषीयें अने अन्य के० बीजा देशोने विषे स्वपर ए वे पर्यायें सत्व छतापणें तथा असत्व-अछतापणें समकालें असंकेतपणे नामने अणकहे गवेषीयें तेवारे सत् के० अस्तिअवक्तव्यरूप भांगो उपजे अने ए भांगा छतां बीजा छ भांगा छे, तेनी गवेषणा माटे स्यात् पद जोडीयें एटले स्यात् अस्ति अवक्तव्य ए पांचमो भांगो जाणवो. जेम जीवने विषे चेतनपणो सुखवीर्य-गुणें अस्ति छे अने नास्तिपणे अस्तिनास्ति समकालपणे वचनगोचर न आवे ते स्यात् अस्ति अवक्तव्य.

तथा एकदेशे परपर्यायैरसद्भावेनार्पितो विशेषतः अन्यैस्तु स्वपरपर्यायैः सद्भावासद्भावाभ्यां संवासःवाभ्यां युगपदसंकेतिकेन शब्देन वक्तुं विवक्षितकूम्भोऽसन् वक्तव्यश्च भवति । अकूम्भो

**वक्तव्यश्च भवतीत्यर्थः देशे तस्याकुम्भत्वात् देशे
अवक्तव्यत्वादिति षष्ठो भङ्गः**

अथ ॥ तथा एकदेशे परपर्याय जे नास्ति पर्याय तेने अस-
द्भाव के० अछतापणे अर्पित करीने मुख्यपणे गवेषीयें तेवार
पछी अन्य के० बीजा स्वपर्यायें अस्तिपणो तथा परपर्याय जे
नास्ति पर्याय ए बे सत्व के० छतापणे असत्व के० अछतापणे
युगपत् समकाले कहियें. इहां संकेतिक शब्दने अभावे कहेवामां
न आवे, अने ते कह्या विना श्रोताने ज्ञान केम थाय ?
ते माटे स्यात् पद ते अन्य भांगानी सापेक्षता माटे तथा सर्व
धर्मनी समकालता जणाववा माटे स्यात्नास्तिअवक्तव्य ए छट्टो
भांगो जाणवो. एटले जीव पोताने स्वगुणे तो छतापणो सर्व-
पर्याय समकालनो अव्यक्तव्यपणो ए स्यात्नास्ति अवक्तव्य
छट्टो भांगो थयो.

**तथा एकदेशे स्वपर्यायैः सद्भावेनार्पितः एक-
स्मिन् देशे परपर्यायैरसद्भावेनाः र्पितः अन्यस्मिं
स्तु देशे स्वपरोभयपर्यायैः सद्भावासद्भावाभ्यां
युगपदेकेन शब्देन वक्तुं विवक्षितः सन् असन्
अवक्तव्यश्च भवति इति सप्तमो भङ्गः । एतेन
एकस्मिन् वस्तुन्यर्पितानर्पितेन सप्तभङ्गी उक्ता॥**

अर्थ ॥ तथा एकदेशे स्वपर्यायने छतापणे अर्पित करियें
अने एकदेश परपर्यायने अछतापणे गवेषियं अने ते सर्व पर्याय
समकाले भेला रह्या छे पण वचने कहेवाय नहि, एटले अस्ति-

પળો પળ છે અને નાસ્તિપળો પળ છે, એ સર્વ ધર્મ સમકાલે છે, પળ વચને ગોચર થાય નહીં, એ અપેક્ષાયે સ્યાત્અસ્તિનાસ્તિઅવક્તવ્ય એ રીતે વસ્તુનો પરિણમન છે. એ સાતમો ભાંગો જાણવો. એ સપ્તભંગી અર્પિત અનર્પિતપણે કહી. તે અર્પિત એક ધર્મજ હોય એમ એક ધર્મને વિષે સપ્તભંગી કહી.

તત્ર જીવઃ સ્વધર્મે જ્ઞાનાદિભિઃ અસ્તિત્વેન વર્તમાનઃ તેન સ્યાત્ અસ્તિરુપઃ પ્રથમભદ્ગઃ અન્ન સ્વધર્મા અસ્તિપદગૃહીતાઃ શેષાનાસ્તિત્વાદયો ધર્માઃ અવક્તવ્યધર્માશ્ચ સ્યાત્પદેન સંગૃહીતા.

અર્થ ॥ હવે સ્વરૂપપણે સપ્તભંગી કહે છે. જે એક દ્રવ્યને વિષે અથવા એક ગુણને વિષે, એક પર્યાયને વિષે, એક સ્વભાવને વિષે સાતસાત ભાંગા સદા પરિણમે છે, તે રીતે સપ્તભંગી કહે છે. સ્યાદ્વાદરત્નાકરાવતારિકા મધ્યે કહ્યો છે “એકસ્મિન્ જીવાદૌ અનંતધર્મપેક્ષાસપ્તભંગીનામાનંત્યં” એ વચનથી જાણી લેજો. અત્થિજીવે ઇત્યાદિ ગાથાથી જાણજો, એ સુયગડાંગ સૂત્ર છે. હવે પહેલો ભાંગો લખિયે છે. તિહાં જીવ દ્રવ્ય પોતાને ૧ સ્વદ્રવ્ય પિંડગુણપર્યાય સમુદાય આધારપળો, ૨ સ્વક્ષેત્ર અસંખ્ય પ્રદેશ જ્ઞાનાદિ ગુણનું અવસ્થાન, અગુરુલઘુતા હાનિ વૃદ્ધિનો માન, ૩ સ્વકાલતે ગુણની વર્તના ઉત્પાદવ્યયના પરિણમનનો ભિન્ન સ્વભાવ તથા ૪ અનંત જ્ઞાન, અનંત દર્શન, અનંત ચારિત્ર, અનંત દાન, અનંત લાભ, અનંત ભોગ, અનંત ઉપભોગ, અનંત વીર્ય, અનંત અવ્યાબાધ, અરૂપી, અશરીરી, પરમ ક્ષમા, પરમ માર્દવ, પરમ આર્જવ, સ્વરૂપભોગી પ્રમુખ સ્વસ્વભાવ. એ અનંતજ્ઞેય જ્ઞાયકપણે જીવ દ્રવ્ય છતો છે. એમ જીવનો જ્ઞાનગુણ

સર્વમ્ સકલ જ્ઞેયજ્ઞાયકપણો સ્વશક્તિધર્મે અનંત અવિભાગે એક-
 એક પર્યાય અવિભાગમાં સર્વ અભિલાપ્ય અનભિલાપ્ય, સ્વભાવ-
 નો જાણગણો છે. इहां વિસ્તારે લખિયિં છેયેં. તિહાં મતિજ્ઞાનના
 પર્યાય જૂદા છે. શ્રુતજ્ઞાનના અવિભાગ જૂદા છે. મન:પર્યાય જ્ઞા-
 નના અવિભાગ જૂદા છે. કેવલ જ્ઞાનના પર્યાય જૂદા છે. શ્રી-
 વિશેષાવશ્યકે ગણધરવાદને છેડે કહ્યો છે. જો આવરવા યોગ્ય
 વસ્તુ ભિન્ન છે તો આવરણ જૂદા છે. તિહાં ક્ષયોપશ્મને મેદે
 જાણે છે તે પરોક્ષ અથવા દેશથી જાણે છે, સર્વથા આવરણ ગયે-
 થકે પ્રત્યક્ષ જાણે પણ કેવલજ્ઞાન સર્વભાવનો સંપૂર્ણ પ્રત્યક્ષદાયક
 તે સંપૂર્ણ પ્રગટ્યો તેવારેં બીજા જ્ઞાનની પ્રવૃત્તિ છે પણ ભિન્ન
 પડતી નથી, માટે તે કેવલજ્ઞાનનો જાણગણોજ કહેવાય છે,
 તથા કોઈક જ્ઞાનગુણના અવિભાગ સર્વ એક જાતિના કહે છે,
 તે અવિભાગમધ્યે વર્ણાદિક જાણવાની શક્તિ અનેક પ્રકારની
 છે, તેમાંજ આવરણ ઇટલે જે શક્તિ પ્રગટે તે શક્તિનુ મતિજ્ઞાનાદિ
 ભિન્ન નામ છે, અને સર્વ આવરણ ગયાથી એક કેવલજ્ઞાન રહ્યું
 છે. હ્રદયસ્થ જ્ઞાનનો ભાસ છે. એ પણ વ્યાખ્યાન છે. એવો જ્ઞાન-
 ગુણ પોતાના સ્વપર્યાય જ્ઞાયક પરિચ્છેદક વેતૃત્વાદિકેં અસ્તિ
 છે. એમ સર્વ ગુણમાં સ્વધર્મની અસ્તિતા કહેવી. તેમજ જે અવિ-
 ભાગરૂપ પર્યાય છે જેના સમૂહની એક પ્રવૃત્તિને ગુણ કહિયેં છેયેં
 તેપણ સ્વકાર્ય કારણધર્મ અસ્તિ છે. એમ છ દ્રવ્યનું સ્વરૂપ સ્વ-
 સ્વરૂપે અસ્તિ છે અને અન્ય છ ભાંગા પણ છે એવો સાપેક્ષતા
 માટે સ્યાત્પદ દેડને બોલવો તે સ્યાત્ અસ્તિ એ પ્રથમ ભાંગાપણો
 (કથ્યો) ઇટલે ગવેષ્યો. જે અસ્તિધર્મ તે પણ નાસ્તિપણા સહિત
 છે ઇટલે અસ્તિ કહેતાં થકાં નાસ્તિ પ્રમુખ છ ભાંગાની છતિ
 છે, તિહાં શબ્દ સહિત ઉપયોગ થયો તેથી સત્યપણો થયો.

તથા સ્વજાત્યન્યદ્રવ્યાણાં તદ્ધર્માણાં ચ વિજાતિ
પરદ્રવ્યાણાં તદ્ધર્માણાં ચ જીવે સર્વથૈવ અભાવાત્
નાસ્તિત્વં તેન સ્યાત્ નાસ્તિરૂપો દ્વિતિયો ભદ્રઃ અત્ર
પરધર્માણાં નાસ્તિત્વં નાસ્તિપદેન ગૃહીતં શેષા અ-
સ્તિત્વાદયઃ સ્યાત્પદે ગૃહીતા ઇતિ ॥

અર્થ ॥ હવે બીજો ભાંગો કહે છે જે એક જીવનું સ્વરૂપ ઉ-
પયોગમાં આણ્યું છે તે જીવને વિષે, અન્ય જે સિદ્ધ સંસારી
જીવ છે તે સર્વના ગુણપર્યાય અસ્તિત્વાદિ પ્રમુખ સર્વ ધર્મની
નાસ્તિ છે, અને અજીવ દ્રવ્ય તથા તેના જડતાદિક સર્વ ધર્મની
નાસ્તિ છે. જેમ અગ્નિમાં દાહકપણો છે તેની પાસે બીજો અ-
ગ્નિનો કણિયો છે, તે પળ દાહક છે; પળ તે દાહકપણો ભિન્ન
છે, ઇટલે તે કળીયાનો દાહકપણો તે અગ્નિમાં નથી અને તે
અગ્નિનો દાહકપણો તે કળીયામાં નથી. તેમજ એક જીવમાં
જ્ઞાનાદિક ગુણ છે તે બીજામાં નથી અને બીજા જીવમાં જે જ્ઞા-
નાદિક ગુણ છે તે તેમાં નથી. બાકી સરિખા છે. તે માટે જા-
ળવાદિક કાર્ય સરિખા કરે તો પળ સર્વમાં પોતપોતાના ગુણ
છે, પળ કોઈ દ્રવ્યના ગુણ કોઈ દ્રવ્યમાં આવતા નથી. તે માટે
સ્વજાતિ અન્ય દ્રવ્યપણો, અન્ય ગુણપણો તથા અન્ય ધર્મપણો
તે સર્વનો નાસ્તિ છે. એમજ ગુણમાં પળ સર્વ અન્ય દ્રવ્યાદિકની
નાસ્તિ છે, તથા પર્યાયના અવિભાગમાં પળ સ્વજાતિ અવિભાગ-
કાર્યતા કારણતાની નાસ્તિ છે. તે માટે પરદ્રવ્યપણો, પરક્ષેત્રપણો,
પરકાલપણો, પરભાવપણો એની નાસ્તિ છે. એવો નાસ્તિપણો
પળ તેમાંજ રહ્યો છે, તે માટે સ્યાત્ નાસ્તિપણો એ ભાંગો પળ
તેમાંજ છે. એમ એકજ માત્ર નાસ્તિપણો કહ્યે થકે અસ્તિપણો
તથા એક કાલપણો પળ છે તથા જીવમાં જડતા ગુણની

નાસ્તિ છે, એટલે જડતાની નાસ્તિ તે જીવમાંજ રહી છે. ઇત્યાદિક અનંતા ધર્મની સાપેક્ષતા માટે સ્યાત્પદેં બોલતાં સર્વ ધર્મનો ભાસ-
ન થયો એટલે સત્યતા થાય તે માટે સ્યાત્નાસ્તિ એ બીજો
ભાંગો કહ્યો.

કેષાશ્ચિદ્ધર્માણાં વચનગોચરત્વેન તેન સ્યાત્-
અવક્તવ્ય ઇતિ તૃતીયો ભક્તઃ । અવક્તવ્યધર્મસા-
પેક્ષાર્થ સ્યાત્પદગ્રહણમ્

અર્થ ॥ હવે ત્રીજો ભાંગો કહે છે. જે વસ્તુ હોય તેમાં કેટલાક
ધર્મ એવા છે જે વચને કરી કહેવાતા નથી તે અવક્તવ્ય છે. તે
કેવલીને જ્ઞાનમાં જણાય પણ વચને કરી તે પણ કહી શકે નહીં.
તે માટે તેવા ધર્મની અપેક્ષાએ વસ્તુ અવક્તવ્ય છે, એટલે અવક્તવ્ય
કહેતાં થકાં વક્તવ્યની ના થઈ, પણ કેટલાક ધર્મ વસ્તુ મધ્યે
વક્તવ્ય છે, તે જણાવવા માટે સ્યાત્પદ ગ્રહણ કરીને સ્યાત્
અવક્તવ્ય એ ત્રીજો ભાંગો કહ્યો.

અત્ર અસ્તિકથને અસંખ્યેયાઃ નાસ્તિકથનેપ્યસં-
ખ્યેયાઃ સમયા વસ્તુનિ, એકસમયે અસ્તિનાસ્તિ-
સ્વભાવૌ સમકવર્તમાનૌ તેન સ્યાત્અસ્તિના-
સ્તિરૂપશ્ચતુર્થો ભક્તઃ

અર્થ ॥ હવે ચોથો ભાંગો કહે છે, જે અસ્તિ એવો શબ્દ ઉચ્ચાર
કરતાં પણ અસંખ્યાત સમય થાય તથા નાસ્તિ એ શબ્દ ઉચ્ચાર
કરતાં પણ અસંખ્યાત સમય થાય અને વસ્તુમાં તો અસ્તિધર્મ
નાસ્તિધર્મ એ બેહુ એક સમયમાં છે, તે બેહુ સમકાલે જણાવવા
માટે, અને જે અસ્તિ તે નાસ્તિ ન થાય તથા જે નાસ્તિ તે અસ્તિ
ન થાય તે સાપેક્ષતા માટે સ્યાત્ અસ્તિનાસ્તિ એ ચોથો
ભાંગો જાણવો.

તત્ર અસ્તિનાસ્તિભાવાઃ સર્વે વક્તવ્યા એવ ન
 અવક્તવ્યા ઇતિ શઙ્કાનિવારણાય સ્યાત્અસ્તિ
 અવક્તવ્ય ઇતિ પશ્ચમો ભઙ્ગઃ સ્યાન્નાસ્તિ અવક્તવ્ય
 ઇતિ ષષ્ઠઃ અત્ર વક્તવ્યા ભાવાઃ સ્યાત્પદેગ્રહીતાઃ
 અત્ર અસ્તિભાવા વક્તવ્યાસ્તથાઅવક્તવ્યાસ્તથા
 નાસ્તિભાવા વક્તવ્યા અવક્તવ્યા એકસ્મિન્
 વસ્તુનિ, ગુણે, પર્યાયે, એકસમયે, પરિણમમાના
 ઇતિજ્ઞાપનાર્થે સ્યાત્અસ્તિનાસ્તિ અવક્તવ્ય ઇતિ
 સપ્તમો ભઙ્ગઃ ॥ અત્ર વક્તવ્યા ભાવાસ્તે સ્યાત્પદે
 સંગૃહીતા ઇતિ અસ્તિત્વેન અસ્તિધર્મા નાસ્તિત્વેન
 નાસ્તિધર્મા યુગપદુભયસ્વભાવત્વેન વક્તુમશક્ય
 ત્વાત્ અવક્તવ્યઃ સ્યાત્પદે ચ અસ્ત્યાદિનામેવ
 નિત્યાનિત્યાદ્યનેકાન્તસંગ્રાહકમ્

અર્થ ॥ હવે પાંચમો તથા છઠ્ઠો ભાંગો કહે છે. તિહાં સ્યાત્
 અવક્તવ્ય એમ કહેવાથી દ્રવ્ય તે મૂળધર્મે એકલો અવક્તવ્ય થયો
 તે સંદેહનિવારવા કહ્યો જે સ્યાત્ અસ્તિ અવક્તવ્ય. વસ્તુમાં
 અનંતા અસ્તિ ધર્મ છે પણ વચને અગોચર છે, અને અનંતાધર્મ
 વચનગોચર પણ છે, તેની સાપેક્ષતા માટે સ્યાત્ પદયુક્ત કરીયં
 ણ્ટલે સ્યાત્ અસ્તિ અવક્તવ્ય એ પાંચમો ભાંગો જાણવો. એમજ
 પાંચમાની રીતે સ્યાત્ નાસ્તિ અવક્તવ્ય એ છઠ્ઠો ભાંગો જાણવો.
 હવે સાતમો ભાંગો કહે છે. ઇહાં અસ્તિભાવપણો વક્તવ્ય છે તેમજ
 નાસ્તિભાવ પણ વક્તવ્ય છે, અને અવક્તવ્ય પણ છે. એ સર્વ ધર્મ
 એક સમયમાં એક વસ્તુમધ્યે તથા એક ગુણમધ્યે તથા એક પર્યાય મધ્યે

સમકાલે પરિણમે છે, તે જણાવવા માટે અસ્તિનાસ્તિ અવક્તવ્યઃ
 એ સાતમો ભાંગો. इहां अस्ति ते नास्ति न थाय अने नास्ति
 ते अस्ति न थाय तथा वक्तव्य ते अवक्तव्य न थाय अने अव-
 क्तव्य ते वक्तव्य न थाय ते जणावવાને अर्थે સ્યાત્પદ ગ્રહ્યો છે.
 इहां अस्तिपणे जे भाव છે તે अस्तिધર્મ અને नास्तिपणे जे भाव
 છે તે नास्तिपणे ગ્રહ્યા છે, बेहु समकाले છે તે માટે एक समय
 वक्तव्यके० कहेवामां अशक्य છે, असमर्थ છે, तेथी अवक्तव्यके०
 अगोचरपणे છે અને जे स्यात्पद છે ते अस्तिधर्म नास्तिधर्म अव-
 क्तव्य धर्मनो नित्यपणो अनित्यपणो प्रमुख अनेकांतनो संग्रह करे
 છે. जे अस्तिधर्म છે તે नित्यपणे पण છે तथा अनित्यपणे पण છે,
 एकपणे છે, अनेकपणे છે, भेदपणे છે, अभेदपणे છે, इत्यादिक ते
 अस्तिधर्ममां अनेकांतता છે तेने ग्रहे છે. કેમકે વસ્તુનો एकगुण
 तेमां अस्तिपणો છે, नास्तिपणો છે, नित्यपणो છે, अनित्यपणो
 છે, भेदपणो છે, अभेदपणो છે, वक्तव्यपणो છે, अवक्तव्यपणो
 છે, भव्यपणो છે, अभव्यपणो છે, ए अनेकांतपणो एह ज
 स्याद्वाद છે. તેનું સંકેતિક વાક્ય તે સ્યાત્પદ છે એ રીતે જાણવો.

આત્મદ્રવ્યને વિષે સ્વધર્મની અસ્તિતા છે, પરધર્મની નાસ્તિતા
 છે, स्वगुणनो परिणमवो अनित्य છે અને तेज गुणपणे नित्य
 છે, तथा द्रव्य पिंडपणे एक છે અને गुण पर्यायपणे अनेक છે.
 तथा आत्मा कारणपणे कार्यपणें समय समयमां नवानवापणो
 जे પામે છે તે भवनधर्म છે. तो पण आत्मानो मूलधर्म जे पलटतो
 नथी ते अभवनधर्म છે. इत्यादिक अनेक धर्म परिणति युक्त છે
 ए रीते ष् द्रव्यने जाणी निर्धारी जे हेयोपादेयपणे श्रद्धान
 भासन थाय ते सम्यक् ज्ञान, सम्यक् दर्शन છે. ए जीवनी अशु-
 द्धता ते परकर्त्ता, परभोक्ता, परग्राहकता टालवाना उपायનું
 साधन ते साधन करवे आत्मा आत्मापणें मूलधर्मे रहे ते सिद्ध-
 पणो. तेनी क्वचि उद्यमपणो करवो एहिज श्रेय છે.

સ્યાત્અસ્તિ, સ્યાન્નાસ્તિ, સ્યાત્અવક્તવ્યરૂપા-
 સ્ત્રયઃ સકલાદેશાઃ સંપૂર્ણવસ્તુધર્મગ્રાહકત્વાત્,
 મૂલતઃ અસ્તિભાવા અસ્તિત્વેન સન્તિ, નાસ્તિ-
 ત્વેન સન્તિ એવં સત્સમ્ભંગીઃ એવં નિત્યત્વસત્સમ્ભંગી
 અનિત્યત્વ સત્સમ્ભંગી એવં સામાન્યધર્માણાં, વિશે-
 ષધર્માણાં, ગુણાનાં, પર્યાયાણાં, પ્રત્યેકં સત્સ-
 મ્ભંગી તદ્યથા

અર્થ ॥ સ્યાત્અસ્તિ, સ્યાત્નાસ્તિ, સ્યાત્અવક્તવ્ય એ ત્રણ
 ભાંગા વસ્તુના સંપૂર્ણરૂપને ગ્રહે માટે સકલાદેશી છે, અને શેષ
 રહ્યા જે ચારભાંગા તે વિકલાદેશી છે. તે વસ્તુના એકદેશને ગ્રહે
 માટે. તથા વલી અસ્તિપણાને વિષે જે અસ્તિપણો તે નાસ્તિપણે
 નથી, અને નાસ્તિપણો નાસ્તિપણે છે તેમાં અસ્તિપણો નથી. इहां
 કોઈ પુછે કે વસ્તુમાં જે નાસ્તિપણો તે અસ્તિપણે કહો છો તો
 નાસ્તિપણામાં આસ્તિપણાની ના કિમ કહો છો ? તેને ઉત્તર જે
 નાસ્તિપણો તે અસ્તિ છે—છતાપણે છે અને અસ્તિધર્મ કાંઈ નાસ્તિ-
 પણામાં નથી માટે ના કહી છે. છતિની ના કહી નથી. તથા
 એમજ નિત્યપણાની સત્સમ્ભંગી, તથા અનિત્યપણાની સત્સમ્ભંગી,
 તેમજ સામાન્ય ધર્મ સર્વની ભિન્ન ભિન્ન સત્સમ્ભંગી, તથા સર્વ
 વિશેષ ધર્મની સત્સમ્ભંગી, તેમજ ગુણ પર્યાય સર્વની જૂદી જૂદી
 સત્સમ્ભંગી કહેવી, તદ્યથા કે० તે કહી દેખાડે છે.

જ્ઞાનં જ્ઞાનત્વેન અસ્તિ દર્શનાદિભિઃ સ્વજાતિ
 ધર્મૈઃ અચેતનાદિભિઃ વિજાતિધર્મૈઃ નાસ્તિ, એવં
 પશ્ચાસ્તિકાયે પ્રત્યસ્તિકાયમનન્તા સત્સમ્ભંગ્યો

भवन्ति. अस्तित्वाभावे गुणाभावात्पदार्थे शून्य-
तापत्तिः नास्तित्वाभावे कदाचित् परभावत्वेन
परिणमनात् सर्वसङ्करतापत्तिः व्यंजकयोगे सत्ता
स्फुरति तथा असत्ताया अपि स्फुरणात् पदार्था-
नामनियता प्रतिपत्तिः तत्त्वार्थे तद्भावाव्ययं
नित्यम् ॥

अर्थ ॥ हवे गुणની સમ્પ્રભંગી કહી દેखाડે છે, જેમ જ્ઞાન ગુણ
જ્ઞાયકાદિક ગુણે અસ્તિ છે અને દર્શનાદિક સ્વજાતિ એકદ્રવ્ય-
વ્યાપિ ગુણ તથા સ્વજાતિ ભિન્ન જીવવ્યાપિ જ્ઞાનાદિક સર્વગુણ
અને અચેતનાદિક પરદ્રવ્યવ્યાપિ સર્વ ધર્મની નાસ્તિ છે, એમ
પંચાસ્તિકાયને વિષે અસ્તિકાયેં અનંતિ સમ્પ્રભંગીઓ પામે. એ
સમ્પ્રભંગી સ્યાદ્વાદપરિણામે છે તે સર્વ દ્રવ્યાદિકમાં છે.

હવે વસ્તુમધ્યે અસ્તિપણો ન માનિયેં તો શો દોષ ઉપજે તે
કહે છે. જો વસ્તુમાં અસ્તિપણો ન માનિયેં તો ગુણ પર્યાયનો
અભાવ થાય અને ગુણના અભાવેં પદાર્થ શૂન્યતાપણો પામે.

તથા જો વસ્તુમધ્યે નાસ્તિપણો ન માનિયેં તો તે વસ્તુ કદા-
કાલેં પર વસ્તુપણેં અથવા પરગુણપણેં પરિણમી જાય, તેથી કોઈ-
વારે જીવ તે અજીવપણો પામે, અને અજીવ તે જીવપણો પામે
તો સર્વ સંકરતાદોષ ઉપજે. તથા વ્યંજન કે. પ્રકટતાનો હેતુ
તેને યોગેં છતો ધર્મ તે ફુરે, પણ જે ધર્મની સત્તા છતિ ન હોય
તે ફુરે નહી. જો નાસ્તિપણો ન માનિયેં તો અસત્તાપણે ફુરે,
અને જે વારેં અસત્તા સ્ફુરે તે વારેં દ્રવ્યનો અનિયામક કે. અનિ-
શ્ચયપણો થઈ જાય, તે માટે સર્વ ભાવ અસ્તિ નાસ્તિમયી છે.

વ્યંજકતાનો દૃષ્ટાંત કહે છે. જેમ કોરા કુંભમાં સુગંધતાની સત્તા છે તોજ પાણીને યોગે વાસના પ્રગટે છે. જો વસ્ત્રાદિકમાં તે ધર્મ નથી તો તેમાં પ્રગટતો પળ નથી એમ સર્વત્ર જાણવો. હવે ત્રીજો નિત્ય સ્વભાવ કહે છે તે જેવસ્તુના ભાવ તેનો અવ્યય કે નહીં ટલવો એટલે તેમનો તેમજ રહેવો તે નિત્યપણો કહિયે. તેના બે ભેદ છે તે કહે છે.

एका अप्रच्युतिनित्यता द्वितीया पारंपर्यनित्यता ॥
 तथा द्रव्याणां ऊर्ध्वप्रचयतिर्यग्प्रचयत्वेन
 तदेव द्रव्य मिति ध्रुवत्वेन नित्यस्वभावः नवन-
 वपर्यायपरिणमनादिभिः उत्पत्तिव्ययरूपो नि-
 त्यस्वभावः उत्पत्तिव्ययस्वरूपमनित्यम् ॥ १

અર્થ:—એક અપ્રચ્યુતિનિત્યતા, બીજી પારંપર્યનિત્યતા, તિહાં અપ્રચ્યુતિનિત્યતા તેને કહિયે જે દ્રવ્ય તે ઉર્ધ્વ પ્રચય તિર્યક્ પ્રચયને પરિણમવે એ દ્રવ્ય તેહિજ એ ધ્રુવતારૂપ જ્ઞાન થાય છે એટલે સદા સર્વદા ત્રણે કાલે તેહિજ, એવું જે જ્ઞાન થાય છે જે મૂલ સ્વભાવ પલટે નહીં તે અપ્રચ્યુતિ નિત્યતા કહિયે. અને એ નિત્યતામાં જે ઉર્ધ્વ પ્રચય કહ્યો તે ઓલખાવે છે. જે પહેલે સમયે દ્રવ્યની પરિણતિ હતી તે બીજે સમયે નવપર્યાયને ઉપજવે અને પૂર્વપર્યાયને વ્યય સર્વ પર્યાયની પરાવૃત્તિ થઈ, તો પણ એ દ્રવ્ય તેનું તેજ, એવું જે જ્ઞાન થાય તે દ્રવ્યમાં ઉર્ધ્વપ્રચય કહિયે. ઉપરલે સમયે તે માટે ઉર્ધ્વ પ્રચય કહિયે.

તથા અનંતાજીવ સરિખા છે પણ સર્વજીવ જાણતાં એ પણ જીવ એવો જીવત્વસત્તાયેતુલ્ય ભીન્ન જીવ સત્તારૂપ જ્ઞાન થાય તે તિર્યક્પ્રચય કહિયે.

ઝઘ્વેપ્રચય તે સમયાંતરે અનેક ઉત્પાદવ્યયને પલટવે પળ
 એ જીવ તે તેજ છે એવું જ્ઞાન થાય એ નિત્યસ્વભાવનો ધર્મ
 જાણવો. એ કારણથી કાર્યઉપનો તેનું જ્ઞાન થાય તે નિત્યસ્વ-
 ભાવનો ધર્મ જાણવો. તથા એ કારણથી જે કાર્યઉપનો ઘણો જ્ઞાન
 થયું તે કારણથી બીજે કારણે બીજું કાર્ય થાય એમ નવે નવે
 કાર્યઉપને પળ જીવ તેજ છે એવું જે જ્ઞાન થાય, પરંપરાલુપ
 સંતતિ ચાલી જાય તે પારંપર્ય નિત્યતા કહિયે, જેમ પ્રથમ શરી-
 રને કારણે રાગ હતો તેહિજ વસ્ત્ર ધનને કારણ પ્રતે રાગ થયો
 તે કારણ નવા રાગનો નવાપણો પળ રાગ રહિત આત્મા કેવારે
 નહી, એ પારંપર્ય ઇટલે પરંપરા નિત્યતા કહિયે. બીજું નામ
 સંતતિ નિત્યતા જાણવી, તે કારણ યોગે નિમિત્તે નીપજે, નવા
 નવા પર્યાયને પરિણમવે ઇટલે પૂર્વ પર્યાયને વ્યયથવે તથા અભિ-
 નવ પર્યાયને ઉપજવે અનિત્ય સ્વભાવ જાણવો. ઇટલે ઉત્પત્તિ
 કે० ઉપજવો વ્યય કે० વિણસવો એવો જે સ્વભાવ તે અનિત્ય
 સ્વભાવ જાણવો.

તત્ર નિત્યસ્વં દ્વિવિધં કૂટસ્થં પ્રદેશાદિનાં,
 પરિણામિત્વં જ્ઞાનાદિગુણાનાં, તત્રોત્પાદવ્યયાવ-
 નેકપ્રકારૌ તથાપિ કિશ્ચિલ્લિખ્યતે વિસ્ત્રસાપ્રયો-
 ગજભેદાદ્ દ્વિભેદો સર્વદ્રવ્યાણાં ચલનસહકા-
 રાદિપદાર્થક્રિયાકારણં ભવત્યેવ ॥

અર્થ:—તિહાંવલી ગ્રંથાંતરે નિત્યપણો બે પ્રકારે કહ્યો છે,
 એક કૂટસ્થનિત્યતા, બીજી પરિણામિનિત્યતા છે. જીવના
 અસંખ્યાત પ્રદેશ તે સંખ્યાર્થે તથા ક્ષેત્રાવગાહ પલટતો નથી તે
 તથા ગુણનો અવિભાગ તે સર્વ કૂટસ્થનિત્યતા છે.

જ્ઞાનાદિક ગુણ એ સર્વ પરિણામિક નિત્યતાયે છે. કેમકે ગુણનો ધર્મજ એ છે. જે સમયે સમયે સ્વભાવ કાર્યપણે પરિણમે અને જે કાર્ય હોય તે પરિણામિકપણેજ હોય એ નીતિજ છે, અને જો જ્ઞાનગુણને કૂટસ્થનિત્યતાપણે માનિયે તો પેહેલે સમયે જે જ્ઞાને કરી જાણ્યો તેહિજ જાણપણો સદાસર્વદા રહે, પણ તેમ તો નથી. જ્ઞેય તો નવનવી રીતે પરિણમતા દેખાય છે તો તે જ્ઞેયની નવનવી અવસ્થા જ્ઞાન જાણે નહી, એટલે પહેલે સમય જે રીતે જ્ઞાન પરિણમે છે તે રીતે પરિણમન જોવું જોઈયે અને એ રીતે જ્ઞાન યથાર્થ થયું એમ ઘટે નહીં તે માટે જ્ઞેય જે ઘટપટાદિક તે જેમ પલટે છે તેમ જ્ઞાન પણ જાણે તેહિજ જ્ઞાન યથાર્થ થાય, તે માટે જ્ઞાનગુણ તે નવા નવા જ્ઞેય જાણવા માટે પરિણામી જાણવો. અનિત્ય જ્ઞાયકતા શક્તિ માટે નિત્ય. એ રીતે નિત્યાનિત્ય સ્વભાવી સર્વ ગુણ છે. સર્વ દ્રવ્યને વિષે પોતાની ક્રિયાનું કારણ થાયજ છે.

તત્ર ચલનસહકારિત્વં કાર્યં ધર્માસ્તિકાયં દ્રવ્ય-
સ્ય પ્રતિપ્રદેશસ્થચલનસહકારિગુણા વિભાગાઃ
ઉપાદાનકારણં કારણસ્યૈવ કાર્યપરિણમનાત્
તેન કારણત્વપર્યાયવ્યયઃ કાર્યત્વપરિણામસ્યો-
ત્પાદઃ ગુણત્વેન ધ્રુવત્વં પ્રતિસમયં કારણસ્યાપિ
ઉત્પાદવ્યયૌ કાર્યસ્યાપ્યુત્પાદવ્યયાવિત્યનેકાન્ત-
જયપતાકાગ્રન્થે. એવં સર્વદ્રવ્યેષુ સર્વેષાં ગુણાનાં
સ્વસ્વકાર્યકારણતા જ્ઞેયા ઇતિ પ્રથમવ્યાખ્યાનમ્।

અર્થઃ—તિહાં જેમ ધર્માસ્તિકાયદ્રવ્યનો ચલન સહકારી-

પળો તે મુખ્ય કાર્ય છે, અને અધર્માસ્તિકાયદ્રવ્યનો સ્થિર સહા-
 યીત્વ તે મુખ્ય કાર્ય છે, વલી આકાશદ્રવ્યનું અવગાહના દાન તે
 મુખ્ય કાર્ય છે, જીવનો જાણવા દેખવારૂપ ઉપયોગ તે મુખ્ય
 કાર્ય છે, પુદ્ગલનો વર્ણગંધરસસ્પર્શપળો તે મુખ્ય કાર્ય છે,
 ઇત્યાદિ સ્વકાર્યનો થાવું છે તે જિહાં થાવું તિહાં ભવનધર્મ થયો.
 અને જિહાં ભવનધર્મ તે ઉત્પાદ થયો, અને ઉત્પાદ હોય તે વ્યય
 સહિતજ હોય. તે ભવનધર્મ તત્ત્વાર્થ ગ્રંથ મધ્યે કહ્યો છે. હવે તે
 ઉત્પાદવ્યય બે પ્રકારના છે. એક પ્રયોગથી થાય અને બીજો
 વિશ્રસા કે સહજે પરિણામી ધર્મે થાય. હવે ઇહાં સહજનો
 ઉત્પાદવ્યય કહે છે. તિહાં ધર્માસ્તિકાયાદિ છ દ્રવ્યને પોતપો-
 તાના ચલન સહાકારાદિ ગુણની પ્રવૃત્તિરૂપ અર્થક્રિયાનો કરવો
 થાયજ, અને ચલનસહકારપળો તે કાર્ય. ધર્માસ્તિકાયદ્રવ્યને
 પ્રતિપ્રદેશે રહ્યો જે ચલન સહકારી ગુણા વિભાગ તે ઉપાદાનકાર-
 ણ છે, તેહિજ કાર્યપળે પરિણમે છે. એટલે કારણપળાનો વ્યય
 અને કાર્યપળાનો ઉત્પાદ તથા ચલન સહકારીપળે ધ્રુવ છે. એમજ
 અધર્માસ્તિકાયને વિષે થિરસહાગુણનું પ્રવર્તન છે, તથા આકાશ-
 સ્તિકાયને વિષે પળ અવગાહનાગુણનું પ્રવર્તન એમજ છે. વલી
 પુદ્ગલમાં પૂરણગલનાદિક ગુણનું પ્રવર્તન છે, તેમજ જીવદ્રવ્યમાં
 જ્ઞાનાદિક ગુણનું પ્રવર્તન છે, અથવા વલી અનેકાંતજયપતાકા
 ગ્રંથને વિષે એમ પળ કહ્યું છે જે પ્રતિસમયે ગુણને વિષે કારણપળો
 નવો નવો ઉપજે છે એટલે કારણપળાનો પળ ઉત્પાદ વ્યય છે, તેમજ
 પ્રતિસમયે કાર્યપળો પળ નવો નવો ઉપજે છે, એટલે કાર્યપળાનો
 પળ ઉત્પાદ વ્યય છે, એમ સર્વ દ્રવ્યને વિષે સર્વ ગુણનો કાર્યપળો
 કારણપળો ઉપજે વિળસે છે, એમ ઉત્પાદ વ્યયનો એક સ્વરૂપ
 પ્રથમ ભેદ કહ્યો.

તથાચ સર્વેષાં દ્રવ્યાણાં પારિણામિકત્વં પૂર્વપર્યાયવ્યયઃ [નવપર્યાયોત્પાદઃ એવમપ્યુત્પાદવ્યયૌ દ્રવ્યત્વેન ધ્રુવત્વં ઇતિ દ્વિતીયઃ

અર્થઃ—સર્વ ધર્મ છે તે પરિણામિક ભાવે છે. તિહાં પૂર્વ પર્યાયનો દ્રવ્ય અને નવા પર્યાયનો ઉત્પાદ સમય સમયે છે અને દ્રવ્યપણો ધ્રુવ છે એ બીજો ભેદ.

પ્રતિદ્રવ્યં સ્વકાર્યકારણપરિણમનપરાવૃત્તિગુણપ્રવૃત્તિરૂપા પરિણતિઃ અનન્તા અતીતા એકા વર્તમાના અન્યા અનાગતા યોગ્યતારૂપાસ્તા વર્તમાના અતીતા ભવન્તિ અનાગતા વર્તમાના ભવન્તિ શેષા અનાગતા કાર્યયોગ્યતાસન્નતાં લભન્તે इत्येवंરૂપાવુત્પાદવ્યયૌ ગુણત્વેન વત્ત્વં ઇતિ તૃતીયઃ । અત્ર કેચિત્ કાલાપેક્ષયા પરપ્રત્યયત્વં વદન્તિ તદસત્ કાલસ્ય પશ્ચાસ્તિકાયપર્યાયત્વેનૈવાઽઽગમે ઉક્તત્વાદિયં પરિણતિઃ સ્વકાલત્વેન વર્તનાત્ સ પ્રત્યક્ષં એવં તથા કાલસ્ય ભિન્નદ્રવ્યત્વેઽપિ કાલસ્ય કારણતા અતીતાનાગતવર્તમાનભવનં તુ જીવાદિદ્રવ્યસ્યૈવ પરિણતિરિતિ ॥

અર્થઃ—સર્વ દ્રવ્યને વિષે સ્વ કે० પોતાનું કારણ પરિણ-

મન પરાવૃત્તિ કે. પલટણપણે ગુણની પ્રવૃત્તિરૂપ પરિણમન છે, તે પરિણતિ અનંતિ અનંત જાતિની અતીતકાલે થઈ છે અને અનંતિજાતિની એક વર્તમાન કાલે છે, અને બીજી અનાગત યોગ્યતારૂપપણે અનંતિ છે, તે વર્તમાન પરિણતિ તે અતીત થાય છે, એટલે તે પરિણતિમધ્યે વર્તમાનપણાનો વ્યય અને અતીત-પણાનો ઉત્પાદ તથા પરિણતિપણે ધ્રુવ છે. અને અનાગતપરિણતિ તે વર્તમાન થાય છે, તિહાં અનાગતપણાનો વ્યય, વર્તમાનપણાનો ઉત્પાદ અને છતિપણે ધ્રુવ અને અનાગત કાર્ય યોગ્યતા તે દૂર હતા તે આસન્ન કે. નજીકપણો પામે, એટલે દૂરતાનો વ્યય અને નજીકતાનો ઉત્પાદ તથા અતીતમધ્યે દૂરતાનો ઉત્પાદ અને નજીકતાનો વ્યય, એ રીતે સર્વ દ્રવ્યને વિષે અતીત વર્તમાન તથા અનાગતપણે પરિણતિ છે, તે પરિણમેજ છે. એ દ્રવ્યને વિષે સ્વકાલરૂપ પરિણમન છે, એ ઉત્પાદ વ્યયનો ત્રીજો ભેદ જાણવો.

इहां केटलाक कालनी अपेक्षा लेइने परप्रत्ययपणो कहे छे ते खोटो छे, कारण के कालद्रव्य जे छे, ते पंचास्तिकायनो पर्याय छे, અને પરિણતિતો દ્રવ્યનો સ્વધર્મ છે, માટે કાલ તે સ્વકાલરૂપ વસ્તુનો પરિણામ તેનો ભેદ છે, અથવા કાલને ભિન્ન દ્રવ્ય માનિયેં તો પણ કાલ તે કારણપણે છે, અને અતીત, અનાગત વર્તમાનરૂપ પરિણતિ તેતો જીવાદિક દ્રવ્યનો ધર્મ છે તે માટે એ ઉત્પાદ વ્યય પણ સ્વરૂપજ છે. એ ત્રીજો ભેદ થયો.

तथाच सिद्धात्मनि केवलज्ञानस्य यथार्थज्ञेयज्ञा-
यकत्वात् यथा ज्ञेया धर्मादिपदार्थाः तथा घटा-
पटादिरूपा वा परिणमन्ति तथैव ज्ञाने भासनाद्
यस्मिन् समये घटस्य प्रतिभासः समयांतरे

ઘટધ્વંસે કપાલાદિપ્રતિભાસઃ તદા જ્ઞાને ઘટા
પ્રતિભાસધ્વંસઃ કપાલપ્રતિભાસસ્યોત્પાદઃ જ્ઞાન-
રુપત્વેન ધ્રુવત્વામિતિ. તથા ધર્માસ્તિકાયે યસ્મિન્
સમયે સંખ્યેયપરમાણૂનાં ચલનસહકારિતા અન્ય-
સમયે અસંખ્યેયાનાં એવં સંખ્યેયત્વસહકારિતા-
વ્યયઃ અસંખ્યેયાનન્તસહકારિતાઉત્પાદઃ ચલન-
સહકારિત્વેન ધ્રુવત્વં. એવમધર્માદિષ્વવિ જ્ઞેયં,
એવં સર્વગુણપ્રવૃત્તિષુ ઇતિ ચતુર્થઃ ॥

અર્થઃ—તથા કે૦ તેમજ વલી સિદ્ધાત્માને વિષે કેવલ
જ્ઞાનગુણની સંપૂર્ણ પ્રગટતા છે તે યથાર્થ જે કાલેં જે જ્ઞેય જેમ
પરિણમે તે કાલેં તેમજ જાણે એવો જ્ઞેયનો જ્ઞાયક તે કેવલ
જ્ઞાન છે, જેમ ધર્માદિ દ્રવ્ય તથા ઘટપટાદિ જ્ઞેય પદાર્થ જે રીતે
પરિણમે તે રીતેજ કેવલ જ્ઞાન જાણે, તે જે સમયે ઘટજ્ઞાન હતું તે
સમયાંતરે ઘટ ધ્વંસ થયે કપાલનું જ્ઞાન થાય, તેવારેં ઘટપ્રતિ
ભાસના ધ્વંસ, કપાલ પ્રતિભાસનો ઉત્પાદ, અને જ્ઞાનનો ધ્રુવપણો
એમ દર્શનાદિ સર્વ ગુણનો પ્રવર્તન જાણવો.

તથા ધર્માસ્તિકાયને વિષે જે સમયે સંખ્યાત પરમાણુનો
ચલન સહકારિપણો હતો, ફરી સમયાંતરે અસંખ્યાત પરમાણુને
ચલનસહકારીપણો કરે તેવારેં સંખ્યાતા પરમાણુ ચલનસહકાર-
તાનો વ્યય અને અસંખ્યેય પરમાણુને ચલનસહકારતાનો ઉત્પાદ
અને ચલનસહકારીપણે ધ્રુવ છે. એમજ અધર્માસ્તિકાયાદિકને
વિષે પણ સર્વ ગુણની પ્રવૃત્તિ થાય છે. એ રીતે દ્રવ્યને વિષે
અનંતા ગુણની પ્રવૃત્તિ છે. इहां कोई पुछे जे धर्मास्तिकाय

મધ્યે અનંતા જીવ તથા અનંતા પરમાણુ તે ચલણસહકારી થાય
 ઇટલો ચલનસહકારી છે, તો થોડા જીવ અને થોડા પરમાણુને
 ચલણસહકાર કરતાં બીજો ગુણ કયો અણપ્રવર્ત્યો રહ્યો ? એમ
 કહે તેને ઉત્તર કે નિવારણ જે દ્રવ્ય છે તેનો ગુણ અપ્રવર્ત્યો રહેજ
 નહીં અને જીવ પુદ્ગલ જે આવી પહોતા તેને સહકારે સર્વ
 ચલન સહકારી ગુણના પર્યાય તે પ્રવર્તે જ છે, કેમકે અલોકા-
 કાશમધ્યે જો અવગાહક જીવ પુદ્ગલ નથી તોપણ અવગાહક
 દાન ગુણ તો પ્રવર્તે જ છે. તેમ ધર્માસ્તિકાયાદિકમાં જીવ
 પુદ્ગલ થોડાને પોષે પણ ગુણ તો બધે પ્રવર્તે જ છે એમ
 ધારવો. એ રીતે ગુણ પર્યાયનો ઉત્પાદ વ્યય ધ્રુવરૂપ ધર્મ કહેવો.
 ચોથું રૂપ કહું.

તથા સર્વે પદાર્થાઃ અસ્તિનાસ્તિત્વેન પરિણામિનઃ
 તત્રોસ્તિ ભાવાનાં સ્વધર્માણાં પરિણામિકત્વેન
 ઉત્પાદવ્યયૌ સ્તઃ નાસ્તિ ભાવાનાં પરદ્રવ્યાદિ-
 નાં પરાવૃત્તૌ નાસ્તિભાવાનાં પરાવૃત્તિત્વેનાપ્યુ-
 ત્પાદવ્યયૌ ધ્રુવત્વં ચ અસ્તિનાસ્તિદ્વયૌ ઇતિ
 પશ્ચમઃ ॥

અર્થ—તથા સર્વ દ્રવ્યમાં અસ્તિ તથા નાસ્તિ એ બે સ્વભાવ
 પરિણમિ રહ્યા છે. તિહાં જે અસ્તિ સ્વભાવ છે તે સ્વદ્રવ્યાદિકનો
 છે. તે જેવાર જ્ઞાનગુણ ઘટ જાણતો હતો તેવારે ઘટ જ્ઞાનની
 અસ્તિતા હતી, અને તેજ ઘટધ્વંસ થયે કપાલ જ્ઞાન થયું તે વારે
 ઘટ જ્ઞાનની અસ્તિતાનો વ્યય થયો, અને કપાલ જ્ઞાનની અસ્તિ-
 તાનો ઉત્પાદ થયો, એ રીતે અસ્તિતાનો ઉત્પાદ વ્યય છે તેજ
 રીતે નાસ્તિતાનો પણ ઉત્પાદ વ્યય જાણવો, જે પહેલી ઘટ

નાસ્તિતા હતી તે પછે ઘટધ્વંસે કપાલ નાસ્તિતા થઈ, એમ પર-
દ્રવ્યને પલટવે નાસ્તિતા પલટે છે, તે સ્વગુણને પરિણામિક કાર્યને
પલટવે કરીને અસ્તિતા પલટે છે, અને જિહાં પલટવાપણો તિહાં
ઉત્પાદ વ્યય થાયજ. એમ દ્રવ્યમાં સામાન્ય સ્વભાવ ધર્મ છે તેમાં
જેમ સંભવે તેમ શ્રી પ્રભુની આજ્ઞાયેં ઉપયોગ દેડને ઉત્પાદ
વ્યયપણો કરવો અને અસ્તિ નાસ્તિપણે ધ્રુવ છે એ પાંચમો
અધિકાર કહ્યો.

તથા પુનઃ અગુરુલઘુપર્યાયાણાં ષડ્ગુણહાનિ-
વૃદ્ધિરૂપાણાં પ્રતિદ્રવ્યં પરિણમનાત્ નાનાહાનિ-
વ્યયેવૃદ્ધ્યુત્પાદઃ વૃદ્ધિવ્યયે હાન્યુત્પાદઃ ધ્રુવસ્વં
ચાગુરુલઘુપર્યાયાણાં એવં સર્વદ્રવ્યેષુ જ્ઞેયં “તત્ત્વા-
ર્થવૃત્તૌ” આકાશાધિકારે યત્રાપ્યવગાહકજીવ-
પુદ્ગલાદિનાસ્તિ તત્રાપ્યગુરુલઘુપર્યાય વર્ત્તનયા-
વશ્યત્વે ચાનિત્યતાભ્યુપેયા તે ચ અન્યે અન્યે
ચ ભવન્તિ અન્યથા તત્ર નવોત્પાદવ્યયૌ નાપે-
ક્ષિકાવિતિ ન્યૂનં એવં સલ્લક્ષણં સ્યાત્ ઇતિ ષષ્ઠઃ॥

અર્થ ॥ તથા કે૦ તેમજ વલી સર્વ દ્રવ્ય તથા પર્યાય તે
અગુરુલઘુ ધર્મે સંયુક્ત હોય દ્રવ્યને પ્રદેશેં અગુરુલઘુ અનંતો છે.
તે અગુરુલઘુ સમયેં સમયેં પ્રદેશેં તથા પર્યાયેં કોઈક વારેં વૃદ્ધિ
પામે કોઈક વારેં ઘટી જાય; તે વધુઘટુ થવો છ છ પ્રકારેં છે.
૧ અનંતભાગ હાનિ, ૨ અસંખ્યાત ભાગ હાનિ, ૩ સંખ્યાત
ભાગ હાનિ, ૪ સંખ્યાત ગુણ હાનિ, ૫ અસંખ્યાત ગુણ હાનિ,
૬ અનંત ગુણ હાનિ, ૭ છ પ્રકારેં હાનિ તથા ૧ અનંત ભાગ

વૃદ્ધિ, ૨ અસંખ્યાત ભાગ વૃદ્ધિ, ૩ સંખ્યાત ભાગ વૃદ્ધિ ૪ સંખ્યાત ગુણ વૃદ્ધિ, ૫ અસંખ્યાત ગુણ વૃદ્ધિ, ૬ અનંત ગુણ વૃદ્ધિ. એ છ પ્રકારની વૃદ્ધિ તે સર્વ દ્રવ્યના સર્વ પ્રદેશો સર્વ પર્યાયમાં થાય, એક પ્રદેશમાં કોઈક સમયે વધે છે કોઈક સમયે ઘટે છે. જેમ પરમાણુમાં વર્ણાદિક વધે ઘટે છે તેમ અગુરુલઘુ-પણો પણ વધે ઘટે છે. હાનિનો વ્યય છે તો વૃદ્ધિનો ઉત્પાદ છે. અથવા વૃદ્ધિનો વ્યય છે તો હાનિનો ઉત્પાદ છે, પણ અગુરુલઘુ ધ્રુવનો ધ્રુવ છે. એમ સર્વ દ્રવ્યને વિષે જાણવો. તિહાં તત્ત્વાર્થટી-કામાં આકાશ દ્રવ્યના અધિકારે કહ્યું છે તે લખિયેં છેયેં. જિહાં અલોકાકાશમધ્યે અવગાહક જીવ પુદ્ગલાદિક દ્રવ્ય નથી તિહાં પણ અગુરુલઘુપર્યાયવંતપણો અવશ્ય છે, તે અગુરુલઘુની અનિત્યતા અવશ્ય અંગીકારે છે. અને તે અગુરુલઘુ તે પર્યાયેં તથા પ્રદેશો અન્ય અન્ય કે. વીજો વીજો થાય છે, એટલે પૂર્વ સમયે અગુરુલઘુનો વ્યય અને વીજે સમયે નવા અગુરુલઘુનો ઉત્પાદ છે. જો એ રીતે નવો ઉત્પાદ વ્યય ગવેષિયે નહી તો અલોકાકાશને વિષે સલ્લક્ષણ ન્યૂન કે. ઓછો પડે, જે ઉત્પાદ વ્યય ધ્રુવતા સંયુક્ત તે સત્ કહિયેં અને જે દ્રવ્ય હોય તે સત્પણા સંયુક્તજ હોય. માટે અગુરુલઘુનું પરિણમન સર્વ દ્રવ્યમાં, સર્વ પર્યાયમાં, સર્વ પ્રદેશમાં છે. એ અગુરુલઘુનો ઉત્પાદ વ્યય કહ્યો. એ છઠ્ઠો અધિકાર થયો.

તથા ભગવતીટીકાયાં—તથા ચ—અસ્તિપર્યાયિતઃ
સામર્થ્યરૂપા વિશેષપર્યાયાસ્તે ચાનન્તગુણાસ્તે
પ્રતિસમયં નિમિત્તભેદેનપરાવૃત્તિરૂપાઃ તત્ર પૂર્વ-
વિશેષપર્યાયાણાં નાશઃ અભિનવવિશેષપર્યાયા-

નામુત્પાદપર્યાયવત્ત્વે ધ્રુવત્ત્વં ઇત્યાદિ સર્વત્ર જ્ઞેયં
ઇતિ સસમઃ ॥

અર્થ ॥ તેમજ વલી અસ્તિપર્યાયથી વિશેષ પર્યાય જે સામર્થ્યરૂપ તે અનંતગુણા છે. એ ભગવતી સૂત્રની ટીકા મધ્યે કહ્યો છે. જે અસ્તિ પર્યાય તે જ્ઞાનાદિ ગુણના અવિભાગરૂપ પર્યાય છે. જે પર્યાયમાં સર્વ જ્ઞેય જાણવાનું સામર્થ્ય છે તે વિશેષ પર્યાય છે. તથા મહાભાષ્યે—“આવંતો જ્ઞેયાસ્તાવતો જ્ઞાન-પર્યાયાઃ” એ સામર્થ્ય પર્યાય ગવેષ્યા છે, એ સામર્થ્ય પર્યાય તે જ્ઞેયને નિમિત્તે છે, તે જ્ઞેય તો અનેક ઉપજે છે ને અનેક વિણશે છે, તેવારે વિશેષ પર્યાય પણ પલટે છે તે પ્રતિસમર્થે નિમિત્ત ભેદની પરાવૃત્તિ પલટવેથી પૂર્વ વિશેષ પર્યાય નાશ થાય તથા અભિનવ વિશેષ પર્યાયનો ઉપજવો છે અને પર્યાયની અસ્તિતા ધ્રુવ છે, એમ ગુણપર્યાયનો ઉત્પાદ વ્યય ધ્રુવપણો તે સાતમો છે. એ અસ્તિ-નાસ્તિ સ્વભાવ વચ્ચાળ્યા.

નિત્યતાઽભાવે નિરન્વયતા કાર્યસ્ય ભવતિ કાર-
ણાભાવતા ચ ભવતિ અનિત્યતાયા અભાવે જ્ઞાન-
કતાદિશક્તેરભાવઃ અર્થક્રિયાસંભવઃ તથા સમસ્ત-
સ્વભાવપર્યાયાધારભૂતભવ્યદેશાનાં સ્વસ્વક્ષેત્ર-
ભેદરૂપાણામેકત્વપિણ્ડીરૂપાપરત્યાગઃ એકસ્વભા-
વઃ ॥ ક્ષેત્રકાલભાવાનાં ભિન્નકાર્યપરિણામાનાં
ભિન્નપ્રભાવરૂપોઽનેકસ્વભાવઃ એકત્વાભાવે સા
માન્યાભાવઃ ॥ અનેકત્વાભાવે વિશેષધર્માભાવઃ
સ્વસ્વામિત્વઘ્યાપ્યઘ્યાપકતાપ્યભાવઃ

अर्थ ॥ एमज सर्व द्रव्यमां नित्यता तथा अनित्यता छे. ए नित्य अनित्यपणा विना द्रव्य कोइ नथी. जो द्रव्यमां नित्यता न होय ता कार्यनो अन्वय कोने हाय ? एटले अमुक कार्य ते अमुक द्रव्ये करचो एम कह्यो जाय नही, माटे द्रव्यमां नित्यता मानवाथीज अमुक द्रव्ये अमुक कार्य करचो एम कहेवाय छे. माटे जो द्रव्यने नित्यपणेज मानियें तो गुणनुं कार्य ते द्रव्यनो कहेवाय, अने गुण ते द्रव्य न कहेवाय. अने जो द्रव्य नित्य होय तो कारणपणानो अभाव थाय माटे द्रव्यमां नित्यता मानवी. अने जो द्रव्यमां अनित्यपणो न मानियें तो जाणंग आदे देइनें सर्व द्रव्यना गुणरूप कार्यनो अभाव थइ जाय, अर्थ क्रिया संभवे नही, एटले कोइ अनित्यपणो होय तो अर्थ क्रियाने करे केमके करवापणो कोइक बीजापणो एटले नवापणो निपजाववो ते पूर्व पर्यायनो ध्वंस थयेथी थाय अने ते एकनो ध्वंस अने कोइक बीजा नवानो नीपजवो ते द्रव्यमां अनित्यपणो छे. एटले नित्य स्वभाव तथा अनित्य स्वभाव ओलखाव्या. हवे एक स्वभाव तथा अनेक स्वभाव ओलखावे छे.

तथा के० तेमज समस्त के० सर्व जे स्वभाव अस्तित्व, प्रमेयत्व, अगुरुलघु आदिक समस्त पर्याय गुणाविभागादिक ते सर्वनुं आधारभूत क्षेत्र ते प्रदेश छे ते स्व के० पोताना जे क्षेत्र ते सर्व भेदरूप जुदा जुदा छे, एटले संख्याता प्रदेश भिन्न छे पण ते एक पिंडपणो किंवारे तजता नथी, सर्व प्रदेशमां अंतराल क्षेत्रपणो कोइवार पामतो नथी. जे अनंता स्वभाव, अनंत पर्याय, ते असंख्यात प्रदेश रूप तेनुं प्रमाण फिरतुं नथी एवो जे द्रव्यने विषे समुदाय पिंडपणो रहे छे ते एक स्वभाव कहियें. ते पंचास्तिकायमध्ये १ धर्म, २ अधर्म, ३ आकाश, ४

ત્રણ દ્રવ્ય એકેક છે. અને જીવ દ્રવ્ય અનંતા છે તેથી પુદ્ગલ પરમાણુઓ અનંત ગુણા છે. તે એક જીવ અનેક રૂપ નવા નવા કરે પણ અન્તર પડે નહીં તે માટે દ્રવ્યમધ્યે એક સ્વભાવ છે.

ક્ષેત્ર અસંખ્યાત પ્રદેશ કાલ ઉત્પાદ વ્યયરૂપ ભાવ પર્યાય ગુણના અવિભાગ તે પોતાના ભિન્નકાર્ય પરિણામી છે, તે સર્વનો ભિન્ન પ્રવાહ છે. એટલે સર્વના કાર્યપણો ભિન્ન છે. તે માટે દ્રવ્યને સર્વ સ્વભાવ પર્યાય ભેદે વિચારતાં દ્રવ્યમાં અનેક સ્વભાવ પણ છે. જો વસ્તુમાં એકપણના અભાવ માનિયેં તો સામાન્યપણો રહે નહીં અને ગુણનો પર્યાયનો સ્વામી આધાર તે કોણ થાય ? અને આધાર વિના ગુણાદિ આધેય તે ક્યાં રહે ? તે માટે દ્રવ્યનો એકપણો છે. જો વસ્તુમાં અનેકપણો ન માનિયેં તો દ્રવ્ય તે વિશેષ રહિત થઈ જાય, તેથી ગુણનો અનેકપણો શી રીતે દ્રવ્યને વિષે પામિયેં ? માટે દ્રવ્યમાં ગુણકાર્યનો અનેકપણો પણ છે તથા સ્વસ્વામિત્વ વ્યાપક વ્યાપકભાવ કેમ ઠરે ? જે ગુણ પર્યાય તે સ્વ કે ધન અને દ્રવ્ય તે તેનો સ્વામી છે અથવા દ્રવ્ય તે વ્યાપ્ય અને ગુણ પર્યાય તે વ્યાપક છે એ રીતે દ્રવ્યમાં એક સ્વભાવ તથા અનેક સ્વભાવ જાણવા.

સ્વસ્વકાર્યભેદેન સ્વભાવભેદેન અગુરુલગુપર્યાય-
ભેદેન ભેવસ્વભાવઃ અવસ્થાનાધારતાદ્યભેદેન
અભેદસ્વભાવઃ ભેદભાવે સર્વગુણપર્યાયાણાં
સદ્ગુરદોષઃ ગુણગુણીલક્ષલક્ષણઃ કાર્યકારણતા-
નાશઃ અભેદાભાવે સ્થાનધ્વંસઃ કસ્યૈતે ગુણાઃ
કો વા ગુણી ઇત્યાદ્યભાવઃ ॥

અર્થ ॥ સ્વસ્વ કે० પોતપોતાના કાર્યને ભેદે કરી ઇટલે જીવદ્રવ્યમાં જ્ઞાનગુણ તે જાણવાનું કાર્ય કરે, અને દર્શનગુણ દેખવાનું કાર્ય કરે તથા ચારિત્રગુણ થિરતારમણતારૂપ કાર્ય કરે, તથા પુદ્ગલદ્રવ્ય તે રૂપપણો ભિન્ન કાર્ય કરે, તથા વર્ણપણો, ગંધપણો, રસપણો અને સ્પર્શપણો, સર્વ કાર્ય ભિન્ન છે. તથા સ્વભાવ ભેદ તે અસ્તિસ્વભાવ છતિ રૂપ છે, નિત્ય સ્વભાવ અવિનાશીપણો છે, અનિત્યપણો તે પલટણ રૂપ છે, એકપણો તે તે પિંડરૂપ છે, અનેકપણો તે પ્રદેશાદિક છે. ઇત્યાદિ સ્વભાવ ભેદ તથા અગુરુલઘુપર્યાય પ્રદેશે ગુણાવિભાગે જૂદો જૂદો છે. કોઈ કોઈનો તુલ્ય નથી, હાનિવૃદ્ધિરૂપ પરિણમન છે. ઇત્યાદિ પ્રકારે દ્રવ્યમાં ભેદ સ્વભાવ છે.

તથા સર્વ ધર્મનો અવસ્થાન કે० રહેવો તેને આધારપણો કાર્યની તુલના કે० સરિસ્થાપણો કેવારે ભિન્ન પડતો નથી, તે માટે દ્રવ્યમાં અભેદ સ્વભાવ છે.

જો દ્રવ્ય ગુણપર્યાયમાં ભેદ સ્વભાવ ન હોય તો સર્વ સંકર-એકપણો થાય તેવારે કાર્યનો ભેદ કેમ પડે ? તે માટે સર્વ દ્રવ્ય ગુણપર્યાયમાં ભેદ સર્વ ભાવ છે. જીવ તે ચેતના લક્ષણવંત અજીવ તે ચેતના રહિત અભેદ છે. અજીવમધ્યે જે ધર્માસ્તિકાય દ્રવ્ય તે ચલનસહકારને કરે છે, પણ વીજા અજીવદ્રવ્ય તે એ કાર્ય કરતા નથી. એમ ધર્માસ્તિકાય થિરસહાયગુણને કરે છે. આકાશ અવગાહદાનને કરે છે. પુદ્ગલરૂપી આવરણ સ્કંધાદિ પરિણમન કરે છે. એમ સર્વ દ્રવ્યને ભેદ છે તોજ ભિન્ન ભિન્ન દ્રવ્ય કહેવાય છે. इहां કોઈ કહેશે કે જીવ અનંતા તેતો સરિસ્થા છે તો સર્વ જીવને એકદ્રવ્ય શાવાસ્તે ન કહ્યો ? તેને ઉત્તર જે રૂપેયા સોના-રૂપાપણે અથવા ધવલાપણે તોલપણે સરિસ્થા છે, પણ વસ્તુના

પિંડપણે ભિન્ન છે, તે માટે સોને પણ ભિન્ન ભિન્ન કહિયેં છે. તેમ જીવને પણ ભિન્ન ભિન્ન કહિયેં. વલી ઉત્પાદ વ્યયનો ફિરવો સર્વમાં તેજ રીતનો છે. પણ પલટણ તે એક રીતનો નથી, તથા અગુરુલઘુની હાનિવૃદ્ધિનો ફિરવો પણ સર્વ દ્રવ્યમાં પોત-પોતાને છે, તેથી સર્વ જીવ તથા સર્વ પરમાણુ ભિન્ન છે, એ ભેદ સ્વભાવ જાણવો.

“તન્મયતાવસ્થાનાધારતાદ્યભેદેન અભેદ સ્વભાવઃ” તથા તન્મયતા અવસ્થાનતાનો અભેદ છે અને આધારતાનો પણ અભેદપણો છે તે અભેદ સ્વભાવ છે.

તથા ભેદનો જો અભાવપણો માનિયેં એટલે વસ્તુમાં ભેદ-પણો ન માનિયેં તો સર્વ ગુણ તથા પર્યાયનો સંકર કે ૦ એકમેક-પણો એ દોષ લાગે, તા ગુણી કોણ ? તથા ગુણ કોણ ? દ્રવ્ય કોણ ? એમ ગુણપર્યાયને કેડ દ્રવ્યનો કયો પર્યાય એમ વેહેંચણ થાય નહીં. ગુણ તથા ગુણી તથા જે ઓલસ્રવા યોગ્ય લક્ષણ તેનું ચિન્હ તથા કારણધર્મ તથા કાર્યધર્મતા એ બે જુદા પડે નહીં. કાર્યધર્મ તથા કારણધર્મનો નાશ થાય માટે વસ્તુમાં ભેદ સ્વભાવ માનવો.

તથા જો વસ્તુમાં અભેદપણો ન માનિયેં તો સ્થાનધ્વંસ થાય છે. તે સ્થાન કોણ ? અને તે સ્થાનકમાં રહે તે કોણ ? ઇત્યાદિકનો અભાવ થાય છે. એમ વિચારતાં સર્વથા એકપણો માનતાં કોણ ગુણી ? અને કોણ ગુણ ? એમ ઓલસ્રાણ ન થાય. એ રીતેં ભેદાભેદ સ્વભાવ વસ્તુમાં માનવા.

પરિણામિકત્વે ઉત્તરોત્તરપર્યાયપરિણમનરૂપો ભ-
વ્યસ્વભાવઃ તથા તત્ત્વાર્થવૃત્તૌ ઇહ તુ ભાવે દ્રવ્યં

भव्यं भवनमिति गुणपर्यायाश्च भवनसमवस्थान-
मात्रका एव उद्धितासीनोत्कुटकजागृतशयि-
तपुरुषवत्तदेवच वृत्त्यन्तरव्यक्तिरूपेणोपदिश्यते,
जायते, अस्ति विपरिणमते, वर्द्धते, अपक्षीयते,
विनश्यतीतिपिण्डातिरिक्त वृत्त्यन्तरावस्थाप्रकाश-
तायां तु जायते इत्युच्यते सव्यापारैश्च भवनवृत्तिः
अस्ति इत्यनेन निर्व्यापारात्मसत्ता ऽऽख्यायते
भवनवृत्तिरुदासीना अस्तिशब्दस्य निपातत्वात्
विपरिणमते इत्यनेन तिरोभूतात्मरूपस्यानुच्छि-
न्नतथावृत्तिकस्य रूपान्तरेण भवनं यथा क्षीरं
दधिभावेन परिणमते. विकारान्तरवृत्त्या भवन-
वृत्तिष्ठते वृत्त्यन्तरव्यक्तिहेतुभाववृत्तिर्वा विपरि-
णामः वर्द्धत इत्यनेन तूपचयरूपः प्रवर्त्तते यथा-
इकुरो वर्द्धते उपचयवत् परिणामरूपेण भवन-
वृत्तिर्व्यजते अपक्षीयते इत्यनेन तु तस्यैव परि-
णामस्यापचयवृत्तिराख्यायते दुर्बलीभवत् पुरु-
षवत् पुरुषवदपचयरूप भवनवृत्त्यन्तरव्यक्तिरु-
च्यते विनश्यति इत्यनेनाभिर्भूतभवनवृत्तिस्तिरो-
भवनमुच्यते यथा विनष्टो घटः प्रतिविशिष्टस-
मवस्थानात्मिकाभवनवृत्तिस्तिरोभूता नत्वभा-

વસ્યૈવ જાતા કપાલાદ્યુત્તરભવનવૃત્યન્તરક્રમાવિ-
 ષ્છિન્નરૂપત્વાદિત્યેવમાદિભિરાકારૈર્દ્રવ્યાણ્યેવભ-
 વનલક્ષણાન્યપદિશ્યન્તે, ત્રિકાલમૂલાવસ્થાયા
 અપરિત્યાગરૂપોઽભવ્યસ્વભાવઃ, ભવ્યત્વાભાવવિ-
 શેષગુણાનામપ્રવૃત્તિઃ અભવ્યત્વાભાવે દ્રવ્યાન્ત-
 રાપત્તિઃ

અર્થ ॥ હવે ભવ્ય સ્વભાવ તથા અભવ્ય સ્વભાવ કહે છે. જીવાજીવાદિક દ્રવ્ય છે તે પરિણામિ છે. સમયે સમયે નવા નવા પરિણામે પરિણમે છે. તિહાં પૂર્વપર્યાયને વિનાશે અને ઉત્તરોત્તર નવા નવા પર્યાયને પ્રગટાવે એવી જે દ્રવ્યની પરિણતિ તેનું મૂલ કારણ તે ભવ્ય સ્વભાવ કહિયે. તિહાં તત્ત્વાર્થ ટીકા મધ્યે કહ્યો છે. ઇહાં દ્રવ્યાનુયોગને વિષે ભાવ ધર્મને વિષે એટલે ગુણ પર્યાયને વિષે દ્રવ્ય તે ભવ્ય કે. ભવન થયો, એટલે નવો નિ-પજવો તે ભવન ઇતિ કે. એમ વસ્તુના ગુણપર્યાય જે છે તે ભવન કે. નવો થવા રૂપ સમવસ્થાને માત્ર છે, એટલે નવા નવા થવા-રૂપ છે. તિહાં દૃષ્ટાંત કહે છે, જે પુરુષ ઉત્થિત કે. ઉઠ્યો આ-સીન કે. ફરિ તેહિજ બેઠો, બેસવું તે પદ્યાસન કહિયે, અથવા ઉકડવું તે આસન સહિત મૂવું જેમ ઇત્યાદિક પર્યાયે તે પુરુષ થાય છે તેમ તેહજ વૃત્યંતર કે. પૂર્વ પર્યાયનો વિનાશ અને ઉત્તર પર્યાયનો ઉપજવો તે વૃત્યંતર કહિયે, વૃત્યંતર વ્યક્તિરૂપપણે ઉપદેશે છે તે ભવનધર્મની પ્રવૃત્તિ કહે છે. જાયતે કે. નવો ઉપજે અસ્તિ કે. છતિપણે રહે. વિપરિણમતે કે. બીજાપણે પરિ-

ળમે વલી સામર્થ્ય ધર્મે વધે અને અપક્ષીયતે કે૦ ઘટે વિતશ્યતિ કે૦ વિનાશ પામે પિંડ કે૦ સમુદાયપણો તેથી અતિરિક્તિ કે૦ બીજી વૃત્તિ જે ગુણની પ્રવૃત્યંતરની અવસ્થાને પ્રકાશ થવે કરીને જે ભવનપણો થાય એટલે જે ઠેરી જે ભવનવૃત્તિ તે સવ્યાપાર છે પળ નિર્વ્યાપાર નથી.

અસ્તિ એ વચને નિર્વ્યાપાર આત્મશક્તિ છે તે કહિયેં છૈયેં. તે પળ ભવનવૃત્તિથી ઉદાસીન છે એટલે ભવનવૃત્તિને ગ્રહણ કરતી નથી. અસ્તિ શબ્દને નિપાતપણો છે, વિપરિણમતે એ વચને તિરોભૂત કે૦ અણપ્રગટી જે વસ્તુ તેમાં તદ્રૂપપણે અનુચ્છિન્ન કે૦ વિચ્છેદ ગડ. તથા વૃત્તિકસ્ય કે૦ તે રીતે વર્તેતિ આત્મશક્તિ તેનો રૂપાંતર થવો તે ભવન કહિયેં. તિહાં દૃષ્ટાંત-જેમ ક્ષીર તે દૂધ દધિભાવે પરિણમે, વિકારાંતરે થવો તે રીતે રહે એ ભવનધર્મ કહિયેં. જે જ્ઞાનાદિપર્યાયમાં અનંતજ્ઞેય જાણવાની શક્તિ છે પળ જે જ્ઞેય જે રીતે પરિણમે તે રીતે જ્ઞાનગુણ પ્રવર્તે એ જ્ઞાનગુણનું પર્વત્તન તે પ્રતિસમયે વિપરિણામપણે પરિણમન છે. એ પળ ભવન ધર્મ છે. વલી વૃત્યંતરવર્તને અન્યપણે વ્યક્તિને હેતુ કરણે જે ભવાંતરે વર્તવો તે વિપરિણામ કહિયેં. તથા વલી વર્દતે કે૦ વધે એ વચને ઉપચયરૂપપણે પ્રવર્તે જેમ અંકુર વધે છે તેમ વર્ણાદિક પુદ્ગલના ગુણ ઉપચયપણે વધે એ ઉપચયરૂપ ભવનતા વૃત્તિ વ્ય-જ્યતે કે૦ પ્રગટ કરિયેં છૈયેં.

એમ ગુણને કાર્યાંતરપણે પરિણમને દ્રવ્યમાં ભવન ધર્મ છે “અપક્ષીયતે” એ વચને કરીને તુ કે૦ વલી તેહિજ પરિણા-મનો ઝળો થવો અથવા ટલવો કહિયેં, દુર્બલ થતા પુરુષની પરે જેમ પુરુષ દુર્બલ થાય તેમ પર્યાયને ઘટવે દ્રવ્ય પ્રમાણાદિક તથા તે સમયે અગુરુલઘુ પર્યાય ઘટવે તે દુર્બલ થવું તે રૂપ જે ભવન

વૃત્તિને અંતરે વ્યક્તિ કે० પ્રગટતા કહિ છે ‘ તથા વિનશ્યતિ ’
 એમ કહેવાથી આવિર્ભૂત કે० પ્રગટ થયો જે ભવન ધર્મનો વર્તવો
 તેનો તિરોભાવ થયો કહિયે. જેમ વિણસ્યો ઘટ જે મૃત્પિંડને વિષે
 તે ચક્રાદિ કારણે પ્રગટ થયો, જે ઘટ તેને પ્રધ્વંસે વિનાશ
 કહિયે. એમ દ્રવ્યને વિષે કાર્ય કરવારૂપ જે પર્યાય તેને તિરો-
 ભાવે અન્યપણે કાર્યકરણ રીતે સમવસ્થાન જે રહેવું તે સમયે
 તે ભયનવૃત્તિ કહિયે. તથા તિરોભાવપણાને અભાવે થાવું જે કપા-
 લાદિક ઉત્તર ભવન તેપણે વર્તવું એ પણ ભવન ધર્મ છે. એમ
 અનુક્રમે અવિચ્છિન્ન નિરંતર રૂપેં ઇત્યાદિક અનેક આકારે
 દ્રવ્ય તેજ ભવન લક્ષણ કહિયે. એ ભવ્ય સ્વભાવ જાણવો. દ્રવ્યને
 વિષે જે અસ્તિત્વ, વસ્તુત્વ, પ્રમેયત્વ, અગુરુલઘુત્વાદિક ધર્મ તે
 ત્રણે કાલમાં મૂલ અવસ્થાને અપરિત્યાગે કે० તજતા નથી.
 તેહિજ રૂપપણે રહે. એહવા જેટલા ધર્મ તે અભવ્યસ્વભાવ જાણવો,
 જે અનેક ઉત્પાદ વ્યયને પરિણમને—ફિરવે ફિરે પણ જીવનો
 જીવપણો પલટાય નહી, તેમજ અજીવનો અજીવપણો પલટાય
 નહી એ સર્વ અભવ્ય સ્વભાવ જાણવો.

હવે એ બે સ્વભાવ જો દ્રવ્યમાં ન માનિયે તો શો દોષ
 થાય ? તે કહે છે. જો દ્રવ્યને વિષે ભવ્યપણો ન માનિયે તો
 દ્રવ્યના જે વિશેષ ગુણ ગતિસહકાર, સ્થિતિસહકાર, અવગાહ
 દાન, જ્ઞાનયકા, વર્ણાદિ જે પંચાસ્તિકાયના વિશેષ ગુણ તેની
 પ્રવૃત્તિ ન થાય, અને પ્રવૃત્તિ વિના કાર્યનો કરવો ન થાય
 અને કાર્યને અણકરવે દ્રવ્યનો વ્યર્થપણો થાય, તે માટે ભવ્ય
 સ્વભાવ છે.

જો દ્રવ્યને વિષે અભવનરૂપ અભવ્યસ્વભાવ ન હોય અને
 એકલો ભવન સ્વભાવજ હોય તો નવા નવાપણે થવે તે દ્રવ્ય પલ

ટીને અન્ય દ્રવ્ય થઈ જાય, તે માટે દ્રવ્યત્વ, સત્ય, પ્રમયેત્વાદિ ધર્મે અભવ્યપણો છે તેથીજ દ્રવ્ય પલટતો નથી, તેમનો તેમજ રહે છે એ અભવ્યસ્વભાવ છે.

વચનગોચરા યે ધર્માસ્તે વક્તવ્યા, इतरे अव-
क्तव्याः । तत्राक्षराः संख्येयाः तत्सन्निपाता
असंख्येयाः तद्वोचरा भावाः भावश्रुतगम्याः
अनन्तगुणाः वक्तव्याभावे श्रुताग्रहणत्वापत्तिः
अवक्तव्यभावे अतीतानागतपर्यायाणां कारण-
तायोग्यतारुपाणामभावः सर्वकार्याणां निरा-
धारताऽऽपत्तिश्च सर्वेषां पदार्थानां ये विशेषगु-
णाश्चलनस्थित्यवगाहसहकारपूर्णगलनचेतनाद-
यस्ते परमगुणाः ॥ शेषाः साधारणाः, साधार-
णासाधारणगुणास्तेषां तदनुयायीप्रवृत्तिहेतुः पर-
मस्वभावः इत्यादयः सामान्य स्वभावाः ॥

અર્થ ॥ આત્માનો વીર્યનામા ગુણ તેના અવિભાગ જે વી-
ર્યાંતરાય કર્મને આવર્યા છે, તેજ વીર્યાંતરાયને ક્ષયોપશર્મે તથા
ક્ષય થવાથી પ્રગટ્યો જે વીર્યધર્મ તેને ભાષાપર્યાપ્તિ નામકર્મને
ઉદરે લીવરાણાજે ભાષાવર્ગણાનાં પુદ્ગલ તે શબ્દપણે પરિણમે તે
શબ્દ પુદ્ગલ સંધ છે, પણ શ્રોતાજનને જ્ઞાનના હેતુ છે એટલે
જેમાં જે ગુણ ન હોય તે ગુણનું કારણ પણ થાય નહીં એમ જે
કહે છે તે મૂષા છે, કેમકે જે નિમિત્ત કારણ હોય તેમાં ગુણ

હોય કિવા ન પળ હોય, અને ઉપાદાન કારણમાં તે ગુણના કારણતાપણે તથા યોગ્યતાપણે નિયામક છે તે વચનયાગેજ ગ્રહવાય, એવા જે વસ્તુમાં ધર્મ છે તેને વક્તવ્ય ધર્મ કહિયે. અને તેથી ઇતર કે. જૂદા જે ધર્માસ્તિકાય દ્રવ્યમાં અનેક ધર્મ છે તે વચનમાં ગ્રહવાતા નથી, તેવા સર્વ ધર્મ અવક્તવ્ય કહિયે. તે વક્તવ્ય ધર્મથી અવક્તવ્ય ધર્મ અનંતગુણા છે. વચનતો સંખ્યાતા, છે પણ તે વચનોમાં એવો સામર્થ્ય છે જે અવક્તવ્ય ધર્મ સર્વનો જ્ઞાનપણો થાય. ઉક્તં ચ ‘અભિલપ્પા જે ભાવા, અણંતભાગો ય અણભિલપ્પાણં, અભિલપ્પસાણંતો, ભાગ સુણ નિવદ્ધો અ ॥ ૧ ॥ તત્ર કે. તિહાં અક્ષર સંખ્યાતા છે, તે અક્ષરના સન્નિપાત સંયોગીભાવ અસંખ્યાતા છે, તે અક્ષર સન્નિપાતને ગ્રહવાય એવા જે પદાર્થાદિકના ભાવ તે અનંતગુણા છે, તેથી અવક્તવ્ય ભાવ અનંતગુણા છે, જે મતિજ્ઞાન, શ્રુતજ્ઞાન, અભિલાપ્યભાવનો પરોક્ષપ્રમાણે ગ્રાહક છે. અવધિજ્ઞાન તે પુદ્ગલનો પ્રત્યક્ષ પ્રમાણે જાણંગ છે, પણ એક પરમાણુના સર્વ પર્યાયને જાણે નહી. કેટલાક પર્યાયને જાણે તે પણ અસંખ્યાત સમયે જાણે, અને કેવલજ્ઞાન એ છ દ્રવ્યના સર્વ પર્યાયને એક સમયમાં પ્રત્યક્ષ જાણે. માટે જો દ્રવ્યમાં વક્તવ્યપણો ન હોય તો શ્રુતજ્ઞાને ગ્રહણ થાય નહી અને જે ગ્રંથાભ્યાસ, ઉપદેશાદિક સર્વ કામ થાય છે તેતો એમ નથી માટે દ્રવ્યમાં વ્યક્તવ્યપણો છે.

અવક્તવ્યાભાવે કે. અવક્તવ્યપણને ન માનિયે તો અતીત-પર્યાય તે વસ્તુમાં કારણતાની પરંપરામાં રહ્યા છે, તથા અનાગત-પર્યાય સર્વ યોગ્યતામાં રહ્યા છે તે સર્વનો અભાવ થાય, તે વારે વસ્તુમાં વર્તમાન પર્યાયની છતિ પામિયે તેથી અતીત અનાગતનો જ્ઞાન થાય નહી, માટે અવક્તવ્ય સ્વભાવ અવશ્ય માનવો અને

વર્તમાન સર્વ કાર્ય તે નિરાધાર થઈ જાય, અને દ્રવ્યમાં એક સમયમાં અનંતા કારણ છે, તે અનંતા કારણના અનંતા કાર્ય ધર્મ છે, અને અનંતા કાર્યના અનંતા કારણ પરંપરાનું જ્ઞાન તે કેવલીને છે, અને વર્તમાનકાલે કારણ ધર્મ તથા કાર્ય ધર્મથી અનંતગુણા કારણ કાર્યની યોગ્યરૂપ સત્તા છે તે કોઈના અવિભાગ નથી, પણ અવિભાગી જે જ્ઞાનાદિક ગુણ તેમાં અનંતા કારણધર્મ, અનંતા કાર્યધર્મ ડાળવાની યોગ્યતારૂપ સત્તા છે તે સર્વ અવક્તવ્યરૂપ છે.

હવે પરમ સ્વભાવનું સ્વરૂપ કહે છે. સર્વ જે ધર્માસ્તિકાયાદિક પદાર્થ તેના વિશેષ ગુણ જે ધર્માસ્તિકાયનો ચલન સહકારીપણો તથા અધર્માસ્તિકાયનો સ્થિતિસહાય, આકાશાસ્તિકાયનો અવગાહક તથા પુદ્ગલ દ્રવ્યનો પૂરણગલન, જીવ દ્રવ્યનો ચેતના લક્ષણ, એ સર્વ દ્રવ્યના વિશેષ ગુણ કહ્યા. એમ લક્ષણરૂપ તથા દ્રવ્યાંતરથી ભિન્ન પાડવાનું મૂલ કારણ તે પરમ પ્રકૃષ્ટ ગુણ કહિયે. એ પ્રધાન ગુણને અનુયાયી બીજા જે સાધારણ ગુણ તે ગુણ પંચાસ્તિકાયમાં પામિયે. તેનાં નામ અવિનાશીપણો, અસ્ખંડપણો, નિત્યત્વાદિક એ પંચાસ્તિકાયમાં સરિસ્વા છે તે માટે સાધારણ ગુણ, તથા પંચાસ્તિકાયમાં કોઈક અસ્તિકાયમાં પામિયે, કોઈકમાં ન પામીયે તે ગુણને સાધારણ અસાધારણ કહિયે, તે સર્વ ગુણને વિષે વિશેષ ગુણને અનુયાયિ પ્રવર્તે છે તે પ્રવર્તતનના કારણ દ્રવ્યમાં એક પરમસ્વભાવપણો છે, તે પરમ સ્વભાવને પરિણમને દ્રવ્યના સર્વ ગુણ મુખ્ય ગુણને અનુરાગેજ પ્રવર્તે. તે પરમસ્વભાવ સર્વ દ્રવ્યને વિષે છે. એટલે તેર સામાન્ય સ્વભાવ કહ્યા. વલી અનેકાંતજયપતાકામાં કહ્યા છે.

તથાસ્તિત્વ, નાસ્તિત્વ, કર્તૃત્વ, ભાક્તૃત્વ, અસ-

વર્ગતત્વ, પ્રદેશવત્ત્વાદિભાવાઃ પુનઃ તત્ત્વાર્થટી-
કાયાં પુનરપ્યાદિગ્રહણં કુર્વન્ જ્ઞાપયત્યત્રાનન્ત-
ધર્મવત્ત્વં તત્રાશક્તાઃ પ્રસ્તારયન્તુ સર્વે ધર્માઃ
પ્રતિપદં પ્રવચનત્વેન પુંસા યથાસંભવમાયોજ-
નીયાઃ ક્રિયાવત્ત્વં પર્યાયોપયોગિતા પ્રદેશાષ્ટક-
નિશ્ચલતા એવંપ્રકારાઃ સંતિભૂયાંસઃ અનાદિપરિ-
ણામિકા ભવન્તિ જીવસ્વભાવા ધર્માદિભિસ્તુ
સમાના ઇતિ વિશેષઃ ॥

અર્થ ॥ તેમજ અસ્તિપણો, નાસ્તિપણો, કર્તાપણો,
મોક્તાપણો, ગુણવંતપણો, અસર્વવ્યાપિપણો, પ્રદેશવંતપણો,
ઇત્યાદિ અનંત સ્વભાવવંત દ્રવ્ય છે. તેમજ તત્ત્વાર્થ ટીકામધ્યે
પરિણામિક ભાવના ભેદ વચ્ચાણતાં કહ્યો છે. પુનરપિ આદિ
શબ્દના ગ્રહણ કરતાં એમ જણાવે છે જે વસ્તુ અનંત ધર્મવંત છે તે
સર્વ વિસ્તારી શકે નહીં તો પણ દ્રવ્ય દ્રવ્યને વિષે પ્રવચનના
જાણ પુરૂષે જેમ સંભવે તેમ ધર્મ જોડવા. તથા ક્રિયાવંતપણો જે
જ્ઞાનાદિક ગુણ તે લોકાલોક જાણવાને પ્રતિ સમર્થે પ્રવર્તે છે.
શ્રી ભાષ્યકારે જ્ઞાનાદિ ગુણ તે કરણ અને તેજ ગુણની પ્રવૃત્તિ
તે ક્રિયા જાણવી. તથા દેશવો તે કાર્ય એમ ધર્માસ્તિકાયાદિકના
સર્વે ગુણ તે ત્રણ પરિણતિયે પરિણામી છે, તે માટે પંચાસ્તિકાય
તે અર્થ ક્રિયા કરે છે, તે ક્રિયાવંતપણો જાણવો. સર્વ પર્યાયનો
ઉપયોગપણો એ પણ જીવ સ્વભાવ છે તથા પ્રદેશાષ્ટકની નિશ્ચ-
લતા એ પણ જીવનો સ્વભાવ છે. તિહાં ધર્માધર્મ અને આકાશ
એ ત્રણ અસ્તિકાયના પ્રદેશ અનાદિ અનંતકાલ અવસ્થિતપણે

છે. પુદ્ગલને ચલપણો સદા સર્વદા છે. પુદ્ગલપરમાણુ તથા પુદ્ગલસ્કંધ તે સંખ્યાતો કાલ અથવા અસંખ્યાતો કાલ એક ક્ષેત્રે રહે પણ પછે અવશ્ય ચલ થાય. તથા જીવદ્રવ્યને સકર્મ્મા સંસારીપણે ક્ષેત્રથી ક્ષેત્રાંતર ગમન, ભવથી ભવાંતર ગમન-રૂપ ચલતા છે, તે જીવને સમ્યક્દર્શન સમ્યક્જ્ઞાન અને સમ્યક્ચારિત્રને પ્રગટવે સર્વ પરણાવભોગીપણો નિવારવે આત્મ સ્વરૂપ નિરધારણ સ્વરૂપ ભાસન સ્વરૂપ પરિણમને કરવં, સ્વરૂપ એકત્વે, સ્વધર્મકર્તા, સ્વધર્મભોક્તાપણે, સકલ પર ભાવ તજવે, નિરાવરણ, નિઃસંગ, નિરામય, નિર્દ્વંદ્વ, નિષ્કલંક, નિર્મલ, સ્વીય અનંતજ્ઞાન, અનંતદર્શન, અનંતચારિત્ર, અરૂપી, અવ્યાબાધ, પરમાનંદનયી, સિદ્ધાત્મા, સિદ્ધક્ષેત્રે રહ્યા તે સાદિ અનંતકાલ સ્થિર છે, સકલ પ્રદેશ સ્થિર છે અને સંસારી જીવ તેના આઠ પ્રદેશ સદા સર્વદા સ્થિર છે. તે આઠ પ્રદેશ નિરાવરણે તથા આચારાંગની ટીકા શિલાંગાચાર્યકૃતના લોકવિજયાધ્યયનને પ્રથમોદ્દેશકે તદનેન પંચદશવિધેનાપિ યોગેનાત્મા અષ્ટૌ પ્રદેશાન્ વિહાય તત્ત્વભાજનોદકવદુદ્વર્તમાનૈઃ સર્વેરૈવાત્મપ્રદેશૈરાત્મપ્રદેશાવષ્ટ-બ્ધાકાશસ્થં કાર્મણશરીરયોગ્યં કર્મદલિકં યદ્ બધ્નાતિ તત્ પ્રયોગર્મેત્યુચ્યતે.

ઘટલે આ અષ્ટ પ્રદેશે કર્મ લાગતાં નથી. इहां कोई पुछे जे आठ प्रदेश निरवाण छे तो लोकालोक केम जाणता नथी ? तिहां उत्तर जे आत्म द्रव्यनी जे गुणप्रवृत्ति ते सर्व प्रदेश मिले प्रवर्ते तो तेमां ए आठ प्रदेश अल्प छे तेथी आठ प्रदेशमां सर्व गुण निरावरण छे पण कार्य करी शकता नथी. जेम अग्निनुं अत्यंत सूक्ष्म कणीयुं होय तेमां दाहक, पाचक, प्रकाशक गुण छे पण अल्पता माटे दाहकादिकार्य करी शकर्तुं नथी.

વલી કોઈ પુછે જે એ અષ્ટ પ્રદેશ તે નિરાવરણ કેમ રહી શક્યા ? તેનું ઉત્તર જે ચલ પ્રદેશ હોય તેને કર્મ લાગે પણ અચલ પ્રદેશને કર્મ લાગે નહીં. એમ ભગવતીસૂત્ર કહ્યું છે. જેઅઈ, વેઅઈ, ચલઈ, ફંદઈ, ઘટ્ટઈ, સેબંધઈ, એ પાઠ છે તે માટે જે ચલ હોય તે બંધાય અને આઠ પ્રદેશ તો અચલ છે તેથી એ આઠ પ્રદેશને બંધ નથી, તથા કાર્યાભ્યાસે પ્રદેશ ભેલા થાય તેથી પ્રદેશના ગુણ પણ તિહાં તે કાર્ય કરવાને પ્રવર્તે છે, તથા જે દ્રવ્યનો જે ગુણ જે પ્રદેશે હોય તે ગુણ તે પ્રદેશ મૂકી અન્ય ક્ષેત્રે જાય નહીં. તથા જીવના આઠ પ્રદેશ સર્વથા નિરાવરણ છે, બીજા પ્રદેશે અક્ષરનો અનંતમો ભાગ ચેતના સર્વદા ઉઘાડી છે એ રીતે સંતિ કે. છે. ઘણા અનાદિ પરિણામિકભાવ તે ભવંતિ કે. હોય. અનાદિ પરિણામિકભાવ છે તે જીવના ભાવ છે અને સપ્રદેશાદિક ધર્માસ્તિકાય પ્રમુખને વિષે સમાન છે એમ જાણવો. ઇત્યાદિક વિશેષઃસ્વભાવ છે.

भिन्नभिन्नपर्यायप्रवर्त्तनस्वकार्यकरणसहकारभू-
ताः पर्यायानुगतपरिणामविशेषस्वभावाः ते च
के, १ परिणामिकता, २ कर्त्तृता, ३ ज्ञायकता,
४ ग्राहकता, ५ भोक्तृता, ६ रक्षणता, ७
व्याप्याव्यापकता, ८ आधाराधेयता, ९ जन्यज-
नकता. १० अगुरुलघुता, ११ विभूतकारणात्,
१२ कारकता, १३ प्रभुता, १४ भावुकता, १५
अभावुकता, १६ स्वकार्यता, १७ सप्रदेशता,

૧૮ ગતિસ્વભાવતા, ૧૯ સ્થિતિસ્વભાવતા, ૨૦
અવગાહકસ્વભાવતા, ૨૧ અલ્પજ્ઞતા, ૨૨ અચ-
લતા, ૨૩ અસદ્ગતા, ૨૪ અક્રિયતા, ૨૫ સક્રિ-
યતા इत्यादि स्वीयोपकरणप्रवृत्तिनैमित्तिकाः
“ उक्तं च सम्मतौ ” आरोपोपचारेण यद्यद-
पेक्षते तन्न वस्तुधर्मः उपाधिताभवनात् न
चोपाधिर्वस्तुसत्ता इति ॥

અથ ॥ હવે વિશેષ સ્વભાવ કહે છે. ભિન્નભિન્ન જે પર્યાય
તેનું કાર્ય કારણપણે જે પ્રવર્તન તેના સહકારભૂત જે જે પર્યા-
યાનુગત પરિણામિ એવા જે સ્વભાવ તે વિશેષ સ્વભાવ કહિયેં.
તેના અનેક ભેદ છે. તે શ્રીદરિભદ્રસૂરિકૃત શાસ્ત્રવાર્તાસમુચ્ચય
ગ્રંથમાં કહ્યા છે તે કહે છે.

૧ સર્વ દ્રવ્યને પોતાના ગુણ સમય સમયમાં કાર્ય કરવે
પ્રવર્તે તે ભિન્ના ભિન્ન પરિણામે પરિણમે તે સર્વ પોતાના ગુણ તેને
કારણિક છે તે પરિણામિકપણો કહિયેં, ૨ તત્ર કર્તૃત્વં જીવસ્ય
નાન્યેષાં તિદાં આત્મા કર્તા છે એટલે કર્તાપણો જાવ દ્રવ્યને
વિષે છે. “ અપ્પાકત્તા વિકત્તા ય ” इति उत्तराध्ययनवचनात्,
૩ જ્ઞાયકતા જાણપણાની શક્તિ જીવને વિષે છે. જ્ઞાનલક્ષણ જીવ
છે. તે માટે ગિન્હૈ કાર્યિણં इति आवश्यकनिर्युक्तिवचनात्, ૪
ગ્રાહકશક્તિ પણ જીવને છે. ગૃહ્ણતીતિ ક્રિયાનો કર્તા જીવ છે,
૫ ભોક્તાશક્તિ પણ જીવમાં છે. “ જો કુણઙ્ગ સો મુંજઙ્ગ યઃ
કર્તા સ એવ ભોક્તા ” इति वचनात्. ૧ રક્ષણતા, ૨ વ્યાપકતા,

૩ આધારાધેયતા, ૪ જન્યજનકતા તત્ત્વાર્થવૃત્તિ મધ્યે છે. તથા અગુરુલઘુતા, વિશુતા, કરણતા, કાર્યતા, કારકતા, એ શક્તિની વ્યાખ્યા શ્રીવિશેષાવશ્યકે છે, ભાવુકતા તથા અભાવુકતા શક્તિ તે શ્રી હરિભદ્રસૂરિકૃત ભાવુક નામે પ્રકરણ મધ્યે કહિ છે.

એમ કેટલીક શક્તિ જૈનના તર્કગ્રન્થો જે અનેકાંતજય-પતાકા સંમ્મતિ પ્રમુખમાં છે, તથા ઊર્ધ્વ પ્રચયશક્તિ અને તિર્યક્ પ્રચયશક્તિ, ઓઘશક્તિ, સમુચિતશક્તિ, એ સર્વ સંમ્મતિગ્રન્થને વિષે છે. તથા જે દ્વિગુણી આત્મા માને તે સર્વ ધર્મ શક્તિરૂપજ માને છે. તેણે દાનાધિકલબ્ધિ અવ્યાબાધ સુખ પ્રમુખ શક્તિ માની છે. इहां વ્યાખ્યાંતરે જે ગુણકરણ છે તેને કર્તાદિકપણો તે સામર્થ્ય છે, જાણવો દેખવો તે કાર્ય છે, કેટલીક શક્તિ જીવ-માંજ છે, અને કેટલીક પંચાસ્તિકાય મધ્યે છે. તથા દેવસેનકૃત નયચક્રમધ્યે જીવને અચેતન સ્વભાવ, મૂર્ત સ્વભાવ, તથા પુદ્ગલ પરમાણુને ચેતન સ્વભાવ, અમૂર્ત સ્વભાવ કહ્યા તે અસત્ છે, એતો આરોપણપણે કોઈક કહે તે કથનમાત્ર જાણવો. પણ એ વાત છતીમાં નથી. જે ધર્મ આરોપે તથા ઉપચારે ગવેષાય તે વસ્તુનો ધર્મ નથી. ઉપાધિથી થાય છે, તે માટે જે ઉપાધિ તે વસ્તુની સત્તા નથી એમ ધારવું.

ધર્માસ્તિકાયે અમૂર્તાચેતનાક્રિયગતિસહાયાદયો
ગુણાઃ અધર્માસ્તિકાયે અમૂર્તાચેતનાક્રિયસ્થિતિ-
સહકારાદયો ગુણાઃ । આકાશાસ્તિકાયે અમૂર્તા-
ચેતનાક્રિયાવગાહનાદયો ગુણાઃ । પુદ્ગલાસ્તિ-
કાયે મૂર્તાચેતનસક્રિયપૂર્ણગલનાદયો વર્ણગન્ધ-

रसस्पर्शादयो गुणाः । जीवास्तिकाये ज्ञानदर्शनचारित्रवीर्याऽव्याबाधामूर्त्ताऽगुरुलघ्वनवगाहादयो गुणाः । एवं प्रतिद्रव्यं गुणानामन्तत्वं ज्ञेयम् ॥

अर्थ ,। धर्मास्तिकाशना गुण चार १ अरूपी, २ अचेतन, ३ अक्रिय, ४ गतिसहाय इत्यादि अनंतगुण छे. अधर्मास्तिकायना गुण चार १ अरूपी, २ अचेतन, ३ अक्रिय ४ स्थितिसहाय, इत्यादि अनंतगुण छे. आकाशास्तिकायना गुण चार १ अरूपी, २ अचेतन, ३ अक्रिय, ४ अवगाहनादिक अनंतगुण छे, पुद्गलास्तिकायना गुण चार छे १ रूपी, २ अचेतन, ३ सक्रिय, ४ पूर्णगलन. १ वर्ण, २ गंध, ३ रस, ४ स्पर्श इत्यादिक गुण अनंता छे. जीवास्तिकायने विषे १ ज्ञान, २ दर्शन, ३ चारित्र, ४ वीर्य, ५ अव्याबाध, ६ अरूपी ७ अगुरुलघु, ८ अनवगाहादिक अनंतगुण छे, ए रीते अनंतागुण जाणवा.

पर्यायाः षोढा द्रव्यपर्याया असंख्येयप्रदेशसिद्धत्वादयः । १ द्रव्यव्यञ्जनापर्यायाः द्रव्याणां विशेषगुणाश्चेतनादयश्चलनसहायादयश्च, २ गुणपर्यायाः गुणा विभागादयः ३ गुणव्यञ्जनपर्याया ज्ञायकादयः कार्यरूपाः मतिज्ञानादयः ज्ञानस्य, चक्षुर्दर्शनादयो दर्शनस्य, क्षमामार्दवादयः चारित्रस्य, वर्णगन्धरसस्पर्शदार्शयो मूर्त्तस्य इत्यादि ४ स्वभावपर्याया अगुरुलघुविकाराः ते च द्वादश-

પ્રકારાઃ षટ્ગુણહાનિવૃદ્ધિરૂપાઃ અવાગ્ગોચરાઃ
 એતે પञ्चપર્યાયાઃ સર્વદ્રવ્યેષુ, વિભાવપર્યાયાઃ
 જીવે નરનારકાદયઃ ॥ પુદ્ગલેઘ્વણુકતોઽનન્તા-
 ણુકપર્યન્તોસ્કન્ધાઃ

અર્થ ॥ હવે નયજ્ઞાન કરવાનો અધિકાર કહે છે. તિહાં દ્રવ્યાસ્તિકાયના મૂલ બે ભેદ છે. ૧ શુદ્ધ દ્રવ્યાસ્તિક, ૨ અશુદ્ધ દ્રવ્યાસ્તિક, અને દેવસેનકૃત પદ્ધતિમાં દ્રવ્યાસ્તિકના દશ ભેદ કર્યા છે તે સર્વ એ બે ભેદ મધ્યે સમાય છે, તથા તે સામાન્ય સ્વભાવમાં સમાણા છે તે માટે ઇહાં ન. વચાવ્યા.

હવે પર્યાયના છ ભેદ કહે છે. તિહાં પ્રથમ ૧ જે દ્રવ્યને વિષે એકત્વપણે રહ્યા જે જીવાદિકના અસંખ્યાતા પ્રદેશ તથા આકાશના અનંતા પ્રદેશ એ દ્રવ્ય પર્યાય કહિયે, ૨ સિદ્ધત્વાદિક અસ્તિત્વાદિક તથા દ્રવ્યનો વ્યંજક કે. પ્રગટપણો જે માને છે તે દ્રવ્ય વ્યંજન પર્યાય કહિયે.

દ્રવ્યનો વિશેષ ગુણ જે અન્ય દ્રવ્યમાં નથી તેને વિશેષ ગુણ કહિયે. તે જીવને ચેતનાદિક અને ધર્માસ્તિકાયમાં ચલણ-સહકાર તથા અધર્માસ્તિકાયમાં સ્થિરસહકાર, આકાશમાં અવગાહદાન, પુદ્ગલમાં પૂરણગલણરૂપ એ સર્વ દ્રવ્યનો ભિન્નતાને પ્રગટ કરે છે તે માટે એ ધર્મને વ્યંજન પર્યાય કહિયે.

૩ એક ગુણના અવિભાગ અનંતા છે તેનો પિંડપણો તે ગુણપર્યાય કહિયે ૪ ગુણવ્યંજન પર્યાય તે જ્ઞાનનો જાણંગપણો તથા ચારિત્રનો સ્થિરતાપણો ઇત્યાદિક અથવા જ્ઞાનગુણના ભેદાંતર જ્ઞાનના ભેદ જે મતિજ્ઞાનાદિક પાંચ તથા દર્શનગુણના ચતુર્દર્શનાદિક ભેદ તથા ચારિત્રગુણના ક્ષમાદિક ભેદ, પુદ્ગલનો

અરૂપો ગુણના અવન્ને, અગંધે, અરસે, અફાસે, इत्यादिक ચાર ચાર જાણવા તે ગુણ વ્યંજન પર્યાય, ૫ સ્વભાવ પર્યાય તે વસ્તુનો કોઈક સ્વભાવજ એવો છે જે અગુરુલઘુપણે છ પ્રકારની વૃદ્ધિ તથા છ પ્રકારની હાનિ એવી રીતે બાર પ્રકારે પરિણમે છે. इहां કોઈ પ્રેરકનો યોગ નથી. વસ્તુને મૂલ ધર્મનો હેતુ છે. એનું સ્વરૂપ પૂરું વચનગોચર નથી. અનુભવ ગમ્ય નથી. કેમકે શ્રીઠા-ળાંગસૂત્રની ટીકા મધ્યે શ્રુતજ્ઞાન વૃદ્ધિના સાત અંગ છે. તિહાં પ્રથમ સૂત્રઅંગ બીજું નિર્યુક્તિઅંગ. ૩ ભાષ્ય અંગ, ૪ ચૂર્ણિવાલો સૂત્રાદિ સર્વના અર્થ કહે છે. ૫ ટીકા વ્યાખ્યા નિરન્તર ૬ પાંચ અંગ તો ગ્રંથરૂપ છે. તથા છટ્ટો અંગ પરંપરારૂપ છે તથા સાતમું અંગ અનુભવ ૬ સાતે કારણે વિનય સહિત ભણતાં સુણતાં થકાં, સાચા અર્થ પામીને આત્માનું નિર્મલ જ્ઞાન થાય. શ્રી ભગવતીસૂત્રે “ગાથા” “સુત્તત્થો સ્વલ્લ પઢમો બીઓ નિયુત્તિમિસિઓ મળીઓ, તદ્દયો અ નિરવસેસો, એસ વિહિ હોઈ અણુઓગો,” ૬ પાંચ પર્યાય કહ્યા તે સર્વ દ્રવ્ય મધ્યે છે.

૬ વિભાવ પર્યાય તે જીવ તથા પુદ્ગલ મધ્યેજ છે, તે વિ-ભાવ પર્યાય જીવને નરનારકીપણું પામવું તે તથા પુદ્ગલનો દ્વ્ય-ણુક ત્ર્યણુકાદિ સંધનો મિલવું, અનંતાગુણ પર્યંત અનંતપુદ્ગલ સંકંધરૂપ તે વિભાવ પર્યાય કહિયે.

**મેર્વાચનાદિનિત્યપર્યાયાઃ ચરમશરીરત્રિભાગ-
ન્યૂનાવગાહનાદયઃ સાદિનિત્યપર્યાયાઃ સાદિ-
સાન્તપર્યાયા ભવશરીરાધ્યવસાયાદયઃ અનાદિ-
સાન્તપર્યાયા અવ્યત્વાદયઃ તથા ચ નિક્ષેપાઃ**

સહજરૂપા વસ્તુનઃ પર્યાયાઃ એવં ચત્વારો વસ્તુ-
 પજ્ઞાયા ઇતિ ભાષ્યવચનોત્ત્વં નામયુક્તે પ્રતિ
 વસ્તુનિ નિક્ષેપચતુષ્ટયં યુક્તમ્ ઉક્તંચાનુયોગ-
 દ્વારે જત્ય ય જં જાણિજ્ઞા, નિરવસ્થેવં નિરિસ્થેવે
 નિરવસેસં, જત્ય ય નો જાણિજ્ઞા, ચુક્તયં નિ-
 રિક્તેવે તત્ય, તત્ર નામનિક્ષેપઃ સ્થાપનાનિક્ષેપઃ
 દ્રવ્યનિક્ષેપઃ ભાવનિક્ષેપઃ તત્ર નામનિક્ષેપો
 દ્વિવિધઃસહજઃ સાદ્ધૈતિકશ્ચ સ્થાપનાઽપિ દ્વિવિધા
 સહજા આરોપજા ચ, દ્રવ્યનિક્ષેપો દ્વિવિધઃ
 આગમતો નોઆગમતશ્ચ તત્ર આગમતઃ તદર્થ-
 જ્ઞાનાનુપયુક્તઃ નોઆગમતો જ્ઞશરીરભવ્યશરી-
 રતદ્યતિરિક્તભેદાત્રિધા, ભાવનિક્ષેપોદ્વિવિધઃ આ-
 ગમતો નો આગમતશ્ચ તદ્જ્ઞાનોપયુક્તઃ તદ્ગુણમ-
 યશ્ચ વસ્તુસ્વધર્મયુક્તં તત્ર નિક્ષેપા વસ્તુનઃ સ્વ-
 પર્યાયા ધર્મભેદાઃ

અર્થ ॥ પુદ્ગલનું મેરુ પ્રમુખ તે અનાદિ નિત્ય પર્યાય છે.
 જીવની સિદ્ધાવસ્થા, સિદ્ધાવગાહનાદિક, તે સાદિ નિત્ય પર્યાય
 છે, તથા ભાવ અને શરીર તથા અધ્યવસાય એ ત્રણ પ્રકારના
 યોગસ્થાન જે વીના ક્ષયોપશમથી ઉપના તેમાં કષાયસ્થાન જે
 ચેતનનો ક્ષયોપશમ કષાયના ઉદયથી મિલ્યા અને સંયમસ્થાન

જે ચારિત્રનો ક્ષયોપશમ પરિણમી જે ચેતનાદિક ગુણ એ સર્વ અધ્યવસાયસ્થાનક તે સાદિ સાંત પર્યાય છે, તથા સિદ્ધિગમન યોગ્યતા ધર્મ તે ભવ્યપણો. એ પર્યાય તે અનાદિ સાંત છે, જે સિદ્ધત્વપણો પ્રગટે ભવ્યત્વપર્યાયનો વિનાશ છે તે માટે અનાદિ-કાલનો છે પણ અંત થવા સહિત છે, માટે અનાદિ સાંતપર્યાય છે, એમ પર્યાય અનેક જાણવા.

તથા વસ્તુમાં સહજના જે ચાર નિક્ષેપા છે, તે પણ વસ્તુના સ્વપર્યાય છે, તે શ્રીવિશેષાવશ્યકની ભાષ્યમધ્યે કહ્યો છે. “ચત્તારો વત્થુપજ્ઞાયા” એ વચન છે તે માટે સ્વપર્યાય કહિયે. વલી શ્રી અનુયોગદ્વારસૂત્રમાં કહ્યો છે, જિહાં જે વસ્તુના જેટલા નિક્ષેપા જાણિયે તિહાં તે વસ્તુના તેટલા નિક્ષેપા કરિયે. કદાચિત્ વધતા નિક્ષેપા ભાસનમાં ન આવે તોપણ ૧ નામ, ૨ સ્થાપના, ૩ દ્રવ્ય, ૪ ભાવ, એ ચાર નિક્ષેપા તો અવશ્ય કરવા. તેમાં નામનિક્ષેપાના બે ભેદ છે.

૧ સહજનામ, ૨ સાંકેતિક નામ, તે કોઈનો કર્યો નામ, તથા સ્થાપનાના બે ભેદ છે. ૧ સહજસ્થાપના તે વસ્તુની અવગા-હનારૂપ, ૨ આરોપસ્થાપના તે આરોપથી થઈ માટે :કૃત્રિમ કહિયે, આરોપજ્ઞા કહિયે. હવે દ્રવ્ય નિક્ષેપાના બે ભેદ છે તે કહે છે, ૧ આગમથી દ્રવ્ય નિક્ષેપો તે જે પુરુષ સ્વરૂપને જાણે પણ હમણાં તે ઉપયોગે નથી તે આગમદ્રવ્યનિક્ષેપ. જે વસ્તુ તે ગુણ સહિત છે પણ હમણાં તેપણે વર્તતા નથી. તેને નો આગમ કહિયે તેહના ત્રણ ભેદ છે. ૧ જ્ઞશરીર જેહના હતા પણ મરણ પામ્યા તેથી તેનું શરીર જે ઋષભદેવના શરીરની ભક્તિ શ્રીજંબૂ-દ્વીપ પન્નતીમાં છે, ૨ ભવ્ય શરીર તે હમણાં તો ગુણમય નથી

પણ ગુણમય થશે, જેમ અયમંતામુનિ, એ ભવ્યશરીર જાણવો, ૩ તદ્વ્યતિરિક્ત જે તે ગુણે વર્તે છે પણ તે ઉપયોગે હમણાં વર્તતા નથી.

ભાવનિક્ષેપાના બે ભેદ ૧ આગમથી ભાવનિક્ષેપો તે આગમના અર્થનો જાણ વલી તે ઉપયોગે વર્તે છે, ૨ નોઆગમથી ભાવનિક્ષેપો તે જેપણે જાણે વર્તે છે તેજ રૂપ છે, એ રીતે નિક્ષેપા કહેવા.

એ ચાર નિક્ષેપામાં પહેલા ત્રણ નિક્ષેપા તે કારણરૂપ છે, અને ચોથો ભાવનિક્ષેપો તે કાર્યરૂપ છે, તે ભાવનિક્ષેપાને નિપજાવતાં પહેલા ત્રણ નિક્ષેપા પ્રમાણ છે નહીં તો અપ્રમાણ છે. પહેલા ત્રણ નિક્ષેપા દ્રવ્યનય છે. એક ભાવનિક્ષેપો તે ભાવનય છે. ભાવનિક્ષેપાને અણનિપજાવતાં એકલી દ્રવ્યની પ્રવૃત્તિ તે નિષ્ફલ છે. એમ શ્રી આચારાંગની ટીકામાં લોકવિજય અધ્યયને કહ્યું છે તે લખીએ છીએ. “ ફલમેવ ગુણઃ ફલગુણઃ ફલં ચ ક્રિયા ભવતિ તસ્યાશ્ચ ક્રિયાયાઃ સમ્યગ્દર્શનજ્ઞાનચારિત્રરહિતાયા એહિકામુષ્મિકાર્થં પ્રવૃત્તાયાઃ આનાત્યંતિકોડનૈકાન્તિકો ભવેત્ ફલં ગુણોપ્યગુણો ભવતિ સમ્યગ્દર્શનજ્ઞાનચારિત્રક્રિયા યાસ્ત્વેકાન્તિકાનાબાધસુખાશ્ચસિદ્ધિગુણોડવાપ્યતે એતદુક્તં ભવતિ સમ્યગ્દર્શનાદિકૈવ ક્રિયાસિદ્ધિઃ ફલગુણેન ફલવત્યપરા તુ સાંસારિકસુખફલાભ્યાસ એવ ફલાધ્યારોપાન્નિષ્ફલેત્યર્થઃ ”

એટલે રત્નત્રયી પરિણમન વિના જે ક્રિયા કરવી તે થકી સંસારીક સુખ થાય તે ક્રિયા નિષ્ફલ છે એ પાઠ છે માટે ભાવ નિક્ષેપાના કારણ વિના પહેલા ત્રણે નિક્ષેપા નિષ્ફલ છે નિક્ષેપા તો મૂળગી વસ્તુના પર્યાય છે દ્રવ્યનો સ્વર્થમજ છે.

નયાસ્તુ પદાર્થજ્ઞાને જ્ઞાનાંશાઃ તત્રાનન્તધર્મા-

ત્મકે વસ્તુન્યેકધર્મોન્નયનં જ્ઞાનનયઃ તથા “ર-
ત્નાકરે” નીયતે યેન શ્રુતાખ્યપ્રમાણવિષયીકૃત-
સ્યાર્થસ્યાંશસ્તદિતરાંસૌદાસીન્યતઃ સ પ્રતિપત્તુર-
ભિપ્રાયવિશેષો નયઃ સ્વાભિપ્રેતાદં જ્ઞાપલાપી
પુનર્નયાભાસઃ, સ વ્યાસસમાસાભ્યાં દ્વિપ્રકારઃ
વ્યાસતોઽનેકવિકલ્પઃ સમાસતો દ્વિભેદઃ દ્રવ્યા-
ર્થિકઃ પર્યાયાર્થિકઃ તત્ર દ્રવ્યાર્થિકશ્ચતુર્ધા ૧
નૈગમ, ૨ સદ્ગ્રહ, ૩ વ્યવહાર, ૪ શ્લુસૂત્રભેદાત્
પર્યાયાર્થિકસ્ત્રિધા, ૧ શબ્દ, ૨ સમભિરૂઢ,
૩ એવંભૂતભેદાત્.

અર્થ ॥ જે નય છે તે પદાર્થના જ્ઞાનને વિષે જ્ઞાનના અંશ
છે. તિહાં નયનું લક્ષણ કહે છે. અનંત ધર્માત્મક જે વસ્તુ ઇટલે
જીવાદક એક પદાર્થમાં અનંતા ધર્મ છે તેનો જે એક ધર્મ ગવે-
ળ્યો તો પળ અન્ય કે. બીજા અનંતા ધર્મ તેમાં રહ્યા છે તેનો
ઉછેદ નહીં અને ગ્રહણ પળ નહીં. એક ધર્મની મુખ્યતા કરવી
તે નય કહિયે. તે નયના વ્યાસ કે. વિસ્તારથી અનેક ભેદ છે.
અને સમાસ કે. સંક્ષેપથી બે ભેદ છે ૧ દ્રવ્યાર્થિક, ૨ પર્યાયાર્થિક,
તે રત્નાનાકરાવતારિકાગ્રન્થથી લખીય છે “ દ્રવતિ દ્રોષ્યતિ
અદુદ્રવત્ તાંસ્તાન્ પર્યાયાનીતિ દ્રવ્યં તદેવાર્થઃ સોઽસ્તિ યસ્ય
વિષયત્વેન સ દ્રવ્યાર્થિકઃ ”

જે વર્તમાન પર્યાયને દ્રવે છે અને આગામિકકાલે દ્રવશે
તથા અતિતકાલે દ્રવતો હતો તે દ્રવ્ય કહિયે તેજ છે અર્થ પ્રયોજન

વિષયપણે જેને તે દ્રવ્યાર્થિક કહિયેં. એટલે પર્યાય તે જન્ય અને દ્રવ્ય તે જનક કહ્યો તથા દ્રવ્ય તે ધ્રુવ અને પર્યાય તે ઉત્પાદ વિનાશરૂપ છે ઉક્ત ચ.

“ પર્યેતિ ઉત્પાદવિનાશૌ પ્રાપ્નોતીતિ પર્યાયઃ સ એવાર્થઃ સોઽસ્તિ યસ્યાસૌ પર્યાયાથિકઃ ” જે ઉપજવા વિણશવાનો પરિ કે૦ નવા નવાપણે એતિ કે૦ પામે તેજ અર્થ પ્રયોજન તેને પર્યાયાર્થિક કહિયેં. તે દ્રવ્યાર્થિક પર્યાયાર્થિક એ બે ધર્મને દ્રવ્ય તથા પર્યાય કહિયેં.

इहां कोइक पुछे जे बीजो गुणार्थिक केम कहेता नथी ? ते वली रत्नाकरावतारिका मध्ये कह्यो छे “ गुणस्य पर्याये एवान्तर्भूतत्वात् तेन पर्यायार्थिकेनैव तत् सङ्ग्रहात्. ”

જે ગુણ તે પર્યાયને વિષે અંતર્ભૂત છે તે પર્યાયાર્થિક મધ્યેજ સંગ્રહ્યો છે. તે પર્યાય બે ભેદે છે, એક સદ્ભાવિ બીજો ક્રમભાવિ. તેમાં સદ્ભાવિ તે ગુણ છે તે પર્યાયને વિષે અન્તર્ભૂત છે, તિહાં દ્રવ્ય પર્યાયથી વ્યતિરિક્ત સામાન્ય વિશેષ એ બે ધર્મ છે માટે સામાન્ય વિશેષ બે નય વત્તા કેમ કહેતા નથી ? એમ કોઈ પુછે તેને ઉત્તર.

જે “ દ્રવ્યપર્યાયાભ્યાં વ્યતિરિક્તયોઃ સામાન્યવિશેષયોર-પ્રસિદ્ધેઃ તથાહિ દ્વિપ્રકારં સામાન્યમુક્તમૂર્ધ્વતાસામાન્યં તિર્યક્સામાન્યં ચ તત્તોર્ધ્વસામાન્યં દ્રવ્યમેવ તિર્યક્સામાન્યં તુ પ્રતિવ્યક્તિ-સદૃશપરિણામલક્ષણં વ્યજ્ઞનપર્યાય એવ. ” એ પાઠથી ઊર્ધ્વ સામાન્ય તે દ્રવ્યનો ધર્મ છે અને તિર્યક્સામાન્ય તે પર્યાય ધર્મ છે “ વિશેષોઽપિ વૈસાદૃશ્યવિવર્ત્તલક્ષણં પર્યાય એવાન્તર્ભવતિ નૈતાભ્યામધિકનયાવકાશઃ ”

विशेषणने अनेक रीते वर्तवानो लक्षण छे ते पर्यायने विषे अंतर्भाव छे ते माटे भिन्न नयनो अवकाश नथी. ए बे नय मध्येज अंतर्भाव छे. तेमां वली द्रव्यार्थिकना चार भेद छे १ नैगम, २ संग्रह, ३ व्यवहार, ४ ऋजुसूत्र तथा पर्यायार्थिकना त्रण भेद छे १ शब्द, २ समभिरूढ, ३ एवंभूत.

विकल्पान्तरे ऋजुसूत्रस्य पर्यायार्थिकताप्यस्ति स नैगमस्त्रिप्रकारः आरोपांशङ्कल्पभेदाद् विशेषावश्यके तूपचारस्य भिन्न ग्रहणात् चतुर्विधः । न एकेगमा आशयविशेषा यस्य स नैगमः तत्र चतुःप्रकार आरोपः द्रव्यारोपगुणारोपकालारोपकारणाद्यारोपभेदात् तत्र गुणे द्रव्यारोपः पञ्चास्तिकायवर्तनागुणस्य कालस्य द्रव्यकथनं एतद्गुणे द्रव्यारोपः १ ज्ञानमेवात्मा अत्र द्रव्ये गुणारोपः २ वर्तमानकाले अतीतकालारोपः अद्य दीपोत्सवे वीरनिर्वाणं, वर्तमाने अनागतकालारोपः अद्यैव पद्मनाभनिर्वाणं, एवं षड् भेदाः कारणे कार्यारोपः बाह्यक्रियाया धर्मत्वं धर्मकारणस्य धर्मत्वेन कथनं । सङ्कल्पो द्विविधः स्वपरिणामरूपः कार्यान्तरपरिणामश्च अंशोऽपि द्विविधः भिन्नोऽभिन्नश्चेत्यादि शतभेदो नैगमः ।

અર્થ ॥ વલી વિકલ્પાંતરે ઋજુસૂત્ર તે પર્યાયાથિકમાં પળ કહ્યો છે. કેમકે એ વિકલ્પરૂપ નય છે તે માટે. તેમાં નૈગમના ત્રણ ભેદ છે. ૧ આરોપ, ૨ અંશ, ૩ સંકલ્પ તથા વિશેષાવશ્ય-કમાં ચોથો ભેદ પળ ઉપચારપણે કહે છે, નથી એક ગમો અભિપ્રાય જેનો તે નૈગમનય કહિયે. ઇટલે અનેક આશયી છે તે નૈગમનયના ચાર ભેદ છે તે મધ્યે આરોપના ચાર પ્રકાર છે. ૧ દ્રવ્યારોપ, ૨ ગુણારોપ, ૩ કાલારોપ, ૪ કારણાદ્યારોપ.

૧ તિહાં ગુણાદિકને વિષે દ્રવ્યપણો માનવો તે દ્રવ્યારોપ. જેમ વર્તના પરિણામ તે પંચાસ્તિકાયનો પરિણમન ધર્મ છે તેને કાલદ્રવ્ય કહી બોલાવ્યો, એ કાલ તે ભિન્ન પિંડરૂપ દ્રવ્ય નથી પણ આરોપે દ્રવ્ય કહ્યો છે માટે દ્રવ્યારોપ, અને દ્રવ્યને વિષે ગુણનો આરોપ કરવો—જેમ જ્ઞાનગુણ છે પણ જ્ઞાન તેજ આત્મા એમ જ્ઞાનને આત્મા કહ્યો તે ગુણનો આરોપ કર્યો માટે ગુણારોપ. તથા જેમ શ્રીવીરનિર્વાણ થયા તેને તો ઘણો કાઢ ગયો છે, પણ આજ દીવાલીના દીવસે વીરનો નિર્વાણ છે એમ કહેવું એ વર્તમાનમાં અતીતનો આરોપ કર્યો, અથવા આજ શ્રીપદ્મનાભ પ્રભુનો નિર્વાણ છે, એમ કહેવું તેમ વર્તમાનને વિષે અનાગત કાલનો આરોપ છે એવી રીતે. વલી અતીતના બે ભેદ છે, તથા એવીજ રીતે અનાગતના બે ભેદ છે. અને વર્તમાનના બે ભેદ ઉપર કહ્યા તે સર્વ મલી કાલારોપના છ ભેદ જાણવા.

વલી કારણ વિષે કાર્યનો આરોપ કરવો તે કારણ ચાર છે. ૧ ઉપાદાન કારણ, ૨ નિમિત્ત કારણ, ૩ અસાધારણ કારણ, ૪ અપેક્ષા કારણ, તેમાં બાહ્યદ્રવ્યક્રિયા તે સાધ્યસાપેક્ષ-વાલને ધર્મનું નિમિત્ત કારણ છે, તો પણ એને ધર્મ કહિયે. તેમજ

શ્રીતીર્થકર મોક્ષનું કારણ છે તેથી તેને તાર્યાણ કહ્યો તે કાર-
ણને વિષે કર્તાપણાનો આરોપ કર્યો, એમ આરોપતા અનેક
પ્રકારે છે તે કારણાદ્યારોપ. વલી સંકલ્પનૈગમના બે ભેદ છે,
૧ સ્વપરિણામરૂપ જે વીર્યચેતનાનો જે નવો નવો ક્ષયોપશમ તે
તે લેવો. બીજો કાર્યોત્તરે નવે નવે કાર્યે નવો નવો ઉપયોગ થાય
તે, એ બે ભેદ થયા. તથા અંશનૈગમના પળ બે ભેદ છે, ૧ ભિન્નાંશ
તે જૂદો અંશ સ્કંધાદિકનો, બીજો અભિન્નાંશ તે જે આત્માના
પ્રદેશ તથા ગુણના અવિભાગ इत्यादિક. એ સર્વ નૈગમનયના ભેદ
જાણવા ઇટલે નૈગમનય કહ્યો.

સામાન્યવસ્તુસત્તાસઙ્ગ્રાહકઃ સઙ્ગ્રહઃ સ દ્વિ-
વિધઃ સામાન્યસઙ્ગ્રહો વિશેષસઙ્ગ્રહશ્ચ, સા-
માન્યસઙ્ગ્રહો દ્વિવિધઃ મૂલતત્તરતશ્ચ, મૂલતો-
ઽસ્તિત્વાદિભેદતઃ ષડ્વિધઃ ઉત્તરતો જાતિસમુ-
દાયભેદરૂપઃ જાતિતઃ ગવિ ગોત્વં, ઘટે ઘટત્વં,
વનસ્પતૌ વનસ્પતિત્વં, સમુદયતો સહકારાત્મકે
વને સહકારવનં, મનુષ્યસમુહે મનુષ્યવૃંદ, इत्यादि
સમુદાયરૂપઃ અથવા દ્રવ્યમિત્તિ સામાન્યસ-
ઙ્ગ્રહઃ જીવ ઇતિ વિશેષસઙ્ગ્રહઃ તથા વિશેષા-
વશ્યકે “ સંગ્રહણં સંગિન્હૈ સંગિન્હંતેવતેણં જં
ભેયા તો સગ્રહો સંગિહિય પિંડિયત્થં વડજ્ઞા-
સ્સ ” સંગ્રહણં સામાન્યરૂપતયા સર્વવસ્તુના-
માક્રોડનં સઙ્ગ્રહઃ અથવા સામાન્યરૂપતયા

सर्वं गृह्णातीति सङ्ग्रहः अथवा सर्वेऽपि भेदाः सामान्यरूपतया सङ्गृह्यन्ते अनेनेति सङ्ग्रहः अथवा संगृहीतं पिण्डितं तदेवार्थोऽभिधेयं यस्य तत् सङ्गृहीतपिण्डितार्थं एवंभूतं वचो यस्य सङ्ग्रहस्येति सङ्ग्रहीतपिण्डितं तत् किमुच्यते इत्याह संगृहीय मागृहीयं संपिण्डियमेगजाइमणीयं ॥ संगृहीयमणुगमो वा वइरे गोपिण्डियं भणियं ॥ १ ॥ सामान्याभिमुख्येन ग्रहणं सङ्गृहीतसङ्ग्रह उच्यते, पिण्डितं त्वेकजातिमानितमभिधीयते पिण्डितसङ्ग्रहः अथ सर्वव्यक्तिष्वनुगतस्य सामान्यस्य प्रतिपादनमनुगमसङ्ग्रहोऽभिधीयते व्यतिरेकस्तु तदितरधर्मनिषेधाद् ग्राह्यधर्मसङ्ग्रहकारकं व्यतिरेकसङ्ग्रहो भण्यते यथा जीवोजीव इति निषेधे जीवसङ्ग्रह एव जाताः अतः १ सङ्ग्रह, २ पिण्डितार्थ, ३ अनुगम, ४ व्यतिरेकभेदाच्चतुर्विधः अथवा स्वसत्ताख्यं महासामान्यं सं ह्णाति इतरस्तु गौत्वादिकमवान्तरसामान्यं पिण्डितार्थमभिधीयते महासत्तारूपं अवान्तरसत्तारूपं “ एगं निच्चं निरवयवमक्रियं संव्वगं च

સામન્નં* એતત્ મહાસામાન્યં ગવિ ગોત્વાદિક મવાંતરસામાન્યમિતિ સંગ્રહઃ ॥

અર્થ ॥ હવે સંગ્રહનય કહે છે. સામાન્યે મૂલ સર્વ દ્રવ્ય વ્યાપક નિત્યત્વાદિક સત્તાપણે રહ્યા જે ધર્મ તેનો જે સંગ્રહ કરે તે સંગ્રહ કહિય. તેના બે ભેદ છે ૧ સામાન્ય સંગ્રહ. ૨ વિશેષ સંગ્રહ. વલી સામાન્ય સંગ્રહના બે ભેદ છે ૧ મૂલ સામાન્ય સંગ્રહ, ૨ ઉત્તર સામાન્ય સંગ્રહ. વલી મૂલ સામાન્ય સંગ્રહના અસ્તિત્વાદિક છ ભેદ છે તે પૂર્વે કહ્યા છે. તથા ઉત્તરસામાન્યના બે ભેદ છે ૧ જાતિસામાન્ય, ૨ સમુદાયસામાન્ય. તિહાં ગાયના સમુદાયમાં ગોત્વરૂપ જાતિ છે તથા ઘટસમુદાયમાં ઘટત્વપણો અને વનસ્પતિને વિષે વનસ્પતિપણો તે જાતિસામાન્ય કહ્યો. અને આંબાના સમૂહને વિષે આંબવન કહે તથા મનુષ્યના સમૂહમાં મનુષ્ય ગ્રહણ થાય તે સમુદાય સામાન્ય. એ ઉત્તર સામાન્ય તે ચક્ષુદર્શન તથા અચક્ષુદર્શનને ગ્રાહીક છે, અને મૂલ સામાન્ય તે અવધિદર્શન તથા કેવલ દર્શનથી ગ્રહવાય છે. અથવા ૧ સામાન્યસંગ્રહ, ૨ વિશેષસંગ્રહ. તિહાં છ દ્રવ્યના સમુદાયને દ્રવ્ય કહું એ સામાન્ય સંગ્રહ. આં સર્વનો ગ્રહણ થયો છે. અને જીવને જીવદ્રવ્ય કહી અજીવ દ્રવ્યથી જૂદો ભેદ પાડ્યો એ વિશેષ સંગ્રહ. એ વિશેષ સંગ્રહનો વિસ્તાર ઘણો છે તથા વિશેષાવશ્યકથી સંગ્રહનયના ચાર ભેદ તે લખિયે છે. મૂલ પાઠમાં કહેલી ગાથાનો અર્થ છે.

एकं सामान्यं सर्वत्र तस्यैव भावात् तथा नित्यं सामान्यं
अविनाशात् तथा निरवयवं अदेशत्वात्, अक्रियं देशान्तरगम-
नाभावात् सर्वगतं च सामान्यं अक्रियत्वादिति ॥

સંગ્રહણ કે० એકઠો એકવચન મધ્યે એક અધ્યવસાય ઉપયોગમાં સમકાલે ગ્રહેવું સામાન્યરૂપપણે સર્વ વસ્તુનો આક્રોડણ ગ્રહણ કરવો તે સંગ્રહ કહિયેં અથવા સામાન્યરૂપપણે સર્વ સંગ્રહ કરે તે સંગ્રહ કહિયેં, અથવા જેથકી સર્વ ભેદ સામાન્યપણે ગ્રહિયેં તેને સંગ્રહ કહિયેં, અથવા સંગૃહીતં પિણ્ડિતં કે० જે વચનથી સમુદાય અર્થ ગ્રહવાય તે સંગ્રહ વચન કહિયેં. તેના ચાર ભેદ છે. ૧ સંગૃહીત સંગ્રહ, ૨ પિણ્ડિત સંગ્રહ, ૩ અનુગમ સંગ્રહ, ૪ વ્યતિરેક સંગ્રહ.

૧ સામાન્યપણે વહેંચણ વિના ગ્રહણ થાય એવો જે ઉપયોગ અથવા એવું વચન અથવા એવો ધર્મ કોઈપણ વસ્તુને વિશે હોય તેને સંગૃહીત સંગ્રહ કહિયેં.

૨ અને એકજાતિ માટે એકપણો માનિયે તે એકમધ્યે સર્વનો ગ્રહણ થાય જેમ “એગે આયા” “એગે પુગલે ” इत्यादि વસ્તુ અનંતિ છે પણ જાતિ એક માટે ગ્રહવાય છે તે વીજો પિંડિત સંગ્રહ કહિયેં.

૩ જે અનેક જીવરૂપ અનેક વ્યક્તિ છે તે સર્વમાં પામિયેં, જેમ સત્ચિત્તમય આત્મા એટલે સર્વ જીવ તથા સર્વ પ્રદેશ, સર્વ ગુણ તે જીવનાં લક્ષણ છે. એને અનુગમ સંગ્રહ કહિયેં.

૪ તથા જેને ના કહેવે તેથી ઇતરનો સર્વ સંગ્રહપણે જ્ઞાન થાય તે જેમ અજીવ છે તેવારેં જે જીવ નહીં તે અજીવ કહિયેં એટલે કોઈક જીવ છે એમ વ્યતિરેક વચને ઠેર્યો તથા ઉપયોગે જીવનો ગ્રહણ થાય છે તે વ્યતિરેક સંગ્રહ કહિયેં.

અથવા સંગ્રહનય બે ભેદે કહેવાય છે ? મહાસત્તારૂપ, ૨ અવાંતરસત્તારૂપ. એ રીતે પણ સંગ્રહનો સ્વરૂપ કહ્યો છે.

“सदिति भणियम्मि जम्हा, सव्वत्थाणुप्पवत्तए बुद्धी । तो सव्वं सत्तामत्तं नत्थितदत्थंतरं किंचि ॥१॥ यद्यस्मात् सदित्येवं भणिते सर्वत्र भुवनत्रयांतर्गतवस्तुनि बुद्धिरनुप्रवर्तते प्रधावति नहि तत् किमपि वस्तु अस्ति यत् सदित्युक्ते झगिति बुद्धौ न प्रतिभासते तस्मात् सर्वं सत्तामात्रं न पुनः अर्थांतरं तत् श्रुतसामर्थ्यात् यत् संग्रहेन संगृह्यते तेन परिणमनरूपत्वादेव संग्रहस्येति” एटले त्रणे भुवनमां एहवी वस्तु कोइ नथी जे संग्रहनयने ग्रहणमां आवती नथी जे जे वस्तु छे ते सर्व संग्रहनयमां ग्रहवाणी ज छे ए संग्रहनय कळो.

संग्रह ृहीतवस्तुभेदान्तरेण विभजनं व्यवहरणं प्रवर्त्तनं वा व्यवहारः, स द्विविधः शुद्धोऽशुद्धश्च । शुद्धो द्विविधः वस्तुगतव्यवहारः धर्मास्तिकायादिद्रव्याणां स्वस्वचलनसहकारादिजीवस्य लोकालोकादिज्ञानादिरूपः स्वसंपूर्णपरमात्मभावसाधनरूपो गुणसाधकावस्थारूपः गुणश्रेण्यारोहादिसाधनशुद्धव्यवहारः । अशुद्धोपि द्विविधः सद्वभूतासद्वभूतभेदात् सद्वभूतव्यवहारो ज्ञानादिगुणः परस्परं भिन्नः, असद्वभूतव्यवहारः कषायात्मादि मनुष्योऽहं देवोऽहं । सोऽपि द्विविधः संश्लेषिताशुद्धव्यवहारः शरीरं मम अहं शरीरी । असंश्लेषितासद्वभूतव्यवहारः पुत्रकल-

त्रादि; तौ च उपचरितानुपचरितव्यवहारभेदाद्
 द्विविधौ तथा च विशेषावश्यके “ववहरणं वव-
 हरणं स तेण व वहीरणं व सामन्नं । ववहार-
 परो व जओ विसेसओ तेण ववहारो ॥”
 व्यवहरणं व्यवहारः, व्यवहरति स इति वा
 व्यवहारः, विशेषतो व्यवह्रियते निराक्रियते
 सामान्यं तेनेति व्यवहारः लोको व्यवहारपरो
 वा विशेषतो यस्मात्तेन व्यवहारः । न व्यवहा-
 रास्वस्वधर्मप्रवर्तितेन ऋते सामान्यमिति स्व-
 गुणप्रवृत्तिरूपव्यवहारस्यैव वस्तुत्वं तमंतरेण
 तद्भावात् स द्विविधः विभजन, १ प्रवृत्ति, २
 भेदात् । प्रवृत्तिव्यवहारस्त्रिविधः वस्तुप्रवृत्तिः
 १ साधनप्रवृत्तिः लौकिकप्रवृत्तिश्च, ३ साधनप्र-
 वृत्तिस्त्रेधा लोकोत्तर, लोकिका, २ कुप्रावच-
 निक, ३ भेदात् इति व्यवहारनयः श्रीविशेषा-
 वश्यके ॥

अर्थ ॥ हवे व्यवहारनयनी व्याख्या करे छे. संग्रहनयें
 ग्रहित जे वस्तु तेने भेदांतरे विभजन के० वहेचवुं ते व्यवहार-
 नय. जेम द्रव्य एवुं सामान्य नाम कहुं तेमां वली वेहेचण करियें
 जे द्रव्यना बे भेद छे. १ जीव द्रव्य, २ अजीव द्रव्य, वली
 तेमां पण वेहेचण करिये जे जीवना बे भेद १ सिद्ध बीजा

સંસારી એમ વેર્હચણ કરવી તે સર્વ વ્યવહારનયનો સ્વભાવ જાણવો, અથવા વ્યવહાર કે૦ પ્રવર્તન તે વ્યવહારનય તેના બે ભેદ છે. ૧ શુદ્ધ વ્યવહાર, ૨ અશુદ્ધ વ્યવહાર, વલી શુદ્ધ વ્યવહારના બે ભેદ છે. ૧ સર્વ દ્રવ્યની સ્વરૂપરૂપ શુદ્ધપ્રવૃત્તિ જેમ ધર્માસ્તિકાયની ચલણસહાયતા તથા અધર્માસ્તિકાયની સ્થિર-સહાયતા તથા જીવની જ્ઞાયકતા ઇત્યાદિકને વસ્તુગત શુદ્ધ વ્યવહાર કહિયે, ૨ દ્રવ્યનો ઉત્સર્ગ નિપજવા માટે રત્નત્રયી શુદ્ધતા ગુણસ્થાને શ્રેણીઆરોહણરૂપ તે સાધનશુદ્ધ વ્યવહાર કહિયે.

વલી અશુદ્ધ વ્યવહારના બે ભેદ છે. ૧ સદ્ભૂત, ૨ અસદ્ભૂત. તેમાં જે ક્ષેત્રે અવસ્થાને અભેદે રહ્યા જે જ્ઞાનાદિ ગુણ તેને પરસ્પર ભેદે કહેવા તે સદ્ભૂતવ્યવહાર.

તથા જેમ ક્રોધી હું, માની હું, અથવા દેવતા હું, મનુષ્ય હું, ઇત્યાદિ દેવતાપણો તે હેતુપણે પરિણમતાં ગ્રહ્યા જે દેવગતિવિ-પાકી કર્મ તેને ઉદયરૂપ પરભાવ છે તે પણ યથાર્થ જ્ઞાન વિના ભેદજ્ઞાનશૂન્ય જીવને એક કરી માને છે તે અશુદ્ધ વ્યવહાર કહિયે. તેના બે ભેદ છે. ૧ સંશ્લેષિત અશુદ્ધ વ્યવહાર તે જે શરીર મારું હું શરીરી ઇત્યાદિક સંશ્લેષિત અસદ્ભૂત વ્યવહાર, ૨ અસંશ્લેષિત અશુદ્ધ વ્યવહાર તે આ પુત્ર મારો, ધનાદિક મારા, એમ કહેવું તે અસંશ્લેષિત અસદ્ભૂત વ્યવહાર. તેના ઉપચરિત, અનુપચરિત એ બે ભેદ જાણવા.

તથા વિશેષાવશ્યક મહાભાષ્યમાં કહ્યું છે જે વ્યવહારનયના મૂલ બે ભેદ છે. એક વેર્હેચણરૂપ વ્યવહાર બીજો પ્રવૃત્તિ વ્યવહાર. તે વલી પ્રવૃત્તિના ત્રણ ભેદ છે, ૧ વસ્તુ પ્રવૃત્તિ, ૨ સાધન પ્રવૃત્તિ, ૩ લૌકિક પ્રવૃત્તિ. તેમાં વલી સાધન પ્રવૃત્તિના ત્રણ

ભેદ છે, ૧ જે અરિહંતની આજ્ઞાએ શુદ્ધ સાધનમાર્ગે હહલોક સંસાર પુદ્ગલભોગ આશંસાદિ દોષ રહિત જે રત્નત્રયીની પરિણતિ પરભાવત્યાગ સહિત તે લોકોત્તર સાધન પ્રવૃત્તિ, ૨ જે સ્યાદ્વાદ વિના મિથ્યાભિનિવેશ સહિત સાધનપ્રવૃત્તિ તે કુપાવચનિક સાધનપ્રવૃત્તિ, ૩ અને જે લોકના સ્વસ્વદેશ કુલની ચાલે પ્રવૃત્તિ તે લોકવ્યવહાર પ્રવૃત્તિ એ ત્રણ પ્રવૃત્તિ કહિયે. એ વ્યવહારનયના ભેદ જાણવા. તિહાં દ્વાદશસાર નયચક્રમાં એકેક નયના સો સો ભેદ કહ્યા છે તે જૈનસાસન રહસ્યના જાણ .જીવે તે ગ્રંથમાંથી ધારવા એ વ્યવહારનય કહ્યો.

उज्जं ऋजुं सुयं नाणमुज्जुसुयमस्स सोऽमुज्जु-
सुओ । सुत्तयइ वा जमुज्जुं वत्थुं तेणुज्जुसुत्तो-
त्ति ॥ १ ॥ उज्जंतिऋजुश्रुतं सुज्ञानं बोधरूपं
ततश्च ऋजु अवक्रमश्रुतमस्यसोऽयमृजुश्रुतं वा
अथवा ऋजु अवक्रमं वस्तु सूत्रयतीति ऋजुसूत्र
इति कथं पुनरेतदभ्युपगतस्य वस्तुनोऽवक्रत्व-
मित्याह ॥ पच्चुपन्नं संपयमुप्पन्नं जं च जस्स
पत्तेयं । तं ऋजु तदेव तस्सत्थि उ वकम्मन्नंति
जमसंतं ॥ २ ॥ यत्सांप्रतमुत्पन्नं वर्त्तमानकालीनं
वस्तु, यच्च यस्य प्रत्येकमात्मीयतदेव तदुभय-
स्वरूपं वस्तु प्रत्युत्पन्नमुच्यते तदेवासौ नयः
ऋजु प्रतिपाद्यते तदेव च वर्त्तमानकालीनं वस्तु

तस्यार्जुसूत्रस्यास्ति अन्यत्र शेषातीतानांगतं
परकार्यं च यद्यस्मात् असदविद्यमानं ततो अ-
सत्त्वादेव तद्वक्रमिच्छत्यसाविति । अत एव उक्तं
निर्युक्तिकृता “ पच्चुपन्नगाही उजुसुनयविही
मुणेयव्वोति ” यतः कालत्रये वर्तमानमंतरेण
वस्तुत्वं उक्तं च यतः अतीतं अनागतं भवि-
ष्यति न सांप्रतं तद् वर्तते इति वर्तमानस्यैव
वस्तुत्वमिति अतीतस्य कारणता अनागतस्य
कार्यता जन्यजनकभावेन प्रवर्तते अतः ऋजुसूत्रं
वर्तमानग्राहकं तद्वर्तमानं नामादिचतुःप्रकारं
ग्राह्यम् ॥

अर्थ ॥ हवे ऋजुसूत्रनय कहे छे ऋजु के० सरल छे श्रुत
के० बोध ते ऋजुसूत्र कहिये, ऋजु शब्दे अवक्र एटले समो छे
श्रुत जेने ते ऋजुसूत्र कहिये, अथवा ऋजु अवक्रपणे वस्तुने जाणे
कहे ते ऋजुसूत्र कहियं, ते वस्तुनो वक्रपणो केम जाणिये ते कहे
छे, सांप्रत के० वर्तमानपणे उपनो जे वर्तमानकालें वस्तु ते ऋजु-
सूत्र कहिये, अन्य जे अतीत अनागत ते ऋजुसूत्रनी अपेक्षायें
अछतो छे केमके अतीत तो विणसी गयो छे अने अनागत
आव्यो नथी तेवारे अतीत अनागत ए बे अवस्तु छे, अने जे
वर्तमान पर्याये वर्ते ते वस्तुपणो छे, जे पूर्वकाल पश्चात्काल लइ
वस्तु कहेवी ते नैगमनय छे, आरोपरूप छे, तिहां कोइ पूछे जे
संसारीकर्मा जीवने सिद्धसमान कहो छो ते तो अनागतकाले
सिद्ध थशे तो तमे अनागतने अवस्तु केम कहो छो तेनो उत्तर

જે હે ભવ્ય ! એ અનાગત ભાવિ માટે કહેતા નથી એ તો વર્તમાન સર્વ ગુણની છતિ આત્મપ્રદેશે છે તે આવરણ દોષે પ્રવર્તતી નથી તેથી તિરોભાવીપણા માટે સંગ્રહનયે કહિયે પણ વસ્તુમાં સર્વ કેવલજ્ઞાનાદિ ગુણ છતા વર્તે છે તે માટે સિદ્ધ કહિયે છેયેં.

અને જે વસ્તુ તે નામાદિક પર્યાય સહિત વર્તે છે માટે નામાદિ નિક્ષેપા તે સર્વ ઋજુસૂત્રનયના ભેદ છે, તથા નામાદિક ત્રણ નિક્ષેપા તો દ્રવ્ય છે અને ભાવ તે ભાવ છે. એ વ્યાખ્યાકારણ કાર્યભાવની વેંચણ કરીયે તે માટે છે પણ વસ્તુમાં સહજ ચાર નિક્ષેપા તે ભાવ ધર્મજ છે. તથા એ સ્વસ્વકાર્યના કર્તાજ છે. એ ઋજુસૂત્રના બે ભેદ દિગંબર કહે છે, ૧ સૂક્ષ્મઋજુસૂત્ર, ૨ સ્થૂલઋજુસૂત્ર. જે વર્તમાનકાલનો એક સમય તેને સૂક્ષ્મઋજુસૂત્ર કહિયે, અને જે બહુકાલિ તે સ્થૂલઋજુસૂત્ર એ પણ કાલાપેક્ષી ભાવ છે. તથા એ ભાવનય છે અને યોગાવલંબીપણો તે બાહ્ય છે તે પણ દ્રવ્ય માટે એક દ્રવ્ય મધ્યે ગણે છે. એ ઋજુસૂત્રનય કહ્યો.

‘ શપ આક્રોશે ’ શપનમાહ્વાનમિતિ શબ્દઃ, શપતીતિ વા આહ્વાનયતિ શબ્દઃ, શપ્યતે આહૂ-યતે વસ્તુ અનેનેતિ શબ્દઃ, તસ્યશબ્દસ્યયો વા-ચ્યોઽર્થસ્તત્પરિગ્રહાત્તત્પ્રધાનત્વાન્નયશબ્દઃ યથા કૃતકત્વાદિત્યાદિકઃ પંચમ્યંતઃ શબ્દોઽપિ હેતુઃ । અર્થરૂપં કૃતકત્વમનિત્યત્વગમકત્વાન્મુખ્યતયા હેતુરુચ્યતે ઉપચારવસ્તુ તદ્વાચકઃ કૃતકત્વશ-બ્દો હેતુરભિધીયતે એવામિહાપિ શબ્દ્વાચ્યાર્થ-

परिग्रहादुपचारेण नयोऽपि शब्दो व्यपदिश्यते
इति भावः । यथा ऋजुसूत्रनयस्याभीष्टं प्रत्यु-
त्पन्नं वर्तमानं तथैव इच्छत्यसौ शब्दनयः ।
यद्यस्मात्पृथुबुध्नोदरकलितमृन्मयं जलाहरणा-
दिक्रियाक्षमं प्रसिद्धघटरूपं भावघटमेवेच्छत्य-
सौ न तु शेषान् नामस्थापनाद्रव्यरूपान् त्रीन्
घटानिति । शब्दार्थप्रधानो ह्येष नयः, चेष्टाल-
क्षणश्च घटशब्दार्थो 'घट चेष्टायां' घटते इति
घटः अतो जलाहरणादिचेष्टां कुर्वन् घटः ।
अतश्चतुरोऽपि नामादिघटानिच्छतः ऋजुसूत्रा-
द्विशेषिततरं वस्तु इच्छति असौ । शब्दार्थोपप-
त्तेर्भावघटस्यैवानेनाभ्युपगमादिति अथवा ऋ-
जुसूत्रात् शब्दनयः विशेषिततरः ऋजुसूत्रे
सामान्येन घटोऽभिप्रेतः, शब्देन तु सद्भावा-
दिभिरनेकधर्मैरभिप्रेत इति ते च सप्तभङ्गाः
पूर्वं उक्ता इति ॥

अर्थ ॥ हवे शब्दनयनुं स्वरूप कहिये छैये. शपति के०
बोलावे तेने शब्द कहियें. अथवा शपियें—बोलावियें वस्तुपणे ते
शब्द कहियें. ते शब्दें जे वाच्य अर्थ तेने ग्रहे एहवो छे
प्रधानपणो जे नयमां तेपण शब्दनय कहियें. जेम कृतक ते जे

કર્યો તેનો હેતુ જે ધર્મ તે જે વસ્તુમાં હોય તે બોલાય એટલે શબ્દનું કારણ તો વસ્તુનો ધર્મ થયો. જેમ જલાહરણ ધર્મ જેમાં છે તેને ઘટ કહિયેછેયે એમ इहां પણ શબ્દે વાચ્યઅર્થ ગ્રહે તે માટે તે નયનો નામ પણ શબ્દ કહેવાય. જેમ ઋજુસૂત્રનયને વર્તમાન-કાલના ધર્મ ઇષ્ટ છે તેમ શબ્દાદિકનયને પણ વર્તમાનતાના ધર્મ જ ઇષ્ટ છે.

કેમકે પેટે પૃથુ કે૦ પહોલો બુધ્ન કે૦ ઘોલ સંકોચિત ઉદરકલિતયુક્ત જલાહરણક્રિયાને સમર્થ પ્રસિદ્ધ ઘટરૂપ ભાવઘટ તેનેજ ઘટ ઇચ્છે છે પણ શેષ નામ સ્થાપના અને દ્રવ્યરૂપ ત્રણ ઘટને એ શબ્દનય ઘટ માને નહીં. ઘટ શબ્દના અર્થને તે સંકેતનેજ ઘટ કહે. ઘટ ધાતુ તે ચેષ્ટાવાચી છે અતઃકરણાત્ કે૦ એ કારણ-પણા માટે એ શબ્દનય તે ચેષ્ટાકર્તાનેજ ઘટ કહે એટલે ઋજુસૂત્ર-નય ચાર નિક્ષેપા સંયુક્તને ઘટ માને અને શબ્દનય તે ભાવઘટને જ ઘટ માને એટલો વિશેષપણો છે. શબ્દના અર્થની જિહાં ઉપ-પત્તિ હોય તેનેજ તે વસ્તુપણે કહે એટલે ઋજુસૂત્રનયે સામાન્ય ઘટ ગવેષ્યો અને શબ્દનયે સદ્ભાવ જે અસ્તિધર્મ તથા અસદ્ભાવ જે નાસ્તિધર્મ તે સર્વ સંયુક્ત વસ્તુને વસ્તુપણે કહે.

એટલે વસ્તુને શબ્દે બોલાવતાં સાતભાંગે બોલાવવો માટે એ સપ્તભંગી જેટલાજ શબ્દનયના ભેદ જાણવા. તે સપ્તભંગીનું સ્વરૂપ પૂર્વે કહ્યું છે. એ શબ્દાદિકનય વસ્તુના પર્યાયને અવલંબીને વસ્તુના ભાવધર્મના ગ્રાહક છે, તે માટે વસ્તુના ભાવ નિક્ષેપા એ નયે મુખ્ય છે. ધુરના ચાર નયમાં નામાદિક ત્રણ નિક્ષેપા મુખ્ય છે એ શબ્દનયનું સ્વરૂપ કહ્યું.

गाथा ॥ जं जं सण्णं भासइ ॥ तं तं चिय सम-
भिरोहइ जम्हा ॥ सण्णंतरत्थविमुहो, तओ नओ
समभिरूढोत्त ॥ १ ॥ यां यां संज्ञां घटादिल-
क्षणां भाषते वदति तां तामेव यस्मात्संज्ञान्तरा-
र्थविमुखः समभिरूढो नयः नानार्थनामा एव
भाषते यदि एकपर्यायमपेक्ष्य सर्वपर्यायवाचकत्वं
तथा एकपर्यायाणां सङ्करः पर्यायसङ्करे च
वस्तुसङ्करो भवत्येवेति मा भूत्संकरदाषः; अतः
पर्यायान्तरानपेक्ष एव समभिरूढनय इति ॥

अर्थ ॥ हवे समभिरूढनयनी व्याख्या कहियें छैयें. जे
शब्दनय ते इंद्र, शक्र, पुरंदर इत्यादिक सर्व इन्द्रना नामभेद छे,
पण एक इन्द्र पर्यायवन्त इन्द्र देखी तेना सर्व नाम कहे, “उक्तं
च विशेषावश्यके “एकस्मिन्नपि इन्द्रादिके वस्तुनि यावत् इन्द्र न
शक्र न-पुरदारणादयोऽर्था घटन्ते तद्वशेनेन्द्रशक्रादिबहुपर्यायमपि
तद्वस्तु शब्दनयो मन्यते समभिरूढस्तु नैवं मंस्यते इत्यनयोर्भेदः”

जे एक पर्याय प्रगटपणे अने शेषपर्यायने अणप्रगटवे शब्-
दनय तेटला सर्वनाम बोलावे पण समभिरूढनय ते न बोलावे
एटलो शब्दनय तथा समभिरूढनयमां भेद छे माटे हवे समभि-
रूढनय कहे छे.

घटकुंभादिकमां जे संज्ञानो वाच्य अर्थ देखाय तेज संज्ञा
कहे जेमां संज्ञांतर अर्थने विमुख छे तेने समभिरूढनय कहियें.
जो एक संज्ञामध्ये सर्व नामांतर मानियें तो सर्वनो संकर थाय

तेवारें पर्यायनो भेदपणो रहे नही अने जे पर्यायांतर होय तेतो भेदपणेज होय तेथी पर्यायांतरनो भेदपणोज रखो ते माटे लिं-गादिभेदने सापेक्षपणे वस्तुनो भेदपणोज मानवो. ए समभिरूढनय वखाण्यो. ए नयमां पण भेदज्ञाननी मुख्यता छे.

एवं जह सद्वत्थो संतो भूओ तदन्नहाभूओ ॥
तेणेवं भूयनओ, सद्वत्थपरो विसेसेणं ॥ १ ॥ एवं
यथा घटचेष्टायामित्यादिरूपेण शब्दार्थो व्यव-
स्थितः तद्वत्ति तथैव यो वर्त्तते घटादिकोऽर्थः स
एवं सन् भूतो विद्यमानः 'तदन्नहाभूओत्ति'
वस्तु तदन्यथा शब्दार्थोल्लंघनेन वर्त्तते स तत्त्वतो
घटाद्यर्थोपि न भवति किंभूतो विद्यमानः येनैवं
मन्यते तेन कारणेन शब्दनयसमभिरूढनयाभ्यां
सकाशादेवंभूतनयो विशेषेण शब्दार्थनयतत्परः ।
अयं हि योषिन्मस्तकारूढं जलाहरणादिक्रियानि-
मित्तं घटमानमेव चेष्टमानमेव घटं मन्यते न तु
गृहकोणादिव्यवस्थितं। विशेषतः शब्दार्थतत्परो-
यमिति। वंजणमत्थेणत्थं च वंजणेणोभयं विसेसेइ।
जह घडसद्वं चेष्टावया तहा तंपि तेणेव ॥१॥ व्यं-
ज्यते अर्थोऽनेनेति व्यञ्जनं वाचकशब्दो घटादिस्तं
चेष्टावता एतद्वाच्येनार्थेन विशिनष्टि स एव घटश-
ब्दो यच्चेष्टावन्तमर्थं प्रतिपादयति, नान्यम् इत्येवं

शब्दमर्थेन नैयत्ये व्यवस्थापयतीत्यर्थः । तथार्थ-
मप्युक्तलक्षणमभिहितरूपेण व्यञ्जनेन विशेषयति
चेष्टापि सैव या घटशब्देन वाच्यत्वेन प्रसिद्धा
योषिन्मस्तकारूढस्य जलाहरणादिक्रियारूपा,
न तु स्थानतरणक्रियात्मिका, इत्येवमर्थं शब्देन
नैयत्ये स्थापयतीत्यर्थः इत्येवमुभयं विशेषयति
शब्दार्थो नार्थः शब्देन नैयत्ये स्थापयतीत्यर्थः ।
एतदेवाह यदा योषिन्मस्तकारूढश्चैष्टावानर्थो
घटशब्दो नोच्यते स घटलक्षणोऽर्थः स च तद्वा-
चको घटशब्दः अन्यदा तु वस्त्वन्तरस्येव तच्चे-
ष्टाभावादघटत्वं, घटध्वनेश्चावाचकत्वमित्येवमु-
भयविशेषक एवंभूतनय इति ॥

अर्थ ॥ हवे एवंभूतनयनो स्वरूप कहिये छैयें. एवं के०
जेम घटचेष्टावाची इत्यादिक रूपे शब्दनयनो अर्थ कह्यो छे ए
रीते जे घटादिक अर्थ वर्ते ते एवं के० एमज जे विद्यमानपणे
शब्दना अर्थने ओलंघीने वर्ते ते ते शब्दनो वाच्य नथी अने
शब्दार्थपणो जेमां न पामियें ते वस्तु ते रूपे नही माटे जो श-
ब्दार्थमांथी एक पर्याय पण ओछो होय तो एवंभूतनय तेने ते
पणो कहे नही. ते माटे शब्दनयथी तथा समभिरूढनयथी
एवं भूतनय ते विशेषांतर छे.

ए एवंभूतनय ते स्त्रीने मस्तके चढयो, पाणी आणवानी
क्रियानो निमित्त मार्गे आवतापणानी चेष्टा करतो होय तेने

ઘટ માને, પળ ઘરને સૂળે રહ્યો જે ઘટ તેને ઘટ કરી માને નહીં. કેમકે તે ચેષ્ટાને અળકરતો છે તે માટે. જે થકી અર્થને વ્યંજીયે કે૦ પ્રગટ કરીયે તેને વ્યંજન કહિયે. વ્યંજન તે વાચક શબ્દ છે તે અર્થને કહે તે ક્રિયાવંત થકો તેનેજ તે વસ્તુ કહે બીજાને ન કહે, અને તેહિજ અર્થે કહ્યું જે લક્ષણ તે કહ્યાને રૂપે વિશેષ થાય જેમ ચેષ્ટા ઘટ શબ્દ વાચે પ્રસિદ્ધ છે. યોષિત્ કે૦ સ્ત્રીને માથે પાળી લાવતો તે ઘટ તથા સ્થાનકે રહ્યો અથવા તરણ ક્રિયા કરતાને એવંભૂતનય ઘટ કહે નહીં. એ શબ્દે અર્થ તથા અર્થે શબ્દને થાપે છે, એનું એ રહસ્ય છે જે સ્ત્રીને મસ્તકે ચઢ્યો ચેષ્ટાવંત અર્થ તે ઘટ શબ્દે બોલાવે તેથી અન્યથા તેને તેપણે બોલાવે નહીં, જેમ સામાન્ય કેવલી જે જ્ઞાનાદિક ગુણે સમાન છે તેને સમભિરૂઢનય અરિહંત કહે પણ એવંભૂતનય તો સમવસરણાદિ અતિશય સંપદા સહિત તથા કેવલી તે ઈંદ્રાદિકે પૂજતાં યુક્ત હોય તેનેજ અરિહંત કહે તે વિના ન કહે. વાચ્ય વાચકની પૂર્ણતાને કહે, એ સ્વરૂપે એવંભૂતનય જાણવો.

એ સાતે નયના ભેદ તે વિશેષાવશ્યકને અનુસારે કહ્યા. તેમાં નૈગમના દશ ભેદ, સંગ્રહના છ ભેદ અથવા વાર કહ્યા. વ્યવહારના ભેદ આઠ અથવા ચૌદ કહ્યા. ઋજૂસૂત્રના ચાર અથવા છ કહ્યા. શબ્દના સાત ભેદ કહ્યા. સમભિરૂઢના બે ભેદ અને એવંભૂતનો એક ભેદ કહ્યો. એ રીતે સર્વના ભેદ કહ્યા. બલી નવચક્રમાં નયના ભેદ સાતસો કહ્યા છે તે પણ જાણવા.

एवमेव स्याद्वादरत्नाकरात् पुनर्लक्षणत उच्यते
नीयते येन श्रुताख्यप्रामाण्यविषयीकृतस्यार्थस्य
शस्तादितरांशौदासीन्यतः सम्प्रतिपत्तुरभिप्राय-

विशेषोनयः। स्वाभिप्रेतादेशादपरांशापलापी पुन-
 र्नयाभासः। स समासतः द्विभेदः द्रव्यार्थिकः पर्या-
 यार्थिकः आद्यो नैगमसंग्रह व्यवहार ऋजूसूत्र-
 भेदाच्चतुर्द्धा केचित्ऋजुसूत्रं पर्यायार्थिकं वदन्ति
 ते चेतनांशत्वेन विकल्पस्य ऋजुसूत्रे ग्रहणात्
 श्रीवीरशासने मुख्यतः परिणतिचक्रस्यैव भाव-
 धर्मत्वेनांगीकारात् तेषां ऋजुसूत्रः द्रव्यनये एव
 धर्मयोर्धर्मिणोर्धर्मधर्मिणोश्च प्रधानोपसर्जन आ-
 रोपसङ्कल्पां शादिभावेनानेकगमग्रहणात्मको नै-
 गमः सत्चेतन्यमात्मनीतिधर्मयोः गुणपर्यायवत्
 द्रव्यमिति धर्मधर्मिणोः क्षणमेको सुखी विषया-
 सक्तो जीव इति धर्मधर्मिणोः सूक्ष्मनिगोदीजी-
 वसिद्धसमानसत्ताकः अयोगीनो संसारीति अंश-
 ग्राही नैगमः धर्माधर्मादीनामेकान्तिकपार्थ-
 क्याभिसन्धिनैगमाभ्यासः

अर्थ ॥ हवे स्याद्वाद रत्नाकरथी नयस्वरूप लखियें छैयें.
 नोयते के० पमाडीयें जे थकी श्रुतज्ञान स्वरूप प्रमाणे विषये
 कीधो जे पदार्थनो अंश ते अंशथी इतर के० बीजो जे अंश ते
 थकी उदासीपणो तेने पडिबर्जवा वालानो जे अभिप्राय
 विशेष तेने नय कहिये, एटले वस्तुना अंशने ग्रहे अने अन्यथी
 उदासीनपणो ते नय कहिये, एक अंशने मुख्य कराने बीजा

અંશને ઉત્થાપે તે નયાભાસ કહિયે. તે નયના બે ભેદ છે. એક દ્રવ્યાર્થિક બીજો પર્યાયાર્થિક તેમાં દ્રવ્યાર્થિકના ૧ નૈગમ ૨ સંગ્રહ, ૩ વ્યવહાર, ૪ ઋજુસૂત્ર એ ચાર ભેદ છે. કેટલાક આચાર્ય ઋજુસૂત્રને વિકલ્પરૂપ માટે ભાવનય ગણે છે તે રીતે દ્રવ્યાર્થિકના ત્રણ ભેદ છે.

હવે નૈગમનયનું સ્વરૂપ કહે છે. જે ધર્મને પ્રધાનપણે અથવા ગૌણપણે અથવા ધર્મીને પ્રધાનપણે અથવા ગૌણપણે તથા ધર્મ ધર્મી એ બેઉને પ્રધાનપણે તથા ગૌણપણે જે ગણેશનો એટલે ધર્મીની પ્રાધાન્યતા તે વારે પર્યાયોની પ્રધાનતા થઈ અને જિહાં ધર્મીનો પ્રધાનપણો તિહાં દ્રવ્યનો પ્રધાનપણો તેમજ ગૌણપણો તથા ધર્મ ધર્મીનો પ્રધાન ગૌણપણો એ રીતે જે દ્રવ્ય પર્યાયનો ગૌણ પ્રધાનપણાની ગણેશના રૂપ જ્ઞાનોપયોગ તે નૈગમનય જાણવો તેના બોધને નૈગમ બોધ કહિયે. તેના ઉદાહરણ કહે છે.

સત્ત્વ કે ૦ છતાપણે ચૈતન્ય કે ૦ જાણપણો એ બે ધર્મ મધ્યે એક ધર્મ પક્ષ મુખ્યપણે ગણે અને બીજાને ગૌણપણે ન ગણે એ રીતે નૈગમનય જાણવો. જિહાં ચૈતન્ય નામે જે વ્યંજન પર્યાય તેને પ્રધાનપણે ગણે કેમકે ચૈતન્યપણો તે વિશેષ ગુણ છે અને સત્ત્વનામા વ્યંજન પર્યાય છે તે સકલ દ્રવ્ય સાધારણ છે તે માટે તેને ગૌણપણે લેખવે એ નૈગમનો પ્રથમ ભેદ કહ્યો.

તથા વલી “વસ્તુ પર્યાયવદ્ દ્રવ્યં” એમ બોલવું તે ધર્મીનો નૈગમ છે જિહાં “પર્યાયવત્ દ્રવ્યં” એમ વસ્તુ છે. જિહાં દ્રવ્યનો મુખ્યપણો વલી વસ્તુને પર્યાયવંત કહેવું તે વસ્તુનો ગૌણપણો અને પર્યાયનો મુખ્યપણો જિહાં ઉભયગોચરપણા માટે. એ નૈગમનો બીજો ભેદ કહ્યો.

“ क्षणमेकः सुखी विसयासक्ता जीव इति धर्मधर्मिणोरिति ”
 इहां विषयासक्त जीवाख्य जे धर्मिना मुख्यताना विशेषणार्थी
 सुखलक्षण धर्मनी प्रधानता ते विशेषण करीने धर्मधर्मिने आलं-
 बने ए त्रीजो नैगम, जेवारे धर्म तथा धर्मि ए बेने अवलंबे-
 ग्रहण करे तेवारे संपूर्ण वस्तुनो ग्रहण थयो, तेवारे ए ज्ञानने प्रमाण
 कहाँ. तिहां उत्तर द्रव्य पर्याय ते बेहुने प्रधानपणे अनुभवतां ते
 ज्ञान प्रमाण थाय. इहां बे पक्षने विषे एकनी गौणता बीजानी
 मुख्यता लइने ज्ञान थाय छे ते माटे नय कहियें. तथा वली
 सूक्ष्मनिगोदि जीव ते समान सत्तावंत छे अथवा अयोगी केवली
 जिन तेने संसारी कहेवुं ते अंशनैगम.

हवे नैगमाभास कहे छे. वस्तुमां धर्म अनेक छे ते एकांत माने
 पण एकबीजाने सापेक्षपणे न माने एटले एक धर्मने माने अने
 बीजा धर्मने न माने ते नैगमाभास कहियें. ए दुर्नय जाणवो.
 केमके अन्य नयने गवेषे नही माटे, जेम आत्माने विषे सत्त्व तथा
 चैतन्य ए धर्म भिन्नभिन्न छे तेमां चैतन्यपणो न माने ते नैगमाभास
 कहियें. एटले नैगमनय कहाँ.

यथाऽऽत्मनि सत्त्वचैतन्ये परस्परं भिन्ने सामा-
 न्यमात्रग्राही सत्तापरामर्शरूपसङ्ग्रहः स परा-
 परभेदाद् द्विविधः तत्र शुद्धद्रव्य सन्मात्र ग्राहकः
 परसङ्ग्रहः चेतनालक्षणो जीव इत्यपरसङ्ग्रहः
 सत्ताद्वैतं स्वीकुर्वाणः सकलविशेषान् निराचक्षाणः
 सङ्ग्रहाभासः सङ्ग्रहस्यैकत्वेन ‘एगे आया’
 इत्यभिज्ञानात् सत्ताद्वैत एव आत्मा ततः सर्व-

વિશેષાણાં તદિતરાણાં જીવાજીવાદિદ્રવ્યાણામ-
દર્શનાત્ દ્રવ્યત્વાદિનાવાન્તરસામાન્યાનિ મન્વા-
નસ્તદભેદેષુ ગજનિમિલિકામબલમ્બમાનઃ પરા-
પરસङ्ગ્રહઃ ધર્માધર્માકાશપુદ્ગલજીવદ્રવ્યાણા-
મૈક્યં દ્રવ્યાત્વાદિભેદાદિત્યાદિદ્રવ્યત્વાદિકં પ્ર-
તિજાનાનસ્તદ્વિશેષાન્ નિન્દુવાનસ્તદાભાસઃ
યથા દ્રવ્યમેવ તત્ત્વં તત્ત્વપર્યાયાણામગ્રહણાદ્વિ-
પર્યાસ ઇતિ સङ્ગ્રહઃ

અર્થ ॥ હવે સંગ્રહનય કહે છે. સામાન્ય માત્ર સમસ્તવિશેષ રહિત સત્યદ્રવ્યાદિકને ગ્રહવાનો છે. સ્વભાવ જેનો તે સં કે. પિંડપણે વિશેષરાશીને ગ્રહે પણ વ્યક્તપણે ન ગ્રહે સ્વજાતિના દીઠા જે ઇષ્ટ અર્થ તેને અવિરોધે કરીને વિશેષ ધર્મેને એકરૂપપણે જે ગ્રહણ કરવો તે સંગ્રહનય કહિયે એ ભાવના છે. તેના બે ભેદ છે ૧ પર-સંગ્રહ. ૨ અપરસંગ્રહ તેમાં “ અશેષવિશેષોદાસીનં ભજમાનં શુદ્ધ-દ્રવ્યં સન્માત્રમભિમન્યમાનઃ પરસङ્ગ્રહ ઇતિ ” જે સમસ્ત વિશેષ ધર્મ સ્થાપનાની ભજના કરતો એટલે વિશેષપણાને અણગ્રહતો થકો શુદ્ધદ્રવ્ય સત્તામાત્રપ્રતે માને જેમ દ્રવ્ય એ પરસંગ્રહ વિશ્વ એક સત્પણા માટે એમ કહ્યાથી છતાપણાના એકપણાનું જ્ઞાન થાય છે એટલે સર્વ પદાર્થનો એકપણે ગ્રહણ છે તે પરસંગ્રહ કહિયે.

તથા જે સત્તાનો અદ્વૈત સ્વીકારે અને દ્રવ્યાંતરભેદ ન માને સમસ્ત વિશેષપણાને ના કહેતા થકો જે ગ્રહણ કરે તે અદ્વૈતવાદિ વેદાંત તથા સાંખ્યદર્શન એ પરસંગ્રહાભાસ છે, કેમકે જે ભેદ ધર્મ છતાં દેશાય છે તથા દ્રવ્યાંતરપણો તેને ન માને માટે પરસંગ્રહા-ભાસ કહિયે. અને જૈન તો વિશેષ સહિત સામાન્યને ગ્રહે છે માટે સંગ્રહનય કહિયે.

“દ્રવ્યત્વાદિનયાંતરસામાન્યાનિ મત્ત્વા તદ્વેદેષુ ગજનિમીલિ-
કામવલંબમાનઃ અપરસંગ્રહઃ” દ્રવ્ય જે જીવ અજીવાદિક જે
અવાંતર સામાન્યને માનતો અને જીવને વિષે પ્રતિ જીવનો વિશેષ
ભેદ ભવ્ય, અભવ્ય, સમ્યક્ત્વી, મિથ્યાત્વી, નરનારકાદિ જે ભેદ
તેને ગજનિમીલિકા કે.૦ મસ્તાઈયેં ન ગવેષવો તે અપરસંગ્રહ
કહિયેં. અને દ્રવ્યને સામાન્યપણે માને પણ સ્વદ્રવ્યની પરિણામિ-
કતાદિક ધર્મને માને તે અપરસંગ્રહાભાસ કહિયેં એ સંગ્રહનયનું
સ્વરૂપ કહ્યું.

સદ્ગ્રહેણ ચ ગોચરીકૃતાનામર્થાનાં વિધિપૂર્વ-
કમવહરણં યેનાભિસન્ધિના ક્રિયતે સ વ્યવહારઃ,
યથા યત્ સત્ તત્ દ્રવ્યં પર્યાયશ્ચત્યાદિ, યઃ
પુનરપરમાર્થિકં દ્રવ્યપર્યાયપ્રવિભાગમભિપ્રૈતિ સ
વ્યવહારાભાસઃ ચાર્વાકદર્શનમિતિ વ્યવહા-
રદુર્નયઃ ।

અર્થ ॥ હવે વ્યવહારનય કહે છે. સંગ્રહનય ગ્રહ્યા જે વસ્તુના
સત્ત્વાદિક ધર્મ તેનેજ ગુણભેદેં વેહેંચે, ભિન્નભિન્ન ગવેષે, તથા પદા-
ર્થની ગુણપ્રવૃત્તિ તેનેજ મુખ્યપણે ગવેષે તે વ્યવહારનય કહિયેં.
જેમ દ્રવ્ય છે તેના જીવ પુદ્ગલાદિક પર્યાયના ક્રમભાવી તથા
સહભાવી એ રીતેં બે ભેદ છે, તેમાં વલી જીવ બે પ્રકારેં ૧ સિદ્ધના,
૨ સંસારી. તેમજ પુદ્ગલના બે ભેદ પરમાણુ તથા સ્વંધ. ઇત્યાદિક
કાર્યભેદેં ભિન્ન માને તથા ક્રમભાવી પર્યાયના બે ભેદ એક ક્રિયા-
રૂપ બીજો અક્રિયારૂપ. આ વેહેંચણ જે સામર્થ્યાદિક ગુણભેદેં
ભેદ પડે તે સર્વ વ્યવહારનય જાણવો. અને જે પરમાર્થ વિના દ્રવ્ય-
પર્યાયનો વિભાગ કરે તે વ્યવહારાભાસ જાણવો.

જે કલ્પના કરી મેદેં વહેંચે તે ચાર્વાકમત એ વ્યવહાર પ્રમુખનયનો દુર્નય છે. જેમ ચાર્વાક પ્રમાણપણે છતો જીવપણો લોકપ્રત્યક્ષમાં દૃષ્ટિગોચર નથી આવતો તે માટે જીવ નથી એમ કહે, અને જગતમાં પંચભૂતાદિક વસ્તુ નથી એમ કલ્પના કરી સ્થૂલલોકને કુમાર્ગે પ્રવર્તાવે તે વ્યવહારદુર્નય કહિયેં. એ વ્યવહારનું સ્વરૂપ કહું.

ઋજુ વર્તમાનક્ષણસ્થાયિપર્યાયમાત્રપ્રાધાન્યતઃ
સૂત્રયતિ અભિપ્રાયઃ ઋજુસૂત્રઃ । જ્ઞાનોપયુક્તઃ
જ્ઞાની, દર્શનોપયુક્તઃ દર્શની, કષાયોપયુક્તઃ
કષાયી, સમતોપયુક્તઃ સામયિકી । વર્તમાના-
પલાપી તદાભાસઃ યથા તથાગતમત ઇતિ ॥

અર્થ ॥ હવે ઋજુસૂત્રનય કહે છે ઋજુ કે० સરલપણે અતીત અનાગતને અણગવેષતો અને વર્તમાનસમય વર્તતા જે પદાર્થના પર્યાયમાત્ર તેને પ્રધાનપણે સૂત્ર કે० ગવેષે તે ઋજુસૂત્ર કહિયેં । તે જ્ઞાનને ઉપયોગે વર્તતાને જ્ઞાની કહે, દર્શનોપયોગે વર્તતાને દર્શની કહે, કષાયપણે વર્તતા જીવને કષાયી કહે, સમતાને ઉપયોગે વર્તતા જીવને સામાયિકવંત કહે. ઇહાં કોઈ પુછે જે ઉપર કહ્યા મુજબ તો ઋજુસૂત્ર તથા શબ્દનય એ બે એકજ થાય છે તેને ઉત્તર કહે છે જે વિશેષાવશ્યકનાં કહું છે “ કારણં યાવત્ ઋજુ-સૂત્રઃ ” એટલે જ્ઞાનને કારણપણે વર્તતો તે ઋજુસૂત્ર ગ્રહે છે અને જે જાણપણારૂપ કાર્યપણે થાય તે શબ્દનય કહિયેં એ ફેર છે.

વર્તમાનકાલને પળ ગ્રહણ કરે તે ઋજુસૂત્રાભાસ કહિયેં, જે છતાં ભાવને અછતા કહે અથવા વિપરીત કહે જેમ જીવને અજીવ કહે, અજીવને જીવ કહે ઇત્યાદિક. તે તથા ગત કે० બૌદ્ધનો મત છે જે છતો સર્વદા વર્તતો જીવાદિ દ્રવ્ય તેના પર્યાયને પલટવે

સર્વથા દ્રવ્યને વિનાશિ માને તેને ઋજુસૂત્રનયાભાસાભિપ્રાય જાણવો.
 એ ઋજુસૂત્રનય કહ્યો.

એકપર્યાયપ્રાગ્ભાવેન તિરોભાવિપર્યાયગ્રાહકઃ શ-
 બ્દનયઃ, કાલાદિભેદેન ધ્વનેરર્થભેદં પ્રતિપાદ્ય-
 માનઃ શબ્દઃ, જલાહરણાદિક્રિયાસમર્થ એવ ઘટઃ,
 ન મૃત્પિંડાદૌ; તત્ત્વાર્થવૃત્તૌ શબ્દવશાદર્થપ્રતિ-
 પત્તિઃ તત્કાર્યધર્મે વર્તમાનવસ્તુ તથા મન્વાનઃ
 શબ્દનયઃ । શબ્દાનુરૂપં અર્થપરિણતં દ્રવ્યમિ-
 ચ્છતિ ત્રિકાલત્રિલિંગત્રિવચનપ્રત્યયપ્રકૃતિભિઃ
 સમન્વિતમર્થમિચ્છતિ તદ્ભેદે તસ્ય તમેવ સમ-
 ર્થમાણસ્તદાભાસઃ ।

અર્થ ॥ હવે શબ્દનય કહે છે. જે વસ્તુના એક પર્યાયને પ્રગટ
 દેખવે બીજા શબ્દ વાચકપર્યાયને તિરોભાવે અણપ્રકટવે પણ તે
 પર્યાયને ગ્રહે અથવા કાલ ત્રણ, વચન ત્રણ, લિંગ ત્રણ તેને ભેદે
 શબ્દનો ભેદ પડે તે ભેદેજ અર્થને કહે અથવા જલાહરણાદિ સમ-
 ર્થને ઘટ કહે તથા કુંભાદિક ચિન્હ પર્યાય જેટલા છે તેટલાનો
 અર્થ વર્તતો ન દેખાય તો પણ તેને નામ કહી બોલાવે એમ જેમાં
 કાર્યનો સામર્થ્યવંતપણો છે તેને ગ્રહે પણ માટીના પિંડને ઘટ કહે
 નહી તે શબ્દનય કહિયે. અને જે સંગ્રહ તથા નૈગમનયવાલો કહે
 તે સત્તા-યોગ્યતા અંશના ગ્રાહક છે તથા તત્ત્વાર્થટીકા મધ્યે શબ્દ-
 વશથી અર્થ પઢિવર્જવો તે શબ્દે બોલાતો હોય જે અર્થ તે વસ્તુમાં
 ધર્મપણે પ્રગટ દેખાય તેનેજ તે વસ્તુ માને. એ નયને શબ્દાનુયાયી
 અર્થે પરિણમતિ જે વસ્તુ તેને વસ્તુ કહે છે કાલલિંગાદિભેદે

અર્થનો ભેદ છે તે ભેદ તેમ તે ધર્મે વસ્તુ માને તે શબ્દનય કહિયે. અને તે અર્થ વિના તે વસ્તુમધ્યે તેપણો વર્તતો દેખાતો નથી તેને તે વસ્તુપણે સમર્થન કરે તે શબ્દાભાસ કહિજે. એટલે શબ્દનય કહ્યો.

एकार्थावलंबिपर्यायशब्देषु निरुक्तिभेदेन भिन्न-
मर्थं समभिरोहन् समभिरूढः। यथा इंदनादिद्रः,
शकनाच्छक्रः, पुरदारणात् पुरंदरः इत्यादिषु ।
यथा पर्यायध्वनिनामाभिधेयनानात्वमेव कक्षी-
कुर्वाणस्तदाभासः; यथा इंद्रः शक्रः पुरंदर
इत्यादि भिन्नाभिधेये.

અર્થ ॥ હવે સમભિરૂઢનય કહે છે. જે એક પદાર્થને અવિ-
લંબી જેટલા સરિલા નામ તેટલા પર્યાય નામ થયા, તે પર્યાય નામ
જેટલા હોય તેટલા નિરુક્તિ-વ્યુત્પત્તિ ભિન્ન હોય તે અર્થનો પણ
ભેદ હોય તે અર્થને સં૦ કે૦ સમ્યક્ પ્રકાર આરોહતો એટલે
એટલા સર્વ અર્થ સંયુક્ત જે હોય તે સમભિરૂઢનય કહિયે. જેમ
ઇદ ધાતુ પરમેશ્વર્યને અર્થ છે તે પરમ એશ્વર્યવંતને ઇંદ્ર કહિયે,
તથા શકન કહેતાં નવિ નવિ શક્તિયુક્તને શક્ર કહિયે, પુર કે૦
દૈત્યને દરે કે૦ વિદારે તે પુરંદર, અને શચિ જે ઇંદ્રાણી તેનો
પતિ સ્વામી તે શચિપતિ કહિયે. એટલા સર્વ ધર્મ તે ઇંદ્રમાં છે તે
માટે જે દેવલોકનો ધણી છે તેને ઇંદ્ર એવે નામે બોલાવે છે બીજા
નામાદિક ઇંદ્રને એ નામે ન બોલાવે. જેટલા પર્યાય નામ છે તેના
જે અર્થ થાય તે સર્વને ભિન્ન ભિન્ન અર્થ કહે છે પણ એકાર્થ ન
જાણે તે સમભિરૂઢાભાસ કહિયે. એટલે સમભિરૂઢનય કહ્યો.

एवं भिन्नशब्दवाच्यत्वाच्छब्दानां स्वप्रवृत्तिनि-

मित्तभूतक्रियाविशिष्टमर्थं वाच्यत्वेनाभ्युपगच्छ-
न्नेवंभूतः । यथा इंदनमनुभवन्निद्रः, शकना-
च्छक्रः, शब्दवाच्यतया प्रत्यक्षस्तदाभासः । तथा
विशिष्टचेष्टाशून्यं घटाख्यवस्तुनः घटशब्दवाच्यं
घटशब्दद्रव्यवृत्तिभूतार्थशून्यत्वात् पटवदित्यादि.

अर्थ ॥ हवे एवंभूतनय कहे छे. शब्दनी प्रवृत्तिनो निमि-
त्तभूत जे क्रिया ते विशिष्ट संयुक्त जे अर्थ तेने वाच्य जे धर्म तेने
जे पहुँचतो होय एटले ते कारण कार्य धर्म सहित तेने एवंभूत-
नय कहियें तथा ऐश्वर्य सहित ते इंद्र, शक्ररूप सिंहासने बेशे
ते शक्र, शचि के० इंद्राणीने साथे बेठो ते वारें शचीपति कहे,
एटले जे शब्दना जेटला पर्याय ते सर्व तेमां पहुँचता भावने ते
नाम कहि बोलावे अने जे पर्याय पहुँचतो देखे नही ते पर्यायनी
ना कहे, जिहां सुधी एक पर्याय ऊणो छे तिहां सुधी समभि-
रूढनय कहियें, अने सर्व वचन पर्यायने पहुँचे ते वारें एवंभूत-
नय कहियें. जे पदार्थनो नामभेदनो भेद देखीने पदार्थनी
भिन्नता कहे ते एवंभूतनयाभास कहिजे, नामभेदें ते वस्तुज भिन्न
जेम हाथी, घोडा, हिरण्य भिन्न छे तेम भिन्नपणो माने जेम
अर्थ भिन्नपणा माटे घटथी पट भिन्न छे तेम इंद्रपणाथी पुरं-
दरपणो भिन्न माने ते एवंभूतनयनो दुर्नय जाणवो; एटले एवं-
भूतनय कह्यो, ए रीते सातनयनी व्याख्या कही.

अत्र आद्यनयचतुष्टयमविशुद्धं पदार्थप्ररूपणाप्र-
वणत्वात्, अर्थनया नामद्रव्यत्वसामान्यरूपा-
नयाः । शब्दादयो विशुद्धनयाः शब्दावलंबार्थ-

मुख्यत्वादायस्ते तत्त्वभेदद्वारेण वचनमिच्छन्ति
 शब्दनयास्तावत् समानलिंगानांसमानवचनानां
 शब्दानां इंद्रशक्रपुरंदरादीनां वाच्यं भावार्थ-
 मेवाभिन्नमभ्युपैति न जातुचित् भिन्नवचनं
 वा शब्दं स्त्री दाराः तथा आपो जलमिति सम-
 भिरूढवस्तुप्रत्यर्थं शब्दनिवेशादिंद्रशक्रादिनां
 पर्यायशब्दत्वं न प्रतिजानीते अत्यंतभिन्नप्रवृत्ति-
 निमित्तत्वादभिन्नार्थत्वमेवानुमन्यते घटशक्रादि-
 शब्दानामिवेति एवंभूतः पुनर्यथा सद्भाववस्तु-
 वचनगोचरं आपृच्छतीति चेष्टाविशिष्ट एवार्थो
 घटशब्दवाच्यः चित्रालेख्यतोपयोगपरिणतश्च
 चित्रकारः । चेष्टारहितस्तिष्ठन् घटो न घटः,
 तच्छब्दार्थरहितत्वात् कूटशब्दवाच्यार्थवन्नापि
 भुंजानः शयानो वा चित्रकाराभिधानाभिधेयश्चि-
 त्रज्ञानोपयोगपरिणति शून्यत्वाद्वोपालवदेवमभे-
 दार्थवाचिना नैकैकशब्दवाच्यार्थावलंबिनश्च
 शब्दप्रधानार्थोपसर्जनाच्छब्दनया इति तत्त्वार्थ-
 वृत्तौ । एतेषु नैगमः सामान्यविशेषोभयग्राहकः,
 व्यवहारः विशेषग्राहकः द्रव्यार्थावलंबिः सुसूत्र
 विशेषग्राहक एव एते चत्वारो द्रव्यनयाः शब्दा-
 दयः पर्यायार्थिकविशेषावलंबि भावनयाश्चेति

શબ્દાદયો નામસ્થાપનાદ્રવ્યનિક્ષેપાનવસ્તુતયા
જાનન્તિ પરસ્પરસાપેક્ષાઃ સમ્યક્દશનિપ્રતિનયં
ભેદાનાં શતં તેન સસશતં નયનામિતિ અનુયો-
ગદ્વારોક્તત્વાત્ જ્ઞેયં.

અર્થ ॥ એ સાત નયમાં આઘના ચાર નય જે છે તે અવિ-
શુદ્ધ છે શા માટે કે જે પદાર્થ કે ડ્રવ્ય તેને સામાન્યપણે કહે-
વાના અધિકારી છે. એ નયનું કિહાં એક અર્થનય એ પણ નામ
છે તે અર્થ શબ્દે દ્રવ્ય લેવું. તથા શબ્દાદિક ત્રણ નય તે શુદ્ધ નય
છે કેમકે શબ્દના અર્થની એને મુખ્યતા છે. પેહેલા નય તે ભેદપણે
વચનને વાંછે છે અને શબ્દાદિક નય તે લિંગાદિકે અભેદ વચને
અભેદ કહે તથા ભિન્ન વચને ભિન્નાર્થ કહી માને અને સમભિ-
રૂઢ તે ભિન્ન શબ્દ તેને વસ્તુ પર્યાય ન માને તથા એવંભૂત તે
ભિન્નગોચર પર્યાયને ભિન્ન માને. જે ચેષ્ટા કરતો હોય તેને ઘટ
કહે પણ સ્વૂળે પડયો ઘટ કહે નહીં, ચિત્રામ કરતો હોય તથા
તેજ ઉપયોગે વર્તતો હોય તેને ચિત્રકાર કહે પણ તેજ ચિત્રકાર
સુતો હોય અથવા સ્વાવા બેઠો હોય તેને ચિત્રકાર ન કહે કેમકે
તે ઉપયોગે રહિત છે માટે. એ નય તે શબ્દ તથા અર્થને ભેદ-
પણો માને છે અને અર્થથી શૂન્ય શબ્દ તે પ્રમાણ નથી અને
શબ્દ પ્રધાન અર્થ તે દ્રવ્યને ગૌણપણે વર્તતા શબ્દાદિક ત્રણ નય
છે એમ તત્ત્વાર્થ ટીકા મધ્યે કહ્યો છે.

એ સાત નયને વિષે પહેલો નૈગમનય તે સામાન્ય વિશેષ
બેહુને માને છે, સંગ્રહનય તે સામાન્યને માને છે, વ્યવહારનય વિશે-
ષને માને છે અને દ્રવ્યાર્થાવલંબી છે, તથા ઋજુસૂત્ર તો વિશેષ
ગ્રાહક છે. એ ચાર તે દ્રવ્યનય છે, અને પાછલા શબ્દાદિક ત્રણ

નય તે પર્યાયાર્થિક વિશેષાવલંબી भावनय છે, તથા શબ્દાદિક નય તે નામ, સ્થાપના, દ્રવ્ય એ પેહેલા ત્રણ નિક્ષેપાને અવસ્તુ માને છે “તિર્ણં સદ્નયાણં અવત્થુ” એ અનુયોગદ્વાર સૂત્રનું વચન છે, એ સાતે નય પરસ્પર સાપેક્ષપણે ગ્રહે તે સમકિતિ જાણવા, અને જો એ નય પરસ્પર વિરોધી હોય તો મિથ્યાત્વી જાણવા. તથા એકેકા નયના સો સો ભેદ થાય છે, એમ સાતે નયના મલી સાતસો ભેદ થાય છે. એ અધિકાર શ્રીઅનુયોગદ્વાર સૂત્રથી કહ્યો છે.

पूर्वपूर्वनयः प्रचुरगोचरः । परास्तु परिमित-
विषयाः । सन्मात्रगोचरात् संग्रहात् नैगमो भा-
वाभावभूमित्वाद् भुरिविषयः, वर्तमानविषयाद्
ऋजुसूत्राव्यवहारस्त्रिकालविषयत्वात् बहुविषय-
कालादिभेदेन भिन्नार्थोपदर्शनात् भिन्नऋजुसूत्र-
विपरीतत्वान्महार्थः । प्रतिपर्यायमशब्दमर्थभे-
दमभीप्सितः समभिरूढाच्छब्दः प्रभुतविषयः ।
प्रतिक्रियां भिन्नमर्थं प्रतिजानानात् एवंभूतात्
समभिरूढः महान् गोचरः । नयवाक्यमपि स्व-
विषये प्रवर्तमानं विधिप्रतिषेधाभ्यां सप्तभंगी-
मनुव्रजति । अंशग्राही नैगमः, सत्ताग्रही संग्रहः,
गुणप्रवृत्तिलोकप्रवृत्तिग्राही व्यवहारः, कारणपरि-
णामग्राही ऋजुसूत्रः, व्यक्तकार्यग्राहीशब्दः, पर्या-
यांतरभिन्नकार्यग्राही समभिरूढः तत्परिणम-
नमुख्यकार्यग्राही एवंभूत इत्याद्यनेकरूपो नय-

**પ્રચારઃ । “જાવંતિયા વયણપહા ॥ તાવંતિયા
ચેવ હુંતિ નયવાયા” ॥** ઇતિ વચનાત્ ઉક્તો ન-
યાધિકારઃ ॥

અર્થ ॥ એ પ્રકારે પૂર્વ કે ૦ પૂર્વલો જે નૈગમ નય તેનો વિસ્તાર ઘણો જાણવા અને તેથી ઋપલો નય તેનો પરિમિત વિષય છે એટલે થોડો વિષય છે કેમકે સત્તામાત્રનો ગ્રાહક સંગ્રહનય છે. છતિ સત્તાને સંગ્રહનય ગ્રહે અને નૈગમ તે છતા ભાવ અથવા સંકલ્પપણે અછતા ભાવ સર્વને ગ્રહે અથવા સામાન્ય વિશેષ બે ધર્મને ગ્રહે તે માટે નૈગમનો વિષય ઘણો છે. તથા સંગ્રહનય તે સત્તાગત સામાન્ય વિશેષ બેહુને ગ્રહે છે, અને વ્યવહાર તે સત્ એક વિશેષનેજ ગ્રહે છે માટે સંગ્રહનયથી વ્યવહારનયનો વિષય થોડો છે અને વ્યવહારનયથી સંગ્રહનય તે બહુવિષયી છે. તથા ઋજુસૂત્રનય તે વર્તમાન વિશેષ ધર્મનો ગ્રાહક છે, અને વ્યવહારથી ઋજુસૂત્રનય તે કાલવિષયનો ગ્રાહક છે; તે માટે વ્યવહાર બહુવિષયી છે અને વ્યવહારથી ઋજુસૂત્ર અલ્પવિષયી છે. ઋજુસૂત્ર તે વર્તમાનકાલ ગ્રહે, અને શબ્દનય કાલાદિ વચન લિંગથી વેહેં-ચતા અર્થને ગ્રહે, અને ઋજુસૂત્રનય તે વચન લિંગને ભિન્ન પાડતો નથી, તે માટે ઋજુસૂત્રથી શબ્દનય અલ્પવિષયી છે, ઋજુસૂત્ર બહુવિષયી છે. અને શબ્દનય સર્વ પર્યાયનો એક પર્યાયને ગ્રહતા ગ્રહે, અને સમભિરૂઢ તે જે ધર્મ વ્યક્ત તે વાચક પર્યાયને ગ્રહે; તે માટે શબ્દનયથી સમભિરૂઢનય તે અલ્પવિષયી છે. કેમકે સમભિરૂઢ તે પર્યાયનો સર્વકાલ ગવેણ્યો છે, અને એવંભૂતનય તે પ્રતિ-સમયે ક્રિયાભેદે ભિન્નાર્થપણો માનતો અલ્પવિષયી છે; તે માટે એવંભૂતથી સમભિરૂઢ બહુવિષયી જાણવો અને એવંભૂત અલ્પ-વિષયી જાણવો.

જે નય વચન છે તે પોતાના નયને સ્વરૂપે અસ્તિ છે, અને પરનયના સ્વરૂપની તેમાં નાસ્તિ છે; એમ સર્વ નયની વિધિપ્રતિ-
ષેધે કરીને સપ્તભંગી ઝૂપજે, પણ નયની જે સપ્તભંગી તે વિકલા-
દેશી જ હોય અને જે સકલાદેશી સપ્તભંગી તે પ્રમાણ છે પણ
નયની સપ્તભંગી ન ઝૂપજે.

ઉક્તં ચ રત્નાકરાવતારિકાયાં “વિકલાદેશસ્વભાવા દિનય
સપ્તભંગી વસ્ત્વંશમાત્રપરૂપકત્વાત્, સકલાદેશસ્વભાવાસ્તુ પ્રમાણ-
સપ્તભંગી સંપૂર્ણવસ્તુસ્વરૂપપ્રરૂપકત્વાત્” એ વચન છે. એટલે યથા-
યોગ્યપણે નયનો અધિકાર કહ્યો.

સકલનયગ્રાહકં પ્રમાણં, પ્રમાતા આત્મા પ્રત્ય-
ક્ષાદિપ્રમાણસિદ્ધિઃ ચૈતન્યસ્વરૂપપરિણામી કર્તા
સાક્ષાદ્ ભોક્તા સ્વદેહપરિમાણઃ પ્રતિક્ષેત્રભિન્ન-
ત્વેનૈવ પञ्ચકારણસામગ્રીતઃ સમ્યગ્દર્શનજ્ઞાન-
ચારિત્રસાધનાત્ સાધયતે સિદ્ધિઃ । સ્વપરવ્યવ-
સાયિજ્ઞાનં પ્રમાણં તદ્ દ્વિવિધં પ્રત્યક્ષપરોક્ષભે-
દાત્સ્પષ્ટં પ્રત્યક્ષં પરોક્ષમન્યત્ અથવા આત્મો-
પયોગત્ इन्द्रियद्वारा પ્રવર્તતે ન યજ્ઞાનં તત્પ્ર-
ત્યક્ષં, અવધિમનપર્યાયી દેશપ્રત્યક્ષૌ, કેવલજ્ઞાનં
તુ સકલપ્રત્યક્ષં, મતિશ્રુતે પરોક્ષે; તચ્ચતુર્વિધં
અનુમાનોપમાનાગમાર્થાપત્તિભેદાત્, લિङ्ગપરા-
મર્શોऽનુમાનં લિङ्ગં ચાવિનાભુતવસ્તુકં નિયતં

જ્ઞેયં યથાગિરિગુહિરાદૌ વ્યોમાવલમ્બિધૂમ્નલેખાં
દૃષ્ટ્વા અનુમાનં કરોતિ, પર્વતો વહ્નિમાન્ ધૂમ-
વત્ત્વાત્, યત્ર ધૂમસ્તત્રાગ્નિઃ યથા મહાનસં; એવં
પશ્ચાવયશુદ્ધં અનુમાનં યથાર્થજ્ઞાનકારણં. સદ-
શ્યાવલંબનેનાજ્ઞાતવસ્તુનાં યજ્ઞજ્ઞાનં ઉપમાન-
જ્ઞાનં, યથા ગૌસ્તથા ગવયઃ ગોસાદૃશ્યેન અદ્રષ્ટ-
ગવયાકારજ્ઞાનં ઉપમાનજ્ઞાનં. યથાર્થોપદેષ્ટા
પુરુષ આસતઃ સ ઉત્કૃષ્ટતો વીતરાગઃ સર્વજ્ઞ એવ ।
આસોક્તં વાક્યં આગમઃ, રાગદ્વેષાજ્ઞાનભયાદિ
દોષરહિતત્ત્વાત્ અર્હતઃ વાક્યં આગમઃ, તદનુ-
યાયિપૂર્વાપરાવિરુદ્ધં મિથ્યાત્વાસંયમકષાયભ્રા-
ન્તિરહિતં સ્યોદ્વાદોપેતં વાક્યં અન્યેષાં શિષ્ટા-
નામપિ વાક્યં આગમઃ । લિङ્ગગ્રહણાદ્ જ્ઞેયજ્ઞા-
નોપકારકં અર્થાપત્તિપ્રમાણં, યથા પીનો દેવદત્તો
દિવાન મુંક્તે તદા અર્થાદ્રાત્રૌ મુક્તે એવ,
ઇત્યાદિ પ્રમાણપરિપાટીવૃહીતજીવાજીવસ્વરૂપઃ
સમ્યક્જ્ઞાની ઉચ્યતે.

અર્થ ॥ હવે પ્રમાણનું સ્વરૂપ કહે છે. સર્વ નયના સ્વરૂપને
ગ્રહણ કરનારો તથા સર્વ ધર્મનો જાળંગપણો છે જેમાં એહવું જે
જ્ઞાન તેને પ્રમાણ કહિયે. જે પ્રમાણ તે માપવાનું નામ છે. ત્રણ
જગત્ના સર્વ પ્રમેયને માપવાનું પ્રમાણ તે જ્ઞાન છે, અને તે પ્રમા-

ળનો કર્તા આત્મા તે પ્રમાતા છે. તે પ્રત્યક્ષાદિ પ્રમાણે સિદ્ધ કે० ઠહેર્યો છે, ચૈતન્ય સ્વરૂપ પરિણામી છે, વલી ભવન ધર્મથી ઉત્પાદ વ્યયપણે પરિણમે છે, તે માટે પરિણામિક છે. તથા કર્તા છે તથા ભોક્તા છે, જે કર્તા હોય તેજ ભોક્તા હોય. ભોક્તાપણા વિના સુખમયી કહેવાય નહિ તે ચૈતન્ય સંસારીપણે સ્વદેહ પરિમાણ છે. પ્રતિક્ષેત્ર કે० પ્રત્યેકે શરીર ભિન્નપણા માટે ભિન્ન જીવ છે, તે જીવ પાંચ કારણની સામગ્રી પામીને સમ્યગ્દર્શન, સમ્યક્જ્ઞાન, સમ્યક્ચારિત્રને સાધવાથી સંપૂર્ણ, અવિનાશો, નિર્મલ, નિઃકલંક, અસહાય, અપ્રયાસ, સ્વગુણ નિરાવરણ, સ્વ-કાર્ય પ્રવૃત્તિ, અક્ષર, અવ્યાવાદ, સુખમયી, એવી સિદ્ધતા નિષ્પન્નતા નીપજે એજ સાધન માર્ગ છે.

સ્વ શબ્દે કરી આત્મા, પરશબ્દે પરદ્રવ્ય. સ્વ આત્માથી ભિન્ન અનંતા પર જીવ ધર્માદિક તેના વ્યવસાયી વ્યવચ્છેદક જે જ્ઞાન તેને પ્રમાણ કહિયે. તેના મૂલ બે ભેદ છે, એક પ્રત્યક્ષ બીજો પરોક્ષ. તિહાં સ્પષ્ટ જ્ઞાન ને પ્રત્યક્ષ કહિયે તેથી ઇતર કે० બીજો જે અસ્પષ્ટ જ્ઞાન તે પરોક્ષ કહિયે. અથવા આત્માના ઉપયોગથી ઇન્દ્રિયની પ્રવૃત્તિ વિના જે જ્ઞાન તે પ્રત્યક્ષ કહિયે. તેના બે ભેદ છે. એક દેશપ્રત્યક્ષ બીજો સર્વપ્રત્યક્ષ. તેમાં અવધિજ્ઞાન તથા મનઃપર્યવજ્ઞાન તે દેશપ્રત્યક્ષ છે. કેમકે અવધિજ્ઞાન એક પુદ્ગલ પરમાણુને દ્રવ્યે તથા ક્ષેત્રે અને કાલે તથા ભાવે કેટલાક પર્યાયને દેખે. તથા મનઃપર્યવજ્ઞાની મનના પર્યાયને પ્રત્યક્ષ જાણે પણ બોજા દ્રવ્યને ન જાણે માટે બેહુ જ્ઞાનને દેશપ્રત્યક્ષ કહિયે. કારણ કે દેશથી વસ્તુને જાણે પણ સર્વથી ન જાણે માટે, અને કેવલજ્ઞાન તે જીવ તથા અજીવ રૂપી તથા અરૂપી સર્વ લોકાલોકના ત્રણ કાલના ભાવને પ્રત્યક્ષપણે જાણે માટે સર્વ પ્રત્યક્ષ કહિયે.

તથા મતિજ્ઞાન અને શ્રુતજ્ઞાન એ બે અસ્પષ્ટ જ્ઞાન છે માટે પરોક્ષ છે; તે પરોક્ષ પ્રમાણના ચાર ભેદ છે. ૧ અનુમાન પ્રમાણ, ૨ ઉપમાન પ્રમાણ, ૩ આગમ પ્રમાણ, ૪ અર્થાપત્તિ પ્રમાણ. તિહાં ચિન્હે કરીને જે પદાર્થને ઓલખવું તેને લિંગ કહિયે. તે પરામર્શ કે. સંભાલવાથી જે જ્ઞાન થાય તેને અનુમાનજ્ઞાન કહિયે. લિંગ તે જે વિના તે વસ્તુ હોયજ નહી તે વસ્તુનું લિંગ જાણવું. તે લિંગને દેખવાથી વસ્તુનો નિર્ધાર કરવો તે અનુમાન પ્રમાણ જાણવો.

જેમ ગિરિ ગુહિરને વિષે આકાશાવલંબી ધૂમની રેखा દેખીને અનુમાન કરે જે એ પર્વત અગ્નિ સહિત છે એ પક્ષ તથા સાધ્ય કહ્યો. જે પક્ષ તે પર્વત, અને સાધ્ય તે અગ્નિમન્તપણો, સાધવો તે હેતુ જે ધૂમ્રવંતપણા માટે એટલે જિહાં ધૂમ્ર હોય તિહાં અગ્નિ અવશ્ય હોયજ. આકાશને પહોંચતી જે ધૂમ્ર રેखा તે અગ્નિ વિના હોય નહી તિહાં દૃષ્ટાંત કહે છે.

જેમ મહાનસે કે. રસોડાને વિષે રસોડ્યાએ ધૂમ્ર તથા અગ્નિને ભેલા દીઠા તે રૂઠાં આ અમુક પર્વતને વિષે ધૂમ્ર છે તો તિહાં નિશ્ચેથી અગ્નિ છેજ એટલી વ્યાપ્તિ નિર્ધારીને જ્ઞાન કરવો તે પંચાવયવે શુદ્ધ અનુમાન પ્રમાણ કહિયે. તે અનુમાન પ્રમાણ મતિજ્ઞાન તથા શ્રુત જ્ઞાનનું કારણ છે તે અનુમાને જે યથાર્થ જ્ઞાન થાય તેને માન કે. પ્રમાણ કહિયે અને જે અયથાર્થ જ્ઞાન થાય તે પ્રમાણ નહી.

તથા સરિखाવલંબીપણે અજાણી વસ્તુનો જે જાણપણો થાય જેમ ગો કે. બલદ તેમ ગવય કે. ગવો એ ગો સરિखો ગવયનું જ્ઞાન થયું તે ઉપમાન પ્રમાણ કહિયે.

યથાર્થ ભાવનો ઉપદેશક જે પુરુષ તે આત્મ કહિયે તે

ઉત્કૃષ્ટ આત્મ વીતરાગ રાગદ્વેષરહિત સર્વજ્ઞ કેવલજ્ઞાની તે આત્મનો કહ્યો જે વચન તેને આગમ કહિયે. જે રાગ દ્વેષ તથા અજ્ઞાન એ દોષે આઘો પાછો, અધિકો ઓછો બોલાય છે તે આગમ નહીં અને રાગ, દ્વેષ, ભય, અજ્ઞાન રહિત જે અરિહંત તેનું વચન તે આગમ પ્રમાણ જાણવો.

તથા વલી અરિહંતના વચનને અનુયાયી પૂર્વાપર અવિ-રોધિ મિથ્યાત્વ, અસંયમ, કષાયથી રહિત તે ભ્રાંતિ વિનાસ્યાદ્વાદ્વં યુક્ત તથા જે સાધક તે સાધક, વાધક તે વાધક, હેય તે હેય, ઉપાદેય તે ઉપાદેય, इत्यादિક વહેચણ સહિત જે હોય તેનો કહ્યો તે આગમપ્રમાણ જાણવો. ઉક્તં ચ “ સુત્તં ગણહરરइयं, તહેવ પત્તેયબુદ્ધરइयं ચ ॥ સુઅકેવલિણા રइयં અભિન્નદશપુલ્લિણા રइયં ॥ ૧ ॥ ” इत्याદિક સદુપયોગી ભવભીરુ જગત્ જીવોના ઉપકારી એવા શ્રુત આન્માયથર જે શ્રુતને અનુસારે કહે તેનો વચન પણ પ્રમાણ માનવું.

તથા કોઈક ફલરૂપ લિંગે કરીને જે અજાણ્યા પદાર્થનો નિર્ધાર કરિયે તે અર્થાપત્તિ પ્રમાણ કહિયે. જેમ દેવદત્તનો પીન કે. પુષ્ટ શરીર છે પણ તે દેવદત્ત દિવસનો જમતો નથી તેવારે અર્થાપત્તિથી જાણીયે જે રાત્રે જમતો હશે માટે પુષ્ટ શરીર છે. એમ અર્થાપત્તિ પ્રમાણ જાણવો. એ પ્રમાણ તે જાતે અનુમાનનો અંશ છે તે માટે શ્રીઅનુયોગદ્વારમાં પ્રથમ કહ્યો નથી.

इहां दर्शनांतरीयो જે પ્રમાણ માને છે તે સત્ય નથી, જેમ છ પ્રકારના ઇન્દ્રિય સન્નિકર્ષથી ઝપનો જે જ્ઞાન તેને નૈયાયિક પ્રત્યક્ષ પ્રમાણ કહે છે, અને પરબ્રહ્મને ઇન્દ્રિય રહિત માને છે જ્ઞાનાન્દમંયી માને છે તેવારં ઇન્દ્રિય રહિત જ્ઞાન તે અપ્રમાણ થાય છે. इत्यादિક અનેક યુક્તિ છે તે માટે તે પ્રમાણ નહીં. તથા ચાર્વાક

मतवाला मात्र एक इंद्रियप्रत्यक्षनेज प्रमाण माने छे. एम दर्शना-
तरीयना अनेक विकल्प टालीने सर्व नय निक्षेप सप्तभंगी स्या-
द्वादयुक्त जे वस्तु जीव तथा अजीवनो सम्यक् ज्ञान जेनामां
होय तेने सम्यक् ज्ञानी कहिये. ए ज्ञाननुं स्वरूप कह्युं.

तत्त्वार्थश्रद्धानं सम्यग्दर्शनं । यथार्थहेयोपादे-
यपरीक्षायुक्तज्ञानं सम्यग्ज्ञानं । स्वरूपरमणपर-
परित्यागरूपं चारित्रं । एतद्रत्नत्रयीरूपमोक्ष-
मार्गसाधनात्साध्यसिद्धिः । इत्थनेनान्मनः
ज्ञानदर्शनोपयोगलक्षण एवात्मा छद्मस्थानां च
प्रथमं दर्शनोपयोगः केवलानां प्रथमं ज्ञानोप-
योगः पश्चाद्दर्शनोपयोगः सहकारीकर्तृत्वप्रयो-
गात् उपयोगसहकारेणैव शेषगुणानां प्रवृत्त्यभ्यु-
पगमात् इत्येवं स्वतत्त्वज्ञानकरणे स्वरूपोपादानं
तथा स्वरूपरमणध्यानैकत्वेनैव सिद्धिः ॥

अर्थ ॥ हवे श्रीवीतरागना आगमथी जाण्यो जे वस्तु
स्वरूप तेने हेयोपादेयपणे निर्धार करवो ते सम्यक् दर्शन कहिये.
तिहां तत्त्वार्थने विषे कह्यो छे के जे तत्त्वार्थश्रद्धानं सम्यक्
दर्शनम् । उक्तं च उत्तराध्ययने जीवा “जीवा य बंधो ॥ पुन्नं
पावासवो तहा ॥ संवरो निज्जरा मुखो ॥ संति एतिहिया
नव ॥ १ ॥ तिहियाणं तु भावाणं सद्भावे ऊवएसण ॥ भावेण
सहइंतस्स ॥ समत्तं तिवियाहियं ॥ २ ॥ इत्यादिक दशरुचिथी

સર્વ જાણવું જે તત્વાર્થ જીવાદિ પદાર્થનો શ્રદ્ધાન નિર્ધાર તે સમ્યક્ દર્શન કહિયે, અને જે સમ્યક્ દર્શન તે ધર્મનું મૂલ છે. તથા જે હેય તે તજવા યોગ્ય, અને ઉપાદેય તે ગ્રહણ કરવા યોગ્ય, એહવી પરીક્ષા સહિત જે જાણપણો તે સમ્યક્ જ્ઞાન છે. જેમાં હેયોપયોગ સંકોચ અકરણ બુદ્ધી નથી; પણ ઉપાદેયને ઉપયોગે એહવી ચિત્ત-વળા થાય જે હવે કિવારે કરું ? એ વિના કેમ ચાલે ? એહવી જો બુદ્ધી નથી તો તે સંવેદન જ્ઞાન છે તેથી સંવર કાર્ય થાય એવો નિર્ધાર નથી.

તથા સ્વરૂપ રમણ પરમાવ રાગ દ્વેષ વિભાવાદિકનો ત્યાગ તે ચારિત્ર કહિયે, એ રત્નત્રયીરૂપ પરિણામ તે મોક્ષમાર્ગ છે. એ માર્ગને સાધવાથી સાધ્ય જે પરમ અવ્યાબાધપદ તેની સિદ્ધિ નિષ્પત્તિ થાય. જે આત્માનો પોતાનું રૂપ તે યથાર્થ જ્ઞાન છે. તથા ચેતના લક્ષણ તેજ જીવપણો છે, અને જ્ઞાનનો પ્રકર્ષ બહુ-લપણો તે આત્માને લાભ છે; જ્ઞાન તથા દર્શનનો ઉપયોગ લક્ષણ આત્મા છે. તિહાં છદ્મસ્થને પ્રથમ દર્શનોપયોગ પછે જ્ઞાનોપયોગ છે, અને કેવલીને પ્રથમ જ્ઞાનોપયોગ પછે દર્શનોપયોગ છે; જે સર્વ જીવ નવો ગુણ પામે તેનો કેવલીને જ્ઞાનોપયોગ તે કાલે થાય તે માટે પ્રથમ જ્ઞાનોપયોગ વર્તે,

અને સહકારી જે કર્તૃતાશક્તિ તે જેમ હતો તેમજ છે. એક ગુણને સાહ્ય કરે અને બીજા ગુણનો ઉપયોગ સહકારે વર્તે છે. સહકાર તે જ્ઞાનોપયોગ વિશેષ ધર્મને જાણે તે જાણતાં વિશેષ તે સામાન્યને આધારે વર્તે છે તે સહિત જાણે એટલે વિશેષ તે મેલા સામાન્ય ગ્રહવાળા અને સામાન્ય ગ્રહતાં સામાન્ય તે વિશેષતા-જન કહેતાં સહિત જાણે તે માટે સર્વજ્ઞ સર્વદર્શીપણો જાણવો એ

રીતે સ્વતત્ત્વનું જ્ઞાન કરવું. તેથી સ્વધર્મનો ઉપાદાન કે. લેવા-
પણું થાય, પહેલે સ્વરૂપને પામવે સ્વરૂપમાં રમણ થાય, તે રમણ થકી
ધ્યાનની એકત્વતા થાય, એટલે નિર્થે જ્ઞાન, નિર્થે ચારિત્ર, તથા
નિર્થે તપપણો થાય જે થકી સિદ્ધિ કે. મોક્ષ નિપજે એ
સિદ્ધાંત જાણવો.

તત્ર પ્રથમતઃ ગ્રન્થિભેદં કૃત્વા શુદ્ધશ્રદ્ધાજ્ઞા-
ની દ્વાદશકષાયોપશમઃ, સ્વરૂપૈકત્વધ્યાનપરિ-
ણતેન ક્ષપકશ્રેણીપરિપાટીકૃતઘાતિકર્મક્ષયઃ,
અવાપ્તકેવલજ્ઞાનદર્શનઃ, યોગનિરોધાત્ અયો-
ગીભાવમાપન્નઃ, અઘાતિકર્મક્ષયાનંતરં સમય
એવાસ્પર્શવદ્ગત્યા એકાંતિકાત્યંતિકાનાંબાધ-
નિરૂપાધિનિરૂપંચરિત્રાનયાસાવિનાશિસંપૂર્ણા -
ત્મશક્તિપ્રાગ્ભાવલક્ષણં સુખમનુભવન્ સિદ્ધ્યતિ
સાધ્યનંતંકાલં તિષ્ઠતિ પરમાત્મા ઇતિ । એતત્
કાર્યં સર્વં ભવ્યાનાં ॥

અર્થ ॥ તે પ્રથમ ગ્રંથિભેદ કરાને શુદ્ધશ્રદ્ધાવાન્ તથા શુદ્ધ
જ્ઞાની જે જીવ તે પ્રથમ ત્રણ ચોકડીનો ક્ષયોપશમ કરીને
પામ્યો જે ચારિત્ર તે ધ્યાને એકત્વ થઈને ક્ષપકશ્રેણિ માંડી
અનુક્રમે ઘાતિકર્મ ક્ષય કરીને કેવલજ્ઞાન કેવલદર્શન પામે. પહે
એ સયોગી ગુણટાળે જઘન્યથી અંતર્મુહૂર્ત અને ઉત્કૃષ્ટો આઠ વરશ
ઝળાપૂર્વકોડો રહીને કોઈક કેવલી સમુદ્ઘાત કરે, કોઈક
કેવલી સમુદ્ઘાત ત કરે; પણ આવર્જિજકરણ સવ કેવલી કરે.
તે આવર્જિજકરણનું સ્વરૂપ કહે છે-હાં આત્મપ્રદેશે રહ્યા જે

कर्मदल ते पहेला चले छे, पछे उदीरणा थाय छे, पछे भोगवी नि-
 ज्जरे छे. तिहां केवलीने जिवारे तेरमे गुणठाणे अल्पायु रहे
 तिवारें आवर्ज्जिकरण करे छे. ते आत्मप्रदेशगत कर्मदलने प्रति
 समयें असंख्यातगुण निज्जरा करवी छे तेदला दलने आत्मवीर्ये
 करीने सर्व चलायमान करी मूके एवुं जे वीर्यनुं प्रवर्तन ते
 आवर्ज्जिकरण कहियें. एम करतां त्रण कर्मदल बधतां रह्या तो
 समुद्धात करे नहीतो न करे, ते माटे आवर्ज्जिकरण सर्व केवली
 करे. पछे तेरमा गुणठाणाने अंते योगनो रोध करीने अयोगी
 अशरीरी, अनाहारी अप्रकंप घनीकृत आत्मप्रदेशी थको, पांच
 लघु अक्षर जेटलो काल अयोगीगुणठाणे रहीने शेषसत्तागत
 प्रकृति वेद्यमान तथा अवेद्यमानस्तिबुक संक्रमें सत्ताथी खपावी,
 सकल पुद्गल संगपणाथी रहित थयी, तेहिज समयें आकाश
 प्रदेशनी बीजी श्रेणिने अणफरसतो थको लोकांते सिद्ध कृत-
 कृत्य संपूर्ण गुण प्राग्भावी पूर्ण परमात्मा परमानंदी अनंत
 केवलज्ञानमयी, अनंत दर्शनमयी, अरूपी सिद्ध थाय. उक्तं च
 उत्तराध्ययने “ कहि पडिहया सिद्धा, कहिं सिद्धा पयडिया ॥
 कहि वोदिं चइत्ताणं ॥ कत्थ गंतूण सिज्झई ॥ अलोए पडिहया
 सिद्धा, लोयगो य पइडिया ॥ इह वोदिं चइत्ताणं तत्थ गंतूण
 सिज्झई ॥ ” इत्यादि ते सिद्ध एकांतिक, आत्यंतिक, अनाबाध,
 निरुपाधि, निरुपचरित, अनायास, अविनाशी, संपूर्ण आत्म-
 शक्ति प्रकटरूप सुखप्रते अनुभवे. अव्याबाध सुख ते प्रदेशें प्रदेशें
 अनंतो छे. उक्तं च उव्ववाइसूत्रें “ सिद्धस्स सुद्धोरासि ॥ स-
 व्वद्धा पिण्डियं जह वज्जा ॥ सोणंतवग्गोभइयो ॥ सव्वागासे
 न माइज्जा ॥ १ ॥ ” इति वचनात् ए रीतें परमानंद सुख
 भोगवता रहे छे. सादि अनंतकाल पर्यंत परमात्मापणे रहे छे.
 तो एहिज कार्य सर्व भव्यने करवो, ते कार्यनो पुष्ट कारण

श्रुताभ्यास छे ते श्रुताभ्यास करवा माटे ए द्रव्यानुयोग नय
स्वरूप लेशथी कह्यो. ते जाणपणो जे गुरुनी परंपराथी हुं
पाम्यो ते गुर्वादिकनी परंपराने संभारुं छुं.

काव्य

गच्छे श्रीकोटिकाख्ये विशदखरतरे ज्ञानपात्रा
महान्तः, सूरिश्रीजैनचंद्रा गुरुतरगणभृतशिष्य-
मुख्या विनीताः ॥ श्रीमत्पुण्यात्प्रधानाः सुम-
तिजलनिधिपाठकाः साधुरंगाः, तच्छिष्याः
पाठकेंद्राः श्रुतरसरसिका राजसारा मुनींद्राः॥१॥

तच्चरणांबुजसेवालीनाः श्रीज्ञानधर्मधराः ॥ तत्शिष्यपाठ-
कोत्तमदीपचंद्राः श्रुतरसज्ञाः ॥२॥ नयचक्रलेशमेतत्तेषां शिष्येण
देवचंद्रेण ॥ स्वपरावबोधनार्थं कृतं सद्ब्रह्मासद्ब्रह्मार्थं ॥ ३ ॥
शोधयन्तु सुधियः कृपापराः शुद्धतत्त्वरसिकाश्च पठंतु ॥ साधनेन
कृतसिद्धिसत्सुखाः परममंगलभावमश्नुते ॥ ४ ॥ इति श्रोनय-
चक्र विवरणं समाप्तम् ॥

दोहा.

सुक्ष्मबोध विणु भविकने । न होये तत्व प्रतीत ॥
तत्त्वालंबन ज्ञान विण । न टले भवभ्रमभीत ॥१॥
तत्वते आत्मस्वरूप छे । शुद्धधर्म पण तेह ॥
परभावानुग चेतना । कर्मगेह छे अेह ॥ २ ॥
तजी परपरिणतिरमणता । भज निजभाव विशुद्ध ॥

आत्मभावथी एकता । परमानन्द प्रसिद्ध ॥ ३ ॥
 स्याद्वाद् गुणपरिणमन । रमता रमतासंग ॥
 साधे शुद्धानन्दता । निर्विकल्प रसरंग ॥ ४ ॥
 मोक्षसाधन तणु मूल ते । सम्यग्दर्शनज्ञान ॥
 वस्तुधर्म अवबोध विणु । तुसखंडन समान ॥ ५ ॥
 आत्मबोध विणु जे क्रिया । ते तो बालकचाल ॥
 तत्त्वार्थनी वृत्तिमें । लेजो वचन संभाल ॥ ६ ॥
 रत्नत्रयी विणु साधना । निष्फल कहा सदीव ॥
 लोकविजय अध्ययनमें । धारो उत्तमजीव ॥ ७ ॥
 इंद्रिविषय आसंसना । करता जे मुनिलिंग ॥
 खूता ते भवपंकमें । भाखे आचारांग ॥ ८ ॥
 इम जाणी नाणी गुणी । न करे पुद्गल आस ॥
 शुद्धात्मगुणमें रमे । ते पामे सिद्धिविलास ॥ ९ ॥
 सत्यार्थ नयज्ञान विनुं । न होये सम्यग्ज्ञान ॥
 सत्यज्ञान विणु देशना । न कहे श्रीजिनभाण ॥ १० ॥
 स्याद्वादवादी गुरु । तसु रस रसिया शीष्य ॥
 योग मिले तो निपजे । पुरण सिद्ध जगीस ॥ ११ ॥
 वक्ता श्रोता योगथी । श्रुतअनुभव रस पीन ॥
 ध्यानध्येयनी एकता । करता शिवसुख लीन ॥ १२ ॥

इम जाणी शासनरुचि । करजो श्रुतअभ्यास ॥
 पामी चारित्रसंपदा । लेहेसो लीलविलास ॥१३॥
 दीपचन्द्र गुरुराजने । सुपसार्यें उल्लास ॥
 देवचन्द्र भवीहितभणी । कीधो ग्रन्थप्रकाश ॥१४॥
 सुणसे भणसे जे भविक । एह ग्रन्थ मनरंग ॥
 ज्ञानक्रिया अभ्यासतां । लहेशे तत्त्वतरंग ॥ १५ ॥
 द्वादससार नयचक्र छे । मल्लवादिकृत वृद्ध ॥
 सप्तशति नय वाचना । कीधी तिहां प्रसिद्ध ॥१६॥
 अल्पमतिना चित्तमें । नावे ते विस्तार ॥
 मुख्यथूलनयभेदनो । भाष्यो अल्प विचार ॥१७॥
 खरतर मुनिपति गच्छपति ॥ श्रीजिनचन्द्रसूरीश ॥
 तास शीष्य पाठकप्रवर । पुन्यप्रधान मुनीश ॥१८॥
 तसु विनयी पाठकप्रवर । सुमतिसागर सुसहाय ॥
 साधुरंग गुणरत्ननिधि । राजसार उवइज्ञाय ॥१९॥
 पाठक ज्ञानधर्म गुणी । पाठक श्रीदीपचंद ॥
 तास शीष्य देवचंद्रकृत ॥ भणतां परमानंद ॥२०॥

इति श्रीनयचक्रविवरणं समाप्तं ॥

॥ ॐ नमःसिद्धये ॥

श्रीमद्देवचन्द्रकृतः

गुरुगुणषट्त्रिंशत्षट्त्रिंशिकाबालावबाधः ॥

आर्यवृत्तम्.

वीरस्स पए पणमिअ, सिरिगोयमपमुहगणहराणं च ।
गुरुगुणछत्तीसीओ, छत्तीसं कित्तइस्सामि ॥ १ ॥

टबार्थकारनुं मङ्गल-अभिधेयादि-

प्रणम्य परमात्मानं, शुद्धस्याद्वाददेशकम् ।
श्रीवीरं शासनाधीशं, विश्वेशं प्रणमाम्यहम् ॥१॥
श्रीमदाचार्यवर्याणां, गुणानां षट्त्रिंशिका ।
टबार्थः शिष्यबोधाय, देवचंद्रेण प्रोच्यते ॥२॥

श्रीवीर चोवीसमा परमेश्वर त्रिशलानंदन मोहमल्लजीपवाने
महावीर अभये परीसहोवसगाणं तेण कए महावीरे,
एहवा श्रीमहावीर स्वामी तेहना 'पए' चरणारविंद प्रणमी-नम-
स्कार करीने तेहना प्रथम गणधर श्रीगौतम जेहना दीक्षित
पचास हजार ५०००० मुनि मोक्षानंदने पाय्या ते प्रमुख अग्नि-
भूति आदिक जे गणधर ते सर्वने प्रणाम करीने आत्माने

પરમાનંદતત્ત્વ નિર્ણાત્તનો મૂળ શુદ્ધ શ્રદ્ધાન છે, તે શુદ્ધ શ્રદ્ધાન દેવતત્ત્વ, ગુરુતત્ત્વ, ધર્મતત્ત્વ, એહની શુદ્ધ ઓઝાવાળ પ્રતીત કરે થાય, તિહાં દેવ જે શ્રીઅરિહંત સિદ્ધસ્વરૂપભોગી સ્વગુણપર્યાય પ્રાગ્ભાવ કરવે નિર્મલીકૃત સ્વસત્તાવંત સ્વરૂપકર્તા, સ્વરૂપ-ભોક્તા, જેહને અવલંબી અનંતાજીવ શુદ્ધસત્તા કરે પિણ પોતાના, પરના સત્તાના કર્તા નથી, તે દેવતત્ત્વ. ને એહવો શુદ્ધાનંદ પૂર્ણ-પ્રાગ્ભાવતાના રુચિ તેહના જ્ઞાયક તે સ્વરૂપરમણી, સર્વ આશ્રવના ત્યાગી, વિષયકષાયથી વિરક્ત, તે ગુરુતત્ત્વથી આચાર્ય તેહ છત્તીસ ગુણે વિરાજમાન છે, તે છત્તીસ છત્તીસી ભિન્નભિન્નપણે છે તેહનો સ્વરૂપ ‘કિત્તિહસ્સામિ’ કહીશ્યું, ભવ્યોને ગુરુતત્ત્વ યથાર્થ ઓઝાવા માટે. [૧]

તિહાં હવે પ્રથમ છત્તીસી કહે છે—

× × × × × × ×
 ચઉદેસણકહકુસલો, ચઉભાવણધમ્મસારણાઈરઓ ।
 ચઉવિહચઉજ્ઞાણવિઠ, છત્તીસગુણો ગુરુ જયઉ ॥૨॥

ટ્થાર્થ—ઈહાં આચાર્ય તે જે રત્નત્રયી પરિણમ્યા અને આત્માર્થી જીવને શુદ્ધ ધર્મની પ્રરૂપવાને માટે જે છત્તીસી કહેવો તે સર્વ રત્નત્રયીમયીજ કહેવો, તે માટે પ્રથમ ગુણ જે ઉપદેશક તે માટે પ્રથમ છત્તીસીમાં ચાર ૪ દેશના કહેવા મધ્યે કુશલ માહીયાર (હોંશીયાર). આક્ષેપિણી ૧. વિક્ષેપિણી ૨. સંવેદની ૩. નિર્વેદની ૪. આક્ષેપ કહેતાં જે આત્મા મોહનીય ઉદયવશ પડ્યો તેહને આક્ષેપ કરી કહેવો જે રે જીવ ! તુને અનંતકાલ પરભાવરંગીપણે વર્તતાં ગયો કર્મ કરી રડવડતાં અનંત-કાલ ગયો તે હવે તું એ પરભાવ તજી પરધર્મ સંગી ન થા,

×પાઠાંતરમ્—ચઉવિહદેસણકહ, ધમ્મભાવણાસારણાઈકુસલમહ ॥

आत्मधर्मरंगी था, जेहथी ताहरो स्वरूपानंद ते तुं भोगवे ते आक्षेपिणी कहीये. १. तथा-विक्षेपिणी-ते जे विषय, कषाय, आश्रव, अविधि आशातनानां फल पाहुआं (खराब) छे. ते उपर विषयवशें रावण, ब्रह्मदत्त, कीचकादिक कुगतेँ गया, कषायवशें दुर्योधन, तंदुली मत्स्य, प्रमुखना दृष्टांत कहे, आश्रव सेवतां दुःखविपाकी वसुराजा प्रमुख दुर्गतेँ गया, अविधि आशातनाए अनेक जीव भम्या ते माटे अविधि न करवी इम उपदेश देइने जे आत्माने दोषथी अरुची उपजाववी ते विक्षेपिणी देशना कहेवी. २. संवेदनी जे मोक्ष निःकर्मापद अरूपी, अबाध, आत्मानंदनी रुचि उपजाववानी जे देशना देवी ते संवेदनी देशना जाणवी. ३. निर्वदनी-जे देशना देव मनुष्यनां सुख ते औदयिक भाव आवरण रूप छे ते माटे ते सुखथी जे उदासीनपणो ते निर्वद कहीये. ४. ए देशनामें कुशल. । कथा ४. अर्थ-कथा-धन उपजाववानी कथा. १. कामकथा-इन्द्रिय विषयनी कथा २. धर्मकथा-जे दान, सील, तप, भावनानो स्वरूप कहेवो ते धर्मकथा. ३. अने ए सर्व भेलो कहेवो ते संकीर्णकथा. ए ४ कथामध्ये अर्थकथा, कामकथा ते तजवा योग्य, धर्मकथा ते कहेवा योग्य, संकीर्णकथा ते जाणवा योग्य. । भावना ४-ज्ञानभावना, १. जे आत्माने ज्ञानी थवा माटे भणवो, सांभळवो, विचारवो, वाचनादि पांच सज्ज्ञायनो करवो, ते ज्ञानभावना, २, बीजी दर्शन भावना, ३, त्रीजी चारित्र भावनो, ४, चौथी वैराग्य भावना. ए च्यार भावना; वली मैत्री भावना, १. प्रमोद २, करुणा, ३ मध्यस्थ भावना ४ ए च्यार । च्यार धर्म-दान, सील, तप, भावरूप. । सारणा १, वारणा २, चोयणा ३, पडिचोयणा, ४, ना जाण । च्यार ध्यान-आर्त्तध्यान १, रौद्रध्यान २, धर्मध्यान ३, शुक्लध्यान ४, ए च्यार ध्यान, प्रथम बे ध्यान

(आर्त्त रौद्र) त्यजवां अने धर्मध्यान, शुक्लध्यान करवा योग्य तेहना पाया १६ ए छत्तीस गुणे विराजमान ते गुरु जाणवा ॥२॥

पणविहसम्मचरणवयं-ववहारायारसमिइसज्झाए ।
इगंसंवेगे अ रओ, छत्तीसगुणो गुरु जयउ ॥३॥

टबार्थ-‘पणविहसम्म’ पांच प्रकारे समकीत-उपशम १ क्षयोपशम २, क्षायिक ३, सास्वादन ४, वेदक ५, एहना परिणामना जाण । पांच चारित्र-सामायिक १, छेदोपस्थानीय, २ परिहारविशुद्धि ३, सूक्ष्मसंपराय ४, यथाख्यात ५, ए पांच चारित्र. स्वरूपरमण, पररूप त्याग, व्रत-महाव्रत पांच-प्राणाति-पातविरमणादिक । पांच व्यवहार-आगम व्यवहार, चाद पूर्वथी मांडी अधिक ज्ञानीने श्रुतव्यवहार, बहु श्रुतने आज्ञाव्यवहार, शेषमुनिने धारणा व्यवहार, आलोयण प्रमुखे, जीतव्यवहार भद्रक संघने छे. । पांच आचार-ज्ञानाचारादिक. । पांच समिति इर्यासमित्यादिक. । पांच सज्झाय-वायणा, पुछणा, परियट्टणा, अणुप्पेहा, धम्मकहादिक, एटला कार्यमां रक्त पिण संवेग-मोक्षाभिलाष सहित, एटलें ए छत्रीस बोलमें मग्न छे पिण ए निर्विकल्प परमानंदमयी जे मोक्ष तेहने अभिसंवेग कहीये ते मध्ये रक्त छे. एटले बीजी छत्रीसीऐं करी विराजमानने जाणीने एहवा गुणवंत ते आचार्य गुरुतत्त्व करी सदहवा. ए बीजी छत्रीसी. ॥ ३ ॥

इंदियं विसंयपमायासवनिदकुभौदणापणगच्छको ।

छज्जीवेसु सजयणो, छत्तीसगुणो गुरु जयउ ॥४॥

टवार्थ—इन्द्रिय पांच । तथा पांच इन्द्रियना विषय जे वर्ण, गंध, रस, स्पर्श, शब्द, ए पांच मूल विषय । प्रमाद पांच—प्रमादकता अहंकारनी, विषय इन्द्रियना कषाय क्रोधादि, निद्रा आलस्यरूप, विकथा राजकथादिक ए पांच मूल प्रमाद । आश्रव पांच—प्राणातिपात १, मृषावाद २, अदत्तादान ३, मैथुन, ४, परिग्रह, ५, ए आश्रव पांच । निद्रा १ निद्रानिद्रा २, प्रचला ३, प्रचलाप्रचला ४, थीणद्धी ५, । कुभावना पांच—कंदर्पभावना १, किल्बीषी भावना २, अभियोगी भावना ३, आसुरी भावना ४, संमोही भावना ५, । ए छ पांच त्रीस ३० बोलथी जे विरम्या अने छ कायना जीवनी जयणावंत छे एहवी त्रीजी छत्रीसाएं करी विराजमान माहरा गुरु तत्त्व जाणवा. ३ ॥४॥

छर्वयणदोसलेसांवस्सयसहवत्तर्कभासाणं ।

परमत्थजाणणेणं, छत्तीसगुणो गुरू जयउ ॥५॥

टवार्थ:—हवे चोथी छत्रीसी कहे छे—तिहां छ दोष वचनना तेहथी विरम्या होय, अलीक जे जूठु बोलता नथी १, हीलना थाय ते बोलता नथी, २, खिसित—जे बोल्ये लोक खिहाहिसा करे (खिसा) ते बोलता नथी. ३, कर्कस—कठोर जे बोलवाथी दुःख उपजे ते बोलता नथी. ४, गर्हणीय, जे लोकमें गर्हा थाये ते बोलता नथी. ५, शमितो धिकरणोदीरणा रूप जे शम्यो उपशम्यो जे अधिकरण—कषाय ते वळी उदीरे ते. ६, ए छ वचनथी निवर्च्या छे. । तथा लेश्या ६. कृष्ण १, नील २, कपोत ३, ए त्रण अप्रशस्तलेश्याथी निवर्च्या छे, तेजो ४, पद्म ५, शुक्ल ६ ए तीन प्रशस्त जांणी प्रवर्त्ते छे ।

तथा छ ६ आवश्यक-सामायिक १, चोविसत्थय २, वंदन ३
पडिकमण ४, काउसग ५, पञ्चक्खाण ६, तेहना कारण कार्य-
पणे परिणमवावंत छे तथा द्रव्य ६ छ धर्मास्तिकाय १. अध-
र्मास्तिकाय २, आकाशास्तिकाय ३, पुद्गलास्तिकाय ४.
काल ५, ए पांच अजीव. छट्ठो जीव । तथा तर्क ६ (दर्शन)
जैन १, मीमांसक २, बौद्ध ३, नैयायिक ४, वैशेषिक ५,
सांख्य ६ । तथा भाषा ६ छ-संस्कृत १. प्राकृत २, अपभ्रंश-३,
सौरसेनी ४, मागधी ५, पिशाची ६ ए छ-छ छत्तीस
बोलना परमार्थना जाण ते माहरा गुरु तत्त्वजाणवा. ४. ॥ ५ ॥

सगभयरहिओ सगपिंडपाँणएसणसुहेहीं संजुत्तो ।

अट्ठमयट्ठाणरहिओ, छत्तीसगुणो गुरू जयउ ॥६॥

टबार्थ--हवे पांचमी छत्रीसी कहे छे । सातभय-इह-
लोकभय १, परलोकभय २, असरणभय ३, मरणभय, ४
चोरभय ५, अकस्मात्भय ६, आदानभय ७, ए सात भय
रहित छे । तथा पिंडेसणा ७ तथा पाणेसणा ७-संसट्ठा १ मसं-
सहा २ उद्धिय ३ तह अप्पलेणिया ४ चेव । उग्गहिया ५ पग्ग-
हिया ६ उज्झिय धम्माय ७ सत्तमिहा. १-प्रथम पिंडेषणा-सं-
सृष्ट खरडेला हाथ तथा पात्रादि असंसृष्ट हस्त असंसृष्ट पात्र
एटले दही अखरडित एहवो पिंड ग्रहता अभिग्रह धारीने प्रथम
पिंडेषणा १, संसृष्ट बीजी २, गाथामां व्यत्यये आण्युं छे ते सुखो-
च्चारण मात्र माटे असंसृष्ट हाथ संसृष्टपात्र वा असंसृष्ट पात्र,
संसृष्ट हाथ एहवी भीक्षा ग्रहताने त्रीजी पिंडेषणा ३, अल्पलेषा
ते श्युं ? अल्प ते अभाववादी निर्लेप पृथक्वादि ग्रहताने चतुर्थी
पिंडेषणा ४, अवग्राहीता नाम भोजनकाति शरावलादिकने

विषे थाप्युं जे भोजन जाति तेहवी भिक्षा लेवी ते पांचमी पिडेपणा ५, गृहीता नाम-भोजनबनाइ देताने उजमाल थाते करादिकथी पड्युं ते भोजन जात (च) ते, भोगववाने काजें करादिके जे ग्रहं ते छठी पिडेपणा ६, उजझीतमतिश्युं छांडवा योग्य भोजन जात द्विपदादिकं पण नवां छे ते वळी अर्द्धत्यक्ता-वशेषमात्र रेहताने सातमी पिडेपणा ७ । पाणेपणा पिण इमज सात प्रकारें ते मध्ये चोथी पिडेपणा अप्पलेवा मांहे नानापणुं आयाम सोवीरकादि निर्लेप जाणवुं. इम १४ भेदना जाण. । तथा सात प्रकारना सुखें संयुक्त-१-संतोष, २, करण-इंद्रिय तेहनो जीपवो ते सुख बीजुं, ३-प्रसन्नचित्ता, ४-दयाळुपणो, ५-सत्यपणो, ६-पवित्रपणो. ७-दुर्जनथी वेगळो रहेवो ते सुख सातमुं ऐ २८. तथा आठ मदना स्थानकथी रहित जातिमद १, कुलमद २, लाभमद ३, बलमद ४, ऐश्वर्यमद ५, रूपमद ६ विद्यामद ७ अने तपमद ८ ए आठ मदथी रहित, ए पांचमी छत्रीसी ए गुणतत्त्व रीते बिराजमान ते माहरा गुरु जाणवा.॥६॥

अट्टविहर्नाणदंस्सण चारित्ताचारवाइगुणकलिओ ।
चउविहर्बुद्धिसमेओ, छत्तीसगुणो गुरू जयउ ॥७॥

टबार्थ---अट्टविह-आठ जातिना ज्ञानादिक आचार-काले १ विणए २ बहुमाणे ३ उवहाणे ४ तह, अनिन्हवणे ५ वंजण ६ अत्थ ७ तदुभये ८ अट्टविहो नाणामायारो ॥ १ ॥ तथा दर्शनाचार ८-निस्संक्रिय १ निक्कंखिय २ निवित्तीगिच्छा-३ अमृढदीठि अ ४ । उववृह ५ थिरीकरणे ६ वच्छल ७ प्प-भावणे ८ अट्ट ॥ २ ॥ ए सोळ तथा चारित्राचारना ८ भेद ते पांच समिति, त्रण गुप्ति, ए २४ बोल थया. वळी आचार-

वंत १, आहारवंत २, व्यवहारवंत ३ विहारवंत ४ अपरिश्रा-
विवंत ५, निर्भरावंत ६ अपायदृशी ७ एषणावंत ८ ए आठ
गुणवंत गुरु. वळी च्यारबुद्धि ४ औत्पातिकी १ वैनयिकी-
२ कार्मिणिकी ३ पारिणामिकी ४ ए सर्व मळी ३६ छत्रीस
गुणे बिराजमान म्हारा गुरु जाणवा. ए छट्टी छत्रीसी.
गाथा ॥ ७ ॥

अष्टविहकम्म, अट्ठंग जोगमहसिद्धिजोगदिट्ठिंविउ ।
चउविहअनुओगनिउणो, छत्तीसगुणो गुरु जयउ ॥८॥

ट्वार्थ—हवे सातमी छत्रीसी कहे छे—आठ कर्म ज्ञाना-
वरणादिक तेहना सूक्ष्म भावना जाण. ८ । वळी अष्टांगयोग-
यम १, नियम २, आसन ३, प्राणायाम ४, प्रत्याहार ५,
धारणा ६, ध्यान ७, समाधि ८ ए अष्टांगयोग कहीये—तेमां
यम ते प्राणातिपातविरमणादि महाव्रत १. नियम—शौच, संतो-
षादि २, आसन—पद्मासनादि ३, प्राणायाम श्वासनिरोधादिक
चार अंग स्थिरता वधारवा माटे अभ्यास करवो ४, पछी प्र-
त्याहार जे आत्माने विषयथी खेंचीने स्वरूप सन्मुख करवो ते. ५,
धारणा जे ध्येय अरिहंतादिक शुद्ध निमित्त अथवा आत्म-
स्वरूप ते ध्येय छेतेहने विषे पोताना उपयोगनी एकाग्रता
करवी ते धारणा ६, ते धारणायें अंतर्मुहूर्त्त सीम स्थिरता रहेवी
ते ७, ध्यानप्रते ध्यानना सुख मध्ये लीन ते समाधि ८, ए आठ
योगना अभ्यासी. ८ । वळी आठ महासिद्धि अणिमादिक ।
तथा आठ योगद्रष्टि—मित्रा १ तारा २ बला ३ दीप्ता ४ स्थिरा
५ कान्ता ६ प्रभा ७ परा ८. इहां पेहेलो ४ च्यार द्रष्टि मध्ये
मार्गानुसारीथी मांडीने ग्रंथी भेदी सीम पुहचे संवेदन ज्ञानथी

यद्यपि वेद्य संवेद्य पदने पुहचे नही, स्थिरादिमें आव्यो समकित पामे, पछी ते स्पर्शना ज्ञानी थको अनुभव ज्ञान थकोते भेद रत्न-त्रयी पारिणमी अभेद रत्नत्रयीने बलें घनघाती खपावीने केवली थाये, तिवारे आठमी द्रष्टि पहत्यो कहीये. ए गुणें युक्त । तथा चार ४ अनुयोगमां निपुण—द्रव्यानुयोग १, गणितानुयोग २, चरण-करणानुयोग ३, धर्मकथानुयोग ४ ए सर्व मळी ३६ । ए सातमी छत्रीसी जाणवी । अथवा मूल अनुयोग, उपक्रम जे ते पणे थवानो उद्यम (उद्योग) १. वस्तुने विषे समकालीद्योतक गुण ते निक्षेप २, वस्तुनो स्वरूपार्थ—फलार्थ प्रमुख अर्थनो कहेवो ते अनुगम ३. वस्तुना अवस्थांतरीभाव कथक ते नय ४ ए पिण च्यार अनुयोग बीजा जाणवा. ७ ॥ ८ ॥

नवतत्तण्णु नववंभगुत्तीगुत्तो नियार्णनवरहिओ ।
नवकप्पकयविहारो, छत्तीसगुणो गुरू जयउ ॥९॥

ट्वार्थ—हवे आठमी छत्रीसी कहे छे—नव तत्त्वना जाण । नववाड ब्रह्मचर्यनी तेना पालक. एकली स्त्री संघातें एकला ब्रह्मचारीय एक वसतिअें रात्रे वसवो नहीं. १ स्त्रीनां श्रृंगार विलास विलापनी कथा न कहेवी २, जे पाट, बाजोठे स्त्री बेठीं होय ते थानके बे घडी मांहे पुरुषे बेसवो नहीं, पुरुषने आसने स्त्रीये बे तथा ४ घडी सीम बेसवो नहीं ३, स्त्रीनो मनोहर गुह्य इन्द्री जोवो नहीं ४, ज्यां स्त्री पुरुष भोगवतां हुवे ते कालना शब्दविलास सांभळवा नहीं ५, ब्रह्मचारी पेहेलां भोग भोगव्या संभारवा नहीं ६. ब्रह्मचारीयें चीकणा आहार करवा नहीं ७, ब्रह्मचारीयें अतिमात्राअें आहार करवो नहीं ८ ब्रह्मचारीयें शरीरनी शोभा न करवी ९. ए नववाडी पाळे.

१८। नव निआंणा ९ रहित. २७, अने नव कल्पी विहारना करणहार-चोमासानो एक विहार, शेष कालना ८ महिनाना आठ विहार ए नव विहारे वसति गोचरी स्थंडिल, सर्व पालटवी; क्षीण जंघाबल गीतार्थने विहारनो नियम निहीं “ वाससयं-मि वसंता, मुणिणो आराहगा भणिया ” इत्युपदेशमाला वचनात् । ए आठमी छत्रीसीना धरणहार ते माहरा गुरु जाणवा. ॥ ९ ॥

दसभेय अ संवरं, संकिलेसंउवधायविरहिओनिच्चं ।
हासाईछकरहिओ, छत्तासगुणो गुरु जयउ ॥१०॥

ट्बार्थ—हवे नवमी छत्रीसी कहे छे—दस १० प्रकारना संवर संयुक्त—पांच इंद्रि वश ए पांच संवर, तीन योग रोकवा ए ३, औधिक, उपग्राहिक, उपधिनो मान ए दश संवर । दस १० प्रकारनो संक्लेश—१ उपधि संक्लेश, २ वसति संक्लेश, ३ कषाय संक्लेश, ४ आहार संक्लेश, ५ ६—७—तीन योगनी चपलता ते संक्लेश, ८ अज्ञान संक्लेश, ९ अदर्शन संक्लेश, १० अचारित्रक्रियानो संक्लेश. ए १० दश संक्लेशथी रहित । तथा संजमना १० दश उपघातथी रहित. “ दस संजमो-वधाया, उगम १ उप्पायणे २ स ३ परिकम्मे ४ । परिहरण ५ नाण ६ दंसण ७ चरित्त ८ अचिअत्त ९ संरक्खे १० ॥१॥ ” वळी हास्य, रति, अरति, शोक, भय, हुगंछा. ए छ थी रहित । ए नवमी ३६ सी गुणे युक्त म्हारा गुरु जाणवा. ॥ १० ॥

दसविहसामायेंरी, दसचित्तंसमाहिठाणलीणमणो।
सोलसकसार्येचार्इ, छत्तीसगुणो गुरू जयउ ॥११॥

टवार्थ—दशमी छत्रीसी कहे छे. दस समाचारी—इच्छा-
कार १ मिच्छाकार २ तहकार ३ छंदणा ४ निमंतणा ५ पुच्छणा
६ आपुच्छणा ७ आवस्सही ८ निस्सीही ९ उपसंपदा १० ए
दस सामाचारी साधुनी नित्यनी । चित्तनी समाधिना स्थानक,
नव वाडि ९ दशमो परिचय । ए २० । अनंतानुबंधी आदि १६
सोळ कषायना त्यागी एटले दश समाधि लीन, सोळ
कषायत्यागना उद्यमी ते गुण ३६ सी बिराजमान म्हारा गुरु
जाणवा. । ए दशमी छत्रीसी जांणवी. ॥११॥

पडिसेवसोहिदोसे, दसदसविणयाइचउसमाहीओ ।
चउभेयाउं मुणंतो, छत्तीसगुणो गुरू जयउ ॥१२॥

टवार्थ—दश प्रकारनी प्रतिसेवा—दर्पें १, प्रमादे २, अणा-
भोगे ३, आतुरतायें ४, आपदायें ५, संकिए ६, सहसात्कारे
७, भयें ८, प्रदोषें ९, विचारणायें १० ए दशे कारणे दोष
लागे १०. ते लगाडता नथी. । दश शोधि दोष— “आकंप-
इत्ता १, अनुमाणइत्ता २, जं दिट्ठं ३ बायरं ४ च
५ सुहुमं ६ वा । छन्नं ७ सद्दाउलयं ८ बहुजण
९ अव्वत्त १० तस्सेवी ॥१॥ ” ए दस एवं २० ।
विनय समाधिना भेद ४ तप समाधिना भेद ४, श्रुत समाधिना
भेद ४, आचार समाधिना भेद ४ ए १६ मिळ्या ३६ ना जांण
ते माहरा गुरु जांणवा ए ११ मी छत्रीसी. ॥१२॥

दसविहवेआवच्चं, विणंयं धम्मं च पढु पयासंतो ।
वज्जियअकप्पच्छको, छत्तीसगुणा गुरू जयउ ॥१३॥

टवार्थ--दश प्रकारनो वेयावच्च--“ आयरिय १ उव-
ज्झाए २, तवस्सि ३ सेहे ४ गिलाण ५ साहुस्सु
६ । समणुन्न ७ संघ ८ कुल ९ गण १०--वेया-
वच्चं हवइ दसहो ॥१॥” तथा दश प्रकारनो विनय-
अरिहंत १ सिद्ध २ चेइय ३, सुए ४ य धम्मे
५ य साहुवग्गे ६ य । आयरिय ७ उवज्झाए ८,
पवयणे ९ दंसणे १० विणओ ॥१॥ ” एवं २० ।
तथा दशविध यतिधर्म्मने विषे सदा उद्यमी छे-खंती १ म-
इव २ अज्जव ३, मुत्ती ४ तव ५ संजमे ६ य
बोधव्वे । सच्चं ७ सोयं ८ अकिंचणं च ९ बंभं
१० च जइधम्मो ॥ ” एवं ३० पढु प्रकाशक । तथा दश-
वैकालिके कह्यो जे अकल्प्य छक्क तेना वर्जवावाळा । ए ३६ गुणे
युक्त म्हाारा गुरु जाणवा. ए बारमी छत्रीसी. ॥१३॥

दसभेयाइ रूईएँ, दुवालसंगेसुँ बारउवंगेसुँ ।
दुविहसिक्खवाइ निउणो, छत्तीसगुणो गुरू जयउ ॥१४॥

टवार्थ--दश १० रुचिवंत--“ निसग्गुवएसरुई,
आणरुईसुत्तवीयरुइमेव । अभिगमवित्थाररुई कि-
रिया संखेवधम्मरुइ ॥१॥ ” १० । अंग बार--“आ-

यारो १ सूयगडो २ ठाणं ३ समवायो ४ वि-
वाहपन्नत्ती ५ णायाधम्मकहाओ ६ उवासगद-
साओ ७ अंतगडदसाओ ८ अणुत्तराववाइय-
दसाओ ९ पण्हावागरणं १० विवागसुअं ११

दिट्ठिवाओ १२ ” इति १२ वार अंग । तथा वार उपांग-उव-
वाइ १, रायपसेणी २, जीवाभिगम ३, पन्नवणा ४, जंबूद्वीपप-
न्नत्ती ५, चंदपन्नत्ती ६, मूरपन्नत्ती ७, (निरयावलिय) पुप्फीय
८, पुप्फचूलिया ९, कप्पीआ १०, कप्पवडंसीया ११, वण्ही-
दसा १२ ए पांच सूत्र मिळी एक निरयावळी कहेवाय छे. एम
१२ उपांगना जाण । तथा वे शिक्षा-ग्रहणाशिक्षा जे शुभज्ञाननो
भणवो १, आसेवना शिक्षा जे सर्वक्रियानो शीखवो २. ए
छत्तीस गुणे करी शोभित ते आचार्य गुणवंत जाणवा, एतेरमी
छत्रीसी युक्त म्हारा गुरु जाणवा. ॥१४॥

एगारसड्ढपडिमा, बारसवयं तेरकिरियट्ठाणेय ।
सम्मं उवऐसंतो, छत्तीसगुणो गुरु जजउ ॥१५॥

टबार्थ--अगीयार प्रतीमा श्रावकनी--“दंसण १ वय
२ सामाइय ३, पासह ४ पडिमा ५ अबंभ ६
सच्चित्ते ७ । आरंभ ८ पेस ९ उदिट्ठवज्जए, १०
समणभूए ११ अ ॥१॥ ” श्रावकनां व्रत वार १२-स्थू-
ल प्राणातिपातविस्मणादि पांच अणुव्रत ५, व्रण गुणव्रत ३,
४ च्यार शिक्षाव्रत, एवं वार । तथा तेर किरिया स्थानक सूय-
गडांगे क्हाते--“अट्टा १ ऽणट्ठा २ हिंसा ३ ऽकम्हा ४

दिट्ठि ५ य मोस ६ दिन्ने ७ अ । अज्जत्थ
 ८ माण ९ मित्ते १० माया ११ लोहे १२ रि-
 यावहिया १३ ॥१॥ ” सम्यग् प्रकारे उपदेश देता ते
 छत्रीसगुणे बिराजमान म्हारा गुरु जाणवा । १४ ए चौदमी
 छत्रीसी जाणवी. ॥१५॥

बारसउवओगविऊ, दसविहंपच्छित्तदाणनिउणमइ।
 चउदसउवगरणधरो, छत्तीसगुणो गुरु जयउ ॥१६॥

ट्वार्थ—बार उपयोगना जाण. पांच ज्ञान, तीन अज्ञान,
 च्यार दर्शन ए बार उपयोग । दश प्रायश्चित्त “तं दसवि-
 हमालोयण १ पडिक्कमणो २ भय ३ विवेगे ४
 तहेव उस्सग्गे ५ । तव ६ छेय ७ मूल ८ अण-
 वट्ठिए ९ अपारंचिए १० चेव ॥१॥ ए दश १० प्राय-
 श्चित्तना दातार निपुण बुद्धिमंत. । तथा १४ चौद उपकरणना
 धरणहार तेमां ७ पात्रनां उपकरण—“पत्तं १ पत्ता-
 बंधो २, पायट्ठवणं ३ च पायकेसरिया ४ । पड-
 लाइं ५, रयत्ताणं ६, गुच्छओ पायनिज्जोगो ॥१॥
 ए ७ पात्रना उपकरण, अने सात ७ शरीरना—“मुहणंत १
 रयोहरणं २, कंबले ३ कप्पग ४ चोलपट्टो य ५
 उत्तरपट्टो छट्टो ६, सत्तमो पायपूंछणयो ॥ १ ॥”
 ए १४ उपकरण सज्जता मानोपेत धरे, वधता न राखे, कारणें

पाढेरुं राखे, औपग्रहिक उपगरणनो मान नथी । एहवा गुणवंत
ते माहरा गुरु जाणवा. ॥१६॥

बारसभेयंमि तैवे, भिक्खू पंडिमासु भावणासु च ।
निच्चं च उज्जमंतो; छत्तीसगूणो गुरू जयउ ॥१७॥

टबार्थ—हवे सोळमी छत्रीसी कहे छे—बारभेदे तप—छ
बाह्य तप—“ अणसण १ मूणोयरिया २, वित्तीसं-
खेवणं ३ रसच्चाओ ४ । कायकिलेसो ५, संली-
यणा ६ य बज्झो तवो होइ, ॥ १ ॥ ” तथा छ ६
अभ्यंतरतप—“ पायच्छित्तं १ विणओ २, वेयावच्चं
३ तहेव सज्झाओ ४ । ज्ञाणं ५ उस्सग्गोवि य
६, अट्ठिभतरओ तवो होइ ॥ २ ॥ ” ए बार तप ।
तथा भिक्षुनी—साधुनी प्रतिमा बार—पेहेली १ मासनी, बीजी
वे मासनी, त्रीजी त्रण मासनी, इम यावत् सातमी सात मासनी,
जघन्य एकांतरोपवास, उत्कृष्ट यथाशक्ति दीठे दंडाशनादिक
आसने आतापना रात्रे काउस्सग्ग, ए रीते करवानी आठमी
सत्तमसत्तमिया, नवमी नवमनवमीया, दसमी दसमीया, इग्या-
रमी एकअट्ठमनी—तीनरात्रिनी, बारमी एक अहोरात्रिनी ।
अने बार १२ भावना—“ पढममणिच्च १ मसरणं २,
संसारो ३, एगयाय ४, अन्नत्तं ५ । असुइत्तं ६
आसव ७ संवरा य ८ तह निज्जरा नवमी ९ ॥१॥
लोगसहावो १० बोही ११ दुल्लहा धम्मस्स सा-

हगा अरिहा १२ । एआओ भावणाओ, भायेय-
ठ्वा पयत्तेणं ॥ २ ॥ ” ए सर्व मळी ३६ छत्रीस बोलना
उद्यमी ते माहरा गुरु जाणवा । ए सोळमी छत्रीसी जां-
णवी. ॥ १७ ॥

चउदसगुणैठाणनिउणो; चउदसपडिरूवपमुहगुणक-
लिओ ।

अट्ठसुहुमोवएसी, छत्तीसगुणो गुरु जयउ ॥१८॥

टबार्थ—चौद १४ गुणठांणाना जाण, ते गुणठांणानां
नाम—मिच्छे १ सासण २ मीसे ३, अविरय ४,
देसे ५, पमत्त ६, अपमत्ते ७, नियट्ठि ८, अनि-
यट्ठि ९, सुहुम १०, उवसम ११, खीण १२, सयोगि
१३, अयोगि १४ गुणा ॥ १ ॥ ” ए १४ । तथा प्रतिरू-
पादिक चौद गुण सहित—“ पडिरुवो १, तेयस्सी २,
जुगप्पहाणागमो ३, महुरवक्को ४ । गंभीरो ५,
धामंतो ६, उवएसपरो य ७ आयरिओ ॥ १ ॥
अपरिस्सावी ८, सोमो ९, संगहसीलो १०, अभि-
ग्गहमई अ ११ । अविकत्थणो १२, अचवलो १३
पसंतहियओ गुरु होइ १४ ॥ २ ॥ ए १४ मळी २८ ।
तथा अष्टांग निमित्त—दिव्य १, उत्पात २, आंतरिक्ष ३, भोमं
४, अंग ५, स्वर ६, लक्षणं ७, व्यंजनं ८, ए आठ अंग निमि-
त्तना जाण पण निमित्तने प्रकाशे नही. ८ । ए सर्व मळी ३६

छत्रीसीना धरणहार ते माहरा गुरुतत्त्व जांणवा. । ए सत्तरमी
छत्रीसी जांणवी. ॥ १८ ॥

पंचदेसजोगसन्ना^{१५}--कहणेण तिगारवाण चाएण ।
सल्लतिगैवज्जणेणं; छत्तीसगुणो गुरू जयउ ॥१९॥

टबार्थ--पन्नर योग “ सच्चेयरमोसअसच्चमी-
समण ४ वय ४ विउव्व २, आहार २, उरलं
२, मीस कम्मण १ इय योगा पन्नरभेएणं ॥१॥ ”

१५ । तथा संज्ञा पन्नर १५--आहारसंज्ञा १, भयसंज्ञा २, मैथुन-
संज्ञा ३, परिग्रहसंज्ञा ४, क्रोधसंज्ञा ५, मानसंज्ञा ६; मायासंज्ञा
७, लोभसंज्ञा ८, लोकसंज्ञा ९, ओघसंज्ञा १०, सुखसंज्ञा ११,
दुखसंज्ञा १२, मोहसंज्ञा १३, दुर्गंछासंज्ञा १४, शोकसंज्ञा १५,
ए सर्व मळी १५ पन्नर संज्ञाएं धर्मने धर्ममें गिणता नथी.
एहवा प्ररूपणाना धणी छे । गारव तीन ३--सातागारव १, रिद्धि-
गारव २, रसगारव ३ ए ३ ना त्यागी छे. ३३ । तथा सल्य
तीन ते मायासल्य १, नियाणसल्य २, मिथ्यात्वसल्य ३ ए
तीन सल्य रहित. । एह ३६ गुणे युक्त ते माहरा गुरुतत्त्व जां-
णवा. । १८ ए अठारमी छत्रीसी जांणवी. ॥१९॥

सोलससोलसउग्गम-उप्पार्येणदोसविरहिवाआहारे ।
चंडहाभिग्गहनिरओ; छत्तीसगुणो गुरू जयउ ॥२०॥

टबार्थ--सोल उद्गम दोष-१६-सोलस उग्गम-
दोसा आहाकम्मु १ देसीय २ पूइयकम्मे ३ य

મીસજાણ ૪ અ । ઠવળા ૫ પાહુડિઆણ ૬ પા-
ઓયર ૭ કીય ૮ પામિચ્છે ૯ ॥ ૧ ॥ પરિઅટ્ટિણ ૧૦
અભિદ્દુ ૧૧--ઢિમન્ને ૧૨ માલોહડે ૧૩ ય અછિજ્જે
૧૪ અણિસિટ્ટ ૧૫ જ્ઞોયરણ ૧૬ સોલસ પિંડુગ્ગમે
દોસા ॥ ૨ ॥ ” ૧૬ । તથા સોલ ઉત્પાદના દોષ ૧૬-
“ ધાઈ ૧ દૂઈ ૨, નિમિત્તે ૩, આજીવ ૪, વળી-
ગમે ૫; તિગિચ્છા ય ૬ । કોહે ૭ માળે ૮ માયા
૯, લોભે ૧૦ અ હવંતિ દસ ણ ॥ ૧ ॥ પુઠ્ઠિ
પચ્છા ૧૧ સંથવ ૧૨, વિજ્ઞા ૧૩ મંતેય ૧૪ ચુળ્લ
૧૫ જોગે અ, ઉપ્પાયણાઢદોસા ૧૬; સોલસમે
મૂલકમ્મે ય ॥ ૨ ॥ ” એ દોષ રહિત આહારના લેણહાર.
એમ ૩૨ । તથા દ્રવ્ય, ૧ ક્ષેત્ર ૨, કાલ ૩, ભાવ ૪ રૂપ ચ્યાર
ભેદે અભિગ્રહના ધરણહાર એ ૩૬ ગુણના ધળી તે માહરા ગુરુત્ત્વ
જાળવા । એ આગળીસમી છત્રીસી જાળવી. ॥૨૦॥

સોલસવર્યેણવિહિન્નૂ; સત્તરસવિહસંજંમંમિ ઉજ્જુત્તો ।
તિવિરાહણાવિરહિઓ, છત્તીસગુણો ગુરુ જયઉ ॥૨૧॥

ટવાર્થ---સોલ વચન વિધિના જાળ, ૧૬-કાલતિ-
અં ૩ લિંગતિઅં ૩ વયળતિઅં ૩ તહપરુક્ક ૧૦
પચ્ચક્ક ૧૧ । ઉક્કયણાઢચઉકં ૧૫, અજ્ઞત્થં ૧૬
ચેવંસોલસમં ॥ ૧ ॥ તથા સત્તરંવિધસંજમ-૧૭-પંચાશ્રવથી
વિરમણ એ પાંચ, પંચેન્દ્રિયનિગ્રહ એ ૧૦, કષાય ૪ અને દંડ ૩

नी विरतिरूप ए १७; अथवा—पुढवि—दग—अगणि—मा-
रुअ—वणस्सई बिति चउ पणिदि अजीवे १०
पेहापेह पमज्जण, परिठवण मणो वएकाए ॥ १॥”
ए पण १७ एम ३३ । तथा तीन विराधना ते ज्ञान विराधना
१, दर्शन विराधना २, चारित्र विराधना ३ रहित. । ए छत्रीस
गुणे विराजमान ते माहरा गुरुत्व जाणवा. ए वीसमी छत्रीसी
जाणवी. ॥ २१ ॥

नरदिक्खंदोस अट्टारसेव अट्टार पौवठाणाइं ।
दूरेण परिहरंतो, छत्तीसगुणो गुरू जयउ ॥ २२ ॥

ट्वार्थ—नर जे पुरुषना दीक्षाना दोष अट्टार १८ तेहना
जाण—*बुडढो १ जड्डो २ कीवो ३ हठजुत्तो ४ त-
हय गहिलो ५ अविणीओ ६ अभीरु ७ इत्यादिक
आवश्यक निर्युक्तिथी जाणजो अट्टार ए १८ । अने अट्टार
पापस्थानक—प्राणातिपात १ मृषावाद २, अदत्तादान ३, मैथुन
४, परिग्रह ५, क्रोध ६, मान ७, माया ८, लोभ ९, राग
१०, द्वेष ११, कलह १२ अभ्याख्यान १३, पैशून्य १४, रति
अरति १५, परपरिवाद १६, माया मृषावाद १७, मिथ्यात्व-
शल्य १८ ए अट्टार पापस्थान दूरें परिहरता ए छत्रीस गुणे
विराजमान ते आचार्य गुणवंत जाणवा. ॥२२॥

* बाले १ बुडढे २ नपुंसे ३ य, कीवे ४ जडे ५ य वाहिए
६ । तेणे ७ रायावगारी ८ य, उम्ते ९ य अदंसणे १० ॥ १ ॥
दासे ११ दुट्टे १२ य मूढे १३ य, अणते १४ जुंगिए १५ इय ।
उवट्टिए १६ य भइए १७, सेहनिप्केडिया १८ इय ॥ २ ॥

सीलंगसहस्साणं, धारंतो तह य वंभमेआणं ।

अट्टारसगमुर्यारं; छत्तीसगुणो गुरु जयउ ॥ २३ ॥

टवार्थ—अट्टार हज्जार सीलांगरथना धरणहार—ब्रह्म-
चर्यना भेद १८—“ओरालियं च दिव्वं; मणवयण-
काएण करणयोएणं; अणुमोयण कारवणे करणे
भेयट्टारस्स ॥ १ ॥ ए अट्टार अब्रह्मथी निवृत्त्या छे—एथी
अट्टार वंभचेर उदार कहीये ते ३६ ना धारणहार ते माहरा
गुरु जाणवा. २२—॥२३॥

उस्सगंदोसगुणवीस=वज्जओ सत्तरभेअमरणविहिं ।

भवियजणे पयडंतो, छत्तीसगुणो गुरु जयउ ॥२४॥

टवार्थ—काउस्सगना १९ ओगणीस दोष रहित—घोड-
ग १ लय २ खंभाई ३ मालू; इत्यादि भाष्यथी जाणी
लेवा. १९ । तथा मरण समाधिना सत्तर भेद १७ भगवतीथी
जाणज्यो इत्यादिक अर्थ भव्य जनने उपदेशं प्रगट करवा ए
तेवीस २३ मी छत्रीसी गुणे विराजमान ते गुरु जाणवा. ॥२४॥

वीसमसमाहिट्ठाणे, दसेसणा पच गासंदोसे य ।

मिच्छंतं च चयंतो, छत्तीसगुणो गुरु जयउ ॥२५॥

टवार्थ—वीस असमाधि स्थानकना निवारक—“दवदव-
चारि १ पमज्जिय २, दुपमज्जियं ३ रित्तसिज्ज ४ आ-
सणि ५ । रायणियपरिभासी ६, थेर ७ भूओघाई

८ य ॥ १ ॥ संजलण ९ कोहणे १० पिठ्ठमंसिये
 ११ भिक्खभिक्खमाहारी १२ । अहिगरणकरोदी-
 रण १३, अकालसज्झायकारी ४ य ॥ २ ॥ सस-
 ररुखपाणिपाए १५, सदकरे १६ कलह १७ झंझ-
 कारी १८ । य । सूरप्पमाणभोई १९, वीस इमे
 एसणासमिए २० ॥ ३ ॥ ” तथा दश एषणा दाष-“सं-
 कीय १ मक्खिय २ निखित्त ३ पिहिय ४ साहरिय
 ५ दायगु ६ म्मीसे ७ । अपरिणय ८ लित्त ९
 छड्डिअ १०, एसणदोसा दस हवन्ति ॥ १ ॥ ”
 तथा ग्रासदोष पांच-धूमांगारक प्रमुख, एकविध मिथ्यात्व तेनो
 त्याग, ए छत्तीसगुणे सहित ते गुरु जाणवा. ए चोवीस छत्रीसी
 थइ. ॥ २५ ॥

इगवीससवल^{३१}चाया, सिक्खासील^{३२}स्स पनरठाणाणि।
 अंगीकरणेण सया, छत्तीसगुणो गुरु जयउ ॥ २६ ॥

टवार्थ-एकवीस सबलना त्यागी ते गाथा-“ तं ज-
 हओ हत्थकम्मं कुवंते मेहणुं च सेवंते रीइ भुंज-
 माणो आहाकम्मं च भुंजंते ॥ १ ॥ तत्तो य
 रायपिंडकीयं पामिच्चयं; अभिहडं छिज्जं भुंजंते,
 सबलेउपच्चंक्खिय ॥ २ ॥ छम्मासट्ठिभतरओ,
 गणागणे संकमं करेमाणे; मासट्ठिभतरतिन्निऊ-

दग लेवाइ करेमाणे. ॥३॥ गिहंते अ अदिक्खं,
 आउट्ठि तहा अणंतवहीयाए; पुढवीयठाण सि-
 ज्जं, निसहायं वा वि चेयंते ॥ ४ ॥ मासब्भि-
 तर ओस्सायट्ठाणाइतिन्निकूकंतो पाणायवाउट्ठीं
 कुव्वंते, मुसावयं तेय. ॥५॥ एवं सस्सिणद्धाए
 ससरक्खाचित्तमंतगसिलले लूंकोलावासपइट्ठा-
 कोलधुणा ते सीया वासो. ॥ ६ ॥ सडंसपाणस
 बीअे जीवउवसंताणउ भवे तहयठाणाइ; वेय-
 माणे सबले आऊट्ठिआए अ ॥ ७ ॥ आऊट्ठि मूल-
 कंदे; पुप्फेय फले अ बीयहरिये य; भुंजंते सब-
 लेऊ, तहेव संवच्छरस्संतो ॥ ८ ॥ दस दगदग
 लेवे कुव्वमाइट्ठाणाइ दसयवरिसतेचऊदियसी-
 ऊदगवग्धारीयहत्थमत्तेणं. ॥ ९ ॥

दव्वाइ भाययणेणं, वंदिज्जत्तभत्तपाणधित्तूणं
 भुंजइ सबलो एसो, इगवीसमो होइ नायव्वो
 ॥ १० ॥ ” ए २१ तथा शिक्षाशीलनां पन्नर स्थानक-
 *अह पन्न रसठाणेहिं-सुविणीएत्ती, वुच्चइ नि-
 यावित्ती अचवले अमाइ अकुतुहले. ॥१॥ अप्पं
 चाहिक्खिवई पबंधं च न कुव्वई, मित्तिज्जमाणो

* अह पन्नरसठाणेहिं, सिक्खासिलुत्ति वुच्चइ ।

नीयाविनी अचवले, अमाइ अकुतुहले ॥ इति पाठांतरम्.

भयई, सुअं लद्धुं न मज्जई, ॥ २ ॥ न य पाव-
परिक्खेवी, न य मित्तेसु कुप्पइ १० । अपिप्य-
स्साविमित्तस्स, रहे कल्लाणभासई ॥ ३ ॥ क-
लहडमरवज्जअ, बुद्धेअभिजाइअ । हरिमं १४
पडिसंलीणे १५ सुविणीऊत्ति बुच्चइ. ॥ ४ ॥ ”
ए छत्तीसगुणे विराजमान गुरु जाणवा. ए पचवीसमी छत्रीसी
जाणवी. ॥ २६ ॥

बावीसपरीसंहहियासणेण, चाएण चऊदसहं च ।
अडिंभतरंगं थाणं, छत्तीसगुणो गुरू जयउ ॥२७॥

टबार्थ—बावीस परीषद सहेवाने समर्थ तेनां नाम-
खुहा १ पिवासा २ सी ३ ऊहं ४, दंसा ५ ऽचेला
६ रइत्थिओ ८ । चरिया ९ निसोहिया १०
सिज्जा ११, अक्कोस १२ वह १३ जायणा १४
॥ १ ॥ अलाभ १५ रोग १६ तणप्फासा १७,
मल १८ सक्कार १९ परीसहा । पन्ना २० अ-
न्नाण २१ सम्मत्तं २२, इअ बावीस परीसहा
॥ २ ॥ ” तथा चौद अभ्यंतर ग्रंथिना त्यागी तेनां नाम-
“ रागो दोसो य मिच्छत्तं ७ कसाया ४ हास-
छक्कं ६ । अगो वेउत्तिमे गंथा, अंतरंगा चउ-
दस ॥ १ ॥ ” ए चौद प्रकारनी ग्रंथीना त्यागी ए छव्वी-
समी छत्रीसी गुणे विराजमान ते माहरा गुरुत्तच्च जाणवा. ॥२७॥

पणवेइयावसुद्धं; छद्दोसविमुक्तं पंचवीसविहं ।

पडिलेहणं कुणंतो; छत्तीसगुणो गुरु जयउ ॥२८॥

टबार्थ—पांच वेदिका वांदणां देतां—वे हाथ जानुं विचें
राखवा ए शुद्धवेदिका, १. बीजी च्यार ४ अशुद्धवेदिका. ए
पांच वेदिकाएं विशुद्ध । वळी छ दोषथी विमुक्त—+आर-
भडा संमहा; वज्जययव्वा य मोसली तइया;
पप्फोडणा चउत्थी विक्खित्ता अवेइया छट्ठा
॥ १ ॥ ए ६ छ दोष रहित वळी पंचवीस पडिलेहणाना
करता—दिट्ठिपडिलेहणेगा; छउपक्खोडतिगतिगं-
तिरिया । अक्खोडपमज्जणाया; नवनव× मुहप-
त्ति पणवीसं. १ ए पंचवीस मुहपत्तीनी पडिलेहणाना
करता ए सत्तावीसमी छत्रीसीगुणे करी सहित ते माहरा गुरु
जाणवा. २७ ॥ २८ ॥

सत्तावीसविहंहिं; अणगारगुणेहिं भूसियसरीरो ।

नवकोडिसुद्धगाही; छत्तीसगुणो गुरु जयउ ॥२९॥

टबार्थ—साधु मुनिराजना २७ सत्तावीस गुणें युक्त—
“ वयल्लक्कमिंदियाणं च निग्गहो भावकरणल्लकं

+आरभडा १ संमहा २, मोसलि ३ पप्फोडणा ४ य वक्खित्ता ५।
नच्चाविय ६ ति पडिलेहणाए वज्जिज्ज छद्दोसे ॥

× पाठांतरे—पणवीस पडिलेहा.

च । समणा विरागयाचि य, मणमाईणं निरो-
हों अ ॥ १ ॥ कायाण छक्कजोगम्मिजुत्तयावेय-
णाहियासणथा । तह मारणंति अहियासणा
एए अणगारगुणा ॥ २ ॥ ” एटले साधुजीने गुणें
करी शोभायमान छे शरीर जेहनो तथा नव ९ ते मन, वचन
कायाए करुं नही, करावुं नहि करतांने अनुमोदुं नहीं ए
नवकोटि विशुद्ध आहार, वसति, पात्र, उपगरणना ग्राहक छे
निर्दोष छे. ए छत्रीस २७-९ गुणे करी विराजमान ते माहरा
गुरु जाणवा. २८ ॥ २९ ॥

अडवीसल^{२८}द्धिपयडण-पउणो लोए तहा पयासंतो ।
अडविहपभार्वागत्तं; छत्तीसगुणो गुरु जयऊ ॥३०॥

टबार्थ-अट्टावीस महालब्धि प्रगट करवा महा निपुण
छे तेहना जाण-“ सम्माणुसव्वविरइ, मल विप्प-
मोसखेल सव्वुसहीविऊव्वि आसीविसओही
रिउविउल केवल संभिन्न, चक्कि जिण हरिबल
चारण पुव्व गणहर पुलाए आहारग महु घय
खीरे आसवो कुट्टबुद्धीय बीयमइ पयाणुसारी
२८. आठ प्रकारना प्रभावकना गुणे विराजमान तद्यथा-
“ पावयणी १ धम्मकही २, वाई ३ नेमित्तिओ
४ तवस्सी ५ अ । विज्जा ६ सिद्धो ७ अ कई
८ अट्टेव पभावगा भणिया ॥ १ ॥ ” ए छत्रीस गुणे
विराजमान ते गुरु जाणवा. २९ ॥ ३० ॥

अगूणतीसभेअ, पावसुँए दूरओ विवज्जंतो ।
सगविहसोहिगूणणू, छत्तीसगुणो गुरू जयउ ॥३१॥

ट्वार्थ—एगूणत्रीस २९ पापश्रुतनी प्रवृत्तिना वर्जक छे—
“ अट्टनिमित्तंगाइं, दिव्वुपायंतरिखभोमं च ।
अंगं सरलक्खण वंजणं च तिविहं पुणिक्किं
॥ १ ॥ सुत्तं वित्ती तह वत्तियं च पावसुअमउ-
णतीसविहं । गंधव्वनट्टवत्थू—माउं धणुवेयसं-
जुत्तं ॥ २ ॥ ” ए ओगणत्रीस २९ पापश्रुतना उपदेश
रहित । अने सात ७ शुद्धिना गुणे गुणी. (तं) लहुया ?
ऽऽल्हाईजणणं २, अप्परनियत्ति ३ अज्जवं
सोही ४ दुक्करकरणं ५ विणओ ६, निस्सल्लतं च
सोहिगुणा ७ ॥ १ ॥ ” ए त्रीसमी छत्रीसी गुणें विराज
मान ते माहरा गुरू जाणवा ३० ॥ ३१ ॥

महमोहबंधंठाणे, तीसं तह अंतरारिछिक्कं च ।
लोए निवारयंतो, छत्तीसगुणो गुरू जयउ ॥३२॥

ट्वार्थ—त्रीसमोहनी ७० कोडाकोडी सागरस्थितिबं-
धनां स्थानक जेणे वार्यी छे— “ वारिमज्झेऽवगाहित्ता,
तसे पाणेवि हिंसइ १ । छाएइ मुहं हत्थेणं,
अंतोनायं गलेरवं २ ॥ १ ॥ सीसावेढेण वेढिता
संकिलेसेण मारइ ३ । सीसंमिजे य आहंतु दुह-
मारेण हिंसइ ४ ॥ २ ॥ बहुजणस्स नेयारं, दीवं

नाणं च पाणिणं ५ । साहारणे गिलाणम्मि पहु-
 किच्चं न कुव्वइ ६ ॥३॥ साहूण धम्मकम्माओ,
 जो भंसेइ उवट्ठियं, । नेआउयस्स, मग्गस्स, अव-
 गारंमि वट्ठइ ८ ॥४॥ जिणाणं णंतनाणीणं, अवणं
 जे पभासइ ९ । आयरिय उवज्झाए, खिसई मंद-
 बुद्धिए १० ॥५॥ तेसिमेव य नाणीणं, सम्मं नो
 पडितप्पइ ११ । पुणो पुणो अहिगरणं, उप्पाए ति-
 त्थभेयए १२ ॥६॥ जाणं आहम्मिए, जोए पउं-
 जइ पये पये १३ । कामे वमित्ता पत्थेइ, इहंमि
 भविये इय १४ ॥७॥ अभिक्खणं अ बहुस्सुत्तं, जे
 भासंति बहुस्सुए १५ तह य अतवस्सी य, जे त-
 वस्सित्ति अहं वए १६ ॥८॥ जायतेयेण बहुजणं,
 अंतो धूमेण हिंसई १७ । अकिच्चमप्पणा काउं,
 कयमेएण भासइ १८ ॥९॥ नियडुवहि पणिहीए,
 पलिउंचे साइजोगजुत्ते य १९ । वेइ सव्वं मुसं
 वयसि, अज्झीण झंज्झए सया २० ॥१०॥ अच्चा-
 णंमि पविसित्ता, जो धणं हरइ पाणिणं २१ । वी-
 सं भित्ता उवाएणं, दारे तस्सेव लुप्पइ २२ ॥११॥
 अभिक्खमकुमारेउ, कुमारेहिं च भासए २३ ।
 एवमबंभयारीउ, बंभयारित्तिऽहं वए २४ ॥१२॥

जेणे वेसरियं नीए, वित्ते तस्सेव लुब्भइ २५ ।
 तप्पभावुट्ठए वावि, अंतराय करेइ से २६ ॥१३॥
 सेणावइं पसत्थारं, भत्तारं च विहिंसइ २७ ।
 इट्ठस्स वावि निगमस्स, नायगं सिद्धिमेव वा
 २८ ॥१४॥ अपस्समाणे पस्सामि, अहं देवत्ति
 वा वए २९ । अवण्णेणं च देवाणं, महामोहं
 पकुव्वइ ३० ॥१५॥ ए ३० त्रीस महामोहनी स्थानक
 रहित तथा अंतरंगवेरी छ ६ थी रहित—काम १, क्रोध २,
 लोभ ३, हर्ष ४, मान ५, मद ६ ए छना त्यागी ते एकत्रीसमी
 छत्रीसीना छत्रीसगुणे विराजमान ते माहारा गुरु जाणवा. ॥३२॥
 इगहियतीसविहाणं, सिद्धगुणाणं च पंच नाणाणं ।
 अणुकित्तणेण सम्मं, छत्तीसगुणो गुरु जयउ ॥३३॥

ट्ठवार्थ—श्रीसिद्धभगवंतना इगतीस ३१ गुण यथा—
 “पडिसेहण संठाणे ५, वण्ण ५, गंध २, रस ५,
 फास ८, वेअे ३, य । पण पण दु पणट्ठ तिहा,
 इगतीसमकायसंगरुहा ॥१॥ अहवा कम्मे—“न-
 व दंसणम्मि चत्तारि आउए पंच आइमे अंते ।
 सेसे दो दो भेया, खिणभिलावेण इगतीसं
 ॥२॥” ए एकत्रीस गुण तथा पांच ज्ञान—मतिज्ञान १, श्रुत २,
 अवधि ३, मनःपर्यव ४, केवलज्ञान ५, ए सर्वना कहेवावाळा
 सम्मं—भले प्रकार ए छत्रीस गुणे करी विराजमान ते माहारा
 गुरु जाणवा, ए बत्रीसमी छत्रीसी जाणवी. ॥ ३३ ॥

तह बत्तीसविहाणं, जीवौणं रक्खणम्मि कयचित्तो ।
जियचउव्विहोवसँगो, छत्तीसगुणो गुरु जयउ ॥३४॥

टबार्थ—तिमज जीवभेद बत्तीस तद्यथा—“ सुहुमेयर-
पुढविजलानलवाउवणणंत दस पत्तेया बित्तिच-
उसन्नियरयुआ, सोलस पज्जेयर बत्तीसं ॥१॥ ”
ए बत्तीस भेद जीवना तेनी दयाना अधिकारी, अथवा आ-
लोयण-निरुवलावेआवइमुहढधम्मयाअनिस्सीओ-
वहीणे; असिख्वानिप्पडिकम्मया ॥१॥ अन्ना-
यया अलोभे अनिभिख्वाअज्जवेसुइसम्मद्धिटी
समाहीअ, आहारे विणओवए ॥२॥ धिइमइअ
संवेगे पणहा सुविहि संवरे अत्तदोसोवसंहारे,
सव्वकामविरत्तया ॥३॥ पच्चख्वाणविउस्सग्गो,
अपमाए लवालवे । ज्ञाणसंवरयोगे अ उदए
मारणंतीए, ॥४॥ संगणं च परिन्नाए, पायच्छि-
त्तकरणे इय । आराहणाय मरणं, बत्तीसंयोग
संगही ५, ए ३२ योगना जाण । अने जीत्या छे ४ च्यार
गतिथी उपना उपसर्गादि तेथी ए ३२-४ छत्तीसीना पात्र
ते जंगमतीर्थ महागुणसमुद्र मोक्षमार्गोपदेशक ते माहरा गुरु
जाणवा. ए तेत्तीसमी छत्तीसी जाणवी. ॥३४॥

बत्तीसदोसविरहिय, वंदणदौणस्स निच्चमहिगारी ।
चउविहविगह्विरत्तो, छत्तीसगुणो गुरु जयउ ॥३५॥

टबार्थ—वांदणांना बत्रीस दोषना त्यागी तेहनी गाथा—
 दोसमणाढी १ थढ्हीअ २ पविट्ट ३ परिपिडियं च
 ४ टोलगइ ५ अंकुस ६ कच्छभ ७ रिंगीय ८
 मन्थु ९ ठवतं १० मणपउट्ट ११ वेइअ १२ बद्ध
 १३ भयंतं १४ भयगारव १५, मित्तकारणाति-
 न्नं १६ पडणीय १७ रुद्ध १८ तज्जीय १९ सढ
 २० हील, २१ विपलिअं २२ अंचीअं २३ दिट्ट-
 मदिट्ट २४ संगं २५ करत २६ म्मोअण, २७
 आलिद्धणालिद्धं, २८ ऊणं, २९ उत्तरचूलिअ,
 ३० मूअंढट्टर ३१ चुडलीअ, ३२ वत्तीसदोससुद्धं.
 ए ३२ दोषना टालनार । तथा ४ विकथाना त्यागी ते राज-
 कथा १, देशकथा २, भक्तकथा ३, स्त्रीकथा ४. एम .ए
 ३२-४-३६ छत्रीसगुणे विराजमान ते माहरा गुरु जाणवा.
 ए रीतें ए चोत्रोसमी छत्रीसी जाणवी. ए पांत्रीसमी गाथानो
 अर्थ जाणवो. ॥३६॥

तित्तीसविहासँयण—वज्जणजुग्गो अ वीरियायँारं ।
 तिविहं अणिगूहंतो, छत्तीसगुणो गुरु जयउ ॥३६॥

टबार्थ—तेत्रीस ३३ आशातनाना वज्जक छे—“ पुरओ
 पक्खा सन्ने गंता चिट्ठण निसीयणायमणे ।
 आलोयण पडिसुणणे, पुव्वालवणे अ आलोए
 ॥१॥ तहउवदंस निमंतण. अच्चाययणे तहअप-

डिसुणणे । अद्धत्तीय तत्थगए, कितु मतज्जा-
यनो सुमणे ॥२॥ एवं एयं होउ कहकहं, तस्स
न सुमणो हवइ । तज्जाएणं हीलइ, पुणो पुणो
निट्ठरं भणइ ॥३॥ नो सिरसिकहं छित्ता, परि-
संभिता अणुट्ठिआइ । कहे संथारपाय घट्ठण,
चिट्ठच्च समासणे यावि ॥४॥ अहवा अरिहंताणं
आसायणाए सिजाए किंचिनाहीयं । जा कंठ
सुमुद्धिट्ठा तित्तीसासायणा इति ॥५॥” ए ३३
अने तीन प्रकारना वीर्य जिनशासनरे कामे गोपवता नथी.
ए छत्रीसी विराजमान ते परमोपकारी माहरा गुरु तत्त्व जा-
णवा । ए पांत्रीसमी छत्रीसी जाणवी. ॥ ३६ ॥

गणिसंप्रैयट्ठ चउविह, बत्तीसं तेसु निच्चमाउत्तो ।
चउविहविणयपवितो, छत्तीसगुणो गुरू जयउ ॥३७॥

ट्वार्थ—गणिसंपदा ८—“आहार १ सुअ २ स-
रीरे ३ वयणे ४ वायण ५ मइ ६ पओग ७ सइ
८ ए संपया खलु अट्ठमि संगह परिन्ना ॥१॥
ए एकेकना च्यार ४ भेद मिळया ३२ बत्रीस भेद थाये ते
 $८ \times ४ = ३२$ —आचारे १, श्रुते २, विनये ३, व्याक्षेपे ४, ए
च्यार विनययुक्त इम छत्रीसमी छत्रीसीना धरणहार मोक्षमा-
र्गना साधक, परभावविरक्त निर्मल शुद्धाध्यात्मभावध्यानी
संपूर्णानंदरसी सारणा—वारणा चोयणा—पडिचोयणा—दक्ष,

साधु, साध्वी, श्रावक, श्राविकाना परम धर्माधारभूत वर्तमान
आगमधर ते आचार्य माहरा गुरु जाणवा. एम छत्रीस छत्री-
सीना १२९६ वारसैं छन्नु गुण जाणवा. ॥ ३७ ।

जइवि हु सूरिवराणां, सम्मं गुणकित्तणं करेउं जे ।
सक्कोवि नेव सक्कइ, कोहं पुण गाढमूढमई ? ॥३८॥

टबार्थ—यद्यपि आचार्य यथार्थ धर्मप्ररूपक यथार्थ मार्ग
वरतता जे सूरि कहेतां आचार्य वर कहेतां प्रधान तेहना गुण
क्षयोपशमी, क्षायकी, उपशमी, तथा औदयिक, सोमकारी,
परोपकारीनो कांइ अंत नथी. ते गुणनो कीर्तन करवाने इन्द्र
पण समर्थ नहीं तो हुं जे गाढ मूढता सहित छे मांत जेहनी ते
किम संपूर्ण गुण कही शकुं ? पिण मोटकाना गुण कहेतां
आत्मा गुणीरागथी एकत्व पाम्यो ते गुणनो अर्थी थाये, गुणार्थी
थयो. आत्मा स्वगुणने प्रगट करे ते माटे चेतना पोतानी गुणीना
गुण गावा जगाडवी—जागृत करवी. ॥ ३८ ॥

तहविहु जहा सुआओ, गुरुगुणसंगहमयाउ भत्तीए ।
इअ छँत्तीसं छत्तीसीआउ, भणियाउ इह कुलए॥३९॥

टबार्थ—तो पिण यथासूत्रें कहुं छे. गुरु जे शुद्धतत्त्वना
कथक तेना गुणनी छत्रीसीओ कही. ए कुलकने विषे पोताना
गुणना संग्रह करवा निमित्ते तथा भक्तिएं गुणनी छत्रीस छत्रीसी
करतां १२९६ बोल थया ते कहा. इति ॥ ३९ ॥

सिरिवयरसेण सुहगुरु—सीसेणं विरइअं कुलगमेयं ।
पढिऊणमसढभावा, भठ्ठा पावंतु कल्लाणं ॥ ४० ॥

इति गुरुगुणछत्तीसी समत्ता ॥

ट्बार्थ—श्रीगुणप्रधान दश पूर्वधर संपूर्ण सूत्र अर्थना धारक; आकाशगामिनी प्रमुख महालब्धिना पात्र श्रीवज्रस्वामिना शिष्य जगत्रय उपकारी श्रीवज्रसेनगणि तेहना शिष्य जे गुणरागीमतिपणे ए कुलक रच्यो ते भणीने असठभावी एटलें जिनशासनभावितमती जीव भव्यात्मा पामे कल्याणनी परंपरा प्रत्ये. ए ४० मी गथानो अर्थ. ॥ ४० ॥

हवे ट्बाकारप्रशस्ति—

श्रीमत्खरतरगच्छे, पाठका राजसारसत्संज्ञाः ।
तच्छिष्यपाठकोत्तम धीराः श्रीज्ञानधर्माह्वाः ॥१॥
तेषां शिष्यप्रवराः, पाठका दीपचंद्राभाः ।
तेषां शिष्येणायं, बालधोधो विनिर्मितः ॥ २ ॥
मुनिगुणस्मरणालंकृतः, विशुद्धचित्तेन देवचंद्रेण ।
भव्यजनानुग्रहकृते, कृतः सदभ्यासरसिकेन ॥३॥

इति श्रीगुरुगुणषट्त्रिंशिकाबाधबोधार्थः समाप्तः ।

अथ

श्रीमद्देवचन्द्रजीकृतः

कर्मग्रन्थस्य ट्वार्थः

मूलगाथा—

सिरिवीरजिणं वंदिय, कम्मविवागं समासओ वुच्छं ।
कीरइ जिण्ण हेउहिं, जेणं तो भण्णए कम्मं ॥१॥

अर्थ—प्रणिपत्य जगन्नाथं, वर्द्धमानं गिरांपतिम् ।

गणभृद्गौतमं पूज्यं, देवेन्द्रमूरिमुत्तमम् ॥ १ ॥

राजसारं गुरुं नत्वा, ध्यात्वा वाग्देवतां वराम्

सुखार्थं कर्मग्रन्थस्य ट्वार्थः क्रियते मया ॥ २ ॥

श्री चोत्रीस अतिशये सहित वीरजिणं—महावीर भगवंत
प्रते वंदिव—वांदीन—शासननायक महावीर छे तिणे कारणे महा-
वीर स्वामी प्रते वंदिय कहेतां वांदीने कम्म—आठ कर्मना विवागं
विपाकफल समासओ—संक्षेपे वुच्छं—कहुं छुं. जे कम्म ते किस्सुं
जे ते कहे छे—कीरइ—कीजीये—प्रारंभीये छे जिण्ण—जीवे हे-
उहिं च्चार ४ हेतु ए करीने ते हेतु कहे छे—मिथ्यात्व १, अवि-
रति २, कषाय ३, योग ४, करीने जेणे तओतिको भण्णए—
कहीजे, कम्मं कहेतां कम्म. ए प्रथमगाथार्थ. ॥ १ ॥

ते कर्मना च्यार भेद छे—

पयइंठिइरसंपएसां तं चउहा मोयगस्स दिट्ठंता ।

मूलपगइहुंउत्तरपगइअडवन्नसैर्यभेअ ॥ २ ॥

અર્થ—પ્રકૃતિબંધ-કર્મનો સ્વભાવ ૧, સ્થિતિબંધ-કાલનો માન ૨, રસબંધ-ચીકણાઈ ૩, પ્રદેશબંધ-દલનો માન ૪, તંત્રિકો કર્મ ચાર ભેદ છે. મોદકને દૃષ્ટાંતે છે—જિમ મોદક કોઈક વાચને હરે, કોઈક પુષ્ટ કરે, તિમ કર્મ પળ જ્ઞાનાવરણી જ્ઞાનને હરે, દર્શનાવરણી દર્શનને હરે, ઇત્યાદિક. સ્થિતિ લાઠીની જેમ દશ દિન પ્રમુખ તિમ કર્મની સ્થિતિ ત્રીસ કોઢાકોઢી આદિ. રસ લાઠી, મેથી પ્રમુખમાં મીઠો, કઢવા કલ્પાય છે તિમ એકઠાણીયો પ્રમુખ. પ્રદેશ દલમાન એવં તિહાં પ્રથમ પ્રકૃતિબંધ કહે છે. મૂળપ્રકૃતિ આઠ છે—કર્મ આઠ છે, અને ઉત્તર પ્રકૃતિ—આઠ કર્મના ઉત્તરભેદ ૧૫૮ એકસો અઢાવન છે, આપ આપનો કર્મસ્વભાવ છે. ॥૨॥

હવે ઇહાં આઠ કર્મનાં નામ કહે છે—

इह नाणंदसणावरणवेयमोहोऽनामगोयाणि ।

विग्धं च पणनवदुअट्टवीसचउतिसयदुपणविहं ॥૩॥

અર્થ—પ્રથમજ્ઞાનાવરણીય કર્મ કહીએ ૧. બીજો દર્શનાવરણીય કર્મ ૨. અને વેય ત્રીજો વેદનીયકર્મ ૩. મોહ ચોથો મોહનીયકર્મ. આઝ પાંચમો આઝવા કર્મ. નામ છઠ્ઠો નામકર્મ. ગોયાણિ સાતમો ગોત્રકર્મ—આઠમો અંતરાયકર્મ. જ્ઞાનાવરણીયકર્મ જ્ઞાનગુણને આવરે, દર્શનાવરણીય દર્શનગુણને આવરે, વેદનીયકર્મ અવ્યાવાધ અનંતસુખ ગુણને રોકે, મોહનીય કર્મ સમ્યક્ત્વ અને ચારિત્રગુણને રોકે, આઝવા કર્મ અનવગાહ ગુણને રોકે—(અક્ષયસ્થિતિ ગુણને રોકે) નામકર્મ અરુપી ગુણને રોકે, ગોત્ર કર્મ ગુરુલઘુગુણને રોકે. અંતરાય કર્મ વીર્ય ગુણને રોકે; એ આઠ નામ કહ્યા. હવે એહની ઉત્તરપ્રકૃતિનો ૧૫૮ નો થહો કણો કહે

છે-જ્ઞાનાવરણીયની પાંચ પ્રકૃતિ, દર્શનાવરણીયની પ્રકૃતિ નવ
૯, વેદનીય કર્મની બે પ્રકૃતિ ૨, મોહનીય કર્મની અઠાવીસ
પ્રકૃતિ ૨૮, આઝ્ઞા કર્મની ૪ ચ્યાર પ્રકૃતિ, નામકર્મની એકસો
ત્રણ ૧૦૩ પ્રકૃતિ, ગોત્રકર્મની બે પ્રકૃતિ ૨. અંતરાય કર્મની પાંચ
પ્રકૃતિ ૫ એવં સર્વપ્રકૃતિ ૧૫૮ એકસો અઠાવન છે. ॥૩॥

મૈસુર્યોહીમણ્કેવલાણિનાણાણિ તત્થ મહ્નાણં ।
વંજણવગ્ગહં ચઉહા મણનયણવિણિદિયચઉક્કા ॥૪॥

અર્થ—હવે પ્રથમ જ્ઞાનાવરણીય કર્મ તેહના ભેદ કેહેવા તે
જ્ઞાનાવરણીય જ્ઞાનને રોકે. તિણે પ્રથમ જ્ઞાનના ભેદ મંગલિક રૂપ
વચ્ચાણે છે. જ્ઞાનના ભેદ પાંચ છે, મહ્-મતિજ્ઞાન, સુઅ-શ્રુત-
જ્ઞાન, ઓહી-અવધિજ્ઞાન, મણ-મનઃપર્યવજ્ઞાન કેવલાણિ-કેવ-
લજ્ઞાન. નાણા ણિ એ પાંચ જ્ઞાન જાણીયે. વસ્તુસ્વરૂપ જાણ્યાથી
તે જ્ઞાન કહીજે. હવે તિહાં મતિજ્ઞાનના ભેદ ૨૮ કહે છે. મનની
વિચારણારૂપ જ્ઞાન તે મતિજ્ઞાન કહીજે. (ઈન્દ્રિયોની અપેક્ષાપૂર્વક
વ્યંજનાવગ્રહ જે ઈન્દ્રિયોના વિષય મિલ્લ્યાં થકાં જે અવ્યક્ત ઉપયોગ
અસંખ્યસમયાત્મક તે વ્યંજનાવગ્રહ કહીજે. તેહના ભેદ ૪ છે.
મન નયન કહીતાં આંખ્ય મન વિના ચ્યાર ઈન્દ્રિયને વ્યંજનાવગ્રહ
છે. જે કારણથી મન, આંખ્ય અપ્રાપ્યકારી છે. અને ચ્યાર
ઈન્દ્રિયને પ્રાપ્યકારી છે. સ્પર્શેન્દ્રિયવ્યંજનાવગ્રહ ૧ રસનેન્દ્રિયવ્યંજ-
નાવગ્રહ ૨ ઘ્રાણેન્દ્રિયવ્યંજનાવગ્રહ ૩ શ્રોત્રેન્દ્રિયવ્યંજનાવગ્રહ. ૪॥૪॥

અત્યુગ્ગહંઈહાંવાયંધારણાં કરણમાણસેહિં છહા ।

इय अट्टवीसंभेयं चउदसहो वीसहो व सुयं ॥५॥

અર્થ-અત્યુગ્ગહ-અર્થાવગ્રહ-કિંચિત્ જ્ઞાન તે અર્થાવ-
ગ્રહ, તેહના ભેદ છ છે. ઇહા-વિચારણા, તેહના ભેદ ૬ છે.

અવાય—ઇહિતજ્ઞાનના નિશ્ચય તે અપાયના ભેદ ૬ છે. અવિસ્મરણ જ્ઞાન તે ધારણા, તેહના ભેદ ૬ છે (પાંચ ઈન્દ્રિ મન કરી એક એકના છ ભેદ છે.) સ્પર્શનેન્દ્રિય અર્થાવગ્રહ ૧ રસનેન્દ્રિય અર્થાવગ્રહ ૨ ગ્રાણેન્દ્રિય અર્થાવગ્રહ ૩ ચક્ષુરિન્દ્રિય અર્થાવગ્રહ ૪ શ્રોત્રેન્દ્રિય અર્થાવગ્રહ ૫ મન અર્થાવગ્રહ ૬. સ્પર્શનહા ૧ રસનહા ૨ ગ્રાણહા ૩ ચક્ષુહા ૪ શ્રોત્રહા ૫ મનહા ૬. સ્પર્શનઅવાય ૧ રસનઅવાય ૨ ગ્રાણ અવાય ૩ ચક્ષુઅવાય ૪ શ્રોત્રઅવાય ૫ મન અવાય ૬. સ્પર્શનધારણા ૧ રસનધારણા ૨ ગ્રાણધારણા ૩ ચક્ષુધારણા ૪ શ્રોત્રધારણા ૫ મનધારણા ૬. (એમ એ સર્વ મઠી ૨૮ ભેદ મતિજ્ઞાનના જાણવા.)

હવે શ્રુતજ્ઞાનના ભેદ કહે છે—ચઉદસહા ૧૪ ભેદે છે—શ્રવણેન્દ્રિય અને શ્રુતજ્ઞાનસ્યું થાય તે શ્રુતજ્ઞાન કહીજે, વીસહા વઠી વીસ પળ ભેદ છે. ॥ ૫ ॥

તેમાં પેહેલા ૧૪ ભેદ કહે છે.

અક્ષર^૧ સન્ની^૨ સમ્મ^૩ સાડ્યં^૪ ચલુ સપજ્જવસિયં^૫ ચ ।
ગમિયં^૬ અંગપવિટ્ઠં^૭ સત્તવિ એ સપડિવક્ષા ॥૬॥

અર્થ—અક્ષરશ્રુત—અક્ષર બાવનેં કરી અવબોધ તે ૧. અક્ષર વિના જ્ઞાન થાય, અંકાદિક થકીજ તે અક્ષરશ્રુત ૨, સંજીવં-ચેન્દ્રીને જે શ્રુત તે સંજ્ઞાશ્રુત ૩ હવે અસંજીનુ શ્રુત તે અસંજીશ્રુત ૪ સમક્ષિતીનું શ્રુત તે સમ્યગ્શ્રુત ૫ મિથ્યાત્વીનું શ્રુત તે મિથ્યાત્વીશ્રુત ૬ સૂત્રેં કરી ગણધર નવાં રચે તિણે સાદીશ્રુત ૭ મહા-વિદેહમાં વર્તેતું શ્રુતજ્ઞાન તે અનાદિશ્રુત ૮ તિમજ સૂત્રેં કરી તીર્થ-વિચ્છેદે ભરતે ઐરવતમેં વિનાશ છે તિણે સપર્યવસિતશ્રુત ૯ અર્થ

करी महाविदेहक्षेत्रमें सूत्रे पण विच्छेद नहीं तिणे अपर्यवसित
श्रुत छे १० गमियं-सरखा पाठ नये करी ते गमिकश्रुत कहीये
११ अने सामान्यपाठ ते अगमिकश्रुत कहीइं अगमी ते बार
श्रुत कहीये १२ द्वादशांगी सिद्धांत ते ए मूलअंग तेमांही जे
अर्थ ते अंगप्रविष्टश्रुत १३ अने द्वादशांगी विना आवश्यकदि
अनंग प्रविष्टश्रुत १४ सात मूलभेद सूत्रमांहि कहा अने सात
तेना प्रतिपक्षीभेद एम १४ थया. ॥ ६ ॥

पज्जयेअक्खरं पर्यसंघायो पडिवत्ति तह य अणुओगो ।
पाहुंडपाहुंडपाहुंड वत्थुपुव्वो य ससमासो ॥ ७ ॥

अर्थ-पर्यायश्रुत ते सूक्ष्मलब्धी अप० निगोदने भव
प्रथम समयथी बीजे समये वृद्धि पामतुं श्रुत ते पर्यायश्रुत १
अनेक पर्याय जाणे ते पर्यायसमासश्रुत कहीये २. अक्षरना ३
भेद-संज्ञाक्षर १ लब्ध्याक्षर २ व्यंजनाक्षर ३ एमांहि एकभेद
जाणे ते अक्षरश्रुत ३ सर्व अक्षरभेद जाणे ते अक्षर समासश्रुत
४ पद अधिकार विरोध ते एक जाणे ते पदश्रुत कहीये ५ सर्व
अनेकपद जाणे ते पद समासश्रुत कहीये ६ मार्गणा एक जाणे
ते संघातश्रुत कहीये ७. सर्व मार्गणा जाणे ते संघात समासश्रुत ८
बासठ मार्गणाए करी योगादि एकबोल जाणे ते पडिवत्तीश्रुत
कहीये ९. हवे बासठ मार्गणाए योगादि सर्व बोल जाणे ते
पडिवत्तिसमास-श्रुत कहीये १०. उपक्रम, निक्षेप, अनुगम, नय,
ए चार अनुयोगमांहि तथा संतपदादी नव योगमांहे एक अनु-
योग जाणे ते अनुयोग श्रुत कहीये ११ सर्व अनुयोग जाणे ते
अनुयोग समास श्रुत कहीये १२. पूर्वने विषे पाहुंड-अधिकार,
विशेष ते एक जाणे ते पाहुंड श्रुत १३ घणा जाणे ते पाहुंड

સમાસ શ્રુત કહીયે ૧૪ પાહુડ પાહુડ પળ અધિકાર વિશેષ તેહના ભેદ પળ ઇમ બે જાણવા ૧૬ વસ્તુશ્રુત ૧૭ વસ્તુસમાસ શ્રુત ૧૮ પૂર્વશ્રુત ૧૯ પૂર્વ સમાસ શ્રુત ૨૦ એ સર્વ અધિકાર વિશેષ છે. એ વીસ ભેદ છે. ઇમ બીજા ક્ષિપ્રાદિક અનેક ભેદ છે તે નંદીથી જાણજો. ઇહાં ન કહ્યા છે સંક્ષેપાર્થ માટે. દશ નામ સૂત્રમેં કહ્યા અને તેહિજ દસ સમાસપદ જોડ્યાં વીસ થયાં ૭૧

અણુગામિં વદ્ધમાણયંપડિવાઈરવિહા છહાં ઓહી ।
રિડમઈ વિડલમઈ મળનાળં કેવલમિગવિહાણં ॥૮॥

અર્થ—હવે અવધિજ્ઞાનના ભેદ કહે છે—જિહાં ઉપનો તિહાંથી પછી સર્વ સાથે ચાલે તે અણુગામી અવધિ ૧ અને જે ઉપના પછી વધતો હોય તે વદ્ધમાણ અવધિ કહીજે ૨ જે ઉપના પછી જાય તે પડિવાઈ અવધિ કહીજે ૩ ત્રણ ભેદ ઇતર પ્રતિપક્ષી લેવા. સાથે ન ચાલે તે અનણુગામી અવધિ કહાયે ૪ ઘટતો જાય તે હીયમાણ અવધિ કહીયે ૫ જે ઉપના પછી જાય નહી તે અપ્રતિપાતિ અવધિ કહીયે ૬. એવં ૬ છ ભેદ અવધિના જાણવા. યદ્યપિ અવધિજ્ઞાનના ભેદ અસંખ્યાતા છે; પરં ઇહાં મોટા ભેદ લીધા છે.

મનઃપર્યવજ્ઞાનના ભેદ બે. તે મનની વર્ગણા જાણે તે મનઃ પર્યવજ્ઞાન જાણવો. જે અઢી અંગુલ ઉળી અઢાઈ દ્વીપ માસ નિરધારના મનોગતભાવ જાણે. સામાન્યપણે ચરમશરીરીનો નિયમ નહી તે ઋજુમતિ મનઃપર્યવ ૧. અને સંપૂર્ણ અઢાઈ દ્વીપના મનોગતભાવ જાણે, વિશેષપણે તદ્ભવ મોક્ષગામીને વિપુલમતિ મનઃપર્યવજ્ઞાન ૨ એ બે ભેદ મનઃ પર્યવજ્ઞાનના જાણવા. યદ્યપિ મનની વાત અવધિજ્ઞાની પણ જાણે પણ સૂક્ષ્મ મનની વાત મનઃપર્યવજ્ઞાન જાણે.

અને કેવલ—અસહાઈ નિરાવરણ સર્વ જાણે તે કેવલજ્ઞાન ત્રિણકાલ ત્રિણલોક છૂંદ્ર વ્યના ગુણ પર્યાય જાણે, તે કેવલ-જ્ઞાન. એ જ્ઞાનના પાંચ ભેદ કહ્યા સિદ્ધાન્તમાં. ॥ ૮ ॥

એસિં જં આવરણં, પદુવ ચક્ષુસ્સ તં તયાવરણં ।

દંસણર્ચંઉ પળ નિદ્દાૌ વિત્તિસમં દંસણાવરણં ॥ ૯ ॥

અર્થ—એ પાંચ જ્ઞાનને આવરે—ઢાંકે તે જ્ઞાનાવરણીય કર્મ. આંખ્યને જેમ પાટો તિમ તેહનો આવરણ કહીજે. મતિજ્ઞાનને આવરે તે મતિજ્ઞાનાવરણીય કર્મ ૧ શ્રુતજ્ઞાનને આવરે તે શ્રુત જ્ઞાનાવરણીય ૨ અવધિજ્ઞાનને આવરે તે અવધિજ્ઞાનાવરણીય કર્મ ૩ મનઃપર્યવજ્ઞાનને આવરે તે મનઃપર્યવજ્ઞાનાવરણીય કહીયે ૪ કેવલજ્ઞાનને આવરે તે કેવલજ્ઞાનાવરણીય કહીજે ૫. એવં પાંચ ભેદ ઇટલે જ્ઞાનાવરણીય કર્મના ભેદ કહ્યા.

હવે દર્શનાવરણીય કર્મના ભેદ કહે છે. તેમાં દર્શનાવરણીય ચ્યાર ભેદ છે અને પાંચ પ્રકારની નિદ્રા એવં નવ ૯ ભેદ છે.

વિત્તિ—છઢીદાર સમાન દર્શનાવરણીય કર્મ જાણવો. ॥૯॥

ચક્ષુદિદ્દિઁઅચક્ષુસેસિંદિયંઓહિંકેવલેહિં ચ ।

દંસણમિહ સામન્નં તસ્સાવરણં તયં ચઉહા ॥૧૦॥

અર્થ—ચક્ષુદર્શન દૃષ્ટિ જે આંખ્યથી સામાન્ય ઉપયોગ ૧ અચક્ષુદર્શન જે સ્પર્શન, રસન, ગ્રાણ, શ્રોત્રરૂપ ચ્યાર ઇન્દ્રિયનો જે સામાન્ય ઉપયોગ તે અચક્ષુદર્શન કહીયે ૨ અવધિજ્ઞાનીને સામાન્ય ઉપયોગ તે અવધિદર્શન કહીયે ૩ કેવલજ્ઞાનીને જે સત્તા-ગ્રાહક સામાન્યોપયોગ તે કેવલદર્શન કહીયે ૪ ઇહાં મનઃપર્યવ-જ્ઞાનને દર્શન ન કહ્યો તે ઇણ કારણ—દર્શન ઇહાં સામાન્યનો

ઉપયોગ અને મનઃપર્યવજ્ઞાન તે વિશેષ ઉપયોગે જ છે તિણે દર્શન ન કહ્યો તે ચ્યાર દર્શનને આવરે તે ચ્યાર ભેદ છે. ચક્ષુદર્શના વરણી ૧ અચક્ષુદર્શનાવરણી ૨ અવધિદર્શનાવરણી ૩ કેવલ-દર્શનાવરણી ૪ એ ચ્યાર ભેદ છે. ॥ ૧૦ ॥

**સુહપડિબોહા નિદ્વાં નિ નિદ્વાં ય દુઃસ્વપડિબોહા ।
પયલાં ઠિઓવવિટ્ઠસ્સ પયલપયલાં ઉ ચંકમઓ ॥૧૧॥**

અર્થ—હવે નિદ્રાના પાંચ ભેદ છે તે કહે છે સુઃસ્વે થોડે સ્વરૂપે જાગે પણ તરત જાગે તે નિદ્રા કહીજે ૧ દુઃસ્વે ઘણે સાદ કરે અત્યંત પોકાર કરે કુકુઆ કરે જાગે તે નિદ્રા-નિદ્રા કહીયે ૨ અને બેઠાં ઉભાં નિદ્રા આવે તે પ્રચલા ત્રીજી કહીજે ૩ ચાંલતાં ઊંધે ઘોડાની પેરે તે પ્રચલાપ્રચલા કહીજે ૪. ઘોડો જેમ બાજરી સ્વાતે કાંકરો આવે ત્યારે જાગે તિમ તે કામ પડે જાગે. ॥ ૧૧ ॥

**દિણચિંતિયત્થકરણી થીંણદ્ધીં અદ્ધચક્કિઅદ્ધબલા ।
મહુલિત્તસ્વગ્ગધારાલિહણં વ દુહાં ઉ વેયણિયં ॥૧૨॥**

અર્થ—અને દિનનો ચિંતવ્યો કામ રાત્રે કરે, નિદ્રામાં જેમ લઘુ ચેલે હાથીના દાંત રાત્રે કાઢયા તિમ દિનચિંતી તેહને કહીજે, તે થીંણદ્ધી નિદ્રા પાંચમી કહીજે. એહનો બલ અદ્ધચક્ક-વર્તિ જે વાસુદેવ તિણથી આધોબલ હોવે, નિદ્રામાંથી વ્રતવ્રતાં કરે.

હવે વેદનીય કર્મનો સ્વરૂપ કહે છે—મધુ સહતથી લેપી સ્વહગની ધારા તેહનો જે ચાટવો તે સમાન છે. જિમ મીઠાસ લાગે તે સાતાવેદની ૧ અને ચાટતાં કટાઈ જે તે આસાતાવેદની ૨ દુહા ઉ—દોઈ ભેદે વેદનીયકર્મ છે. અવ્યાબાધગુણત્વં રોકે છે વેદ-યકર્મના સ્વરૂપ છે. ॥૧૨॥

ઔસન્નં સુરમણુણ સાયમસાયં તુ તિરિયનરણસુ ।
મજ્જં વ મોહણીયં દુવિહં દંસણચરણમોહા ॥૧૩॥

અર્થ—સન્ન—પ્રાપ્તિ દેવગતિને મનુષ્યગતિમાં સાતાવેદનીનો પ્રવલ ઉદય છે; અને તિર્યચ નારકીને અસાતા પ્રવલ છે. इहां जिन भगवानना जन्म समये नारकीने पण साता थाय છે, અને गजरत्न अश्वरत्न तिर्यचने पण साता છે, पण ते कदा कालें थाय છે, सदा नहीं तेणे न गणी.

હવે મોહનીયકર્મનો સ્વરૂપ કહે છે—મદિરાપાન સમાન મોહ-
નીયકર્મ છે. જિમ મદિરાપાન કીધાં માણસ ગહેલો—વિવ્હલ થાય
તિમ મોહનીયકર્મથી પણ જાણવો. તે મોહનીયકર્મના વે ભેદ છે—
एक दर्शनमोहनी जे दर्शन समकितगुणने मुंझावे ते दर्शनमो-
हनी ? અને ચારિત્રવિરતિને મુંજાવે તે ચારિત્રમોહની કહીજે. ૧૩
दंसणमोहं तिविहं सम्मं मीसं^२ तहेव मिच्छत्तं^३ ।
सुद्धं^१ अद्धविसु^२ अविस्सुद्धं^३ तं हवइ कमसो ॥१४॥

અર્થ—તિહાં દર્શનમોહનોના ત્રણ ભેદ છે, ત્રિણે ગુણ
સમકીતને રોકે છે; यद्यपि समकितमोहनीना उदयથી क्षयोप-
शमसमकीत છે, તોપણ મિથ્યાત્વનાં શુદ્ધ દલ વેદે છે (વેટિં છે)
તે સમ્યક્ત્વમોહની ૧ મિશ્રમોહની ૨ તેમજ વઢી મિથ્યાત્વ
મોહની ત્રીજી કહી. इहां ग्रंथिभेद करतां प्रथम यथाप्रवृत्तिकरण
थाय. સાત કર્મની સ્થિતિ એક કોડાકોડી વાકી રહે ત્યારે.
बीजो अपूर्वकरण एक अंतर्मुहूर्त प्रमाण करे. ત્રીજો અનિવૃત્તિ-
करण करीने सत्यक्त्व फरसे इहां मिथ्यात्वने चरम समये त्रीण
पुंज करे. एक शुद्ध पुंज, बीजो अर्द्धविशुद्ध पुंज, त्रीजो अशुद्ध-

श्याम पुंज. ए स्थितिना त्रण पुंज करे. शुद्ध पुंजनो दल वेदे ते सम्यक्त्व मोहनी १. अर्द्धविशुद्ध पुंज वेदे ते मिश्रमोहनी. २ अशुद्धश्याम दलने वेदे ते मिथ्यात्वमोहनी ३ ॥१४॥

जियँअजियँपुन्नँपावाँसवँसंवरँबंधँमुक्खँनिज्जरणाँ ।

जेणं सद्वहइ तयं सम्मं खड्गगाइबहुभेयं ॥ १५ ॥

अर्थ—जीवतत्त्व चेतनालक्षण स्वरूपमय १. अजीवतत्त्व चेतना रहित शुष्क काष्ठादि २. पुन्न—पुण्य शुभ कर्म ३. पाव—पाप अशुभ कर्म ४ आश्रव कर्मआवरणनो हेतु ५. संवर नवां कर्म आवतां रोके ६. बंध—जीव प्रदेश कर्म एकतारूप ७. सकल कर्म क्षय थावे ते मोक्षतत्त्व कहीए ८. पूर्वकृतकर्मनी निर्जरा ते निर्जरातत्त्व कहीये ९. ए नवतत्त्व सूधा जाणे—निश्चये करी जाणे, व्यवहारे करी प्रवर्ते ते निश्चय सम्यक्त्व कहीजे. ते समकी-तना घणा भेद छे. क्षायक १ क्षयोपशम २ उपसम ३ वेदकादि भेद करी. ॥ १५ ॥

मीसा न रागदोसो जिणधम्मो अंतमुहु जहा अन्ने ।
नालियरदीवमणुणो मिच्छं जिणधम्मविवरीयं ॥१६॥

अर्थ—मिश्रदृष्टिने राग नही द्वेष नही जिणधम्मो—जिन वीतरागना धर्मउपरें रागद्वेष नही ते मिश्रदृष्टि, अंतर्मुहूर्त्त एहनी स्थिति ज होय अन्ने जहा—जेम अन्न उपरे नालियेर द्वीपवासी मनुष्यने. अन्न कदी आंखे नहीं दीठो, तिणे तेहने अन्न उपरे राग नथी द्वेष पण नथी, इम मिश्रमोहनीवतने जिनधर्म उपर रागद्वेष नथी. मिथ्यात्व जे ते जिनधर्मथी विपरीत जे अज्ञान-

મુદ્રિત થકો જીવ કુશ્રદ્ધાન, જીવાદિ પદાર્થશું અરોચકબુદ્ધિ તે મિથ્યાત્વ. ॥ ૧૬ ॥

સોલસ કસાર્ય નવ નોકસાર્ય દુર્વિહં ચારત્તમોહણિયં ।
અર્ણ અપ્પચ્ચક્ખાણાં પચ્ચક્ખાણા યં સંજલણાં ॥૧૭॥

અર્થ—હવે ચારિત્રમોહનીના ૨૫ ભેદ કહે છે—તિહાં ચારિત્રમોહનીના દોય ભેદ છે. એક કષાયમોહની ૧ અને બીજી નોકષાયમોહની ૨ તે કષાયમોહનીના ૧૬. નોકષાયમોહનીના ૯ ભેદ છે. એ દોનુ મોહનીના ૨૫ પચવીસ ભેદ છે. ચારિત્ર ગુણને રોકે તિણે ચારિત્રમોહની કહીજે. તિહાં કષાયના સોલ ૧૬ ભેદ છે અર્ણ અનંતાનુબંધીના ૪ ભેદ—અનંતાનુબંધી ક્રોધ ૧ અનંતાનુબંધી માન ૨ અનંતાનુબંધી માયા ૩ અનંતાનુબંધી લોભ ૪ । અપ્રત્યાખ્યાન દેશવિરતિને રોકે. તેહના ૪ ભેદ—અપ્રત્યા-
ખ્યાની ક્રોધ ૧ અપ્રત્યાખ્યાની માન ૨ અપ્રત્યાખ્યાની માયા ૩ અપ્રત્યાખ્યાની લોભ ૪ । પ્રત્યાખ્યાન સર્વવિરતિને રોકે. પ્રત્યા-
ખ્યાન ક્રોધ ૧ પ્રત્યાખ્યાન માન ૨ પ્રત્યાખ્યાન માયા ૩ પ્રત્યાખ્યાન લોભ ૪ । સંજલન તે યથાખ્યાત ચારિત્રને રોકે—સંજલનો ક્રોધ ૧ સંજલનો માન ૨ સંજલની માયા ૩ સંજલનો લોભ ૪ ॥૧૭॥

જાજીવવરિસચ્ચુમાસપક્ખગા નરયતિરિયનરઅમરા ।
સમ્માણુસવ્વિરિઈઅહક્ખાયચરિત્તઘાયકરા ॥ ૧૮ ॥

અર્થ—હવે એહનો દૃષ્ટાંત સ્થિતિ કહે છે—કર્મસ્થિતિ તો સોલકષાયની જઘન્ય અંતર્મુહૂર્તની, ઉત્કૃષ્ટી ૪૦ કોડાકોડી સાગર છે. એ પરિણામરૂપ સ્થિતિ જાણવી. અનંતાનુબંધીની જાવજીવ સ્થિતિ, અપ્રત્યાખ્યાનની વરસ ૧ સ્થિતિ, પ્રત્યાખ્યાનની ચ્ચુમાસ ૪ માસ સ્થિતિ છે, સંજલનની પક્ષ ૧ સ્થિતિ છે,

અનંતાનુબંધીને પરિણામે મરે તો નરકગતિજ્ઞ જાય ૧. અપ્રત્યા-
 ણ્યાનના પરિણામે મરે તો તિર્યંચગતિમાંહે જાય ૨. પ્રત્યાણ્યાનના
 પરિણામે મરે તો મનુષ્યગતિમાંહે જાય ૩. સંજલનને પરિણામે
 મરે તો દેવગતિમાંહે જાય ૪. અનંતાનુબંધી સમકીર્તને ઘાત કરે ૧.
 અપ્રત્યાણ્યાન અણુવ્રતનો-દેશવિરતિનો ઘાત કરે ૨. પ્રત્યાણ્યાન
 સર્વવિરતિનું ઘાત કરે, સાધુવ્રતનું ઘાત કરે, આવળ દેવે નહીં ૩
 સંજલન યથાણ્યાતચારિત્રનું ઘાત કરે ૪. ઇટલે ઇંણિ કષાય
 હૃદય થકાં ઇતલા ગુણ પ્રગટે નહીં. ॥૧૮॥

जलरेणुपुढविपठवयरार्इसरिसो चउव्विहो कोहो ।
 तिणिसलयाकट्ठट्टिय । सेलत्थंभोवमो माणो ॥१९॥

અર્થ—સંજલનો ક્રોધ જલરેખા સમાન છે. જિમ જલની
 રેખા તરત મિટે, તિમ સંજલનો ક્રોધ તરત મિટે, પ્રત્યાણ્યાનનો
 ક્રોધ રેણુ-વેલૂની રેખા સમાન વાય (પવન) પ્રમુખ લાગે મિટે. તિમ
 નમતિ સ્વમતિ કીધાં ઉતરે, અને અપ્રત્યાણ્યાની ક્રોધ પુઢવી-
 માટીચીકળીની રેખા સમાન છે, જે ચીકળીમાટીની રેખા મેહ
 પ્રમુખ વૂઠે મીટે, તિમ ઘણે ઉપાયે અપ્રત્યાણ્યાન ક્રોધ ઉતરે.
 અનંતાનુબંધી ક્રોધ પર્વતરેખા સમાન છે. જિમ પર્વતની રેખા
 પહી પછી ફરી મળે નહીં; તિમ અનંતાનુબંધી ક્રોધ જાવજીવ
 ત્યાંજ મિટે નહી, તે અનંતાનુબંધી ૪. સંજલનો માન નેતરની
 છઢી સમાન, જે તરત નમે. પ્રત્યાણ્યાન માન કાઠ લાકઢી
 સમાન છે જે કિણહી કારણે નમે. અપ્રત્યાણ્યાનની માન અટ્ટો-
 હાડ સમાન છે-ઘણે જતન કીયાં નમે, તિમ તે માની પિણ ઘણાં
 જતન કીયાં નમે. અનંતાનુબંધી માન સેલ-પથ્થરના થાંભા
 સમાન છે, જે કિમહી નમે નહીં; તિમ અનંતાનુબંધીમાનવંત
 કિમહિ માન છોડે નહી. ॥ ૧૯ ॥

માયાવલેહિગોમુત્તિમિદસિંગઘણવંસિમૂલસમા ।
લોહો હલિદ્ધ્વંજણકદ્ધમ કિમિરાગસારિછો ॥૨૦॥

અર્થ—સંજલનીમાયા વલેલી-વાંસની છોલ સમાન, જે તરત વાંક છોડે. પ્રત્યાખ્યાની માયા ગોમૂત્રિકા સમાન, જે કિણ્હી કારણે કપટ છાંડે. અપ્રત્યાખ્યાની માયા મિંઠારા સિંગ સમાન છે, કિણ્હી કારણે કરી વાંક છોડે. અનંતાનુવંધી માયા વંસમૂલ-વાંસની જડ સમાન છે, અતિ ગૂઢ-વક્ર છે, વઝ્યાં પળ વાંક છોડે નહીં. એટલી માયા અનંતાનુવંધીની. સંજલણો લોભ હલદરના રંગ સમાન છે, જે લાલચે થાય તે, તરત લાલચ છોડે, પ્રત્યાખ્યાની લોભ સ્વંજણ-ગાડીની વાંગળ રંગ સમાન છે, જે જેને કીયાં તે રંગ ઉતરે. અપ્રત્યાખ્યાનીયો લોભ નગર કદ્દમના રંગ સમાન છે, અનંતાનુવંધી લોભ કિમિરાગ-કુમ્પજી રંગ સમાન છે, એટલે સોલે કપાયના ભેદ કહ્યા તે સદ્દહવા. ॥૨૦॥

જસ્સુદયા હોઝ્ જિએ હાસ રઝ્ અરઝ્ સોગ્ ભયે કુચ્છા ।
સનિમિત્તમન્નહા વા તં ઇહ હાસાઝ્મોહણિયં ॥૨૧॥

અર્થ—હવે હાસ્યાદિક છ ભેદ કહે છે—જે કર્મપ્રકૃતિને ઉદયથી હોવે, જીવને હાસ્ય ઘણો તે હાસ્યકર્મઉદયથી ૧. રતિ-હર્ષકર્મ ૨. અરતિકર્મ તે દિલગીરી ૩. સોગ-મરણાદિક કરે, રુદનાદિ કરે તે શોકકર્મ ૪. ભયકર્મ-હર ઘણો થાય ૫. કુચ્છા-દુઃખ જે અશુભપુદ્ગલાદિકથું દુઃખ ૬. એ છ એ કાર્યે નિમિત્તકારણ મિલ્યાં પળ ઉદય આવે, કિણ્હી ન નિમિત્ત વિના પિળ ઉદય આવે, તે इहां હાસ્યાદિક માંહની કહીજે. હાસ્ય ૧

રતિ ૨ અરતિ ૩ સોગ ૪ ભય ૫ દુગંછા ૬. ॥ ૨૧ ॥

પુરિસિત્થિતદુભયં પઙ્ગ અહિલાસો જવ્વસા હવઙ્ગ સોઽ ॥
 થીનરૈનપુંવેઽદઓ ફૂંફુમૈતર્ણનગરૈદાહસમો ॥ ૨૨ ॥

અર્થ—પુરુષનો અભિલાષ થાય જેહને તે સ્ત્રીવેદ કહીયે ૧ અને જેને સ્ત્રીનો અભિલાષ થાય તે પુરુષવેદ કહીજે ૨ અને સ્ત્રી પુરુષ બિહુનો અભિલાષ ધરે તે નપુંસક વેદ કહીજે ૩. તિણે કરી એટલે સ્ત્રીને પુરુષસું બિહુ સાથે વિષયની ચાહ થાય અને પુરુષને સ્ત્રીસેવ્યાની ચાહ થાય, સ્ત્રી અને પુરુષસું વિષયની ચાહ ઘણી થાય. એ ત્રીનનો અભિલાષ તે શાથી થાય? એમ જે કર્મના ઉદયથી થાય તે કર્મ વેદ કહીયે. તિહાં પ્રથમ સ્ત્રીવેદ ૧, બીજો પુરુષવેદ ૨, ત્રીજો નપુંસકવેદ ૩, એહની તૃણા—જ્વાલા એહવી છે કે સ્ત્રીવેદની અગ્નિ ફૂંફુમ કોઝની દાહ સમાન છે ૧ અને પુરુષવેદની અગ્નિ તૃણાની આગ સમાન છે. જે દીસતિ જ્વાલા દિસે પણ ટકે થોડી; તિમ પુરુષદાહ તરત મિટે, અને નપુંસકવેદની અગ્નિદાહ નગરદાહ સમાન છે, જિમ નગરનો દાહ કદેડકે બૂઝે નહી; તિમ નપુંસકવેદની દાહ કદી મિટે નહીં. એટલે મોહનીયકર્મની ૨૮ પ્રકૃતિ કહી. ॥૨૨॥

સુરૈનરૈતિરિનૈરયાઊં હૃડિસરિસં નામકર્મચિત્તિસમં ॥
 વાયાૈ૨લૈતિનૈવૈ૩વિહં, તિઉત્તરૈ૨સૈયં ચ સત્તૈ૭ટ્ઠી ॥૨૩॥

અર્થ—હવે આઝ્વાકર્મની ચ્યાર પ્રકૃતિ કહે છે—તિહાં સુર દેવતાનો આઝ્વો ૧ નર—મનુષ્યનો આઝ્વો ૨ તિર્થચનો આઝ્વો ૩ નરય—નરકનો આઝ્વો ૪ એ ચ્યાર ભેદ છે. હૃડિ-

સરિસં-ઘોડા સમાન છે, જિમ ઘોડામાં પગ પઢ્યા પછી
કાટયો જ નીકળે, તિમ આઝ્વો કર્મ ભોગવ્યાં છૂટે.

હવે નામકર્મનો સ્વરૂપ કહે છે—નામકર્મ ચીતારા સમાન
છે—તેહના અનેક ભેદ અનેક પ્રકારના છે તે જાણવા, હવે તિહાં
બેતાલીસ ૪૨ ભેદ પળ છે, તિનવડૂ ત્રયાણુ ૯૩ ભેદ પિળ છે.
અને ૧૦૩ એકસોતીન ભેદ છે, વ્હી સઢસઠિ ૬૭ ભેદ પળ
છે. ॥ ૨૩ ॥

ગઈજાઈતણુંઉવંગાં બંધણેસંઘાયણાંણિ સંઘયણાં ।

સંઠાર્ણવન્નગંધરસ^{૧૦}ફાસ^{૧૧}અણુપુવિવિહગગઈ^{૧૩} ॥ ૨૪ ॥

અથ—હવે પ્રથમ બેતાલીસ ભેદ કહે છે—ગતિ ૧ જાતિ
૨ તણુ—શરીરભેદ ૩ ઉપાંગભેદ ૪ બંધનભેદ ૫ સંઘાતનભેદ ૬
સંઘયણભેદ ૭ સંસ્થાનભેદ ૮ વર્ણભેદ ૯ ગંધભેદ ૧૦ રસભેદ ૧૧
ફરસભેદ ૧૨ અનુપૂર્વીભેદ ૧૩ વિહાયોગતિભેદ તે ૧૪. ॥૨૪॥

પિંડપયડિત્તિ ચઉદસપરઘાંઝસાસંઆયૈવુંજોયં ।

અગુરુલહૃતિર્થનિમિણોવઘાયમિર્ય અટ્ઠ પત્તેયા ।૨૫।

અર્થ—પિંડપ્રકૃતિ એ ચૌદ છે પિંડ—જેહની એક પ્રકૃતિના
ઘણા ભેદ થાય તે પિંડપ્રકૃતિ કહીજે. તે ચઉદભેદે પરાઘાતના-
મકર્મ ૧ ઝસાસનામકર્મ ૨ આતાપનામકર્મ ૩ ઉદ્યોતનામકર્મ ૪
અગુરુલઘુનામકર્મ ૫ તીર્થકરનામકર્મ ૬ નિર્માણનામકર્મ ૭
ઉપઘાતનામકર્મ ૮ એ આઠપ્રકૃતિ પ્રત્યેક પ્રકૃતિ કહીજે. એ પ્રકૃ-
તિનો ઉત્તરભેદ કોઈ થાય નહીં. ॥૨૫॥

तसबायरैपज्जत्तं पत्तेअथिरंसुभं च सुभंगं च ।

सुसररआइज्जजस तसदसगं थावरदसं तु इमं ॥२६॥

अर्थ—त्रसनामकर्म १ वादरनामकर्म २ पर्याप्तनामकर्म ३ प्रत्येकनामकर्म ४ स्थिरनामकर्म ५ शुभनामकर्म ६ सुभगनामकर्म ७ सुस्वरनामकर्म ८ आदेयनामकर्म ९ जसनामकर्म १० ए त्रसदशक जाणवो, जाणणहारने हवे थावरदशक कहे छे बीजो. ॥ २६ ॥

थावरसुहुमअपैज्जं साहारणमथिरमसुभंदुभगाणि ।

दूसरणाइज्जजसमिय नामे सेयरा वीसं ॥ २७ ॥

अर्थ—प्रथम थावरनामकर्म १ सुहमनामकर्म बीजो २ अपर्याप्तनामकर्म त्रीजो ३ साधारणनामकर्म चोथो ४ अथिरनामकर्म पांचमो ५ अशुभनामकर्म छटो ६ दुर्भगनामकर्म सातमो ७ दुःस्वरनामकर्म आठमो ८ अनादेयनामकर्म नवमो ९ अपजसनामकर्म दसमो १० ए थावरदशक कहं बीजुं. एटले त्रसदशक थावरदसक मिळ्यां २० थयां. हवे १४ पिंडप्रकृति ८ प्रत्येक २० सेयरा ए सर्व मिळवा ४२ भेद प्रकृति थाय. एटले नामकर्मना ४२ वेतालीस भेद विवरीने कहा छे. ॥ २७ ॥

तसचउथिरछक्कअथिरछक्कं सुहुमतिगंथावरचउक्कं ।

सुभगतिगाइविभासा, तयाइसंखाहि पयडीहिं ॥२८॥

अर्थ—हवे संज्ञाविशेष कहे छे—तसचउ—त्रसचतुष्क कही त्रस १ वादर २ पर्याप्त ३ प्रत्येक ४ ए प्रकृति लेवी. थिरछक्कं—थिरछक्क कहा—१ थिर, २ शुभ, ३ सुभग, ४ सुस्वर, ५ आदेय, ६ यस ए छ प्रकृति लेवी, एने थिरछक्क कहा. हवे अथिरछक्क—

अथिर छ कहा १-अथिर, २ अशुभ ३ दुर्भग, ४ दुःस्वर, ५ अनादेय, ६ अजस ए छ प्रकृति लेवी. सूक्ष्म १ अपर्याप्त २ साधारण ३ ए त्रण प्रकृति सूक्ष्मत्रिक कहीजे. थावर १ सूक्ष्म २ अपर्याप्त ३ साधारण ४ ए थावरचतुष्क कहीजे. सुभग १ सुस्वर २ आदेय ३ ए त्रण सुभगत्रिक कहीजे, दुर्भग १ दुःस्वर २ अनादेय ३ ए दुर्भगात्रिक कहीजे. जे प्रकृति लाधी होये ते प्रकृतिथी आगली संख्या प्रमाण गणी लीजे, तिवारे संख्या-प्रमाण ठरे. २८

वन्नचउ अगुरुलहुचउ तसाइ दुतिचउरछक इचाइ ।
इअ अन्नावि विभासा तयाइसंखाहि पयडीहिं ॥२९॥

अर्थ-वर्णादिक च्यार ४ अगुरुलघुप्रमुख ४ च्यार. त्रसादि बे २, त्रसादि त्रण ३, त्रसादिक ४ च्यार, त्रसादिक ६ छ, तेटली संख्या लेतांहि तेहवो संकेत. हवे थीणद्धीत्रिक जिहां कहुं तिहां थीणद्धी १ निद्रा २ प्रचला ३ ए तीन लेवी. विशेष जाणवा माटे कहे छे-वर्णचतुष्क सामान्ये कहा ते वर्ण १ गंध २ रस ३ स्पर्श ४ ए ४ ने वर्णचतुष्क कहीये, अने अगुरुलघुनाम १ उपघातनाम २ पराघातनाम ३ ऊसासनाम ४ ए अगुरुलघुचतुष्क कहीये. त्रस १ बादरनाम २ ए त्रसद्विक कहीजे. १ त्रस, २ बादर, ३ पर्याप्त ए त्रसत्रिक लीजे, अने त्रस १ बादर २ पर्याप्त ३ प्रत्येक ४ ए ४ने त्रसचतुष्क कहीजे. अने त्रस १, बादर २, पर्याप्त ३, प्रत्येक ४ स्थिर ५ शुभ ६ एछने त्रसषट्क. एम जेटली प्रकृति होय ते त्रसादिनामथी जोइये ॥२९॥

गइयार्इण उ कमसो चउपणपणतिपणपंचछछकं ।
पणदुगपणदूठचउदुग इय उत्तरभेयपणसदूठी ॥३०॥

અર્થ—હવે ૯૩ ત્રાંણુ પ્રકૃતિ કહે છે—ગતિ આદિક ૧૪ પિંડના ઉત્તરભેદ કહે છે—ગતિ ભેદ ચ્યાર. જાતિના પાંચ ભેદ, શરીરના પાંચભેદ, ઉપાંગના ત્રીનભેદ, બંધનના પાંચ-ભેદ, સંઘાતનના પાંચભેદ, સંઘયણના છ ભેદ, સંસ્થાનના છ ભેદ, વર્ણના પાંચ ભેદ ગંધના દો ભેદ રસના પાંચ ભેદ ફરસના આઠ ભેદ, આનુપૂર્વીના ચ્યાર ભેદ, વિદ્યાયો-ગતિના બે ભેદ. એટલે કરી ઉત્તરભેદ સર્વ મિઠ્યાં પાંસઠ ભેદ થયા. પિંડપ્રકૃતિના એ ઉત્તરભેદ કહ્યા. ॥ ૩૦ ॥

અડવીસ^{૩૨}જુયા તિન^{૩૩}વૈં સંતે વા પનર^{૩૪}બંધણે તિસંયં ।
બંધણે^{૩૫}સંઘાયે^{૩૬}ગહો તણુસુસામન્નવન્નચઠ્ઠ ॥ ૩૧ ॥

અર્થ—इण ૬૫ ભેદમાં આઠ પ્રત્યેક, ત્રસદસ, થાવરદસ, એ અઠાવીસ ૨૮ ભેદ થયા એ લીજે ત્યારે ત્રાંણુ ભેદ થાય. એ ૯૩ સત્તામે ગણીયે, અથવા બંધન પેહેલાં પાંચ ગણ્યાથી ત્રિણ ઠામે પન્નરે ૧૫ ગણીયે, તિવારે એકસોત્રીન ભેદ પિણ થાય. તે સત્તામે ગણીયે; અથવા એકસોત્રીન ભેદમાં પંનર બંધન, પાંચ સંઘાતન એ વીસ પ્રકૃતિ શરીરમાંહે ગણીજે, એટલે વીસ કાઢીજે, એ શરીરના જ ઉત્તરભેદ છે. અને વર્ણાદિકના ૨૦ વીસ ભેદ છે, તે હિંમાં સામાન્ય ચ્યાર ૪ ભેદ લેવા. વર્ણ ૧ ગંધ ૧ રસ ૧ ફરસ ૧ એવં ૪ બાકી ૧૬ કાઢવા. ॥ ૩૧ ॥

इय सत्तट्ठी^{૩૭} બંધોદયે^{૩૮} ય ન ય સમ્મમીસયા^{૩૯} બંધે ।
બંધોદયસત્તાએ, વીસદુવીસટ્ઠવન્નસયં ॥ ૩૨ ॥

અર્થ—તિવારે ૩૬ પ્રકૃતિ કાઢ્યાં સઢસઠિ ૬૭ રહે બંધે પળ સઢસઠિ ૬૭ છે. બંધોદય કહેતાં બંધ અને ઉદયમે પળ

૬૭ સડસઠિ છે. વઢી મોહનીકર્મની ૨૮ પ્રકૃતિ છે, તેમાંહિ સમ્યક્ત્વમોહની ૧ મિશ્રમોહની ૨ એ બે પ્રકૃતિ બંધમાં ન ગણવી, તિવારે મોહનીકર્મની બંધે ૨૬ છવીસ પ્રકૃતિ છે. ઇટલે સરવાળે પાંચ ૫ જ્ઞાનાવરણી, નવ ૯ દર્શનાવરણી, બે ૨ વેદનીય, ૨૬ છવીસ મોહની, ૪ આડખો, ૬૭ નામ, બે ગોત્ર, પાંચ ૫ અંતરાય; એ ૧૨૦ એકસોવીસ બાંધે છે, તિહાં મિશ્રમોહની ૨ મેઢીજે, તિવારે ઉદયમે ૧૨૨ છે, અને તિણમેં નામકર્મની સર્વ ૧૦૩ ગણીજે, તિવારે સત્તાએ એકસો અઢાવન ૧૫૮ છે. ॥૩૨॥

નિર્યૈતિરિનૈરૈસુરૈર્ગઈ ઇગૈબિયૈતિયૈચઉ પર્ણિદિજૈઈઓ
ઓરાલવિઠ્ઠવાહારગતેયકમ્મણપણસરીરા ॥ ૩૩ ॥

અર્થ—હવે ગતિનામકર્મના ચ્યાર ભેદ કહે છે—નરકગતિ ૧ તિર્યગ્ગતિ ૨ મનુષ્યગતિ ૩ દેવગતિ ૪ । એકેંદ્રી જાતિ ૧ બેંદ્રીની જાતિ ૨ તેંદ્રીની જાતિ ૩ ચૌરંદ્રીની જાતિ ૪ પંચેંદ્રીની જાતિ ૫. એ પાંચ જાતિ જાણવી. ઔદારિક શરીર ૧ વૈક્રિય શરીર ૨ આહારક શરીર ૩ તેજસ શરીર ૪ કાર્મણ શરીર ૫. એ પાંચ શરીર જાણવાં. ॥ ૩૩ ॥

બાહૂરુ પિઢ્ઠિ સિર ઊર ઊયરંગ ઊવગં અંગુલીપમુહા ।
સેસા અંગોવંગાપઢમતણુતિગસ્સુવંગાણિ ॥ ૩૪ ॥

અર્થ—બાંહ્ય દોય ૨, સાથલ દોય ૨, પુંઠ ૧, સિર (મસ્તક) ૧ હીયું ૧ પેટ ૧ એ આઠ અંગ છે અને આંગઢી પ્રમુખ ઉપાંગ છે. શેષ—બાકી નસ, કેશાદિક સર્વ અંગોપાંગ જાણવા, તે અંગોપાંગ પહેલા ત્રણ શરીરનાં છે.—ઔદારિક ઉપાંગ ૧ વૈક્રિય ઉપાંગ ૨ આહારક ઉપાંગ ૩. એ ત્રણ ઉપાંગ કહ્યાં. ॥૩૪॥

उरलाइपुग्गलाणं, निबद्धवज्झंतयाण संबंधं ।

जं कुणइ जउसमं तं उरलाईबंधणं नेयं ॥ ३५ ॥

અર્થ—ઔદારિકાદિક પાંચ શરીર પુદ્ગલ કેદક બાંધ્યા પૂર્વે શરીરપણે પરિણમાવ્યા અને બીજાં નવાં બાંધતાં જે પુદ્ગલ તેહને જે સંબંધ એકમેક કરવો જેણે કરીને તે બંધન કહીજે. કર્મનો ઉદય તે લાખની પેરેં જિમ લાખ લાકડીને એકમેક કરે, ચોટાડિ રાખે, તિમ બંધન પુદ્ગલને ગ્રહિ રાખે છે. તે બંધન ઔદારિક ૧ વૈક્રીય બંધન ૨ આહારક બંધન ૩ તૈજસ બંધન ૪ કાર્મ્મણ બંધન ૫. એ પાંચ બંધન જાણવાં. ॥૩૫॥

जं संघाद्यइ उरलाइ-पुग्गले तणगणं व दंताली ।

तं संघायं^५ बंधणमिव तणुनामेण पंचविहं ॥૩૬॥

અર્થ—જે કર્મના ઉદયથી સંઘાતં કહેતાં મેઝા કરે, ઔદારિકાદિ પુદ્ગલોને જિમ તૃણ ગગના પ્રતેં જિમ દંતાલી મેઝા કરે, તિમ પુદ્ગલને મેઝાં કરે, તે સંઘાતન કહીઈ છે. જિમ બંધનના પાંચ મેદ કહ્યા તિમ સંઘાતનના પાંચ મેદ કહેવા. ઔદારિક સંઘાતન ૧, વૈક્રીય સંઘાતન ૨, આહારક સંઘાતન ૩, તૈજસ સંઘાતન ૪, કાર્મ્મણ સંઘાતન ૫. ॥૩૬॥

ओरालविउव्वाहारयाणं सगैतेर्यकम्मजुत्ताणं ।

नव्वं बंधणाणि इयर-दुसहिय्याणं तिन्नि तेसिं च ॥૩૭॥

અર્થ—હવે ૧૫ બંધન કહેછે. ઔદારિક ઔદારિકબંધન ૧, વૈક્રીય વૈક્રીય બંધન ૨, આહારક આહારક બંધન ૩. એ ત્રિણ સગ પોતાના બંધનથી જાણવા, અને ૩ શરીરથી તૈજસ જોડિયે, વ્હી કાર્મ્મણને જોડીયે, તિન્નારે નવ બંધન થાય. ઔદારિક તૈજસ બંધન ૪, વૈક્રીય તૈજસ બંધન ૫, આહારક તૈજસ

બંધન ૬, ઔદારિક કાર્મણ બંધન ૭, વૈક્રિય કાર્મણ બંધન ૮, આહારક કાર્મણ બંધન ૯, તે ૩ શરીરથી તેજસ કાર્મણ જોડીયે. ઔદારિક તેજસ કાર્મણ બંધન ૧૦, વૈક્રિય તેજસ કાર્મણ બંધન ૧૧, આહારક તેજસ કાર્મણ બંધન ૧૨, કાર્મણ કાર્મણ બંધન ૧૩, તેજસ તેજસ બંધન ૧૪, તેજસ કાર્મણ બંધન ૧૫, ૧૬ બંધન જાણવાં. એવં ૧૫ પંદર બંધન થયા.

સંઘયણમદ્વિનિચઓ, તં છદ્ધા વજ્જરિસહનારાયં ।
તહ ય રિસહનારાયં, નારાયં અદ્ધનારાયં ॥૩૮॥

અર્થ—સંઘયણ કહેતાં હાડનો સમૂહ—હાડનો માંદોમાંદો સંબંધ તે સંઘયણના છ ભેદ જાણવા. વજ્રઋષભનારાચ પહેલો સંઘયણ. મહાબલવંત સ્ત્રી પાટો મર્કટ બંધન છે ૧. તિમ બીજો ઋષભનારાચ. જે માંદો સ્ત્રી નહીં, પાટો મર્કટ બંધન છે ૨. ત્રીજો નારાચ. જેહને મર્કટ બંધન છે ૩. ચોથો અદ્ધનારાચ ૪ જેહને એકપાસે મર્કટ બંધન છે. ॥૩૮॥

કીલિઅછેવટ્ઠં ઇહ, રિસહો પટ્ટો ય કીલિયાવજ્જં ।
ઉભઓ મક્કડબંધો, નારાયં ઇમમુરાલંગે ॥ ૩૯ ॥

અર્થ—પાંચમો કીલીકા સંઘયણ. જેહને સ્ત્રી છે. ૫ છદ્ધો છેવટો સંઘયણ. જિહાં સર્વથા નિર્વલ છે. ૬ ઋષભ—પાટો—પટ્ટો દોઢ હાડનો સંપુટ મર્કટબંધ ઉપર પાટો છે, વજ્ર કહેતાં સ્ત્રી—મર્કટ બંધને દોનું પાસે કીલી કહેતાં સ્ત્રી છે. ઉભઓ—દોનું પાસે હાડનો આંટો તે મર્કટબંધ કહીજે. ૧ સર્વ પહેલે સંઘયણમેં છે. મહાબલવંત થાય, ૧ સંઘયણ કર્મ ઔદારિક શરીર ધારીને ઉદય આવે. એટલે તિર્યંચ મનુષ્યને છે, દેવતા નારકીને નથી. ॥૩૯॥

समचऊरंसंनिगोहं—साँइखुज्जाँइवामणं हुंडं ।

संठाणा वण्णा किण्ह—नीललोहियहलिदसिआ ॥४०॥

अर्थ—समचोरस संस्थान जे च्यार दोरी पर्यकासन
वेठां बराबर थाय, अति सुंदर छे १. निग्रोध संस्थान उपर त्रिग
सुंदर छे, हेठलो त्रिक दुर्बल छे २. सादि संस्थान त्रीजो
नीचलो सुंदर छे ३. कुब्जसंस्थान जे कुबडो होये ४. वामन
संस्थान जे देहमान छोटो होवे ५. हुंडक संस्थान सर्वथा लक्षण
रहित होवे ६. ए छ संस्थान कहां. हवे वर्ण पांच काळा
ममरनो, नीलो सूडानी पांख सरीखो, रातो हिगळोक सरीखो.
पीळो कंचन सरीखो, श्वेत-धोळो रूपा सरीखो. ॥४०॥

सुरेही दुरेही रसा पण, तित्तंकडुअंकसायअंबिलामहुरा ।

फासा गुरूलहुंमिउखरं—सीउण्हसिणिद्धरुक्खटूठ ॥४१॥

अर्थ—सुरभिगंध १, दुरभिगंध २. रस पांच-तीखो ते
लविग सरीखो १, कडवो ते गळो सरीखो २, कसायलो ते
हरडे सरीखो ३, खाटो ते लिंबु आंवळी सरिखो ४, मीठो ते
खांड सरीखो कहा ५. हवे स्पर्श आठ कहे छे. गुरु-भारे लागे
१, लहू-हल्लओ २, मिउ-सुकुमाल ३, खरखरो ते कठोर ४,
सी-टाढो ५, ऊण्ह-उन्हो ६, सिणिद्ध-चीकणो ७,
रुक्खटूठ-लखो ए आठ फरस जाणवा. ॥४१॥

निलकसिणं दुगंधं, तित्तं कडुअं गुरुं खरं रुक्खं ।

सीअं च असुहनवगं, इक्कारसगं सुभं सेसं ॥४२॥

अर्थ—प्रथम नीलवर्ण १, कीसन-काळो वर्ण २, दुर-
भिगंध ३, तिखो रस ४, कडुओ रस ५, गुरु-भारी स्पर्श ६,

खरखरो ७, शीतल ८, लखो ९, ए नव ९ अशुभ जाणवा. बाकी रह्या ए इग्यार वर्ण आदिक जे ते शुभ जाणवा. ए वचन प्रायिक निश्चयें नहीं. ॥४२॥

**चऊहगइव्वणुपुव्वी गइपुव्विदुगं तिगं निआऊजुअं ।
पुव्वीऊदओ वक्के, सुहअसुहवसुट्टविहगगई ॥४३॥**

अर्थ—च्यारगतिनी पेरे आनुपूर्वी जाणवी. नरकानुपूर्वि १ तिर्यचानुपूर्वि २, मनुष्यानुपूर्वि ३, देवानुपूर्व ४, गतिआनुपूर्वि मिळ्यां द्विक कहीजे. जिम देवद्विक-देवगति १, देवानुपूर्वि २, नरकदुग-नरकगति १, नरकानुपूर्वि २. इमज मनुष्यदुग-मनुष्य गति १ मनुष्यअनुपूर्वि २. ए द्विकमांहि ते गतिनो आऊखो भेलीजे तिवारे त्रिक थाय. जिम देवत्रिक ते देवगति १ देवानुपूर्वि २ देवआऊखो ३. इम नरकादिक त्रिक जाणवो. आनुपूर्विनो उदय वक्रगतिमे छे. जे भवांतरे जेवारे जीव जाय, तिवारे आनुपूर्विकर्म उदय आवे छे. शुभविहायोगति १ जेथी जीवनी चाल्य शुभ थाइ, वृषभ गज हंसनी पेरे सुंदर चालि होवे १. अशुभविहायोगति. जे अशुभ चालि जे उंट रासभ सरखी चाल चाले, महा असुंदर. ॥४३॥

**परघाऊदया पाणी, परेस बलिणंपि होइ दुद्धरिसो ।
उससिणलद्धिजूत्तो, हवेइ उसासनामवसा ॥४४॥**

अर्थ—पराघात नाम कर्मने उदयेथी प्राणी जीवने परेसि अन्य वैरी बलवंतने पिण होवे दुर्घर्ष होये जे ते जीवने कोइके आक्रमसंगे नही ते पराघात नामकर्म. १ उसास लेवानी लब्धि थाये एटले उसास पर्याप्तिना उदयथी श्वासोच्छ्वास सुखे ले, ते उसास नामकर्म कहीजे. ॥४४॥

રવિર્બિંબે ડ જિઅંગં, તાવજુઅં આયવાડ નડ જલણે ।
જમુસિણફાસસ્સ તહીં, લોહિયવણ્ણસ્સડડઉત્તિ ॥૪૫॥

અર્થ—સૂર્યના મંડલમાં જે પ્રાણીના જીવના અંગ છે, સૂર્ય વિમાનમે જે પૃથ્વીકાયના જીવ તે તાપ સહિત છે—તાવડો કરે છે તે આતાપના નામકર્મનો ઉદય જાણવો; પણ અગ્નિને વિષે આતાપ નહીં. તો શ્યું જે છે ? જે કારણે અગ્નિમેં ફરસ્યેં ઉન્હો છે અને લોહિઅ રાતાવર્ણનો ઉદય છે. આતપનો ઉદય નહીં. ॥ ૪૫ ॥

અણુસિણપયાસરૂવં, જિઅંગમુજ્જોઅણ્ણ ઇહુજ્જોઆ ।
જહ્ દેવુત્તરવિક્કિઅ--જોહ્સસખજ્જોઅમાહ્વ ॥ ૪૬ ॥

અર્થ—અણુસિણ—ઉન્હો નહીં, અને પ્રકાશરૂપ અજુવાલો કરે છે, જીવ પ્રાણીનો અંગ શરીર ઉદ્યોત કરે, તે ઉદ્યોતનામકર્મ કહીજે. યદિ—જિવારે દેવતા ઉત્તરવૈક્રિય કરે, જ્યોતિષો ચંદ્ર, ગ્રહ, નક્ષત્ર, તારાપ્રમુખને યતિને આદિશબ્દથી મળી, મોતી, હીરા, માણિક્ય પ્રમુખને ઉદ્યોતનામકર્મનો ઉદય છે, તે થકી તેજ જ્યોતિ છે. ॥ ૪૬ ॥

અંગં ન ગુરુ ન લહુઅં, જાયહ્ જીવસ્સ અગુરુલહુડડયા ।
તિથ્થેણ તિહુઅણસ્સ વિ, પુજ્જો સે ડડઓ કેવલિણો ॥૪૭॥

અર્થ—જે કર્મથી જિણ જીવનો શરીર ઘણો ભારી ન થાઈ, ન ઘણો હલકો પણ થાઈ. મધ્યમ શરીર થાઈ જેહનો તે અગુરુલહુનામકર્મ ઉદયપણિ જાણવો. તિથ્થય—તીર્થકરનામકર્મના ઉદયથી જીવ ત્રીન ભુવનને પૂજનીક થાય, ચોત્રીસ અતિ-શય, પાંત્રીસ વાણી, અષ્ટ પ્રાતિહારજ હોવે તે તીર્થકરનામકર્મનો ઉદય કેવલીને થાય; કેવલજ્ઞાન ઉપન્યા પછી તે ઉદયે આવે. ॥૪૭॥

अंगोवंगनियमणं, निम्माणं कुण्ड सुत्तहारसमं ।

उवघाया उवहम्मइ, सतणुवयवलंबिगाईहिं ॥४८॥

अर्थ—अंगोपांग, नासिका, आंख, कान प्रमुख सखरा ठामने ठाम निपजावे. निम्माणं—ते निर्माणनामकर्म कहीजे सूत्रधार सरखो कहीजे. जिम सूत्रधार पूतली घडे ते समी—अंगोपांग सुंदर घडे. उपघातनामकर्मथी जीवनो शरीर हणाय; आपणे शरीरे वधती आंगुली जीम—पडजीभी रसोली प्रमुख उपजे; तिणं शरीर कुरूप होवइ. कुरूप दीसइं. ॥४८॥

वित्तिचउपणिंदियतसा, बायरओ बायरा जिआ थूला

नियनियपज्जत्तिजुआ, पज्जत्ता लब्धिकरणेहिं ॥४९॥

अर्थ—वित्तिचउ—बेंद्री, तेंद्री, चौरेंद्री, पंचेंद्री, जीव सर्व चाले हाले छे, तिणे ते त्रस कहीजे. बादरनामकर्मना उदयथी जीव दीर्घपणं पामे. आप आपणी पर्याप्ति पूरी करे ते पर्याप्ति नाम कहीजे. पज्जत्ता—ते पर्याप्ति बे प्रकारनी छे—लब्धि पर्याप्ति १ अने करण पर्याप्ति २ तिहां आपणी पर्याप्ति पूरी पामस्ये ते लब्धिपर्याप्ति १, जे पर्याप्ति पूरी करी रखा ते करणपर्याप्ति २ ॥४९॥

पत्तेअतणुपत्ते—उदएणं दंतअट्ठिमाइ थिरं ।

नाभुवरिसिराइसुहं, सुभगाउ सव्वजणइट्ठो ॥५०॥

अर्थ—जे एक शरीरे एक जीव ते प्रत्येकनामकर्म कहीजे. जेहना उदयथी दांत, हाड थिर रहे ते थिरनामकर्म कहीजे. नाभि उपरे मस्तकतांइ जे उपरलो त्रिक ते शुभ कहीजे, सुभगनामकर्मथी सर्व जगतने बल्लभ थाय, मोहनकारी थाय. ॥ ५० ॥

સુસરા મહુરઙ્ગુણી, આઙ્ગજા સઞ્વલોગગિઙ્ગવઓ ।
જસઠ જસકિત્તીઓ, થાવરદંસગં વિવજ્જત્થં ॥૫૧॥

અર્થ—સુસ્વરનામકર્મથી મીઠી સુખકારી ધ્વની થાય, કંઠ સ્વરો કોયલના સરિસો થાય. આઙ્ગ—આદેયનામ-કર્મથી સર્વ લોકને તેહનો વચન માનનીક થાય. જસનામ કર્મથી જસ થાય, કીર્તિ થાય અને લોકમે જસ થાય. એ ત્રસ-દસક થયો. ઇણથી થાવરદસક વિપરીતાર્થ છે. થાવર એકેદ્રી ૧, સૂક્ષ્મ—દૃષ્ટિ ન દીસે ૨, અપર્યાપ્ત—પર્યાપ્ત પૂરી ન કરે ૩. અનંતા જીવે એક શરીર તે સાધારણ ૪. હાડ દાંત હાલે તે અથિર ૫, હેઠલો ત્રિક તે અશુભ ૬—દુર્ભગ—લોકમે દોહાગ થાય ૭, દુસ્વર—કંઠ સારો ન હોય. ૮, અનાદેય—વચન કોઈ ન માને ૯, અજસ પણિ—જસ ન હોય દસ. એ થાવરદસક કહીજે. ॥ ૫૧ ॥

ગોઅં દુહુચ્ચનીયં, કુલાલ ઇવ સુઘટ્ઠમુંભલાઈઅં ।
વિઘ્નં દાણે લાભે, ભોગુવભોગેસુ વીરિણ અ ॥૫૨॥

અર્થ—ગોત્ર કર્મના દોય ૨ ભેદ છે—પ્રથમ ઉચ્ચગોત્ર ૧, બીજો નીચગોત્ર ૨, એ બે ભેદ જાણવા. કુલાલ—કુંભારસમાન છે; જિમ કુંભાર સુંદર ઘડો પણિ કરે અને અસુંદર ઘડો પણિ કરે તિમ. હવે અંતરાયકર્મના પાંચ ભેદ કહે છે, દાનાંતરાય ૧, લાભાંતરાય ૨, ભોગાંતરાય ૩, ઉપભોગાંતરાય ૪. વીર્યાંતરાય ૫. ॥ ૫૨ ॥

સિરિહરિઅસમં એઅં, જહ પઢિકુલેણ તેણ રાયાર્હ ।
ન કુણઈ દાણાર્હયં, એવં વિઘ્નેણ જીવો વિ ॥૫૩॥

અર્થ—શ્રીગૃહક-મંડારી સમાન અંતરાય કર્મ જાણવો.

જિમ મંડારી અપૂંઠે થકાં જિમ રાજાની દાન દેવાની બુદ્ધિ હવે પણ તે પાલિતો દાન દેઈ શકે નહીં; ઇમ અંતરાય કર્મને ઉદયે જીવ દાનાદિક દેઈ શકે નહીં. ॥ ૫૩ ॥

હવે આઠ કર્મબંધનાં કારણ કહે છે.

પડિણીઅત્તણનિન્હવ--ઉવઘાયપઓસઅંતરાણ ॥

અચ્ચાસાયણયાણ, આવરણદુગંજિઓ જયઈ ॥૫૪॥

અર્થ—તિહાં પહેલાં જ્ઞાનાવરણો દર્શનાવરણીનાં બંધ કારણ કહે છે—પ્રત્યનીકપણે જિનમતનો અપૂંઠો કરે, નિન્હવ-સિદ્ધાન્તનાં વચન ઉથાપે, ઉપઘાત-જ્ઞાનની પ્રતિ પ્રમુખ ફાડે, મળતા હોય તે ઉપરે દ્વેષ ધરે, દ્વેષ કરે તે પઓસ કહીયે. વઠો મળતાં અંતરાય કરે, સિદ્ધાંત, ગુરુ, પ્રતિમાના અતિ આશાતના કરે; તો જીવ અંતરાય બાંધે. આવરણ દોય જ્ઞાનાવરણ ૧, દર્શનાવરણ ૨, દર્શનાવરણી કર્મ જીવ ઇતરે કારણે બાંધે. ॥૫૪॥

ગુરુભત્તિસ્વંતિકરુણા-વયજોગકસાયવિજયદાણજુઓ ॥

દઢધમ્માઈ અજ્જઈ, સાયમસાયં વિવજ્જયઓ ॥૫૫॥

અર્થ—ગુરુભક્તિ કરતાં, ક્ષમા કરતાં, દયા પાઠતાં, વ્રત પાઠતાં, યોગ વશ કરે, કષાય વશ કરે, દાન દેવે, દઢધર્મિ હોવે, ધર્મ ઉપરે સ્થિર પ્રતીત ઉપાર્જે—બાંધે સાતાવેદની પ્રત્યે; અને ઇથી વિપરીત જે હિંસા, અવ્રત, કષાયથી અસાતાવેદની બાંધે. ॥ ૫૫ ॥

ઉમ્મગ્ગદેસણામગ્ગ--નાસણાદેવદઢ્વહરણેહિં ॥

દંસણમોહં જિણમુણિ--ચેઈઅસંઘાઈપડિણીઓ ॥૫૬॥

अर्थ—उन्मार्ग—खोटो मार्ग देखाडे, मार्ग शुद्ध स्याद्वादन आवे, एटले अशुद्ध मार्ग देखाडे देवदठव--देहेरानो द्रव्य धन, साधारण द्रव्यनो हरवो, खावो, वावरे जीव दर्शनमोहनी कर्म बांधे. जिन, तीर्थंकर, साधु, चैत्य, देहरो. संघ चतुर्विध, तेहनो प्रत्यनीक जीव मिथ्यात्वमोहनी बांधे. ॥ ५६ ॥

दुविहंपि चरणमोहं, कसायहासाइविसयविवसमणो ।
बंधइ निरयाउ महारंभपरिग्गहरओ रुदो ॥ ५७ ॥

अर्थ—दुविहं—दोइ भेदें चारित्रमोहनी जीव कर्म बांधे. कषाय क्रोधादिक हास्यादिक पांच इंद्रियो विषय तेहथी परवश पड्यो एटले जे जीव विषयमें मस्त होवे ते चारित्रमोहनी बांधे. अने महारंभ—वावडी, कुआ, तळाव, कोट, बाग, खेत्र प्रमुख मोटा आरंभ करतो थको तथा मोटा परिग्रह धन धान्यमें मूर्छित थको परिणामे रौद्र (रौद्रध्यानी) ते नरक गति ज जाय. ॥ ५७ ॥

तिरियाउ गूढहियओ, सढो ससल्लो तहा मणुस्साउ ।
पगइतणुकसाओ, दाणरुई मज्झिमगुणो अ ॥ ५८ ॥

अर्थ—तिर्यंचनो आउखो बांधे जे हीयानो महागूढ गंढीलो होवे, मूर्ख अज्ञानी होवे, साल (शल्य) सहित होवे. कूढ कपट घणो करे ते तिर्यंचनो आयु बांधे. तिप तेणी रीते मनुष्यनो आउखो बांधे. जे जीव प्रकृति स्वभावे तणु—पातळो कषाय जेहने होवे, दान देवानी बुद्धि जेहने होवे, गुणे करी मध्यम गुणी होवे ते मनुष्यायु बांधे. ॥ ५८ ॥

અવિરયમાઈ સુરાઝ બાલતવોઽકામનિજ્જરો જયઈ ।
સરલો અગારવિહો, સુહનામં અન્નહા અસુહં ॥૫૯॥

અર્થ—અવિરતિથી લેઈ કરીને સાતમે ગુણઠાળે તાંડ જીવ દેવતાનો જ આઝ્વો બાંધે, વઢી અજ્ઞાનતપ કરતો જીવ, અકા-
મનિર્જરા કરતો જીવ દેવતાનો આઝ્વો બાંધે. સરલચિત્ત
હોવે, ગર્વ ન કરતો હોય તે જીવ નામકર્મની શુભ પ્રકૃતિ
બાંધે અને કપટી અહંકાર કરતો હોય તે નામકર્મની અશુભ
પ્રકૃતિ બાંધે. ॥ ૫૯ ॥

ગુણપેહી મયરહિઓ, અઙ્ગયણઙ્ગાવણારૂં નિચ્ચં ।
પકુણઈ જિણાઈમત્તો, ઉચ્ચં નીયં ઇયરહા ઝ ॥૬૦॥

અર્થ—ગુણગ્રાહી-ગુણરાગી, મદ અહંકાર રહિત, માનનો
પક્ષ નહીં, મળવા ને મળાવવાની રુચિ ઘણી હોવે જેહને, એહવો
સરલબુદ્ધિ જીવ હોવે, વઢી જે જીવ જિન ગુરુ વચન બહુ શ્રુતની
મક્તિ કરતો હોય, તે જીવ ઉચ્ચગોત્ર બાંધે. અને એહથી વિપરી-
તપણે નીચ ગોત્રકર્મ બાંધે. ॥ ૬૦ ॥

જિણપૂઆવિગ્ધકરો, હિંસાઞ્પરાયણો જયઞ્ વિગ્ધં ।
ઇય કમ્મવિવાગોયં, લિહિઓ દેવિંદસૂરિહિં ॥૬૧॥

અર્થ—જિનપૂજા કરતાં જે અંતરાય કરે તે અંતરાય કર્મ
બાંધે, વઢી જે હિંસામાં તત્પર-ઝમ્મલ હોવે તે જીવ અંતરાયકર્મ
બાંધે, ઇટલે કરી કર્મનો વિપાક કહ્યો. એકસો અઢાવન પ્રકૃતિ
કહી અને પૂર્વલા સિદ્ધાંત દેખીને દેવેંદ્રસૂરિ આચાર્યે લખ્યો
છે. ॥ ૬૧ ॥

इति कर्मविपाकनाम प्रथमकर्मग्रंथट्वर्थः संपूर्णः । ११

अथ द्वितीयः कर्मग्रन्थः

तहधुणिमो वीरजिणं, जहगुणठाणेसु सयलकम्माइं ।
बंधुदयोदीरणया, सत्तापत्ताणि खवियाणि ॥ १ ॥

अर्थ—तह—तिम स्तवुं छुं, मन वचन कायाए करी, वीर महावीरजिन प्रत्ये नमुं; जह—जेम गुणठाणाने अनुक्रमे निरमल परिणामे सकल कर्म ज्ञानावरणादिक बंधपणे, उदयपणे, उदीरणपणे, सत्तापणे पाम्या जे कर्म ते सर्व खपाव्या जेणे ते महावीर प्रते बांदीने नमीने. ॥१॥

मिच्छे सासणमीसे^१, अविरयदेसे^२ प्रमत्तअप्रमत्ते^३ निर्यट्ठि^४
अनिर्यट्ठिसुहुमुं^५ वसमखीणं^६ सजोगिअजोगिगुणा ॥२॥

अर्थ—हवे गुणठाणानो स्वरूप कहे छे—पेहेलो मिथ्यात्व गुणठाणो १, सास्वादन गुणठाणो २, मिश्र गुणठाणो ३, अविरति गुणठाणो ४, देशविरति गुणठाणो ५, प्रमत्त—गुणठाणो ६, अप्रमत्त गुणठाणो ७, अपूर्वकरण गुणठाणो—निवृत्ति बादर गुणठाणो ८, अनिवृत्तिबादर गुणठाणो ९, सूक्ष्मसंपराय गुणठाणो १०, उपशान्तमोह गुणठाणो ११, क्षीणमोह गुणठाणो १२, सजोगी केवली गुणठाणो १३, अजोगी केवली गुणठाणो १४. हवे गुणठाणानो परिणाम कहे छे. जे जिनधर्मशुं विपरीत ते मिथ्यात्व १, समकीतशुं पडी मिथ्यात्वमें आवे ते पडता कालने सास्वादन कहीजे २, जिनधर्म उपर न राग न द्वेष ते मिश्र कहीजे ३, नवतत्त्व सुधा सहहे ते अविरति समकित कहीजे, ४, समकीत सहित श्रावकव्रत पाळे ते देशविरति कहीजे ५, साधुना पंच महाव्रत पाळे पिण प्रमाद सेवे ते प्रमत्त कहीजे ६, प्रमाद सेवे नहीं ते अप्रमत्त कहीजे ७, प्रति समय अध्यव-

सायो भिन्न भिन्न होवाथी निवृत्तिबादर कहीजे ८, ज्यां क्रोध, मान, माया, उपशमावे अथवा खपावे ते अनिवृत्तबादर कहीजे ९, लोभ उपशमावे—खपावे ते सूक्ष्मसंपराय कहीजे १०, माह उपशमावे ते उपशान्त कहीजे ११, मोहनीकर्म खपावे ते क्षीण-मोह कहीजे १२, च्यार कर्म खपावे, केवलज्ञान पांमे ते सजोगी केवली कहीजे १३, अघाती च्यार कर्म खपावे, मोक्ष जाय ते अजोगी केवली कहीजे १४. हवे चौद गुणठाणानी स्थिति कहे छे—मिथ्यात्वगुणठाणानी स्थिति अभव्यने अनादि—अनंत, भव्य ग्रंथि भेदे नहीं तेने अनादिसांत, समकीतसुं पडी मिथ्या-त्वमे पडे तेहने जघन्य अंतर्मुहूर्त, उत्कृष्ट अनंतो काल १, सास्वादननी स्थिति ६ छ आवळी छे २. मिश्रनी स्थिति जघन्यने उत्कृष्ट अंतर्मुहूर्त ३. सम्यक्त्व गुणस्थाननी उत्कृष्ट ३३ सागर. देशविरतिनी ३० देशूण पूर्व क्रोड वर्ष. प्रमत्त एदनी जघन्य अंतर्मुहूर्त उत्कृष्ट देशे उणी पूर्व क्रोड. (सर्व स्थिति एकत्र करतां) आठमे गुणठाणे (तथा अप्रमत्तना जघन्य समय ने उत्कृष्ट स्थिति अंतर्मुहूर्तने प्रवाहापेक्षाए देशूण पूर्व क्रोड वर्ष) शुं मांडी बारमा तांड (सुधी) पांच गुणठाणानी जघ-न्य एक समय. बारमानी जघन्य अंतर्मुहूर्त उत्कृष्ट प्रत्येके अथवा सर्वनी एक अंतर्मुहूर्त, तेरमा गुणठाणानी स्थिति जघन्य अंतर्मुहूर्त, उत्कृष्टी देशे ऊंण पूर्वकोडी. १४ चउदमे गुणठाणे स्थिति जघन्य उत्कृष्ट पांच लघु अक्षर प्रमाण छे. ए गुणठाणानो स्वरूप कळो. ए सिद्धांतमत छे. ॥२॥

हवे चौद गुणठाणाने विषे बंध कहे छे.

अभिनवकम्मग्गहणं, बंधो ओहेण तत्थ वीससयं ।
तित्थयराहारगदुगवज्जं मिच्छंमि सतरसयं ॥ ३ ॥

અર્થ—નવાં કર્મનો ગ્રહણ—લેવો, એટલે જીવને નવાં કર્મ લગાવવાં તે બંધ કહીજે. તે બંધે સર્વ સામાન્યે એકસોવીસ પ્રકૃતિ છે. પાંચ જ્ઞાનાવરણી, નવ દર્શનાવરણી, બે વેદની, છવીસ મોહની, ૪ આઝ્ઝવો, ૬૭ નામકર્મની, બે ગોત્રકર્મની, પાંચ અંતરાયકર્મની એવં ૧૨૦ પ્રકૃતિ બાંધે; તિણમે તીર્થંકર નામકર્મ ૧, આહારક શરીર ૨, આહારક ઉપાંગ ૩. એ ત્રીન પ્રકૃતિ શુભ છે, સમકીત સર્વવિરતિ વિના બંધાય નહિં, તિણે એ ત્રીન પ્રકૃતિ મિથ્યાત્વ ગુણઠાણે ન બાંધે, તિવારે બાકી મિથ્યાત્વ-ગુણઠાણે ૧૧૭ એકસો સત્તર પ્રકૃતિ કહી તેટલી બાંધે; તેમાં એ ત્રીન પ્રકૃતિ નામકર્મની ઢાઢી છે. ॥૩॥

નરયતિગ જાઢ્ઢથાવરચડ હૂંડાયવછેવટ્ઢનપુંમિચ્છં ।
સોલં તો ઢગહિઅસયં સાસણિ તિરિથીણદુહગતિગં ૪॥

અર્થ—હવે સાસ્વાદન ગુણઠાણો કહે છે—નરયતિગ—નરકગતિ ૧, નરકાનુપૂર્વ્વી ૨, નરકઆઝ્ઝવો ૩ । જાતિ ૪ એકેંદ્રી ૧, વેંદ્રી ૨, તેંદ્રી ૩, ચડરેંદ્રી ૪ । થાવર ૧, સૂક્ષ્મ ૨, અપર્યાપ્ત ૩, સાધારણ ૪. એ ૧૧, હૂંડક સંસ્થાન ૧૨, આતાપનામ ૧૩, છેવઢો સંઘયણ ૧૪, નપુંસકવેદ ૧૫, મિથ્યાત્વમોહની ૧૬, એ સોઢે પ્રકૃતિ અશુભ છે. મિથ્યાત્વગુણઠાણે જીવ જે હોય તે બાંધે બીજા ન બાંધે, તિણે સાસ્વાદન ગુણઠાણે ન બાંધે તિવારે સોલે પ્રકૃતિ વઢી કાઢી; તિવારે સાસ્વાદનગુણઠાણે એકસોએક પ્રકૃતિ રહી તે બાંધે છે. ૨ હવે મિશ્રગુણઠાણો કહે છે—તિરિતિગ તિર્યંચગતિ ૧, તિર્યંચની આનુપૂર્વ્વી ૨, તિર્યંચનો આઝ્ઝવો ૩. થીણઢ્ઢીતિગ—નિદ્રાનિદ્રા ૧, પ્રચલાપ્રચલા ૨, થીણઢ્ઢી ૩. દુર્ભગતિગ—તે દુર્ભગ ૧, દુઃસ્વર ૨, અનાદેય ૩. એવં નવ તે ઉપરાંત વઢી ॥ ૪ ॥

अणमज्झागिइसंघयणचउ निउज्जोअकुखगइत्थित्ति।
पणवीसं तो मीसे, चउसयरि दुहाउअबंधा ॥५॥

अर्थ—अनंतानुबंधी क्रोध १, मान २, माया ३, लोभ ४. मध्यसंस्थान चार. न्यग्रोध १, सादि २, वामन ३, कुब्ज ४. मध्यसंघयण ४ रिषभनाराच १, नाराच २, अर्द्धनाराच ३, कीलिका ४ ए ४ । नीचगोत्र १, उद्योतनाम १, अशुभविहा-योगति १, स्त्रीवेद १. ए पचवीस २५ प्रकृति मिश्रगुणठाणे न बांधे त्वारे मिश्रगुणठाणे ए टाळवी. तिवारे मिश्रगुणठाणे ७४ चीहुंत्तर प्रकृति बांधे. १०१ मांथी पच्चीस काढ्यां तो छहोत्तर ७६ होवे; तिवारे दोय आउखा. मनुष्यनो आउखो १, देवतानो आउखो २. ए दोय वळी न बांधे तिवारे ७४ रहे. ॥५॥

सम्ममे सगसयरि जिणाउबंधिवइरनरतिअविअक-

साया ।

उरलदुगंतो देसे सत्तट्ठी तियकसायंतो ॥ ६ ॥

अर्थ—हवे चोथो समकित गुणठाणो कहे छे—समकीत ठाणे ७७ सतहत्तरि प्रकृति बांधे. इहां तीर्थकरनामकर्म १, मनुष्यनो आउखो २, देवतानो आउखो ३, ए तीन प्रकृति पहेलां काढी ते पछी भेळीजे तिवारे ७७ सतहतुर बांधे. हवे पांचमो देशविरतिगुणठाणो कहे छे—वज्रक्रुषभनाराचसंघयण १, मनुष्यगति २, मनुष्य आनुपूर्वी ३, मनुष्यनो आउखो ४, बीजी चोकडी ते अप्रत्याख्यानी क्रोध, मान, माया, लोभ ४ उरलदुग-औदारिक शरीर १, औदारिक उपांग २. ए दश १० प्रकृति देशविरतिगुणठाणे न बांधे; तिवारे ए १० काढीजे तिवारे ६७ सतसठी प्रकृति बांधे. हवे प्रमत्तगुणठाणो कहे छे—त्रीजी चोकडी

ते प्रत्याख्यानी क्रोध १, मान २, माया, ३, लोभ ४ ए च्यार काढीजे- ॥ ६ ॥

तेवद्वि प्रमत्ते सोगअरइअथिरदुगअजसअस्सायं ।

वुच्छिज्ज छ च सत्तव नेइ सुराउं जयानिट्ठं ॥ ७ ॥

अर्थ—त्यारे ६३ त्रेसठ रहे, ते प्रमत्त छठे गुणठाणे बांधे. हवे सातमो अप्रमत्तगुणठाणो कहे छे—सोग १, अरति २, अथिर ३, अशुभ ४, अजस ५, असातावेदनी ६, किणीक जीवने ए छ ६ काढीजे अने किणहिने तो सात काढीजे; जे देवनो आउखो काढीजे, देवतानो आउखो खपाव्यो होवे अथवा न बांधतो होवे तो सात काढीजे. ॥ ७ ॥

गुणसद्वि अप्पमत्ते, सुराउ बंध तु जइ इहागच्छे ।

अन्नह अट्ठावन्ना, जं आहारगदुगं बंधे ॥ ८ ॥

अर्थ—जो छ काढीजे तो अप्रमत्तगुणठाणे गुणसद्वि ५९ रहे, जिण कारणथी देवतानो आउखो जे जीव बांधतो थको सातमे गुणठाणे आवे तेहने ५९ अने जे जाव देवतानो आउखो खपावे, सातमे गुणठाणे आवे तेहने अट्ठावन ५८ रहे. इहां तो दोय प्रकृति घटे छे; सत्तावन अथवा छप्पन्न थाय छे. तिणे आहारक शरीर १, आहारक उपांग २, ए दोय वळी घालीजे तिवारे गुणसठी ५९ तथा ५८ थाय. ॥ ८ ॥

अडवन्न अपुव्वाइम्मि निइदुगं तो छपन्नपणभागे ।

सुरदुगपणिंदिसुखगइतसनवउरलंविणुतणुवंगा ॥ ९ ॥

अर्थ—एहिज अट्ठावन ५८ अपूर्वकरण आठमे गुणठाणे तेहने पहेले भागे बांधे, पछी बीजे त्रीजे चोथे पांचमे छठे ए

पांच भागे छप्पन्न ५६ प्रकृति बांधे. निद्रा १, प्रचला २, ए दोय प्रकृति काढीजे. पछी देवगति १, देवतानुपूर्वि २. पंचेंद्री १. शुभविहायोगति १. त्रस १, बादर २, पर्याप्त ३, प्रत्येक ४, थिर ५, शुभ ६, सुभग ७, सुस्वर ८, आदेय ९. ए त्रस-नव तथा औदारिक विना ४ शरीर दोय उपांग-वैक्रिय शरीर १, आहारक शरीर २, तेजस ३, कर्मण शरीर ४. वैक्रिय उपांग १, आहारक उपांग २. ॥ ९ ॥

समचउरनिमिणजिणवन्नअगुरूलहुचउछलं सितीसंतो चरमे छवीसबंधो, हासरइकुच्छभयभेओ ॥ १० ॥

अर्थ—समचतुरस्र संस्थान १, निर्माण १, जिननाम १, वर्ण १, गंध १, रस १, फरस १, अगुरूलघु १, उपघात १, पराघात १, उसास १, छट्टा भागने अंते ए त्रीस ३० प्रकृति काढीजे; तिवारे चरम छेहले सातमे भागे छवीस २६ प्रकृति बांधे. हवे नवमो अनिवृत्तिबादरगुणठाणो कहे छे—हास्य १, रति १, दुगंछा १, भय १. ए च्यार काढीजे. ॥ १० ॥

अनियट्टिभागपणगे, इगेगहीणो दुवीसविहबंधो ।

पुमसंजलणचउण्हं, कमेण छेओ सतरसुहुमे ॥ ११ ॥

अर्थ—अनिवृत्ति गुणठाणाना पांच भाग छे. तिणमे पेहेले भागे बावीस बांधे, पाछले भागे सर्व एकेक घटाडीये. बावीस मांहेथी घटाडीये. अनिवृत्तिकरणने बीजे भागे पुरुषवेद काढीजे तिवारे एकवीस. त्रीजे भागे संजलनो क्रोध काढीजे; तिवारे २० वीस, चोथे भागे संजलनो मान काढीजे तिवारे १९ ओगणीस. पांचमे भागे संजलनी माया काढीजे तिवारे अठार १८. हवे दशमो सूक्ष्मसंपराय गुणठाणो कहे छे—

તિણમાંહીથી સંજલનો લોભ કાઢીજે; તિવારે સત્તર દશમે ગુણ-
ઠાણે ૧૭ બાંધે.

ચઉદંસણુચ્ચજસનાણવિગ્ધં દસગં તિ સોલસુચ્છેઓ।
તિસુસાયબંધછેઓ, સજોગિ બંધંતણંતો ય ॥ ૧૨ ॥

॥ બન્ધો સમ્મત્તો ॥

અર્થ—હવે ઇગ્યારમો ઉપશાંતમોહ કહે છે—ચ્યાર દર્શ-
નાવરણિ. ઉચ્ચગોત્ર, જસનામકર્મ, પાંચ જ્ઞાનાવરણિ, પાંચ અંત-
રાય એ દશ એ સર્વ સોલે પ્રકૃતિનો છેદ કીજે; તિવારે ઇગ્યારમે
બારમે તેરમે એ ત્રીન ગુણઠાણે બાકી ૧ એક સાતાવેદનો પ્રકૃતિ
બંધમે રહે, પછે તેરમે સજોગી કેવલીને છેડે તેપણ રખાવે, અવંધ
હોવે, સર્વ કર્મશું રહિત હોવે. ચૌદમે ગુણઠાણે પછી અનંતો
કાલ મોક્ષપદ પામે. ૧૨ એ બંધ અધિકાર પૂરો થયો છે.

ઉદઓ વિવાગવેયણમુદીરણમપત્તિ ઇહ દુવીસસયં ।
સતરસયં મીચ્છે મીસસમ્મઆહારજિણણુદયા ॥૧૩॥

અર્થ—હવે ચૌદ ગુણઠાણે ઉદય કહે છે—ઉદય કહેતાં
કર્મનો વિપાક ફલ તેહનો ભોગવણો શુભ સાતાદિક. અશુભ
અસાતાદિક તે ઉદય કહીજે. અને ઉદય નાવ્યા કર્મને રેંચી
ઉદીરણકરણે કરી—જોરાવરે કરી ઉદય આણે તે ઉદીરણા
કહીજે. ઇહાં ઉદયમે ઉદીરણામે સામાન્ય એકસો બાવીસ ૧૨૨
છે. મોહનીના ૨૮ ભેદ લીજે, મિથ્યાત્વ ગુણઠાણે ૧૧૭ એકસો
સત્તરની ઉદય છે. જે કારણે પાંચ પ્રકૃતિ કાઢીજે—મિશ્રમોહની
૧, સમ્યક્ત્વમોહની ૨, જિનનામ ૩, આહારક શરીર ૪,
આહારક ઉપાંગ ૫. એ પાંચ કાઢીજે. ॥ ૧૩ ॥

સુદુમતિગાયવમિચ્છં, મિચ્છત્તં સાસણે ડગારસયં ।
નિરયાણુપુઠ્ઠિણુદયા, અળથાવરડગવિગલઅંતો ॥૧૪॥

અર્થ—હવે સાસ્વાદન ગુણઠાણો કહે છે—સૂક્ષ્મત્રિક તે સૂક્ષ્મ ૧, અપર્યાપ્ત ૨, સાધારણ ૩. આતાપ ૧. મિથ્યાત્વમોહની ૧. એ પાંચનો ઉદય મિથ્યાત્વમેં છે, સાસ્વાદનમેં નહીં; તિવારે સાસ્વાદનમેં એકસો ડગ્યાર પ્રકૃતિ ઉદય છે. સો એતો એકસો વારે રહી, તિવારે નરકઆનુપૂર્વિ કાઢીજે તિવારે ૧૧૧ રહી. હવે મિશ્રગુણઠાણો કહે છે—અનંતાનુબંધિ ક્રોધ ૧, માન ૨, માયા ૩, લોભ ૪, થાવર ૫, એકંદ્રી ૬, વિકલેંદ્રી તે બેંદ્રી ૭, તેંદ્રી ૮, ચૌરેંદ્રી ૯. એ નવ કાઢીજે. ॥ ૧૪ ॥

મીસે સયમણુપુઠ્ઠીણુદયા મીસોદએળ મીસંતો ।
ચડસયમજએ સમ્માણુપુઠ્ઠિ સ્વેવાવિયકસાયા ॥૧૫॥

અર્થ—તિવારે મિશ્રગુણઠાણે એકસો પ્રકૃતિ ઉદય છે. એતો એકસો દોય ૧૦૨ રહી, તિવારે મનુષ્યાનુપૂર્વિ ૧, તિર્ય-ચાનુપૂર્વિ ૧, દેવાનુપૂર્વિ ૧. એ ત્રીન વઢી કાઢીજે; તિવારે ૯૯ રહે. વઢી મિશ્રમોહની મેઢીજે, તિવારે પૂરા સો ૧૦૦ થાય.

ચોથો ગુણઠાણો કહે છે—મિશ્રમોહની કાઢીજે અને સમ-કીતમોહની ૧, આનુપૂર્વિ ૪ ચ્યાર, એ પાંચ પ્રકૃતિ મેઢીજે; તિવારે ચોથે ગુણઠાણે ૧૦૪ એકસોચ્યાર પ્રકૃતિનો ઉદય છે. પાંચમો દેસવિરતિ ગુણઠાણો કહે છે—બોજી ચોકડી કષાયની—અપ્રત્યાખ્યાની ક્રોધ ૧, માન ૨, માયા ૩, લોભ ૪. ॥ ૧૫ ॥

મણુતિરિણુપુઠ્ઠીવીડવ્વટ્ઠ-દુહગઅળાડજ્જદુગસતરછેઓ
સગસીડ્ઢ દેસિ તિરિગડ્ઢઆડનિઝ્જોઅતિકસાયા ॥૧૬॥

અર્થ—મનુષ્યાનુપૂર્વિ ૧, તિર્યચની આનુપૂર્વિ ૧ વૈક્રિયા-
ષ્ટક તે વૈક્રિય શરીર ૧, વૈક્રિય ઉપાંગ ૨, દેવગતિ ૩, દેવાનુ-
પૂર્વિ ૪, દેવનો આડખો ૫, નરકગતિ ૬, નરકાનુપૂર્વિ ૭,
નરકઆડખો ૮, એ આઠ. દુર્ભગ ૧, અનાદેય ૧, અજસ ૧,
એ સતરે પ્રકૃતિ કાઢીજે, તિવારે દેશવિરતિ ગુણઠાણે સત્યાસી
૮૭ પ્રકૃતિનો ઉદય છે. હવે છટ્ટો પ્રમત્ત ગુણઠાણો કહે છે—તિ-
રજંચગતિ ૧, તિરજંચ આડખો ૧, નીચૈર્ગોત્ર ૧, ઉદ્યોતનામ-
કર્મ ૧ ત્રીજી ચોકડી—પ્રત્યાખ્યાની ક્રોધ, માન, માયા,
લોભ. ॥ ૧૬ ॥

અટ્ઠછેઓ ઇગસીઙ, પમત્તે આહારજુઅલપક્ષેવા ।
થીણતિગાહારગદુગછેઓ છસયરિ અપ્પમત્તે ॥૧૭॥

અર્થ—એ આઠ પ્રકૃતિ કાઢીજે; તિવારે પ્રમત્તગુણઠાણે
एकासी ૮૧ પ્રકૃતિ ઉદયે છે. इहां ગુણાસી ૭૯ થાય છે; તિવારે
આહારક શરીર ૧, આહારક ઉપાંગ ૨. એ દોય પ્રકૃતિ મેલીજે;
તિવારે ૮૧ એકાસી થાય છે. હવે સાતમો અપ્રમત્ત ગુણઠાણો
કહે છે—થીણદ્વીતિગ—નિદ્રાનિદ્રા ૧, પ્રચલાપ્રચલા ૨, થી-
ણદ્વી ૩, આહારક શરીર ૪, આહારક ઉપાંગ ૫; એ પાંચ પ્રકૃતિ
કાઢીજે, તો છોત્તેર પ્રકૃતિ અપ્રમત્તગુણઠાણે ઉદય છે. ॥૧૭॥

सम्मत्तंतिमसंघयणतिगवुच्छेओ विसत्तरि अपुव्वे ।
हासाइछक्कअंतो छसट्ठि अनियट्ठि वेयतिगं ॥१८॥

અર્થ—હવે અપૂર્વકરણ કહે છે—સમકીત મોહની ૧ છેલા
ત્રીન સંઘેણ અર્ધનારાચ ૧, કીલિકા ૧, છેવટો ૧, એ ચ્યાર
પ્રકૃતિ કાઢીજે; તિવારે આઠમે અપૂર્વકરણગુણઠાણે બહોત્તર ૭૨
પ્રકૃતિનો ઉદય છે. નવમો અનિવૃત્તિ બાદર ગુણઠાણો કહે

છે. હાસ્ય ૧, રતિ ૧, અરતિ ૧, સોગ ૧, ભય ૧, દુર્ગંછા ૧,
 એ છ પ્રકૃતિ કાઢીજે; તિવારે છાસઠ પ્રકૃતિનો ઉદય છે, નવમે
 અનિવૃત્તિ ગુણઠાળે. હવે દસમો સૂક્ષ્મસંપરાય ગુણઠાળો કહે છે—
 વેદ ત્રીન—પુરુષવેદ ૧, સ્ત્રીવેદ ૨, નપુંસકવેદ ૩. ॥ ૧૮ ॥

સંજલણતિગંછછેઓ, સઢી સુહુમંમિ તુરિઅલોભંતો ।
 ઝવસંતગુણે ગુણસઢિ, રિસહનારાયદુગ અંતો ॥૧૯॥

અર્થ—સંજલણા ત્રીન—સંજલન ક્રોધ ૧, માન ૨, માયા
 ૩. એ છ ૬ પ્રકૃતિ કાઢીજે; તિવારે દશમે સૂક્ષ્મસંપરાય ગુણઠાળે
 ૬૦ સાઠ પ્રકૃતિનો ઉદય છે. હવે ઇગ્યારમો ગુણઠાળો કહે છે—
 ચોથો લોભ સંજલણો લોભ ૧ એ એક પ્રકૃતિ કાઢીજે; તિવારે
 ઇગ્યારમે ઉપશાંતમોહગુણઠાળે ગુણસઢિ ૫૯ પ્રકૃતિનો ઉદય છે.
 હવે વારમો ક્ષીણમોહગુણઠાળો કહે છે—તિહાં ક્ષીણમોહ ગુણઠા-
 ણાના બે ભાગ છે. તિહાં પેહેલે ભાગે ઋષભનારાચ ૧, નારાચ ૨.
 એ બે કાઢીયે. ॥ ૧૯ ॥

સગવન્ન સ્ત્રીણદુચરમિ નિદ્દુગંતો ચરમિ પળપન્ના ।
 નાળંતરાયદંસણચઝછેઓ સજોગીવાયાલા ॥૨૦॥

અર્થ—તિવારે પેહેલે ક્ષીણમોહ ગુણઠાળાના ઉપાંત્યસમયે
 સત્તાવન ૫૭ પ્રકૃતિનો ઉદય છે, અને બીજે ભાગે નિદ્રા ૧
 પ્રચલા ૧ એ દોય પ્રકૃતિ કાઢીજે; તિવારે ક્ષીણમોહને છેદ્દે
 પંચાવન પ્રકૃતિનો ઉદય છે. હવે તેરમો સજોગી કેવલી ગુણઠાળો
 કહે છે—નાળ—જ્ઞાનાવરણી પાંચ, અંતરાય પાંચ, દર્શનાવરણી
 ૪ ચ્યાર. એ ૧૪ ચૌદે પ્રકૃતિ કાઢીજે; તિવારે તેરમે ગુણઠાળે
 વાયાલા—બેતાઢીસ પ્રકૃતિ ઉદયે છે. જો કે થાય છે એકતા-
 ઢીસ પળ. ॥ ૨૦ ॥

તિથુદયા ઉરલાથિરખગદ્દુગપરિત્તિગછસંઠાણા ।
અગુરુલહુવણ્ણચઙ્ગનિમિણતેઅકમ્માઈસંઘયણ ॥૨૧॥

અર્થ--એ એકતાલીસ રહી તિવારે તીર્થકરનામ એમાં
મેઝીજે. તીર્થકરનામકર્મનો ઉદય તે કેવલજ્ઞાન ઉપન્યા પછી
હોવે માટે ૪૨. હવે ચૌદમો અજોગી ગુણઠાણો કહે છે, ત્રીસ
પ્રકૃતિ સ્વપે તે કહે છે. ઔદારિક શરીર ૧, ઔદારિક ઉપાંગ
૨. અથિર ૧, અશુભ ૧. એ અથિરદુગ તથા શુભવિહાયોગતિ ૧,
અશુભવિહાયોગતિ ૧. એ સ્વગતિદુગ. પ્રત્યેક ૧, સ્થિર ૧, શુભ
૧. એ પ્રત્યેકતિગ. છ સંસ્થાન ૬ તે સમચતુરસ્ર ૧, ન્યગ્રોધ ૨,
સાદી ૩, વામન ૪, કુબ્જ ૫, હુંડક ૬, એ છ. અગુરુલઘુ ૧,
ઉપઘાત ૧, પરાવાત ૧, ઉસાસ ૧, વર્ણ ૧, ગંધ ૧, રસ ૧,
સ્પર્શ ૧, નિર્માણ ૧, તેજસશરીર ૧, કાર્મણશરીર ૧. આદિ તે
પ્રથમ વજ્રઋષભનારાચ સંઘયણ. ૧ ॥ ૨૧ ॥

દૂસરસૂસરસાયાસાણગયરં ચ ત્રીસવુચ્છેઓ ।

બારસ અજોગી સુભગાઈજ્જસન્નયરવેયણીઅં ॥૨૨॥

અર્થ--દુઃસ્વર ૧, સુસ્વર ૧, સાતાવેદની અથવા અસાતા
એ દોનુ માંહિલી એક વેદની એવં ત્રીસ પ્રકૃતિ સ્વપાવે, તિવારે
ચઉદર્મે અજોગીગુણઠાણે બાર પ્રકૃતિનો ઉદય રહે છે. તે બાર
પ્રકૃતિનાં નામ કહે છે--સુભગ ૧, આદેય ૧, જસ ૧, અને સાતા
અસાતા માંહેલી એક વેદની જે રહી હોય તે સાતા અથવા
અસાતા. ॥૨૨॥

તસતિગપણિદિમણુઆઝગઈજિણુચ્ચંતિચરમસમયંતા ।

। ઉદઓ સમ્મત્તો ।

ઉદઙ્ગુદીરણયા, પરમપત્તાઈ સગણુણેસુ ॥ ૨૩ ॥

અર્થ—ત્રસત્રિક તે ત્રસ ૧, બાદર ૨, પર્યાપ્ત ૩. પંચેદ્રી જાતિ ૧, મનુષ્યનો આઝ્વો ૧, મનુષ્ય ગતિ ૧, જિન-તીર્થ-કરનામ ૧, ઉચ્ચૈર્ગોત્ર ૧. બારે પ્રકૃતિ ચતુદસમે ૧૪ મેં ગુણઠાણે તેહને છેહલે સમયે સ્વપાવ તિવારે સર્વ કર્મ રહિત હોય તેથી મોક્ષ પામે. ઇટલે કરી ૧૪ ગુણઠાણે ઉદય અધિકાર પૂરો કહ્યો, હવે ઉદીરણા તે ઉદયની જેમ જાણવી. ઉદીરણા ૧૨૨ ની છે. મિથ્યાત્વે એકસો સતરની ઉદીરણા છે, સાસ્વાદને એકસો અગીયારની છે, મિથ્રે એકસો ૧૦૦ ની છે, અવિરતે ૧૦૪ એકસો ચારની છે, દેસવિરતે સત્યાસી છે. પ્રમત્ત ગુણઠાણે ૮૧ એકયાસી છે. ઇમ છઠ્ઠા ગુણઠાણા તાંડ જાણવી. સાતમે અપ્રમત્ત ગુણઠાણેથી ફેર છે, તે આગલી ગાથાએ કરી કહે છે. ॥ ૨૩ ॥

એસા પયડિતિગુણા, વેયણીઆહારજુઅલથીણતિગં ।
મણુઆઝ પમત્તંતા, અજોગિઅણુદીરગો ભયવં ॥૨૪॥

॥ ઉદીરણા સમ્મત્તા ॥

અર્થ—એ ત્રીણ પ્રકૃતિ ઝુણી કીજે તે પ્રથમ સાતાવેદની ૧, અસાતાવેદની ૧, મનુષ્યનો આઝ્વો ૧. એ ત્રીણનો ફેર છે. વેદની ૨, આહારક ૨, થીણદ્વીતીન, મનુષ્યનો આઝ્વો ૧, એ આઠ કાઢીજે. ઉદયમે પાંચ નીકલે છે; ઉદીરણમે સાતમે ગુણઠાણે ૮ આઠ કાઢીજે; તિવારે તિહુત્તર ૭૩ ઉદીરણા છે. આઠમે ગુણહત્તર ૬૯ છે. નવમે તેસઠિ ૬૩ ઉદીરણા છે. દસમે સત્તાવન છે. ઇગ્યારમે છપ્પન્ન ૫૬ છે. બારમે પેહેલે ભાગે ચોપન ૫૪ ઉદીરણા છે અને બીજે ભાગે બાવન ૫૨ ઉદીરણા છે. તેરમે ગુણઠાણે ચ્યાલીસ ૪૦ ઉદીરણા છે. અને ચૌદમે અજોગી ગુણઠાણે ઉદીરણા નથી અનુદીરક છે. સિદ્ધ થાય તે અકર્મ્યા છે. ઇટલે ચૌદે ગુણઠાણે ઉદીરણા પૂરી થઈ. ॥ ૨૪ ॥

સત્તા કમ્માણ ટિહ્, બંધાઈઅલદ્ધઅત્તલાભાણં ।

સંતે અડયાલસયંજાઉવસમુવિજિણુબીયતર્હિણ ॥૨૫॥

અર્થ—હવે ચૌદે ગુણઠાણે સત્તા કહે છે—તિહાં સત્તાનો અર્થ કહે છે—જે કર્મના સ્થિતિ બાંધ્યા પછી ઉદય વિના અથવા ઉદય સહિત જે જીવશું લાગ્યા રહે; જિમ ઘરની નીમી તિમ જે કર્મ તે સત્તા કહીજે, જે બંધાદિકપણે આત્માથી લોલી-ભાવ પામે તે સત્તા જાણવી. હવે ઉપશમશ્રેણિની સત્તા કહે છે—જે જીવ ઉપશમ સમકીતી, ઉપશમ ચારિત્રી; તેહની સત્તામેં કાંઈ પ્રકૃતિ ઘટે નહીં, તેહને ઉપશમ ૧૧ ઇગ્યારમે ગુણઠાણા તાંઈ એકસો અઢતાલીસ ૧૪૮ ની સત્તા છે. ઇહાં સત્તામે એકસો અઢાવન ૧૫૮ છે. તિના નામકર્મના ભેદ ૧૦૩ એકસોતીન ગુણ્યા છે. અને જો બંધન ૧૫ પન્નર ન ગણીજે ને પાંચ ગણીજે તો નામકર્મના ભેદ ૯૩ ત્રાણ થાય. જિવારે નામકર્મના તિનવે ૯૩ ભેદ ગણીજે; તિવારે ૧૪૮ એકસો અઢ-તાલીસ થાઈ. ॥૨૫॥

અપુઠ્ઠાઈઅચઉક્કે અણતિરિનિરયાઉવિણુબિયાલસયં ।

સમ્માઈચઉસુ સત્તગલ્લયંમિ ઇગલ્લસયમહવા ॥૨૬॥

અર્થ—હવે વીજો પક્ષ કહે છે. જે ઉપશમશ્રેણિવંત આઠમે ગુણઠાણે અનંતાનુબંધી ચોકઢી સ્વપાવે, ઇટલે અપૂર્વકરણ આઠમા ગુણઠાણાથી માંઢી ઇગ્યારમા ઉપશાંતમોહ ગુણઠાણા તાંઈ ચ્યાર ૪ ગુણઠાણે અનંતાનુબંધી ક્રોધ ૧, માન ૨, માયા ૩, લોભ ૪. એ ચ્યાર. તિર્યંચનો આહસ્વો ૧, નરકનો આહસ્વો. એ છ સ્વપાવે; તેહને ઇણે ચારે ગુણઠાણે એકસોબેતાલીસ ૧૪૨ ની સત્તા છે. હવે કોઈ જીવ ચોથે ગુણઠાણે સાત પ્રકૃતિ સ્વપાવે,

एटले अनंतानुबंधी क्रोध १, मान २, माया ३, लोभ ४, ए चार, समकित मोहनी १, मिश्र मोहनी २, मिथ्यात्व मोहनी ३. एम ए ७ सात प्रकृति जेणे खपावे ते जीव समकीतशुं चारे गुणठाणे एकसो एकताळीस १४१ नी सत्ता छे. ए क्षायकसमकीती उपशमश्रेणि जीवने छे. ॥ २६ ॥

खवगं तु पप्पचउसुवि, पणयालंनिरयतिरिसुराऊविणा ।
सत्तगविणु अडतीसं, जा अनियट्टिपढमभागे ॥२७॥

अर्थ—क्षपकश्रेणीने मते च्यारे गुणठाणे अविरतिशुं मांडी अपूर्वकरण गुणठाणा तांइ एकसो पीसताळीसनी सत्ता छे. नरकनो आउखो, तिर्यचनो आउखो ने देवायुष्य एम तीन आउखो खपावे; तिवारे १४५ एकसो पीस्ताळीसनी सत्ता छे. पछी अनंतानुबंधी क्रोध, मान, माया, लोभ ४. समकीत मोहनी १, मिश्रमोहनी २, मिथ्यात्व मोहनी ३. ए ७ सात प्रकृति खपावे; तिवारे १४८ एकसो अडताळीसनी सत्ता रहे छे. अनिवृत्ति बादरने पेहेला भाग तांइ. अनिवृत्ति बादरना नव भाग छे. ॥ २७ ॥

थावरतिरिनिरयायव—दुगथीणतिगेगविगलसाहारं ।
सोलखओ दुवीससयं, बियंमि बियतिअकसायं तो।२८।

अर्थ—हवे अनिवृत्तिबादरनो बीजो भाग कहे छे—थावर १, सूक्ष्म १, तिर्यचगति १, तिर्यचानुपूर्वि १, नरकगति १, नरकानुपूर्वि १, आताप १, उद्योत १, निद्रानिद्रा १, प्रचलाप्रचला १, थीणद्धी १, एकेंद्री जाति १, बेंद्री १, तेंद्री १, चौरंद्री १, साधारण १, ए सोळ प्रकृति सत्तामें खपे; तिवारे एकसो बाबीस १२२ नी सत्ता छे; ए अनिवृत्ति बादरने

૨, પ્રકૃતિ સ્વપાવે; તિવારે ક્ષીણમોહને બીજે ભાગે નવાણું ૯૯ ની સત્તા છે. હવે દર્શનાવરણી ચાર ૪, જ્ઞાનવરણી પાંચ, એ ચૌદે પ્રકૃતિ સ્વપાવે તિવારે. ॥ ૩૦ ॥

**પણસીઙ્ગ સયોગી અયોગિ, દુચરિમેદેવસ્વગ્ગંધદુગં ।
ફાસટ્ઠવણ્ણરસતણુ-બંધણસંઘાયપણનિમિણં ॥૩૧॥**

અર્થ—તેરમે સજોગી કેવલી ગુણઠાણે પંચાસી ૮૫ ની સત્તા છે. હવે અજોગી ચૌદમે ગુણઠાણાને પેહેલે ભાગે તો પંચાસી ૮૫ ની સત્તા છે. અને બીજે ભાગે બિહુતર સ્વપાવે તે કહે છે—દેવદુગ દેવગતિ ૧, દેવાનુપૂર્વિ ૧. સ્વગ્ગદુગ—શુભવિ-
હાયોગતિ ૧, અશુભવિહાયોગતિ ૨, ગંધદુગ—સુગંધ ૧, દુર્ગંધ ૨, ફાસ—ફરસ આઠ ૮, વર્ણ પાંચ ૫, રસ પાંચ ૫. શરીર પાંચ ૫, સંઘાતન ૫ પાંચ, અને નિર્માણ નામકર્મ. ॥ ૩૧ ॥

સંઘયણઅથિરસંઠાણછક્કઅગુરુલહુચડઅપજ્જત્તં ।

સાયં ચ અસાયં વા, પરિત્તૂવંગતિગસુસરનીયં ॥૩૨॥

અર્થ—સંઘયણ છ ૬, અથિર ૧, અશુભ ૧, દુર્મંગ ૧, દુઃસ્વર ૧, અનાદેય ૧, અજસ ૧ એ અથિર છ ૬. સંસ્થાન છ ૬, સમચંડરસાદિ છ. અગુરુલઘુ ૧, પરાઘાત ૧, ઉપઘાત ૧, ઉસાસ ૧, અપર્યાપ્ત ૧, સાતા અથવા અસાતા એક પ્રત્યેકતિગ-
ઉપાંગ ત્રીણ ઔદારિક ઉપાંગ ૧, વૈક્રિય ઉપાંગ ૨, આહારક ઉપાંગ ૩. સુસ્વરનામકર્મ ૧, નીચૈર્ગોત્રિ ॥ ૩૨ ॥

વિસયરિસિઓઅ ચરિમે, તેરસમણુઅતસતિગજસાઙ્ગં ।

સુભગજિણુચ્છપણીંદિય—સાયાસાયેગયરછેઓ ॥૩૩॥

અર્થ—એ બહોત્તેર પ્રકૃતિ સ્વપાવે; તિવારે અજોગી કેવ-

ઢીને છેહેલે ભાગે તેર પ્રકૃતિની ૧૩ ની સત્તા છે, તે તેર ૧૩ પ્રકૃતિનાં નામ કહે છે—મનુષ્યગતિ ૧, મનુષ્ય આનુપૂર્વિ ૧, મનુષ્ય આઝ્વો ૧, ત્રસ ૧, બાદર ૧, પર્યાપ્ત ૧, આદેય ૧, સુભગ ૧, જિનતિર્થકર ૧, ઉચ્ચૈર્ગોત્ર ૧, પંચેદ્રીની જાતિ ૧, સાતા અસાતા માંહેલી ઇક પ્રકૃતિ જે રહી હોય તે પળ ઇ તેરે છેછે સમયે સ્વપાવી મોક્ષ પામે. ॥ ૩૩ ॥

નરઅણુપૂર્વિવિણાવા, બારસચરમસમયમ્મિ જો સ્વવિઓ પત્તો સિદ્ધિં દેવિંદ--વંદિઅં નમહ તં વીરં ॥૩૪॥

અર્થ—હવે મતાન્તર કહે છે. મનુષ્ય આનુપૂર્વિ પહેલાંજ કાઢીજે; તિવારે બાકી બાર જ રહે તે ચરમસમયે સ્વપાવે, જિવારે સર્વ કર્મ સ્વપાવી મોક્ષ પહોંચે, અકર્મા થઈ સિદ્ધ મોક્ષગતિ પહોંચે ઇહવા શ્રીમહાવીરસ્વામી ઇણિ અનુક્રમે મોક્ષ પહોંત્યા. દેવેન્દ્ર મહારાજા અને દેવેન્દ્રન્સૂરિ આચાર્ય નમ્યો ઇહવા મહાવીર ધણી વાંદું છું. ॥ ૩૪ ॥

इति श्रीद्वितीयकर्मग्रन्थट्वार्थ समाप्त ॥२॥

ॐ नमः सिद्धम् ।

अथ तृतीयः कर्मग्रन्थः

बंधविहाणविमुक्तं, वंदिअ सिरिवद्धमाणजिणचंदं ।
गईआइसु वुच्छं, समासओ बंधसामित्तं ॥ १ ॥

अर्थ—बंधकर्मनो बंधनि केरो विधान कहेतां करणो
तिणथी रहित एहवा श्रीमहावीर भगवंत जिन सामान्यकेवलीमें
चंद्रमा समान तेहने वांदीने गति आदिक ६२ बासठ मार्गणा
विषे संक्षेपे करी बंधस्वामित्व-कोण जीव कितरी प्रकृति बांधे
ते कहेथुं. ॥ १ ॥ हवे बासठ ६२ मार्गणानां नाम कहे छे.

गईइंदियैकाएँ, जोएँ वेएँ कसाँयनारणँ अ ।

संजँमदंसँणलेसाँ, भवँसर्ममे सन्निँआहारै ॥२॥

अर्थ—गति ४, इंद्रिय ५, पृथ्वीआदिकाय ६, योग ३,
मनयोग १, वचनयोग २, काययोग ३. वेद ३, पुरुष १, स्त्री
२, नपुंसकवेद ३, कषाय ४. क्रोध १, मान, २, माया ३,
लोभ ४. ज्ञान ८. मतिज्ञान १, श्रुतज्ञान २, अवधिज्ञान ३,
मनःपर्यवज्ञान ४, केवलज्ञान ५, मतिअज्ञान ६, श्रुतअज्ञान ७,
विभंगज्ञान ८, संजम ७, दर्शन ४, लेइया ६, भव्य १. अभव्य
२, सम्यत्त्व ६, संज्ञी १, असंज्ञी २, आहारक १, अना-
हारक २. ॥ २ ॥

जिणँसुरँविउवाँहारदुँ, देवार्युँनिरँयसुहुँमविगँलतिगं ।

अेगिँदिथावराँ यवँ, नँपुँमिच्छं हुँडँछेवट्ठं ॥३॥

अर्थ—इवे पहेली नरकगति मार्गणाए बंधस्वामित्व कहे छे—जिनतीर्थकर नाम १, देवगति १, देवानुपूर्वि २, वैक्रिय शरीर १, वैक्रिय उपांग २, आहारक शरीर १, आहारकउपांग २, देवतानो आउखो १, नरकगति १, नरकानुपूर्वि २, नरक आयु ३, सूक्ष्मत्रिक—सूक्ष्म १, अपर्याप्त २, साधारण ३, विगलतिग—बेंद्री १, तेंद्री २, चौरेंद्री ३, एकेंद्रीजाति १, थावर-नामकर्म १, आतापनामकर्म १, नपुंसकवेद १, मिथ्यात्वमोहनी १, हुंडकसंस्थान १, छेवटो संघयण १. ॥३॥

अणमज्झांगिइसंघयण—कुखंगइनीइत्थिंदुहगंथीण-
तिगं ।

उज्जोयतिरिदुंगं, तिरिनराउनरउरलदुगरिसंहं ॥ ४ ॥

अर्थ—अनंतानुबंधी क्रोध १, मान २, माया ३, लोभ ४. मध्यसंस्थान ४. न्यग्रोध १, सादि २, वामन ३, कुब्ज ४. मध्यसंघयण ४, ऋषभनाराच १, नाराच २, अर्द्धनाराच ३, कीलिका ४, अशुभविहायोगति १, नीचगोत्र १, स्त्रीवेद १, दुर्भग १, दुःस्वर १, अनादेय १, निद्रानिद्रा १, प्रचलाप्रचला १, थीणद्धी १, उद्योत १, तिर्यचगति १, तिर्यचानुपूर्वि १, तिर्यच आउखो १, मनुष्यआउखो १, मनुष्यगति १, मनुष्यानुपूर्वि २. औदारिक शरीर १, औदारिक उपांग २, वज्र ऋषभनाराचसंघयण १, ए दोय गाथाए करी पंचावन प्रकृति ५५ कही. ॥ ४ ॥

सुरइगुणवीसैवज्जं इगसँओ ओहेण बंधहिंनिरया ।

तित्थविणा मिच्छिँसयं, सासणनपुचउँविणा छनुई।५।

अर्थ—सुरगति आदिक ओगणीस १९ प्रकृति काढीजे—

देवगति १, देवानुपूर्वि २, वैक्रिय २, आहारक २ देवायु १, नरकत्रिक ३, सूक्ष्मत्रिक ३, विगलत्रिक ३, एकेंद्रि १, थावर १, आताप १. ए १९ काढीजे. एकसोवीसमांथी १९ काढीये; त्यारे १०१. पेहेली तीन नरकमे एकसो एकनो ओघ—सामान्ये बंध छे. जे पूर्वे कहीजे १९ प्रकृति, तिणमे नारकी न उपजे, तिणमे एकसो एकमे तीर्थकरनाम काढीजे; तिवारे मिथ्यात्व-गुणठाणे १०० एकसो प्रकृतिनो बंध छे. तिणमांहिथी नपूसक वेद १, मिथ्यात्व १, हुंडक संस्थान १, छेवठो संघयण १, ए च्यार काढीजे; तिवारे सास्वादन गुणठाणे छन्नु ९६ प्रकृति बांधे ॥ ५ ॥ हवे वळी ते मांहीथी.

विणुअणछवीसँमीसे, विसयरि सम्मम्मिँ जिणेंनराउं

जुआ ।

इयरयणाइसुभंगा, पंकाइसुँ तित्थयरहीणो ॥ ६ ॥

अर्थ—अनंतानुबंधी ४, मध्यसंस्थान ४, मध्यसंघयण ४, अशुभविहायोगति १, नीचगोत्र १, स्त्रीवेद १, दुर्भग १, थीणद्धी ३, उद्योत १, तीर्थच ३, मनुष्यनो आउखो १, ए छवीस काढीजे; तिवारे मिश्रगुणठाणे ७० सीत्तेरनो बंध छे; इणमांहे तीर्थकर १, मनुष्यनो आउखो १, ए दोय प्रकृति भेळीजे, तिवारे अविरतिगुणठाणे ७२ बहोत्तरनो बंध छे. नारकीमे ४, च्यार गुणठाणां छे. ए ४ गुणठाणां रत्नप्रभा १, शर्करा प्रभा २, वालुप्रभा ३. ए त्रण तांइ जाणवां. पंकप्रभा, धूमप्रभा, तमःप्रभा ए तीन नरके ओघ सामान्यमांथी तीर्थकर नाम काढीजे. त्यारे सोनो ओघ छे. इतले इणे नरकनो आच्यो तीर्थकर न थाय. मिथ्यात्वगुणठाणे सो १०० प्रकृतिनो बंध छे.

સાસ્વાદનમે ૯૬, મિશ્રમે ૭૦, સમકિતમે ૭૧. એક મનુષ્યનો આયુ મેલોજે. ॥ ૬ ॥

અજિર્ણમણુઆટે ઓહે^{૯૯}, સત્તમિએ નરદુર્ગુચ્ચેવિણુમિ^{૯૯}છે।
ઇગનવર્ડે સાસોળે, તિરિઆટે નપુંસંચડવજ્જં ॥૭॥

અર્થ—સાતમી નરકે ઓઘમાંહેથી જિનનામ ૧, મનુષ્યનો આડખો ૧, એ દોય કાઢીજે; તિવારે સાતમી નરકે ઓઘે નવાણું ૯૯ નો બંધ છે. અને મિથ્યાત્વગુણઠાળે મનુષ્યગતિ ૧, મનુષ્યાનુપૂર્વિ ૧, ઉચ્ચગોત્ર ૧, એ ૩ ત્રીન કાઢીજે; તિવારે મિથ્યાત્વગુણઠાળે ૯૬ છન્નુનો બંધ છે. સાસ્વાદન ગુણઠાળે એકાણુનો બંધ છે. પાંચ પ્રકૃતિ કાઢીજે. તિર્યંચનો આડખો ૧, નપુંસકવેદ ૧. મિથ્યાત્વ ૧, હુંડકસંસ્થાન ૧, છેવઠોસંઘયણ ૧, એ પાંચ વર્જીજે—કાઢીજે એટલે ૯૧. ॥ ૭ ॥

અણચડવીસવિરહિયા, સનરદુર્ગુચ્ચાયે સંયરિ મીસદુગે ।

^{૧૧૭}સત્તરસઓ ઓહેમિચ્છે, પજ્જતિરિયાવિણુજિણાહારં ॥૮॥

અર્થ—અનંતાનુબંધી ૪, મધ્યસંસ્થાન ૪, મધ્યસંઘયણ ૪, અશ્રુભવિહાયોગતિ ૧, નીચગોત્ર ૧, સ્ત્રીવેદ ૧, દુર્ભગ ૩, થીળદ્વી ૩, ઉદ્યોત ૧, તિર્યંચગતિ ૧, તિર્યંચઆનુપૂર્વિ ૧, એ ચોવીસ ૨૪ કાઢીજે અને મનુષ્યગતિ ૧, મનુષ્યાનુપૂર્વિ ૧, ઉચ્ચગોત્ર ૧, એ ત્રીન મેલોજે; તિવારે મિશ્રગુણઠાળે ૭૦ નો બંધ છે, ઇતલે નરકગતિ કહી છે. પર્યાપ્તતિર્યંચને ઓઘે—સામાન્યે એકસો સત્તર ૧૧૭, અને મિથ્યાત્વગુણઠાળે ૧૧૭ નો બંધ છે; કેમકે તીર્થંકરનામ ૧, આહારક શરીર ૨, આહારક ઉપાંગ ૩, એ ત્રણ કાઢીજે. તિર્યંચગતિમે એ ૩ નો બંધ નહી. ॥ ૮ ॥

વિણુ નિરયસોલ સાસણિ^{૧૦૧} સુરાડ અણએગતીસ
વિણું મીસે ।

સસુરાડ સંયંરિ સમ્મે, બીઅકસાણ વિણી દેસે ॥૯॥

અર્થ—નરકાદિ ૧૬ સોલે કાઢીજે—નરક ૩, જાતિ ૪, થાવર ૪, હુંડક ૧, આતાપ ૧, છેવઠો સંઘેણ ૧, નપુંસકવેદ ૧, મિથ્યાત્વમોહની ૧. એ ૧૬ વિના સાસ્વાદન ગુણઠાણે ૧૦૧ નો બંધ છે. દેવતાનો આડખો ૧, અનંતાનુબંધી ૪, મધ્યસંસ્થાન ૪, મધ્યસંઘેણ ૪, અશુભવિહાયોગતિ ૧, નીચગોત્ર ૧, સ્ત્રીવેદ ૧, દુર્ભગત્રિક ૩, થીણદ્વી ૩, ઉદ્યોત ૧, તિર્યંચ ૩, મનુષ્ય ૩, ઔદારિક ૨, વજ્ર ઋષભનારાચસંઘેણ ૧. એ બત્રીસ ૩૨. (ટિપ્પણમાં ૪૨ લખી છે) કાઢીજે. તિવારે મિશ્ર ગુણઠાણે ગુણ-હત્તર ૬૯ નો બંધ છે. વઢી દેવતાનો આડખો મેઢીજે, તિવારે સમકીત ગુણઠાણે ૭૦ સીતેર પ્રકૃતિનો બંધ છે. વઢી અપ્રત્યા-રુયાની ૪ કાઢીજે; તિવારે દેશવિરતિ ગુણઠાણે ૬૬ છાસઠ પ્રકૃતિનો બંધ છે. એ તિર્યંચગતિ કહી. ॥૯॥

ઈઅચડગુણેસુ વિ નરા, પરમજયા સજિણીં ઓહું^{૧૨૦} દેસાંઈ
જિણ ઇક્કારસહીણં, નવસય અપજ્જત્તતિરિઅનેરૌં ॥૧૦॥

અર્થ—એ ચાર ગુણઠાણ પેહેલાં મનુષ્યગતિને, તિર્યંચગ-તિને સમાન જાણવાં, પરં એટલો વિશેષ છે જે ઓઘ સામાન્યે સર્વ છે. ચોથે ગુણઠાણે જિનનામ ૧ મેઢીજે; ઇતલે સામાન્યે ૧૨૦ એકસોવીસ છે. મિથ્યાત્વે ૧૧૭ એકસો સતરે બંધ છે. સાસ્વાદને ૧૦૧ એકસો એક છે. મિશ્રે ગુણહત્તર ૬૯ નો બંધ છે. સમકીતે ૭૦ સીતેર છે. દેસવિરતે ૬૭, પ્રમત્તે ૬૩ છે. ઇમ ૧૪ ગુણઠાણે જાણવો. બીજા કર્મગ્રંથથી યથાયોગ્ય છેવો. અને અપર્યાપ્તાતિર્યં-

चने अने अपर्याप्ता मनुष्यने १०९ एकसो नवनो सामान्ये बंध छे. जिणादि ११ प्रकृतिनो बंध नहि—जिन १, सुर २, वेद २, वैक्रिय २, आहारक २, देवतानो आउखो १, नरक-त्रिक ३, ए इग्यारे ११ नहीं. ए तिर्यंच मनुष्य अपर्याप्तावस्थामें मरण पामे तेने मिथ्यात्व गुणठाणु होय. ॥१०॥

**निरयठव सुरा नवरं, ओहे मिच्छे इगिंदितिगसहिया ।
कप्पदुगेवि अ अवेवं, जिणहीणो जोइ भवणवणे ॥११॥**

अर्थ—जिम नारकीमे एकसो एक तिके देवताने पिण जाणवी, पिण सामान्यमें अने मिथ्यात्व गुणठाणे एकेंद्री १, थावर १, आताप १. ए तीन भेळीजे; तिवारे ओघे १०४ एकसो च्यारनो छे. मिथ्यात्वमें जिननाम काढीजे; तिवारे १०३ एकसो तीननो बंध छे. सास्वादने ९६, मिश्रे ७०, समकीते ७३, दोय पेहेले देवलोकें सौधर्म इशान तांइ जाणवो अने ज्योतिषी, भवनपति, व्यंतर. एहने जिननामनो ओघ नहीं; तिवारे १०३, सामान्ये मिथ्यात्वे छे. सास्वादने ९६, मिश्रे सित्तेर ७०, समकीते ७१ इकोत्तर जाणवी. ॥ ११ ॥

**रयणुठव सणंकुमाराइँ, आणयाइउज्जोअचउरहिआ ।
अपज्जतिरिअव्वनवसयमिगिंदिपुढविजलतरुविगले।१२।**

अर्थ—सनत्कुमारसुं सहस्रार तांइ ए ६ देवलोक तांइ रत्न प्रभानरकनी पेरे एकसो एक सामान्ये १०० मिथ्यात्वे, ९६ सास्वादने अने मिश्रे ७०, तथा समकीतमे ७२ जाणवी. आनतसुं उपरला च्यार देवलोक, नव ग्रैवेयक, पंचानुत्तरविमान एहने—उद्योत १, तिर्यंचगति १, तिर्यंचआनुपूर्वि १, तिर्यंच आउखो ए ४ काढीजे; तिवारे ९७ बेरो सामान्य छे. ९६

मिथ्यात्वे छे. बाणुं सास्वादने, सितेर मिश्र गुणठाणे, ७२ समकीत गुणठाणे, जिम अपर्याप्तं तिर्यचमे १०९ एकसो नव प्र० नो बंध सामान्ये अने मिथ्यात्वे कह्यो. तिमहीज एकसो नव प्रकृतिनो बंध १०९ नो बंध एकेन्द्री मार्गणा १, पृथ्वीकाय मार्गणा अप्काय मार्गणा, वनस्पतिकाय मार्गणा. बेंद्री मार्गणा, तेंद्री मार्गणा, चौरेंद्री मार्गणा. इतली मार्गणामें एकसो नवनो सामान्य छे. एकसो नव मिथ्यात्वमें जाणवी. ॥ १२ ॥

छनवइ सासणि विणुसुहुमतेरकेइपुणबित्तिचउनवइ ।
तिरिअनराउहिं विणा, तणु पज्जत्तिं न जंति जओ । १३ ।

अर्थ—सास्वादन गुणठाणे छन्ननुनो ९६ बंध छे. सूक्ष्मादिक तेरे काढीने—सूक्ष्म ३, विगल ३, एकेन्द्री १, थावर १, आताप १, नपुं १, मिथ्यात्व १, हुंडक १, छेवठो १. ए १३ काढीजे. कोइक आचारज सास्वादन गुणठाणे ९४ चोराणुं कहे छे. तिरजंच मनुष्यनो आउखो ए बे काढीजे जे कांइ एकेन्द्रि, बेन्द्री, तेन्द्री, चौरेन्द्री जीव सास्वादन गुणठाणे पूर्व भवथी लीधां आवे छे, ते आहारपर्याप्त तांइज सास्वादन भावमें वरते पछी शरीर पर्याप्त. मिथ्यात्व गुणठाणामें करे तेणे आउखो कोइ न बांधे, तिणे सास्वादनमें चोराणुंनो बंध कहेवो ॥ १३ ॥

ओहुपणिंदिं तसे गइ, तसे जिणिक्कार नरतिगुच्चविणा ।
मणवयंजोगे ओहो, उरले नरभंगु तम्मिस्से ॥ १४ ॥

अर्थ—पंचेन्द्र मार्गणा त्रसकाय मार्गणाने ओघे सास्वादननी पेरे १४ गुणठाणे बीजे कर्मग्रन्थमे कहा तिम जाणवा. एकसोवीसनो बंध कह्यो छे. गतित्रस ते तेउकाय, वायुकायमें जिणादि ११ इग्यार काढीजे. जिन १, देव २, वैक्रिय २,

आहारक २, देवतानो आउखो १, नरक ३. ए ११. पछी मनुष्य ३, उच्चगोत्र १. एम १५ काढवी; तिवारे ओघे मिथ्यात्वे एकसो पांच १०५ नो बंध छे. एहनो गुणठाणो एक छे. मनोयोग १, वचनयोगमें १३ गुणठाणा १२० बंध बाजा कर्म ग्रंथने परे जाणवी. औदारिक शरीरमें मनुष्यगतिनी परे जाणवी. एकसोवीस ओघे ११७ मिथ्यात्वे, १०१ सास्वादने, ६९ मिश्रे, ७१ समकिते. इम तेर गुणठाणे जाणवी. ॥ १४ ॥

आहारछगविणोहे, चउदससैओ मिच्छि जिणपणग-
हीणं ।

सासणि चउनवइ विणा, नरतिरिआऊसुहुमतेर ॥१५॥

अर्थ—आहारक मिश्रकाय योगमें आहारक २, देव-आउखो १, नरक २, ए छ काढीजे; तिवारे ११४ एकसोचौदे ओघ सामान्ये छे अने मिथ्यात्व गुणठाणे जिननाम १, देव २, बैक्रिय २, ए पांच काढीजे; तिवारे १०१ नो बंध मिथ्यात्व गुणठाणे छे. सास्वादन गुणठाणे चोराणुंनो बंध छे. सूक्ष्म ३, विगल ३, एकेन्द्री १, थावर १, आताप १, नपुंसकवेद १, मिथ्यात्व १, हुंडक १, छेवठो १, एवं १३. मनुष्य तिर्यचनो आउखो. ए १५ पनरे काढीजे. ॥ १५ ॥

अणचउवीसाइ विणा, जिणपणजुअसम्मि जोगिणो
सायं ।

विणु तिरिनराउकम्मे वि एवमाहारदुगिओहो ॥१६॥

अर्थ—अनंतानुबंधी ४, मध्यसंघेण ४, कुखगति १, नीचगोत्र १, स्त्रीवेद १, दुर्भगत्रिक ३, थीणदीत्रिक ३,

ઉઘોત ૧, તિર્યંચ ૨, એ ચોવીસ કાઢીજે, અને જિનનામ ૧, દેવ ૨, વૈક્રિય ૨ એ પાંચ મેઢીજે; તિવારે ૭૫ બંધ છે. સમકિત ગુણઠાણે છે. ઔદારિક મિશ્રર્મ મિશ્ર ગુણઠાણો નહીં અને ચોથે સું પાછલા ૧૨, બારતાંડ ગુણઠાણાં નહીં અને ૧૩ સમુદ્ધાત કરતો છે, જિમ ઔદારિક મિશ્ર તિમહીજ કાર્મણ શરીરમે જાણવો. તિર્જંચ મનુષ્યનો આઝલ્લો સામાન્યમે કાઢીજે; તિવારે એકસો ૧૧૨ બારનો સામાન્ય છે. એકસો સાત મિથ્યાત્વે, ૯૪ સાસ્વાદને, પંચહત્તર, સમકિત એક સયાગી કેવઢીમે જાણવો. આહારક શરીર ૧, આહારક મિશ્રર્મે છઠ્ઠે ગુણઠાણે તે સાઠ ૬૦ પ્રકૃતિનો બંધ છે, ત્યાં એક છઠ્ઠો ગુણઠાણો છે. ॥ ૧૬ ॥

સુરઓહો વેઝવ્વે, તિરિઅનરાઝરહિઓ અ તમ્મિસ્સે ।
વેઅતિગાઙ્ગમવિઅતિઅ--કસાયનવદુચ્ચપંચગુણા ॥ ૧૭ ॥

અર્થ--જે દેવતાનો ઓઘ કહ્યો તે વૈક્રિય શરીરમે જાણવો. એકસો ૧૦૪ ચ્યારનો ઓઘ છે. વૈક્રિય મિશ્રર્મે તિર્યંચ મનુષ્યનો આઝલ્લો કાઢીજે; તિવારે ૧૦૨ એકસો વેના ઓઘ છે. ગુણઠાણા મિથ્યાત્વ, સાસ્વાદન, અવિરત સમકિત, એ ત્રીન છે. વેદ ત્રીન માર્ગેણામે નવ ગુણઠાણે છે. આદિમ ચોકઢી અનંતાનુ-બંધી કષાય ૪ ચ્યારમે દોય ગુણઠાણા છે, બીજી ચોકઢી અપ્રત્યાખ્યાની કષાય ચ્યારમે ધુરલા ચ્યારમે ધુરલા ૪ ચ્યાર ગુણઠાણા છે, ત્રીજી ચોકઢી પ્રત્યાખ્યાની કષાય ચ્યારમે ધુરલા પાંચ ગુણઠાણા છે. ઇહાં બંધનો ઓઘ ગુણઠાણા જિમ જાણવો. વેદ ૩ મે ૧૨૦ બંધે, અનંતાનુબંધીમે ૧૧૭ બંધે, પછી અપ્રત્યાખ્યાનીમે ૧૧૮ નો ઓઘે બંધ છે. ગુણઠાણા પૂર્વલીપેરે જાણવાં. ॥ ૧૭ ॥

संजलणतिगे नव दस, लोहे चउअजइदुतिअनाणतिगे
बारस अचक्खुचक्खुसु, पढमा अहक्खायचरमचउ।१८।

अर्थ—संजलना क्रोध १, मान २, माया ३, ए त्रणमे
नव गुणठाणा धुरला. ओघे १२० प्रकृति बीजा सर्व बीजा
कर्मग्रन्थनी पेरे जाणवो. संजलना लोभमें दस गुणठाणा धुरलां
छे. अविरति मार्गणामे च्यार ४ गुणठाणा छे. ओघे ११८
मिथ्यात्वमे अज्ञान ३ मे गुणठाणा धुरला दोय अथवा तीन छे.
अचक्षुदर्शनमे चक्षुदर्शनमें १२ धुरलां १२ गुणठाणा छे. यथा-
ख्यात चारित्र्यमे इग्यार ११ मो, १२ बारमो, १३ तेरमो,
१४ चौदमो. ए ४ चार गुणठाणा छे. बंध एक सातानो छे. ॥१८॥

मणनाणीसग जयाइ, समइअछेअचउदुन्निपरिहारे ।
केवलदुगि दोचरिमा, जयाइनवमइसुओहिदुगे ॥१९॥

अर्थ—मनःपर्यायज्ञानमें सात गुणठाणे जातां प्रथम गुण-
ठाणासु मांडी १२ तांइ ओघ ६५ पांसठनो छे. छट्टे बंध त्रेसठ
६३ नो छे. एवं सामायिक छेदोपस्थापनीय चारित्र्यमें छट्टो,
सातमो, आठमो, नवमो. ए ४ च्यार गुणठाणा छे. परिहारवि-
शुद्धि चारित्र्यमें छट्टो, सातमो दोय गुणठाणा छे. केवलज्ञान
केवलदर्शनमें तेरमो, चौदमो ए दोय गुणठाणा छे. बंध एक
सातावेदनीनो छे. मतिज्ञान, श्रुतज्ञान, अवधिज्ञान, अवधिदर्शन
मार्गणामे अजती चोथो अवरित गुणठाणासु मांडी १२ मो
क्षीणमोहतांइ नव गुणठाणा छे. ॥ १९ ॥

पड उवसमि चउ वेअगि, खइअे इक्कारमिच्छतिगिदेसे
मुहुमि सट्ठाणं तेरस, आहारगि निअनिअगुणोहो ॥२०॥

અર્થ—ઉપશમસમકિતમે ચોથેથી માંડી ઇગ્યાર ૧૧ મા તાંડ આઠ ૮ ગુણઠાણા છે, ક્ષયોપશમ સમકિતમે ચોથેથી માંડી સાતમાલગે ચ્યાર ગુણઠાણા છે, ક્ષાયકસમકિતમે ચોથેથી માંડી ચાદમા તાંડ ઇગ્યાર ૧૧ ગુણઠાણા છે. મિથ્યાત્વમાર્ગણામે એક મિથ્યાત્વ ગુણઠાણો છે. સાસ્વાદન માર્ગણામે સાસ્વાદન ગુણઠાણો છે. મિશ્રમાર્ગણાએ મિશ્રગુણઠાણો છે. દેસવિરતિ માર્ગણાએ દેસવિરતિ ગુણઠાણો છે. સૂક્ષ્મસંપરાયમાર્ગણાએ સૂક્ષ્મસંપરાય ગુણઠાણો છે. ત્યાં બંધપ્રકૃતિ ગુણઠાણા પ્રમાણે જાણવી. આહારકમાર્ગણાએ અયોગીકેવલી ટાલી તેરે ગુણઠાણા છે. પ્રકૃતિ ઓઘ સર્વ ગુણઠાણાની, જેમ વીજે કર્મગ્રંથમે કહ્યો; તિમ જાણવા. ॥ ૨૦ ॥

પરમુવસમિ વટ્ટંતા, આઠ ન વંધંતિ તેણ અજયગુણે ।
દેવમણુઆઠહીણો, દેસાઝસુ પુણસુરાઠવિણા ॥૨૧॥

અર્થ—હવે ઉપશમસમકિતમે જે ફેર છે તે કહે છે—જે જીવ ઉપશમ સમકિતમે વરતે છે, તે જીવ આઠવો કોઈ ન બાંધે તિણે ઓઘે પંચહુત્તર ૭૫ નો જાણવો. જે અવિરત ગુણઠાણે સત્તહત્તર ૭૭ હતી, પિણ દેવતાનો મનુષ્યનો આઠવો એ દોય પ્રકૃતિ ટાલી; તિવારે પંચહત્તર ૭૫ રહી અને દેસવિરતિ ગુણઠાણે દેવતાનો આઠવો કાઢ્યો; તિવારે છાસઠિ રહી. પ્રમત્તે બાસઠિ, અપ્રમત્તે અઠાવન્ન. એવં સર્વત્ર જાણવો. ॥ ૨૧ ॥

ઓઠે અટ્ઠારસયં, આહારદુગૂણમાશ્લેસતિગે ।
તં તિત્થોણં મિચ્છે, સાસણાઝસુ સઘહિં ઓહો ॥૨૨॥

અર્થ—ઓઘે—સામાન્યે ૧૧૮ એકસો અઠાર પ્રકૃતિ છે. આહારક દોય કાઢીજે; તિવારે ૧૧૮ એકસો અઠારનો બંધ છે.

ત્રીન લેશ્યા કૃષ્ણ, નીલ, કાપોતમે ત્રીનમે તીર્થકર નામ કાઢીજે; તિવારે મિથ્યાત્વમે એકસોસત્તર ૧૧૭ નો બંધ છે. સાસ્વાદન પ્રમુખમે બીજે કર્મગ્રન્થમે કહ્યો તિમ જાણવો. ॥૨૨॥

૧૩ નિરયનવૂળા, ઉજ્જોઅચઉનિરયવારવિણુસુક્કા ।
વેણુ નિરયવારપમ્હા, અજિણાહારા ઇમા મિચ્છે ॥૨૩॥

અર્થ—તેજોલેશ્યામે નરક ૩, સૂક્ષ્મ ૩, વિકલેંદ્રી ૩ એ ૯ નવ કાઢીજે; તિવારે એકસો ઇગ્યાર ૧૧૧નો બંધ છે. ઉદ્યોત ૧, તિર્યંચ ૩, એ ચ્યાર ૪. નરક ૩, સૂક્ષ્મ ૩, વિગલ ૩, એકેંદ્રી ૧, થાવર ૧, આતાપ ૧; એ ૧૨ મઢીને ૧૬ કાઢીજે; તિવારે શુક્લલેશ્યામે ૧૦૪ એકસો ચ્યારનો બંધ છે. અને નરકાદિક ૧૨ કાઢીજે; તિવારે પદ્મલેશ્યામે એકસો આઠ ૧૦૮ નો બંધ છે, એ ત્રીને લેશ્યામે જિનનામ ૧, આહારક, ૨ એ ત્રીન કાઢીજે. મિથ્યાત્વમે ૧૦૮, તેજોમે ૧૧૧ એકસો ઇગ્યાર, શુક્લમે ૧૦૪, પદ્મમે ૧૦૮ જાણવો. ॥ ૨૩ ॥

ઞ્વગુણભવ્વસન્નિસુ, ઓહુઅભવ્વોઅસન્નિ મિચ્છસમા ।
સણિ અસન્નિ સન્નિવ,કમ્મણભંગો અણાહારે ॥૨૪॥

અર્થ—અભ્યમાર્ગણામે, સંજ્ઞીમાર્ગણામે સર્વ ગુણઠાણા છે. બીજા કર્મગ્રન્થની પેરે બંધપ્રકૃતિ જાણવી. અભ્યમાર્ગણામે એક ગુણઠાણો પ્રકૃતિ ૧૧૭ બંધ છે. અસંજ્ઞીમાર્ગણામે મિથ્યાત્વમે ૧૧૭ નો બંધ છે. સાસ્વાદન ગુણઠાણે ૧૦૧ નો બંધ છે. જિમ સંજ્ઞીનો કહ્યો તિમ જાણવો. અનાહારક માર્ગણામે કાર્મણશરીરની પરે જાણવો. ૧૧૨ સામાન્યે, ૧૧૭ મિથ્યાત્વે, ૯૪ સાસ્વાદને, ૭૫ સમકિતમે. તેરમે એકસાતા ૧, અયોગિમે અબંધ છે. ॥૨૪॥

तिसु दुसु सुक्काइगुणा, चउसगतेरत्ति बंधसामित्तं ।
देविंदसूरिरइयं लिहियं, नेयं कम्मत्थयं सोउं ॥२५॥

अर्थ—कृष्ण १, नील २ कापोत ३, ए तीन लेश्यामे पहेलां ४ च्यार गुणठाणा छे, तेजोलेश्या, पद्मलेश्यामे पहेला सात ७ गुणठाणा छे, शुक्ललेश्यामे एक तेरमु १३ मुं गुणठाणुं छे. अयोगोगुणठाणे नहीं. ए बंधस्वामित्व त्रीजो कर्मग्रन्थ पुरो थयो. देवेन्द्रसूरि आचार्य लिख्यो छे. कर्मस्तव बीजो कर्मग्रन्थ भणीने पछी त्रीजो भणवो. ॥ २५ ॥

इति तृतीयकर्मग्रन्थ टबार्थसमेत् समाप्त ॥३॥

ॐ नमः सिद्धम् ।

अथ चतुर्थः कर्मग्रन्थः

॥ आर्यावृत्तम् ॥

नमिअ जिणं जियमग्गण-गुणठाणुवओगजोगलेसाओ ।
बंधप्पबहुभावे, संखिज्जाइ किमवि बुच्छं ॥ १ ॥

अर्थ—नमस्कार करी जिन वीतराग देव प्रत्ये ते स्या
भणी जे अबोधजीवने बुझव्या. जीवना १४ भेद छे, मार्गणाना
६२ वासठ भेद छे. गुणठाणां १४ चौद, उपयोग १२, योग
१५ पंनर, लेख्या ते छ ६ छे, बंधादिक च्यार ४, बंधहेतु ५७
अल्पबहुत्व, भाव मूल पांच, उत्तरभेदे ५३, संख्याता, असंख्या-
तो, अनंतो ए बोल विस्तारीने कहेश्युं ते कहुं छुं. ॥ १ ॥

ममिअ जिणं वत्तव्वा, चउदसजिअठाणअेसु गुणठाणा ।
जोगुवओगो लेसा, बंधोदओदीरणासत्ता ॥

पाठान्तरम् ।

चउदसजिअठाणेसु, चउदसगुणठाणाणि जोगा य ।
उवओगलेसबंधो-दओदीरणसंतअट्ठपए ॥ २ ॥
तह मूलचउदमग्गण--ठाणेसु वासट्ठित्तरेसु च ।
जिअगुणजोगुवओगा, लेसप्पबहुत्त छट्ठाणा ॥

पाठान्तरम् ।

चउदसमग्गणठाणे-सुमूलपएसु विसट्ठि इयरेसु ।
जिअगुणजोगुवओगा, लेसप्पबहुत्त छट्ठाणा ॥ ३ ॥

ચુદસગુણેસુ જિઅજો-ગુવઓગલેસા ય બંધહેઝ ય ।
બંધાઙઅચુઅપ્પા વહું, ચ તો ભાવસંઘાઈ ॥

પાઠાન્તરમ્ ।

ચુદસગુણઠાણેસુ, જિઅજોગુવઓગલેસસંબંધા ય ।
બંધુદયુદીરણાઓ, સંતપ્પબહુત્તદસટ્ટાણા દારગાહાઓ ॥૪॥

હવે પહેલાં જીવના ચૌદ ભેદ કહે છે.

ઇહ સુહુમબાયરેગિંદિ, બિત્તિચુ અસન્નીપંચિંદી ।

અપજ્જત્તા પજ્જત્તા, કમેણ ચુદસ જિયઠાણા ॥૫॥

અર્થ—સૂક્ષ્મ એકેન્દ્રિય એ એક ભેદ ૧, બાદર એકેન્દ્રિય એ
બીજો ભેદ ૨, બેંદ્રી ૩, તેંદ્રી ૪, ચૌરેંદ્રી ૫, અસંજી પંચેન્દ્રી ૬,
સંજી પંચેન્દ્રી એ સાત ૭ પર્યાપ્તા, અને એ ૭ સાત અપર્યાપ્તા એ
અનુક્રમે સંસારી જીવનાં ૧૪ ચૌદ સ્થાનક જાણવાં. ॥ ૫ ॥

હવે ચૌદે જીવસ્થાનકે ગુણઠાણાં કહે છે.

બાયારઅસન્નિવિગલે, અપ્પજિપઢમવિઅસન્નિઅપજ્જત્તે

અજયજુઅસન્નિપજ્જે, સઠ્ઠગુણા મિચ્છસેસેસુ ॥૬॥

અર્થ—બાદર એકેન્દ્રિય અપર્યાપ્તો ૧, અસંજી પંચેન્દ્રી અપ-
ર્યાપ્તો ૨, બેંદ્રી અપર્યાપ્તો ૩, તેંદ્રી અપર્યાપ્તો ૪, ચૌરેંદ્રી અપર્યાપ્તો
૫, એ પાંચ જીવસ્થાનક ભેદે પેહેલો મિથ્યાત્વ ૧, બીજો સાસ્વાદન
૨, એ બે ગુણઠાણા છે અને સંજી પંચેન્દ્રી અપર્યાપ્તો ઇળ એક
જીવસ્થાનકમેં ત્રીણ ગુણઠાણા છે. પ્રથમ મિથ્યાત્વ ૧, સાસ્વાદન
૨, અને અવિરતિ સમકિત ૩ એ ત્રણ છે. સંજી પંચેન્દ્રી પર્યા-
પ્તામેં ઇળે એક જીવભેદમાંહે સર્વ ૧૪ ગુણઠાણા છે. શેષ બાકી

સૂક્ષ્મ અપર્યાપ્તો ૧, સૂક્ષ્મ પર્યાપ્તો ૧, બાદર એકેન્દ્રી પર્યાપ્તો, બેન્દ્રી પર્યાપ્તો. તેન્દ્રી પર્યાપ્તો, ચૌરેન્દ્રી પર્યાપ્તો, અસંજી પંચેન્દ્રી પર્યાપ્તો, એ જીવસ્થાનકે એકમિથ્યાત્વ ગુણઠાળો છે. ॥૬॥

અપજ્જત્તછક્કીકમુરલ, મોસા જોગા અપજ્જસન્નીસુ ।
તે સવિઉવ્વિ મીસણસુ, તેણુ પજ્જેસુ ઉરલમન્ને ॥૭॥

અર્થ—હવે ૧૪ જીવસ્થાનકે ૧૫ યોગ કહે છે—
સૂક્ષ્મ અપર્યાપ્તો ૧, બાદર અપર્યાપ્તો ૧, બેન્દ્રી અપર્યાપ્તો ૧, તેન્દ્રી અપર્યાપ્તો ૧, ચૌરેન્દ્રી અપર્યાપ્તો ૧, અસંજી પંચેન્દ્રી અપર્યાપ્તો એ છ ૬, જીવસ્થાનકર્મ કાર્મણ ૧, અને ઔદારિક મિશ્ર ૧. એ બે યોગ છે. અને સંજી પંચેન્દ્રી અપર્યાપ્તમે કાર્મણ ૧, ઔદારિકમિશ્ર ૨, અને વૈક્રિયમિશ્ર એ ત્રણ ૩ યોગ છે. અને શરીરપર્યાપ્તિ કીધાં પછી ઔદારિક કાયયોગ મેઢે એ ૪ ચાર યોગ છે. ॥ ૭ ॥

સઠ્ઠે સન્નિપજ્જત્તે, ઉરલં સુહુમે સભાસુ તં ચઉસુ ।
વાયરિ સવિઉવ્વિદુગં, પજ્જસન્નિસુવાર ઉવઓગા ॥૮॥

અર્થ—સંજી પંચેન્દ્રી પર્યાપ્તામે સર્વ ૧૫ યોગ છે. સૂક્ષ્મ પર્યાપ્તામે એક ઔદારિક યોગ છે. બેન્દ્રી પર્યાપ્તો, તેન્દ્રી પર્યાપ્તો ચૌરેન્દ્રી પર્યાપ્તો, અસંજી પંચેન્દ્રી પર્યાપ્તો, એ ચાર જીવસ્થાનકર્મ દોય ૨, યોગ છે. ઔદારિક કાયયોગ ૧, અસત્યા અમૃષા વચનયોગ ૨, બાદર પર્યાપ્તામે ત્રીણ યોગ છે. ઔદારિક ૧, વૈક્રિય ૨, વૈક્રિયમિશ્ર ૩, એ ત્રીણ યોગ છે, બાદર વાયુ-કાયઆશ્રીને વૈક્રિય છે.

હવે જીવસ્થાનકે ઉપયોગ કહે છે. સંજીપંચેન્દ્રીપર્યાપ્તામે

बारें उपयोग छे १२. पांच ज्ञान, त्रिण अज्ञान, चार ४ दर्शन. ए बार उपयोग कहा. ॥ ८ ॥

पञ्चउरिंदिअसन्निसु, दुदंसदुअनाणदससु चक्खु
विणा ।

सन्नि अपज्जे मणनाण—चक्खुकेवलदुगविहूणा ॥९॥

अर्थ—चौरेन्द्री पर्याप्तोमें, असंज्ञी पंचेन्द्री पर्याप्तोमें दोय दर्शन, चक्षुदर्शन १, अचक्षुदर्शन २, दोयअज्ञान—मति-अज्ञान १, श्रुतअज्ञान २. ए ४ चार उपयोग छे. सूक्ष्म पर्याप्तो १, सूक्ष्म अपर्याप्तो २, बादर पर्याप्तो ३, बादर अपर्याप्तो ४, बेन्द्री अपर्याप्तो ५, बेन्द्री पर्याप्तो ६, तेन्द्री अपर्याप्तो ७, तेन्द्री पर्याप्तो ८, चौरेन्द्री अपर्याप्तो ९, संज्ञी अपर्याप्तो १०. ए दस जीवस्थानकमेदमें चक्षुदर्शनविना ३ त्रण ते मतिअज्ञान १ श्रुत-अज्ञान २, अचक्षुदर्शन ए तीन उपयोग छे. संज्ञी पंचेन्द्री अपर्याप्तो—मनःपर्यवज्ञान १, चक्षुदर्शन २, केवलज्ञान ३, केवल-दर्शन ४, ए चार ४ उपयोग नहीं; बाकी त्रण ज्ञान ३, त्रण अज्ञान ३, दोय दर्शन २. ए आठ उपयोग छे. ॥९॥

सन्निदुगिछलेसअप—ज्जवायरे पढमचउतिसेसेसु ।

सत्तट्ठबंधुदीरण—संतुदया अट्ठ तेरससु ॥१०॥

अर्थ—हवे जीवस्थानके लेश्या कहे छे—संज्ञीपंचेन्द्री अपर्याप्तो ए दोयमे ६, छ लेश्या छे, अपर्याप्त बादर एकेन्द्रीने पहेली चार ४ लेश्या छे—कृष्ण १, नील २, कापोत ३, तेजो ४, ए चार छे. शेष ११, जीवस्थानके तीन लेश्या छे—कृष्ण १,

નીલ ૨, કાપોત ૩, એવં ત્રણ ૩, હવે સંજીસૂક્ષ્મ એકેન્દ્રીથી માંડી સંજીપંચેન્દ્રી અપર્યાપ્તિતે પર્યંત ૧૩ જીવભેદ તાંઈ સાતકર્મ આઝ્વો ન બાંધે; તિવારે આઠકર્મ સહિત દોય વંધ છે. ઇમ ઉદીરણા પળ સાતની અથવા ૮ આઠની જ છે. સંજીપર્યાપ્તિમે મૂલકર્મ આઠ બાંધે. ॥૧૦॥

સત્તટ્ટછેગવંધા, સંતુદયા સત્ત અટ્ટ ચત્તારિ ।

સત્તટ્ટછપંચદુગં, ઉદીરણા સન્નિપજ્જત્તે ॥ ૧૧ ॥

અર્થ—આઝ્વા વિના સાત બાંધે. મોહની આયુ વિના છ ૬ કર્મ બાંધે. દશમે ગુણઠાળે જ્ઞાનાવરણી, દર્શનાવરણી, નામ, મોહનીય, અંતરાયનો વંધ વિચ્છેદ કરે, માટે તે વિના ૧૧ મે ૧૨ વારમે ગુણઠાળે એક વેદની કર્મ બાંધે. સંજીપંચેન્દ્રી પર્યાપ્તિમે ઉદય અને સત્તા આઠની, મોહની કર્મ વિના સાતની, જ્ઞાનાવરણી, દર્શનાવરણી, અંતરાય વિના ચ્યાર ૪ ની જાણવી. સંજીપંચેન્દ્રીપર્યાપ્તિમે ઉદીરણામે આઠની, આઝ્વા વિના સાતની, આઝ્વા વેદની વિના છની, તિળમે મોહની વિના પાંચની, તિળમે જ્ઞાનાવરણી, દર્શનાવરણી, અંતરાય કાઢીજે; તિવારે દોયની ઉદીરણા છે. ॥૧૧॥

ગઈંદિણ્ણ ઇ કાણ્ણ જોણ્ણ વેણ્ણ કસાયનાણેસુ ।

સંજમદંસણલેસાં, ભવસમ્મે સન્નિઆહારે ॥૧૨॥

અર્થ—હવે ૧૪ માર્ગણા મૂલ અને ઉત્તર માર્ગણા ૬૨, તેનાં નામ કહે છે—ગતિ ૪, ઈન્દ્રિય ૫, કાય ૬, યોગ ૩, વેદ ૩, કષાય ૪, જ્ઞાન ૮, इहां અજ્ઞાનમે લીધા તે માર્ગણા એકને વાસ્તે સંયમ ૭, દર્શન ૪, લેશ્યા ૬, ભવ્ય ૨, સમકીર્ત ૬, સન્નિ ૨, આહારક ૨, એ માર્ગણાનાં નામ કહ્યાં. ॥ ૧૨ ॥

સુરનરતિરિનિરયગઈ, ઇગવિંઅતિઅચઉપણિદિ છક્રાયા।
ભૂજલજલણાનિલવણ, તસા ય મણવયતણુજોગા ॥૧૩

અર્થ—હવે ગતિ ૪ નાં નામ કહે છે—દેવગતિ ૧, મનુષ્ય-
ગતિ ૨, તિર્યચગતિ ૩, નરકગતિ ૪. હવે પાંચ ઇન્દ્રી કહે છે—
એકેન્દ્રી ૧, બેન્દ્રી ૨, ત્રેન્દ્રી ૩, ચૌરેન્દ્રી ૪, પૈન્દ્રી ૫, હવે છ-
કાય કહે છે—પૃથ્વીકાય ૧, અપકાય ૨, તેજકાય ૩, વાયુકાય
૪, વનસ્પતિકાય ૫, ત્રસકાય ૬, ત્રીન યોગનાં નામ કહે છે—
મનોયોગ ૧, વચનયોગ ૨, કાયયોગ ૩. ॥૧૩॥

વેઅનરિત્થિનપુંસા, કસાયકોહમયમાયલોભત્તિ ।

મહસુઅઓહિમણકેવલ--વિભંગમયસુઅ અનાણસા-

ગારા ॥૧૪॥

અર્થ—હવે વેદ ત્રણનાં નામ કહે છે—પુરુષવેદ ૧, સ્ત્રીવેદ
૨, નપુંસકવેદ ૩, હવે કષાય ૪ ચારનાં નામ કહે છે—ક્રોધ
૧, માન ૨, માયા ૩, લોભ ૪. હવે જ્ઞાન પાંચ, અજ્ઞાન ત્રણ.
તેનાં નામ કહે છે. મતિજ્ઞાન ૧, શ્રુતજ્ઞાન ૨, અવધિજ્ઞાન ૩, મનઃ-
પર્યવજ્ઞાન ૪, કેવલજ્ઞાન ૫. મતિઅજ્ઞાન ૧, શ્રુતઅજ્ઞાન ૨, વિભં-
ગજ્ઞાન ૩. એ આઠ સાકારોપયોગ—વિશેષ ઉપયોગ કહીજે. ૧૪

સામાઙ્યછેયપરિહાર--સુદુમઅહક્રવાયદેસજયઅજયા।

ચરુચૂ અચરુચૂ ઓહી, કેવલદંસણ અણાગારા ॥૧૫॥

અર્થ—હવે સાત સંયમમાર્ગણાનાં નામ કહે છે—સામાયક ૧,
હેદોપસ્થાપના ૨, પરિહારવિશુદ્ધિ ૩, સૂક્ષ્મસંપરાય ૪, યથા-
ચાર્યાચારિત્ર ૫, દેશવિરતિ ૬, અવિરતિ ૭. હવે ૪ દર્શનનાં નામ
કહે છે—ચક્ષુદર્શન ૧. અચક્ષુદર્શન ૨, અવધિદર્શન ૩, કેવલ
દર્શન ૪. એ ચારે દર્શન અનાકાર ઉપયોગ—સામાન્ય ઉપયોગ
છે. ॥ ૧૫ ॥

किण्णहानीलाकाऊ--तेउपम्हा य सुक्क भव्विअरा ।
वेअगखइगुवसममिच्छमीससासाण सन्निअरे ॥१६॥

अर्थ—हवे छ लेश्यानां नाम कहे छे—कृष्ण लेश्या १, नीललेश्या २, कापोतलेश्या ३, तेजोलेश्या ४, पद्मलेश्या ५, शुक्ललेश्या ६. हवे भव्य नाम कहे छे—भव्य १, अभव्य २. समकीतनां नाम कहे छे—क्षयोपशम समकीत १, क्षायक समकीत २, उपशम ३, मिथ्यात्व ४, मिश्र ५, सास्वादन ६. संज्ञी १, असंज्ञी २॥

आहारेअरभेआ, सुरनिरयविभंगमइसुओहिदुगे ।
समत्ततिगे पम्हा, सुक्कासन्निअ सु सन्निदुगं ॥१७॥

अर्थ—आहारक १, अणाहारक २, ए वासठ मार्गणानां नाम कहां. हवे वासठ मार्गणाए १४ भेद कहे छे—देवगति १, नरकगति २, विभंग अज्ञान ३, मतिज्ञान ४, श्रुतज्ञान ५, अवधिज्ञान ६, अवधिदर्शन ७, उपशम ८, क्षायक ९, क्षयोपशम १०, पद्मलेश्या ११, शुक्ललेश्या १२, संज्ञी १३, ए तेर १३ मार्गणामें संज्ञीपंचेन्द्री पर्याप्तो अने संज्ञीपंचेन्द्री अपर्याप्तो ए वे जीवस्थानके लाभे, बीजा नही. ॥१७॥

तमसन्नि अपज्जजुअं, नरे सबायरअपज्जतेउए ।
थावरइगदि पढमा, चउबारअसन्नि दुदु विगले ॥१८॥

अर्थ—अने मनुष्यगति मार्गणामें दोय तेहज अने असंज्ञी पंचंद्री अपर्याप्तो भेलीजे तिवारे संज्ञीपंचेन्द्री पर्याप्तो १, अपर्याप्तो १, असंज्ञीपंचेन्द्री अपर्याप्तो १, ए तीन जीवमें भेद लाभे छे. मनुष्य असंज्ञी पर्याप्तो न थाय. १४ स्थानके उपजे परं अपर्याप्तोज मरे. तिणेतीन जीवभेद कहां छे. तेजो लेश्यामें

संज्ञीपंचेंद्री पर्याप्तो १, अपर्याप्तो १, ए दोय अने बादर ए-
केन्द्री अपर्याप्तो १, ए त्रण ३, जीवस्थानक छे, कारणके देव-
ता मरीने एकेन्द्रीमे आवे तेने अपर्याप्तपणे तेजोलेख्या होय.

थावर पांच पृथ्वी, अप, तेउ, वाउ, वनस्पतिमे अने
एकेन्द्रीमे सूक्ष्म अपर्याप्तो १, पर्याप्तो १, बादर एकेन्द्री पर्या-
प्तो १, अपर्याप्तो १. ए च्यार ४ जीवनस्थान लाभे. असंज्ञी
मार्गणाए पहेलां १२ बारे जीवस्थान लाभे. बेन्द्री मार्गणा २
पर्याप्तो अपर्याप्ता, तेन्द्रीमे तेज दोय, चौरेन्द्रीमे तेना तेज दोय
जीवस्थान छे. ॥ १८ ॥

दसचरितसे अजया-हारगतिरितणुकसायदुअनाणे।
पढमतिलेसाभविअर-अचक्खु नपुमिच्छसवेवि ॥१९॥

अर्थ—बेंद्री १, तेंद्री १, चौरेन्द्री १, असंज्ञी १, संज्ञी १, ए
पांच अपर्याप्ता ए दस जीवस्थानक त्रसकायमे लाभे. अविरति
आदि मार्गणामें १४, जीवस्थानक कहे छे—अविरति मार्गणामें
१, आहारक मार्गणामें २, तिर्यचगति ३, काययोग ४, कषाय
४ च्यारनी च्यारे मार्गणाए ८, मतिअज्ञान ९, श्रुतअज्ञान १०;
प्रथम त्रण लेख्या कृष्ण, नील, कापोत १३, भव्य १४, अभव्य
१५ अचक्षुदर्शन मार्गणा ए १६ नपुंसक मार्गणा ए १७, मि-
थ्यात्वमार्गणा १८ अठार मार्गणामे सर्व १४ जीवस्थानक छे. ॥१९॥

पज्जसन्नी केवलदुगं, संजममणनाणदेसमणमीसे ।
पणचरमपज्जवयणे, तिय छव पज्जियर चक्खुम्मा २०।

अर्थ—वळी केवलज्ञान १. केवलदर्शन १, सामायिक १,
छेदोपस्थानीय १, परिहारविशुद्धि १, सूक्ष्मसंपराय १, यथाख्यात
१, मनःपर्यवज्ञान १, देवविरति १. मनोयोग १, मिथ्रदृष्टि १.

ए अगीयार ११ मार्गणामे पर्याप्तो संज्ञी जीवस्थानक ए एकज होय. वचनयोगे छेछा पांच पर्याप्ता जीवस्थान लाभे. बेंद्री १, तेंद्री २, चौरेन्द्री ३, संज्ञी ४, असंज्ञी पंचेन्द्री ५. ए पांचने भाषा छे, भाषापर्याप्ति कीधां पछी. चक्षुदर्शनमे त्रण अथवा छ जीवस्थान छे. चौरेन्द्री १, असंज्ञी पंचेन्द्री १, संज्ञी पंचेन्द्री १. ए तीन पर्याप्ता छे; अथवा एज ३ त्रण अपर्याप्ता अने पर्याप्ता ६ पिण जीवस्थान लाभे ते पछी चक्षुदर्शनमें १. ॥२०॥

थीनरपणिदि चरमां, चउ अणाहारेदुसन्नि छ अपज्जति सुहुमअपज्जविणा, सासणिइत्तो गुणे वुच्छं ॥२१॥

अर्थ—स्त्री वेदमे १, पुरुष वेदमे १, पंचेन्द्रीमे १, छेहेला ४ च्यार जीवस्थानक छे. असंज्ञी पंचेन्द्री पर्याप्ता १, अपर्याप्ता १, संज्ञी पंचेन्द्री पर्याप्ता १, अपर्याप्ता १. ए ४ च्यार जीवस्थानक छे. स्त्रीवेद १, पुरुषवेदमें १. संज्ञी पंचेन्द्रीमे न थाय. असंज्ञीमे नपुंसकवेद छे. परं इहां मान्या छे ते आचार्य जाणे.

अनाहारकमार्गणामे संज्ञी अपर्याप्तो १, पर्याप्तो १, सूक्ष्म अपर्याप्तो १, बेन्द्री अपर्याप्तो १, तेन्द्री अपर्याप्तो १, चौरेन्द्री अपर्याप्तो १, असंज्ञी अपर्याप्तो १, बादर अपर्याप्तो १, ए आठ ८ जीवस्थानक छे. ए आठमेंथी सूक्ष्म अपर्याप्तो काढीजे; तिवारे सास्वादने ७ सात जीवस्थानक छे. बादर अपर्याप्तो १, बेन्द्री अपर्याप्तो १, तेन्द्री अपर्याप्तो १, चौरेन्द्री अपर्याप्तो १, असंज्ञी अपर्याप्तो १, संज्ञी अपर्याप्तो १, संज्ञी पर्याप्तो १. ए सात छे. एटले ६२ मार्गणाए जीव भेद कखा. ॥ २१ ॥

इहे बासठ मार्गणाए गुणठाणा कहे छे.

પણિતિરિચડસુરનરણ, નરસન્નિપણિંદિભવ્વતસિસવ્વે
ઇગવિગલભૂદગવણે, દુ દુ ઇગં ગઈતસ અભવ્વે ॥૨૨॥

અર્થ—તિર્યંચમે પેહેલાં પાંચ ગુણઠાણા છે. સર્વ દેવતા સર્વ નારકીમાં ચાર ગુણઠાણા છે. મનુષ્યગતિમે ૧, સંજ્ઞી માર્ગનામે ૧, પંચેન્દ્રીમે ૧, ભવ્યમાર્ગનામે ૧, ત્રસકાયમે ૧ પાંચ માર્ગનામે સર્વ ગુણઠાણા છે ૧૪ ગુણઠાણા છે. એકેન્દ્રિય માર્ગનામે, બેદ્રિયમે, ત્રેદ્રિયમે, ચૌરેન્દ્રિયમે ૧, પૃથ્વિકાયમે ૧, અપ્કાયમે ૧, વનસ્પતિકાયમે ૧, ૧ સાત ૭ માર્ગનામે મિથ્યાત્વ ૧, સાસ્વાદન ૨, ૧ બે ગુણઠાણા છે. ગતિત્રસ તે તેડકાય ૧, વાયુકાયમે ૧, અભવ્યમે ૧. ૧ ત્રણમે એક ૧ મિથ્યાત્વ ગુણઠાણો છે. ॥ ૨૨ ॥

વેઅતિકસાય નવદસ, લોભેચડ અજડ્ઢુતિઅન્નાણતિગે
વારસ અચક્ષુચક્ષુસુ, પઢમા અહક્ષ્વાઈ ચરમચડ ॥૨૩॥

અર્થ—પુરુષવેદ ૧, સ્ત્રીવેદ ૧, નપુંસકવેદ ૧, ક્રોધ ૧, માન ૧, માયા ૧. ૧ છ ૬ માર્ગનામે મિથ્યાત્વસુ માંડી અનિવૃત્તિવાદર પર્યંત નવ ગુણઠાણા છે. લોભ કપાયમે મિથ્યાત્વ સૂક્ષ્મસંપરાય પર્યંત ૧૦ ગુણઠાણા છે. અવિરતિ માર્ગનામે મિથ્યાત્વસુ અવિરતિ તાંડ ૧ ૪ ચાર ગુણઠાણા છે. મતિઅજ્ઞાન ૧, શ્રુતઅજ્ઞાન ૧, વિભંગજ્ઞાન ૧. ૧ ત્રણ ૩ માર્ગનામે પેહેલાં બે અથવા ત્રણ ૩ ગુણઠાણાં છે. અચક્ષુદર્શન ૧, ચક્ષુદર્શનમે ૧ મિથ્યાત્વસુ ક્ષીણમોહતાંડ વારે ગુણઠાણા છે. યથાખ્યાત-ચારિત્રમે ઇગ્યારમો વારમો તેરમો ચૌદમો ૧ ચાર ૪ ગુણઠાણા છે. ॥ ૨૩ ॥

મળનાણિ સગ જયાઈ, સામાઈઅછેઅચડદુન્નિપરિહારે
કેવલદુગિ દોચરમા, જયાઈ નવમહસુઓહિદુગે ॥૨૪॥

અર્થ—મનઃ પર્યાયજ્ઞાનમે પ્રમત્તગુણઠાણેસુ માંડી સ્ત્રીણમોહ તાંદ સાત ગુણઠાણા છે. સામાયિક ૧, છેદોપસ્થાપનીયમે છઠ્ઠે પ્રમત્ત ગુણઠાણેસું માંડી નવમા તાંદ ૪ ચાર ગુણઠાણા છે. દુન્નિ પરિહારે—પરિહાર વિશુદ્ધિમાં પ્રમત્ત અપ્રમત્ત એ દોય ગુણઠાણા છે. કેવલજ્ઞાન કેવલ દર્શનમે સયોગ—અયોગ એ દોય છેહેલાં ગુણઠાણા છે. મતિજ્ઞાન ૧, શ્રુતજ્ઞાન ૧, અવધિજ્ઞાન ૧, અવધિદર્શન ૧. એ ચાર માર્ગનામે અજડ અવિરત ગુણઠાણે સુ માંડીને સ્ત્રીણમોહ તાંદ નવ ગુણઠાણા છે. ॥ ૩૪ ॥

અડ ઉવસમિ ચઉ વેઅગિ, ય્વઈએ ઇક્કારમિચ્છાતિગ દેસે
સુહુમે સદ્ધાણં તેરસ, જોગઆહારસુક્કાએ ॥૨૫॥

અર્થ—ઉપશમસમકીતમે અવિરતિસું માંડી ઉપશાંતમોહ તાંદ આઠ ગુણઠાણા છે. ક્ષયોપશમસમકીતમે અવિરતિસું અપ્રમત્ત તાંદ ચાર ગુણઠાણા ૪ છે, ક્ષાધિકસમકીતમે અવિરતસું માંડી અયોગી કેવલી તાંદ ૧૧ અગીયારે ગુણઠાણા છે. મિથ્યાત્વમે મિથ્યાત્વ ગુણઠાણો છે. સાસ્વાદનમે સાસ્વાદન ગુણઠાણો છે. મિશ્રમે ૧ મિશ્ર ગુણઠાણો છે. દેશવિરતિમે દેશવિરતિ ગુણઠાણો છે. સૂક્ષ્મસંપરાયમે સૂક્ષ્મસંપરાય ગુણઠાણો છે. મનોયોગ ૧, વચનયોગ ૧, કાયયોગ ૧, આહારક ૧, શુક્લલેશ્યા ૧. એ પાંચ માર્ગનામે મિથ્યાત્વસું માંડી સયોગીકેવલી તાંદ ૧૩ તેર ગુણઠાણા છે. ॥ ૨૫ ॥

અસન્નિસુપદમદુગં, પદમતિલેસાસુ છ્વ દુસુ સત્ત ।
પદમંતિમદુગઅજયા, અણહારે મગ્ગણાસુ ગુણા ॥૨૬॥

અર્થ—અસંજ્ઞીમાર્ગનામે મિથ્યાત્વ ૧, સાસ્વાદન ૨. એ દોય ગુણઠાણા છે. પેહેલી ત્રીજલેશ્યામે મિથ્યાત્વસું માંડી પ્રમત્ત

तांइ छ ६ गुणठाणा छे. तेजोलेश्यामे, पद्मलेश्यामे, मिथ्यात्वसुं
अप्रमत्त तांइ ७ सात गुणठाणा छे. हवे अणाहारक मार्गणाए-
पहेलां दोय ते-१ मिथ्यात्व, २ सास्वादन, अंतमे दुग-दोय
ते सयोगीकेवली १, अयोगीकेवली १, (ए समुद्धातनी
अपेक्षाए) अने पांचमो अजय अविरति समकीत ए पांच
गुणठाणा अनाहारक मार्गणामे छे. एटले ए ६२ बासठ
मार्गणामे गुणठाणा कहा. ॥ २६ ॥

**सच्चेअरमीस असच्च-मोस मणवय विउव्वि आहारे ।
उरलं मीसा कम्मण,इअ जोगा कम्म अणाहारे । २७ ।**

अर्थ—हवे इहां पन्नरयोगनां नाम कहे छे—सत्यमनोयोग
१, असत्यमनोयोग २, मिश्रमनोयोग ३ असत्याअमृषामनोयोग
४, सत्यवचनयोग ५, असत्यवचनयोग ६, मिश्रवचनयोग ७,
असत्याअमृषावचनयोग ८, वैक्रियकाययोग ९, आहारककाययोग
१०. औदारिककाययोग ११, वैक्रियमिश्रकाययोग १२, आहा-
रकामिश्रकाययोग १३ औदारिकमिश्रकाययोग १४, कर्मणका-
ययोग १५. ए पन्नर योगनां नाम कहां. अनाहारक मार्गणामें
एक १ कर्मण काययोग छे. ॥ २७ ॥

**नरगइपणिंदितसतणु—अचक्खुनरनपुंसकायसम्मदुगे
सन्नि छलेसाहारग—भवमइसुओहिदुगे सव्वे ॥ २८ ॥**

अर्थ—मनुष्यगति १, पंचेन्द्री १, त्रसकाय १, काययोग
१, अचक्षुदर्शन १, पुरुषवेद १, नपुंसकवेद १, कषाय ४,
क्षायिक समकीत १. क्षयोपशम समकीत १, सन्निमार्गणामे
१, छ लेश्या मार्गणाए ६, आहारक १, भव्य १, मतिज्ञान १,

શ્રુતજ્ઞાન ૧, અવધિજ્ઞાન ૧, અવધિદર્શન ૧, ઇટલી માર્ગનામે
સર્વ ૧૫ પન્નર યોગ છે. ॥ ૨૮ ॥

તિરિસ્થિ અજય સાસણ-અનાણઉવસમઅભવ્વમિચ્છેસુ
તેરાહારકદુગૂણા, તે ઊરલદુગૂણ સુરનરણ ॥ ૨૯ ॥

અર્થ—તિર્યંચગતિ ૧, સ્ત્રીવેદ ૧, અવિરતિ ૧, સાસ્વાદન
૧; અજ્ઞાન ત્રીન ૩ મે, ઉપશમ સમક્રિતમે ૧, અભવ્ય માર્ગનામે
૧, મિથ્યાત્વમે ૧, ઇટલી માર્ગનામે ૧૩ તેર યોગ છે. આહારક
દોય આહારક શરીર ૧, આહારક ઉપાંગ ૨. એ બે કાઢીજે;
તિવારે ૧૩ રહે, તેમાંથી વળી ઔદારિકદ્વિ-ઔદારિક
શરીર ૧, ઔદારિક ઉપાંગ ૨. એ દોય કાઢીજે; તિવારે
દેવગતિ ૧, નરકગતિ ૧. ૧૧ અગિયાર યોગ છે. ॥ ૨૯ ॥

કમ્મુરલદુગં થાવર, તે સવિઉઠ્ઠિવ દુગપંચ ઇગપવણે ।
છઅસન્નિ ચરમવયજુય, તં વિઉઠ્ઠિવદુગૂણચઉવિગલે ॥ ૩૦ ॥

અર્થ--પૃથ્વીકાય ૧, અપ્પકાય ૧, તેડકાય ૧, વનસ્પ-
તિકાય ૧, એ ૪ થાવર માર્ગનામે કાર્મણ ૧, ઔદારિક ૨,
ઔદારિકમિશ્ર ૩. એ ત્રીન યોગ છે. એકેન્દ્રી માર્ગનામે, વાયુકાય
માર્ગનામે પાંચ યોગ છે. તે કાર્મણ ૧, ઔદારિક ૨, ઔદારિક
મિશ્ર ૩, વૈક્રિય ૪, વૈક્રિયમિશ્ર ૫. એ પાંચ યોગ છે. અસન્ની
માર્ગનામે ચરમ વચનયોગ અસત્યાઅમૃષા મેળીજે; તિવારે પાંચ
યોગ તેહિજ એવં ૬ છ યોગ છે. વળી એ છ માંહેથી વૈક્રિયદ્વિક
કાઢીજે; તિવારે (વિકલેન્દ્રી) વેન્દ્રી, તેન્દ્રી, ચૌરેન્દ્રીને ૪
ચાર યોગ છે. ઔદારિક ૧, ઔદારિકમિશ્ર ૨, કાર્મણ ૩,
અસત્યાઅમૃષા એ ચાર યોગ છે. ॥ ૩૦ ॥

કમ્મુરલમીસવિણુમણ-વયસમદ્અછેઅચક્ષુમણનાળે
 ઉરલદુગ કમ્મપદ્મંતિમમણવયકેવલદુગંમિ ॥૩૧॥

અર્થ—કાર્મણ ૧, ઔદારિકમિશ્ર એ દોય વિના બાકી
 ૧૩ તેર યોગ છે. ચ્યાર મનના, ચ્યાર વચનના, દોય વૈક્રિય,
 એક ઔદારિક, દોય આહારક. એ તેર યોગ છે. મનોયોગ ૧,
 વચનયાગ ૧, સામાયિક ૧, છેદોપસ્થાપનીય ૧, ચક્ષુદર્શન
 ૧, મનઃપર્યવજ્ઞાન ૧. એ છ ૬ માર્ગનાએ તેર યોગ ૧૩ છે.
 ઉરલદુગ—ઔદારિક ૧, ઔદારિકમિશ્ર ૨, કાર્મણ એ
 ૩, તથા પેહેલો અને છેલો મન અને વચનયોગ તે સત્ય મનો-
 યોગ ૧, અસત્ય મનોયોગ, ૧, સત્ય વચનયોગ ૧, અસત્ય
 વચનયોગ ૧. એ સાત યોગ તે કેવલજ્ઞાન ૧ અને કેવલદર્શન
 ૧, એ બે માર્ગનાએ સાત યોગ છે. ॥ ૩૧ ॥

મણવય ઉરલા પરિહારિ, સુહુમિનવતેઉમીસિસઙ્ગિઉઘ્વા
 દેસે સવિઙ્ગિઉઘ્વા, સકમ્મુરલમીસઅહક્ષાએ ॥૩૨॥

અર્થ—મનોયોગના ચ્યાર ભેદ છે. વચનોગના ૪ ચાર
 ભેદ અને ઔદારિક કાયયોગ એવં નવ ૯ યોગ પરિહારવિશુદ્ધ
 સંયમમે છે. મુક્ષમસંપરાય સંયમમે તે નવયોગ છે. અને મિશ્ર-
 દૃષ્ટિમે નવ તેહિજ. મનના ૪, વચનના ૪, ઔદારિક ૧ અને
 વૈક્રિય કાયયોગ મેઢીજે; એટલે એ દસ ૧૦ યોગ છે. દેશવિરતિમે
 નવ યોગ તેહિજ અને વૈક્રિય દોય ૨ મેઢીજે; એટલે ૧૧ યોગ
 છે. યથાશ્રુતાત ચારિત્રમે નવ તેહીજ અને કાર્મણ ૧, ઔદારિક-
 મિશ્ર ૨, એ બે મેઢીજે; તિવારે ૧૧ યોગ યથાશ્રુતાતમે છે. એ
 ૬૨ બાસઠ માર્ગનાએ યોગ કહ્યા. ॥ ૩૨ ॥

तिअनाण नाणपण चउ-दंसण बार जिअलक्खणुव-
ओगा ।

विणु मण नाण दुकेवल-नव सुरतिरिनिरयअजएसु ।३३।

अर्थ—हवे बार उपयोग कहे छे—तीन अज्ञान ३ ते मति-
अज्ञान १, श्रुतअज्ञान २, विभंगज्ञान ३. पांचज्ञान ते मति १,
श्रुत २, अवधि ३, मनःपर्यव ४, केवल ५, चार ४ दर्शन ते—
चक्षु १, अचक्षु २, अवधि ३, केवल ४. ए बार जीवलक्षण
उपयोग छे—मनःपर्यवज्ञान १, केवलज्ञान १, केवलदर्शन १,
ए त्रण ३ तवना बाकी ३ ज्ञान, ३ दर्शन, ३ अज्ञान ए नव
उपयोग ९. देवगति १, तिर्य्यचगति १, नरकगति १, अविरति
१. ए चार मार्गणामे नव ९ उपयोग छे, ॥ ३३ ॥

तस जोय वेय सुक्खा-हार नरपणिंदिसन्नि भवि सव्वे।
नयणेयर पण लेसा, कसाय दस केवलदुगूणा ॥३४॥

अर्थ—त्रसकायमे १, तीनयोग—मन १, वचन १, काय-
योगमे तीनवेद—पुरुष १, स्त्रीवेद २, नपुंसकवेद ३, शुक्ललेस्या
१, आहारक २, मनुष्यगति १, पंचेन्द्री १, संज्ञी १, भव्यमे
१, ए तेर १३, मार्गणामे सर्व १२, बारे उपयोग छे—चक्षुद-
र्शनमे, पांच लेस्यामे—कृष्ण १, नील २, कापोत ३, तेज ४
पद्म ५, मे च्यार ४ कषायमे दश १०, उपयोग छे—केवलज्ञान
१, केवलदर्शन २, ए दोय उणा कीजे. ॥ ३४ ॥

चउरिंदि असन्निदुअन्नाण, दंस इग वितिथावरि
अचक्खू ।

तिअनाण दंसण दुगं, अनाणतिग अभविमिछदुगे ।३५।

अर्थ—चौरेन्द्रीमें १, असंज्ञीमे १, मतिअज्ञान १, श्रुतअज्ञान १, चक्षुदर्शन १, अचक्षुदर्शन १, ए च्यार ४ उपयोग छे—एकेन्द्रीमें १, बेन्द्रीमें १, तेंद्रीमे १, पांच थावरमें ५, ए आठ मार्गणामे दोय २, अज्ञान १, अचक्षुदर्शन ए तीन ३ उपयोग छे. अने त्रण अज्ञान ३ मे अभव्यमें १, मिच्छदुगे मिथ्यात्वमे १, सास्वादनमे १, ए छ ६ मार्गणामे पांच उपयोग छे—३, अज्ञान अने बे दर्शन ए पांच मति अज्ञान १, श्रुतअज्ञान २, विभंगज्ञान ३, चक्षुदर्शन ४, अचक्षुदर्शन ५, ए पांच छे. ॥ ३५ ॥

केवल दुगे निअदुगं, नव ति अनान विणु खईय
अहक्खाए ।

दंसण नाणतिगं देसे, मीसिअन्नाण मीसं तं ॥३६॥

अर्थ—केवलदुगे—केवलज्ञान केवलदर्शनमे आपणा एहिज केवलज्ञान केवलदर्शन ए बे उपयोग छे. हवे तीन अज्ञान बिना बाकी नव उपयोग—पांच ज्ञान च्यारदर्शन ए ९ क्षायिक समकीतमें तथा यथाख्यातचारित्र २, ए बे मार्गणामे छे. दर्शन ३, चक्षु १, अचक्षु १, अवधि १, तीनज्ञान मति १, श्रुत २, अवधि ३, ए छ ६ उपयोग देसविरतिमें अने एहिज छ उपयोग अज्ञान मिश्रित कीजे, ज्ञान काढीजे एटले दर्शन तीन १, अज्ञान तीन ३, ए छ ६ उपयोग मिश्रमें छे. ॥ ३६ ॥

मणनाण चक्खु वज्जा, अणहारे तिन्नि दंसचउ नाणा ।

चउनाण संजमोवसम वेअगे ओहि दंसेय ॥ ३७ ॥

अर्थ—मनःपर्यवज्ञान १, चक्षुदर्शन १, ए दोय काढीजे

બાકી અનાહારકર્મે દશ ઉપયોગ ૧૦ છે. ત્રીન દર્શન-ચક્ષુ ૧, અચક્ષુ ૨, અવધિ ૩, ચ્યાર ૪, જ્ઞાન મતિજ્ઞાન ૧, શ્રુતજ્ઞાન ૨, અવધિજ્ઞાન ૩, મનઃપર્યવજ્ઞાન ૪, એ સાત ઉપયોગ તે ચ્યાર જ્ઞાનમે ૪, ચ્યાર ૪. સંયમમે ૪, ઉપશમ સમકીતમે ૧, ક્ષયો-પશમ સમકીતમે ૧, અવધિદર્શનમે ૧, એ રૂપારે ૧૧, માર્ગણામે પૂર્વોક્ત ૭, સાત ઉપયોગ છે. દિવે મતાન્તર કહે છે-મનોયોગ જીવભેદ પેહેલી ૧ કહ્યો છે. રહાં સત્તાભાવી ગુણ વિચારતાં જીવભેદ બે ૨ છે. સન્ની પર્યાપ્તો અપર્યાપ્તો ગુણઠાણા તેર છે. ॥ ૩૭ ॥
 દો તેરતેર બારસ મણે, કમા અટ્ટદુ ચડ ચડ વયણે ।
 ચડ દુ પણ તિન્નિકાણ, જિય ગુણજોગોવઓગન્ને । ૩૮ ।

અર્થ—યોગ તેર છે. ઉપયોગ ૧૨ છે. મનોયોગમે અને વચનયોગ પૂર્વે કહ્યો તે મનોયોગ સહીત પણ ગ્રહ્યો છે. રહાં મનોયોગ વિના ગ્રહે છે. તિણે જીવભેદ ૮, બેન્દ્રી ૨, તેન્દ્રીના ૨, ચૌરેન્દ્રી ૨, અસન્ની ૨, એ આઠ ૮ છે, જે સન્નીમે વચન છે. પરં રહાં ન ગણ્યા જે મુખ્યતા વચનયોગની છે. ગુણઠાણા બે છે મિથ્યાત્વ ૧, સાસ્વાદન ૨, યોગ ૪ ચ્યાર છે. ચૌરેન્દ્રીને કહ્યા તે તે પણ ઉપયોગ ૪, ચ્યાર છે તે રહાં વચનયોગ મનોયોગ વિના ગ્રહ્યો છે. કાયયોગ પૂર્વે વચનસહીત મનસહીત લીધાં છે. રહાં એકલો કાયયોગ લીધો તે તો એકેન્દ્રીને હવે, તિણે જીવભેદ ૪, ચાર એકેન્દ્રીના યોગ પાંચ ઉદારિક બે. વૈક્રિય બે, કાર્મણ ૧, ગુણઠાણા બે, મિથ્યાત્વ ૧, સાસ્વાદન ઉપયોગ ત્રીન, બે અજ્ઞાન, ૧ અચક્ષુદર્શન એવં ૩ છે, શ્રુતાંતર ૨ છે, અન્ય આચાર્ય રમ કહે છે. ॥ ૩૮ ॥

છસુ લેસાસુ સઠાણં, એગિંદિ અસન્નિ ભૂદગ વણેસુ ।
 પઢમા ચડરો તિન્નિચ, નારય વિગલ્લગ્ગિપવણેસુ । ૩૯ ।

અર્થ—હવે બાસઠ માર્ગણા લેશ્યા કહે છે.—તિહાં છ લેશ્યા ૬ મે આપઆપની લેશ્યા છે. કૃષ્ણમે કૃષ્ણ ૧, નીલમે નીલ ૨, કાપોતમેકાપોત ૩, તેજમેતેજ ૪, પદ્મમેપદ્મ ૫, શુક્લમેશુક્લ ૬ છે.

એકેન્દ્રીમે ૧, અસન્નીમે ૧, પૃથ્વીકાય ૧, અપકાય ૧, વનસ્પતિકાય ૧, એ પાંચ માર્ગણામે પંહેલી ચ્યાર ૪, તે કૃષ્ણ ૧, નીલ ૨, કાપોત ૩, તેજ ૪ એ ચાર લેશ્યા છે. નરક-ગતિમે ૧, બેન્દ્રીમે ૧, તેન્દ્રીમે ૧, ચૌરેન્દ્રીમે ૧, અગ્નિકાયમે વાયુકાયમે એ છ ૬ માર્ગણામે પંહેલી ત્રીન લેશ્યા છે, કૃષ્ણ ૧, નીલ ૨ કાપોત. ૩. ॥ ૩૯ ॥

અહચ્ચાય સુહુમિ, કેવલદુગિ સક્કા છાવિસેસઠાણેસુ ।
નર નિરયદેવતિરિઆ, થોવા દુ અસંખણંતગુણા ॥૪૦॥

અર્થ—યથાચ્ચાત ચારિત્રમે ૧, સૂક્ષ્મસંપરાયચારિત્રમે ૧, કેવલજ્ઞાનમે ૧, કેવલદર્શનમે એક ૧, શુક્લલેશ્યા છે બાકીની માર્ગણા ૪૧ એકતાલીસમે છા લેશ્યા છે તે ૪૧ માર્ગણા તે ૩, ગતિ ૧, ત્રસ ૧, તેન્દ્રી યોગ ૩, વેદ ૩, કષાય ૪, જ્ઞાન ૭ સંજમ પાંચ દર્શન ૩, ભવ્ય બે સમકીત ૬, સન્ની ૧, આ-હારક બે એ ૪૧, માર્ગણા ૬ છ લેશ્યા છે. હવે અલ્પવહુત્વ કહે છે—મનુષ્ય થોડા છે—સંખ્યાતા છે. ઉત્કૃષ્ઠી ૨૯ આંકતાઈ છે. મનુષ્યથી નારકી અસંખ્યાત ગુણા છે. નારકીથી અસં-ખ્યાતગુણા દેવતા છે. દેવતાથી તિર્થંચ અનંતગુણા છે જે સૂક્ષ્મ બાદર એકેન્દ્રીય સર્વમાંહિ ગણવા. ॥ ૪૦ ॥

પણચઉ તિદુણ્ગિદિ, થોવાતિન્નિઅહિયા અણંતગુણા ।
તસથોવ અસંખગ્મી ભૂજલનિલ અહિયચણંતા ॥૪૧॥

અર્થ—પંચેંદ્રી થોડા પંચેંદ્રીથી ચૌરેંદ્રી અધિકા. ચૌરેંદ્રીથી તેંદ્રી અધિકા, તેંદ્રીથી બેંદ્રી અધિકા, બેંદ્રીથી એકેંદ્રી અનંતગુણા છે. એવં પંચેંદ્રીની જાણવી, ત્રસકાય થોડા છે, તિણસું અગ્નિકાય અસંખ્યાત ગુણા છે, અગ્નિકાયસું પૃથ્વીકાયના જીવ અધિકા, પૃથ્વીકાયથી અપકાય અધિકા, અપકાયથી વાઝકાય અધિકા, વાઝકાયથી વનસ્પતિકાય અનંતગુણા છે. ॥૪૧॥

મળવયળકાયજોગી, થોવાઅસંખગુણ અનંતગુણા ।
પુરિસાથોવા ઇત્થિ, સંખગુણા ણંતગુણ કીવા ॥૪૨॥

અર્થ—મનોયોગી થોડા છે, સન્નીજીવ ગ્રહ્યા છે, વચનયોગી અસંખ્યાત ગુણા બેંદ્રીયાદિક સર્વ જીવગ્રહ્યા છે, વચનયોગીથી કાયયોગી અનંતગુણા છે, એકેંદ્રી સર્વ ગણ્યા છે, પુરુષવેદી થોડા છે પુરુષવેદથી સ્ત્રીવેદ સંખ્યાત ગુણા છે. જે તિર્યચમે ત્રિગુણી સ્ત્રી છે. ત્રીનથી વઝી અધિકી મનુષ્યમે ૨૭ ગુણી છે અને દેવતામે ૩૨ ગુણી છે સ્ત્રીવેદીસું નપુંસક અનંતગુણા છે. એકેંદ્રીયાદિક સર્વ લેવા. ॥૪૨॥

માળી કોહી માઈ, લોભી અહિઅમળમાળિણોથોવા ।
ઓહિઅસંખામહસુઅ, અહિઅસમ અસંખવિપૂભંગા ॥૪૩॥

અર્થ—કષાયમે માનકષાયી થોડા છે, માનકષાયીથી ક્રોધીસું માયાવી કપટી અધિકા છે. માયાકષાયીથી લોભી અધિકા છે, મનઃ પર્યાય જ્ઞાની થોડા છે, જે મનઃપર્યાયજ્ઞાન મનુષ્ય સાધુમેજ હોવે. મનઃપર્યાયજ્ઞાનીથી અવધિજ્ઞાની અસંખ્યાત ગુણા છે. જે ચ્યારગતિમે સમકિતે સર્વ જીવ છે. અવધિજ્ઞાનીથી મતિજ્ઞાની શ્રુતજ્ઞાની અધિકા છે, જે ચ્યાર ૪ ગતિના સમકિતી

સર્વ લેવા અને મતિ શ્રુત દોનું બરાબર છે. તિળથી વિભંગ જ્ઞાની અસંખ્યાતગુણા છે. મિથ્યાત્વી દેવતા નારકી સર્વ બીજા પળ તીનથી ॥ ૪૩ ॥

કેવલિળો ણંતગુણા, મઙ્ગસુઅ અન્નાણિ ણંતગુણતુલ્લા ।
સુહમાથોવા પરિહાર—સંખ અહ્વાઙ્ગ સંખગુણા ॥૪૪॥

અર્થ—કેવલી અનંતગુણા છે. સિદ્ધભગવંતમાંહે ગળ્યા છે. તિળથીમત્તિ અજ્ઞાની શ્રુતઅજ્ઞાની અનંતગુણા છે. ઁકેંદ્રીયાદિ સર્વ લેવા માંહોમાંહી બરાબર છે. સૂક્ષ્મસંપરાય ચારીત્રીયા થોડા ઘળા ઉત્કૃષ્ટા ઁકસો વાસઠ ૧૬૨ છે. પરિહારવિશુદ્ધિ સંખ્ય ગુણા છે. નવસો ઉત્કૃષ્ટા હોય છે. યથાખ્યાત ચારીત્રીયા સંખ્યાત ગુણા છે. ઉત્કૃષ્ટા નવકોડિ છે. ॥૪૪॥

છેઅ સમર્થ્યસંખા, દેશ અસંખગુણ ણંતગુણ અજયા ।
થોવાઅસંખ દુણંતા, ઁહિનયણં કેવલ અચચ્ચૂ ॥૪૫॥

અર્થ—તિળસુ છેદોપસ્થાપનીય સંખ્યાતગુણા છે. ઉત્કૃષ્ટે નવકોડિસો છે. સામાયિક સંખ્યાતગુણા છે. નવસહસ્રકોડિ છે. દેસવિરતિ અસંખ્યાતગુણા તિર્થચગતિના ખેઢીજે. અવિરતિ અનં-તગુણા છે. દર્શન ૪ ચ્યારનો અલ્પબહુત્વ કહે છે—અવધિ દર્શની થોડા છે. તિળસુ ચક્ષુદર્શની અસંખ્યાતગુણા છે. તેથી કેવલદર્-શની અનંતગુણા છે. તેથી અચક્ષુદર્શની અનંતગુણા છે. ॥૪૫॥

પચ્છાણુપુવ્વિ લેસા, થોવા દો સંખ ણંત દો અહિયા ।
અભવિઅર થોવ ણંતા, સાસણ થોવો વસમ સંખા ॥૪૬

અર્થ—લેશ્યાનો અલ્પબહુત્વ કહે છે—પશ્ચાનુપૂર્વિષ્ કહી-જે. શુક્લલેશ્યાવંત થોડા છે. પન્નલેશ્યામે અસંખ્યગુણા છે. તેથી

તેજા લેશી અસંખ્યગુણા. તિણસુ કાપોતલેશી અનંતગુણા, તિણ-
સુનીલલેશી અધિકા. તિણસુ કૃષ્ણલેશી અધિકા છે. અભવ્ય
થોડા. ભવ્ય અનંતગુણા છે. સાસ્વાદન સમકીતી થોડા. તિણસુ
ઉપસમ સમકીતી સંખ્યાતગુણા છે. ॥૪૬॥

મીસાઽસંસ્વાવેયગ, અસંસ્વગુણ સ્વઙ્ગમિચ્છદુ અણંતા
સન્નિ અર થોવણંતા, ણહાર થોવે અર અસંસ્વા ॥૪૭॥

અર્થ—તિણસુ મિશ્ર અસંખ્યાતગુણા છે. તિણસુ ક્ષાયિક-
સમકીતી અનંતગુણા છે. તિણસુ મિથ્યાત્વી અનંતગુણા છે. અ-
નાહારક થોડા. આહારક અસંખ્યાતગુણા. નિગોદનો અસં-
ખ્યાતમો ભાગ સદા વિગ્રહગતિમે છે. તિણસુ ઇતિ ૬૨, માર્ગણા
અલ્પબહુત્વ કહ્યો છે. ॥ ૪૭ ॥

સઞ્વજિઅઠાણમિચ્છં, સગ સાસણિ પણ અપજ્જ સન્નિ દુગં
સમ્મે સન્નિ દુવિહો, સેસેસું સન્નિ પજ્જત્તો ॥૪૮॥

અર્થ—મિથ્યાત્વ ગુણઠાણે સર્વ જીવના ભેદ છે. સાસ્વા-
દન ગુણઠાણે ૭ સાત જીવના ભેદ છે. પાંચ અપર્યાપ્તા અને
સન્નિદ્રિક મઢી સાત ૭—વાદર એકેન્દ્રીય અપર્યાપ્તા ૧, વેન્દ્રી
અપર્યાપ્તા ૨, તેન્દ્રી અપર્યાપ્તા ૩, ચૌરેન્દ્રી અપર્યાપ્તા ૪, અ-
સન્નિ અપર્યાપ્તા ૫, સન્નિ પર્યાપ્તો ૧, અપર્યાપ્તો ૨, એ સાત
સમકીત ગુણઠાણામે જીવભેદ વે છે—સન્નિ પર્યાપ્તો ૧, સન્નિ
અપર્યાપ્તો ૧, એ દોય છે. સેસેસુ—શેષમિશ્ર ૧, દેશવિરતિ પાં-
ચમું પ્રમત્ત છટું અપ્રમત્ત ૭, અપૂર્વકરણ ૮, નિવૃત્તિ વાદર ૯,
સૂક્ષ્મસંપરાય ૧૦, ઉપશાન્તમોહ ૧૧, ક્ષીણમોહ ૧૨, સયોગી
કેવલી ૧૩, અયોગીકેવલી ૧૪, એ સર્વ ગુણઠાણે એક સંજ્ઞીપં-

ચેન્દ્રી પર્યાપ્તો જીવ ભેદ લાભે. ઇણે ગુણઠાણે બીજો જીવ ચહે નહી. હવે ગુણઠાણે પન્નર ૧૫ યોગ કહે છે. ॥૪૮॥

મિચ્છ દુગિ અજઙ, જોગાહાર દુગુણા અપુઠ્વપણગેડા.
મળ વય જરલં સવિઠઠ્વ, મીસિ સવિઠઠ્વ દુગદેસે।૪૯।

અર્થ—મિથ્યાત્વ, સાંસ્વાદન, અવરતિ, એ ૩, ગુણઠાણે ૧૩, તેર યોગ છે—આહારકદ્વિક ૨, નહી. મનના ચ્યાર, વચનના ૪, વૈક્રીયવે, ઉદારિકવે, કાર્મણ ૧, એ તેર યોગ છે. આહારક સાધુને થાય. અપૂર્વકરણ ૮ મું, અનિવૃત્તિ બાદર ૯ મું, સૂક્ષ્મસંપરાય ૧૦ મું, ઉપશાન્તમોહ ૧૧ મું, ક્ષીણમોહ ૧૨ મું, એ ૫ પાંચ ગુણઠાણે ૪ મનના ૪ વચનના ૧ ઔદારિક એ નવયોગ છે. મિશ્ર ગુણઠાણે નવ તેહીજ તેમાં વૈક્રીય ૧ ભેઝીજે તિવારે ૧૦ યોગ છે. દેસવિરતિમે નવ તેહીજ અને વૈક્રીય બે ભેઝીજે તિવારે ૧૧, યોગ થાય. ॥૪૯॥

સાહારદુગ પમત્તે, તે વિઠવાહાર મીસવિણુ ઇઅરે ।
કમ્મુરલ દુગંતાઈમ, મળવયળ સજોગિ ન અજોગિ।૫૦।

અર્થ—એ ઇગ્યાર યોગ માંહે આહારદુગ—આહારક શરીર ૧, આહારકમિશ્ર એ બે ભેઝીજે તિવારે પ્રમત્ત ગુણઠાણે ૧૩ તેર યોગ છે. ઇણ તેરમે વૈક્રીયમિશ્ર, આહારકમિશ્ર કાઢીજે તિવારે અપ્રમત્ત ગુણઠાણે ૧૧ ઇગ્યારે યોગ છે. નહી લબ્ધિ ન કરે સાતમો અપ્રમાદી છે, લબ્ધિ પ્રમાદી ફોરવે, કાર્મણ ૧, ઔદારિક બે અંત્ય આદિમ, મનવચને મેઝવે—સત્ય મનોયોગ, અસત્યામૃષા મનોયોગ, સત્ય વચનયોગ, અસત્યામૃષા વચનયોગ, એ ૭ સાત યોગ તેરમે સયોગી કેવઝી ગુણઠાણે છે. સમુદ્ધાત કરતાં કાર્મણ યોગ છે. ચૌદમે અયોગી કેવલી ગુણઠાણે યોગ એકપણ

નથી અયોગી છે. ॥૫૦॥

તિ અનાણ દુ દંસાઈમ, દુગે અજયદેસિનાણ દંસતિગં
તે મીસિમીસ સમણા, જયાઈ કેવલિ દુગંત દુગે ॥૫૧॥

અર્થ—હવે ગુણઠાણે ઉપયોગ કહે છે—મિથ્યાત્વ ૧, સા-
સ્વાદન ૨, એ બે ગુણઠાણે ત્રણ ૩ અજ્ઞાન, બે દર્શન—ચક્ષુ, અ-
અચક્ષુ એ પાંચ ઉપયોગ છે. અવિરતિ સમકીત, દેશવિરતિ
ગુણઠાણે ત્રણ જ્ઞાન, ત્રણ દર્શન, એમ છ મતિજ્ઞાન ૧, શ્રુતજ્ઞાન
૨, અવધિજ્ઞાન ૩, ચક્ષુદર્શન ૪, અચક્ષુદર્શન ૫, અવધિદર્શન
૬, ઉપયોગ છે, મિશ્ર ગુણઠાણે એહીજ ૬ ઉપયોગ છે. અજ્ઞાન-
સહીત છે, અને છઠ્ઠે ગુણઠાણાસુંમાંડી બારતાંઈ ૭ સાત ગુણઠાણે
ચાર જ્ઞાન ત્રીણ દર્શન એ સાત ઉપયોગ છે. તેરમે ચૌદમે ગુણ-
ઠાણે કેવલજ્ઞાન ૧, કેવલદર્શન ૨, એ દોય ઉપયોગ છે. ॥૫૧॥
હવે સિદ્ધાંત અને કર્મગ્રંથે જે ભેદ છે તે કહે છે:—

સાસણ ભાવે નાણં, વિડવ્વગાહારગે ડરલ મીસં ।
નેગદિસુ સાસાણો, નેહાહિગયં સુયમયંપિ ॥૫૨॥

અર્થ—સિદ્ધાંતમે સાસ્વાદન ગુણઠાણે જ્ઞાન કહ્યો છે, इहां
સાસ્વાદનમે અજ્ઞાન કહે છે, અને વૈક્રિય, આહારક શરીર નવો
કરતાં મૂળગે ઔદારિક શરીરે મિશ્રતા થાય છે, પણ इहां ન
માન્યો છે, અને સિદ્ધાંતમે એકેન્દ્રિયમે સાસ્વાદન ગુણઠાણો નહીં
કહ્યો છે, इहां કોઈ ઉપશમ સમકીત વસતો સાસ્વાદનપણો પામે,
તે એકેન્દ્રિયમે ઉપજે, તિણે એકેન્દ્રિયમે સાસ્વાદન થાય, એટલે બોલે
સિદ્ધાંતના વચનનો અધિકાર કીધો નથી, તે इहां પૂર્વાનુયોગ
મુખ્ય છે તિણે કહ્યો છે. ॥૫૨॥

હવે લેશ્યા કહે છે—

छसु सव्वा तेउ तिगं इग छसु सुक्का अजोगिअल्लेसा।
बंधस्स मिच्छ अविरइ, कसायजोगतिचउहेउ ॥ ५३ ॥

अर्थ—छ गुणठाणामे छ लेइया छे, अने एक सातमे गुणठाणे तेजो, पद्म, शुक्ल ए तीन ३ लेइया छे, अने आठमा गुणठाणासुं मांडी तेरमा तांइ ६ छ गुणठाणे एक शुक्ल लेइया छे. अयोगी गुणठाणे लेइया नथी. अलेशी छे. बंधना च्यार ४ हेतु छे—मिथ्यात्व १, अविरति २, कषाय ३, योग ४ ए च्यार कारणे करी जीवने कर्म लागे छे. ॥ ५३ ॥

अभिगहिय मणभिगहिया, भिनिवेसिअ संसइय
मणा भोगं ।

पणःमिच्छ बार अविरइ, मण करणानियमु छ जिय
वहो ॥ ५४ ॥

अर्थ—मिथ्यात्वना पांच भेद छे—अभिग्रहमिथ्यात्व परंपर मार्गज सत्य छे एम माने १ (आपणो कदाग्रह लेवे), बीजो अनभिग्रह मिथ्यात्व ते सर्व धर्म सत्य माने २, अभिनिवेश—वीतरागवचननी खोटी प्ररूपणा करीने कदाग्रह छोडे नहि ३, संसय—वीतराग वचन उपर मननां संदेह आणे ४, अनाभोग—अज्ञानमिथ्यात्व एर्कद्रीसुं मांडी सर्व जीवने ए पांच मिथ्यात्व जाणवां. बार प्रकारनी अविरति छे—स्पर्श अविरति १, रसन अविरति २, घ्राण अविरति ३, चक्षु अविरति ४, श्रोत्र अविरति ५, मन अविरति ६, पृथ्वीकाय हिंसा ७, अण्काय हिंसा ८, तेउकाय हिंसा ९, वाउकाय हिंसा १०, वनस्पतिकाय हिंसा ११, त्रसकाय हिंसा १२, ए बार अविरति कही ॥ ५४ ॥

નવ સોલ કસાયા પનર, જોગ ઇઅ ઉત્તરા ડ સગવન્ના
ઇગ ચડ પળ તિ ગુણેસુ, ચડ તિદુ ઇગ પચ્ચઓ બંધો ॥૫૫॥

અર્થ—નવ નોકષાય ઠાસ્યાદિ ૬ ત્રીન વેદ સોલે ૧૬
કષાય અનંતાનુબંધીયાદિક એ પચીસ ૨૫ કષાય, ૧૫ યોગ
૪ મનના, ૪ વચનના, ૭ કાયાના એ પન્નર યોગ એ સર્વ મલી
૫૭ સત્તાવન કર્મ બંધનના હેતુ છે. ઇળે પ્રકારે જીવ કર્મ બાંધે.
એક મિથ્યાત્વ ગુણઠાળે ચ્યારે, મિથ્યાત્વ ૧, અવિરતિ ૨, કષાય
૩, યોગ ૪ એ બંધહેતુ છે. ૪ ગુણઠાળે—સાસ્વાદન, મિશ્ર, અવિર-
તિ, દેશવિરતિ એ ૪ ગુણઠાળે ત્રીન બંધહેતુ છે, મિથ્યાત્વવિના
કષાય, અવિરતિ, યોગ, એ ૩ ત્રીન છે. અને પાંચ ગુણઠાળે—
પ્રમત્ત, અપ્રમત્ત, અપૂર્વકરણ, નિવૃત્તિવાદર, સૂક્ષ્મસંપરાય એ પાંચ
ગુણઠાળે દુ—બે હેતુ છે. કષાય અને યોગ એ બે બંધહેતુ છે. અને
અપશાંતમોહ, ક્ષીણમોહ, સયોગીકેવલી એ ત્રીન ૩ ગુણઠાળે ૧
યોગ બંધહેતુ છે. ॥૫૫॥

ચડ મિચ્છમિચ્છઅવિરઙ્, પચ્ચઈયા સાયસોલ પળતીસા
જોગવિણુતિપચ્ચઈયા, હારગ જિળ વજ્જ સેસાઓ ॥૫૬॥

અર્થ—એક સાતવેદની તો ચ્યારે પ્રકારે કરી બંધાય છે.
અને નરક ૩, જાતિ ૪, થાવર ૪, હુંડક ૧, છેવઢો ૧, આતપ
૧, નપુંસકવેદ ૧, મિથ્યાત્વ ૧, એ સોલ ૧૬ પ્રકૃતિ એક મિ-
થ્યાત્વ સું બંધાય છે. મિથ્યાત્વ વિના બીજો કોઈ ઇળોનો
બંધ હેતુ નથી. અને પાંત્રીસ ૩૫ પ્રકૃતિ—તિર્યચ ૩, થીળદ્દી ૩,
દુર્ભગ ૩, અનંતાનુબંધિ ૪, મધ્યસંસ્થાન ૪, મધ્યસંઘયળ ૪,
કુલ્લગઈ ૧, નીચગોત્ર ૧, ડઘોત ૧, સ્ત્રીવેદ ૧, વજ્જઋપમ-
નારાચ ૧, મનુષ્ય ત્રિક ૩, બીજી ચોકઢી અપ્રત્યાલ્લ્યાની ૪,

ઔદારિકદ્વિક ૨, એ પાંત્રીસ પ્રકૃતિ મિથ્યાત્વમે અને અવિર-
ત્તિમે બંધાય છે. અને યોગ વિના ત્રીન પ્રત્યયથી ઇટલે મિથ્યા-
ત્વથા, અવિગતિથી, કષાયથી ૬૫ પાંસઠ પ્રકૃતિ બંધાય છે, તે
કહે છે તે સાંભળો-ત્રીજી ચોકડી ૪, સોગ ૨, અરતિ ૧,
અથિર ૨, અયશ ૧, અસાતા ૧, દેવાયુ ૧, નિદ્રા ૨, વેદ ૨,
પંચેન્દ્રી ૧, શુભવિહાયોગતિ ૧, ત્રસ ૯ નવક, શરીર ૩,
ઉપાંગ ૧, સમચરસ ૧, નિર્માણ ૧, વર્ણ ૪, અગુરુલ્લઘુ
૪, હાસ્ય ૧, રતિ ૧, ભય ૧, દુગંછા ૧, પુરુષવેદ ૧,
સંજલણ ૪ દર્શનાવરણિ ૪, જ્ઞાનાવરણિ ૪, અંતરાય ૫,
જસ ૧, ઉંચગોત્ર ૧, એ ૬૫ પાંસઠ પ્રકૃતિ ત્રિણ્ય ૩, પ્રત્યયથી
બંધાય છે. આહારકદ્વિક ૨, જિણ ૧ એ ત્રણ્ય ૩ પ્રકૃતિ કષાય
યોગથી બંધાય છે, એ ૧૨૦ પ્રકૃતિનો બંધ છે. ॥ ૫૬ ॥

પણપન્ન પન્નતિય છહિય, ચત્ત ગુણ ચત્ત છ ચડદુગ વીસા
સોલસદસ નવનવ સત્ત, હેડળો નડ અજોગંમિ ॥૫૭॥

અર્થ—હવે ગુણઠાણે હેતુ કહે છે. મિથ્યાત્વ ગુણઠાણે ૫૫
પંચાવન હેતુ છે, સાસ્વાદનમે પચાસ ૫૦ હેતુ છે. મિશ્રમે ત્રેતા-
લીસ હેતુ છે. સમકીત ગુણઠાણે ૪૬ છેતાલીસ બંધના હેતુ છે.
દેશવિરતિ ગુણઠાણે ૩૯ ઓગણચાલીસ બંધહેતુ છે. પ્રમત્ત ગુણ-
ઠાણે છવીસ ૨૬ બંધહેતુ છે, અપ્રમત્ત ગુણઠાણે ૨૪ ચોવીસ
બંધહેતુ છે. અપૂર્વકરણ આઠમે ગુણઠાણે બાવીસ ૨૨ બંધહેતુ
છે. અનિવૃત્તિબાદર ગુણઠાણે ૧૬ સોઠ્ઠ બંધહેતુ છે. સૂક્ષ્મસંપરા-
યમે દશ ૧૦ બંધહેતુ છે. ઉપશાંતમોહમે નવ બંધહેતુ છે. ક્ષીણ-
મોહમે નવ બંધહેતુ છે. સયોગીકેવલીમે સાત બંધહેતુ છે, અયોગી
ગુણઠાણુ અબંધક છે, તેથી ત્યાં કોઈ બંધહેતુ નથી. ॥૫૭॥

પણપન્ન મિચ્છહારગ, દુગ્ગણ સાસાણિ પન્નમિચ્છવિણા
મિસ્સદુગકમ્મઅણવિણું, તિચત્તમીસે અહચ્ચત્તા ॥૫૮॥

અર્થ—મિથ્યાત્વ ગુણઠાણે પંચાવન હેતુ છે, તે મૂળે સત્તા-
વન થાય તિણમાંહે આહારક શરીર ૧, આહારકમિશ્ર ૨, કા-
ઢીજે, તિવારે પંચાવન બંધ હેતુ રહે તે છે. સાસ્વાદન ગુણઠાણે
પચાસ ૫૦, હોય છે, તે પાંચ મિથ્યાત્વ કાઢવા તિવારે ૫૦
પચાસ બંધહેતુ છે. ઔદારિકમિશ્ર ૧, વૈક્રિયમિશ્ર ૨, કાર્મણ
૩, અનંતાનુબંધી ૪. એ સાત કાઢીજે તિવારે મિશ્ર ગુણઠાણે
૪૩ ત્રેતાલીસ બંધહેતુ છે. હવે છેતાલીસ હોય છે તે કહે છે. ॥૫૮॥

સદુમીસકમ્મઅજણ, અવિરિક્કમ્મુરલમીસ વિકસાણ।
મુત્તુગુણચત્તદેસે, છવીસ સાહાર દુ પમત્તે ॥૫૯॥

અર્થ—સમકીત ગુણઠાણે—ઔદારિકમિશ્ર ૧, વૈક્રિયમિશ્ર
૨, કાર્મણ ૩, એ ત્રણ્ય ખેલીજે તિવારે ૪૬, છેતાલીસ બંધહેતુ
સમકીત ગુણઠાણે છે. દેસવિરતિ ગુણઠાણે ત્રસવધની અવિરતિ
૧, કાર્મણ ૧, ઔદારિક મિશ્ર ૧, અપ્રત્યાખ્યાનો ૪, એ સાત
૭, કાઢીજે તિવારે ૩૯ ગુણચાલીસ બંધહેતુ છે. હવે પ્રમત્ત
ગુણઠાણે છવીસ ૨૬ બંધહેતુ છે—આહારક દોય ખેલીજે એટલે
૨૬. ॥ ૫૯ ॥

અવિરિક્ક ઇગાર તિકસાય, વજ્જઅપમત્તિમીસદુગરહિયા
ચઠવીસ અપુઠ્ઠવે પુણ, દુવીસ અવિઠ્ઠવાહારે ॥૬૦॥

અર્થ—અવિરતિ ઇગ્યારે ૧૧, ત્રીજી ચોકડી ૪, (પ્રત્યા-
ખ્યાનીય) કષાય રહિત છવીસ હેતુ હોય આહારક દોય
ખેલીજે તિવારે છવીસનો બંધ છે. અપ્રમત્ત ગુણઠાણે વૈક્રિય-

મિશ્ર ૧, આહારકમિશ્ર ૧, એ દોય કાઢીજે તિવારે ૨૪ બંધ હેતુ છે. આઠમે અપૂર્વગુણઠાણે—આહારક દોય કાઢીજે તિવારે બાવીસ ૨૨ બંધહેતુ છે. ॥ ૬૦ ॥

અછહાસસોલબાયરિ, સુહુમેદસવેઅસંજલણતિવિના।
સ્ત્રીણુવસંતિ અલોભા, સજોગિ પવ્વુત્ત સગ જોગા॥૬૧॥

અર્થ—હાસ્યષટ્ક ૬ વિના સોઝ ૧૬ બંધહેતુ બાદર સંપરાયે હોય. સૂક્ષ્મસંપરાય ગુણઠાણેત્રીન વેદ, ત્રીન સંજલણા—૩—સંજલણ ક્રોધ ૧, સંજલણમાન ૨, સંજલણી માયા ૩, એ છ કાઢીજે તિવારે દસ ૧૦ બંધહેતુ છે. ઉપશાંત ગુણઠાણે અને ક્ષીણમોહ ગુણઠાણે સંજલનનો લોભ કાઢીજે તિવારે નવ ૯ બંધહેતુ છે. સયોગી ગુણઠાણે દોય મન, દોય વચન, દોય ઔદારિક, અને એકકાર્મણ, એ પૂર્વોક્ત સાત ૭, યોગ છે અયોગી ગુણઠાણે બંધહેતુ છે નહિ. ॥ ૬૧ ॥

અપમત્તંતાસત્તટ્ઠ, મીસઅપુવ્વબાયરાસત્ત ।
બંધઈ છ સ્સુહુમો એગ, મુવરિમાબંધગાઽજોગી ॥૬૨॥

અર્થ—હવે ચૌદ ગુણઠાણે બંધ ઉદય સત્તા કહે છે—અપ-મત્ત ગુણઠાણા તાંઈ સાત, તે આઠ ૮, કર્મ બાંધે. મિશ્રગુણઠાણે અપૂર્વકરણ ગુણઠાણે, અનિવૃત્તિ બાદર ગુણઠાણે, સાત કર્મનો બંધ છે. સૂક્ષ્મસંપરાય ગુણઠાણે મોહનીકર્મ સ્વપાવે તિવારે છ ૬ કર્મનો બંધ છે. ઇગ્યારમે, બારમે, તેરમે ગુણઠાણે એક વેદની (સાતા) કર્મ બાંધે છે. અને અયોગી અબંધક છે. ॥ ૬૨ ॥

આસુહુમંસંતુદણ, અટ્ઠવિ મોહ વિણુ સત્તસ્ત્રીણમ્મિ।
ચઉચરિમદુગેઅટ્ઠઉ, સંતે ઉવસંતિ સત્તુદણ ॥૬૩॥

અર્થ—સૂક્ષ્મસંપરાય ૧૦, ગુણઠાણા તાંડ સત્તા અને ઉદય પળ આઠ કર્મનો છે. સદા સર્વ કર્મ છે. મોહની વિના બારમા ગુણઠાણે સાત કર્મની ઉદય સત્તા છે. તેરમે ચૌદમે ગુણઠાણે એ વે ગુણઠાણે વેદની ૧, નામ ૧, ગોત્ર ૧, આઝ્વો ૧, એ ચ્યારનો ઉદય ને સત્તા છે. ઉપશાંતમોહ ગુણઠાણે ઉદય સાત કર્મનો છે. સત્તા આઠ કર્મની છે. ॥ ૬૩ ॥

ઉદ્દરંતિ પમત્તા, સગટ મીસટ્ઠ વેઅ આઝ વિણા
છગ અપમત્તાઈ તઓ, છ પંચ સુહુમોપણુવસંતો ॥૬૪॥

અર્થ—ઉદીરણા કહે છે—મિથ્યાત્વ, સાસ્વાદન, અવિરતિ દેશવિરતિ, પ્રમત્ત, એ પાંચ ગુણઠાણે સાત અથવા આઠ કર્મ ઉદીરે છે, મિશ્ર ગુણઠાણે આઠ કર્મ ઉદીરે છે. સદા ઉદીરણા છે. અપ્રમત્ત, અપૂર્વકરણ, અને બાદર ગુણઠાણે વેદની, આઝ્વો વિના ૬ કર્મ ઉદીરે છે. સૂક્ષ્મસંપરાય ગુણઠાણે છ કર્મ પછી મોહની સ્વપાવે પછી પાંચ કર્મ ઉદીરે છે. ઉપશાંતમોહ ગુણઠાણે પાંચ કર્મની ઉદીરણા છે. ॥ ૬૪ ॥

પળ દો સ્વીળ દુ જોગી, ણુદીરગુઅજોગિ થોવઝવસંતા
સંઘ ણ સ્વીળ સુહુમા, અનિઅટ્ટિઅપુવ્વસમંઅહિઆ ॥૬૫॥

અર્થ—હવે ક્ષીણમોહ ગુણઠાણે પહેલાં પાંચ કર્મ ઉદીરે છે. પછી જ્ઞાનાવરણી, દર્શનાવરણી, અંતરાય, એ ૩ ત્રીણ સ્વપે તિવારે દોય ૨, ની ઉદીરણા છે. સયોગી ગુણઠાણે દોયની ઉદીરણા છે. અયોગી ગુણઠાણે ઉદીરણા નથી. હવે ગુણઠાણે અલ્પબહુત્વ કહે છે—ઉપશાંત ૧૧, અગીયારમે ગુણઠાણે થોડા જીવ છે. ઉત્કૃષ્ટ ૫૪, ચોપન જીવ લાભે છે. તિણસુ ક્ષીણ-

મોહ ગુણઠાણાના જીવ સંખ્યાત ગુણા છે. તિણસુ સૂક્ષ્મસંપરાય-
ના જીવ, અનિવૃત્તિ બાદરના જીવ, નિવૃત્તિના જીવ અધિકા
છે. જે કારજે કારજઅર્થિ ઉપશમ, ક્ષપક, શ્રેણે બેડ ઈંણે ગુણ-
ઠાણે છે. અને માંહોમાંહે બરાબર છે. ॥ ૬૫ ॥

જોગી અપત્તઙ્ગઅરે, સંખગુણા દેસ સાસણા મીસા ।
અવિરય અજોગિ મિચ્છા, અસંખ ચુરો દુવેડ્ડાંતા ॥૬૬॥

અર્થ—તિણથી સયોગી કેવળી જીવ સંખ્યાતગુણા છે.
તિણસુ અપ્રમત્ત ગુણઠાણાના જીવ સંખ્યાત ગુણા છે, તિણસુ
પ્રમત્ત ગુણઠાણાના જીવ સંખ્યાત ગુણા છે, તિણસુ દેશવિરતિના
જીવ અસંખ્યાત ગુણા છે. તિણથી સાસ્વાદનના જીવ સંખ્યાત
ગુણા છે. તિણસુ મિશ્ર જીવ અસંખ્યાત ગુણા છે. તિણસુ અવિ-
રતિ સમકીતી જીવ અસંખ્યાત ગુણા છે. તિણસુ અયોગી સિદ્ધ
અનંત ગુણા, તેહથી મિથ્યાત્વિ જીવ અનંતગુણા છે. ॥ ૬૬ ॥

ઉવસમ સ્વય મીસોદય પરિણામા દુ નવઠારઙ્ગવીસા ।
તિઅભેય સન્નિવાઙ્ગ, સમ્મં ચરણં પઢમભાવે ॥૬૭॥

અર્થ—હવે પાંચ ભાવ કહે છે—ઉપશમભાવ ૧, ક્ષાયિક-
ભાવ ૨, ક્ષયોપશમભાવ ૩, ઔદાયિક ભાવ ૪, પારિણામિકભાવ
૫, તિહાં પ્રથમ ઉપશમભાવના બે ૨ ભેદ છે, ક્ષાયિક ભાવના
નવ ભેદ છે; ક્ષયોપશમભાવના અઠાર ભેદ છે, ઔદાયિકભાવના
૧૬ ભેદ છે. અને પારિણામિક ભાવના ત્રીણ ભેદ છે. એ
પાંચ ભાવ મળ્યા છતાં જે સંયોગી ભાંગા ઉપજે તે સન્નિ-
પાતિક ભાવ કહિજે. તિહાં પહેલાં ઉપશમભાવના દોય ભેદ.

૧ ઉપસમ ભાવનું સમકીત જે સાત પ્રકૃતિ ઉપસમાવે અને ૨ ઉપશમ ચારિત્ર જે પૂર્વે મોહનીય કર્મની પ્રકૃતિ ઉપસમાવી છે તે. ॥ ૬૭ ॥

બીજા કેવલ જુઅલં, સમ્મં દાણાઙ્ગ લલ્હિ પળ ચરણં ।

તદ્દેસેસુવઓગા, પળ લલ્હિ સમ્મ વિરઙ્ગ દુગં ॥૬૮॥

અર્થ—બીજા ક્ષાયિક ભાવના નવ ૯ ભેદ છે તે કહે છે. તિહાં કેવલ જ્ઞાન ૧; કેવલ દર્શન ૨, ક્ષાયિક સમકીત ૧, દાનાદિક પાંચ લલ્હિ-ક્ષાયિકદાન ૧, ક્ષાયિકલાભ ૨, ક્ષાયિકભોગ ૩, ક્ષાયિક ઉપભોગ ૪, ક્ષાયિકવિરજ ૫ એ પાંચ અને ક્ષાયિકચારિત્ર ૧ એ નવ ૯ ભેદ ક્ષાયિકના જાણવા. ત્રીજા ક્ષયોપશમભાવના ૧૮ અઠાર ભેદ છે તે કહે છે. જે ચાર ૪ જ્ઞાન, મતિજ્ઞાન ૧, શ્રુતજ્ઞાન ૨, અવધિજ્ઞાન ૩, મનઃપર્યાય-જ્ઞાન ૪, ત્રીણ અજ્ઞાન-મતિઅજ્ઞાન ૫, શ્રુતઅજ્ઞાન ૬, વિભંગ-જ્ઞાન ૭, ત્રીણ દર્શન-ચક્ષુદર્શન ૮, અચક્ષુદર્શન ૯, અવધિદર્શન ૧૦ એ દશક્ષયોપશમિક ઉપયોગ કહીજે, પાંચ ક્ષયોપશમિક લલ્હિ, ક્ષયોપશમિક દાન ૧૧, લાભ, ૧૨, ભોગ ૧૩, ઉપભોગ ૧૪, વીરજ ૧૫, ક્ષયોપશમનુ સમકીત ૧૬, દેશવિરતિ ૧૭, સર્વવિરતિ ૧૮ એ અઠારે ક્ષયોપશમભાવના ભેદ જાણવા. ॥૬૮॥

અન્નાણ મસિદ્ધત્તા, ડસંજમ લેસા કસાય ગઈ વેઆ॥

મિચ્છં તુરિયે ભવ્વા, ભવ્વત્ત જિઅત્તપરિણામે ॥૬૯॥

અર્થ—ચોથા ઉદયિક ભાવના ૨૧ ભેદ છે તે કહે છે. અજ્ઞાન ૧, અસિદ્ધ સંસારી ૨, અસંજમી અવિરતિ ૩, છ લેશ્યા. ૯, કષાય ચાર, ૧૩ ગતિ ચાર. ૧૭ વેદ ત્રણ, ૨૦ મિથ્યાત્વ, ૨૧ એ એકવીસ ભેદ ઔદયિક ભાવના જાણવા.

पांचमा पारिणामिक भावना ३, तीन भेद-भव्यत्व १, अभ-
व्यत्व १, जीवत्व १, ए त्रण भेद जाणवा. ॥ ६९ ॥

चउ चउ गर्इसुमीसग, परिणामुदएहिंचऊसखइएहिं।
ऊवसमजुएहिं वा चउ, केवल परिणामुदय खइए ॥७०॥

अर्थ—हवे सन्नित्पातिक भावना भांगा कहे छे—तिहां के-
तलाइक जीवने मिश्र कहेतां क्षयोपशम उपयोग १, परिणाम
जीवपणो १, औदयिक गति लेश्या प्रमुख, क्षयोपशम १, परि-
णामिक १, औदयिक १, ए तीन भाव रूप १, एक रूप भांगो
मूळ छे. ए भांगो च्यार गतिना जीवमे छे. तिणे उत्तर भांगा
च्यार ४ थया. अथवा किणही जीवमे क्षयोपशम १ औद-
यिक १, पारिणामिक १ ए तीन अने तिमहीज समकीत क्षायिक
होवे तो ए ४ संयोगी मूळ भांगो बीजो थयो, पण च्यार गति-
ना जीवमे छे तेणे उत्तरभाग एहना ४ च्यार इतले आठ थया.
तिर्यंचगतिमें क्षायिकसमकितनो विसंवाद छे.
परं इहां मान्यो छे. तथा क्षयोपशम, औदयिक, पारिणामिक
तिमहिज जे जीवमे उपशम समकीत थाय तेहने पण चतुःसंयो-
गी ए बीजो भांगो थयो. ए पण च्यार गतिआश्रि ४ थया
इतले उत्तर भांगा बारे थया. ए अने संसारी केवलीमे पारि-
णामिक जीवपणो, औदयिक लेश्यापणो १, क्षायिकज्ञान, दर्श-
न, चारित्र, ए त्रिकसंयोगी १, भांगो छे तिवारे मूळ भांगा ४
च्यार थया. उत्तरभांगा तेर १३ थया. ॥ ७० ॥

खयपरिणामे सिद्धा, नराणपणजोगुवसमसेढीए ।

इअ पनर सन्निवाइअ, भेया वीस असंभविणो ॥७१॥

અર્થ—અને સિદ્ધમે જ્ઞાન ક્ષાયિક થાય છે, જીવપણે પારિણામિક છે, એ સિદ્ધને દ્વિકસંયોગો એક ભાંગો છે. એ મૂળ પાંચ ભાંગા થયા, અને ઉત્તર ૧૪ ચૌદ થયા. અને કોઈ મનુષ્ય ઉપશમશ્રેણે છે, પણ ક્ષાયિક સમકીતી છે, તેહને ઉપશમ શ્રેણિમે એક ભાંગો થયો એટલે મૂળભેદ છ ૬ થયા. ઉત્તરભેદ ૧૫ પન્નર સન્નિપાતિક ભાવે થયા. અને બીજા પણ વીસ ભાંગા સન્નિપાતિક ઉપજે, પરં અસંભાવી ભેદ છે, જે કારણે કિણહી જીવમે લામે નહીં તેણે અસંભાવી છે. ॥ ૭૧ ॥

મોહે વસમો મીસો, ઘાઇસુ અટ્ઠ કમ્મસુ અસેસા ।
ધમ્માઇ પારિણામિઅ, ભાવે સ્વંધા ઉદ્દઇએવિ ॥૭૨॥

અર્થ—ઉપશમ ભાવતો મોહનીમેજ થાય, બીજા કર્મમે નહિ. ક્ષયોપશમભાવ ચાર ૪ યાતિકર્મમે છે, બીજા કેમાં નહી, અને ઔદયિક ૧ પારિણામિક ૧, ક્ષાયિક ૧, એ ત્રણ ભાવ આઠ કર્મમે છે. ઇતલે મોહનીકર્મમે પાંચ ભાવ છે. જ્ઞાનાવરણી, દર્શનાવરણી, અંતરાય એ ત્રીન કર્મમે ચાર ભાવ છે, ઉપશમભાવ ન હોય. વેદની, નામ, ગોત્ર, આહાર, એ ૪ ચારે કર્મમે ત્રીન ભાવ છે. ઉપશમ, ક્ષયોપશમ નથી, બાકી ૩ ત્રીન ભાવ છે. ધર્માસ્તિકાયાદિક ૬ છ દ્રવ્યમે એક પારિણામિક ભાવ છે. સ્વંધ, પુદ્ગલિક, શરીરમે ૧ એક ઔદયિક ભાવ ને ૧ પારિણામિક ભાવ પણ છે. ॥૭૨॥

સમ્માઇ ચઠ્ઠસુતિગચ્છ, ભાવા ચત્તપણુવસામગુવસંતે ।
ચ્છ સ્વીણા પુવ્વે તિન્નિ, સેસગુણઠાણગેગજિએ ॥૭૩॥

અર્થ—સમકીત ૧, દેશવિરતિ ૨, પ્રમત્ત ૩, અપ્રમત્ત ૪ એ ચાર ગુણઠાણે જીવ છેને ક્ષાયોપશમિક સમકીતી છે તેહને ૩ ત્રીન ભાવ છે ૧ ઔદયિક, ૨ પારિણામિક, ૩ ક્ષયોપશમ એ ૩ છે. અને

જે જીવ ઉપશમી કે ક્ષાયિક સમકીતી છે તેહને ત્રીન ૩ ભાવ તેહિજ અને ઉપશમ અથવા ક્ષાયિક એ ૪ ચાર ભાવ છે. ઉપશમ સમકીતીને ઉપશમશ્રેણિયે ચાર ૪ ભાવ છે. ઉપશમ સમકિત ચારિત્ર ૧, ઔદયિક ૨, પારિણામિક ૩, ક્ષયોપશમ ઉપયોગ એ ચાર છે. અને ક્ષાયિક સમકિતિ ઉપશમ શ્રેણિમાં હોય તેને પાંચ ભાવ છે—અપૂર્વકરણ ગુણઠાણા ૮ થી ક્ષીણમોહ ૧૨ માં તાંડ ચાર ૪ ભાવ છે—ક્ષાયિક ભાવ ૧, ઔદયિક ભાવ ૨, ક્ષયોપશમિક ૩ પારિણામિક એ ૪ ભાવ છે. શેષ મિથ્યાત્વ, સાસ્વાદન મિશ્ર એ ૩ ગુણઠાણે પારિણામિક ૧ ઔદયિક ૨, ક્ષયોપશમિક ૩, એ ત્રણ ભાવ છે. અને તેરમે ચૌદમે ગુણઠાણે પારિણામિક ૧ ઔદયિક ૨ ક્ષાયિક ૩ એ ત્રણ ભાવ છે. એ ૧૪ ચૌદ ગુણઠાણે ભાવ કહ્યા. એક જીવઆશ્રી ગુણઠાણે ભાવ કહ્યા. ॥૭૩॥

સંખિજ્જેગમસંખં, પરિત્ત જુત્તનિય પય જુયં તિવિહં ।
 એવ મણંતંપિ તિહા, જહન્નમજ્જુકસા સઠ્ઠે ॥ ૭૪॥

અર્થ—હવે સંખ્યાતાદિકનો દ્વાર કહે છે. સંખ્યાતાદિકના જે ભેદ છે તે કહે છે—તેમાં સંખ્યાતાનો એક ભેદ છે, અને અસંખ્યાતાના ત્રીન ભેદ છે—૧ પ્રત્યેકઅસંખ્યાતો, ૨ યુક્તઅસંખ્યાતો, ૩ અસંખ્યાતઅસંખ્યાતો એ ત્રીન ૩ અસંખ્યાતા જાણવા. આ અનંતાના ત્રીન ભેદ છે. ૧ પરિત્તઅનંતો, ૨ યુક્તઅનંતો, અને ૩ ત્રીજો અનંતાનંતો છે. એ ૭ સાત થયા. તેના વલી એકેકના જઘન્ય, મધ્યમ, ઉત્કૃષ્ટ એ ત્રિણ ત્રિણ ભેદો છે. જેમકે જઘન્ય સંખ્યાતો ૧, મધ્યમ સંખ્યાતો ૨, ઉત્કૃષ્ટ સંખ્યાતો ૩, એ સર્વ ત્રણગુણ કરતાં ૨૧ એકવીસ ભેદ થયા. ॥ ૭૪ ॥

લહુસંખિજ્જં દુચ્ચિય, અઓ પરં મજ્ઝિમં તુ જા ગુરુઅં ।
 જંબુહીવપમાણય, ચતુપલ્લ પરૂવણાંહિ ઇમં ॥ ૭૫ ॥

અર્થ—જથન્ય સંખ્યાતો દાયને કહીજે, અને ૩ ત્રણથી ઉપરાંત જતાંઈ (જ્યાંસુધી) ઉત્કૃષ્ટ ન થાય ત્યાંતાંઈ (સુધી) મધ્યમ સંખ્યાતો કહીજે, અને ઉત્કૃષ્ટ સંખ્યાતો જિવારે જંબુદ્વીપ-પ્રમાણે ચારે ૪ પલ્યની પ્રરુપણા કરતાં જે થાય તે ઉત્કૃષ્ટસંખ્યાતો કહીજે. ॥ ૭૫ ॥ તેહનો સ્વરૂપ કહે છે.—

પલ્લાણવટ્ઠિઠયસિલાગ-પડિસિલાગમહાસિલાગક્ષ્વા ।
જાયણસહસોગાઢા, સવેઙ્ગઅંતા સસિહભરિયા ॥૭૬॥

અર્થ—પલ્ય પેહેલો અનવસ્થિતપલ્ય ૧, બીજો સલાગપલ્ય ૨, ત્રીજો પ્રતિસિલાગપલ્ય ૩ ચોથો મહાસિલાગપલ્ય ૪ એ ચારે પલ્ય એક લાખ યોજનના આયામ વિશંભ છે, એક હજાર યોજન ઊંડા છે, વેદિકા યોજન આઠ ૮ તાંઈ છે તે પર્યંત સરસર્વ કરી ભરીજે. એટલે પેહેલો પલ્ય અનવસ્થિતભરીને. ૭૬।
તોદીવુદહીસુઙ્ગિક્ક, સરિસવં સ્વવિયનિઢિણ્ણપઢમે ।
પઢવં વ તદંતં ચિઅ, પુણભરિણ તંમિ તહ સ્વીણે ॥૭૭॥

અર્થ—તે અનવસ્થિત પલ્ય કોઈક દેવતા ઉપાડે તેમાં-
હિથી એક કળ દ્વીપે પછે એક કળ સમુદ્રમે નાંચતો જાય તિવારે કેતલાઈક દ્વીપમાં નાંચતાં પેહેલો પલ્ય જિણે દ્વીપે પૂરો ચાલી થયો તે દ્વીપને પ્રમાણે બીજો નવો પલ્ય કલ્પીઈ તે પળ સરસર્વ કરી ભરીજે તે પળ એક કળ દ્વીપે એક કળ સમુદ્રે નાચીજે, જિવારે તે પલ્ય ચાલી થાય, તિવારે એક સરસવ સિલાગપલ્ય માંહે ઘાલીજે. તિહાં કોઈ કહેજે તે માંહેથી એક ઘાલીજે. કેઈક નવો ૧ એક ઘાલીજે. ॥ ૭૭ ॥

સ્વિપ્પઙ્ગસિલાગપલ્હેણુ, સરિસવો ઙ્ગઅસિલાગસ્વવણેણં ।
પુણ્ણો બીઓઅ તઓ, પુઠ્ઠવંપિ વ તંમિ ઉદ્ધરિણ ॥૭૮॥

अर्थ—इम सिलागापल्यमें एक दाणो मुक्यो पछी वळी त्रीजो अनवस्थित भरीजे, छेहेले द्वीप समुद्र प्रमाणे तेपण खाली थाय तिवारे बीजो दाणो सिलाकामध्य घालीजे, वळी जिणे द्वीपे समुद्रे त्रीजो अनवस्थित पूरो थयो छे तेदलो चोथो अनवस्थित कल्पीजे, ते वळी एक कण द्वीपे एक कण समुद्रे नांखतो खाली थाय, तिवारें एक त्रीजो कण सिलाकामे भेळीजे. इणे भांते (एवी रीते) नवनवा अनवस्थित भरीने खाली करी एक कण सिलाकामें भेळतां सिलाकपल्य पूरो भराणो, तिवार पछी ते सिलाकपल्य पण पूरो उपाडीजे इमहीज द्वीप समुद्रे एक एक कण नांखतां खाली थाय तिवारें एक कण प्रतिसिलाकापल्यमें घालीजे. वळी तिहांथी नवनवा अनवस्थित करी भरीजे, खाली थाय तिवारे एक एक सिलाकामें घालीजे, वळी अनवस्थित काजे एक कण सिलाकामांही घालीजे, इम अनवस्थित नवनवा करी सिलाका बीजीवार भरीजे, तेपण उपाडीजे, द्वीपे समुद्र ठोलाइजे. ॥७८॥

खीणेसिलागतइए, एवं पढमेहिं बीययं भरसु ।

तोह तइयं तेहिय, तुरियं जा किर फुडा चउरो ॥७९॥

अर्थ—सिलाका खाली थाय तिवारे एक दाणो वळी प्रति सिलाकपल्य मांहे मुकीजे, इम अनवस्थितें करी सिलाका भरी, सिलाका खाली करी एक दांणो प्रतिसिलाकामांहे घालीजे, इम करतां प्रतिसिलाका भरीजे, ते प्रतिसिलाका उपाडीजे, इमही जे द्वीपें समुद्रे खाली कीजे, तिवारे एक दांणो महासिलाकामांहे घालीजे, वळी नवनवा अनवस्थितें करी सिलाका

भरीजे, सिलाका खाली करी एक दांणो प्रतिसिलाकामांहे
भेळीजे, इम अनवस्थिते करी सिलाका भरीजे; सिलाका करी
प्रतिसिलाका भरीजे, प्रतिसिलाका खाली करीने एक महा
सिलाकामें कण घालीजे, इम अनवस्थितेथी सिलाका भरीजे,
सिलाकाथी प्रतिसिलाका भरीजे, प्रतिसिलाकाथी महासिलाका
भरीजे, इम चारे पल्य भराय ए प्ररुपणाथी जाणवो. ॥७९॥

पढमतिपल्लुद्धरिआ, दीवुदहीपल्लचउसरिसवाय ।
सव्वोविएसरासी, रूवुणो परमसंखिज्जं ॥ ८० ॥

अर्थ—हवे ते सर्व त्रिण्ये ३ पल्ये करी नांख्या हता,
जे सरसव ते सर्व भेळा कीजे, अने लाख लाख जोजनना ३
पल्य वळी अनवस्थितनाए ४ पल्यना सरसवना वळी भरी मांहे
नांखीजे, तिवारे ते भेळा ढिग कीजे, ए सर्व रासी एकठी थाय
तिवारे रासीमांहीथी एक सरसव काढीजे, तिवारे उत्कृष्टो
संख्यातो थाय. ॥ ८० ॥

रूवजुअं तु परित्ताऽसंखलहुअस्सरसिअभभासे ।
जुत्ताऽसंखिज्जंलहु, आवलिया समयपरिमाणं ॥८१॥

अर्थ—अने जे एक सरसव काढ्यो हतो ते भेळीजे,
तिवारे जघन्य परित्त असंख्यातो थाय ? ए प्रथम असंख्यातो,
ए परित्त असंख्यातानी रासि छे तेहनो अभ्यास कीजीये तिवारे
चोथो जघन्य युक्तअसंख्यातो थाय. इहां ए अभ्यासनी असत्
कल्पना कहे छे ते किहां एक पांचनी एक रासी होवे, तेमांहे
पांच जुदा करी मांडीजे, तेहनो धडो थाय ते सर्वनी नीचे
मांडीजे ^{२५} पछी मांहेमांहे ए गुंणा कीजे—पांचो पंचा पचवीस,

પચ્ચવીસ પંચો ૧૨૫ થયા, તેને પાંચગુણા કીજે ૬૨૫ થયા, એહના પાંચગુણા કીજે તે કીધે ૩૧૨૫ થયા, એ પાંચનો અભ્યાસ થયો. ઇમ પરિત્ત અસંખ્યાતની રાસી અભ્યાસ કરતાં જે થાય તે યુક્ત અસંખ્યાતો જઘન્ય કહીજે. આવલી એકમાંહે જે સમય છે તે એ ચોથા અસંખ્યાતા પ્રમાણે છે. ॥ ૮૧ ॥

**વિતિચઉપંચમગુણે, કમાસમાસંખ પઢમચઉસત્તા-
ણંતા તે રૂવ જુયા, મજ્ઞારૂવુણ ગુરુ પચ્છા ॥૮૨॥**

અર્થ—હવે મતાંતર કહે છે—જે મૂલ સાતમેદની અપેક્ષાએ દ્વિતીય, તૃતીય, ચતુર્થ ને પંચમ રાશીનો ગુણે—રાશિ અભ્યાસ કરતાં ૨૧ ઉત્તરમેદની અપેક્ષાએ સાતમું અસંખ્યાતું જઘન્ય અસંખ્યાતાસંખ્યાત, પ્રથમ અનંત તે જઘન્ય પ્રત્યેકાનંત, ચતુર્થ અનંત તે જઘન્યયુક્તાનંત, તે સપ્તમ અનંત તે જઘન્ય અનંતાનંત અનુક્રમે થાય.

એ સર્વ જઘન્ય કહ્યા. એમાં એકરૂપ મેલીજે તિવારે સર્વ મધ્યય થાય, અને ચોથે જઘન્ય અનંતેષુ એક ઉણો કીજે તિવારે પેહેલો પરિત્તઅનંતો ઉત્કૃષ્ટો થાય, તિવારે અને ઉત્કૃષ્ટમું એકરૂપ કાઢતાંઈ પિણ મધ્યરાશિ કહીજે. ॥૮૨॥

**ઇઅસુત્તુત્તં અન્ને, વગ્ગિઅમિક્કસિ ચઉત્થયમસંખં ।
હોઉ અસંખાઽસંખં, લહુરૂવજુયં તુ તં મજ્ઞં ॥૮૩॥**

અર્થ—ઇય—ઇતલે એ સૂત્રોક્ત પિણ એ માન લઘુ થયો, તિણે પૂર્વોક્તાનુસારે માન કહે છે—જે ચોથે જઘન્યયુક્ત અસંખ્યાતાને એકવાર વર્ગિત કીજે, તિવારે સાતમો જઘન્ય અસંખ્યાત-અસંખ્યાતો થાય, ઇહાં વર્ગિત કહેતાં જે રાશિ છે તે રાસિને તેટલા ગુણો કીજે તે વર્ગ કહીજે, જિમ ચ્યારનો વર્ગ ૧૬,

सोल एम जाणवो ए जघन्य असंख्यातअसंख्यातो कसो. ए जघन्य असंख्यांतअसंख्याता मांहे एकरूप भेलीजे, तिवारे मध्यम असंख्यातअसंख्यातो थाय. ॥ ८३ ॥

रूवुण माइमं गुरु, तिवग्गिउं तत्थिमे दसक्खेवे ।
लोगागासपअसा, धम्माऽधम्मेगजियदेसे ॥ ८४ ॥

अर्थ—जाताइ (ज्यांसुधी) पेहेलो अनंतो एकरूप उणो होवे, तिवारे उत्कृष्टो असंख्यातअसंख्यातो थाय. जघन्य असंख्याताने तीन वर्ग कीजे, अने दश असंख्याताना बोल भेलीजे, तिवारे पेहेलो जघन्य परित्त अनंतो थाय नहीं, तिवारे लोकाकाशना प्रदेश १, धर्मास्तिकायना प्रदेश २, अधर्मास्तिकायना प्रदेश ३, अने एक जीवना प्रदेश ४, वळी ॥ ८४ ॥

ठिइबंधज्झवसाया, अणुभागा जोगछेयपलिभागा ।
दुण्ह य समाण समया, पत्तेअ निगोअए खिवसु ॥ ८५ ॥

अर्थ—स्थितिबंधना अध्यवसाय ५, रसबंधनां स्थानक ६, योगना सूक्ष्मछेद-जेहनो वळी भाग न थाय तेहवा ७, उत्सर्पिणी अवसर्पिणीना समय ८, प्रत्येक वनस्पतिना जीव ९, सूक्ष्मनिगोदीनां शरीर १०, ए दश १० असंख्याता भेलीजे. ॥ ८५ ॥

पुणरवि तंमि तिवग्गिय, परित्तणंत लहु तस्स रासीणं
अभभासे लहुजुत्ता—,णंतं अभव्व जिअमाणं ॥ ८६ ॥

अर्थ—वळी तीनवार वर्ग कीजे तिवारे पेहेलो परित्त अनंतो जघन्य थाय, ए परित्त अनंतानी राशिनो अभ्यास कीजे, तिवारे जघन्ययुक्त अनंतो थाय, जेटली जघन्ययुक्त अनंतामे

સંખ્યા છે એટલા અભવ્ય જીવ છે. ॥ ૮૬ ॥

તવગ્ગેપુણજાયઙ્, ણંતાણંતલહુ તં ચ તિવ્વુત્તો ।

વગ્ગસુ તહવિ ન તં હો-ઇણંતંતે સેવે સિવસુ છ ઇમે ॥ ૮૭ ॥

અર્થ—એ જગન્ન્યયુક્ત અનંતાને વર્ગિત કીજે તિવારે જગ-
ન્ય અનંતાનંતો સાતમો થાય. એ સાતમો જગન્ન્ય અનંતાનંતને
ત્રીનવાર વર્ગિત કીજે, અને એમાં છ અનંતા બોલ મેલીજે તે
કહે છે. ॥ ૮૭ ॥

સિદ્ધા નિગોયજીવા, વણસ્સઈ કાલ પુગ્ગલા ચેવ ।

સવ્વમલોગનહં પુણ, તિવગ્ગિઉં કેવલદુગંમિ ॥ ૮૮ ॥

અર્થ—સિદ્ધજીવ ૧, સૂક્ષ્મનિગોદના સર્વજીવ ૨, વન-
સ્પતિકાયના સર્વજીવ ૩, ત્રીનકાલના સર્વસમય ૪, પુદ્ગલ
પરમાણુઆ સર્વ ૫, સર્વ અલોકના આકાશ પ્રદેશ ૬, એ છ બોલ
મેલીજે, વળી ત્રીનવાર વર્ગિત કીજે, અને કેવલજ્ઞાન કેવલદર્શ-
નના પર્યાય મેલીજે. ॥ ૮૮ ॥

સિત્તેણંતાણંતં, હવેઙ્ જિટ્ઠંતુ વવહરઙ્ મજ્ઞં ।

ઇઞ્ સુદ્ધમત્થવિચારો, લિહિઓ દેવિંદસૂરીહિં ॥ ૮૯ ॥

અર્થ—એટલા મેલ્યાં ઉત્કૃષ્ટ અનંતાનંત નવમો થાય.
ઉત્કૃષ્ટ અનંતાનંતો થાય છે, પરં જગત્રયની સર્વ વસ્તુ મધ્યમ
આઠમા અનંતાઈ છે (વ્યવહારમાં પ્રવર્તે છે), નવમા અનંતા
પ્રમાણે વસ્તુ કાંઈ છે નહિ. (માટે નિષ્પ્રયોજન છે) એ ચોથો
કર્મગ્રન્થ “સૂક્ષ્માર્થ વિચાર ” નામે સંપૂર્ણ થયો લિખ્યો જોડ્યો
દેવેન્દ્રસૂરિ આચાર્ય જ્ઞાન હેતે. ॥ ૮૯ ॥

इति श्रीषडशीतिक (सूक्ष्मार्थ विचार) चतुर्थो

कर्मग्रन्थ ट्वार्थसमेतं सुसमाप्तम् ॥ ४ ॥ छ ॥

ॐ नमः सिद्धम् ।

अथ शतकनामा पञ्चम कर्मग्रन्थः

नमियजिणं ध्रुवबंधो-दयं सत्ता घाई पुन्नं परियत्ता।
सेय्यं चउह विवाग्गं, वुच्छं बंधविहिं सामी यं ॥१॥

टबाकार-मंगलम् ।

प्रणम्य वीरं सद्धारं ज्ञानामृतपयोधरं ।

टबार्थं शतकारव्यस्य, देवचंद्रः करोम्यहं ॥१॥

अर्थ—नमस्कार करीने जिनवीतराग प्रत्ये, निर्मोहीप्रत्ये, ध्रुवबंध हेतु सद्भावे च्यार ४ गतिमे नियमा बांधीए तेथी ध्रुवबंधी कहीये १. जे हेतुहोते बंधाय अथवा न बंधाय ते अध्रुवबंधी कहीये २. च्यार गतिमे मिथ्यात्व गुणठाणे थकां सर्व जीवने उदय होवे ते ध्रुवोदय कहीजे ३. चार गतिमे सामग्री योगे पिण उदय होवे अथवा न हुवे ते अध्रुवोदयी कहीजे ४. चार ४ गतिना जीवने सदा सत्ता पांमीये ते ध्रुव सत्ता कहीये ५. कोइ गतिमे सत्ता हुवे न हुवे ते अध्रुव सत्ता कहीये ६. जे आत्माना गुण अनंता छे परं मुख्य गुण आठ छे, ते मध्ये ४ च्यार गुण ते प्रगट थयां सिद्धता पामीए, परं अन्य गुण ते प्रगट करवानां कारण थाय नहीं अने ज्ञान १, दर्शन २, चारित्र ३, वीर्य ४ ए च्यार ४ गुण अनंतगुण प्रगट करवाना कारण छे, ते माटे ४ च्यार गुणने आवरे तेहने घातिकर्म कहीजे ७. शेषकर्मने अघाति कहीजे ८. उदये आव्यां जे कर्म शुभ-मीठां आस्वादकारी होय ते पुन्य प्रकृति कहीजे ९. जे उदय आव्यां

કડુઆ-દુઃખકારી વિપાક આવે તે પાપ પ્રકૃતિ કહીજે ૧૦. જે પ્રકૃતિ પરાવર્તનપણે થાય તે પરાવર્તન કહીજે ૧૧. અને જે ન થાય તે અપરાવર્તન ૧૨. એમ મૂલમાં કહેલ ૬ છ ને ઇતર પદે મેલતાં ૧૨ દ્વાર થયા. ચ્યાર ૪ વિપાક જે પ્રકૃતિઓનો વિપાક મુખ્યતાએ જીવનેજ પ્રવર્તે તે જીવવિપાકી ૧. જે પ્રકૃતિબંધ બાંધતાં જે બાંધી, તે ઉદય આવતાં નવા ઔદારિકાદિક પુદ્ગલ નવાં લેઈને ઉદય આવે તે પુદ્ગલવિપાકી કહીજે ૨. ગતિના અંતરાલમાં ઉદય આવે તે ક્ષેત્ર વિપાકી કહીયે ૩. જે ભવ-નારકાદિક મધ્યે ઉદય આવે, તે ભવવિપાકી કહીજે ૪. એવં સોલ દ્વાર થયાં બંધના વિધિમેદ ૪ પ્રકૃતિબંધ ૧, સ્થિતિબંધ ૨ રસબંધ ૩, પ્રદેશબંધ ૪, ઇતલે ૨૦ દ્વાર થયાં. સ્વામી-પ્રકૃતિબંધ સ્વામિ ૧, સ્થિતિબંધ સ્વામી ૨, રસબંધ સ્વામી ૩ પ્રદેશબંધ સ્વામી ૪ ચ કહેતાં ઉપશમશ્રેણિ ૧, ક્ષપકશ્રેણિ ૨, એવં ૨૬ છવીસ દ્વારેં કરી શતકનામે કર્મગ્રન્થ કહીશું ૧ તિહાં પ્રથમ ધ્રુવબંધિ દ્વાર કહે છે. ॥ ૧ ॥

વન્નચઉત્તેયકર્મ્મા, ડગુરુલહુનિમિણોવઘાય ભયકુચ્છા
મિચ્છે કસાર્યો વરણો, વિગ્ધં ધ્રુવબંધિ સગચર્ત્તો ॥૨॥

અર્થ—વર્ણાદિક ૪ ચ્યાર, વર્ણ ૧, ગંધ ૨, રસ ૩, સ્પર્શ ૪ એ સમુદાયે ધ્રુવબંધી છે. શ્વેતાદિક ભિન્ન વર્ણ તે અધ્રુવબંધી છે, પરં એક વર્ણ હરકોઈ નિયમા બંધાય. તૈજસ શરીર ૧, કાર્મણ શરીર ૨, અગુરુલઘુનામકર્મ ૩, નિર્માણનામકર્મ ૪, ઉપઘાત-નામકર્મ ૫, એ નવ નામ પ્રકૃતિ છે. ભયમોહની ૧, કુચ્છા કહેતાં દુગંચ્છા મોહની ૨, મિથ્યાત્વ મોહની ૩, કષાય ૧૬ અનંતાનુબંધી ક્રોધ, માન, માયા, લોભ, ૪ એમ અપ્રત્યાખ્યાની ૪ પછી પ્રત્યાખ્યાની ૪ સંજ્વલન ૪, જ્ઞાનાંવરણી ૫, દર્શના-

વરણી ૪, અંતરાય ૫, એ સર્વ સુહતાલીસ ૪૭ પ્રકૃતિ ધ્રુવબંધિ છે. એ મધ્યે નવ નામકર્મની ૯ ઓગળીસ મોહનીની ૧૯ પાંચ જ્ઞાનાવરણી ૫, દર્શનાવરણી ચાર ૪, પાંચ અંતરાય ૫, એવં ૪૭ સુહતાલીસ ધ્રુવબંધી જાણવી. દ્વાર ૧. ॥ ૨ ॥

તણુવંગાંગિર્ઠસંઘયણ, જાઢૈ ગઢૈ યગઢૈ પુવિ જિણસાસં।
ઉજ્જોયાં યવં પરઘાં, તસવીસાં ગોચં વેયણિયં ॥ ૩ ॥

અર્થ—હવે અધ્રુવબંધિ ૭૩ કહે છે, તિહાં તણુ કહેતાં શરીર ઔદારિક ૧, વૈક્રિય ૧, આહારક ૧ (તૈજસ, કાર્મણ) ધ્રુવબંધિમે ગણ્યા છે માટે इहां ન કહ્યા. ઉપાંગ ૩, અને સંસ્થાન ૬ સંઘયણ ૬, જાતિ ૪, ગતિ ૫, યગતિ કહેતાં વિહાયોગતિ ૨, આનુપૂર્વી ૪, જિનનામ ૧, ઉશ્વાસ ૧, ઉદ્યોતનામ ૧, આતપ ૧, પરાઘાત ૧, ત્રસ દશક થાવરની દસ એવં વીસ ગોત્ર ૨, વેદનીયકર્મ ૨, હાસ્ય રતિનો જોડો ૧, અરતિ શોકનો જોડો ૧, એવં જુગલ ॥ ૩ ॥

હાસાંઙ્ગુયલદુર્ગં, વેયં આઁ તેવુત્તરીઅધ્રુવબંધી^{૫૩}। દારં^૨।
મંગા અણાઙ્ સાઙ્, અણંત સંતુત્તરા ચરો ॥ ૪ ॥

અર્થ—હાસ્યાદિ જુગલ ૨, વેદ ૩, આઁઆં ૪ ચ્યાર એ ૭૩ અધ્રુવબંધિ તે કોઈવાર બંધાય કોઈવાર ન બંધાય, એ મધ્યે ૭ પ્રકૃતિ મોહનીની, ૨ વેદનીયની, ૨ ગોત્રની ૪ આયુની, ૫૮ નામકર્મની છે. એવં ૭૩ છે. અને ધ્રુવબંધિ ૪૭ અધ્રુવબંધી ૭૩ મિલ્યાં ૧૨૦ એકસોવીસ પ્રકૃતિ થઈ. હવે ચર ૪ મંગો અણાઙ્ કહેતાં અનાદિ ૧, સાઙ્—સાદિ ૨ તથા અનંત તથા સાંત જોડીયે, તિવારે અનાદિઅનંત ૧ પ્રથમમંગ, અનાદિ સાન્ત એ દ્વિતીયમંગ, સાદિ અનંત એ ત્રીજો મંગ,

સાદિસાન્ત એ ચોથો ભંગ, એ ચોભંગી જાણવી. ॥ ૪ ॥

પદમવિયાધ્રુવઉદયસુ, ધ્રુવબંધિસુ તદય વજ્રભંગ તિંગા
મિચ્છંમિ તિન્નિભંગા, દુહાવિ અધ્રુવા તુરિય ભંગા ॥૫॥

અર્થ—તિહાં ધ્રુવઉદયી પ્રકૃતિમધ્યે પ્રથમ ૧, તથા ૨, બીજો એ બે ભાંગા છે—અનાદિ સાન્ત ભવ્યમે ૨, એ બે ભંગા છે. તથા ધ્રુવબંધિ પ્રકૃતિનેવિષે ત્રીજો વર્જીને ત્રીજો ભંગ છે. તિહાં અભવ્ય આશ્રયિ અનાદિ અનંત છે. જે કારણે અનાદિ-કાલ બાંધે છે, અને તે સદાકાલ બાંધે તિણે અનંતબંધ છે. ભવ્યજીવને અનાદિ સાન્ત છે, એ યોગ્યતાનો સૂત્ર છે. સાદિ અનન્ત એ ભંગ કર્મ સ્વરૂપે સંભવે નહીં, અને સાદિસાન્ત ભંગ જીવ ઉપશમ શ્રેણિએ ચઢી રૂપારમે ગુણઠાણે સર્વ પ્રકૃતિનો અ-બંધ થયો તે વઢી પાછો પડીને સર્વ બંધ કરે તે સાદિ, અને તે જીવ વઢી કર્મ ક્ષય કરીને સિદ્ધ થાય તિવારે સાન્ત થાય, એ ત્રીજો ભંગ છે, મિથ્યાત્વને ધ્રુવોદયે ત્રીજો એહિજ ભંગ છે, તથા અધ્રુવબંધ તથા અધ્રુવોદયનેવિષે એક ચોથો ભાંગો સાદિસાન્ત છે. ॥ ૫ ॥

નિમિણે થિરે અથિરં અગુરુયે, સુહે અસુહે તેઅ કમ્મ
ચઉવન્નાં ।

નાળેંતરાયેં દંસળેં, મિચ્છેં ધ્રુવઉદય સગવીસાં ॥૬॥

અર્થ—નિર્માણ નામ ૧, સ્થિરનામ ૧, અગુરુલ્લઘુ નામ ૧, શુભ નામ ૧, અશુભનામ ૧, તૈજસશરીર ૧, કાર્મણ શરીર ૧, વર્ણનામ ૧, ગંધનામ ૧, રસનામ ૧, સ્પર્શનામ ૧, એવં ૧૨, બાર નામ કર્મની પ્રકૃતિ પાંચ જ્ઞાનાવરણી ૫, પાંચ અંતરાય ૫, ચ્યાર દર્શનાવરણી ૪, એક મિથ્યાત્વ મોહની ૧,

ए सत्तावीस २७ प्रकृति वउदयी जाणवी. ते मध्ये वर्ण गंध रस, स्पर्श, ४, नी ए रीत छे, जे पांच वर्ण मध्ये कोइक वर्ण नियमा मुख्यताए उदय होवे, तिणे ध्रुवउदयी, इम गंधादिकनो जाणवो. ए सत्तावीस मध्ये ज्ञानावरणी पांच, अंतराय पांच, दर्शनावरणी ४, मोहनी १, नाम कर्मनी १२, एवं २७ छे. ॥६॥

थिरं सुभिं अरं विणु अधुव—,बंधाँ मिच्छ विणुमोह
ध्रुवबंधा ।

निदो^५ बघायं मीसं सम्मं पण नव्वइ अधुवुदया ॥७॥

अर्थ—हवे अध्रुवोदयी कहे छे—जे अध्रुवबंधि प्रकृति ७३, ते मध्ये थिर १, अथिर २, शुभ ३, अशुभ ४ ए ४, च्यार विना ६९ लेवी, अने मोहनीनी १९ ध्रुवबंधि कही छे, तेमांथी मिथ्यात्व मोहनी वरजीने शेष १८, रहे ते पिण अध्रुवोदयमे गणी छे. शरीर ३, उपांग ३, संस्थान ६, संघयण ६, जाति ४, गति ४, विहायोगति २, आनुपूर्वि ४, जिननाम १, श्वा-सोच्छवास १, उद्योत १, आतप १, पराघात १, थिर १, शुभविना त्रसादि ८, अथिर अशुभविना थावरादि ८, गोत्र २, वेदनीय २, हास्य १, रति १, अरति १, शोक, १, वेद १, आउ ४, ए ६९ सोळ कषाय भय १, दुगंछा १, निद्रा ५, उपघात १, मिश्र १, सम्यक्त्वमोहनी १, ए ९५ अध्रुवउदयी सर्व गतिना जीवने सर्वकाले उदय न हुवे ते माटे अध्रुवकहीजे. ए मध्ये दर्शनावरणी, ५, वेदनीय २, मोहनीय २७, आयु ४, नामकर्मनी ५५, गोत्र २, ए ९५, अध्रुवोदयि जाणवी. ॥७॥

तसवन्नवीसं—सगतेयकम्मं ध्रुवबंधिसेसं वेयतिंगं ।

आगिइतिंगं वेयणियं, दुजुयलं सगउरलं सासचउ ।८।

अर्थ—हवे ध्रुवसत्ता-त्रसवीस कहेतां त्रस १०, थावर १०, वर्णादि २०,—५ वर्ण २, गंध ५, रस ८, स्पर्श, एवं २०, तैजसकर्मण ७. तैजसशरीर, तैजसबंधन २, तैजससंघातन ३, कर्मणशरीर ४, कर्मणबंधन, ५, कर्मणसंघातन ६, तैजसकर्मणबंधन ७, शेष ध्रुवबंधि ४१, ज्ञानावरणी ५, दर्शनावरणी नव ९, मोहनीय १९, अगुरुलघु १, निर्माण १, उपघात १, अंतराय ५, एवं ४१, वेद ३, आकृतित्रिक ३, तेहनी प्रकृति १७, संस्थान ६, संघयण ६, जाति ५, एवं १७, वेदनीय २, हास्य १, रति १, अरति १, शोक १, ए च्यार औदारिक सात—औदारिक शरीर १, औदारिकउपांग २, औदारिकबंधन ३, औदारिक तैजसबंधन ४, औदारिक तैजसकर्मणबंधन ५, औदारिक संघातन ६, औदारिककर्मणबंधन ए ७, एवं सात श्वासोच्छ्वासथी चार ४,—श्वासोश्वास १, उद्योत १, आतप १, पराघात १, ए चार ॥ ८ ॥

खगई तिरिदुगं नीये, ध्रुवसत्तां सम्मीसमणुयदुगं ।
विउविविकारजिणाउ, हारसगुच्चा अध्रुवसता ॥ ९॥

अर्थ—खगतिदुग—शुभविहायोगति १, अशुभविहायोगति २, तिरिदुग कहेतां तिर्यचगति १, तिर्यचानुपूर्वी २, नीच-गोत्र १, एकसोत्रीस ध्रुवसत्ता जाणवी. ज्ञानावरणी ५, दर्शनावरणी ९, वेदनी २, मोहनीय २६, नामकर्मनी ८२, गोत्र १, अंतराय ५, एवं १३० ध्रुवसत्ता जाणवी. ध्रुव जे च्यार ४ गतिना जीवमां सदा छती पांमीये ते ध्रुव कहीजे. हवे अध्रुवसत्ता २८ नां नाम कहे छे. समकीत मोहनी १, मिश्र मोहनी २, मनुष्यगति १, मनुष्यानुपूर्वी २ वैक्रिय शरीर १, वैक्रिय उपांग २, वैक्रिय बंधन ३, वैक्रियतजसबंधन ४,

વૈક્રિયકાર્મણબંધન ૫, વૈક્રિયતૈજસકાર્મણબંધન ૬, વૈક્રિય સંધાતન ૭, નરકગતિ ૧, નરકાનુપૂર્વી ૨, દેવગતિ ૧, દેવાનુપૂર્વી ૨, એવં ૧૧, જિનનામ ૧૨, આયુ ૪, આહારક ૭, આહારકશરીર ૧, આહારક ઉપાંગ ૨, આહારક સંધાતન ૩, આહારક બંધન ૪, આહારકતૈજસબંધન ૫, આહારકકાર્મણબંધન ૬, આહારક-તૈજસકાર્મણબંધન એવં ૭ મિઝ્યાં ૨૮ અઢાવીસ અધ્રુવસત્તા. એ મધ્મે ૨ મોહની, ૨૧ નામકર્મની, ૪ આઁખો, ૧, ગોત્ર, એવં ૨૮ અધ્રુવસત્તાની પ્રકૃતી જાણવી. ॥ ૯ ॥

પઢમતિગુણેસુમિચ્છં, નિયમા અજયાઢ અઢઢઢગે ભજ્જં ।
સાસાણે ઁલુ સમ્મં, સંતં મિચ્છાઢ ઢસગે વા ॥૧૦॥

અર્થ—હવે સત્તામેં ભાંગા કહે છે—પઢમતિગુણેસુ—પહેલાં ત્રીન ગુણઢાણા મધ્યે મિથ્યાત્વમોહનીની સત્તા નિયમા છે, એતલે મિથ્યાત્વ ગુણઢાણે મિથ્યાત્વનો ઉઢય નિયમા છે, તેહની સત્તાપિણ નિયમા છે, સાસ્વાઢન ગુણઢાણે ૨૮ ની સત્તા નિયમા છે. ને મિશ્ર ગુણસ્થાને ૨૮, ૨૭ ને ૨૪ એ ત્રણ સત્તામાં મિથ્યાત્વ અવશ્ય હોય માટે, તથા અયત કહેતાં ચોથા ગુણઢાણાથી ૧૧ મા ગુણઢાણા લગે આઢ ગુણઢાણે ભજના જાણવી. તિહાં ઉપશમ સમકીતીને તથા ક્ષયોપશમસમકીતીને મિથ્યાત્વની સત્તા છે. અને ક્ષાયિક સમકીતીને સપ્તક ક્ષય ગયો છે તેહને એ મિથ્યાત્વની સત્તા નથી. સાસ્વાઢન ગુણઢાણે સમકીત મોહની નિયમા સત્તાર્યે હોય. હવે મિથ્યાત્વથી માંઢી ઉપશાંતમોહ પર્યંત ઢસ ગુણઢાણે સમકીત મોહની સત્તાની ભજના જાણવી. તિહાં અનાઢિ મિથ્યાત્વ તથા સમકીત મોહની ઉઢેલી હુવે તે જીવને મિથ્યાત્વ ગુણઢાણે વર્તે સમકીત મોહનીની સત્તા નથી, અને

જે ત્રિપુંજીકરણ કરીને મિથ્યાત્વે આવ્યા છે તેહને છે. સમ્યક્ત્વ-મોહ ઉવેલીને જે મિશ્ર ગુણઠાણે આવ્યા છે, ત્યાં તેહને સમકીત મોહનીની સત્તા નથી. ઉવેલયા વિના જે મિશ્ર ગુણઠાણે આવ્યા છે, તેહને સત્તા છે. અને ચોથા ગુણઠાણાથી ઇગ્યારમા પર્યંત, તથા ઉપશમીને સમકીત મોહનીની સત્તા છે. ક્ષાયિકસમકીતીને ત્રણે મોહનીની સત્તા નથી તે માટે ભજના જાણવી. ॥ ૧૦ ॥

**સાસણમીસેસુ ધ્રુવં, મીસં, મિચ્છાઈ નવસુ ભયણાણ।
આઈદુગે અણનિયમા, મહ્યા માસાઈ નવગંમિ ॥૧૧॥**

અર્થ—સાસ્વાદન ગુણઠાણે, મિશ્ર ગુણઠાણે ધ્રુવ નીશ્ચયથી મિશ્રમોહનીયની સત્તા છે, જે કારણે કૃતત્રિપુંજી જોવ એ ગુણઠાણે આવે, અને મિથ્યાત્વ ૧, અવિરતિ સમકીતથી ઉપલાં ૮ ઉપશાન્તમોહ સુધી એવં ૯ નવ ગુણઠાણે ભજના જાણવી. હવે ન હોવે. તિહાં અનાદિ મિથ્યાત્વી છવીસ સત્તાવન્ત છે, તેહને મિથ્યાત્વ ગુણઠાણે છતાં મિશ્રમોહનીની સત્તા નથી, અને જે ત્રિપુંજીકરણ કરીને પડ્યા જે મિથ્યાત્વ ગુણઠાણે આવ્યા છે, તેહને મિથ્યાત્વની સત્તા હવે એ ભજના, એ અવિરતિ સમકીતથી માંડી ઉપશાન્તમોહ પર્યંત ૮ ગુણઠાણે ઉપશમ સમકીતીને મિશ્રની સત્તા હોય. ક્ષાયિક સમકીતીને સમ્પ્રક ક્ષય થયો છે, તે માટે મિશ્રમોહનીની સત્તા નથી, તે માટે ભજના જાણવી. આઈદુગે—મિથ્યાત્વ, સાસ્વાદન એ બે ગુણઠાણે અનંતાનુબંધીની સત્તા નિયમા હોવે, અને મિશ્રાદિક નવ ગુણઠાણે ભજના જાણવી. તિહાં મોહની કર્મની ૨૪ સત્તાવાળો ક્ષયોપશમસમકીતી જીવ ચોથાથી પડીને મિશ્રે આવ્યો, તેહને મિશ્ર ગુણઠાણે અનંતાનુબંધીની સત્તા નથી, અને જે ૨૮ અઢાવીસ સત્તાવંત

શયોપશ્ચમસમકીતી ચોથાથી પઢી મિશ્રે આવ્યો, તે અથવા ૨૮ સત્તાવંત મિથ્યાત્વી મિથ્યાત્વ મુકી મિશ્રે આવ્યો, તેહને અનંતાનુબંધીની સત્તા છે, તથા અવિરતિથી ઉપશાન્તમોહ મુધી શાયિકસમકીતીને નથી, તથા ઉપશમીને છે એ ભજના જાણવી.

**આહારગસત્તગંવા, સઽવગુણેવિતિગુણે વિણા તિત્થં ।
નોભયસંતેમિચ્છો, અંતમુદુત્તં ભવે તિત્થે ॥ ૧૨ ॥**

અર્થ—આહારકસપ્તકની સત્તા સર્વ ગુણઠાણે ૧૪ ગુણઠાણાને વિષે વા કહેતાં ભજના-હોય અથવા ન હોય. જે જીવ ૭ તથા ૮ આઠ ગુણઠાણે આહારક બાંધીને તે પડ્યો અથવા ચડ્યો, તેહને તો આહારકની સત્તા હોય, અને જે જીવ આહારક બાંધ્યાવિના પડે અથવા ચડે તેહને ન હોય. અથવા આહારક બાંધીને ઉદ્વલનાકરણે કરી ઉવેલી કાઢ્યો તેહને પણ આહારક ૭ ની સત્તા નથી. તથા તિત્થે-તિર્થંકર નામની સત્તા બીજે સાસ્વાદને ત્રીજે મિશ્ર ગુણઠાણે સર્વથા નથી. મિથ્યાત્વ તથા અવિરતિ સમકીતી પ્રમુખ અયોગી પર્યંત ૧૨ બાર ગુણઠાણે ભજના જાણવી. જિણે જીવ ચોથે, પાંચમે, છઠે, સાતમે તથા આઠમે ગુણઠાણે જિનનામ બાંધી એ ૧૨ ગુણઠાણે આવ્યા હોવે, તેહને જીનનામની સત્તા પામીજે. જિણે બાંધ્યો ન હોય અથવા બાંધીને ઉવેલી આવ્યો હોય, તેહને જિનનામની સત્તા ન હોયે. તથા જિનનામ, આહારકની યુગપત્ સત્તા જેહને હોય, તે ઉભય સત્તાવંત મિથ્યાત્વ ગુણઠાણે ન આવે. તથા જેહને તિર્થંકર નામ ત્રિપાકી સત્તા હોય, તે જો મિથ્યાત્વ ગુણઠાણે (નરકાયુના) નિકાચિત ઉદય માટે આવે, તે પિણ અંતર્મુદૂર્તકાલ મિથ્યાત્વપણે રહે, પિણ વધતો કાલ રહે

नहीं इम जाणवो. ॥ १२ ॥

केवलजुयलावरणो, पणनिद्रा^१ बारसाइमकसार्यो ।

मिच्छे^२ ति सव्वघा^३इ, चउनार^४ ति दंसणावरणो॥१३॥

अर्थ—हवे घातीमध्ये २०, सर्व घाती कहे छे—केवल-जुगल कहेतां २, केवलज्ञान १, तथा केवलदर्शन २, तेहना आवरण—केवलज्ञानावरणी १, तथा केवलदर्शनावरणी २, पांच निद्रा ५, आदि धुरला १२ कषाय, अनंतानुबंधी ४, अप्रत्याख्यानी ४, प्रत्याख्यानी ४, ए १२, मिथ्यात्व १, ए २० बीस सर्वघाती जाणवी, तथा देशघाती २५, पचीस प्रकृति छे ते कहे छे, ज्ञानावरणी ४, दर्शनावरणी. ३. ॥ १३ ॥

संजलण नोकसाया, विग्धं इअ देसघाइयै अघाई ।

पत्तेय तणुट्टाऊ, तसवीसा गोअदुग वणणा ॥१४॥

अर्थ—संजलणा ४, नोकषाय ९, अंतराय ५, एम पूर्वोक्त मेळवतां २५, पचीस ए देशघाती छे. तथा अघाती ७५, छे तिहां पराधात १, उश्वास १, आतप १, उद्योत १, निर्माण १, अगुरुलधु १, तिर्थकर १, उपधात १, तणु आठनी प्रकृति ३५, शरीर ५, उपांग ३ संस्थान ६, संघयण ६, जाति ५, गति ४, स्वगति २, आनुपूर्वि ४, आउखां ४, त्रस १०, थावर दस १० गोयदुग—बे गोत्र २, वेदनी बे २, वर्ण १, गंध २, रस ३ स्पर्श ४, ए ७५, अघाती प्रकृति जाणवी, जे गुणनो घात न करे ते अघाती कहेवी. ॥१४॥

सुरै^१नरै^२तिगुच्चै^३साय, तसदसै^४ तणुवंगै^५ वइरै^६ चउरंसं ।

परघासगै^७ तिरिआउ, वन्नचउं^८ पणिदि सुभखगई॥१५॥

अर्थ—हवे पुण्यप्रकृतिना ४२, भेद कहे छे—सुरत्रिक-
 देवगति १, देवायु २, देवानुपूर्वि ३, तथा मनुष्यगति १,
 मनुष्यानुपूर्वि २, मनुष्यायु ३, नरत्रिक मळी ६, उच्चैर्गोत्र ७,
 सातावेदनी ८, त्रसदशक, १८, शरीर पांच २३, उपांग त्रण
 २६, वज्ररुषभनाराच २७, समचोरस संस्थान २८, पराघात
 सप्तक पराघात २९, उश्वास ३०, आतप ३१, उद्योत ३२,
 अगुरुलघु ३३, निर्माण ३४, तीर्थकरनामकर्म ३५, तिर्यच-
 आयु ३६, शुभवर्ण ३७, गंध ३८, रस ३९, स्पर्श ४०,
 पंचेन्द्री जाति ४१, शुभविहायोगति ४२, ए ४२, बेताळीस
 पुण्यप्रकृति जाणवी. जेहना विपाक भोगवतां मीठा लागे ते
 पुण्यप्रकृति. ॥ १५ ॥

बायालपुन्नपगई, अपढम संठाण खगई संघयैणा ।
 तिरिदुंग असाय नीओ-वैघाय इंगे विगल निरयैतिगं

अर्थ—४२ पुण्यप्रकृति थइ. हवे ८२, पाप प्रकृति कहे
 छे, अपढम-पेहेलुं संस्थान, पेहेली खगति-विहायोगति,
 संघयण ए ३ वर्जिने बीजी सर्व पाप प्रकृति छे. न्यग्रोध सं-
 स्थान १, सादि, २, वामन, ३, कुब्ज, ४, हुंड ५, ए पांच
 संस्थान, तथा, अशुभविहायोगति ६, रुषभनाराच संघयण
 ७, नाराच ८, अर्धनाराच ९, कीलिका १०, छेवटो ११,
 तिरिदुंग-तिर्यचगति १२, तिर्यचानुपूर्वि १३, असातावेदनी
 १४, नीचगोत्र १५, उपघात १६, एकेन्द्रीनी जाति १७,
 विगलतिग द्वीन्द्रिय १८, त्रीन्द्रिय १९, चौरैन्द्रीनी जाति २०,
 नरकत्रिक ते नरकगति २१, नरकानुपूर्वि २२, नरकायु २३ ॥ १६ ॥

थावर दसं वस्त्रचउक्क, घाइपणयाँलसहिअ बासीई ।
पावपयडित्ति^{८२} दोसुवि वन्नाइगहा सुहा असुहा ॥१७

अर्थ—थावरनो दशक ३३, अशुभवर्ण ३४, रस ३५, गंध ३६, स्पर्श ३७, तथा घातीनी ४५, ते ज्ञानावरणी ५, दर्शनावरणी मोहनी २६, अंतराय ५, एवं ४५, सहीत करीये, एटले ८२, प्रकृति पापनी जाणवी. इहां पापना ८२, भेद, तथा पुण्यना ४२ भेद, ते भेळतां १२४, प्रकृति थइ, ते बंधनी तो १२०, छे ? तेहनो उत्तर—जे शुभवर्णादि ४, पुण्यमे गवेष्वा, अशुभवर्णादि पापमे गवेष्वा, ते माटे दुवारे (बे वार) गणतां १२४, थाय छे इमज. ॥ १७ ॥

नामधुवबंधिँ नवगं, दंसणं पणनाणं विग्घं परघायं ।
भयकुच्छ मिच्छ सासं, जीणगुणतीसा अपरिअत्ता॥१८

अर्थ—हवे अपरावर्त्तमान प्रकृति कहे छे—नामनी ध्रुव-बंधी ९, वर्णादि ४, निर्माण १, अगुरुलघु १, उपघात १, तैजस १, कर्मण १, ए ९, तथा दर्शनावरणी ४, पणनाण—ज्ञानावरणी पांच विग्घ—अंतराय पांच, पराघात १, भय, दुगंछा, मिथ्यात्व, उश्वास, जिननाम ए इगुणत्रीस २९, ए अपरावर्त्तमान जाणवी. अपरावर्त्तमान एटले जे प्रकृति कोनो बंध तथा उदय रोक्या विना पोताना हेतु सद्भावे बंधाय, तथा उदय आवे, ते अपरावर्त्तन कहीये. ॥ १८ ॥

तणुँअट्ठ वेअ दुजुअल, कसँय उज्जोअ गोअंदुगनिहो ।
तसँवीसा उँ परित्ता, खित्तविवागाणुपुव्वीओ ॥१९॥

अर्थ— परावर्त्तमान प्रकृति ९१, कहे छे, जे तणुअठ्ठ-शरीर ३, उपांग १, संस्थान ६, संघयण ६, जाति ५, गति ४, खगति २, आनुपूर्वी ४, एवं ३३, तथा वेद त्रण ३६, दुजुयल-हास्य रति, तथा शोक अरति ४०, कषाय सोळ ५६, उद्योत ५७, आतप ५८, गोत्र बे ६०, वेदनीय बे ६२, निद्रा पांच ६७, त्रस थावरना दसकानी मळी बीस ८७, चार आउखा ९१, ए एकाणुं परावर्त्तमान प्रकृति जाणवी. जे ए बंध तथा उदयमां एकने रोकने बंधाय अथवा उदये आवे ते परावर्त्तमान कहीजे. हवे क्षेत्रविपाकी-क्षेत्र कहेतां आकाश तिहां जेहनो विपाक जे ते क्षेत्रविपाकी च्यार ४, आनुपूर्वि छे, जे एक भवथी बीजे भव जतां वाटे विपाके उदय पामीये छीए, जो प्रदेशोदय न मानीये तो एहनी स्थिति किहां भोग-वाये. ते माटे, ॥ १९ ॥

घणघाई दु गोअ जिणै, तैसिअरँतिग सुभंग दुभंग
चउ सासं ।

जाइ तिगै जियविवागँ, आउ चउरो भववि वागँ २०

अर्थ—हवे जीवविपाकीनी ७८, प्रकृति कहे छे. तिहां जे कर्मण वर्गणापणे जेबांध्यो कर्म, ते मुख्यपणे जीवनेज विपाक देखाडे, ते जीवविपाकी कहीये. तिहां घनघाती ४७, जे ज्ञानावरणी पांच दर्शनावरणी नव, मोहनी अष्टावीस, अंतराय पांच ए ४७, दुगोय बे गोत्र, बे वेदनीय ४, जिननाम १, त्रसत्रिक त्रस १, बादर २, पर्याप्त ३, इअर-थावरत्रिक. थावर १,

सूक्ष्म २, अपर्याप्ति, ३, सुभगचउ-सुभग १, सुस्वर २, आदेय ३, जश ४, दुभगचउ-दुर्भग १, दुःस्वर २, अनादेय ३, अजश ४, श्वासोश्वास १, जातित्रिक कहेतां—जाति ५, गति ४, स्वगति २, ए ११ इग्यार ए सर्व मिली ७८ प्रकृति जीवविपाकी जाणवी. तथा आउखां च्यार ४ भवविपाकी जाणवां. आउखां पोताना भवमेज उदये आवे, पण बीजे भवे संक्रमण तथा प्रवेशपणे पिण उदय न आवे, ते माटे भवविपाकी कहां. ॥ २० ॥

नामध्रुवोदय चउतणु, वधाय साहारणियर जोयतिगं।
पुग्गलविवागि बंधो, पयइट्टिइ रस पएसत्ति ॥२१॥

अर्थ—नामकर्मनी ध्रुवोदयी १२ वर्णादि ४, तैजस १, कर्मण १, निर्माण १, अगुरुलघु १, थिर १, अथिर १, अशुभ १, ए १२ चउतणु—शरीर ३, उपांग ३, संस्थान ६, संघयण ६, ए १८ तथा उपघात १, साधारण १, प्रत्येक १, उद्योतत्रिक—उद्योत १, आतप २, पराघात ३ एवं ३६ छत्रीस प्रकृति पुद्गलविपाकी जाणवी. पुद्गलविपाकी कहेतां जे बंधकाले कर्मण वर्गणापणे बांध्यां, ते उदयकाले शरीरप्रत्ये विपाक देखाडे, ते पुद्गलविपाकी कहीजे. इहां कोई पूछस्ये जे कर्मणनी तो वर्गणा नवि लेवाये, ते पिण सोलगुणी छे, तो ऊश्वासनीपरें जीवविपाकीमें कां गणता नथी ? तेहने उत्तर जे:—कर्मणवर्गणा तो आहारपर्याप्तिने बले लेवाये ते माटे पुद्गल विपाकी छे. श्वासोश्वास, सुस्वर, ते तो उश्वासपर्याप्ति

તથા ભાષા પર્યાપ્તિને ઉદય બલે લે છે તે માટે જીવવિપાકી ગણી છે. હવે બંધના ભેદ ૪ ચ્યાર કહે છે. પ્રકૃતિબંધ ૧, સ્થિતિબંધ, ૨, રસબંધ ૩, પ્રદેશબંધ ૪ તિહાં પહેલાં પ્રકૃતિબંધના ભેદ કહે છે. ॥ ૨૧ ॥

મૂલપયડીળ અડ સત્ત, છેગબંધેસુ તિન્નિભૂગારા ।

અપ્પત્તરા તિઅ ચરો, અવટ્ઠિઆ ન હુ અવત્તઠ્ઠા ॥૨૨

અર્થ—મૂલ કર્મ આઠ છે, તિહાં મૂલ આઠ પ્રકૃતિ એક સમે એક જીવ બાંધે, જે નવા ભવનો આડખો બાંધતો હુવે તે આઠ બાંધે, જે જીવ આડખો ન બાંધતો હુવે તે સાત બાંધે, તથા દશમે ગુણઠાળે વર્તતા મુનિને આડખો, મોહની ન બાંધે તિવારે છ ૬ બંધાયે. તથા ઇગ્યારમે, બારમે, તેરમે ગુણઠાળે એક સાતવેદનીય બાંધે, તે માટે એકવિધ બંધ છે. એટલે મૂલ બંધના થાનક ૪ ચ્યાર છે. ઇહાં ત્રીન ૩ ભૂયસ્કાર જાણવા, ઇગ્યારમે ગુણઠાળે એક બંધક હતો, તે ઇગ્યારમાંથી પઢી દશમે આવી ૬ છ બાંધે, તિવારે એક ભૂયસ્કાર વઠી નવમે ગુણઠાળે આવે તિવારે ૭ સાત બાંધે, તે બીજો ભૂયસ્કાર, તથા તે જીવ જીવારે આઠ બાંધે તિવારે ત્રીજો ભૂયસ્કાર જાણવો. અલ્પતર ત્રીન છે, તે જે આઠનો બંધક તે સાત બાંધે તિવારે એક અલ્પતર, સાતથી છ બાંધે તે બીજો અલ્પતર, અને છથી એક બાંધે તિવારે ત્રીજો અલ્પતર, એ ત્રીન અલ્પતર જાણવા, તથા આઠનો ૧ અવસ્થિત, સાતનો બીજો અવસ્થિત, છનો ત્રીજો અવસ્થિત, એકનો ચોથો અવસ્થિત, એ ૪ ચ્યાર અવસ્થિત જાણવા. મૂલ બંધે અવક્તવ્ય બંધ નથી, જે મૂલથી અબંધક થઈને પાછો બંધક થતો નથી. ॥ ૨૨ ॥

एगादहिगे भूओ, एगाईऊणगम्मि अप्पतरो ।

तम्मत्तोऽवट्ठियओ, पढमे समये अवत्तव्वो ॥२३॥

અર્થ—એકાદિક અલ્પબંધથી જે અધિકો બંધ બાંધે તે ભૂયસ્કાર બંધ કહીયે. જિમ એક બંધ કરતો તિણે વઢી એક અધિકો બાંધ્યો, તિણે પહેલે સમયે ભૂયસ્કાર કહીયે, અને જે પૂર્વ બંધથી એક તથા ધણા પિણ ડણા બાંધે તે અલ્પતર. જિમ આઠનોબંધ કરતો તે સાત બાંધે એ અલ્પતર જાણવો. અને જે થાનક બાંધતો હતો તેહિજ બીજે સમે બાંધે, તે અવસ્થિત કહીયે, તે માત્ર તે તે પ્રમાણેજ બાંધે તે અવસ્થિત બંધ જાણવો, અને અબંધ થઈ પ્રથમ સમયે જે બાંધે તેહને અવક્તવ્ય કહીયે, જિમ દશમે, ઇગ્યારમે, મોહની કર્મનો અબંધક હતો, તે પડતાં નવમે ગુણઠાણે આવે એક બાંધે એહને અવક્તવ્યબંધ કહીયે, કોયથી અધિકો નથી. તિણે ભૂયસ્કાર નહી, કોયથી ડણો નથી, તિણે અલ્પતર નથી. તેનો તે પણ નથી તે માટે અવસ્થિત પણ નથી એ અવક્તવ્ય કહીયે. ॥ ૨૩ ॥

नव छ चउ दंसे दु दु, तिदु मोहे दु इगवीस सत्तरस।

तेरस नव पण चउ तिदु, इक्को नव अट्ठ दस दुन्नि।२४।

અર્થ—હવે દર્શનાવરણી કર્મનાં બંધસ્થાનક ૩ ત્રીન છે. પેહેલો નવનો સ્થાનક છે, એ મિથ્યાત્વ, સાસ્વાદન ગુણઠાણે છે, પછે સાસ્વાદનને અંતે થીણદ્વી ત્રીન કાઢીજે, તિવારે મિશ્રથી માંઢી આઠમા ગુણઠાણા સીમ છનો બંધ સ્થાનક છે, તથા આઠમાના વીજા ભાગથી માંઢી દસમા ગુણઠાણાના સીમ ચ્યાર ૪ નો બંધ એમ થાનક ચાર ૪ નો છે, દર્શનાવરણી કર્મને ભૂયસ્કાર બે છે. જે દસમે ગુણઠાણે ચાર ૪ બાંધતો હતો તે આઠમે

આવ્યે ૬ છ બાંધે તે એક ભૂયસ્કાર, છથી સાસ્વાદનમે આવી નવ બાંધે તે બીજો ભૂયસ્કાર, એ બે ભૂયસ્કાર જાણવા. અથવા નવ બાંધી છ બાંધે એ પેહેલો અલ્પતર, તથા ૬ બાંધી, ૪ બાંધે તે બીજો અલ્પતર, તથા ૯, તથા ૬, તથા ૪ એ ત્રીન અવસ્થિત, તથા કોઈ જીવ ઇગ્યારમે ગુણઠાણેથી પઢી ૧૦ મે આવે તે અબંધક થઈ ચ્યાર ૪ બાંધે તે પેહેલો અવક્તવ્ય, અથવા ઇગ્યારમે મરણ પામીને ચોથે આવી ૬ બાંધે એ બીજો અવક્તવ્ય જાણવો.

હવે મોહનીય કર્મનાં બંધસ્થાનક ૧૦ છે, તે પ્રથમ ૨૨ નો, બીજો ૨૧ નો, ત્રીજો ૧૭ નો, ચોથો ૧૩ નો, પાંચમો ૯ નો, છઠ્ઠો ૫ નો, સાતમો ૪ નો, આઠમો ૩ નો, નવમો ૨ નો, દસમો ૧ નો, એ દસ બંધસ્થાનક જાણવાં. इहां नव भूयस्कार बंध छे. तिहां एकથી बे बांधे ते पेहेलो भूयस्कार, बेथी तीन बांधे ते बीजो भूयस्कार, तीनથી च्यार बांधे ते त्रीजो भूयस्कार, च्यारથી पांच बांधे ते चोथो भूयस्कार, पांचથી नवनो पांचमो, नवથી तेरनो छट्ठो, तेरથી सत्तरनो सातमो, सत्तरથી एकवीसनो आठमो, एकवीसથી २२ नो नवमो भूयस्कार जाणवो, अल्पतरमां बावीसથી २१ एकवीसनो बंध करे नहीं, जे माटे मिथ्यात्वથી सास्वादन गुणઠાણે જીવ ન આવે, તે માટે બાવીસથી સત્તરનો પેહેલો અલ્પતર, સત્તરથી ૧૩ નો બીજો, તેરથી ૯ નો ત્રીજો, નવથી પાંચનો, પાંચથી ૪ નો, ૪ થી ૩ નો, ૩ થી બેનો, બેથી એકનો, એ ૮ અલ્પતર જાણવા. તેહ દસ સ્થાનક તે દસ અવસ્થિત જાણવા. તે જે મુનિ ઇગ્યારમે ચઢી મોહનીકર્મનો અબંધક થયો, તે પઢતો નવમે આવી પેહેલે સમયે ૧ લોભ બાંધે, તે માટે એકનો અવક્તવ્ય બાંધે તે પેહેલો અવક્તવ્ય, એહ કોથી અધિકો નથી, અલ્પ નથી, અને અબંધ થઈ

प्रथम बांध्यो ते माटे १ नो अवक्तव्य कहीये, तथा जे जीव इग्यारमें काल करे ते चोथे गुणठाणे आवी १७ सत्तर बांधे ए बीजो अवक्तव्य, इहां भूयस्कार, तथा अल्पतर, तथा अवक्तव्य बंधनो एक समय काल छे. शेष सर्व अवस्थितनो काल छे. ॥२४॥

ति^{३२} पणें छे^{२५} अट्ठ^{२६}नव^{२७}हिया, वीसातीसेगती^{३३} स ईगनामे छेस्संग अट्ठ^{२८}ति^{२९} बंधा, सेसेसु य ठाण मिक्किं ॥२५॥
पयडिबंधो समत्तो ॥

अर्थ—हवे नामकर्मनां स्थानक ८ आठ छे, तिहां पेहेलो त्रेवीसनो, बीजो २५ नो, त्रीजो २६ छवीसनो, चोथो अट्ठावीस २८ नो, पांचमो २९ नो, छट्ठो ३० नो, सातमो एकत्रीसनो ३१ नो, आठमो एक १ नो, ए भूयस्कार ६ छ जाणवा, तेवीसथी पचवीसनो पेहेलो भूयस्कार, पचवीसथी २६ नो बीजो, २६ थी २८ नो त्रीजो, २८ थी २९ नो चोथो, २९ थी ३० नो पांचमो, ३० थी ३१ नो छट्ठो, भूयस्कार छे. अल्पतर ७ छे ते ३१ थी १ नो पेहेलो अल्पतर, ३१ थी ३० नो बीजो अल्पतर, इहां कोइक जीव ३० थी १ नो बंध करे, पिण ते एकना अल्पतर मध्येज गण्यो तिणे जुदो गणवो नथी, तथा ३० थी २९ नो त्रीजो, २९ थी २८ नो चोथो, २८ थी २६ नो पांचमो, २६ थी २५ नो छट्ठो, २५ थी २३ नो सातमो अल्पतर जाणवो, बंधस्थानक तेहज ८ अवस्थित जाणवां. इहां अवक्तव्य ३ तीन छे—ते जे मुनि इग्यारमे गुणठाणे नामकर्मनो अबंधक छे, ते इग्यारमाथी पड्या १० मे आवी १ बांधे, ए पेहेलो अवक्तव्य, तथा जे इग्यारमें काल करे ते चोथे आवे ते देवमायोग्य २८ बांधे ए बीजो, अथवा कोइक जीव २९ जिननाम सहित

બાંધે એ ત્રીજો અવક્તવ્ય, ૩૧ થી ૧ નો પહેલો, ૩૧ થી ૩૦ નો બીજો, ૩૦ થી ૨૯ નો ત્રીજો, એ નામકર્મના ૩ અવક્તવ્ય જાણવા. શેષ જે જ્ઞાનાવરણી, આયુ, વેદનીય, ગોત્રકર્મ, અંતરાય, એ પાંચ કર્મનો એકેક બંધસ્થાનક, વેદનીય વિના ૪ ચ્યાર કર્મને અવસ્થિત તથા અવક્તવ્ય એ બે બંધ છે, વેદની કર્મને એક અવસ્થિત બંધ છે, વેદનીયનો અવંધક થઈ બંધ કરે નહીં, તે માટે અવક્તવ્ય નથી. એ પ્રકૃતિબંધ અધિકાર કહ્યો, ઇતિ પ્રકૃતિ-બંધ સમાપ્ત. દ્વા૦ ૧૭. ॥૨૫॥

વીસયરકોડિકોડી, નામે ગોણ્ય સત્તરી મોહે ।

તીસયરચડસુડદહી, નિરય સુરાડંમિ તિત્તીસા ॥૨૬॥

અર્થ—હવે મૂળ કર્મ આઠ ત્રેની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ છે તે કહે છે—વીસયર—વીસકોડાકોડી સાગર નામકર્મ તથા ગોત્ર-કર્મની ઉત્કૃષ્ટી સ્થિતિ છે, મોહની કર્મની સીત્તેર કોડા કોડી સાગરની ઉત્કૃષ્ટિ સ્થિતિ છે, ચડસુ—જ્ઞાનાવરણી ૧, દર્શનાવરણી ૨, વેદનીય ૩, અંતરાય ૪, એ ચ્યાર ૪ કર્મની ૩૦ કોડાકોડી સાગરની ઉત્કૃષ્ટી સ્થિતિ જાણવી. નરકના આયુ તથા દેવતાનાં આડેલાની ઉત્કૃષ્ટી સ્થિતિ, તેત્રીસ સાગરોપમની જાણવી. ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ ઉત્તર પ્રકૃતિની પિણ રૂપાંથી ગણજ્યો. હવે મૂળ કર્મની જઘન્ય સ્થિતિ કહે છે, મુત્તુ—અકષાયવેદનીયની સ્થિતિ વર્જિને, શેષ સકષાયીજીવ વેદનીય કર્મની સ્થિતિ જઘન્યે અંતમૂહૂર્તની બાંધે છે. અથવા ૧૨ મૂહૂર્તની બાંધે છે. એ દસમે ગુણઠાણે બાંધે. રૂપાં દસમા ગુણઠાણાના આદિ અધ્યવસાયે. ॥૨૬॥

મુત્તુંઅકસાયઠિં, બારમુહૂત્તા જહન્ન વેઅણિણ ।

અદઠદઠનામગોએ—સુ સેસએસુ મુહૂત્તંતો ॥ ૨૭ ॥

अर्थ—हवे उत्तर प्रकृतिनी उत्कृष्ट स्थिति जणावे छे. अंतराय पांच ५, ज्ञानावरणी पांच, दर्शनावरणी नव एवं आवरण १४ असातावेदनीय १ ए वीस प्रकृतिनी तीस कोडा-कोडी सागर उत्कृष्ट स्थिति जाणवी. तथा सूक्ष्मत्रिक, विकलत्रिक, ए छ प्रकृतिनी अठार कोडाकोडी, प्रथम संघयण वज्रऋषभना-राच, प्रथम संस्थान समचउरंसनी उत्कृष्ट स्थिति दस कोडाकोडी सागर, पछी उपरले एक संघयणे एक संस्थाने दुग केहेतां बे कोडाकोडी सागरनी स्थात वधारवी, एटले ऋषभनाराच संघ-यणे तथा न्यग्रोध संस्थाने बार कोडाकोडी सागरनी स्थिति, तथा नाराच संघयणे, सादि संस्थाने चउद १४ कोडाकोडी सागरनी स्थिति, अर्द्ध नाराचसंघयणे, वामनसंस्थाने १६ सोळ कोडाकोडी सागरोपमनी स्थिति, किलीकासंघयणे, कुब्ज संस्थाने अठार १८ कोडाकोडी सागरनी स्थिति, छेवट्टु संघयण, हुंडक

संस्थाननी स्थिति वीस कोडाकोडीनी जाणवी. ए गाथा मध्ये
३८ प्रकृतिनी स्थिति कही. ॥ २८ ॥

चालीसकसाएसु, मिउ लहु निरुणह सुरहि सिय
महुरे ।

दस दोसद्व समहिआ, ते हालिदंबिलाईणं ॥२९॥

अर्थ—सोळ १६ कषायनी स्थिति ४० चालीस कोडाकोडी
सागरनी स्थिति जाणवी, मिउ-मृदु, स्पर्श, सित, उजळो वर्ण,
मधुर-मीठो, रस, ए छ प्रकृतिनी दस कोडाकोडी सागरोपमनी
उत्कृष्टी स्थिति जाणवी, तथा हवे एक वर्ण एक रसे अढी
कोडाकोडी वधारवी एटले हालिद्व-पीळोवर्ण, अंबिल-
खाटो रस तेहनी साडाबार कोडाकोडी सागरनी स्थिति
जाणवी, रातो वर्ण कसायेलो रस, तेनी पन्नर कोडाकोडि
स्थिति, नीलो वर्ण, कडवो रस तेहनी साडासत्तर को-
डाकोडी सागर स्थिति, काळोवर्ण, तीखो रस तेनी वीस को-
डाकोडी सागरोपमनी स्थिति जाणवी. ॥ २९ ॥

दससुहविहगइ उच्चे, सुरदुगथिरछक्कपुरिसरइहासे ।
मिच्छे सत्तरि मणुदुग, इत्थीसाएसु पण्णरस ॥३०॥

अर्थ—शुभ विहायोगति १, उच्चगोत्र १, सुरदुग-
देवगति, देवतानुपूर्वि २, थिरछक्क-थिर १, शुभ २, सुभग
३, सुस्वर ४, आदेय ५, यश ६, ए छ थिरछक्क. पुरुषवेद १,
रति १, हास्य १, ए १३, तेर प्रकृतिनी दस कोडाकोडी
सागर उत्कृष्टी स्थिति छे, मिथ्यात्व मोहनीनी सित्तेर ७०
कोडाकोडी सागरनी उत्कृष्टि स्थिति छे, मनुष्यगति, मनुष्यानु

पूर्वि, स्त्रीवेद, सातावेदनी ए ४ नी पन्नर १५ सागर कोडा-
कोडी स्थिति छे. ॥ ३० ॥

भयकुच्छ अरइ सोए, विउव्वि तिरि उरल निरयदुग
निए ।

तेयपण अथिर छक्के, तस चउ थावर इगपणिदि।३१।

अर्थ—भयमोहनी १, कुच्छा-दुगंछा १, अरति १,
शोकमोहनी १, वैक्रिय शरीर, वैक्रिय उपांग, ए वे, तिर्यचगति
तिर्यचानुपूर्वी, ए वे, औदारिक शरीर, औदारिक उपांग ए वे
नरकगति, नरकानुपूर्वि ए वे, नीचैर्गोत्र १, तैजस पांच-तैजस
१, कर्मण २, अगुरुलघु ३, निर्माण ४, उपघात ५, ए पांच
अथिरछक्क ते अथिर १, अशुभ २, दुर्भग ३, दुःस्वर ४, अना-
देय ५, अजस ६, ए छ. त्रस ४, त्रस, बादर, पर्याप्त, प्रत्येक
ए च्यार ४, थावर १ एकेन्द्री १, १ पंचेन्द्री १. ॥ ३१ ॥

नपुकुखगइसासचउ, गुरु कक्खड रुक्खवसीय दुगंधे ।
वीसं कोडाकोडी, एवइआबाहवाससया ॥ ३२ ॥

अर्थ—नपुंसकवेद १, अशुभविहायोगति १, श्वासोश्वास
चतुष्क-४, उश्वास १, उद्योत १, आतप १, पराघात १, गुरु
भारे फरस १, कर्कश फरस १, रुक्ष-लुखो फरस १, शीत-
टाढो फरस १, दुर्गंध १, ए ४२ बेतालीस प्रकृतिनी उत्कृष्टी
स्थिति वीस २० कोडाकोडी सागरनी जाणवी. एवइया
एटलां वरस सय-सो वर्ष अबाधा जाणवी. एटले जे कर्मनी
जेटली कोडाकोटी स्थिति तेटला सो वरसनी अबाधा. बांध्या
पछी तेटला सो वरस सीम (सुधी) उदय न आवे ते अबाधा
कहिये. ॥ ३२ ॥

ગુરુ કોડિ કોડિઅંતો, તિત્થાહારાણભિન્નમુહુવાહા ।
લહુઠિઙ્ગસંખગુણા,નરતિરિયાણાઉપહ્લતિગં ॥૩૩॥

અર્થ—ગુરુ કહેતાં ઉત્કૃષ્ટી અંતો કહેતાં માંહી એટલે
કાંઈક ઝળી એક કોડાકોડી સાગર તીર્થંકર નામની તથા
આહારક દુગની સ્થિતિ ઉત્કૃષ્ટી જાણવી. તથા અબાધા પ્રદેશો-
દયની ભિન્નમુહુ-અંતર્મુહૂર્તની જાણવી. જઘન્ય સ્થિતિ
સંખ્યાત ગુણ ઝળી તે જે અંતઃ કોડાકોડી સ્થિતિ છે. તેહને સં-
ખ્યાત ગુણી ઝળી કરીયે, જેટલી થાય તેટલી ઝળી જઘન્ય સ્થિતિ
જાણવી. એટલે અસંખ્યાતા અધ્યવસાયનો ફેર પડે છે. નર-
મનુષ્યનું આયુ તથા તિર્થંચાયુની ઉત્કૃષ્ટી સ્થિતિ ત્રીન ૩ પલ્યો-
પમની જાણવી. ॥ ૩૩ ॥

ઇગવિગલપુવ્વકોડિં,પલિયાઽસંખંસ આઉચઉઅમણા ।
નિરુવકમાણ છ માસા,અવાહ સેસાણ ભવતંસો ।૩૪।

અર્થ—હવે જે જીવો આવતા ભવનો આયુ જેટલો બાંધે તે
કહે છે. એકેન્દ્રિ તથા વિકલેન્દ્રિય આવતા ભવનું, આયુઃ ઉત્કૃષ્ટ
બાંધે તો પૂર્વકોડિ ૧ એકનો બાંધે એથી અધિક ન બાંધે. તથા
અમણા અસંજ્ઞિ પંચેન્દ્રિતિર્થંચ પર્યાપ્તા ચ્યાર ૪ ગતિનો
આઉચ્ચો બાંધે તો ઉત્કૃષ્ટો પલ્યોપમને અસંખ્યાતમે ભાગ પ્રમાણ
બાંધે, નિરુપક્રમ આઉચ્ચાવાલા દેવતા તથા નારકી તથા યુગ-
લિયા એટલા છ માસ શેષ થકી નવા ભવનો આઉચ્ચો બાંધે
શેષ જે સોપક્રમી તથા નિરુપક્રમી મનુષ્ય તિર્થંચનુ આયુષ્ય તે
ભવને ત્રીજે ભાગે શેષે બાંધે પિણ પેહેલા બે ભાગ મધ્યે ન બાંધે,
જો ત્રીજે ભાગે ન બંધાય તો નવમા ભાગે, અથવા ૨૭ મે ભાગે
ઇમ ત્રિભાગ કરતાં શેષ અંતર્મુહૂર્ત પિણ બાંધે. વર્ણાદિક વીસની

જુદી સ્થિતિ કહી. તિણે એકસો છત્રીસ પ્રકૃતિની ઉત્કૃષ્ટી સ્થિતિ કહી. હવે જઘન્ય સ્થિતિ કહે છે. ॥ ૩૪ ॥

લહુ ઠિઠ્ઠિબંધો સંજલણ, લોહપણવિગ્ધનાણ દંસેસુ ।
ભિન્નમુહુત્તંતે અટ્ઠ, જસુચ્ચે બારંસ ય સાણ ॥૩૫॥

અર્થ—જે સંજ્વલન લોભ ૧, તથા પાંચ અંતરાય ૫, તથા પાંચ જ્ઞાનાવરણી તથા દંસેસુ ચાર ૪, દર્શનાવરણી ૧૫ પંચર. પ્રકૃતિની જઘન્ય સ્થિતિ અંતર્મુહુત્તની જાણવી. તથા જસનામકર્મ, ઉચ્ચૈર્ગોત્ર ૧ ની આઠ મુહુત્તની જઘન્ય સ્થિતિ જાણવી. સાતાવેદનીયની જઘન્ય સ્થિતિ બાર મુહુત્તની તે દસમે ગુણઠાણે બાંધે, ઇગ્યારમે, બારમે, તેરમે ગુણઠાણે સાતા બંધાય તે વે સમયની બંધાય. ॥ ૩૫ ॥

દો ઇગ માસો પક્કવો, સંજલણતિગેપુમટ્ઠવરિસાણિ ।
સેસાણુક્કાસાઓં, મિચ્છત્તઠિઠ્ઠિજં લહ્હં ॥ ૩૬ ॥

અર્થ—સંજ્વલનના ક્રોધની જઘન્ય સ્થિતિ માસ વેની છે. સંજ્વલનનામાનનો ? એક માસની છે, સંજ્વલન માયાની પક્ષ ? તે પક્ષર દિવસની છે. તિહાં જે પ્રકૃતિ નવમે ગુણઠાણે વેહેલી સ્થિતિ જઘન્યપણે કહી, હવે જે મોડી સ્થિતિ જઘન્ય સ્થિતિ થોડી જાણવી. પુરુષવેદ સ્થિતિ તિહાં સર્વ પ્રકૃતિની સ્થિતિ ઇટલીજ બંધાય છે, પુરુષવેદની સ્થિતિ જઘન્ય છે, હવે શેષ જે એકસોએક પ્રકૃતિ વર્ણાદિક વીસની ઉત્કૃષ્ટી સ્થિતિને મિથ્યાત્વની ઉત્કૃષ્ટી સ્થિતિથી ભાગ આપતાં જ્યાં જે આવે તે ત્યાં પ્રકૃતિની જઘન્ય સ્થિતિ જાણવી. તિહાં નિદ્રા પાંચની જઘન્ય સ્થિતિ સાગર એકના જે સાત ભાગ એહવા ત્રીણ ભાગની જાણવી. અસાતાવેદનીય પિણ સાત ઇયા ત્રીણ ભાગની જાણવી,

बार कषायना जघन्ये सातइया चार भागनी जाणवी. हास्य १ रतीनी सातइया बे भाग- बे भाग. भय, दुर्गंछा, अरति, शोक ए च्यार ४ प्रकृतिनी जघन्य स्थिति बे भाग, नपुंसकवेदनी स्थिति सातइया बे भाग, स्त्रीवेदनी स्थिति सातइया दोढ भाग, नामकर्ममध्ये देवगति देवानुपूर्विनी एक हजार भाग, नरक-गति, नरकानुपूर्विनी सातइया बे हजार भाग, मनुष्यगति, मनुष्यानुपूर्विनी दोढ भाग एकेन्द्री, जाति, पंचेन्द्री जातिनी जघन्य स्थिति सातइया बे भाग, विकलत्रिकना सातइया पोंणा बे भाग झाझेरा, औदारिक शरीर, औदारिक उपांगनी बे भाग, वैक्रिय शरीर वैक्रिय उपांगनी बे हजार भाग, तैजसका र्मणना बे भाग, प्रथम संघयण प्रथम संस्थाननी सातइयो १, एक भाग. बीजो संघयण बीजा संस्थाननी स्थिति ३५ इया छ ६ भाग, त्रीजो संघयण त्रीजो संस्थान ३५ इया ७ भाग, चोथे संघयणे चोथे संस्थाने पांत्रीसइया (३५ या) ८ भाग, पांचमो संघयण पांचमो संस्थानना पांत्रीसइया नव ९ भाग. छठो संघयण, छठो संस्थानना पांत्रीसइया दस भाग, एटले सातइया बे भाग, श्वेतवर्ण मधुररसनी १ भाग, पीतवर्ण खाटा रसनी सवा भाग, रातावर्ण कसायला रसनी दोढ भाग, नीलोवर्ण कडुवो रस पोणाबे भाग, काळोवर्ण तीखारसनी बे भाग सातइया, सुरभिगंध, मृदुस्पर्श, लघुस्पर्श, स्निग्धस्पर्श, उष्णस्पर्श नो सातइया १ भाग, शुभविहायोगतिनो जघन्य सातइया १ भाग, अशुभविहायोगति, पराघात, उश्वास, आतप, उद्योत, अगुरुलघु, निर्माण, उपघात, त्रस, अधिरुक्क, थावरनाम ए सर्वना सातइया बे भाग, आहारक शरीर, आहारक उपांगनी, जिन् नामनी एक कोडाकोडी सागर केटलाएक सागरोपमना सेंकटा ओछा, सूक्ष्मत्रिकनी सातइया पोंणा बे भाग झाझेरा. थिर ५ नो सातइया १, भाग जघन्य स्थिति जाणवी. ॥३६॥

અયમુક્કોસો ગિંદિસુ, પલિયાઽસંખંસ હીણલહુવંધો ।
કમસો પળવીસાણ, પન્નાસય સહસ્સ સંગુણિઓ ॥૩૭॥

અર્થ—એક ભાગ, છ ભાગ, ત્રીન ભાગ પ્રમુખ સ્થિતિ કહી તે એકેન્દ્રીને ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ જાણવી, વાદર પર્યાપ્તો ઉત્કૃષ્ટી બાંધે, એ જે એકેન્દ્રીયની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ કહી, તે માંહેથી પલ્યોપમનો અસંખ્યાતમો ભાગ હીણ કહેતાં ઓછો કરીયે, તિવારે એકેન્દ્રીયની જઘન્ય સ્થિતિ જાણવી. કમસો અનુક્રમે પળવીસાણ એકેન્દ્રીયથી બેન્દ્રી પચવીસ ગુણી સ્થિતિ બાંધે, તેન્દ્રી પચાસગુણી સ્થિતિ બાંધે, ચોરેન્દ્રી ૧૦૦ સોગુણી બાંધે, અને અસંજ્ઞિ પંચેન્દ્રી હજારગુણી સ્થિતિ બાંધે. ॥ ૩૭ ॥

વિગલિ અસન્નિસુજિટ્ઠો, કણિટ્ઠઓ પલ્લસંખભાગૂણો
સુર નિરયાઽ સમાદસ, સહસ્સ સેસાઽઽખુદુ ભવં ॥૩૮॥

અર્થ—વિકલેન્દ્રી (બેન્દ્રી, તેન્દ્રી, ચૌરેન્દ્રી) ને, અસંજ્ઞિને એ સ્થિતિ ઉત્કૃષ્ટી જાણવી. કણિટ્ઠઓ—જઘન્ય સ્થિતિ પલ્યનો સંખ્યાતમો ભાગ ડૂળી કરવી, તે પલ્યનો સંખ્યાતમો ભાગ ડૂળો કીજે તિવારે બેન્દ્રીયાદિકની જઘન્ય સ્થિતિ જાણવી. સુર—દેવતાનો આઝ્વો. નરય—નારકીના આઝ્વાની જઘન્ય સ્થિતિ ૧૦ દસ હજાર વરસની જાણવી, શેષ જે મનુષ્ય તિર્યંચના આઝ્વાની જઘન્ય સ્થિતિ ક્ષુલ્લક ભવ પ્રમાણ, ક્ષુલ્લક ભવ ૨૫૬ આવલીનો છે તે જઘન્ય જાણવી. ॥૩૮॥

સઠ્ઠાણવિ લહુવંધે, ભિન્નમુહુ અવાહ આઽજિટ્ઠેવિ
કેઙ્ઠ સુરાઽસમંજિણ, મંતમુહૂ વિંતિ આહારં ॥ ૩૯ ॥

અર્થ—સર્વ પ્રકૃતિના જઘન્ય સ્થિતિબંધે જઘન્ય અવાધા

અંતર્મુહૂર્તની જાણવી. એટલે સર્વજઘન્ય સ્થિતિની જઘન્ય અબાધા અંતર્મુહૂર્તની, તે ઉપર સ્થિતિ કંઠક એક વધે, એક સમય અબાધા વધે, એમ ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિમાં ઉત્કૃષ્ટ અબાધા જાણવી, અને આ-
 ઉસ્વા ચ્યારની ઉત્કૃષ્ટી સ્થિતિ ૬ ઘન્ય અબાધા હુવે, હાં ચૌધંગી છે, આઉસ્વો ઉત્કૃષ્ટે અબાધા ઉત્કૃષ્ટી ?, આઉસ્વે ઉત્કૃષ્ટે અબાધા જઘન્ય ૨, આઉસ્વો જઘન્ય અબાધા ઉત્કૃષ્ટ ૩, આઉસ્વો જઘ-
 ન્ય અબાધા જઘન્ય ૪ જાણવી. વઢી વાચનાન્તર કહે છે. કોઈક આચાર્ય જિન નામનો જઘન્ય સ્થિતિબંધ દેવતાના આધુ પ્રમાણ જાણવો, એટલે આઠમા ગુણઠાણાના છઠ્ઠા ભાગના ચરમ સમયે જિનનામકર્મનો જઘન્ય સ્થિતિબંધ ૧૦ હજાર વર્ષ પ્રમાણનો હોય છે. આહારક દુગની વિપાકની જઘન્ય સ્થિતિબંધ અંતર્મુહૂર્તની છે, જે આઠમા ગુણઠાણાના છઠ્ઠા ભાગના ચરમ સમયે—
 આહારકનો જઘન્ય સ્થિતિબંધ અંતર્મુહૂર્ત હોય છે. ॥ ૩૯ ॥

સત્તરસમહિયાકિર, ઇગાણુપાણુંમિદુંતિલુહુભવા ।

સગતીસ સયતિહુત્તર, પાણૂ પુણ ઇગ મુહુત્તંમિ ॥૪૦॥

અર્થ—હવે શુલ્લકભવનો માન કહે છે. એક આણપાણ શ્વાસોશ્વાસ મધ્યે સત્તર ભવ પુરા, અઢારમા ભવના ૧૩૯૫ ભાગ અધિક એટલે સત્તર ભવ જ્ઞાણેરા એક શ્વાસોશ્વાસ માંહે થાય. એ શુલ્લક ભવ જાણવો, શુલ્લક એટલે સર્વથી ન્હાનો ભવ, એ ભાગ ઉશ્વાસના ૩૭૭૩ ભાગ કરીયે તેહવા ૧૩૯૫ ભાગ લેવા, સઢ-
 ત્રીસસે તિહુત્તર ૩૭૭૩ પાણૂ, પુણ કહેતા શ્વાસોશ્વાસ ગયે એક મુહૂર્ત થાય. ॥ ૪૦ ॥

પણસંઢિ સહસપણસય, છત્તીસાઇગમુહુત્ત લુહુભવા ।

આવલિયાણં દોસય, છપ્પન્ના એગ લુહુભવે ॥૪૧॥

અર્થ—એક મુહૂર્ત તે બે ઘડી પ્રમાણમે પેંસઠ હજાર પાં-
ચસે છત્રીસ ભવ થાયે, સૂક્ષ્મનિગોદીયાથી માંડી સમુર્ચ્છિમ
મનુષ્ય પર્યંત એ પ્રમાણ જાણવો, તથા શુદ્ધક ભવ મધ્યે આવલી,
૨૫૬ જાયે એટલે મુહૂર્તમે એક કોડિ સઢસઠ લાખ સિત્તોત્તર
હજાર દોયસેને સોલ આવલી જાણવી. ॥ ૪૧ ॥

અવિરયસમ્મોતિત્થં, આહારદુગામરાડ અપમત્તો ।
મિચ્છદિટ્ઠિ બંધઈ, જિટ્ઠં ઠિટ્ઠં સેસ પયડીણં ॥૪૨॥

અર્થ—હવે ઉત્કૃષ્ટી સ્થિતિબંધના સ્વામી કહે છે. તીર્થંકર
નામની ઉત્કૃષ્ટી સ્થિતિ અવિરતિ સમકીર્તિબંધક, સમકિતથી
માંડી અપૂર્વકરણના છટ્ટા ભાગ પર્યંત છે, તે સર્વ જીવથી અધિક
કષાયી અવિરતિ સમકિતિ છે, તે અધિક કષાયી તેથી સ્થિતિ
તે ઉત્કૃષ્ટી બાંધે આહારકદુગ-૨ આહારક શરીર તથા ઉ-
પાંગ એ બે અમર-દેવતાનો આઝખો ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ અપ્રમત્ત
ગુણઠાણે બાંધે, તિહાં આહારક અપ્રમત્ત અતિ સંક્લેશના અધ્યવ-
સાયે બંધક ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ બંધે, દેવાયુ અપ્રમત્ત વિશુદ્ધાધ્યવસાયે
ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ બાંધે, શેષ પ્રકૃતિ વર્ણાદિક વીસ ભિન્નગવેસ્વેતો;
૧૩૨, તથા વર્ણાદિ ૪, ગવેસ્વીયેતો ૧૧૬, ની ઉત્કૃષ્ટી સ્થિતિ
સંજ્ઞોપંચેન્દ્રી પર્યાપ્તો મિથ્યાદ્રષ્ટિ બાંધે ॥ ૪૨ ॥

વિગલસુહુમાડતિગં, તિરિમણુયા સુરવિડ઼્ઠિવિ નિરયદુગં
એગિંદિથાવરાયવ, આઈસાણા સુરુક્કોસં ॥ ૪૩ ॥

અર્થ—હવે મિથ્યાત્વે ચાર ૪ ગતિના છે તે તે મધ્યે જે
બાંધે તે લિખીયે છે. વિગલ ૩ સૂક્ષ્મ ૩ તિર્યંચાયુ ૧, મનુષ્યાયુ
૧, નરકાયુ ૧, એ ૩ આઝખા દેવગતિ ૧ દેવાનુપૂર્વિ, ૧ એ
દેવદ્વિક, વૈક્રિય શરીર, વૈક્રિય ઉપાંગ, એ બે વૈક્રિયદુગ, નરકગતિ

નરકાનુપૂર્વિ, એ નરકદ્વિક, એ ૧૫ પ્રકૃતિની ઉત્કૃષ્ટી સ્થિતિ સંજ્ઞિપંચેન્દ્રીપર્યાપ્તમિથ્યાત્વી તિર્યચ મનુષ્ય બાંધે એના બંધક એજ છે. તથા એકેન્દ્રીજાતિ, થાવરનામ, આતપનામ, એ ત્રીન પ્રકૃતિ આઠસાળા-ભવનપતિ, વ્યંતર, જ્યોતિષી, સુધર્મ, ઇશાન દેવલોક પર્યંતના દેવ ઉત્કૃષ્ટી સ્થિતિ બાંધે, આકરે તોત્ર અશુદ્ધતાએ પરિણમ્યો એ જીવ એકેન્દ્રીપણો ઉપાર્જે, બીજી હીણી ગતિમાં એને જવું નથી તે માટે. ॥ ૪૩ ॥

તિરિરલદુગુજ્જોઅં છિવટ્ટ સુરનિરય સેસચડગડયા।
આહારજિણમપુવ્વો, અનિર્યદ્ધિ સંજલણ પુરિસલહું।૪૪।

અર્થ—તિર્યચદુગ, ઔદારિકદુગ, ઉદ્યોતનામ, છેવટો-સંઘયણ, એ ૬ પ્રકૃતિની ઉત્કૃષ્ટી સ્થિતિ મિથ્યાત્વી દેવતા અથવા મિથ્યાત્વી નારકી બાંધે, શેષ ૧૦૮ એકસો આઠ, પ્રકૃતિની ઉત્કૃષ્ટી સ્થિતિ ચાર ગતિના મિથ્યાત્વી બાંધે. સંજ્ઞિપર્યાપ્તા બાંધે.

અથવા જઘન્ય સ્થિતિના સ્વામી કહે છે. આહારક તથા જિનનામની જઘન્ય સ્થિતિ અપૂર્વકરણ ગુણઠાણે બાંધે, એ પ્રકૃતિના બંધક મધ્યે અતિ નિર્મલ પરિણામ અહીંજ છે. અનિવૃત્તિ ગુણઠાણે સંજલના કષાય ચાર પુરુષવેદ, એ પાંચ પ્રકૃતિની જઘન્ય સ્થિતિ બાંધે ॥ ૪૪ ॥

સાંય જસુરુચાવર્રણા, વિગ્ધં સુહુમો વિડઠિવિ છ અસન્નિ
સન્નીવિ આંડ બાયર, પજ્જેગિંદી ડ સેસાણં ॥૪૫॥

અર્થ—સાતાવેદનીય ૧, જસનામ ૨, ઉચૈર્ગોત્ર ૧, જ્ઞાનાવરણી પાંચ ૫, દર્શનાવરણી ૪, અંતરાય પાંચ ૫, એ ૧૭ પ્રકૃતિની જઘન્ય સ્થિતિ સૂક્ષ્મસંપરાય દસમે ગુણઠાણે બાંધે.

દેવદ્વિક ૨, નરકદ્વિક ૨, વૈક્રિયદ્વિક ૨, એ ૬ છ પ્રકૃતિની જઘન્ય સ્થિતિ અસંજ્ઞિપંચેન્દ્રી પર્યાપ્તો બાંધે, જે કારણે એહનો પ્રથમબંધ એહિજ છે, આડસ્વા ૪, ની જઘન્ય સ્થિતિનો બંધક સંજ્ઞી પળ છે અસંજ્ઞા પિળ છે. એહનો બંધ પરિણામની તીવ્રમંદ-તાયે છે, શેષ ૧૦૧, અથવા ૮૫, પ્રકૃતિયોની જઘન્ય સ્થિતિના બંધક બાદરપર્યાપ્તો એકેન્દ્રી જાણવા. સ્થિતિબંધમે સૂક્ષ્મસંપરાયી સાધુથી બીજે બોલે સ્થિતિબંધક એકેન્દ્રી પર્યાપ્તો છે. ॥૪૫॥

ઉક્કોસજહણીયર, મંગાસાઈ અળાઈ ધુવઅધુવા ।

ચડહા સગ અજહમ્નો, સેસતિગે આડ ચડસુ દુહા ॥૪૬॥

અર્થ—હવે સ્થિતિબંધના ભાંગા કહે છે—તિહાં ઉત્કૃષ્ટ ૧, જઘન્ય ૧, ઇતર અનુત્કૃષ્ટ અજઘન્ય ૧, એ ૪, ચ્યાર ભાંગા છે. તિહાં જે પ્રકૃતિની જે ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ છે તે બાંધે તે ઉત્કૃષ્ટબંધ કહેવાય, ઉત્કૃષ્ટબંધ એક જીવને લાગટ રહે તો અંતર્મુહૂર્ત રહે તે માટે એ સાદિ અધ્રુવ છે, તથા જે પ્રકૃતિની જઘન્ય સ્થિતિ જે બાંધે તે જઘન્ય બંધક કહીયે. તે એકએક સમયમાંજ બાંધે, એહને પિળ સાદિ અધ્રુવ ભેદજ લાગે, તથા ઉત્કૃષ્ટી નહી તે અનુત્કૃષ્ટ, તે ઇહાં ઉત્કૃષ્ટોબંધ સાદિ અધ્રુવ જે હુવે પરં એ અર્થ ઇહાં લીધો નથી. (ટ્વામાં લીધો નથી એમ છે) ઇહાં તો જઘન્ય બંધકથી બીજો બંધ તે સર્વ અજઘન્યમે ગવેલ્યો છે, અને પ્રથમ અર્થ કરીયે તો પિળ અનાદિ સૂક્ષ્મનિગોદીયા જીવને સદા અજઘન્ય બંધ છે. જે જઘન્ય બંધ તો બાદર એકેન્દ્રીને છે, અથવા ગુણાધિકને છે તે માટે એ ભાંગે ૪, ભેદ ભાસે છે, સાતકર્મ (આડસ્વા વિના) અજઘન્ય સ્થિતિ બાંધેતો સાદિ એક ૧, અનાદિ ૨, વ ૩, અધ્રુવ ૪, એ ચ્યારભેદે બાંધે. જે છ કર્મનો જઘન્ય બંધ ૧૦, મે ગુણઠાળે, મોહની કર્મનો જઘન્ય બંધ નવમે ગુણઠાળે

અંત્ય અધ્યવસાય ક્ષપકશ્રેણિને, અને ઉપશમશ્રેણિ તે ક્ષપકથી
 ચમળી સ્થિતિબાંધે, તે માટે અજઘન્ય બંધક છે, તેહને ઇગ્યારમે
 આવ્યે અવંધ થયો, તે અધ્રુવ, પાછો પઢી વઢી બાંધે તે સાદિ,
 એ ગુણઠાણે આવ્યો નથી તેહને અનાદિ, અભવ્યને યુવ ભવ્યને
 અ વ એ રીતે જાણજ્યો ૧, સર્વ જીવને અજઘન્ય બંધ તે એ
 ગુણઠાણે ચઢ્યા પઢ્યાને સાદી, ચઢસ્યે તેહને અધ્રુવ, તથા અભ-
 વ્યને અનાદિ ધ્રુવ છે, તેથી એજ સાત કર્મ ઉત્કૃષ્ટ, અનુત્કૃષ્ટ,
 જઘન્ય એ ત્રીન ભાંગે સાદિ અધ્રુવ બંધ છે, એ ૩, ના બંધનો
 કાલ અલ્પ છે, તથા આડસો કર્મ ઉત્કૃષ્ટ જઘન્ય, અજઘન્ય, એ ૪,
 ચ્યારે ભાંગે સ્થિતિ બાંધે તો સાદા અધ્રુવકાલજ બાંધે, જે કારણે
 ભવમે આયુ એકવાર તથા અંતર્મુહૂર્ત સીમ બંધાય તે માટે બે
 ભેદજ છે, શેષ ત્રીન ઉત્કૃષ્ટ અનુત્કૃષ્ટ જઘન્ય ૧, અનુત્કૃષ્ટ
 ભાંગે બાંધે તો સાદિ અધ્રુવકાલસીમ બાંધે, જે કારણે જઘન્ય-
 બંધનો એક સમય કાલ છે, ઉત્કૃષ્ટબંધનો ૧, સમયકાલ છે,
 અનુત્કૃષ્ટ તે ઉત્કૃષ્ટ પછી થાય તે માટે સાદિ અધ્રુવ છે, ઉત્કૃષ્ટ
 થી એક સમયે ઝળબાંધે તે અનુત્કૃષ્ટ બંધ કહીયે એ પિણ
 ઉત્કૃષ્ટ બંધક તથા પછી બાંધે તે માટે સાદિ અધ્રુવ લાભે,
 તથા જઘન્યબંધક થઈને એક સમય અધિક અધિક બંધાય તે
 અજઘન્ય ગણીયે તો ॥ ૪૬ ॥

ચડમેઓ અજહન્નો, સંજલણાવરણનવગવિગ્ધાણં ।

સેસ તિગિસાઈ અધ્રુવો, તહચડહા સેસપયડીણં॥૪૭॥

અર્થ—અજઘન્યબંધ ચ્યાર ભેદે પામીયે, સંજલણ ચ્યાર
 ૪, જ્ઞાનાવરણી પાંચ, દર્શનાવરણી ૪, એ નવ, અંતરાય પાંચ,
 એ ૧૮ પ્રકૃતિની અજઘન્ય સ્થિતિ ચ્યાર ૪, ભેદે છે, જે એ ૧૮
 પ્રકૃતિનો જઘન્યબંધ નવમે, દસમે, ગુણઠાણે છે તેહથી બીજા જીવ

સર્વ અજઘન્યબંધક છે, તેહમાં જે એ ગુણઠાણે ચઢી પડ્યા છે તેહને સાદિ અધ્રુવ છે, અખચ્ચને અનાદિ ધ્રુવ છે એહિજ અઢાર પ્રકૃતિના શેષ, તિગ-શેષ ૩ ભાંગા સાદિ ૧, અધ્રુવ ૨, ભેદે છે, ભાવના પૂર્વવત્. શેષ ૧૦૨ પ્રકૃતિની ઉત્કૃષ્ટ, અનુત્કૃષ્ટ, જઘન્ય, અજઘન્ય, એ ચાર ૪ પ્રકારની સ્થિતિ સાદિ અધ્રુવ ભાંગે બંધાય, તિહાં ૭૩ પ્રકૃતિ તો અધ્રુવ બંધિજ છે. તે માટે કિવારે બંધાયે કિવારે ન બંધાયે તે માટે સાદિ અધ્રુવ છે, ૨૯ ધ્રુવબંધિ-માંહેલી છે તે સદા બંધાય, પિણ એ ૨૯ નો જઘન્યબંધક પિણ એકેન્દ્રીય છે, તે એકેન્દ્રીયપણામે જઘન્યબંધ કરે તે માટે જઘન્ય કર્યા પછી અજઘન્યબંધ તે પિણ સાદિ અધ્રુવ છે, તે માટે એ ૨૯ પ્રકૃતિને સાદિ અધ્રુવ છે. ॥ ૪૭ ॥

સાળાઈ અપુઠ્ઠંતે, અચરંતો કોડિ કોડિઓ નહિગો, બંધો ન હુ હીણો નય, મિચ્છે ભઠ્ઠિવચર સન્નિમિ ॥૪૮॥

અર્થ—હવે ગુણઠાણે સ્થિતિ કહે છે. સાસ્વાદન ગુણઠા-ણાથી માંઢી અપૂર્વકરણ પર્યંત અચર-સાગરોપમ અંતો-કો-ઢાકોઢી એક કાંડક ઝળી સ્થિતિ બાંધે, એટલે એ ૭ ગુણઠાણે ૧ કોઢાકોઢી દેશે ઝળી સ્થિતિ બાંધે, પિણ નહિગો-અધિકી ન બાંધે, સમકીતીથી દેશ વિરતિ નવપલ્લ્ય ઓછી બાંધે, તેથી સર્વવિરતિ કેટલા સાગર ઓછી બાંધે, તેથી અપૂર્વકરણ સંખ્યા-તા સાગરના સેંકઢા ઓછી બાંધે, તથા મિથ્યાત્વ ગુણઠાણે અંતઃ કોઢાકોઢીથી ઓછી ન બાંધે, અનાદિ મિથ્યાત્વી જઘન્ય અંતઃ કોઢાકોઢી, ઉત્કૃષ્ટ ૭૦ કોઢાકોઢી બાંધે એ મિથ્યાત્વી ખચ્ચ તથા અખચ્ચ સંજ્ઞી આશ્રયિ કણો છે. ॥ ૪૮ ॥

જહુ લહુબંધો વાયર, પજઅસંખગુણ સુહુમ પજહિગો।
 પસિં અપજાણ લહુ, સુહુમેઅર અપજ્જપજ્જગુરુ ॥૪૯॥

અર્થ—હવે ૩૬ બોલના સ્થિતિનો અલ્પબહુલ કહે છે.

સર્વથી યતી લહુ—જઘન્ય સ્થિતિ બંધકે સૂક્ષ્મસંપરાય ચરમસ-
 મયી સર્વથી થોડી ? બાંધે ૧ અંતર્મહૂત્ત બાંધે છે. તેહથી વાદર
 પર્યાપ્તો જઘન્ય સ્થિતિબંધક અસંખ્યાતગુણી બાંધે, એ સાગ-
 રના ભાગનો બંધક છે તે અસંખ્યાતો કાલ છે તે માટે
 તેહથી સૂક્ષ્મ એકેન્દ્રી પર્યાપ્તો જઘન્યબંધક કાંઈક અધિકી
 બાંધે, એહને થોડો કાલ વધે છે, એહજ બે અપર્યાપ્તા લહુ—
 જઘન્યબંધકના બે બોલ કહેવા. તેહથી વાદર પર્યાપ્તો જઘન્ય-
 બંધક સ્થિતિ અધિકી બાંધે ૪, તેહથી સૂક્ષ્મઅપર્યાપ્તો જઘન્ય-
 બંધક અધિકી બાંધે ૫, તેહથી સૂક્ષ્મ અપર્યાપ્તો ઉત્કૃષ્ટબંધક
 અધિકી બાંધે ૬, તેહથી વાદર અપર્યાપ્તો ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિબંધક
 અધિકી બાંધે ૭, તેહથી સૂક્ષ્મ અપર્યાપ્તો ઉત્કૃષ્ટબંધક અધિકી
 બાંધે ૮, તેહથી વાદર પર્યાપ્તો ઉત્કૃષ્ટબંધક સ્થિતિ અધિકી
 બાંધે. એકેન્દ્રીપણામે એજ ઉત્કૃષ્ટબંધક છે ૯. ॥ ૪૯ ॥

લહુ વિઅ પજ્જ અપજ્જે, અપજ્જેયર વિઅ ગુરુ હિગો એવં।
 તિચ્ચ અસન્નિસુ નવરં, સંખગુણો વિઅ અમણપત્તે ॥૫૦॥

અર્થ—લહુ—જઘન્યબંધક બેન્દ્રી પર્યાપ્તો સંખ્યાતગુણી બાંધે

૧૦ તેહથી બેન્દ્રી અપર્યાપ્તો જઘન્યબંધક અધિકી બાંધે, ૧૧
 તેહથી બેન્દ્રી અપર્યાપ્તો ઉત્કૃષ્ટબંધક અધિકી બાંધે. ૧૨ તેહથી
 બેન્દ્રી પર્યાપ્તો ઉત્કૃષ્ટબંધક અધિકી બાંધે. ૧૩ इहां एकेन्द्रीથી

बेन्द्रीने २५ गुणो बंध, ते माटे पेहेले बोले संख्यातगुणो कक्षा पछी ते पल्यना असंख्यातमे भागे वृद्धि छे, ते माटे अधिकी बांधे. एवं-ए रीते ४ च्यार बोल कहेवा. तिहां १४ मे बोले तेन्द्री पर्याप्तो जघन्यबंधक स्थिति अधिकी बांधे, तेहथी १५ मे बोले तेंद्री अपर्याप्तो जघन्यबंधक स्थिति अधिकी बांधे, तेहथी तेंद्री अपर्याप्तो उत्कृष्टबंधक अधिकी बांधे, १६ तेहथी तेंद्री अपर्याप्तो उत्कृष्टबंधक ते अधिकी बांधे. १७ तेहथी चौरेंद्री पर्याप्तो जघन्यबंधक अधिकी बांधे. १८ तेहथी चौरेंद्री अपर्याप्तो जघन्यबंधक अधिकी बांधे. १९ तेहथी चौरेंद्री अपर्याप्तो उत्कृष्टबंधक अधिकी बांधे. २० तेहथी चौरेंद्री पर्याप्तो उत्कृष्टबंधक अधिकी बांधे. २१ तेहथी असंज्ञि पंचेंद्री पर्याप्तो जघन्य बे० संख्यात गुणबंधक छे ते. २२ ए हजारगुणी बांधे ते चोरेंद्रीथी नवगुणी साधिक थइ छे ते माटे तेहथी असंज्ञि पंचेंद्री अपर्याप्तो जघन्यबंधक अधिकी बांधे. २३ तेहथी असंज्ञि पंचेंद्री अपर्याप्तो उत्कृष्टबंधक अधिकी बांधे. २४ तेहथी असंज्ञि पंचेंद्री पर्याप्तो उत्कृष्टी बंधक अधिकी बांधे २५ नवरं-विशेष एटलो फेर छे जे बेन्द्री तथा असंज्ञि पर्याप्तो तेनो पाठ ते संख्यात गुणो कहेवो. ॥ ५० ॥

तोजइ जिट्ठो बंधो, संखगुणो देसविरयहस्सिअरो।
सम्मचउ सन्निचउरो, ठिइबंधाऽणुकम संखगुणा॥५१॥

अर्थ—तेहथी प्रमत्त गुणठाणे वर्तमान ते मुनिपणामे उत्कृष्ट बंधक छे संख्यात गुणी स्थितिबांधे २६। केटलाएक सागर उंणी एक कोडाकोडीना बंधक छे, तेहथी देशविरति जघन्यबंधकनी संख्यातगुणी स्थिति वृद्धि तो थोडी छे ते परं

स्थितिस्थानक कषायनी चोकडीना बध्या, माटे असंख्यातगुणा बंधे छे ते माटे असंख्यातगुणपणे लीधीः छे २७ । तेहथी देशविरति उत्कृष्ट बंधक असंख्यात गुणी बांधे २८ । तेहथी समक।तीना च्यार बोल कहेवा, तिहां समकिति पर्याप्तो जघन्य बंधक संख्यातगुणी बांधे २९ । तेहथी समकिति अपर्याप्त जघन्य बंधकने संख्यातगुणी बंधाय ३० । तेहथी समकिति अपर्याप्तो उत्कृष्ट बंधक संख्यातगुणी बांधे ३१ । तेहथा समकिति अपर्याप्तो उत्कृष्टबंधक संख्यातगुणी ३२ । तेहथी समकिति पर्याप्तो उत्कृष्ट बंधक अधिकी बांधे, तेहथी संज्ञी पर्याप्तो जघन्यबंधक संख्यातगुणी बांधे ३३ । तेहथी संज्ञी अपर्याप्तो जघन्यबंधक संख्यातगुणी बांधे ३४ । तेहथी संज्ञी अपर्याप्तो उत्कृष्टबंधक संख्यातगुणी बांधे, ३५ । तेहथी संज्ञी पर्याप्तो उत्कृष्टबंधक संख्यातगुणी बांधे ३६ । एम स्थितिबंध संख्यातगुणा छे ॥५१॥

सव्वाणवि जिट्ठठिई, असुहा जं साइ संकिलेसेणं ।
इअरा विसोहिओ पुण मुत्तं नरअमर तिरिआउं ॥५२॥

अर्थ—सर्व प्रकृतिनी जिट्ठ-उत्कृष्टी स्थिति ते अशुभ जाणवी, जे साई-ते अति संक्लेश परिणामे एटले जिननामना बंध चोथा गुणठाणाथी मांडो आठमा गुणठाणा लगे छे, पिण चोथे स्थिति उत्कृष्टी बांधे तेमें शुद्ध परिणाम छे ते माटे जघन्य बांधे. ए सर्व प्रकृतिनी ईअरा-जघन्य स्थितिने विशुद्ध परिणामे बांधे, एक तीन प्रकृति नर-मनुष्यायु, देवायु, तिर्यं चायु, ए तीन प्रकृति मूकीने, एटले ए तीन प्रकृतिनी जघन्य स्थिति संक्लेश परिणामे बांधे, उत्कृष्टी स्थिति विशुद्ध परिणामे बांधे. ॥ ५२ ॥

सुहृन्निगोआइखणप्प-जोगवायर यविगलअमणमण
अपज्जलहु पढमदुगुरु, पजहस्सिअरो असंखगुणो॥५३॥

अर्थ—हवे २८ बोलना योगबलनो अल्पबहुत्व कहे छे.
सूक्ष्मनिगोदादि प्रथम क्षणे प्रथम समये उपनो अपर्याप्ति
पणाथीज आव्यो तेहनो सर्वथी योगबल अल्प जाणवो. १
तेहथी बादर एकेंद्री अपर्याप्तो प्रथम समय उपनो अपर्याप्तो
अपर्याप्तपणाथीज आव्यो, तेहनो सर्वथी योगबल अल्प जाणवो.
१. तेहथी बादर एकेंद्री अपर्याप्तो प्रथम समय उपनो जघन्य-
योगीनो योगबल असंख्यात गुणो, २ तेहथी बेंद्री अपर्याप्ता
जघन्ययोगीनो योगबल असंख्यातगुणो, ३ तेथी तेंद्री ० ४ तेथी
चोरेन्द्री ०, ५ तेहथी अमण-असंज्ञि अपर्याप्तानो जघन्य
योगबल असंख्यातगुणो, ६ तेहथी मणा-संज्ञि अपर्याप्तानो
जघन्य योगबल असंख्यातगुणो, ७ तेहथी पढम-पेहेला बे
बोल गुरु-उत्कृष्टबंधक एटले सूक्ष्म अपर्याप्तानो उत्कृष्ट योगबल
असंख्यातगुणो, ८ तेहथी बादर अपर्याप्तानो उत्कृष्ट योगबल
असंख्यातगुणो, ९ सूक्ष्म पर्याप्ति जघन्य योगीनो योगबल
असंख्यातगुणो, १० तेहथी बादर पर्याप्ति जघन्य योगीनो
योगबल असंख्यातगुणो, ११ तेहथी सूक्ष्म पर्याप्ति उत्कृष्ट
योगीनो योगबल असंख्यातगुणो. १२ तेहथी बादर पर्याप्ति
उत्कृष्ट योगीनो योगबल असंख्यातगुणो. १३ ॥ ५३ ॥

असमत्ततमुक्कोसो, पज्जजहन्नियर एव ठिइठाणा ।
अपज्जेयर संखगुणा, परमपजबीए असंखगुणा ॥५४॥

अर्थ—असमत्त-अपर्याप्त ५, नो उत्कृष्ट योगीनो योगबल असंख्यातगुणो. ते पछी त्रस ५. पर्याप्ता जघन्य योगीनो योगबल असंख्यातगुणो, तेथी त्रसना ५, पर्याप्ता उत्कृष्टयोगीनो असंख्यातगुणो योग छे ते कहे छे—चौदमे बोले अपर्याप्त बेद्री उत्कृष्टयोगीनो योगबल असंख्यातगुणो १५, तेहथी अपर्याप्त चौरेंद्रीनो उत्कृष्टयोग असंख्यातगुणो, १६ तेहथी अपर्याप्त अमंझिपंचेंद्रिनो उत्कृष्ट योगबल असंख्यातगुणो, १७ तेहथी अपर्याप्त संझिपंचेंद्रिनो उत्कृष्टयोग असंख्यातगुणो, १८ तेहथी पर्याप्त बेइंद्रिनो जघन्ययोग असंख्यातगुणो, १९ तेहथी पर्याप्त तेइंद्रिनो जघन्ययोग असंख्यातगुणो, २० तेहथी पर्याप्ता चौरेंद्रिनो जघन्ययोग असंख्यातगुणो, २१ तेहथी पर्याप्ता असंझिपंचेंद्रिनो जघन्ययोग असंख्यातगुणो, २२ तेहथी पर्याप्ता संझिपंचेंद्रिनो जघन्य योग असंख्यातगुणो, २३ तेहथी पर्याप्त बेन्द्रिनो उत्कृष्ट योग असंख्यातगुणो, २४ तेहथी तेन्द्रिपर्याप्तो तेनो उत्कृष्ट योग असंख्यातगुणो, २५ तेथी चौरेंद्रि पर्याप्तानो उत्कृष्ट याग असंख्यातगुणो, २६ तेहथी असंझिपंचेंद्रि पर्याप्तानो उत्कृष्ट योग असंख्यातगुणो, २७ तेथी संझिपंचेंद्रि पर्याप्तानो उत्कृष्ट योग असंख्यातगुणो २८. ए रीते स्थिति स्थानकनो अल्पबहुत्व २८ बोलनो जाणवो, वीर्यनी वृद्धि स्थितिनी तीव्रमंदताना भेद पडे ते इहां लेज्यो. अपर्याप्ताथी इअर-पर्याप्तानां स्थितिस्थानक असंख्यातगुण छे, इहां जीव भेद एके स्थिति जघन्य मिथ्यात्वनी एकसागर पल्यने असंख्यातमे भागें ऊणी बांधे, पिण कोइक तीव्र बांधे, कोइक जीव मंद तथा मंदतर रीतें एक स्थितिस्थानकमें ते स्थिति बांधवाना अध्यवसाय स्थानक असंख्यात थाये. एहवा

एक जीवभेद सूक्ष्म अपर्याप्ताने बांधवानां अध्यवसाय स्थानक असंख्यात છે તેથી સૂક્ષ્મપર્યાપ્તાના બંધાધ્યવસાય સંખ્યાતગુણા છે, તેથી બાદર અપર્યાપ્તાના સંખ્યાતગુણા છે, તેથી બેન્દ્રિય અપર્યાપ્તાના બંધાધ્યવસાય અસંખ્યાતગુણા છે, તેથી બેન્દ્રિપર્યાપ્તાના બંધાધ્યવસાય સંખ્યાતગુણા છે. इम १४ जीवभेदे कहेतां पण एटलो भेद जे बेइन्द्रि अपर्याप्तानां असंख्यातगुणाज. त्रसपणानो वीर्य तेहने बाध्यो ते माटे. तथा इहां स्थिति अपेक्षाए पेहेला (?) ॥ ५४ ॥

પડાં યવણ મસંખગુણવિરિય, અપજ્જપડાંઠિમસંખલો-
ગસમા ।

अज्झवसाया अहिया, सत्तसु आउसु असंखगुणा ॥ ५५

अर्थ—हवे जीवने क्षयोपशमी वार्य जे उपजवाने प्रथम समये છે તે असंख्यातो છે. તે પછી પડાંયવણ-પ્રતિસમયે એટલે સમયે સમયમે असंख्यातगुणो वार्य वध. पण अपर्याप्तावस्था-सीम वीर्यवृद्धि जाणवी. एटले पेहेला समयथी बीजे समये असंख्यातगुणो वीर्य वधे, त्रीजे समये असंख्यातगुणो वीर्य वधे, अने वळी पड्ठिइ-प्रतिस्थितिए (स्थिते) अध्यवसाय अमंख्याता છે, તે અલોકમધ્યે લોક જેહવા असंख्याता खंड कल्पीये तेहना प्रदेश जेटला एक स्थितिस्थानक स्थितिबंधना अध्यवसाय છે, તે ए सर्व जीवभेदे जाणज्यो. कषायना तरतम-योगे अध्यवसायना भेद जाणवा, ए अध्यवसाय अनंतजीवमां पण पामीये. अने कोइक वेळा असंख्याता अध्यवसाय जीव रहित पिण पामीये. हवे सात कर्मनी जघन्य स्थिति बांधे तेहना

अध्यवसाय असंख्याता छे, अने एक समयाधिक बांधे तेहना पुंठली स्थितिना अध्यवसायथी कांडक अधिक जाणवा. इम तृतीय समयाधिकना अध्यवसाय अत्रिका इम वधारते २ उत्कृष्ट स्थितिस्थानकसीम अधिकाधिक कहेवा, आउखाकर्मना जघन्य स्थिति स्थानकथी समयाधिकना जे स्थितिस्थानक तेहना अध्यवसाय असंख्यातगुणा कहेवा, सर्व वर्ततो आउखो बांधे पिण आउखानी स्थिति थोडी तिणे स्थितिस्थानक थोडां अने कषायस्थानने वर्हेचतां असंख्यातगुणा आवे, इम सात कर्मने पण स्थिति स्थानके करी कषायस्थानकनो अल्प बहुत्व कहेवो, हवे जे प्रकृति जेटला काल अवंध रहे ते प्रकृतिनो अवंधकाल कहे छे, तिहां ४७ प्रकृति तो ध्रुवबंधि छे ते निरंतर बंधाये छे, तेथी बीजानी भावना करीए छे. ॥५५॥

**तिरिनिरय ति जोयाणं, नरभव जु भ स चउ पल्ल तेसठं
थावर चउ इग विगलाय—,वेसु पणसीइ सयमयरा । ५६**

अर्थ—तिहां तिर्यंच ३, नरक ३, उद्योतनामकर्म ए ७ सात प्रकृतिनो उत्कृष्ट मनुष्यभवयुक्त पल्योपम च्यार अने एकसो तेसठ सागरोपम पर्यंत बांधे नही, तिहां भावना—कोइ युगलपणे तीन पल्योपम रही सौधर्म देवलोके एक पल्यने आउखे उपनो, तिहां समकित रहीत, ते माटे ए प्रकृति, ७ न बांधी तिहांथी मनुष्यपणे समकित सहित विरतिपणे रही अच्युतनो २२ सागरनो आउखो बांधी देवलोक गयो, तिहांथी मनुष्य वळी बारमे देवलोक, तिहांथी मनुष्य, वळी ३१ सागरने आउखे नवमे ग्रंवेयके, तिहांथी मनुष्य, ३३ सागरने आउखे अनुत्तर विमाने, इम एकसोत्रेसठ १६३ सागर पल्य ४८चार केटलाएक मनुष्यभव अधिककालसीम ए सात प्रकृति न बांधे.

तथा थावर ४, एकेन्द्रिजति १ विगल ३ आतपनाम ए नव प्रकृति एकसो पंच्यासी १८५ सागर पल्य ४ केटलाएक मनुष्यभव अधिककालसीम न बांधे. तिहां भावना-जे छट्टी नरकें नारकीपणे २२, सागरने आउखे समकोतीपणे रही त्यांथी चवी मनुष्य थयो ते युगलीयो पल्य ३ ने आउखे, तिहांथी पल्य १ ने आउखे देवता, तिहांथी मनुष्य. तिहांथी अच्युत, एम एकांतरे ३ वार मनुष्य, ३ वार अच्युतें जइ मनुष्य थइ ३१ सागरने आउखे नवमाग्रैवेयके जाय. तिहांथी मनुष्य थइ ३३ सागरने आउखे विजयादिविमाने जाय. इम सर्व भवें १८५ एकसो पंच्यासी सागर, पल्य ४ नरभव अधिककाल सीम ए नव प्रकृति जाणवी. ॥ ५६ ॥

अपढमसंघयणागिइ, खगई अण मिच्छ दुभगथीण तिगं ।

नियनपु इत्थि दुनीसं, पणिंदिसु अबंध ठिइ परमा । ५७

अर्थ—पेहेला संघयण विना पांच संघयण, पेहेला संस्थान विना पांच संस्थान, अशुभविहायोगति १, अनंतानुबंधी ४, मिथ्यात्वमोहिनी १, दुर्भग ३, थीणद्धी ३, नीचगोत्र १, नपुंसकवेद १, स्त्रीवेद १, ए पचीस प्रकृति १३२ सागर, पल्य ४ नरभव अधिककालसीम न बांधे तिहां कोइक युगलिओ पल्य ३ आयुवाळो ते देवता पल्य १ ने आउखे उपजे ते मनुष्य थइ तीनवार बारमे देवलोके २२ सागरने आउखे जाय, ए ६६ सागर थाय. वळी मनुष्यभव करी विजयादिविमाने जाय. इम सर्व भवे एकसोबत्रीस सागर पल्य ४ मनुष्यभव प्रमाण अधिककाल थाय. ए सर्व पंचेन्द्रीपणे रहे ते जीवने ए प्रकृति ४१ नो अबंध स्थिति परमा—उत्कृष्टी कही. जघन्ये सर्वनो अबंधकाल एक समय १ नो छे, शेष प्रकृतिनो उत्कृष्ट काल

गवेख्यो नथी ते नीयमित नथी ते माटे इम धारवो. ॥५७॥
 विजयाइसुगेविज्जे, तमाइ दहिसय दुनीस तेसट्टं ।
 पणसीइ सयय बंधो, पल्लतिगं सुरविउव्वि दुगे ॥५८॥

अर्थ—विजयाइसु—बे भवे विजयादिविमाननी, आदि
 शब्दथी तीन भव अच्युतना भेळा करीये तो १३२ सागर
 कालमान थाय, ते बारमाना ३ भव कर्मा पछी १ भव नवमा
 ग्रैवेयकनो थाय तो एकसोत्रेसठ सागरनो मान थाय, अथवा
 तमाइ—तमा ६ छट्टी नरकथी आदि भव मांडी अच्युतना
 ३ भव, ग्रैवेयकनो १ भव विजयादिकना बे भव, इम गवेखायतो
 १८५ एकसोपंच्यासी सागरमान काल थाय. ए रीते सर्व
 भावज्यो. हवे ७३ अध्रुवबंधोनो सतत—निरंतर बंधकालनो
 मान कहे छे—तिहां सुर—देवदुग, वैक्रियदुग, ए ४ प्रकृतिनो
 पल्ल ३ तीन सीम निरंतर बंधाये, जे ३ पल्लने आउखे
 युगलिया तेहने बीजी गति, जावो नथी ते माटे निरंतर ए
 ४ प्रकृति बांधे. ॥ ५८ ॥

समयादसंखकालं, तिरिदुगनीएसुआउअंतमुहू ।
 उरलि असंखरट्ठा, सायट्ठिइ पूव्वकोडूणा ॥५९॥

अर्थ—समया—जघन्ये ? समय उत्कृष्ट असंख्यातो-
 काल तिरिदुग २, नीचगोत्र, ए तीन प्रकृति निरंतर बंधाय,
 जे कारणे सातमी नरकनो नारकी ३३ सागर सीम ए प्रकृति
 निरंतर बांधे, जे मिथ्यात्वी होय तेहने बीजी गति, उंच-
 गोत्रनो बंध नथी, आउखो जघन्ये तथा उत्कृष्टे अंत मुहूर्त्त
 सीम निरंतर बांधे जघन्य मुहूर्त्तथी उत्कृष्ट मुहूर्त्त मोटो

जाणवो, औदारिक शरीर, असंख्याता पुद्गल परावर्त्त सुधी निरंतर बांधे, सूक्ष्म, बादर, निगोद प्रत्येक, एकेन्द्र मलीने गवेखो जोज्यो. जांसीम (ज्यां सुधो) वेदनीयनो बंध तांसीम अंतर्मुहूर्तथी अधिककाल ए वे मांहेली प्रकृति बंधाय नही परावर्त्तन छे ते माटे, सातवेदनी देशेउंणी पूर्वकोडि सीम निरंतर बांधे ए सयोगी केवली गुणठाणानी अपेक्षाए छे. ॥ ५९ ॥

जलहिसयं पणसीयं, परघुस्सासे पणिदितसचऊगे ।
बत्तीसं सुहविहगइ, पुम सुभगतिगुच्च चउरंसे॥६०॥

अर्थ—पूर्व रीते १८५ एकसोपंच्यासी सागर, पल्य ४ नरभव अधिक कालमान सीम पराघात, उश्वासनाम, पंचेन्द्र जाति, त्रसच्यार ४, (त्रस, बादर, पर्याप्त, प्रत्येक) एम ए ७ प्रकृति निरंतर बंधाये. तथा आगल कहेशे ते प्रकृति एकसो-बत्तीस कालमान निरंतर बांधे. १३२ सागरोपम पूर्वोक्त रीते निरंतर बांधे. शुभविहायोगति १, पुरुषवेद १, सुभगत्रिक ३, उंचगोत्र १, समचौरंस १. ॥ ६० ॥

असुहखगइ जाइ आगिइ, संघयणाहारनिरयुजोयदुगं
थिरसुभजसथावरदस, नपुइत्थीदुजुअलमसायं ॥६१॥

अर्थ—अशुभविहायोगति १, एकेन्द्र, विकलत्रिक, ए जाति ४ अशुभ संस्थान पांच, अशुभ संघयण पांच आहारक-द्विक, नरकद्विक, २ उद्योत, आतप, २, स्थिरनाम १, शुभनाम १, जसनाम १, थावरदसक १०, नपुंसकवेद १, स्त्रीवेद १, दुजुयल-हास्य, रति, २. अरति, शोक, २. ए ४ असाता-वेदनीय १. ॥ ६१ ॥

समयादंतमुहुत्तं, मणुदुगजिणवइरउरलुवंगेसु,
तेत्तीसयरा परमी, अंतमुहू लहु वि आउ जिणे ॥६२॥

अर्थ—ए सुढताळीस (टबामां ४१ लखी छे) प्रकृति जघन्य एक समये बांधे, उत्कृष्ट अंतर्मुहूर्तमान काल बांधे, मनुष्य दुग—मनुष्य गति, मनुष्यानुपूर्वी २, जिननाम १, वज्र-ऋषभनाराच संघयण १, औदारिक उपांग १, ए पांच प्रकृति तेत्तीस सागरोपम सीम निरंतर बांधे, समकित्ती सर्वार्थसिद्ध विमाने रह्यो निरंतर बांधे, ते अपेक्षाए उत्कृष्ट काल जाणवो, जघन्य बंधकाल आउखा ४, जिननाम १, ए पांच प्रकृति, जघन्य पण एक अंतर्मुहूर्त कालमान जाणवो. शेष प्रकृति ६८ नो जघन्य बंधकाल एक समय जाणवो. ॥ ६२ ॥

ए स्थितिबंध अधिकार पूरो थयो. हवे रसबंध अधिकार कहे छे. इति सततबंधः द्वा० १८.

तिठवो असुहसुहाणं, संकेसविसोहिओविवज्जयओ
मंदरसो गिरि महिरय, जलरेहा सरिसकसाएहिं ॥६३॥

अर्थ—तिठवो—तित्र उत्कृष्टो अशुभनो तीव्ररस संकेश परिणामे बांधे, शुभनो तीव्ररस विशुद्ध परिणामे बांधे, विपर्ययपणे मंदरस बांधे, जिहां अशुभनो तीव्ररस बांधे तिहां शुभनो मंदरस बांधे, जिहां शुभनो तीव्र बांधे तिहां अशुभनो मंदरस बांधे, इहां दृष्टांत जे अनंतानुबंधि कषाय गिरिरेखा समान तेथी चोठाणीयो रस, तथा अप्रीयाख्यान कषाय महीरेखा समान एथी त्रिठाणीयो रस, प्रीयाख्यानी रजरेखा समान एथी बेठाणीयो रस, संज्वलननो जलरेखा समान तेथी

एकठाणीयो रस जाणवो. ए दृष्टांते जाणवो. ॥ ६३ ॥

चउठाणाई असुहो, सुहन्नहा विग्घ देसघाइआवरणा
पुम संजलणिग दुति-चउटूठाणरसासेस दुगमाई॥६४॥

अर्थ—चउट्टाणि-चोठाणीयादि (प्रमुख) रस अशुभनो

तेथी अन्यथा बीजी रीते शुभ, एटले जिहां अशुभनो चोठाणीयो
तिहां शुभनो बेठाणीयो, जिहां अशुभनो त्रिठाणीयो तिहां
शुभनो बेठाणीयो, जिहां अशुभनो बेठाणीयो तिहां शुभनो
त्रिठाणीयो, जिहां अशुभनो एकठाणीयो तिहां शुभनो चोठा-
णीयो एम भाववुं.

तिहां विग्घ-पांच अंतराय, तथा देशघाती आवरण ज्ञा-
नावरणी ४, दर्शनावरणी ३, ए सात, पुरुषवेद १, संजलणा-
कषाय ४ ए १७ प्रकृति तेनो एकठाणीयो रस बांधे, तथा
बेठाणायो बांधे, तथा त्रिठाणीया बांधे, चोठाणीयो बांधे,
शेष-बाकी रहि जे १०३ प्रकृति, तेहनो दुगमाइ-बे ठाणीयो
त्रिठाणीयो, चोठाणीयो, ए ३ जातिनो रस बांधे. ॥ ६४ ॥

निंबुइच्छुरसो सहजो, दु तिचउ भाग कढिइक्क
भागंतो ।

इगठाणाई असुहो, असुहाण सुहो सुहाणं तु ॥६५॥

अर्थ—अशुभ प्रकृतिनो रस लींबडाना रससमान जाणवो
तथा शुभ प्रकृतिनो रस इक्षु सेलडीना रससमान जाणवो,
तिहां सहज मूलगो रस ते इकठाणीयो जाणवो, ते मध्ये बे
भाग कट्टीय-उकाळ्यो एटले अर्द्ध उकाळ्यो, अर्द्ध रह्यो ते
बेठाणीयो रस जाणवो. तथा तिठाणीयो रस ते तीन भाग

કઢી ઉકાળ્યો ને ૧ ભાગ રહ્યો તે તિઠાળીયો રસ, અને
 ચતુર્ભાગ-જે મધ્યે ચ્યાર ૪ ભાગ ઉકાળ્યો અને એક ભાગ
 રહ્યો તે ચોઠાળીયો રસ જાણવો, એ અશુભ કર્મનો જેમ
 રસ વધે તેમ અશુભ થાય, શુભ કર્મનો રસ શુભ થાય, એ
 સર્વ અશુભ કષાયે અશુભ રસ બાંધે, શુભ કષાયે શુભ રસ
 બાંધે. ॥ ૬૫ ॥

તિઠ્ઠમિગ થાવરાયવ, સુરમિછછાવિગલ સુહુમ નિરય-
 તિગં ।

તિરિમણુઆઝ તિરિનરા, તિરિદુગ છેવટ્ઠ સુરનિ-
 રયા ॥૬૬॥

અર્થ--હવે ઉત્કૃષ્ટ રસબંધ સ્વામી કહે છે-ત્રીવ્ર ઉત્કૃષ્ટો
 રસ એકેન્દ્રી જાતિ ૧, થાવર નામ ૧, આતપ નામ, એ ત્રીન
 પ્રકૃતિનો સુરમિછછા-મિથ્યાત્વી દેવતા ઉત્કૃષ્ટ રસ બાંધે,
 તથા વિગલ ૩, સૂક્ષ્મ ૩, સૂક્ષ્મ, અપર્યાપ્ત, સાધારણ એ ૩, નર-
 કગતિ ૧, નરકાનુપૂર્વી ૨, નરકાયુ ૩, એ નરકત્રિક તથા
 તિરિઆયુ ૧, મનુષ્યાયુ, ૧, એ ૧૧, પ્રકૃતિનો ઉત્કૃષ્ટો રસ
 તિર્યચ તથા મનુષ્ય મિથ્યાત્વી બાંધે, તથા તિર્યચ દુગ-તિર્યચ
 ગતિ ૧, તિર્યચાનુપૂર્વિ એ બે અને છેવટો સંઘયણ એ ૩ પ્રકૃતિનો
 ઉત્કૃષ્ટ રસ દેવતા, નારકી મિથ્યાત્વી બાંધે ॥ ૬૬ ॥

વિઝવિ સુરાહારગ દુગ, સુખગઈ વદ્ધ ચઝતેયજિણ સાયં
 સમચઝપરઘા તસદસ, પણિદિ સાસુચ્ચ ચવગાઝ ॥૬૭॥

અર્થ--વૈક્રિય દુગ-વૈક્રિય શરીર ૧, વૈક્રિય ઉપાંગ ૨,
 દેવદ્વિક ૨, આહારકદ્વિક ૨, શુભ વિહાયોગતિ ૧, વર્ણાદિ

४, तैजस शरीर १, कार्मण १, अगुरुलघु १, निर्माण १, जिननाम १, सातावेदनीय १, समचौरस संस्थान १, पराघात १, त्रसनो दशको १०, पंचेन्द्रो जाति १, श्वासोश्वास १, उच्चगोत्र १, ए बत्रीस ३२ प्रकृतिनो उत्कृष्ट रस खवगाउ—क्षपकश्रेणिमां बांधे तिहां सातावेदनीय १, उच्चगोत्र १, यशनाम १, ए ३ तीन प्रकृतिनो सूक्ष्मसंपराय गुणठाणे उत्कृष्ट रस बांधे, शेष २९ प्रकृतिनो उत्कृष्ट रस अपूर्वकरण गुणठाणे बांधे. ॥६७॥
तमतमगा उज्जोयं, सम्मसुरा मणुय उरलदुग वइर
अपमत्तो अमराउं, चउगइमिच्छा उ सेसाणं ॥६८॥

अर्थ—उद्योतनामकर्मनो उत्कृष्टरस तमतमगा—तमतमा नरकना नारकी बांधे, मनुष्यदुग २, औदारिकदुग २, वज्रक्रुषभनाराचसंघयण १, ए पांच प्रकृतिनो उत्कृष्ट रस समकिती सुरा—देवता उत्कृष्ट रस बांधे, तथा अमराउ—देवतानो आउखो उत्कृष्टरसे अपमत्त गुणठाणे बांधे, शेष ६४ प्रकृतिनो उत्कृष्ट रस च्यार ४ गतिना मिथ्यात्वी तीव्रकषायी बांधे. ए उत्कृष्ट रसना स्वामी कहा. ॥ ६८ ॥

थीणतिगं अण मिच्छं, मंदरसं संजमुम्मुहो मिच्छो।
बियतिय कसाय अविरय, देसपमत्तो अरइ सोए॥६९॥

अर्थ—हवे जघन्य रसना स्वामी कहे छे—थिणद्धी तीन निद्रानिद्रा १, प्रचलाप्रचला २, थिणद्धी ३, ए तीन, अनंतानुबंधी ४, मिथ्यात्वमोहनी १, ए आठ प्रकृति मंदरसे संयमने सन्मुख मिथ्यात्वी बांधे, एह प्रकृतिना बंधकमें विशुद्ध परिणामी एहिज जीव छे, बियकषाय—बीजो कषाय अविरय

—अविरति समकीती बांधे, त्रीजो कषाय जघन्य रसे देशवि-
रति बांधे, अरति, शोक, ए वे प्रकृति प्रमत्त गुणठाणे मुनि
जघन्यरसे बांधे. ॥ ६९ ॥

अपमाइ हारगदुगं, दुन्निइ असुव न्न हास रइ कुच्छा।
भयमुवघायमपुव्वो, अनियट्ठी पुरीससंजलणे ॥७०॥

अर्थ—अप्रमत्त गुणठाणाना आदि समये आहारकदुग
जघन्यरसे बांधे, वे निद्रा, निद्रा १, तथा प्रचला २, अशुभव-
र्णादि ४, हास्य, रति, दुगंछा, भय, उपघात, ए इग्यार ११
प्रकृतिनो अपूर्वकरण गुणठाणे जघन्यरस बांधे, पुरुषवेद, संज-
लणा ४, ए पांच प्रकृति अनिवृत्तिवादर गुणठाणे जघन्यरसे
बांधे. ॥ ७० ॥

विग्घावरणे सुहुमो, मणुतिरिआ सुहुम विगलतिगआउ
वेउव्वि छक्कममरा, निरया उज्जोय उरलदुगं ॥७१॥

अर्थ—विग्घ-अंतराय पांच, आवरण-ज्ञानावरणी
पांच, दर्शनावरणी ४, ए ९, एम बधी मळी १४, चौद प्रकृतिनो
सुहुमो—सूक्ष्मसंपराय गुणठाणे जघन्य रस बांधे, तथा सूक्ष्मत्रिक
३, विकलत्रिक ३, आउखां ४, वैक्रियछक-देवद्विक २, नरक-
द्विक २, वैक्रियद्विक २, ए ६, छ मली सर्व १६ प्रकृति
मणुतिरिय—मनुष्य ने तिर्येच जघन्यरसे बांधे, उद्योतनाम,
औदारिक २, अमरा-देवता निरया—नारकी जघन्य रसे
बांधे. ॥ ७१ ॥

तिरिदुग नियं तमतमा, जिण मविरय निरयविणिग
थावरयं ।

आसुहु मायव सम्मो, वसाय थिर सुह जसा सियरा७२

અર્થ—તિર્યચદ્વિક ૨, નીચગોત્ર ૧, એ ૩ પ્રકૃતિનો જઘન્ય રસ તમતમાનારક ૭ મીના નારકી બાંધે, જિનનામકર્મનો જઘન્ય રસ અવિરત સમક્રીતી બાંધે, એકેન્દ્રી જાતિ થાવરનામ-કર્મ, નરકગતિવિના ત્રીન ગતિના જીવ જઘન્ય રસે બાંધે, આતપનામકર્મ આસુહુમા-સૌધર્મ દેવલોક પર્યંતના દેવતા, જઘન્ય રસે બાંધે, સૌધર્મ કહેવાથો ઇશાન પિણ ગ્રહવો, સમ્મોવસય—સાતાવેદની ૧, થિરનામ ૧, શુભનામ ૧, જશ ૧, એ ૪, પ્રકૃતિ સમક્રીતી પડતો જઘન્યરસે બાંધે સિયરા—એહથી ઇતર અસાતા, અથિર, અશુભ, અજશ, એ ૪, પ્રકૃતિ સમક્રીતી ચઢતો હોય ત્યારે જઘન્યરસે બાંધે ॥ ૭૨ ॥

તસ વન્ન તેઅચઠ મણુ, સ્વગઈ દુગ પણિંદિ સાસ પરધુચ્ચં
સંઘયણા ગિઈ નપુ થી, સુભગિઅર તિ મિચ્છચઠ
ગઈઆ ॥ ૭૩ ॥

અર્થ—ત્રસ, વાદર, પ્રત્યેક, એ ૪, તથા વર્ણાદિ ૪, તૈજસ, કાર્મણ, અગુરુલ્લઘુ, નિર્માણ, ૪ મણુઅદુગ-મનુષ્યદ્વિક ૨, સ્વગઈદુગ-શુભ, તથા અશુભવિહાયોગતિ, પંચેન્દ્રીનીજાતિ, શ્વાસોશ્વાસ, પરાઘાત, ઉચ્ચૈર્ગોત્ર, સંઘયણ ૬, સંસ્થાન ૬, નપુંસકવેદ ૧, સ્ત્રીવેદ ૧, સુભગત્રિક ૩, ઇઅર-દુર્ભગત્રિક ૩, એવં ૪૦ ચાલીસ પ્રકૃતિ મિચ્છ-મિથ્યાત્વી ચાર ગતિના જઘન્ય રસે બાંધે ઇહાં ભાવના કહીયે છીયે—શુભ પ્રકૃતિ જિહાં પ્રથમથી બંધાય તિહાં ઉત્કૃષ્ટરસે બાંધે, અને અશુભપ્રકૃતિ પ્રથમ બંધાયે તિહાં ઉત્કૃષ્ટરસે બાંધે. અને જિહાં સ્વપે તિહાં જઘન્ય રસે બાંધે, એ રીતે વિચારવો. ॥ ૭૩ ॥

ચઉ તેય વન્ન વેઅણિ, અનામણુક્કોસ સેસ ધુવબંધી
ઘાઈણં અજહન્નો, ગોએ દુવિહો ઇમો ચઉહા ॥૭૪॥

અર્થ--હવે ઉત્કૃષ્ટ રસબંધના માંગા કહે છે-ચઉતેય
તૈજસ ચ્યાર ૪ તૈજસ, કાર્મણ, અગુરુલઘુ, નિર્માણ, એ ૪,
તથા વર્ણાદિ ૪, ચ્યાર ૪, વેદનીય શબ્દે સાતા વેદનીય, નામ
કહેતાં જસનામ અણુક્કોસ-અનુત્કૃષ્ટ બાંધે તો ચઉહા-
ચ્યારભેદે-સાદિ ૧, અનાદિ ૨, ધ્રુવ ૩, અધ્રુવ ૪, એ ચ્યાર
ભેદે બાંધે. તિહાં એ પ્રકૃતિનો ઉત્કૃષ્ટરસ ક્ષપકશ્રેણિ ચઢતો
જીવ બાંધે, તથા બીજા જીવ સર્વ અનુત્કૃષ્ટરસ બાંધે, તે અભવ્યને
અનાદિ ધ્રુવ છે. ભવ્યને ઘોલના પરિણામે સાદિ છે, અને અવંધ
થશે તે માટે અધ્રુવ છે, ને ઘાતી ધ્રુવબંધી જે ૧૯ ઓગણીસ
અને મોહનો પાંચ, જ્ઞાનાવરણી પાંચ, દર્શનાવરણી ૯, અંતરાય
પાંચ એ ૩૦ નો, અજઘન્યરસ ૪, ચ્યારેભેદે વંધાય, इहां પળ
જઘન્યથી બીજો તે સર્વ અજઘન્ય, તે એ ૩૮ પ્રકૃતિનો જઘન્ય
વંધ જિવારે પ્રકૃતિનો વંધ ટલે તેહથી પ્રથમ સમયે છે, તે તો
એક સમયે વંધ છે, તેહથી પહેલાં અજઘન્યરસ વંધ છે, તે અ-
ભવ્ય ને અનાદિ ધ્રુવ છે, ભવ્યને ઘોલના પરિણામે સાદિ છે,
અને અવંધ થયે અધ્રુવ છે, તથા ગોત્રકર્મમધ્યે ઉચ્ચગોત્રનો અ-
નુત્કૃષ્ટરસ સાદિ, અનાદિ, ધ્રુવ, અધ્રુવ, પૂવનીપેરે જાણવો,
નીચગોત્ર અજઘન્યરસે સાદિ, અનાદિ, ધ્રુવ, અધ્રુવ, એ ચ્યાર ૪
ભેદે છે, ઘાતીનીપેરે ભાવના કરવી. તથા इहां પયઢીને આશયે
અર્થ લિખીયે છીયે-જે વેદનીય નામકર્મ એ મૂલકર્મની
અપેક્ષાયે અનુત્કૃષ્ટ રસ ચ્યાર ૪ પ્રકારે કહેવો. પળ-ઉત્તર
પ્રકૃતિમાં વર્ણાદિ ૪, તૈજસ ચ્યાર ૪, એ આઠનો અનુત્કૃષ્ટરસ

સાદિ, અનાદિ, ધ્રુવ, અધ્રુવ, કહેવો, ધ્રુવબંધી છે તે માટે પળ જશનામ સાતા વેદનીયના કોઈ ભાંગે ચાર ૪, પ્રકાર ન કહેવા અધ્રુવ બંધી છે તે માટે. બે સાદિ, અધ્રુવપણોજ પામીયે, ઇમ ગોત્ર કર્મનો પિણ મૂલકર્મની અપેક્ષાયે ચાર ૪, ભેદ કહેવા પિણ ઉચ્ચગોત્ર, નીચગોત્ર, એ બે અધ્રુવબંધી છે તે માટે સાદિ અધ્રુવ બે ભેદે પામીમે ઇમ જાણવો, એટલે સાત મૂલકર્મમાં ચાર ભેદ કહ્યા ઇમ જાણજ્યો. ॥ ૭૪ ॥

સેસમ્મિ દુહા (અનુભાગબંધો સમત્તો) ઇગ દુગ,
પુગાઙ્ગાઅભવણંત ગુણિઆણુ ।

સ્વંધા ઝરલોચિઅવગ્ગણાઽ, તહ અગહણંતરિયા ॥૭૫॥

અર્થ—સેસમ્મિ—તૈજસાદિ ૧૦, પ્રકૃતિનો ઉત્કૃષ્ટ, જય-
ન્ય, એ ત્રીન ૩, ભાંગે રસ બાંધે, તે દુહા સાદિ, અધ્રુવ, એ બે
ભેદે બાંધે, જે એહનો બંધકાલ અલ્પ છે તે માટે, તથા ઘાતી ૩૮
નો ઉત્કૃષ્ટ, અનુત્કૃષ્ટ, જયન્યરસ, સાદિ, અધ્રુવ બે ભેદે બંધાયે.
તથા ઉચ્ચગોત્રનો, ઉત્કૃષ્ટ, અનુત્કૃષ્ટ, જયન્ય, અજયન્યરસ સાદિ
અધ્રુવ બે પ્રકારે બંધાય છે, તથા નીચગોત્રનો ઉત્કૃષ્ટ અનુત્કૃષ્ટ,
જયન્ય એ ત્રીન ભાંગે રસ બાંધે તે સાદિ અધ્રુવ બાંધે. તથા શેષ
પ્રકૃતિ ૭૨ નો જયન્ય, અજયન્ય, ઉત્કૃષ્ટ, અનુત્કૃષ્ટ એ ચારે
૪, પ્રકારનો રસ તે સાદિ, અધ્રુવભેદે બાંધે, ઇહાં પયડીને આશયે
શેષપ્રકૃતિ ૭૪ ગ્રહે છે, ગોત્રની પ્રકૃતિ પિણ અધ્રુવ બંધી છે તે
માટે. તથા ઉપઘાત ૧, ધ્રુવબંધી છે, પરં એ પ્રકૃતિબંધે ધ્રુવબંધી છે
તે માટે એ અનુભાગ રસબંધનો અધિકાર કહ્યો.

હવે પ્રદેશબંધ અધિકાર કહે છે—તિંહાં પ્રથમ વર્ગણાનું
સ્વરૂપ કહે છે—ઈગ—એકપરમાણુ દુગ—બેપરમાણુઆનો સ્કંધ, ઇમ

ત્ર્યણુક, ઇમ સંખ્યાતાણુક, અસંખ્યાતાણુક, અનંતાપરમાણુ મિલે તે અભવ્યથી અનંતગુણા મિલે જે સંધ નીપજે તિવારે **ઊરલો** ચિઅ-ઔદારિકને યચિત કહેતાં ગ્રહેવા યોગ્ય વર્ગના જઘન્ય થાય, તેહ-તિમહીજ અંતરિત-થી પાછલી તે સર્વ અગ્રહણ જાણવી. એ ઔદારિક વર્ગના બાદર વીસગુણી છે. ॥ ૭૫ ॥

એમેવ વિઊઠવા હાર, તેય ભાસા ણુપાણ મણ કમ્મે ।
સુહુમા કમાવગાહો ઊણૂંંગુલ અસંખંસો ॥ ૭૬ ॥

અર્થ—એમેવ-ઇમહી વિઊઠવ-વૈક્રિય વર્ગના, વીજી ૨, અને ત્રીજી આહારક વર્ગના ૩, તૈજસ વર્ગના ૪, ભાષાવર્ગના ૫, શ્વાસોશ્વાસવર્ગના ૬, મનોવર્ગના ૭, કાર્મણવર્ગના ૮, એ આઠવર્ગના **કમા**-અનુક્રમે-સૂક્ષ્મ છે-એટલે ઔદારિકથી વૈક્રિય સૂક્ષ્મ, ભાષાથી ઉશ્વાસ સૂક્ષ્મ, ઉશ્વાસથી મન સૂક્ષ્મ, મનથી કાર્મણ સૂક્ષ્મ જાણવી, અવગાહના એક વર્ગનાની અંગુલને અસંખ્યાતમે ભાગે છે, એકથી વીજી વર્ગનાની તેહથી ઊંણી અવગાહના છે, એક એક પરમાણુ વધારતાં જે ઔદારિક જઘન્ય ગ્રહણ-યોગ્ય વર્ગના તેહને અનંતમે ભાગે જેટલા પરમાણુઆ તેટલા પરમાણુઆ વધે, તિવારે ઔદારિક ઉત્કૃષ્ટ ગ્રહણયોગ્ય વર્ગના થાય, તે વર્ગનામધ્યે એક પરમાણુ વધે તે વર્ગના ઔદારિકને મોટા પડે, વૈક્રિયાદિકને ન્હાના પડે તે માટે અગ્રહણયોગ્ય જાણવી, ઇમ ઔદારિક ઉત્કૃષ્ટ ગ્રહણયોગ્ય વર્ગનાથી અનંતગુણા પરમાણુ વધે એહવો જે સંધ તે વૈક્રિયની જઘન્ય ગ્રહણ યોગ્ય વર્ગના જાણવી. તે વૈક્રિય જઘન્ય ગ્રહણયોગ્ય વર્ગના એક એક પરમાણુ વધતાં (વધારતાં) જિવારે વૈક્રિય જઘન્ય વર્ગનાથી અનંતમા ભાગ જેટલા પરમાણુઆ વધે તે વૈક્રિયને ઉત્કૃષ્ટ ગ્રહણયોગ્ય વર્ગના

થાયે. તેહથી ઉપરાંત તે અગ્રહણયોગ્ય જાણવી. તે વૈક્રિય ઉત્કૃષ્ટ ગ્રહણ વર્ગનાથી અનંતગુણ પરમાણુઆ વધે, તિવારે આહારકની જઘન્ય ગ્રહણયોગ્ય વર્ગના થાયે. આહારક જઘન્ય ગ્રહણયોગ્ય વર્ગનાથી અનંતમે ભાંગે વધે તિવારે આહારકની ઉત્કૃષ્ટ ગ્રહણયોગ્ય વર્ગના થાયે, તે જિવારે અનંતગુણી વધતાં સામ અગ્રાહ્ય પછી તૈજસની ગ્રહણયોગ્ય થાયે, એ રીતે તે કાર્મણપર્યંત વર્ગના કહેવી. એ મધ્યે ઔદારિક ૧, વૈક્રિય ૨, આહારક ૩, તૈજસ ૪, એ ચ્યારે, વર્ગના વાદર વીસગુણી છે, અને ભાષા, ઉશ્વાસ, મન, કાર્મણ, ૪ એ ચ્યાર વર્ગના સૂક્ષ્મ, સોલગુણી છે, સ્પર્શ-રુક્ષ, સ્નિગ્ધ, શીત, ઉષ્ણ, એ ૪ છે શેષ ૪ નથી. તૈજસવર્ગના કિહાં-એક સુક્ષ્મ કહી છે. ॥ ૭૬ ॥

ઇકિક્કહિયાસિદ્ધા-નંતંસો અંતરેસુ અગ્રહણા ।

સઠ્વત્થ જહન્નુચિયા, નિયનંતંસાહિઆ જિટ્ઠા ॥ ૭૭ ॥

અર્થ—જે વર્ગના મોટી થાયે તે પિણ સિદ્ધને અનંતમે ભાગે જેટલા પરમાણુઆ થાયે એક વર્ગનાના, એમ અનંતીવર્ગના જે એક સમયમાં અનંત પ્રમાણ દલિક થાય એહ અનંતા દલિક એક સમય મધ્યે જીવ ગ્રહણ કરે, ગ્રહણને આંતરે વિચાલે તે અગ્રહણ જાણવી, કાર્મણ ઉત્કૃષ્ટ થાય પિણ અધિકા તે અગ્રહણ જાણવા. સર્વ જઘન્ય વર્ગનાથી નિચ-પોતાને અનંતમે અંશે અધિક તે ઉત્કૃષ્ટ વર્ગના જાણવી. ॥ ૭૭ ॥

અંતિમચઉપાસ દુગંધ, પંચવન્નરસકમ્મસ્થંધદલં ।

સઠ્વજિયનંતગુણરસ, અણુજુત્ત મણંતયપપ્પસં ॥ ૭૮ ॥

અર્થ—હવે કર્મપણે જે પરમાણુઆ લેવાયે તેહનો સ્વરૂપ કહે છે-અંતિમ છેહેલા જે ચ્યાર સ્પર્શ-ટાઢો, ઉન્હો, લૂચો,

ચીકળો, તિમહીજ બે ગંધ તથા પાંચ વર્ણ તથા પાંચ રસ સંયુક્ત સોલ ગુણી સ્વંધ તેહનો સમૂહ તે કર્મપણે લેવા યોગ્ય દલ જાણવો. તે દલના જે પરમાણુ આ તેમાંહે જે રસ કષાય પ્રત્યયી તે સર્વે જીવથી અનંતગુણો રસ એક એક પરમાણુમાં હુવે. તે અણુયુક્ત-પરમાણુઆયુક્ત અનંત પ્રદેશી કહેતાં અનંત પરમા-
આનો સ્વંધ તે કર્મપણે લેવાને યોગ્ય જાણવો. ॥ ૭૮ ॥

एगपएसागाढं, निअसव्वपएसओ गहेइ जिओ ।
थोवो आउ तदंसो नामे गोए समो अहिओ ॥ ७९ ॥

અર્થ—એક પ્રદેશ અવગાહ્યો જે કર્મદલ તેને આત્મા સર્વ પ્રદેશને બલે કરીને ગ્રહણ કરે, એટલે એક પ્રદેશે લે તો અસંખ્યા તે લેવરાય, અને એક પ્રદેશનો કર્મ લે તો વીર્ય ચલનાનો કંપન સર્વ પ્રદેશનો થાય તે માટે સર્વ પ્રદેશે ગ્રહે ઇમ કહ્યો છે. તે જે આકાશપ્રદેશે કર્મદલ તે પ્રદેશે જે આત્મપ્રદેશ હુવે (હોયે) તે આત્મપ્રદેશે ગ્રહે, ભિન્ન પ્રદેશી દલ ન ગ્રહે, હવે તે જીવ એક સમયે આઠ કર્મ બાંધે, તે કર્મદલિકનો વેહેવળ કહે છે. જે સર્વથી થોડા દલ આડવાને ભાગે આવે, તેથી નામ કર્મ તથા ગોત્ર કર્મને અધિકા દલ આવે પિણ બેને માંહેમાંહે સમાન આવે. ॥ ૭૯ ॥

विग्धावरणे मोहे, सव्वोवरिवेअणीइ जेणप्पे ।

तस्स फुडत्तं न हवइ, ठिई विसेसेण सेसाणं ॥ ૮૦ ॥

અર્થ—નામ ગોત્રથી વિગ્ધ-અંતરાય તથા જ્ઞાનાવરણ, દર્શનાવરણીને અધિક આવે, એ ત્રીણને પરસ્પર સમાન આવે, એથી મોહનીકર્મને દલ અધિક આવે. સર્વ સાત કર્મથી ઉપર કહેતાં અધિકા દલ વેદનીય કર્મને આવે, જે કારણે તસ્સ-

ते वेदनीय कर्मनो फुड-प्रगट उदयपणो थोडे पुतगले थाय नहो, जे बीजा कर्मथी वेदनीनो विपाक व्यक्त छे, शेष जे सात कर्म तेहने जे दलनो भाग आव्यो ते स्थितिने विशेषे एठले आउखानी स्थिति थोडी तिणे सर्वथी थोडा दल आवे. तेथी नाम गात्रनी स्थिति घणी ते माटे घणा दल आवे, इहां कोइ पूछस्ये जे आउखाथी नामनी स्थिति संख्यातगुणी छे तो ते संख्यातगुणो भाग कां न कह्यो ? इहां उत्तर जे ए दलिक भोगवतां काल बधतो लागे, आउखाना दलिक भोगवतां काल थोडो लागे ते माटे तथा संक्तम्या दल ७ मध्ये घणा छे, घणी स्थिति सीम पहुँचे परं दलिक अधिका लेवे परं संख्या-तगुणा न लेवे एम सर्वत्र भावज्यो ए अर्थ. ॥ ८० ॥

निअजाइलद्धदलिआ-णंतसो होइ सव्वघाईणं ।
बज्झंतीण विभज्जइ, सेसं सेसाण पइसमयं ॥८१॥

अर्थ—हवे उत्तरप्रकृतिनो वहेचवो कहे छे, तिहां निय-

पोतानी जे जाति ज्ञानावरणी आदिक तेहने भाग प्रमाण लीधा जे दल तेहनो अनंतमो भाग ते सर्वघातीने आवे, शेष रहे ते थाकती प्रकृतिने आवे, तिहां जे ज्ञानावरणीने भागे आव्या जे दल तेहनो अनंतमो भाग अति रसवत ते केवल ज्ञानावरणीपणे परिणमे, शेष रह्या जे दल ते चार ४ भागे मतिज्ञानावरणी प्रमुखने आवे, तथा दर्शनावरणीने ६ भागे आवे, शेष रह्यो ते चक्षुदर्शनावरणी प्रमुखने ३ भागे आवे. मोहनीने जे भाग आव्यो तेहना बे भाग थाय तेमांथी एक भागनो तेने मळे तथा मोहनीनुं अर्ध दल मिथ्यात्वने मळे छे, ए प्रमाणे तेमांहे जे स्थानके जेटला बंधाता हुवे तेटला भाग

आवे, शेष रही जे ते जेटली देशवाती बंधाती हुवे तेटला भाग पडे, अंतरायने सर्ववाती नथी, तिणे एहना ५ भाग पडे. नामकर्मनो भाग जे काले २३ थी ३१ सुधीना बंधस्थान-मां जेटली प्रकृतिनुं बंधस्थान वर्ते तेटला भाग पडे, तैमां बंधन संघातनने शरीर नामकर्ममांथी भाग मले, तथा वर्णादि मूल प्रकृतिना भागमां आवेलां दलिक ते पोतानी उत्तर प्रकृतिमांज वहेंचाय. कारणके एक समये सर्व वर्णगंधादि बंधाय छे. तथा गत्यादि पींड प्रकृतिओना भागमां आवेलुं दलिक ते सर्व एकेक प्रकृतिनुज होय, कारणके एक समयमां गत्यादि एकज प्रकृतिमां बंधाय छे. तथा गोत्र वेदनीयने आयुष्य ए त्रण मूल कर्मनो भाग बंधाती एकेक प्रकृतिनेज मळे. ए सर्व वहेंचण जे समये बांधे तेज समये करे छे एटले बंधसमयेज वहेंचे छे ते सर्व कार्य एक समये थाय छे.

सम्म देस (दर) सठवविरई, उअणविसंजोअ दंस खवगेअ ।

मोह सम संत खवगे, खीण सजोगीअर गुणसेढी ८२

अर्थ—हवे ११ श्रेणि कहे छे—तिहां प्रथम सम्म-सम-कितथी श्रेणि १, बीजी देशविरतिनी श्रेणि २, त्रीजी सठवविरई-सर्व विरतिनी श्रेणि ३, चौथी अण-अनंतानु-बंधो सत्तामांथी काढवा खपाववानी ते श्रेणि ४, पांचमी दंस दर्शनमोहनी ३ खपाववा रूप श्रेणि ५, तथा छट्ठी ते मोहनीनी २१ प्रकृति शमाववारूप आठमागुणठाणाथी दसमाना अंतलगें मोहशमरूप श्रेणि ६, सातमी सर्व मोह उपशमी रह्यो एहवी ११ गुणठाणारूप श्रेणि ७, आठमी खवग-मोहनीनी २१

प्रकृति स्वभाववारूप आठमाथी दसमापर्यंत श्रेणि ८, नवमी सर्वमोह
स्वप्नो ते रूप क्षीणमोह गुणठाणारूप श्रेणि ९, दशमी सयो-
गीकेवली तेरमागुण ठाणा रूप श्रेणि १०, इग्यारमी अयोगीके-
वलीयें चौदमा गुणठाणारूप श्रेणि ११ ए इग्यारे श्रेणि जा-
णवी. ॥ ८२ ॥

गुणसेढी दलरयणा गुसमयमुदया दसंखगुणणाअे ।
अेअगुणा पुण कमसो, असंखगुण निज्जरा जीवा । ८३ ॥

अर्थ—गुणसेढी-गुणश्रेणि ते दलरचना कहीये, दलनो
वहेचवो एटले दलसंबंधपणें हतो ते चल करी जुदा जावा योग्य
करवा ते दलरचना कहीजे, तथा श्रेणिमध्ये जे दल उदय आवे
ते प्रथम समयथी बीजे समये असंख्यातगुणा दल उदय करे
अने श्रेणि वर्तते जीवने ज्ञानादिकने असंख्यात गुणा वधारे
निवारण थाये, वली श्रेणि चढयो जीव प्रतिसमये असंख्यात-
गुण निर्जरा करे, इम श्रेणि पेहेलीथी बीजीए असंख्यातगुणी
निर्जरा थाय, इम सर्वश्रेणिमां जाणज्यो. हवे गुणठाणानो
अंतर कहे छे—१४ चौद गुणठाणामे बारमो, तेरमो, चौदमो
गुणठाणो जीव एकवार पामे, बीजीवार कोइ जीवने स्पर्शवो
न पडे, तिणे तेहने अंतर न कहेवाये, अने ११ गुणठाणा एक
जीव अनेकवार पामे ते माटे ते इग्यार गुणठाणानो अंतर
कहुंछुं. ॥ ८३ ॥

पालियासंखंसमुहू, सासणइअरगुणअंतरहस्सं ।

गुरुमिच्छि बे छसट्ठी, इयरगुणे पुगलद्धंतो ॥ ८४ ॥

अर्थ—पालियासंखंस-पल्योपमनोअसंख्यातमो भाग

सासाणि—सास्वादन गुणठाणानो अंतर हस्सं—जघन्य आंतरो छे जे कारणे सास्वादनथी मिथ्यात्वे आवेला जीवने सम्यक्त्व ने मिश्रपुंज अवश्य सत्तामां होय, ते बन्ने पुंजने मिथ्यात्वे प्रथम समयथी उवेलवा मांडे ते यावत पल्योपमना असंख्यातमे भागे उवेली रहे, ने ज्यांसुधी ए बे पुंज सत्तामां होय त्यां सुधी पुनः उपशम पामे नहि, ने सास्वादने पण न आवी शके ते माटे जघन्य अंतर पण पल्योपमनो असंख्यातमो भाग पडे तथा इयरगुण—बीजां जे गुणठाणां—मिथ्यात्व ?, मिश्रादिक उपशान्तमोह पर्यंत नव १० गुणठाणे जघन्य अंतर अंतर्मुहूर्त्तनो पडे, जे कारणे ए गुणठाणे चढतो तथा पढतो पिण आवे ते माटे तथा गुरु—उत्कृष्टो अंतर मिथ्यात्व गुणठाणानो बे छसट्ठी —१३२ एकसोबत्रीस सागरोपमनो उत्कृष्टो अंतर पडे जे, कारणे छसठ सागर क्षयोपशम समकितपणे रहे, पछी अंतर्मुहूर्त्त मिश्रपणे रही वळी छसठ सागरोपम क्षयोपशम समकितपणे रहे तिवारे मनुष्यभव साधिक १३२ सागर काल पर्यंत मिथ्यात्व स्पर्श्यो नही, ते मिथ्यात्वनो अंतर इयर—सास्वादनादिक दश गुणठाणानो उत्कृष्ट अंतर अर्द्ध पुद्गल परावर्त्तकाल देश उणो जे एटलो काल समकीतथी पड्यो मिथ्यात्वमें रही पछी पाछो समकित पामी मोक्षे जाय ते माटे अंतर कश्चो.

उद्धार अद्ध खित्तं, पलिय तिहा समयवाससयसमए केस वहारो दीवो, दहि आउतसाइ परिमाणं ॥८५॥

अर्थ—हवे पुद्गल परावर्त्तननो मान कहेवा माटे पल्योपमनो स्वरूप कहे छे. पल्योपमना ३ त्रण भेद छे. उद्धार-पल्योपम १, अद्धापल्योपम २, क्षेत्रपल्योपम ३ ए पल्योपमना

૩ ત્રીન મેદ છે, તિહાં ઉદ્ધાર પલ્યોપમનો માન સમયે સમયે
 એક કેશ-વાલાગ્ર અવહારો-(કાઢતાં) યોજનનો કુવો ખાલી
 થયે ઉદ્ધાર (પલ્યોપમ) થાય, તથા સો વરસે એક વાલાગ્ર
 કાઢીયે તો કુવો ખાલી થયે અદ્ધા પલ્યોપમ થાય તથા એક
 સમયે યોજન પ્રમાણ કુવાનો એક આકાશ પ્રદેશ કાઢીયે કુવો
 ખાલી થયે ક્ષેત્ર પલ્યોપમ થાય. તિહાં દ્વીપ સમુદ્રનો ગિણવો
 તે ઉદ્ધાર પલ્યોપમે કરવો. પચવીસ કોડાકોડી પલ્યોપમના
 જેટલા સમય થાય તેટલા દ્વીપ સમુદ્ર છે. આડસો તે અદ્ધા
 પલ્યોપમે ગિણવો. ત્રસ જીવનો માન તે ક્ષેત્રપલ્યોપમે ગિણવો,
 જિમ પલ્યોપમના ૩ ત્રીન મેદ તિમ સાગરોપમના ત્રીન મેદ
 જાણવા.

હવે પુદ્ગલ પરાવર્તનનો સ્વરૂપ કહે છે.

દઢ્વે સ્વિત્તે કાલે, ભાવે ચઢહ દુહ નાયરો સુહુમો ।
 હોઙ અણંતુસ્સપ્પિણિ, પરિમાણો પુગ્ગલપરટ્ઠો ॥૮૬॥

અર્થ—તે પુદ્ગલ પરાવર્તનના મેદ આઠ છે. તિહાં દ્રવ્ય
 પુદ્ગલ પરાવર્તન ૧, ક્ષેત્ર પુદ્ગલ પરાવર્તન ૨, કાલ પુદ્ગલ
 પરાવર્તન ૩, ભાવ પુદ્ગલ પરાવર્તન ૪, એ ચાર ૪ મેદ તે
 એકેકના બે મેદ છે—દ્રવ્ય પુદ્ગલ પરાવર્તન બાદર ૧, દ્રવ્ય પુદ્ગલ
 પરાવર્તન સૂક્ષ્મ ૨. એ બે, ઇમ ક્ષેત્ર પુદ્ગલ પરાવર્તન બાદર ૧, ક્ષેત્ર
 પુદ્ગલ પરાવર્તન સૂક્ષ્મ ૨, કાલ પુદ્ગલ પરાવર્તન બાદર ૧, કાલ
 પુદ્ગલ પરાવર્તન સૂક્ષ્મ ૨, ભાવ પુદ્ગલ પરાવર્તન બાદર ૧, ભાવ
 પુદ્ગલ પરાવર્તન સૂક્ષ્મ ૨, એ આઠે મેદ જાણવા, બાદર પુદ્ગલ
 પરાવર્તન તે ન્હાનો છે, સૂક્ષ્મ પુદ્ગલ પરાવર્તન તે મોટો છે,
 અનંત ઉત્સર્પિણી, અવસર્પિણી પ્રમાણે પુદ્ગલ પરાવર્તનું

માન થાયે. ॥ ૮૬ ॥

ઊરસાઈ સત્તગેળં, એગ જિઓ મુઅઈ ફુસિય સઠ્ઠઅણુ
જિત્તિઅ કાલિ સ થૂલો । દઢ્ઠે સુહુમો સગઽન્નયરા ॥

અર્થ—હવે દ્રવ્ય પુદ્ગલ પરાવર્તનનો માન કહે છે.
ઊરલાઈ—ઔદારિકાદિક સાત વર્ગના, આહારક વિના, તે
એક વિના તે એક જીવ સર્વ પુદ્ગલ એ ૭ સાત વર્ગના
ફુસીય—સ્પર્શીને મુઝય—મૂકયા જે સર્વ પરમાણુ પિણ અનુ-
ક્રમે નહીં જિવારે જે ફરસે તે તિવારે તે ગણીયે તેહનો જે કાલ
લાગે તે દ્રવ્યે બાદર પુદ્ગલ પરાવર્તન થાયે. તથા પરમાણુ
સગન્નયરા—સાત વર્ગનાપણે અન્યતર એક વર્ગનાપણે ફરસે
તે વિચેં બીજી વર્ગનાપણે ફરસે તે સ્પર્શના ગણવી નહી, ઇમ
અનુક્રમે એક એક વર્ગનાપણે સર્વ પુદ્ગલ ફરસી મુકે તિવારે
દ્રવ્યથી સૂક્ષ્મ પુદ્ગલ પરાવર્તન થાયે. ॥ ૮૭ ॥

લોગપણસોસપ્પિણિ, સમયાઅણુભાગબંધટ્ઠાણા ય।
જહ તહ કમમરણેળં, પુટ્ઠાલિત્તાઈથૂલિયરા ॥૮૮॥

અર્થ—લોકપ્રદેશ સર્વ સ્પર્શ ક્ષેત્રપુદ્ગલપરાવર્ત, ઉત્સ-
પ્પિણી અવસપ્પિણીના સમય સ્પર્શ તે કાલ પુદ્ગલ પરાવર્ત,
અનુભાગ બંધનાં સ્થાનક સ્પર્શ તે ભાવપુદ્ગલ પરાવર્ત તે
જહતહ—જેમ તેમ સ્પર્શ તો એ ત્રીને થૂલ—બાદર પુદ્ગલપરાવર્ત,
અને અનુક્રમે સ્પર્શ તો સૂક્ષ્મ થાયે તે દેશ્વાડે છે, જે લોકના
પ્રદેશમાં લોકના અંતપ્રદેશે મરણ પામે, ઇમ જેમ તેમ આગલ
પાછલ કરીને બધો લોક મરણે કરી સ્પર્શ તિવારે ક્ષેત્રથી
થૂલ—બાદર પુદ્ગલપરાવર્તન થાજે, તેહજ લોકને, અંત્યપ્રદેશે

मरण करी वळी ते प्रदेशथी लगते प्रदेशे मरण करे ते भव ग-
णवो, इम अनुक्रमे बधो लोक मरणे स्पर्शे ते आघा पाछा प्रदेशे
जे मरण थाये ते गणीये, इम संपूर्ण लोक स्पर्शे त्यारे क्षेत्रथी
सूक्ष्म पुद्गल परावर्त्त थाय. तथा एहनो जघन्य अंतर २५६,
आवळीनो उत्कृष्ट अंतर अनंतकालनो तथा उत्सर्पिणी अवस-
र्पिणीने प्रथम समये जन्म पाम्यो, तेहिज वळी किहांक मरण
पाम्यो, इम जे क्षेत्रे जे प्रदेशमे मरण पाम्यो, इम अनुक्रम विना
जे हरकोइ स्थानको प्रदेश स्पर्शो, तिम उत्सर्पिणी
अवसर्पिणीना समय मरणे स्पर्शे तिवारे कालथी बादर पुद्गल
परावर्त्त थाये तेहज कोइ उत्सर्पिणी अवसर्पिणीना प्रथम
समये मरे पछी जघन्ये वीस कोडाकोडी सागर जाय तिवारे
वळी बीजा काल चक्रनो बीजो समय आवे तिवारे मरण पामे
अथवा अनंतकाले अनंतमा कालचक्रने बीजे समये मरण, वळी
जघन्येवीस कोडाकोडी सागर पछी अथवा अनंतकाल पछी बीजे
समये मरण, इम अनुक्रमे मरण करतां उत्सर्पिणी अवसर्पि-
णीना समयो मरणे करी स्पर्शे अनुक्रमे तिवारे कालथी सूक्ष्म
पुद्गल परावर्त्तन थाये, इम रसबंधना स्थानक जे मरणे करी
जेम तेम स्पर्शे ते भावथी बादर पुद्गल परावर्त्त थाये, तेहिज
रसबंधना स्थानक अनुक्रमे मरणे स्पर्शे त्यारे भावथी सूक्ष्म
पुद्गल परावर्त्त थाये. ते भाव पुद्गल परावर्त्त कोइ जीवने
थयो नथी इम आठ भेद जाणवा. ॥ ८८ ॥

अप्परपयडिबंधी, उक्कडजोगी अ सन्निपज्जत्तो ।

कुणइ पएसुक्कोसं, जहन्नयं तस्स वच्चासे ॥ ८९ ॥

अर्थ—जे जीव अप्पर—अल्पतर थोडी प्रकृति बांधे,

उक्कडयोगी—योगे उत्कृष्ट योगी हुवे अ कहेतां च शब्दे

સંજ્ઞિ પર્યાપ્તો કુણર્ક—કરે, પ્રદેશબંધ ઉત્કૃષ્ટપણે બાંધે, ઇટલે થોડી પ્રકૃતિ બાંધે તેહને ભાગ થોડા. ઉત્કૃષ્ટ યોગબલ્લંબત પ્રદેશ લેવે, ઘણા તે માટે, ઉત્કૃષ્ટયોગવાલા જે જીવ તે અને અતિશયે અલ્પ પ્રકૃતિ બંધ કરે, જહન્નયં—તેહથી વિપર્યાસે જઘન્ય પ્રદેશ બાંધે, જે પ્રકૃતિ ઘણી બાંધતો હુવે, યોગ મંદ હુવે, અસંજ્ઞિ પર્યાપ્તો હુવે તે પ્રદેશબંધ જઘન્ય બાંધે ઇમ ભાવવો. ॥ ૮૯ ॥

મિચ્છ અજય ચઽ આઽ, વિતિ ગુણવિણુ મોહિ સત્ત મિચ્છાઈ ।

છળહં સતરસ સુહુમો અજયા દેસા વિ તિ કસાણ ॥ ૯૦ ॥

અર્થ—હવે પ્રદેશબંધ ઉત્કૃષ્ટના સ્વામી કહે છે—મિથ્યાત્વ ગુણઠાણે અજયચઽ—ચોથા ગુણઠાણાથી માંઢી ૪ ચ્યાર ગુણઠાણા ઇટલે મિથ્યાત્વ ?, અવિરતિ, ?, દેશવિરતિ ?, પ્રમત્ત ?, અપ્રમત્ત ?, એ પાંચ ગુણઠાણે આઽસ્વા કર્મનો ઉત્કૃષ્ટ પ્રદેશ બાંધે, ત્રીજા ત્રીજા ગુણઠાણા વિના મિથ્યાત્વ ?, અવિરતિ ?, દેશવિરતિ ?, પ્રમત્ત ?, અપ્રમત્ત ?, અપૂર્વ ?, અનિવૃત્તિ ?, એ ૭ સાત ગુણઠાણે મોહનીકર્મના ઉત્કૃષ્ટ પ્રદેશ બાંધે. મૂલ કર્મ છનો, તથા ઉત્તર પ્રકૃતિ જ્ઞાનાવરણી પાંચ, દર્શનાવરણી ૪, ચાર અંતરાય પાંચ, સાતાવેદની ?, ઉચ્ચગોત્ર ?, યશનામ ?, એ ૧૭ સત્તર પ્રકૃતિનો ઉત્કૃષ્ટ પ્રદેશબંધ સૂક્ષ્મ સંપરાય ગુણઠાણે બાંધે, તથા અવિરતિ ગુણઠાણે ત્રીજી ચોકડીનો ઉત્કૃષ્ટ પ્રદેશ બાંધે, દેશવિરતિ ત્રીજી ચોકડીનો ઉત્કૃષ્ટ પ્રદેશ બાંધે. ॥ ૯૦ ॥

પણઅનિઅટ્ટી સુખગઈ, નરાઽ સુર સુભગતિગ વિઽઽવિદુગં સમચઽરેસ મસાયં, વઙ્ગરં મિચ્છો વ સમ્મો વા ॥ ૯૧ ॥

અર્થ—સંજલણા ૪, પુરુષવેદ ૧, એ પાંચ પ્રકૃતિ અનિ-
વૃત્તિ મુળઠાણે ઉત્કૃષ્ટ પ્રદેશે બાંધે, શુભવિહાયોગતિ ૧, મનુ-
ષ્યાયુ ૧, સુરત્રિક ૩, સુભગત્રિક ૩, વૈક્રિયદુગ ૨, સમચૌરસ
સંસ્થાન ૧, અસાતાવેદનીય ૧, વજ્રઋષભનારાચ સંઘયણ ૧, એ
૧૩ પ્રકૃતિનો ઉત્કૃષ્ટ પ્રદેશબંધ મિથ્યાત્વી બાંધે અથવા સમ-
કિતી બાંધે. ॥ ૯૧ ॥

નિદ્રા પયલા દુજુઅલ, ભયકુચ્છાતિસ્થ સંમગો સુજર્ઙ
આહારદુગં સેસા, ઉક્કોસ પએસગા મિચ્છો ॥ ૯૨ ॥

અર્થ—નિદ્રા ૧, પચલા ૧, દુજુઅલ—હાસ્ય ૧, રતિ
૨, અરતિ ૧, શોક ૨, ભય ૧, દુગંછા ૧, તીર્થંકર નામ
૧. એ નવ પ્રકૃતિ સમકીતિ ઉત્કૃષ્ટ પ્રદેશબંધે બાંધે, સુજર્ઙ-
જે અપૂર્વકરણી અથવા અપ્રમત્ત, આહારક દુગનો ઉત્કૃષ્ટ પ્ર-
દેશબંધ બાંધે, શેષ ૬૬ છાસઠ પ્રકૃતિના ઉત્કૃષ્ટ પ્રદેશ સંજ્ઞિ
મિથ્યાત્વી બાંધે. ॥ ૯૨ ॥

સુમુળો દુન્નિ અસન્ની, નરયતિગ સુરાઠ સુરવિઠવિ દુગં.
સમ્મો જિળે જહન્નં, સુહુભનિગોઆઙ્ઙણિ સેસા ॥ ૯૩ ॥

અર્થ—હવે જઘન્ય પ્રદેશબંધ બાંધે તે કહે છે. સુમુળો
—મળો મુનિ અપ્રમોદી, દુન્ની—આહારક દુગનો જઘન્ય બંધ બાંધે,
અસંજ્ઞી બાંધે, નરકત્રિક ૩, દેવત્રિક ૩, વૈક્રિયદુગ (ટ્વામાં
સુરાઠનો અર્થ નથી લખ્યો માટે દેવત્રિકને ઠેકાણે દેવાયુ
પછી દેવદ્વિક અને વૈક્રિયદ્વિક, એમ બેસે છે, તત્ત્વ વહુકૃત જાણે)
એ ૬ પ્રકૃતિનો જઘન્ય પ્રદેશબંધ અસંજ્ઞી પર્યાપ્તો બાંધે, જિન
નામનો જઘન્ય પ્રદેશબંધ સમકિતી બાંધે, શેષા—શેષ ૧૦૯

પ્રકૃતિનો જઘન્ય પ્રદેશબંધ સૂક્ષ્મ નિગોદિયો અપર્યાપ્તો બાંધે એ-
હને બંધ સ્વામીત્વે પણ ૧૦૯ નો બંધજ, શેષનો બંધ નથી, જઘ-
ન્યયોગી માટે જઘન્ય પ્રદેશ બાંધે. ॥ ૯૩ ॥

દંસણછગ ભય કુચ્છા, વિ તિ તુરિઅ કસાય વિગ્ધ-
નાણાણં ।

મૂલછગેડુણ્કોસો, ચઢહ દુહા સેસિ સઠ્વથ ॥૯૪॥

અર્થ — દર્શનાવરણી ૬-ચક્ષુ દર્શનાવરણી ૧, અચક્ષુ દર્શ-
નાવરણી , અવધિ દર્શનાવરણી ૩, કેવલ દર્શનાવરણી ૪,
નિદ્રા ૫, પ્રચલા ૬, એ છ ભય ૧, દુગંછા ૨, બીજી ચોકડી
૪, ત્રીજી ચોકડી ૪, ચોથી ચોકડી ૪, પાંચ અંતરાય ૫,
પાંચ જ્ઞાનાવરણી ૫, એ ઉત્તર ૩૦ ત્રીસ મૂલ ૬ છ કર્પનો
અનુત્કૃષ્ટ પ્રદેશબંધ ચઢહા-સાદિ ૧, અનાદિ ૨, ધ્રુવ ૩, અધ્રુવ
૪, એ ૪ ચ્યાર મેદે જાણવો. એહીજ ૩૦ ત્રીસ પ્રકૃતિનો જઘ
ન્યબંધ, અજઘન્યબંધ, ઉત્કૃષ્ટ પ્રદેશબંધ, સાદિ, અધ્રુવ, એ બે
મેદે જાણવો, તથા શેષ ૯૦ નેવુને પ્રકૃતિનો, જઘન્ય, અજઘન્ય,
ઉત્કૃષ્ટ, અનુત્કૃષ્ટ, એ ૪ ચ્યાર પ્રકારનો પ્રદેશબંધ સાદિ, અધ્રુવ,
મેદે પામીયે, તિહાં ૭૩ તો અધ્રુવબંધી છે તે માટે બે બે પામીયે,
અને મિથ્યાત્વ ૧, અનંતાનુબંધી ૪, થીણડી ૩, નામની ધ્રુવ-
બંધી નવ ૯ એ ૧૭ પ્રકૃતિ ધ્રુવબંધી છે પણ પ્રદેશબંધ ઉત્કૃષ્ટાદિક
કોઈ ધ્રુવ નથી. ૩૦ પ્રકૃતિનો અનુત્કૃષ્ટ પ્રદેશબંધ, ગુણઠાણે
ચઢયા વિના જીવને ધ્રુવબંધ છે તે માટે. ॥૯૪॥

સેઢિઅસંસ્વિજંસે, જોગટ્ઠાણાણિપયડિઠિઙ્ઘેઆ ।

ઠિઙ્ઘબંધજ્ઞવસાયા, ણુભાગઠાણા અસંસ્વગુણા ॥૯૫॥

અર્થ—ઘનીકૃત લોકની સાતરાજની એકપ્રદેશી શ્રેણિ તે-
હને અસંખ્યાતમે ભાગે જેટલા આકાશ પ્રદેશ તેટલાં યોગ સ્થાનક
હે, તેથી પ્રકૃતિનાં સ્થાનક ત્રીવ્ર મંદતા રૂપ અસંખ્યાત ગુણાં હે,
હે, તેથી સ્થિતિભેદ સ્થિતિનાં સ્થાનક અસંખ્યાતગુણા હે, તેથી
સ્થિતિબંધના અધ્યવસાય જીવભેદે ત્રીવ્ર મંદતારૂપ તે અસંખ્યા
ગુણા હે, જે એકેકે સ્થિતિસ્થાનકે સ્થિતિબંધના અધ્યવસાય
અસંખ્યાત હે, તે માટે ૪ તેથી રસબંધના સ્થાનક અસંખ્યાત-
ગુણા હે, જે છઠાણંટુદ્ધિરૂપ રસબંધના સ્થાનક અગ્નિકાયની
સુદ્ધ છ દિશા ફરતીના આકાશપ્રદેશ પ્રમાણ હે. ॥૧૫॥

તત્તો કમ્મપણ્ણસા, અનંતગુણિયાતઓરસચ્છેઆ(યા) ।

જોગાપયહિપણ્ણસં, ટ્વિહ્ અણુભાગં કસાયાઓ ॥૧૬॥

અર્થ—તે માટે તેહથી કર્મવર્ગણના એકસમયગૃહીત પરમાણુ-
આ અનંતગુણા હે, ૬ તેહથી કર્મબંધપણે જે પરમાણુ આ બંધાણા
તેમાં જે એક પરમાણુ તેમાંહે કષાયપ્રત્યયી રસના હેદ તે અનંત-
ગુણા હે, જે કારણે સર્વ જીવથી અનંતગુણો રસ હુવે (હોય)
તેહિજ કર્મપણે બંધાય. ૭, તે માટે, તથા પ્રકૃતિબંધ, ૧ તે યો-
ગથી બંધાય, સ્થિતિબંધ તથા રસબંધ તે કષાયથી વાંધે, મિથ્યા-
ત્વ, અવિરત તે દૃઢીકરણનો હેતુ હે. ॥૧૬॥

ષડ્ઘસરજ્જૂલોગો, બુદ્ધિકઓ હોહ્ સત્તરજ્જુ ઘણો ।

તહીહેગ પણ્ણસા, સેઢી પયરો અ તઠ્ઠવગ્ગો ॥૧૭॥

અર્થ—હવે શ્રેણિનો સ્વરૂપ કહે છે—ચૌદરાજ પ્રમાણ લોક
હે, બુદ્ધિયે કરીયે તિવારે સાતરાજ પ્રમાણ થાય. તેહની દીર્ઘ
લાંબી એકપ્રદેશની શ્રેણિને સેઢી કહીયે, તે સેઢીનો વર્ગ પટલે
તદ્ગુણો—ગુણાકાર કરીયે તે પ્રતર થાય, તેહને વર્ગ કરે ઘન
થાય. ॥૧૭॥

अणदंस नपुंसि त्थी, वेअ छक्कं च पुरिसवेअं च ।
दो दो एगंतरिण, सरिसे सरिसं उवसमेइ ॥९८॥

अर्थ—हवे उपशम श्रेणि कहे छे—इहां उपशम श्रेणें उप-
शम समकिती लीधो छे, ते कहे छे—प्रथमयी चोथायी मांडी सातमा
गुणठाणा सीम अनंतानुबंधी ४ उपशमावे, पछे दर्शन-
मोहनी ३ तीन उपशमावे, पछी आठमे गुणठाणे आवी स्थिति
घातादिक पांच ५ करण करीने नवमे गुणठाणे आवी नपुंसक-
वेद उपशमावे, १ पछी स्त्रीवेद उपशमावे १, पछी हास्यछक ६
उपशमावे, पछी पुरुषवेद उपशमावे, पछे बे बे कषाय उपशमावे,
पछे एक उपशमावे (?) आंतरे अप्रत्याख्यानी प्रत्याख्यानी
क्रोध २, उपशमावे, पछे संजलणो क्रोध, १ उपशमावे पछे अ
अप्रत्याख्यानी प्रत्याख्यानी मान उपशमाव्या पछी संजलणमान
उपशमावे पछी अप्रत्याख्यानी, प्रत्याख्यानी माया उपशमावे,
पछी संजलणनी माया उपशमावे, पछी प्रत्याख्यानी अप्रत्या-
ख्यानी लोभ उपशमावी, संजलना लोभनी किट्टी करे, तेहनो
अनंतमो भाग संजलना लोभनो ते दसमे गुणठाणे उपशमावे ए
रीते सरखुं सरखुं उपशमावे पछी उपशांतमोही थाय. हवे क्षप
कश्रेणिनो क्रम कहे छे. ॥९८॥

अणमिच्छ मीससम्मं, तिआउ इग विगल थीण
तिगुजोअं ।

तिरिं निरय थावर दुगं, साहारायव अड नपुंत्थी ॥९९॥

अर्थ—जे कोइ जीव लाये स्वकृत्व रसे संसारोद्विग्न आ-
त्माबंधी थको चोथे तथा पांचमे, छे, सातमे गुणठाणे क्षयो-

पञ्चम, अनंतानुबंधी ४ खपावे, पछी मिथ्यात्वमोहिनी खपावे, पछी मिश्रमोहनी खपावे, पछी समकितमोहनी खपावे, पछी देवता १, नारकी १, तिर्यैच १, नां आउखां खपावे, खपावीने नवमे गुणठाणे चढे पछी नवमाने बीजे भागे इग-एकेन्द्रीजा-ति, विगल ६, थीणद्धी ३, उद्योत १, तिर्यैचद्विक २, नरक-द्विक २, थावर, सूक्ष्मद्विक २, साधारण १, आतप १, ए १० सोळ प्रकृति नवमाने बीजे भागे खपे, अड-आठ कषाय खपावे, त्रीजे भागे, तेथी पछी चोथे भागे नपुंसकवेद खपावे, पांचमे भागे स्त्रीवेद खपावे. ॥९९॥

छग पुं संजलणा दो, निद्राविग्धावरण खए नाणी ।
देविंदसूरि लिहिअं, सयगमिणं आय सरणट्ठा । १०० ।

इति शतकनामा पंचमकर्मग्रन्थः समाप्तः ॥५॥

अर्थ—पछे छठे भागे हास्य ६ छ खपावे, पछी पुरुष-वेद खपावे, पछी आठमे भागे संज्वलन क्रोध खपावे, नवमे भागे संज्वलन मान खपावे, नवमा गुणठाणाने अंते संज्वलननी माया खपावी दसमे सूक्ष्मसंपरायगुणठाणे आवी संज्वलननो लोभ खपावी बारमे गुणठाणे आवे तिहां वे निद्रा खपावे, पछी बारमाने अंते अंतराय, ५, ज्ञानावरणी, ५, दर्शनावरणी च्यार, ४, ए १४ चौदने खपे आत्मा नाणी—केवलज्ञानी थाये—लोका-लोक प्रत्यक्ष देखे, ए देवेन्द्रसूरि आचार्य महाराजे लिख्यो शतक नामे कर्मग्रन्थ पिण आय-पोताने सरणट्ठा—संभारवाने अर्थ. इति पंचम कर्मग्रन्थ ट्वार्थः समाप्तः १०

अथ ट्वाकार प्रशस्तिकार काव्यम्.

श्रीमत् पाठक राजसारकृतिनां शिष्या जिनाज्ञापराः ।

श्रीमत् पाठक ज्ञानधर्मप्रवरां श्रीदीपचन्द्राह्वयाः ।

अहंन् मार्गसुपाठका गुणलया तद्वाक्यसेवानुगः ।

सत्रार्थं गणिदेवचन्द्रमतिमान् संदर्शयन् शोभते ॥१॥इति ॥५॥

संवत् १८६८ श्रावण शुक्लाष्टम्यां (श्रावण सुदि ८) रवि-
वासरे लिपिकृते सकल पंडित शिरोमणि भट्टारक तपागच्छा-
धिराज पुरंदरप्रभु भट्टारक श्रीश्रीश्री १०८ श्रीश्रीश्रीश्रीश्रीश्री
कीर्तिरत्नसूरीश्वरान् चिरंजीवी तत्शिष्य पं०बुद्धिरत्नेन लिपिकृते
तत् शिष्य मुनि कान्तिरत्न पठनार्थं पठितः श्रीसूर्यपुरवरे श्री
शान्तिनाथचरणप्रसादात् श्रीकल्याणमस्तु. (ए जे उपरथी प्रेस-
कॉपी थइ ते प्रति लिख्यानी साल विगेरे तेमांथा लीधेल छे.)

इतिश्रीपंचम शतकाख्य कर्मग्रन्थस्यट्त्वार्थः समाप्तः ॥

॥ कर्मसंवेधप्रकरण ॥

॥६०॥ ऐनमः॥ श्रीमज्जिनकुशलसूरिसद्गुरुभ्योनमः॥
 सिरिवीरनाहनाणं । वंदि अपभ्भठकम्मरयगणं । गुणमगणठाणे-
 सु अ । भणामि कम्माणसंवेहं ॥ १ ॥ नाणंतरायदुगभंग । दंसे-
 इकार खीणमोहंजा । केवलदुगेअभावो । वेअणसंता अहरकाए
 ॥ २ ॥ गोयंम्मि सत्तभंगा । अठयभंगाहवंतिवेअणीए । पण
 नव नव पण भंगा । आउचउकेवि अणुकमसो ॥ ३ ॥ चउ-
 छसुदुन्निसत्तसु एगेचउगिणसुवेअणीअभंगा । गोएपणचउदोति-
 सु । एगठसुदुन्निइकंमि ॥४॥ अट्ठच्छाहिगवीसा । सोलसवीसंच-
 वारछदोसु । दोचउसुतीसुइकं । मिच्छाइसुआउएभंगा ॥ ५ ॥
 दोदोतिन्निअदोदो । दुगछगदुगसंतखीणमोहंजा । गुणपच्चईया-
 भंगा । मगणठाणेसुणेयच्चा ॥ ६ ॥

दर्शनावरणीयभंगाः	मार्गणास्थानेषुभंगाः
म. ग. १ पंचे १ त्रस १ यो. ११ ३ चक्षु अचक्षु द. २ शुक्ल १ भव्य १ संज्ञी १ आहा १॥ १२	अज्ञान ३ लेइया ५ अ- नाहारक १ अ. १ गति ३ ॥ १३
वेद ३ कसाय ४ ॥ ७ ७	यथाख्यात १ ४
ज्ञान ४ अ. द. १ क्षाय ९	केवल २ ०

था. ५ इंद्रिय ४ अभ. १ असं. १ मि. १ सा. १॥१३	२	उपशम १	६
सामायक १ छेदोप. २	५	सूक्ष्म संपराय १	३
परिहारविशुद्धि १	२	वे. स. मिश्र. देशवि. ३	२

मार्गणासुवेदनीयभंगाः

म. ग. पंचेन्द्रिय १ त्रस १ क्षायिक अनाहारक १ ॥ ५	८
केवल २ यथाख्यात १ ॥	६
सूक्ष्मसंपराय १	२
शेषमार्गणा ५३	४

बावीसइक्कीसा । सत्तरस(स)तरसेवनवपंच । चउतिगदु-
गंचइकं । बंधठाणाणिमोहस्स ॥७॥ छबावीसेवेअति । हासदुग-
अरइदुगन्नतमगुणीआ । चउइगवीसिअसंठा । अणिछिदुगभं-
गसतरतिगे ॥ ८ ॥ पंचाइसु विणुजुअळं । भंगेकं मोहणिज्झउ-
दयाइं । इग दो चउ पण छ सग अह नव दस इयपयाइं नव
॥ ९ ॥ दसबावीसे नव इग । वीसेसत्ताइं उदयठाणाणि ।
छाइनवसत्तरसे । तेरेपंचाइअठेव ॥ १० ॥ चत्तारिआइनवबंध-
एसु उक्कोससत्तमुदयसा पंचहिवंधगेपुण उदउदुणहंमुणेयव्वौ ॥११॥
इत्तोचउबंधाई इक्किक्कुदयाहवंतिसव्वेवि बंधोचरमेवितहा उदया-
भावेविवाहोज्झा ॥ १२ ॥ इक्कगच्छक्किक्कारस दससत्तचउक्कइ-

कगंचेव एए चउबीसगया चोवीसदुगिकंमिइकारा ॥ १३ ॥
 मिछेसगाइचउरो सासणमीसेसगाइतिन्नुदया छपंचचउरचउगाइ
 चउचउउदयापमत्तंता ॥ १४ ॥ चउराइतिन्निपुव्वे दुगइकोबाय-
 रेइगोसुहुमे भंगाणंचपमाणं पुव्विपुदिट्ठणनायव्वं ॥ १५ ॥ इक्क-
 ङिकारिकारसेवइकारशेवतिन्नि एएचउबीसगया बारदुगिपंच-
 इकंमि ॥ १६ ॥ अठगचउचउचउरठ, गाय चउरोय हुंतिचोवी-
 सा, मिछइअपुव्वंतो, बारसपणगंचअनियट्ठी ॥ १७ ॥ अट्ठट्ठीब-
 चीसं सट्ठिमेवबावन्ना चोआलदोसु वीसा, गुणेसुपयसंखचोवीसा
 ॥ १८ ॥

मार्गणासु गोत्र भंगाः	मार्गणासुआयुः कर्मभंगाः
गति. २ इंद्रि ४ थाव. ५ असं. १२	३ मनुष्यगति ९
गतिदेव २ वे. ३ ले. ५ अज्ञान ३ क. ४ अवि. १ अभ. १ मि. १ १९	५ नरकगति ५ तिर्यंचगति ९ देवगति ५
म. ग. १ पंचेद्रीय १ त्रस. १ भव्य अनाहारक १॥ ५	७ इन्द्रिय. ४ पृ. १ अप. १ वनस्पति. १ ७
सा. १ छेद. १ परि. १ सूक्ष्म १ । ४	१ तेज. १ वायु. १ २ २८
यो. ३ चक्षु १ अचक्षुद. शुक्ल १ संज्ञी, १ आहा. ८	६ पंचेन्द्री १ त्रस १ योग ३ क. ४ दर्श. २ लेख्या. ६ आज्ञा. ३ अच १ मि. १
देसवि. मिश्र. १ २	२ भव्य १ अभ. संज्ञी. १॥ २५

केवल. २ यथाख्यात १।३	२	ज्ञान. ३ अ. द. १	२०
ज्ञान ३ अद. उपशम ५	३	सम्यक्त. ३। ७	
सयोपशम १	२	केवल २	१
सायिक १	४	सामा. ३ मनज्ञान १	६
मनप. ज्ञान १	२	देशविरति १	१२
सास्वादन १	४	सास्वादन	२६
		सूक्ष्म. १ यथाख्यात १	२
		मिश्र	१६
		असंज्ञी १	९
		आहारक	२८
		अनाहारक	४

पु० २३	स्त्री० २३	नपुं० २३
--------	------------	----------

वेयतिकसायचउगुण बारसतेजुअलदुगणचउवीसा चउरुदयं-
जा हुंतिअपयगुणीआहुंतिपयभेआ॥१९॥ उवसामगरवगेपुणवीसं
चोवीससतरभंगायवेयगिसोलसकेवलदुगेआहारकायगेनत्थि।२०।
सुहुमेगंसेसेसुअमग्गण ठाणेसुगुणभवानेआ चउवीसगायभंगा पय-
संखाउदयपच्चइआ ॥२१॥ इतिउदयं ॥ अठयसत्तयछचउ तिग-
दुगएगाहिआभवेवीसा तेरसवारिकारस इत्तोपंचाइएगुणा

॥२२॥ संतस्सपयडिठाणाणि ताणिमोहस्सहुंतिपन्नरस गुणउदय-
बंधठाणे भणामिसंतंससंवेहं ॥२३॥ तिन्नेगेएगंतिग मी सेपंचच-
उसुतिगपुब्बे, इकारवायरंम्मि, सुहुमेचउतिभिउवसंते ॥२४॥

मार्गणास्थानेशुमोहोदयभंगाः

म. ग. १ प. १ त्रस १ यो. ३ वे. ३ क. ४ च. १ अच. १ शुक्ल. १ भव्य. १ संज्ञी १ आ- हारक ? ॥१९॥	चो. ५२ भं. १७	सामायक छेदोप. मति- ज्ञान.	चो. २० १७
इन्द्रिय ४ पृ. अप. वन. असंज्ञी. १॥८	चो. १२	परिहारविशुद्धि.	चो. १६
तेज १ वायु १ अभ. मि. ४	चो. ८	सूक्ष्मसंपराय.	भं. १
देव-नारकी	चो. २४	अविरति	चो. १४
तिर्य्यच	३२	लेश्या ३ आदि	चो. ४०
देवविरति	८१	लेश्यातेज १ पद्म	चो. ४८
ज्ञान ३ अ. द. ४	चो. ३६ १७	क्षयोपशम	चो. १६
अज्ञान ३	१६	उपशम	चो. २० १७
केवल २ यथाख्यात १॥२	०	क्षायिक	चो. २० १७
		मिश्र	चो. ४
		सास्वादन	चो. ४
		अनाहारक	चो. २०

गुणस्थानेषु मोह सत्तास्थानानि.

मि.	२८।२७।२६	अप्र.	२८।२४।२३।२२।२१
सा	२८	अपू.	२८।२४।२१
मि.	२८।२७।२४	अनि.	२८।२४।२१।१३।१२। ११।५।४।२।१
अ.	२८।२४।२३।२२।२१	सूक्ष्म	२८।२४।२१।१
दे.	२८।२४।२३।२२।२१	उपश.	१८।२४।२१
प्र.	२८।२४।२३।२२।२१		

छवीसतिगंदसगे नवगेबावीसछकअडगेअ इगवीसाइसत्तग
 सत्तेछवीसविणुए ॥२५॥ तेछपणगेछस्सगवीसविणुचउक्किइग-
 चउडवीसं अडचउइगवीसतेरस बारसइक्कारसंचदुगे ॥ २६ ॥
 दुगतिगछगसगवीसं तेरसदुगंविणुइगेयसमसंता छवीसतिगदुवीसे
 इगवीसेअठवीसंति ॥ २७ ॥ विणुछब्बीसंइगवीसछक्क, सत्त-
 रसेतेरसेनवेपंच, सगवीसविणापणगे, अडचउइगवीसतेरतिगं
 ॥ २८ ॥ अडचउइगवीसतिगं इक्कारसपंचउचउगवंधे तिगबंधा-
 इसुतिगसंत, संतदुगखवगपच्चइआ ॥२९॥ नरतसपणंदिसुक्का,
 चक्खुदुआहारभवसन्नी, सुयोअकसाएवेए, सव्वेबंधुदयसंतंसा
 ॥ ३० ॥ बावीसिगवीसिवंधे, भूजलइगविगलतरुअसंन्नीसु,
 सगअडनवदसउदये, संतेअडसगछहिअवीसा ॥ ३१ ॥ गइत-
 समिछदुगवीसअठछवीसता, बंधेदुवीससंते छावीसिगसेसणुव
 ॥३२॥ नाणतिगओहिदंसे, बावीसिगवीसहीणअडबंधे दसविणु-
 उदयासंते, तेरसकेवलदुगेनन्थि ॥३३॥ लेसतिगदेवनिरये अवि-

रहअणहारगेदवीसतिगं, छाईपणेगवीसाई, अछगुदयातेअअन्नाणे
 ॥३४॥ संतेचउवीसचउ तेउपम्हासुनवगजाबंधे चउराईदसउदये
 इगवीसडवीस जा संते ॥३५॥ मणसामाइयछेए नवओइगजावबं-
 धइउदए इगसत्तंजासंते, छवीससगवीसविणुसेसा ॥ ३६ ॥ परि-
 हारेनवबंधो चोराइसतवेअइसंते, इगदगतिगचउअडजुअवीसा
 सुहमेनबंधस्स, ॥३७॥ उदयइगसंतेइग, चउअडयअवीसइग, अ-
 हरकाएअणुदयइगसंतविणा, देसेबंधस्सतेरेव ॥ ३८ ॥ पंचाईअ-
 डउदए संतेइगदुतिचउठजुयवीसा तिरीएदुवीसओतेरपणओ दस-
 एगवीमओवरिमा ॥३९॥ उवसमगेसत्तराई इगजाबंधेयएगओ-
 अडजा, चउअडवीसासंते खवगे बंधुदयएमेव ॥४०॥ संतेदुगवी-
 साइ छगविणुसन्वेअवेअगेबंधो सतराईनवणओ नवजादुतिचउड-
 वीसंता ॥४१॥ मीसेसतरसबंधो सगअडनवउदयचउसगठयआ-
 वीसा वीसासंतंसापुण सासाणेबंधइगवीसं ॥४२॥ उदयएसगठ-
 नवगं संतेअडवीसमगणाठाणे, बंधाइतिगमोहस्स भणिअंभंगाय-
 पुवुत्ता ॥४३॥ तेवीसपन्नवीसा छवीसाअठवीसागुणतीसा तीसे-
 गतीसमेगं बंधठाणाणिनामस्स ॥४४॥ चउपणवीसासोलस नव-
 बाणुईसयायअडयाला एयालुत्तुरछायाल सयायइक्किक्कबंधविही
 ॥४५॥ धुवबंधिनवगतिरिदुग एगिंदीअजाइउरलतणुहुंड थावर-
 मपइझमथिरं असुभमणाइझदुगबंधे ॥ ४६ ॥ एगिंदिगमणजुगो
 थूलओपरित्तइयरवाजोगे बंधइमिच्छेअणिरय सुहमओदेवविणुदु-
 गइ ॥४७॥ परघुस्सासक्खेवे पणवीसंइच्छपरित्तथूलाओ थिरसु-
 भजसइयेरेसुं भंगठयतिगाइपच्चइया ॥४८॥ बायरसाहारणओ सु-
 हमपत्तेअईयरओभंगा जसविणुचउइगजुगो दुगइआवीसमिच्छते
 ॥४९॥ तेवीसबंधठाणे थावरएगिंदिविणुठविझतसं उवरिमजाइ-
 सुअणा छेवठोरलउवंगंच ॥ ५० ॥ चउभंगाजइहिंचउहिं तिरी-

आणतिरिदुगविहीणं मणुदुगजुत्तमणुए एगंभंगापणअपइझे २५॥
 २५॥ ॥५१॥ बायरपरित्तपणवीस मज्झेआयावजुअछवीसंति
 अहवाउज्जोअजुअं भंगाअडदुगणइगजुग्गा ॥ ५२ ॥ धुवनवपणं-
 दितसचउ परघावेउविदेवदुगसुगइ समथिरइयरछगेवा देवडवीसेठ-
 पुव्वंता ॥५३॥ मिच्छेदसअपसत्थेहिं इगभंगोनिरयजुगअडवीसे
 षिवविअलेपणवीसे कुरवगइपइज्ञत्तपरिघदुगदुसरं ॥५४॥ असम-
 त्तहीणनववीसा भंगाचोवीसवियलपच्चईया बंधइतिरिनरमिच्छा
 धुवतिरिपरघायउरलदुगं ॥५५॥ तसचउपणंदिवीसे, संघयणागि-
 इसुअन्नतमदुतयं थिरमथिरंवाछकं, खगईइगसच्चवुणतीसं ॥५६॥
 यसओसगपयदुगणा संघयणगुणायआगइगुणआ छयालसयठभंगा
 तिरीएमणुएविएमेव ॥५७॥ देवडवीसेजिणजुअ भंमठगसम्मओ-
 अपुव्वंजा विअलपणंदीयतिरिजुग गुणतीसेजोअजुअतीसं ॥५८॥
 पुव्विवभंगसामीअ नरगुणतीसे सजिणअडभंगा सुरअडवीसेसाहार
 भंगमिगनरअपुव्वंजा ॥५९॥ आहारतीसजिणजुअ बंधइसुमुर्णा-
 अएगजसपगइ एगविहबंधठाणे, अपुव्वओसुहुभठाणंजा ॥६०॥
 इगविगलथावरेसुं अडविसिगतीसएगविणुपंच, देवेसुतीसगुणतीस
 छवीसपणवीसतेवीसा ॥६१॥ तसजोअकसाऐसुं चक्खुदुआहार-
 भव्वनरसंन्नी पंचंदीयविएसुं सव्वेदेसेनवडवीसा ॥६२॥ तिरिअ
 विरयअन्नाणे आइतिलेसेअभव्वअणहारे मिच्छअसंन्निमुठाणा
 णेयाइगतीसएगविणा ॥६३॥ एगविणातेउए तिवीस छवीसही-
 णपम्माए सासाणेअडवीसतिअं इगतीसजुयंचपरिहारे ॥६४॥ ना-
 णचउओहिंदसे, उवसमषवगेअछेअसमाइए आइतिबंध विणायण
 एगविणावेअगेए ॥६५॥ अहखायकंवलदुगे अबंधसुहुमेएगवि-
 हबंधो गुणंतीसतीसनिरये मीसेअडवीसगुणतीसं ॥६६॥

सुक्काएतेवीसगछवीसहीणाय तेउएभंगानिरविगलसुहमति-
 गेहीणाइगविणुपम्माअतिरिसुक्का ॥१॥ इति मा० बंधस्था० ॥

वैधाप्रा.	२३	२५	२६	२८	२९	३०	३१	१
एकेन्द्रिय	४२०	१६						
बेन्द्रिय		१			८	८		
तेन्द्रिय		१			८	८		
चोरिन्द्रिय		१			८	८		
तिर्य्यचपंच		१			४६०८	४६०८		
मनुष्य		१			४६०८	८		१
देवता				८	८	८	१	
नारकी				१				
सर्व	४२५	१६	९९	२४८	४६४१	१	१	१३९४५

इगविगलथावरेसुं अजिणविउव्वाअनाणतिरिएसुं भिच्छ-
 असंन्नीअभव्वे अजिणाहारा सजिणअजए ॥ ६७ ॥ अविगल-
 विउव्विनिरए अविरयजासम्मनाणुवहिंदसे चरणतिदेसेसुरजा
 अहरकायदुकेवलेनत्थि ॥ ६८ ॥ देवपरित्तबायर तिरिअनरासे-
 सयासुठाणभवा भंगामगणठाणे वंधठाणाणनेयव्वा ॥ ६९ ॥
 अणहारेनिरयभवा आहारगतणुभवायनोभंगा मणनाणेसामईआ-
 भंगसंस्वामुणेयव्वा ॥ ७० ॥ मिच्छेतेवीसाइ । साणाइसुअठवी-
 सओबंधे । छतिन्निदोतिदोदो । चउपणमेसेसुजुसबंधो ॥ ७१ ॥
 मिच्छेअजिणाहारा । अवियलनिरछेवहुंडसासाणे । दुहगतिसंघ-
 यणागिइ । चउजिणुदुगुइज्जमीसदुगे ॥ ७२ ॥ सजिणासमत्ताओ,
 देसदुगेदेवजायसाहारा अपमत्तदुगेभंगा अनिअट्टिदुगेयइक्किं
 ॥ ७३ ॥ देवभवादेसदुगे अपमत्तदुगेअदेवनरजुगा.

बंधस्थानानिर्माणसु	२३	२५	२६	२८	२९	३०	३१	१	१३९४५
म. प. त्र. यो. ३ वे. ३ क. ४ दर्श. २ आ- हाम. संज्ञा. १ शुल्क ॥ १६	४	२५	१६	९	९२४८		१	१	
या. ५ इग १ विग. ३	४	२५	१६	०	९२४०	४६३२	०	०	१३९१७
ति. १ मि. असंअम. ८ अज्ञा. ३	४	२५	१६	९	९२४०	४६३२	०	०	१३९२६
सम. ३ अवधि ७ द. नाण ३	०	०	०	८	१६	९	१	१	३५
देव. ?	१	१	१६	०	९२१६	४६१६	०	०	१३८५०
नारकी. १	०	०	०	०	९२१६	४६१६	०	०	१३८३२

सामाय. छद्मस्य ३

परि. ?

सूक्ष्म

देस.

मिश्र.

सासा.

लेख्या ३

लेख्या ते

अनाहारक

के. २ यथा

लेख्या प.

लेख्या. शु.

अवि.

१०	१८	१	१६	२४	२६०८	१३९४२	१३८७७	१३९४१	०	१३८५२	४६३६	१३९४१
१	०	१	०	०	०	०	०	०	०	०	१	०
१	१	०	०	०	०	०	१	०	०	१	१	०
१	१	०	०	०	३२००	४६४१	९६१७	४६४०	०	४६१७	९	४६४०
८	८	०	८	१६	६४००	९२४८	९२२४	९२४८	०	८२२४	४६१६	९२४८
८	८	०	८	८	८	९	८	८	०	८	८	९
०	०	०	०	०	०	१६	१६	१६	०	०	०	१६
०	०	०	०	०	०	२५	१०	२५	०	२	१	२५
०	०	०	०	०	०	४	१	४	०	०	०	४

बंधस्थान	२३	२५	२६	२८	२९	३०	३१	१
मिथ्यात्व	४	२५	१६	९	९२४०	४६३२	०	०
सासा	०	०	०	८	६४००	३२००	०	०
मिश्र	०	०	०	८	८	०	०	०
अवि	०	०	०	८	१६	८	०	०
देस	०	०	०	८	८	०	०	०
प्रमत्त	०	०	०	८	८	०	०	०
अप्रमत्त	०	०	०	८	८	१	१	०
अपूर्व	०	०	०	८	८	१	१	१
अनिवृत्ति	०	०	०	०	०	०	०	१
सूक्ष्म	०	०	०	०	०	०	०	१

सजिणाहारभंगा, अनिअट्टिदुगे अ इक्किं ॥ ७३ ॥
वीसिगवीसाचउवीसगाउ, एगाहीआअइगतीसा उदयट्ठाणाणिभवे
नवअट्टयहुंतिनामस्स ॥ ७४ ॥ एगबियालिकारस तित्तीसाल्ल-
स्सयाणितित्तीसा बारससत्तरससया णहिगाणिबिपंचसीईहिं
॥ ७५ ॥ अउणीत्तीसिकारस सयाणहिअसतरपंचसट्ठीहिं इक्कि-
गंचवीसा दट्ठुदयंतेसुउदयविही ॥ ७६ ॥ नामधुवोदयतिरिदुग
थावरएगिदिदुभगणाइज्जं सुहमेयरदुहअजसेण थूलपज्जत्तजस-

पंच ॥ ७७ ॥ एगिंदिअइगवीसे, अदुथावरइगवितसथूलजुअं
 पज्जेजसअजसेणय, अजसापज्जेविगल्लनवगं ॥७८॥ नामधुवो-
 दयतिरिदुग पणिंदितसथूलओअ इगभंगोलद्धिपज्जे असमत्तदु-
 भगणाइज्जअजसेण करणअपज्जेपज्जे असमत्तगचउगसेअरेणह
 तिरिदुगठाणेनरदुग खेवेनवभंगपुव्विव ॥८०॥ नामधुवमणुअप-
 णतस थूलपज्जत्तसुभगआइज्जं जसवीसेभंगेगं कम्मणगेकेवली-
 अजिणे ॥ ८१ ॥ जिणजुअइगवीसंते भंगेगंतत्थमणुअइगवीसे
 अनरदुसुरदुगजोगे अडनिरयेअसुहइगभंगो ॥८२॥ एगिंदिअ
 इगवीसे पुव्विविणुउरलहुंडउवधाया पत्तेगेअरवादस थुलपवणे-
 विउव्विइगं ॥८३॥ इगचउवीसेसपरीघ पणवीसंथूलओपरित्तिअरे
 जसअजसेचउसुहुमे परित्तजुअभंगअडगंति ॥८५॥ एवंनरवेउव्वे
 अडसाहारेपसत्थइगभंगो देवेअडनिरयेइग भंगाइगवीसउदउव्व
 ॥८६॥ इगपणवीसेउसास अहदुउज्जोअवारपुव्विव पवणेइगईग
 वीसे विअलेतिरिपुव्विववहारे ॥८७॥ उरलदुगहुंडछेवह परित्त-
 उवघायसहिअनवभंगा तिरिइगवीसेपुव्वी हरखिवउवघायपत्तेअं
 ॥८८॥ उरलदुगागिइछके छगसंघयणेसुअन्नतमदुतयं संघयणागि
 इगुणिया अडभंगादुसयअडसीइ ॥ ८९ ॥ अपजत्तेइगअसुहो
 एवंमणुए सुदुसयगुणनवइ बायरइगछव्वीसे आयवउज्जोअ
 अन्नछगं ॥ ९० ॥ वेउव्विअपणवीसे तिरिएपरघासुगइजुअअ-
 ह एवंनराभंगा पणवीसुदउव्वनेअव्वा ॥९१॥ विअलछवीसेकुख-
 गइ परघाजुअअहवीसभंगछगं तिरिछव्वीसेपरघाखगइसुअअन्न-
 तमएगा ॥९२॥ पुव्वुतदुसयअडसीखगई दुगुणा वेउव्विसगवी-
 सेतिरियेउसासेवा उज्जोएभंगसोलसगं ॥९३॥ तिरिअव्वउरल-
 मणुए वेउवेसत्तवीसउस्सासे खित्तेअडउज्जोए इगआहारेदुभंग-
 सुहा ॥९४॥ सुरसगवीसेउसास उज्जोएवासोलइगनिरयेउसा-

सेअपसत्थो १२०।२२८ गुणतीसेतिरिअजादुगुणा ॥ ९५ ॥
 विअलेतिरिअडवीसे उसासोज्जोअअन्नतमखेवे वेउव्वीअतिरी-
 एणुण सगवीसेसुसरऊसासे ॥९६॥ ऊसासेउज्जोए खित्तेवासोल
 मणुअ अडवीसे ऊसासएणसय छसयरिवेउव्वीए ॥९७॥ आ-
 हार २ देव १६ निरए १ अठावीसुव्वभंग २९ तीसुदये विय-
 लहावीसेखिवसास १ सरअन्नचउभंगा ॥९८॥ भासाअपज्जत्ताणं
 सासोज्जोएसुभंगदुगमेव भंगाद्वारसविअले सोसासेतिरिअगुण-
 तीसे ॥९९॥ सुसरेवादुसरेवा सहीएबावन्नीगारसयभंगा पणस-
 यछसयरि सुसरेसोज्जोएतिरिअगुणतीसे ॥१००॥ वेउव्विअसग-
 वीसे सोसासोज्जोअसरपुअडभंगामणुएउज्जोअविणा बावनि-
 कारसयभंगा १०१ वेउव्विअसगवीसे ऊसासोज्जोअसरयुअं एगं-
 सुहभंगंआहारे एवंदेवेसुअडभंगा ३० ॥१०२॥ उज्जोअरहीअ-
 तिसे उज्जोएणेवहोदुइगतीसं भंगाबारसविअले बावन्निकारस-
 यतिरि ३१ ॥१०३॥ केवल्लिअसमुग्घाए वीसेसुखविज्जउर-
 लदुगरिसहं उवघायंपत्तेअं संढाणदइयल्लवीसुदओ ॥ १०४ ॥
 एसुहवंतिअतीसं परघा १ ऊसास ९ खगइसुरयोए वयणनिरो-
 हेसरविणु २९ गुणतीसडवीससासविणा २८ ॥ १०५ ॥
 इगवीससत्तवीसा इगतीसाजिणवराणत्तिथजुआयोगनिरोहेतेसिं
 तीसगुणतीसगानेआ ॥१०६॥ मणुअगईजाइतस बायरंचपज्जत्त-
 सुभगआइज्जं जसत्तिथयरंइयनव अडजिणरहीआअयोगगुणे
 ॥ १०७ ॥ उदयभंगासम्मत्ता ॥ बंधेउदयस्थानानि ॥ तिपणल्ल-
 अहिअवीसेउदया ९ इगवीसओअडइगतीसा एवंगुणतीसतीसे
 चउवीसविणायअडवीसे ॥१०८॥ इगतीसेएणेणु तीसमबंधेसु-
 सेसदसहाणा चउपणवीसयरहिआ भंगानेआयपुव्वुत्ता ॥१०९॥
 तिरिगइकसायअन्नाण८अचखुअविरयअभव्वचउसेसेमिच्छअसमी
 असंहे १८ उदयानववीसअट्टविणा ॥११०॥ तेचउवीसविणाअड-

प्रायोग्यउदय	२०	२१	२४	२५	२६	२७	२८	२९	३०	३१	९	८
एकेन्द्रिय	०	५	१	७	१३	६						
बेन्द्रिय	०	३			३		२	४	६	४		
तेन्द्रिय		३			३		२	४	६	४		
चौरेन्द्रिय		३			३		२	४	६	४		
मा. तिर्य्यच		९			२८९		५७६	११५२	१७२८	११५२		
तिर्य्य. वैक्रि				८		८	१६	१६	८			
मनुष्य		९			२८९		५७६	५७६	११५२			
मनुष्यवैक्रि				८		८	९	९	१	१		
आहा				१		१	२	२	१	१		

सासाणेइगचउपण छनववीसायतीसइगतीसा विणुअडनवतणु-
योए सुक्काएतेअचउवीसा ३ ॥११६॥ इतिमार्गणासुउदयस्था-
नानि ॥ अथमार्गणासुभंगकाः॥ मणुआइचउगईसु । तिगईविणु-
निअगईभवाभंगा एगेदिअबायाला पुढवीगुण चत्तअविउव्वा
६ ॥११७॥ तावविणावणउदगे तेउसज्जोअहीणसविउव्वा पव-
णेविअलेविअला तसेसुएगिदिभंगविणा ८ ॥११८॥ इगविगल-
विणासगले कसायचउगे जिणट्ठभंगविणा ससुएभंगावयणे मण-
वेएतेअविगलविणा ७ ॥११९॥ इगविगलनिरयजिणविणु पुरि-
सेइत्थीसुहारविणुतेविआहारतित्थसुरविणु संढेतिगनाणुवहिदंसे
॥ १२० ॥ इगविगलिदिअजिणविणु पज्जचउगइभवायसामईए
छेएनरपज्जुसुहा मणपरिहारेअणाहारा ॥११॥१२१॥ सुहमेदुस-
यरितीसा सजिणाहक्खायगेअअन्नाने २ मिच्छाभवेहारग ति-
त्थविणासव्वभव्वसु ७ ॥१२२॥ केवलदुगिजिणज्झुगा तिरिनर-
सुहेदेससंयमेभंगा मिच्छंभवपज्जत्ता इगविगलविणाविभंगंमि
४ ॥१२३॥ अजिणाहाराअजए साहारालेसतिगअचक्खु सुच-
क्खुसुइगबितिइंदियजिणविणु वेअगितिनाणुव्व ७ ॥१२४॥ खवगे-
तेजिणजुत्ता मीसदुगेठाणगायसन्नीसु जिणविणुपणंदिभंगा
अडवीसंजानरअपज्जा ४ ॥१२५॥ संघयणागइपणविणु विउ-
व्वविणुतिरिअपज्जअसंन्निसु सेलेससमुग्घायग तणुअपज्जअ-
णाहारे २ ॥१२६॥ पम्हासुनिरयइगजिण विगलविणतिउगेअइग-
जुत्ता सुक्कासुसजिणइगविणु नाणुव्वाहारविणुवसमे ४ ॥ २७ ॥
नवअडविणुतणयोए मिच्छेआहारतित्थविणुवीए बायर २ विगल
६ गतिरि ८ नर ८ सुर ८ पज्जहूतिबत्तीसं ॥१२८॥ दोपुणबा-
यरपज्जा पणवीसेअट्ठदेवपच्चईया छव्वीसे ५८२ एगिंदिय १३
अपज्ज ५ विणुनवइगुणतीसे ॥१२९॥ तित्थेतिरि ११५२ नर
११५२ सुर ८ जा इगतीसेतिरयजायपज्जत्ता तईए अणेगविगला

मार्गणासुखदय स्यानानि	२०	२१	२४	२५	२६	२७	२८	२९	३०	३१	९	८
मनुज १	१	१०	०	९	१८९	१०	५८७	५८८	११५५	१	१	१२६५२
तिर्यंच १	०	२३	११	१५	३११	१४	५९८	११८०	१७५४	११६४	०	०५०७०
देवता १	०	८	०	८	०	८	१६	१६	८	०	०	६४
नारकी १	०	१	०	१	०	१	१	१	०	०	०	५
एकैन्द्रिय	०	५	११	७	१३	६						४२
बिगल		९			९		६	१२	१८	१२		६६
पंचेन्द्रिय	१	२८	०	२६	५७८	२७	११९६	१७७३	२८९९	११५३	१	१७६८३
भू.	०	५	१०	६	१२	६						३९
जलवण		५	१०	६	१३	३						३६

कर्मसंवेद्यप्रकरण.

44

[illegible]

मनपर्याय ?					७४	७४	१४५					२९५
केवल २	१	१		१	१	२	२				१	१२
अज्ञान ३ मिछ ? अभव्वा ५	१०	४१	११	३१	३२६००	३१	१२००	२९१५	११६६	०	०	७७७६
विभंग				१६	१६	२४	१७६९	२८९६	११५२	०	०	५८७३
सामा. छे. २	०	०	०	२	२	७६	७६	१४६				३०२
परिहार ?								१४५				१४५
सूक्ष्म. १								७२				७२
यथाख्यात	१	१		१			२	७४	१	१		८४
देसविरति				२	०		१८४	२२०	३२			८७८
अविरति	०	४१	११	१	३२६००	१	१२००	११६४	११६४	०	०	७७७६

चक्षु	०	३०	०	२६५८१	२६११९८	१७७६	२९०४	११५६	७६५७
अचक्षुलेशाः	०	४१	११	३३६००	३२१२०२	१७८४	२९१६	११६४	७७८३
तेज	०	३०	१०	३१५९०	३१११९५	१७७१	२८९८	११५२	७७०८
पद्म	०	२६	०	२५५७८	२५११९५	१७७१	२८९८	११५२	७६७०
शुक्ल	१	२७	०	२५५७८	२६११९५	१७७२	२८९९	११५३	७६७६
भव्य	१	४२	११	३३६००	३३१२०२	१७८५	२९१७	११६५	७७९१
उपशम	०	२७	०	२५५७८	२५११९४	१७७०	२८९७	११५२	७६६८
क्षायिक	१	२८	०	२६५७८	२७११९६	१७७३	२८९९	११२३	७६८३
मित्र						१७७०	२९९७	११५२	५८१९
सा.	०	३२	२	८५८२	०	९	२३१२	११५२	४०९७

संज्ञी	०	२७	०	२६	१२७८	२६	११९६	१७७२	२८९८	११५२		७६७५
असंज्ञी		३२	११	७	४०	६	३८	४४	६६	४४	०	२४८
आहार	०	०	११	३३	६००	३३	१२०२	१७८५	२९१७	११६५	०	७७४६
अनाहार	१	४२									१	४५
का. यो. १	१	४२	११	३३	६००	३३	१२०२	१७८५	२९१७	११६५	०	७७८९

अजणमेवदेसेवि ॥ १३० ॥ सुरनिरयतुहगतित्रिणा सुहसाहारामणुअजाछट्ट अणहाराअपमत्ते पुब्बेसंयण-
तिविणाते ॥ १३१ ॥ इक्किगंचपरओ ठाणाइगवीस माहनवमिच्छे चउवीसविणासम्मे गुणतीसतिमीसिसा-
साने ॥ १३२ ॥ इगवीसाइसत्तग सगहवीसविणुएगतीसंजा देसेसगवीसाइ पणपणवीसेणयुत्ताते ॥ १३३ ॥
इगतीसविणुमाए गुणतीसदुअप्पमत्तगिअपुब्बा खीणंजातीसेगं अयोगिनवअट्टगुठणा ॥ १३४ ॥ योगी-
जिणेवीसदुगं बावीसग पंचअट्टाणां अपज्जत्तभाभंगा विविखिअनान्थिमयेआ ॥ १३५ ॥ तिटुनउई-
गुणनवई छलसीअसीइगुणसीइ अठयछपन्नत्तरिनवअट्टयनामसंताणि ॥ १३६ ॥ तिनवसब्बेसम्मे
जिणवज्झुवसंतजावुनउ.इ आहारवेगविणुगुण नवइअडसीइजिणरहिआ ॥ १३७ ॥ निरयसु-

दुगअहवसुरदुग रहिआछलसीईअहअसीईयूआनिरयसुरजकअस-
ईउव्वलिआतेणछकेण ॥१३८॥ तेअनरदुअडसयरी उवसमसंता-
निरयतिरिदुचऊजाईथावरआयव दुग साहारणविणासीई॥१३९॥
जिणविणुतेगुणसीई ते आहारगविहीणछस्सयरी जिणविणुतेप-
णसयरी अडनवसंताविउदउव्व ॥१४०॥ तेवीसतिगेपणगं अडवी-
सेचउगसत्तगुणतीसे तीसेइगतीसइग इग वंधेअठसंतंसा ॥१४१॥
उदयेसत्तास्थानानि ॥ दुगअडपणसगनवसग अडनवनवपणतिग-
तिगंचकमा वीसाइसुउदएसुं संतठाणाणिनेआणि ॥१४२॥ तिदु-
नउईगुणनऊईअठयछलसीअसीईअडसयरी अविरयपणलेसासु-
अतिनउईविणुमिछअन्नाणे १० ॥१४३॥ तेविणुगुणनवई इगथा-
वरविगलामणेसुतिरिए असव्वेतएपणभव्वे अणहारेनवडविणुयोए
१८ ॥१४४॥ अडसयरिविणामणुए ?? नवठविणुदसकसायच-
चक्खुदुगे सुक्काहारगसंन्नीअ वेएमुय ? ३ नाणुवहिदंसे ॥१४५॥
छलसीअडसयरीविणुअडपवेअगदेसदेवपरिहारे उवसमगेतिदुनवई
गुणनवईचेवअडसीई ५ ॥१४६॥ युआसीगुणसीई छपणसयरी-
हिंसुहमसामईए छेएनवट्टासहीआ खवगाहक्खावगेनेआ ५
॥ १४७ ॥ तिनवईचउविणुकेवल दुगिछठाणादुसासणेमीसे दोन-
वईअडसीईगुणनवईयुआयतेनिरए ५ ॥१४८॥ अडसीछलसीसीई
अडसयरीमिच्छसंभवाभव्वे १ छमदुगदुगचउपंचसु दुसुअडतिसु-
चउछगमेगं ॥१४९॥ उदयुव्वुदीरणाए सामित्ताएनविज्जईविसेसो
मूत्तणयइगुयालं सेसाणंसव्वपयडीणं ॥१५०॥ नवउदओअयोगे
उईरणातेरमेअवुछिन्नामणुआउवेअणीए उईरणाअपमत्तंजा ॥१५१॥
सेसाणंपयडीणं छेअसमयाउआलिगामोत्तं पडिगहीआणयसमगं
अपडिगहीआणविसमंति ॥१५२॥ अविभागवग्गफड्डुग अंतर-
ठाणंचकंडगायकमा लोगासंखगुणाते योगठाणादलनिमित्तं ॥१५३॥

सुहमनिगोआइखणप्यजोगबायरविगलअमणमणा अपज्जलहुप-
दमदुगुरु पज्जहसीअरोअसंखगुणो ॥१५३॥ असमत्ततसुको सो
पज्ज जहन्नयरएवठिड्ढाणा इगओणंपएसा-अभव्वओणंतगुणी-
अदला ॥१५५॥ सिद्धाणणंतभाए उरलाईवगणातीअंगुणओ
सव्वेतेअगमाई चउफासविहीणणंतगुणा ॥ १५६॥ धुवअधुवाय-
अचित्ता सुन्नापत्तेअवायरेसुहुमे गुरुखंधेअवगाहो ऊणूणंगुलअ-
संखंसो ॥१५७॥ जंजाइलद्धदलीआ णंतंसोसव्वदेसघाइणं तत्तो-
अघायघाणं रसभेएअप्पबहुगंति ॥१५८॥ अप्पेपयडीबंधे योग-
ठाणेगुरुअगेगुरुओ लहुएलहुओबंधो दलमाणेदव्वमाणमिणं ॥
१५९ ॥ अवगाहणायखित्तं फुसणाअंगुलअसंखभागोअ सुहमा-
उदयेसत्तास्थानानि.

२३।२५।	५	९२।८८।८६	२०	२७९।७५
२६		८०।७८	२१	८९३।९२।८९।८८।८६
२८	४	९२।८९।८८		८०।७८।७६
		८६	२४	५९२।८८।८६।८०।७८
२९	७	९३।२२।८९	२५	७९३।९२।८९।८८।८६।
		८८।८६।८०		८०।७८
		७८	२६	९९३।९२।८९।८८।८६।
३०	७	९३।२२।८९		८०।७९।७८।७५
		८८।८३।८०	२७	७९३।९२।८९।८८।८६।
		७८		८०।७६
३१	१	९३	२८	८९३।९२।८९।८८।८६।
९	८	९३।२२।८९		७९।७५।८०।
		८८।८०।७९	२९	९२३।९२।८८।८६।८०।
		७६।७५।		८९।७९।७६।७५
			३०	९९३।९२।८९।८८।८६।
				८०।७९।७६।७५
			३१	५९२।८८।८६।८०।७६
			९	३८०।७६।९
			९	३७९।७५।८

गुरुआलोआ कालोठिईठाणमाणंच ॥१६०॥ अंतरमबंधकालो
 अणुदयकालोअसंतकालोय सव्वाणुणंतभागे लोगस्सअसंखमेभागे
 ॥१६१॥ मोहेवसमोमीसो चउवाईसुअठकम्मसुअसेसा भावापु-
 णजहसंभव मग्गणठाणेसुनेअच्चा ॥ १६२॥ चउदुगतिगपणचउ-
 त्तग, तीसातीसासगठ दुगवीसा, वीसगुणवीसतेरस बारसभावा-
 गुणठाणे ॥१६३॥ थोवाणुगाउखंधे नामेगोएसमोअअहिओअ
 तत्तोविग्घावरण दअहिओमोहेतओअहीओ ॥१६४॥ ततोवयवे
 अणिज्जं अहिअंगुणमग्गणासुयोगाओ उद्धरीअंसमयाओ कम्मसं-
 वेहंगंथमिणं ॥ १६५ ॥ इयकम्मबंधवद्धा तव्वेअणओअसुहदु-
 हंपत्ता तत्थयसमभावत्थं कम्मसरूवविभावेज्जा ॥१६६॥ परम-
 प्पानाणंपुण ज्ञाणठाणंचसिवपयनिहाणं तंपुणकम्मविवेगे कम्म-
 विवेगोअतन्नाणे ॥१६७॥ अप्पगहोपरचाओ मज्झत्थत्तंचधम्म-
 ज्ञाणंच आयमसुकंहवइ कम्मसरूवस्सनाणेण ॥१६८॥ अग्गा-
 यणीपुव्वाओ उद्धरीआपगेइसंगहागंथा तत्तोदेविदेणं कम्मगं-
 थाकयासुकया ॥१६९ ॥ तत्तोऊद्धरिऊणं बंधाइसुकम्मभंगसंवेहं
 सिरिजिणचंदमुनिसर रज्जेभणीअंसमासेणं ॥१७०॥ सुविहियख
 रयगच्छे ॥ युगवरजिणचंदसुरिसाहाए पाठगपुन्नपहाणा तस्सी-
 सासुमइसागरापुज्जा ॥१७१॥ वरसाहुरंगवायग तस्सीसापाठ-
 गासुयसमुदा सिरिएयसारअज्जा पुज्जाविज्जानिहाणाणं ॥१७२॥
 सुयवायगागुणट्ठा नाणधम्मा सुनाणधम्मधरा निवईणविसंपुज्जा
 रायहंसागणिप्पवरा ॥१७३॥ तस्सीसेणयभणीअं देवचंदेणआ-
 यसरणट्ठा नाणच्छं (पाययेपाय) सावगवरदेवरायस्स ॥१७४॥
 इतिश्रीकर्मसंवेधभंगप्रकरणं समाप्तं ॥ शुभंभवतु ॥ कल्याणमस्तु ॥

. सं १९७१ वर्षे द्वि. अषाढ सुदि १ दिने श्रीजेसलमेर

महाहुगंमध्ये लिखितं भोजक किशोरचंद

श्रीमद् विक्रमपुरवास्तव्य,

श्रीमद् देवचंद्रजी कृत विचार रत्नसार.

प्रणम्य श्रीमहावीरं, शंकरं परमेश्वरं ।
विचाररत्नसारस्य, क्रियते बालबोधकं ॥ १ ॥

श्री जीनवाणीमहिमा वर्णन.

श्रीवीतरागनी वाणी भवबेलकृपाणी, संसारसमुद्र तारिणी,
महामोहान्धकार दिनकरानुकाशिणी, क्रोधदावानलोपशमिनी,
मुक्तिमार्गप्रकाशिनी, कलमलप्रलयिनी, मिथ्यात्वछेदिनी,
त्रिभुवनपालिनी, पापविशोधिनी, मन्मथस्तंभिनी, अमृतरस
आस्वादिनी, हृदय आलहादिनी, आगमोद्गारिणी, चतुर्विध
संघमनोहारिणी, भव्यजनकर्णामृतश्राविणी, सकल कुमतिनि-
वारिणी, सर्वसंशय निवारिणी, योजनप्रमाण विस्तारिणी,
एहवी श्रीवीतरागनी वाणी महा प्रभाविक अतिशयवन्त जाणवी.

ते वाणी भव्य प्राणीओए अवश्य सदगुरु पासे सांभ-
ळवी, केमके १ जीव, २ अजीव, ३ पुण्य, ४ पाप, ५ आस्रव,
६ संवर, ७ निर्जरा, ८ बंध, ९ मोक्ष, १० धर्म, ११ अधर्म,
१२ हेय, १३ ज्ञेय, १४ उपादेय, १५ निश्चय, १६ व्यवहार,
१७ उत्सर्ग, १८ अपवाद, १९ आस्रव, २० परिस्रव, २१
अतिचार, २२ अनाचार, २३ अतिक्रम, २४ व्यतिक्रम, इत्यादि
सांभळ्या विना शास्त्रना भेद न जणाय. परंतु पुण्यानुबंधी पुण्य
विना श्रीजिनवाणी सांभळवानी रुचि जीवने थती नथी, केम

જે સુઠામ, સુગામ, સુજાત, સુશ્રાત, સુતાત, સુમાત, સુવાત, સુકુલ, સુવલ, સુસ્ત્રી, સુપુત્ર, સુપાત્ર, સુક્ષેત્ર, સુદાન, સુમાન, સુરુપ, સુવિદ્યા, સુદેવ, સુગુરુ, સુધર્મ, સુવેશ, સુદેશ, એ બાવીશ પ્રકારની ઉત્તમ જોગવાઈ સુપુણ્ય વિના ન પમાય, અને તે પુણ્ય-બંધ તો સત્સંગસેવન તથા કુસંગના ત્યાગવડેજ થાય છે; માટે સુમતિ, શીલવંત, સંતોષી, સ્વજન, સાચાબોલા, સત્પુરુષ, સુમેલા, સુલક્ષણ, સુકુલીન, ગંભીર, ગુણવંત, ગુણજ્ઞ, એહવા પુરુષોનો સંગ કરીએ તો ધર્મ પામીએ; તથા ચુગલ, ચોર, છલ-ગ્રાહી, અધર્મી, અધમ, અવિનીત, અધિક્કબોલા, અનાચારી, અન્યાયી, અધીર, અધુરા, નિઃસ્નેહી, કુલક્ષણા, કુબોલા, કુપાત્ર, કૂડાબોલા, કુશીલિયા, કુશાસની, કુલસ્વંપણ, મૂંઢા, મૂંછ એહવા પુરુષોનો સંગ ન કીજે.

પ્રશ્નોત્તર રત્નસાર.

૧ પ્ર૦-જીવ ધર્મ કેમ પામે ?

ઉ૦-જીવ ત્રણ પ્રકારે ધર્મ પામે:-૧ ગુરુના ઉપદેશથી, ૨ પૂર્વભવના અભ્યાસથી, ૩ સહજ સ્વભાવે વૈરાગ્યાદિ સંયોગે પામે એમ ઉપદેશસાર નંદીપત્તીશીમાં કહ્યું છે.

૨ પ્ર૦-અભ્યાસ કેટલા પ્રકારના છે ?

ઉ૦-ચાર પ્રકારના:-૧ સૂત્રઅભ્યાસ, ૨ અર્થ અભ્યાસ, ૩ વસ્તુ અભ્યાસ, ૪ અનુભવ અભ્યાસ.

૩ પ્ર૦-જીવને પુણ્ય, પાપ, અને વૈર કેવી રીતે બંધાય છે, અને તે કેવા ફલરૂપે પરિણમે છે ?

૩૦—જીવને દયાવડે પુણ્ય ઉપજે છે, અને હિંસાવડે પાપ નીપજે છે; છકાયના જીવને હળવાના પરિણામ થાય, ત્યાં પાપ નિપજે, તે છકાયના જીવને ત્રિકરણ યોગે હળતાં, વૈર અને પાપ બે નિપજે, ત્યાં પાપના ઉદયે અશાતા, આકુલતા, ઉદ્વેગતા, અસ્થિરતા ઉપજે; તથા વૈરના યોગે તે જીવ આવી યથાયોગ પીડે.

૪. પ્ર૦—ધર્મ, પુણ્ય, અને પાપ કર્મ શાથી ઉપજે ?

ત્રણ પ્રકારે:—૧ દર્શનમોહનીય કર્મના ક્ષયોપશમથી ધર્મ ઉપજે, ૨ ચારિત્રમોહનીયના ઉદયથી પુણ્ય પાપ ઉપજે; તેમાં અવિરતિનો ઉદય મંદ થાય તથા ક્ષયોપશમ થાય ત્યારે વિરતિનો ઉદય થાય, તે વારે પટ્કાયના જીવ ઉપર દયા પરિણામ ઉપજે; તેથી પુણ્ય ઉપજે, ૩ અવિરતિના તીવ્ર ઉદયે પાપ નિપજે.

હવે જે પુણ્ય પાપ છે, તે ચારિત્રમોહનીયના ઉદયના મંદપણાં તીવ્રપણાં હોય; અને ધર્મ, દર્શનમોહનીય કર્મના ક્ષયોપશમ કે ક્ષયથી હોય; તથા પુણ્ય પાપનાં ફલ ભોગવાવે તે વેદનીય કર્મ તેના ઉદય વેદાવે (ફલ દેખાડે); તથા પુણ્ય પાપનો બંધ પડે તે મોહનીય કર્મની મુંઝવણે; પુણ્ય પાપ પરિણમે તે અંતરાય કર્મને ક્ષયોપશમે.

જ્યાં રાજા ન્યાયી અને સૌમ્યદૃષ્ટિ હોય, અને આચાર્ય નિસ્પૃહી હોય, ત્યાં જૈન ધર્મ વિશેષ પ્રકારે પ્રવર્તે છે.

૫. પ્ર૦—દેશના કોને કહિયે ?

૩૦—જ્યાં મિથ્યાત્વની પુષ્ટિ ન થાય, માર્ગ વિરુદ્ધ ન પ્રકાશે, આત્મસ્વરૂપ ઉપાદેયરૂપે પ્રરૂપે, તથા શુભ ક્રિયાને અત્યાદરપણે પ્રરૂપે, શુભ ક્રિયાના ફલની

વાંછા ન કરાવે, પાપની આસેવના ટાલે, તિરસ્કાર રસાવે इत्यादि આગમોક્તરીતે શુદ્ધ પ્રરૂપણા તે દેશના કહીયે.

૬ પ્ર૦—પુણ્ય ક્રિયા અત્યાદરપણે સેવવી, પળ સેના ફલની વાંછા ન કરવી તેનું રહસ્ય શું ?

૩૦—જો પુણ્યક્રિયા શુભ વ્યાપારે શુભયોગે ન આદરે તો માર્ગ વિરુદ્ધ થાય, પરંપરાએ પળ વિતરાગ માર્ગે ન જોડાય; અને જો પુણ્યના ફલની વાંછા કરે તો નિદાન (નિયાણા) રૂપ મિથ્યાત્વ પરિણમે; જો સહજસ્વરૂપે શુભ ક્રિયા કરે તો કર્મનો કાટ નિવારી શીઘ્ર મુક્તિપદ પામે; એ રહસ્ય છે.

૭ પ્ર૦—હેય, જ્ઞેય, ઉપાદેય એટલે શું ?

૩૦—સમભાવે હેય, યથાર્થે જ્ઞેય સ્વરૂપે ઉપાદેય; સારાંશ કે આત્મા સ્વભાવમાં રહેતાં સર્વ અનાત્મિક પરમાવનો હેય એટલે ત્યાગ થાય છે; યથાર્થ જ્ઞાન થયે જ્ઞેય એટલે જાણવા યોગ્ય પદાર્થોનું જ્ઞાન થાય છે; અને જ્ઞાન દર્શનાદિ ગુણોને અનુયાયી ચેતના થયે સ્વરૂપ ગ્રહણરૂપ ઉપાદેય થાય છે; એટલે આત્માનું પોતાનું સ્વરૂપ આત્માએ ગ્રહણ કરવું તે ઉપાદેયનો ભાવાર્થ છે.

૮ પ્ર૦—કાઉસસગનું વિશેષ સ્વરૂપ કહો ?

૩૦—કાઉસસગ દ્રવ્ય અને ભાવ બે પ્રકારે કહ્યો છે. ઉવવાઈ સૂત્રમાં દ્રવ્ય કાઉસસગ ચાર પ્રકારના છે:—૧ શરીર કાઉસસગ, ૨ ઉપધિ કાઉસસગ, ૩ ભક્તપાણ કાઉસસગ, અને ૪ ક્રોધાદિ ચાર કષાયના ત્યાગ રૂપ કાઉસસગ. (કષાયકાયોત્સર્ગ.)

ભાવ કાઝસ્સગ્ગ ત્રણ પ્રકારે છે:-૧ કષાય કાઝસ્સગ્ગ, ૨ સંસાર કાઝસ્સગ્ગ, ૩ કર્મ કાઝસ્સગ્ગ, તે મધ્યે કષાય કાઝસ્સગ્ગ ક્રોધાદિ ચાર પ્રકારના છે, સંસાર કાઝસ્સગ્ગને (દેવ, મનુષ્ય, તિર્યંચ, અને નરક એ ગતિની ઇચ્છા રહિતપણા રૂપ) ચાર પ્રકારનો જાણવો, કર્મ કાઝસ્સગ્ગ આઠ પ્રકારનો; તે જ્ઞાનાવરણીયાદિ આઠ કર્મના ભેદે આઠ પ્રકારનો જાણવો.

૯ પ્ર૦-વિધિ અને અવિધિ કરેલી ક્રિયા યથાક્રમે કેવા ફલ રૂપે પરિણમે ?

૩૦-શુભ ક્રિયા જે વિધિની છે તે સ્વભાવરૂપે પરિણમે, ત્યાં નિર્જરા નિપજે, તથા શુભ ક્રિયા જે અવિધિની છે તે બંધરૂપે પરિણમે; તે લૌકિક યશ સૌભાગ્યાદિ ફલરૂપ પરિણમે; તથા પુણ્યરૂપ પરિણમે તે બંધરૂપ થાય, અને તેથી સંસાર ભ્રમણ વિશેષ નિપજે.

૧૦ પ્ર૦-જીવને સ્વેદ ઉપન્યો કેમ ટલે ?

૩૦-જીવને સ્વેદ નિવારવાને અર્થે પૂર્વકૃત કર્મ સંભારીએ. જેવાં જીવે પૂર્વે કર્મ બાંધ્યાં છે, તેવાં ઉદયે આવે છે; તે મધ્યે કેટલાંક કર્મ પ્રદેશથી વેદીને સ્વેરવે છે; કેટલાંક નિવિઢ કર્મ બાંધ્યાં તે વિપાકે (રસોદયે) વેદીને સ્વેરવે; પણ દૃષ્ટિમાન્ જ્ઞાની તો, તે કર્મોને સમભાવે ભોગવતાં થકાં ઉદયને નિષ્ફલ કરે છે; આલોડ, નિંદી, પશ્ચત્તાપ કરે, તેવારે અલ્પબંધ થાય, બહુ નિર્જરા કરે; તે માટે બંધ નિવારવાને અર્થે ઉદય નિષ્ફલ કરે, ઇટલે કર્મનો વિપાક સમભાવે ભોગવે; અને શુદ્ધોપયોગે સ્વરૂપ વિચારે ત્યારે બંધ અલ્પ કરે.

૧૧ પ્ર૦—ધર્મ કથા કેટલા પ્રકારની ?

૩૦—ચાર પ્રકારની:—૧ આક્ષેપિણી, ૨ વિક્ષેપિણી, ૩ નિર્વેદિની ૪ સંવેદિની; ત્યાં સત્યમાર્ગમે વિષે જીવને જોડાવે તે આક્ષેપિણી, અને મિથ્યાત્વ માર્ગથી નિવર્તાવે તે વિક્ષેપિણી, તથા નિર્વેદિની તે વૈરાગ્ય ઉપજાવે છટલે સંસાર જે વિષયકષાયની મલીનપરિણતિ તે થકી જીવને ઉદ્વિગ્ન રચાવે, અને સંવેદિની તે મોક્ષાભિલાષ ઉત્પન્ન કરાવે.

૧૨ પ્ર૦—ભાવથકી નવ નિધાન કયાં ?

૩૦—કેવલીઆશ્રિને નવ ક્ષાયિકલબ્ધિ ઉપજે તે નવ નિધાન જાણવાં; અને મુનિઆશ્રિ પાંચ ઇન્દ્રિયના વિષયના વિકારથકી, તથા ક્રોધાદિક ચાર કષાય થકી જે નિવર્ત્યા તે મહાભાગને ભાવ થકી અચુટ નવ નિધાન પ્રગટ્યાં જાણવાં.

૧૩ પ્ર૦—પાંચ ઇન્દ્રિયોના વિકાર મટે ત્યારે કયા ગુણ નિર્મલ થાય ?

૩૦—ચક્ષુ ઇન્દ્રિયનો વિકાર મટે ત્યારે હૃદયને વિષે નિર્મલ જ્ઞાનચક્ષુ પ્રગટવારુપ ગુણ નિપજે; શ્રોત્રેન્દ્રિયનો વિકાર મટતાં જિન વચન શ્રવણ પ્રીતિસહિત પ્રતીતિ પૂર્વક થાય, જીવહા ઇન્દ્રિય વિકાર મટતાં આત્મિક અનુભવ રસસ્વાદ પ્રગટે; ઘ્રાણેન્દ્રિય વિકાર મટતાં આત્મિક ગુણ સુવાસના પ્રગટે, સ્પર્શેન્દ્રિય વિકાર ગયે આત્મપ્રદેશે સ્વભાવ પરિણતિ સ્પર્શન ગુણ પ્રગટે.

૧૪ પ્ર૦—ક્રોધ, માન, માયા, લોભ ગયે કયા ગુણ પ્રગટે ?

उ०-क्रोध गये समता गुण प्रगटे, मान गये मार्दव गुण प्रगटे, माया गये आर्जव गुण प्रगटे, लोभ गये संतोष गुण नीपजे.

१५ प्र०-चार प्रकारे मिथ्यात्व छे ते केवी रीते ?

उ०-१ प्रदेश मिथ्यात्व, २ परिणाम मिथ्यात्व, ३ प्ररूपणा मिथ्यात्व, ४ प्रवर्तन मिथ्यात्व, ते मध्ये जीव व्यवहार समकित पामे त्यारे प्ररूपणा तथा प्रवर्तन मिथ्यात्व टळे, अने ग्रंथिभेद थई उपशम, क्षयोपशम समकित पामे त्यारे परिणाममिथ्यात्व टळे, अने क्षायिक समकित पामे त्यारे प्रदेश मिथ्यात्व टळे.

१६ प्र०-देशना केटला प्रकारनी छे ?

उ०-१ धर्म देशना, २ गति देशना, ३ बंधदेशना, ४ मोक्ष देशना, ते मध्ये धर्म एटले जीवनी शुद्धात्मपरिणति तेनी सन्मुख जीव जेथी थाय, तत्त्वाभिलाष जेथी प्रगटे, एवो उपदेश ते धर्म देशना, जे थकी जीवने विषय कषायनी मलीन परिणति वधे, चतुर्गति भ्रमण विस्तार पामे एवी सावद्य देशना ते गति देशना, जे उपदेशथकी जीवने नाना प्रकारनां कर्मोनो बंध पडे एवी प्रवृत्ति करवानुं मन थाय ते बंध देशना, जे सांभळवाथी जीव वैराग्य परमरस पामी, यथार्थ बोध लही पोतानुं शुद्ध आत्मस्वरूप जे सकळ कर्मथी रहित मोक्षरूप छे, ते निपजाववानी तीव्र रुचि प्रगटे ते मोक्ष देशना कहिए.

१७ प्र०-अनर्थ दंडना चार प्रकार कया ?

उ०-१ अपध्यान एटले आर्त अने रौद्र ध्यान, २ प्रमा-
दाचरण, ३ हिंसकशस्त्रप्रदान, अनर्थ दंड एटले जीव
हिंसानां साधनो शस्त्रादि पूरां पाडवां ते, ४ पापनो
उपदेश देवो.

१८ प्र०-आठ प्रकारना वचन परिसह कया ?

उ०-१, हीलणा परिसह ते मुनिनी पूर्व गृहस्थाश्रम अवस्था
हीन जात्यादि दूषणो काढी कठोर मर्म वचने साधुने
हीले निंदे ते; २ खिसणा परिसह ते साधुना पूर्व कृत
कर्म (जनित) अवगुण उघाडा पाडी निंदे, ३
निंदण परिसह ते साधुपुरुषनो निरादर करे दुगंछादि
दशवि, ४ गर्हणा परिसह ते साधुओना समक्ष छता
अछता अवगुणो बोले, ५ ताडणा परिसह ते साधुने
मारे, कुटे, ६ तर्जना परिसह ते साधु प्रत्ये अतिशय
आक्रोश करी अत्यंत कठोर वचन कहे, भयंकरता
दशवि, ७ पराभव परिसह ते साधुनां वस्त्र पात्रादिक
संजम उपकरणो हरे, भांगे, तोडे, फोडे. ८ एषणा प-
रिसह ते साधुने भातपाणी प्रमुखनो अंतराय पाडवानो
भय देखाडी त्रास उपजावे, ए आठ वचन परिसह,
साधु पुरुषे सम्यक् प्रकारे सहन करवां, पण धर्मथी
चलायमान थवुं नहि.

१९ प्र०-१ सिद्ध्यइ, २ बुद्ध्यइ, ३ मुच्चइ, ४ परिनिव्वाइ
एटले थुं ?

उ०-१ सिद्ध्यइ एटले परिणामनी निर्मळतावडे कर्मनुं
ओछुं करवुं, आत्मप्रदेशथकी कर्मांश पुढलो घटाडवा
ते. बुद्ध्यइ एटले वस्तु स्वरूपनुं तदनंतर ज्ञान थवुं ते.

३ मुच्छि एटले कर्मपुद्गलोनું आत्मप्रदेशथी क्षय થવું, કર્મ સત્તાનો નાશ થવો, ફરી તેવો બંધ કદી ન પડે તેવા પરિણામ તે. ૪ પરિનિવ્વાઈ એટલે આત્મા ઠરણ-પણાને પામ્યો, નિજસ્વરૂપ આલંબિ સમાધિષ્ઠ થયો તે.

૨૦ પ્ર૦—બુદ્ધે, મુક્તે, પઢિનિવ્વુડે, અંડગડે શબ્દોનો ભાવાર્થ કહો ?

ઉ૦—૧ બુદ્ધે એટલે આત્મા સંપૂર્ણ જ્ઞાનસ્વરૂપી થયો તે. ૨ મુક્તે એટલે સર્વ કર્મથી મુક્તિ મેળવીને માટે મુક્તે. ૩ પઢિનિવ્વુડે એટલે સર્વ કર્મ શિથિલભૂત એટલે જરજરિત થયાં તે. ૪ અંડગડે એટલે અંતકૃતે કહેતાં સંસારનો અંત કર્યો ભવ સ્થિતિ સદંતર નાશ કરી તે.

૨૧ પ્ર૦—ચાર પ્રકારે ધર્મ કેવી રીતે છે ? તે તેના ફલ પરિણામ સહિત યથાર્થ સમજાવો.

ઉ૦—૧ આચાર ધર્મ તે રૂઢા આચારનું સંવન કરવું જેથી અનાચારનો ત્યાગ થાય. ૨ દયા ધર્મ તે સર્વ પ્રાણી-માત્રને આત્મવત્ જાણી સર્વ પ્રત્યે સમાન મૈત્રીભાવ દર્શાવી, યથાશક્તિ ઉપકારાદિ કરી, તેમનું નિરંતર ખલું ચિંતવવું, પણ અંતરમાં કદાપિકાલે અપરાધી ઉપર પણ વુરુ ચિંતવવાના દ્વેષપરિણામ ન રાખે, તેમ બેપરવાઈ પ્રવૃત્તિ પણ ન દાખવે. ૩ ક્રિયા ધર્મ તે સામાયિક, પોસહ, પ્રતિક્રમણ, પૂજાદિ શુભ કરણી વિધિ આદર સહિત કરે, જેથી કર્મનો કાટ ઉતરે, ભવસંતતિ ઘટે, પરંપરાયે મુક્તિ માર્ગે જોડાય અને ૪ વસ્તુધર્મ તે જે થકી વસ્તુ એટલે આત્મ સ્વરૂપાનુગત પૂર્ણ બોધ ઉપજે, સ્વરૂપાચરણ સ્વરૂપરમણ થાય અને શુભાશુભ સમસ્ત

કર્મ નિર્જરે તેવો સર્વોત્તમ ધર્મ, એમ એ ધર્મના ચાર પ્રકાર વસ્તુગતે પરમાત્માએ પ્રકાશ્યા છે, અને તેના કારણરૂપ ચાર વ્યવહાર ધર્મ તે દાન, શિયલ, તપ અને ભાવ ધર્મો છે, આ ચાર ધર્મવડે અનાચાર દૂર થાય, લૌકિકયશ પ્રતિષ્ઠા પામે, અન્ય તીર્થિઓ પળ જૈન-ધર્મની પ્રશંસા કરે, જૈનાચાર અનુમોદે; માટે આચારઃ પ્રથમો ધર્મઃ इति વચનાત્; દયાધર્મવડે હિંસક કર્મ પ્રવૃત્તિ ટલે, શુભ પુણ્ય પુષ્ટ કરી પરંપરાયે જીવ મુક્તિને યોગ્ય થાય; એ રીતે ફલ પરિણામ પૂર્વક ધર્મના ચાર પ્રકારને યથાશક્તિ સવિનય સેવન કરી કોઈ પરસ્પર દુહવાય નહિ, એમ જે ઉત્તમ પ્રાણી યદાર્થ સ્યાદ્વાદ રીતે જાણીને પાઠે તે સુલભબોધી થઈ વહેલો સિદ્ધિ વરે; એવીજ રીતે જે પ્રાણી ક્રિયાવિધિ આદરે, ધ્યાનપૂર્વક ઉપયોગ શુદ્ધ રાખે, તે પ્રાણીના સર્વ મનોવાંછિત પૂર્ણ થવા સાથે શીઘ્ર પરમાત્મસ્વરૂપને પામે.

૨૨ પ્ર૦—ત્રણ પ્રકારનાં કર્મનું સ્વરૂપ સમજાવો ?

પ્ર૦—દ્રવ્ય કર્મ તે જ્ઞાનાવરણીયાદિ આઠ કર્મોની પુદ્ગલ-દલિક વર્ગના, ૨ નોકર્મ તે ઔદારિકાદિ પાંચ શરીર, ૩ ભાવકર્મ તે આત્માની અનાદિ કાલની પ્રદેશે લાગેલી રાગદ્વેષની અશુદ્ધ પરિણતિ. તે મધ્યે દ્રવ્યકર્મ તથા નોકર્મ પુદ્ગલાશ્રિત છે, ભાવકર્મ આત્માશ્રિત છે; પહેલાં બે કર્મ વિનાશી છે કેમજે અનાદિ અનંત અ-ભવ્યાશ્રિ અને ભવ્યાશ્રિ અનાદિ તથા સાદિ સાંત માંગે આત્મપ્રવૃત્તિરૂપ હોવાથી છે, તથા હર્ષોલ્લાસ તે ભાવકર્મ આશ્રિત છે. અહિં દૃષ્ટાંતથી આ વાત વિશેષ સ્પષ્ટ થશે

तेथी कहीए छीएः—के जेम एक चोखा नामना धान्यनी कोठी छे, तेमां धान्य जे छे ते द्रव्य कर्म, अने कोठी ते नोकर्म, अने चोखाने लागेलो जे मिणो ते समान भावकर्म चीकासरूप आत्मानी अशुद्ध परिणति जाणवी.

२३ प्र०—अरिहंतादि नव पदनो भावार्थ तथा ते प्रत्येकनुं तन्मय ध्यान करतां थकां थुं थुं गुण निपजे ते भिन्न भिन्न कहो ?

उ०—अरिहंतादि पंचपरमेष्ठिमहाराजनुं स्मरण करतां उदयकर्मनुं निवारण थाय, अरिहंतादिनुं द्रव्यथी शरण करे तो द्रव्यथी उदय आवतां सर्व पाप निष्फल थाय, त्रिपाक वेदना पण अल्प थाय, इत्यादि घणो गुण निपजे, सर्व द्रव्यपापनो नाश थाय, एम आत्मा आत्मानुं स्मरण करे, ध्यानगत् वज्रपिंजरवत् पोताने स्वरूपे परिणमे, त्यारे सर्व कर्मनो नाश करे, एम आत्मस्मरण तथा निमित्तस्मरणनुं स्वरूप जाणवुं, हवे अरिहंतने संभारतां, समरतां, परिणमतां आत्माने जे गुण निपजे ते कहिए छीए, ? अरि एटले रागद्वेषरूप भावज्ञत्रु तेनो नाश थाय, अने वीतराग स्वरूप प्राप्त थाय, २ तेम सिद्धपदनुं तन्मय ध्यान धरतां आत्मा निष्पन्न अरुपि परमात्मभावने पामे, ३ तेम आचार्यपदनुं ध्यान धरतां शुद्ध पंचाचार प्रवर्तन शुलभ उदय आवे, भवांतरे आचार्य गणधरादिपद पामे, ४ उपाध्यायपदनुं ध्यान धरतां शास्त्रार्थ सूत्रार्थ सुलभ थाय, अध्यापक शक्ति भवांतरे प्रगटे, ५ साधुपदनुं ध्यान

ધરતાં મુક્તિમાર્ગની સાધના સુગમ થાય, સુલભવોધિપણું મગદે, વ્હી ચારિત્ર સુકર થાય, ગજસુકુમાલની પેઠે શીઘ્ર મુક્તિપદ પામે; ૬, દર્શનપદ આરાધતાં સમ્યક્ત્વ નિર્મલ કરે, વસ્તુ પ્રતીતિ દૃઢ થાય, પરમાત્મસ્વરૂપનો અવગાઢ પુષ્ટ પરિચય નિષ્ણે, ૭ જ્ઞાનપદ આરાધતાં બોધશુદ્ધિ થાય, તત્ત્વભાસન પ્રકાશ વિસ્તરે, ૮ ચારિત્રપદ આરાધતાં નિરતિચારપણે પંચ મહાવ્રતની શુદ્ધ પ્રતિપાલના પૂર્વક સામાયકાદિ પાંચ ભાવચારિત્ર પરિણતિ થાય, સ્વરૂપ રમણતા સુલભ થાય, ૯ તપપદ આરાધતાં ઇચ્છા નિરોધ થાય, સમસ્ત પૌદ્ગલિક પીપાસા ટલે, તૃષ્ણા દાહ ઉપશમે, અને મમત્વભાવ મલ ગલી જાય એવું ભાવ.

૨૪ પ્ર૦—કર્મનો ઉદય તથા બંધ જીવને કેવી રીતે થાય છે ? તે સ્પષ્ટ સમજાવો.

૩૦—બાંધ્યાં કર્મ ઉદય આવે છે; જેવે રસે બાંધ્યાં હોય, તેવેજ રસે તથાવિધ દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ, ભાવ પામીને, પ્રદેશે તથા વિપાકે ભોગવે; તે ભોગવતાં નવાં બંધાય પણ સમભાવે વેદેતો નિર્જરા થાય, અને વિષમ ભાવે એટલે રાગદ્વેષાદિ મલીનભાવે વેદે તો નવાં બંધાય તથા વિષમભાવે ભોગવીને પછી પશ્ચાત્તાપ કરે તો કર્મબંધનો રમઘાત કરી ચીકાસ મટાડે, તે ઉદયકાળે સુગમતાથી સ્વરી જાય. અને જો કર્મ વિષમભાવે ભોગવે, દુર્ધ્યાન કરે તો ઉદયકાળે અત્યંત દોમહિલાં ભોગવીને સ્વપાવે; વ્હી વેદતાં થકાં નવાં કર્મનો ગાઢ બંધ કરે.

૨૫ પ્ર૦—બોધ અને સમાધિનું સ્વરૂપ સમજાવો.

૩૦—સમ્યક્ જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, રત્નત્રયી સુગમ પ્રાપ્તિ તે બોધ; અને અર્હિ તેમ ભવાંતરને વિષે નિર્વેદનપણે તેની સુલભતા તે સમાધિ, એટલે ચિત્તની સ્થિરતા વિશ્રાંતિભાવ જાણવો.

૨૬ પ્ર૦—વૈરાગ્ય અને સંવેગમાં શો ફેર ?

૩૦—સંસાર એટલે વિષય કષાયોદિ મહા મલીનતાના કારણરૂપ શરીર, સ્વજન પરિવાર, ભોગ વૈભવાદિયકી વિરક્ત બુદ્ધિ એટલે રાગનો ત્યાગ તેને વૈરાગ્ય કહીએ. અને એકાંત મોક્ષનીજ અભિલાષા, શાસ્ત્ર સ્વાભાવિક ચિદાનંદઘનમય પરમાત્મપ્રાપ્તિનીજ ઇચ્છા તેને સંવેગ કહીએ; અને એવા સંવેગે કરીને સહિત હોય તેજ સ્વરા સંવેગી જાણવા.

૨૭ પ્ર૦—દાન, શીલ, તપ અને ભાવ એ ચાર કયા સાધનના વલ્લવડે પ્રાપ્ત થાય ?

૩૦—દાન, ધનવલ્લથી । શીલ, મનવલ્લથી । તપ, તનવલ્લ વડે । અને ભાવ, સુજ્ઞાન વલ્લે.

૨૮ પ્ર૦—કઈ વસ્તુની પ્રાપ્તિ સ્વરા ભાગ્યોદયવડે થાય ?

૩૦—૧ સદ્ગુરુની દેશના, ૨ સુદેવની સેવના, ૩ અને સુધર્મની આરાધના.

૨૯ પ્ર૦—તિર્યક્ પરિચય અને ઊર્ધ્વ પરિચય કોને કહિએ ?

૩૦—ધર્માસ્તિકાયાદિ પાંચ દ્રવ્યો જે સપ્રદેશી છે, તેની તિર્યક્ પરિચય સંજ્ઞા છે; અને અપ્રદેશી એક કાલદ્રવ્યને ઊર્ધ્વ પરિચય સંજ્ઞા છે.

૩૦ પ્ર૦-ધર્મનું સ્વરૂપ ચતુર્વિધ કહ્યું છે તે કેવી રીતે ?

૩૦-૧ વસ્તુનો મૂલ સ્વભાવ તે ધર્મ, ૨ ક્ષમાદિ દશવિધ યતિ ધર્મ, ૩ દર્શન જ્ઞાન ચારિત્રરૂપ રત્નત્રયીધર્મ, ૪ લોકાય જીવની રક્ષારૂપ ધર્મ.

૩૧ પ્ર૦-મુનિને ચતુર્વિધ સંયમ છે તે શી રીતે ?

૩૦-૧ પ્રાણ સંયમ, તે પદ્મકાયજીવવધની અવિરત્તિ ટઢી માટે, ૨ ઇન્દ્રિય સંયમ તે પાંચ ઇન્દ્રિયોના વિષય વિકારોને ટાળે માટે, ૩ કષાય સંયમ તે ત્રણ કષાયની ચોકડીના ઉદય મટયા માટે, ૪ મન સંયમ તે દ્રવ્ય તથા ભાવ મનના વિકલ્પ સંવર્યા માટે.

૩૨ પ્ર૦-દ્રવ્ય મન અને ભાવમનનો અર્થ સમજાવો.

૩૦-દ્રવ્ય મન તે પાંચ ઇન્દ્રિયોના વિષયરૂપ, મનોવર્ગના દલિકને અવલંબન મનન શક્તિ, મનોયોગદ્વારા ઇચ્છિત પરિણામ, નિર્વિકારી નિર્વિકલ્પી શક્તિ વિશેષ તે કેવળીને પળ હોય. ભાવમન તે વ્યક્તાવ્યક્ત સંકલ્પ વિકલ્પરૂપ વિકારી મોહજનિત, શુભાશુભ પરિણામરૂપ છે.

૩૩ પ્ર૦-સ્વભાવે તથા વિભાવે આત્માનું પરિણમન થાય ત્યાં શું શું ફલ નિપજે.

૩૦-આત્મા સ્વભાવે પરિણમે તિહાં સમ્યક્ત્વ ગુણ નિપજે, તેનાં ફલ જ્ઞાન અને આનંદ એ બે ઉપજે; અને જ્યારે આત્મા દેહગેહાદિ પરભાવે પરિણમે તિહાં મિથ્યાત્વ નિપજે; તેનાં ફલ વિષય કષાયરૂપ મલીન પરિણતિ, ચતુર્ગતિ ભ્રમણરૂપ સંસાર સંતતિ છે. સુખ દુઃસ્વરૂપ છે, એમ જાણી ઉત્તમ જીવોએ વિભાવદ-

જ્ઞાનો ત્યાગ કરી જેમ બને તેમ સત્સંગે રહી સ્વ-
આલંબન, સ્વભાવ પરિણમન, શુદ્ધોપયોગે કરવા પ્ર-
યત્ન કરવો.

૩૪ પ્ર૦-જીવના દ્રવ્ય ગુણ પર્યાયના ધાતક કોણ છે ?

૩૦-૧ અજ્ઞાનપણું તે આત્મદ્રવ્ય ધાતક છે; ૨ મિથ્યાત્વ
તે આત્મગુણ ધાતક છે, ૩ અવિરતિ તે આત્મિક સુખ
પર્યાય ધાતક છે, તથા ૪ અજ્ઞાન અને મિથ્યાત્વ તે
આત્માનું જીવપણું દાવે છે, આત્મસ્વભાવ પરિણતિ રૂંધે
છે, અને અવિરતિ દોષ આત્મિક સુખ રૂંધે છે.

૩૫ પ્ર૦-જીવ દ્રવ્યનિર્જરા અને ભાવનિર્જરા કેવી રીતે કરે ?

૩૦-જીવ શુદ્ધ જ્ઞાનોપયોગે ભાવનિર્જરા કરે છે, અને
વૈરાગ્યભાવ ઉદાસીનતાએ દ્રવ્યનિર્જરા કરે છે.

૩૬ પ્ર૦-પૌદ્ગલિક ઇચ્છા તથા મૂર્છાભાવે કરી જીવ શું પુષ્ટ
કરે ?

૩૦-ઇચ્છાએ અજ્ઞાનપણું, અને મૂર્છાએ મિથ્યાત્વ પુષ્ટ કરે.

૩૭ પ્ર૦-ગુણ પર્યાયના ધાતક કોણ ? તેનું સ્વરૂપ કહો.

૩૦-આત્માના ગુણપર્યાયના ધાતક:-૧ જ્ઞાનાવરણીય, ૨
દર્શનાવરણીય, ૩ મોહનીય, ૪ અંતરાય એ ચાર
વનઘાતી કર્મ છે અને શ્રેષ્ઠ વેદનીય આદિ મૂઢ તો
અઘાતી છે, પણ મોહમિશ્રિત થયે તે પણ ધાતકપણે
પરિણમે છે, તે મધ્યે અતિપ્રબળ મોહ કર્મ છે, તેની
અઘાતીસ પ્રકૃતિયો છે તે મોહ, રાગ અને દ્વેષ એ
ત્રણ ભાગે વહતીએ ત્યાં મોહશબ્દે મિથ્યાત્વ મોહનીય
જાણવી, રાગ, દ્વેષ શબ્દે ચારિત્ર મોહનીય જાણવી.
પ્રથમની મિથ્યાત્વમોહનીયની ત્રણ પ્રકૃતિ છે, તે

નિર્મલ સમ્યક્ત્વ ગુણની ઘાતક છે, અને બીજી ચારિ-
ત્રમોહનીય કર્મની પચીસ પ્રકૃતિયો છે, તે મધ્યે ક્રોધ
માન એ બે ચાર ચોકડીની લેતાં આઠ થાય, અને નવ
નોકણાયમાંથી અરતિ, શોક, ભય અને દુર્ગંછા એ ચાર
ગણતાં સર્વે મઝી એ બાર પ્રકૃતિ દ્વેષના ઘરની અથવા
રાગદ્વેષ જનિત છે, અને શેષ માયા લોભાદિ આઠ
કણાય અને હાસ્ય, રતિ, અને ત્રણ વેદ એ પાંચ મઝીને
તેર પ્રકૃતિઓ રાગના ઘરની છે.

૩૮ પ્ર૦-શરીરગતિ, પરિણામગતિ, શ્રદ્ધાગતિ, જે રીતે પરિણમે
છે તે રીતે કહો ?

૩૮-૧ શરીરનીગતિ ઔદયિકભાવે વેદનીય મધ્યે છે, ૨
પરિણામગતિ, વિષય કણાયની પ્રવૃત્તિ મધ્યે ઇષ્ટાનિષ્ટરૂપે
છે, ૩ શ્રદ્ધાની ગતિ, તત્ત્વ અતત્ત્વ વિવેચન કર્ણરૂપે છે.

૩૯ પ્ર૦-જીવના દ્રવ્ય, ગુણ, અને પર્યાય શાથી સમરં પડે
સુધરે ?

૩૯-દર્શન, જ્ઞાન, અને ચારિત્ર ગુણે કરી અનુક્રમે સમરં.

૪૦ પ્ર૦-તે શી રીતે છે, તે વિસ્તારથી સ્પષ્ટ સમજાવો ?

૪૦-આત્મા દ્રવ્ય અસંખ્યાત પ્રદેશી છે, તેનો જિન વચન
પ્રતીતે તથા અનુમાને કરી અનુભવ કરે તે દર્શન; તથા
પરોક્ષ અને પ્રત્યક્ષે જે પ્રતીતાત્મક ધર્મ ભાસન થયો,
જે આત્મદ્રવ્ય દર્શન દ્વારા ભાસ્યો-દિઠો તે જ્ઞાન; તે
સમ્યક્દર્શન ગુણે કરી આત્મદ્રવ્ય સમરં; સમ્યક્દર્શન
ગુણ હેતુ તે દ્રવ્ય દર્શન; તથા તે પ્રતીતાત્મક ધર્મરૂપ
અનંત ગુણનું જાણપણું થયું તે ગુણ હેતુ સમ્યક્જ્ઞાન
જાણવું; તથા દ્રવ્ય અને ગુણરૂપે જે ઉપયોગના પલટણ-

પણા રૂપ પરિણમન થાય તેને પર્યાય કહિયે; તે પર્યાયનો હેતુ સ્વરૂપાચરણ ચારિત્ર ગુણ હેતુ છે; અર્થાત્ત જીવના પર્યાય ચારિત્ર ગુણે કરી સમરે, અને જ્ઞાન ગુણે જીવના ગુણ સમરે, તથા દર્શનગુણે આત્મ દ્રવ્ય સમરે—સુધરે એ ભાવ જાણવો.

૪૧ પ્ર૦—જન્મ, જરા, અને મરણનું દુઃખ કેમ ટાળે ?

૩૦—શુદ્ધ રત્નત્રયીની પ્રાપ્તિ; તે આવી રીતે કે જીવે પૂર્વે સમ્યક્ત્વ પામ્યા પહેલાં અનંત પુદ્ગલ પરાવર્તન કાઢી સુધી જન્મ કર્યા, તે હવે સમ્યક્દર્શન પામ્યો; માટે ઉત્કૃષ્ટ કદાચ જન્મ કરે તોપણ અર્થ પુદ્ગલ પરાવર્તન કાઢી ઉપરાંત જન્મ ન કરે, માટે દર્શનગુણે જન્મની પીડા ટાળે; તથા જરા જે શુભાશુભ કર્મ ઉદયાગતે આવે છે તે સુખદુઃખરૂપ વેદાવે, વેદનીય વિપાક સમ્યક્જ્ઞાન ગુણે ટાળે; અને સ્વરૂપાચરણ એટલે શુદ્ધ વ્રતાચરણ રૂપે ચારિત્ર ગુણે મરણ પર્યાય—ગત્યંતર જવું ટાળે, એટલે ચારિત્રગુણે મરણ વેદના ટાળે, સારાંશ જે સમ્યક્દર્શને જન્મની, જ્ઞાન ગુણે જરાસ્થાની, અને ચારિત્ર ગુણે મરણની વેદના ટાળે છે, એ ભાવ જાણવો.

૪૧ પ્ર૦—યોગપ્રત્યયિક સત્તાગત, મિથ્યાત્વપ્રત્યયિક અને અવિરતિ પ્રત્યયિક બંધકૃતકર્મો શી રીતે ટાળે ?

૩૦—અશુભ યોગે બાંધેલાં કર્મ તપ સંજમાદિ શુભ ક્રિયા વ્યાપારવડે, સત્તાગત કર્મો શુદ્ધોપયોગે સ્વદ્રવ્ય પર્યાય પરિણામ વડે, સ્વભાવાચરણ શુદ્ધ ધ્યાનાલંબનવડે નિર્જરે; સમ્યક્દર્શનવડે મિથ્યાત્વ પ્રત્યય્યાં ટાળે, અને

અવિરતિ પ્રત્યક્ષ્યાં વિરતિ પરિણામે ટકે, તે વિષે કહ્યું છે જે:—

દુહા.

આગમે અધ્યાતમત્તણા, કહ્યા ઘણા પ્રબંધ;

દ્રવ્યગુણયોગે પરિણમે, (તો) સોનું અને સુગંધ.

૪૩ પ્ર૦—કષાય, પ્રમાદ, ઇન્દ્રિયવિષયરાગ, અને યોગ પ્રત્યક્ષ્યાં બાંધેલાં કર્મ ટાઢવાના ઉપાય કયા ?

૩૦—કષાય પ્રત્યક્ષ્યાં, ઉપશમાદિ સમતાભાવે ટકે; પ્રમાદે બાંધેલાં અપ્રમાદ દશાવડે ટકે; વિષય રાગ પ્રત્યક્ષ્યાં તપસ્યાવડે ટકે; અને યોગ પ્રત્યક્ષ્યાં અયોગી દશા—શૈલેશીકરણે પ્રવર્તતાં ટકે.

૪૪ પ્ર૦—નિશ્ચયનય અને વ્યવહારનય જીવને શું ગુણકારી છે ?

૩૦—સમ્યક્દૃષ્ટિ જીવ શ્રી જિણપ્રણીત સ્યાદ્વાદના જાણ, જૈનશૈલિના ઉપયોગી વૌધવાન, ભવ્યપ્રાણીઓને નિશ્ચયનય દૃઢતા—આસ્તિકના કરણહેતુ છે; અને વ્યવહારનય તે જીવના પર્યાય શુભાશુભ કર્મરૂપે જે ભર્યા છે, તેને સંભારવાના હેતુરૂપ છે; વ્યવહારનય કેડે ઉદ્યમ છે, અને નિશ્ચયનય કેડે ચિત્તની સ્થિરતા—દૃઢતા છે; એમ એ બે નયો આત્મદ્રવ્યને સમારવામાં સમકાળે ગૌણતા મુખ્યતાએ ગુણકારી છે; માટે એમાંથી એકપણ નયને ઉત્થાપે કે એકાંતે નિષેધે તો જીવ એકાંતવાદી—મિથ્યાત્વી જાણવો, એમ શ્રી જિનેશ્વર ભગવંતની વાણી છે, તે યથાર્થ સદ્દહવી.

૪૫ પ્ર૦—નિશ્ચય અને વ્યવહારનું સમ્યક્ સ્વરૂપ સ્પષ્ટ સમજાવો ?

૩૦—શ્રી જિનવાણી પ્રતીતે ગ્રહિને ષટ્ દ્રવ્યના યથાર્થ—

પણે ગુણપર્યાય ધારે, અનુભવ પ્રત્યક્ષે સ્વરૂપને વેદે, તથા ગુણપર્યાયનું વિલેખન કરે, તથા પુદ્ગલાદિક કર્મ પર્યાયમાં તદાકાર ન પરિણમે, પાંચ ઇન્દ્રિયના ભોગ ત્રિપયો ઇષ્ટાનિષ્ઠરૂપ ન વેદે, પોતાના સ્વરૂપને ભેદ રત્નત્રયીરૂપે આરાધે, તેને વ્યવહાર સમ્યક્ત્વી કહિયે; તથા પોતાના ગુણ ગુણી પર્યાય અભેદરૂપે—રત્નત્રયરૂપે નિર્વિકલ્પ સમાધિ પરિણમે, તેહને નિશ્ચય-સમ્યક્ત્વી કહીએ; ત્યાં વ્યવહાર સમ્યક્ત્વ તે નિશ્ચય સમ્યક્ત્વનું કારણ છે; અને નિશ્ચય સમ્યક્ત્વ તે કેવલ-જ્ઞાનનું કારણ છે.

૪૬ પ્ર૦—પૂર્વોક્ત ઉભય સમ્યક્ત્વીને વ્યવહાર પ્રવૃત્તિએ શું લાભ થાય ?

૩૦—નવતત્ત્વ, પદ્મદ્રવ્યાદિકનું આસ્તિકભાવે દૃઢ શ્રદ્ધાન, દેવ ગુરુ ધર્મનું યથાર્થ શ્રદ્ધાન, તત્ત્વ બુદ્ધિના વિશેષ પ્રકાશે કરી તત્ત્વાતત્ત્વનું નયભંગરૂપે, અનેકાંત માર્ગ વિશેષ રીતે અવલંબન થતાં આગલ પરંપરાએ વસ્તુ વ્યવહારસમ્યક્ત્વ જે પૂર્વે કહ્યું છે, તે રૂપને મેળવી આપે.

૪૭ પ્ર૦—ધર્મ, કર્મ, પુણ્ય અને પાપ કેવી રીતે થાય છે, અને તેનાં ભિન્ન ભિન્ન ફલ શાં શાં છે ? તે બરાબર કહો.

૩૦—જીવ શુદ્ધોપયોગે વર્તતાં ઇચ્છે પોતાના દ્રવ્યગુણ પર્યાયથી તન્મયપણે પરિણમે ત્યાં તે ધર્મ કરે, અને રાગદ્વેષ-મય અશુદ્ધોપયોગે વર્તતાં કર્મ બાંધે, એમ શુદ્ધોપયોગે ધર્મ અને અશુદ્ધોપયોગે કર્મ નિપજે છે, તથા શુદ્ધોપયોગે શુભયોગે પુણ્ય બાંધે, અર્થાત્ મન વચન કાયાના યોગ પ્રશસ્તભાવે તથાવિધ ગુણાનુરાગે પૂજા, સામાયક,

પ્રતિક્રમણ, પોસહ, સિદ્ધાંત શ્રવણ, અભ્યાસ, મનન, દાનાદિ શુભ યોગે પ્રવર્તતાં જીવ પુણ્યાનુબંધી પુણ્યનો રસ ઢાલે, તેમજ વ્હી અશુભ મન, વચન, કાયાના યોગે વિષયાદિ પ્રવૃત્તિ, અપ્રશસ્તભાવે, તદાકાર અભિરૂપે પરિણમતાં જીવ નિવિઢ પાપબંધ કરે, હવે તેનાં ફલ કહિયે છીએ:-પુન્યથી શુભ ગતિ, શુભ સામગ્રી, શાતા, અનુકુલતાદિ શુભ સંયોગ જીવ પામે, તથા શુદ્ધોપયોગી ધર્મવડે કર્મની નિર્જરા કરી મુક્તિવદ પામે; તથા અશુદ્ધોપયોગે વર્તતાં પાપ બાંધે, તેથી જીવ સંસારમાં ઘણો કાલ રહે, ઘણા ભવ કરે, અશુભોપયોગે કઠીન પાપબંધ કરીને જીવ જ્યાં ત્યાં ઘણી અશાતા પામે; સારાંશ જે પાપે અશાતા, પુણ્યે શાતા, કર્મે સંસાર અને ધર્મે મોક્ષ થાય છે.

૪૮ પ્ર૦-અલ્પ પાપબંધ અને અલ્પ કર્મબંધ શી રીતે થાય ? તે તેની ચૌભંગી સહિત કહો.

૩૦-પાંચ ઇન્દ્રિય અને ત્રણ યોગના અશુભ વ્યાપારમાં તદાકારણે ન પરિણમે, સખેદ પ્રવર્તે તો અલ્પ પાપબંધ થાય; તે આલોચણે નિંદા ગર્હા કરતાં છૂટે; તથા અશુદ્ધોપયોગે જે કર્મ બંધ નીપજે તે ભોગવે છૂટે; પાપ પ્રવૃત્તિ કરતાં તીવ્ર મલીન પરિણામે તન્મય થતાં તીવ્રરસે ઘણાં નિવિઢ કર્મ બાંધે; અને ઘણી અશુભ યોગની હલચલે પાપ પુદ્ગલ ઘણાં મેલ્લે, પણ તદાકારણે તીવ્ર કપાય અનુબંધ ન હોય તો શિથિલ બંધ કરે; એમ કોઈ જીવને પાપ ઘણું અને કર્મબંધ અલ્પ, કોઈને કર્મબંધ વધુ અને પાપ અલ્પ, કોઈને પાપ ઘણું

અને કર્મબંધ ણ ઘણો, અને કોઈને પાપબંધ કર્મબંધ
એકે નહિ; એમ કર્મબંધ અને પાપબંધ આશ્રિ ચૌભંગી
જાણવી.

૪૯ પ્ર૦-ધર્મ, કર્મ અને ભર્મ શાથી નીપજે ?

૩૦-શુદ્ધોપયોગે ધર્મ, ક્રિયાએ કર્મ અને મિથ્યાત્વે
ભર્મ નિપજે.

૫૦ પ્ર૦-પાપ, પુણ્ય અને ધર્મ એ એક વસ્તુ છે કે જુદી ?

૩૦-ધર્મ, પુણ્ય અને પાપ એ ત્રણે વસ્તુ ભિન્ન, ગતિ ભિન્ન,
ઉપયોગે ભિન્ન અને ફલપણે ભિન્ન ભિન્ન છે; ધર્મ
ક્ષમાદિ દશવિધ યતિ ધર્મરૂપ છે, શુદ્ધોપયોગ પરિ-
ણતિ એ સંવરરૂપ છે, અને તેનું ફલ મોક્ષ છે;
શુભ પરિણામે કરી પુણ્ય નવ પ્રકારે બંધાય છે, તે
વેંતાઢીશ મેદે અનુકુલપણે શાતાફલરૂપે ભોગવાય છે,
પુણ્ય પૌદ્ગલિક જડ વસ્તુ સોનાની બેડી રૂપ વિનાશી
સંસાર હેતુરૂપ હોવાથી મુનિને નિશ્ચયનયે ત્યાર્જ્ય છે;
પાપ અશુભ પરિણામે અઠાર પ્રકારે બંધાય છે, વીયાસી
પ્રકારે પ્રતિકુલપણે અશાતા ફલરૂપે દુઃસ્વદાયિપણે
લોઢાની બેડી સમાન ભોગવાય છે, તે તો સર્વથા
પ્રકારે હેય છે. એમ ધર્મ સ્વભાવ જનિત આત્મિક છે;
અને પુણ્ય પાપ કર્મ જનિત પૌદ્ગલિક છે; ધર્મ
સર્વથા પ્રકારે ઉપાદેય છે, શુભ કર્મ વ્યવહારે અપ-
વાદે ઉપાદેય છે, નિશ્ચય સ્વરૂપે હેય છે; અને અશુભ
કર્મ તો સર્વથા પ્રકારે બંને નયે હેય એટલે ત્યાગવા
યોગ્ય છે.

૫૧ પ્ર૦ ધર્મ જીવને શાથી નિપજે ?

૩૦—જ્યાં સુધી જીવના પરિણામ સંકલ્પ વિકલ્પમાં વર્તે છે, ત્યાં સુધી શુભાશુભ કર્મબંધ નિપજે, અને જ્યારે નિર્વિકલ્પ દશામાં પરિણમે—પ્રવર્તે ત્યારે શુદ્ધ ધર્મ પ્રગટે; એમ વિકલ્પે કર્મ લાભ અને નિર્વિકલ્પે ધર્મ-લાભ જાણવો.

૫૨ પ્ર૦—સ્વાભાવિક રત્નત્રયી ગુણનું લક્ષણ સ્વરૂપ કહો ?

૩૦—બોધપ્રકાશ અને વિલક્ષણ વિચક્ષણતા એ જ્ઞાનનું સ્વાભાવિક લક્ષણ જાણવું; દૃઢ આસ્તિકતા, પ્રતીતાત્મક શ્રદ્ધાનગુણ તે સ્વાભાવિક દર્શન લક્ષણ જાણવું; તથા ચિત્તની સ્થિરતા, અનુકુળતા, સ્વરૂપ રમણતા તે સ્વાભાવિક ચારિત્ર લક્ષણ જાણવું; એમ એ સામાન્ય-પણે રત્નત્રયીનું વસ્તુગતે લક્ષણ જાણવું, વિશેષ પ્રકારે-તો વસ્તુ અનંત ધર્માત્મિક સામાન્ય અને વિશેષ સ્વભાવવંત સમકાળે છે, તેમાં જે વિશેષાત્મક ધર્મ એટલે વસ્તુને જાતિ ક્રિયાદિ અનેક વિશેષણોયુક્ત યથાર્થ જાણવી તે જ્ઞાનગુણ; અને વસ્તુગતે સામાન્યાવબોધ તે દર્શન ગુણ; તથા સ્વપર વહેંચણ ભેદજ્ઞાનરૂપ જે વિવેક, સદાચરણ, અપિ તુ સ્વરૂપાચરણજ જ્ઞાનના ફલરૂપ વિરતિ પરિણતિ ગુણ છે, તે ચારિત્ર લક્ષણ જાણવું.

૫૩ પ્ર૦—ધર્મ સાંભળવો, જાણવો, અને આદરવો તે કેવી રીતે ?

૩૦—ત્રીતરાગની વાણી સ્યાદ્વાદરૂપે છે, તેને આત્મસ્વરૂપ પ્રરૂપણાની મુખ્યતાએ જે ધર્મનો સદ્ગુરુ મહારાજ ઉપદેશ કરે છે, તે ધર્મને અત્યાદર સહિત સાંભળવો, સ્વસમય એટલે સ્વશાસ્ત્રાનુસાર, અને પરસમય એટલે પરશાસ્ત્રાવબોધ, એમ સ્વપરજ્ઞાન પરીક્ષાપૂર્વક જેમ શુદ્ધા-

શુદ્ધ ધર્મનો પ્રકાશ-ભાસન થાય, તેમ તે શુદ્ધ રત્નત્રયી આરાધનરૂપ ધર્મને વિવેક બુદ્ધિ જાણવો, તથા જેને પોતાના દ્રવ્યગુણ પર્યાય પોતાનાજ શુદ્ધાત્મ દ્રવ્ય ગુણ પર્યાય પરિણતિરૂપે પરિણમ્યા છે, તેનો પ્રહ-પેલો ધર્મ આદરવો. ઇતિભાવ.

૫૪ પ્ર૦—ચેતના એટલે શું ?

૩૦—જ્ઞાન દર્શન સ્વભાવરૂપ આત્મલક્ષણ એટલે સુખદુઃખનું જે ભાન થવું—ચેતવું એટલે સુખે દુઃખે જે ચેતે તેને ચેતના કહિયે, તે જીવનું લક્ષણ છે. હવે તે ચેતનાના મૂળ વે મેદ છે:—? જ્ઞાનચેતના, ૨ અજ્ઞાનચેતના, તે મધ્યે અજ્ઞાનચેતના વે પ્રકારે છે તે ? કર્મચેતના, ૨ કર્મફલ ચેતના, તેમાં કર્મચેતના તે રાગદ્વેષાદિને વિષે જીવનું પરિણમન જાણવું, અને શુભાશુભ કર્મ-ફલનું વેદવું તે કર્મફલ ચેતના જાણવી; જ્ઞાનચેતનાનો કોઈ મેદ છે નહિ, તે આત્માના શુદ્ધોપયોગરૂપ શુદ્ધ પરિણતિ સ્પર્શન જ્ઞાનરૂપ છે, તે સમ્યગદૃષ્ટિ આત્માને હોય છે, અને અજ્ઞાનચેતના અશુદ્ધોપયોગના ઘરની વિભાવિક પરિણતિરૂપ મોહિત મિથ્યાદૃષ્ટિ જીવને હોય છે, જ્ઞાનચેતના જીવને પ્રગટે ત્યારે કર્મચેતના તથા કર્મફલ ચેતનારૂપ અજ્ઞાનચેતના ટલે.

૫૫ પ્ર૦—ત્રણે કાલે જીવ જે પાપકર્મનો બંધ કરે છે તેના નિવા-રણ હેતુ કયા ?

૩૦—ગયા કાલના પાપકર્મ તે પ્રતિક્રમણે મટે; અને વર્ત-માનકાલના પાપકર્મ તે આલોચણે મટે; અને અના-ગતકાલના પાપકર્મ પચ્ચરુલાણે ટલે.

૫૬ પ્ર૦—ચાર પ્રકારે વ્યવહાર છે તે કયા ?

૩૦—૧ અનુપચરિત સદ્ભૂતવ્યવહાર તે અનંત જ્ઞાન, અનંત દર્શન, અનંત સુખ, અનંત વીર્ય આદિ દર્શને આત્માની અનંત ગુણાત્મક શુદ્ધતારૂપ જાણવો, ૨ ઉપચરિત સદ્ભૂત વ્યવહાર તે ક્ષયોપશમિક જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્રાદિરૂપ જાણવો, ૩ અનુપચરિત અસદ્ભૂત વ્યવહાર તે જીવના અનાદિ કર્મસંબંધ એટલે જ્ઞાનાવરણીયાદિ અષ્ટ કર્મપુદ્ગલોનું આત્મપ્રદેશે અવસ્થાન છે તે જાણવો, ૪ ઉપચરિત અસદ્ભૂત વ્યવહાર તે લૌકિક માન્યતારૂપ દેશાચાર રુઢિરૂપ, જ્ઞાતિ, પંચ વિગેરેના કલ્પિત કાયદા, નિયમરૂપ, તથા અનાદિકાલથી જીવને લાગેલી પરવસ્તુનેવિષે મારાપણાની બુદ્ધિરૂપ સ્ત્રી, પુત્ર, બંધુ, માતા, પિતા, સ્વજનપરિવાર, મિત્ર, શત્રુ, ઘર, હાટ, વસ્ત્રાદિ સર્વ પરિગ્રહ મમતાની મિથ્યા કલ્પનારૂપ ઉપચરિત અસદ્ભૂતવ્યવહાર જાણવો.

૫૭ પ્ર૦—ત્રિવિધ કર્મનું સ્વરૂપ સમજાવો ?

૩૦—૧ દ્રવ્યકર્મ તે જ્ઞાનાવરણીયાદિ આઠ કર્મપુદ્ગલો જે આત્મપ્રદેશે લાગેલાં છે તે, ૨ ભાવકર્મ તે રાગદ્વેષાદિ આત્માની અશુદ્ધાવિભાવિક પરિણતિ, ૩ નોકર્મ તે ઔદારિકાદિ પાંચ શરીરરૂપ જાણવાં.

૫૮ પ્ર૦—ચતુર્વિધ દયાનું સ્વરૂપ કહો ?

૩૦—૧ દ્રવ્યદયા તે મિથ્યાદૃષ્ટિ અજ્ઞાની જીવને હોય તે પરપૌદ્ગલિકભાવરૂપ પરહસ્તે વેચાણી, રાગદ્વેષે દાણાદિ તે નથી જાણતો, એથી જે અનુપયોગરૂપ નામ માત્ર દયાસ્વરૂપ તે દ્રવ્યદયા એક રીતે પરદયામાં પણ

અંતર્ભવે છે, ૨ પરદયા તે સ્વટ્કાય જીવરક્ષારૂપ
વિરતિવંત જીવને હોય. તે સમ્યક્દૃષ્ટિ અને મિથ્યા-
દૃષ્ટિ વંનેને સંભવે છે, ૩ ભાવદયા તે શુદ્ધાત્મોપયોગ-
રૂપ સમ્યગ્દૃષ્ટિને જ હોય, કેમ જે પોતાનો આત્મા
દયારૂપ જ છે એમ જાણીને તે પ્રવર્તે છે, ૪ સ્વદયા
તે સમ્યગ્દૃષ્ટિ મુનિ, ક્ષપકથ્રેણિ આરુઢને હોય છે.

૫૯ પ્ર૦-ત્રિવિધ મોક્ષભેદ સમજાવો ?

૩૦-૧ ભાવમોક્ષ સમ્યગ્દૃષ્ટિને હોય, ૨ દ્રવ્ય મોક્ષ સાધુને
હોય, ૩ ગુણમોક્ષ તે તેરમા ચૌદમા ગુણસ્થાનિ કેવલી
ભગવંતને હોય.

૬૦ પ્ર૦-ત્રિવિધ ચેતના કેવી રીતે કોને હોય ? તે કહો.

૩૦-૧ કર્મચેતના ત્રસજીવને, ૨ કર્મફલ ચેતના એકેન્દ્રિયા-
દિકને, ૩ જ્ઞાન ચેતના સમ્યગ્દૃષ્ટિને જ હોય.

૬૧ પ્ર૦-ત્રિવિધ સંસારી જીવનું સ્વરૂપ સમજાવો ?

૩૦-૧ ભવાભિનંદી જીવ તે જેને સંસારને વિષે દેહ, ગેહ,
સ્ત્રી, પુત્ર, ધનાદિ પરિગ્રહ ઉપર તન્મય રાગ-આનંદ
વર્તવારૂપ સંસારાભિમુખપણું મસ્તપણે હોય, વિષય
કપાદાદિમલોનપરિણતિનાં એસ્યતા વર્તે, અને ધર્મ-
ધ્યાનાદિ સાધનમાં ભેદભાવ રહે એવું ભવાભિનંદીપણું
થિથ્યાદૃષ્ટિ મોહમૂઢ જીવોને હોય છે, તેનાં નામ:-
લોભી, કૃપણ, દયામણો, કપટી, મત્સરી એટલે અદેખો,
વિક્રણ એટલે સદા ભયવાન, અજ્ઞાનિ જેનાં સઘઘાં
આરંભ કામો નિષ્ફલ થાય છે એવો તે કઠોર જાણવો,
૨ પુદ્ગલાનંદિ જીવ તે સમ્યક્ત્વિને કહિયે, કેમ જે

તેને શુભાશુભ કર્મોદયો પુદ્ગલને વિષે રતિ વેદાવે એટલે ઉપરથી સારાં લાગે, પણ અંતરમાં સુખરૂપ વેદવાપણું ન હોય, સ્વેદ થાય, કેમ જે સંસારમાં તેને કાંઈપણ સ્વરેશ્વરા આનંદરૂપ નથી, એમ એણે જિનવચનાનુસાર અંતરંગ પ્રતીતિપૂર્વક જાણ્યું છે, માટે તેને સંસાર પ્રવૃત્તિ કરતાં અનાદિ ભવવાસના આવી જવારૂપ પુદ્ગલાનંદ હોય પણ ભવાભિનંદિપણું ટલ્યું છે, માટે સમ્યગ્દષ્ટિ જીવને પુદ્ગલાનંદિ કહિયે, ૩ આત્માનંદિ જીવ તે જેને કેવલ આત્મિક આનંદ, શુદ્ધ રત્નત્રય ધર્મે, તન્મયપણે, સ્વરૂપ લીનતાએ, સમસ્ત વ્યાકુલતા રહિત, સહજસ્વ-ભાવ વિલાસિપણારૂપ મુનિ મહાન્માઓને—યોગીશ્વરોને હોય છે.

૬૨ પ્ર૦—સદ્ગતિ અને દુર્ગતિ તે શાથી થાય છે ? તે વિસ્તારથી સ્પષ્ટ સમજાવો.

૩૦—શુભોપયોગે સદ્ગતિ, અને અશુભોપયોગે દુર્ગતિ, અશુ-ભોપયોગે સંસાર લાભ અને શુદ્ધોપયોગે એટલે સ્વભાવ પરિણતિએ તન્મયપણે પરિણમતાં મુક્તિ થાય, કારણ કે શુભ પ્રકૃતિને ઉદયે જીવના યોગ શુભ વર્તે, તેથી ધર્મ હેતુ શુભ ક્રિયા સાધના કરે તેથી પુણ્ય બાંધે, અને તેથી સદ્ગતિ થાય છે; તથા અશુભોપયોગે અશુભ કર્મનો ઉદય થતાં યોગ અશુભ વર્તે, તેથી અશુભ ક્રિયા વિષયાદિ સેવે, તેથી પાપ બંધાય છે, અને તેથી દુર્ગતિ થાય છે; તે માટે પુણ્ય પાપ શુભાશુભયોગને આયત છે, અને ધર્માધર્મ તે શુદ્ધાશુદ્ધ ઉપયોગને આયત છે, અર્થાત્ રાગ, દ્વેષ, મોહજનિત અશુદ્ધોપયોગે અધર્મ

છે, તેજ મિથ્યાત્વ છે; અને શુદ્ધોપયોગ તે રત્નત્રયરૂપ શુદ્ધાત્મ પરિણતિ, વીતરાગભાવ તેજ ધર્મ છે, અને તેજ સમ્યક્ત્વ છે.

૬૩ પ્ર૦—રોગાતંક તે શું ? અથવા રોગ અને આંતક એટલે શું ?

ઉ૦—વળો કાઢ રહે તે રોગ કહિણ, અને તત્કાલ પ્રાણઘાત કરે તે આંતક.

૬૪ પ્ર૦—બલ, વીર્ય, અને પરાક્રમમાં શું ફેર ?

ઉ૦—શારીરિક શક્તિ તે બલ, અને આત્મિક શક્તિ તે વીર્ય અને શુભાશુભ કર્મોદયાનુસાર પરાક્રમ જાણવું.

૬૫ પ્ર૦—સમ્યક્ત્વી અને મિથ્યાત્વીને મોહાદિકર્મવંધ સ્થિતિમાં શો ફેર છે ?

ઉ૦—સમ્યક્ત્વ તે જીવની સતારૂપ સ્વદ્રવ્ય તત્ત્વભૂત છે, તે જ્યારે પોતાનો સમય પામીને પડે તોપણ તેને મિથ્યાત્વ પર્યાય, દ્રવ્યગુણરૂપે ન પરિણમે તેથી તેને મોહાદિકર્મની ઉત્ક્રુષ્ટ સ્થિતિ બંધાતી નથી, માટે તેને મિથ્યાત્વ પર્યાય પરિણમતાં તીવ્રકપાયોદયે પણ સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્તને એક કોડાકોડ સાગરોપમ માઠેરો સ્થિતિવંધ થાય છે, એમ સમજાણ છે, પછીતો જ્ઞાનવંત વહુશ્રુત કહે તે સત્ય, અને અનાદિ ગાઢ મિથ્યાદૃષ્ટિને તો તિવ્રકપાયોદયે ઉત્ક્રુષ્ટ સિત્તેર કોડાકોડી સાગરોપમનો મોહનીયવંધ પડે છે.

૬૬ પ્ર૦—હવે પુદ્ગલ તે કર્મ છે, અને જીવ તે પણ કર્મ છે, તે શી રીતે ?

ઉ૦—પુદ્ગલ પરમાણું વિભાવરૂપે પરિણમે ત્યારે દ્વચણુકાદિ

સ્કંધકર્મ નિપજે; અને જીવપણ પોતાનો સ્વભાવ મ્હેલીને વિભાવરૂપે પરિણમે ત્યારે તે પણ કર્મરૂપ થઈ પુદ્ગલ કર્મવર્ગણાને ગ્રહે, તેથી જીવ પણ પરમાર્થે કર્મરૂપ જડ અજીવજ કહેવાય; તે જ્યારે સમ્યક્ત્વ પામે ત્યારે પોતાપણું ઓઝાવે, પરંથી પોતાને ન્યારો લાવે અને તેથી તે પરંપરાયે અકર્મરૂપ થાય છે, માટે તેને પુદ્ગલકર્મ પુદ્ગલ પ્રત્યક્ષ્યાં ઉદયઆશ્રિ સ્થાં પણ આત્મપ્રત્યક્ષ્યાં ગયાં એ ભાવ જાણવો.

૬૭ પ્ર૦—ચાર પ્રકારે નવ તત્ત્વનું સ્વરૂપ વિસ્તારથી કહો ?

૩૦—૧ નામથી પડેલે જીવ, અજીવ, ગુણ, પાપાદિ નવ તત્ત્વનાં નામ સૂત્રથી ગાથાનુસાર જાણે, ૨ ગુણથી પડેલે જીવાજીવાદિ નવ તત્ત્વના ગુણ ભેદાદિક અર્થથી જાણે; ૩ લક્ષણ, સ્વરૂપ લક્ષણથી પડેલે જીવનું લક્ષણ ચેતના, અજીવનું લક્ષણ અતતતનપણું इत्यादि લક્ષણ સ્વરૂપે નવ તત્ત્વ ઓઝાવે; ૪ પરિણામથી પડેલે જીવ જીવરૂપે પરિણમે, અજીવ અજીવરૂપે પરિણમે इत्यादि નવે તત્ત્વ આપ આપણેરૂપે પરિણમે તે પરિણામથી ચોથો ભેદ જાણવો.

૬૮ પ્ર૦—નવે તત્ત્વોનું ટુંક લક્ષણ સ્વરૂપ કહો.

૩૦—૧ જીવ અસંખ્યાત પ્રદેશી, અનંત ગુણમય તે શુદ્ધ ચેતનાગુણ તે જીવનું લક્ષણ જાણવું, ૨ વર્ણાદિ પાંચ અજીવના ગુણ તે જેમ ધર્માસ્તિકાયનો ગુણ ચલણ સહાયકતા અધર્માસ્તિકાયનો ગુણ સ્થિતિ સાહાયકતા આકાશાસ્તિકાયનો ગુણ અવગાહન દાન સમર્થતા, કાલનો ગુણ સમયવર્તના લક્ષણ અને પુદ્ગલાસ્તિકાયનો

સડળ, પડળ, નાશ, મિલળ, વિશ્વરણાદિ વર્ણ મંથ
રસાદિરૂપ જાણવો, ૩ તથા ઉર્ધ્વગતિ, ઇન્દ્રિયસુખ,
શાતા આપે તે પુણ્યનો ગુણ, ૪ અધોગતિ, સંકેશરૂપ
અશાતાદિ દુઃખ આપે તે પાપનો ગુણ, ૫ શુભાશુભ
કર્મનું આવવું તે આશ્રવનો ગુણ, ૬ શુદ્ધોપયોગે શુભા-
શુભ કર્મ આશ્રવનો નિરાધ તે સંવરનો ગુણ, ૭ નવા
કર્મ પૂર્વ કર્મની સાથે મલીને વંધાય તે વંધનો ગુણ,
૮ શુભાશુભકર્મ, આત્મપ્રદેશથી સાડન થાય, દેશથી
તે નિર્જરે તે નિર્જરાનો ગુણ, ૯ આત્મપ્રદેશથી સર્વાંશે
કર્મ પુદ્ગલોનો ક્ષય તે મોક્ષનો ગુણ જાણવો.

૬૯ પ્ર૦-કેવા શ્રાવકને સ્વમમય પરસમયના જાણ કહિયે ?

૩૦-જીવાજીવાદિક નવતત્ત્વને યથાર્થ જાણે છટ્લે જીવ,
નિર્જરા, સંવર અને મોક્ષને ઉપાદેયરૂપે જાણી આદરે,
અને અજીવ, પુણ્ય, પાપ, આશ્રવ અને વંધને હેયરૂપે
જાણી તેનો ત્યાગ કરે, તથા નવ તત્ત્વને ચાર પ્રમાણે,
સાતે નયે, ચાર નિક્ષેપે, દ્રવ્ય ભાવ ભેદે, સ્યાદ્વાદશૈલિ
પદ્ દ્રવ્યાદિ તેના ગુણ પર્યાયના યથાર્થ સ્વરૂપ ભાસન
પૂર્વક જેણે ભલે પ્રકારે જાણ્યા છે તેને જ્ઞાની શ્રાવક કહિયે.

૭૦ પ્ર૦-કર્તાઈ કર્મ અને ક્રિયાઈ વંધ તે શી રીતે ?

૩૦-જેવો કર્તા હોય તેવું કર્મ નીપજે, તથા જ્યાં જેવા હેતુ
ત્યાં તેવી ક્રિયા થાય; અને તે શુભાશુભ ક્રિયાઈ શુભા-
શુભ કર્મ વંધ નીપજે; કહ્યું છે કે:-

દુહો.

કર્તા પરિણામી દ્રવ્ય, કર્મરૂપ પરિણામ;
ક્રિયા પરજાયકી કરે, વસ્તુ એક ત્રય નામ.

માટે શ્રી જૈન દર્શન ઉપયોગે તથા અક્રિયભાવે છે. જૈન દર્શન શ્રદ્ધાન શુદ્ધોપયોગે છે, અને શુદ્ધોપયોગ આત્મભાવે છે, અક્રિયભાવે છે, અને વીજા યોગે ક્રિયા ધર્મ છે, એમ સ્યાદ્વાદ શૈલી પૂર્ણતારૂપ સર્વોત્કૃષ્ટ સર્વોત્તમ રીતે મહા કલ્યાણદાયક શ્રી જિનશાસન જયવંતું વર્તે છે, તેને હે ચૈતન ! ! ! તું અત્યંત આદરપૂર્વક સ્વિકાર !

૭૧ પ્ર૦—સંવરતત્ત્વનું સ્વરૂપ દ્રવ્યથી અને ભાવથી કહો ?

૩૦—યોગ પ્રત્યયિક કર્મને મુનિ તપ સંજમાદિકે કરી નિર્જરાવે છે, અને વીજાં આવતાં કર્મનો રોધ કરે છે; તથા અશુદ્ધોપયોગ પ્રત્યયિક કર્મને રત્નત્રયીરૂપ આત્મિક-ધર્મને વિષે પ્રણમાવી શુદ્ધોપયોગે કરી આત્મસત્તાને શુદ્ધ કરી કર્મ મળથી મુક્ત થાય છે, એમ યોગસંવર આરાધક મુનિ, ઉદય આવતાં કર્મને નિષ્ફળ કરે—રોકે તે દ્રવ્યસંવર; અને ઉપયોગ સંવર કરી મુનિ આત્મસત્તા શોધે એટલે પ્રદેશથી કર્મ ક્ષય કરે તે ભાવ-સંવર, અર્થાત્ યોગ સંવર તે દ્રવ્ય અને ઉપયોગ સંવર તે ભાવ.

૭૨ પ્ર૦—છદ્મસ્થ સમ્યક્દૃષ્ટિ, પ્રત્યક્ષ સ્વરૂપ કેમ દેખે ?

૩૦—પરોક્ષ પ્રત્યક્ષ અનુભવગોચર અનુમાન પ્રમાણ પ્રતીતે પ્રત્યક્ષ વસ્તુ સ્વરૂપ દેખે એટલે માને, તે આવી રીતે:—પોતાના પરીણામ જે શુભાશુભ કર્મ જનિત છે તે રાગ-દ્વેષદ્વારે, સમ્યક્ બુદ્ધિમાર્ગે તે પરિણામને પોતે યથાર્થ લેખે; તે પ્રત્યક્ષ દેખવું કહિયે, તે પરિણામ આત્મદ્રવ્યથી શાથી ઉઠે છે ? તો કે જીવ પરિણામે દ્રવ્ય છે, તેને સંગે જીવને બુદ્ધિપૂર્વક નિજ પરિણામ દેખાયા:—વાદલે

ઢાંકેલો સૂર્ય મેઘ ઘટાણ આચ્છાદિત છે, તોપણ સૂર્ય-પ્રભા પ્રગટ અનુમાને કરી જાણી લોકો દિવસ અને રાત્રિનો વિભાગ સમજી શકે છે, તેથી સૂર્ય દીઠો જેમ કહિયે, તેમ આત્મા પણ જિન વચન પ્રતીતરૂપ અનુમાન પરિણામદ્વારાણ નિર્મલ બુદ્ધિગમ્ય દીઠો કહિયે; વળી જેમ ધૂમ્ર દિઠે અગ્નિ દિઠો કહીયે, તેમ પરોક્ષ પ્રત્યક્ષ આત્મા, સમ્યગ્દૃષ્ટિ, વીતરાગ વચનની પ્રતીતે યથાર્થ અનુભવરૂપે દેખે છે, તેની શુદ્ધિ, પ્રતીતિ, શ્રદ્ધાન છે; એવીજ રીતે આત્માનું જે યથાર્થ ભાસન-જાણપણું થાય તેને સમ્યગ્જ્ઞાન કહિયે; અને જેવો નિજ સ્વરૂપે એકાંતે વસ્તુગતે જીવ દ્રવ્ય નિષ્કલંક જાણ્યો, તેવોજ રાગદ્વેષ વિકલ્પ રહિત પરિણમે તેવારે સ્વરૂપાચરણ ચારિત્ર પ્રગટે;

પૂઆહસુ વયમાહ્યં પૂર્ણં જિણેહિં નિદિદ્ધં,

મોહંકોહવિહીણો, પરિણામો અપ્પણોધમ્મો ॥ ૧ ॥

એ સ્વરૂપ ચોથા ગુણઠાણેથી માંડીને આગલ વિશુદ્ધ, વિશુદ્ધતર, વિશુદ્ધતમ, યથાયોગ્ય પામીયે. પાઠાન્તરે (૬૩ પ્રશ્ન)

૭૩ પ્ર૦-નિર્જરાનું સ્વરૂપ, દ્રવ્યથી તથા ભાવથી સમ્યગ્દૃષ્ટિ અને મિથ્યાદૃષ્ટિને જેમ હોય તેમ કહો.

૭૦-નિર્જરા એટલે કર્મનું સાટન કરવું-સ્વપાવવું; તે મધ્યે મિથ્યાદૃષ્ટિને નિર્જરા, આસ્રવબંધપૂર્વક હોય; સમ્યગ્દૃષ્ટિને સંવરપૂર્વક દ્રવ્યભાવનિર્જરા હોય; કેમજે તેને જ્ઞાનશક્તિ અને વૈરાગ્યનું બલ છે તેથી, ત્યાં જ્ઞાનશક્તિ તે શુદ્ધ સ્વરૂપનો અનુભવ, અને વૈરાગ્યબલ તે અશુદ્ધોપયોગનું નિવારણ; હવે જ્ઞાનોપયોગે ભાવ નિર્જરા શી

રીતે થાય ? તે દેખાડે છે:-રાગ, દ્વેષ મોહાદિ મલીન-
પરિણતિને ઘટાડવી તે ભાવ નિર્જરા, અને કર્મવર્ગણાનું
ઘટાડવું થાય ત્યાં દ્રવ્ય નિર્જરા જાણવી, એટલે જે
ઉદય આવે તે નિર્જર, તેવાં પાછાં ન બંધાય, બંધ અલ્પ
અને નિર્જરા ઘણી; એવી રીતે જ્ઞાનશક્તિયે વૈરાગ્યવળે
સમ્યગ્દૃષ્ટિ, દ્રવ્ય ભાવ નિર્જરા કરે છે; મિથ્યાદૃષ્ટિને
કર્મ નિર્જરા અલ્પ અને ફરી બંધ ઘણો થાય છે.
માર્ગાનુસારી સન્મુખભાવી પણ કર્મ નિર્જરા અવસરે
અલ્પ બંધ કરે, તોપણ વસ્તુગતે સત્તા એટલે કર્મ
શક્તિની નિર્જરા તો સમ્યગ્દૃષ્ટિને જ થાય છે.
(પ્રશ્ન પા. ૬૪)

૭૪ પ્ર૦-આત્મપ્રદેશે ગુણ પર્યાયની ઘટના શી રીતે છે ?

૩૦-આત્માના અસંખ્યાત પ્રદેશ છે; એકેક પ્રદેશે અનંતા
જ્ઞાનાદિ ગુણો, અનંત શક્તિ છે, વહી એકેક પ્રદેશે
ઉપયોગ પલટણરૂપ જ્ઞાનાદિ ગુણોના અનંત પર્યાયો
છે, આવી શુદ્ધાત્મપ્રદેશે ઘટના જાણવી; અને અશુદ્ધ
આત્મપ્રદેશે પૂર્વોક્તિ ગુણ પર્યાયો એકેક પ્રદેશે રહેલી
અનંત કર્મ વર્ગણાયુક્ત છે; તેથી અશુદ્ધ સંસારીપણે
વર્તે છે. (પા. પ્ર. ૬૫)

૭૫ પ્ર૦-દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્રની પ્રાપ્તિ આત્માના દ્રવ્ય ગુણ
પર્યાયથી સિદ્ધ કરો.

૩૦-આત્મદ્રવ્યમાં દ્રવ્યની શક્તિ તે સમ્યગ્દર્શન, ગુણનો
પ્રકાશ તે સમ્યગ્જ્ઞાન, અને પર્યાયનું ઠરણપણું અર્થાત્
સ્થિરતા તે સમ્યક્ચારિત્ર જાણવું, એમજ દર્શન ગુણે
દ્રવ્ય શક્તિ પ્રગટે, જ્ઞાનગુણે ગુણો પ્રકાશે અને ચારિ-

ત્રગુણે સ્થિરતા ગુણ એટલે સ્વરૂપ રમણતા પ્રગટે-વધે.
૭૬ પ્ર૦-ઉપયોગ એટલે શું ? તે કેટલા છે, વગેરે ફલ ભેદ
સ્વરૂપ સ્પષ્ટ કહો.

૩૦-ચેતનાનું શુદ્ધાશુદ્ધ પરિણમન તેને ઉપયોગ કહિયે. તે
બે પ્રકારે છે, એક શુદ્ધ અને બીજો અશુદ્ધ; શુદ્ધોપયોગે
સિદ્ધિગતિ એટલે મોક્ષ થાય; અને અશુદ્ધોપયોગના
બે ભેદ છે, એક શુભ અને બીજો અશુભ; ત્યાં દાન
પૂજાદિ પરિણામ તે શુભોપયોગ કહિયે, તેણે કરી
પુણ્યબંધ થાય, અને તેથી સદ્ગતિ પામે, અને હિંસાદિ
પાપપરિણામ તે અશુભોપયોગ કહિયે, તેથી પાપબંધ
થાય, અને તેથી જીવ દુર્ગતિ પામે. (પ્ર. ૬૮)

૭૭ પ્ર૦-પૂર્વોક્ત શુદ્ધાશુદ્ધોપયોગ સમ્યગ્દૃષ્ટિ તથા મિથ્યાદૃષ્ટિ
આશ્રિ કેવી રીતે હોય ? તે સમજાવો.

૩૦-શુદ્ધોપયોગ સમ્યક્ત્વ પામ્યા પછી હોય છે, માટે તે
સમ્યગ્દૃષ્ટિને જાણવો, તે ચોથા ગુણઠાણાથી બારમા
સુધી શુભોપયોગ મિશ્રિત હોય છે, પછી તેરમે પૂર્ણ પદ
થાય છે; અશુદ્ધાપયોગ સર્વે સંસારી મિથ્યાદૃષ્ટિ જીવોને
હોય છે, તે મધ્યે મિથ્યાદૃષ્ટિને શુભ ક્રિયા હોય પણ
શુભોપયોગ નહિ; કેમજે શુભોપયોગ તો શુદ્ધના વરનો
છે, તે તો સમ્યગ્દૃષ્ટિને અણદૃષ્ટકરૂપે નિર્વેચકભાવે
હોય છે, અને મિથ્યાત્વીને શુભોપયોગ શુભ ક્રિયારૂપ,
શુભાચારરૂપ હોય પણ નિયાણારૂપ એટલે પૌદ્ગલિક
સુખ વાંછારૂપ હોય, તે માટે અશુભ જાણવો.
(પ્રત્યન્તરમાં પ્ર. ૬૯)

૭૮ પ્ર૦-સમ્યગ્દર્શનનું સ્વરૂપ અનુમાને તથા લક્ષણે સિદ્ધ કરો.

૩૦-શ્રી વીતરાગ દેવના વચનની દૃઢ પ્રતીતિ એટલે શ્રી જિને મારૂં તેજ સત્ય, તે કદાપિ કાલે અન્યથા ન હોય, મારે મારી બુદ્ધિમાં નથી આવતું તોપણ વીતરાગ દેવને મિથ્યા કથન કરવાનું કંઈ પણ પ્રયોજન દિસતું નથી, જેવું પોતે કેવલજ્ઞાને દીઠું છે, તેવુંજ યોગ્ય પ્રાણિયોને કેવલ હિત બુદ્ધિએ પરમકરુણાભાવે પ્રકાશ્યું છે, માટે મુઝની અળી જેટલા પ્રદેશમાં અનંતા જીવો પણ તેજ વચન પ્રતીતિરૂપ આગમ અને અનુમાન પ્રમાણે સમ્યક્ત્વી માને છે, તેવીજ રીતે આત્મા પણ સાક્ષાત્ દીઠો માને છે, વળી જીવ ચેતના લક્ષણવંત છે, ચેતના તે સુખ દુઃખનું મ્હાન, અને સુખ દુઃખનો અનુભવ વેદનીય કર્મ દ્વારે પ્રત્યક્ષ છે, તેથી તે લક્ષણે સુખ દુઃખનો જાણનાર આત્મા છે, એમ પ્રતીતિ કરે છે. એમ અંશ પ્રત્યક્ષે સર્વ પ્રત્યક્ષ થયો; જેમ એક મોટા ટોપમાં એક ઝાંડી માત્ર રંધાયેલ તૈયાર થયો છે, તે કાચો છે કે ચઢી ગયો છે, તે જાણવા માટે તે ટોપમાંથી એક ચોરો તપાસી જોતાં સર્વની સ્વાત્મી થાય છે, તેમ લક્ષણેલક્ષિત સમ્યગ્દર્શનનું સ્વરૂપ જાણવું.

૭૧. (પ્રા. પ્ર. ૭૦) પ્ર૦-સમ્યગ્દૃષ્ટિ દેશવિરતિ તથા સર્વવિરતિ મહાત્માઓ સમ્યગ્દર્શનવડે આત્માનો અનુભવ કેવી રીતે કરે ?

૩૦-જેમ વસ્તુ વિચારતાં, ધ્યાન ધરતાં મન વિશ્રામ પામે છે, રસ સ્વાદ સુખ ઉપજે છે, પરિણામ ઠરે છે, તે અનુભવ પ્રત્યક્ષ જાણવું, જેમ સાકરના એક ગાંગડાને ચાચી જોતાં હજાર મળ સાકરનો અનુભવ થાય છે,

તેમ સમ્યગ્દષ્ટિ જીવ અંસે આત્માને કેવલી સદૃશ
પ્રત્યક્ષ અનુભવે. તેથીજ કહ્યું છે જે:—

અંસે હોય ઇહાં અવિનાશી પુદ્ગલ જાલ તમાસીરે;
ચિદાનંદ ઘન મુજશ વિલાસી, કેમ હોય જગનો આસીરે.
એ ગુણ વીરતણો ન વિસારું, સંભારું દિન રાતરે;
પશુ ટાલી સુરરૂપ કરે જે, સમક્ષિતને અવદાતરે. ?

૮૦ (પ્રા. પ્ર. ૭૦) પ્ર૦—મુનિને સમ્યગ્દર્શનના ચક્રે આત્મા સ્વરૂપ
પ્રત્યક્ષ અનુભવગોચર કેવી રીતે હોય ?

૩૦—ઝ્યાં દ્રવ્ય ગુણ પર્યાય એકીભૂત અભેદ રત્નત્રયરૂપે
મુનિ પ્રણમે, ત્યાં સ્વરૂપ નિજપદ કંદ પ્રત્યક્ષ દેખે,
સ્વરૂપ રમણ મુગ્ધાસ્વાદન અનુભવે.

૮૧ પ્ર૦—દર્શન અને જ્ઞાનમાં મૂળ શું ફેર છે ? તથા છદ્મસ્થ
સમ્યગ્દર્શની અને કેવલદર્શની એ બેના દેખવામાં
શો ફેર ?

૩૦—છદ્મસ્થને પ્રથમ દેખવું એટલે દર્શન ઉપયોગ અને પછી
જાણવું એટલે જ્ઞાનોપયોગ હોય; છઠ્ઠમઃપ્રકારે દંડણપુર્વ-
નાર્થ ॥ દર્શન તે સામાન્યાવબોધ, અને જ્ઞાન તે વિશે-
ષાવબોધ જાણવો; દર્શન તે સામાન્યાવબોધ છે.
જ્ઞાત્કારરૂપ પ્રતિભાસ થાય, થોડો કાલ રહિ પછે જ્ઞાન
માંદે મળે. જ્ઞાન વિશેષાવબોધ છે, ઘણો કાલ રહે તે
માટે. આત્મદર્શન જેને કર્યું ‘તેને મુંઘો ભવભય કૂપરે’
એમ શ્રીયશોવિજયજીએ પણ કહ્યું છે. તથા ‘પ્રવચન
અંજન જો સદ્ગુરુ કરે તો દેખે પરમનિધાન જિનેશર.
એવું શ્રી લાભાનંદજીએ પણ કહ્યું છે. છદ્મસ્થ સમ્યગ્-
દષ્ટિ આત્મસ્વરૂપને દેખે, પણ સાક્ષાત્ કરામલકવત્

ઘટલે હાથની હથેલીમાં રહેલા પાણીમાં જે હથેલીની રેખાઓ સ્પષ્ટ દેખાય તેમ સાક્ષાત્ અસંખ્યાત પ્રદેશી, અરૂપી આત્માને કેવલદર્શની જ દેખે, પણ લઙ્ગસ્થ તો પ્રતીતે, અનુમાને અનુભવે, સ્વરૂપે દેખે ઘટલે જિન-વચનપ્રતીતે આત્મદ્રવ્ય સ્વરૂપ દિઠું, અનુમાને ચેતના-લક્ષણગુણે પ્રત્યક્ષ દિઠો, અનુભવે તે પરિણમનપર્યાયરૂપે અને સ્વરૂપે તે અભેદરત્નત્રયાત્મકનિજપદકંદ દિઠો. એ રીતે આત્મસ્વરૂપનું દર્શન લઙ્ગસ્થ સમ્યગ્દૃષ્ટિને સંભવે છે.

૮૨ પ્ર૦—મુનિને ત્રણયોગ રત્નત્રયરૂપે કેવી રીતે પરિણમે છે ?

૩૦—મનયોગે દર્શન શ્રદ્ધાનરૂપે છે, જે વસ્તુના નિર્ધારથી ચલે નહિ; વચનયોગે જ્ઞાન ભળવું, યથાર્થ ઉપદેશ કરે છે, સત્ય પ્રભુજ્ઞાના જ્ઞાનરૂપ પરિણમન હોય; તથા કાય-યોગે ષટ્કાયની દયારૂપે જયણાપૂર્વક પ્રવર્તન છે. જયંચરેજયંચિદ્દે, इत्यादि.

૮૩ પ્ર૦—મુનિ, રત્નત્રયના શુદ્ધારાધનથી જન્મ જરા અને મરણના ભય શી રીતે ટળે ?

૩૦—સમ્યગ્દર્શનથી ઘણા જન્મ મટે, સમ્યગ્જ્ઞાનથી જરા દુઃખ જે વેદના તે મટે, તથા સમ્યગ્ચારિત્ર ગુણે મરણ ભય ટળે, એમ ત્રણ ગુણે જન્મ જરા મરણના ભય મટે.

૮૪ (૭૧) પ્ર૦—આગમપ્રમાણ, અનુમાનપ્રમાણ, ઉપમાપ્રમાણ, અને પ્રત્યક્ષપ્રમાણે, આત્માની સિદ્ધિ દાખવો, અને તે પ્રત્યેક પ્રમાણ માનતાં જે ફલ થાય તે કહો.

૩૦—૧ આગમપ્રમાણે ષટ્દ્રવ્ય, ષટ્કાયસ્વરૂપે જે વીતરાગે ભાખ્યા છે તે વચનોને તહત્તિ કરી માનવાં, પણ સંદેહ

के युक्तायुक्तपणं न करवुं; ते मानतां आत्माने प्रती-
तिरूप सम्यक्दर्शन धर्मनी पुष्टि थाय; २ अनुमानप्र-
माणे लक्ष्य लक्षणे निर्धार थाय, जेम मुख दुःख वेदतां
आत्मानुं चेतना लक्षण जणाय छे, तथा जेम धूम्र दिठे
अग्नि होयानी प्रतीति थाय छे, अहिं आत्माने वस्तु-
गते अनुभवीने वस्तुना गुणनो अंशे प्रत्यक्ष अनुभव
थाय, ३ उपमा कहेवी ते, जेम “ आजने काळे सम्य-
कत्व पाभ्यो ते जाणे केवलज्ञान पाभ्यो ” एम; ए
मानतां आत्माने विनयगुणनी पुष्टि थाय, ४ प्रत्यक्ष
प्रमाणे जेवां परमात्माए कहां छे, तेवांज अत्रे पुण्य
पापनां प्रत्यक्ष फल देखीए छीए; इत्यादि जाणवुं, ए
मानतां आत्माने भववैराग्यता गुणनी पुष्टि थाय,
विषय कपायथकी निवर्ते. एणी रीते चार प्रमाणे
आत्माने गुण नीपजे.

८५ प्र०-त्रिविध कर्मरोग कयो ?

उ०-१ द्रव्यकर्म ते आठ कर्मनी वर्गणा, २ भावकर्म ते
अशुद्धोपयोग एटले आत्मानी रागद्वेषादि अशुद्ध परि-
णति; ३ नोकर्म ते औदारिकादि पांच शरीर, द्रव्य-
कर्मनी समीपे कारण कार्यभावे रह्यां माटे तेने नोकर्म
कहिये; ते वण कर्मरोगना वैद्य श्री परमात्मा तथा
गणधरादि महात्माओ छे; तेओ पण त्रिविध औषध-
रूप वण प्रकारनी देशना आपे छे-१ यथार्थवाद, २
विधिवाद, ३ चरितानुवाद; तेनो अर्थः—१ यथार्थ-
वाद देशनामध्ये जीवाजीवादिक स्वरूप धार्या, परि-
णम्यां तेथी वस्तु तत्त्वनो प्रकाश थाय, तेणे करी

ભાવકર્મ રોગ મટે, રાગદ્વેષાદિ વિપર્યાસગુણ ટકે, અજ્ઞા-
નનો ઉચ્છેદ થાય, ૨ વિધિવાદ દેશના મધ્યે દેશવિર-
તિગુણ, સર્વવિરતિગુણં ઇત્યાદિ ક્રિયાનો આદર, શુભો-
પયોગે આચરતાં, પ્રાણીનો દ્રવ્યકર્મ રોગ નાબુદ થાય,
અનાદિ કર્મકાટ ઉતરે, આત્મપ્રદેશ નિર્મલતા નિપજે,
તેથી જીવને ઘણી શાંતિ પ્રવર્તે, તથા ૩ ચરિતાનુવાદ
દેશના મધ્યે શરીર સંવંધી કામ, ભોગ, વિપયકપાયાદિ
મલિનતાનું નિવર્તન થાય, જેમ જંબુસ્વામી, મુદર્શન
શેટ, મેતાર્યજી આદિ મહાત્માઓના ચારિત્ર સાંભળે
થકે પરમ વૈરાગ્ય શાંત રસ પ્રગટે, તેથી નોકર્મનો
રોગ ટટ.

૮૬ પ્ર૦-દર્શનાદિ અનંત ચતુષ્ક પ્રાપ્તિના કારણ તથા સ્થાન
કહો.

૩૦-૧ ધર્મ રુચિથી સાંભળ્યો, તથા જ્ઞાનાભ્યાસમાં ડગમ
રુચિ હોય તેટલાથી સમ્યગ્દર્શન ગુણ પ્રગટે; ૨ તત્ત્વા-
તત્ત્વગવેષક બુદ્ધિ હોય તેથી સમ્યગ્ જ્ઞાનગુણ પ્રગટે, ૩
પાંચ ઇન્દ્રિય વિપય વિકાર, ક્રોધાદિ કપાય, પાંચ
પ્રમાદ ઇત્યાદિની જે ત્યાગ બુદ્ધિ હાય તેથી ચારિત્રગુણ
નિપજે, ૪ વસ્તુગતે, સ્વરૂપાનુભવ લગ્નતા, તલ્લીનતા
હોય તેથી વીર્યગુણ પ્રગટે. હવે તે ચારેનાં સ્થાન કહે
છે:-દર્શનગુણનું સ્થાન ચક્ષુ, જ્ઞાનગુણનું સ્થાન હૃદય,
ચારિત્રગુણનું સ્થાન ચરણ, અને ઉત્સાહ ઇચ્છાદિરૂપ
વીર્યગુણનું સ્થાન વાહુ છે.

૮૭ પ્ર૦-અદ્વિસાનું સ્વરૂપ તથા તેના વિવિધભેદો દૃષ્ટાંત સહિત
સમજાવો. (૩૦ મૂલ જૂની હસ્તલિખિત પ્રતિમાં દ્વિમાના

ભેદો સંબંધી પ્રશ્ન છે. સ્વરૂપ હિંસા, અનુવંધ હિંસા, દ્રવ્ય હિંસા, ભાવ હિંસા, વાહ્ય હિંસા, પરિણામ હિંસા, યોગ હિંસા, इत्यादि હિંસાના ઘણા ભેદ છે. સાધુજી નદી ઉતરે છે પણ મોક્ષવર્તિ (મુલ્યતાણ) હિંસાના પરિણામ નથી તેથી તે સ્વરૂપ હિંસા જાણવી. તથા સમ્યગદૃષ્ટિને દેવ પૂજા, ગુરુવંદના, સાધુને આહારદાન इत्यादि કાર્યે હિંસા અલ્પવંધરૂપ છે, તે માટે તે સ્વરૂપ હિંસા કહેવી. રાગદ્વેષ પરિણામે જે મંદબુદ્ધિથી છકાય જીવોને હાણે તે તરતમ અધ્યવસાયે મહાકર્મવંધ કરે, તેના અશુભ વિપાક ઉદયે આવે તે અનુવંધ હિંસા જાણવી. અનુપયોગે દ્રવ્યહિંસા અને તીવ્ર પરિણામે ભાવ હિંસા થાય. સ્વરૂપ હિંસામાંહે વાહ્ય હિંસા તથા યોગ હિંસા મળે છે. તથા એક જીવમે હિંસા અલ્પ પણ ઉદયકાલે દુઃખ વિશેષ પામશે તે રોળે ? દુષ્ટ અધ્યવસાયના અભાવે ઉદય આવ્યાં કર્મ નિષ્ફળ કરે છે. દ્રઢ પ્રહારીની પેઠે. इत्यादि ચોભંગીઓ અહિંસા અષ્ટક ગ્રન્થમધ્યે વિસ્તારે છે. યથા એકસ્યાલ્પાહિંસા દદાતિ કાલે તથા ફલમનલ્પં અન્યસ્યમહાહિંસા સ્વલ્પફલાભવતિપરિપાકે इत्यादि) ॥

૩૦-૧ સ્વરૂપ અહિંસા, તે જીવવધ ન કરવો, તેનું વીજું નામ વાહ્ય અહિંસા કે યોગ અહિંસા પણ છે, ૨ હેતુ અહિંસા તે જયણાણ પ્રવર્તન, છકાય જીવની રક્ષા પ્રવૃત્તિ, ૩ અનુવંધ અહિંસા તે રાગદ્વેષાદિ મલિન અધ્યવસાય, તીવ્ર વિષય કપાયના પરિણામે હિંસાનો ત્યાગ જેથી ફલ વિપાકરૂપે આકરો કર્મવંધ ન પડે તે, ૪ દ્રવ્યઅહિંસા એટલે અનુપયોગ હિંસાનો ત્યાગ,

૫ પરિણામ અહિંસા કે ભાવ અહિંસા તે ઉપયોગ પૂર્વક પરિણમીને ઇરાદાથી જે હિંસા કરવી તેનો ત્યાગ इत्यादि અનેક ભેદ જાણવા. હવે ક્રિયા ફલ ભેદરૂપ ચોમંગી દેખાડે છે:- ૧ હિંસા અલ્પ, ફલ વિપાક અલ્પ, ૨ હિંસા અલ્પ, ફલ વિપાક તીવ્ર, ૩ હિંસા તીવ્ર, ફલ વિપાક અલ્પ, ૪ હિંસા તીવ્ર, અને ફલ વિપાક તીવ્ર, એ ભેદ જીવના અધ્યવસાય ભેદ વિશેષે, વિપાક ફલનો પણ ભેદ જાણવો, અહિં જમાલી, દ્રઢપ્રહારી, ચિલાવી પુત્ર, કુર્ગદુજી इत्यादि દૃષ્ટાંતો યથાસંભવે ભાવવાં.

૮૮ પ્ર૦-ઇચ્છાદિક ત્રણ યોગનું સ્વરૂપ સમજાવો.

ઉ૦-૧ ઇચ્છાયોગ તે શુભ કરણી વ્રતાદિ આદરવાનો ઉત્સાહ-ઇચ્છા, દશ પ્રકારે યતિધર્મ આદરવાની ઇચ્છા ૨ શાસ્ત્રયોગ તે હેય, જ્ઞેય અને ઉપાદેય મધ્યેથી ઉપાદેય તે અંગીકાર કરવું તે પ્રમાણે શાસ્ત્રાનુસાર વિધિપૂર્વક વ્રતાદિ પાઠવું તે, ૩ સામર્થ્યયોગ તે કોઈ આત્મા, જ્ઞાન અને વૈરાગ્યની પ્રવલ શક્તિયે અનંત કાલ ભોગવવા યોગ્ય જે કર્મ તેને થોડા કાલમાં ભોગવી ક્ષય કરે; યોગદૃષ્ટિસમુચ્ચય ગ્રન્થે ત્રણ યોગની વ્યાખ્યા કરી છે. શ્રી ગજમુકુમાલજીની પેઠે, કહ્યું છે જે:--

દુહા.

ક્રિયાયોગ અભ્યાસ હે, ફલ હે જ્ઞાન અવંધ;
દોનુંકું જ્ઞાની ભજે, એકમતિ મતિઅંધ;

૧

इच्छा शास्त्र समर्थता, त्रिविध योग हे सार;
 इच्छा निज शक्ति करी, विकल योग व्यवहार. २
 शास्त्रयोग गुणठाणको, पूरण विधि आचार;
 पद अतीत अनुभव कव्यों, योग तृतीय विचार. ३
 रहे यथाबल योगमें, ग्रही सकल नय सार;
 भावजैनता सो लहे, चहे न मिथ्याचार. ४

८९ प्र०—द्रव्य, गुण, पर्याय, शायी बगड्या छे ?

उ०—द्रव्य, ज्ञानावरणादि कर्मना आवरणे, तथा गुण, रागद्वेष
 विभावपरिणतिए, अने पर्याय, मनोयोग कल्पनाए
 विकारभावने पाम्या छे.

९० प्र०—मति तथा श्रुतज्ञानी अने अज्ञानी जे जिनवाणी सांभळे
 तेने शी रीते परिणमे ?

उ०—मति अज्ञानीने विकल्परूपे तथा डामाडोळपणे परिणमे,
 तथा मतिज्ञानीने निर्विकल्परूपे तथा निर्धारितारूपे
 परिणमे, श्रुत ज्ञानीने वैराग्यरूपे तथा आस्तिकपणे
 परिणमे, श्रुत अज्ञानीने विषयरूप तथा नास्तिकरूपे
 परिणमे, एटले (माटे) सम्यग्दृष्टि जीवो जिनवाणी
 सांभळवाना अधिकारी जाणवा.

९१ प्र०—जीव कर्म साथे केवी रीते मळेल छे ? ते दृष्टांत सहित
 समजावो.

उ०—द्रव्यार्थिकनये जीव, तुंबीमृत्तिका न्याये कर्म संगाथे
 मळेल छे, एटले जेम तुंबडी उपर माटीनो थर लाग्यो
 होय पण तुंबडीनी अंदर कई बगाड न होय तेम
 आत्माने कर्मनो संबंध जाणवो, तथा पर्यायार्थिकनये

આત્મા, કર્મ સંગાથે સ્વીરનીરપરે, એકરૂપે લોલિભૂત થયો થકો ચતુર્ગતિ ભ્રમણ કરે છે.

૯૨ પ્ર૦—સોઝ સંજ્ઞા તે કહ અને તેમાંથી કયા જીવને કેટલી હોય તે કહો ?

૩૦—૧ આહાર, ૨ ભય, ૩ મૈથુન, ૪ પરિગ્રહ, ૫ ક્રોધ, ૬ માન, ૭ માયા, ૮ લોભ, ૯ ઓઘ, ૧૦ લોક, ૧૧ સુખ, ૧૨ દુઃખ, ૧૩ મોહ, ૧૪ વ્રિત્તિગિચ્છા, ૧૫ શોક, ૧૬ ધર્મ, એ સોઝ સંજ્ઞાઓમાંથી પેહેલી દસ સંજ્ઞા એકેન્દ્રિયને, તથા ઓઘ સિવાય બાકીની પંદર બેન્દ્રિયાદિકને હોય અને પંચેન્દ્રિયને સોઝે સંજ્ઞા હોય.

૯૩ પ્ર૦—ક્રોધાદિ દોષોની મુખ્યતા જીવભેદ વિશેષતાએ કહો.

૩૦—ચારગતિમાં, ક્રોધ નરકમાં, માન મનુષ્યમાં, માયા તિર્યંચમાં અને લોભ દેવગતિમાં મુખ્ય હોય છે; હવે મનુષ્ય જાતિમાં ક્રોધ રજપુતને, માન ક્ષત્રિયાદિ કુલ્લવાનને, માયા ગણિકા તથા વણિકને, લોભ બ્રાહ્મણને, રાગ સ્નેહી મિત્રાદિને, સ્વેદ તથા દ્વેષ તે કાયર ક્લેશી, અદેસા, તથા દીનદુઃસ્વીઆ સોગીને હોય, શોક જુગારીને, ચિન્તા ચોરની માતાને, ભય તે કાયરને તથા કૃપણાદિને વિશેષ હોય.

૯૪ પ્ર૦—ધર્મ અને કર્મ વિષે યથાયોગ્ય સુલાસો કરો.

૩૦—ધર્મ તે આત્મભાવે શુદ્ધોપયોગે હોય, અને કર્મ તે અશુદ્ધોપયોગે કરણી ક્રિયાએ તથા શુભાશુભભાવે ભવિતવ્યતાએ થાય; કર્મ તે ક્રિયાએ અને ધર્મ તે અક્રિયારૂપે હોય. જેવી શુદ્ધોપયોગની તીવ્રતા તેવી ધર્મની વૃદ્ધિ જાણવી.

૯૫ પ્ર૦-જિનના ચાર નિક્ષેપાના સ્થાન શરીરમાં ક્યાં છે ?

ઉ૦-નામ જિનનું સ્થાન જીભમાં છે; સ્થાપના જિનનું ચક્ષુમાં; દ્રવ્યજિનનું મનોયોગમાં, કેમ જે શ્રદ્ધા મનમધ્યે છે તેથી; અને ભાવજિનનું સ્થાનક હૃદયમાં છે.

૯૬ પ્ર૦-દ્રવ્યેન્દ્રિય તથા ભાવદ્રિયનો ભેદ સમજાવો તથા તે શાથી ભરેલ છે ? તે કહો.

ઉ૦-દ્રવ્યેન્દ્રિય તે આકાર વિશેષ જાણવી તે મઝ, મૂત્ર, રુધિર, માંસાદિ અશુભ પુદ્ગલથી ભરી છે; ભાવેન્દ્રિય તે ઇન્દ્રિયદ્વારા ઉપલબ્ધ વિકારી જ્ઞાન તે રાગદ્વેષાદિ વિકારોથી ભર્યું છે.

૯૭ પ્ર૦-આહારાદિ ચાર સંજ્ઞાનું સ્વરૂપ સવિસ્તર કહો.

ઉ૦-૧ આહારસંજ્ઞાથી જીવ અનાદિકાલનો પુદ્ગલ સ્વાન-પાનાદિ વાસનાથી નિરંતર ભરેલો અતૃપ્ત વર્તે છે, ૨ ભયસંજ્ઞાએ ચારે ગતિમાં સદા કંપતો રહે છે, ૩ મૈથુનસંજ્ઞાએ ઇન્દ્રિય વિષયભિલાષિણને ભ્રમતો ફરે છે, ૪ પરિગ્રહસંજ્ઞાએ ધન, સ્ત્રી, પુત્રાદિની નિરંતર મમતાએ મેઢવું મેઢવું કરી રહ્યો છે, તેણે કરીનેજ સદા કષાય-તાપે તપેલો, સંસારમાં ઢોકલાંની પેઠે સીજાય છે, છતાં સુખ માની રહ્યો છે, એ ચાર સંજ્ઞામધ્યેથી પહેલી આહારસંજ્ઞા તે વેદનીય કર્મજનિત છે, શેષ ત્રણ મોહ-નીયજનિત છે, વળી આહારસંજ્ઞાએ શરીરપરત્વે હિંસાદિ અનેક પાપકર્મ હેતુ પ્રવર્તે છે, હિંસાથી કર્મો ઘણાં થાય છે, ણથી પાપબંધ વધે છે, અને તેથીજ અજ્ઞાતા વેદનીય પ્રવ્રલ્લ પામે છે; તથા ભયસંજ્ઞાએ કલ્પના કર્મયોગે

વ્યક્તાવ્યક્તકર્મ બંધાય છે; તથા મૈથુનસંજ્ઞાએ વિષયના અને પરિગ્રહસંજ્ઞાએ કષાય વૃદ્ધિના ઘણા તીવ્ર કર્મબંધાય છે; એમ ચારને જોરે જીવ અધોગતિએ જાય છે, સંસાર પરિભ્રમણ ઘણો થાય છે; વઢી વીજી રીતે વિચારીએ તો આહારસંજ્ઞાએ શરીરપુષ્ટિ તેણે કરી હિંસક પ્રવૃત્તિ, તેણે કરી દુઃખ પ્રાપ્તિ, તેથી આર્તધ્યાનની વૃદ્ધિ, તેથી દુર્ગતિમાં અનંતોકાલ જીવ ભમે છે, માટે ઉત્તમજીવોને આહાર અને નિદ્રા અલ્પજ હોય છે, એમજ ભયસંજ્ઞાએ કલ્પનાજાલ વધે છે, તેથી રાગદ્વેષાદિ મલિનપરિણતિ વધે છે, તેથી અપ્રકર્મનો નિવિઢવંધ થાય છે, ચતુર્ગતિ-ભ્રમણ વારંવાર થાય છે; તેમજ મૈથુનસંજ્ઞાએ વિષય સેવે, તેથી પોતાના રત્નત્રયી ગુણને આવરે, તેથી જીવ સંસારમાં સર્વત્ર દ્વીપઅકલ, મૂઢ, દરિદ્રી થયો થકો ઘણી અજ્ઞાતા સર્વત્ર પામે; એવી રીતે પરિગ્રહ સંજ્ઞાએ કષાયવંધ ઘણો થાય, તેથી સંસાર દીર્ઘ થાય, એમ આ સંસારના મૂળ હેતુરૂપ જીવને આ મહા વાધકકારી અનાદિકાલની લાગેલી ભવવાસના ઢાકણોરૂપ ચાર સંજ્ઞાઓ છે, તેને જેમ વને તેમ ઉત્તમ જીવે જ્ઞાન ને વૈરાગ્ય શક્તિયે, પરમાત્માના શરણે જઈને વશ કરવાના પ્રયત્ન કરવો; એ ચારમાંથી પહેલી બે આહાર અને ભય સંજ્ઞા માધુને છઠ્ઠા માતમા ગુણઢાણાથી નિવર્તે છે. મૈથુનસંજ્ઞા નવમે ગુણઢાણે નિવર્તે છે; અને પરિગ્રહ, લોભ, મમતાદિ દસમે ગુણઢાણે નિવર્તે છે; માટે ગુણઢાણાની વિશુદ્ધ પરિણતિ પામવા માટે એ ચાર સંજ્ઞાની મંદતા થવી જોઈએ; તેની તીવ્રતાએ જીવ નિગોદ મુથી જાય છે; અને મંદતાએ ઉર્ધ્વગતિએ ચઢે છે; કેમ જે જીવને મૂળ

જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્ર એ મુખ્ય ગુણ છે; તેમાં દર્શન તો સામાન્ય અવબોધરૂપ હોવાથી તે વિશેષ અવબોધરૂપ જ્ઞાનગુણમાં સમાય છે, તેથી જ્ઞાન અને ચારિત્ર બે રહ્યાં, તેમાં જ્ઞાન તે નિમિત્ત કારણ, અને ચારિત્ર તે ઉપાદાન કારણરૂપ છે; તે ઉપાદાન કારણ સેવનરૂપે ચાર સંજ્ઞાની મંદતાએ જીવ ઉંચો ચઢે છે.

૧૮ પ્ર૦—સિદ્ધના જીવને અનંતા ગુણ છે, તે સમપણે છે કે વિષમપણે છે ?

૩૦—નિરાવરણઆશ્રયી સમગુણે છે, પણ આપ આપના ગુણના પર્યાય ધર્માશ્રયીવિષમપણે છે.

૧૯ પ્ર૦—પ્રાણેકરી જે જીવે તેને જીવ કહિએ તો સિદ્ધને જીવ કેમ કહેવામાં આવે છે ?

૩૦—સિદ્ધને દ્રવ્યપ્રાણ નથી, પણ ભાવપ્રાણ ચાર છે, તેનાં નામ:-૧ અનંતજ્ઞાન, ૨ અનંતદર્શન, ૩ અનંતસુખ, અને ૪ અનંત વીર્ય; એ ચાર ભાવપ્રાણે સિદ્ધ જીવે છે, તેથી સિદ્ધને જીવ કહીએ, એ ભાવપ્રાણ આવરણે દ્રવ્યપ્રાણ સાંપડે છે, તે કર્મજનિત છે. કેમ જે સ્વાભાવિક અનંતદર્શનરૂપ ભાવપ્રાણને આવરણે ઇન્દ્રિયપ્રાણ થયા, તેમજ સ્વજ્ઞાનરૂપ ભાવપ્રાણને આવરણે શ્વાસોશ્વાસ પ્રાણ ઉપજ્યો, સ્વાભાવિકસુખરૂપ ભાવપ્રાણને આવરણે આયુપ્રાણ ઉપજ્યો; સ્વાભાવિક અનંતબલ, વીર્યપ્રાણને આવરણે મનોબલ, વચનબલ, કાયબલ, એ વિભાવિક પ્રાણ ઉપજ્યા. એ અધિકાર અધ્યાત્મસાર ગ્રન્થ મધ્યે કહ્યો છે.

૧૦૦ પ્ર૦—લેશ્યા કયા કર્મયોગે છે ?

૩૦—લેશ્યા, યોગ પ્રત્યયિક નામકર્મજનિત છે, અને શુભા-
શુભ પરિણામરૂપ લેશ્યા ભાવકર્મજનિત છે.

૧૦૧ પ્ર૦—વીસ વિહરમાન તીર્થકરો સંબંધી જઘન્ય, મધ્યમ,
અને ઉત્કૃષ્ટ, સમકાળે જન્મ દીક્ષા. જ્ઞાનાદિ હકી-
કત સવિસ્તર સમજાવો.

૩૦—મહાવિદેહક્ષેત્રમાં શ્રી વિહરમાન તીર્થકરો કેવલીપણે
વિચરે છે, વલી કોઈ બાલકપણે, કોઈ રાજ્યાવસ્થાએ,
કોઈ ગર્ભમાં હોય, ત્યારે જઘન્યકાળે અઢીદ્વીપમાં
૧૬૦ વિજયમાં ૧૬૮૦ હોય, હવે હાલ વીસ પ્રભુ
છે, તે જેવારે જન્મથકી એક લાખ પૂર્વ આયુના
થાય ત્યારે વીજા પ્રભુ જન્મે, વલી ગર્ભમાં પળ હોય,
એમ ગર્ભના તીર્થકર પ્રભુ ન ગણાય, તેથી ચોરાસી
લાખ પૂર્વાયુમાં તીર્થકરના જીવો બાલ્યાવસ્થામાં,
યુવાવસ્થામાં, રાજ્યાવસ્થામાં તથા શ્રમણાવસ્થામાં
તથા કેવલી અવસ્થામાં સર્વે મલી ૮૩ તીર્થકરો
હોય, તે સંખ્યાને વીસગુણા કરીએ ત્યારે ૧૬૬૦
થાય, તે મધ્યે વીસ વિચરતા મેલીએ ત્યારે ૧૬૮૦
થાય, અને જ્યારે ઉત્કૃષ્ટપણે અઢી દ્વીપમાં ૧૭૦ પ્રભુ
કેવલિપણે વિચરે છે, ત્યારે એકએકના અવતારમાંહે
૮૩ તીર્થકર ઉપજે, તેને ૧૬૦ ગુણા કરીએ ત્યારે
૧૩૨૮૦ થાય તેમાં ૧૭૦ વર્તતા મેલીએ ત્યારે
૧૩૪૫૦ થાય. એટલું અંચલગચ્છ નાયકે કહ્યું છે,
જિમ સાંમળ્યું નિમ લખ્યું છે. પછે તો જેમ કેવલ-
જ્ઞાનીએ પ્રકાશ્યું તેમ સત્ય.

गाथा—सत्तरिसयमुक्कोसं, जहन्नयं वीस विहरमाण जिणा;
समयखित्ते दस वा, जम्मपइ वीसदसगं वा ॥ ए प्रवचन
सारोद्धार ग्रन्थनी गाथा जाणवी. तथा दोहराथी गाथानो
भाव जाणवो.

विहरमान जिन चैल्यवन्दन.

- विवरो ए गाथातणो, कवि लेज्यो संभाल;
सित्तरिसो जिनवर हुवे, कहे के अइ काल. १
- चढते काळ उत्सर्पिणी, वारे अष्टम जिन;
एकसो सित्तर जिनवर हुवे, एणीपरं सुणो सज्जन. २
- पांच विदेहे मेळवी, साठसो विजय उप्पन;
भरतैरवत दस मीळे, सित्तेरसो होय जिन. ३
- पडते काळे अवसर्पिणी, सोलम जिन लगे हुंत;
भरतैवरते जिन हुवे, साठसो विदेह लहंत. ४
- केवळी कइ बाल परण्या, वयणे एहज सोय;
आठमा जिनथी सोलम लगे, विरह विदेह न होय. ५
- सोलमा जिन साथे सहु, मुक्ते जाय जिन भाण;
विरहसमे सहु क्षेत्रमां, अक्षर एह पिछाण. ६
- सत्तरमा जिन होय भरह, पंच औरवत मली दश;
समयक्षेत्र दश कहा, लेहवा एह अवश्य. ७
- सत्तर अठारह जिन वचे, जन्मे वीश विदेह;
वीस एकवीसमा वचे, संयम केवळ देह. ८
- भरतैरवत दश मळे, मध्यम सांग्त त्रीश;
चोवीशमा जिन शिव गये, विंदह विचरे वीश. ९
- अनागत चोवीशी सातमा, आठमा वच्चे निर्वाण;
विरह पडे सहु क्षेत्रमां, अष्टमे न होय जिनभाण. १०

आठमाथकी नथी वळी, एम सित्तेरादि थाय;	
परंपरा पूर्वे जेम कही, लेवी एम सदाय.	११
दशवीशना एकण समे, जिनवर जन्म कहात;	
भरतैरवते दिन हुए, पांच विदेहे रात.	१२
आगमे एणिपरे भाखियुं, च्यवन जन्म अधरात;	
भरतैरवत रजनि होय, दिवस विदेह विख्यात.	१३
त्रीश सिंहासन सहु, दोय मेरु पंच लाध;	
दो दो पूर्व पश्चिमे, एक दक्षिण उत्तर साध.	१४
चार जन्म एक विदेह प्रत्ये, पांचे मळीने वीश;	
भरतैरवते दश हुए, एक समये जन्म लहीश.	१५
वीश वीश जन्मे विदेहे सही, साठसो विजय पुराय;	
लाख चोराशी पूर्वायु तस, धनुष्य पांचशें काय.	१६
चढते दोय पडते त्रणे, आरे धर्म कहाय;	
भरतैरवत ते सही, विदेहे धर्म सहाय.	१७
परावर्तन काळ भरहेरवय, लेखो इहांथी लेय;	
चोथो नित्य विदेहमां, आणंदरुचि भणेय.	१८
जिनवर ए नित्य समरतां, लहिये संपद कोड;	
पंडित पुण्यरुचि गुरु, शिष्य कहे करजोड.	१९

१०२ प्र०—चक्रवर्तिना १४ रत्न कयां अने ते कयां उपजे ?

उ०—१ चक्र, २ असि, ३ छत्र, अने ४ दंड ए चार रत्नो आयुधशाळामां उपजे; ५ मणि रत्न, ६ कांगणी रत्न, ७ चर्म रत्न, ए त्रण निधानमां निपजे. ८ पुरोहित ९ सेनापति; १० गाथापति, ११ वार्धिक, ए चार रत्नो पोताने नगरे उपजे. १२ स्त्री-

રત્ન તે રાજકુળે ઉપજે, ગજરત્ન અને અશ્વરત્ન એ
બે વૈતાલ્ય પર્વત ઉપર ઉપજે.

૧૦૩ પ્ર૦—નવ નિધાન તે કયાં અને તે કયાં પ્રગટે ?

૩૦—ગંગાનદીને તટે નવનિધાનની નવ પેટી પ્રગટે છે, તે
પ્રત્યેક પેટી ૧૨ યોજન લાંબી, નવ યોજન પહોળી,
અર્ધ યોજન ઊંચી, તે યોજન આત્માંગુલ પ્રમાણ
જાળવા, અને નવનિધિ મંજુસને આકારે છે, વૈદુર્ય-
મણિરત્નમય કમાડ છે, તેના તથા તેમાંનીવસ્તુનાં
નામ કહે છે:—૧ નૈસર્ગિક, તેમાં નગર નિવેસ
ગ્રામાદિ ઉત્પાદક વિધિ છે; ૨ પાંડુક, તેમાં ધાન્ય
વીજાદિકની સર્વ સંપત્તિ છે; ૩ પિંગલ, તેમાં નર નારી
હય ગયનાં વિવિધ આભરણો છે; ૪ મહાપદ્મ, તેમાં
ચંદ્રે જાતિનાં રત્નો છે; ૫ મલ્લિ, તેમાં વિવિધ પ્રકાર-
ની સુગંધિ પુષ્પાદિ વિગેરે વસ્તુઓ છે; ૬ કાલ, તેમાં
ત્રિકાલ જ્ઞાનનાં પુસ્તકો છે; ૭ મહાકાલ, તેમાં સોનું,
રૂપું, શ્વેરાત, લોહ વિગેરે સર્વ દ્રવ્ય અશ્વૂટ છે; ૮
માણક નામે તેમાં રાજનીતિ, યુદ્ધનીતિ અને સર્વ
હથીયાર યુદ્ધની નીતિ છે; ૯ સુખનિધિ, તેમાં ચતુર્વિધ
નાટકાદિ સંગીત શાસ્ત્રાદિના ગ્રંથો છે; તે પ્રત્યેક નિધાને
એક હજાર વ્યંતર દેવો અધિષ્ઠાયક છે, તેનું આયુ એક
પલ્યોપમનું છે.

૧૦૪ પ્ર૦—પ્રભુ જ્યાં પારણું કરે ત્યાં ધનવૃષ્ટિ દેવતાઓ કેટલી
કરે છે ?

૩૦—જઘન્યથી સાઢાવાર લાખ અને ઉત્કૃષ્ટથી સાડીવાર
ક્રોડ સોનૈયા વરસાવે.

अद्धतेरस कोडी, उक्कोसा तत्थ होई वसुधारा ।

अद्धतेरस लक्खा, जहन्निया होई वसुधारा ॥ १ ॥

१०५ प्र०—चउद मोटी विद्यानां नाम कहो ?

उ०—१ नभोगामिनी, एटले आकाशमां गमन करवानी विद्या, २ परशरीर प्रवेशिनी, ३ रूप परावर्तिनी, ४ स्तंभिनी, ५ मोहिनी ६ सुवर्ण सिद्धि, एटले सोनुं बनाववानी विद्या, ७ रजत सिद्धि, एटले रूपुं बनाववानी विद्या, ८ रससिद्धि, एटले रसकूपिकादिरस करवानी विद्या, ९ बंध मोक्षिणी, एटले गमे तेवा बंधनमांथी मुक्त करवानी विद्या, १० शत्रु पराभविनी, ११ वश्य करणी, १२ भूतादि दमिनी, एटले सर्व अग्निना उपद्रवने समावनारी विद्या, १३ सर्व संपत्करी, १४ शिवपद प्रापिणी.

१०६ प्र०—आचार्य महाराज आत्मस्वरूप पंच प्रस्थानने ध्यावे एटले शुं ?

उ०—ध्याननी पांच अवस्था साधवामां सावधान आचार्य भगवंत, पंचपद आराधे छे, तेनां नाम. १ अभय, ते अरिहंतनुं ध्यान, २ अकरण, ते सिद्धनुं ध्यान, ३ अहमिंद्र, ते आचार्यनुं ध्यान, ४ तुल्य एटले उपाध्यायनुं ध्यान, ५ कल्प एटले साधुनुं ध्यान, ते समान अवस्थाए पंच प्रस्थानमय आचार्यजी छे.

१०७ प्र०—जीवने मिश्रगुणठाणुं चढतां के पडतां कोने कवी रीते आवे ते कहो.

उ०—अनादि मिथ्यात्वी होय तेने चढतां न आवे. केमजे

તે પ્રથમ ઉપશમ સમ્યક્ત્વ પામે, ગ્રંથિભેદ કરી ચોથે આવે, માટે અનાદિ મિથ્યાત્વી પહેલેથી ચોથે આવે, માટે તેને ત્રીજું મિથ્ર ચઢતાં ન આવે, અને સાદિ મિથ્યાત્વી જીવ સમ્યક્ત્વ પામીને પડયો હોય તે પાછો ક્ષયોપશમ સમ્યક્ત્વ પામે, તેને ત્રીજું ચઢતાં પડતાં આવે.

૧૦૮ પ્ર૦-સમોહિયા, અસમોહિયા, મરણ તે કોને કહીએ ?

૩૦-સમોહિયા મરણ તે જીવ અહિંથી નીકળે ત્યારે સમ-કાળે સર્વ પ્રદેશે નીકળી પરભવે જાય, જેમ સીધો દડો પેંકતાં દડાના પ્રદેશ એક વચ્ચે દડા સાથેજ જાય છે તેમ જાણવું; અને અસમોહિયામરણ તે જીવના પ્રદેશ શ્રેણિવદ્દ આગળથી જાય, એટલે અહિં તથા પરભવે આત્મ પ્રદેશની મરણાવસરે શ્રેણિ મંડાય તે જેમ પતંગની દોરી હાથને અને પતંગને લાગેલી છે તેની પેટે જીવ પ્રદેશ નીકળે તે.

૧૦૯ પ્ર૦-જીવનો શુદ્ધોપયોગ ગુણ જે સમ્યક્ત્વ, તથા ઠરણ ગુણ તે ચારિત્ર તેને આવરવાને કોણ બઢવત્તર છે ?

૩૦-આત્મોપયોગ ગુણ, આત્મવસ્તુ જીવન ગુણ જે સમ્યક્ત્વ છે, તેને આવરવાને મિથ્યાત્વ સમર્થ છે; અને એનું પરિણમનમુખ એટલે સ્થિરતા ગુણ આવરવાને અવિરતિ સમર્થ છે; માટે મિથ્યાત્વોદયે સમક્તિ ન પામે, અને અવિરતિ ઉદયે ચારિત્ર ગુણસ્થાન ન પામે, પણ ઝ્યારે જીવને તથાવિથ પરિણમન ઉપયોગ એકાગ્રતા થાય, ત્યારે તે મુખરૂપ જ્ઞાનચારિત્રમય સંપૂર્ણ ધર્મને પામે.

૧૧૦ પ્ર૦—દ્વાદશાંગીના કેટલાં પદો છે ?

૩૦—“ કોટીશતં દ્વાદશશ્ચૈ વ કોટયો લક્ષાણ્યશીતિ
અધિકાનિચૈવ પશ્ચશદષ્ટૌ ચ સહસ્ર સંખ્યામેતત્શ્રુતં
પશ્ચપદંનનામિ ” ॥ ૧ ॥ એટલા પદ છે,

“ એકાવન્નં કોડીઓ, લક્ષા અઢે વ સહસ્સ ચુલ-
સિહી । સયલ્લકં માઠા, એકવીસ પયગંથા ॥ ૧ ॥ ”
એટલા એક પદના શ્લોકની સંખ્યા જાણવી.

૧૧૧ પ્ર૦—ચૌદ પૂર્વના નામ તથા તે પ્રત્યેકના પદની સંખ્યા
કહો ?

૩૦—૧ ઉત્પાદ પૂર્વ, પદસંખ્યા ૧૧ ક્રોડ, ૨ અગ્રાયણીય
પૂર્વ, તેમાં ૯૬ લાખ પદ છે, ૩ વીર્યપ્રવાદ પૂર્વ
તેમાં ૭૦ લાખ પદ છે, ૪ અસ્તિ નાસ્તિ પ્રવાદ
પૂર્વ, તેમાં ૬૦ લાખ પદ છે, ૫ જ્ઞાન પ્રવાદ પૂર્વ,
તેમાં ૩૬ ક્રોડ પદ છે, ૬ સત્ય પ્રવાદ પૂર્વ, તેમાં
એક ક્રોડ અને ૬૦ લાખ પદ છે, ૭ આત્મ પ્રવાદ
પૂર્વ, તેમાં ૩૬ ક્રોડ પદ છે, ૮ કર્મપ્રવાદ પૂર્વ, તેમાં
એક ક્રોડ આઠ લાખ પદ છે, ૯ પ્રત્યાખ્યાન પ્રવાદ
પૂર્વ તેમાં ૮૪ લાખ પદ છે, ૧૦ વિદ્યા પ્રવાદ પૂર્વ
તેમાં ૧૧૦૦૧૫૦૦૦ પદ છે, ૧૧ કલ્યાણ પ્રવાદ
પૂર્વ, તેમાં ૬૨ ક્રોડ પદ છે, ૧૨ પ્રાણવાદ પૂર્વ, તેમાં
એક ક્રોડ ૫૬ લાખ પદ છે, ૧૩ ક્રિયાવિશાલ
પૂર્વ, તેમાં નવ ક્રોડ પદ છે, ૧૪ લોક વિંદુસાર
પૂર્વ, તેમાં માઠાતેર ક્રોડ પદ છે, ત્યાં એક પદમાં
૫૧૮૮૮૪૦ અક્ષર છે.

૧૧૨ પ્ર૦-બીજે ગુણઠાણેજિનનામકર્મસત્તાવંત જીવ કેમ ન આવે ?

૩૦-ક્ષયોપશમ સમકિતી, જિનનામ વાંધી પડતાં પહેલે આવેલે, તેને સત્તા ૧૪૮ પ્રકૃતિ હોય છે, કર્મ-ગ્રંથની અવચૂર્ણિમધ્યે કહ્યું છે. સંતેઅડયાલસયં જાડ-વસમવિજિણુ વ્યયતદ્ય.-અસ્યાર્થ. સત્તા ૯ કર્મની પ્રકૃતિ. ૧૪૮ મિથ્યાત્વ ગુણઠાણામાંડી યાવત ૧૧ અગિયારમા સુધી હોય, પણ બીજે ત્રીજે ગુણઠાણે જિન નામકર્મ વિના ૧૪૭ પ્રકૃતિ સત્તા ૯ હોય તે કેમ ? તેનો અભિપ્રાય કહે છે. ચોથે ગુણઠાણે ક્ષયોપશમ સમકિત છે તે જિન નામકર્મ વાંધે તે વાંધીને પાછો પડે. સમકિતથી પડેતો તે મિથ્યાત્વે આવે પણ બીજે ત્રીજે ગુણઠાણે નાવે. તેમાટે મિથ્યાત્વ ગુણઠાણે ૧૪૮ પ્રકૃતિ હોય અને સાસાદન ગુણઠાણું તે ઉપશમ ભાવ આશ્રયી છે, અને ઉપશમ સમકિત છતાં જિન નામકર્મ ન વાંધે. ચોથે ગુણઠાણે જ્યાં સુધી ઉપશમ સમકિત હોય ત્યાં સુધી જિન નામકર્મ ન વાંધે. સ્તોતકાલ માટે, ક્ષયોપશમ તથા ક્ષાયિકસમકિત છે તે જિનનામ વાંધે તે પાછો વસે તે ક્ષયોપશમ સમકિતથી પડતો જિન નામકર્મવાળાં પ્રથમ ગુણસ્થાનકે આવે પણ બીજે ત્રીજે નાવે. તિહાં ૧૪૮ પ્રકૃતિ સત્તા ૯ હોય તેથી તે તેમજ ક્ષાયિકસમકિતીને તથા ક્ષયોપશમસમકિતીને બીજું ત્રીજું ન હોય પણ ઉપશમસમકિતી પડતાં બીજે ત્રીજે આવે તેને જિનનામનો વંધ નથી; બીજે ત્રીજે સત્તા ૯ ૧૪૭ પ્રકૃતિ હોય, ઉપશમ સમકિત

આજ્ઞા ભવમાં પાંચ વચ્ચે આવે છે, તેમાં ચારવાર શ્રેણિગત અને પાંચમીવાર પડતાં આઠમે ગુણઠાળે અટકી ક્ષપકશ્રેણિ માંડીને કેવલજ્ઞાન પામે.

૧૧૩ પ્ર૦—ક્ષયોપશમ, ઉપશમ અને ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વનું સ્વરૂપ તેના ભેદ સહિત ટુંકમાં કહો.

ઉ૦—ક્રોધાદિ ચાર અનંતાનુવંધી ચારિત્રમોહની પ્રકૃતિ અને મિથ્યાત્વમોહનીની ત્રણ પ્રકૃતિ, એ સાતને ઉપશમાવે ત્યારે ઉપશમસમકિત અને સાતેનો ક્ષય કરે ત્યારે ક્ષાયિક અને સાત પ્રકૃતિના ઉદયનો ક્ષય કરે અને ઉદયમાં ન આવેલાં ઉપશમાવે તેને ક્ષયોપશમ સમ્યક્ત્વ કહે છે. હવે તે વિષે જે કાંઈ વિશેષ જાણવા યોગ્ય છે તે કહે છે:—

દુહા.

ચાર સ્વરૂપે ત્રણ ઉપશમે, પંચ ક્ષય ઉપશમ દોય;
ષટ્ ઉપશમ એક એમ, ક્ષયોપશમ ત્રિક હોય.

અથવા

ક્ષયોપશમ વરતે ત્રિવિધ, વેદક ચાર પ્રકાર;
ક્ષાયિક ઉપશમ યુગલ યુત, નવધા સમકિત ધાર.

દુહાનો શ્લોક:—

સાત પ્રકૃતિ મધ્યે ચાર ચારિત્રમોહનીની છે. ત્રણ પ્રકૃતિ મિથ્યાત્વમોહનીની છે. તે મધ્યે છ પહેલી તે વાઘણ જેઠવી છે, એક સમ્યક્ત્વમોહની તે કુતરી સરીઝી છે. તેહનો વિવરો. એ સાત પ્રકૃતિ જિહાં ઉપશમે તિહાં ઉપશમ સમકિત કહિયે. એ

સાતે પ્રકૃતિ સત્તામાહિથી ક્ષય કરં તિહાં ક્ષાયિક સમકીત. એ સાતમાહિથી કાંઈક સ્વપે કાંઈ ઉપશમે તિહાં ક્ષયોપશમ સમકિત કહિએ. જ્યાં એ સાતમાની ચાર સ્વપે, બે ઉપશમે, અને એક વેદે તે પહેલો ભેદ; તથા એ સાતમાની પાંચ સ્વપે, એક ઉપશમે અને એક વેદે તે વીજો ભેદ; એમ બે પ્રકારે ક્ષયોપશમ વેદક છે; તથા હવે ત્રણ પ્રકારે ક્ષયોપશમ સમકિત છે, તે કહે છે તે આવી રીતે:—૧. ચાર સ્વપે ત્રણ ઉપશમે, ૨ પાંચ સ્વપે બે ઉપશમે, ૩ છ સ્વપે એક ઉપશમે; એમ એ ત્રિવિધ ક્ષયોપશમસમકિત અને પૂર્વોક્ત દ્વિવિધ વેદક ભાવનાં મળી ક્ષયોપશમ પંચવિધ સ્વરૂપ કહ્યું; હવે ક્ષાયિકવેદકનો એક ભેદ તે કિમ? છ સ્વપાવે, એક વેદે તે ક્ષાયિકવેદક કહિયે. તથા છ ઉપશમાવે અને એક વેદે તે ઉપશમવેદક કહિયે; તથા સાતને ક્ષયે ક્ષાયિક અને સાતને ઉપશમે ઉપશમિક એમ સમ્યક્ત્વ નવ પ્રકારે કહ્યું.

૧૧૪ પ્ર૦—મોહનીયકર્મનું લક્ષણસ્વરૂપ કહો.

૩૦—૧ જે વિભ્રમપણે આત્મસ્વરૂપને વિપરીત જાણે, જેમ છીપને રૂપું કહે તે મિથ્યાત્વ મોહની, ૨ મિશ્ર-મોહની તે કાંઈક ટામાડોળપણે, સંદેહયુક્ત, અનિ-ધારિપણે જાણે, પણ આત્મજ્ઞાન પ્રતે પામવા ન દે; ૩ સમ્યક્ત્વ મોહની તે સમ્યગ્ વસ્તુ ઉપર મોહ ઉપજાવે, દેવગુરુ આદિપર મારાપણારૂપ મમતા કરાવે, જિનવચન મધ્યે શંકાકંડાદિ કાંઈક વિભ્રમતારૂપ ચિત્ત મલિનતા કરાવે તે તથા અનંતો છે અનુબંધ કર્મવિપાકરસ જેનો તેને અનંતાનુબંધિ કષાય કહિયે.

૧૧૪ પ્ર૦—સાપેક્ષ અને નિરપેક્ષ તે કેવી રીતે ?

૩૦—સાપેક્ષ એટલે અપેક્ષા સહિત એટલે કાર્ય પડે ત્યારે

કદાચ પ્રસંગને લઇને તાડના તર્જનાદિ કરવું પડે તોપણ તે અંતરથી કે બહારથી નિર્દયપણે, અવિચારી રીતે ન કરે, જીવને કોઈ વ્યથા ન ઉપજે તેની સંભાળ રાખીને કામ જેટલો આક્રોશાદિ હોય તે કરે, અને તેથી વિપરીતપણે, નિર્દય રીતે નિષ્કારણ ગમે તેમ માટું બોલે તથા કરે તે નિરપેક્ષવ્યવહાર જાણવો; વળી ધર્મને વિષે સાપેક્ષ એટલે વસ્તુ સ્વરૂપની અપેક્ષા રાખીને ઉત્સર્ગને તથા નિશ્ચયને પામવા માટે જે અપવાદ કે વ્યવહારનું સેવન કરવું તે, અને તે થકી રહિત એકાંત વ્યવહારપ્રવૃત્તિ, અવિવેક આચરે તે નિરપેક્ષ જૂઠો વ્યવહાર જાણવો, અને જ્યાં વ્યવહાર જૂઠો છે, ત્યાં ધર્મ તો હોયજ ક્યાંથી !!! કહું છે જે:—

વચન નિરપેક્ષ વ્યવહાર જૂઠો કહ્યો,
વચન સાપેક્ષ વ્યવહાર સાચો;
વચન નિરપેક્ષ વ્યવહાર સંસાર ફાળ,
સાંભળી આદરી કાંઈ રાચો.

૧૧૫ પ્ર૦—સમદૃષ્ટિનું સ્વરૂપ ઉપાદાન અને નિમિત્તથી કહો.

ઉ૦—સમ્યક્દૃષ્ટિને ઉપાદાનપણે રાગદ્વેષની હલચલધારાનું સમપણું થયું, પરિણતિ મધ્યસ્થ થઈ તથા નિમિત્તપણે પુણ્ય પાપના ઉદય કાળે હર્ષ કે સ્વેદ ન કરે, મધ્યસ્થ સાક્ષિરૂપ રહે.

૧૧૬ પ્ર૦—જિનની ચાર નિક્ષેપે ભક્તિ શી રીતે કરવી ?

ઉ૦—પવિત્રતાથી એકાગ્રચિત્તે આશાતના ટાળી, જિનનું નામ જપીએ તે નામ નિક્ષેપે જિનભક્તિ, ૨ સ્થાપના

निक्षेपे जिनप्रतिमाजीनी अष्ट प्रकारी, सत्तर भेदी
आदि पूजा भक्ति विधिथी करतां भावपूजा तन्मय
थइ परिणमे ते, ३ तथा द्रव्यनिक्षेपे जिनभक्ति ते
जिनना जीव तेना गुणे भावे जिनना जीव जाणी
तेमने भावथकी वंदनादि करवुं ते, ४ तथा भाव
निक्षेपे जिनभक्ति ते त्रिगडे बेठा समोसरणे अनेक
भव्यजीवोने प्रतिबोध आपता एवा जेम हाल श्री
सीमंधरादि स्वामी छे तेमने वंदना नमस्कार गुण
स्तुति इत्यादि करवी ते.

११७ प्र०—जीवने कर्म संबंधी करज तथा कर्म जनित भाव-
दरिद्रपणुं केम टळे ?

उ०—जीव अनादि काळनो राग द्वेष मोहे परिणमे छे,
तेने देवुं, तथा दरिद्रपणुं बेउ ववे छे; ते टाळवानो
उपाय ए छे जे समकित गुणनी प्राप्ति थए, शुद्ध
रत्नत्रय धर्म प्रगटवाथी टळे; ते आवी रीते के
दर्शनगुण थए द्वेषभाव टळे समभाव प्रगटे, तेथी
ज्ञान गुण प्रगटे माटे, तेथी पुद्गलादि परवस्तु उपर
मोह टळे, वैराग्य प्रगटे, तेथी चारित्रगुण प्रगटे, तेथी
मोहनुं दरिद्रपणुं जाय, चरण ठरण गुण प्रगटे. तथा
कर्मनुं देवुं एटले करज टळे. ते आवी रीते के-
दर्शनगुणे जन्म करवा रूप भवपरंपरा मटे, ज्ञानगुणै
जरानी वेदना मटे, चारित्रगुणे मरण भय मटे, तेथी
अमरपद पामी सिद्धिवरे, एम दर्शनगुणे ज्ञान चारित्र
बेउ अनुक्रमे प्रगटे अने ए रत्नत्रयना लाभे जन्म-
जरामरणादि भय टळे, जेम कोइ निर्धनने लक्ष्मी

ઘણી મળે, ત્યારે તેનું દેવું અને દરિદ્રપણું બંને ટળે છે, રત્નત્રય પ્રાપ્તિથી આત્મધર્મરૂપ ધન પ્રગટે, રાગદ્વેષ મોહરૂપ દરિદ્રપણું જાય, અને જન્મ જરા મરણરૂપ કરજના ભય ટળે.

૧૧૮ પ્ર૦—માહરાજાનો મૂળ મંત્ર કયો ? અને તેથી જીવ છ પ્રકારે ઘણાં કર્મો બાંધે છે તે કેવી રીતે ?

ઉ૦—રાગદ્વેષ તે જીવના પરિણામમાં વર્તે છે, તેથી કર્મ બાંધે, તે ઉદય આવે ત્યારે આર્ત અને રૌદ્ર ધ્યાન થાય; તેથી વિષય કષાય સેવે, તેથી તેને ઘણાં કર્મ બંધાય, તેથી ભવ પરંપરા જીવને ટળે નહિ; એ મોહનો મૂળમંત્રબીજ જાણવો.

૧૧૯ પ્ર૦—સમ્યગ્દૃષ્ટિનો શબ્દાર્થ તથા લક્ષણ કહો.

ઉ૦—સમ્યક્ કહેતાં યથાર્થ, દૃષ્ટિ કહેતાં શ્રદ્ધાન, સમ્યગ્ જ્ઞાન તે યથાર્થ જાણવું, સમ્યક્ ચારિત્ર તે યથાર્થ આચરવું, તથા ઉદયકાળે સમ્યક્ પ્રકારે સહન કરે અને સ્વરૂપે જોવું એ લક્ષણ સમ્યગ્દૃષ્ટિ શ્રાવક સાધુના જાણવાં.

૧૨૦ પ્ર૦—ગુણગ્રાહી, ગુણગવેષી, સહજકારી (સહાયકારી) તે શું?

ઉ૦—૧ ગુણગ્રાહી એટલે જે જીવ સદ્ગુરુ પાસે સૂત્ર સિદ્ધાન્ત સાંભળીને ઘણી પ્રશંસા કરે, કીર્તિ કરે, ગુર્વાદિકના કોઈ કર્મ ઔદયિક અવગુણ દેખીને તેને દ્વેષ ન ઉપજે, કેમકે જો સ્વેદ કે અરુચિ થાય તો ભક્તિ વિનયાદિ રુચિકર મન ભગ્ન થઈ જાણ, તેથી આગળ ગુણ થતો અટકે, અને હોય તે પણ કદાચ વમી નાંચે; ૨ ગુણગવેષી એટલે ગુર્વાદિમાંહે

कोइपण उपकारादि गुण होय ते संभारीने आक्रोशा-
दिकने लीधे खेदाय नहि; कदाच माहुं लागे पण
पाहुं तेमनी हित बुद्धि, प्रीति, विश्वास, कृपादि
अनेक निस्पृहपणे करेला उपकारने संभारी मन
निर्मळ थाय, अवगुण, दृष्टिमां न आवे, तेथी विन-
यादि भक्ति चूके नहि; ३ सहायकारि ते गुर्वादिकने
अन्न, पाणी, वस्त्र; औषधादिथी घणी सहाय करे;
पोते गांठथी, खरचे, गांठे न होय तो कोइ योग्य
जीव पासेथी लावीने गुरुनी सहाय करे; तथा सेवा,
भक्ति, वैयावच्च, पोते जाते त्रिकरण शुद्धि करी
महा शाता उपजावे, प्रसन्नता करावे, जेने परिणामे
पोताने अनंत पापनी निर्जरा अने ज्ञानादिकनी
परम शुद्धि तथा वृद्धि थाय; जेम शिष्योमां गुर्वादि
उपर अंतरंग प्रेम, भक्ति, रुचि, विशेष रसिकता
सहित दीप्तिमान् दिन प्रतिदिन अधिकने अधिक
थतां जाय. तेम गुरु पण उत्तम परमारथी, शुभमति,
एकांत निस्पृही, निर्ममत्वी, निराभिमानी, संपूर्ण रीते
सरळ, प्रौढपणे गंभीर, परमसमान, दृष्टिमंत, दयाळु,
कृपाळु, पोताना आश्रितोने विषे पूर्ण विश्वासी,
सर्वमिथ्याभ्रम रहित थया थका सदानंदपणे प्रवर्त-
मान होय पण हा ! इति खेदे आ विषम काळना
प्रभावे उपर कद्या तेवा सुशिष्यो तथा सुगुरुओ
मळवा दुर्लभ छे, अने ज्यां होय त्यां तेओ निश्चय
कल्पवृक्ष समान जाणवा.

२१ प्र०—शाता, अशाता, सुख, दुःख विषे निमित्त तथा

ઉપાદાન કારણ સમજાવો.

૩૦-શાતાઃશાતાસુખદુઃખયોશ્ચાયં વિશેષઃ શાતાઃશાતાઃ-
નુક્રમેણ ઉદયપ્રાપ્તાનાં વેદનીયકર્મપુદ્ગલાનાં અનુભવ-
રૂપં તથા સુખદુઃખેન પરીતીર્યમાણવેદનીય અનુભવ-
રૂપં. શાતાદિ પૂર્વોક્ત ચારે અનુક્રમે ઉદયપ્રાપ્ત શાતાદિ
વેદનીય કર્મના પુદ્ગલોનો શાતા, અશાતા, સુખ,
દુઃખરૂપ અનુભવ છે; તથા સુખ દુઃખને ઉદયમાં
લાવનારા ઉદીરણારૂપ જે મૂળ હેતુ તે વેદનીયકર્મ
અનુભવરૂપ શાતાદિ ઉપાદાન કારણ છે; અને શાતા
અશાતા ઉદય આવ્યાં જે કર્મપુદ્ગલો તેનું વેદવું,
ભોગવું તે અશુદ્ધ ઉપાદાનરૂપ છે, અને સુખ,
દુઃખ તેહનાં ફલ તે, તે ફલ પાક્યાં ઇટલે ઉદય
આવ્યાં તે વેદનીયકર્મનું ભોગવું તે ભોગવટો
નિમિત્તરૂપ થયો, અર્થાત્ સુખ દુઃખને ભોગવતાં
થકાં જો હર્ષ શોક કરે, મદોન્મતતા કે ઝૂર્ણા કરે
તો ફરી તેવાંજ શાતા અશાતારૂપ વેદનીકર્મ બાંધે,
તે બંધ ઉપાદાન કારણ જાણવું, અને પૂર્વોક્ત હર્ષ
શોકાદિ પ્રવૃત્તિ તે નિમિત્ત થયું જાણવું, એમ કારણ
કાર્ય નિમિત્તથી ઉપાદાન અને ઉપાદાનથી નિમિત્ત
એમ જેવાં વૃક્ષ તેવાં ફલ તથા જેમ બીજમાંથી વૃક્ષ
અને વૃક્ષમાંથી બીજ નીપજે છે તેમ કર્મથી શાતા
અશાતાદિ જીવ પામે છે, અને ફરી અજ્ઞાનપણે
સમભાવે ન રહેવાથી એવાંજ બાંધી સંસાર પરંપરામાં
ભમે છે; શાતા અશાતા આત્માશ્રિત જીવવિપાકી
પ્રકૃતિ છે, અને સુખ દુઃખ પુદ્ગલાશ્રિત હોવાથી પુદ્ગલ-
વિપાકી પ્રકૃતિ છે.

૧૨૨ પ્ર૦—વેદના કેટલા પ્રકારની; કહ, તેનું સ્વરૂપ દૃષ્ટાંતથી સમજાવો.

૩૦—૧ વેયણાદુવિહા, અભ્યોપગમિયા ઉપક્રમિયા; સ્વય-મભ્યુપગમ્યતે વેદ્યતે યથા સાધવઃ કેશલુશ્વનાતાપના-દિધિઃ વેદયન્તીતિ અભ્યુપગમિકી વેદના, ઉપક્રામિકી તુ સ્વયમુદીર્ણસ્યોદીરણાકરણેન ચ ઉદયં ઉપનીતસ્ય વેદ્યસ્ય અનુભવ इत्यर्थः, જે વેદનીયકર્મ કાલ પરિ-પાકે સ્વયમેવ સહજ ઉદય આવે તે સમભાવે વેદીને સ્વપાવે તે ઉપક્રામિકી, અને ૨ જેમ સાધુમહારાજા કેશલોચ આતાપનાદિ પરિષદ વેદનાને પોતે ઉદીર-ણાઉદીરી સમભાવે વેદી કર્મની નિર્જરા કરે છે તે વેદનાને અભ્યુપગામિકી કહિયે. તથા પાઠાન્તરે જૂની પ્રતિમાં નીચે પ્રમાણે છે—એક વેદનીકર્મકાલે પાકીસ્વભાવે ઉદય આવે તે સમભાવે વેદીને સ્વપાવે તે અભ્યુપગામિની વેદના અને એક ઉદીરણાઈ કરી ઉદય લાવીને વેદનીય કર્મના પુદ્ગલ સમભાવે વેદી સ્વપાવે તે ઉપક્રામિકી વેદના જાણવી એ ભાવ.

૧૨૩ પ્ર૦—દેશના શુદ્ધ સ્યાદ્વાદે જૈનધર્મની છે એમ ક્યારે કહેવાય ?

૩૦—જિનવચનાનુસાર દેશના ચતુર્વિધ છે:—૧ કારણ કાર્યરૂપ, ૨ નિમિત્ત ઉપાદાન સહિત, ૩ દ્રવ્ય ભાવ યુક્ત, ૪ નિશ્ચય વ્યવહારનયયુક્ત.

૧૨૪ પ્ર૦—બાવીસ પરિષદમાં શીત કેટલા અને ઉષ્ણ કેટલા ? શીત અને ઉષ્ણ તે શું ? અનુકુલ અને પ્રતિકુલ

કેટલા, અષ્ટ કર્મના વિભાગે કયા કર્મના કયા કયા પરિષહો છે ?

૩૦-સ્ત્રી અને સત્કાર એ બે શીત એટલે મનને શાતાકારી માટે અનુકુલ પરિષહો છે, બાકીના ઉષ્ણ એટલે મનને સંતાપકારી માટે પ્રતિકુલ છે; એમ આચારાંગે તૃતીયાધ્યયનેધુરેટીકામધ્યે કહ્યું છે. તથા ઉત્તરાધ્યયનસૂત્રમાં કહ્યું છે. હવે જ્ઞાનાવરણીયના ક્ષયોપશમે પ્રજ્ઞા અને જ્ઞાનાવરણના ઉદયે અજ્ઞાન એ બે છે; વેદનીયના ઉદયે:-૧ ક્ષુધા, ૨ પિપાસા, ૩ શીત, ૪ ઉષ્ણ, ૫ ડંસ, ૬ ચર્યા, ૭ મલ, ૮ સજ્જા, ૯ વધ, ૧૦ રોગ, ૧૧ તૃણ સ્પર્શ; મોહનીયના ઉદયે:-૧ અચેલક, ૨ સ્ત્રી, ૩ અરતિ; ૪ આક્રોશ, ૫ યાચના, ૬ નિસિહિયા, ૭ સત્કાર અને ૮ સમ્યક્ત્વ પરિષહ તે મિથ્યાત્વમોહના ઉદયે હોય; તથા અલાભ તે અંતરાયના ઉદયે હોય તે સર્વે મુનિમહારાજા શુદ્ધાત્મોપયોગસ્વરૂપ વિચારી મહા વૈરાગ્યભાવને ભાવતાં-થકાં સમ્યક્પ્રકારે સહે પણ અસ્થિરતા કે સ્વેદાદિ કાંઈ ન કરે; ત્યાં પરિષહ એટલે સમસ્ત પ્રકારે સમભાવે સહવું, જે કર્મોદયે આવે તે; અને ઉપસર્ગ તે સ્વકૃત યા પરકૃત પીડા જે પ્રગટે તે સમભાવે સહેવી, અથવા મતાંતરે ઉપ એટલે સમીપે અને સર્ગ એટલે આવીને ઉપજે જે તે. ઉપસર્ગ સ્વાશ્રિત છે અને પરાશ્રિત પરિષહ છે.

૧૨૫ પ્ર૦-બંધ, ઉદય, ઉદીરણા અને સત્તા એ ચારમાં કેટલી આત્મિક અને કેટલી પૌદ્ગલિક છે ?

૩૦-ઉદય અને સત્તા પૌદ્ગલિક; બંધ અને ઉદીરણા આત્માશ્રિત છે.

૧૨૬ પ્ર૦-અષ્ટ પુદ્ગલ વર્ગણાનું અલ્પ બહુત્વ કહો.

૩૦-આઠ વર્ગણામાંહે ઔદારિકના થોડા; તેથી અનંત-ગુણા વૈક્રિય, તેથી ઘણા આહારક, તેથી ઘણા તૈજસ, તેથી ઘણા ભાષાના, તેથી ઘણા શ્વાસોચ્છ્વાસના, તેથી ઘણા મનના અને તેથી ઘણા કાર્મણની વર્ગણાના પુદ્ગલો જાણવા.

૧૨૭ પ્ર૦-વાવીશ પરિષદ પૈકી કયા કયા પરિષદો કયા કયા કર્મથી ઉપજે છે ?

૩૦-જ્ઞાનાવરણીથી ૨, મોહનીના ૮, વેદનીના ૧૧, અંતરાયનો ૧, એ કર્મથી ઉપજે. અત્ર ગાથા
દંસણમોહેદંસણ પરિસહપન્નાઅનાણ પઢમંમિ ।
ચરિમેઅલાભ પરિસહસત્તેવ ચરિત્તમોહંમિ ॥ ૧ ॥
અકોસેઅરઈંત્થી, નિસિહિઆચેવ જાયણાચેવ,
સક્કારય સમત્તં ઈક્કારસવેયણિજ્જમ્મિ ॥ ૨ ॥
પંચેવઅણુપુઞ્ચી, ચરિયાસિજ્જાતહેવજલ્લેય ।
વહરોગતણુફાસા, સેસેસુનત્થિવિયારો ॥ ૩ ॥ इति भाव.

૧૨૮ પ્ર૦-ઉપસર્ગ અને પરિષદમાં શો ફેર છે ?

૩૦-ઉપસર્ગ તે આત્મકર્મજનિત છે, ઉપસમીપે સ્પષ્ટ ઉપસર્ગ તે માટે, તથા પરિષદ તે પરજનિત છે. પરના નિમિત્તથી કહ્યા, તે સહેવું ‘પરિસમન્તાત્સહ્યતે इति परिषद’ इति ઉપસર્ગ પરિષદનો અર્થ વિચારવો इति भाव.

૧૨૯ પ્ર૦—ચાર પ્રમાણે કરી વીર પરમાત્મા મળ્યા ક્યારે ગણાય ?
તે સિદ્ધ કરો.

૩૦—જૂની પ્રતિમાં નીચે પ્રમાણે પાઠ છે. “ તદ્વથા અથ
પ્રમાણ ચ્યાર અનુયોગસૂત્રે કહ્યા છે, અનુમાન પ્રમાણ
૧, ઉપમાન પ્રમાણ ૨, આગમ પ્રમાણ ૩, પ્રત્યક્ષ
પ્રમાણ ૪; તે મધ્યે આજ શ્રી વીર સ્વામી પ્રત્યક્ષ
પ્રમાણે કિમ મલે ? તે થાપના નિક્ષેપાથી મલે તે
કિમ ? સમભાવ શાંત મુદ્રાપર્યંકાસનનો ઉત્પાદ અને
રાગદ્વેષનો વિનાશ એહવી અસલની નકલ (થાપના)
જિનપ્રતિમા તે દેખીને ભાવથી શ્રીવીરસ્વામી પ્રત્યક્ષ
પ્રમાણે મિલે. જિન પ્રતિમા તે જિન સરિચ્છી તે
જિનપ્રતિમાની ભક્તિ જિનભાવે કીધાના ફલ શ્રાવ-
કને મહાનિસિથસૂત્રે કહ્યું છે. ‘ અયંકણસદ્ધો, ઇતિ
વચનાત્, તિહવારે જિન પ્રતિમાની ભક્તિ કીધી
તે જિનની કીધી ઇમ ‘ કારણે કાર્યોપચારાત્ ’ ઇમ
જિનની સ્થાપનાથી આજ પ્રત્યક્ષ પ્રમાણે શ્રી વીર
મળ્યા કહીએ ‘ અત્ર સંદેહોનાસ્તિ ’ ઇતિ ભાવ. ”
તથા છાપેલી પ્રતિમાં નીચે પ્રમાણે પાઠ છે.

અવિરોધ, અસ્ખલિત, અવિસંવાદિ, નિઃસ્વાર્થ,
એકાંત, દયામય, સંપૂર્ણ સત્ય, મધુર, પ્રિય, ગંભીર,
અમર્મ પ્રકાશક, સર્વજ્ઞ અને સર્વદર્શિપણાના લક્ષણો
પૂર્ણ, તથા મુદ્રાકારે શાંત મુદ્ધારસમય રાગદ્વેષાદિ
ચિન્હ રહિત ઇત્યાદિ અનેકશાસ્ત્રવચન ગોચર વીર-
પરમાત્મા આગમપણે સિદ્ધ કરીએ. ૨ અનુમાન
પ્રમાણે જેમ ધૂમ્ર દિઠે અગ્નિનો નિશ્ચય થાય તેમ

પૂર્વાપર મહાત્માઓના ઐતિહાસિક સંબંધ તેના વિધ-
વિધ ઉત્કૃષ્ટ સદાચાર પ્રવર્તક પુરુષોના પ્રમાણે
જ્યારે એંસી નેચું વાતો અનુભવથી સત્ય સિદ્ધ થાય
તો તેની શેષ દસ વાતો પણ સત્યજ માની લેવાય
છે અને હાય છે પણ તેમજ, એવીજ રીતે શ્રી
વીર પરમાત્માના અનેક વચનો અત્યારે બીજા અમ્ય
દર્શનના વચનો કરતાં સત્ય, અવિરોધી, અને
પ્રમાણભૂત થાય છે, તો કોઈક સૂક્ષ્મ, અગમ, અગો-
ચર વાત છદ્મસ્થ મંદબુદ્ધિના ગ્રાહ્યમાં ન આવી શકે,
તોપણ બીજી ઘણી વાત મળે છે તેને અનુમાને તે
પણ સત્યજ હોવી જોઈએ; એમ વીરપ્રભુના વચનો પણ
યુક્તિ તથા ન્યાય સિદ્ધ સત્ય હોવાથી વીરપરમાત્મા
અનુમાનપણે પણ સિદ્ધ થયા; ૩ ઉપમા પ્રમાણ-
પુરિસસિંહાણં ઇટલે તપ તેજે તથા પરિષદ્ ઉપસર્ગ
સહન કરવામાં નિર્ભય, સાહસિક, કેસરિ સિંહ-
સમાન પરાક્રમી, વીરપરમાત્મા ઉપમા પ્રમાણે પણ
સિદ્ધ થયા જાણવા; ૪ પ્રત્યક્ષ પ્રમાણ-જિનપ્રતિમા
જિન સરસ્વી હોવાથી વીરપરમાત્મા-સ્થાપના નિર્લેપે
સિદ્ધ થયા, કારણ જે સમભાવ, શાંત મુદ્રા, વિશુદ્ધ
પર્યંકાસન ઇત્યાદિનો ઉત્પાદ, રાગદ્વેષનો વ્યય, અને
મૂઠ્ઠસ્વરૂપે ધ્રુવ, સચ્ચિદાનંદ ઘનમય એવી અસલની
નકલ શ્રી જિનપ્રતામાજી છે તે દેખી ભાવથી શ્રી
વીરપરમાત્મા પ્રત્યક્ષ સિદ્ધ થયા જાણવા; સ્થાપના-
જીની ભક્તિ તે સાક્ષાત્ની બરાબરજ છે, કારણે કાર્ય
ઉપચારે સત્ય છે.

૧૩૦ પ્ર૦—જીવ અષ્ટકર્મવર્ગનાદલિક કેવી રીતે વહેંચી આઠે કર્મને આપે છે ?

૩૦—સમય સમય જીવ કર્મવર્ગના ગ્રહે છે, તે આઠે કર્મને વહેંચી આપે છે તે આવી રીતે:—સર્વથી થોડાં આયુ-કર્મને, તેથી વિશેષાધિક નામ અને ગોત્રને, તે વેડમાં માંહોમાંહે સરસાં; તેથી ૧ જ્ઞાનાવરણીય, ૨ દર્શનાવરણીય, તથા ૩ અંતરાય એ ત્રણને વિશેષાધિક પળ માંહોમાંહે સરસાં દલ આપે, તેથી મોહનીયને સંખ્યાતગુણાધિક, તેથી વેદનીયને અધિક; એમ વેદનીયકર્મને સર્વથી અધિક દલ મળે છે, કેમ જે વેદનીય વિપાક જીવને થોડા દલે પ્રગટપણે જણાય નહિ તેથી. ઇતિ ભગવતીસૂત્રે કહ્યું છે.

૧૩૧ પ્ર૦—જીવ વિગ્રહગતિ કરે તો તેનો ઉત્કૃષ્ટ કાલ કેટલો ?

૩૦—ત્રસનાડી વહાર એકેન્દ્રિયથાવરકાયજીવ વિદિશીએ ઉપજનારને પાંચ સમય લાગે છે.

૧૩૨ પ્ર૦—અભિસંધિવીર્ય અને અનભિસંધિવીર્ય તે શું ?

૩૦—અભિસંધિ વીર્ય તે ઉપયોગ પૂર્વક આત્મવીર્ય; અને અનુપયોગ આત્મવીર્ય તે અનભિસંધિવીર્ય.

૧૩૩ પ્ર૦—સમકિતી શ્રાવકને ગૃહસ્થપણે છટું ગુણઠાણું સ્પર્શે કે નહીં ?

૩૦—સમ્યગ્દૃષ્ટિએ દેશવિરતિ ગૃહસ્થાવાસ છતાં કોઈ જાણસ્યે જે તે ચોથા પાંચમા ગુણઠાણાવાલાને નિર્મલ અધ્યવસાએ ધ્યાનદશાએ શુભયોગે શુભ ધર્મધ્યાને છટ્ટા સાતમા ગુણઠાણાના પરિણામ આવે પછે તે

કાલાન્તરે અંતર્મૂર્તમાત્ર રહીને પછે મટી જાય. પોતાના ગુણઠાણા માફક પરિણામ રહે એવું કહે તે અસત્ય સ્વમતિ કલ્પના પણ કોઈ ગ્રન્થોક્ત નહીં. તત્ત્વોત્તરં ચોથા પાંચમાથી ભાવચારિત્ર ગુણ આવે ચઢતે ૧૩ મા ૧૪ મા સુધી ચઢીને મરુદેવ્યાદિનીપરં પુણ્યાઠ્ઠ્વરાજાનીપરં સિદ્ધિવરે, પાછો તે ગુણઠાણા ફરસીને પડે નહિ. ગૃહસ્થવાસી ગમે તેવો ઉત્કૃષ્ટ શ્રાવક હોય, તોપણ તેને ગુણઠાણું પાંચમુંજ હોય છે; પણ છઠું સાતમું ન કહેવાય; કેમજે ગુણઠાણાની પ્રાપ્તિ કપાયના ક્ષયોપશમને આધીન છે, અને અધ્યવસાયની નિર્મલતા તે નિજ પરિણતિને આધીન છે, તે પરિણતિ પોતાના અધ્યવસાયની નિર્મલતાએ કપાયનો ક્ષયોપશમ કરીને અધિક ઉંચા ગુણઠાણાની પરિણતિરૂપ કરે તો અધિક ગુણઠાણી કહેવાય, નહિ તો ભાવની શુદ્ધાશુદ્ધ તારતમ્યતા કહેવાય.

૧૩૪ પ્ર૦-સમ્યક્ત્વ મોહનીયને કોણ વેદે, અને ક્યાં સુધી વેદે, અને તેનું સ્વરૂપ શું ?

૩૦-ક્ષયોપશમ સમકિતીને સમકિત મોહનીનો ઉદય હોય અને ઉપશમિક અને ક્ષાયિકને તે ન હોય; તેમજ વેદકને એક સમયનોજ અતિગૂઢ કાળ હોવાથી ગણત્રીમાં લીધું નથી, સમ્યક્ત્વ મોહિની તે ક્ષયોપશમીને હોય તથા ઉપશમીને સત્તાએ હોય, તેથી પ્રદેશે અને રસે અનુક્રમે, તે સંકારંજાદિ સહજ વિશ્રમતા વેદે, કોઈક જિનપ્રણીત મૂઢમ અર્થભાવ મધ્યે મુંઝાય તે સમ્યક્ત્વમોહનીયનું સ્વરૂપ જાણવું.

૧૩૫ પ્ર૦-ઉત્સર્ગ અને અપવાદનું શું સ્વરૂપ છે ?

ઉ૦-ઉત્સર્ગ તે વ્યવહારમાર્ગ અપવાદ તે નિશ્ચયમાર્ગ યથા સાધુને પૃથ્વીકાયાદિ ષટ્કાયની વિરાધના નિવેધી છે. કદાચિત્ કારણે નદી ઉતરવી પડે તથા આહારાદિકને અર્થે ગુરુદેવ વંદનાને અર્થે ચાલતાં વિરાધના થાય તે ઉત્સર્ગ. તે માટે અપવાદે પચ્ચક્ષણ મહાવ્રતના હોઈ અને કાંઈક અળ કારણ પડે ઉત્સર્ગમાર્ગ હોય, તથા વાચનાન્તરે કોઈક ગ્રન્થે ઉત્સર્ગ તે ઉત્કૃષ્ટો નિશ્ચયમાર્ગ કહ્યો છે, અને અપવાદ તે કોમલમાર્ગ માટે વ્યવહારમાર્ગ કહ્યો છે, તેહનો સ્વરૂપ આગે લખ્યો છે એ ભાવ. ઉત્સર્ગ માર્ગની ચર્ચા ઘણી છે, પણ इहां तो अल्पबुद्धिए जेहवुं जाणुं तेहवुं लख्युं છે. इति भाव.

૧૩૬ પ્ર૦-દીવા પ્રમુખ જ્યોતિમય પદાર્થોના પ્રકાશ પડે છે, તે દીવામધ્યે રહેલા અગ્નિકાય જીવના પર્યાય છે ?

ઉ૦-દીવા મધ્યે જે અગ્નિના જીવ છે, તે માંહેજ પરિણમી રહ્યા છે, પણ દાહકરૂપ પર્યાય છે તે વાહેર નીકળે નહિ, તથા દીવાના પ્રકાશરૂપ પુદ્ગલ જે વાહેર દીસે છે, તેતો વિસ્ત્રસા પુદ્ગલની પર્યાય છાયા છે. તથા દીવાની વાહેર જે પ્રકાશરૂપ પુદ્ગલ દીસે છે તે, તથા પ્રકાશરૂપ પુદ્ગલના નિમિત્તે, અપર વિસ્ત્રસા પુદ્ગલ શ્રેણિવદ્ધ જમાવ થાય છે તે અચિત્ત દીસે છે. પણ તે અગ્નિકાય જીવના પર્યાય નહિ, તેના (અગ્નિના) ગુણ પર્યાય તો દાહક રૂપે છે, તે જ્યાં વ્યાપે ત્યાં વાઢી ભસ્મ કરે; માટે બાહિર પડતો પ્રકાશ વિસ્ત્રસા પુદ્ગલ પર્યાય

(અચિત) જાણવા; જેમ આરસીમાં મુખ જોતાં આપણા શરીર સમાન સર્વ પ્રતિબિંબત પુદ્ગલ દીસે છે, તે કાંઈ આપણા શરીરના પર્યાય આરસીમાં જતાં નથી, પણ તે આરસિનું નિમિત્ત પામીને ત્યાં શરીર મુખાદિ જેવા વિસ્ત્રસા પુદ્ગલ તત્કાલ શ્રેણિવદ્ધ તદ્દરૂપ પરિણમિને જમાવ થાય છે, પણ તે જીવના પર્યાય ન જાણવા; એવીજ રીતે શરીરની છાયા વિગેરે વિસ્ત્રસા પુદ્ગલજમાવ જાણવો, તેમ દીવા પ્રમુખના પ્રકાશાદિમાં પણ જાણવું. *

* શ્રીમદ્ દેવચન્દ્રજીએ દીવાના પ્રકાશને વિસ્ત્રસા પુદ્ગલ માની અચિત કહ્યો છે. આ બાબતમાં બે મત છે. કેટલાક મુનિયો શ્રીમદ્ દેવચન્દ્રજીની પેટે દીપકના પ્રકાશને વિસ્ત્રસા પુદ્ગલ માની અચિત ગણે છે અને રાત્રે ઉપાશ્રયમાં દીપકના પ્રકાશમાં પુસ્તકો વાંચે છે. શરીરપર પ્રકાશ પડે છે તે અદાહકવિસ્ત્રસા પુદ્ગલરૂપ છે એમ માને છે. અનન્ન પરમાણુઓનો સ્કંધ બને છે તેની અવશ્ય છાયા હોય છે. અગ્નિકાયનાં પુદ્ગલોની. મણિની છાયાની પેટે છાયા પડે છે. દીવાની ચારે તરફ પ્રકાશમય વિસ્ત્રસા પુદ્ગલો છે, તેજ અગ્નિના છાયા-પ્રતિબિંબ પુદ્ગલો છે માટે છાયા પ્રતિબિંબ પુદ્ગલો છે તે વિસ્ત્રસારૂપ હોઈ અચિત્ત છે. અન્ય સચિત્ત મનુષ્ય વગેરે છકાયના પ્રતિબિંબ છાયા પુદ્ગલોની પેટે એ પ્રમાણે આગમોક્તયુક્તિયો અનેક જણાવે છે. શ્રીમદ્ દેવચન્દ્રજી બહુશ્રુત ગીતાર્થ દ્રવ્યાનુયોગી હતા. તેમના ગુરુઓની પરંપરાપણ એ માન્યતાવાળી હોવી જોઈએ. તપાગચ્છમાં પણ કેટલાક મુનિયોની તેવી માન્યતા તથા પ્રવૃત્તિ સંભળાય છે. વીજા પક્ષવાળાઓ દીવાના પુદ્ગલોની ઉજેહી માને છે. તેઓ ગ્રંથના પાઠની સાક્ષી આપે છે. (તત્ત્વં કેવલિગમ્યમ્).

१३७ प्र०—वक्ता तथा श्रोताना चौद चौद गुण क्या क्या छे ते कहो.

उ०—वक्ताना चौद गुणो :—१ आगमोक्त सोलबोलना जाण, २ शास्त्रार्थ विस्तारवंत, ३ वाणीमां मीठाश, ४ प्रास्ताविक अवसर ओळखे, ५ सत्य बोले, ६ सांभळनारना संदेह छेदे, ७ बहु शास्त्रवेत्ता गीतार्थ उपयोगी होय, ८ अर्थ विस्तारी संवरी जाणे, ९ व्याकरण रहित कठिनभाषा के अपशब्द न बोले, १० वाणीए सभाने रीझावे, ११ वाणी सांभळीने श्रोता रसस्वाद पामे, १२ प्रश्नार्थवंत, १३ अहंकार रहित, १४ संतोषादिधर्मवंत. श्रोताना चौद गुणो :—
१ भक्तिवंत, २ प्रियभाषी, ३ निराभिमानी, ४ सांभळवा उपर रुचिवंत, ५ चपळता रहित एकाग्र चित्ते सांभळीने धारे, ६ जेवा सांभळया तेवा प्रगट अक्षर कही देखाडे तेवो स्मरण शक्तिवंत, ७ प्रश्ननो जाण, ८ विस्तारित शास्त्रार्थ रहस्य समजे, ९ धर्म कार्ये आळसु न होय, १० धर्म सांभळतां निद्रारहित होय, ११ तात्त्विक वृद्धिवंत होय, १२ दातार होय, १३ धर्म सांभळनारा उपर प्रेम होय तथा तेनी पछवाडे तेना गुण प्रशंसे, १४ निंदा, विकथा, वाद, विवाद, कदाग्रह, ममतादि रहित विनयी सुशील होय.

१३८ प्र०—पुराणो केटलां छे ते जणावो.

उ०—पुराण अठार छे तेना नाम. १ ब्रह्मपुराण, २ पद्म-पुराण, ३ विष्णुपुराण, ४ शिवपुराण, ५ भागवत-

પુરાણ, ૬ નારદપુરાણ, ૭ માર્કંડપુરાણ, ૮ અન્નિ-
પુરાણ, ૯ ભારતપુરાણ, ૧૦ બ્રહ્માવર્ત્તપુરાણ, ૧૧
લિઙ્ગપુરાણ, ૧૨ વરાહપુરાણ, ૧૩ સ્કંધપુરાણ, ૧૪
વામનપુરાણ ૧૫ કર્મપુરાણ, ૧૬ મત્સ્યપુરાણ, ૧૭
ગરુડપુરાણ, ૧૮ બ્રહ્માંડપુરાણ. એ પુરાણના નામ
જાણવા.

૧૩૯ પ્ર૦—પુદ્ગલ પરમાણુમાં વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ, શબ્દાદિ
ગુણો છે; તેમાં શબ્દગુણ તે ક્યાંથી આવ્યો, શક્તિ
હોય તેની વ્યક્તિ સંભવે છે પણ અહિં શક્તિરૂપેજ પર-
માણુમાં શબ્દગુણ દેખાતો નથી, છતાં શબ્દવહેજ
કાને સાંભળીએ છીએ તે જીવનો ગુણ છે કે પુદ્ગલનો ?

૩૦—પરમાણુમાં બે સ્પર્શ છે, કર્મવર્ગણામાં ચાર સ્પર્શ છે
તે શીત, ઉષ્ણ, સ્નિગ્ધ, અને તુલ્ય, અને ઔદારિ-
કાદિશરીરમાં આઠે સ્પર્શ છે તો વીજા ચાર સ્પર્શ
હલકો, ભારી, મુંવાળો અને સ્વરવચ્છો એ ક્યાંથી
આવ્યા ? તેનો ઉત્તર જે સંબંધ બે પ્રકારના છે:—
૧ સમવાયસંબંધ અને ૨ સંયોગસંબંધ, ત્યાં સમવાય
સંબંધ તે સહચારી વસ્તુ ગુણપર્યાયાદિ જેમ પટ્ટ
દ્રવ્યમાં છે તેમ જાણવો; અને સંયોગસંબંધ તે ઘણા
ભિન્ન ભિન્ન પુદ્ગલો મળે થકે પ્રયોગે અપર નવીન
ગુણ કે ભાવ પ્રગટે તે, જેમ સ્વારાની સાથે હલ્લદરનો
સંયોગ થયે રતાશગુણ નીપજે તેમ જાણવું; એવીજ
રીતે આત્મા અને પુદ્ગલને સંયોગે શબ્દનામા ગુણ
પ્રગટ્યો તેમ વર્ણાદિગુણવંત કર્મ પરમાણુમાં ચાર

સ્પર્શ સમવાયસંબંધે પુદ્ગલાશ્રિત હતાજ, અને પછી
જીવશરીરાદિ સંયોગસંબંધે આઠ નીપજ્યા.

૧૪૦ પ્ર૦-જીવ પરભવ આયુ કેવા પરિણામે વાંધે ?

ઉ૦-યોગ, કષાય, ધ્યાન અને લેશ્યા એ ચારના શુભા-
શુભ યથાયોગ્ય એકત્ર સંયોગે, જીવને પરભવાયુ
વંધાય છે.

૧૪૧ પ્ર૦-ષટ્દ્રવ્યના ક્ષેત્રકાલભાવાદિ ત્રીસ ભેદ કયા, તથા
પ્રકારાંતરે પણ દ્રવ્યાદિક ચાર ભેદનું સ્વરૂપ કહો.

ઉ૦-ષટ્દ્રવ્ય માંહેલા પ્રત્યેકના પાંચ પાંચ ગુણ છે તે
આ પ્રમાણે—

૧. ધર્માસ્તિકાય:-૧ દ્રવ્યથી એક, ૨ ક્ષેત્રથી લોકપ્ર-
માણ, ૩ કાલથી અનાદિઅનંત, ૪ ભાવથી અરૂપી (અવર્ણાદિ),
૫ ગુણ ચલણસહાયક.

૨. અધર્માસ્તિકાય:-૧ દ્રવ્યથી એક, ૨ ક્ષેત્રથી લોકપ્ર-
માણ, ૩ કાલથી અનાદિઅનંત, ૪ ભાવથી અરૂપી (અવર્ણાદિ),
૫ ગુણ સ્થિરતાસહાયક.

૩. આકાશાસ્તિકાય:-૧ દ્રવ્યથી એક, ૨ ક્ષેત્રથી લો-
કાલોકપ્રમાણ, ૩ કાલથી અનાદિઅનંત, ૪ ભાવથી અરૂપી
(અવર્ણાદિ), ૫ ગુણ અવકાશદાનસમર્થ.

૪. કાલ:-૧ દ્રવ્યથી અનેક એટલે અનંતાઅનંત, ૨
ક્ષેત્રથી મનુષ્ય લોક મધ્યે, ૩ કાલથી અનાદિઅનંત, ૪
ભાવથી અરૂપી (અવર્ણાદિ), ૫ ગુણ નવા, પુરાણા, વર્તના
લક્ષણ.

૫. પુદ્ગલાસ્તિકાય:-૧ દ્રવ્યથી અનેક ઇટલે અનંતા, ૨ ક્ષેત્રથી લોક મધ્યે, ૩ કાલથી અનાદિઅનંત, ૪ ભાવથી રૂપી ઇટલે વર્ણાદિયુક્ત, ૫ ગુણ પુરણ, ગલણ, મિલણ, વિચરણ, સઢણ, પઢણ, વિધ્વંસન, ધર્મલક્ષણ.

૬. જીવાસ્તિકાય:-૧ દ્રવ્યથી અનેક ઇટલે અનંત, ૨ ક્ષેત્રથી લોક મધ્યે, ૩ કાલથી અનાદિ અનંત, ૪ ભાવથી અરૂપી (અવર્ણાદિ), ૫ ગુણ ચેતનાઉપયોગવંત.

एवी रीते षट्द्रव्यना द्रव्यादि अपेक्षाए, त्रीश भेद दशव्या, प्रकारांतरं निश्चयव्यवहारनये द्रव्य क्षेत्र काल भावे कथंचित् सप्रदेशी, कथंचित् अप्रदेशी, एम भजनाए विध विध अपेक्षाए अनेक भेद स्वरूप विस्तारित ग्रंथांतरથી गुरुगम्य जाणी लेवुं. जूनी प्रत्यन्तरे नीचे मुजब छे.

પુનરપિ દ્રવ્યથી, ક્ષેત્રથી, કાલથી, ભાવથી સ્યું? તે કહે છે ? દ્રવ્યથી અપ્રદેશી, બીજું ૨ ક્ષેત્રથી અપ્રદેશી, ૩ ત્રીજું કાલથી અપ્રદેશી, ૪ ચોથું ભાવથી અપ્રદેશી, હવે ક્ષેત્રથી તે નિયમા અપ્રદેશી તે દ્રવ્યથી સ્યાત્ સપ્રદેશી અપ્રદેશી ૪. હવે કાલથી સ્યાત્ સપ્રદેશી અપ્રદેશી. કાલથી પળ ભજના, ક્ષેત્રથી સ્યાત્ સપ્રદેશી સ્યાત્ અપ્રદેશી, હવે ભાવથી સ્યાત્ સપ્રદેશી સ્યાત્ અપ્રદેશી ણી રીતે લેજો એ ભાવ, હવે જે દ્રવ્યથી સપ્રદેશી તે ક્ષેત્રથી સપ્રદેશી છે, જે કાલથી સપ્રદેશી છે તે ભાવથી સપ્રદેશી છે ૪. હવે સપ્રદેશી તે ક્ષેત્રથી સ્યાત્ સપ્રદેશી, અપ્રદેશી તે દ્રવ્યથી સપ્રદેશી નિયમા તે દ્રવ્યથી સ્યાત્ સપ્રદેશી સ્યાત્ અપ્રદેશી તે દ્રવ્યથી સપ્રદેશી હોઈને અપ્રદેશી પળ છે. હવે અપ્રદેશી કાલથી સ્યાત્ સપ્રદેશી, સપ્રદેશી સ્યાત્ અપ્ર-

દેશી, કાલથી સ્યાત્ સપ્રદેશી સ્યાત્ અપ્રદેશી, તે ક્ષેત્રથી સ્યાત્ સપ્રદેશી સ્યાત્ અપ્રદેશી, હવે ભાવથી સ્યાત્ સપ્રદેશી સ્યાત્ અપ્રદેશી ભાવથી ભજના ભાવથી સ્યાત્ સપ્રદેશી સ્યાત્ અપ્રદેશી ને કાલથી પણ સ્યાત્ સપ્રદેશી સ્યાત્ અપ્રદેશી ઇતિ ભાવ.

૧૪૨ પ્ર૦—ષટ્દ્રવ્યના ગુણપર્યાયનું શુદ્ધાશુદ્ધ સ્વરૂપ યથાર્થ વિસ્તારે સમજાવો.

૩૦—ષટ્દ્રવ્યમધ્યે પ્રથમ જીવદ્રવ્ય લઈએ, એ જીવ બે પ્રકારે છે, એક શુદ્ધ અને બીજો અશુદ્ધ; દ્રવ્યકર્મ, ભાવકર્મ અને નોકર્માદિ સર્વ કર્મ કલંકે રહિત શુદ્ધ નિષ્પન્ન સ્વરૂપી; સિદ્ધાલયે અનાદિ તથા સાદિ અનંત ભાંગે, લોકાગ્રે વિરાજતા સિદ્ધપરમાત્માઓના જીવદ્રવ્ય શુદ્ધ જાણવા; તથા કર્માવરણે સહિત મલિન આત્મપ્રદેશી, રાગદ્વેષાદિ ભાવ મલિન પરિણતિવંત, ચતુર્ગતિ ભ્રમણ લક્ષણરૂપ અશુદ્ધ જીવદ્રવ્ય જાણવા; હવે તેના ગુણ અને પર્યાય વિષે લખીએ છીએ:—જીવના ગુણ પણ બે પ્રકારે છે. ૧ શુદ્ધ, ૨ અશુદ્ધ, ત્યાં શુદ્ધગુણ તે કેવલજ્ઞાનાદિ અનંતગુણલક્ષ્મીરૂપ પરમ શુદ્ધ ક્ષાયિક ભાવના ગુણ તે તથા મતિજ્ઞાનાદિ દશ ભેદ શુદ્ધાશુદ્ધ ક્ષાયોપશમિક ભાવના ગુણ તે અશુદ્ધ જાણવા. હવે જીવના પર્યાય પણ બે ભેદે છે, એક વ્યંજનપર્યાય અને બીજા અર્થ પર્યાય, વળી વ્યંજન પર્યાય પણ બે ભેદે છે, એક શુદ્ધ અને બીજા અશુદ્ધ; ત્યાં શુદ્ધ વ્યંજન પર્યાય તે

ચરમ શરીર પ્રમાણ કિંચિત્ ડળી અવગાહનાવંત,
 સિદ્ધાવસ્થાવંત તે શુદ્ધ વ્યંજન પર્યાયવંત જીવ જાણવા;
 તથા નરનારકાદિ ચતુર્ગતિરૂપ અશુદ્ધ વ્યંજનપર્યાય
 જાણવા, અર્થ પર્યાય પણ બે ભેદે છે:—એક શુદ્ધ
 અને વીજા અશુદ્ધ, ત્યાં આપણી ગુણશ્રેણિ મધ્યે
 ષડ્ગુણહાનિવૃદ્ધિરૂપ અગુરુલઘુપર્યાય તે શુદ્ધ અર્થ-
 પર્યાય, અને મતિજ્ઞાનાદિ અવલોકન અવસ્થિતિ એક
 અક્ષરને અનંતમે ભાગે પર્યાયરૂપ જે જ્ઞાનાદિ ચેતન
 ઉપયોગ સ્થિતિ તે અશુદ્ધ પર્યાય જાણવો, તથા
 ઉત્પાદ વ્યય ધ્રુવરૂપ જીવના શુદ્ધાશુદ્ધ દ્રવ્યગુણપર્યાય
 જાણવા, જેમ મતિજ્ઞાન ઉપયોગનો વ્યય, શ્રુતજ્ઞાનો-
 પયોગનો ઉત્પાદ અને જ્ઞાનગુણ ધ્રુવ તે શુદ્ધ ભેદ;
 તથા મનુષ્યગતિનો વ્યય, દેવગતિનો ઉત્પાદ અને
 જીવદ્રવ્ય તો શાશ્વત ધ્રુવરૂપે છે, તે અશુદ્ધભેદ
 જાણવો. હવે પુદ્ગલદ્રવ્યના ગુણપર્યાય વિચારીએ,
 ત્યાં તે પુદ્ગલદ્રવ્ય પણ બે ભેદે છે, એક શુદ્ધ અને
 વીજો અશુદ્ધ, આકાશપ્રદેશે રહેલ શુદ્ધ અવિભાગી
 અચ્છેદ અભેદરૂપ પરમાણુઓ તે શુદ્ધ પુદ્ગલદ્રવ્ય,
 અને દ્વયણુક ત્ર્યણુકાદિ પરમાણુઓના બનેલા જે
 સ્કંધો તે અશુદ્ધ પુદ્ગલદ્રવ્ય, હવે પૌદ્ગલિક ગુણ પણ
 બે ભેદે છે, એક શુદ્ધ અને વીજો અશુદ્ધ, ત્યાં શુદ્ધ
 તે નિર્વિભાગી વીસગુણયુક્ત પુદ્ગલદ્રવ્યગુણ જાણવા.
 વીસગુણાદિ સહિત અનંત ગુણમિશ્રિત દ્વયણુકાદિ
 સ્કંધરૂપ મુખ્ય ગમન રૂપાન્તર ગુણની ગૌણતા અને
 સત્તાગુણની મુખ્યતા તેને અશુદ્ધપુદ્ગલ ગુણ કહીએ,
 વાઙી પુદ્ગલપર્યાય પણ શુદ્ધ અને અશુદ્ધ એમ બે ભેદે

છે, તે પળ વ્યંજન અને અર્થના ભેદે દ્વિવિધ છે, ત્યાં શુદ્ધ આકાશપ્રદેશે અવિભાગી ષટ્ગુણહાનિવૃદ્ધિરૂપ શુદ્ધ પરમાણુ પર્યાય તે અને અશુદ્ધવ્યંજનપર્યાય તે સ્થૂલ સૂક્ષ્મ પરિણામરૂપ દ્વયણુકાદિ સ્કંધ પર્યાય તે; વળી શુદ્ધઅર્થપર્યાય તે પોતાની ગુણશ્રેણિ મધ્યે ષટ્ગુણહાનિવૃદ્ધિરૂપ પરિણમન પર્યાય તે, તથા અશુદ્ધઅર્થપર્યાય તે દ્વયણુકાદિ સ્કંધરૂપ ગુણવિગતિ, તીવ્ર મન્દ તારતમ્યભેદ પરિણમન પર્યાય તે; જેમ પૂર્વ સ્કંધનો વ્યય, વર્તમાનનો ઉત્પાદ અને પુદ્ગલ દ્રવ્ય તો શાશ્વત છે, એટલે જેમ સોનાનો કંદોરો ભાંગીને સોનાના બાજુબંધ કરાવ્યા ત્યાં કંદોરાનો વ્યય, બાજુબંધનો ઉત્પાદ અને સોનું તે ધ્રુવ. હવે ધર્માસ્તિકાયના દ્રવ્ય ગુણ પર્યાય વિચારે છે. ધર્માસ્તિકાય શુદ્ધદ્રવ્ય લોકપ્રમાણ, અસંખ્યાત પ્રદેશી, અઘ્વંદ, એક આકૃતિરૂપ અરૂપિ શુદ્ધવ્યંજનપર્યાય-રૂપ ધર્માસ્તિકાયદ્રવ્ય જાણવું, તથા પોતાની ગુણ-શ્રેણિ મધ્યે ષટ્ગુણહાનિવૃદ્ધિરૂપ પરિણમન કરે ત્યાં શુદ્ધ અર્થપર્યાય ધર્માસ્તિકાયના કહિયે; ગુણ તે જીવ પુદ્ગલને ગતિસહાયકરૂપ, તથા ઉત્પાદવ્યયધ્રુવપણે ષટ્ગુણહાનિવૃદ્ધિરૂપ પર્યાય જાણવા:—જેમ ચલણ-ગતિનો ઉત્પાદ, સ્થિતિનો વ્યય અને દ્રવ્યસત્તા ધ્રુવ શાશ્વત જાણવી, એવીજ રીતે અધર્માદિ બીજા ત્રણ દ્રવ્યોનું પણ કિંચિત્ સ્વરૂપ લખીએ છીએ:—અધર્મનો ગુણ જે પુદ્ગલને સ્થિતિસહાયક, અસંખ્યાત-પ્રદેશી, લોકપ્રમાણ, અઘ્વંદ, ષટ્ગુણહાનિવૃદ્ધિરૂપ પરિણામ, તે શુદ્ધ પર્યાય, ત્યાં અઘ્વંદઆકૃતિરૂપ

શુદ્ધ વ્યંજનપર્યાય જાણવો અને જ્યાં ષટ્ગુણહાનિવૃદ્ધિ કરે ત્યાં શુદ્ધ અર્થપર્યાય જાણવો, જેમ સ્થિતિનો ઉત્પાદ, ગતિનો વ્યય, અને દ્રવ્યસત્તા ધ્રુવ જાણવી, કાલ દ્રવ્યનો ગુણ વર્તના લક્ષણ, પંચદ્રવ્યનો વર્તના પર્યાય સર્વ દ્રવ્યનો પર્યાય, અસંખ્યાત લોકપ્રમાણ શુદ્ધ પર્યાય કહીએ. વર્તમાન સમયનો વ્યય, અનાગત સમયનો ઉત્પાદ દ્રવ્ય સત્તા ધ્રુવ, ઉપચારે એક કાલ-દ્રવ્ય આકૃતિ તે શુદ્ધ વ્યંજનપર્યાય, હવે આકાશ-દ્રવ્યનો ગુણ અવકાશદાનલક્ષણ, લોકાલોકપ્રમાણ, અનંતપ્રદેશી, ઘટાકાશનો ઉત્પાદ, પૂર્વઘટાકાશનો વ્યય અને દ્રવ્ય સત્તા ધ્રુવ જાણવી. તથા લોકાલોક પ્રમાણ અઘંડઆકૃતિરૂપ શુદ્ધવ્યંજનપર્યાય કહીએ, એમ ષટ્દ્રવ્યનું પર્યાયાદિ કિંચિત્ સ્વરૂપ કહિને તેમાં જે કાંઈ વિશેષ જાણવા યોગ્ય છે તે કહે છે:—

ગાથા:—પરિણામી જીવમુક્તા, સપણસા એગચિત્તકિરિયાય,
ણિચ્ચંકારણકત્તા, સવ્વગય ઇયર અપ્પવેસે. ॥૧॥

૧ જીવ અને પુદ્ગલ પરિણામી, શેષ ચાર અપરિણામી, ૨ જીવદ્રવ્ય તે જીવ ચેતનરૂપ અને શેષ પાંચ અજીવ અચેતન જડરૂપ છે, ૩ પુદ્ગલરૂપી મૂર્તિમંત છે, શેષ પાંચ અરૂપી છે, ૪ કાલ, અપ્ર-દેશી છે, શેષ પાંચ સપ્રદેશી છે, ૫ ધર્મ, અધર્મ અને આકાશ એ ત્રણ એક અને શેષ ત્રણ અનેક, ૬ આકાશ ક્ષેત્ર છે, અને શેષ પાંચ ક્ષેત્રી છે, ૭ જીવ અને પુદ્ગલ બે સક્રિય છે, શેષ ચાર અક્રિય છે, ૮ જીવ અને પુદ્ગલ બે વ્યવહારથી અનિત્ય શેષ ચાર

નિત્ય છે, ૯ જીવ અકારણરૂપ અને શેષ પાંચ કારણરૂપ છે, ૧૦ જીવ કર્તા અને શેષ પાંચ અકર્તા છે, ૧૧ આકાશ સર્વગત છે, અને શેષ પાંચ અસર્વગત છે.

૧૪૩ પ્ર૦-વેદના સંબંધી ચૌભંગી કહો.

૩૦-૧ અલ્પવેદના અલ્પનિર્જરા તે દેવતાઓને, ૨ મહાવેદના અલ્પનિર્જરા તે નારકીને, ૩ મહાવેદના મહાનિર્જરા તે અપ્રમત્ત સાધુને, ગજસુકુમાલનીપરે; ૪ અલ્પવેદના મહાનિર્જરા તે શૈલેશીકારકમહાત્મા ચૌદમા ગુણઠાળી પરમાત્મસ્વરૂપ સન્મુખી જાણવા.

૧૪૪ પ્ર૦-સમ્યક્ત્વ અને મિથ્યાત્વની ચૌભંગી ભિન્ન ભિન્ન જીવાશ્રિત કહો.

૩૦-૧ અનાદિઅનંતમિથ્યાત્વ અભવ્યને; ૨ અનાદિસાંત મિથ્યાત્વ ભવ્યને; ૩ સાદિસાંતમિથ્યાત્વ પ્રાપ્ત સમ્યક્ત્વવમનારને; ૪ સાદિ અનંત ભાંગો શૂન્ય છે.

૧૪૫ પ્ર૦-વ્રતઅંગીકાર તથા પાલનમાં સિંહપણ તથા શિયાળપણની ચૌભંગી દૃષ્ટાંત સહિત કહો.

૩૦-૧ સિંહપરે વ્રત ગ્રહે અને સિંહની પરે પાઠે તે જંબુસ્વામી સ્થૂલભદ્રાદિની પરે, ૨ સિંહપરે ગ્રહે અને શિયાળની પરે પાઠે, તે મરિચાદિવત્, ૩ શિયાળપરે ગ્રહે અને સિંહની પરે પાઠે, તે મેતાર્યમુનિ-આદિવત્, ૪ શિયાળપરે ગ્રહે અને શિયાળપરે પાઠે તે અંગારમર્દકાચાર્ય, કુલવાલુકાદિવત્ જાણવા.

૧૪૬ પ્ર૦-ચાર અનુયોગ તે કયા.

उ०-१ द्रव्यानुयोग ते षट्द्रव्य विषयक गुणप्रययि स्वरूप
कथनयुक्त आत्मद्रव्य विवेचनमुख्याधिकार; २ धर्म-
कथानुयोग, ते सता, सती महात्माओनां चरित्रोनुं
कथन स्वरूप; ३ गणितानुयोग ते द्वीप, समुद्र,
क्षेत्रादिनुं, क्षेत्रफळादिमापनुं गणित कथन स्वरूप;
४ चरणकरणानुयोग ते क्रियानुष्ठान चारित्रादि व्रत
पञ्चखाण नियमादि विधि कथनस्वरूप.

१४७ प्र०-जीव दुर्लभबोधिपणुं केटला कारणे पामे ?

उ०-छहिठाणेहिं दुल्लभ बोहिमाण कम्मं पकरंति अरिहंता-
णंअवन्नंवयमाणे ॥ १ ॥ अरिहंत पन्नत्तस्सधम्मस्स
अवन्नंवयमाणे ॥ २ ॥ आयरियाणं अवन्नंवयमाणे ॥ ३ ॥
उवज्झायाणं अवन्नंवयमाणे ॥ ४ ॥ चाउवन्नस्स संवस्स
अवन्नंवयमाणे ॥ ५ ॥ समहीठीदेवाणं अवन्नंवय-
माणे ॥ ६ ॥

१ श्रीअरिहंत, २ तथा तेमनो भाखेलो जे
धर्म तथा तेमनी प्रतिमाजी तथा तेमना वचनरूप जे
सिद्धांत इत्यादिक अरिहंत संबंधी अवर्णवाद, निंदा,
द्वेषादि करवारूप अविनयादि कारण थकी; ३ जिन
आज्ञाकारी, जिनशासनस्थंभरूप श्रीआचार्यभग-
वंतनो अवर्णवाद करवा थकी; ४ श्रीसूत्रसिद्धांतना
पारगामी आचार्यपदने योग्य, अनेक शिष्योने
सारणा वारणादि हित शिक्षा, सूत्रसिद्धांतार्थ अभ्या-
सना दाता श्रीउपाध्यायजी भगवंतनो अवर्णवाद
करवाथकी; ५ ज्ञाने करीने एकांत मोक्ष मार्गनाज
साधक श्रीसाधु मुनिमहाराजानो अवर्णवाद करवा

થકી; ૬ જિન આજ્ઞાકારી સુશીલ શ્રીઅરિહંતાદિકને પળ પૂજનિક એવો શ્રીચતુર્વિધસંઘ તેનો અવર્ણ-વાદ કરવા થકી, જીવ દુર્લભબોધિપણું પામે, અર્થાત્ અનંતકાલ સંસાર પરિભ્રમણ કરતાં થકાં પળ ધર્મ સામગ્રીની જોગવાઈ પામવી મહાદુર્લભ થઈ પડે, તો પછી ધર્મ પ્રાપ્તિની દુર્લભતાની વાતનું તો કહેવુંજ શું ?

૧૪૮ પ્ર૦—આઠ પ્રકારના આત્મા તે કયા ?

૩૦—૧ દ્રવ્યાત્મા, એટલે અસંખ્યાતપ્રદેશી શુદ્ધજીવ-દ્રવ્ય સ્વગુણપર્યાયસહિત સત્તાઈ છે તે શુદ્ધ દ્રવ્યાત્મા, અને તેના જ્ઞાનદર્શનાદિ ઉપયોગે રહિત તે અશુદ્ધદ્રવ્યાત્મા કહીયે; ૨ કષાયાત્મા, સોઝ કષાય તથા નવ નોકષાય પ્રવર્તમાન જીવ તે કષાયાત્મા; ૩ મનવચનાદિ યોગપ્રવર્તમાન આત્મા તે યોગાત્મા; ૪ જ્ઞાન અજ્ઞાનાદિ ઉપયોગી આત્મા તે ઉપયોગાત્મા; ૫ જ્ઞાનાત્મા એટલે જીવાશ્રિત સચ્ચિદાનંદઘન જ્ઞાનસ્વરૂપે પ્રવર્તમાન આત્મા તે, ૬ દર્શનાત્મા તે સમ્યગ્દૃષ્ટિજીવ તે; ૭ ચારિત્રાત્મા તે સત્તાગત સ્વરૂપરમણરૂપ સ્થિરતાગુણે પ્રવર્તમાન જે જીવ તે; ૮ વીર્યાત્મા, મન વચન કાયાદિના વલ્લ પરાક્રમ-રૂપ અશુદ્ધ વીર્યાત્મા કહીએ, પળ આત્મસત્તાગત રહેલ અનંતશક્તિની સ્ફુરતિએ શુદ્ધાત્મોપયોગે પ્રવૃત્તિ કરી અનાદિ અનંતકાલના કર્મ મલને નિકંદન કર-ણરૂપશક્તિની વ્યક્તિ તે શુદ્ધવીર્યાત્મા કહીએ.

૧૪૯ પ્ર૦—પૂર્વોક્ત અષ્ટવિધ આત્માઓમાંથી કઈ ગતિમાં કેટલા હોય તે કહો.

उ०—नारकी तथा देवताओ मध्ये सात आत्मा होय, पण चारित्रात्मा न होय; तथा एकेंद्रिय मध्ये छ आत्मा संभवे पण ज्ञानात्मा अने चारित्रात्मा नहि; तथा तिर्यचपंचेन्द्रिय अने मनुष्यगतिमध्ये आठे आत्मा होय; तथा पंचमगतिमध्ये एटले श्रीसिद्धपरमात्माने अनंतगुणभाजनरूप शुद्ध जीवद्रव्य ते श्रीसिद्ध भगवंतनुं छे, तेने विषे चतुर्विधआत्मा छे, ते ज्ञानात्मा, दर्शनात्मा, उपयोगात्मा तथा शुद्ध द्रव्यात्मा.

१५० प्र०—अष्टविध त्रसजीवो छे ते कया ? ते दृष्टांत सहित कहो.

उ०—१ अंडजा ते पक्षीआदि; २ पोतजा ते गजादि; ३ जरादि ते गवादि; ४ रसजा ते कीटकादि; ५ स्वेदजा ते यूकादि; ६ संमूर्च्छिम ते पतंगादिक; ७ उद्भिज ते गिंगोडादि; ८ उत्पादिका ते देव नरकादि.

१५१ प्र०—जीवना दस प्रकारना परिणाम ते कया ?

उ०—१ गति, २ इंद्रिय, ३ कषाय, ४ लेश्या, ५ योग, ६ उपयोग, ७ ज्ञान, ८ अज्ञान, ९ दर्शन, १० चारित्र. इति पन्नवणा सूत्रना १३ मा पद मध्ये छे ।

१५२ प्र०—अजीवपरिणमन केटला प्रकारे छे ?

उ०—“ वंधण १, गई २, संटाणा ३, भेय ४, वन्न ५, गंध ६, रस ७, फास ८, अगुरुलघु ९, शब्द १०, परिणामा ए दसहुंतिअजीवा ॥ १ ॥

१ वंधन, २ गति, ३ संस्थान एटले आकृति, ४ जाति, ५ वर्ण, ६ गंध, ७ रस, ८ स्पर्श, ९ अगुरु लघु, १० शब्द; ए दस रीते परिणमे छे.

१५३ प्र०—अंतर्मुहूर्त कोने कहीए ?

૩૦-“ જીવેનકહવિફાસિયં, અંતમુહુર્તેપિજેનસમત્તં । નિય-
માવદ્ધુપુગ્ગલ, પરિયટ્ટોચેવસંસારો ” ॥ ૧ ॥ પુદ્ગ-
લાનાંપરાવર્ત્તઃ પુદ્ગલપરાવર્ત્તઃ, અપકૃષ્ટ; કિશ્ચિન્ન્યૂ-
નોઽર્દ્ધપુદ્ગલઃ પરાવર્ત્તઃ અર્દ્ધપુદ્ગલપરાવર્ત્તઃ અથ અન્ત-
ર્મુહુર્ત્તનું પ્રમાણ. અન્તર્મુહુર્ત્ત અષ્ટસમયોર્દ્ધઘટિદ્વયં યાવ-
દિત્યર્થઃ તત્ત્વસમ્યક્ત્વોપશમિકં અત્રક્ષેત્રપુદ્ગલપરાવર્ત્ત-
નાધિકારઃ ન દ્રવ્યાદિ પુદ્ગલપરાવર્ત્તેત્યુપદેશકમ્ ।

એક ચપટી વગાડીએ અથવા આંચ મીંચીને ડઘા-
ડીએ તેટલા વચ્ચતમાં અસંખ્યાતાસમય થાય તેવા
નવ સમયથી માંડીને એક મુહૂર્ત જે એક સામાયિકનો
કાલ બેઘડી પ્રમાણ છે, તેમાં એક સમય ઓછો,
તેટલા કાલને અંતર્મુહૂર્ત કહીએ, અર્થાત્ જવન્યથી
નવસમય, ઉત્કૃષ્ટ બે ઘડીમાં એક સમય ઓછો, અને
એ બેની વચમાં જેટલા સમયની સંખ્યા તે સર્વે મધ્ય-
મઅંતર્મુહૂર્ત જાણવા; એવી રીતે અંતર્મુહૂર્તના અસં-
ખ્યાતા ભેદ થાય છે.

૧૬૪ પ્ર-જાતિસ્મરણ તે શું ? તેના કેટલા ભેદ અને તેમાં
કેટલા ભવનું જ્ઞાન થાય ?

૩૦-અત્રગાથા “ પુઞ્વભવાસોપિછર્ઈ, એકદોતિન્નિજાવ-
નવર્ગંવા ઉવરિતસ્સઅવિસઓ, સભાવઓજાર્ઈસમર-
ણસ્સ ॥ ૧ ॥

કોઈપણ વસ્તુ શબ્દરૂપાદિ જે પૂર્વે ભવાંતરમાં ગાઢ
પરિચિતઅભ્યાસ સહવાસરૂપ થયેલ હોય એવા ઘર,
હાટ, વાડી, વસ્ત્ર, ભૂષણાદિ આકૃતિ માત્ર દેખતાં,
શબ્દ માત્ર સાંભળતાં થકાં, પૂર્વભવસંબંધિ જે અચા-

નક સર્વ સાંભરી આવે, અને તેથી પોતે પૂર્વે કોણ હતો તથા ક્યાં કેવીરીતે વગેરે સમસ્ત નિજપણાનું ખાન થઈ આવે તેને જાતિસ્મરણ કહે છે; તે બે પ્રકારે છે, એક શુદ્ધક્ષયોપશમાનુસાર તે પૂર્વભવના સમ્યગ્-દૃષ્ટિ ગાઢ ધર્માભ્યાસી મહાત્માઓને થાય તે, જેમ શ્રીવજ્રસ્વામી પ્રમુખને, અને બીજું અશુદ્ધક્ષયોપશમાનુસાર તે પૂર્વભવના મોહાદિ વિષય કષાયાદિ ચેષ્ટાદિ સ્મરણ રાગદ્વેષજનિત નિર્રથક જાણવું, જાતિસ્મરણમાં જવન્યથી એક બે ત્રણ ભવ દેખે, મધ્યમ ચાર પાંચ છ આદિ અને ઉત્કૃષ્ટ નવ ભવ સુધી દેખે (ઈતિ પન્નવણાદિ વચનાત્). *

૧૫૫ પ્ર૦-પુણ્ય અને ધર્મમાં શું ફેર ?

૩૦-પુણ્ય તે શુભકર્મ પુદ્ગલ પ્રકૃતિ છે, તે જીવના શુભ પરિણામે ઇટલે સુપાત્રને અન્નપાનાદિ ભક્તિ નમસ્કારાદિ કરવે કરીને નવ પ્રકારે વંધાય છે, તેના નામ અન્નપુણ્યે ૧, પાપપુણ્યે ૨, લેહણપુણ્યે ૩, સયણપુણ્યે ૪, વત્થપુણ્યે ૫, મનપુણ્યે ૬, વયણપુણ્યે ૭, કાયપુણ્યે ૮, નમોક્કારપુણ્યે ૯. એ નવ ભેદ પુણ્યના કહ્યા અને બેંતાલીસ પ્રકારે શાતાદિરૂપે ભોગવાય છે; જ્યારે ધર્મતો શુદ્ધાત્મપરિણતિરૂપ ચિત્તની નિર્મલતા, વિષયકષાયાદિરહિત શુદ્ધજ્ઞાનાનંદીઆત્મારામરૂપ છે.

* જૂની પ્રતિમાં ચંડદ રત્નનો પ્રશ્ન છે તેના ઉત્તરમાં ગાથા—“ ચક્કઅસિછત્તદંડા, આયુહસાલાઈંહુતિચત્તારિ ।
ચમ્મગણિકાગણીનિહિ, સિરિગંહેચક્કીણોહંતિ ॥ ૧ ॥
સેણાઘઈંગાઘાઘઈં, પુરોહિયવડ્ઢઈંનીયયનગરે ।
ધીરચણંરાયકુલે, ઘેગહૂતદેગયતુરયા ॥ ૨ ॥

૧૫૬ પ્ર૦—બારઉપયોગમાં રૂપી કેટલા અને અરૂપી કેટલા, અને તે શા માટે ?

૩૦—કેવલજ્ઞાન અને કેવલદર્શન એ બે આત્મગુણરૂપ હોવાથી અરૂપી છે; અને શેષ દસ આત્મપુદ્ગલાશ્રિત મિશ્રિત હોવાથી રૂપી છે.

૧૫૭ પ્ર૦—પાંચ સમકિતમાં, રૂપી કેટલાં અને અરૂપી કેટલાં ? તે કારણ સહિત કહો.

૩૦—પાંચ મધ્યે એક ક્ષાયિક તે શુદ્ધાત્મગુણ પ્રાપ્તિ ભળી અરૂપી છે, અને શેષચાર પુદ્ગલ ઉપદ્રંભી અલ્પકાલિક કિંચિત્ પરાધીનતા ભળી રૂપી છે.

૧૫૮ પ્ર૦—છઆવશ્યકમધ્યે કેટલા રૂપી અને કેટલા અરૂપી ? તથા તેમાં સંવરમાં કેટલા અને નિર્જરામાં કેટલા ?

૩૦—સામાયિકાદિ પાંચઆત્મગુણ ભળી અરૂપી છે, અને એક પ્રતિક્રમણ આવશ્યક પાપનિંદા, ગર્હારૂપ આત્મ સન્મુખી પળ મંદતા ભળી રૂપી છે; તથા સામાયિક ચઢવીસત્થો તથા વાંદળા તે ત્રણ સંવરતત્ત્વમાં છે; અને શેષ ત્રણ નિર્જરાતત્ત્વમાં છે.

૧૫૯ પ્ર૦—સર્વાર્થસિદ્ધ વિમાનના દેવતાઓ અને વિજયવિમાનના દેવતાઓ કેટલા ભવમાં સિદ્ધિ પામે.

૩૦—“ સઘ્વટ્ટાઓનિયમાણંમિભવંમિસિજ્જઈઅવસ્સં । વિજયાદિવિમાણેટ્ઠિયં, સંખિજ્જભવાઓનાયવ્વા ॥ ૧ ॥
અર્થ—સર્વાર્થસિદ્ધવિમાનવાસિ દેવતાઓ નિશ્ચયથી એક ભવમાં સિદ્ધિ પામે છે. અને વિજયાદિ વિમાન વાસિ દેવોની સ્થિતિ સંખ્યાતાભવની હોય છે.

૧૬૦ પ્ર૦—શ્રાવક જઘન્ય પદે કેટલા લાભે ?

उ०-क्षेत्रपल्योपमने असंख्यातमे भागे, इति आवश्यक-
निर्युक्तौ जंबूद्वीपमध्ये ' कीटिकाबहव्य अथवा नरा-
बहवः तत्रोत्तर यदासंमूर्च्छिमाणां विरहः तदाकीटि-
कास्तोकानराबहवः

१६१ प्र०-चार सामायिक ते कयां, अने ते प्रत्येकमां कयु सम-
कित तथा गुणठाणुं होय ते कहो.

उ०-१ श्रुतसामायिकमां दीपकसमकित अने पहेलुं गुण-
ठाणुं होय, ते अभव्यने पण होय; कारण जे जिन-
वचनानुसार प्ररूपणा करे तेथी परने मार्ग दीपावे,
धर्म पमाडे पण पोताने अंधारुं होय, अपितु श्रद्धा,
पाप, त्रासादि न होय तेथी, २ दर्शन सामायिक
सम्यग्दृष्टि चोथागुणठाणीने होय, ३ देशविरतिसा-
मायिक पांचमें गुणठाणे श्रावकने होय, ४ सर्वविर-
तिसामायिक ते छठेसातमेगुणठाणे वर्तता मुनिमहा-
राजने होय, ए सर्व गुणठाणानी परिणतिरूप कषा-
यना क्षयोपशमने लीधे होय छे.

१६२ प्र०-छकाय जीवोनी महाविराधनारूप पांच स्थान कया
कहा छे ?

उ०-१ घंटी स्थान, २ चूला स्थान ते रसोडुं, ३ पाणी-
आरुं, ४ वासिंदु, ५ उखण मूसळादि खांडण
पीसण स्थान, ए पांच छकाय हिंसानां स्थान, त्यां
उत्तमजीवो निःशूकपणे न वर्ततां अतियतनाए वर्ते
छे, तेथी आकरो कर्मबंध पडतो नथी.

१६३ प्र०-आत्मस्वरूप सूचक केटलांएक अन्वय अने व्यति-
रेकभावे विशेषणो कहो.

૩૦-અસંખ્યાતપ્રદેશી, અનંતજ્ઞાનમયી, અનંતદર્શનમયી, અનંતચારિત્રમયી, અનંતદાનમયી, અનંતવીર્યમયી, અનંતલાભમયી, અનંતભોગમયી, અનંતઉપભોગમયી, અરૂપી, અઘંડ, અગુરૂલઘુમયી, અક્ષય, અજર, અમર, અશરીરી, અત્યેન્દ્રી, અણાહારી અલેશી, અનુપાધિક, અરાગી, અદ્વેષિ, અક્રોધી, અમાની, અમાયી, અલોભી, મિથ્યાત્વરહિત, અવિરતિરહિત, કષાયરહિત, યોગરહિત, અયોગી, સિદ્ધસ્વરૂપી, સંસારરહિત, સ્વાત્મસત્તાવંત, પરસત્તા રહિત, પરભાવ અકર્તા, સ્વભાવ કર્તા, પરભાવ અભોક્તા, સ્વભાવ ભોક્તા, ક્ષાયિક વેત્તા, સ્વક્ષેત્રાવગાહિ, પરક્ષેત્ર અનાવગાહિ, લોકપ્રમાણ અવગાહનવંત, ધર્માસ્તિકાયથી ભિન્ન, અધર્માસ્તિકાયથી ભિન્ન, આકાશાસ્તિકાયથી ભિન્ન, પુદ્ગલથી ભિન્ન, પરકાલથી ભિન્ન, સ્વદ્રવ્યવંત, સ્વક્ષેત્રવંત, સ્વકાલવંત, સ્વભાવવંત, અવસ્થાનપણે સ્વગુણથી અભિન્ન, કાર્યભેદે ભિન્ન, અવસ્થિતસત્તાવંત, પરિણમનસત્તાવંત, દ્રવ્યાસ્તિકપણે નિત્ય, પર્યાયાસ્તિકપણે નિત્યાનિત્ય, દ્રવ્યપણે એક, ગુણ પર્યાયપણે અનેક, અનંતદ્રવ્યાસ્તિકધર્મવંત, અનંત પર્યાયાસ્તિકધર્મવંત, ઇત્યાદિ સ્વસંપદામયી ચેતન લક્ષણે લક્ષિત, સ્વસંપદાએ પૂર્ણ, પરસંગે પરિણમ્યો થકો સંસાર ઉભો કર્યો, સ્વજ્ઞાનાદિગુણે પરિણમ્યો થકો સિદ્ધતા કરે, એવા આત્મદ્રવ્યથી ઓઝસ્વાળ અનંતનયે, અનંતનિક્ષેપે થાય. એ રીતે જે આત્મપ્રતીતિ કરે તેને જૈનમાર્ગી જૈનમાર્ગમાં ગણે છે, એવો આત્મા અનેકાંતપણે જૈનમાર્ગી છે; એની જે પ્રતીતિ તે સમ્યગ્દર્શન, એનું

जे ज्ञान ते सम्यग्ज्ञान, एमां जे रमवुं ते सम्यग्चारित्र कहीए.

१६४ प्र०—द्रव्यास्तिकनयना छ सामान्य स्वभाव कहो.

उ०—१ अस्तित्वं, २ वस्तुत्वं, ३ द्रव्यत्वं, ४ प्रमेयत्वं, ५ प्रदेशत्वं, ६ अगुरुलघुत्वं.

१६५ प्र०—वस्तुना अग्यार विशेष स्वभाव कहो.

उ०—१ नित्य, २ अनित्य, ३ एक, ४ अनेक, ५ सत्य, ६ असत्य, ७ वक्तव्य, ८ अवक्तव्य, ९ भेद, १० अभेद, ११ परम स्वभाव.

१६६ प्र०—प्रकारांतरे बीजा नव आत्मवस्तुस्वभाव कहो.

उ०—१ स्वप्रदेश, २ अप्रदेश, ३ चेतन, ४ अचेतन, ५ मूर्तिमंत, ६ अमूर्तिमंत, ७ कर्तृत्व, ८ भोक्तृत्व, ९ परिणामिक.

१६७ प्र०—षड्द्रव्यमध्ये प्रत्येकना चार चार गुण छे ते कहो.

उ०—१ धर्मास्तिकायना—अरूपी, अचेतन, अक्रिय अने गतिसहायक.

२ अधर्मास्तिकायना—अरूपी, अचेतन, अक्रिय, अने स्थिरसहायक.

३ आकास्तिकायना—अरूपी, अचेतन, अक्रिय, अने अवकाशदानवंत.

४ पुद्गलास्तिकायना—रूपी, अचेतन, सक्रिय, अने पूरणगलण.

५ कालना—अरूपी, अचेतन, अक्रिय, अने वर्तना.

६ जीवना—अरूपी, चेतन, सक्रिय, चेतनालक्षणवंत.

१६८ प्र०—पर्यायास्तिकनयना छ भेद कहो, तथा तेनुं किंचित् विशेषकथन गुणपर्यायस्वरूप कहा.

उ०—१ पर्यायत्वं, २ भव्यत्वं, ३ सिद्धत्वं, ४ अभव्यत्वं, ५ कारणत्वं, ६ कार्यत्वं.

वळी प्रकारांतरे गुणपर्याय स्वरूप कहे छे:—

द्रव्यव्यंजनपर्याय असंख्यप्रदेशत्वं, गुणपर्याय गुणांतरभेद क्षांत्यादिभेद, गुणव्यंजनपर्याय, एक गुणना अनंतपर्याय, स्वभाव पर्याय, ते षट्गुणहानि वृद्धिरूप, अने विभावपर्याय ते नर नरकादिपर्यायास्तिक सामान्य पारिणामिक, अखंड, अलख, असहायी, सक्रियना अनंतगुणपर्याय समुदायनो बादर द्रव्यभेद कहीए.

१६९ प्र०—द्रव्य अभेदी ते शुं ?

उ०—द्रव्यना बे भाग न थाय माटे.

१७० प्र०—भेद द्रव्य ते केम ?

उ०—गुण गुणना करनार जुजुवा भणी भेदस्वरूपी कहीए. जेम के:—ज्ञान गुण, दर्शन गुण, चारित्र गुण, सुख गुण, दान गुण, लाभ गुण, भोग गुण, वीर्य गुण, इत्यादि अनंतगुणभेदे भेदस्वरूपी कहीए.

१७१ प्र०—सम्यक्त्वनां पर्यायनामो कहो.

उ०—आस्ता, श्रद्धा, प्रतीति, निर्धार, रुचि, अभिलाष, बहुमान, अर्थिपणुं; तत्त्वज्ञा, गुण अद्भुतता, गुण गुणी आश्चर्यता, तद्विरहाकारकता, वस्तु प्रेम, तत्त्वार्थ सद्वहणा, इत्यादि.

१७२ प्र०—सम्यग्ज्ञाननां पर्यायनामो कहो.

उ०-अवलोकन, भासन, परिच्छेदन, विषेचन, अमूर्त्ति-
चेतनत्वं, सर्ववेत्ता, अप्रतिपातित्वं, निरावरणत्वं, ज्ञाय-
कता, स्वरूपओळखाण, स्वरूपानुभव इत्यादि.

१७३ प्र०-सम्यक्चारित्र्यां पर्याय नामो कहो.

उ०-स्थिरता, तत्त्वरमण, निश्चयत्वानुभूति, परमक्षमा,
परममार्दव, परमआर्जव, परमनिर्लोभता, अकामता,
अनासंगता, सुख, स्वरूपविलास, ठरणता, संतोष,
समता, स्वरूपस्वादता, स्वरूपानंद, सहजता, स्वा-
धीनता, इत्यादि.

१७४ प्र०-सम्यक्त्वानी दशरुचि कहो.

उ०-१ निसर्ग रुचि, २ उपदेश रुचि, ३ ज्ञान रुचि,
४ सूत्र रुचि, ५ बीज रुचि, ६ अभिगम रुचि,
७ विस्तार रुचि, ८ क्रिया रुचि, ९ संक्षेप रुचि,
१० धर्म रुचि.

१७५ प्र०-सम्यक्त्वनां पांच लक्षण कहो.

उ०-१ सम एटले उपशम कहेतां पारमार्थिक अकषायि-
पणुं एटले अपराधि शत्रुनुं पण चित्तमां अंतरंग परि-
णामे कदी माहुं चितवे नहि, २ संवेग ते एकांत
शुद्ध परमात्मस्वरूपसुखनीज अभिलाषा, ३ निर्वेद
ते संसार थकी उदासीनता तीव्रउद्विग्नता, ४ अनु-
कंपा, ते प्राणीमात्रने आत्मवत् लेखी कोइ उपर
पण मारातारापणानो भिन्नभाव न गणे, लुखा व्य-
वहारे वर्ते, अंतरंगथी सदा न्यारो लखे छतां सर्व
उपर आप समान दया भाव दृष्टि, ५ आस्तिकता
ते शुद्ध जिनवचन उपर एकांत दृढ चित्त प्रतिबंधरूप
श्रद्धा, गाढ सत्य मान्यता.

૧૭૬ પ્ર૦—આત્મા બંધક છે, અબંધક છે, ભોક્તા છે, અભોક્તા છે, કર્તા છે, અકર્તા છે તે શું ?

૩૦—નિશ્ચયનયે અબંધક, વ્યવહારનયે બંધક, એમજ ભોક્તા કર્તાદિ વ્યવહારે આત્મા જાણવો, અને નિશ્ચયે એટલે મૂલસ્વરૂપે અપરિણામિકપણે એટલે સ્વરૂપપરિણામે અભોક્તા, અકર્તા, સ્વરૂપભોક્તા સ્વરૂપ કર્તાજ કહિયે.

૧૭૭ પ્ર૦—ત્રણઆત્માનું મૂલસ્વરૂપ કહો.

૩૦—૧ બહિરાત્મા તે દેહાદિકને આત્મબુદ્ધિએ અહંભાવે એકાંતે બાહ્યદૃષ્ટિએ પોતારૂપ સમજે, જેવું દેખે તેવુંજ માને, પણ અંતરંગદૃષ્ટિએ કંઈ વિચારે નહિ કે સમજે નહિ તે એકાંતમિથ્યાદૃષ્ટિ પહેલેગુણઠાણે જાણવા, ૨ અંતરાત્મા તે આત્મા અને દેહાદિક પૌદ્ગલિક ભાવને ભિન્નભિન્ન લખે, સ્વરૂપ ગવેલે, પરથી ઉદાસીનતા ચિંતવે इत्यादि भेदज्ञानी चोथેથી વારમા ગુણઠાણા સુધી જાણવા, ૩ પરમાત્મા તે અતિનિર્મલ-શુદ્ધસ્વરૂપાનુભવી, નિષ્કલંકી, નિરાવરણી સચ્ચિદાનંદઘનસ્વરૂપમય, અંતરાત્માને ધ્યેય ધ્યાનરૂપ જાણવા.

જુનિ પ્રતિમાં ત્રણ આત્માનું સ્વરૂપ નીચેપ્રમાણે છે.

હવે આત્માનો સ્વરૂપ લખેલે. આત્મા ત્રણ પ્રકારે, તે આત્માનો સ્વરૂપ સમ્યગદૃષ્ટિએ ધારવો, જેમ સ્થિરતા થાય તે લખે છે, તે ત્રણ પ્રકાર તે કયા ? એક બહિરાત્મા ૧, એક અંતરાત્મા ૨, એક પરમાત્મા ૩. હવે બહિરાત્માનું સ્વરૂપ કહે છે. શરીર, કુટુંબ, માલ, ધન, ઘર, પરિવાર, નગર, દેશ, રાગદ્વેષ, મિથ્યાત્વ, મેં

मार्यो, में जीवाडयो, में सुखी कर्यो, में दुःखी कर्यो, संसेविमोहप्रमुख ए सर्व निजस्वभाव जाणे तेहने बहिरात्मा कहिए. तेहने बहिरदृष्टि होइ ते प्रथम मिथ्यात्वगुणठाणे होवे ? अथ अंतरात्मानो स्वरूप कहे छे. प्रथम कर्मबांध्यानो कारण जाणे ते लखे छे, मिथ्यात्व ५ अविरति १२ कषाय २५ योग १५ ए सत्तावन हेतु ए जीव कर्मबांधे, ते बलतां भोगवे, ते भोगवतां मोहनीकर्मना जोरे दुःख पामे, तिहारे इम जाणे जे मारो स्वभाव नहि. किसी वस्तु जाइ तथा मरण आवे तिहारे इम जाणिजे माहरा प्रदेशथी कांइ जातो नथी, हुं सर्व वस्तुथी भिन्न छुं, किवारे कुलाभ पामे तिवारे जाणे जे ए वस्तुथी संबंध टळ्यो छे, वेदनादिक दृष्टि आवं समभावे राखें, परभाव पुद्गलादिक आत्माथी भिन्न जाणवो, छंडवानीखप-करी परमात्मानी वांछा करे, ध्यान सज्ज्ञाय विशेष करे, भावना खीणखीण भावे, संवर आदरे, निज स्वभावे जे ज्ञान तेहने विशे इम मन रहे ते अंतरात्मा. परमात्माने जोग्य चोथा गुण-ठाणाथी बारमा गुणठाणा सुधि अंतरात्मा जाणवो, एहवो ए अंतरात्मा ओलखे तिवारे परमात्मा पामे, परमात्मानो स्वरूप लखिए छीए. साक्षात पोतानो स्वरूप देखे, कर्मनी उपाधि रहित, ते परमात्मा तेरमे तथा चौदमे गुणठाणे होय, तथा सिद्ध जाणवा, ए परमात्मा ध्यान योग्य, अंतरात्मा ध्याववा योग्य, तां ध्येय ते परमात्मा, ध्यान ते एकाग्रता एम त्रणआ-त्माना स्वरूप जाणवा इति भाव.

૧૭૮ પ્ર૦—સદ્દહના, ફરસણા અને પ્રરૂપણા, સંબંધી અષ્ટભંગી દૃષ્ટાંત સહિત કહો.

૩૦—સદ્દહના, ફરસણા અને પ્રરૂપણા, ઇટલે જાણે આદરે અને પાઠે, તે ભાંગે શ્રી ગૌતમાદિ મહાત્મા જાણવા, ૨ સદ્દહના, ફરસણા, પળ પ્રરૂપણાએ અસમર્થ તે જે સામાન્ય સાધુ ઉપદેશ દેવાને અસમર્થ છે, પળ પોતે પાઠે છે તેને જાણવો; ૩ સદ્દહના પળ ફરસણા, પ્રરૂપણા નહિ, તે અનુત્તર વિમાનવાસી દેવને, જાણે ન આદરે પળ પાઠે તે ભાંગે જાણવું; ૪ સદ્દહના તથા પ્રરૂપણા પળ ફરસણા નહિ તે સંવેગપાક્ષિકને. જાણે, આદરે પળ પાઠવા અસમર્થ તે ભાંગે જાણવું. ૫ ફરસણા પળ સદ્દહના ને પ્રરૂપણા નહિ, તે બાઝ તપસ્વી પ્રમુખને—ન જાણે પળ આદરે અને પાઠે તે ભાંગે જાણવું; ૬ પ્રરૂપણા હોય પળ સદ્દહના અને ફરસણા નહિ, તે આદરે પળ ન જાણે અને ન પાઠે એ ભાંગો અસંજયતિ સંન્યાસી આદિને; ૭ ફરસણા તથા પ્રરૂપણા હોય પળ સદ્દહના નહિ, તે ન જાણે પળ આદરે પાઠે તે ભાંગો પામત્યાદિકને તથા અભવ્યદીપકસમકિતીને પળ હોય; ૮ અસદ્દહના, અપ્રરૂપણા તે અનાદિમિથ્યાત્વિને; ન જાણે ન આદરે ન પાઠે એ ભાંગો જાણવો, તે નિર્ગોદિયા પ્રમુખ એકેન્દ્રિયાદિકને હોય.

૧૭૯ પ્ર૦—શ્રીતીર્થંકર પ્રભુના દાનાધિકાર સંબંધી છ અતિશયો વર્ણવો.

૩૦—પ્રતિદિન એકક્રોડ અને આઠલાખ સોનૈયા આપે, તે

सोनैयो आठरति के मतांतरे अँसीरतिनो पण कह्यो छे; छ घडी दहाडो चढतां आपवा मांडे ते पोणावे-पहोर सुधी जमवानी वेळा पर्यंत मनवांछित दान सोने भाग्यप्रमाणे प्रभु आपे, सोनैयामां प्रभुनुं तथा प्रभुना मातपिताना नाम होय, ते एक दिवसना दानना सोनैया नवहजार मण थाय, चालीस मणनुं एक गाडुं भरतां कुल २२५ गाडां भराय, ते गाडां तथा मण वगेरे सर्व माप जे जे समयमां प्रभु थया होय ते ते समय तथा ते ते देशना जाणवा; संवत्सरी दानना सोनैया सर्वे इंद्रोना आदेशे वैश्रमण देवता आठसमयमां निपजावी प्रभुना गृहभंडारमां भरे, हवे ते दानना छ अतिशय कहे छे:-१ तीर्थकरना हाथने विषे सौधमैंद्र एवी स्थिति करे के जेथी प्रभु दान देतां थाके नहि, जोके प्रभुतो अनंत शक्तिना धणी छे, तोपण आ उत्सव अवसरे ए प्रथमइंद्रनो अधिकार लहावो लेवारूप छे, ते अनादिनी एवी मर्यादा जाणवी; इशानेंद्र सुवर्णमय रत्नजडित छडी, दंड लइ उभो रहे अने चोसठइंद्र सिवाय बीजा सामानिक प्रमुख देवोने दान लेतां निवारे, अने याचकना भाग्यानुसार इशानेंद्र तेना मुखे बोलावे अने २ चमरेंद्र तथा बळीन्द्र प्रभुनी मुठीमां वधारे होय तो पाडी नांखे, अने ओछुं होय तो पूरुं करी आपे, सामानी प्राप्तिने अनुसार मळे, ३ भुवनपति-देवता भरतक्षेत्रना मनुष्यने तैडी आवे, ४ अने वाण-व्यंतर देवो तेमने पाछा मूकी आवे, ५ ज्योतिषी देवो विद्याधरोने प्रभुना दाननी खबर आपे, ६ तथा

પ્રમુના પિતા ત્રણ મોટી દાનશાળા કરાવે, એકમાં
ભરતક્ષેત્રના મનુષ્યને અન્નપાનાદિ સ્વાદ્ય વસ્તુ આપે,
બીજીએ વસ્ત્ર આપે, અને ત્રીજીએ આભરણ આપે.

૧૮૦ પ્ર૦—હવે સાધુ સજ્ઞાય કરે છે. શુભયોગે વ્રતાદિકની
શુભક્રિયા કરે છે તથા શુદ્ધોપયોગે, શુદ્ધ સ્વભાવે
'અપ્પાણંભાવેમાણેવિહરઈ' એમ આત્મધ્યાન કરે છે
તે સર્વ કર્મ સ્વપાવાને અર્થે, તે કિહા કર્મ સ્વપાવે,
સ્વપાવવાનાં તો ત્રણ કર્મ છે, ઉદયકર્મ અને વંધકર્મ
ને સત્તાકર્મ. ઉદીરણાકર્મ તો ઉદયના પેટા મધ્યે
ગવેચીએ, તથા કર્મ તે મધ્યે ઉદય સેણે સ્વપાવે છે,
તથા સત્તાકર્મ સેણે શોધે છે, એટલે વંધકર્મ કિમ મટે ?

૩૦—શુભયોગે પાંચ મહાવ્રત સંવરરૂપક્રિયાએ નવા વંધ પડે
તે કર્મનિવારે તે માટે વંધકર્મ નિવારે તે વ્રતાદિક
શુભક્રિયાએ, તથા પાંચ પ્રકારના સજ્ઞાય ધ્યાને ઉદ-
યકર્મ સ્વપાવે છે, તે નિષ્ફલ કરે છે, તથા શુદ્ધોપ-
યોગે આત્મધ્યાને સત્તાએ જે કર્મ છે તે સોધે સ્વપાવે.
એમ મુનિ આત્મગુણ નિર્મલ કરી સિદ્ધિ વરે એ ભાવ.

૧૮૧ પ્ર૦—જ્ઞાનીને આસ્રવ તે સંવરરૂપે કેવી રીતે પરિણમે છે.

૩૦—જ્ઞાનીને શુદ્ધોપયોગે આત્મપરિણામે આસ્રવના કારણ
તે સંવરરૂપે થાય છે, આચારાંગ સૂત્રના ચોથા અધ્ય-
યને દ્વિતીયોદ્દેશકે સમક્તિના અધ્યયન મધ્યે “આસ્રવા
તે પરિસ્રવા ” એવી ગાથા છે.

૧૮૨ પ્ર૦—હવે શ્રીજીવાભિગમસૂત્ર મધ્યે નિર્લેપપદે શ્રીગૌતમે
પુછ્યું કે સ્વામિન ? પાંચ સ્થાવરના જીવ હમણાં વર્ત-
માનમાં જેટલા છે તે નિર્લેપ થાશે, ગત્યન્તરે જાશે ?

उ०-एक वनस्पतिकायविना पांचकायना जीव निर्लेप थाशे.
पृथ्वी, अप्प, तेउ, वाउ, त्रसकायना जीव सर्वस्था-
नान्तरे निर्लेप थाशे, पण वनस्पतिकाय निगोदगोल-
कना जीव निर्लेप “ नत्थितत्थअत्थिअणंता जीवा
जेहिंनपत्तोतसाई परिणामो । उवयन्तियचयंतियपु-
णोवितत्थेवतत्थेव ॥ १ ॥ एणे न्याये वनस्पतिकायना
जीव निर्लेप न थाय ए भाव.

१८३ प्र०-बादरअप्पकाय उपरदेवलोकमां क्यां सुधी छे ? तथा
तेउकाय केटले सुधी छे ?

उ०-बादरअप्पकाय बारमादेवलोक सुधी अने बादरतेउकाय
तीछा मनुष्यलोक रूपअढीद्वीपमांहे, उंची मेरुपर्वतनी
चुलिका सुधी.

१८४ प्र०-सातमी तथा छट्टी नरकमां, कुंभिमां उपजवानुं थाय
छे के आलियामां थाय छे.

उ०-सातमी तथा छट्टी नरके आलीया छे. जेम नदीनी
मेखडे बील होय छे एटले सूलां छे ते उपर शरीर
विधाय तिवारे पडे एम सांभळ्युं छे ए भाव.

१८५ प्र०-साधुनां १४ उपगरणो ते क्या क्या.

उ०-पत्तंपत्ताबंधा, पायठवणंचपायकेसरिया ।
पडलाईरयत्ताणं, गोच्छओपायनिज्जोगो ॥ १ ॥
तिन्नेवयपत्च्छागा, रयहरणंचेवहोइमुहपत्ती ।
एसोदुवालसविहो, उवहीजिणकप्पियाणंतु ॥ २ ॥
एएचेवदुवालस, मत्तगअइरेगचोलपट्टोउ ।
एसोचउदसरुवो, उवहिपुणत्थेरकप्पंमि ॥ ३ ॥

૧ પત્તં કહેતાં પાણું, ૨ પત્તાબંધ તે શ્લોઢી, ૩ પાય-
ઠવણં તે કાંબળીનો કડકો, ૪ પાયકેસરીયા તે
ચરવળો, ૫ પડલાઈ તે ગોચરીએ જાતાં પાત્રા ઉપર
કપડું રાખે તે, ૬ રચત્તાણં તે પાત્રવીંટવાનું લૂગડું,
૭ ગુલ્લઓ તે કંબલમચસંઢ પાત્રાઉપર વાંટે છે તે, એ
સાત પાત્રાના ઉપગરણો જાણવા, તથા ૮, ૯, ૧૦
વે સુતરાઉ કપડાં, અને એક ઉનનું મળી ત્રણ કપડાં
રાખે, ૧૧ ઓઘો, ૧૨ મુહપત્તિ, એ વાર જિન
કલ્પિને હોય, તથા ૧૩ માતરીડં, ૧૪ ચોલપટો.
એવં ચડદસ્થવિરકલ્પને જાણવા.

૧૮૬ પ્ર૦-શ્રી યુગપ્રધાનઆચાર્યના વિહાર શોભા લક્ષણ કહો.

ઉ૦-કાવ્યં. યેષાંહિવસ્ત્રે ન પતંતિ યૂકા.

ન રાષ્ટ્રભઙ્ગો ન ચ દેશચિન્તા ।

ગદાઃ પ્રણશ્યંતિપદોદકેન.

યુગપ્રધાના મુનિવૃન્દપૂજ્યાઃ ॥ ૧ ॥

ઉત્તમ શારિરીકસૌંદર્યવલ્લયુક્ત, આચાર્યના છત્રીસ
ગુણે સહિત; તથા જ્યાં વિચરે ત્યાં અઢીયોજન પ્રમાણ
મરકીપ્રમુખનો ઉપદ્રવ ન થાય; ઉત્કૃષ્ટપણે દશવિધ
યતિધર્મ પાલતાં પલાવતાં, નિજકાલને વિષે સર્વથી
શ્રેષ્ઠપુરુષ એકાવતારી મહાન્મા યુગ પ્રધાન આચાર્ય-
ભગવંત જાણવા.

૧૮૭ પ્ર૦-નીચે જણાવેલા શબ્દોનો અર્થ કહો.

ભાવના, અધ્યાત્મ, મુનિ, મૈત્રી, કારુણ્ય, મધ્યસ્થ,
અને પ્રમોદ ભાવનાઓ.

ઉ૦-જૂનિ પ્રતિમાં નીચે પ્રમાણે લખેલ છે.

दुर्गतौ प्रपतज्जनून्धारयतीति धर्मः,
संयमादिदशविधसर्वज्ञोक्तो भवति ॥ १ ॥

हवे-आत्मानं भावयतीति भावना, आत्मानं अधिकृत्य करोतीति
अध्यात्मं, मन्यते जगतः तत्त्वं, स मुनिः प्रकीर्तितः
सम्यक्त्वमेव तन्मौनं, सम्यक्त्वतस्त्वमेव ॥ १ ॥
इतियोगविन्दुग्रन्थे हरिभद्रसूरिणा अध्यात्मभावनाच-
बुर्धाकथिता यथा ॥

परहितचिंतामैत्री, परदुःखविनाशिनी तथा करुणा ।
परसुखतुष्टिर्मुदिता, परदोषोपेक्षणमुपेक्षा ॥ १ ॥ ए भाव,
हवे छद्मस्थजीवानां ध्यानं कथितं, अंतमुहुत्तमित्तं,
चिंतावत्थाणमेगवत्थुमि, च्छच्छउमत्थाणं ज्ञाणं, योग-
निरोहोजिणाणंतु इति ध्यानम् ।

आत्माप्रत्ये भावतुं अने आत्मचित्त्वन करतुं ते
भावना, आत्माने अधिकारीपणे कार्य करनार ते
अध्यात्मपंचास्तिकायरूपजगत्तत्त्वने जे यथार्थ माने
तेने मुनि कहीए, परहित चिंता ते मैत्री भावना;
परदुःख विनाशिनी इच्छा ते कारुण्य भावना,
परसुखदिठे संतोष तथा प्रमोद आणे ते प्रमोद
भावना, पर दोषनी उपेक्षा ते मध्यस्थ भावना.

१८८ प्र०-वर्तमानचोवीसजिनना मातापितानी गति कहो.

उ०-उसभयियानागेसु, सेसाणंसत्तहुंतिईसाणे ।

अद्वय सणकुमारं, माहिंदे अद्व बोधव्वा ॥ १ ॥

अद्वणं जणणीओ, तित्थयराणं हुंति सिद्धिओ ।

अद्वय सणकुमारं, माहिंदे अद्वबोधव्वा ॥ २ ॥

પ્રથમતીર્થકરના પિતા શ્રી નાભિરાજા તે નાગકુ-
માર મધ્યે, બીજાથી આઠમા સુધીના પ્રભુના પિતાઓ
બીજા ઇશાન દેવલોકે, અને નવથી સોઠ સુધીના
પ્રભુના પિતા ત્રીજા સનત્કુમારદેવલોકે, અને સત્તરથી
ચોવીસ સુધીના પિતા ચોથા મહેંદ્રદેવલોકે પ્રાપ્ત
થયા છે. પ્રથમના આઠજિનની માતાઓ મોક્ષે, નવથી
સોઠસુધીના જિનની માતાઓ ત્રીજા સનત્કુમાર
દેવલોકે, અને શેષ સત્તરથી ચોવીસ સુધીના આઠ
જિનની માતાઓ ચોથા મહેંદ્રદેવલોકને પ્રાપ્ત થઈ છે.

૧૮૯ પ્ર૦—શ્રીજિનવાણીશ્રવણ, ચારઘાતીકર્મના ક્ષયોપશમે કેવી
રીતે થાય ?

૩૦—૧ અંતરાયકર્મ તથા દર્શનાવરણીયકર્મના ક્ષયોપશમે
જિનવાણી સાંભળવાની રુચિ થાય, ૨ દર્શનાવરણીય
તથા જ્ઞાનાવરણીયકર્મના ક્ષયોપશમે વાણી કાને
સાંભળે તથા સમજે, અને ૩ મિથ્યાત્વમોહનીયના
ક્ષયોપશમે જિનવચન આત્મસ્વરૂપ જ્ઞાનરૂપ યથાર્થ-
સદ્દેહનામાં આવે.

૧૯૦ પ્ર૦—શ્રી જિનવાણીનું ધ્યાનરૂપ એકાગ્રપ્રણમન મહાફલ
દાયક ક્યારે થાય ?

૩૦—ધર્મનિંતરાયના ક્ષયોપશમે સંયમફલપામીને એકાગ્રતા-
રૂપધ્યાનમાંહિ સિદ્ધિ વરે, તથા ચારકર્મ ક્ષાયિક
ભાવે થયે થકે કેવલજ્ઞાન અને કેવલદર્શનાદિ અનંત-
લક્ષ્મી પ્રગટ કરી મહાનંદપદ પામે.

૧૯૧ પ્ર૦—ચારપ્રકારની બુદ્ધિનું સ્વરૂપ ટુંકમાં દૃષ્ટાંત સહિત
સમજાવો.

૩૦-૧ ઔત્પાતિકી બુદ્ધિ તે મતિજ્ઞાનાવરણીયકર્મના ક્ષયો-
પશમે કયાંય પળ ન દિઠું હોય ન સાંભળ્યું હોય છતાં
સહજ સ્વભાવે પોતાની બુદ્ધિને જોરે સમયસૂચકકાર્ય
કરી શકે, તે અભયકુમાર તથા રોહાની પરે, ૨
વૈનયિકી તે ગુર્વાદિકનો વિનય બહુમાન કરતાં
મતિજ્ઞાનાવરણીયકર્મનો ક્ષયોપશમ થઈને બુદ્ધિ ઉપજે
તે નાગાર્જુનાદિકની પરે, ૩ કાર્મણિકી તે વિજ્ઞાન,
કલા, વ્યાપારાદિનો અભ્યાસ કરતાં કરતાં જે
બુદ્ધિ પ્રગટે તે, ૪ પારિણામિકી તે વૃદ્ધ અનુભવી
પુરુષોની સંગતે રહેવાથી તથા વયના પરિપાકે જે
બુદ્ધિ ઉત્પન્ન થાય તે.

૧૯૨ પ્ર૦-જાતિસ્મરણજ્ઞાન અને વિભંગજ્ઞાન તે શામાં સમાય છે ?

૩૦-જાતિસ્મરણજ્ઞાનનો મતિજ્ઞાનમાં સમાવેશ થાય છે,
અને વિભંગજ્ઞાનનો અવધિજ્ઞાનમાં સમાવેશ થાય છે.

૧૯૩ પ્ર૦-રાશિગતસૂર્ય પ્રશ્ન:

૩૦-મેષરાશિનો સૂર્ય હોય ત્યારે કન્યારાશિના સૂર્યની તથા
ચન્દ્રની ચાલ ઉત્તરભળી થાય, તથા તૂલારાશિ થકી
માંડી મીનરાશિ સુધિના ચન્દ્રની ચાલ દક્ષિણદિશા
તરફ થાય છે.

૧૯૪ પ્ર૦-મિથ્યાત્વઅવિરતિના હેતુનો પ્રશ્ન:

૩૦-જેહવો આત્માનો શુદ્ધોપયોગ વસ્તુ આવરવાને જેમ
મિથ્યાત્વબલવત્તર છે, તેમ આત્માના પરિણમન સુખ
નિવારવાને અવિરતિ બલવત્તર છે, અવિરતિનો ઉદય
ટલવાથી આત્માનું વિરતિપરિણમન થાય છે ને તેથી

સુખમય આત્મા સ્વસ્વરૂપે પરિણમે છે. અને આત્મિક-
 એકાગ્રરૂપ પરિણમે તિવારે એ સુખરૂપ સુખમય સંપૂર્ણ-
 ધર્મ પામે એ ભાવ ।

૧૯૫ પ્ર૦—ભાવકર્મ, દ્રવ્યકર્મ, અને નોકર્મ તે શું ?

૩૦—અનાદિઅશુદ્ધોપયોગરૂપ વિભાવતાંઈ રાગદ્વેષમોહરૂપ
 આત્મા પરિણમે તે ભાવકર્મ, તે આકર્ષણેકર્મરૂપ
 વર્ગના બંધાય તે દ્રવ્યકર્મ, તે વર્ગના જેવારે પાંચ
 શરીરરૂપે પરિણમે તે નોકર્મ કહિએ. એમ ત્રણ પ્રકારે
 કર્મની વત્તવ્યતા જાણવી.

૧૯૬ પ્ર૦—અવિરતિસમકિતી, દેશવિરતિ તથા પ્રમત્ત અપ્રમત્તાદિ
 મુનિ સમ્યક્ત્વ વમી મિથ્યાત્વે જાણે તો તેઓ પ્ર-
 ત્યેકકર્મની સ્થિતિ ઉત્કૃષ્ટ કેટલી બાંધે ?

૩૦—અવિરતિસમકિતી, વમીને મિથ્યાત્વે ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ
 આયુર્વર્જિને શેષ સાતકર્મની એકપલ્યોપમને અસં-
 રખ્યાતમેભાગે અંતર્મુહૂર્ત્તન્યૂનએકકોડાકોડીસાગરોપમ-
 માંહે બાંધે, તથા દેશવિરતિ ઉત્કૃષ્ટ નવ પલ્યોપમ-
 ન્યૂનએકકોડાકોડીસાગરોપમ ઉત્કૃષ્ટ બંધ કરે, પણ
 તેથી અધિક ન કરે. જૂનિ પ્રતિમાં નીચે પ્રમાણે છે.
 સમ્યક્દૃષ્ટિજીવ મિથ્યાત્વને ઉદયે સમકિતવમીને
 પાછો મિથ્યાત્વગુણઠાળે જાય તોપણ આયુર્વર્જિત
 સાતકર્મની સ્થિતિ પલ્યોપમને અસંરખ્યાતમેભાગે
 ઝૂળી એકકોડાકોડીસાગરનો બંધ કરે, ઉત્કૃષ્ટો
 બંધ ઇટલો કરે, દેશવિરતિ નવપલ્યોપમ ઝૂળા
 એકકોડાકોડીસાગરનો બંધ ઉત્કૃષ્ટો કરે તથા મુનિ-
 પણ પામીને પડે, પાછો મિથ્યાત્વે જાય, તોપણ

आयुर्वर्जित सातकर्मनो स्थितिबंध नवसागरे ऊणा
एककोडाकोडीसागरोपमनो उत्कृष्ट बंध करे तथा
उपशमश्रेणिथी पढीने मिथ्यात्वे जाय तो पण आयु-
वर्जित सातकर्मनी उत्कृष्टि स्थिति बांधे तो नव हजा-
रसागरोपमें ऊंणी एककोडाकोडीसागरनो उत्कृष्टो
बंध करे इति भुवनभानुचरित्रे कहुं छे.

१९७ प्र०—जीव मार्गाभिमुखथइ समकित क्यारे पामे ?

उ०—भवितव्यताने योगे अकामनिर्जराए कर्मखपावतां बे
पुद्गलपरावर्तकाल संसार रहे, त्यारे जीव आस्तिकपणे
जिनमार्गसन्मुखी थाय, पछी त्यांथी संसारपरिभ्रमण
करतो जीव ऊंचो आवे त्यारे ते मार्गपतित दोढ-
पुद्गलपरावर्तसंसार रहे त्यारे जिनोक्त मार्गे रुचिवंत
थाय; वळी कर्मयोगे त्यांथी पढी संसारभ्रमण करतो
ज्यारे एकपुद्गलपरावर्तकाल संसार रहे, त्यारे जीव
मार्गानुसारीपणुं पामे, त्यां मित्रादिकदृष्टि प्रगटे,
न्यायसंपन्नविभवादि पांत्रीशगुणयुक्त थाय, त्यां जि-
नोक्त मार्गे चाली मिथ्यात्व मंद करतो करतो नदी
गोळपाषाण न्याये घंचना घोळ परिणामे (एटले जेम
नदी कांठेथी छुटो पडयो एक पत्थर, ते जेम पाणीनी
छोळमां अथडातो कुटातो पोतानी मेळे गोळ थइ जाए
एम) ज्यारे जीव अर्धपुद्गलपरावर्तकाल मांहे आवे
त्यारे आर्यदेश, संज्ञीपंचेन्द्रियमनुष्य, उत्तम जैनकुल
संपन्न थइ सद्गुरु, उपदेशे, के सहजस्वभावे कोइ
निमित्त पामीने यथाप्रवृत्तिकरण लही उज्वल आत्म-
वीर्योल्लास थकी अपूर्वकरणे रागद्वेषनी ग्रंथि भेदी

મિથ્યાત્વમોહનીયની સાતપ્રકૃતિને ઉપશમાવતો અંતર-
કરણમાં થઈ અનિવૃત્તિકરણે આવી સમ્યગ્દૃષ્ટિ થાય,
ત્યારે જીવને માર્ગપ્રાપ્ત કહીએ, વસ્તુસત્તાધર્મ અંશે
પ્રગટ કર્યો ત્યાં તેની કેવી દૃષ્ટિ વર્તે તો કહું છે કે:-

કાવ્ય.

અંશે હોય ઇહાં અવિનાશી, પુદ્ગલ જાલ તમાશી,
ચિદાનંદઘન સ્વરૂપ વિલાસી, કેમ હોય જગનો આસી;
એ ગુણ વીરતપ્તો ન વીસારું સંભારું દિન રાતરે,
પશુ ટાલી સુરરૂપ કરે જે, સમકિતને અવદાતરે. ॥૧॥

૧૯૮ પ્ર૦-સાધુને જે ત્રણયોગ છે તે રત્નત્રયગુણે પ્રણમ્યા છે
તે કેવી રીતે ?

૩૦-મનોયોગ તે સમ્યગ્દર્શનગુણે દૃઢાસક્તિ રૂપે પરિણમે
છે, તથા વચનયોગ તે જિનવાણીમાંહે જ્ઞાનગુણે પ્ર-
ણમ્યો છે, તથા કાયયોગ તે ચારિત્રગુણે “ જયંચરે
જયંચિદ્દે જયંમાસે જયંસયે ” ઇત્યાદિકરૂપ પ્રગટયો
છે, તેથી યાવજ્જીવસુધિ સાવચયોગથી નિવર્તીને મુનિ
સંયમયોગે પરિણમે છે. ઇતિભાવ

૧૯૯ પ્ર૦-સંસારમાં જીવ ભવ્યઅભવ્યાદિ ત્રણપ્રકારના છે તે
કયા ? તેનું સ્વરૂપ દૃષ્ટાંતસહિત સ્પષ્ટ સમજાવો.

૩૦-૧ ભવ્ય, ૨ અભવ્ય, ૩ ભવ્યાભવ્ય અથવા જાતિભવ્ય;
ત્યાં ભવ્ય ત્રણપ્રકારે છે:-નિકટભવી, મધ્યમભવી,
અને દુર્ભવી; નિકટભવી સોહાગણ સ્ત્રી સમાન, તે
જેમ સોહાગણી સ્ત્રી પતિસમાગમે છ માસમાં ગર્ભ
પ્રાપ્ત થઈ પુત્રપ્રાપ્તિ ફલ લહે, તેમ નિકટભવી સદ્-
ગુરુ ઉપદેશ યોગપામી શુદ્ધ શ્રદ્ધા લહી, શુદ્ધ ચારિત્ર

પાઠી, તત્કાલ સિદ્ધિ વરે; બીજા મધ્યમભવી તે કોઈ સ્ત્રીને પતિ સમાગમે બે ચાર વર્ષે ગર્ભ રહી પુત્ર-પ્રાપ્તિ થાય તેમ મધ્યમભવી થોડા સંખ્યાતા ભવમાં સિદ્ધિ વરે, અને ત્રીજા દુર્ભવિ તે જેમ કોઈ સ્ત્રીને ઘણે કષ્ટે ઘણે કાલે પતિયોગે ગર્ભ રહી પુત્ર પ્રાપ્તિ થાય તેમ ધર્મવિરાધક, પડવાઈ, બહુલકર્મી ભારેકર્મી-પણાને લીધે ઘણે કાલે, ઘણે કષ્ટે, ઘણે ઉપદેશે કર્મ-સ્વપાવી સિદ્ધિ વરે.

૨. અભવ્યસ્વરૂપ વાંઝળી સ્ત્રી સમાન જાણવું, એટલે જેમ વંધ્યાદોષવંત સ્ત્રીને પતિનો સમાગમ છતાં પુત્ર પ્રાપ્તિ થાયજ નહિ, તેમ અભવ્યને મુક્તિગમન યોગ્ય-તાસ્વભાવ ન હોવાથી ગમે તેટલી ધર્મ સામગ્રીની જોગવાઈ મળે, તોપણ શુદ્ધ શ્રદ્ધારૂપ સ્વરેશ્વરું સંસાર થકી ઉદ્વિગ્રપણું, સ્વપરઓઝસ્વાણપણું ભેદ જ્ઞાન ન થાય પણ પૌદ્ગલિકઆશીભાવે ચારિત્રાદિક પાઠે, નવમા ગ્રંથેયક સુધી જાય છે, પણ તેનું સઘટું ફોક નિષ્ફળ જાય છે, કેમ જે તેના જ્ઞાનક્રિયાદિ મોક્ષને અર્થે યથાર્થ ન હોય તેથી.

૩. તથા ભવ્યાભવ્ય જીવને સત્તાજે ભવ્ય સમાન યોગ્યતા ધરાવે છે, તોપણ કોઈ ભવિતવ્યતાજ જ્ઞાનીજે એવી દિઠેલી કે તેનો સ્વભાવ વ્યવહારરાશિમાં આવવારૂપ ન થાય. અત્ર ગાથા—

“ સામગ્રી અભાવાઓ વ્યવહારરાશીઅપ્પવેસાઓ ।
 ભવ્યાવિતેઅણંતા; જે સિદ્ધિસુહંનપાવંતિ ॥ ૧ ॥ ”
 અર્થાત્ તે અવ્યવહારરાશિયોજ જીવ રહ્યો થકો

अनंताअनंतकाळ बाळविधवा स्त्रीनी परे सूक्ष्मनिगो-
दादिमां जन्ममरण करतो रहे, जेम बाळविधवा स्त्रीने
सुकुलीनताने लीधे कदी पण भरथारनो योग न
थाय तेथी पुत्र प्राप्ति न संभवे एम जाणवुं.

२०० प्र०—अध्यात्मसारग्रन्थमां त्रण प्रकारना जीव कथा छे ते
कया ?

उ०—? भवाभिर्नंदी ते मिथ्यादृष्टि २ बीजो पुद्गलानंदी, ते
चोथा पांचमा गुणठाणावाळा सम्यग्दृष्टि, ३ आत्मा-
नंदी ते मुनि, इतिभाव.

२०१ प्र०—वैराग्यना त्रणप्रकारनुं टुंक स्वरूप कहो.

उ०—दुखगर्भित वैराग्य, त्यां जीव संसारमां नानाविध
दुःख क्लेश पामतो विषयकषायथी विरक्तबुद्धिवाळो
थइ धर्मसन्मुखी थाय पण सम्यग्ज्ञान न होवाथी
पाळुं पौद्गलिकसुख मळतां वैराग्य नष्ट थवानो संभव
छे; तेने दुःखगर्भितवैराग्य कहीए; पण ते जो धर्म
साधन करतां थकां सद्गुरु उपदेशयोगे भेदज्ञान
पामे तो पछी तेनो वैराग्य सत्य, स्थायी, ज्ञानगर्भित
कहेवाय, एटले ज्ञानगर्भित वैरागी परमार्थे संसारनो
एकांत त्यागी होय, लूखी वृत्तिए संसारमां रहे
अने पूर्णमोक्षाभिलाषी होय; ज्यारे मोहगर्भितवैरागी
कोइ स्त्री, पुत्र, धनादि वस्तुना अभावे मोहमयवि-
षयकषाययुक्त मलिन परिणतिवंत थयो थको मोहित-
दुःखना भारने लीधे संसारथी उद्विग्न रहे, पण ते
साचो दुःखगर्भित वैराग्य भांगे पण न गणाय.

२०२ प्र०—चतुर्विध संसारी प्राणीनुं स्वरूप दृष्टांतथी समजावो.

૩૦-૧ સઘનરાત્રિ સમાન, એટલે ઘન કહેતાં જે મેઘની ઘમઘોર ઘટાએ આચ્છાદિત થયેલી અમાસની રાત્રિમાં કાંઈપણ સૂઝ ન પડે, તેમ જીવને ગાઢમિથ્યાત્વના ઉદયે તીવ્રમોહની પ્રબલતાએ કાંઈપણ હિતાહિત, સત્યાસત્ય કે કૃત્યાકૃત્યની સૂઝ ન પડે, તેવા પ્રથમ ગુણઠાળી ભવાભિનંદી મિથ્યાત્વદૃષ્ટિ જીવ જાણવા; ૨ અઘનરાત્રિ સમાન, તે જેમ મેઘનાં વાદળાં રહિત રાત્રિમાં ઘટપટાદિક સૂઝે, તેમ જીવ કાંઈક મિથ્યાત્વની મંદતાએ મોહાદિકના કિંચિત્ક્ષયોપશમે ધર્મમાર્ગસંમુખી માર્ગાનુસારીજીવ અઘનરાત્રિ સમાન જાણવા; ૩ સઘનદિન સમાન, તે જેમ વાદળાં આચ્છાદિત સૂર્યવાળા દિવસમાં નિર્મલ રાત્રિ કરતાં વિશેષ સ્પષ્ટ ઘટપટાદિ પદાર્થો સૂઝે છે, તેમ મિથ્યાત્વના ક્ષયોપસમાદિ ગુણેકરી સમ્યગ્દૃષ્ટિ ચોથા ગુણઠાળાથી બારમા ગુણઠાળા સુધીના પરમાત્માના માર્ગપ્રાપ્ત જ્ઞાનિમહાત્માઓ જાણવા; ૪ અને અઘનદિન સમાન, એટલે મેઘરહિત નિર્મલસૂર્યવંત દિવસની પરે પૂર્ણજ્ઞાન પ્રકાશવંત કેવલજ્ઞાની ભગવંતો જાણવા.

૨૦૩ પ્ર૦-સંસારીજીવને આઠ દૃષ્ટિ કહિ છે તેના નામ કહો.

૩૦-૧ મિત્રા, ૨ તારા, ૩ બલા, ૪ દીપ્તા, ૫ સ્થિરા, ૬ કાંતા, ૭ પ્રભા, ૮ પરા, ૯ આઠ દૃષ્ટિ કહિ તેનો વિસ્તાર યોગદૃષ્ટિસમુચ્ચયથકી જાણવો.

૨૦૪ પ્ર૦-સર્વપદાર્થમાત્રમાં ચારકારણ છે તે દૃષ્ટાંતથી કહો.

૩૦-૧ ઉપાદાનકારણ, તે જેમ ઘટમાં મૃત્તિકા; ૨ નિમિત્તકારણ, તે જેમ ઘટની ઉત્પત્તિમાં ચક્ર, દંડ, ચી-

વરાદિ છે તેમ જાણવું; ૩ અસાધારણકારણ, તે જેમ ઘટ નિષ્પન્ન કરવામાં કુંભાર હેતુભૂત છે તેમ જાણવું; ૪ અપેક્ષા કારણ, તે વસ્તુ જેમ છે તેમની તેમ રહે, પણ તેના આલંબને, સહાયતાએ, આશ્રયે આપણું કાર્ય કરીએ, જેમ ઘટ નીપન્યો તેમનો તેમ રહે, પણ તેહની સાહાયે જલભરણ પાનરૂપ કામ નીપજે, તથા જેમ સૂર્ય દીપે છે, તેની સાહાયે આપણા કામ કરીએ છીએ તેમ જાણવું; વઢી બીજાં પણ ત્રણ કારણ કહ્યાં છે:—૧ સમવાયિકારણ, તે સહચારી સંબંધ કારણ, જેમ ઘટનું ઉપાદાન મૃત્તિકા છે તેમ; ૨ અસમવાયિકારણ, તે અસહચારી ભિન્નનિમિત્ત, જેમ ઘટની ઉત્પત્તિમાં કુંભાર છે તેમ; ૩ નિમિત્તકારણ, તે ચક્ર, દંડ, ચીવરાદિરૂપ જાણવું.

૨૦૫ પ્ર૦—સર્વવસ્તુ, દ્રવ્યાર્થિકનય અને પર્યાયાર્થિકનય વડે પ્રરૂપાય છે. તે માંહેથી સાતનય તે કયા ?

૩૦—૧ નૈગમ, ૨ સંગ્રહ, ૩ વ્યવહાર, ૪ ઋજુસૂત્ર, ૫ શબ્દ, ૬ સમભિરુદ્ધ, ૭ એવંભૂત. એ સાત નય તેહના ઉપનય એ વિસ્તારનયચક્રથી જાણવો, તથા કષાય ઉપને પૂર્વકોડિનું પાલ્યું ચારિત્ર ક્ષય કરે, તે ઉપર ગાથા. આચારંગની દીપિકા મધ્યે છે યતઃ “સામ-
ણમણુંચરંતસ્સ, કસાયાજસ્સઉક્કઢાહંતિ, મન્નામિર્ઠ્ઠુ-
પુપ્ફવ, નિપ્પલંતસ્સસામણ્ણમ્ ॥૧॥ જંઅજિયંચરિતં,
દેસૂણેવિપૂવ્વકોડીએ તંપિકસાયમિત્તોહારેઈનરોમુહુ-
ત્તેણ ॥૨॥”

૨૦૬ પ્ર૦—આંબિલ એટલે શું ?

૩૦-આવશ્યકની ટીકા મધ્યે કહ્યું છે કે આય કહેતાં ઓસામણ કાઢ્યું હોય તે મધ્યેથી જેમ અન્ન કાઢીએ તે રીતે કાઢીને આહાર કરવો, અને જે આમ્લ જે સ્વાદોરસ, ષટ્વિગય એ વે વર્જિને તે આંબિલ કહિએ.

૨૦૭ પ્ર૦-નિયાણાનો પ્રશ્ન.

૩૦-નિયાણા નવપ્રકારે દશાશ્રુતસ્કંધ મધ્યે કહ્યા છે, તથા ? નિયાણું સમકિતનું છે, અને બીજું અવ્રતનું છે એ વે મધ્યે જે સમકિતનો ઘાત કરી નિયાણું બાંધે તે સમકિત પામવો દુર્લભ કરે, તથા અવિરતનું ભોગપ્રતિયુંનિયાણું બાંધે તે ભોગ પૂરા થયે વ્રત ઉદયે આવે, જેમ દ્રૌપદીના જીવે ભોગપ્રતિયું નિયાણું બાંધ્યું તે પાંચ ભર્તારી થઈ, ભોગ પુરા થયા પછી વ્રત ઉદયે આવ્યું તે માટે અવિરતિઆશ્રીનિયાણું કહીયે. પણ તે સમકિતનો નથી. इत्यर्थः

૨૦૮ પ્ર૦-ચાર પ્રકારના સામાયિક કયા ?

૩૦-૧ શ્રુતસામાયિક, ૨ સમકિતસામાયિક, ૩ દેશવિરતિસામાયિક, ૪ સર્વવિરતિસામાયિક. તે મધ્યે શ્રુતસામાયિકનો લાભ તે ભવ્યમિધ્યાત્વિને હોય, અભવ્યને પણ દ્રવ્યથી શ્રુતનો લાભ થાય, તથા સમકિતસામાયિક તે સમ્યગ્દૃષ્ટિને હોય, પાંચમે ગુણઠાણે દેશવિરતિસામાયિકનો લાભ હોય, સર્વવિરતિસામાયિક તે છઠ્ઠા ગુણઠાણાથી મુનિને હોય.

૨૦૯ પ્ર૦-વ્યવહાર અને નિશ્ચય સમકિતીનું ટુંક સ્વરૂપ કહો.

૩૦-જિનવાણી પ્રતીતેગ્રહીને પ્રત્યક્ષસ્વરૂપને વેદે, ગુણ પર્યાયનો વિલંછન કરે, ભેદરૂપ રત્નત્રયને આરાધે,

તેને વ્યવહારસમકિતી કહીએ, તથા જેને જિનવાણી ગુણ પર્યાયઅમેદરૂપરત્નત્રયે દ્રવ્ય દ્રવ્યરૂપે નિર્વિકલ્પ સમાધિપણે પરિણમે તેને નિશ્ચયસમકિતી કહીએ, તે આગલ જતાં વ્યવહારે પ્રવર્તતાં વસ્તુધર્મરૂપ શુદ્ધાત્મનિશ્ચયપરિણતિરૂપ સમકિતને મેઝવે.

૨૧૦ પ્ર૦—કયા જ્ઞાનથી અને કઈક્રિયાથી મોક્ષ થાય ?

૩૦—ક્રિયા બેપ્રકારની છે:—? યોગક્રિયા, તે શુભાશુભ બંધરૂપ છે, અને ૨ ઉપયોગક્રિયા, તે પોતાને સ્વરૂપે પરિણમે, ત્યાં કર્મ નિર્જરા થાય, યોગક્રિયા જાતે આસ્રવરૂપ હોઈ કર્મબંધ નિપજાવે, અને ઉપયોગ ક્રિયા તે સ્વરૂપ પ્રકટાવે, એટલે યોગક્રિયા કર્મ ગ્રહણ ત્યાગરૂપ સુલટ પુલટ છે, પરંતુ સર્વથા મોક્ષાર્થે નથી, કેમ જે સર્વથા મોક્ષરૂપ ધર્મ તે શુદ્ધોપયોગે છે, માટે ઉપયોગશૂન્યક્રિયા આસ્રવરૂપ મોક્ષની એટલે આત્મસ્વરૂપની કત્તરણી એટલે આચ્છાદન કરનારી છે. (નાશ કરનારી છે.)

૨૧૧ પ્ર૦—નવઅનંતાએ જે જે પદાર્થો છે તે કહો.

૩૦—પ્રથમના ત્રણઅનંતે કોઈ પદાર્થ ન હોવાથી શૂન્ય છે, અને ચોથેઅનંતે અભવ્યજીવરાશિ છે, પાંચમે અનંતે મધ્યમ ભાંગે સમ્યક્ત્વ પડવાઈ છે, વળી તેહજ પાંચમે અનંતે શુદ્ધ સિદ્ધના જીવો છે, પણ તે પૂર્વોક્ત પડવાઈઓથી અનંતગુણા જાણવા, પછી છટ્ટો અનંતો શૂન્ય, સાતમું શૂન્ય, પછી આઠમે અનંતે સર્વે નિર્ગોદીયાજીવો, તથા તેથી અનંતા અનંતગુણા પુદ્ગલપરમાણુ, તેથી કાલ, તેથી સર્વ આકાશ પ્રદેશ, તેથી

કેવલજ્ઞાન તથા કેવલદર્શનના પર્યાય, એ સર્વે એક
એકથી અનંતગુણા, પણ આઠમે અનંતે છે, નવમેઅનંતે
કોઈ વસ્તુ વિશેષ નથી, માટે શૂન્ય જાણવો.

૨૧૨ પ્ર૦—સર્વ સમકિતમાં પહેલું કયું સમકિત ઉત્પન્ન થાય છે?

૩૦—સિદ્ધાન્ત આગમમાંહિ પ્રથમ ક્ષયોપશમ સમ્યક્ત્વ પામે,
ઉપશમનો તંત નહિ, તે શ્રી જિનભદ્રગણિ ક્ષમા-
શ્રમણની કીધેલી સમકિત પચવીસી મધ્યે કહ્યું છે,
જે પહિલો ક્ષયોપશમ સમ્યક્ત્વ પામે ઉપશમનો તંત
નહિ, તથા કર્મગ્રન્થમધ્યે પહિલો ઉપશમ સમકિત
પામે, ત્યારપછી ક્ષયોપસમકિત પામે, ઉપશમના તંત
નહિ, એહવો આચાર્યનો મત છે. અથ ત્યારપછી
કાલસિત્તરી ગ્રન્થમધ્યે કાલિકાચાર્યે ત્રણ જુદા કહ્યા
છે. તથા કલંકી થાસ્યે એ અધિકાર પણ કાલસિ-
ત્તરી મધ્યે છે.

૨૧૩ પ્ર૦—સ્થાવર પર્યાપ્તાની નિશ્રાણ અપર્યાપ્ત જીવ કેટલા હોય ?

૩૦—પૃથ્વી, પાણી, અગ્નિ, વાયુ, વનસ્પતિ પ્રત્યેક એટલે
સ્થાનકે એકેકા પર્યાપ્તાની નિશ્રાણ અસંખ્યાતા અપ-
ર્યાપ્ત હોઈ, પણ સૂક્ષ્મ નિગોદીયા પર્યાપ્તાની નિશ્રાણે
અનંતા અપર્યાપ્તા ન હોઈ, તે અનંતા અપર્યાપ્તાનાં
શરીર જૂદા, તેહનો પણ આયુ વસંછપન આવલિનું
હોય, પણ અપર્યાપ્તો મરે ઇમ નહોય. સર્વે જીવજાત
ભવિયા છે તે માટે, તથા પર્યાપ્તાનું આયુ એટલું પણ
તેટલા માંહે પર્યાપ્તિ પુરીને મરે એહવું ધાર્યું છે. ઇતિ
તત્ત્વમ્.

૨૧૪ પ્ર૦-વ્યવહારરાશિયોજીવ નિગોદમાં જાય તો ત્યાં ઉત્કૃષ્ટ કેટલો કાલ રહે ?

૩૦-તે ક્ષેત્રથકી અઢીપુદ્ગલપરાવર્તનકાલપ્રમાણ, પછી સૂક્ષ્મબાદરનિગોદમાં આવી વળી જાય તો ઉત્કૃષ્ટ અઢીપુદ્ગલપરાવર્તન, વળી ત્યાંથી નીકળી એકેન્દ્રિયાદિ ચક્રમાં ભ્રમણ કરી પાછો જાયતો વળી ઉત્કૃષ્ટ એટલો કાલ રહે, એમ આવ જા કરતાં સર્વ કાલ તિર્યચગતિ આશ્રિને ગણીએ તો ઉત્કૃષ્ટ અસંખ્યાતા પુદ્ગલપરાવર્તન કાલ રહે, તે કેટલા ? તોકે એક આવળીના અસંખ્યાતમે ભાગે જેટલા સમય થાય તેટલા અસંખ્યાતા પ્રમાણ પુદ્ગલ પરાવર્તન જાણવા. એમ પન્નવળા મધ્યે તથા કાયસ્થિતિસ્તોત્રની ટીકા મધ્યે કહ્યું છે.

૨૧૫ પ્ર૦-દર્શનની ક્ષપક શ્રેણિ કયા ગુણઠાણાથી માંડે અને ચારિત્રની ક્ષપક શ્રેણિ કયા ગુણઠાણાથી માંડે ?

૩૦-દર્શનની ક્ષપક શ્રેણિ તે ચોથા ગુણઠાણાથી માંડે, ચારિત્રની ક્ષપક શ્રેણિ આઠમાથી માંડે.

૨૧૬ પ્ર૦-જ્ઞાનાવરણીય કર્મનો જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટબંધ કેટલો ?

૩૦-કર્મનોબંધ જઘન્યથી એક સમયનો, જઘન્ય સ્થિતિ તે અંતર્મુહૂર્તતાંઈ ભોગવે, ઉત્કૃષ્ટ જ્ઞાનાવરણીય કર્મની ત્રીસ કોડાકોડી સાગરોપમ ઇમ એ રીતે છે.

૨૧૭ પ્ર૦-સર્વ જીવોની મૂલ ભૂમિકા કઈ ?

૩૦-ભવ્ય, અભવ્ય, સર્વ જીવ સૂક્ષ્મ નિગોદથી નીકળ્યા છે. મૂલ ભૂમિકા તે જાણવી.

૨૧૮ પ્ર૦—જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટ યોગનો કાલ કેટલો છે ?

૩૦—મનોયોગનો જઘન્યકાલ, એક સમયનો, ઉત્કૃષ્ટો અંત-મુહૂર્ત્તનો કાલ, એમ વચનયોગનો પળ કાલ, એ રીતે છે એમ ધાર્યું છે.

૨૧૯ પ્ર૦—વસ્તુને વિષે ષડ્ગુણ હાનિ વૃદ્ધિનું સ્વરૂપ ટુંકામાં કહો.

૩૦—ગુણ પર્યાય સહિત જે વસ્તુ તેને દ્રવ્ય કહીએ, તે ઉત્પાદ, વ્યય અને ધ્રુવરૂપ ત્રણ અવસ્થાએ સહિત છે, પરિણામી છે, તે પરિણમન ઉત્પાદ વ્યયરૂપ પર્યાય-રૂપે પરિણમન જઘન્ય, મધ્યમ, અને ઉત્કૃષ્ટ સ્વરૂપે છે, તેને લઈને વસ્તુમાં ષડ્ગુણ હાનિ વૃદ્ધિરૂપ અગુરુલઘુ પર્યાય જે દરેક વસ્તુ માત્રમાં નિરંતર વર્તે છે, તે નિપજે છે, તે આવી રીતે:—૧ સંખ્યાતગુણ વૃદ્ધિ, ૨ અસંખ્યાતગુણ વૃદ્ધિ, ૩ અનંત ગુણ વૃદ્ધિ, ૪ અનંત ભાગ વૃદ્ધિ, ૫ અસંખ્યાત ભાગ વૃદ્ધિ, ૬ સંખ્યાત ભાગ વૃદ્ધિ; એજ રીતે હાનિમાં પળ ફલાવવું, એમ દ્રવ્યથી દ્રવ્ય પરિણમન, ષડ્ગુણ હાનિ વૃદ્ધિ રૂપ અગુરુલઘુ પર્યાય સિદ્ધમાં પળ છે.

૨૦ પ્ર૦—આઠ કર્મની વર્ગણા અને કાર્મણ શરીરમાં શો ફેર છે ?

૩૦—કાર્મણ શરીર તે નામકર્મની પ્રકૃતિ, તે નામકર્મની વર્ગણારૂપે કાર્મણ શરીર જાણીએ, બાકી બીજા સાત કર્મની વર્ગણા તે એહને વિષે છે, એમ આધારાધેય ભાવે છે. જેમ કળની ગાંઠડી પિળ વસ્ત્રભિન્ન તિમ કર્મોની વર્ગણા જુદી તે કિમ જાણીઈ ? જિમ કે-

વલી ભગવંતને જ્ઞાનાવરણીયાદિ ચાર કર્મની વર્ગના મૂલથી ગડ પળ તોહિ કાર્મણ શરીર છે, ત્યારે તે અનુમાને અન્ય કર્મની વર્ગના ભિન્ન, કાર્મણ શરીર તે ભિન્ન, ઇંમ કાર્મણ શરીરનો સ્વરૂપ જાણવો, પછી તો જેમ તોર્થકર દેવે કહ્યું તે સત્ય સદ્દહો છે. ઇતિ ભાવ ।

૨૨૧ પ્ર૦—ચતુર્વિંધ બંધ હેતુ પૂર્વક કહો.

૩૦—યોગ અને કષાય પ્રતૈયા બંધ ચાર પ્રકારે છે, ત્યાં એકલા યોગની હલચલે પ્રકૃતિબંધ અને પ્રદેશબંધ થાય છે, અને કષાયે કરી સ્થિતિબંધ અને રસબંધ નિપજે છે.

૨૨૨ પ્ર૦—કેવલી ભગવંતને યોગ પ્રતૈયો શાતાબંધ છે, તે શી રીતે ?

૩૦—કેવલી ભગવંતને કાંઈ શુભ સંકલ્પરૂપ વ્યવહાર નથી, તેમને એક શુદ્ધ લેશ્યાનો ઉદય છે, તે યોગદ્વારં પરિણમે છે, અને યોગનું પરિણમન તે ઔદયિક ભાવે જડ પરિણમે, કેમ જે પુદ્ગલને પુદ્ગલનો વિશ્રામ છે, તેથી તે લેશ્યાએ યોગ પ્રત્યક્ષ એક સાતા પ્રકૃતિનાં એક સમયનો બંધ છે, તે બીજે સમયે સંક્રમે, અને ત્રીજે સમયે સ્વેરવે અર્થાત્ ઉત્તમ પુદ્ગલ ગ્રહે, બીજે સમયે તેને વેદે અને ત્રીજે સમયે સ્વેરવે ઇટલે સ્વપાવે.

૨૨૩ પ્ર૦—સમ્યગ્દૃષ્ટિને અને મિથ્યાદૃષ્ટિને શુભાચાર અને શુભ ઉપયોગ કેવી રીતે હોય છે ?

૩૦—મિથ્યાદૃષ્ટિજીવને શુભાચાર હોય પણ શુભોપયોગ ન હોય, અને સમ્યગ્દૃષ્ટિ જીવને શુદ્ધોપયોગ હોય,

તેહને શુભોપયોગ આચરણરૂપે હોય પણ આદર ન હોય, અને મિથ્યાદૃષ્ટિ જીવને શુભાચારરૂપ હોય પણ અશુદ્ધોપયાગના ઘરનો, અશુભોપયોગ હોય પણ શુભોપયોગ ઉપચારે કહિયેં એવો ભાવ, હવે ચોથે ગુણઠાણે સમ્યગ્દર્શન પામે, અનંતાનુબંધિયા રાગદ્વેષ તથા મિથ્યાત્વમોહનોક્ષય તથા ક્ષયોપશમ થાય.

૨૨૪ પ્ર૦—ભામંડલ કરવાની શી જરૂર છે ?

૩૦—આણંદ શ્રાવકની સંધિ સ્વરતરગચ્છે મુનિશ્રીસારની કીધી ગાથા ત્રણસેને એકાસીમી છે, તે મધ્યે અષ્ટ-પ્રતિહાર્ય અધિકારે દેવતા ભામંડલ કિમ કરે છે ? તત્ર ગાથા—તેજ અરિહંત અતિવળો એ, સ્વમી ન શકે નરનારી । તે તેજ લડ સુરવર કરે એ, પુંઠે ભામંડલ-સાર ॥ ૧ ॥ પરમઉદારિક શરીરના તેજ વિશેષ છે તે તેજના પુદ્ગલ સંહરીને પ્રભુને પુંઠે ભામંડલ કરે એવો ભાવ ।

૨૨૫ પ્ર૦—આનન્દ શ્રાવકને પાંચસે હલવડે ભૂમિ સ્વેડવાનું માન કેવી રીતે હતું ?

૩૦—તત્ર ગાથા—ક્ષેત્ર સ્વેડું હલ પાંચસ્યે, મુક્તને અવિરતિ એતિરે । ઘરધરતી પણ મોકલી, એક સોની વરતી જેતિરે ॥ ૧ ॥ તેની વિરતીનો અર્થ લખીએ છીએ. દશભઃ હસ્તૈરેકોવંશઃ વિંશતિવંશેઃ એકોનિવર્તન પશ્ચશતૈઃનિવર્તનૈઃ એકંહલ દ્વિદશી હલભૂમિકા પશ્ચશત-ભૂમીઘરધરીત્રી જાવી એતદ્ ભૂમિકા ઘર રહેવાની છે ઢાંકી, પાંચસે હલભૂમિકા હલ સ્વેડવાની છે ઉઘાડી. એવો ભાવ ।

२२६ प्र०—कर्मचतुर्थकतपनी विधि केवी रीते छे ?

उ०—पूर्व अष्टम १, चतुर्थ ८०, प्रान्ते अष्टम इति तपोदिन ६६, पारणक दिन ६२, उभयदिन मलीने दिन १२८ इति कर्मचतुर्थतपव्रतं वसुदेवहिंडौ सापउमाअ-ज्जिया, तेनीज्जाएसयासोओ । कम्मचउत्थं उववणा, दुगितिरित्ताणी सट्ठिचउत्थाणिति ॥ १ ॥ ते पदमा-आर्याए ते त्रणे आर्याइने समीपे कर्म चउत्थतप कीधो, इति शान्तिनाथ भवाधिकारे, इंदुषेणबिंदुषेण भवा-धिकारे गुणीकाने भवे ए तप कीधो. इतिभाव ।

२२७ प्र०—धर्मचक्रवाल तपनी विधि केवी रीते छे ?

उ०—अष्टम १, एकांतर चतुर्थ ३७, प्रांते अष्टम इति धर्म चक्रवाल तपनी विधि जाणवी, अथ विधिः प्रथमं षष्ठं ततः एकान्तरोपवास ६ इति प्रकार द्वयेन धर्म-चक्रवाल तपनीविधि. तत्र प्रथम प्रकारे दिन सर्वाग्र ८२ द्वितीय प्रकारे दिन सर्वाग्र १२३.

२२८ प्र०—तीर्थकरनी माता चउद स्वप्नने मुखमां पेसतां देखे ?

उ०—शान्तिनाथ चरित्राधिकारं तीर्थकरनी माता १४ स्वप्न मुखमांहे पेसता देखे. यतः चतुर्दश महास्वप्नान् सुख सुप्ता तदाचसा मुखे प्रविशतोपश्यन्ती तत्तस्याकार-धारिणः, इतिश्री उत्तराध्ययने भावविजयनी टीका मध्ये तथा शान्तिनाथ चरित्राधिकारे कहुं छे. आवश्य चूर्णौ, पञ्चाशकवृत्तौ, योगशास्त्रवृत्तौ, नवपदप्रकरण वृत्तौ, श्राद्धदिनकृतौ, श्राद्धविधि प्रमुखे छे ।

२२९ प्र०—श्रावकनो दिग्व्रत संबंधी प्रश्न ?

૭૦-પ્રથમં સામાયિક પશ્ચાત્ ઇર્યાપથિકી, શ્રાવકને દિગ્-
વ્રત હોય પણ સાધુને નહીં, મેરુરુચક જવા માટે.
इत्यर्थः ।

૨૩૦ પ્ર૦-ચોથે ગુણઠાણે સમ્યક્ત્વ ગુણ પ્રગટે અને સ્વાર, વૈર,
અને ક્ષેરરૂપ અવગુણ ટલે તે શી રીતે ?

૭૦-સર્વ ગુણમાં અગ્રેસરી ગુણ સત્ય સ્થાયી ગુણ, પરંપ-
રાણ, પરમાત્મ સ્વરૂપને પમાડનાર, જ્ઞાન વ્રતાદિ અ-
નેક ગુણને રેંચી લાવનાર, અને તે ગુણના પ્રતિ-
પક્ષી અનેક દોષને ટાલનાર, જીવને પરમ હિતકારી
સદા સર્વદા એક સમ્યગ્ દર્શનરૂપ સમક્તિ ગુણ છે,
તે ગુણ પ્રગટે થકે સ્વાર ટલે, સમ્યગ્ જ્ઞાનગુણે
વૈરભાવ ટલે, અને મિથ્યાત્વ મોહ અને ચારિત્રમો-
હના નાશવડે ક્ષેર ટલે, વળી મુનિને છઠ્ઠા ગુણઠા-
ણાથી આગલ વિષયરાગ ઉદયમાંથી ટલે. વિષય,
કષાય, ઉત્સૂત્રપ્રરૂપણા દોષો દૂર થાય; અને રાગ-
દ્વેષ અને મોહ સત્તામાંથી ટલતાં આત્મા પરમાત્મા,
વીતરાગ સ્વરૂપી, કેવલજ્ઞાની, કેવલદર્શી આદિ અનં-
તગુણી અનંતસુખમય બને છે.

૨૩૧ પ્ર૦-ઉદ્વેગતા, અસ્થિરતા, અસાતા, આકુલતા એ ચાર
જીવને શાથી ઉપજે છે ?

૭૦-૧ અજ્ઞાન અને મિથ્યાત્વના ઉદયે ઉદ્વેગતા, ૨ વેદની
કર્મના ઉદયે અસાતા, ૩ અવિરતિ તથા ચારિત્ર
મોહના ઉદયે આકુલતા અને ૪ વીર્યાતરાયના ઉદયે
અસ્થિરતા જીવને ઉપજે છે.

२३२ प्र०—१ अपात्रदान, २ कुपात्रदान, ३ पात्रदान, ४ सुपात्रदान ते कोने कहिए ?

उ०—१ अपात्रदान, ते श्वानादि पशु तथा बंदिवानादिने आपवुं ते, तेनुं फळ आ लोकनेविषेज यश, प्रतिष्ठारूप लेशमात्र फळ छे. २ कुपात्रदान, ते वेरागी, सन्यासी, कापडी, तापसादिकने आपवुं ते, तेनुं फळ परभवे राज्यादिक प्राप्ति करी पापानुबंधिपुण्य बांधी कुगति दळ मेळवी संसार भ्रमण वधारे, ३ पात्रदान, ते सम्यग्दृष्टि, देशविरति, साधर्मी प्रमुखने भक्ति बहुमानथी पोषवा ते, तेथी पुण्यानुबंधी पुण्य उपार्जन करी भवभ्रमण घटाडे, ४ सुपात्रदान, ते महामुनि गणधर तीर्थकरादि योगी महात्मारूप पात्रने बहुमानथी अन्न पानादिनुं दान देतां थकां जीव महापुण्यानुबंधी पुण्य उपार्जीने देव मनुष्यादि उत्तम भव करतां थकां शीघ्र सिद्धि वरे.

२३३ प्र०—छकायनां गोत्रनां नाम कयां ?

उ०—१ इंदिथावरकाय, २ वंभीथावरकाय, ३ सिपिथावरकाय, ४ समुड्थावरकाय, ५ असस्सिथावरकाय, ६ जंगम थावरकाय, इन्दियथावरकायनुं पृथ्वीकाय गोत्र, पीतवर्ण, पुढवीनाम जीव, इन्द्र देवता. वंभी थावरनो अपकायगोत्र, श्वेतवर्ण, ब्रह्म देवता, अपकाय जीव. सिपीथावरकायनो तेजसगोत्र, रक्तवर्ण, शिल्प देवता, तेउकाय जीव. समुड्थावरकायनो गोत्रवायुकाय, हरितवर्ण, समुद्रदेवता, वायुकाय जीव. आवशाइथावर-

કાયનો વનસ્પતિગોત્ર, નાનાવર્ણ, પાતાલદેવતા, વન-
સ્પતિ જીવ. સાત નરકનાં ગોત્રની પેઠે એ પણ જાણવા.

૨૩૪ પ્ર૦—દશ પ્રકારનાં સત્ય તે કયાં ?

ઉ૦—૧ જનપદ સત્ય, ૨ સમય સત્ય, ૩ સ્થાપના સત્ય,
૪ નામ સત્ય, ૨ રૂપ સત્ય, ૬ પ્રત્યેય સત્ય, ૭
વ્યવહાર સત્ય, ૮ ભાવ સત્ય, ૯ યોગ સત્ય, ૧૦
ઉપમા સત્ય. ગાથા—

જળાવયણ સમયવણા, નામેરૂપેપહુચ સચ્ચે ય ।

વવહારભાવ જોણ, દસમે ઉવમસચ્ચે ય ॥

૨૩૫ પ્ર૦—પાંચ ઈન્દ્રિયોની આકૃતિ તેમનો વિષય ક્ષેત્ર, તથા
વિષય વિકાર. કેટલા અને કયા કયા છે તે કહો.

ઉ૦—૧ સ્પર્શેન્દ્રિયનો આકાર અનેક પ્રકારે છે, નવ યોજન
પ્રમાણ અંતર છેટેથી આવેલા પુદ્ગલોનો અષ્ટ પ્રકારે
સ્પર્શ છે, તેના વિકારો ૯૬ છે, ૨ રસેન્દ્રિયની આ-
કૃતિ સરપલો તથા કમલના પત્ર સરીખી છે, નવ
યોજન અંતરે વહેલા પુદ્ગલોનો સ્વાદ વાયુથી સ્વે-
ચ્છાઈ આવે થકે થાય, તેના છ રસરૂપ છ વિષયના
૭૨ વિકારો છે, ૩ ઘ્રાણેન્દ્રિયની આકૃતિ તલના
ફૂલ સરખી છે, તેનો વિષય ક્ષેત્રફલ નવ યોજનનો,
તેના વિષય ૨ અને વિકાર ૧૨ છે, ૪ ચક્ષુર્દ્રિય,
તેની આકૃતિ મસુરની દાલ સમાન, એક લાખ
યોજન વિષય ક્ષેત્રફલ, તેના વિષય પાંચ અને તેના
વિકાર ૬૦, કાનનો વાર યોજન આત્માંગુલ પ્રમાણે
ચાર ગાઉનો યોજન જાણવો, તથા સૂર્યનો ચિંબ તો
આત્માંગુલ પ્રમાણે ધણા લાખ યોજન થાય, તે માટે
ચક્ષુનો ઇટલો વિષય નથી તો સૂર્યનો ચિંબ કિમ

દેખાય છે. તત્રોત્તર, સૂર્યનો વિમાન દેવકા એક
 યોજનના એકસઠિયા અઢતાલીસ ભાગનો છે. તેના
 આપણા ગાડ ૧૩૦૦ ને આશરે મોટો વિમાન છે,
 તે સંપૂર્ણ આંખે દેખાતો નથી, પણ તેના વિમાનના
 તલીયાના તેજનો આભા સમાન જ્વલક-કાંતિ દિસે
 છે, પણ સંપૂર્ણ વિમાન આંખે ન દેખાય તે માટે
 આત્માંગુલ પ્રમાણેનો લાખ યોજન વિષય કહેવો.
 શ્રોત્રેન્દ્રિયની આકૃતિ અગથીઆ વૃક્ષના ફૂલ સમાન,
 તેનો ૧૨ યોજન વિષય ક્ષેત્ર, તેના વિષય ૩ અને
 વિકાર ૧૨. એમ એકંદર પાંચ ઇન્દ્રિયના વિષય ૨૩
 અને વિકાર ૨૫૨. તે વિકારો રહિત માત્ર ઇન્દ્રિયોના
 આકાર યુક્ત પોતાના આત્મધર્મનું એકાંતે પ્રતિપાલન
 કરતા થકા, દશવિધ સંયમ ધર્મનો ઉત્તમ રીતે
 નિર્વાહ કરતા, એવા જે મહા મુનિ મહારાજો, તેમને
 મારો ત્રિકરણશુદ્ધિયે નમસ્કાર છે. ત્રણ પ્રકારના
 શબ્દ શુભ, અશુભ ભેદે છ ભેદ થયા. રાગ અને દ્વેષ
 એ ચાર ભેદ. ચક્ષુ ઇન્દ્રિયથી પાંચવર્ણ તેને શુભ
 અશુભ બે ભેદે ગુણતાં દશ, તેને સચિત્ત અચિત્ત એ
 ત્રણે ગુણતાં ૩૦, રાગદ્વેષે ગુણતાં સાઠ થાય. સુરમિ-
 દુરભિગંધને સચિત્તાદિ ત્રણ ભેદે ગુણતાં ૬ થાય,
 તેને રાગદ્વેષે ગુણતાં બાર ભેદ થાય. દશને શુભ
 અશુભે ગુણતાં બાર થાય, તેને સચિત્તાદિ ત્રણ ભેદે
 ગુણતાં ૩૬ થાય, તેને રાગદ્વેષે ગુણતાં ૭૨ થાય.
 આઠ પ્રકારના સ્પર્શ તેને સચિત્તાદિ ત્રણ ભેદે ગુણતાં
 ૨૪ થાય, તેને શુભાશુભે ગુણતાં ૪૮ થાય, તેને
 રાગદ્વેષે ગુણતાં ૯૬ થાય. સર્વ સંખ્યાએ ૨૫૨ થાય.

गाथा—

बारसहितो सोतस्स, सेसाणं नवहिंजोयणेहितो ।

गिण्हंतोपत्तगद्धं, एतो परतो न गिण्हंति ॥

२३६ प्र०—पांच इंद्रियोनुं द्रव्य तथा भावथी स्वरूप कहो.

उ०—१ द्रव्येन्द्रिय, बे प्रकारे छे सूक्ष्म अने बादर, बादर ते बाहेर दिसे छे, आकृतिरूप छे ते; सूक्ष्म ते विषय ग्रहणव्यापारे आभ्यंतर प्रवृत्तिरूप, जघन्यथी अंगुलनो असंख्यातमो भाग, अने उत्कृष्ट पूर्वे कहुं छे तेटलो विषय क्षेत्र जाणवुं, २ भावेन्द्रियपणुं, ते जीवने दर्शनावरणीकर्मना क्षयोपशमे शब्द, रूप, रस, गंध, स्पर्शादि ग्रहण शक्ति उपजे, तेनी उपयोग उपलब्धि ते भावेन्द्रिय कहेवाय छे, अने आकृति ते द्रव्य इंद्रिय जाणवी. एम पन्नवणामां कहुं छे. मनुष्य थको सिजे तेने आठ इन्द्रिय जाणवी. नारकी थकी मनुष्य थइ सिजे तेने १६ सोळ इन्द्रिय जाणवी. तिर्यंचथकी तथा पृथिवीथकी मनुष्य थइ सिजे तेने १७ सत्तर इन्द्रिय, तथा देवताथकी पृथिवी मनुष्य थइ सिजे तेने १७ सत्तर इन्द्रिय जाणवी. तथा पृथिवी, पाणी वनस्पति मांहेथी मनुष्य थइ सिजे तो ९ नव इन्द्रिय, तथा इम सर्व विचार पन्नवणा मध्ये कहो छे, पण एनो अर्थ आमनाय गीतार्थगुरुथी जाणवो.

२३७ प्र०—आत्मबोधरूप सम्यक्त्व प्राप्तिमां पांच लब्धिनी आवश्यकता छे, ते पांच लब्धिनुं स्वरूप कहो.

उ०—१ काल लब्धि, ते आयुर्वर्जित शेष सात कर्मनी

ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિને ઘટાડી એકકોડાકોડી સાગર પ્રમાણ કરે, એવા યથાપ્રવૃત્તિકરણપૂર્વક ચર્માવર્તે જીવ આવ્યો ત્યારે કાઝલલ્બિધ પાકી કહીએ; પહેલી લલ્બિધી પામ્યા પછી છેલી એકઠી એકસમે પ્રગટે. ૨ ઈન્દ્રિય લલ્બિધ, તે સંજ્ઞિ પંચેન્દ્રિયપણું; ૩ ઉપદેશ લલ્બિધ, તે સદ્ગુર્વાદિકના યોગે ઉપદેશ પામી બૂઝે; ૪ ઉપશમ લલ્બિધ, તે નિર્મલ પરિણામની ધારાએ ચઢતો વિષય કષાયની ઉપશાંતિ ભાવમાં અપૂર્વકરણે કરી ગ્રંથિભેદ કરે; ૫ પ્રયોગ લલ્બિધ, પછી અંતઃકરણ પૂર્વક અનિવૃત્તિકરણના પરિણામે રહ્યો થકો સ્વપર ભેદજ્ઞાનરૂપ સમ્યક્ત્વ પામે, ત્યારે વીતરાગ ધર્મની રુચિપૂર્વક પ્રતીતાત્મક ધર્મરૂપ શુદ્ધ તત્ત્વાર્થ શ્રદ્ધાને આત્મસ્વરૂપનું દર્શનજ્ઞાન, સ્વરૂપાચરણરૂપે જીવને થાય.

૨૩૮ પ્ર૦—આત્માંગુલ, ઉત્સેધાંગુલ, પ્રમાણાંગુલનાં માન ક્યાં કેવાં છે ?

ઉ૦—આવશ્યક નિર્યુક્તિમાં તેનું માન નીચે પ્રમાણે કહ્યું છે.

ગાથા—ઉત્સેહંગુલમેગં, હવડ પમાણંગુલં સહસગુણં ।

તંત્રેવ દુગણીયંસ્વલુ, વીર સાયંગુલં ભણિયં ॥૧॥

આયંગુલંનવઞ્ચું સરીર મુત્સેહંગુલેણ તદા ।

નગ પુઢવી વિમાણાઈં, મિણમુગમાણુંગુલેણંતુ ॥૨॥

૨૩૯ પ્ર૦—મતિજ્ઞાનના કેટલા ભેદ છે ?

ઉ૦—મતિજ્ઞાનના શ્રુતનિશ્ચિત અને અશ્રુતનિશ્ચિત તે મધ્યે શ્રુતનિશ્ચિતના ૪ ભેદ. અવગ્રહ ૧, ઈંહા ૨, અષાય ૩, ધારણા ૪. અવગ્રહના ૩ ભેદ ૧ વ્યંજનાગ્રહ, ૨ અર્થા-

वग्रह. व्यंजनावग्रहना ४ भेद. १ स्पर्शेंद्रिय, २ रसेन्द्रिय, ३ घ्राणेंद्रिय, ४ श्रोत्रेंद्रिय. अर्थावग्रहना ६ भेद. पांच इन्द्रिय, छटुं मन. इम ईहा ६, अपाय ६, धारणा ६. एम छ चोक चोवीस करतां एवं २८ एम एकेकना १२ भेद थाय, १ बहु, २ अबहु, ३ बहुविध, अबहुविधादिक बार भेद, तिहां अनेक जीव वाजिंत्रना शब्द सांभले छे ते मध्ये क्षयोपशमिक विचित्रताए करी कोइक जीव घणा शब्दग्रहे ते बहु १, कोइक जीव थोडाग्रहे ते अबहु २, कोइक शब्दना व्यापार मांहे इत्यादिक घणा विशेष जाणे ते बहुविध ३, कोइक थोडा विशेष जाणे ते अबहु-विध ४, कोइक तुरतग्रहे ते क्षिप्र ५, कोइक शेषग्रहे ते वीर कहिये ६, कोइक धूमादिक लिंगे करी अग्न्यादिक जाणे ते सलिंग ७, तथा जे लिंग विना जाणे ते अलिंग ८, एक संदेहालो जाणे ते संदिग्ध कहिए ९, संदेह रहित जाणे ते असंदिग्ध १०, कोइकवेला कहुं ते बीजीवेलाए अणकह्ये ते जाणे ते ध्रुव कहिए ११, कोइक वारंवार जणावे जाणे ते अध्रुव १२, एम अवग्रहादिक २८ भेद ते बार गुणा करतां ३३६ भेद थाय, एटला श्रुतनिश्चितना भेद, तथा अश्रुतनिश्चितना ४ भेद, ते १ औत्पातिकीबुद्धि, २ वैनयिकीबुद्धि, ३ कम्मीया ते कार्मणिकीबुद्धि, ४ परिणामिया ते पारिणामिकीबुद्धि, एवं ते अश्रुतनिश्चित सर्वे मली मतिज्ञानना ३४० भेद कर्मग्रंथनी टीका मध्ये कहा छे.

२४० प्र०—ज्योतिष देवतामां कया जीवो न उपजे ?

૩૦-પદ્મવળા સૂત્રના છટ્ટા વર્ત્તિપદ મધ્યે કહ્યું છે કે જ્યોતિષિ દેવતામાંહે સંમૂર્ચ્છિમમનુષ્યઅસંજ્ઞિયો તથા તિર્યંચ અસંજ્ઞિયો સમૂર્ચ્છિમ અસંરૂયાત આયુષ્ય-વાળા યુગલિયા પંચી તથા અંતરદ્વીપ યુગલિયા મનુષ્ય એટલા માંહેથી આવ્યો જ્યોતિષિ દેવતાપણે ન ઉપજે.

૨૪૧ પ્ર૦-એક યોજનનું પ્રમાણ પરમાણુથી માંડીને શી રીતે થાય છે ? તે કહો.

૩૦-અનંતા સૂક્ષ્મ પરમાણુ એક વ્યવહાર પરમાણુ; આઠ ત્રસરેણુ એક ઉર્ધ્વેણુ; આઠ ઉર્ધ્વેણુ એક રથ રેણુ; આઠ રથ રેણુ એ ઉત્તર કુરુ યુગલીયાના તુરત જન્મેલા વાલકનો એક વાળાગ્ર; એવા આઠ વાળાગ્રે એક મહા હિમવન્ત ક્ષેત્ર યુગલીક વાલ વાળાગ્ર; એવા આઠ વાળાગ્રે; એક મહાત્રિદેહ ક્ષેત્ર મનુષ્ય વાળાગ્ર; એવા આઠ વાળાગ્રે એક ભરતક્ષેત્ર મનુષ્ય વાળાગ્ર, એવા આઠ વાળાગ્રે એક લીચ, આઠ લીચે એક જુ, આઠ જુ એક જવ; આઠ જવ એક આંગલ; ૨૪ આંગલનો એક હાથ, ચાર હાથનો એક ધનુષ, અને બે હજાર ધનુષે એક કોશ, એવા ચાર કોશનો એક યોજન જાણવો.

૨૪૨ પ્ર૦-ષટ્ત્રય પલ્યોપમનું સ્વરૂપ કહો.

૩૦-ઉદ્ધાર, અદ્ધા, ક્ષેત્ર પલ્યોપમ, સૂક્ષ્મ અને વાદર મેદે કરીને છ પ્રકારે છે તે આવી રીતે:-૧ પૂર્વોક્ત યોજન ચાર પ્રમાણે લાંબો પહોળો, અને ડુંડો કુવો

कल्पिए तेने पल्य कहिए, तेनी छे उपमा ते जेने तेने पल्योपम कहिए, ते पल्यने देवकुरु उत्तरकुरु क्षेत्रना युगलिक तुर्त जन्मेला बाळकना बाळाग्र एकना आठ आठ खंड सातवार करीए, ते बाळाग्र खंडे करी ठांसी ठांसीने भरवो, एवो के ते उपरथी चक्रवर्तिनी सेना चाली जाय, तथा गंगा नदी-नो प्रवाह पूर जोरथी ते उपरथी वहन करे, तोपण एक पण वालाग्र तेमांथी खसे नहि, एवो ठांसीने भरीए, पछी ते वालाग्रने समय समय एक एक काढतां जेटला समयमां ते पल्य खाली थाय तेटला कालने एक बादरउद्धारपल्योपम कहिए, ते संख्यातो कहिए, केमके वालाग्रखंड संख्याता थाय माटे, पछी ते बाळाग्रखंडना एक एकना असंख्याताखंड कल्पिए, अने ते कल्पनाखंड समय समय काढतां जेटला काळमां खाली थाय तेटला समयने एक सूक्ष्मउद्धारपल्योपम कहिए, एवा पचीस कोडाकोडी उद्धारपल्योपम एक अढीउद्धारसागरोपम प्रमाणे तिच्छालोके द्वीप अने समुद्र असंख्य छे; २ पछी पूर्वोक्त बाळाग्रखंड एक एकने सो सो वरसे काढतां ज्यारं खाली थाय तेटला समयने एक बादरअद्धारपल्योपम कहिए, अने ते बाळाग्रखंडना असंख्याताखंड कल्पिने प्रत्येक खंड सो सो वरसे काढतां जेटला समयमां पल्य खाली थाय तेटला वखतने एक सूक्ष्मअद्धारपल्योपम कहिए, तेवा दशकोडाकोडीपल्योपमे एक सागरोपम, तेवा दसकोडाकोडीसागरोपमे

એક અવસર્પિણી ને ઉત્સર્પિણી કાઢ; તે બે મઢીને
 વીસકોઢાકોઢીસાગરોપમ પ્રમાણ એક કાલચક્ર,
 એવા અનંતકાલચક્રે એક પુદ્ગલપરાવર્તનકાલ પ્રમાણ.
 આ જીવ સંસાર મધ્યે નિગોદાદિકથી માંઢીને
 જન્મ મરણ કરતો કરતો, અકામ નિર્જરાએ કુટાતો
 પીટાતો, કોઈ મહાપુણ્યના ઉદયે શુભપરિણામે કરી,
 નદી ગોળ પાષાણના ઘંચનાઘોળ ન્યાયેકરી આ
 અત્યંતદુર્લભ એવો ઉત્તમ કુલ સંયોગવાળો ઉત્તમ
 નિરોગી દેહસહિત મનુષ્યભવ પામ્યો છે, છતાં
 અનાદિકાલના અજ્ઞાન, મોહ, મિથ્યાત્વ, પ્રમદાદિ-
 રૂપ ભવવાસનાના જોરે આવી ઉત્તમ યોગવાડવાળા
 મનુષ્યભવનું લેશમાત્ર પણ વહુમાન નથી આવતું,
 હા ! ઇતિ સ્વેદે કેવી અફસોસની વાત છે, માટે
 હે ચેતન ! આ પરમાત્માના વચને કરીને હવે ચેત !
 અને જે કુલમાં ઉત્તમ કુલના પ્રભાવે કરીને હિં-
 સાનો આચાર નથી તેવા અહિંસક કુલની પ્રાપ્તિ
 છતાં શ્રીજિનેશ્વરભગવંતનો ધર્મ પાલવામાં પ્રમાદને
 છોડ, અને તારું સ્વરૂં કર્તવ્ય આ મનુષ્ય ભવમાં
 શું ? છે, તેનો વિચાર કરી વિષયકષાયની પ્રવૃ-
 ત્તિનો જેમ બને તેમ સંકોચ કર, અને તત્ત્વમાર્ગને
 આદર, સુદેવ, સુગુરુ, અને સુધર્મને ઓલસ; અને
 તે ઓલસાણ પૂર્વક શુદ્ધક્રિયાનું સેવન કર; અને
 સરલતા, કોમલતા, વિનયાદિ ગુણ ધારણ કરતાં
 શીખ, જેથી પરંપરાયે તારા આત્માનું ચિરંકાલ ક-
 લ્યાણ થશે, તથાસ્તુ શુભંભવતુ, શાંતિઃ શાંતિઃ

શાંતિઃ । પૂર્વોક્ત સૂક્ષ્મઅદ્ધા કાઠે કરી આયુષ્ય-
માન, કર્મસ્થિતિ, કાયસ્થિતિ, તથા અન્ય કાઠ-
માનાદિનું પ્રમાણ થાય છે; ૩ પૂર્વોક્ત વાઝાગ્રચંદ્ર
સ્પર્શ્યા જે આકાશ પ્રદેશ તેને પ્રત્યેકને સમય સમય
કાઠતાં જેવારે પલ્ય વાઝાગ્રથી ચાલી થાય તેટલા
કાઠને બાદરક્ષેત્રપલ્યોપમ કહિયે, અને વાઝાગ્રને
સ્પર્શ્યા સર્વ આકાશ પ્રદેશ પલ્યના સમય સમય
ચાલી કરતાં જેવારે પલ્ય નિર્લેપ થાય તેટલા કા-
ઠને સૂક્ષ્મક્ષેત્રપલ્યોપમ કહિયે, તેણે કરી દૃષ્ટિ-
વાદમાં એકેન્દ્રિય કે ત્રસાદિ જીવ સંખ્યાનુમાન કરાય
છે. એ અસંખ્યાતઉત્સર્પિણી પ્રમાણે. ઇમ ત્રણ સૂક્ષ્મ-
પલ્યો શાસ્ત્રને વિષે ઉપયોગી હોઈ તિન બાદર કહ્યાં,
તે સૂક્ષ્મનો સુચાવબોધાર્થે ઇહાં પ્રાયઃ ઘણો અદ્ધા-
પલ્યોપમનો પ્રયોજન છે, ઇમ કોડાકોડી સાગરોપમે
એકકાલચક્ર તેણે અને તે કાલચક્રે પુદ્ગલપરાવર્ત
હોઈ તે આઠ પ્રકારના છે, તે ત્યાંથી જો જો. અસ્ય
ગાથા—ઉદ્ધાર અદ્ધસ્વિત્તં, પલિયતિહા સમય વા સમય
સમય કેસવહારોદીવોદહી, આઉતસ્સાઈ પરિમાણં
॥ ૧ ॥ ॥ પાંચમે કર્મ ગ્રન્થે ઉક્તં.

૨૪૩ પ્ર૦—આત્મસમઅવસ્થાનઉપયોગરૂપ ધ્યાનદંશા કેવી રીતે
પમાય ?

૩૦—મોહવશે જીવ પરભાવઅનુયાયિ પ્રવૃત્તિ કરે છે. મિથ્યા
સુખની તૃષ્ણાએ ભૂલ્યો થકો સંસાર ભ્રમણ કરે છે,
જ્યારે મોહસ્થિતિ ઘટે ત્યારે પરપ્રવૃત્તિ છુટે, અને
જ્યારે પરપ્રવૃત્તિ ટલે ત્યારે વિષયથકી વિરક્ત

बुद्धि थाय, अने तेणे करी मनोरोध थाय, केमजे कारण विना कार्य बनतुं नथी, मनने भमवानुं कोइ कारण के ठाम न होवाथी ते संकल्प तिकल्प झ्याना करे ? जेम तृण विनानी भूमिमां एटले उखर भूमिमां पडेलो अग्नि केने बाळे, अर्थात् पोतानी मेळे उपशमी जाय छे, तेम विषय वांछा टळवाथी मन पोतानी मेळेज रुंधाय, अने मन रुंधायाथी मननी चंचळता मटे, तेवारे मन एकाग्र थइने आत्माने विषे प्रवर्त्ते, यतः जोखवेइ मोहखलु, सोविसय विरत्तो मणो णिरुंभिता। समवट्टिदोसाभावे, सो अप्पाणं हवई झाया ॥ १ ॥ इति उक्तं प्रवचनसारे, आत्मभावनानी गाथा-त्रण लखीए छीए. एगोहं-होमिपरे सिं, ण मे परे णत्थि मज्झमिहकिंवि। इय आय भावणाए, रागदोसाविलय जंति ॥ १ ॥ नाण-स्सविसुद्धिए, अप्पा एगतंउ ण संसुद्धो। जम्मानाणंअप्पा, अप्पाणंच अणंवा ॥२॥ आयासामाइए, आयासामाइयस्सअठोत्ती। तेणेव इमंसुत्तं, भासई आयपरिणामं ॥ ३ ॥ ए मूत्रे पण चारित्र्त्तं आत्मपरिणामरूपज कहीए छीए. पण बाह्यक्रियारूप नथी कहुं. तत्र काव्यं-येपांनचेतो ललनासुलग्रं, मग्रं न साहित्यसुधासमुद्रे। ज्ञास्यंति ते किंमहाप्रयासानन्धो यथा वारवधू विलासान् ॥ इत्यर्थः ॥ त्यारे शुद्धात्मोपयोगअवस्थानरूप निर्मळ ध्यानदशानी परम शीतळ शांत सुगंधिनी अनुभवलेहेरीओनुं आत्मा आस्वादन करे, ते सुख आपणे पौद्गलिक सुखना भीखारीओ शुं जाणीए; कहुं छे जेः—

सघल्लं परवश ते दुःख लक्षण, निजवश ते सुख लहिण;

ए ढष्टे आतमगुण प्रगटे, कहो सुख ते कोण कहीएरे.

भविका वीरवचन चित्त धरीए.

१

नागर सुख पामर नवी जाणे, वल्लभ सुख न कुमारी;

अनुभव विण तेम ध्यानतणुं सुख, कोण जाणे नरनारीरे. भ. २

विषय भोग क्षय शांत वाहिता, शिव मारंग ध्रुव नाम;

कहे असंग किया इहां योगी, विमल मुजस परिणामरे. भ. ३

२४४ प्र०-उत्सर्ग अने अपवाद मार्ग परमार्थ एकज आत्मार्थि-
पणारूप मोक्ष साधक दशाज छे, ते शी रीते ?

उ०-उत्सर्गमार्ग घणो कटीण, घोरतपस्या, शुद्धब्रह्म-
चर्यादि पाळे, जिनकल्पपणे प्रवृत्ते ते जाणवो, अने
अपवादमार्ग ते पूर्वोक्त उत्सर्गनी अपेक्षाए एटले
ज्यारे ते उत्सर्गदशामां न टकी शकाय, त्यारे तेमां
पाळा स्थिर थवाने माटे, जे कांडक कोमळ
मार्गनुं अवलंबन साधनादि करवुं, एटले मुनि पंच-
महाव्रत शुद्ध पाळे, उग्रविहार तपस्यादि करी श-
रीर गाळे, जेथी विषय कषायादि मोहवासना गाळे,
शिष्य, गच्छ, शाखादिनी धारणा करे, ते प्रत्ये पर-
स्पर स्वाध्याय करे, करावे, भव्यप्राणीओने धर्मो-
पदेश आपी स्वपर महानिर्मलता करे करावे, पोते
उत्तम मार्गे चाले बीजाने चलावे, अने चालता होय
तेने अनुमोदनरूप उपपट्टंभ एटले सहायतादि दइ
स्थिर करे, इत्यादि अपवादमार्गनुं सेवन करी,
मुनि पाळा उत्सवमार्गमां लीन रहे छे, एम परमार्थ
उत्सर्ग अने अपवादमार्गी आत्मार्थीज छे, उभय

માર્ગ શાસ્ત્રાનુસાર છે, પણ જે નિષ્કારણ દૂષિત માર્ગનું સેવન કરે, અને કહે જે અમે ઉત્સર્ગને માટે અપવાદ સેવીએ છીએ, તે ચારિત્રઘાતીની મિથ્યા વાત છે, કેમજે મુનિને કોઈ અતિચારરૂપ દૂષણ પ્રાસંગિક લાગીજવારૂપ સંભવ છે, પણ મન થકી અતિચાર સેવનકરવારૂપ પ્રમાદાદિ કદાપિ કાળે ન હોય. સ્થવિરકલ્પમાં પણ આ કાલમાં સાપેક્ષ અપવાદની મુખ્યતાએ ચારિત્ર છે.

૨૪૫ પ્ર૦—પાંચ નોધમ્મીયા પ્રાણી કહ્યા છે તે કયા ?

ઉ૦—ભદ્દોદેવાયચ્છો, વિસયાસત્તો અજ્ઞિયાપુત્તો । ગુરુ દેવાયણદુદ્ધો, નોધમ્મા પંચપન્નત્તા ॥ ૧ ॥ અસ્યાર્થઃ—
૧ ભ્રષ્ટ જ્ઞાત કુલ્લથી વંઠેલા જીવ; ૨ દેવાદિક ધર્મ-સ્વાતાના નિઃશૂક મને હરામ દાનતે પગાર સ્નાનારા પૂજારાદિક તથા દેવ ગુર્વાદિક દ્રવ્યના સ્નાનારા; ૩ વિષયાશક્ત લોલુપી લંપટી; ૪ વ્યભિચારવડે સાધ્વીને પેટે અવતરેલ પુત્ર, ૫ દેવ, ગુરુ; ધર્માદિકનો નિંદક, વાતક ઉત્થાપક એ પાંચ અધર્મી એટલે નોધમ્મિયા જાણવા, તે વીતરાગ ભાષિત ધર્મથી પરાઙ્મુખ રહે.

૨૪૬ પ્ર૦—સમૂર્ચ્છિમમનુષ્ય મરી કેટલા દંડકમાં જાય છે ?

ઉ૦—દશદંડકમાં જાય છે. ૫ પાંચ થાવરમાં ૩ વિકલેન્દ્રિયમાં ૯ પંચેન્દ્રિયમનુષ્યમાં ૧૦ પંચેન્દ્રિય તિર્યચમાં જાય પણ યુગલિયો ન થાય. તથા એ દશદંડકમાં તેજકાય, વાયુકાય એ બે દંડક વર્જિને ધીજા આઠ દંડકના આવ્યા સમૂર્ચ્છિમમનુષ્ય થાય.

२४७ प्र०-जीवने परभवआयु शी रीते बंधाय छे; अने ते केटला प्रकारनुं छे ?

उ०-जीवने आयुकर्म परभवसंबंधिनुं आ भव भोगवतां थकां एकजवार निकाचितपणे त्रण आकर्षे करी सोपक्रमि तथा निरुपक्रमिभेदे. जघन्यथी अंतर्मुहूर्त अने उत्कृष्ट ३३ सागरोपम सुधीनुं अध्यवसायनी तारतम्यताए भिन्न भिन्न जीवने नानाविध बंधाय छे; त्यां देवता नारकीने आ भव आयु छमास थाकतां-बाकी रहेतां परभवायु बंधाय, तथा युगलिक मनुष्यो तथा तिर्यंच तेमज तीर्थकरादि त्रिपष्टि शकालापुरुष अने चरमशरीरी एटलानुं आयु निरुपक्रमि बंधाय, शेषने सोपक्रमी आयुबंध होय, त्यां उपक्रम एटले उपघातादि कारण विशेषे आयु ब्रूटे, एवो मंद मंद-तरादि परिणामविशेषे जीवे आयुबंध कर्यो होय, तेवो उपक्रम पण आयुना बंधनी साथेज बंधाय छे, एथी जेम तेले करीने वाट सहित संपूर्ण रीते दीवानुं कोडीउं भरेलुं होय, ते दीवाने कोइपण पवनानादि उपघात न लागे तो ते ठेठ सुधी सारी रीते बळे छे, नहि तो पवनना एक सखत सपाटाए छते तेले अने वाटे ठरी पण जाए, एम सोपक्रम आयुना बंध पण एवांज ढीलां जाणवां, ते व्यवहारे विष, शस्त्र, अकस्मातादि सात कारणे ब्रूटे छे, पण निश्चये-तो जीवे तेवीज रीतनुं तेटलाज समयकालनुं बांधेलुं ज्ञानीनी दृष्टिए दीठेलुं भोगवे छे, एक समयमात्र पण आधुं पालुं करवाने कोइ पण समर्थ नथी; देव

નારકીઆદિ શિવાયના સોપક્રમી આયુવંત પ્રાણીઓ ઘણું કરીને પોતાના ભવ આયુના અંતમાં અંતર્મુહૂર્ત થાકતાં પરભવ આયુ બાંધે છે, તે બાંધતાં જીવને અંતર્મુહૂર્ત લાગે છે, તે બંધ દરમિયાન ત્રણ આકર્ષ (ડચકાં) કરે છે, જેમ ગાય પાણી પીતી વીસામે વીસામે પીયે, તેમ જીવ પણ આયુકર્મના પુદ્ગલને લેઈ આકર્ષિ બાંધે; ત્યાં મતિ તેવી ગતિ અથવા ગતિ તેવી મતિ અનુસારના પરિણામ વિશેષે બંધ પડે.

૨૪૮ પ્ર૦—આકુટ્ટી, દર્પ, પ્રમાદ અને કલ્પ એ ચાર શબ્દાર્થ કહો.

૩૦—આકુટ્ટીકા અનાભોગતયાઉપેત્યસાવચ્ચકરણોત્સાહાત્મિકા ૧, દર્પોધાવનપ્લવનાદિકઃ વલ્ગનાદિકઃ । હાસ્યજનકો વા નાઝ્યાદિકંદર્પરૂપોવા ૨, પ્રમાદો રાત્રૌ દિવાપ્રતિલેખનાપ્રમાર્જનાચનુપયુક્તતા, ૩ કલ્પકારણે દર્શનાદિચતુર્વિંશતિરૂપેસતિ ગીતાર્થસ્યકૃતયોગીપયુક્તસ્ય અયતનતયા આધાકર્માદ્યાદાનરૂપાઃ ૪, ઇતિ । અસ્યાર્થઃ ।

૧ આકુટ્ટી એટલે અનાભોગે ઉપયોગ રહિત સહસાત્કારે ઉદ્ધતપણે સાવચ્ચકાર્ય પ્રવૃત્તિ; ૨ દર્પ એટલે અહંકારે વા ઇર્ષ્યાએ ચડસાચડસીએ નાટક કૌતકાદિ જોવા જતાં વાટમાં અશ્વત્થભાદિને સૂચ દોડાવવા વગેરે અયત્નાએ નિર્દય સાવચ્ચ કર્માચરણ; ૩ પ્રમાદ એટલે રાત્રે વા દિવસે પ્રમાર્જન પ્રતિલેખનાદિ સાવચ્ચ ક્રિયા અયત્નાએ જેમ તેમ વેદરકારીથી કરવી તે, ૪ કલ્પ એટલે ગીતાર્થ વહુશ્રુતાદિના વચન નિરપેક્ષપણે નિષ્કારણ આધાકર્માદિ દૂષિત આહાર ગ્રહણ કરવો વગેરે માર્ગથી ભ્રષ્ટ આચાર પ્રવૃત્તિ તે.

२४९ प्र०—मिथ्यात्वप्रत्ययिकी १, अप्रत्याख्यानिकी २, परिग्रहिकी ३, आरंभिकी ४, मायाप्रत्ययिकी ५, ए पांच क्रियावर्ती जीवोनुं अल्पबहुत्व कहो.

उ०—१ मिथ्यात्वप्रत्ययिकीक्रियावाळा सर्वथी थोडा; ते थकी २ अपचखाणीक्रियावंतजीव असंख्यातगुणा अधिक केमजे तेमां अविरति भळ्या; ते थकी ३ परिग्रहिक्रियावंतजीवो असंख्यातगुणाधिक जे भणी तेमां देशविरति भळ्या माटे; ते थकी ४ आरंभिकी-क्रियावंत असंख्यातगुणाधिक जे भणी सर्वविरति छटा गुणटाणाना मुनि तेमां भळे तेथी; ५ माया-प्रत्ययिकीक्रियावंत तेथी संख्यातगुणाधिक जे भणी तेमां नवमा गुणटाणावर्ति मुनि वध्या तेथी. ए भाव पन्नवणासूत्रमध्ये छे. इति ।

२५० प्र०—देवगतिने विषे छ लेशजा आश्री अल्पबहुत्व कहो.

उ०—१ शुक्लेश्यावंतदेवताओ सर्वथी थोडा, २ ते थकी पद्मलेश्यावंत असंख्यातगुणाधिक, ३ तेथी कृष्णलेश्यावंत असंख्यातगुणाधिक, ४ ते थकी नीललेश्यावंत असंख्यातगुणाधिक, ५ ते थकी कापोतलेश्यावंत असंख्यातगुणाधिक, ६ ते थकी तेजोलेश्यावंत ज्योतिषीदेवो असंख्यातगुणाधिक जाणवा.

२५१ प्र०—सोपक्रमिआयुषवंतजीव आयु पुरं भोगवतां थकां पण अकाळे चेबजीवियाओववरोविया—॥ मरण पाम्यो एम कहे छे तेनुं शुं समजवुं ?

उ०—जेम राजाए कोइएक चोरने पकडीने शूलीये के

ફાંસીએ દીધો, ત્યાં તે જીવે સર્વ આયુ કર્મનાં દલ
 હતાં તે આત્મપ્રદેશોદયે ભોગવી, આયુકર્મ બાંધ્યું
 હતું તેટલું પૂરું ભોગવી લીધું, તથા કાલ આશ્રી
 અકાલે મુઓ, એટલે જે આયુ સુખે સમાયે જીવ વિપા-
 કોદયે ભોગવીને મરત, તે થોડા કાલમાં તે આયુના
 દલને પ્રદેશોદયે વેદીને સ્વપાવીને મુઓ, તેથી તેને
 અકાલમરણ કહે છે, અર્થાત્ જેટલું આયુષ બાંધ્યું
 હતું તેટલું પ્રદેશોદયે ભોગવીને પૂરું કરીધું, તેથી સંપૂર્ણ
 આયુષે મુઓ તેમ કહેવાય, અને ઘણા કાલે વિપાકો-
 દયે ભોગવવાનું આયુ કર્મ થોડા કાલમાં ભોગવીને
 સ્વપાવ્યું, માટે અકાલ મરણ કહિયે.

૨૫૨ પ્ર૦—કોને સંઘની વહાર કાઢવો તથા કોને દીક્ષા ન
 આપવી જોઈ ?

૩૦—અથ પ્રાસ્તાવિક ગાથા—

જો મળઈ નત્થિધમ્મો, ન સામાઈયં ન ચેવ વયાઈ ।
 સો સમણસંઘવજ્જો, કાયવ્વો સમણસંઘેણ ॥ ૧ ॥

અદ્વારસપુરિસેમુ, વીસઈત્થીસુ દસનપુંસેમુ ।
 જિણપટ્ટીકુતિત્થિયાઆ, પવ્વાવેહં ન કપ્પંતિ ॥ ૨ ॥

વાલેવુદ્ધેનપુંસયેય, કિવેજહેયવાહિણ ।
 તેણેરાયાવગારિય, ઉમ્મત્તે ય અદંસણે ॥ ૩ ॥

દાસેદુદ્ધેયમૂઢેય, અણંતેજુગણેય ।
 અવબંધણેયમિણેય, સેહેનિપ્પોઢીયાઈય ॥ ૪ ॥

એટલાને દીક્ષાદેવી ન કલ્પે,

૨૫૩ પ્ર૦—સોલ સંજ્ઞાઓ કઈ ?

उ०-गाथा—

आहारभयपरिगह, मेहुणतह काहमाणमायाए ।
लोहोयलोगसण्णा, दससन्नाहुंतिसव्वेसिं ॥ १ ॥
सुहदुहमोहसन्ना, वितिगिच्छाचउद समुणेयव्वा ।
सोगे तहधम्मसन्ना, सोलस ए हुंति मणुएसु ॥ २ ॥

२५४ प्र०-दश संज्ञा कया कया जीवोमां छे.

उ०-गाथा—

रुक्खाणजलाहारो, संकोयणीयाभएण संकुयइ ।
नीयतंतुएण वेढइ, वलीरुक्खेण परिगहेय ॥ ३ ॥
इत्थीपरिरंभेण, कुरुवकतरुणोफलंती मेहुणे ।
तहकाकनदस्सकंदो, हुंकारोमुयइ कोहेण ॥ ४ ॥
माणेण झरईरुदंती, च्छायई वल्ली फलाईमायाए ।
लोहेबील्लपलासा, खिवंतिमूले धणाणुवरिं ॥ ५ ॥
रयणीए संकोओ, कमलाणं होईलोगसन्नाए ।
ओहे चईत्तु मग्गं, चढंति रुखेसु वल्लीओ ॥ ६ ॥
इति १० संज्ञाना उदाहरण ।

२५५ प्र०-अठार भावदिशा तथा अठार द्रव्यदिशानुं स्वरूप कहो.

उ०-तत्र गाथा—

तिरियामणुआकाया, तह अग्गवीयाय चउरो ।
देवाय नेरइया-अट्टारसभावरासीओ ॥ १ ॥
बेरेन्द्रिय, तेरेन्द्रिय, चोरेन्द्रिय, पंचेन्द्रिय, ए चार
तथा समूर्च्छिममनुष्य, कर्मभूमिजा, अकर्मभूमिजा,
अंतरद्वीपना. हवे अग्रबीज, मूलबीज, पर्वबीज, स्कं-
धबीज, ए चार वनस्पतिना भेद. पृथ्वीकाय, अपू-

કાય, તેડકાય, વાડકાય, એવં ચાર તથા દેવતા અને નારકી એવં અઢાર ૧૮ ભાવદિશા. આચારાંગ સૂત્રમધ્યે શસ્ત્રપરિજ્ઞાઅધ્યયનમાંહે ભાવદિશા વચ્ચાળી છે. તથા અઢાર દ્રવ્યદિશા. ચારદિશિ, ચારવિદિશિ, આઠદિશિ, વિદિશિનાં આંતરાં, ઊર્ધ્વદિશા, અધો-દિશા એ ૧૮ દ્રવ્યાદિશા જાણવી.

૨૫૬ પ્ર૦-નીલીગલીએ રંગેલા વસ્ત્રમાં કેટલા વચ્ચતમાં જીવ પડે છે ?

ઉ૦-નીલીગલીએ રંગેલા વસ્ત્રથી મનુષ્યસંસર્ગ તત્કાલ કુંથુપ્રમુખ ત્રસજીવ ઘળા ઉપજે છે. એમ રત્નસંચય ગ્રન્થમાં કહ્યું છે.

૨૫૭ પ્ર૦-લબ્ધિપર્યાપ્તાનું તથા કરણપર્યાપ્તાનું કેવું સ્વરૂપ છે ?

ઉ૦-પર્યાપ્તીદ્વિધા લબ્ધિઃ કરણશ્ચ તત્ર યે સ્વયોગ્યપર્યાપ્તિઃ સર્વાઅપિ સમર્થા ધ્રિયન્તે ન અર્વાગ્ તે લબ્ધિપર્યાપ્તા યે પુનઃકરણાનિ શરીરેન્દ્રિયાદીનિ નિવર્તન્તઃ તે કરણપર્યાપ્તા ઇતિ, નનુચાસ્થશરીરપર્યાપ્તૌ હિ શરીરં-ભવિષ્યતિ કિં પ્રાગ્ અભિહિતેન શરીરનામ્ના ? નૈત-દસ્તિ સાધ્યભેદાત્ તથા જયસામકૃત બાલાધ્વોધમાં એમ લખ્યું છે.

૨૫૮ પ્ર૦-હ પર્યાપ્તિનું સ્વરૂપ કહો.

ઉ૦-જે કર્મના ઉદયથી આરંભી પર્યાપ્તિ પૂરી કર્યા વિના ન મરે તે પર્યાપ્તિનામકર્મ, તેણે એકેન્દ્રિયને ચાર વિગલેન્દ્રિય તથા અસંજીપંચેન્દ્રિયને ભાષા હોય. સંજીપંચેન્દ્રિયને મન હોય. ઉત્પત્તિ પ્રથમ સમયથી આરંભી પર્યાપ્તિ પૂરી કર્યા વિના ન મરે, પૂરી કરીને

મરે તે લબ્ધિપર્યાપ્તો જાણવો. શરીર ઇન્દ્રિય પર્યાપ્તિ પૂરી ન થાય ત્યાં સુધી તેને અકરણપર્યાપ્તો કહેવો, અથવા જે જે પર્યાપ્તિ પૂર્ણ નથી થઈ તેની અપેક્ષા અકરણપર્યાપ્તો જાણવો. જે જે પર્યાપ્તિ પૂરી કરી તે અપેક્ષા કરણપર્યાપ્તો જાણવો. જે કર્મના ઉદયે આરંભેલી પર્યાપ્તિ પૂરી કર્યા વિના મરે તે લબ્ધિઅપર્યાપ્ત નામકર્મ પુદ્ગલના ઉપચયથી થયો પુદ્ગલ પરિણમન હેતુ શક્તિ વિશેષ તે પર્યાપ્તિ વિષય ભેદે છે.

૨૫૯ પ્ર०-પર્યાપ્તિ ને પ્રાણમાં શો ફેર છે ?

ઉ०-પર્યાપ્તિ તે ઉપજતીવેલાં હોય અને પ્રાણ તે જાવજીવ લગે હોય.

૨૬૦ પ્ર०-સમ્યગ્દૃષ્ટિની કેવી દશા હોય ?

ઉ०-ગાથા—

વંધોઅવિરંદેહ, જાણંતો રાગદોષવંધંચ ।

વિરંદુહં ઇચ્છંતો, વિરંદં કાંડં ચ અસમત્યો ॥૧॥

એસ અસંજયસમ્મો, નિદંતોપાવકમ્મકરણંચ ।

અહિગયજીવાજીવો, અચલિયદિટ્ઠીદલિયમોહો ॥૨॥

સમ્મદંસણસહિઓ, ગિણંતોવિરંદમપ્પસત્તિં ।

એગવડ્યચરમો, અણુમડમિત્તત્તિદેસજઈ ॥ ૩ ॥

એ ગાથાનો ગુરુગમથી અર્થ ધારજ્યો, સમ્યગ્દૃષ્ટિને ઉદયસ્થિતિ પ્રતિયોબંધ હોય, પણ આત્મપ્રતિયોબંધ ન હોય.

૨૬૧ પ્ર०-હ્રસ્વ કોને કહે છે ?

૩૦-છાંચતે કેવલજ્ઞાનદર્શને આત્મનઃ અનેનેતિછદ્ધ-
જ્ઞાનાવરણં દર્શનાવરણં મોહનીયાન્તરાયકર્મોદયેસતિ
તસ્ય કેવલજ્ઞાનદર્શનસ્યાનુત્પાદાત્ તદપગમાનન્તરં
ચોત્પાદાત્ જ્ઞાનાવરણાદિછદ્ધનિ તિષ્ઠતીતિછદ્ધસ્થઃ ॥
કેવલજ્ઞાન વિના વાકીનાં ચાર જ્ઞાન પ્રગટતાં પણ
છદ્ધસ્થ ગણાય છે.

૨૬૨ પ્ર૦-મુનિને અપ્રમત્તદશાએ સમય સમય અનંતગુણવિશુદ્ધિ
કહી છે તે શી રીતે ?

૩૦-આત્મોપયોગ એકાગ્રધ્યાન ભળી મુનિને આત્મપ્રદેશે
રહેલ અનંતીકર્મઘ્નાણાની નિર્જરા થતાં આત્માની
અનંતી વિશુદ્ધિ સમય સમય થાય છે.

૨૬૩ પ્ર૦-આહારકઆહારક મિશ્ર જીવ કિમ કરે ?

૩૦-જેવારે પૂર્વધરે સંદેહ પુછવા નિમિત્તે આહારકશરીર
મોકલ્યું હોય, તિંહા જ્ઞાનવંત નહીં તિવારે તિંહાથી
વલી વીજું આહારક કરે, તે કરતી વેલાએ પૂર્વ-
આહારક સંચાને મિશ્ર હોય તે માટે. ઇતિ ભાવાર્થ ।

૨૬૪ પ્ર૦-સિદ્ધને અફુસમાણ કે ફુસમાણ ગતિ શી રીતે
સમજવી ?

૩૦-એક સમયમાં સમશ્રેણિના સર્વઆકાશપ્રદેશ, ફર-
સતો જીવ સિદ્ધિ ગતિએ જાય, પણ વચમાં વિષમ
શ્રેણિના આકાશપ્રદેશ ન ફરસે માટે તે અપેક્ષાએ
સિદ્ધની અફુસમાણગતિ કહીએ, તથા સમશ્રેણિએ
આકાશપ્રદેશ ફરસતો ફરસતો જાય, તે અપેક્ષાએ
ક્ષેત્રઆશ્રિફુસમાણગતિ કહીએ, અને એક સમયથી

બીજા સમયના અંતરને ન ફરસે તે માટે સમય આશ્રિ
અફુસમાળ ગતિ કહે છે.

૨૬૫ પ્ર૦—ત્રણમકારના પુદ્ગલો દૃષ્ટાંતથી સમજાવો.

૩૦-૧ વિશ્રસા, તે સ્વભાવે કોઈ નિમિત્ત પામી તદાકાર
થાય, જેમ ઇંદ્રધનુષ્યાદિ અભ્રવત્, ૨ પ્રયોગસા, તે
જીવ વ્યાપારે, ઉદ્યમે કરીને જે નિપજે, જેમ ભવન,
ઘટપટાદિ, ૩ મિશ્રસા, તે કાંઈક સહજ સ્વભાવે અને
કાંઈક પ્રયોગે, જેમ તે માણસે જુનો પટો બાંધ્યો
અથવા જુની પાઘડી બાંધી, इत्यादिમાં પુદ્ગલાનું
જીર્ણપણું થવું તે સ્વભાવે કહીએ, અને બંધનકર્મ તે
મનુષ્યના પ્રયોગવડે થાય છે, એમ સ્વભાવ અને પ્રયોગે
મળી બનેલ વસ્તુને મિશ્રસા પુદ્ગલ કહે છે.

૨૬૬ પ્ર૦—શ્રીતીર્થકરના જન્માદિકલ્યાણક વાલ્કે સાતે નરકે
કેટલું અજવાલું થાય તે કહો.

૩૦-૧ પહેલી નરકે સૂર્યસમાન ઉદ્યોત, ૨ બીજીએ વાદળે
ઢાંકેલા સૂર્યસમાન, ૩ ત્રીજીએ પૂનમના ચંદ્રસમાન,
૪ ચોથીએ વાદળે ઢાંકેલા ચંદ્રસમાન, ૫ પાંચમીએ
ગ્રહોના ઉદ્યોત સમાન, ૬ છઠ્ઠીએ નક્ષત્રના ઉદ્યોત
સમાન, ૭ સાતમીએ તારાના ઉદ્યોત સમાન.

અથ પ્રાસ્તાવિક ગાથા—

કાલેસુપત્તદાણં, સમત્તવિસુદ્ધિબોહિલાભં ચ ।

અંતે સમાહિમરણં, અભવ્વજીવા ન પાવંતિ ॥ ૧ ॥

અસ્વંડિયચઉત્થો, વયગહ્ણાઉ જોય ગીયત્થો ।

તસ્સ સગાસે દંસણ, વયગહ્ણંસોહિગહ્ણં ચ ॥ ૨ ॥

કત્થય જીવો બલીઓ, કત્થય કમ્માઈં હુંતિ બલીઆઈં ।

જીવસ્સય કમ્મસ્સય ॥ ૩ ॥

કાલસહાવોનિયઇ, પુવ્વકયંપુરિસકાર એ ગંતા ।

મિચ્છં તંતં ચેવઓ, સમાસઓ હોતિસમત્તં ॥ ૪ ॥

નવ હિ જીવવહકરણં, કરાયણ અણુમોદિથ જોગેહિ ।

કાલતિએહિંગુણીએ, પાણીવહદુસયતેયાલ ॥ ૫ ॥ અસ્યાર્થઃ

સાધુને પહેલાત્રતના નવકોટી પચ્ચક્ષાણ છે, પળ તેહના
માંગા ૨૪૩ થાય. ઇમ ૨૭ કરવાના, ૨૭ કરાવવાના,
૨૭ અનુમોદવાને વિષે નિષેધે ઇમ ૮૧ થાય, તે કાલે
ત્રણેગુણેગુણી ત્રિગુણાકરતાં ૨૪૩ ભેદે સાધુને પચ્ચ-
ક્ષાણ હોય, જાવજીવલગે. इत्यर्थः ।

૨૬૭ પ્ર૦-છ પ્રકારના પુદ્ગલનું સ્વરૂપ કહો.

૩૦-૧ વાદર વાદર-તે સ્વહી માટી પાપાણ પ્રમુખ જાણવા,
કેમજે તે પદાર્થોને છેદ્યા થકાં તેના સ્વંહો એકમેક ન
રહે, પળ ભિન્નભિન્ન નજરે દેસાય છે, માટે વાદર વાદર
તે પહેલો ભેદ, ૨ વાદર-તે ઘી, દૂધ, પાણી, તેલ,
મધ, ગોઝ, સ્વાંડ ઇત્યાદિકના પુદ્ગલને વાદર કહિયે,
કેમજે તેમને છેદ્યાં થકાં ભિન્ન ન થાય એકમેક મઠે-
લાંજ રહે છે. ૩ વાદરસૂક્ષ્મ-તે શરીરની છાયા છતાં
છાંયડો, ધૂમાડા વગેરેના પુદ્ગલો નજરે દેસાય છે,
પળ હાથમાં ગ્રહવાય નહિ માટે વાદરસૂક્ષ્મ, ૪
સૂક્ષ્મવાદર-તે ગંધ, રસ, સ્પર્શ, શબ્દાદિકના પુદ્ગલો
આંસે દેસાતા નથી, પરંતુ સ્પર્શાદિકે લક્ષણે જણાય
છે, માટે તેને સૂક્ષ્મવાદર કહિએ, ૫ સૂક્ષ્મ-તે
અઘ્કર્મવર્ગણાના પુદ્ગલો ચાર સ્પર્શવાળા છે, તે નજરે

देखाता नथी माटे; ६ सूक्ष्मसूक्ष्म—ते छोटो शुद्धपर-
माणुपुद्गल ते बे स्पर्शवाळा अत्यंतसूक्ष्म छे माटे,
ए रीते छ प्रकारना पुद्गल संसारमध्ये व्यापी
रह्या छे, जेम छ कायना जीव व्यापी रह्या छे
तेम जाणवा.

२६८ प्र०—ज्ञानावरणीयादिकर्मनो बंध, उदय, उदीरणा, सत्ता
केटला गुणठाणा सुधी होय.

उ०—ज्ञानावरणीयनो बंध गुणठाणा १० मा सुधी, दर्श-
नावरणीयनो बंध १० मा सुधी, वेदनीयनो बंध
गुणठाणा १२ मा सुधी, मोहनीयनो बंध गुणठाणा
नवमा सुधी, आयुर्कर्मनो बंध गुणठाणा सातमा
सुधी, नामकर्मनो बंध गुणठाणा १० सुधी, गोत्रक-
र्मनो बंध गुणठाणा दशमा सुधी, अंतरायकर्मनो
बंध गुणठाणा दशमा सुधी, हवे ज्ञानावरणीयकर्मनो
उदय गुणठाणा १२ मा सुधी, दर्शनावरणीयकर्मनो
उदय गुणठाणा १२ मा सुधी, वेदनीयकर्मनो उदय
गुणठाणा १४ मा सुधी, मोहनीयकर्मनो उदय गुण-
ठाणा १० मा सुधी, आयुर्कर्मनो उदय गुणठाणा
१४ मा सुधी, नामकर्मनो उदय गुणठाणा १४ सुधी,
गोत्रकर्मनो उदय गुणठाणा १४ मा सुधी, अंतरा-
यकर्मनो उदय गुणठाणा १२ मा सुधी, ज्ञानावर-
णीयकर्मनी उदीरणा १२ मा गुणठाणा सुधी,
दर्शनावरणीयकर्मनी उदीरणा १२ मा सुधी, वेद-
नीयकर्मनी उदीरणा ६ सुधी, मोहनीयनी १० मा
सुधी, आयुर्कर्मनी ६ सुधी, नामकर्मनी १३ मा

સુધી, ગોત્રકર્મની ૧૩ મા સુધી, અંતરાયની ૧૨
 સુધી, હવે જ્ઞાનાવરણીય કર્મની સત્તા ગુણઠાણા ૧૨
 મા સુધી, દર્શનાવરણીય કર્મની સત્તા ૧૨ મા સુધી,
 વેદનીયકર્મની સત્તા ૧૪ મા સુધી, મોહનીયકર્મની
 સત્તા ૧૨ મા સુધી, આયુકર્મની સત્તા ૧૪ મા સુધી,
 નામકર્મની સત્તા ૧૪ મા સુધી, ગોત્રકર્મની સત્તા
 ૧૪ મા સુધી, અંતરાયકર્મની સત્તા ૧૨ મા સુધી
 હોય, એવં બંધ, ઉદય, ઉદીરણા, સત્તાનું સ્વરૂપ કહ્યું
 છે. એ સર્વ ભાવ કેવલજ્ઞાની એકજીવ સ્વરૂપે દ્રવ્ય
 ગુણપર્યાયે છે તેહવા અનંતાજીવ દેખે, એકેક જીવને
 અનંતાકર્મ જે રીતે છે તે દેખે, એકેક જીવને અનંતા-
 ભવ દેખે છે, એકેક જીવના અનંતાભાવ દેખે છે, ભાવ
 તે પરિણામ, ઇમ કેવલી સર્વભાવ અસ્તિનાસ્તિરૂપે
 જીમ છે તે તીમ જાણે દેખે ઇતિ ભાવ. ।

૨૬૯ પ્ર૦—અચિત્તમહાસ્કંધ તે શું ? અને તેનો સમુદ્ધાત
 તથા કેવલીસમુદ્ધાત કેવી રીતે થાય છે તેનું
 સ્વરૂપ કહો.

૩૦—દ્વિપ્રદેશી પરમાણુઓના સ્કંધથી માંડીને અસંખ્યાત
 પ્રદેશીયાસ્કંધપર્યંત એકપુદ્ગલસ્કંધ થાય, તેણે કરી
 લોક પૂરાય નહિ, વ્હી અનંતાપરમાણુઓમલીને
 જે સ્કંધ બને તેથી પણ લોક સઘળો પૂરાય નહિ,
 પણ અનંતવાદરપરમાણુનો એકસ્કંધ તેવા અનંતા-
 સ્કંધમળે ત્યારે તે અચિત્તમહાસ્કંધરૂપ થાય, તેણે
 કરી ચૌદરાજલોક પૂરાય, તે આવી રીતે—તે સ્કંધ
 વિશ્રસાપરિણામે પરિણમીને કેવલીસમુદ્ધાતનીપરે

दंडरूप करीने दिशि तथा विदिशिमां विस्तरी, खंडुआ पूरी, चौदराज संपूर्ण स्पर्शीने पाछो केवलीसमुद्घातनी परे संवरीने स्कंधरूप थाय, ते स्कंध असंख्यात आकाशप्रदेश अवगाहीने रहे; ते अचित्त-महास्कंध क्षेत्रआश्री अढीद्वीपमांही करे, पण ते थकी बाहेर न करे, जेम केवली केवलीसमुद्घात अढीद्वीपमांहे करे, पण बहार नहि, तेम ए पण जाणवुं; तथा केवली पण केवली समुद्घात करे तेवारे पोताना जे आठ रुचक प्रदेश छे ते मेरुना मध्य जे रुचक प्रदेश छे त्यां जाय, स्थापे, पछी त्यांथी विस्तारीने संपूर्ण चौदराजलोक पोताना आत्मप्रदेशे पूरे, त्यां प्रथम चौदराज प्रमाण सिद्धो उंचो दंडरूपे आत्मप्रदेश विस्तारे, पछी रवैयाना चार मंथान भागनी परे कपाट आकारपणे विस्तारे, पछी मांहीना आंतरा पूरे, ए सर्व समुद्घातक्रिया केवली भगवान जेमनुं आयुष्य अल्प होय, अने कर्म घणा रह्या होय तेज केवलीभगवान समुद्घात आठ समयनो करे पण बीजा नहि; पछी एम पोताना आत्मप्रदेशे चौदराजलोकमां रहेल प्राणीमात्रना आत्मप्रदेश साथे मेळवी, प्रदेशोदये कर्म भोगवीने दंड, कपाट, मंथानादि अनुक्रमे संचरीने अयोगी थया थका सिद्धि वरे, इत्यादि स्वरूप विस्तारे ग्रंथान्तरथी (लोकप्रकाशग्रन्थे कहुं छे) गुरुगमथी जाणवुं.

२७० प्र०—निगोदनुं स्वरूप कहो तथा जीव अने पुद्गलनी शक्तिनी सूक्ष्मता जिनवचनानुसार दर्शावो.

૩૦—અસંખ્યાતપ્રદેશી લોક, તે પ્રમાણે ગોલા પળ અસં-
ખ્યાતા છે, ગોલો તે શું ? અસંખ્યાતિ નિગોદે એક
ગોલો ઇતિ. તે ઉપર ગાથા—

લોએઅસંખજોયણ, માણેપડ્ય જોયણંગુલા સંક્રવા ।

પડતં અસંખઅંસા, પડઅંસમસંખયા ગોલા ॥ ૧ ॥

ગોલે અસંખ નિગોઓ, સોઅળઅસંખપડ્યપણસં ।

કમ્માણંવગ્ગણાણંતા ॥ ૨ ॥

પડ્વગ્ગણાઅણંતા, અણુઅ પડઅણંત પજ્જાયા ।

एवं लोगसख्वं, भाविज्ज तहत्तिजिणवुत्तं ॥ ૩॥ અસ્યાર્થ:—

ચૌદરાજલોક અસંખ્યાતી કોડાકોડી જોજનનો છે,
તે મધ્યે એક જોજન લહા, તેના અંગુલ અસંખ્યાતા
થાય, તે મધ્યેથી એક અંગુલ લીજી, તેના અસં-
ખ્યાતમા ભાગપ્રમાણ, એકભાગ લહા, તે માંહે
અસંખ્યાતા ગોલા છે, તે માંહેલો એકગોઝો લહા
તે એકગોઝામાંહિ અસંખ્યાતિ નિગોદ છે, તે
માંહેલી એકનિગોદ લહા તે નિગોદમાં અનંતા
જીવ છે, તે માંહેલો એકજીવ લહા, તેમાં અસંખ્યાતા
પ્રદેશ છે, તે એકજીવને પ્રદેશે પ્રદેશે અનંતીકર્મવર્ગણા
છે. તે માંહેલી એક કર્મવર્ગણા લીજી તે માંહી
અનંતાપુદ્ગલપરમાણુઆ છે, તે માંહેલો એક પરમાણુ
લીજી, તે માંહી અનંતા પર્યાય સમકાલે પરિણમે,
એવી જીવ અને પૌદ્ગલિક શક્તિની અત્યંતસૂક્ષ્મતા
જાણવી, એવું શ્રીવીતરાગ વચન તહત્તિ કરી માની. હવે
નિગોદીઆ જીવના ભવની સંખ્યા કાલ માન
વિચારે છે:—અસંખ્યાત સમયની એક આવલી

થાય, ૨૫૬ આવલિનો એક નિગોદીઆ જીવનો
 છુલ્લક ભવ થાય, એક શ્વાસોચ્છ્વાસમાંહે ચુંવાલીસ-
 સેને સાડીછેતાલીસ આવલી થાય, તેવા ભવ નિગો-
 દીઓ જીવ એક શ્વાસોચ્છ્વાસમાં ૧૭ ભવ જ્ઞાણેરા
 કરે, એટલે તે જીવ સત્તરવાર મરે અને અઠારમી
 વાર ઉપજે, કેમજે એક શ્વાસોચ્છ્વાસમાં ૧૭ ભવ
 અને ૯૪॥ આવલી જેટલો કાંઠ થાય છે તે પ્રમાણે
 ગણતાં બે ઘડીમાં ૩૭૭૩ શ્વાસોચ્છ્વાસ થાય છે,
 તેટલામાં નિગોદીઆ ભવ ૬૫૬૩૬ થાય, એલેખે એક
 દિવસમાં શ્વાસોચ્છ્વાસ ૧૧૩૧૯૦ નિરોગી યુવાન પુરુ-
 ષના થાય, તેવા એક દિવસમાં ૧૯૬૬૦૮૦ ભવ નિગો-
 દીઓ જીવ કરે, તે હિસાબે એક માસના શ્વાસોચ્છ્વાસ
 ૩૩૯૫૭૦૦ ગણતાં નિગોદીઆ ભવ ૫ ક્રોડ ૮૯
 લાખ ૮૨ હજાર અને ૮૦૦ થાય, અને એક વરસમાં
 શ્વાસોચ્છ્વાસ ૪ ક્રોડ, ૭ લાખ, ૪૮ હજાર, અને
 ૪૦૦ ગણતાં તેને વિષે નિગોદીઓ જીવ ૭૦ કોડી
 ૭૭ લાખ ૮૮ હજાર અને ૮૦૦ વાર જન્મમરણરૂપ
 ભવ કરે, એવા ભવ પૂર્વે આ જીવે અસંખ્યાતેકાલે
 અસંખ્યાતા અધિક ભવ કીધા, એમ અનંતાકાલે
 અનંતા ભવ કીધા, અનંતા અતીતકાલમાં અનંતાઅ-
 નંત ભવ કર્યા, તે શ્રી વીતરાગ પરમાત્માનું વચન
 સદ્દહિને, હે ચેતન ! તું મનમાં કાંઈક પાપનો ત્રાસ
 આણ, અને આ તારા પોતાના જીવની દયા ચિંત-
 વીને તેને આવા ભયંકર જન્મમરણના ફેરામાંથી
 મુક્ત કરવાનો શ્રીજિન પ્રણીત માર્ગ છે, તેને અપ્રમ-
 ત્તપણે યથાર્થ આદર. ઇતિભાવ. જૂની પ્રતિમાં નીચે

પ્રમાણે પાઠ છે. તથા એક ગોલામાંહે અસંખ્યાતિ નિગોદ છે. નિગોદશરીર એકશરીરે અનંતા જીવ છે, એટલે અનંતે જીવે મલીને એક શરીર બાંધ્યું છે, આપ આપણા તેજસકાર્મણ જૂદા છે. ઔદારિક એક છે. સાથે આહારનિહાર સાથે મરણ ૨૫૬ આવલીનો આયુ ભોગવી પર્યાપ્તિ પૂરી કરીને મરે, તેહની નિશ્રાણ વીજા કોઈ અપર્યાપ્તિ હોય નહીં, તે અનંત કેટલા છે ? જેટલા કંદમૂલ મધ્યે અનંતા છે, તે કંદમૂલ ચૌદરાજ પ્રમાણે ઢગ કરીએ તેમાંહે પણ સૂક્ષ્મનિગોદના એકશરીરના અનંતા નિકલ્યા તેમાંહે ન સમાય, એહના અનંતાઅનંત ભવ ઘણા છે. તિહાંના નિકળ્યા તેમાંહેજ સમાય, તથા કંદમૂલના તે બાદરનિગોદિયા છે, વ્યવહારરાશિમાંહે આવ્યા છે, અનંતાકંદાદિક માંહે છે. તથા જેટલા જીવ સૂક્ષ્મનિગોદગોલકમાંહેથી નિકલ્યા છે તે વ્યવહારરાશિમાંહે આવ્યા, તેમાંથી કાલાદિક લબ્ધિ પામી જેટલા જીવ સિદ્ધિવરે તેટલા અવ્યવહારનિગોદમાંહેથી નીકળી ઊંચા વ્યવહારરાશિમાંહે આવે, પણ વ્યવહારરાશિ તો ઓછા ન થાય, કદાપિ મુક્તિ જાવાનો વિરહકાલ હોય તેટલા કાલ સુધી સૂક્ષ્મ અવ્યવહારરાશિ નિગોદનો જીવ કોઈ વ્યવહારરાશિમાં ન આવે, એહવું ઉપમિતિભવપ્રપંચગ્રંથમાંહે કહ્યું છે.

૨૭૧ પ્ર૦-બાદરસાધારણવનસ્પતિકાયમાંથી જીવ મરીને સૂક્ષ્મ ગોલકનિગોદમાં જાય તો ત્યાં કેટલો કાલ ઉત્કૃષ્ટ રહે.

૩૦-અઢીપુદ્ગલપરાવર્તન, મતાંતરે અસંખ્યાતિ ઉત્સર્પિણી
 અવસર્પિણી સુધી પળ કહું છે, ત્યાંથી નીકળી બાદર
 નિગોદ કંદમૂલ માંહિ ઉત્કૃષ્ટ ૭૦ કોડાકોડી સા-
 ગરોપમ સુધી રહે. એકનિગોદનો ગોઠો અસંખ્યા-
 તાઆકાશપ્રદેશ અવગાહી રહ્યો છે, તથા અવ્યવહારા-
 શિયા નિગોદીઆ જીવ જે ગોલકમાં છે તે ભવસ્થિ-
 તિપાકતાં ડંચા આવે તે એક સમયે ઉત્કૃષ્ટ કેટલા
 નીકળે ? તોકે અઢીદ્વીપ માંહીથી સકલકર્મ
 સ્વપાવી એક સમયે જેટલા જીવ સિદ્ધિ વરે, તેટલા
 સૂક્ષ્મનિગોદમાંથી નીકળી વ્યવહારરાશીમાં આવે,
 તે જવન્ય એકસમયમાં એક, બે, ત્રણથી ઉત્કૃષ્ટ
 ૧૦૮, તથા વ્યવહારરાશીયા જીવ પાછા
 નિગોદગોલકમાં જાય તો તે એકાદિથી માંડી ઉત્કૃષ્ટ
 અનંતા સુધી જાય, એમ વ્યવહારરાશીયા નીકળે તો
 ઉત્કૃષ્ટ અનંતા નીકળે, પણ અવ્યવહારરાશીયા તો
 ઉત્કૃષ્ટ ૧૦૮ નીકળે, તેમાં ભવ્ય અને અભવ્ય બેડ
 હોય, તે સૂક્ષ્મ નિગોદના અનંતા નીકળ્યા બાદરનિગો-
 દમાંહે સમાય, બીજામાંહે નહિ, તથા એકસૂક્ષ્મ નિગો-
 દમાંહે અનંતા જીવ કેટલા છે ? તોકે ત્રણ કાલના
 સમય અનંતા છે, તેથી અનંતા જીવ એક નિગો-
 દમાંહી છે, તેથી જ્યારે કેવલી ભગવંતને સિદ્ધના
 જીવની સંખ્યા પુછીએ, ત્યારે કહે છે કે એક નિગો-
 દને અનંતમે ભાગે સિદ્ધમાં જીવો છે, એમ જ્યારે
 પુછીએ ત્યારે જવાબ મળે, કેમ જે પૂર્વોક્ત નિગોદઅ-
 નંતાનું સ્વરૂપ વિચારતાં એ વાત યથાર્થ વિવેકીને
 સમજમાં આવે, માટે ઉત્તમજીવે શ્રીવીતરાગ પરમા-

त्मानुं वचन सदा सर्वदा सद्वहवा योग्य छे, आपणी बुद्धिनी मंदताने लीये निरोगी, निर्मम, वीतराग प्रभुना वचनमां संदेह लाववो नहि, केम जे एमणे तो पोताना ज्ञानमां दिठुं तेज कहुं छे अने तेज सत्य छे. जूनी प्रतिमां नीचै प्रमाणे पाठ छे. व्यवहारराशिया बादरनिगोदमांहे जे अनंता छे ते फरी कर्मनी बहुलताए सूक्ष्मनिगोद गोलकमांहे जाये तो सित्तेर कोडाकोडी सागरोपम सुधी तिहां रहे, वली पाछा कंदादिक साधारणमांहे आवे, इम संबंधे सूक्ष्मना बादरनिगोदमांहे आवे, वली बादरना सूक्ष्ममांहे जाय, एम बे स्थानके आवागमन करतो जीव उत्कृष्टो रहे तो अढीपुद्गलपरावर्तनपर्यंत रहे, पछी पृथ्वीआदिक स्थानके फरसतो उंचो आवीने मनुष्य थाय, तीहां व्यवहारराशियो भव्यजीव सामग्री मळे बोधिबीज पामी सिद्धिवरे. तथा वली कोइ वाचनाए एम कहुं छे जे, कंदमूलसाधारणमांहिथी जीव सूक्ष्मगोलकमांहे जाय ते उत्कृष्ट काल रहे तो असंख्याती उत्सर्पिणी अवसर्पिणी काल सुधी सूक्ष्मनिगोदना गोलकमांहे रहे, तिहांथी नीकळ्यो बादरनिगोदमांहे उत्कृष्टो ७० कोडाकोडी सागर सुधी रहे, एम सर्वे बे निगोद मळी आवागमन करतां उत्कृष्टे अढीपुद्गलपरावर्त सुधी व्यवहारराशियो जीव निगोदमांहि रहे. एकनिगोदनो गोलो असंख्याताआकाशप्रदेश अवगाहि रह्यो छे. तथा अव्यवहारराशिया जे निगोदमांहि छे ते भवस्थितिनी परिपक्वताए उंचा आवे ते एक समये केटला

नीकळे ? जेटला अढीद्वीपमांहेथी सकलकर्म
 स्वपावी एक समये सिद्धिवरे तेटला सूक्ष्म
 निगोदमांहेथी निकळी व्यवहारराशिमां आवे, एक
 समये एक, बे, त्रण उत्कृष्टे एक समये अढीद्वीपमांहे
 १०८ सिद्धिवरे, तेटला सूक्ष्मनिगोदमांहेथी निकळे,
 व्यवहारराशिपणो पामे, तथा व्यवहारराशियो निगो-
 दना गोळामांहे जाय तो एक समये एक, बे, त्रण
 एम अनंता सुधी जाय, ते व्यवहारराशिया निकळे
 तो अनंता सुधी एक समये निकळे, पण अव्यव-
 हारिया तो एकसमये उत्कृष्टे १०८ निकळे, तेमांहे
 भव्य अभव्य बे होय. ते सूक्ष्मनिगोदना अनंता
 निकळ्या वादरमांहे समाय बीजामां नहीं, तथा एक
 सूक्ष्मनिगोदमांहे अनंताजीव केटला छे ? ते त्रण
 कालना समय अनंता छे तेहथी अनंताजीव एक
 निगोदमांहे छे, तेणे करी जेवारे पुछीए तेवारे
 जिनेश्वर कहे छे जे “ एकस्सनिगोअस्स अणंतमो
 भागो य सिद्धिगओ ” एटले सूक्ष्मनिगोदथी बादर-
 निगोदमांहे निरंतर आवे छे ते आवे तो एक-
 समये १०८ सुधी उत्कृष्टे आवे, तथाचोक्तं-
 सिज्झंति जतियाखलु, इहय व्यवहाररासिमज्झाओ ।
 इंतिअणाईवणस्सई, मज्झाओ तत्तियाचैव ॥ १ ॥
 इतिश्रीभुवनभानुकेवली चरित्रमध्ये उक्तं. एम निगो-
 दनो विचार लख्यो छे.

२७२ प्र०-सिद्धशिलानुं किंचित् स्वरूप वखाणो.

उ०-जेम सावुनो गोळो उपर जाडपणे समो अने नीचे

ટેકરારૂપે વિસ્તરતો તેમ, અથવા ડંધી ડઘાડી રાત્રેલ અર્ધછત્રઆકારે, શ્વેત, સુવર્ણમય, સ્ફટિકરત્નમય સરસી નિર્મલ, મધ્યે આઠજોજન જાડી, પરિધિ-વિસ્તારમાં ૪૫ લાખ જોજન પ્રમાણે, અઢીદ્વીપરૂપ મનુષ્યક્ષેત્રની ઉપરે ઢાંકણ સમાન, છેડે જાતાં માચીની પાંચ સમાન પાતળી, લોકના અગ્રભાગે રહેલી અતિનિર્મલ સિદ્ધશિલા શોભી રહી છે, જેની ઉપર $\frac{1}{4}$ ગાઉ એટલે એક ગાઉને છઠ્ઠે ભાગે અનંતા સિદ્ધપરમાત્માઓ બિરાજે છે, તેમને મારો ત્રિકરણ શુદ્ધિ નમસ્કાર હો.

૨૭૩ પ્ર૦-અષ્ટમહાસિદ્ધિના નામ અર્થસહિત કહો.

૩૦-પ્રથમલઘિમા-તે શરીરનું હલવાપણું થાય, જલપુષ્પ ઉપરિ તથા કંટકઉપર મુનિ ચાલે પણ કિલામના ન પામે ૧, બીજી વસિમાસિદ્ધિ-તેહથી સિંહ, સર્પ, દેવમનુજાદિક વચ્ચે થાય ૨, ત્રીજી સત્યસિદ્ધિ-પરમેશ્વર્યપણું પામે, ચક્રવર્તિ ઇન્દ્રાદિક થકી અધિકી ઋદ્ધિવિકુર્વે ૩, ચોથી કામ્યસિદ્ધિ-તેથી અત્યંત બલસંપદાહોય, પૃથ્વીપર્વતાદિક ઉપાડે, અર્ચિતિત પરાક્રમી હોય ૪, પાંચમી મહિમાસિદ્ધિ-તેથી મોટું લાખજોજનનું શરીર કરે ૫, છઠ્ઠી અણિમાસિદ્ધિ-તેથી નાહનું કુંથુઆ જેવડું રૂપ કરીને ભોંતમાંથી તથા પર્વતમાંથી નિકળે અને પોતે વિગ્ર ન પામે ૬, સાતમી યત્રકામાવસાયિત્વસિદ્ધિ-તેથી જિહાં ઉપયોગ દે તિહાં જાણે, નિર્મલ શ્રુતજ્ઞાન અવધિજ્ઞાનને યોગે ૭, આઠમી પ્રાપ્તિસિદ્ધિ-તેથી સકલ મોટીવસ્તુ

प्रत्यक्षपणे देखे, रूपिवस्तु देखे, अवधिज्ञानदर्शन त्रण योगे ८, ए अष्टमहासिद्धि मुनिराजने होय तेहना शब्दार्थ जाणवा.

२७४ प्र०-क्षणमात्र सुख अने बहुकाल दुःख ते शी रीते ?

उ०-आ जीव आ संसारना अनुकुळ इंद्रिय विषयना भोगादिकने विषे लुब्ध थयो थको मधुविंदुआना दृष्टांते क्षणमात्र सुख अने बहुकाल दुःख भोगव्या करे छे, ए मधना एकटीपानी तृष्णामां पोतानी आसपास अनंतगणुं व्यापी रहेलुं दुःख हिसाबमां गणतो नथी, तेम स्त्रीसेवनमां जाणे साक्षात् अमृत-सार महास्वादिष्टभोजन प्राप्त न थयुं होय, तेवो लोलुपी थयो थको भुंड सुकरनी पेटे निज स्वरूपने तहन विसारीने अथवा उवेखीने खरज खणवाना स्वादना परे अथवा मधुलिप्त खड्गधाराने चाटवानी परे प्रथम सेवन करतां सुख वेदे, अने पाछळथी तत्काळ एकक्षणवारमां शरीर वीर्य क्षय थतां घाभरा जेवो थड्पडी निर्माल्य नपुंसकरूप अनुभवे छे, अने त्यारेज ते पोतानी भुंडसुकरपणांनी निर्लज्ज बाळचेष्टाने अंतरदृष्टि धिकारे छे, तेम आ संसारने विषे चक्रवर्ति आदिनां विषयनां उत्कृष्ट पौद्गलिक सुख नर्कादिकने विषे तेना विपाककाळ आगळ तुच्छ अल्पकालिक क्षणिक छे; छतां हा ! इति खेदे आ भवनी अनादि काळनी विषय वासना जाणताने पण बाळरूप करनार एवी महामोहमय प्रबळताथी चेतनने

ઇન્દ્રિય સુખમે જ્ઞલ્યું એ મન, વક્ર તુરંગ જ્યું ધાવેરે. इत्यादि

એમ જાણી આ સંસારનાં મૂલ જે વિષય કષાય મોહાદિ છે તેના જય કરવાને માટે પરમાત્માના વચનમાં જ્ઞાનપૂર્વક વિરક્તબુદ્ધિ રાખી ઇન્દ્રિયોનો જય કરવો, જેથી વિષય ત્યાગે પંચમહાવ્રતાદિ પ્રવૃત્ત્યા ઉદય આવે, કષાયની મંદતાએ ગુણ-ઠાણાની શ્રેણિએ ચડે અને સ્વરૂપાચરણ ચારિત્રરૂપ શુદ્ધાત્મો-પયોગ તીવ્ર વર્તે.

૨૭૬ પ્ર૦—મિથ્યાદૃષ્ટિ અને સમ્યગ્દૃષ્ટિના આચાર તથા ઉપયોગને સરસ્વાવો.

૩૦—મિથ્યાદૃષ્ટિજીવને શુભાચાર હોય પણ શુભોપયોગ ન હોય, અને સમ્યગ્દૃષ્ટિજીવને શુદ્ધોપયોગ હોય તેને શુભોપયોગ આચરણરૂપે હોય પણ આદરણ ન હોય, અને મિથ્યાદૃષ્ટિજીવને શુભઆચારરૂપ હોય, પણ તે અશુદ્ધોપયોગના ઘરનો અશુભોપયોગ હોય છતાં તેને શુભોપયોગ ઉપચારે કહિયે.

૨૭૬ પ્ર૦—યુગપ્રધાનના ગુણો કહો,

૩૦—યુગપ્રધાનના ગુણો ૧૪ છે. તત્ર ગાથા—

પડિરુવોતેયસ્સિ, જુગપ્પહાણાગમોમહુરવકો ।

ગંભીરોધીમંતો, ઉવણસપરોયઆયરિઓ ॥ ૧ ॥

અપરિસ્સવિસામો, સંગહસિલો અભિગહમઈય ।

અવિકત્થણોઅચવલો, પસંતહિયઓગુરુહોઈ ॥૨॥

एवं चतुर्दशगुणा भवन्ति ।

૨૭૭ પ્ર૦—કયા ઠેકાણે ત્રણથોયો કરવી.

૩૦—ભદ્રબાહુસ્વામીકૃત ઓઘનિર્યુક્તિમાં ૭૨ મી ગાથામાં ત્રણથોયો કરવી કહી છે. યથા—

અવસ્સગંતુકાઓ, જિણોવડ્ટુંગુરુવણ્ણેણં ।

તિન્નિથુઈ પહિલેહા, કાલસ્સવિહિમોત્થ ॥ ૧ ॥

૨૭૮ પ્ર૦—તપદાન અને અનશનનું શું ફલ છે ?

૩૦—તવસંયમેણ મુક્કલો, દાણેણહંતિઉત્તમાભોગા ।

દેવંચણેણરજ્જં, અણસણમરણેણઈદત્તં ॥ ૧ ॥

૨૭૯ પ્ર૦—અભવ્યજીવો શું નથી પામતા.

૩૦—ઈદત્તં ચક્કીત્તં, પંચોત્તરવિમાણવાસિત્તં ।

લોગંતાદેવત્તં, અભવ્વજીવા નપાવંતિ ॥ ૧ ॥

૨૮૦ પ્ર૦—કયા અભવ્યજીવો થયા.

૩૦—સંગમકાલયમૂરિ, કવિલાઅંગારપાલયાદોવિ ।

एणसत्तअभव्वा, उदाइनिवमारओचेव ॥ ૧ ॥

૨૮૧ પ્ર૦—તુચ્છનું સ્વરૂપ કહો.

૩૦—તુચ્છંભત્તંપાણું, તુચ્છાનિંદાય તુચ્છમારમ્મો ।

તુચ્છા જહા કસાયા, તાહં તુતુચ્છસંસારે ॥ ૧ ॥

૨૮૨ પ્ર૦—કયા જીવ અહીંથી મરીને મહાવિદેહમાં નવમે વર્ષે કેવલી થાય છે ?

૩૦—इहभरहेकेइजीया, मिच्छादिट्ठीभइयाअव्वा ।

તેમરીઉણનવમે, વરસે હોહંતિકેવલીણી ॥ ૧ ॥

૨૮૩ પ્ર૦—ચમરેન્દ્રનો કેવો પરિવાર છે ?

૩૦—ચમરેન્દ્રને પાંચઅગ્રમહિષી છે. આઠઆઠસહસ્ર દેવીનો પરિવાર એમ ૪૦ સહસ્ર દેવીઓથી ભોગ ભાગવતો વિચરે છે.

૨૮૪ પ્ર૦—ષટ્દર્શનના નામ કહો.

૩૦—૧ બૌદ્ધ, ૨ નૈયાયિક, ૩ સાંખ્ય, ૪ જૈન, ૫ વૈ-
શેષિક, તથા ૬ ચાર્વાકદર્શન. એ છ દર્શનના નામ.

૨૮૫ પ્ર૦-ત્રેસઠશલાકાપુરુષોના જીવો કેટલા તથા માતા પિતાના જીવોની સંખ્યા કેટલી છે ?

૩૦-ત્રેસઠશલાકા પુરુષોના જીવ ૫૯ છે. તેહની વિગત-
ત્રણજીવ ચક્રવર્તિની પદવીના ઓછા થયા તથા એક
વાસુદેવ થયા એ ૪ જીવો ઘટયા તેથી ૫૯ થયા.
તથા ૫૯ જીવના માતા ૬૦ પિતા ૫૧ કહ્યા છે
તેહની વિગત. ૨૪ જિનની માતા, ૯ ચક્રીની માતા,
૯ વાસુદેવની માતા, ૯ બલદેવની માતા, ૯ પ્રતિ
વાસુદેવની માતા એવં ૬૦ માતા જાણવી. હવે પિતા
૫૧ તેહની વિગત, ૨૪ જિનના પિતા, ૯ ચક્રીના
૯ વાસુદેવ તથા બલદેવના પિતા, ૯ પ્રતિવાસુદેવના
એવં ૫૧ પિતા જાણવા. એની રીતે પદવી ૬૩, જીવ
૫૯, માતા ૬૦, પિતા ૫૧ એ રીતે અર્થ.

૨૮૬ પ્ર૦-શ્રીઋષભદેવસ્વામી કેટલા વર્ષનો કાલ ગૃહસ્થાશ્રમે
વસ્યા તથા સર્વાયુ કેટલા વર્ષ જીવ્યા.

૩૦-ઋષભદેવસ્વામી વીસલાખપૂર્વ કુમારપણે રહ્યા, તેહના
વર્ષ કેટલાં ? ચૌદલાખકોડાકોડી ઇગ્યારહજારકોડા-
કોડી વલી બસેંકોડાકોડી ૧૪૧૧૨૦૦૦૦૦૦૦૦-
૦૦૦૦૦૦૦૦ એટલા વર્ષ કુમારપણે રહ્યા, ત્યારપછી
૬૩ લાખપૂર્વ રાજ્યાવસ્થા ભોગવી તેહના વર્ષ કેટલા ?
ત્રુંવાલીસલાખ કોડાકોડી પીસ્તાલીસહજારકોડા-
કોડી બત્રીસેં કોડાકોડી એંસીકોડાકોડી તેહના
આંક ૪૪૪૫૩૨૮૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦ ત્યાર-
પછી એકલાખપૂર્વ દીક્ષાકેવલપણે રહ્યા, તેહના કેટલા
વર્ષ ? સિત્તેરહજારકોડાકોડી પાંચસેંકોડાકોડી

ते उपरं ६० कोडाकोडी तेहना आंक
७०५६००००००००००००००० एटला वर्ष थया.
एम सर्वे चोरासीलाखपूर्वनां वर्ष सरवाले ५९
लाखकोडाकोडी २७ हजारकोडाकोडी ते उपरे
वली ४० कोडाकोडी एटला वर्ष जीव्या. एटला
वर्ष श्रीऋषभदेव सर्वायु जीव्या, एकडा उपर १९
मींडा आवे त्यारं कोडाकोडी थाय. एकडा उपर
२१ मींडा आवे त्यारे कोडाकोडीकोडाकोडी थाय.
तथा एकडा उपर २९ मींडा आवे तेवारं कोडा-
कोडीकोडाकोडी थाय. इत्यर्थ ८४ लक्षपूर्वनो
जाणवो.

२८७ प्र०-प्रकृतिबंध, स्थितिबंध, रसबंध, तथा प्रदेशबंध क्यारे क्यारे नीपजे ?

उ०-योगे प्रदेशबंध प्रकृतिबंध नीपजे ते कर्मवर्गणादलनो
संचय थाय, तथा योगने लेश्या वे एकठा मले
त्यारे प्रकृति ने प्रदेशबंध नीपजे, तथा ध्यानकषाय
ए वे मलेत्यारे स्थितिबंध रसबंध नीपजे, तथा
जिहां कषायध्यान आवेत्यारे च्यारे भेला थाय.
इत्यर्थः ।

२८८ प्र०-शास्त्रमां कहेंला भारनुं प्रमाण कोष्टक कहो ?

उ०—छ सरसवनो एक जव, ३ जवनी एक गुंजा (च-
णोठी), ३ गुंजानो एक बाल, सोलबालनो एक
गदीआणो, दशगदीआणे एक पल, दोढसोपले
एकमण, दशमणनी एकधडी, दश धडीनो एक
भार जाणवो.

૨૮૯ પ્ર૦—અઠારભારવનસ્પતિ કહેવાય છે ત્યાં ભારનું પ્રમાણ કેટલું? તથા તે વનસ્પતિ અઠારભાર કઈ કઈ છે તે કહો.

૩૦—૩ ક્રોડ ૮૧ લાખ ૧૨ હજાર નવસેં સીતોતેર મળે એકવનસ્પતિભાર થાય છે, તથા પ્રત્યેક જાતની વનસ્પતિનું એક એક પાન લઈને એકઠો ઢગલો કરીએ, એ પ્રમાણમાં ચારભાર વનસ્પતિ કેવળ ફુલમય છે, તથા આઠભાર વનસ્પતિ ફળ ફુલ પાનમય છે, તથા છભાર વનસ્પતિ વેલની છે, એમ એકંદર ૧૮ ભાર વનસ્પતિ જાણવી.

૨૯૦ પ્ર૦—મુનિરાજ કયા ચોવિસપરિગ્રહના ત્યાગી હોય.

૩૦—ક્ષેત્રંવાસ્તુધનધાન્યદ્વિપદચતુષ્પદંયાનંશજ્ઞાસયનં ભાષ્ઠં કુપ્યંતેતિ વહિર્દશ, મિથ્યાત્વવેદહાસ્યાદિષટ્કષાય ચતુષ્ટયંરાગદ્વેષાવાભ્યંતરાઃચતુર્દશ ॥

૨૯૧ પ્ર૦—મહારોગ કેટલા તથા તેનો સંતાનપરિવાર કેટલો કહ્યો છે ?

૩૦—ચાર મોટા રોગ કહ્યા છે:—૧ જ્વર, ૨ ભગંદર, ૩ કોઠ, ૪ ધાતુક્ષય. તેની ચાર સ્ત્રીઓનાં નામ:—તાવની સ્ત્રી તરસ, ભગંદરની સ્ત્રી ઢેડકી, કોઠની સ્ત્રી મૂચ, ધાતુક્ષયની સ્ત્રી નિદા. તથા તે પ્રત્યેક રોગનાં તે સ્ત્રીઓને સમાગમે પચિસ પચિસ છોકરાં રૂપ નાનાવિધ રોગોની ઉત્પત્તિ છે, પૂર્વોક્ત પ્રત્યેક રોગને ૨૫ ગુણા કરતાં ૧૦૦ રોગ થાય, તે મધ્યે આઠ વીજા રોગ ભેઝીએ, તેવારે વૈદકશાસ્ત્રમાં વર્ણવેલ ૧૦૮ રોગની સંખ્યા થાય છે. તેની ચિકિત્સા

નિપુણ નાડીપરીક્ષાના અનુભવી વૈદ્ય યથાર્થ કરી શકે, પળ તે સર્વદ્રવ્યરોગ, અને તેના મટાડનાર પળ દ્રવ્યવૈદ્ય જાણવા, પળ જે થકી તે દ્રવ્યરોગો ઉત્પન્ન થાય છે, તે ભાવરોગ જીવની વિષયકષાયરૂપ અનાદિકાલની મલિન વિકારી પરિણતિ છે, તેના વૈદ્ય તો સનત્કુમાર સરસ્વા પરિણતિવંત મહાત્માઓ ગળધર તીર્થંકરાદિ જાણવા, જે સર્વઔષધના જાણ, તથા સર્વરોગના મટાડનારા છે, માટે હે ચૈતન ! તું મિથ્યા શારીરાદિકની મમતાને છોડીને તેઓને શરણે જા, તેમના વચનને આદરથી સ્વીકાર અને તેમને માર્ગે ચાલ, તો અનાદિ અનંત અવ્યાવાધ સુખને અચલપણે અનુભવીશ.

૨૯૨ પ્ર૦-એક સૌધર્મેન્દ્રના આઠલાખાં કેટલી ઇન્દ્રાણીઓ ચવે ?

૩૦-કોડાકોડી દુવિસં પંચાસીલક્ષાહંતિકોડીઓ ।

ઇગુત્તરીસહસાકોડી, ચત્તારિસયાયતહકોડી ॥ ૧ ॥

અઠાવીસંકોડી, સત્તાવન્નંહવંતિલક્ષાઈ ।

મહમ્સાચઠદસસયા, છાસીઈદેગજમિત્થિ ॥ ૨ ॥

ઇયસંક્ષાદેવીઓ, ચવંતિઇગંદજમ્મંમિ ॥ ૩ ॥

ઇન્દ્ર વિષયસુખ ભોગવતાં એકલાખ અઠાવીસ હજારરૂપ વિકુર્વે, તેની આઠઅગ્રમહિષીઓ પ્રત્યેક ૧૬ હજારરૂપ વિકુર્વે, ત્યારે તે હિસાબે ઇન્દ્રનું આયુષ્ય જે બેસાગરોપમનું છે તેમાં ૨૨ કોડાકોડી ૮૫ લાખ ૭૧ હજાર ચારસો અઠાવીસ કોડી ૫૭ લાખ ૧૪ હજાર ત્રસો છીયાસી ઉપર આઠ ગુણી એટલી દેવાંગનાઓ એકઇન્દ્રના આયુષ્યમાંહિ ચવે.

२९३ प्र०—पांच स्थावर, विगलेन्द्रि, तथा पंचेन्द्रिय कयां कयां होय.

उ०—एगेन्द्रियपंचेदीया, उड्हेअहेयतिरियलोएय ।

विगलेन्द्रियजीवापुण, तिरियलोएसु मुणेयव्वं ॥ १ ॥

पुढवीआउवणस्स, बारसकप्पेसु सत्तपुढवीसु ।

पुढवीजा सिद्धसिला, तेउनरखित्तिरियलोए ॥ २ ॥

सुरलोए वावीमज्जे, मच्छअनत्थीजलयराजीवा ।

मेविज्जेनऊवावि, वाविअभावेजलंनत्थी ॥ ३ ॥

३९४ प्र०—नवनियाणानुं स्वरूप तथा ते नियाणाना करनारने केवा हीनफलनी प्राप्ति थाय ले ते कहो.

उ०—१. राजादिक थवानी इच्छा, २. अमात्य थवानी इच्छा, ३. स्त्री थवानी इच्छा, ४. देवभोगनी इच्छा, ५. देवीभोगनी इच्छा, ६. भोग न पामवानुं नियाणुं ७. श्रावक थवानी इच्छा, ८. दरिद्र थवानी इच्छा, ९. कर्मरहित थवानी इच्छारूपनियाणुं; प्रथमना छ नियाणाना धणी दुर्लभबोधी थाय, प्रायः धर्म सहहे नहि, सातमानियाणाना धणीने देशविरति उदय न आवे, आठमाना धणीने सर्वविरति उदय न आवे, नवमाना धणीने मुक्ति न थाय.

२९५ प्र०—पुरुषवेद, स्त्रीवेद, नपुंसकवेद, पंचेन्द्रियपणुं. अने त्रसपणुं, कायस्थितिण लागलागट तेने तेज पर्याये रहे तो उत्कृष्ट केटलो काल रहे ?

उ० १. पुरुषवेद, उत्कृष्ट ६०० सागरोपम झाझेरा;

२, स्त्रीवेद, ११० पल्योपम ६ क्रोडपूर्व सुधी;

३, नपुंसकवेद, अनंती उत्सर्पिणी अवसर्पिणी सुधी;

४, पंचेन्द्रियपणुं, १००० सागरोपम झाझेरा;

५, त्रसपणुं, २००० सागरोपम झाझैरा;

प्र० २९६-पांचज्ञान त्रणअज्ञान कालथकी जघन्य तथा उत्कृष्टे केटलो काल रहे.

उ०-मतिज्ञान अने श्रुतज्ञाननोकाल जघन्यथी एकसमय, उत्कृष्ट ६६ सागरोपमझाझैरो, अवधिज्ञान एकसमय ते केम ? विभंगज्ञान समकित पढीवजे तेवारे विभंग फीटी अवधिज्ञान थाय, त्यारे एकसमय रहि वली पडे, विभंगज्ञाननो विभंगज्ञानेज आवे एम अवधिज्ञान जघन्यथी एकसमय होय, मनःपर्यज्ञान-जघन्यथी एकसमय उत्कृष्टे देशेउणां पूर्वकोडी. एक समय ते किम ? जेवारे अप्रमत्तगुणटाणे वर्ततां मनःपर्यवज्ञान उपजीने जाय, तिहां एकसमय जाणवो, केवलज्ञानना धणीने सादिअनंतोकाल जाणवो. हवे मति-अज्ञानने श्रुतअज्ञानना भांगा, कालआश्री त्रण जाणवा, एकअनादि ने अनंत ए अभव्यने ?, अनादि सांत ते भव्यने २, सादि अने सांत ते समकितथी पढी पछे चडे तेहने होय ३, सादि अने सांत छे तेहने जघन्यथी अंतर्मुहूर्त्त, उत्कृष्टो तो अर्द्धपुद्गल परावर्त्त जाणवो. हवे विभंगज्ञाननो काल लखीए छीए. जघन्य तो एकसमय, उत्कृष्ट सागर ३३ झाझैरो, मनुष्यनो आयु पूर्वकोडीनो पाली सातमी नरके उत्कृष्टे आउखे जाय एटले एक पूर्वकोडने तेत्रीस सागर थाय, हवे ए आठे ज्ञाननुं आंतरु कहे छे. मतिज्ञाननुं आंतरु जघन्यथी अंतर्मुहूर्त्तनुं होय, उत्कृष्टे अर्द्धपुद्गलपरावर्त्त माठेरुं होय, एम एणे प्रमाणे

श्रुतज्ञान अवधिमनःपर्यवज्ञाननुं पण आंतरु जाणवुं,
केवलज्ञाननुं आंतरु नथी, हवे मतिश्रुतज्ञाननुं आंतरु
जघन्य तो अंतर्मुहूर्त, उत्कृष्ट ६६ सागरोपम ज्ञाज्ञेहं
होय, हवे विभंगज्ञाननुं आंतरु जघन्यतो अंतर्मुहूर्त,
उत्कृष्ट तो वनस्पतिनो काल इति भाव !

२९७ प्र०-सत्तरप्रकारना मरणनुं स्वरूप कहो.

उ०-१-समयसमय आयुकर्मदळ खपवारूप मरण, २-
संपूर्णायु भोगववारूप मरण, ३-नरकादि गतिनुं
चरम मरण, एटले फरी ते गतिए मरण न थाय
ते; ४-व्रतीनुं मरण, ५-एतंगीआनी पेठे इन्द्रिय
विषयासक्त मरण, ६-शल्य सहित लज्जायुक्त
मरण, ७-चरमशरीरी मरण, ८-अविरतिमिथ्यादृ-
ष्टिना बाल मरण, ९-समकितीव्रतीना मरण, १०-
छद्मस्थचारित्रीयाना मरण, ११-देशविरतिश्रावक
मरण, १२-केवली मरण, १३-फांसी, शस्त्र, वि-
षादि थकी मरण, १४-पक्षीपशुओ, पासे शरीर
करडाववारूप मरण, १५-अणसणी आराधक मरण,
१६-वेयावच्च त्यागपूर्वक अणसणी मरण, १७-पादो-
पगम मरण-ते निश्चल छुटी पडेल झाडनी डाळी
समान कायाने वोसरावारूप मरण.

२९८ प्र०-भूमि क्यां सुधी अचित्त हांय ?

उ०-१ राजमार्गनी भूमिका पांचआंगळ सुधीनी उपरनी
अचित्त पछी खोदेली सचित्त, २ शेरीनी भूमी
सात आंगळ सुधी, ३ घरनी भूमी दश, ४ मळमूत्र
भूमिका पंदर आंगळ, ५ गाय भेंस बकरी वगेरे

બાંચવાના સ્થાનની ભૂમી ૨૧ આંગલ સુધીની અચિત્ત, ૬ ચુલા હેઠલની ભૂમી ૩૨ આંગલ સુધીની અચિત્ત, ૭ કુંભારના નિખાડાની ભૂમી ૭૨ આંગલ અચિત્ત, ૮ ઇંટવા અધઃભૂમિ ૧૦૨ આંગલ અચિત્ત. ઇતિ સુયટાંગવૃત્તિમધ્યે કહ્યું છે.

૨૯૯ પ્ર૦-આવલની છાલમાં કેટલા જીવ હોય.

૩૦-આવલની છાલમાં અસંખ્યાતાજીવ કહ્યા છે, તે પન્ન-વળાજીના પહેલાપદમાં કહ્યું છે.

૩૦૦ પ્ર૦-નોંકારવાલિના ૧૦૮ ગુણ તે કયા ?

૩૦-ચારગુણ અરિહંતના, તે અષ્ટમાહાપ્રાતિહાર્ય, જ્ઞાનાતિ-શય ૧, વચનાતિશય ૨, પૂજાતિશય ૩, અપાયાપગ-માતિશય ૪, એવં ૧૨. આટકર્મના ક્ષયથી સિદ્ધના ગુણ ૮, આચાર્યના ૩૬, “પંચિંદિયસંવરણો” ઇત્યાદિ ગાથા વેથી જાણજ્યો, ઉપાધ્યાયના ૨૫, ઇગ્યાર અંગ ભળે ભળાવે, એમ ૧૨ ઉપાંગ ભળે ભળાવે, તથા ચરણ-સિત્તરિ કરણસિત્તરિ આરાધે, એવં ૨૫. હવે સાધુના ૨૭ ગુણ, તે છત્રત પાલે, છકાયરસ્વવાલે ૧૨, પંચેન્દ્રિયનો નિગ્રહ ૧૭, લોભનિગ્રહસંચય ૧૮, ક્રોધ-નિગ્રહક્ષમાગુણ એવં ૧૯, ભાવવિશુદ્ધ ૨૦, પહિલેહ-ળાવિશુદ્ધ ૨૧, સંગ્રહયોગયુક્ત ૨૨, મનવચનકાયનું કુશલપણું ૨૫, શિર્તાદિક પીડાનો સહવો ૨૬, મરણાંત ઉપસર્ગનો સહવો ૨૭, એ સર્વ મલી ૧૦૮ ગુણ પંચપરમેષ્ઠિના, તેહની નોંકારવાલી કહિણે ઇત્યર્થઃ ઇતિ ।

પ્ર૦ ૩૦૧-સાધુ સાવસાણે પંચમહાવ્રત પાલે અને શ્રાવક સવાછ

वसाए पंचअणुव्रत पाले ते केवी रीते.

उ०-पहेलुं प्राणातिपात श्रावकने अणुव्रत, तिहां दया श्रावकने वसा १। नी होय. पांचस्थावर ते सूक्ष्म ने बादर एवं १० ते पर्याप्ता ने अपर्याप्ता एवं २०. एम एणि रिते साधु सोवसाए पंचमहाव्रत पाले, श्रावकने पांचअणुव्रतमलीने सवाच्छवस्मा इत्यर्थ; तथा वली पांच अणुव्रत श्रावकने होय तेहनो विवरो लखीए छीए, स्थूलबेन्द्रियादिक त्रसजीव निरापराध उपेत- करणी न हणे ए प्राणातिपात अणुव्रतनी दया वसा १। नी होय ते पूर्वे लख्युं छे तेहथी जोजो, तथा बीजा अणुव्रत मध्ये आपणे काजे स्वसाधुने समस्त- जीव रक्षा वसा २० सूक्ष्म ने बादर वसा १० काढ्या ने परने आत्मा अतट्टापरट्टाचेव ५ सापराधने निराप- राधे करी वसा २॥ अपराधे हणे पण निरापराधे नहीं. २॥ सापेक्षने दया निरपेक्षे वसो १। रहे तथा अत्र गाथा,

तसाथावराय जीवा, संकप्पारंभओभवे दुविहा ।
सावराहनिरावराहा, सावक्खा चेव निरवक्खा ॥ १ ॥

जीव बे प्रकारं सूक्ष्म ने बादर जे मध्ये सूक्ष्मना १० भेद तथा १० बादरना, सूक्ष्मना १० ते पांच स्था- वर पर्याप्ता ने अपर्याप्ता, एवं १० नी दया श्रावकने न होय, एवं १० बादर ते किहा ? बेइंद्रि १ तेंद्रि २ चौरेंद्रि ३ पंचेन्द्रि ४ ए पर्याप्ता ने अपर्याप्ता एवं भेद ८ पंचेन्द्रिसंज्ञीनो ९ ने असंज्ञीनो १० एवं भेद बादरना थया, ते मध्ये श्रावकने संकल्पी

न मारवुं, आरंभे जयणा एवं ५ भेद रह्या, ते मध्ये अपराधे हणे निरपराधे नहीं एटले २॥ वसा रह्या, ते मध्ये सापेक्ष अने निरपेक्ष निर्दयपणे न हणे एवं ?। वसानी दया श्रावकने त्रसजीवनी रही. इति प्राणातिपातनी जीवदया ?। वसानी इति । मृषावाद-अणुव्रत २ समस्तमृषावादनियम साधुने २० वसा सूक्ष्म ने बादर करतां वसा १० उपयोगे अनुपयोगे “ अतद्वापरद्वा ” आत्मपर एवं ५ स्वजन परजन करतां एवं २॥ धर्म अपर अधर्म परमार्थे ?। तत्र गाथा—

सुहुमवायरमलीय. अप्पाणपरभेयगं भवे दुविहं ।
सयणं परगं च तहा, धम्मत्थं केवलपरमत्थं ॥ १ ॥
पांच मोटकाज्जठा ते सूक्ष्म ने बादर एवं १० ते उपयोगे ने अनुपयोगे एवं २० वसानुं मृषावाद साधु न बोले पण श्रावकने ?। वसानुं मृषावाद श्रावकथी पले इति भाव । अथ अदत्तादानअणुव्रत ३ समस्त अदत्तविमणसाधुने २० वसा सूक्ष्म बादर भेद थइने वसा १० सराजनिग्रह ने निराजनिग्रहथी ५ आत्म-निमित्त परनिमित्तथी २॥ याच्युं तथा अणयाच्युं ?। वसा तत्र गाथा—

सुहुमथुलमदिन्नदाणं, निवरायदंडकारियं ।
रायनिगहकारियंपुण, दुविहंकहियं गुरुजणेहिं ॥ १ ॥
नविराहनिगहकरं, अप्पाणंभेयगं दुविहं ।
दिन्नमदिन्नंच परं, भासियव्वं निउणबुद्धिहिं ॥ २ ॥
अदत्त पांच स्थूलजीव अदत्त ? जिन २ गुरु ३

स्वामी ४ सागारिअदत्त ५ ते सूक्ष्म ने वादर एवं
१० उपयोगे तथा अनुपयोगे एवं २० वीसगुणी
ए इति । हवे मैथुनअणुव्रततुर्य ४ साधुने समस्त
मैथुनविरमण २० मनवचनकाया ३ एवं १० स्वदारा
परस्त्री करतां एवं पांच वेश्या तथा परस्त्री २॥ कुमारी
तथा अपरस्त्री १। तत्र गाथा—

मणवयकायमेहुण, मविनिययअविरई ।
ईत्थीओवेसापरत्थीओ, कुमारीपरईत्थीनियमो य ॥१॥
स्वदारा १ परस्त्री २ वेश्या ३ दासी ४ कुमारी ५
एवं ते मनवचन तथा कायाए करी एवं १० ते
मुपने तथा जागृतण्णे एवं वीस २० वसानो शीयल
साधु पाले तिहां वसा १। नुं होय श्रावकने इति ।
अथ परिग्रहअणुव्रत पांचमुं साधु ते समस्त विरमण
२० अभ्यन्तरने बाह्य करतां १० “ अतट्टा य परट्टा ”
ए वे भेदे ५ स्त्रीपिहरआत्मनिट्टानुं २॥ स्त्री आत्मदत्त
एवं वसा १ । तत्र गाथा—

अब्भंतरवाहिर परिग्रहो परसकीयगाचेवईत्थी ।
पियअण्णोईत्थी नियदत्तनीउय ॥ १ ॥
धनधान्य १ खेतवत्थु २ रुपुंसोनु ३ कुवइते वासण
४ द्विपद चतुष्पद एवं ५ ते बाह्यने अभ्यंतरे १०
ते इच्छामुच्छारूपे २० ते मध्ये श्रावकने वसा १।
परिग्रहपले इति पूर्ण । अथ गाथा—

तसाथावरायजीवा, संकण्णारंभओ भवे दुविहा ।
सावराहानिरावराहा, सावक्खा चेव निरवक्खा ॥१॥
इति प्राणातिपातविरमणं ।

सुहुमबायरमलीयं अप्पाणपरभेयगं भवे दुविहं ।
सयणं परगंचतहा, धमत्थं केवलपरमत्थं ॥१॥ इति ॥२॥

सुहुमथुलमदिन्नदाणं, निवरायदंड कारियं ।
रायगहकारियंपुण, दुविहंकहियंगुरुजणेहिं ॥१॥

नविराह० १ इति ३, मणवयकायमेहुण० १ इति
४ । अब्भं० १, ५ । स्वजनकाजे धर्मकाजे मुकी पर-
काजे बोलवानियम ए मृषावादअणुव्रत समस्तमृषा
निमम २० सूक्ष्मने बादरभेदे १० आत्मकाजे पर-
काजे ५ स्वजनपरकाजे २॥ धर्मपरकाजे १। एवं
द्वितीयं, हवे तृतीयअणुव्रत राजनिग्रहकारिउ परायुं
अणदिधुं लेवा नियम समस्तअदत्तादानपच्चख्खाण
२० सूक्ष्मवादरभेदे १० सराजनिग्रह निराजनिग्रह
५ आत्मकाजनिग्रह परकाजनिग्रह २॥ पियारी दिधी
पियारीअणदीधी १। एवं राजनिग्रह पडे तेहनो
पच्चख्खाण ते सराजनिग्रहमांहि वे भेद, एक आत्म-
राजनिग्रह परराजनिग्रह कहिए, हवे ते आत्मराज-
निग्रह ते मोकळो, परराजनिग्रहनं पच्चख्खाण, हवे
परराजनिग्रहना वे भेद. ते किया ? एक पियारी
दीधी, पीयारीअणदीधी परकीयवस्तु आणी आपे
ते कोइनी दृष्टि वंची न लीये एटले सवावसो व्रीजा
व्रतनो जाणवो, अथ चतुर्थ स्वदारासंतोष परदारा
विवर्जनारूप ए मांहे सर्व फलामणी छे, समस्त
मैथुनविरमण मनवचनकाया १० स्वदारा परस्त्री ५
वेश्या अपरस्त्रीमांहे वे भेद ते किया ? वेश्याने
अपरस्त्री ते मध्ये वेश्यानो नहीं पले, अपरस्त्रीनो

પલસે એવં ૨॥ અપરસ્ત્રીમાંહિ બે ભેદ છે તે ક્રિયા ?
 કુમારી અને પરણી, અપરસ્ત્રી તે કુમારી નહીં પલે.
 પરણીસ્ત્રીનો પલસે. કુમારી ડ્યા માટે મોકલી ? જે
 વિવાહ મલ્યો છે પરણ્યા નથી ને તે ઉપરે સ્ત્રીનો
 અભિલાષ થરે તે માટે ઇટલે સવાવસો રહ્યો. “આણંદ
 શ્રાવકસ્ય સપાદો વિશેષાધિકઃ” અથ પાંચમે
 આપણો પરિગ્રહ સ્ત્રીયાદિકનો કરી આપણે કાર્યે
 આણ્યો હોય એ પરિગ્રહઅણુવ્રત તિહાં સમસ્તપરિ-
 ગ્રહવિરમણ ૨૦ અભ્યન્તર ને બાહ્ય પરિગ્રહ વિશ્વા
 ૧૦ પરઆત્મ એવં ૫ સ્ત્રીપિહર આત્મા એવં ૨॥
 સ્ત્રીઆત્મા એવં સ્ત્રીઆત્માદત્તઆત્મા ૧। અભ્યન્તર
 પરિગ્રહ ક્રોધમાનાદિકનો નહીં પલે અને બાહ્ય પરિ-
 ગ્રહ ૧૦ પ્રકારનો તે તે પલસે એવં ૧૦. બાહ્ય પરિ-
 ગ્રહમાંહિ બે ભેદ તે ક્રિયા ? એક આત્મપરિગ્રહ અને
 પરપરિગ્રહ. તે મધ્યે આત્મપરિગ્રહનો નહીં પલે, પર-
 પરિગ્રહનો પલસે. એવં ૫ વલી પરિગ્રહમાં બે ભેદ તે
 ક્રિયા ? આત્મનિયોગ અને સ્ત્રીપિહરઆત્મનિયોગ
 અને સ્ત્રીપિહરઆત્મનિયોગ તે શું કહીએ ? જે
 વાણોતરાદિકનો જે ગર્વ તે આત્મનિયોગ પલસે અને
 સ્ત્રીના પિહરનો જે પરિગ્રહ તે આત્મનિયોગનો નહીં
 પલે. એવં ૨॥ સ્ત્રીના પિહરનો પરિગ્રહ તેહના બે ભેદ
 તે ક્રિયા ? એક સ્ત્રીદત્ત અને અસ્ત્રીદત્ત એવં ૧।
 સવાવસો થયો ઇતિ પંચાણુવ્રતાનિ એમ શ્રાવકને ૫
 અણુવ્રતે ૧। સવાવસાનો ઢાંચ તે વિવરણ કહ્યું. ઇતિ
 સંપૂર્ણ ।

૩૦૨ પ્ર૦-સંસારમાં સાર શું ?

૩૦-સંસાર પોતેતો નિઃસાર છે, એટલે સંસાર જે વિષય કષાયનો પરિણતિ તેમાં આત્માને કાંઈપણ સારભૂત નથી, અને અધર્મ માર્ગમાં સમ્યગ્દર્શનરૂપ ધર્મ સાર છે, તેમાં પણ સમ્યગ્જ્ઞાન સાર છે, વળી તેમાં પણ સમ્યક્ચારિત્ર સારભૂત છે, તેમાં નિર્વાણપદ જે મોક્ષ તે સારભૂત છે.

૩૦૩ પ્ર-ચૌદપૂર્વી આહારકશરીર કેટલીવાર કરે ?

૩૦-ગાથા—

ચતારિયવારાઓ, ચઉદસપુઁવી કરેઈ આહારં ।
સંસારંમિવસંતો, એકભવે દુન્નિવારાઓ ॥ ૧ ॥

૩૦૪ પ્ર-આહારકશરીરનું જથ્થન્ય અને ઉત્કૃષ્ટ આંતરું કેટલું ?
સમયોજહનમંતરં, ઉક્રોસેળંજાવછમાસા ॥

૩૦-આહારસરીરાળં, ઉક્રોસેળં તુ નવસહસા ॥ ૨ ॥

૩૦૫ પ્ર-પાંચ પ્રકારના સમકિત જિનેશ્વરં કયા પ્રરુપ્યા છે ?

૩૦-સ્વર્ઈડ સ્વઓવસમીયં, વેયગમુવસામીયં ચ સાસાણા ।
પંચવિહં સમત્તં, પરુવિયંજિણવરંદેહિ ॥ ૧ ॥

૩૦૬ પ્ર-ક્ષેત્ર અને કાલમાંથી સૂક્ષ્મ કોણ છે.

૩૦-સુદુમોયહાંકાલો, તતોસુદુમતરહવઈસ્વિત્તે ।
અંગુસેઠીમિત્તે, ઉસપ્પિણીઓઅસંસ્વિજ્ઞા ॥ ૧ ॥

૩૦૭ પ્ર-અભવ્ય, દુર્ભવ્ય, અને નિકટભવ્ય, એ ત્રણને ગ્રંથિ-
ભેદથી પાછા પાડવામાં મુખ્ય હેતુ કોણ છે ?

૩૦-અનાદિમિથ્યાત્વની વાસનાએ પતિતપણું તે અભવ્યને
હોય તથા વિષય લાલસાએ પતિતપણું દુર્ભવ્યને હોય,
કર્મવર્ગણામાંથી કોઈકકર્મોદયે પતિતપણું નિકટ

भवीने यथाप्रवृत्तिकरणग्रंथि देश थकी. कोइ कर्मना उदये पतित थाय, पण विषयवासनाए के लालसाए नहि, आमां अभव्यने मंदता यथाप्रवृत्तिकरणे करी तोत्रभाव एटले उत्साहने पामे, निकटभवीनी मंदता क्षयोपशमभावने पामे.

३०८ प्र०—यथाप्रवृत्तिकरणनो शब्दार्थ कहो.

उ०—यथा एटले जेवा कर्म उदय आवे तेवा, प्रवृत्ति एटले बेदीने खेरवे, करण एटले शुभ परिणामे करी, अर्थात् यथाप्रवृत्तिकरणमां जीव अकाम निर्जराए तथा कपायनी मंदताए पूर्वना औदयिककर्मने खपावे, पण नवा रागद्वेषप्रत्ययिक बंध न करे, एम यथाप्रवृत्तिकरणमां जीव अकाम निर्जराए तथा कपायनी मंदताए पूर्वना औदयिककर्मने खपावे, पण नवा रागद्वेष प्रत्ययिक बंध न करे एम यथाप्रवृत्तिकरणे तो अभवीजीव पण असंख्यातीवार गंडीदेश मुधी आवे, पण ते गंडीने भेदवाना अपूर्वकरणरूपी परिणाम न थाय तेथी पाछो पडे; इहां गंडी ते अनादिरागद्वेषनी निविडगांठ, जेम कोइ वृक्षना काष्ठप्रमुखनी निविडगांठ भेदी न जाय, तेम आत्मानो पुद्गल उपर तन्मय एकीभावरूप समता ते ग्रंथि जाणवी. ते अपूर्वकरणपरिणामविशेषे भेद प्रारंभे, तेहने अंते भेदीने अनिवृत्तिकरण पामे, ए सर्व क्रिया अंतर्मुहूर्तनी, त्यारपछी मिथ्यात्वनो जाणवी. उपशम समकितनुं थवुं ते अंतरूकरण एकसमयनो इति ४ करणनो भावार्थः।

३०९ प्र०—सम्यक्त्वनी प्राप्तिए शुं पामे ? शुं समरं ?

૩૦—સમકિત પામે થકે જીવનો શુદ્ધોપયોગ સમયો, તે ઉપયોગ સમરે જીવ સમયો, જીવ સમરે યોગ સમયો, યોગ સમરે પરિણામ સમયો, પરિણામ સમરે અધ્યવસાય સમયો. વઢી વીજી રીતે કહીએ તો જીવત્વ સમરે શુદ્ધોપયોગ સમરે, અને તેથી શુદ્ધ શ્રદ્ધાનરૂપ સમકિત પામે, તેથી યોગ સમરે, તેથી વ્રતપચ્ચક્ષાણાદિ રૂઢી રીતે ઉદય આવે, તેથી પરિણામ સારા થાય, તેથી અપ્રમત્તતા જીવને આવે, અને તેથી જીવના અધ્યવસાય સમરે, અને શુદ્ધધ્યાન પ્રગટે, અને તેને યોગે ક્ષણકશ્રેણિ આરોહી કર્મક્ષય કરી કેવલજ્ઞાન પામી મુક્તિપદ વરે, એમ પરિપાટિ મુધારા અને વગાડાની ઉલટ પુલટ જાણવી.

૩૧૦ પ્ર૦—પર્યાપ્તિ અને પ્રાણમાં શું ફેર ?

૩૦—ભવોત્પત્તિકાલે અંતર્મુહૂર્તમાં જીવ જે કરે તે પર્યાપ્તિ, પછી જીવે ત્યાંસુધી સહચારી રહે તે પ્રાણ કહિએ, અર્થાત્ ભવભવ પ્રત્યે ઉપગ્રહણ થાય તે પર્યાપ્તિ અને સહચારી ભવોપગ્રાહી સંબંધ તે પ્રાણ જાણવા.

૩૧૧ પ્ર૦—પરમાણુ અને પ્રદેશમાં શું વિશેષ ?

૩૦—સ્વભાવિક તે પરમાણુ, અને વિભાવિક તે પ્રદેશ, જે પરમાણુ સ્કંધને વઢગ્યો છે ત્યાંસુધી પ્રદેશ કહેવાય, છુટો પડે તેને પરમાણુ કહિએ.

૩૧૨ પ્ર૦—શ્રીઆદીશ્વર ભગવાન સિદ્ધાચઢજી પૂર્વનવાણું વાર આવ્યા તેની અંક સંખ્યા લખો.

૩૦—૬૯. કોડાકોડી ૮૫ લાખ ને ૪૪ હજાર કોડવાર આવ્યા, એને પૂર્વનવાણુંવાર કહિએ.

૩૧૩ પ્ર૦—પાંચ શરીરનો શબ્દાર્થ કહો.

ઉ૦—પન્નવણાની ટીકા મધ્યે કહ્યું છે, યતઃ ઉદારં પ્રધાનં શરીરમૌદારિકં તીર્થકરગણધરમધિકૃત્ય તથા ઉદારં સાતિરેકયોજનસહસ્રમાનત્વાદૌદારિકં, વૈક્રિયંદ્વિધા ભવધારણીયં ઉત્તરવૈક્રિયં ચ યદેકંભૂત્વા અનેકંભવતિ અનેકંભૂત્વા એકંચભવતિ શેષશરીરાપેક્ષયા બૃહત્પ્રમાણં વૈક્રિયં ॥ ઉક્તંચ ॥

કર્જ્જમિ સમુપ્પન્ને, સૂચકેવલિણાવિસુદ્ધલદ્ધિણે ।

જંણથઆહારિજ્જઈ, ભણિયંઆહારકં તંતુ ॥૧॥ અથતૈજસં સવ્વસ્સસિદ્ધરસાઈ, આહારપાકજળગંચ ।

તેયગલદ્ધિનિમિત્તં, તેયગં હોઈ નાયવ્વં ॥ ૧ ॥

મુક્તાહારપરિણમનકારણં તૈજસમ્ ૩। અત્યંતશુભવૈક્રિયત્વાત્ ઇત્યાહારકં ૪। કર્મણાજાતંકાર્મણં કર્મપરિણામંચ આત્મપ્રદેશસહક્ષીરનીરવત્, કર્મણો વિકારઃ કાર્મણંઈતિવા, યદુક્તં યતઃ ॥

કમ્મવિગારોકમ્મણ, મટ્ટવિહચિત્ત કમ્મનિપ્પન્નં ।

સવ્વેસિં સરીરાણં, કારણભૂયંમુણેયવ્વં ॥ ૧ ॥

૩૧૪ પ્ર૦—મિથ્યાત્વ અને ચારિત્રમોહનો તાત્ત્વિક અર્થ કહો.

ઉ૦—શુદ્ધઆત્માદિ નવતત્ત્વને વિષે જે વિપરીતબુદ્ધિ તેજ મિથ્યાત્વ; નિર્વિકારી આત્મજ્ઞાનથકી વિપરીત પ્રવર્તન, અર્થાત્ વીતરાગચારિત્રને વિષે મુંઝવણ, વિકલ્પતા તે ચારિત્ર મોહ.

૩૧૫ પ્ર૦—રાગદ્વેષ તે કર્મજનિત છે કે જીવજનિત છે.

ઉ૦—એકદેશે શુદ્ધનિશ્ચયનયે તે કર્મજનિત છે, અને અશુદ્ધનિશ્ચયનયે જીવજનિત છે, પણ વાસ્તવિક રીતે

શુદ્ધ પરમ અર્થ ગ્રહતાં વસ્તુગતે, રાગદ્વેષ એ નથી પુદ્ગલનો સ્વભાવ, કે નથી જીવનો સ્વભાવ મૂળરૂપે, પણ તે બંનેના સંયોગિકભાવથી એક નવીન વર્ણ-શંકર ઉત્પત્તિ છે, તેથીજ જે જીવ રાગદ્વેષી છે તેઓ વર્ણશંકરરૂપે દેખાવ સંસારમાં કરે છે, અને તેઓને બાળલીલાવંત ભવનાટ્યને વિષે મગ્ન જોડે રહ્યા છે.

૩૧૬ પ્ર૦—શ્રી યુગપ્રધાન આચાર્યજી મહાત્માના ચાર મુખ્ય અ-તિશય કયા ?

ઉ૦—૧ જેમના વસ્ત્રમાં જૂ ન પડે, ૨ જ્યાં વિચરે તે દેશનો ભંગ ન થાય, ૩ તથા તે દેશમાં ચિંતા ન ઉપજે, ૪ તેમના પગ ધોઈને પીણ તેના સર્વ રોગ નાશ પામે.

૩૧૭ પ્ર૦—ઉત્સેધાંગુલ, આત્માંગુલ, અને પ્રમાણાંગુલ નો અર્થ કહો, તથા તેણે કરી કઈ કઈ વસ્તુઓ મપાય છે તે પણ કહો.

ઉ૦—૧ ઉત્સેધાંગુલ એટલે સ્વદેશે, સ્વક્ષેત્રે, સ્વકાળે પોતાનું જેવડું શરીર હોય તેના પ્રમાણનો એકાંગુલ જાણવો, તેણે કરી શરીરાદિક મપાય છે. ૨ આત્માંગુલ તે ઉત્સેધાંગુલથી વમણો જાણવો, અને તેણે કરી ઘર, હાટ વગેરે મપાય છે, ૩ આત્માંગુલથી હજારગુણો પ્રમાણાંગુલ જાણવો, તેણે કરી પૃથ્વી, પર્વત વિમા-નાદિ મપાય છે.

૩૧૮ પ્ર૦—ભાવના, અધ્યાત્મ મૌનપણું, મુનિ અને સમ્યક્ત્વ તેનો ટુંક તાત્ત્વિકશબ્દાર્થ કહો.

ઉ૦—૧ આત્માને જ્ઞાનાદિકેકરી ભાવીએ તે ભાવના, ૨ આત્માને અધિકારી કરીને જે કરીએ તે અધ્યાત્મ,

૩ સત્ય યથાર્થ જિનવચનાનુસાર બોલવું, તે સ્વરૂં મૌન ઇટલે મુનિપણું જાણવું. તથા ૪ જગત્તત્ત્વને પંચાસ્તિકાયને યથાર્થ માને તેને મુનિ કહીએ, અને જે મુનિપણું છે તેજ સ્વરૂં સમ્યક્ત્વ કહિયે.

૩૧૯ પ્ર૦—દીક્ષાને અયોગ્ય કેવા પ્રાણીઓ કહ્યા છે.

૩૦—૧૮ પ્રકારના પુરુષ, ૨૦ પ્રકારની સ્ત્રીઓ, તથા ૧૦ પ્રકારના નપુંસક જાતિના પ્રાણીઓને દીક્ષા આપવાને જિનરાજે વર્જન કર્યું છે, તેમાં પ્રથમ ૧૮ પ્રકારના પુરુષ કયા તે કહે છે:—૧ બાઝ, ૨ દુદ્ધ, ૩ ક્લીબ તે નપુંસક, ૪ જડ તે મૂર્ખ, ૫ રોગિષ્ઠ, ૬ ચોર, ૭ રાજાનો અપરાધી, ૮ ઉન્મત્ત, ૯ અંધ, ૧૦ દાસ ઇટલે કોઈનો ગોલો પ્રમુખ, ૧૧ દુષ્ટ કષાયવંત ઇટલે અત્યંતક્રોધી માની વગેરે, ૧૨ મૂઢ તે મોહમયી, ૧૩ કરજદાર, ૧૪ હીનજાતિવંત, ૧૫ વિદ્યાદિક કોઈપણ ગૂઢસ્વાર્થરાગવંત, ૧૬ ભિક્ષુક માગીશ્વાનાર નિર્લજ્જ પ્રમુખ, ૧૭ ચોરીને કે ભર-માવીને કે અન્ય કોઈપણ અયોગ્ય પ્રકારે મેઢવેલા શિષ્યને, ૧૮ હીનસત્ત્વવંત તે વીકળ પ્રમુખ, ૧૯ રીતે એ અઠારદોષવંત પુરુષ તથા ૨૦ ગર્ભવંતી સ્ત્રી, તથા ૨૦ સ્તનપાન કરનાર બાલકવંત સ્ત્રી તે ધાવપ્રમુખસ્ત્રી, એમ એ બે યુક્ત વીશદોષવંત સ્ત્રી જાતિના પ્રાણીઓ દીક્ષાને અયોગ્ય કહ્યા છે, વળી એજ રીતે દશપ્રકારના નપુંસક પણ ગ્રંથાંતરથી જાણી લેવા.

૩૨૦ પ્ર૦—કોઈ જે અલ્પસંસારી છે તે કયા લક્ષણથી જાણીયે.

૩૦—અલ્પઆહાર, અલ્પનિદ્રા, અલ્પઆરંભ, તથા અલ્પ-કષાય હોય તે નિયમા અલ્પસંસારી જાણીયે.

૩૨૧ પ્ર૦-સામ, દામ, ભેદ અને દંડ એ ચાર નીતિનો ટુંક શબ્દાર્થ કહો.

૩૦-૧. સામ તે પ્રેમવાળું મંધુર વચન, ૨ દામ તે દંડ આપીને ઝગડો મટાડવો સંતોષવો તે; ૩ ભેદ તે શત્રુવર્ગમાં કોઈ છલભેદકરી લાંચ રુશવતાદિકે પુરુષોને ફોડી શત્રુની અંદરને અંદર ફાટફુટ પડાવવી તે, અથવા એકપક્ષની સામે વીજાપક્ષની તરફેણ કરીને ભેદ પડાવવો તે; ૪ દંડ પૂર્વોક્ત ત્રણથી ન માને તો છેવટે યુદ્ધાદિ કરી શિક્ષા આપવી તે.

૩૨૨ પ્ર૦-આજકાલ કોઈને પણ સમ્યક્ત્વગુણ પ્રગટ્યો છે, તેની કોઈ પણ શીઘ્ર જણાય એવી કોઈ પરીક્ષા રીતિ છે. તેની યાત્રી શી રીતે કરી શકાય ?

૩૦-વીતરાગપરમાત્મા શ્રીઅરિહંત જિનેશ્વરદેવનું નામ સાંભળતાં જે જીવને રોમાંચ યજ્ઞ થાય, તીવ્ર શોકાવસ્થામાં પણ જેમનું ગુણ સ્વરૂપ સાંભળતાં, મુદ્રા નીહાળતાં તમામ શોક દુઃખ પીડાદિ ભૂલી જઈને અંતરંગ અને વહાર અત્યંત હર્ષોલ્લાસ પ્રગટે, એ પરમાત્મા ઉપર પરિણતિનું શીઘ્ર પરચાય એવું સ્વાસ લક્ષણ ચિહ્ન છે.

इति श्रीविचाररत्नसारग्रन्थसिद्धान्तना प्रश्नः ।

પં. શ્રી દેવચન્દ્રજીકૃત પ્રશ્ન સમાપ્તમ્ ॥

अनेयं भूयात् संवत् १८७५ ना वर्षे माहसुदि २ दिने बुधवारे लि. पं. श्रीरूपचन्द्रजीगणि तच्छिष्य रत्नचन्द्रेण श्रीमत्स्वरतरगच्छे भट्टारकक्षेमशाखायां श्रीअहमदावादे घांचीनीपोल मध्ये श्रीसंभवनाथप्रसादात् लिपीचक्रे अधिकहीननामिथ्यादुष्कृतम् ॥ ग्रन्थांकं २५२७ ॥

શ્રી દેવચંદ્રજીકૃત છૂટક પ્રશ્નોત્તર ગ્રન્થઃ

॥ અથ છૂટક પ્રશ્નોત્તર લિખ્યતે ॥ શ્રી સ્વરતરગચ્છે પં.
પ્ર. મહારાજ શ્રીદેવચંદ્રજીને શ્રાવકે પ્રશ્ન કર્યા તેના ઉત્તર દિધા
તે પ્રશ્નોત્તર અમોઽ દેવચંદ્રજી મહારાજની ચોપડીમાંહે દીઠા તે
લખ્યા છે. રાધનપુરના સંઘે પ્રશ્ન પૂછ્યું જે શ્રાવક સૂત્ર વાંચે
અથવા ન વાંચે ? તેહનો ઉત્તર=આગમ રીતે જે છે તે લિખીએ
છીએ, જે સૂત્ર નંદીસૂત્રમધ્યે જેટલાનાં નામ છે તથા ઠાળંગે પણ
સૂત્ર ૪ નાં નામ છે. એ સૂત્રમધ્યે શ્રી ૪૫ યોગની વિધિ શ્રી
અનુયોગદ્વારચૂર્ણિમધ્યે છે તેહથી પ્રીછજ્યો. તથા અનુયોગદ્વારસૂત્ર
મધ્યે સૂત્ર ધણવાની વિધિના બોલ છે. તે ચૂર્ણિમધ્યે એ અધિકાર
છે. તથા યોગવહી સૂત્ર ધણવા એ પરમમાર્ગ છે. શ્રીઉત્તરાધ્યયન
સૂત્રે કહ્યો છે. ॥ ગાથા ॥

સત્વગુરૂકુલેનિચે, જોગવહુવહાણવં ।

પીયંકરે પીયંવાઈ, ચેસિખં લઢ્ઘુમરિહઢ્ ॥૧॥

इहां योगवंत उपधानवंत ते शीखवा योग्य छे. तथा
श्रीठाणांगे ” तिहिंठाणेहिंसंपन्नेअणगारे अणाइयं अणवदग्गंदी-
हमद्धं चाउरंतसंसारकंतरंविइवएज्झा तं. अणिदाणयाए, दिठि-
संपन्नयाए, जोगवाहियाए ” इहां जोग वहेवाना अक्षर छे. केइक
दुर्मतिजीव इहां योगशब्दे मनवचनकायाना योग कहे, तेहने
कहीए जे मनवचनकाया विना संझी जीव कोण छे ? तो
योगवाही ए पद किम उपजे ? तथा शुभयोगपणे ते शुभपद

તો સૂત્રમધ્યે દીસતો નથી. તથા ઠાળાંગસૂત્રમેં દશમેઠાળાંગે કહ્યું છે. “ દસહિં ઠાળેહિં જીવા આગમેસિમદ્ત્તાએકમ્મં પગરેંતિ તં. અનિદાણયાએ, દિઠીસંપન્નયાએ, યોગવાહીયયાએ, સ્વંતીસ્વમ-
ળયાએ, જીઈંદિયાએ, અમાઇલ્લયાએ, અપાસત્થયાએ, સુસામન્નયાએ,
પવયળવહ્લલ્લયાએ, પવયળઉજ્જાવળયાએ તથા ઉત્તરાધ્યયને પળ
કહ્યું છે.

નીયાવત્તીઅચવલે, અમાઇ અકુત્તહલે ।

વિળીય વિળાદંતે, જોગવં ઉવહાળવં ॥ ૧ ॥

ઇત્યાદિ વચન અનેક છે. વત્તીસયોગસંગ્રહમધ્યે ણિ-
મૂત્ર મળવાનો મનોરથ કહ્યો નથી. તથા સર્વ સૂત્રે શ્રાવક
લઢ્ઢદ્વા કહ્યા છે, પળ આચારાંગાદિકસૂત્રના પારગામી કિહાંઈ
કહ્યા નથી. તથા ઉત્તરાધ્યયને ૧૩ મા અધ્યયનમાંહે ગાથા
છે. જે ॥

મહત્થરુવા વયળપ્પમ્મૂઆ, ગાહાળુગીયાનરસંઘમજ્જે ।

જં મિરકુળો સીલગુળોવવેયા, ઇહજ્જયંતેસમળોમિજાઓ

એ ગાથામે કહ્યો. એહવી ગુણવંત ગાથા તે મિશ્રુ મળે, તે
માટે હું ણિ શ્રમળ થયો. ઇહાં પળ મૂત્ર મળવાના અધિકારી
મુનિ દીસે છે, તથા મુગદાંગે ૧૪ મા અધ્યયને કહ્યો છે.

ગંથં વિહાય ઇહસિચ્ચમાળા, ઉઠાયસુવંમચ્ચેરે વસિજ્જા ।

ઉવયકારાવિળુયંસિરકે, જે છેએવિ પમાયંનકુજ્જા ॥ ૧ ॥

એ ગાથાએ પળ ગ્રંથ છે તે મુનિ યોગ્ય છે ઇંમ છે. ઇંમ
અનેક સૂત્રે પાઠ છે. તથા સમવાયાંગ સૂત્રે ‘‘ સેળંઅંગદ્વાયાએપદમે

અંગેદોસુઅસ્વંધાપણવીસં અજ્ઞયણાપંચાસી ઉદેસણકાલા, પંચા-
સીસમુદેસણકાલા," ઇમ સર્વ આગમનાઉદ્દેશાનાકાલગ્રહણ
કહ્યા છે. તે પિણ કાલગ્રહણ તે જોગવહે થાય, તે માટે યોગ વહ્યા
વિના સૂત્ર ભણ્યા નથી કહ્યા. ઇમ નંદી તથા ભગવતીસૂત્ર મધ્યે
પાઠ છે. તથા વ્યવહારસૂત્રે સર્વ આગમના ભણવાનો પર્યાય
કહ્યો છે. દીક્ષાથી વીસ વરસ પર્યાય સર્વ આગમ ભણે, તથા
નિશીથ સૂત્રમાંહે કહ્યો છે." જેભિલુ અંણત્થિયંવાગારત્થિયં વા
વાણ્ણયં તંસાઙ્ગજ્ઞં તસ્સચાઉમ્માસીયંપરિહારઠાણં." "ઈહાં જે
ગૃહસ્થને વાચના દે અથવા ગ્રહસ્થને વાંચતાં અનુમોદન કરે તેહને
ચ્યાર માસનો પાલ્યોચારિત્ર જાય. ઇત્યાદિ પ્રગટાક્ષર છે, તે
માટે ગૃહસ્થને સૂત્ર ભણવો વાંચવો નહીં. તથા પ્રશ્નવ્યાકરણ સૂત્રે
કહ્યો છે. "તં સવ્વં ભગવં તિત્થગરસુભાસિઅં દસવિહં ચઉદસ-
પુવ્વેહં પાહુડત્થપવેદિઅં મહારિસીણંસમપ્પદિનં દેવિદંનરિંદાણ
ભાસીઅર્થ" "ઈહાં પળ સાધુને સૂત્ર દીધો, અર્થે દેવિંદ્રનરિંદ્રને
દીધો. તથા કોઈ કહેસે જે સુબુદ્ધીમંત્રીયે ચ્યાર મહાવ્રતરૂપધર્મ
કહ્યાં તે માટે અમ્હે કહું છું, તેતો સુબુદ્ધીમંત્રીયે વાતરૂપ ઉપદેસ
કહ્યો, પળ અંગાદિક વાંચ્યા નથી. જ્ઞાતામૂત્રે સુબુદ્ધીમંત્રીને
અધિકારે દીક્ષા લીધા પછે આચારાંગાદિ ભણ્યા, જો ગૃહસ્થપણે
આચારાંગાદિ ભણ્યા હોત તો દીક્ષા લીધા પછે સ્યાને ભણે ? તે
વિચારજ્યો. તથા વલી કોઈક કહેસ્યે જે શ્રાવક સુઅપરિગ્ગ-
હિઆ. કહ્યા છે તેતો ફક્ત શબ્દે આવશ્યકાદિક તથા અર્થ-
નોધારણ તે પિણશ્રુત છે. તે માટે સુઅપરિગ્ગહિઆ કહ્યા છે.
શુભજ્ઞાની સમકિતી દેશવિરતીને કહ્યા છે, આચારાંગાદિ સૂત્ર
ની ના છે તથા ઠાળંગે તો "અવાયણિજ્ઞાપન્નત્તા તંજહા અવિ-
ણીણ, વિગયપઢિબદ્દે અવુસિઆ પાહુડે, વિગયપઢિબદ્દેનો અર્થ

ઠાળંગે ટીકામે ઉપધાનતપ વિના વિગયપ્રતિબદ્ધ તે અવાચનીક છે. તે માટે યોગ ઉપધાનવંતને સૂત્ર ભળવા કહ્યા છે. તથા કોઈક કહેસ્યે જે યતિલિંગે યોગવહ્યા વિના સૂત્ર વાંચે છે, તે કિમ વાંચે છે ? તેહનો ઉત્તર જે યોગવહ્યા વિના જે સૂત્ર વાંચે તેહને અરિ-
હંત આણાની વિરાધના છે. જો પોતાને છંદો કરે તેને કોણ કહે ? પણ જો પોતાને તથા શ્રોતાને લાભના અર્થ હોય તે તો આજ્ઞા પ્રમાણે વર્તે. શ્રીઅનુયોગદ્વાર ટીકાએ જે અવિધિકરી સૂત્ર વાંચે તે પોતે જ્ઞાનાવરણીયકર્મ ચીકણો કરે છે, અને જે સાંભલે છે તે દર્શનાવરણીય કર્મ ચીકણો કરે છે. તથા સાઠિસો પ્રકરણે કહ્યો.

ઉસ્સુત્તભાસગાળં, બોહીનાસોઅણંતસંસારો ।

પાણચણ્વિ ધીરા, ઉસ્સુત્તં તં ન ભાસંતિ ॥૧॥

ઇમજાણી ઉત્ત્મૂત્ર ન બોલવો તથા જીતવ્યવહારે સર્વને યો-
ગવહીનેજ સિદ્ધાંત ભળવા એહની હુંડી તથા હીરપ્રશ્ન તથા વિધિ-
પ્રપાપ્રમુખ અનેકગ્રંથે અધિકાર છે. ઇહાં કોઈક ધન્નોઅણગાર,
વેરસ્વામી પ્રમુખનો દૃષ્ટાંત દેડને કુયુક્તિ કરે તે પોતાના આ-
ત્માને અહિત કરે છે. ધન્નોઅણગારપ્રમુખ આગમ વ્યવહારે છે,
તેહને જીતનો નિર્ધાર નહી, પણ હવળાં તો જીતનો વ્યવહાર
છે, તે માટે યોગવહી સિદ્ધાંત વાંચે તેપિણ નય પ્રમાણ સમ્પર્ભંગી
નિક્ષેપા તથા દ્રવ્યભાવ તથા નિમિત્તઉપાદાન ઉત્સર્ગ અપવાદના
જાણ હુવે, તે પ્રશ્નવ્યાકરણમે બોલ કહ્યા તેહનો જાણ હવે, એ
સિદ્ધાંતનો ઉપદેશ કરે એ માર્ગ છે. મુખ્યપણે અર્થના કથક-
આચાર્ય, સૂત્રના દાયક ઉપાધ્યાય ગુણવંતને આજ્ઞા છે. બીજા

સાધુને પિણ ઉપદેશ દેવાની પ્રવાહરીતિ નથી, તો ગૃહસ્થર્લિંગે ઉપદેશ કરે તે કિમ પાલવે ? ધર્મું સ્યું લાવીઈ ? આગમગંભીરમુખે મિલ્યા અનેકઅર્થ કહેવાયે, ઇંમ પ્રીછજ્યો.

તથા કટુકમતી કહે છે જે પોરસી પ્રમુખપચ્ચક્ષાણે જો પહોરથી વધતો કાલ થાય તો દોષ છે, તેહનો ઉત્તર જે પચ્ચક્ષાણની શુદ્ધિ ૬ કહી તિહાં તીરીયસમદાયકાલં ઇપાઠ આવશ્યકનિર્યુક્તિ, પ્રવચનસારોદ્ધાર, પચ્ચક્ષાણભાષ્યને વિષે છે. વલી ભગવતી ટીકામધ્યે સ્વંદાધિકારે તીરઈતિપૂર્ણેપિ ભવદ્ધો સ્તોકકાલાવસ્થાનાત ઇ પાઠ છે.

તથા કેઈક ગચ્છના ચડસઠ અઠમ તપને અધિકારે આગલ પાછલ બે ઇકાસણાં કરે, તેવારે ચડત્યાદિક તપ થાય, તે માટે અનેક કુયુક્તિ કરે છે, તેહનો ઉત્તર શ્રીભગવતી ટીકામધ્યે સ્વંદાધિકારે ચડત્યંચડત્યેનં વિચતુર્થમક્તંયાવદ્ધક્તંત્યજ્યતે યત્રચતુર્થમિયંચોપવાસસ્યસંજ્ઞાઇવં ષષ્ઠાદિકમુપવાસદ્વયાદેરિતિ

તથા કેઈક સંઢાસાં પૂજવો માનના નથી. તિહાં શ્રીભગવતી-સૂત્ર ટીકામધ્યે ઇવનિસીડ્યવંતિ નિષિતવ્યં ઉપવેષ્ટવ્યં સંદસકમૃ-મિપ્રમાર્જનાદિન્યાયેનેત્યર્થઃ

તથા શ્રીનવાનગરના સંગ્રે મહં. અમરચંદશેઠ જાદવજી સા મદન મહં. રાયચંદ મં. ઢોસા મહં. ભીમ મહં. માહવીજે પ્રમુખે નવાનગરથી પૂછાવ્યા તેહનો આગમશાસ્ત્રે ઉશ્વર લીલીઈ છે. પ્રશ્ન પુછ્યું જે દેવતા શય્યામે ઉપજે તે દેવતાનો મૂલગો શરીર શય્યામે રહે કે ન રહે ? તેહનો ઉત્તર જે દેવતા શય્યામે ઉપન્યા પછી રહે નહી. દેવતા દેવલોક મધ્યે જે કાર્ય કરે તે મૂલગે રૂપે કરે છે. તિહાં શ્રીરાયપશ્રેણિમૃત્તે કહ્યું છે. “તયાણંસેસુરીયામેદેવે તેસિં સરિસા-

પ્રગટ છે તેપણ તુમ્હે જોડ્યો તથા વિચરતા તીર્થકરને ફૂલે પૂજે એહમે શંકા આણે તેહની બુદ્ધિનો દોષ છે, ઉવવાઈમધ્યે અપ્પેગરંયાપૂયણવત્તીયા એ વચન છે તે એ પદની ટીકા પૂજન-પુષ્પમાલાદિના એ અર્થ કહ્યો છે, અભયદેવસૃરિકૃત ટીકામધ્યે પાઠ દીસે છે.

તીર્થકર સચિત્તને અડકે નહીં ઈમ કહે તેપણ સમજતા નથી. કેવલીના પગથી તીતરનાં બચ્ચાં કુકડાનાં બચ્ચાં પારેવાનાં બચ્ચાં મરે તોપણ સંપરાયકીકિરિયા ન લાગે, એ પાઠ ભગવતીસૂત્ર-મધ્યે પ્રગટ છે તે જોજો. તો ભક્તો ફૂલ ચઢાવે તે મધ્યે સ્યો દોષ છે ?

તથા બુચે પાળી પીતાં અરધો પાળી કલસીયામે રહે એ મધ્યે સમૂછિમ ઉપજવાનો તંત દીસતો નથી. પન્નવળા ટીકાને આસયેઈમ જણાય છે પિણ એ ચાલ કરવો નહીજી.

તથા રાતે તો અપકાયજીવની તમસકાયથી વૃષ્ટિ થાય છે, તે અગાસે થાએ એતો નિરધાર દીસે છે, અને તે વૃષ્ટિમેં બીજા જીવ તો જાણ્યા નથી અને કિહાંઈક ગ્રંથે અન્યજાતિ મધ્યે ઉપજતા પણ કહ્યા છે. યોગશાસ્ત્ર ટીકામે એ ચરચા લિખી છે, તે માટે ઉપજતા પિણ જણાય છે, શીતસ્પર્શને યોગે રસીયા ઉપજવાની હા દીસે તો છે પિણ ઘણોકાલ ગયે યોનિપલટે ઉપને, પરભાતે રવિકિરણ ઉઘડે તે હળાય છે એ જાણવો, પિણ આગમરીતે તમસકાયિયા ઠરે છે.

તથા આહારકશરીર કરે પ્રદેશત્રીહેભાગે જે દિશે કેવ-લીને નિર્ધાર તે દિશે નીકલે છે, દસમાદ્વારનો કાંઈ પ્રયોજન નથી કિહાંઈ પાઠ પણ નથી અને મુખ્યપણે હૃદય પ્રમુખ આગલા

પ્રદેશથી નિકલે છે ઇમ અધિકાર છે એ અધિકાર ચરિતાનુવાદ મધ્યે છે અને કર્મગ્રંથના આશયથી પિણ ઇમ જણાય છે.

તથા મહીયપુરૂષ એ પાઠનો અર્થ નંદીટીકામેં નથી તે નંદીટીકા તો અમ્હ પાસે નથી પણ અનુયોગદ્વાર આવશ્યક વૃત્તિમધ્યે એ પાઠના અર્થ કહ્યા છે. તેહથી જાણ્યા છે. નંદી ટીકા મધ્યે બીજો કોઈ અર્થ લીખ્યો નથી સુગમ માટે સ્યુંલીખે એ રીતે ધારજ્યો.

તથા અષ્ટાપદના ચૈત્યનો તથા બિંબ ભરાવ્યાનો અધિકાર આવશ્યકનિર્યુક્તિમધ્યે તથા બાવીસહજારીમધ્યે છે તથા ભગવતી ટીકામધ્યે વિરપરચીયો સિગોયમા એ આલાવામેં અધિકાર છે.

તથા ચક્રવર્તિને કોઈકને મિશ્ર્યાત્વગુણઠાણો છે અને ભરતાદિક જીવોને ચોથો છે વલી પરિણામ વધે તો મુનિપણો સાતમો તથા છઠો ગુણઠાણો થાય પણ પાંચમો ફરસે નહીં એ અધિકાર પદવીના લાભના અધિકાર પન્નવળાટીકાપ્રમુખે તે વલી અવસરે સંભારવુંજી.

પલાલ્યાધાનમધ્યે અનંતાજીવ ઉપજે તે એ પ્રત્યેક છે તેમ મધ્યે સાધારણ કિમ ઉપજે તથા'' સર્વોર્કિસલયસ્વલુગવમાણોઅ-
ર્ણત ઉ મળીઓ'' ઇહાં પહિલા અનંતકાય છે તે મધ્યે પછી પ્રત્યેક ઉપજે ઇમ પિણ છે તેહનો ઉત્તર જે મનુષ્યનીના શરીરે યોનિ મધ્યે અસંખ્યાતાસમૂર્છિમનીયોનિચલૂ છે પિણ અવસરે ગર્ભજ જીવ પણ ઉપજે છે તે માટે અન્યની યોનિપણો થાય છે. સુગઢાંગસૂત્રે પૃથ્વીપ્રમુખ સ્થાવરમધ્યે અપ્રમુખ સ્થાવર તથા સમૂર્છિમની યોનિ કહી છેજી.

તથા સાધુજીને ચોથે કર્મગ્રંથ મધ્યે ભગવતી ૨૫ મે શતકે લેશ્યા છ દીસે છે તે માટે તેજસસમુદ્ધાતે પરને બાલવાને તેજો લેશ્યા મૂકે તે કાલે કૃષ્ણલેશ્યા પળ હવે વીજી પિળ હવે જાં સીમ શાસનકામે કરે તાં સીમ પ્રશસ્ત લેશ્યા હવે પછી પરિણામ પલટે અપ્રશસ્તપણે પરિણમે તો અપ્રશસ્ત લેશ્યા પિળ હવે ઇંમ ધારવોજી. એ પ્રશ્નની શાખતો પુસ્તકથી જોડ લેજો.

નવાનગરના શ્રાવક મળસાલી ડોસાએ પ્રશ્ન પૂછ્યા તેના ઉત્તર લખ્યા છે:—સમવસરણમધ્યે ફૂલની વૃષ્ટિ થાય છે તે ઉપર સાધુજી કિમ ચાલે છે તેહનો ઉત્તર તંદુલવેયાલી પયન્નાની ટીકા મધ્યે લિખ્યા છે. તે કોઈક આચાર્ય કહે છે જેવિન્ને મારગ રહે છે. જિમ વાડી મધ્યે જેમ વ્યારી કરે છે તિમ મારગ રહે છે. પિળ એ ઉત્તર પંચાગીને લેખે ઢહરતો નથી તે વલી એહજ ટીકા મધ્યે કહ્યો છે. જે ફૂલ તો સર્વત્ર વ્યાપીને વૃષ્ટિ કરી છે તે ઉપર સાધુ ચાલે છે તિહાં તે ટીકા મધ્યે પૂછ્યું છે. જે ફૂલને કિલામના ઉપજે કે ન ઉપજે ? તિહાં ઇંમ ઉત્તર છે, જે કોઈક સમવસરણે દેવના વિકુર્વ્યા ફૂલ કરે સે તો અચિત્ત છે અને સમવાયાંગને પાઠે સચિત્ત ફૂલ છે પળ દેવતાને સામર્થ્યે વેદના થાતી નથી તથા કદાપિ થાય તો પળ સાધુજીને પ્રાણાતિપાતકી ક્રિયા ન લાગે તથા જિન-ભક્તે હિંસાનો બંધ ન થાય ઇંમ જાણવો, ગુરુ સાહમા મૂત્ર સુખ્યાના ફલ ઉત્તરાધ્યયન મધ્યે કહ્યો છે, તે શ્રીઅરિહંત વિચરતા તે ગુરુતત્ત્વમધ્યે છે ઉપદેશક માટે. તથા વલી પૂછ્યો જે સમવસરણ ઉપાડે તેવારે ફૂલનો કિમ થાય છે ? તેહનો ઉત્તર જે ફૂલ સચિત્ત છે તેતો કમલાય એટલે દેવતા વિચેરી

નાચે છે, અને પ્રભુ વિહાર પછી પળ વિચેરી નાચે છે. તથા ફૂલ સમોસરણમાંહે સચિત્તની મુખ્યતા છે ઇંમ જાણજોજી. તથા તીજો પ્રશ્ન પૂછયો જે પ્રભુની માતાએ સરોવર દીઠો તે કિહાં છે, તે કલ્પની ટીકામધ્યે તથા જંબૂદીવપન્નત્તિની અપેક્ષાયે તો ચુલહેમવંત ઉપર પદ્મદ્રહ તે જણાય છેજી. જેમ કમલપ્રમાણ એ રીતનો સર્વ વર્ણવ્યો છેજી. તથા પાંચમે પ્રશ્ને જે વ્યવહાર રાસી મધ્યે જેટલા જીવ મોક્ષ જાય તેટલા અવ્યવહારીનિગોદમાંથી નીકલે એ પાઠ છે તેહના ઉત્તર માટે લિખીયે છે જે અવ્યવહારીનિગોદમધ્યે પિળ ભવ્ય તથા અભવ્ય બે જીવ છે. વ્યવહારરાશિમધ્યે પિળ ભવ્ય અભવ્ય બે જાતિના જીવ છે. તે મધ્યે શુવનભાનુકેવલી ચરિત્રે ભવભાવનીટીકા તથા ઉપમિતિભવપ્રપંચમધ્યે અનાદિનિગોદથી અભવ્ય નીકલી વ્યવહારરાશિમધ્યે આવે છે એ પ્રગટ અક્ષર છે. તે માટે ઇહાં પૂછસ્યે જે ભવ્યજીવ તો વ્યવહારરાશિમાંથી અવસરે મોક્ષ જાય છે, તિળે વધે નહીં. પિળ અભવ્ય જે વ્યવહારીયા થયા તે તો વ્યવહારરાશિમધ્યે છતા પાંમીયે. તેહનો ઉત્તર જે ઘળો કાલ તો ભવ્ય નીકલે છે અને કોઈક વેલા ૧૦ જીવ મોક્ષ જાય તેવારે અવ્યવહારીનિગોદથી ૧૦ જીવ નીકલે ૯ ભવ્ય ૧ અભવ્ય ઇંમ પળ નિકલે છે. કેઈક કહસ્યે જે એ રીતે કરતાં વ્યવહારરાશિ વધતી જણાય છે. તેહનો ઉત્તર જે મૂલ તો ઇંમ વધે નહીં કદાપિ કોઈ વેલા ઉપજે તો પિળ અલ્પ માટે ગિળ્યા નથી. તથા ॥

સિજ્જંતિજિત્તીયાકિર, ગુણયોગેણંવિવહારરાસીઓ ।

એડિતિતિત્તિયાકિર, અણાઈનિગોયરાસીઓ ॥ ૧ ॥

ઇહાં સંખ્યાનો નિયમ કહ્યો છે પળ ભવ્ય અભવ્ય નિયમ નથી તે માટે પંચાંગીની રીતે ઇંમ જણાય છે પછી તો શ્રી કેવલીના જાળ્યામે હુવે તે પ્રમાણ છેજી. તથા સમવસરણ મધ્યે ફૂલની વૃષ્ટિ થાય છે તે સચિત્તફૂલની છે. શ્રી યશોવિજય ઉપાધ્યાયજી પ્રતિમાશતકમધ્યે પળ એ ઘળો ચર્ચ્યો છેજી ઇંમ સદ્દેવો. જે કારણે પ્રશસ્તમાર્ગે જે કરે તે મધ્યે આસ્રવ નથી એ સૂત્રની પરિપાટી છેજી કોઈક પ્રગટાક્ષરમાર્ગે તો ઉત્તરાધ્યયન સૂત્રે મૃગી પુત્રાધ્યયને કહ્યો છે.

અપસત્થેહિદારેહિ, સઠ્વઓપિહીયાસવો ।

અઝ્જપ્પઝ્ઝાણજોગેહિ, પસત્થદમસાસણો ॥ ૧ ॥

ઇત્યાદિક અનેકઆચારાદિસૂત્રે ઘળા પાઠ છે તે જોડ લેજો. તથા પં. જ્ઞાનકુસલનો પ્રશ્ન જે સૂત્રે દ્રવ્ય છ કહ્યા છે. તથા વિશેષાવશ્યક મધ્યે પાંચજ દ્રવ્ય કહ્યા છે. તેહનો સ્વરૂપ લિખીયે છે. જે વસ્તુગતે વિચારતાં કાલનો વસ્તુપણો પિંડરૂપ દ્રવ્યપણો નથી. તે માટે અસ્તિકાયપણો નથી. અસ્તિકાયપણો બહુપ્રદેશ મિલે બહુપરમાણુ મિલે થાયે તે કાલને નથી. કો-ઈક કાલના રેણુ અસંખ્યાતા માને છે. લોકાકાશપ્રદેશપ્રમાણ માને છે પિણ એ વાત પ્રમાણ નથી. જે રેણુઆમાન્યાં અ-સ્તિકાયપણો થાય કદાપિ રેણુઆને ભિન્નદ્રવ્ય માનીયે તો કા-લદ્રવ્ય અસંખ્યાતા થાયે. અને સૂત્રે કાલદ્રવ્ય અનંતો માન્યો છે તે માટે રેણુઆનો માનવો તો સંભવે નહીં. તથા સૂત્ર પરપાટીયે શ્રીજીવાભિગમસૂત્રે પળ ઇંમ દિસે છે. ” જે કિમ-યંભંતેકાલોત્તિબુદ્ધિ ગોયમા જીવાચેવ અજીવાચેવ ” એટલે જીવ

અજીવની વર્તનાલક્ષણ કાંઈક પર્યાય વર્તના તે કાલ જાણવો. એ સૂત્ર વચન છે. તથા ઉત્તરાધ્યયને ૨૮ અધ્યયને” અનંતાણિય દવાણિકાલો પુગ્ગલજંતવો” એ પાઠ છે એ પાઠે કાલદ્રવ્ય અનંતા કહ્યા તે જીવઅજીવદ્રવ્ય અનંતાની જુદી જુદી વર્તના તેહને કાલદ્રવ્ય માનીને અનંતદ્રવ્ય કહ્યા છે તે માટે કાલદ્રવ્ય છઠો વસ્તુગતે જૂદો નથી. અને પર્યાય તે વસ્તુના આરોપ કરીયે તો એહને દ્રવ્યપણે કહીયે. જિમ ઘટદ્રવ્ય તે ઘટ છે. તે પુદ્ગલનો બંધ છે. તે વિભાગ પર્યાય છે તે પિણ ઉપચારે દ્રવ્ય કહીઈ છે. તિમ એ પિણ જાણવો. તથા કોઈ પૂછે જે કાલ એ છતો છે કે અછતો છે? ઉત્તર—જે કાલવર્તનારૂપ પર્યાય પંચાસ્તિકાયમધ્યે છતો છે, પણ પંચાસ્તિકાયથી ભિન્ન નથી, તે માટે ઇમ કહેવો. અને જે ભગવતીસૂત્રે છઠો કાલદ્રવ્ય છે તે અઢીદ્વીપપ્રમાણ ઝ્યોતિશ્ચક્રને વારે જે વ્યવહારકાલ તેહને કાલપણે માનીને એ વચન કહ્યો છે. તે માટે વ્યવહારનયે છ કહીજે, નિશ્ચયનયે તો પંચાસ્તિકાય છે. તથા તત્ત્વાર્થટીકા મધ્યે કહ્યું છે જે દ્રવ્યાસ્તિકાયનયને ગવેષીયે તો પર્યાયાસ્તિકાયને દ્રવ્ય માનીયે તેવારે કાલદ્રવ્ય કહીયે, તેમાટે એ શ્રદ્ધા રાખવી. તથા સિદ્ધાંતના આલાવા તથા દ્રવ્યાનુયોગનીપરિણતિ સર્વ ઇમ ઠરે છે. તથા ધર્મસંગ્રહણીમધ્યે બે મન કહ્યા છે. તત્ત્વાર્થકારે પિણ” સોઽનંતસમય” એ સૂત્રસદ્દહવો તે કાલ છ દ્રવ્ય અનંતસમય રૂપ છે ઇમ કહ્યો તથા શ્રી હેમાચાર્યે પિણ કાલના રેણુક કહ્યા તે પાઠ જો જો ॥

लोकागप्रदेशस्याभिन्नाः कालाणवस्तुयेभावानां ।

परिवर्त्तापिमुख्यः कालःउच्यते ॥ १ ॥ (?)

ઇમ પાઠ છે પળ મૂલદ્રવ્યાનુયોગમધ્યે નજર દેતાં તથા જીવાભિગમ અનુયોગદ્વારસૂત્ર તથા પન્નવળા ભગવતીના અલ્પ બહુત્વ વિચારતાં કાલદ્રવ્ય જૂદો નથી પંચાસ્તિકાયની વર્તના છે, તિહાં કોઈ પૂછસ્યે જે જેવારે પંચાસ્તિકાયનીવર્તનાને કાલ માનીયે તેવારે કાલને એકલો અરૂપીપણો ઠહરે નહિ, જે પુદ્ગલાસ્તિકાયની વર્તના રૂપી જોઈયે, તેહનો ઉત્તર જે પુદ્ગલની વર્તના મુખ્યપણે રૂપી સંભવે, પિણ વર્તના તે પિંડ નહી, વર્ણાદિક તથા અગુરુલઘુનો પલટણ ઉત્પાદવ્યયરૂપ છે, તે વ્યક્તઅવસ્થા થાયે નહી, તેમાટે અરૂપીજ બહુ યતિયે ગિણ્યો, તથા કોઈક પૂછસ્યે જે કાલ જેવારે જીવની વર્તના ગવેષીયે તેવારે કાલને ચેતનપણો આવશે, તેને કહે છે જે જેવારે પર્યાસ્તિકનયની ભેદ વ્યાખ્યા કરે તેવારે ચારિત્રાદિક ગુણમધ્યે જ્ઞાનગુણની નાસ્તિ કહીઈં, જે સર્વગુણસ્વરૂપે અસ્તિ છે, પરરૂપે નાસ્તિ છે, તો વર્તનાપર્યાયને ચેતનપણો કિમ કહેવાયે ? તેમાટે કાલદ્રવ્યને પિણ અચેતનજ કહ્યો, ઇમ કાલને ઉપચારે નિક્ષેપા દ્રવ્યાદિક ચ્યાર ગુણ પર્યાય સર્વ કહેવા, પિણ મૂલવ્યાખ્યાયે કાલ તે પંચાસ્તિકાયની વર્તના છે. સૂત્ર તથા નિર્યુક્તિ તથા માપ્યકાર સર્વ ગીતાર્થ તથા ગણધર સર્વની એહિજ વ્યાખ્યા છેજી, તથા પુછે જે દ્રવ્ય છ છે કે પાંચ છે ? તે જીવાભિગમસૂત્રે તો દ્રવ્ય પાંચ કહ્યા છે અને ભગવતીપ્રમુખમધ્યે દ્રવ્ય ૬ કહ્યાં છે, પિણ સૂત્રના વચન વિરોધી હુવેજ નહી તેહનો પરમાર્થ ધારવો, પળ જિહાં ઉત્તરાધ્યયન, ભગવતી તથા ટીકાપ્રમુખ સર્વત્ર જિહાં ૬ દ્રવ્ય એહવો પાઠ તિહાં નિયમાપંચાસ્તિકાયની વર્તના તેહને ઉપચારે ભિન્ન વ્યાખ્યાયે ભિન્ન દ્રવ્ય કહ્યો, તે સર્વત્ર ઉપચાર જાંણજ્યો, તથા કોઈક કહેસ્યે જે એહની સાલ કિહાં છે ? તેહને કહીયે

જે જીવાભિગમ તથા મહાભાષ્યથી વધતી સાચી કોની માગો છો ? વલી પૂછસ્યે જે એટલે ઠેકાણે ૬ દ્રવ્ય કહ્યા છે તો પાંચ કિમ મનાય ? તેહને કહીયે જે જીવાભિગમ તથા ભાષ્ય-કારે તે એ અક્ષર સર્વ જાણ્યા હતા તેહથી અજાણ્યા નહીં. અનુયોગદ્વારે અનાદિસિદ્ધ કહ્યા તે પળ એ ઉપયોગેજ કહ્યા છે, તથા વાચ્યવાચકભાવે કાલનો નિયમ જૂદો કહ્યો છે તેમાટે દ્રવ્ય જૂદો વાચ્યમાં સંભવવો ઘટે છે, તેહને ઉત્તર-સંવરતત્ત્વે-વાચક નામ જૂદો કહ્યો છે, તેહનો વાચ્યજ્ઞાન ચારિત્રાદિક પળ છે, તેમાટે સંવરપદાર્થ કહ્યો. પળ સંવર તે જીવની પરિણતિ છે પળ પિંડપણે જીવથી સંવર જૂદો નહીં. તથા વલી કહેસ્યે જે સંવરને દ્રવ્ય કહ્યો નથી, પળ દ્રવ્યથી પ્રાણાતિપાતાદિક કહ્યા. તથા પ્રાણાતિપાતાદિવિરમણ પળ દ્રવ્યભાવ આગમ મધ્યે કહ્યા. તેમાટે એ સર્વથી કાંઈ દ્રવ્ય જૂદો થાય નહીં. તથા કોઈક પૂછસ્યે જે એ ૫ સમાન છઠો દ્રવ્ય કહ્યો, તિહાં ઉત્તર જે પંચમહાવ્રત મેલો છઠો રાત્રીભોજનવ્રત કહ્યો, પિળ અપેક્ષાએ કહ્યો, તેમાટે રાત્રીભોજન કાંઈ મૂલગુણ મહાવ્રતરૂપ ન થાયે. સર્વ ગુણ, સર્વ પર્યાય, સર્વ પરિણામ, સર્વેવાચ્યવાચકભાવ, સંયુક્ત છે. તેમાટે ભિન્નપિંડી દ્રવ્યપણો ન પામે અને પર્યાયને દ્રવ્ય કહીયે એહવે નયે પિળ જૈન બોલે, એ દીક્ષા લેવા માટે કાલને છઠો દ્રવ્ય કહ્યો તે રીતે કહીયે, યાવત્માત્ર અભિલાષ્યભાવ હોવે તે વાચ્યવાચકભાવ સંયુક્તજ હોવે, તેમાટે દ્રવ્યપણો ન પામે, જિમ ધર્માસ્તિકાય, અધર્માસ્તિકાયનો દેશપણો તથા પુદ્ગલાસ્તિકાયનો દેશપણો કદાપિ સંબંધથી જૂદો નથી; અને અજીવના ભેદ કરતાં જૂદો કહ્યો, તેમાટે તે રીતે એપળ માનડ્યો. પ્રવચનસારોદ્ધારમધ્યે તથા પંચકારણમધ્યે જે વસંતાદિકના

ઋતુસ્વભાવાદિ બોલ્યા, એ સર્વ વ્યવહારનય તથા આદિત્યાદિગતિ પરિણિતિરૂપ બાહ્યકાલ લેઈને બોલ્યા છે, તે પરમાર્થે નથી તે શ્રીભગવતીસૂત્રે પ્રશ્ન છે. જે કેટલીક વનસ્પતિ ઉષ્ણકાલે ફળે તે સ્વામિ કીમ છે ? તેવારે શ્રીવીતરાગ કહે છે એ જીવને ઉષ્ણ ફરસી પુદ્ગલનો આહાર ઘણો લેવરાય છે, તેમાટે ઉનાલે ફળે છે. તિહાં જીવનો ઉદીતકર્મકારણ છે, પિણ એકાંત કાલની મુખ્યતા નથી. વલી કાલ અપરિણામી અકર્તાદ્રવ્ય છે તે સ્યાને પરમધ્યે પરિણમે, સ્યાને પરકાર્ય કરે ? તેમાટે વૃક્ષાદિકનો જીવ પુદ્ગલદ્રવ્ય છે, તેમાટે તે ફલજીવ પુદ્ગલ મધ્યે એહની વર્તના માન્યાંજ સર્વ સમો પડે, પિણ ભિન્નદ્રવ્ય માન્યાં કોઈ સમો પડે નહીં. વલી કોઈક પૂછસ્યે જે ધર્માસ્તિકાયપણ અપરિણામી, અક્રિય, અકર્તાદ્રવ્ય છે, તે કિમ ચલણસહાયી થાય છે ? તેહનો ઉત્તર જે ગતિ પરિણામી જીવદ્રવ્ય તથા પુદ્ગલ દ્રવ્યને સહાયી થાય છે, પિણ તે ધર્માસ્તિકાયરૂપ છે. અને કાલ તે અસ્તિકાય નથી. તથા ભાવપ્રકરણે “કાલોઽતિકલનં કાલ એવ દ્વિધા વર્તના લક્ષણઃ ॥૧॥ સમયાવલિકાદિલક્ષણશ્ચ અતસ્તત્રવર્તેભવંતિ ભાવાસ્તેનતેન રૂપેણ તાન પ્રતિયોજકત્વં વર્તના સા લક્ષણંલિંગંઽસ્યેતિવર્તના લક્ષણઃ અયં સમસ્તદ્રવ્યક્ષેત્રભાવવ્યાપીતિ.” ॥૧॥ એહનો અર્થ જેવર્તે થાયે તે રૂપે પ્રતિયોગી સહકારીપણે તે વર્તના કહીયે, તે વર્તમાનજ છે લક્ષણ જેહનો તે વર્તનાલક્ષણ કાલ કહીયે. દ્રવ્ય ધર્માદિક ક્ષેત્ર સર્વના પ્રદેશ-ભાવ સર્વ દ્રવ્યના ગુણપર્યાય તે મધ્યે વ્યાપકપણે છે. એટલે પંચાસ્તિકાયની વર્તના તેહજ નિશ્ચયકાલ કહ્યો, એ મધ્યે જૂદા કાલદ્રવ્યની ના થઈ. બીજો સમયાવલિકાલક્ષણ તે વ્યવહારકાલ જાણજ્યો. તે સમય વર્તમાન એક છતો ભિન્નદ્રવ્ય માનીયે

તો તે સમયનો ક્ષેત્ર કિહાં માનીયે, જિહાં માનીયે તિહાં એક પ્રદેશ મધ્યે રહ્યો જોડ્યે. તેવારે સર્વલોક અલોક મધ્યે ઉત્પાદવ્યયની વર્તના કિમ થાયે ? તેમાટે પંચાસ્તિકાયની વર્તના તે કાલજ માન્યો, પૂરવે કહી નવજીરણતા એપણ કાલનોલક્ષણ સ્થૂલ છે. નવજીરણધર્મ સંધનો છે, અને કાલની વર્તના સર્વદ્રવ્ય મધ્યે છે, તે પુદ્ગલપરમાણુ તો નવજીરણ થતો નથી તેવારે એ વ્યવહારકાલની અપેક્ષાએ જાણવો, તથા નવજીરણતા પુદ્ગલપરમાણુનો પર્યાય છે એમ લિખ્યો તે એ પરમાણુ તો એકલાનો પર્યાય છે નહીં, સંધનો ઉત્પન્ન પર્યાય છે, જિમ શબ્દપણો છે તિમ છે, અત્ર તેહને એમ છે તેમાટે વર્તમાન સમય એક છે, તે સર્વ જીવ પુદ્ગલાદિકર્મે વર્તે છે, તે માટે કાલદ્રવ્ય અનંતો કહેવાય છે, જો અણુકાદિક કોઈ કાલ માનીયે તો “જીવાપુગ્ગલસમવા” એ ગાથા દ્રવ્યાનુયોગના અલ્પબહુત્વની ભગવતી ટીકામધ્યે છે. તથા પન્નવણાસૂત્રે “એસિળં-ભંતેતીળંપુગ્ગલાળં” ઇત્યાદિ પ્રશ્નસૂત્રે ઉત્તર કહ્યો છે “સવથોવા-જીવા પુગ્ગલાઅણંતગુણા અદ્વાસમયા અણંતગુણા સવદવાવિસેસા-હીયા” એ પાઠ છે, તેહ જીવ અનંતા, તેહથી પુદ્ગલ અનંતગુણા, તેહથી કાલસમય અનંત ગુણા, તે સર્વથી કાલ, અનંતગુણો, દ્રવ્ય-વર્તના ગવેસ્વીયે તોજ પૂરવે. (પાલવે) જો કાલ ભિન્નદ્રવ્ય માનીયે તો પૂરવે જે કારણે જે એક આકાશપ્રદેશે અનંતાકાલ દ્રવ્ય માનીયે તો અસ્તિકાયપણો વડે (ટઢી) જાયે, અને એક આકાશ-પ્રદેશે એકએક કાલ દ્રવ્ય માનીયે તો અસંખ્યાતો દ્રવ્ય થાય, પણ અનંતો ન થાય, તેવારે સૂત્રનો અલ્પબહુત્વ કિમ મિલે ? તેમાટે જીવ તથા પુદ્ગલ ધર્મ, અધર્મ, આકાશનીવર્તના માન્યાંજ

પૂરવે એ સૂત્રનો પણ એજ આશય છે, જિહાં “છદ્વાપન્નતા”
 ઇત્યાદિક સૂત્ર પણ વ્યવહારકાલને ઉપચાર માની છ કહ્યા, એ
 આશયસહિત છે, તેમાટે એહિ આશય સિદ્ધાંતકારનો છે.
 સિદ્ધાંતવાદી પણ ઇમજ કહે છે. ઇહાં જૂદો પોતાની મતિના
 દોષે સમજણ વિના સિદ્ધાંતવાદીપણો જૂદો માને તેહને સંસાર
 વધે, અને સિદ્ધાંતઅનુયાયી સિદ્ધાંતવાદી શ્રીજિનભદ્રગણિ ક્ષ-
 માશ્રમણથી વધતો બીજો કોઈ નથી, સિદ્ધાંતની સ્વરી આજ્ઞા
 પ્રમાણજીવ છે. તેહથી વધતો હીનો ચિત્તમાં વિકલ્પ કરે
 તેહને સંસાર વધે ઇમ ધારજ્યો, એટલે આવલિકાદિ વ્યવહાર-
 કાલ તે સર્વ લૌકિક છે. પરમાર્થે પંચાસ્તિકાયની વર્તનને કાલ
 કહીયે છે. પણ જૂદો નથી, અને કાલદ્રવ્ય કહ્યો તે ઉપચારે
 છે, તિહાં વલી પૂછે જે ઉપચાર વસ્તુની છતી રાખીને કહ્યો
 છે કે વસ્તુ પાંચજ છે ? તેહનો ઉત્તર જે વસ્તુપણે મૂલસૂત્રને
 પ્રમાણ પાંચજ વસ્તુ છે, છઠો વસ્તુપણે નથી, અને પંચાસ્તિ-
 કાયમધ્યે સ્વકાલરૂપ એક સ્વભાવપર્યાય છે, તેહને કાલ માન્યો
 છે, તે સ્વકાલરૂપ પર્યાય તે પંચાસ્તિકાયમધ્યે છતો છે, તેમાટે
 છતાનો ઉપચાર છે. ઇહાં કોઈ પૂછસ્યે જે છતો તેહને ઉપ-
 ચાર છે કિમ કહીયે ? તેહનો ઉત્તર જે, જિમ છે તેહથી
 વધતી અવસ્થા કહેવી તે ઉપચાર, જે વર્તના તે પર્યાય સ્વભાવ
 હતો, તેહને દ્રવ્યપણો કહેવો તે ઉપચાર છે, એટલે દ્રવ્યપણો
 અછતો છે, ઇમ ધારવો, તથા અજીવના ? ૪ ભેદમધ્યે તથા
 ૫૬૦ ભેદમધ્યે અછતો હોવે તો કિમ ગણ્યો ? તેહનો ઉત્તર
 જે ધર્માસ્તિકાયદેશ ? અધર્માસ્તિકાયદેશ ? એ ભેદ અછતા છે,
 પણ એ ભેદ મધ્યે ગણ્યા છે, તેમાટે એ ભેદ સર્વ વસ્તુગતિ તથા
 ઉપચાર એ બે મેલીનેજ પ્રરૂપ્યા છે, પાંચસેસાઠ ભેદમધ્યે

બીજા પળ ઉપચારી ભેદ ઘણા છે, સિદ્ધાંતનો, ભાષ્યકારનો આશય એકજ છે, અને વ્યાખ્યા ભેદ છે. તથા કોઈ કહેસ્યે જે કોઈક ગીતાર્થ પોતાનો આશય પોષે, તે તો જે પોતાનો આશય પોષે તે ગીતાર્થ નથી. ગીતાર્થને તો સિદ્ધાંતના સર્વ આલાવા અવાધક રહે, તે અર્થને મુખ્ય કહે. બીજા કોઈક ગ્રંથે અર્થ કહ્યા હુવે તો તે કહે, પળ તેપળે કહે એ રીત છે.

इहां पंचास्तिकाय मध्ये, स्वकाल तेहज काल છે, પળ જૂદો નથી, ઉત્પાદ વ્યય તે સર્વ દ્રવ્યમાં સમયે સમયે થાય છે. તે સમય જૂદો માનીયે તેવારે સિદ્ધનો તથા ધર્માસ્તિકાય, અધર્માસ્તિકાયમાં, આકાશમાં, કાલ ભિન્ન દ્રવ્યથી ઉત્પાદવ્યય માનવો પડે. તેવારે સિદ્ધાદિકનો ઉત્પાદવ્યય પરઅપેક્ષાયે થાય, તે પરઅપેક્ષાયે ઉત્પાદવ્યય માનતાં ઉત્પાદવ્યય ધ્રુવતા તે દ્રવ્યનો લક્ષણ (પરાપેક્ષા) થાય. જે લક્ષણ હોવે તે સ્વરૂપેજ હોવે, પરઅપેક્ષાયે થાય નહીં. (સ્વસ્વરૂપેણલક્ષણંનપરસ્વરૂપેણલક્ષણં) તથા તુહ્યે સૂત્રની સાક્ષી માગી તે જીવાભિગમમધ્યે “કિમિર્દંભં તેઅદ્દાસમएत्तिवुच्चेइ गो० जीवाचेव अजीवाचेव ” એ પદમધ્યે એ આવ્યુ છે. તથા જિહાં છ દ્રવ્ય કહ્યા તિહાં લગતોજ પૂછ્યો જે “ કતિળંભંતેઅત્થિકાયાપन्नत्ता ? गो० पंचअत्थिकाया पन्नत्ता ” એ પદમધ્યે અસ્તિ તે છતાનો નામ છે, તેટલા છતા પિંડપળે કેટલા છે ? તો કહ્યું જે પાંચ છે. એટલે એથી વધતો અક્ષર સ્યો માગો છો ? તથા ઉપચાર હશે તો કિવારે કૈલોક થઈ જસ્યે, સિદ્ધમે સંસારીપળો થાસ્યે, તે એહવી કલ્પના સ્યાને કરીયે ? જે ધણીયે તથા પૂર્વાચાર્યે જે ઉપચાર કર્યો તે કરીયે, પળ નવા ન કલ્પીયે. અને કોઈક ઉપચાર કરીયે તે પળ કોઈક કાર્ય માટે કરીયે. સૂક્ષ્મનિગોદીયાને સિદ્ધ

કહ્યા તે ઉપચારે, ઇમ અનેક ઉપચાર છે, તે કેટલા લિખીયે. અસત્સ્થાપનાદિક એ સર્વ ઉપચાર છે, પળ કાર્ય માટે છે. તથા કોઈક ચાંપી બોલાય તે મધ્યે કોઈ જીવને લાભ નહીંજી. તેમાટે એટલો બોલવાનો મન કરીયે, પળ સ્વીંચાતાળ મધ્યે ન પેસીયે. તથા શ્રીભગવતીસૂત્રમધ્યે ધર્માસ્તિકાયના નામપર્યાય કહ્યા છે, તિહાં ધર્માસ્તિકાય કહીયે, પ્રાણાતિપાતસંવર કહીયે. ઇમ અઠારસંવર તે ધર્માસ્તિકાયનાં નામ કહ્યાં, તથા અઠાર પાપસ્થાનને અધર્માસ્તિકાયનાં નામ કહ્યાં, તે પળ સર્વ ઉપચારે કહ્યો છે. તે માટે એહવા ઉપચાર સૂત્રે અનેક છે. તેમાટે પંચાસ્તિકાયની વર્તના તેહજને કાલ કહ્યો છે, અત્ર શ્રીતીર્થંકરદેવે પળ છ દ્રવ્ય કહ્યા, તેપળ આશય મધ્યે એહજ ઉપયોગે કહ્યા છે, બીજો કોઈયે નવે એ આશય ન કહ્યો. “અણાગયદ્દાજીયદ્દા જીવાજીવઈ” ઇત્યાદિક જોજ્યો. તથા શ્રીજિનાશયથી ભિન્ન કહ્યો નથી. વીરમુખથી સુધર્માસ્વામીએ અર્થ ઇમહીજ ધાર્યો હતો, તે પરંપરાયે ચડદપૂર્વધારી ભદ્રબાહુ સ્વામી નિર્યુક્તિ મધ્યે પળ એહજ કહ્યા. જિનભદ્રગણિષ્ણમાશ્રમણ તેપળ દશપૂર્વધર છે. એ વાત ગણધરસાર્ધશતક, ગણધરદોઢસા-વૃત્તિ તથા કલ્પચૂર્ણિ મધ્યે સુણી છે, વ્યાખ્યાત છે, તેહ સુખે કરીયે. પળ આશયમૂલગો રાખીને કરીયે, ઇમ ધારવો. તેમાટે એ વ્યાખ્યા એ રીતેજ કરજ્યો. જે વસ્તુપિંડપણે પાંચ છે, અને પાંચના સ્વકાલપર્યાયને કાલદ્રવ્ય કહી બોલાવ્યો છે, તે આરો-પેજ છે, એ આરોપ તે જિમ નિશ્ચયઅર્થાવગ્રહ એક સમયનો છે અને વ્યવહારે અર્થાવગ્રહ અસંખ્યાત સમયી લોકને બો-ધવા માટે માન્યો, તિમ માનજ્યો. તથા વલી જે પ્રમાણપ્રત્યક્ષ મધ્યે વસ્તુગતે કેવલજ્ઞાન તે સર્વ પ્રત્યક્ષ માન્યો, અવધિમન:

પર્યવને દેશપ્રત્યક્ષ માન્યો. વલી લોકવ્યવહારે ઉપચાર કરીને ષોઢા ઇન્દ્રિયસન્નિકર્ષથી જે જ્ઞાન થયો તેહને પળ વ્યવહારે પ્રત્યક્ષ માન્યો. એ વે રીત નંદીસૂત્રાદિક મધ્યે છે, તેપળ કારણે છે. તિમ કાલની વે વ્યાખ્યા કારણે છે. પળ મૂલ વ્યાખ્યાને નિજરાશ્વીને સર્વ વ્યાખ્યા કરીયે, એ રીતે કલ્યાણ છે. તથા વિશેષાવશ્યકે “નતુપશ્યતિક્ષેત્ર કાલાવસૌ તયોરમૂર્તૈત્વાદવધિશ્ચ-મૂર્તૈવિષયત્વાત્,વર્તનારૂપંતુકાલંપશ્યેત્તદ્દ્રવ્યપર્યાયત્વાત્,તસ્યેતિ”

ઈહાં પુદ્ગલનીવર્તનાની અપેક્ષાયે કાલને રૂપીગવેરવ્યો છે. તથા બાવીસહજારીમધ્યે તથા “કાલસ્યવર્તનાદિરૂપત્વાત્, દ્રવ્યપર્યાય-ત્વાત્, દ્રવ્યોપક્રમણોપચારાત્, ” શ્રીભગવતીસૂત્રે ૧૩ મે શતકે ઉદ્દેસે ૪ થે કાલસ્પર્શનાધિકારં નત્થિક્ષેણવિ એ અધિકારં ટીકામધ્યે પુદ્ગલાદિકની વર્તના તેહિજ કાલ ગવેષ્યો છે, રાધન-પુરથી પં. વીરચંદ ગણીએ પૂછ્યું તેહનો પડુત્તરજે વૈક્રિયશરીર કરે તેવારે, અથવા આહારકશરીર કરે તેવારે સર્વપ્રદેશ આહારકશરીર મધ્યે છે, પળ ઔદારિક મધ્યે નથી. તેહનો ઉત્તર જે આહારકવૈક્રિયલબ્ધિકાલે ઠાળાંગવૃત્તે ત્રણ શરીર છે. તથા કર્મગ્રંથ કમ્મપયડીમધ્યે પળ ઉત્તરવૈક્રિય તથા આહારક કરતાં ઉદયસ્થાનક નામકર્મનાં કહ્યાં છે. “આહારક સંયતાનાં ઉદયસ્થાનાનિ ભવંતિ તદ્યથાપંચવિંશતિઃ સપ્તવિંશતિઃ અષ્ટાવિંશતિઃ એકોનત્રિંશત્ ” “તત્ર આહારકમાહારકોપાંગસમચતુરસ્રસંસ્થાન ઉપવાતંપ્રત્યેકંઈતિ પંચપ્રકૃતયઃ પ્રાગુક્તાયાંમનુષ્યગતિપ્રાયોગ્યાયા મેકવિંશતૌ પ્રક્ષિપ્યંતે મનુષ્યાનુપૂર્વીચાપનીયતે તતોજાતાપંચવિંશતિ ” રિત્યાદિપાઠે, આહારકવાલાને ઔદારિકોદય દીસતો નથી. વલી જો એહને ઔદારિકોદય હોવે તો સંઘયણનો પળ ઉદય જોડ્યે, તેમાટે તે આહારકશરીરકાલે ઔદારિક ઉદય

દીસતો નથી. તથા કોઈ પૂછસ્યેજે ઔદારિકશરીર છતો દે-
શનાદેતો દીસે છે તે एहनो આશય છે, જે આહારકનો અંત
મુહૂર્ત નાનહો જણાય છે તે લોકને સ્વર પડે નહીં. તથા
જો ए શરીર મધ્યે આત્મપ્રદેશ છે તેપણ તૈજસકાર્મણશરીરી
છે, પણ ઔદારિકાવગાહી નથી, અને જો ए શરીરે આત્મપ્રદેશ
સર્વથા ન માનીए તો આહારકશરીરનો સંકેલો સંભવે નહીં.
તથા તિહાં ઉત્તર સાંભલતાંજ આહારક ટલો જાય છે અને
આત્મપ્રદેશો ઔદારિકશરીરમધ્યે સમાય છે. તથા કોઈક પૂછસ્યે
જે મૂલગે શરીરથી જાસ્યે, આહારક જાડ તાં સીમ આત્મપ્રદેશની
શ્રેણિ છે તે તૈજસકાર્મણવંત છે, જે સમી અવગાહનાપન્નવળા
સૂત્રે પાંચરાજની કહી છે, કાર્મણની અવગાહના ૧૪ રાજની
કહી છે, ઉત્કૃષ્ઠથી જગ્ન્ય અંગુલને અસંખ્યાતમે ભાગે કહી છે,
અને આહારક કરતાં શરીરાદિ પર્યાપ્તિ નવી કરવી પડે છે તે કર્મગ્ર-
થટીકામધ્યે કહુંછે. “શરીરપર્યાપ્તાપર્યાપ્તસ્યસપ્તવિંશતિઃ”ઇત્યાદિ.
તથા જે આહારકની અવગાહનામુંડ હસ્તે છે તેમાટે મધ્યપ્રદેશે
તૈજસકાર્મણ છે ઇમ જાણવું. તથા ઔદારિકશરીરવંત પ્રથ-
મથી આહારકપુદ્ગલગ્રહે તેપણ ઔદારિકશરીરથી લેતો નથી,
જે ઔદારિકઆહારકબંધન નથી તેપણ આત્મપ્રદેશગત આહારક-
નામકર્મની પ્રકૃતિ તેપણ કાર્મણવર્ગણારૂપ જે ઉદય થઈ તેહને
ઉદયે આહારકસમુદ્ધાત કરે, તેણે પ્રદેશ બાહ્ય નીકલે, તે પ્રદેશ
તૈજસકાર્મણશરીર છે. તે શરીરથી નવા આહારકવર્ગણાના પુદ્ગલ
આહારે તે સર્વપ્રદેશે આહારે, તે પછે સર્વ પ્રદેશે આહારકશરીર છે.
एક અષ્ટપ્રદેશ તે અચલ છે, તથા શ્રેણિગત પ્રદેશ સર્વને તૈજસકાર્મણ
શરીર છે, તે પછે આહારકશરીર ઉદય છે ઇમ જણાય છે, ઇહાં
કિહાં ઔદારિક ઉદય માન્યો, હવે તેજો પ્રશસ્તઆચાર્ય વચન

એ તેજોપ્રદેશોદયરૂપ ગણવો, પણ વિપાકી નથી. તથા વૈક્રિય શરીરને પણ ઇંમહીજ જાણવો. ઈંહાં કોઈ પૂછસ્યે જે, ચક્રવર્તિ ભોગકાલે ૬૪ હજારરૂપ કરે છે, તિહાં સ્ત્રીરત્ન સાથે ભોગ મૂલગેરૂપે કરે છે તે મૂલગો ઔદારિક શરીર છે ? તિહાં ઇંમ છે જે ચક્રવર્તિ ૬૪ હજારરૂપ કરે છે તે બહુરૂપિણી વિદ્યાની પેરે ઔદારિક શરીરનાજ છે પણ વૈક્રિય નથી, તથા શ્રીભગવતીસૂત્રે “પડાઓપડસહસ્સં ઘડાઓઘડસહસ્સં” એ પાઠે ઘડા એકમાંથી હજારેબંધ ઘડા કાઢે એ પણ વૈક્રિય નથી, અવકરીયા ભેદે ઘડામાંથી ઘડા કાઢે છે તિમ ઔદારિક શરીરમાંથી ઔદારિક શરીર કાઢે છે એ અક્ષર પણ ગ્રંથાંતરે દીઠા છે પણ તે ગ્રંથ પાસે નથી. આહારક કર્યાથકાં પૂર્વશરીરમધ્યે આત્મપ્રદેશ છે તે તૈજસકાર્મણશરીરી છે પણ ઔદારીક શરીરી નથી, અને આહારક કરે તેપણ ઈંહાં ૩ વર્ગનાનો કરે છે. તથા આહારકશરીરી કરતાં ઔદારિકમિશ્ર માન્યો છે તે પૂર્વગ્રહીત ઔદારિક પુદ્ગલ જ છે અને નવા ગ્રહ્યા જે આહારક પુદ્ગલ તે ભેલા થયા માટે મિશ્ર છે પરં આહારકથી ઔદારિક ગ્રહણ નથી. આહારક મૂકતાંકાલે પણ પ્રથમથી ઔદારિકપુદ્ગલ તે કાર્મણથી લેવરાઈ છે ઇંમ જણાય છે, પછે તો આગમ અનંત છે. તથા તુમ્હે વિષ્ણુકુમાર આશ્રી લિલ્ચું તે વૈક્રિયશરીર કરતાં ઔદારિક શરીર તે પણ વૈક્રિય માંહેજ સમાણો છે, અને તે ઔદારિક પુદ્ગલ તે વૈક્રિયને ઉદયબલે વૈક્રિયપણે પરિણમે, પુદ્ગલનો પલટણસ્વભાવ છે તેમાટે. જે વૈક્રિયસમુદ્ધાત કરતાં સોલ જાતિ રત્નના પુદ્ગલ તેહ પલટાવી વૈક્રિયપણે પરિણમાવી લેવે છે, અને જે વૈક્રિયશરીર ઘણા કરે છે તેહને ઔદારિક મધ્યે જે પ્રદેશ છે તેહની બે પરિપાટી છેજી. મૂલગા શરીર પણ પલટીને

વૈક્રિય થયો છે, અને લોક ઔદારિક જેહવો देखे તેતો શક્તિ વિશેષ છે, જિમ્મંદ્ર કાલિકાચાર્યપાસે નિગોદસ્વરૂપ પૂછવા આવ્યા, વૃદ્ધદ્વિજરૂપ કરીને, તે શરીર વૈક્રિય હતો પણ લોકે ઔદારિકપણે દીઠો, આચાર્યે પણ પછે ઉપયોગ દીધે જાણ્યો. તિમ્મંનુષ્ય વૈક્રિય કરે તે મૂલ શરીર પણ વૈક્રિય છે, અને બીજા શરીર તેપણ વૈક્રિય છે. એ વૈક્રિયસમુદ્ઘાતની ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના લાખ યોજનની છે તેમાટે. અને જે લાખ યોજનથી ઉપરાંત છે તે તો મૂલ શરીરે તથા અંતરાલવર્તી પ્રદેશ સર્વમધ્યે તૈજસકાર્મણશરીર છે, સમુદ્ઘાતગત કેવલી શરીરપરે, પણ ઔદારિકશરીર નથી. જે ઉત્તરવૈક્રિયકાલે ઔદારિકના ઉદયની ના કહી છે કર્મગ્રંથને વિષે, તેમાટે ઇહાં કોઈ કહેજે એકરૂપે ૩ શરીર કહ્યા છે પણ રૂપભેદે વૈક્રિયાદિક હવે, તેહમે ઉત્તર-જે કર્મ ઉદય ન હવે તે સર્વ પ્રદેશેજ હવે, પણ કોઈ પ્રદેશ હવે કોઈ પ્રદેશે ન હવે ઇંમ હવે નહીં. યદ્યપિ શુભનામકર્મ અશુભનામકર્મ તેના “શુવરિસિરાઈમુહં” એ પાઠે નાભિ સીમ નાભિથી હેઠલે અશુભ ઇંમ ઉદય કહ્યો છે, પરંતિહાં તત્ત્વાર્થ ટીકાકારે કહ્યો છે જે નાભિપર્યંત શુભનો વિપાકોદય અને નાભિથી હેઠલ શુભનામકર્મનો પ્રદેશેદય છે અશુભનો ઉદય છે ઇંમ જાણવો. પણ કર્મ ઉદય હવે તેદલ થોડાવળા ચીકળા લૂંચાનો ફેર હવે, પણ કોઈ પ્રદેશે ન હવે ઇંમ ન હવે, તેમાટે ઇંમ જાણવુંજી. તથા તુંમ્હે પૂછ્યું જે મનુષ્યગતિમાર્ગના તથા તિર્યચગતિમાર્ગના મધ્યે ઔદારિકદ્વિક, નરકદ્વિક, વજ્રરૂપભનારાચસંઘયણ એ પાંજ ૫ પ્રકૃતિ મૂલઓઘે બંધ નથી તો ઔદારિકમિશ્રકાયયોગની માર્ગનાએ ચોથે ગુણઠાણે ૭૫ પ્રકૃતિનો બંધ તેમધ્યે એ ૫ પ્રકૃતિ ગવેષી તે મ્યું ? તેહનો ઉત્તર-પરંપરાઈ ઇંમ

સાંભલ્યો છે, મનુષ્યગતિ તિર્યચગતિ, માર્ગણામાં ઉત્તરવૈક્રિય કરે તે કાલે વૈક્રિય કરતાં વૈક્રિયદ્વિક, દેવદ્વિક ન બાંધે, પણ ઉત્તરવૈક્રિય કાલ ગવેશ્યોજ નથી, ઉપાધિકૃત તે કારણિક છે. તે ગવેશ્યતા નથી, ઇમ જણાવ્યો છે, અને જે મનુષ્ય તિર્યચ ઉત્તરવૈક્રિયપણે વર્તમાન તે વૈક્રિયથી વૈક્રિયદ્વિક ન બાંધે, તેવારે ઔદારિકદ્વિક નરદ્વિક બાંધે, અને ઔદારિક પ્રત્યયિ પ્રથમસંઘયણ પણ સમકિતીપણા માટે બાંધે, તે જીવ વૈક્રિયશરીર મૂકતાં વલી ઔદારિકશરીરી થાતાં ઔદારિકમિશ્રકાય યોગી થાઈ, તે કોઈકકાલ-સીમ એ પાંચ પ્રકૃતિ બાંધે. તે એ આશય જણાવવાને એ પાંચ ગવેશ્ય છે, વૈક્રિય મૂકતાં ઔદારિક મિશ્ર થાઈ એ સિદ્ધાંતનો મત છે. સંભારવાને સૂક્ષ્મ ઋજુમૂત્રનયનો આશય છે, એ અક્ષર કિહાંઈ દીઠા નથી, પરંપરામધ્યે સાંભલ્યો છે. તથા જયસોમ પન્યાસે કર્મગ્રંથ વિષમપદપર્યાયના પત્ર ૧૦-૧૨ કર્યા છે તે મધ્યે લિખ્યો છે. તિહાં વૃહદ્વંધસ્વામિત્વટીકાની સાચ લિખી છે. એ પણ એકવાર જીર્ણશ્રુતધર પાસે ધાર્યો છે પણ અક્ષર દીઠા નથીજી. એ પ્રશ્નપડુત્તર. તથા કઢૂઆમતી શાલાધા એ પ્રશ્ન પૂછ્યોજે, આત્માના મધ્યે આઠપ્રદેશ કિમ રહ્યા છે ? અથવા સાવરણ છે, નિવાવરણ છે ? તેહનો ઉત્તર. આઠ પ્રદેશ છે તે ચ્યાર ઉપર છે, ને ચ્યાર હેઠલ છે. તે નિર્મલ છે, નિવાવરણ છે, તેહની સાચ લિખીઈ છે. મધ્યાત્મપ્રદેશા-ષ્ટાકસ્ય ન કર્મબંધઃ યદુક્તં શ્રીઆચારાંગટીકાયાં લોકવિજયા-ધ્યયને પ્રથમોદેશકસ્યાદૌ ” તદનેન પંચદશવિધેનાપિયોગેના-ત્માઽષ્ટૌ પ્રદેશાન્વિહાયતપ્તભાજનોદકવદુદ્વર્તમાનૈઃ સર્વૈરેવાત્મ પ્રદેશૈરાત્મપ્રદેશાવષ્ટવાકાશદેશસ્થં કાર્મણશરીરયોગ્યં કર્મદલિકં યદ્વધ્નાતિ તત્પ્રયોગકર્મેત્યુચ્યતે” એવા પાઠથી આઠ પ્રદેશ નિરા-

વરણ છે, સિદ્ધસમાન છે. કેવલજ્ઞાનાદિક અનંતગુણ નિરાવરણ છે. તિહાં વ્હી પૂછ્યો જે આઠપ્રદેશ નિરાવરણ, કેવલજ્ઞાનમયી છે તો લોકાલોક કાં જાણતા નથી ? તિહાં ઉત્તર જે પંચાસ્તિકાય મધ્યે જડ ચ્યાર અસ્તિકાય છે, તે અકર્તા છે, જે સર્વપ્રદેશે કાર્ય ભિન્નભિન્નપણે કરે છે, અને જીવદ્રવ્ય કર્તા છે, તે એક જીવના અસંખ્યાતા પ્રદેશ બધા મિલીને જાણવારૂપ કાર્યને કરે છે, તે સર્વ પ્રદેશ મિલ્યા જાણપણો કરી શકે, તેમાટે આઠ પ્રદેશ નિરાવરણ છે, કેવલજ્ઞાનમયી છે પણ સર્વ પદાર્થ જાણી ન શકે, જે આઠ નિર્મલા પણ અસંખ્યાતા સાવરણ છે, તેહ પ્રદેશે તો કેવલજ્ઞાનાદિગુણ અવરાણા છે, તે પ્રવૃત્તિ કરી શકતા નથી, આઠ પ્રદેશે સર્વ ભાવ જાણી શકે નહીં. વ્હી કોઈ પૂછ્યે જે એ આઠ પ્રદેશ નિરાવરણ કેમ રહ્યા ? તેહનો ઉત્તર—જે ભગવતી સૂત્રે જે “એઅં વેઅં ચલઈં ફંદઈં સે બંધઈં” તે જે પ્રદેશચલપણે વર્તે તે બંધાયે, તેમાટે એ આઠ પ્રદેશ નિશ્ચલ છે. તત્ત્વાર્થવૃત્તો “ક્રિયાવત્ત્વં પર્યાયોપયોગિતા પ્રદેશાષ્ટકનિશ્ચલતા એવંપ્રકારાઃ સંતિ ભૂયાંસઃ” તથા ભગવતી સૂત્રે િનાદિઅનંત સંબંધ કહ્યો છે, તિણે એ આઠ પ્રદેશ અચલ છે, વીજા સર્વ પ્રદેશ કટાહગત તેલ ઉકાલતાં જિમ તેલ ઉપરનો નીચે આવે છે, નીચાથી ઉપર આવે છે તિમ સર્વ પ્રદેશ ચલી રહ્યા છે. પ્રદેશને ચલવે વીર્યની ચલતા છે. જેકેઈ એકલા વીર્યની ચલતા માને તે ન ઘટે, જે દ્રવ્યનોક્ષેત્ર જે પ્રદેશ તે મુકીને ગુણને અન્યક્ષેત્રે જવો ઘટે નહીં, એ તત્ત્વાર્થકારનો આશય છે. તિહાં કમ્મપયડીમધ્યે વીર્યવિભાગને અધિકારે આત્મપ્રદેશે વીર્યનો તરતમપણો કહ્યો છે, તે ક્ષયોપશમજ એ રીતે છે. પરં કોઈ પ્રદેશનો વીર્યકોઈ મધ્યે આવ્યો

નથી. તિહાં કોઈ પૂછે જે, કાર્યાભ્યાસે સર્વ પ્રદેશનો વીર્ય મિલી કાર્ય કરે છે, તે ઇહાં આત્માનો કર્તાપણો સર્વ પ્રદેશ મિલ્યાંજ છે. તે માટે સર્વ પ્રદેશનો વીર્ય સ્વ સ્વ પ્રદેશે રહ્યો સાહાય્ય કરે છે, પણ પરક્ષેત્રીગુણ થાય નહીં. તથા વલી પૂ-છયોજે “અક્ષરસ્સ અનંતમો ભાગો નિચુગ્ધાડીયો ચિઠઈ” તે એ સ્યું છે ? તેહનો ઉત્તર—જે આત્માને અસંખ્યાત પ્રદેશે અક્ષર કહેતાં જ્ઞાનગુણ તેહનો અનંતમો ભાગ જેમ તેનો અંશ તથા શ્રુતનો અંશ તે સદા ઉઘાડો છે. તે ક્ષયોપશમી છે, એટલે એ અનંતમોભાગ જે ઉઘાડો થયો છે, તે એકેન્દ્રિયથી માંડી પંચેન્દ્રિયપર્યંત વેત્તાપણો કરે છે. વલી કોઈ પૂછસ્યેજે એ અનં-તમોભાગ જે ઉઘાડો તે સદા ઉઘાડો ? તેહને ઉત્તર જે અનંતમો ભાગ ઉઘાડો તેતો વલી અયથાર્થ પરમાવાનુયાયી પ્ર-વૃત્તિકાર તો જે મતિજ્ઞાનાવરણી બંધાણી તેહને ઉદયે અવરાય છે, પણ જે આત્માનો વીર્યક્ષયોપશમી છે તે વલી બીજા મતિજ્ઞાનાંશને ક્ષયોપશમ કરે છે, ઇંમ સંતતિ રીતે સદા જ્ઞા-નનો અનંતમોભાગ પ્રતિપ્રદેશે ક્ષયોપશમી ઉઘાડો પામીયે છે. તેહની સાચ શ્રીવિશેષાવશ્યકથી લિખીયે છીએ “ તત્રહ્યક્ષર શબ્દેનાવિશેષિતંએવજ્ઞાનં અભિપ્રેતંતથાપિરૂઢિવશાત્ ” તથાત્રા-પ્યઽક્ષર શબ્દોવર્ણએવવર્ત્તે. ઇત્યાદિ પાઠથી જોઈ લેજ્યો. સર્વ પ્રદેશ ક્ષયોપશમ પ્રતિપાદકંસૂત્રં. ઇત્યાદિ તથાનંદ્યાં તદપિવાક્ષરં દ્વિધાજ્ઞાનં આકારાદિવર્ણજાતં ચ. ઇહાં નંદીટીકામધ્યે અધિકાર ઘણો છે. વર્ણશ્ચશ્રુતં એ વિશેષાવશ્યક વચનથી શ્રુતજ્ઞાનનો અનંતમો અંશ ગવેર્યો છે. તે શ્રુતજ્ઞાનનો ક્ષયોપશમ તે સર્વ પ્રદેશીય હવે, એ કમ્મપયડી પ્રમુખથી જોઈ લેજ્યો. તેમાટે અક્ષરનો અનંતમોભાગ તે સર્વ ક્ષયોપશમી છે, જો સર્વ પ્રદેશે

ન હુવે તો સર્વ પ્રદેશને ઇન્દ્રિયજ્ઞાન વેત્તાપણો કિમ થાયે ? તેમાટે ઇમ સદ્દેહવોનિર્ધાર છે. ઇહાં ઇન્દ્રિયક્ષયોપશમના માનનો અધિકાર છે, તેહ મધ્યે યુક્તિ અનેક ઉપજે. પળ નવ ભેદે ધારવા, તે સર્વ આગમ રીતે સાપેક્ષ છેજી. અથવા “યદ્યપિ અભિલાષ્યાનાં ભાવાનામનંતભાગઃ એવશ્રુતનિબદ્ધસ્તથાપિપ્રસંગતઃ સર્વેઽપ્યભિલાષ્યાઃ શ્રુતવિષયં ન જાનંતિ ઇતિ ઉચ્યતે” એ પાઠ ભગવતી ટીકા મધ્યે આઠમે શતકે ઉદ્દેશે બીજે છે. શા. હરચંદ દલ્લા-પ્રશ્ન પૂછયો મકમૂદાવાદથી, જે પુદ્ગલપરમાણુને વિષે વર્ણાદિક પરિણમે છે ? તેહનો ઉત્તર “કારણમેવતદંત્યઃ સૂક્ષ્મોનિત્યશ્ચભવતિ પરમાણુઃ એકરસવર્ણગંધાદિસ્પર્શઃ કાર્યલિંગીચ” એ તત્ત્વાર્થ-વૃત્તિનો વચન છે, જે સર્વસ્વંધનો અંત્ય કહેતાં છેહલો કારણ છે, એટલે દ્વચણુકાદિ સર્વસ્વંધ પરમાણુથી નીપજે પળ પરમાણુનો કોઈ કારણ નથી, એ અનાદિઅનંત શાસ્વત સિદ્ધ દ્રવ્ય છે તે સૂક્ષ્મ છે, તેહનો પરમાર્થ જે એક જીવનો એક પ્રદેશ, તથા આકાશનો એક પ્રદેશ તથા પરમાણુ એક સર્વની અવગાહના તુલ્ય છે, પળ એક આકાશપ્રદેશમધ્યે એક જીવના અસંખ્યાતા અને અનંતાજીવના અનંતાપ્રદેશ ભાવે એક પ્રદેશે કર્મવર્ગનાપણે પરિણમ્યા અનંતા પરમાણુ સમાઈ રહે. તે માટે આકાશપ્રદેશથી આત્મપ્રદેશ સમાય વે સૂક્ષ્મ છે, અને આત્મપ્રદેશથી પરમાણુ સમાય વે સૂક્ષ્મ છે, તેમાટે સર્વથી પરમાણુ સૂક્ષ્મ છે, તથા તે પરમાણુ દ્રવ્યપણે નિત્ય છે. તે એક પરમાણુમેં એકવર્ણ, એક રસ, વે ફરસ હવે, તે મધ્યે ફરસ લૂચો તથા ચીકળો, ઉન્હો તથા તાઢો, એ ચાર માંહેલા વે હવે. લુચો ઉન્હો એ વે, અથવા લુચો તાઢો એ વે અથવા ચીકળો ઉન્હો એ વે, અથવા ચીકળો ટાઢો એ વે એ રીતે હવે. તેજે પરમાણુ શ્વેત વર્ણ હવે તે વિશ્રસાપરિ-

નામેજ કાલો થયો. શ્વેતપાનાનો વ્યય કાલાપાનાનો ઉત્પાદ, ઇત્યાદિક ધારવો, તથા તુમ્હે પૂછ્યો જે એ પરમાણુમે પૂરણગલન તે કિમ છે ? તેહનો ઉત્તર. એકપરમાણુમે જે વર્ણાદિક ગુણ હવે તે એકગુણો હવે, તે સમયમાં તે સંસ્વગુણ થાય, અથવા અસંસ્વગુણ થાય, અથવા અનંતગુણ થાય, અથવા અનંતગુણો હવે, તે અસંસ્વગુણ, સંસ્વગુણ, એકગુણ થઈ જાયે. કોઈક સમયે વર્ણ રૂપ થયા, કોઈક સમયે વર્ણ તે પ્રમાણેજ રહે તો ગંધાદિક વધે ઘટે, કદાકાલે વર્ણાદિક ચાર તેહ પ્રમાણે તેહનો તેજ રહે. પણ અગુરુલઘુગુણતો એકસમયથી બીજે સમયે ષટ્ગુણહાનિ અથવા વૃદ્ધિપણે નિયમા પરિણમે, તે પૂરણગલનતાનિયમા છે, પણ અગુરુલઘુની પૂરણગલનતા ગવેશી નથી. વર્ણાદિકની જ ગવેશી છે. તથા પરમાણુમધ્યે એક પરમાણુ અન્યથી મિલવારૂપ સ્નિગ્ધતા છે તેપણ ઘટેવધે છે “દ્વાભ્યાંદ્વાભ્યાં અધિકાભ્યાં સંબંધઃ” એ તત્ત્વાર્થનો વચન છે. તે રસ શબ્દે તીસા કડુઆ માંહિલો નથી, તથા ફરસ માંહિલો નથી, જે રસ મધ્યે સ્વાદ ધર્મ છે, પણ મિલવાનો ધર્મ નથી. તથા ફરસ માંહિલા સ્નિગ્ધતા લેવે તો “રુચસ્સરુચેણ દુયાહિણ” એટલે લુચ્ચો પરમાણુઓ બીજા લુચ્ચા પરમાણુથી દ્વિગુણ અધિકને મિલે એ પાઠ ન ઠરે, કિમ તેમાટે મિલવો કારણરૂપજ સ્નિગ્ધતા તે પૂરણગલનગુણની છે તે પણ ઘટેવધે છે, જે પુરાણું તે પૂરણ, ઘટે તે ગલન થયો, તથા એક પરમાણુ એક લાભે અસ્તિકાય કહેવાય છે, તે સ્યામાટે જે અન્ય પરમાણુથી મિલાય તેહનો કારણ પૂરણ ગલનની આદ્રતા તે પરમાણુમધ્યે છે. તેમાટે અસ્તિકાયતા છે. જે અગુરુલઘુની હાનિવૃદ્ધિતો સર્વ દ્રવ્યમાં છે તેમાટે તેહની પૂરણગલનતા ગણવી નહી, જે વર્ણાદિક ૪ ની તથા

पूरणगलननी जे हानिवृद्धि ते पूरणगलनपणे लेवी, ए रीते ते वळा पुद्गलद्रव्य छे तेपण नित्यादिक अनंतस्वभावी छे, अनंतगुणपर्यायी छे, सदाकाल छे. कटुकमतीगच्छे शा. लाद्दा कृत प्रश्नमे वीरस्वामीनो जीव सातमी नरकथकी सिंहपणे उपन्यो ते किम? तेहनो उत्तर “सप्तम्याः उद्भूतः तिर्य्यचएव उत्पद्यते” प्रायोमत्स्येण तथा श्रीविशेषावश्यकमध्ये “सत्तममहिनेर-ईया ते उववाउ अणंतखुटा नयपावेइमणुंसं” इतिवचनात् तिरिंज-चमध्येउपजेमत्स्यतोकांइनियामकनही. तथा सिंहथी नरके गये पण सर्वसिंह नरके जाये ए नियम नथी. उक्तंच “वालादा-ढीपरकीहवंति नरगागयाउ अइकूरार्जंति पुणोनिरएसुबहुल्लेण न उण नियमो ” ते माटे नियम नथी. मनुष्य मरी चक्रवर्ति थया ते किम घटे? तथाच कल्पटीकायांसमयसुंदरोपाध्यायैः “सुरनेरइ-हिचियहवंतिहरि अरिहचक्किबलदेवाइत्युक्तत्वात्कथंमनुष्योमृत्वा-चक्रवर्त्तिर्जातः” तत्रोत्तरं “यथास्मिन्क्षेत्रेदशाश्चर्याणिजातानि तथा तस्मिन्क्षेत्रेइदमाश्चर्यमध्यगणितमस्ति पुनस्तत्रनागकुमारत-स्तीर्थकरोजातोस्तिइदं विस्तारार्थिनादेवभद्रकृतंवीरचरित्रंद्रष्टव्यं” तथा स्त्रीपंचानुत्तरविमानआश्री पूछयुं तेहनो उत्तर. जे “श्रीनेमि-नाथस्य सप्तमेभवे स्वयंवरा यशोमती भार्या, तथा द्वावपि अपरा-जितेमहाविमानेदेवत्वेनोत्पन्नौ” इति भवभावनाटीकायां. तथा स्त्रीने वज्रऋषभनाराचसंहननंअस्ति “तत्राक्षराणिपंचसंग्रह कम्म-पयडीग्रंथे नामकर्मोदयभंगाधिकारमनुष्यस्त्रीषुषट्संहननं तस्य-भंगकाकृता, दिगंबराम्नायेपि गोमढसारं एवमेववाक्यं च मणु-स्सणीसु छसंघयणा इतिवाक्यात्, तथादिगुपटीयत्रिभंग्यांयोनि-मतीस्त्रीक्षपकश्रेणिस्वरूपं तत्रप्रथमंनपुंसकवेदसत्ताक्षयः पश्चात्-पुरुषवेदसत्ताक्षयः उदितवेदस्यप्रांतेक्षतिरितिनीतिः” दंडकमे

અધિકારે સંક્ષેપ વિસ્તર વ્યાખ્યા દિશ્વાડવાને અર્થે એ કથન કર્યો છે. રાધનપુરી શ્રાવિકા આણંદબાઈકૃત પ્રશ્નોત્તરાણિ. પુલાકચારિત્રીયાને શ્રત જઘન્ય નવમા પૂર્વના ત્રીનવસ્તુ ઉત્કૃષ્ટે નવપૂર્વ પુરાં શ્રીભગવતી ૨૫ મે શતકે કહ્યો છે, તે પુલાક-ચારિત્રીયાને દ્રવ્યલિંગ ત્રીન કહ્યા છે, ગૃહલિંગ, અન્યલિંગ, સ્વલિંગ. તે ગૃહલિંગી અન્યલિંગી પૂર્વકિમભણે ? તેહનો ઉત્તર જે શ્રીભગવતીસૂત્રેકહ્યા છે જે “ભાવલિંગ પદુચ્ચનિયમાસલિંગેહુજ્ઞા” એ પાઠના આશયથી જે જે દ્રવ્યથી ત્રીનલિંગ કહ્યા તે વૈક્રિય-લબ્ધિકરતાં કારણે સાધુ ગૃહસ્થલિંગ અન્યલિંગ કરે પરં તે સાધુ છે. પણ ગૃહસ્થ નથી, તથા બીજે પ્રશ્ને ભગવતીસૂત્રે બંધનો ઉદયનો નામ છે. પરં સત્તાનો નામ નથી. તે ભગવતીસૂત્રે સર્વઅધિકાર સમકાલ કહે તે નિયામક નથી. પરં પન્નવળા તથા સમવાયાંગે સત્તાનો પાઠ છે. તથા ત્રીજે પ્રશ્ને ધર્મલાભનો પાઠ કિહાં છે ? તેહનો ઉત્તર જે ભવભાવના ટીકા તથા ઉપમિતિભવપ્રપંચાદિક ગ્રન્થે પાઠ છે. ચોથે પ્રશ્ને આલોચનનો તુમ્હે કહ્યા તે કિહાં કહ્યો છે ? તેહનો ઉત્તર જે પરંપરા જીત દીસે છે. તથા નાંદિ માંડે તિહાં અસ્ત્રીયાણાં મુકવાનો અધિકાર વિધિપ્રપામુખ વિધિગ્રં-થમે છે. તથા સ્ત્રીની અસજ્ઞાઈ ચોવીસપહોરનો માન, આવ-શ્યકનિર્યુક્તિ તથા પ્રવચનસારોદ્ધારટીકા મધ્યે છે. તથા તિ-ર્યંચનીની અસજ્ઞાઈનો જીત દીઠો નથી. તથા સિદ્ધાંતરાસામધ્યે કહ્યો છે. તિર્યંચનીની અસજ્ઞાઈકાલે દુહલી ધાતુ શરે છે. પણ રુધિર શરતો નથી, તે માટે ધાતુ શરે, અસિજ્ઞાઈ નથી. તથા મનુષ્યને ધાતુ શરવા કાલે પાણીયે સુચિ કરે તે સમૂર્છિમની ઉપજ ટાલવાને પરં અસિજ્ઞાઈ નથી. તિર્યંચના ધાતુપ્રમુખ-મલ્લથી સમૂર્છિમ ઉપજે નહીં. અને જે કુયુક્તિ કરી જે જીત

ઉથાપે તેહજે જીતની શ્રદ્ધા નથી પણ આગમની આજ્ઞાએ ઇંમ છે જે ગીતાર્થનો કરચો જીત માનવો તિહાં સાચ છે.

અસઢાઈન્નવણજ્ઞ, ગીઅત્થઅવારીયંતિમજ્ઞત્થા ।
આયરણાવિહુઆણંતિ, વયણઓસુવહુમન્નંતિ ॥૧॥

ए वचनથી उत्तम आचार्यે જે જીત કરચો તે પ્રમાણ છે. તથા ચૂર્ણિકાર ટીકાકારના કીધાં જે બીજા ગ્રંથ તે મધ્યે જે વચન તે પણ પંચાંગીનેપરે પ્રમાણ કરવો ઇતિ. તથા ચિરા-દનાસંઘે શા ટોકર પ્રમુખે પૂછ્યો પ્રશ્ન તેહનો ઉત્તર જે તુમ્હે પૂછ્યું જે પુસ્તકની આગમની પૂજા કિમ છે ? કેટલા પ્રકારની છે તેહનો ઉત્તર જે જલની તો પૂજા પુસ્તકની નથી અને પરંપરાગત જ્ઞાનપૂજાની ગાથા છે તે ગાથા ।

નમંતસામંતમહીવનાહં, દેવેહિંપુજ્ઞંસુવિહયિપુઠ્ઠં ।
ભત્તિહિમુત્તિત્તેમણિદામણિં, મંદારપુપ્ફપસવેહિ-
નાણં ॥ ૧ ॥

તહેવસઢામણિમુત્તિણિં, સુગંધપુપ્ફેહિંવરંસુણિં ।
પૂયંતિ વંદંતિ નમંતિ નાણં, નાણંસલાભાયભવક્ક-
યાય ॥ ૨ ॥

આશયથી મણિ કહેતાં રત્નજાતિ, પુષ્પ કહેતા ફૂલજાતિ, અમુકવસ્ત્રજાતિ, મોતીનીજાતિના પૂજાના અક્ષર છે. તથા શ્રીપાલચરિત્રે તથા નવપદપ્રકરણ શ્રીરત્નપ્રભસૂરિકૃતમધ્યેસિદ્ધ ચક્રની પૂજામધ્યે જ્ઞાનપદની પૂજા અષ્ટપ્રકારી કરી છે. તથા શત્રુંજયમહાત્મમધ્યે ધનેશ્વરસૂરિજીએ સોનાને કમલે જ્ઞાનપૂજાનો

અધિકાર છે. તથા રૂપાનાળે સોનહીયે ગૌતમપદની પૂજાનો અધિકાર છે. તથા જ્ઞાનપંચમીની કથામધ્યે તથા પૂજાપટલ, શ્રી તત્ત્વાર્થકારકૃત છે, તેમધ્યે વાસપૂજા, નાળાનીપૂજા, મોતીની, વીટણાની, દીવાની, ધૂપની, ઇટલી પૂજા લિખી છે. તથા જીત-કલ્પચૂર્ણિમધ્યે જિહાં આચાર્યાદિક પુસ્તક વાંચે તિહાં વાસપૂજા, વીટણા નિમિત્ત વસ્ત્રપૂજા, રૂપા સોનાના ફૂલ તથા નાળા તથા શ્રોફલ તથા દીપ તથા ધૂપની પૂજા જ્ઞાનની કરવી પળ ગુરુ આચાર્ય તે સચિત્તને અડકતા નથી, જે પુસ્તકથી ગુરુને અડકવો પડે તેહ પુસ્તકને તો વાસની તથા સોનારૂપાના ફૂલની તથા નાળાની રત્નની તથા લૂગડાની ઇટલી પૂજા કરવી એ જીત છે. ધૂપપૂજા શ્રાવક પોતે ગુરુને અડકવા વિના કરે, તથા ગુરુપૂજા ગુરુને નવ અંગે રત્નેકરી, નાળેકરી, સોનારૂપાને ફૂલે કરી કરવી, એ અધિકાર હીરપ્રશ્નમધ્યે સાઁસહિત છે. તથા ગુરુને તથા પુસ્તકને વધાવવાને ચોઁવે તથા મોતીએ તથા સોનારૂપાને ફૂલે વધાવવા ઇટલાનો જીત છે વધતો જીત નથી. તથા ગૂહલીનો અધિકાર શ્રીવિશેષાવશ્યકમધ્યે ગણધરસ્થાપના અધિકારે ઇંદ્રાણીએ કરી છે. એ સર્વ પંચાંગીને રીતે લિખ્યો છેજી. “યતઃ જેનેવ વસાયસમાળેવ ઉવાગચ્છતિ લોમહત્થગપરામુ-સતિ પોત્થયરયણં લોમહત્થપણં પમજ્ઞતિદિવદગધારાઅગેહિવ-રેહિં ગંધેહિં યમલેહિં અવેતિ” એ પાઠથી પાળીની ધારા ફૂલની પૂજાનો અક્ષર સૂરીયાબને અધિકારે છે. શાહ લાધાજીના પૂછ્યા પ્રશ્નનો ઉત્તર. તુમ્હે પૂછ્યું જે વાયુકાયને વૈક્રિયશરીર છે તે લબ્ધિપ્રત્યયી છે ભવપ્રત્યયી નથી. જે પન્નવણાનો વચન છે. તિરિગતિ મનુષ્યને લબ્ધિપ્રત્યયી વૈક્રિયજ હુવે તેમાટે વાયુ-કાય તે તિરિયંચના ૪૮ ભેદમધ્યે છે. તથા જે પૂંઠલેભવે જે

વૈક્રિયદુગ બાંધ્યો હવે એહવો પંચેંદ્રી તિરિયંચ મનુષ્ય મરીને
 બાદરણકેન્દ્રિપર્યાપ્તમે ઉપન્યા છે. ઔદારિકશરીરને ઉદયે
 ભોગવતા પછે લબ્ધિરૂપ ઉદય થાઈ. તથા સર્વ વિજયમધ્યે ૩૨
 હજાર દેશ છે, આર્ય ૨૬ જણાય છે પણ અક્ષર દીઠા નથી.
 તથા મહાનિશીથે સુમતિભ્રષ્ટ થયા તે પરમાધામી થયા તે અનેક
 પુદ્ગલપરાવર્ત સંસારભમ્યા, તે જે સમકીર્તિતો અર્ધપુદ્ગલપરાવર્ત
 સંસાર ભમે, અધિકોભમે નહીં તે કિમ મિલ્યો ? એહનો પડુત્તર
 જે પડવાઈને અર્ધપુદ્ગલપરાવર્ત કહ્યો તે કાલપુદ્ગલપરાવર્ત લીધો
 છે, અને જિહાં અનેક પુદ્ગલપરાવર્ત કહ્યા છે તે કાલપુદ્ગલપ-
 રાવર્તમધ્યે દ્રવ્યપુદ્ગલપરાવર્ત અનેક થાઈ. તથા અભવ્યજીવ-
 આશ્રી શ્રીભુવનભાનુકેવલીચરિત્રમધ્યે અવ્યવહારરાશિમધ્યેથી
 નિકલ્યા એ પાઠ દીઠો, તે અવ્યવહારમધ્યે અભવ્ય છે એમ ઠહરથા
 છેજી. તથા ભાસઆશ્રી લિખ્યો તે આચારાંગટીકામધ્યે તથા
 આચારાંગચૂર્ણિમધ્યે તથા નિશીથચૂર્ણિમધ્યે એહજ અર્થ કર્યો
 તે બીજે કોણે નવો કલ્પાયેજી. તથા જે સાધુ અવ્યાકપણે
 જે અસુજ્ઞતાઆહારાદિક કરે તેહને બંધ નહીં, આત્માનો
 કર્તાપણો સ્વરૂપાનુયાયી હવે તેવારે જે હિંસાદિક તે પ્રશસ્ત છે,
 અને પ્રશસ્તઆસ્રવની આલોચન નથી. વંદિત્તુમધ્યે “ આયરિ-
 યમપ્પસત્થે” ઇત્યાદિ પાઠ જોજ્યો. એ ચર્ચા મુહડામુહડે કહેવરાઈ.

શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજીના લખેલા પત્રો.

(૧)

અત્ર ચિવહારથી સુખ છે, તુમ્હારા ભાવ સુખસાતા સમાચાર લિખાય તો લિખજો, જીમ સંતોષ ઉપજે. તથા કોઈ કહેસ્યે જે વ્યવહારથી તો સુખ છે, તિવારે નિશ્ચયથી દુઃખ ઠેર્યો, એહવો શબ્દ લિખ્યો તેહનો સ્યો કારણ ? તિહાં ઉત્તર કહે છે કે સાતાવેદની કર્મના ઉદયથી ઉપન્યો જે સુખ તે પર ધર્મ, માટે જાતે એ સુખ તે દુઃખરૂપ છે. ઉક્તંચ ॥ સાયા સાયા દુઃખં, તત્ત્વિરહંમ્મિયસુહં જઓ તેણં, દેહિંદિયસુખદુઃખં સુખં દેહિંદિયાભાવો ॥ ઇતિ વચનાત્. તે કારણે સાતાવેદનીના ઉદયથી ઉપન્યો જે સુખ તે દુઃખરૂપ છે. શાતા તે આત્માનો જે અવ્યાબાધ ગુણ તેહનો રોધક છે, તથા કોઈક આચાર્ય અવ્યાબાધને પર્યાય પળ કહે છે, તે માટે ગુણપર્યાયનો રોધક તે શાતાવેદની કર્મ, તેહના ઉદયથી ઉદયાવલિકાએ આવ્યા જે પુદ્ગલ તે આત્માને ભોગ્યપણે થાય છે, પણ નિશ્ચયનયે પુદ્ગલનો ભોગવવો તે ભવ્યાત્માને યુક્ત નથી, તે સ્યામાટે જે નિશ્ચયનયે પુદ્ગલનો આત્મા અભોગી છે. તિવારે કોઈ કહેસ્યે જે આત્મા તો પુદ્ગલનો અભોગી છે, તો એ આત્મા પુદ્ગલભોગી કિમ થાય છે, અને પુદ્ગલનો ભોગવવો કિમ કરે છે, તિહાં કહિયે જે આત્માને વિષે એક ભોગ ગુણ છે, તે ઇહાં ભોગ સ્વગુણપર્યાય કહેવો, તે ભોગ ગુણ અંતરાય કર્મે આવર્યો છે, તેનો નામ ભોગાંતરાય કર્મ કહિયે, તે ભોગાંતરાય કર્મ સર્વથી ક્ષીણમોહને ચરમ સમયે ક્ષય થાય છે, તિવારે સ્વગુણ પર્યાયનો અનંતભોગ

પ્રગટે, ઇહાં કોઈ કહેસ્યે જે તેરમા ગુણસ્થાનકવર્તી જીવને ભોગાંતરાયને ક્ષયથાવેકરી અનંતો સ્વગુણપર્યાયનો ભોગ પ્રગટ્યો છે, અને આહારાદિ પુદ્ગલનો ભોગ તે જીવ કિમ કરે છે ? તે યુક્તિ સ્વરી કહી, પિણ ઇમ છે જે તેરમા ગુણસ્થાન-કવર્તી જીવ પૂર્વે આહાર પર્યાપ્તિ બાંધતાં જેટલા પુદ્ગલનો ગ્રહણપણો બાંધ્યો છે, તેટલા પુદ્ગલ ગ્રહે, તિવારે તે આહાર પર્યાપ્તિ પુદ્ગલરૂપ જે આત્મપ્રદેશે સંબદ્ધ છે, તે નિજરે તેટલો નિરાવરણ થાય, તે માટે કેવલી જે આહારાદિક પુદ્ગલનો ગ્રહણ ભોગ કરે છે તેમ તે નિર્જેરા; પિણ વાંછા ભોગપણે નથી. તથા સમ્યગ્દૃષ્ટિનો ભોગ તે પ્રશસ્ત પરિણામની પ્રવર્તનાઈ કરી નિર્જેરાનો હેતુ થાય છે, તો કેવલીનું શું કહિવો. તે માટે સ્વ-ગુણપર્યાયને ભોગવવારૂપ જે ભોગ ગુણ તે તો ભોગાંતરાયના ક્ષયથી પ્રગટે, અને ભોગાંતરાયનો ક્ષયોપશમ તો સર્વ જીવને સદા પામીયે, તિહાં ભોગ ગુણનો સ્વભાવ એ છે જે ભોગવવો, અને સ્વગુણ પર્યાયનો ભોગ અનંતકાલ થયાં મૂલી ગયો છે, તિવારે પુદ્ગલાનંદી થયે છતે આત્મા પુદ્ગલનો ભોગ ભોગવે છે, તે ઇહાં ભવ્ય જીવે સ્વઆત્મિક અનંતોભોગ ગુરુ મુખે સાંભલી, જાણી, શ્રદ્ધા કરી, તે ભોગ અનાદિનો અવરાણો જાણી, તે જીવ નિરાવરણ કરવાને ઉદ્યમી થાય, તે ઇહાં શુદ્ધ નિમિત્તની અવલંબનાઈ, શુદ્ધ ઉદ્યમે, આત્મા પ્રવર્તી શકે, અને શુદ્ધ ઉદ્યમે તથા શુદ્ધ નિમિત્તની અવલંબનાને વિષે થિર પરિણામ રહેં, જો આત્મા પુદ્ગલભાવથી વિરમણપણે કરે તે જે પુદ્ગલથી વિરમવું તે સંવર કહીયે, એવા ભાવ સંવરને વિષે રહ્યો છતો સ્વગુણપર્યાયનો અનુભવ પ્રવર્તના કરે તે શુદ્ધ જ્ઞાન કહીયે. અને તે જ્ઞાન તો પ્રવર્તે જો વીર્યનો સહકાર હોય તે

જ્ઞાન પ્રવર્તનાવસરે જે વીર્યનો સહકાર તે સકામ પંડિત વીર્ય કહીયે, અને જ્ઞાન સ્વપર જ્ઞાયક હોય, પિણ સદા આત્મપ્રદેશ-વગાહી રહે. ઇળી રીતે સ્વગુણને વિષે થિરતા, સ્વગુણભોગ આસ્વાદનની રમણતા તે ભાવચારિત્ર કહીયે. એ રત્નત્રયી જાણી સ્વગુણ ઉપાદેય કરે, પરગુણ હેયપણે પ્રવર્તે, સંસારીભાવ જ્ઞેયપણે પ્રવર્તે. સર્વ એકેન્દ્રિયાદિ જીવ પ્રથમ ગુણસ્થાનકવર્તી હોય તે ઉપરે મધ્યસ્થ અને કારુણ્ય ભાવનાએ વર્તે. સ્વગુણ નિરાવરણ થાતે છતે પ્રમોદભાવનાયે વર્તે, સાધર્મી ઉપરે સદા મૈત્રીભાવના રાખે, સ્વપર ઔદયિક સન્મુખ દ્રષ્ટિ ન દિયે, તત્ર શ્રદ્ધા શુદ્ધ જીવને ધર્મ ધ્યાન કહવાય તો કહેજોજી, જે જીવ શુદ્ધ પ્રવર્તનાએ પ્રવર્ત્યા, પ્રવર્તે છે, પ્રવર્તશે તે જીવ ધન્ય છે, ઇમ વિચારવું પિણ માદકભાવ કરવો નહી. ઇળીરીતે વ્યાવહારિક સુખ છે. ભાવ સુખ તો પરિણામની ધારાયેં હોય. ઇતિ તત્ત્વમ્ ॥

(૨)

શ્રી.

॥ સ્વસ્તિ શ્રી આદિજિનં પ્રણમ્ય । અહમ્મદાબાદથી પં૦ દેવચંદ્ર લિખિતં શ્રીસૂરિતબંદરે જિનાગમતત્ત્વરસિક સુશ્રાવિકા જાનકીબાઈ હરષબાઈ પ્રમુખ ધર્મસ્વરૂપરુચિ આત્મા યોગ્ય ધર્મલાભ વાંચજો જો । અત્ર સાતા છે । અહિંસાના સ્વરૂપ તો પૂર્વે તુમ્હને જણાવ્યા છઈ અને વલી સમજવાં । મૂલ અહિંસા અનુબંધ હોઈ, તે મધ્યે ઉપયોગીનેં ભાવથી અને અન-ઉપયોગીનેં દ્રવ્યથી, તે તો જિહાં જે ગુણ સ્થાનક તે માફક જાણવી. તે મધ્યે સુખતાઈ વિરતિથી લેવી, અને તેહનાં કારણ આશ્રી લિખ્યું તે તો ઉપાદાન કારણ સર્વ ઠામે આત્મ પરિણામ

होई, असाधारण कारण तो अविरति कषाय रागादिक हुई, अने निमित्त कारण तो काल, स्वभाव, निमित्तादिक योग यंचकादि बहुधा हुई, तथा द्रव्यथी तथा भावथी ए कारणनी भिन्नता थाय तेंवारे अनवस्था दोष उपजें, ते माटें जीहां अनुपचरितसद्भूतव्यवहार लोप थाई ते सर्वभावथी उपादान जाणवुं. ए लक्षणमात्रई साध्युं अने जिहांथी उपचरितसद्भूत व्यवहार ते निमित्त लक्षणसांधीई. अने जिहां उपचरित असद्भूतव्यवहार ते निमित्त लक्षण सांधीई, तिहां शुद्धअशुद्ध तो जोवा पडई, इम सघलें विचारी लिजीई, ए प्रश्नो उत्तर समुदायमात्र लिख्यो छें, ए गहनार्थ छे, बहुश्रुतपूछवा. अने तुम्हें वली लिख्युं जे ३ अहिंसा जे जे गुणस्थानक माफक जिहां होई तिहां हिंसा हुई किंवा न हुई, ते ता हिंसा हुई पणि ते निरवद्यरूप छे. आयतिकालें निर्जरा निमित्तज थाई अने दोषी(ने?) तुं शुभाश्रव रूप होई. ते सावद्य निरवद्य कहीईछिं ते माटिं हिंसा न कहई, सावद्यभापाई कहीई अपितुं जे दीसई ते प्रसंगमात्र छें, ते माटिं व्यवहारें इम कहीई, निश्चयथी अहिंसा छे, ते जाणवुं, तथा पंडितवीर्य उपादान कारण तेहनो क्षयोपशम ते असाधारणकारण अने शुद्ध व्यवहारनई गुणोपेत योग ते निमित्तकारण ए पणि लक्षण सामान्यमात्रई सघलें लेवां, तथा अनुबंध अहिंसा आश्री लिख्युं ते जाणवुं, तेहनूं तो द्रव्यथी अनुबंध अहिंसा, ग्रंथी भेदई उपशम समकितदृष्टिने भावथी, क्षायिक समकितने ते संवर रूप शुद्ध आत्मिक भावमां-द्रव्यथी हेतु अहिंसा श्री प्रशस्त ठामें निराशंसपणई हेतु जोडे, तिहां भावथी हेतु, अहिंसा अप्रमत्तगुणठाणादिके द्रव्यभाव शब्द ते देश सर्व जाणवा.

तथा अनुबंध अहिंसा आश्री तो सामान्ये तो इमज जे गुण-
 ठाणई जिहां जिहां कल्प लगई रहे ते त्रिण्ये अहिंसा तिहां
 तिहां साधीई, अतिक्रमादिक ३ लगई, भजना अकेकनी कहिई,
 अनाचारनुं तो कहवुं नहीं, इत्यादि वणो विचार छे, तेतो
 श्रीयशोविजयगणी कृत नयरहस्य ग्रंथमध्ये छे, स्पष्टपणे, सुबु-
 द्धिनेई ते तो वली कोइक समये जणाई ते प्रीछवुं तथा
 अनंतचतुष्टय आश्री लिख्युं ते तो केवली भगवाननें निरूपा-
 धिक च्यार कर्म यातीईक्ष्यें ज्ञान १ दर्शन २ समकित ३
 वीर्य ४ ए स्वाभाविक चतुष्टय थयां अनंतपणे शेष च्यार
 कर्मना क्षयथी अक्षयस्थिति-१ अक्षयअनिर्वाच्य अपौद्गलिक
 मुख-२ एकत्वावगाहना अरूपी-३ अगुरुलघुपणुं द्रव्यसार्थे
 पर्यायनुं अविनाशपणुं-४ ए चतुष्टय सिद्धने थयां, ते माटे
 सिद्धनें तथा केवलीनें आपापणे गुणें फेर नहीं, न्यूनाधिक
 नहीं इत्यादि, तथा विवने उगटणा आश्री लिख्युं ते जाण्युं
 विवनें भक्तिनें आशयें उगटणुं करतां दोष नथी, पणि आंख
 कान नासिकादि अवयवें उपयोगराखी उगटणुं करई, अने बीजे
 ठेकाणे जेटली मलीनता जाणई तेटलुं ज वेयावच्च करें, इम
 करतां जो अंशे कांई घसाई तो पणि शुभाशय माटे दूषण नथी
 जाण्युं, श्राद्धविधि प्रमुख ग्रंथे पणि प्रतिमानें उगटणां नां वेयावच्च
 करवां कहां छे, ते माटे वेयावच्च करतां दोष नहीं ते जाणवुं.

दुहा ।

संज्ञारक्त वस्त्र बालपूरी धरज्यो आतमधर्म ।

और धर्म सब भर्म हैं जासौ बांधइ कर्म ॥ १ ॥

क्षेत्र स्पर्शनाकें उदे तुम्म अम्ह दर्शन होय ।

मनोवर्गणा कौ मिलन, चाहत हैं नित सोय ॥ २ ॥

તુમ્હ જેસે જ્ઞાયક ગુણી સમજો શ્રુતસંતોષ ।

મિલ્યાં જ્ઞાન વિમળૌ વધે, લહં જ્ઞાન ભરપોષ ॥ ૩ ॥

યા ચિત્તસે નિત વાંચજ્યો, શ્રીજિનાયનમઃ શુદ્ધ

સ્વામિ તુમ્હ બલપુરી અહ નિશિ જાન વિશુદ્ધ ॥ ૪ ॥

इति लिः पादलीप्ततीर्थे रत्नचंद्रेण ।

(૩)

॥ સ્વસ્તિશ્રી આદિજિનં પ્રણમ્ય અહમ્મદાવાદથી પં૦ દેવચંદ લિખિતં શ્રી સુરતવિંદરં સુશ્રાવિકા જિનાગમરુચિ વાઈ જાનકીવાઈ હરપવાઈ પ્રમુખ સ્વરૂપ ધર્મરુચિ જીવ યોગ્ય ધર્મ-લાભ વાંચજ્યોજી. અત્ર સાતા છે અપરંચ તુમ્હે યથાર્થ જ્ઞાની વીતરાગ સર્વજ્ઞ સર્વદર્શી અરિહંત પરમાત્મા યૈ પ્રગટ કર્યો સિદ્ધાત્માને જે સંપૂર્ણ નીપના છે, તે સર્વ જીવને અસંખ્યાત પ્રદેશે વ્યાપ્ત વ્યાપકપણે અનાદિ અનંત સંવંધ રહ્યો છે, તે સ્વભાવ-ધર્મની રુચિપણે રહ્યો જે ધર્મ તે આત્માના અન્વય સ્વભાવ છે, સહજ અકૃત સ્વરૂપ છે, તે ઉચ્છરંગ ધર્મ છે, જાણવો, દેખવો તે સ્વકાર્ય છે. તેહની પ્રવૃત્તિ તે રમણાદિક છે, તે શુદ્ધ ધર્મ જેહને સમરણે પ્રગટ્યો તે દેવતત્ત્વ, તે સંપૂર્ણ ધર્મની રૂઢા યે સંપૂર્ણ ધર્મી સિદ્ધ પરમાત્માનો બહુમાન કરવો તે સાધન પરિ-ણતિને સંપૂર્ણ થવાના કારણપણા માટે તેહને ધર્મ કહીયે. મૂલ વસ્તુ ધર્મ સ્વસ્વભાવ તેહજ ધર્મ એ શ્રદ્ધા કરવી. જે બાહ્ય પ્રવૃત્તિ યોગની આચરણી તેહને ધર્મ માને તેહના કહ્યામે સિદ્ધ તે ધર્મ રહિત થાયે, તે માટે કારણ તે મૂલ ધર્મથી મિત્ર છે, યદ્યપિ ઉપાદાન કારણ આત્મપરિણતિ છે, પણ સાધનની રીત

તે સિદ્ધમાનથી તેટલો ભેદ છે. દશમા ગુણઠાણાના મુનિને શ્રી ભગવતીસૂત્રે ઉસ્સત્તં રિયતિ ઇમ કહ્યો છે, તો લે સ્વરૂપરુચિ વિના સાતાદિ ગારવ માટે સંયમ શ્રુતાભ્યાસને સંસાર હેતુ છે, એ આચારાંગે ધૂતાધ્યયને ચોથે ઉદ્દેશે કહ્યો છે, તે માટે પૂરણ સિદ્ધાવસ્થાયે જે છતો પામીયે તે ધર્મ જાણવો. તેહની રુચિ જે આગમ પ્રમાણે પોતાના પ્રાગ્ભાવી ગુણ તથા ઉદીક ગુણી-અનુયાયી કરવો એ સાધકતા છે, તે કરતાં સંપૂર્ણ ધર્મ પ્રગટે તેહનો ઉદ્યમ કરવો એ સર્વ જીવને હિત છે, એ આત્મસત્તા પ્રગટ કરવા માટે પરમેશ્વર, પરમપુરુષ, પરમાનંદમયી, સંપૂર્ણ આત્મસત્તાઽભોગી, સહજ આત્યંતિક, એકાંતિક, જ્ઞાનાનંદભોગી પરમાનો બહુમાન ધ્યાન કરવો. આત્મિક શક્તિ કર્તા મોક્તાદિક કારક ચક્ર તે વિભાવરૂપ કાર્ય કર્તાપણે અશુદ્ધ સંસાર કર્તાપણે કરતાં અનંત પુદ્ગલપરાવર્તે વહી ગયાં, તે ક્ષયોપશમી ચેતનાદિક શુદ્ધ નિરંજન, નિરામય, નિર્દ્વેદ્ય, નિષ્પન્ન પરમાત્મગુણાનુયાયી, તે સ્વરૂપ પ્રગટ કરવાના કારણ થયા, તે પછી સ્વરૂપાવલંબી થયા એટલે પરમ સિદ્ધતાના કારણ થાયે, તે માટે પ્રથમ પ્રશસ્તાલંબી થઈ સ્વરૂપાલંબીપણે પરણમી સ્વરૂપ નિષ્પત્તિ કરવી એ હિત જાણવોજી । તથા હૃદય સાધન તે ભાવસાધન નો કારણ, ભાવસાધન તે સંપૂર્ણ સિદ્ધનો હેતુ છે. તે રીતે શ્રદ્ધા રાખવીજી. પૌદ્ગલિક ભાવનો ત્યાગ તે આત્માને સ્વસ્વરૂપ પ્રગટ કરવાને કરવો, એ નિમિત્તકારણ સાધન છે, અને આત્મચેતના આત્મસ્વરૂપાલંબીપણે વરતે તે ઉપાદાન સાધન છે, તે ઉપાદાન શક્તિ પ્રગટ થવા માટે સિદ્ધ, બુદ્ધ, અવિરુદ્ધ, નિષ્પન્ન, નિર્મલ, અજ, સહજ, અવિનાશી, અપ્રયાસી જ્ઞાનાનંદ પૂર્ણ ક્ષાયિક સહજ પારિણામિક રત્નત્રયીનો પાત્ર જે

પરમાત્મા પરમૈશ્વર્યમય તેહની સેવના જે પ્રભુ બહુમાન ભાસન રમણપણે કરવા વર્તમાનકાલે સ્વરૂપ નિર્દાર ભાસનપિણ દુર્લભ છે, તો સ્વરૂપનો રમણ તે તો શ્રેણિપ્રતિપન્ન જીવને હુવે, સંપૂર્ણ સ્વરૂપાનંદી વીતરાગની ભક્તિને અવલંબને રહવોજી. શ્રીઆચારાંગે લોકસારાધ્યયને આત્મસ્વરૂપાવલંબી જીવ તે સાધક છે, બીજા સાધક નથી, ઇમ કહ્યો છે. તે માટે શુદ્ધ સાધ્યરુચિ અને યથાપણે વસ્તુ પરમાર્થજ્ઞાની કર્મક્ષય કરવાનો અર્થી નિસ્સંગ આત્માનો પરિણમન તે ધર્મ તેહના પ્રાગ્ભાવના અર્થી તે સાધક જીવ પરમસિદ્ધતાને વરે, એ રીતે પ્રતીત રાખવીજી. આજ્ઞા શ્રી તીર્થંકર દેવની તે પ્રમાણ, સાધન રસી ગુણી બહુમાન સ્વતત્ત્વ પૂર્ણતાના રસિકપણે વરતજ્યો એ તત્ત્વ છે જી ।

